[illegible]

Laudetur noster Do-
minus Jesus Christus
et virgo maria M-
ter mater immacula-
ta

ad or[illegible] +
ad benedicendum Do-
minum

PUB. VIRGILII

MARONIS

OPERA

CUM

ADNOTATIONIBUS

JOHAN. MIN—ELLII

EDITIO EMENDATA

CURA AC STUDIO

PRESB. CAJET. VINC. RUGGIANO.

Ad usum Fratris Aloysii
a Virgine Monte Carmeli 1860

NEAPOLI

Ex Typographia Orsiniana.

1821.

VITA
P. VIRG. MARONIS
AUCTORE
SEBASTIANO CORRADO.

Virgilii vitam multi, sed admodum negligenter, scripserant. Quod a nemine hactenus animadversum miramur: quin dolemus interdum, Virgilium et Ciceronem linguae Latinae principes et in scribendo diligentissimos omnium, rerum suarum scriptores tam negligentes habaisse. Sed alias de Cicerone: nunc aliqua, quae de Virgilio paulo negligentius scripta sunt, ipsi nos paulo diligentius et accuratius considerabimus: deinde pauca quaedam, quae sunt a caeteris omissa, nos addemus.

Ut igitur a Suida Ουεργίλιος Graece, sic a multis Virgilus Latine scribitur: quasi vero qui primus Vergilius est dictus, a Vergiliis stellis vel a vere sit appellatus. Etsi non desunt qui dictum a verendo suspicentur: et Vergilium scriptum in veterum monumentis se vidisse testantur: nec eis credant qui nomen hoc a virga deductum putant, vel potius somniant. Certe Virgilii matrem nescio quid de virga somniasse scribunt. Et sane non videtur iis esse credendum: cum multo antea Romae Virgilii essent, ut in Ciceronis libris, et in veterum monumentis videre licet: et Servius Virgilium Poetam natum Virgilio patre testetur: quod simile vero ex eo videri potest, quod tum mos esset ut filii (praesertim primo loco nati) non solum nomina, sed etiam praenomina patrum sequerentur: ut M. Tullius Cicero, M. Tullii Ciceronis filius est appellatus. Pater autem Virgilius vel colonus deduci, vel civitate donatus, nomen alicujus Virgilii sequi potuit. Pierius certe noster, postquam quae dici contra solent, levi brachio (quod ajunt) confutavit, Virgi-

lium scribendum esse facile, convincit, sive sit a virga, sive a virendo (ut quidam putant) dictus. Nec enim desunt qui mordicus illud teneant, a virga dictum: in qua sententia fuit Cæcilius Minutianus, Apulejus, et Calvus ille qui carmen hoc scripsit:

Et vates, cui virga dedit memorabile nomen.

Nos, qui non libenter in levissimis hisce rebus versari solemus, si modo credimus huic Poetæ nomen hoc præter morem ob aliquam causam impositum, Antonio Thylesio præceptori nostro potius assentimur: qui putabat a virginali (sic enim loquebatur) modestia et verecundia, Virgilium dictum fuisse. Hanc ego sententiam eo libentius sequor, quod Poeta (ut Ausonius, vitæ scriptor, et Servius affirmant) ex moribus etiam Græce cognomen accepit. Nam Parthenias est appellatus. Hinc in libris manu scriptis pene omnibus, illa est inscriptio, P. PARTHENIATIS VIRGILII MARONIS LIBER.

Et sane quidem Virgilium, virum modestissimum fuisse, vel ipsius scripta demonstrant: in quibus nihil omnino reperias, quod in virginum choro legi non possit. Nec est cur hoc loco quisquam mihi vel Alexin vel Priapeia carmina velit objicere: cum jam satis constet, nec amplius ea carmina Virgilio tribui, et de Alexide doctos homines inter se dissentire. Sunt enim qui Cæsaris eum puerum fuisse putent, quem Virgilius ita laudarit ut Cæsari gratificaretur: quod si verum est, hic jam Virgilius nullam culpam sustinet. Vitæ scriptor Alexandrum vocat, et credit eum, cum servus esset, ab Asinio Pollione Virgilio donatum fuisse: nec videt (quod omnes videre possunt) neque Alexandrum nomen esse servile; neque caussam fuisse, cur Virgilius eum quem jam donatum accepisset, et cogere posset, tam multis versibus obsecraret. Ille vero semper (ut opinor) antea vocatus est Alexis: nec Cæsaris, aut Pollionis, sed Mecœnatis servus fuit: qui cum pulcherrimus esset, ut eum Virgilius amaret, Mecœnas concessit, non eum donavit: ut Martialis

libro octavo sic ad Flaccum scribens ostendit :

Jugera perdiderat miseræ vicina Cremonæ,
Flebat et abductas Tityrus æger oves:
Risit Tuscus eques, paupertatemque malignam
Reppulit, et celeri jussit abire fuga.
Accipe divitias, et vatum maximus esto:
Tu licet et nostrum dixit Alexin ames.

Et dixit, Licet ames nostrum Alexin: non dixit, Licet habeas tuum. Cum Virgilius igitur Alexin non haberet, eum tamen (quod licebat) amabat: non ille quidem turpiter, sed ut Alcibiadem Socrates, et Alexin suum Plato, et suum T. Pomponius Atticus: quos Cicero et Virgilius imitari voluerunt. Valeant igitur qui scribunt Virgilium et impudicum fuisse, et olim a fœmina, si Diis placet, ad mediam turrim pertractum; tamdiu suspensum fuisse, donec ab omnibus videretur. Est enim, cum sine auctore dicatur, tam falsum, quam quod Servius, vitæ scriptor, et Franciscus Petrarcha, litteris etiam mandarunt: Ciceronem, cum versus quosdam ex ejus Bucolicis audisset, et cum etiam aliquando vidisset, medium carmen illud, quod Æneidi postea Virgilius inseruit, MAGNÆ SPES ALTERA ROMÆ, *protulisse, quod fieri nullo modo potuit: cum inter Ciceronis mortem, et tempus illud quo vel ipsi scribunt Virgilium Romam venisse, et Bucolica scripsisse, anni minimum duodecim numerentur: tantum abest et Cicero vel ejus carmina ex Bucolicis audire, vel ipsum videre potuerit. Quin in Bucolicis ipse Poeta Pollionem Consulem vocat: et is anno tertio post Ciceronis mortem Consul fuit. Quod si quis id omnino verum esse contendat, illud agnoscat falsum necesse est, eum tum demum Romam venisse, cum in agrorum divisione, quæ post Antonium et Cleopatram (C. Cæsare Octaviano tertium, et M. Valerio Messala, Consulibus) victos, est facta, suos amisisset. Ego certe cum eo libentius sentiam, qui hoc falsum putet, præsertim cum sibi non constent qui hoc scribunt. Nam quidam opinantur, eam divisionem*

post Philippensem victoriam, alii post Antonium in Epiro victum factam fuisse: alii utramque victoriam complectuntur.

Quare res ipsa sic dubia relinquitur, ut nos quoque jam aliquid comminisci et dicere possimus: videri nobis eam divisionem significari, quam Decemviri (quorum unus fuit Cicero) post D. Brutum obsidione Mutinensi liberatum fecerunt: nam sic omnia quadrant: quod fieri potuit ut Virgilius ea divisione suos agros amiserit: deinde Romam profectus, eos vel Pollionis (qui tunc aberat) litteris, vel Octaviani (qui Romam redierat, certe tunc erat in Italia, et multum, quamvis esset juvenis, poterat) gratia recuperarit: atque, ut aliquam gratiam referret, Bucolica scripserit, in quibus illud dixit: Hic illum vidi juvenem. *Accedit, quod Virgilius tunc annum vigesimum octavum agebat, quo tempore Bucolica cœpit (ut Servius refert) scribere. Ita Cicero versus aliquos ex Bucolicis audire, et ipsum etiam Virgilium videri potuerit: quamvis adhuc ea de re dubitemus: quod Eusebius ante bellum civile, quod inter Cæsarem et Pompejum fuit, eum Romam venisse prope demonstret: et nos ita ratiocinari soleamus: Si Virgilius ante Ciceronis mortem Romam venit, agrum recuperavit, Bocolica scripsit, et ab ipso Cicerone tantopere commendatus est: verisimile non est, eum postea sic ignotum fuisse, ut diu stabuli minister esset: sin post Ciceronis mortem venit; Cicero neque versus ex Bucolicis audire, neque ipsum videre potuit, præsertim cum vitæ scriptor (quisquis ille fuit) affirmet, eum magistro stabuli serviisse, et Octavianum, jam tum Augustum et principem fuisse: qui tamen neque princeps, neque Augustus (nisi multo post Ciceronis mortem) fuit appellatus. Quin si Cicero illum vidit, et commendavit, necesse est, ea quæ de pullo, de canibus, de panibus, et de Octaviani dubitatione scribunt, falsa judicare, et dicere, eos contraria scribere: ut illud est contrarium, Virgilium multo post Antonium ad*

Actium victum, pro recuperato agro Bucolica scripsisse: et eundem Octaviano ab Actiaca victoria reverso Georgica recitasse: quasi vero Bucolica post Georgica scripserit. Respondeat fortasse quispiam, in vita scriptum esse, divisionem agrorum post Philippensem victoriam factam fuisse. Esto: pugnat quoque: nam fuit ea multo post Ciceronis mortem: ita ut nihil eorum, quæ de illa referunt, fieri potuerit. Certe Servius aperte dicit, Virgilium post agrum amissum Romam venisse: sed vitæ scriptor non tam dicit quam significat, eum prius Romæ fuisse, et Augusti familiaritate suoque carmine fretum, Arrio Centurioni resistere voluisse.

Quam porro illud absurdum, Virgilium res Romanas inchoasse, et offensum materia, et nominum asperitate, ad Bucolica transisse? Nam quæ materia major, aut pulchrior, quam quæ res Romanas comprehendit? quæ nomina minus aspera, quam Romana? Quin nec offensus est, et de rebus Romanis tam multa in hisce libris scripsit, ut ita Servius dicat: In antiquis invenimus, opus hoc appellatum esse non Æneidem, sed gesta populi Romani. *Idem Servio dicenti, Virgilium res Albanas jam cœptas omisisse, respondemus. Quid quod vitæ scriptor ille refert fuisse qui existimarent eum, si diutius vixisset, quatuor et viginti libros usque ad Augusti tempora scripturum, atque alia quidem percursurum, Augusti vero gesta diligentissime executurum? Quæ quidem opinio, etsi (quod paulo post ostendemus) falsa fuit, vel potius ab illo scriptore ficta, ostendit tamen magis quod diximus, Virgilium nec materia, quam vellet percurrere, nec asperitate nominum, quæ scribere cogitasset, offensum fuisse. Illa igitur opinio de viginti quatuor libris, et rebus Augusti, vel falsa vel ficta cognoscitur ita. Si de rebus Augusti plura scripturus fuisset, tam multa de illo, libro primo, sexto, et octavo non dixisset, sed integram sibi rem servasset. Quod vero ad viginti quatuor libros pertinet, Virgilius Ho-.*

merum sic imitatus est, ut illum brevitate et gravitate potissimum superarit. Homerus enim τον βιον θεωρητικον in Ulysse viginti quatuor libris, et τον πρακτικον in Achille totidem libris expressit, et in Hectoris morte rem terminavit, ne, si ulterius fuisset progressus, Achillis mortem satis ignobilem persequi cogeretur. Virgilius vero hæc omnia duodecim libris, et in uno homine complexus est, et in Turni morte terminavit, ne et ipse cogeretur ea quæ de morte Æneæ non satis speciosa dicuntur, referre.

Diversa quoque de Virgilii morte scribunt. Periit, (*inquit Servius*) Tarenti in Calabriæ civitate. Nam dum Metapontum cupit videre, valetudinem ex Solis ardore contraxit. *Vitæ vero scriptor ad hunc modum refert*: Cum Megara, vicinum Athenis oppidum, visendi gratia peteret, languorem nactus est, quem non intermissa navigatio auxit ita, ut gravior in dies tandem Brundusium adventarit: ubi diebus paucis obiit. X. Kal. Octob. *Illum tamen ego scriptorem libentius, quam Servium sequor; quandoquidem Eusebius etiam illum Brundusii obiisse scribit, et ipse in epigrammate se a Calabris raptum testatur, in quibus Ptolemæus Brundusium reponit.*

Neque vero minus in eo, quod ad Æneida cremandam pertinet, dissentiunt: quod Servius affirmet, eum morientem incendi jussisse, sed Augustum, ne tantum opus periret, Tuccam et Varum emendare voluisse. Scriptor autem vitæ sic ait, Virgilius, cum gravari morbo sese sentiret, scrinia sæpe et magna instantia petivit, crematurus Æneida: quibus negatis, testamento comburi jussit, ut rem inemendatam, imperfectamque: verum Tucca et Varus monuerunt, id Augustum non permissurum. Tunc eidem Varo, ac simul Tuccæ, scripta sub ea conditione legavit, ne quid ederent quod a se editum non esset, et versus etiam imperfectos, siqui erant, relinquerent. Nec ita multo post idem confirmat, Varum et Tuccam Æneida post obitum, prout petiverat, jussu Cæsaris emen-

dasse; atque etiam Cæsarem ipsum illa carmina scripsisse: Ergone supremis potuit vox improba verbis Tam dirum mandare nefas? *et quæ sequuntur. Miror majores nostros non animadvertisse, hæc cum absurda, tum etiam inter se contraria esse. Quid enim tam absurdum, quam dicere, vivo cuiquam sua scrinia negari? at dixerat, Æneida se crematurum. Faceret igitur ut Ovidius nihil diceret, et ipse suis manibus cremaret, præsertim cum Varus et Tucca monerent, Augustum, ut postea cremaretur, non permissurum: qui tamen, meo quidem judicio, vel ibi non aderant (cur enim illuc tam longe venissent?) vel, si aderant, nunquam ea de re illum monuissent, ne sententiam mutaret, et ipsemet cremaret. Quid vero tam contrarium, quam testamento Æneida comburi (quod tamen etiam Plinius et Macrobius affirmant) jussisse: et Varo ac Tuccæ legasse ut eam emendarent? nam si legavit ut emendarent, eam noluit comburi: nec opus fuit ut Cæsar illa Carmina scriberet: aut Varo et Tuccæ imperaret ut eam emendarent, quam jure legati et mandati emendare quasi tenebantur. At extant Cornelii Galli et Sulpicii Carthaginensis carmina, quibus apparet, Virgilium, quæ diximus, aboleri jussisse. Ea carmina Plinius, Gellius et Macrobius seculi videntur. Sed ego quæro, quis iste sit Cornelius Gallus: is certe non est, quem Virgilius ita dilexit, ut ejus laudes in fine libri quarti Georgicorum fuerit olim complexus: siquidem ille multo ante Virgilium (quod Eusebius ostendit) obierat: nec, si tum vixisset, ea scripsisset ad Augustum, quem sibi tantopere iratum sciebat. Verum fuerit alter Gallus etiam doctissimus, et Sulpicius iste Carthaginensis inter optimos Poetas sit numeratus: an ego propterea rem somnio persimilem non credam? Credam potius esse somnium Grammaticorum, qui tum, Cæsare consentiente, id totum finxerint, ut major auctoritas huic operi pararetur. Hæc omnia majores nostri videre potuerunt, nec illud dissimulare quod idem scriptor af-*

firmat, Virgilium adeo gloriæ contemptorem fuisse, ut, cum quidam quosdam versus ipsius sibi adscriberent; eaque re docti haberentur, non modo non ægre tulerit, sed gratum etiam habuerit: cum tamen idem dicat, eum æquo animo non tulisse quod Bactillus sive Bacillus sibi duos versus, quos ipse composuerat, adscripsisset.

Illud item est animadvertendum, an credi debeat, Virgilium Augusto consilium dedisse ut imperaret: cum Dion ad Mecœnatem referat, nec ullus scriptor, quod ad hanc rem pertineat, de Virgilio meminerit, scripturus, si quid ille unquam omnino ea de re dixisset. Quia ne videtur quidem dicere potuisse. Virgilius enim post amissum agrum, hoc est, aliquanto post Antonium victum, ut isti dicunt, Romam venit; at Octavianus post oppressum statim Antonium de Rep. reddenda cogitavit, cum princeps adhuc non posset appellari. Virgilius autem dicitur in ipsa vita, cum adhuc in stabulo serviret, illum et Augustum et principem nominasse. Nec mirum est, eum scriptorem (si modo illa sunt ab uno scriptore scripta, et non ex pluribus potius collecta) toties errare, cum scribere non dubitarit, die tertio Iduum Martiarum (ut ipse loquitur) C. Cæsarem occisum fuisse; cum scriptores omnes testentur, ac lippi et tonsores etiam sciant, Idibus Martiis interfectum. Illum tamen Servius hac in parte maluit, quam reliquos scriptores, imitari. Quanquam non desunt qui putent, eam vitam ab eodem Servio scriptam fuisse; quod verum esse non potest, cum Servius aliter sæpe sentiat. Alii Donato malunt adscribere. Id ego minus credo, qui sciam, Donatum (quem Servius etiam nominet) virum doctissimum fuisse: eum vero qui hanc vitam scripsit, vel indoctissimum; qui neque Latine loqui sciret, et ea scriberet, quæ neque vera, neque verisimilia videri possent. Quæ si velimus omnia colligere, simus multo, quam par sit, longiores. Quare potius ea, quæ sunt ab eo relicta, paucis colligamus. Virgilium (*inquit Seneca*) illa

felicitas ingenii in oratione soluta reliquit: *vitæ tamen scriptor illum causam unam egisse*, *et Symmachus apud Macrobium*, *epistolas scripsisse testantur*: *ut mittamus*, *quod idem vitæ scriptor ait*, *quosdam tradere*, *Virgilium Æneida prosaica prius oratione formatam digestamque in duodecim libros*, *particulatim componere instituisse. Non negamus ipsi tamen*, *eum faciendis carminibus feliciorem fuisse*: *quæ tamen ille quam paucissima singulis diebus faciebat*, *ut Quintilianus et Gellius affirmant.*

Nullum Præceptorem Virgilio legimus (*inquit Franciscus Petrarcha*) *male*: *nam Macrobius auctor est*, *eum Parthenio Grammatico in Græcis litteris usum fuisse*; *Servius autem Sironem ejus doctorem in rebus Epicureis agnoscit. Nec video*, *quem secutus auctorem Franciscus idem Petrarcha scripserit*, *Marcellum*, *Octaviæ filium a Virgilio reprehensum*, *vel irrisum fuisse*, *quod avibus delectaretur. Hunc Poëtam quanti fecerit Augustus*, *notum*: *quanti populus Romanus*, *hisce verbis Cornelius Tacitus ostendit.* Populus Romanus, auditis in theatro versibus Virgilii, surrexit universus, et forte præsentem spectantemque Virgilium veneratus est sic quasi Augustum. *Quem quidem honorem paucis tribui solitum Plutarchus ostendit. Hunc Alexander Severus Imperator Platonem Poëtarum vocabat*, *ipsiusque imaginem cum simulacro Ciceronis in secundo larario* (*ut loquitur Lampridius*) *habuit. Sic Homerus*, *et Virgilius Alexandrum*, *uterque suum*, *sortiti videntur.*

Hujus opera Græci (*quod Ovidio quoque*, *et præterea nemini*, *vel certe paucis contigisse videmus*) *in suam linguam converterunt. Huic tantum veteres tribuerunt*, *ut nullus pene bonus scriptor reperiatur*, *qui non illum* (*si forte locus occurrat*) *commendet*, *et Poëtis omnibus anteponat. Ovidius certe*, *cum semper*, *et ubicunque datur occasio*, *Virgilium laudat*, *tum ex illius versibus tragœdiam confecisse dicitur*: *ut Ausonius*, *Proba Pomponius*, *et alii postea multi cen-*

tones confecerunt. Silius Italicus diem Virgilii natalem quotannis celebrabat: quod et Jacobum Sannazarium superioribus annis fecisse ferunt. Natus est autem Idib. Oct. ut libro duodecimo Martialis ostendit;

Majæ Mercuriūm creastis Idus:
Augustis redit Idibus Diana:
Octobres Maro consecravit Idus:
Idus sæpe colas, et has, et illas;
Qui magni celebras Maronis Idus.

Statius suam Thebaida monet, ut Æneida longe sequatur, et ejus vestigia semper adoret. Lucanus Virgilii elegantiam ut conatus est, ita quibusdam videtur satis exprimere: doluit ipse tamen sibi multam ad Culicem restare. Quid multa? virum plane divinum fuisse Virgilium licet credere: cum, quæ scripsit, ea divinitus scripsisse videatur: quippe cum versus illius veteribus oraculorum instar fuerint (unde Sortes Virgilianæ *dicuntur) et satis constet Secundianum, Verianum pictorem, et Marcellianum oratorem homines a nostra religione prorsus alienos, cum versus illos legissent:*

Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo,
Jam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna:
Jam nova progenies cœlo demittitur alto,

(quibus Christum significari multi putant) protinus ad hunc ipsam nostram religionem transisse. Verum nullus erit finis, si cuncta velim, quæ de Virgilio dici possent, persequi. Quare nos illis, qui vitas scribunt, cætera, quæ dici possent, relinquamus: et illud, quod Suetonius ait, referamus: Q. Cæcilium Epirotam Grammaticum, primum fuisse, qui Virgilii libros publice sit interpretatus.

P. VIRGILII MARONIS

1 BUCOLICA.

2 Ecloga I. cui nomen TITYRUS.

ARGUMENTUM.

CUm Virgilius, cujus personam hic sustinet Tityrus pastor, agrum vicinum Cremonæ amisisset, Romam venit: ubi cum sua eum carmina Mecœnati commendassent, Mecœnas autem Augusto, agrum recuperavit. Tityrum igitur felicem esse prædicat pastor Melibœus, (sub cujus nomine cæteri quoque pastores Mantuani intelliguntur) et suam contra calamitatem deplorat, finibus suis a milite veterano pulsus. Ipse autem Tityrus se tanti beneficii auctorem colere et semper culturum esse profitetur.

MELIBOEUS, TITYRUS.

ME. TItyre, tu 3 patulæ 4 recubans sub tegmine 5 fagi,
6 Silvestrem tenui musam meditaris 7 avena:
Nos patriæ fines, et dulcia liquimus arva,
Nos 8 patriam fugimus: tu, Tityre, 9 lentus in 10 umbra
Formosam resonare doces 11 Amaryllida silvas.
TI. O 12 Melibœe, 13 *Deus nobis* 14 *hæc otia fecit*:

1 Subintellige επη a βυκολος, *bubulus*: q. d. carmina pastoralia: *Bucolica* ergo dicta sunt a custodia boum. 2 Ab εκ & λεγω, quasi electus pastorum de rebus caprinis sermo. 3 Late patentis. 4 Otiosus & securus jacens. 5 Arboris tuæ glandiferæ. 6 Rusticum carmen μελετας, exerces, ludis. 7 Fistula. 8 Την πατριδα φευγομεν, agris exuti patrium solum exilio mutamus, infra vers. 65. Pathos a loco. Vide Macr. Sat. l. 4. cap. 3. 9 Secure & otiose recubans. Sic Æn. 12. *qui nunc* leni *consedimus arvis*. 10 Fagi tuæ. 11 Nomen amicæ tuæ, vel carmen de amica tua formosa compositum: *Alleg.* Romam, id est, sonitu per Echo repræsentare, id est, canis, ut silvæ resonent. 12 οτι μελει αυτω των βοων, i. e. quod curam gerit boum. 13 Octavius Cæs. qui mihi propter beneficentiam in reddendis agris, indulto otio ac libertate, numinis instar est, eritque & post mortem, & dum vivit. Alii enim Imperatores post mortem referuntur in numerum Deorum: Augusto autem viventi divini honores habiti. Horat. Ep. 1. l. 2. *Præsenti sibi maturos largimur honores Jurandasque tuum per nomen ponimus aras.* 14 Hanc quietem & securitatem.

Namque erit ille mihi semper 1 Deus : 2 illius aram
Sæpe tener nostris ab ovilibus 3 imbuet agnus.
4 Ille meas 5 errare boves (ut cernis) et ipsum
6 Ludere, quæ vellem , 7 calamo permisit agresti.
ME. Non equidem 8 invideo , miror magis ; undique totis
9 Usque adeo turbatur agris ! en ipse capellas
10 Protenus æger 11 ago : hanc etiam 12 vix, Tityre, duco.
Hinc inter densas corylos 13 modo namque 14 gemellos,
15 Spem gregis , ah ! silice in 16 nuda connixa reliquit,
Sæpe 17 malum hoc nobis, si mens non 18 læva fuisset,
19 De cœlo tactas memini prædicere quercus.
Sæpe 20 sinistra cava 21 prædixit ab ilice cornix.
Sed tamen 22 iste Deus qui sit, 23 da, Tityre , nobis.
TI. 24 Urbem, quam 25 dicunt Romam, Melibœe, putavi

1 *Deus* unde dictus sit , variæ hic sese offerunt eruditorum sententiæ. Alii enim a *dando* deducunt , quod Deus *det* omnia , tamquam bonorum omnium fons. Alii a Græco, Δέος , quod *timorem* significat,tamquam sit res aliqua, cui debeatur timor. Hinc illud Statii : *Primus in orbe Deos fecit timor.* Plerique a Græco vocabulo Θεὸς deducunt , quod quidam derivant vel a θεάομαι , id est , *videre*, quod Deus omnia *videat* : vel a θέω, pro quo usitatius est τίθημι, idest , *dispono* , quod Deus omnia rite & suo quæque ordine *disponat*. Cæterum solent Latini scriptores vocem *Dei* etiam iis tribuere , qui in re aliqua eximie multumque supra cæteros velut Dii quidam excellunt. Item qui nobis auxilio , præsidio ad salutem , libertatem , ad res denique magnas nobisque necessarias , singulari ac divino fuerunt : ita ut hic a Tityro Augustus vocari *Deus* recte possit ob magnitudinem collati in ipsum beneficii. Ter. Adelph. *Laudarier te audit libenter : facio te apud illum Deum.* 2 In honorem ejus ædificatam. 3 Sanguine suo resperget. 4 Vide Senecam de beneficiis l. 4. c. 6. 5 Libere vagari ac pasci. Ut Ecl. 2. *Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.* Horat. Ode 2. Epod. *aut in reducta valle mugientium prospectat errantes greges.* 6 Versibus scribere. Sic Georg. 4. *Carmina qui lusi pastorum* Sciendum est , legem fuisse latam, ut nullus aliquid componeret, ni prius ad ædiles accessisset , & scribendi veniam , cum illi prius scriptoris vires perpendissent, moxque secundum ingenii capacitatem & doctrinam dabant componendi potestatem , impetrasset : deinde præerant recitandis,& recitata emptitabant. 7 Fistula sive cantilena rustica. Supra vocavit *tenuem avenam*. 8 Prosperitati tuæ. 9 In tantum , ut merito admirari queam tantum te otii agitare. 10 Longe hinc , vel prægredientes longe: quasi porro tenus.Serv. alii *protinus* , id est , valde , & apponunt τῷ *æger*. 11 Impello. 12 Non sine difficultate. 13 Paulo ante. 14 Binos fœtus uno partu. 15 Nempe marem & fœminam. 16 Sine foliis & virgultis. 17 Exilium hoc , fugam hanc. 18 Stulta & vesana , sibi adversa. 19 Fulmine afflatas. 20 Malum portendens. 21 Nobis sc. hoc malum. 22 Qui si tuus , cujus mentionem facis , Deus. 23 Dic. Ter. *Nunc , quamobrem has partes didicerim, paucis dabo*: uti , *accipe* pro *audi*. Accipe *nunc Danaum insidias* , 2. Æn. 24 Cum potius cœlum dici mereatur. Interrogatus autem de Deo Tityrus , rustica simplicitate locum præscribit , ac longo intervallo ad interrogata respondet. 25 Omnes fere homines.

1 Stultus ego 2 huic nostræ similem, 3 quo sæpe solemus
Pastores ovium teneros depellere fœtus.
4 Sic canibus catulos similes, sic matribus hœdos
Noram, sic parvis componere magna solebam.
Verum 5 hæc tantum alias inter caput 6 extulit urbes,
7 Quantum lenta solent inter viburna cupressi.
ME. 8 Ecquæ tanta fuit Romam tibi causa videndi?
TI. 9 Libertas: quæ sera, tamen respexit inertem,
10 Candidior postquam 11 tondendi barba cadebat:
Respexit tamen, et 12 longo post tempore venit:
13 Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Namque (fatebor enim) 14 dum me Galatea tenebat,
Nec spes libertatis erat, nec cura 15 peculî.
Quamvis multa meis 16 exiret 17 victima 18 septis,
Pinguis et 19 ingratæ premeretur caseus urbi,
Non unquam 20 gravis ære domum mihi dextra redibat.
ME. 21 Mirabar, quid mœsta Deos, 22 Amarylli, vocares,
Cui pendere sua patereris in arbore poma:
Tityrus hinc aberat: ipsæ te, Tityre, pinus,
Ipsi te fontes, ipsa hæc arbusta vocabant.
TI. 23 Quid facerem? neque servitio me exire licebat,
Nec tam 24 præsentes 25 alibi cognoscere 26 Divos.

1 Ego rusticus. 2 Urbi Mantuæ. 3 Ad quam agnos lacte depulsos agere venales solemus. 4 In tali proportione, in qua Mantuam Romæ similem putavi. 5 Roma. 6 Levavit. 7 Quantum cupressi solent extollere caput inter frutices flexibiles ac tenellos. 8 Al. *Et quæ.* 9 Fuit causa. 10 Cum Virgilius Bucolica scripserit juvenis, 10 *Candidior* alii ad libertatem detorquent: alii *lanuginem primam* intelligi volunt. Quoniam vero eum postea Melibœus senem bis vocat, Turnebus l. 2. c. 26. sentit poetam (cum se fingit servum, libertatis desiderio Romam profectum) respexisse ad imaginem servorum, qui jam ætate grandiores, vel etiam peculio suo, non raro libertatem consecuti sunt. Græci autem servos, etiam senes appellabant παῖδας. 11 Eam abradenti, idest, tonsori, idest, postquam primam barbam mihi abradi feceram, cum tamen eam libertatem junior impetrare potuissem. 12 Quam barbam radere cœperam. 13 Ex quo Romam veni, relicta Mantua. 14 Dum Mantuæ quidem agerem non pauca ingenii mei specimina edidi, cum tamen nullo apud rudes meos municipes in pretio esset ars mea, deplorata jam omni honoris, quæ artes alit, spe, languore confecta Musa tacuit, excidit mihi carminis studium, & cura. 15 Lucri. 16 Depelleretur ad urbem. 17 Agnus, aut vitulus dignus qui victima fieret pro victis hostibus. 18 Ovilibus. 19 Parum aut nihil mercedis pro sumptu & laboribus pendenti. 20 Onusta pecunia. 21 Apostrophe ad urbem Romam. Mirabar quisnam is esset, cujus nomine Romani Augusto supplicarent, ut sui illi manerent agri; video jam fuisse Virgilium, cui omnes ordines summis studiis faven. 22 Per hanc Roma intelligenda, quam mœstam, absente Tityro, Melibœus ait, quo amico gratificetur. 23 Apud Galateam seu Mantuam. 24 Propitios, faventes, ad opem ferendam paratos. Præsentia enim favorem & animum adjuvandi magis declarat. 25 Quam Romæ. 26 Heroas ac principes viros.

1 Hic illum vidi 2 juvenem, Melibœe, 3 quotannis
Bis senos cui nostra dies altaria fumant.
Hic mihi responsum primus dedit ille petenti:
4 Pascite, 5 ut ante, boves pueri, 6 submittite tauros.
ME. 7 Fortunate senex, ergo tua rura 8 manebunt:
Et tibi magna satis; 9 quamvis lapis omnia nudus
Limosoque palus 10 obducat pascua junco.
Non insueta 11 graves 12 tentabunt pabula 13 fœtas,
Nec 14 mala vicini pecoris 14 contagia lædent.
Fortunate senex, 15 hic inter 16 flumina nota,
Et fontes 17 sacros 18 frigus captabis 19 opacum.
20 Hinc tibi, quæ semper vicino ab limite 21 sepes,
22 Hyblæis apibus 23 florem depasta salicti,
Sæpe levi 24 somnum suadebit inire susurro.
25 Hinc alta sub 26 rupe canet 27 frondator 28 ad auras,
Nec tamen interea raucæ, tua cura, 29 palumbes,
Nec 30 gemere aëria cessabit turtur ab ulmo.
TI. Ante 31 leves ergo pascentur in 32 æthere cervi,
Et freta 33 destituent 34 nudos in littore pisces:

1 In urbe Roma. 2 Augustum: quo nullum numen præsentius? qui tanquam ex oraculo responsum dedit. Juvenem se vidisse ait: ea enim ætas fuit Augusti, cum rerum potitus est, anni undeviginti. 3 Cujus immortale beneficium singulis annis duodecim dies, idest, singulis mensibus unum diem sacrificiis colo, idest, cujus præsentissimo potentissimoque numini singulis Kalendis rem facio divinam. 4 Possessiones vestras recipite & Musis vacate. 5 Ut pavistis ante, priusquam agri vestri ablati essent. 6 Jugo ad arandum. 7 O Tityre, fortunate senex future, ut ad tempus futurum, non ad ætatem Virgilii referatur. 8 In possessione tua. 9 Ut quæ a saxoso monte ad Mincium se extendant, ut Ecloga 9. 10 Obsideat. 11 Gravidas, prægnantes. 12 Corrumpent. 13 Oves, quæ jam pepererant, partu levatas. 14 Nociva & infectiva scabies. 15 In hoc loco ne molestum sit proficisci. 16 Padum & Mincium. De hoc 3. Georg. *Tardis ingens ubi flexibus errat Mincius, & tenera prætexit arundine ripas.* 17 Nymphis Naiadibus consecratos. Omni enim fonti numen præesse credebatur propter perennem scaturiginem. 18 Refrigerium. 19 Sub densis arboribus. 20 Ex una parte, sc. a palude parvo seu dulci apum murmure commemorat Melibœus aurium oblectamenta, quibus, manente sibi rusculo suo, fruiturus sit Tityrus securissime. 21 Ponens terminum inter te & proximum. 22 Synecdoche. *Hybla* autem mons erat Siciliæ, thymo ad mellificia clarus. 23 Habens florem multarum salicum depastum ab apibus optimum mel conficientibus, ut faciunt Hybleæ apes. 24 Horat. Od. 2. Epod. *Fontesque lymphis obstrepunt manantibus, Somnos quod invitet leves.* 25 Ex alia parte. 26 In qua vites consitæ sunt. 27 Rusticus mercenarius decerpens frondes. 28 Sublimi & alta voce. 29 Columbæ silvestres. 30 Querulose canere. 31 Veloces. Quoad vixerit, se Augustum, ut de se quam optime meritum, grata memoria prosecuturum, & ante oculos nunquam non habiturum, congestis aliquot ἐκ τῶν ἀδυνάτων, pollicetur. 32 Summo aere. 33 Derelinquent. 34 Nunquam tegi solitos.

Ante, pererratis 1 amborum finibus, exul
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
2 Quam nostro illius labatur pectore vultus.
ME. 3 At nos 4 hinc alii 5 sitientes 6 ibimus Afros;
7 Pars Scythiam, et 8 rapidum 9 Cretæ veniemus Oaxem,
Et 10 penitus toto divisos orbe Britannos.
En unquam patrios longo post tempore 11 fines,
Pauperis et tuguri 11 congestum cespite culmen,
Post aliquot (mea 13 regna) videns, mirabor 14 aristas?
Impius hæc tam culta 15 novalia miles habebit?
16 Barbarus has segetes? en 17 quo 18 discordia cives
Perduxit 19 miseros! en queis consevimus agros!
20 Insere nunc, Melibœe, pyros, 21 pone ordine vites:
22 Ite meæ, 23 quondam fœlix pecus, ite capellæ:
Non ego vos posthac viridi 24 projectus in antro,
25 Dumosa pendere procul de rupe videbo:
Carmina nulla 26 canam: non, me 27 pascente, capellæ
Florentem 28 cytisum, et salices 29 carpetis 30 amaras.
TI. Hic 31 tamen hanc mecum poteris requiescere noctem
Fronde super viridi: sunt nobis 31 mitia poma,

1 Ἀλλελων. id est, permutatis sedibus Arar Parthiam, Tigris Germaniam alluet, vel Germani patria ejecti Parthiam incolent, Parthi Germaniam. E decoro autem inscitiæ pastoralis Gallicum fl. pro Germano positum, Armenium pro Parthico. 2 Quam vultus illius munificentissimi juvenis Augusti decidat a memoria nostra. 3 Melibœus securitati & otio Tityri exilium suum objicit. Pathos a loco. Macrob. Sat. l. 4. c. 3. 4. A patria nostra. 5 Frequenti siti laborantes ob calorem. 6 Adibimus. 7 Alii. 8 Velociter currentem. 9 Cretæ regionis fluvium. 10 A continenti divisos insulares. 11 Limites, quibus ejectus sum. 12 Compositum. 13 Meos agros, possessiones meas. Cic. *Id nisi in tuo regno essemus, non tulissem*, id est, in tua villa. Melibœus ergo ex affectu, quo plerumque agricolæ sibi regum fortunas superare videntur, cum illis proprio agello frui licet, procul negotiis, proculque discordibus armis, sua regna vocat, pauperis tugurii culmen, agellumque suum: quæ sibi satis magna, quibusque se fortunatum putabat, cum ea retineret. Sicut de Tityro, sua tuto possessuro, ait: *Fortunate senex*, &c. 14 Spicas, messes, annos. Metalepsis. 15 Innovata arva. 16 An miles alienigena habebit has segetes tam cultas? 17 Ad quem statum, ad quam miseriam. 18 Bellorum civilium. 19 Quorum coloni expelluntur. 20 Apostrophe & Epitrope ad se suosque cives amara. Q. d. Agite Mantuani, arbores serite, agros colite, vites maritate & disponite, ut alieni tandem, vobis ejectis, fructus percipiant. 21 Ut melius solem excipiant. 22 Discedite a me. 23 Quæ aliquando fuistis pecus diligenter curatum & pastum. 24 Recubans. 25 Dumis plena. 26 Ut solebam. 27 Pastore vestro existente. 28 Florem illum succi plenum, unde multum lactis oves effundunt, a Cytiso insula dictum. 29 Abrodetis. 30 Hominibus sc. sed vobis dulces. 31 In his tuguriis meis. 32 Matura & mollia. Horat. Od. 2. Epod. *Vel cum decorum mitibus pomis caput Autumnus arvis extulit.* Eadem translatione utitur 1. Georg. *Mites uvæ, mitis vindemia.*

Castaneæ 1 molles, et 2 pressi copia lactis.
Et jam summa procul villarum culmina 3 fumant,
4 Majoresque cadunt altis de montibus umbræ.

1 Maturæ ac recentes. 2 In caseum coacti, id est, copia casei est nobis. Ovid. Met. 8. *Lactis massa coacti.* 3 Propter adventum noctis. Sole enim occidente, fumi apparent crassiores, umbræ montium majores. 4 Ideft, noctescit. Sic Ecl. 2. *Et Sol crescentes decedens duplicat umbras.*

Ecloga II. cui nomen 1 ALEXIS.

ARGUMENTUM.

CORydon pastor, Alexidis pueri amore captus nihil eorum prætermittit, quæ ad puerilem animum demulcendum, mutuumque amorem conciliandum possunt pertinere: verum ubi se neque querelis, neque blanditiis, aut munusculis quidquam proficere intelligit, tandem ad se rediens dementiamque suam agnoscens, ad intermissam rei familiaris curam sibi statuit revertendum: ut assueto labore infelicis sui amoris (qui fere ex otio nasci solet) tædium discutiat. Sub Corydone autem (si Donato credimus) Virgilium; sub Alexide Alexandrum intelligimus, Pollionis puerum: quem ab eo postea dono accepit.

FOrmosum 2 pastor Corydon 3 ardebat Alexin,
4 Delicias 5 domini: 6 nec, quid speraret, habebat.
7 Tantum inter 8 densas, umbrosa cacumina, fagos
Assidue veniebat: ibi hæc 9 incondita solus
Montibus et silvis studio jactabat 10 inani.
11 O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas,
12 Nil nostri miserere: mori me 13 denique 14 cogis.

1 Mecœnatis fuisse puerum innuit Martialis l. 8. Ep. 56. Alii tamen Cornelium Gallum significari volunt. Alii Augustum. Apud Theocritum autem (quem sibi imitandum in Bucolicis proponit noster) Æpolus se ab Amaryllide spretum queritur 3. Idyl. 2. Ovium. 3 Deperibat. Sic Hor. l. 4. Od. 9. *Non sola* (Helena) *comptos* arsit *adulteri crines.* Hellenism. Hujusmodi verba Em. Alvarez appellat *Neutro activa.* 4 Hominem, qui nobis singulari oblectamento est, & in quem proventere plurimum solemus, scriptores *delicias* nominant. Cic. Ep. l. 7. Deliciæ *vero tuæ Æsopus ejusmodi fuit.* Ad Att. L. 1. *Tulliola* deliciæ *nostræ.* 5 Patroni sui Asinii Pollionis. 6 Nec Corydon habebat, unde ejus potiundi spem haberet. 7 Tantummodo hanc spem habere videbatur, quod inter densas, &c. 8 Habentes densa, & umbrosa cacumina. 9 Indigesta, temere effusa, abrupta, & inculta, quæ sequuntur, carmina. 10 Conatu stulto. 11 Ab hoc loco ad finem usque carmen amatorium ipsius Corydonis. Habet autem partes septem. 1 expostulationem. 2 sui accusationem. 3 sui commendationem. 4 invitationem. 5 munerum oblationem. 6 rursus sui reprehensionem. 7 commotionem sui, & consolationem. 12 Nulla in te. Q. d. Non reddis ereptos mihi agros. 13 Ut uno verbo crudelitatem tuam explicem. 14 Al. *coges.*

1 Nunc etiam pecudes 2 umbras et frigora captant;
Nunc virides etiam occultant 3 spineta 4 lacertos:
5 Thestylis et rapido fessis messoribus 6 æstu
Allia, serpillumque herbas contundit olentes.
7 At mecum raucis, tua dum vestigia 8 lustro,
Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
9 Nonne fuit 10 satius tristes Amaryllidis iras,
Atque 11 superba pati 12 fastidia? nonne Menalcam?
Quamvis 13 ille niger, quamvis 14 tu candidus esses.
O formose puer, *nimium ne* 15 *crede colori*:
Alba 16 ligustra 17 cadunt, 18 vaccinia nigra 19 leguntur.
20 Despectus tibi sum, nec quis sim quæris, Alexi:
Quam dives pecoris nivei, quam lactis abundans.
Mille meæ Siculis 22 errant in montibus 23 agnæ:
Lac mihi non æstate 24 novum, 25 non frigore desit.
Canto quæ solitus, si quando 26 armenta vocabat,
27 Amphion Dircæus in 28 Actæo Aracyntho.
Nec sum adeo 29 informis: 30 nuper me in littore vidi,

1 Cum cæteri omnes, pecudes, lacerti, messores refrigerium suum & requiem nacti sunt adversus meridiani solis rabiem: ego solus, nisi quando concinant cicadæ, dum te inquies quærito, foris æstu, intus amore ardeo. 2 Frigus umbrarum. Sic Ecl. 1. *Frigus opacum*. 3 Spinarum copia & multitudo. 4 Serpentes. Mulier rustica moretum apparat prandsuris & interquiescentibus messoribus. 6 Solis. 7 Sed arbusta referunt cantilenam meam cum cicadis, assiduo cantu raucescentibus, id est, referunt cantum meum & cicadarum. 8 Inquiro. 9 Quod Amaryllida propter Alexandrum reliquerit, sese arguit. 10 Melius. 11 Superbum contemptum. 12 Nonne fuit satius pati Menalcam, pastorem nigrum & deformem? 13 Menalcas. 14 O Alexi. 15 Confide. Quam hic mutationem formæ in deterius Corydon Alexidi, eandem Ligurino proponit Horat. l. 4. Od. 10. *Insperata tuæ cum veniet pluma superbiæ*, &c. Sic Ovid. Trist. l. 3. El. 7. *Ista decens facies longis vitiabitur annis*, &c. 16 Ligustri fruticis flores, qui candidi. 17 In terram decidunt, quia inutilia sunt, nemine ea colligente. 18 Alii mora agrestia statuunt vaccinia, alii nigras violas & hyacinthos. 19 Colliguntur, quia utilia sunt. 20 Contemptus a te sum, nec inquiris, qualis sim. 21 Multis deinceps versibus Corydon suas opes laudat, quæque in Alexin paratus sit conferre præmia, omnia diligenter enumerat. Idem Galateæ facit Polyphemus apud Ovid. Met. 13. *Sunt mihi, pars montis, vivo pendentia saxo Antra*, &c. 22 Pascuntur. 23 Oves fœmellæ. 24 Recens mulsum. 25 Nec hyeme deest. 26 Majora animalia, quibus armi eminent, ut sunt boves, tauri & vaccæ. 27 Filius Jovis & Antiopæ, arte musica insignis, utpote qui citharæ sono Thebana mœnia struxit. *Dircæus*, Thebanus, a *Dirce* fonte Bœotiæ. 28 Παραθαλασσίῳ, littorali promontorio prærupto, scopuloso, ab *ἀκτῇ littus*: ut 5. Æn. *At procul in sola secretæ Troades acta*. Aracynthum autem agnoscimus Bœotiæ montem. 29 Sine forma, ut ob id repudiandus sim. 30 In aqua, tanquam speculo, contemplatus sum. Ex rusticorum more, qui speculo artificioso, vitreo aut crystallino uti non solent.

Cum placidum ventis 1 staret mare: 2 non ego Daphnin,
Judice te, metuam, si nunquam fallit imago.
O tantum libeat mecum tibi sordida rura,
Atque humiles habitare casas, et 3 figere cervos,
Hœdorumque gregem viridi compellere 4 hibisco!
Mecum una in silvis imitabere 5 Pana canendo.
Pan primus 6 calamos cera conjungere plures
Instituit: Pan curat oves, 7 oviumque magistros.
Nec te 8 pœniteat calamo 9 trivisse labellum.
10 Hæc eadem ut sciret, quid non faciebat 11 Amyntas?
12 Est mihi 13 disparibus septem 14 compacta 15 cicutis
Fistula, 16 Damœtas dono mihi quam dedit olim.
Et dixit moriens: Te nunc habeat ista 17 secundum.
Dixit Damœtas: 18 invidit stultus Amyntas.
Præterea duo, 19 nec tuta mihi valle reperti
Capreoli, 20 sparsis etiam nunc pellibus albo,
Bina die 21 siccant ovis ubera: quos tibi servo.
22 Jampridem a me illos 23 abducere Thestylis orat:
24 Et faciet: quoniam 25 sordent tibi munera nostra.
26 Huc ades, o formose 27 puer: tibi lilia plenis,
Ecce, 28 ferunt Nymphæ 29 calathis: tibi 30 candida
31 Nais

1 Immotum maneret. 2 Ego non timeam contendere cum Daphni, pastore Siculo, & filio Apollinis, de formositate. 3 Ελαφως βαλλειν, venari, venando transfigere. 4 Ad Hibiscum, malvam silvestrem, pastum scil. 5 Deum pastorum. 6 Fistulas. 7 Pastores. 8 Parum videatur. Cic. 1. Offic. *Tamdiu autem velle debebis* (sc. audire Cratippum) *quoad te, quantum proficias, non pœnitebit.* 9 Frequenti inflatione fistulæ. χειλεα θλιβειν, Theocr. 14. Idyl. *Dum labro calamos percurrit biantes.* Lucret. 4. l. 10 Ad quæ te invito, ut sc. scires terere labellum frequenti calami inflatione. 11 Pastor ille Musicæ parum peritus. 12 Invitat Alexin Corydon ad munera accipienda, quæ ille parata habet. Ergo di paribus, id est, diversæ quantitatis & soni. 13 An quia ad internodia qua junguntur cera cannæ, quæ excipiunt superiores cannas? an quia junctæ ex septenis cannis ad alæ figuram, aliæ aliis longiores essent ad discrimina vocum, qualem videmus Organorum seriem? Tibul. 2. l. 5. El. 14 Conjuncta. 15 Internodiis cicutæ, herbæ fistulosæ. 16 Pastor Musicæ peritus. 17 Possessorem scil. 18 Perdite eam amans fistulam. 19 Periculosa. Munus commendat a difficultate. 20 Habentes pelles sparsas adhuc maculis albis. 21 Exugunt. Sic Horat. Od. 2. Epod. *Claudensque textis cratibus lætum pecus, Distenta* siccet *ubera.* 22 Jam a plusculo tempore. 23 Ut abducat. 24 Et abducet. 25 Videntur tibi sordida. 26 Rursum Alexin pluribus modis allicere conatur Corydon, cum & Nymphæ sibi obsequantur. 27 Alexi. 28 Adferunt. 29 Vasculis vimineis. 30 Formosa. 31 Nympha aquæ.

1 Pallentes violas, et 2 summa papavera carpens,
3 Narcissum, et florem 4 jungit 5 bene olentis anethi.
6 Tum casia, atque aliis intexens suavibus herbis,
Mollia 7 luteola 8 pingit vaccinia caltha.
Ipse ego 9 cana 10 legam 11 tenera lanugine mala,
Castaneasque nuces, mea quas Amaryllis 12 amabat.
Addam 13 cerea pruna: et 14 honos erit huic quoque 15 pomo.
Et vos, o lauri, carpam, et te, 16 proxima myrte:
17 Sic positæ quoniam suaves miscetis odores.
18 Rusticus es, Corydon, nec munera curat Alexis:
19 Nec, si muneribus certes, concedat 20 Iölas.
Eheu! 21 quid volui misero mihi? 22 floribus 23 Austrum
Perditus, et 24 liquidis immisi fontibus apros.
Quem fugis ah 25 demens? 26 habitarunt 27 Dî quoque sylvas,
28 Dardaniusq. 29 Paris. 30 Pallas, quas condidit 31 arces,
Ipsa colat: 32 nobis placeant ante omnia silvæ.
33 Torva leæna lupum sequitur, lupus ipse 34 capellam:
Florentem cytisum sequitur lasciva capella;
Te Corydon, o Alexi: *Trahit sua quemque voluptas.*
Aspice, 35 aratra jugo referunt suspensa juvenci,

1 Λευκοία: *tinctus viola pallor amantium.* Horat. 2 Summitatem papaverum. 3 Florem illum, in quem Narcissum puerum transformatum fabulantur Poetæ. 4 In sertum colligit. 5 Suaviter. 6 Insuper. 7 Luteoli seu rufi coloris. 8 Diversarum herbarum coloribus more pictoris componit. 9 Μηλα χνοωντα vel cotonea, sive cydonia. 10 Carpam. 11 Quibus adhæret tenera lanugo. 12 Cum a me amaretur. 13 Flava, cerei coloris, vel mollia. 14 Decor. 15 Pruno, corticem mollem habenti. 16 Quæ proxima lauro es. 17 Circum mala & poma. 18 Rerum imperitus, iners. Se ipsum ignaviæ arguit Corydon, cum animadvertat meliora Alexin ab altero accipere posse. 19 Nec Iolas, pastor ille dives, & rivalis tuus, concedet te potiri optato, si contendas per munera Alexin allicere. 20 Augustum innui volunt, dictumque Iolam quasi Iulum 21 Nisi maximum malum, dum tales amores inceptarem. 22 Tranquillum statum maxime turbulentum reddidi. 23 Hortis inimicum. *Pubentesque rosæ primum moriuntur ad Austrum.* Papin. 3. Sylv. 24 Claris. 25 Perversæ mentis Alexi, qui silvas fugis? 26 Incoluerunt. 27 Pan, Apollo, Liber; Fauni &c. 28 Trojanus. 29 Propter Hecubæ somnium expositus silvis. 30 Ἀρχιτεκτονικης inventrix. 31 Athenas. 32 Pastoribus. 33 Epithetum ab oculorum sævitia, quæ summa in hac fera est. Neque vero ægre feres, si te amore captus persequor, quia *torva leæna*, &c. 34 Qua libentissime vescitur. Est autem similis locus apud Ovid. Met. l. 4. de animalibus se odio quodam prosequentibus: *Sic agna lupum, sic cerva leonem, Sic aquilam penna fugiunt trepidante columbæ.* 35 Adveniente nocte, solis ardor remittitur, jugo solutis bobus adest quies: meus amor tamen non defervescit, non novit finem, non modum.

1 Et sol crescentes 2 decedens duplicat umbras :
Me tamen urit amor : *Quis enim* 3 *modus adsit amori?*
4 Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia 5 cepit!
6 Semiputata tibi 7 frondosa vitis in ulmo est.
8 Quin tu 9 aliquid saltem potius, quorum indiget usus,
Viminibus, mollique paras detexere junco?
10 Invenies 11 alium, si te hic 12 fastidit Alexis.

1 Et advesperascit. 2 Occidens. 3 Finis. Ter. Eun. Act. 1. Sc. 1. *Here, quæ res in se neque consilium, neque modum habet ullum, eam consilio regere non potes*. 4 Increpatio sui, cum adhortatione ad opus faciendum, potentissimum remedium amoris: qui *gignitur luxu, otio nutritur, &c.* Senec. Hippol. 5 Invasit! 6 Ad dimidium resecta. 7 Plena frondium: quam oportebat dudum frondibus nudatam, quo melius aprici maturescerent racemi. 8 Cur non. 9 Corbes, fiscellas, calathos, ad vinum ferendum, aut uvas decerptas. 10 Ευρησεις Γαλατειαν ισως κι καλλιον αλλαν Theocrit. Cyc. 11 Alexin, quia *Successore novo vincitur omnis amans.* 12 Cum fastu aspernatur.

Ecloga III. cui nomen PALEMON.

ARGUMENTUM.

MEnalcas et Damœtas, pastores, mutuis primum inter se conviciis certant: mox, interveniente Palæmone judice, Amœbæi carminis lege disceptant: ubi neuter vincitur, sed uterque alteri, Palæmonis sententia, exæquatur.

MENALCAS, DAMOETAS, PALÆMON.

ME. 1 DIc mihi Damæta, 2 cujum pecus? an Melibœi?
DA. Non, verum Ægonis : nuper mihi 4 tradidit Ægon.
ME. Infelix o semper 5 ovis pecus : 6 ipse 7 Neæram
Dum 8 fovet, ac ne me sibi præferat illa, veretur ;
9 Hic alienus oves custos bis 10 mulget in hora :

1 Ειπε μοι ω Κορυδων, τινες αι βοες? η ρα Φιλωνδα; Ουκ, αλλ Αιγωνος, βοσκην δε μοι αυτας εδωκεν. Theocrit. 4. Idylio. 2 Cujus est hic grex ovium? 3 Nonne est Melibœi, quod Melibœo surreptum est? 4 Credidit, commisit. 5 Oves, grex ovium. 6 Ægon Dominus. 7 Amicam nobis communem. 8 Dum amores Neæræ sequitur assiduus, eamque molliter amplexatur. Metaphora ducta ab avibus, pullos alarum volumine foventibus, aut ovis incumbantibus, quæ vox plerumque a Poeta in re amatoria adhibetur. Æn. 1. *Hyemem inter se, quam longa*, fovere. Item Æn. 1. *oculis & pectore toto hæret, & interdum gremio* fovet. 9 Damœtas existens mercenarius. 10 Surripit domino imprudenti.

Et 1 succus pecori, et lac subducitur agnis.
DA. 2 Parcius 3 ista 4 viris tamen objicienda memento.
5 Novimus et qui te, 6 transversa tuentibus hircis.
Et quo (sed faciles Nymphæ 7 risere) sacello.
ME. 8 Tum credo, cum 9 me 10 arbustum vidêre Myconis,
Atque 11 mala vites incidere falce novellas.
DA. 12 Aut hic ad veteres fagos, cum Daphnidis arcum
Fregisti, et calamos : quæ tu perverse Menalca,
Et cum vidisti 13 puero donata, dolebas ;
Et si non 14 aliqua nocuisses, 15 mortuus esses.
ME. 16 Quid domini facient, audent cum 17 talia 18 fures?
19 Non ego te vidi Damonis, pessime, caprum
20 Excipere insidiis, multum latrante 21 Lycisca ?
Et cum clamarem : Quo nunc se proripit 22 ille ?
23 Tityre, 24 coge pecus: tu post 25 carecta latebas.
DA. An mihi cantando victus non 26 redderet ille,
Quem mea carminibus meruisset fistula caprum?
Si nescis, 27 meus 28 ille caper fuit, et mihi Damon
Ipse 29 fatebatur ; 30 sed reddere posse negabat.

1 Naturalis humor clam subtrahitur matribus, & lac agnis adhuc lactantibus. *Subducere*, est clam tollere. Mart. Subduxit *mappas quattuor Hermogenes.* Est etiam sursum vel in terram ducere : ut Æneid. 1. *Quassatam ventis liceat subducere classem.* 2 Modestius. *Ego tamen vir sum*, inquit Vesp. Suet. 13. cap. cave cui maledicas viro, ne, si pergas, quæ vis dicere, ea, quæ non vis, audias. Respondet enim ad objecta Damœtas. 3 Turpia facinora. 4 Non effœminatis, qui ulcisci possumus. 5 Novi enim qui te (scin' quid velim?) inclinarint, ac stupraverint; & quid passus sis, ipsis hircis advertentibus; quod nisi ad ignoscendum benignas montium aut aquarum expertus fuisses Deas, violati sacelli protinus dedisses pœnas. Pathos per ἀποσιώπησιν, de quo Macr. Sat. l. 4. c. 6. 6 In transversum, transversim. Hellenism. idest, non dignantibus te aspicere : aut angulis oculorum tuorum libidinose se circumagitantibus. 7 Riserunt turpitudinem tuam. 8 Risisse Nymphas. Non diluit objecta, sed alia Damœtæ objicit, idque ironice sua persona. 9 Quod tamen ego non feci, sed tu. 10 Novellas arbores vicini nostri. 11 Ad usum malum applicata, qua tu male uteris. Sic, *inutile ferrum cingitur.* 12 Aut si tunc non riserunt, hic riserunt. 13 Daphnidi. 14 Ratione. 15. Sc. *invidia.* 16 Quid tandem fiet de nobis qui domini sumus, si modo „ &c. *vel*, quid non ausurus est tuus herus Ægon, ubi servus ejus conductitius atque idem furax audeat talia? 17 Sc. *fingere & dicere.* 18 Furaces servi. Furta enim specialiter servorum sunt. Sic Plaut. de servo: *Homo es trium literarum*, idest. fur. 19 Plaut. Trucul. *Pluris est oculatus testis unus, quam auriti decem. Qui audiunt audita dicunt : qui vident, plane sciunt.* 20 Furari. 21 Cane, ex lupo & cane nato. 22 Fur. 23 Heus, pastor, observa, ne quid tibi depereat de grege. 24 Compelle in unum. 25 Loca caricibus plena. 26 Reddere debebar. 27 Victoriæ meæ premium. 28 Quem abstuli. 29 Quod eum lucratus eram. 30 Ne suo judicio superatus esse videatur.

ME. 1 Cantando tu 2 illum? aut nunquam tibi fistula cera
3 Juncta fuit ? non tu 4 in triviis, 5 indocte, solebas
6 Stridenti 7 miserum stipula 8 disperdere carmen ?
DA. 9 Vis 10 ergo inter nos , quid 11 possit uterque , 12 vicissim
Experiamur? Ego hanc vitulam (ne forte 13 recuses ,
14 Bis venit ad 15 mulctram, 16 binos alit ubere fœtus)
17 Depono : tu dic, 18 mecum quo pignore certes.
ME. 19 De grege non ausim quicquam deponere tecum :
Est mihi namque domi pater, est 20 injusta noverca ;
Bisque die munerant 21 ambo 22 pecus, 23 alter et hœdos.
Verum id , quod multo tute ipse fatebere 24 majus ,
(25 Insanire libet quoniam tibi) 26 pocula ponam
Fagina , 27 cælatum 28 divini opus Alcimedontis :
29 Lenta 30 quibus torno 31 facili superaddita vitis ,
32 Diffusos hedera 33 vestit 34 pallente 35 corymbos.
36 In medio duo signa: 33 Conon, et 38 quis fuit alter,
Descripsit 39 radio totum qui gentibus orbem ,

1 Quasi vero tu indoctus & imperitissimus illum viceris. Menalcas enim indignatus , quod Damœtas Damonem vicisse gloriaretur , dicit eum imperitum artis cantandi : ex quo datur Damœtæ occasio provocandi Menalcam ad certamen Musicum. 2 Damonem , virum peritissimum. 3 Compacta. 4 In locis vulgaribus, quo tres viæ ducunt. 5 Imperite cantandi. 6 Dissone crepitanti , non dulcem jucundumve auribus sonum reddenti. 7 A te imperito effusum , aut flebile. 8 Inaniter effundere. 9 Χρησδεις ζων σοιζειν, Χρησδεις καταθειναι μισθον. Theocr. 7. Idyll. 10 Quia imperitus tibi videor. 11 In carmine. 12 Per vices canendo. 13 Quia dixi *vitulam.* 14 Mane & vesperi. 15 Vas , in quod mulgetur. 16 Singulis diebus duos fœtus suos. 17 In arbitrium certaminis a me pono. Veteres sponsionibus contendebant , & earum arbitros constituebant , apud quos pignora quoque deponebant. 18 Quid velis deponere , ut mecum certes. 19 Quia non meus est grex , sed Ægenis. Menalcas provocatus ad certamen Musicum , se quidem certare paratum ostendit , sed non habere quod deponat. 20 Sæva. 21 Tam pater, quam noverca. 22 Gregem ovium. 23 Alter eorum , scilicet noverca. 24 Quam vitulam. 25 Quoniam αμυσος musicum , asinus equum in campum provocare vis , & mecum certare , cui minime comparandus es. 26 Deponam vasa potoria ex fago cælata. 27 Exculptum. 28 Præstantissimi artificis , & divino ingenio præditi. 29 Flexibilis. 30 In quibus poculis. 31 Molliter sculpenti. 32 Hederæ corymbis & vitis pampinis inter se mutuo implicatis. 33 Amplectitur. 34 Alba. 35 Fructus hederæ. 36 In medio poculorum duæ imagines exculptæ sunt. 37 Insignis Mathematicus. 38 Quem excidisse vel ignotum esse , pastori ex decoro tribuit Poeta : videtur fuisse Archimedes , aut Aratus , Eudoxus vel Hipparchus , vel Anaximander Milesius , qui primus terræ marisque circuitus descripsit , 39 Virga Geometrica

Tempora quæ messor, quæ 1 curvus arator haberet;
2 Nec dum illis labra admovi, sed 3 condita servo.
DA. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
Et 4 molli 5 circum est ansas amplexus acantho;
6 Orpheaque in medio posuit, silvasque 7 sequentes.
Nec dum illis labra admovi. sed condita servo.
8 Si ad 9 vitulam spectes, nihil est quod 10 pocula laudes.
ME. Numquam hodie 11 effugies: veniam 12 quocumque vocaris:
Audiat hæc tantum vel qui venit, ecce, 13 Palæmon.
Efficiam, posthæc ne quemquam 14 voce lacessas.
DA. Quin age, si 15 quid habes: in me mora non erit ulla.
Nec quemquam fugio: tantum, vicine Palæmon,
Sensibus hæc imis 16 (res est non parva) 17 reponas.
PA. 18 Dicite: quandoquidem in molli consedimus herba.
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos:
Nunc frondent 19 silvæ, nunc formosissimus annus.
Incipe Damæta, tu deinde sequêre Menalca.
20 Alternis dicetis: amant 21 alterna 22 Camœnæ.
DA. 23 Ab Jove principium 24 Musæ: 25 *Jovis omnia plena*:
Ille 26 colit terras, illi mea carmina curæ.
ME. Et me Phœbus amat: Phœbo 27 sua semper apud me
28 Munera sunt, lauri, et 29 suave rubens hyacinthus.
DA. 30 Malo me Galatea petit, lasciva puella,

1 Incurvatus, dum arat. 2 Et non adhuc. 3 Recondita, tanquam rem pretiosissimam. 4 Flexibili. 5 Circumdedit ansas, quibus pocula manu tenentur. 6 Orphei imaginem, & fabulam, satis notam. 7 Tam graphice cælatas, ut ipsum sequi viderentur. 8 Mittamus pocula laudare, & deponamus uterque vitulam. 9 Quam deponam. 10 Quantumvis artificiosa. 11 Artificiose præsefert fiduciam, quasi vero Damœtas occasionem effugendi quæreret, & ob id pocula vituperaret, ut certamen evitet. 12 Elaberis, quominus tecum certem. 13 Ad quemcumque locum sive judicem. 14 Dicacitate tua. 15 Artis. 16 Cum de vitula simul agatur & gloria. 17 Recondas ad bene disquirendum hanc litem nostram. 18 Per artem eloquimini. 19 Arbores silvarum. 20 Μυσχων ϑ᾽ αι κεῖνον, αμειβομεναι. οτι καλη. Homer. Il. α. 21 Carmina alternatim dicta. 22 Musæ, quæ cantantibus præsunt. 23 Εκ Διος αρχωμεϑα, Aratus. 24 O Musæ sumamus principium ab Jove. 25 Nam omnia præsentia numinis sui juvat & conservat. Similis sententia est Æn. 6 *Principio cœlum, ac terras, camposque liquentes, &c.* Lucan. *Juppiter est quodcunque vides, quocumque moveris.* 26 Amat, curat, habitat. 27 Propria. 28 Quibus me donavit. 29 Suaviter. Hellenism. 30 Ultro ad amoris commercia a Galatea allicior: id enim est Græcis μηλοις βαλλειν.

Et fugit ad salices, et 1 se cupit 2 ante videri.
ME. At mihi sese offert ultro, meus 3 ignis, 4 Amyntas;
Notior ut non sit canibus jam 5 Delia nostris.
DA. Parta meæ 6 Veneri sunt munera: namque notavi
Ipse locum, aëriæ quo 7 congessere 8 palumbes.
ME. 9 Quod potui, 10 puero 11 silvestri ex arbore 12 lecta
13 Aurea mala decem misi: cras altera mittam.
DA. O quoties: et quæ nobis Galatea locuta est!
14 Partem aliquam venti 15 Divûm referatis ad aures.
ME. 16 Quid prodest, quod me ipse animo 17 non spernis, Amynta.
Si, dum tu sectaris apros, ego 18 retia servo?
DA. 19 Phyllida mitte mihi, meus est natalis, Iöla:
20 Cum faciam vitula pro frugibus, 21 ipse venito.
ME. Phyllida amo 22 ante alias: nam 23 me discedere flevit,
Et, 24 longum formose vale, vale, inquit Iöla.
DA. 25 Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,
26 Arboribus venti: nobis Amaryllidis iræ.
ME. 27 Dulce satis humor, 28 depulsis 29 arbutus hœdis,
30 Lenta salix 31 fœto pecori, mihi solus Amyntas.
DA. 32 Pollio amat nostram, quamvis 33 sit rustica, Musam.

1 Non sine grata quadam protervitate. 2 Antequam fugit, ut sequar. 3 C[illegible]us amore ardeo. 4 Puer ille. 5 Diana venationis Dea, vel vetus amica mea. 6 Amicæ meæ. 7 Nidum suum simul gesserunt, posuere. Nidamenta congessere. Plaut. in Rudent. 8 Columbi silvestres. 9 Quantum. 10 Amyntæ. 11 In silva reperta. 12 Collecta. 13 Chrysomela, aurei coloris, *vel* cydonia, citrina. 14 Hæc o venti internuntii ad Deos ferte, grata sc. [illegible]us futura. 15 Deorum. 16 Quid te juvant verba ut ut aurea: si ego vel alius quispiam veri amoris usumfructum capiar? 17 Me complecteris & charum habes. Litotes. Sic Æn. *Munera nec sperno*, idest, mihi grata sunt. 18 Quod in venatione minimum habes voluptatis. 19 Amicam meam. Alterius amicæ amores recenset Damœtas. 20 Cum Cereri, frugum Deæ, vitula cæsa pro frugibus sacrificia fecero, sacrificavero. 21 Qui tunc amicæ operam dare non potero. 22 Plus quam alias. 23 Quando ego discedebam. Hellenism. 24 Per longum tempus. 25 Tristis res est, & incommoda iis, quæ sunt in stabulis. Hellenism. Quia Damœtas vidit Menalcam paratum in amore narrando sequi, transfert se ad contrarium amoris, sc. ad iram. 26 Nam rami dejiciuntur, ac flores pereunt. 27 Irrigatio seu pluvia recens est res dulcis segetibus. 28 A lacte materno remotis, & jam ablactatis. 29 Virgultum arboris vitiferæ. 30 Flexibilis. 31 Prægnanti. 32 Asinius Pollio, vir consularis, quo intercessore Virgilius agrum suum recuperaverat. 33 Tractet de rebus rusticanis.

1 Pierides 2 vitulam 3 lectori pascite vestro.
ME. 4 Pollio et ipse facit 5 nova carmina: 6 pascite taurum,
7 Jam cornu petat, et pedibus qui 8 spargat arenam.
DA. Qui te, Pollio, amat, 9 veniat quo te quoque gaudet:
10 Mella fluant illi, ferat et rubus asper amomum.
ME. 11 Qui Bavium non odit, 12 amet tua carmina, Mævi,
Atque idem jungat vulpes, et mulgeat hircos.
DA. Qui legitis flores, et 13 humi nascentia fraga;
14 Frigidus, o pueri, fugite hinc, latet anguis in herba.
ME. 15 Parcite oves nimium procedere, non bene 16 ripæ
Creditur: ipse aries etiam nunc vellera siccat.
DA. Tityre pascentes a flumine 17 rejice capellas:
Ipse, ubi 18 tempus erit, omnes in fonte lavabo.
ME. 19 Cogite oves pueri 20 si lac præceperit æstus,
Ut nuper, frustra 21 pressabimus ubera palmis.
DA 22 Eheu, quam 23 pingui macer est mihi taurus in 24 arvo!
Idem 25 amor exitium est pecori, 26 pecorisq. magistro.
ME. 27 His certe neque amor causa est; 28 vix ossibus hærent:
Nescio quis teneros 29 oculus mihi 30 fascinat agnos.

1 Musæ filiæ Pieri: vel propter amœnitatem & solitudinem Pierii, montis Thessaliæ. 2 Bucolicis vitula, epicis taurus, tragicis hircus proponebatur carminis præmium. 3 Pollioni. 4 Asinius Pollio tragœdiam & historias de bello Civili scripsit teste Horat. 2. lib. 1. Od. 5 Admirando, aut insolito artificio. 6 O Pierides. 7 Non quidem pusillum aut macrum, sed qui jam aggrediatur quemlibet cornu utroque. 8 Dum animosus ingreditur. 9 Veniat quoque ad eum statum, ad quem gaudet te venisse. Pervénerat autem ad consulatum & triumphum victis Salonis, oppido Dalmatiæ. 10 Omnia feliciter cedant iis, qui Pollioni bene volunt. 11 Contra qui malis & trivialibus delectatur poetis, Bavio & Mævio, delectetur æque rebus absurdis, ita ut jungat aratro seu currui vulpes, animalia illa astuta, & veloci pede currentia, ut difficillimum sit ea conjungere, mulgeatque hircos, qui nihil lactis, sed plurimum fœtoris habent. 12 Luat eam pœnam, ut cogatur pessima sua carmina amare. 13 Mora humili loco ad terram nascentia. 14 Venenosus. 15 Ne finite, prohibete ac videte ne nimium procedant. 16 Margini fluviorum. 17 Arce. 18 Opportunitas. 19 Compellite in unum locum sub umbras. 20 Quia si fervens calor solis prærìpuerit ac consumpserit lac. 21 Sæpe comprimemus. 22 Rursum carpit Menalcam, qui se amoribus potium dixit, docens ipsum & pecus ejus ob eos perire. 23 Pinguem facere solito. 24 Prato 25 Cujus culpa meas plane res omnes negligo. 26 Idest, mihi. 27 Meis ovibus, ut emacerentur. 28 Et tamen vix habent ossa cohærentia. 29 Utens, malus, invidus, βάσκανος, ut qui e corde infenso per oculos emittat spiritus, veneficos radios. 30 Inficit.

DA. 1 Dic, 2 quibus in terris (et 3 eris mihi magnus 4 Apollo)
Tres pateat cœli spatium non amplius ulnas.
ME. Dic quibus in terris 5 inscripti nomina regum
Nascantur flores; et 6 Phyllida solus habeto.
PA. 7 Non nostrum inter vos tantas 8 componere lites:
Et 9 vitula tu dignus, 10 et hic; et quisquis amores
Aut metuet 11 dulces, aut experietur 11 amaros.
12 Claudite jam rivos pueri, sat prata biberunt.

1 Quia Menalcam respondere paratum videt, ne perpetuum esset carmen, proponit ænigma, quod indissolubile putat. 2 Sc. in omnibus puteis profundis, & caminis, quorum orificia sunt tantum trium ulnarum. Vere dicit quod refert Criticus, respondisse Virgilium, se hanc Grammaticis crucem fixisse. Aliis enim est clibanus aut puteus Synenes, qui totus illuminatur Solstitii æstivi die medio, vel, alius quispiam puteus. Aliis, Cælii Sepulchrum. Aliis fossa in urbis Romæ centro, qui Mundus dictus, tres tantum dies per annum patebat. 3 Reputaberis a me. 4 Cui reliqui Dii concesserunt, ut præter cæteros divinaret, idest, conjector peritus, qui ænigma solvat. 5 Habentes inscripta nomina regiorum puerorum, sicut in Hyacintho inscriptum videtur nomen pueri in ipsum versi, ex fab. Hyacinthi. 10. Met. Ovid. & fab. 3. Ajacis, lib. 11. Alii intelligi hoc volunt de nummis sub Augusto cusis a Floro Triumviro & flore vario inscriptis. 6 Quæ prius nobis amica communis. 7 Non sine utriusque laude neutrum pronuntiat victorem Palæmon: Cum tamen Menalcas difficiliores sustinuerit partes, quem oportuit ex lege Amœbæi vel prius distichon æquasse, vel etiam superasse. 8 Dirimere, seu finire. 9 Præmio victoriæ. 10 Damœtas quoque est dignus vitula. 11 Γλυκυπικρως. 12 Nolite amplius derivare aquas in prata. Allegorice, ut Catullus: *Claudite ostia virgines, lusimus satis.*

Ecloga IV. cui nomen POLLIO.

ARGUMENTUM.

Asinius Pollio, ductor Germanici exercitus, cum post captas Salonas, Dalmatiæ civitatem, primo meruisset lauream, post etiam consulatum adeptus fuisset, eodem anno suscepit filium, quem a capta civitate Salonium vocavit: cui nunc Virgilius Genethliacum dicit. Hæc Servius. Huc autem detorquet, quæ Sibylla de futura aurei sæculi felicitate cecinerat. Obiter tamen et Pollionis patris et ipsius etiam Augusti laudes admiscet. Nam quod dicit Pacatumque r.p.v.o. de Augusto quidam intelligunt qui a C. Jul. Cæs. fuit adoptatus. Alii hoc quoque ad Salonium referunt: et intelligunt principium magni anni, quem cecinit Sibylla, procedere consulatu Pollionis, quo ille puer nascitur: ut magni menses sint magni anni menses.

Sicelides 1 Musæ paulo 2 majora canamus.
3 Non omnes arbusta 4 juvant, humilesque myricæ.
Si canimus 5 silvas, 6 silvæ sint consule dignæ.
7 Ultima Cumæi venit jam carminis ætas:
Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo.
Jam redit et 8 Virgo, redeunt 9 Saturnia regna:
Jam 10 nova 11 progenies cœlo 12 demittitur alto.
Tu modo nascenti puero, 13 quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
14 Casta fave 15 Lucina: tuus jam regnat 16 Apollo.

1 Siculæ aut Sicilienses, quæ Theocrito Siculo Bucolica carmina dictitastis. *Sicelides* est patronymicum fœmininum, a nominativo singulari *Sicelis*, *idos*, a nomine *Sicelia*: sic enim Græci dicunt, cum Latini dicunt, *Sicilia*, quæ est insula inter Italiam & Græciam, in qua habitavit Theocritus, qui primus Græce Bucolica scripsit, & quem Virgilius imitatus est. Unde *Sicelides Musæ*, sunt carmina Bucolica, quæ in Sicilia primo sunt composita. 2 Altiora, quam Bucolici carminis stylus exigat. 3 Non omnes delectantur legendo res mere pastorales, quales hactenus scripsimus. *Myricæ* sunt brevia virgulta, de quibus scopæ fiunt. 4 Delectant. Horat. l. 1. Od. 1. *Multos castra juvant*, & *lituo tubæ Permistus sonitus*. 5 Carmina silvestria seu pastoralia. 6 Bucolicum ut ut sit carmen, & ipsum tamen consule Pollione, qui *amat nostram, quamvis sit rustica, musam*, non indignum sit, & tale sit, quod honeste legi possit a consule. Alludit Poeta ad veterum Romanorum consuetudinem apud quos cautum erat, ut Consules ipsi curam collium & silvarum haberent, ne ullo modo ligna deficerent ad conficienda publica navigia. 7 Adimpletum est tempus Sibyllæ Cumanæ vaticiniis jam olim prædictum, quo siderum in ortum suum redeuntium confectis spatiis de novo incipiat magnus annus Platonicus, novusque ineat orbis ab ætate aurea. 8 Astrea, quæ terras prius reliquerat, Justitia. 9 Ætas aurea, seu aurea sæcula, qualia sub Saturno fuisse perhibentur. 10 Heroes: vel ipse Salonius. Quæ de Christo vaticinata est Sibylla, transfert Poeta ignarus ad filium Pollionis jam natum. 11 Generatio Deorum. 12 Deorsum mittitur. 13 Quo puero gens dura & immanis desinet esse ac primum exterminabitur, & gens, multis virtutibus prædita, orietur per totum mundum. 14 Perpetua virgo. 15 Diana, a juvando dicta, partus Dea. *Juno Lucina fer opem*. Ter. Andr. 16 Augustus.

Teque 1 adeo decus hoc ævi, te consule inibit
Pollio, et incipient 2 magni procedere menses.
3 Te duce, si qua 4 manent sceleris vestigia 5 nostri,
6 Irrita 7 perpetua 8 solvent formidine 9 terras.
10 Ille Deûm vitam accipiet. 11 Divisque videbit.
Permistos heroas, et ipse videbitur 12 illis;
Pacatumque reget 13 patriis virtutibus orbem.
14 At tibi prima puer 15 nullo munuscula cultu
16 Errantes hederas passim cum 17 baccare tellus,
Mistaque 18 ridenti colocasia 19 fundet acantho.
Ipsæ lacte domum referent 20 distenta capellæ
Ubera: 21 nec magnos 22 metuent armenta leones.
Ipsa tibi 23 blandos fundent 24 cunabula flores:
25 Occidet et serpens, et 26 fallax herba 27 veneni
Occidet: Assyrium 28 vulgo nascetur amomum.
29 At simul heroum laudes, et 30 facta parentis
Jam legere, et 31 quæ sit poteris cognoscere virtus:
32 Molli paulatim flavescet campus arista,
Incultisque rubens pendebit sentibus uva;
Et duræ quercus 33 sudabunt 34 roscida mella.
35 Pauca tamen suberunt priscæ vestigia fraudis,

1 Certe omnino hoc ornamentum aurei sæculi initium capiet in consulatu tuo. 2 Menses magni anni sc. Julius & Augustus, quorum tunc perpetuus erit proventus. 3 De Salonio hæc ab aliis intelliguntur, ab aliis de Augusto. 4 Reliqua sunt. 5 Qui in ferreo sæculo nati sumus. 6 In nihilum redacta. 7 Ita ut nemo formidet ea aliquando reditura: quod verum fuit: nam post Actiacum bellum clausum est Jani templum, pace terra marique parta. 8 Liberabunt. 9 Terrigenas. 10 Qui nunc regnat, Apollo, idest, Augustus Cæsar transformabitur in Deum. 11 Iis qui in Deorum numerum relati sunt. 12 Ab illis, seu inter illos. 13 Militaribus, quæ in Julio Cæsare, patre tuo adoptivo, & in patria tua Roma præcipue sunt & fuerunt. 14 Ut mundi quasi ver & infantia nascenti puero conveniat. Jam vertit sermonem ad Salonium jam natum, Pollionis filium, laudans eum a bonis ejus gratia futuris. 15 Non colendo terram, sed sponte sua. 16 Per obliquum rebus, ad quas nascuntur, adhærentes. 17 Herba illa contra fascinum apta. 18 Semper florenti & amœno. 19 Germinando abunde tibi producet. 20 Extensa propter copiam lactis. 21 Vide Esaiæ c. 11. 22 Et armenta pascentur libere. 23 Molles in attactu. 24 Cunæ, in quibus reponuntur infantes. 25 Interibit. 26 Difficulter cognoscibilis. 27 Venenata. 28 Passim, ita ut etiam vulgo ejus copia fiat. 29 At ubi ad ætatis tuæ ætatem adoleveris, Poesi, Historiæ, Philosophiæ initiandus: tum demum ætas aurea virtutes longius ac latius exercebit. 30 Gesta parentis Pollionis. 31 Cum incipies imitari virtutem parentis. 32 Matura. 33 In morem sudoris effundent. 34 Flagrantia, ante floribus rore cœlesti aspersis. 35 Tametsi & fruges, & vina & mella sponte nascentur, tamen paucæ reliquiæ prioris ævi fallaciæ & vitii, scilicet ambitionis & avaritiæ, suberunt in quibusdam.

1 Quæ tentare 2 Thetin ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ jubeant telluri 3 infindere sulcos.
Alter erit tum 4 Tiphys, et altera quæ vehat 5 Argo
6 Delectos heroas: erunt etiam 7 altera bella,
Atque iterum 8 ad Trojam magnus mittetur 9 Achilles.
10 Hinc ubi jam firmata virum te fecerit ætas,
11 Cedet et ipsi mari 12 vector, nec 13 nautica pinus
14 Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non 15 rastros patietur humus, non vinea 16 falcem:
Robustus quoque jam 17 tauris juga solvet arator.
Nec varios discet 18 mentiri lana colores:
Ipse sed in pratis aries jam 19 suave rubenti
20 Murice, jam croceo mutabit vellera 21 luto.
22 Sponte sua 23 sandyx pascentes vestiet agnos.
24 Talia sæcla suis dixerunt currite fusis,
Concordes stabili fatorum numine Parcæ.
Aggredere, o 25 magnos (aderit jam 26 tempus) honores,
Chara 25 Deûm soboles, magnum 28 Jovis incrementum.

1 Quæ vestigia navigationem, urbium munitionem, agriculturam, militiam exerceant. 2 Per mare navibus navigare, id est, quæ impellent ob avaritiam navigare. 3 Findendo impingere fossas aratro factas. 4 Fabricator & gubernator navis illius, qua vecti aureum petebant vellus delecti Argivi. 5 Navis oblonga similis Argo. *Argo* erat illa navis, qua Jason cum multis proceribus navigavit in Colchos pro aureo vellere. 6 Sicut Argo vexit olim Argonautas, qui erant Heroes, scilicet Herculem, Castorem, Pollucem, &c. 7 Æqualia Trojano bello. 8 Ad aliquod grave bellum, quale fuit Trojanum. 9 Aliquis vir fortis similis Achilli. *Achilles* filius fuit Pelei, regis Thessaliæ, vir fortissimus, sine quo non potuit Troja capi. Occidit Hectorem & multos Trojanos. Tandem per insidias occisus est a Paride in templo Apollinis. 10 Ex hoc tempore quo hæc fiunt, postquam Salonius in virum evaserit: perfecta ætatis aureæ ακμη artibus & laboribus periodum addet, tamquam non necessariis, postquam omnis fert omnia tellus. 11 Discedet e mari, non amplius navigaturus. 12 *Vector* dicitur & qui vehit, & qui vehitur navi. Hic accipi potest utrovis modo. 13 Navis ex pinu facta & nautis servire solita. 14 Ad commutationem transvehet merces peregrinas. 15 Instrumenta dentata, quibus terra radatur. 16 Qua puteiur, idest, terra non fodietur, & vinea non putabitur. 17 Non amplius utetur tauris ad arationem. 18 Mendaciter repræsentare. 19 Cum suavitate odoris, aut suaviter: ut Eclog. 3. v. 63. 20 Purpura. 21 Croco lutei & subrubri coloris. 22 Sine tinctoris officio. 23 Color flammeus; sed factitius, quem tamen Virgilius herbam esse existimavit, inquit Plin. 25. l. 6. c. 24 Tres illæ Deæ fatales (originem, medium, & exitum omnium rerum disponentes, quarum prima Clotho colum gestat, Lachesis trahit, Atropos occat) consentientes firma & irrevocabili potestate fatorum jusserunt dicentes suis instrumentis, quibus filum circumfunditur, dum neat, o fusi, celeri cursu vestro adducite tam aurea & tam felicia sæcula. *Parcas* autem per Antiphrasin dictas volunt, quod nemini parcant. 25 Divinos. 26 A Parcis constitutum. 27 Alumno Jovis Διογενεῖς, διοτρεφέες. 28 Progeniei Jovis augumentum.

1 Aspice 2 convexo 3 nutantem pondere mundum,
Et terras, 4 tractusque maris, cœlumque profundum !
Aspice, venturo lætentur 5 ut omnia 6 sæclo.
O mihi tam longe maneat pars ultima vitæ,
7 Spiritus et, quantum sat erit tua dicere facta.
8 Non me carminibus vincet, nec Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quamvis, atque huic pater 9 adsit:
Orphei Calliopea, Lino formosus Apollo.
Pan, Deus, 10 Arcadia mecum si judice certet,
Pan etiam Arcadia dicat se judice 11 victum.
Incipe 12 parve puer 13 risu cognoscere matrem:
14 Matri longa decem tulerunt fastidia menses,
Incipe parve puer : 15 qui non risêre parentes,
Nec Deus hunc mensa, Dea nec dignata cubili est.

1 Nutanti mundo succurrat tua virtus. 2 In humeros ejus devoluto. 3 Vacillantem pondere malorum præsentium aut exultantem lætitia bonorum futurorum. 4 Regiones. 5 Quomodo. 6 De felicitate sæculi venturi, seu aurei. 7 Et utinam spiritus Poeticus sit mihi tantus, quantum satis erit ornate persequi inclyta facinora tua. 8 Quæ res si mihi erit., *non me &c.* 9 Auxilio sit. 10 Musicæ perita, quæ tamen Deo suo faveret. *Pan Deus Arcadiæ.* 11 A me, tua facta canente, id est, tanta erit gestorum tuorum gloria, ut etiam ab humili Poeta descripta, omnem Poesin superant. 12 Saloni. 13 Non id vult, ut puer arrideat matri, sed ut cognoscat matrem ex ejus risu. Expeditior tamen videtur Jos. Scaligeri explicatio, qua confirmat illud Catulli: *Torquatus, volo, parvulus Matris e gremio suæ Porrigens teneras manus Dulce rideat ad patrem.* Manifeste, inquit, hortatur Virgil. puerum ut ad matrem rideat: non contra ut illi Parentes: sic Plaut. in Capt. *quasi muti silent, neque me rident.* 14 Risu tuo compensa fastidia, quæ tulit mater tua, jam decimo inchoante mense partum enixa, quæ abierint, si arriseris. 15 O parentes, facite ut rideat, quia nec Deus Genius dignatus est hunc eorum, qui non risere mensa, nec Dea Juno cubili, id est, vitalis non fuit, quisquis alienus natus est risu. Vitalitatis quippe omen erat, si pueri ad parentes riderent. *Al. cui.*

Ecloga V. cui nomen DAPHNIS.

ARGUMENTUM.

MEnalcas et Mopsus pastores, Daphnidis, pastoris Siculi, quem Mercurius genuit, Pan musicam docuit, mortem deflent: alterque ejus epitaphium, alter apotehosin canit. Sunt qui per Daphnin Cæsarem Dictatorem intelligi putent, paulo ante quam hæc scriberet poeta, tribus et viginti vulneribus in curia confossum. Alii Quintilium Varum accipiunt, in Germania cum tribus legionibus cæsum. Alii Flaccum Maronem intelligi malunt, Virgilii fratrem: de quo exstat pervulgatum quidem illud, sed incerti auctoris, distichon.

Tristia fata tui dum fles in Daphnide Flacci,
Docte Maro, fratrem Diis immortalibus æquas.

Salonium alii, cujus Genethliacon superiore Ecloga cecinit, nunc ejusdem fato functi Apotheosin canit: ad primum vero et undevicesimum Theoc. Idyll. expressit hanc Eclogam noster.

MENALCAS, MOPSUS.

ME. CUr non Mopse (1 boni quoniam convenimus ambo,
2 Tu calamos inflare leves, ego dicere versus)
Hic corylis mixtas inter 3 consedimus ulmos?
MO. Tu 4 major: tibi me est æquum parêre Menalca;
Sive sub 5 incertas Zephiris 6 motantibus umbras,
Sive antro potius succedimus: aspice, ut antrum
7 Silvestris raris 8 sparsit labrusca racemis.
ME. Montibus in nostris solus 9 tibi certet Amyntas.
MO. Quid si 10 idem certet 11 Phœbum superare canendo?
ME. Incipe, Mopse, prior, si quos aut 12 Phyllidis ignes,
Aut 13 Alconis habes laudes, aut jurgia 14 Codri.
Incipe: pascentes servabit Tityrus hœdos.

1 Periti, & docti, *ειδοτες αμφω. Αμφω συρισδεν δεδαημενω αμφω αειδεν.* Th. 8. Idyl. 2 Tu bonus ac peritus ad inflandum calamos graciles. 3 Locum ad sedendum cepimus ut cantu nos oblectemus. 4 Ætate es provectior. 5 Instabiles. 6 Frequenter moventibus ramos arborum, ex quo fiunt incertæ umbræ. 7 Inculta. 8 Sparsim ornavit. 9 Tecum contendat de laude cantilenarum. Græca loquendi figura, *μαχομαισοι*, quam & Catullus imitatus est, *noli pugnare duobus*: & Virgilius noster 4. Æn. *Placito ne etiam pugnabis amori?* 10 Amyntas certet. 11 Musicorum principem. 12 Amores Phyllidis, id est, argumentum de amoribus, quales erant Phyllidis, reginæ Thraciæ, erga Demophoontem, aut pastoritiæ alicujus fœminæ. 13 Cretensis sagittarii usque adeo periti, ut serpentem, Phalero filio implicitum, sagitta confixerit, illæso filio. 14 Regis Atheniensium, *pro patria non timidi mori.* notat, Val. Max. l. 5. c. 6.

MO. 1 Imo hæc, in viridi super quæ cortice fagi
Carmina descripsi, et 2 modulans alterna notavi,
Experiar: tu deinde jubeto certet Amyntas.
ME. 3 Lenta salix quantum 4 pallenti cedit olivæ,
5 Puniceis 6 humilis quantum saliunca 7 rosetis:
Judicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.
MO. Sed tu 8 desine plura puer: 9 successimus antro.
10 Extinctum 11 Nymphæ crudeli funere 12 Daphnim
Flebant: vos coryli 13 testes, et flumina Nymphis,
Cum 14 complexa sui corpus miserabile 15 nati,
Atque 16 Deos atque astra vocat crudelia mater.
Non 17 ulli pastos 18 illis 19 egêre diebus
20 Frigida, Daphni, boves ad flumina: nulla neque amnem
21 Libavit quadrupes, 22 nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum 23 Pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum, 24 montesque feri silvæque 25 loquuntur.
26 Daphnis et Armenias curru 27 subjungere 28 tigres
29 Instituit: Daphnis 30 thyasos inducere Baccho,
Et 31 foliis lentas 32 intexere mollibus hastas.

1 Imo ego faciam experimentum, an bene condita sint hæc carmina, &c. 2 Modo fistula, modo voce componens ad certas mensuras notavi alternatim, ut ex varietate deprehenderetur concentus. 3 Flexibilis. 4 Ab oliva pallenti vincitur. 5 Rubicundus. 6 Non multum assurgens. 7 Fruticibus rosiferis. 8 Sc. *obloqui.* 9 Pervenimus sub antrum, ubi cantare delegisti. 10 Occisum vulnere crudeliter ab iis illato, quibus ipse pepercerat. Postquam Menalcas & Mopsus consederant, incipit Mopsus ea carmina, quæ se descripsisse in cortice fagi prædixerat, quibus deflet necem Daphnidis. 11 Deæ fluminum, & allegorice matronæ Romanæ. 12 Allegorice Cæsarem. Respice argumentum hujus Ecl. 13 Scitis, quam tristitiam Nymphæ inter corylos & ad flumina exercuerint. 14 Lugentium est, ut & corpori inhæreant. Insigne exemplum patet 9. Æn. de Niso, qui super exanimem sese projecit amicum Euryalum. l. 10. Mezentius corpori Lausi exanimis inhæret. Et l. 11. Evander super Pallantis, filii sui, cadaver procumbit, atque hæret lacrymansque gemensque. De Thisbe, super corpus Pyrami ruente, Ov. Met. 4. *Et laniata comas, amplexaque corpus amatum, Vulnera supplevit lacrymis, fletumque cruori Miscuit.* 15 Daphnidis. 16 Quibus permittentibus interfectus sit Daphnis. 17 Scilicet *armentarii.* 18 Quibus te Nymphæ materque flebant. 19 Compulerunt. 20 Refrigerativa. 21 Modice degustavit. 22 Vide Sueton. c. 81. Jul. Cæs de equis pabulo abstinentibus a cæde Cæs. 23 Punicos leones, qui ferocissimi sunt, idest, ipsos sicarios, qui te trucidaverunt. 24 Allegorice proceres immites & conjurati. 25 Attestantur. 26 Hæc ad Jul. Cæs. referunt, quem Bacchi sacra ex Armenia Romam primum transtulisse volunt, sed non ego credulus illis; longe enim ante Cæs. scelerum hæc seminaria Romæ investigata a Coss. & vindicata refert Liv. 4. 9. 27 Subjungare ad currum. 28 Tigribus vehebatur Bacchus. 29 Ordinavit. 30 Saltationes, cælestes Choros, Orgia celebrantium vociferatione & saltu, θεια χορα. 31 Thyrsos, hastulas pampinis ac hederæ foliis vestitas. 32 Vestire.

1 Vitis ut arboribus 2 decori est, ut vitibus uvæ,
Ut gregibus tauri, 3 segetes ut pinguibus arvis :
4 Tu decus omne tuis : 5 postquam te fata tulerunt,
Ipsa 6 Pales agros, atque ipse reliquit Apollo.
7 *Grandia sæpe quibus* 8 *mandavimus hordea* 9 *sulcis*,
10 *Infelix lolium, et* 11 *steriles* 12 *dominantur avenæ.*
Pro molli viola, pro purpureo narcisso,
Carduus, et 13 *spinis surgit paliurus acutis.*
14 Spargite humum foliis; 15 inducite fontibus umbras,
Pastores: mandat fieri sibi talia Daphnis :
Et tumulum facite; et tumulo superaddite 16 carmen;
17 Daphnis 18 ego in silvis, hinc usque ad sidera notus,
19 Formosi pecoris custos, formosior ipse.
ME. 20 Tale tuum carmen nobis 21 divine poëta,
22 Quale sopor fessis in gramine, quale per æstum
Dulcis aquæ saliente sitim restinguere rivo.
23 Nec calamis solum æquiparas, sed voce magistrum.
Fortunate puer, tu nunc eris 24 alter ab illo.
Nos tamen hæc quocunque modo tibi nostra vicissim
Dicemus: Daphninque 25 tuum 26 tollemus ad astra:
Daphnin ad astra feremus: amavit nos quoque Daphnis.
MO. An quicquam nobis 27 tali sit munere 28 majus?
Et 29 puer ipse fuit cantari dignus: et illa
Jampridem 30 Stimichon laudavit carmina nobis.
ME. 31 Candidus insuetum miratur limen Olympi :

1 Recitat adhuc carmina sua de Daphnidis interitu Mopsus. 2 Ornamento. 3 Agris aratis. 4 Ita, o Daphni, es tu tuis amicis omne ornamentum, id est, Romanis, quorum ditionem valde Cæsar auxit. 5 Quia postquam mors abstulit nobis te. 6 Pastorum Dea. 7 Magna, respectu avenæ. 8 Commisimus. 9 In fissuris aratri. 10 Zizania infelicitatem colonis inferens. 11 Inanes. 12 Vi sua oriuntur. 13 Habens spinas acutas. 14 E more funerum in quibus spargebantur flores, tumulis inferebantur virentes arbores, fontibus injiciebantur corollæ. 15 Facite locum circum fontes. 16 Inscriptionem ac epitaphium sequens. 17 Επιταφιον Daphnidis. 18 Ego, qui hic sepelior, sum Daphnis. 19 Boni populi optimus imperator. 20 Tam suave Menalcas, ut minime invidus Poeta, laudat Mopsi junioris amici carmen, ut ipsum ad majora incenderet. 21 Mopse. 22 Quam suave. 23 Nec te æqualem facis Magistro Bucolici carminis, sc. Theocrito, non solum fistulis tenuibus ex calamo factis, sed etiam voce tua plurimum vales. 24 Secundus & proximus ab illo magistro Theocrito, atque adeo proxima laus in canendo Bucolico carmine debetur tibi. 25 Quem tantopere amas. 26 Extollemus & transferemus, id est, ostendemus ipsum receptum esse in numerum Deorum. 27 Quali Daphnis meus feretur ad astra. 28 Præstantius? 29 Cum adhuc puer esset, nedum modo in cœlum translatus. 30 Pastor quispiam cantandi peritus. 31 Bonus ac deificatus. Sequitur jam Apotheosis seu Deificatio Daphnidis. Allusum forte ad circulum lacteum; ubi Heroas suos post fata habitare opinabatur antiquitas.

1 Sub pedibusque videt nubes, et sidera Daphnis,
Ergo alacres silvas, et 2 cætera rura voluptas,
Panaque, pastoresque 3 tenet, 4 Dryadasque puellas.
Nec lupus insidias pecori, nec retia cervis
Ulla 5 dolum meditantur: amat bonus 6 otia Daphnis.
7 Ipsi lætitia voces ad sidera 8 jactant
9 Intonsi montes: 7 ipsæ jam carmina rupes,
7 Ipsa 10 sonant arbusta, Deus, Deus 11 ille, Menalca,
Sis 12 bonus, o felixque tuis: en quatuor aras:
Ecce duas tibi, Daphni, duoque altaria Phœbo.
13 Pocula bina novo spumantia lacte quotannis,
Craterasque duos statuam tibi 14 pinguis olivi:
Et multo imprimis 15 hilarans convivia Baccho,
Ante focum, si frigus erit: si 16 messis, in umbra,
Vina novum fundam 17 calathis, 18 Ariusia 19 nectar.
20 Cantabunt mihi Damœtas, et 21 Lyctius Ægon:
22 Saltantes satyros imitabitur Alphesibœus.
23 Hæc tibi semper erunt, 24 et cum 25 solemnia vota
Reddemus Nymphis, et cum 26 lustrabimus agros.
27 Dum juga montis aper, fluvios dum piscis amabit;
Dumque thymo pascentur apes, dum rore cicadæ,
Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.
Vt 28 Baccho, 29 Cererique, tibi sic vota quotannis
Agricolæ facient: 30 damnabis tu quoque votis.
MO. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?
31 Nam neque me 32 tantum venientis sibilus Austri,

1 Id est, exaltatus est supra nubes & sidera errantia. 2 In quibus Daphnis solitus est conversari. 3 Occupat. 4 Nymphas arboreas. 5 Dolosam captionem ob Daphnidis, seu Cæsaris Apotheosin. 6 Cessationem a bellis & insidiis. 7 Polyptoton, *ipsi*, *ipsæ*, *ipsa*, ut Ecl. 1. 8. Extollent præ gaudio. 9 Silvosi. 10 Referunt ac canunt mihi. 11 Daphnis, quem extinctum credebam. 12 Propitius & beneficus tuis deditiis. 13 *Στασω δε κρητηρα μεγαν λευκοιο γαλακτος*. Idyll. 5. tanquam Lari. 14 In quibus sit pingue oleum. 15 Lætificans. 16 Calor, qualis solet esse in messe. 17 Corbibus aut calicibus: 18 *Αρυσια χωρα*, ager Chius ins. optimi vini feracissimæ. 19 Vinum Nectaris seu Deorum potus æmulam. 20 *Αυλησευντι δε μοι δυο ποιμενες*. &c. Idyl. 6. 21 Cretensis. 22 Alphesibœus saltabit ad cantum Damœtæ & Ægonis ad morem satyrorum. 23 Sacrificia jam dicta cum cantu & saltatione. 24 Ubi pro frugibus faciemus hostia Ambarvali. 25 Quæ omnibus annis persolvere solemus. 26 Lustrando piabimus agros. 27 Quamdiu. 28 Deo vini. 29 Deæ frugum. 30 Tu etiam potens præsensque numen obligabis, obnoxiosque reddes Agricolas ad vota persolvenda postquam præstiteris, pro quibus impetrandis voverint. 31 *Αδιον ω ποιμαν, το τεον μελος, η το καταχες την απο τας πετρας καταλειβεται υψοθεν υδωρ*. Theocr. Idyl. 1. 32 Quantum tua carmina.

Nec 1 percussa 2 juvant fluctu tam littora, nec quæ
Saxosas inter decurrunt flumina valles.
ME. Hac te nos fragili donabimus 3 ante 4 cicuta.
Hæc nos, 5 Formosum Corydon ardebat Alexin:
Hæc eadem 6 docuit, 5 Cujum pecus? an Melibœi?
MO. At tu sume 7 pedum, quod 8 me cum sæpe rogaret,
9 Non tulit 10 Antigenes; et erat tum dignus amari;
11 Formosum 12 paribus nodis, atque ære, Menacla.

1 Resonantia. 2 Delectant. 3 Priusquam aliquid muneris in nos contuleris. 4 Fistula ex cicuta compacta. 5 Secundam & tertiam Eclogam, supra. 6 In ea modulati sumus. 7 Baculum pastoralem, quo pedes ovium a pastoribus comprehenduntur, dum eas ad se trahere volunt. 8 Quamvis peteret sæpe a me. 9 Non abstulit a me. 10 Pastor. 11 Ornatum. 12 Pari distantia distinctis.

Ecloga VI. cui nomen SILENUS.

ARGUMENTUM.

Silenum in hac Ecloga inducit, ebrium quidem illum, ut Bacchi educatorem decebat, sed tamen perite secundum Epicureorum opinionem de rerum primordiis canentem, idque in gratiam Quintilii Vari, qui (teste Donato) una cum Virgilio huic sectæ sub Silone Philosopho operam dedit. Cæterum quoniam hæc Bucolici carminis humilitati non satis conveniebant, statim ab initio veniam precatur: neque ita multum argumento illi immoratus, statim ad fabulas transit.

PRima 1 Syracosio dignata est ludere versu.
Nostra, nec erubuit silvas habitare Thalia.
Cum 2 canerem reges, et prælia. 3 Cynthius aurem
Vellit, et admonuit: pastorem, Tytire, pingues
Pascere oportet oves, 4 deductum dicere carmen.
Nunc ego (5 namq. super tibi erunt, qui dicere laudes
Vare tuas cupiant, et tristia 6 condere bella)
7 Agrestem tenui meditabor arundine Musam,

1 Theocritum, qui Syracusanus, Musa mea imitata. Bucolica canere non erubuit. 2 Scribere vellem Heroica carmina, quibus reges & eorum prælia decantari solent. 3 Apollo admonuit: auris vero Memoriæ dicata est, ut frons vel os Pudori, dextra Fidei, genua Misericordiæ, nasus Irrisioni, &c. atque hinc, credo, excitandi monendique aliquem ad res agendas mos. 4 Tenue, humile, quale est Bucolicum. Translatio a lana, quæ deducitur in tenuitatem. *Deductum*, ait Macrob. Sat. l. 6. c. 4. *pro tenui & subtili eleganter positum est.* 5 Nam supra quam satis erunt tibi. 6 Perfecte describere. 7 Meditando canam agresti stylo rusticum carmen, seu Bucolicum.

1 Non injussa cano : si quis tamen hæc quoque, si quis
Captus 2 amore leget, te nostræ, Vare, 3 myricæ,
Te nemus omne canet : nec Phœbo gratior ulla est,
4 Quam sibi quæ Vari præscripsit pagina nomen.
5 Pergite Piërides : 6 Chromis et Mnasylus in antro
7 Silenum pueri 8 somno videre jacentem,
9 Inflatum hesterno venas, 10 ut semper Iaccho;
11 Serta procul tantum capiti delapsa jacebant,
Et 12 gravis 13 attrita pendebat cantharus ansa,
14 Aggressi (nam sæpe 15 senex spe carminis ambo
16 Luserat) injiciunt ipsis ex 17 vincula sertis.
Addit se sociam, 18 timidisque supervenit Ægle;
Ægle 19 Najadum pulcherrima : jamque 20 videnti
21 Sanguineis frontem moris, et tempora pingit.
22 Ille 23 dolum ridens, Quo vincula nectit is ? inquit.
Solvite me pueri : satis est potuisse 24 videri.
Carmina, quæ vultis, cognoscite : 25 carmina vobis;
26 Huic aliud mercedis erit; Simul 27 incipit ipse.
28 Tum vero 29 in numerum 30 Faunosque ferasque videres
31 Ludere, tum 32 rigidas motare cacumina quercus.
Nec 33 tantum Phœbo gaudet 34 Parnassia rupes:

1 Imo jussa ab Augusto. 2 Nostri aut Musæ nostræ. 3 Pastoritiæ Eclogæ, Bucolica carmina. 4 Quam ea charta, quæ in fronte aut titulo scripsit sibi nomen Vari. 5 O Musæ, perseverate canere. 6 Fictitia Satyrorum nomina, sub quibus latent Varus & Virgilius Philosophiæ Epicureæ sub Sileno operam dantes. 7 Nutritorem Bacchi. 8 Propter somnum. 9 Habentem venas inflatas Baccho, seu vino, quod pridie ejus diei biberat. 10 Sc. solitum jacere inflatum. 11 Coronæ ex pampinis jacebant longe ab ipso tantum capitis ebrii & somno obruti delapsæ : alioqui illesæ & non ruptæ. 12 Magnæ capacitatis. 13 Frequenti usu aut potu 14 Pueri enim a fortis. . 15 Silenus promiserat eis sæpe carmen, quod reddere recusaverat. 16 Fefellerat. 17 Neque enim nisi vincti vaticinabantur, Silenus, Proteus, Faunus, ceterique Semidei. 18 Pueris. 19 Nympharum aquarum. 20 Expergefacto, vigilanti. 21 Sanguinei coloris. 22 Silenus. 23 Quia per dolum, cum dormiret, ipsum vinxerant. 24 Quod, invitis, ipsis semideis rarum, & difficile, nisi deprehensis. 25 Sc. *erunt*. 26 Venerea merces, stuprum Nympham seu puellam *Æglen* manet. 27 Carmen suum canere. 28 Recitat carmen ipsius Sileni. 29 Secundum modum seu modulos carminis : quamvis *modus* proprie ad carmen : *numerus* ad saltationem pertineat. 30 Deos Silvestres. 31 Saltare. 32 Duras. 33 Quantum omnis mundus gaudet, dum Silenus cantat. 34 Quæ est in Parnasso monte.

Nec tantum 1 Rhodope miratus, et 1 Ismarus 2 Orphea.
Namque canebat, 3 uti magnum per 4 inane coacta
5 Semina, terrarumque, 6 animæque, marisque fuissent,
Et 7 liquidi simul ignis: 8 ut his 9 exordia primis
Omnia, et ipse tener mundi 10 concreverit 11 orbis.
12 Tum durare solum, et discludere 13 Nerea ponto
Cœperit, et rerum paulatim sumere formas.
14 Jamque novum 15 terræ stupeant lucescere 16 Solem:
Altius atque 17 cadant 18 summotis nubibus imbres.
Incipiant silvæ 19 cum primum surgere; cumque
20 Rara per ignotos errent animalia montes.
21 Hinc 22 lapides Pyrrhæ jactos, 23 Saturnia regna,
24 Caucaseasque refert volucres, 25 furtumque Prometheí.
His adjungit 26 Hylam, 27 nautæ quo fonte relictum
Clamassent: ut littus, Hyla Hyla, omne 28 sonaret.
Et 29 fortunatam (si nunquam armenta fuissent)
30 Pasiphaën nivei 31 solatur amore juvenci.

1 Mons uterque Thraciæ. 2 Qui silvas & saxa post se dulcedine cantus sui traxit. 3 Quomodo. 4 Chaos, spatium corporum capax. Lucret. 1. *Magnum per inane soluta* 5. Rerum primordia, elementa: sic Lucret. l. 1. *Ex igni, terrâ, atque anima procrescere, & imbri:* licet Epicurus, Lucretii magister, ex atomorum concursione gigni omnia censuerit. 6 Acris. 7 Elementaris, & puri. 8 Seminibus atque Elementis. 9 Principia & origines rerum. 10 Consolidatus sit. 11 Globus. 12 Deinde canebat, ut orbis mundi inceperit duram efficere terram. 13 Aquas fluviales ab aquis salsis & marinis. Nereus enim Ponti, vel ut alii, Oceani & Tethios filius. 14 Et alia cœlestia corpora canit: Meteora, plantas, animalia &c. 15 Genita in terris. 16 Recens ortum ac formatum. 17 In terras decidant. 18 Sublatis: quia vapores trahuntur sursum, unde nubes fiunt. 19 Quo tempore. 20 Nondum per propagationem multiplicata. 21 Post dictam rerum genesin. Post physicam narrationem, Poeticam ac fabulosam interserit. 22 Diluvium, & genus humanum reparatum. 23 Aurea secula, qualia erant tempore Saturni. 24 Aquilas, aut vultures exedentes jecur Promethei, Caucaso, Scythiæ monti, alligari, idque Jovis imperio, a quo ignem furto abstulerat. 25 Quia (ut diximus) ignem de cœlo furatus erat. Hor. 3. l. 1. *Audax Japeti genus Ignem fraude mala gentibus intulit. Post ignem, ætherea domo Subductum, macies, & nova febrium terris incubuit cohors: Semotique prius tarda necessitas Lethi corripuit gradum.* 26 Fabulam de Hyla puero, ab Hercule dilecto, Nymphis rapto, fonte submerso, & ab Hercule inclamato. 27 Argonautæ. 28 Per sonum Echo referret. 29 Quæ fortunata, seu felix fuisset. 30 Reginam Cretensem, Minois conjugem, & Solis filiam. 31 Silenus iam graphice canit, ut solari eam videatur de amore tauri candidissimi.

Ah, 1 virgo infelix, quæ te dementia 2 cepit?
3 Prœtides 4 implerunt falsis mugitibus agros:
At non tam turpes pecudum tamen 5 ulla 6 secuta est
Concubitus; quamvis collo 7 timuisset aratrum,
Et sæpe in 8 levi quæsisset cornua fronte.
Ah, 9 virgo infelix, tu nunc in montibus 10 erras:
11 Ille, latus niveum molli fultus hyacintho,
Ilice sub 12 nigra 13 pallentes 14 ruminat herbas:
Aut 15 aliquam in magno sequitur grege, 16 claudite Nymphæ
17 Dictææ, Nymphæ 18 nemorum jam claudite 19 saltus:
Si 20 qua forte ferant oculis sese obvia nostris
21 Errabunda bovis vestigia: Forsitan illum
Aut herba captum viridi, aut armenta secutum,
Perducant aliquæ stabula ad 22 Cortynia vaccæ.
Tum canit 23 Hesperidum miratam 23 mala 24 puellam;
Tum 25 Phaëtontiades 26 musco circumdat amaræ
Corticis, atque solo proceras erigit alnos.
Tum canit errantem 27 Permessi ad flumina 28 Gallum,
29 Aonas in montes 30 ut duxerit una sororum:
Utque 31 viro 32 Phœbi chorus assurrexerit omnis:
Ut 33 Linus hæc 34 illi divino carmine pastor,
35 Floribus, atque apio crines ornatus amaro,
Dixerit; Hos tibi dant calamos (en 36 accipe) Musæ
37 Ascræo quos 38 ante seni, quibus 39 ille solebat

1 Virginis nomen *συνεκδοχικῇ καταχρήσει* iis tribuitur, quarum jam libata virginitas, ex auctoritate Euripidis in Jove, Terentii in Hecyra, & nostri. 2 Invasit. 3 Prœti ex Sthænobæa filiæ, quas a *βουμανία* seu *πορτανθρωπία* sanæ menti restituit Melampus. Crediderunt quidem se vaccas esse. 5 Prœtidum, quæ tres erant. 6 Ut tu. 7 Sc. *qualibet illarum trium*. 8 Æquali, in qua nihil extabat, neque asperum erat. 9 O Pasiphae. 10 Erras. 11 Taurus sc. quam quæris ejus amore captus. 12 Obscura. 13 Semicoctas in alvo. 14 Remandit. 15 Vaccam. 16 Verba sunt Pasiphaes. 17 Cretenses. *Dicte* mons Cretæ. 18 Qui sunt in nemoribus. 19 In quibus feræ saliunt. 20 Aliqua via. 21 Errabundi bovis. 22 Cretensia, *Cortyna* Cretæ oppidum. 23 Poma aurea, quæ Hesperides in horto Atlantis in Æthiopia custodiebant. Fab. Atalantæ, ab Hippomene cursu victæ, dum tria aurea mala ab illo projecta declinans tollit. Ovid. Met. 10. 24 Atalantam. 25 Phaetontis sorores cortice circumdaras & in alnos versas canit, propter mœrorem submersi fratris. Met. 2. 26 Lanugine. 27 Fl. ex Helicone, monte Bœotiæ, profluentis. 28 Cornelium Gallum Oratorem & Poetam clarum: de quo infra Eclog. 10. 29 Montes Bœotiæ. 30 Quomodo. 31 Gallo. 32 Musæ in honorem assurrexerint. 33 Poeta eximius, Apollinis filius. 34 Varo. 35 Hederaceis. 36 O Vare. 37 Hesiodo oriundo Ascra, vico Bœotiæ. 38 Prius, sc. *dederunt*. 39 Hesiodus.

Cantando rigidas 1 deducere montibus ornos.
2 His tibi 3 Grynæi nemoris dicatur origo :
Ne quis sit lucus, quo se 4 plus jactet Apollo.
Quid loquar 5 aut Scyllam Nisi ? aut quam fama secuta est,
6 Candida succinctam latrantibus 7 inguina 8 monstris,
9 Dulichias 10 vexasse rates, et 11 gurgite in alto
Ah timidos nautas canibus lacerasse marinis :
12 Aut ut mutatos 13 Terei narraverit artus :
Quas 14 illi 15 Philomela 16 dapes, quæ dona pararit ?
Quo cursu deserta 17 petiverit, et quibus 18 ante
19 Infelix sua 20 tecta supervolitaverit alis ?
Omnia, quæ, Phœbo quondam 21 meditante, beatus
Audiit 22 Eurotas, jussitque 23 ediscere lauros,
24 Ille canit : 25 pulsæ 26 referunt ad sidera valles.
27 Cogere donec oves 28 stabulis, 29 numerumque referre
30 Jussit, et 31 invito 32 processit vesper 33 Olympo.

1 Deorsum ducere de montibus. 2 Per hos calamos. 3 In finibus Ioniis Apollini consecrati juxta Clazomenas. 4 Quam de Grynæo nemore. 5 Aut ut Silenus narraverit fabulam de Scylla, Nisi, Megarensium regis, filia. 6 Propter fluctuum spumam. 7 Partes pudendas. 8 Canibus. 9 Ulyssis, Dulichii insulæ ducis. 10 Molestando frequenter vexasse. Poeta videtur allusisse ad etymon Scyllæ, a σκυλλω, *vexo*, *infesto*. 11 Maris. 12 Aut quid loquar, ut Silenus narraverit mutatos, &c. 13 Fab. trita. Ovid. Met. 6 14 Tereo. 15 Soror Prognes uxoris Terei. 16 Ex ipsius filio Iti decoctas. 17 Pilomela aut Tereus. 18 Priusquam deserta peteret. 19 Tereus. 20 Regia. 21 Exercente musam suam. 22 Flu. Spartæ, juxta cujus ripas, lauris consitas, Apollo luxit Hyacinthum a se percussum disco. 23 Memoriæ mandare. 24 Silenus. 25 Verberatæ ex impulsu vocis Sileni. 26 Vocem aut cantum ejus. 27 Pueros, Chromyn & Mnasylum, compellere. 28 Ad ovilia. 29 Ovium, illis a parentibus aut heris commissum. 30 Silenus. 31 Ut qui plura audiendi studio ægre ferat vesperum properare. 32 Apparuit. 33 Cœlo.

Expectare sat est : custos est 1 pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro 2 tempore fecimus ; at tu ,
3 Si fœtura gregem suppleverit, aureus esto.
CO. 4 Nerine , Galatea , tymo mihi dulcior 5 Hyblæ ,
Candidior 6 cycnis , hedera formosior alba :
Cum primum pasti 7 repetent præsepia tauri ,
Si qua tui Corydonis habet te cura , venito.
TH. Immo ego 8 Sardoïs videar tibi amarior herbis ,
9 Horridior rusco , 10 projecta vilior alga ;
Si mihi non 11 hæc lux toto jam longior anno est.
Ite domum pasti , si quis pudor , ite juvenci.
CO. 12 Muscosi fontes , et 13 somno mollior herba ,
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus umbra ,
14 Solstitium 15 pecori defendite : jam venit æstas
16 Torrida , jam 17 læto 18 turgent in palmite gemmæ.
TH. Hic 19 focus , et 20 tædæ pingues; hic plurimus ignis
Semper , et assidua postes 21 fuligine nigri.
Hic tantum Boreæ curamus frigora , quantum
Aut 22 numerum lupus , aut 23 torrentia flumina 24 ripas.
CO. 25 Stant et juniperi , et castaneæ hirsutæ :
Strata jacent passim 26 sua quæque sub arbore poma.
Omnia nunc 27 rident : At si formosus Alexis ,
Montibus his abeat , videas et flumina sicca.
TH. Aret ager : vitio moriens 28 sitit aëris herba :
29 Liber pampineas invidit collibus umbras.

1 Atque adeo si plura possem , plura darem. 2 Egestate hujus temporis. 3 Si tot agnos habuero , quot oves , esto ex solo auro formatus. 4 Nerei filia. 5 Nato ad Hyblam , Siciliæ oppidum. 6 Oloribus. 7 Iterum petent & adibunt. 8 Herbam quandam in Sardinis nasci ferunt apiastro similem , quæ comesa nervos contrahat , labiaque in rictum diducat , itaut quasi ridentes moriantur. 9 Asperior. 10 Abje- Nerinen expecto. 12 Musco tecti. 13 Ὕπνω μαλακωτέρα. Theoc. Idyl. 5. 14 Solis in Cancro summi æstus. 15 A pecore arcete , repellite , Horat. Od. 17. l. 1. *velox amœnum sæpe Lucretilem Mutat Lyceo Faunus & igneam* Defendit *æstatem capellis usque meis , pluviosque ventos* Plaut. Rud. *ut illas serves vim* defendas. 16 Omnia torrens. 17 Viridi. 18 Inflantur , tument. 19 Locus ad ignem fovendum aptus. 20 Pinguia ligna picis plena. 21 Nigredine pinguis fumi. 22 Neque enim parcit numeratis , neque timet numerum. 23 Aquis abundantia. 24 Quod nihil est. 25 Plenæ sunt. Ut 12. Æn. *jam pulvere cælum* stare *vident*. Sic apud Hor. l. ... *alta stet nive* arbori. 27 Lætitiam præ se ferunt. 28 Desiccatur. 29 Bacchus per invidiam abstulit collibus umbras pampinorum , quæ vitium frondes sunt, idest , etiam vites frondibus propter ariditatem spoliatæ sunt.

Phyllidis adventu nostræ nemus omne virebit :
1 Juppiter et læto descendet plurimus imbri.
CO. Populus 2 Alcidæ gratissima , vitis Iaccho ;
Formosæ myrtus Veneri ; 3 sua laurea Phœbo.
Phyllis amat corylos , illas dum 4 Phyllis amabit ,
Nec myrtus vincet corylos nec laurea Phœbi.
TH. Fraxinus in sylvis pulcherrima , pinus in hortis.
Populus in fluviis , abies in montibus altis :
Sæpius at si me , Lycida formose , revisas ,
Fraxinus in sylvis 5 cedet tibi , pinus in hortis.
ME. Hæc 6 memini et victum 7 frustra contendere Thyrsin:
8 Ex illo Corydon , Corydon est tempore nobis.

1 Pluvia e media regione aeris , quæ Jovi tribuitur, descendet abundantissima cum imbri omnia lætificante. Descendere Jovem in nubes , cum tonaret , fulminaret , plueret , credebant veteres. 2 Herculi , ἀπὸ τῆς ἀλκῆς , id est , *a robore* , aut ab *Alceo* avo sic dicto. 3 Propria. 4 Quamdiu. 5 Vincetur. 6 Memoriæ mandavi. 7 Quia licet fateri nolebat , manifeste tamen victus erat. 8 Post illud tempus Corydon est reputatus a me Corydon , id est dulcis cantor , & victor nobilis ante omnes. Proverbium in eos , quos in aliqua re victores admiramur.

Ecloga VIII. cui nomen PHARMACEUTRIA.

ARGUMENTUM.

DUæ sunt Eclogæ hujus partes. In priore Damon Pastor Nisæ puellæ amore captus , cum illa sibi Mopsum prætulisset , impatientia amoris in varias erumpit querelas. Posterior pars pene tota sumpta est ex Theocriti ejusdem nominis Idyllio , in quo venefica quædam pharmacis et incantationibus animam viri , a quo spernebatur , ad sui amorem conatur revocare.

DAMON , ALPHESIBOEUS.

PAstorum 1 Musam Damonis , et Alphesibœi ,
2 Immemor herbarum 3 quos est mirata juvenca
Certantes , quorum stupefacte carmine lynces ,

1 Cantilenam amorum quos cecinerunt. 2 Suæ Musæ adscribit Poeta quicquid de Orpheo fingitur feras carmine detinuisse , rapidos fluminum cursus moratum esse , &c. 3 Pastores.

1 Aspice 2 convexo 3 nutantem pondere mundum,
Et terras, 4 tractusque maris, cœlumque profundum!
Aspice, venturo lætentur 5 ut omnia 6 sæclo.
O mihi tam longe maneat pars ultima vitæ,
7 Spiritus et, quantum sat erit tua dicere facta.
8 Non me carminibus vincet, nec Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quamvis, atque huic pater 9 adsit:
Orphei Calliopea, Lino formosus Apollo.
Pan, Deus, 10 Arcadia mecum si judice certet,
Pan etiam Arcadia dicat se judice 11 victum.
Incipe 12 parve puer 13 risu cognoscere matrem:
14 Matri longa decem tulerunt fastidia menses,
Incipe parve puer: 15 qui non risère parentes,
Nec Deus hunc mensa, Dea nec dignata cubili est.

1 Nutanti mundo succurrat tua virtus. 2 In humeros ejus devoluto. 3 Vacillantem pondere malorum præsentium aut exultantem lætitia bonorum futurorum. 4 Regiones. 5 Quomodo. 6 De felicitate sæculi venturi, seu aurei. 7 Et utinam spiritus Poeticus sit mihi tantus, quantum satis erit ornate persequi inclyta facinora tua. 8 Quæ res si mihi erit., *non me &c.* 9 Auxilio sit. 10 Musicæ perita, quæ tamen Deo suo faveret. *Pan Deus Arcadiæ.* 11 A me, tua facta canente, id est, tanta erit gestorum tuorum gloria, ut etiam ab humili Poeta descripta, omnem Poesin superant. 12 Saloni. 13 Non id vult, ut puer arrideat matri, sed ut cognoscat matrem ex ejus risu. Expeditior tamen videtur Jos. Scaligeri explicatio, qua confirmat illud Catulli: *Torquatus, volo, parvulus Matris e gremio suæ Porrigens teneras manus Dulce rideat ad patrem.* Manifeste, inquit, hortatur Virgil. puerum ut ad matrem rideat: non contra ut illi Parentes: sic Plaut. in Capt. *quasi muti silent, neque me rident.* 14 Risu tuo compensa fastidia, quæ tulit mater tua, jam decimo inchoante mense partum enixa, quæ abierint, si arriseris. 15 O parentes, facite ut rideat, quia nec Deus Genius dignatus est hunc eorum, qui non risere mensa, nec Dea Juno cubili, id est, vitalis non fuit, quisquis alienus natus est risu. Vitalitatis quippe omen erat, si pueri ad parentes riderent. Al. *cui.*

Ecloga V. cui nomen DAPHNIS.

ARGUMENTUM.

Menalcas et Mopsus pastores, Daphnidis, pastoris Siculi, quem Mercurius genuit, Pan musicam docuit, mortem deflent: alterque ejus epitaphium, alter apotheosin canit. Sunt qui per Daphnin Cæsarem Dictatorem intelligi putent, paulo ante quam hæc scriberet poeta, tribus et viginti vulneribus in curia confossum. Alii Quintilium Varum accipiunt, in Germania cum tribus legionibus cæsum. Alii Flaccum Maronem intelligi malunt, Virgilii fratrem: de quo exstat pervulgatum quidem illud, sed incerti auctoris, distichon.

Tristia fata tui dum fles in Daphnide Flacci,
Docte Maro, fratrem Diis immortalibus æquas.

Saloniumalii, cujus Genethliacon superiore Ecloga cecinit, nunc ejusdem fato functi Apotheosin canit: ad primum vero et undevicesimum Theoc. Idyll. expressit hanc Eclogam noster.

MENALCAS, MOPSUS.

ME. Cur non Mopse (1 boni quoniam convenimus ambo,
2 Tu calamos inflare leves, ego dicere versus)
Hic corylis mixtas inter 3 consedimus ulmos?
MO. Tu 4 major: tibi me est æquum parêre Menalca;
Sive sub 5 incertas Zephiris 6 motantibus umbras,
Sive antro potius succedimus: aspice, ut antrum
7 Silvestris raris 8 sparsit labrusca racemis.
ME. Montibus in nostris solus 9 tibi certet Amyntas.
MO. Quid si 10 idem certet 11 Phœbum superare canendo?
ME. Incipe, Mopse, prior, si quos aut 12 Phyllidis ignes,
Aut 13 Alconis habes laudes, aut jurgia 14 Codri.
Incipe: pascentes servabit Tityrus hœdos.

1 Periti, & docti, *ειδοτες αμφω.* Αμφω συριςδεν δεδαημενω αμφω αειδεν. Th. 8. Idyl. 2 Tu bonus ac peritus ad inflandum calamos graciles. 3 Locum ad sedendum cepimus ut cantu nos oblectemus. 4 Ætate es provectior. 5 Instabiles. 6 Frequenter moventibus ramos arborum, ex quo fiunt incertæ umbræ. 7 Inculta. 8 Sparsim ornavit. 9 Tecum contendat de laude cantilenarum. Græca loquendi figura, *μαχομαχισοι*, quam & Catullus imitatus est, *noli pugnare duobus:* & Virgilius noster 4. Æn. *Placito ne etiam pugnabis amori?* 10 Amyntas certet. 11 Musicorum principem. 12 Amores Phyllidis, id est, argumentum de amoribus, quales erant Phyllidis, reginæ Thraciæ, erga Demophoontem, aut pastoritiæ alicujus fœminæ. 13 Cretensis sagittarii usque adeo periti, ut serpentem, Phalero filio implicitum, sagitta confixerit, illæso filio. 14 Regis Atheniensium, *pro patria non timidi mori.* notat. Val. Max. l. 5. c. 6.

MO. 1 Imo hæc, in viridi super quæ cortice fagi
Carmina descripsi, et 2 modulans alterna notavi,
Experiar: tu deinde jubeto certet Amyntas.
ME. 3 Lenta salix quantum 4 pallenti cedit olivæ,
5 Puniceis 6 humilis quantum saliunca 7 rosetis:
Judicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.
MO. Sed tu 8 desine plura puer: 9 successimus antro.
10 Extinctum 11 Nymphæ crudeli funere 12 Daphnim
Flebant: vos coryli 13 testes, et flumina Nymphis,
Cum 14 complexa sui corpus miserabile 15 nati,
Atque 16 Deos atque astra vocat crudelia mater.
Non 17 ulli pastos 18 illis 19 egêre diebus
20 Frigida, Daphni, boves ad flumina: nulla neque amnem
21 Libavit quadrupes, 22 nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum 23 Pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum, 24 montesque feri silvæque 25 loquuntur.
26 Daphnis et Armenias curru 27 subjungere 28 tigres
29 Instituit: Daphnis 30 thyasos inducere Baccho,
Et 31 foliis lentas 32 intexere mollibus hastas.

1 Imo ego faciam experimentum, an bene condita sint hæc carmina, &c. 2 Modo fistula, modo voce componens ad certas mensuras notavi alternatim, ut ex varietate deprehenderetur concentus. 3 Flexibilis. 4 Ab oliva pallenti vincitur. 5 Rubicundus. 6 Non multum assurgens. 7 Fruticibus rosiferis. 8 Sc. *obloqui*. 9 Pervenimus sub antrum; ubi cantare delegisti. 10 Occisum vulnere crudeliter ab iis illato, quibus ipse pepercerat. Postquam Menalcas & Mopsus consederant, incipit Mopsus ea carmina, quæ se descripsisse in cortice fagi prædixerat, quibus deflet necem Daphnidis. 11 Deæ fluminum, & allegorice matronæ Romanæ. 12 Allegorice Cæsarem. Respice argumentum hujus Ecl. 13 Scitis, quam tristitiam Nymphæ inter corylos & ad flumina exercuerint. 14 Lugentium est, ut & corpori inhæreant. Insigne exemplum patet 9. Æn. de Niso, qui super exanimem sese projecit amicum Euryalum. l. 10. Mezentius corpori Lausi exanimis inhæret. Et l. 11. Evander super Pallantis, filii sui, cadaver procumbit, atque hæret lacrymansque gemensque. De Thisbe, super corpus Pyrami ruente, Ov. Met. 4. *Et laniata comas, amplexaque corpus amatum, Vulnera supplevit lacrymis, fletumque cruori Miscuit.* 15 Daphnidis. 16 Quibus permittentibus interfectus sit Daphnis. 17 Scilicet *armentarii*. 18 Quibus te Nymphæ materque flebant. 19 Compulerunt. 20 Refrigerativa. 21 Modice degustavit. 22 Vide Sueton. c. 81. Jul. Cæs de equis pabulo abstinentibus a cæde Cæs. 23 Punicos leones, qui ferocissimi sunt, idest, ipsos sicarios, qui te trucidaverunt. 24 Allegorice proceres immites & conjurati. 25 Attestantur. 26 Hæc ad Jul. Cæs. referunt, quem Bacchi sacra ex Armenia Romam primum transtulisse volunt, sed non ego credulus illis; longe enim ante Cæs. scelerum hæc seminaria Romæ investigata a Coss. & vindicata refert Liv. 4. 9. 27 Subjugare ad currum. 28 Tigribus vehebatur Bacchus. 29 Ordinavit. 30 Saltationes, cælestes Choros, Orgia celebrantium vociferatione & saltu, θεια κρατ. 31 Thyrsos, hastulas pampinis ac hederæ foliis vestitas. 32 Vestire.

1 Vitis ut arboribus 2 decori est, ut vitibus uvæ,
Ut gregibus tauri, 3 segetes ut pinguibus arvis ;
4 Tu decus omne tuis : 5 postquam te fata tulerunt,
Ipsa 6 Pales agros, atque ipse reliquit Apollo.
7 Grandia sæpe quibus 8 mandavimus hordea 9 sulcis ,
10 Infelix lolium, et 11 steriles 12 dominantur avenæ.
Pro molli viola, pro purpureo narcisso ,
Carduus, et 13 spinis surgit paliurus acutis.
14 Spargite humum foliis; 15 inducite fontibus umbras ,
Pastores : mandat fieri sibi talia Daphnis :
Et tumulum facite ; et tumulo superaddite 16 carmen ;
17 Daphnis 18 ego in silvis, hinc usque ad sidera notus,
19 Formosi pecoris custos, formosior ipse.
ME. 20 Tale tuum carmen nobis 21 divine poëta ,
22 Quale sopor fessis in gramine, quale per æstum
Dulcis aquæ saliente sitim restinguere rivo.
23 Nec calamis solum æquiparas, sed voce magistrum.
Fortunate puer, tu nunc eris 24 alter ab illo.
Nos tamen hæc quocunque modo tibi nostra vicissim
Dicemus : Daphninque 25 tuum 26 tollemus ad astra :
Daphnin ad astra feremus : amavit nos quoque Daphnis.
MO. An quicquam nobis 27 tali sit munere 28 majus ?
Et 29 puer ipse fuit cantari dignus : et illa
Jampridem 30 Stimichon laudavit carmina nobis.
ME. 31 Candidus insuetum miratur limen Olympi :

1 Recitat adhuc carmina sua de Daphnidis interitu Mopsus. 2 Ornamento. 3 Agris aratis. 4 Ita , o Daphni , es tu tuis amicis omne ornamentum , id est , Romanis , quorum ditionem valde Cæsar auxit. 5 Quia postquam mors abstulit nobis te. 6 Pastorum Dea. 7 Magna , respectu avenæ. 8 Commisimus. 9 In fissuris aratri. 10 Zizania infelicitatem colonis inferens. 11 Inanes. 12 Vi sua oriuntur. 13 Habens spinas acutas. 14 E more funerum in quibus spargebantur flores , tumulis inferebantur virentes arbores , fontibus injiciebantur corollæ. 15 Facite locum circum fontes. 16 Inscriptionem ac epitaphium sequens. 17 Επιταφιον Daphnidis. 18 Ego , qui hic sepelior , sum Daphnis. 19 Boni populi optimus imperator. 20 Tam suave Menalcas , ut minime invidus Poeta , laudat Mopsi junioris amici carmen , ut ipsum ad majora incenderet. 21 Mopse. 22 Quam suave. 23 Nec te æqualem facis Magistro Bucolici carminis , sc. Theocrito , non solum fistulis tenuibus ex calamo factis , sed etiam voce tua plurimum vales. 24 Secundus & proximus ab illo magistro Theocrito , atque adeo proxima laus in canendo Bucolico carmine debetur tibi. 25 Quem tantopere amas. 26 Extollemus & transferemus . id est , ostendemus ipsum receptum esse in numerum Deorum. 27 Quali Daphnis meus feretur ad astra. 28 Præstantius ? 29 Cum adhuc puer esset , nedum modo in cœlum translatus, 30 Pastor quispiam cantandi peritus. 31 Bonus ac deificatus, Sequitur jam Apotheosis seu Deificatio Daphnidis. Allusum forte ad circulum lacteum ; ubi Heroas suos post fata habitare opinabatur antiquitas.

1 Sub pedibusque videt nubes, et sidera Daphnis,
Ergo alacres silvas, et 2 cætera rura voluptas,
Panaque, pastoresque 3 tenet, 4 Dryadasque puellas.
Nec lupus insidias pecori, nec retia cervis
Ulla 5 dolum meditantur: amat bonus 6 otia Daphnis.
7 Ipsi lætitia voces ad sidera 8 jactant
9 Intonsi montes: 7 ipsæ jam carmina rupes,
7 Ipsa 10 sonant arbusta, Deus, Deus 11 ille, Menalca,
Sis 12 bonus, o felixque tuis: en quatuor aras:
Ecce duas tibi, Daphni, duoque altaria Phœbo.
13 Pocula bina novo spumantia lacte quotannis,
Craterasque duos statuam tibi 14 pinguis olivi:
Et multo imprimis 15 hilarans convivia Baccho,
Ante focum, si frigus erit: si 16 messis, in umbra,
Vina novum fundam 17 calathis, 18 Ariûsia 19 nectar.
20 Cantabunt mihi Damœtas, et 21 Lyctius Ægon:
22 Saltantes satyros imitabitur Alphesibœus.
23 Hæc tibi semper erunt, 24 et cum 25 solemnia vota
Reddemus Nymphis, et cum 26 lustrabimus agros.
27 Dum juga montis aper, fluvios dum piscis amabit;
Dumque thymo pascentur apes, dum rore cicadæ,
Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.
Ut 28 Baccho, 29 Cererique, tibi sic vota quotannis
Agricolæ facient: 30 damnabis tu quoque votis.
MO. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?
31 Nam neque me 32 tantum venientis sibilus Austri,

1 Id est, exaltatus est supra nubes & sidera errantia. 2 In quibus Daphnis solitus est conversari. 3 Occupat. 4 Nymphas arboreas. 5 Dolosam captionem ob Daphnidis, seu Cæsaris Apotheosin. 6 Cessationem a bellis & insidiis. 7 Polyptoton, *ipsi*, *ipsæ*, *ipsa*, ut Ecl. 1. 8. Extollent præ gaudio. 9 Silvosi. 10 Referunt ac canunt mihi. 11 Daphnis, quem extinctum credebam. 12 Propitius & beneficus tuis dedititiis. 13 Σ:ασω δε κρητηρα μεγαν λευκοιο γαλακτος. Idyll. 5. tanquam Lari. 14 In quibus sit pingue oleum. 15 Lætificans. 16 Calor, qualis solet esse in messe. 17 Corbibus aut calicibus: 18 Αριυσια χωρα, ager Chius ins. optimi vini feracissimæ. 19 Vinum Nectaris eu Deorum potus æmulam. 20 Αυλη-βευντι δε μοι δυο ποιμενες. &c. Idyl. 6. 21 Cretensis. 22 Alphesibœus saltabit ad cantum Damœtæ & Ægonis ad morem satyrorum. 23 Sacrificia jam dicta cum cantu & saltatione. 24 Ubi pro frugibus faciemus hostia Ambarvali. 25 Quæ omnibus annis persolvere solemus. 26 Lustrando piabimus agros. 27 Quamdiu. 28 Deo vini. 29 Deæ frugum. 30 Tu etiam potens præsensque numen obligabis, obnoxiosque reddes Agricolas ad vota persolvenda postquam præstiteris, pro quibus impetrandis voverint. 31 Αδιον ω ποιμαν, το τεον μελος, η το καταχες ταν απο τας πετρας καταλειβεται υψοθεν, υδωρ. Theocr. Idyl. 1. 31 Quantum tua carmina.

Nec 1 percussa 2 juvant fluctu tam littora, nec quæ
Saxosas inter decurrunt flumina valles.
ME. Hac te nos fragili donabimus 3 ante 4 cicuta.
Hæc nos, 5 Formosum Corydon ardebat Alexin:
Hæc eadem 6 docuit, 5 Cujum pecus? an Melibœi?
MO. At tu sume 7 pedum, quod 8 me cum sæpe rogaret,
9 Non tulit 10 Antigenes; et erat tum dignus amari;
11 Formosum 12 paribus nodis, atque ære, Menacla.

1 Resonantia. 2 Delectant. 3 Priusquam aliquid muneris in nos contuleris. 4 Fistula ex cicuta compacta. 5 Secundam & tertiam Eclogam, supra. 6 In ea modulati sumus. 7 Baculum pastoralem, quo pedes ovium a pastoribus comprehenduntur, dum eas ad se trahere volunt. 8 Quamvis peteret sæpe a me. 9 Non abstulit a me. 10 Pastor. 11 Ornatum. 12 Pari distantia distinctis.

Ecloga VI. cui nomen SILENUS.

ARGUMENTUM.

SIlenum in hac Ecloga inducit, ebrium quidem illum, ut Bacchi educatorem decebat, sed tamen perite secundum Epicureorum opinionem de rerum primordiis canentem, idque in gratiam Quintilii Vari, qui (teste Donato) una cum Virgilio huic sectæ sub Silone Philosopho operam dedit. Cæterum quoniam hæc Bucolici carminis humilitati non satis conveniebant, statim ab initio veniam precatur: neque ita multum argumento illi immoratus, statim ad fabulas transit.

PRima 1 Syracosio dignata est ludere versu.
Nostra, nec erubuit silvas habitare Thalia.
Cum 2 canerem reges, et prælia. 3 Cynthius aurem
Vellit, et admonuit: pastorem, Tytire, pingues
Pascere oportet oves, 4 deductum dicere carmen.
Nunc ego (5 namq. super tibi erunt, qui dicere laudes
Vare tuas cupiant, et tristia 6 condere bella)
7 Agrestem tenui meditabor arundine Musam,

1 Theocritum, qui Syracusanus, Musa mea imitata, Bucolica canere non erubuit. 2 Scribere vellem Heroica carmina, quibus reges & eorum prælia decantari solent. 3 Apollo admonuit: auris vero Memoriæ dicata est, ut frons vel os Pudori, dextra Fidei, genua Misericordiæ, nasus Irrisioni, &c. atque hinc, credo, excitandi monendique aliquem ad res agendas mos. 4 Tenue, humile, quale est Bucolicum. Translatio a lana, quæ deducitur in tenuitatem. *Deductum*, ait Macrob. Sat. l. 6. c. 4. *pro tenui & subtili eleganter positum est.* 5 Nam supra quam satis erunt tibi. 6 Perfecte describere. 7 Meditando canam agresti stylo rusticum carmen, seu Bucolicum.

1 Non injussa cano: si quis tamen hæc quoque, si quis
Captus 2 amore leget, te nostræ, Vare, 3 myricæ,
Te nemus omne canet: nec Phœbo gratior ulla est,
4 Quam sibi quæ Vari præscripsit pagina nomen.
5 Pergite Pïerides: 6 Chromis et Mnasylus in antro
7 Silenum pueri 8 somno videre jacentem,
9 Inflatum hesterno venas, 10 ut semper Iaccho;
11 Serta procul tantum capiti delapsa jacebant;
Et 12 gravis 13 attrita pendebat cantharus ansa.
14 Aggressi (nam sæpe 15 senex spe carminis ambo.
16 Luserat) injiciunt ipsis ex 17 vincula sertis.
Addit se sociam, 18 timidisque supervenit Ægle;
Ægle 19 Najadum pulcherrima: jamque 20 videnti
21 Sanguineis frontem moris, et tempora pingit.
22 Ille 23 dolum ridens, Quo vincula nectit is? inquit.
Solvite me pueri: satis est potuisse 24 videri.
Carmina, quæ vultis, cognoscite: 25 carmina vobis;
26 Huic aliud mercedis erit; Simul 27 incipit ipse.
28 Tum vero 29 in numerum 30 Faunosque ferasque videres
31 Ludere, tum 32 rigidas motare cacumina quercus.
Nec 33 tantum Phœbo gaudet 34 Parnassia rupes:

1 Imo jussa ab Augusto. 2 Nostri aut Musæ nostræ. 3 Pastoritiæ Eclogæ. Bucolica carmina. 4 Quam ea charta, quæ in fronte aut titulo scripsit sibi nomen Vari. 5 O Musæ, perseverate canere. 6 Fictitia Satyrorum nomina, sub quibus latent Varus & Virgilius Philosophiæ Epicureæ sub Sileno operam dantes. 7 Nutritorem Bacchi. 8 Propter somnum. 9 Habentem venas inflatas Baccho, seu vino, quod pridie ejus diei biberat. 10 Sc. solitum jacere inflatum. 11 Coronæ ex pampinis jacebant longe ab ipso tantum capitis ebrii & somno obruti delapsæ: alioqui illesæ & non ruptæ. 12 Magnæ capacitatis. 13 Frequenti usu aut putu 14 Pueri enim a fortì. 15 Silenus promiserat eis sæpe carmen, quod reddere recusaverat. 16 Fefellerat. 17 Neque enim nisi vincti vaticinabantur, Silenus, Proteus, Faunus, cæterique Semidei. 18 Pueris. 19 Nympharum aquarum. 20 Expergefacto, vigilanti. 21 Sanguinei coloris. 22 Silenus. 23 Quia per dolum, cum dormiret, ipsum vinxerant. 24 Quod, invitis, ipsis semideis rarum, & difficile, nisi deprehensis. 25 Sc. *erunt*. 26 Venerea merces, stuprum Nympham seu puellam *Æglen* manet. 27 Carmen suum canere. 28 Recitat carmen ipsius Sileni. 29 Secundum modum seu modulos carminis: quamvis *modus* proprie ad carmen: *numerus* ad saltationem pertineat. 30 Deos Silvestres. 31 Saltare. 32 Duras. 33 Quantum omnis mundus gaudet, dum Silenus cantat. 34 Quæ est in Parnasso monte.

Nec tantum 1 Rhodope miratus, et 1 Ismarus 2 Orphea.
Namque canebat, 3 uti magnum per 4 inane coacta
5 Semina, terrarumque, 6 animæque, marisque fuissent,
Et 7 liquidi simul ignis: 8 ut his 9 exordia primis
Omnia, et ipse tener mundi 10 concreverit 11 orbis.
12 Tum durare solum, et discludere 13 Nerea ponto
Cœperit, et rerum paulatim sumere formas.
14 Jamque novum 15 terræ stupeant lucescere 16 Solem:
Altius atque 17 cadant 18 summotis nubibus imbres.
Incipiant silvæ 19 cum primum surgere; cumque
20 Rara per ignotos errent animalia montes.
21 Hinc 22 lapides Pyrrhæ jactos, 23 Saturnia regna,
24 Caucaseasque refert volucres, 25 furtumque Promethei.
His adjungit 26 Hylam. 27 nautæ quo fonte relictum
Clamassent: ut littus, *Hyla Hyla*, omne 28 sonaret.
Et 29 fortunatam (si nunquam armenta fuissent)
30 Pasiphaën nivei 31 solatur amore juvenci.

1 Mons uterque Thraciæ. 2 Qui silvas & saxa post se dulcedine cantus sui traxit. 3 Quomodo. 4 Chaos, spatium corporum capax. Lucret. 1. *Magnum per inane soluta* 5. Rerum primordia, elementa: sic Lucret. l. 1. *Ex igni, terra, atque anima procrescere, & imbri:* licet Epicurus, Lucretii magister, ex atomorum concursione gigni omnia censuerit. 6 Acris. 7 Elementaris, & puri. 8 Seminibus atque Elementis. 9 Principia & origines rerum. 10 Consolidatus sit. 11 Globus. 12 Deinde canebat, ut orbis mundi inceperit duram efficere terram. 13 Aquas fluviales ab aquis salsis & marinis. Nereus enim Ponti, vel ut alii, Oceani & Tethios filius. 14 Et alia cœlestia corpora canit: Meteora, plantas, animalia &c. 15 Genita in terris. 16 Recens ortum ac formatum. 17 In terras decidant. 18 Sublatis: quia vapores trahuntur sursum, unde nubes fiunt. 19 Quo tempore. 20 Nondum per propagationem multiplicata. 21 Post dictam rerum genesin. Post physicam narrationem, Poeticam ac fabulosam interserit. 22 Diluvium, & genus humanum reparatum. 23 Aurea secula, qualia erant tempore Saturni. 24 Aquilas, aut vultures exedentes jecur Promethei, Caucaso, Scythiæ monti, alligari, idque Jovis imperio, a quo ignem furto abstulerat. 25 Quia (ut diximus) ignem de cœlo furatus erat. Hor. 3. l. 1. *Audax Japeti genus Ignem fraude mala gentibus intulit. Post ignem, ætherea domo subductum, macies, & nova febrium terris incubuit cohors: Semotique prius tarda necessitas Lethi corripuit gradum.* 26 Fabulam de Hyla puero, ab Hercule dilecto, Nymphis rapto, fonte submerso, & ab Hercule inclamato. 27 Argonautæ. 28 Per sonum Echo referret. 29 Quæ fortunata, seu felix fuisset. 30 Reginam Cretensem, Minois conjugem, & Solis filiam. 31 Silenus tam graphice canit, ut solari eam videatur de amore tauri candidissimi.

Ah, 1 virgo infelix, quæ te dementia 2 cepit?
3 Prœtides 4 implerunt falsis mugitibus agros:
At non tam turpes pecudum tamen 5 ulla 6 secuta est
Concubitus; quamvis collo 7 timuisset aratrum,
Et sæpe in 8 levi quæsisset cornua fronte.
Ah, 9 virgo infelix, tu nunc in montibus 10 erras:
11 Ille, latus niveum molli fultus hyacintho,
Ilice sub 12 nigra 13 pallentes 14 ruminat herbas:
Aut 15 aliquam in magno sequitur grege, 16 claudite Nymphæ
17 Dictææ, Nymphæ 18 nemorum jam claudite 19 saltus:
Si 20 qua forte ferant oculis sese obvia nostris
21 Errabunda bovis vestigia: Forsitan illum
Aut herba captum viridi, aut armenta secutum,
Perducant aliquæ stabula ad 22 Cortynia vaccæ.
Tum canit 23 Hesperidum miratam 23 mala 24 puellam;
Tum 25 Phaëontiades 26 musco circumdat amaræ
Corticis, atque solo proceras erigit alnos.
Tum canit errantem 27 Permessi ad flumina 28 Gallum,
29 Aonas in montes 30 ut duxerit una sororum:
Utque 31 viro 32 Phœbi chorus assurrexerit omnis:
Ut 33 Linus hæc 34 illi divino carmine pastor,
35 Floribus, atque apio crines ornatus amaro,
Dixerit; Hos tibi dant calamos (en 36 accipe) Musæ
37 Ascræo quos 38 ante seni, quibus 39 ille solebat

1 Virginis nomen συνεκδοχικῶς καταχρηστικῶς iis tribuitur, quarum jam libata virginitas, ex auctoritate Euripidis in Jove, Terentii in Hecyra, & nostri. 2 Invasit. 3 Prœti ex Sthenobæa filiæ, quas a βουμανία seu προιτανθρωπία sanæ menti restituit Melampus. Crediderunt quidem se vaccas esse. 5 Prœtidum, quæ tres erant. 6 Ut tu. 7 Sc. *qualibet illarum trium*. 8 Æquali, in qua nihil extabat, neque asperum erat. 9 O Pasiphae. 10 Erras. 11 Taurus sc. quam quæris ejus amore captus. 12 Obsita. 13 Semicoctas in alvo. 14 Remandit. 15 Vaccam. 16 Verba sunt Pasiphaes. 17 Cretenses. *Dicte* mons Cretæ. 18 Qui sunt in nemoribus. 19 In quibus feræ saliunt. 20 Aliqua via. 21 Errabundi bovis. 22 Cretensia, *Cortyna* Cretæ oppidum. 23 Poma aurea, quæ Hesperides in horto Atlantis in Æthiopia custodiebant. Fab. Atalantæ, ab Hippomene cursu victæ, dum tria aurea mala ab illo projecta declinans tollit. Ovid. Met. 10. 24 Atalantam. 25 Phaetontis sorores cortice circumdatas & in alnos versas canit, propter mœrorem submersi fratris. Met. 2. 26 Lanugine. 27 Fl. ex Helicone, monte Bœotiæ, profluentis. 28 Cornelium Gallum Oratorem & Poetam clarum: de quo infra Eclog. 10. 29 Montes Bœotiæ. 30 Quomodo. 31 Gallo. 32 Musæ in honorem assurrexerint. 33 Poeta eximius, Apollinis filius. 34 Varo. 35 Hederaceis. 36 O Vare. 37 Hesiodo oriundo Ascra, vico Bœotiæ. 38 Prius, sc. *dederunt*. 39 Hesiodus.

Cantando rigidas 1 deducere montibus ornos.
2 His tibi 3 Grynæi nemoris dicatur origo :
Ne quis sit lucus, quo se 4 plus jactet Apollo.
Quid loquar 5 aut Scyllam Nisi ? aut quam fama secuta est,
6 Candida succinctam latrantibus 7 inguina 8 monstris,
9 Dulichias 10 vexasse rates, et 11 gurgite in alto
Ah timidos nautas canibus lacerasse marinis :
12 Aut ut mutatos 13 Terei narraverit artus :
Quas 14 illi 15 Philomela 16 dapes, quæ dona pararit ?
Quo cursu deserta 17 petiverit, et quibus 18 ante
19 Infelix sua 20 tecta supervolitaverit alis ?
Omnia, quæ, Phœbo quondam 21 meditante, beatus
Audiit 22 Eurotas, jussitque 23 ediscere lauros,
24 Ille canit : 25 pulsæ 26 referunt ad sidera valles.
27 Cogere donec oves 28 stabulis, 29 numerumque referre
30 Jussit, et 31 invito 32 processit vesper 33 Olympo.

1 Deorsum ducere de montibus. 2 Per hos calamos. 3 In finibus Ioniis Apollini consecrati juxta Clazomenas. 4 Quam de Grynæo nemore. 5 Aut ut Silenus narraverit fabulam de Scylla, Nisi, Megarensium regis, filia. 6 Propter fluctuum spumam. 7 Partes pudendas. 8 Canibus. 9 Ulyssis, Dulichii insulæ ducis. 10 Molestando frequenter vexasse. Poeta videtur allusisse ad etymon Scyllæ, a σκυλλω, *vexo*, *infesto*. 11 Maris. 12 Aut quid loquar, ut Silenus narraverit mutatos, &c. 13 Fab. trita. Ovid. Met. 6 14 Tereo. 15 Soror Prognes uxoris Terei. 16 Ex ipsius filio Iti decoctas. 17 Pilomela aut Tereus. 18 Priusquam deserta peteret. 19 Tereus. 20 Regia. 21 Exercente musam suam. 22 Flu. Spartæ, juxta cujus ripas, lauris consitas, Apollo luxit Hyacinthum a se percussum disco. 23 Memoriæ mandare. 24 Silenus. 25 Verberatæ ex impulsu vocis Sileni. 26 Vocem aut cantum ejus. 27 Pueros, Chromyn & Mnasylum, compellere. 28 Ad ovilia. 29 Ovium, illis a parentibus aut heris commissum. 30 Silenus. 31 Ut qui plura audiendi studio ægre ferat vesperum properare. 32 Apparuit. 33 Cœlo.

Ecloga VII. cui nomen MELIBOEUS.

ARGUMENTUM.

SUmptum est Eclogæ hujus argumentum ex Bucoliastis Theocriti. Inducit autem hic Poeta Melibœum pastorem referentem certamen Corydonis et Tyrsidis, cui (dum caprum, qui a grege deerraverat, quæreret) forte intervenerat, accersitus a Daphnide certaminis judice: quem secundum Corydonem pronunciasse innuit, cum ait ad finem Eclogæ: *Hæc memini et victum frustra contendere Thyrsin.* Per Corydonem autem Virgilium intelligi volunt: per Thyrsin, Theocritum, aut alium quempiam.

MELIBOEUS, CORYDON,

THYRSIS.

ME. FOrtè sub 1 arguta consederat ilice 2 Daphnis,
3 Compuleruntque greges Corydon, et Tyrsis in unum:
Thyrsis oves, Corydon 4 distentas 5 lacte capellas:
Ambo florentes ætatibus, 6 Arcades ambo,
Et cantare 7 pares, et respondere parati.
Huc mihi, dum 8 teneras 9 defendo a frigore myrtos,
10 Vir gregis ipse caper deerraverat: atque ego Daphnin
Aspicio: ille ubi me contra videt; ocius, inquit,
Huc ades o Melibœe, caper tibi salvus, et hœdi;
Et, si quid cessare potes, requiesce sub 11 umbra.
Huc 12 ipsi potum venient per prata 13 juvenci;
Hic viridis tenera 14 prætexit arundine ripas
15 Mincius, éque 16 sacra resonant 17 examina quercu.

1 Stridula, susurranti, ex leni vento crepitante: de quo Auson. *Est & arundineis modulatio musica ripis, Atque arguta suis loquitur coma pinea ventis, Incubuit foliis quoties levis Eurus acutis.* 2 Per hunc Augustus intelligi videtur. 3 Coegerant. 4 Habentes ubera distenta. 5 Εἰς ἕνα χῶρον τὼς ἀγέλως πὸκ Ἄρατε συνάγαγον. Theoc. Id. 6. 6 Musica adeo præstantes, & periti, ut Arcades putentur. *Musicam*, inquit Polybius, *universis utilem esse constat, Arcadibus necessariam:* & noster Eclog. 10. *Soli cantare periti Arcades.* 7 Pari forma. 8 Recenter plantatas. 9 Integumento quodam munio. 10 Princeps. ὤτραγε τᾶν λευκᾶν αἰγῶν ἀνέρ. Theoc Id. 8. Catachresis, ut Hor. Od. 17. l. 1. *deviæ olentis uxores mariti.* 11 Ilicis. 12 Sponte sua. 13 Juniores pecudes, ut capri aut boves. 14 Abscondit. 15 Fluvius juxta Mantuam, incidens in Padum. 16 Jovi, vel Nymphæ Dryadi. 17 Convolatus apum.

Quid facerem? 1 neque ego Alcippen nec Phyllida habebam,
2 Depulsos a lacte domi quæ clauderet agnos :
Et certamen erat, 3 Corydon cum Tyrside, magnum :
4 Posthabui tamen illorum mea 5 seria 6 ludo.
Alternis igitur contendere versibus ambo
Cœpere : 7 alternos Musæ meminisse volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis.
CO. 8 Nymphæ, 9 noster amor, 10 Libethrides, aut mihi
carmen.
Quale 11 me Codro, concedite (12 proxima Phœbi
Versibus ille facit), aut si non 13 possumus omnes,
Hic 14 arguta 15 sacra pendebit fistula pinu.
TH. Pastores, hedera 16 crescentem ornate 17 poetam,
18 Arcades, invidia rumpantur ut ilia 19 Codro.
Aut si 20 ultra placitum laudarit, 21 baccare frontem
Cingite, ne vati noceat 22 mala lingua futuro.
CO. 23 Setosi caput hoc apri, 24 tibi Delia, parvus,
Et 25 ramosa 26 Mycon 27 vivacis cornua cervi.
Si 28 proprium hoc fuerit, 29 levi de marmore tota
Puniceo 30 stabis suras evincta 31 cothurno.
TH. 32 Sinum lactis, et 33 hæc te liba 34 Priape, quotannis

1 Neque amicam aut uxorem, ut habuit uterque certantium, quæ clauderet. &c. 2 Remotos a lacte, id est, ablactatos. Sic Ecl. 3. *Dulce satis humor*, depulsis *arbutus hædis.* 3 Corydon quippe certator erat : sic Æneid. 5. nunc *tertia palma Diores ;* & in Culice, *Fama vetus numquam moritura per ævum Currit.* 4 Minoris feci, & postposui. 5 Capri desiderati investigationem. 6 Cantilenæ. 7 Versus suos alternatim canere, Ecl. 3. *Amant alterna Camœnæ.* 8 Quaternis versibus contendunt, ut in Damœta binis. 9 Quæ estis peculiares deliciæ nostræ. 10 Libethrum, fontem Bœotiæ, Musis sacrum, fre-

carmen facere. 14 Sonora. 15 Tanquam effœtus & emeritus professionis meæ arma fistulam hanc suspendam in hac pinu Cybelæ, matri Deorum, consecrata. Nam qui ab arte gladiatoria, militari, aut alia discedebant, ejus instrumenta Diis suspendebant, sacrabantque ipsius potissimum artis præsidibus. 16 Nondum perfectum. 17 Me Thyr. sin. 18 Qui *soli cantare periti.* 19 Quia videbit se a me superatum. 20 Ultra quam ipse placeam aut merear ; aut ultra quam ipsi placet, & ea tantum mente, ut me fascino urat. 21 Herba illa, quæ valet contra fascinum. 22 Nociva & fascinatoria. 23 Setis multis obsiti. 24 Tibi, Diana, venationis Dea, ex more & voto. 25 Multis ramis ornata. 26 Sc. *dedicat.* 27 Diu viventis. Τετρακορώνε. V. Virg. epig. de ætatibus animalium. 28 Peculiari- [illegible] arte, te juvante [illegible] 29 Polito. 30 Erigeris in statua. 31 Alto calceamento genuum tenus fere protenso. 32 Vas mulctrale, Græco δῖνον. 33 Ejusmodi placentas. 34 Hortorum Deus.

Expectare sat est : custos es 1 pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro 2 tempore fecimus ; at tu ,
3 Si fœtura gregem suppleverit, aureus esto.
CO. 4 Nerine , Galatea , tymo mihi dulcior 5 Hyblæ ,
Candidior 6 cycnis , hedera formosior alba :
Cum primum pasti 7 repetent præsepia tauri ,
Si qua tui Corydonis habet te cura , venito.
TH. Immo ego 8 Sardoïs videar tibi amarior herbis ,
9 Horridior rusco , 10 projecta vilior alga ;
Si mihi non 11 hæc lux toto jam longior anno est.
Ite domum pasti , si quis pudor , ite juvenci.
CO. 12 Muscosi fontes , et 13 somno mollior herba ,
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus umbra ,
14 Solstitium 15 pecori defendite : jam venit æstas
16 Torrida , jam 17 læto 18 turgent in palmite gemmæ.
TH. Hic 19 focus , et 20 tædæ pingues; hic plurimus ignis
Semper , et assidua postes 21 fuligine nigri.
Hic tantum Boreæ curamus frigora , quantum
Aut 22 numerum lupus , aut 23 torrentia flumina 24 ripas.
CO. 25 Stant et juniperi , et castaneæ hirsutæ :
Strata jacent passim 26 sua quæque sub arbore poma.
Omnia nunc 27 rident : At si formosus Alexis ,
Montibus his abeat , videas et flumina sicca.
TH. Aret ager : vitio moriens 28 sitit aëris herba :
29 Liber pampineas invidit collibus umbras.

1 Atque adeo si plura possem , plura darem. 2 Egestate hujus temporis. 3 Si tot agnos habuero , quot oves , esto ex solo auro formatus. 4 Nerei filia. 5 Nato ad Hyblam , Siciliæ oppidum. 6 Oloribus. 7 Iterum petent & adibunt. 8 Herbam quandam in Sardiniis nasci ferunt apiastro similem , quæ comesa nervos contrahat , labiaque in rictum diducat , itaut quasi ridentes moriantur. 9 Asperior. 10 Abje-
Nerinen expecto. 12 Musco tecti. 13 Ὕπνω μαλακώτερα. Theoc. Idyl. 5. 14 Solis in Cancro summi æstus. 15 A pecore arcete , repellite , Horat. Od. 17. l. 1. *velox amœnum sæpe Lucretilem Mutat Lyceo Faunus & igneam* Defendit *æstatem capellis usque meis , pluviosque ventos* Plaut. Rud. *ut illas serves vim* defendas. 16 Omnia torrens. 17 Viridi. 18 Inflantur , tument. 19 Locus ad ignem fovendum aptus. 20 Pinguia ligna picis plena. 21 Nigredine pinguis fumi. 22 Neque enim parcit numeratis , neque timet numerum. 23 Aquis abundantia. 24 Quod nihil est. 25 Plenæ sunt. Ut 12. Æn. *jam pulvere cælum stare vident.* Sic apud Hor. l.
… *ut alta stet nive*
arbori. 27 Lætitiam præ se ferunt. 28 Desiccatur. 29 Bacchus per invidiam abstulit collibus umbras pampinorum , quæ vitium frondes sunt, idest , etiam vites frondibus propter ariditatem spoliatæ sunt.

Phyllidis adventu nostræ nemus omne virebit:
1 Juppiter et læto descendet plurimus imbri.
CO. Populus 2 Alcidæ gratissima, vitis Iaccho;
Formosæ myrtus Veneri; 3 sua laurea Phœbo.
Phyllis amat corylos, illas dum 4 Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos nec laurea Phœbi.
TH. Fraxinus in sylvis pulcherrima, pinus in hortis.
Populus in fluviis, abies in montibus altis:
Sæpius at si me, Lycida formose, revisas,
Fraxinus in sylvis 5 cedet tibi, pinus in hortis.
ME. Hæc 6 memini et victum 7 frustra contendere Thyrsin:
8 Ex illo Corydon, Corydon est tempore nobis.

1 Pluvia e media regione aeris, quæ Jovi tribuitur, descendet abundantissima cum imbri omnia lætificanre. Descendere Jovem in nubes, cum tonaret, fulminaret, plueret, credebant veteres. 2 Herculi, ἀπὸ τῆς ἀλκῆς, id est, *a robore*, aut ab *Alceo* avo sic dicto. 3 Propria. 4 Quamdiu. 5 Vincetur. 6 Memoriæ mandavi. 7 Quia licet fateri nolebat, manifeste tamen victus erat. 8 Post illud tempus Corydon est reputatus a me Corydon, id est dulcis cantor, & victor nobilis ante omnes. Proverbium in eos, quos in aliqua re victores admiramur.

Ecloga VIII. cui nomen PHARMACEUTRIA.

ARGUMENTUM.

DUæ sunt Eclogæ hujus partes. In priore Damon Pastor Nisæ puellæ amore captus, cum illa sibi Mopsum prætulisset, impatientia amoris in varias erumpit querelas. Posterior pars pene tota sumpta est ex Theocriti ejusdem nominis Idyllio, in quo venefica quædam pharmacis et incantationibus animam viri, a quo spernebatur, ad sui amorem conatur revocare.

DAMON, ALPHESIBOEUS.

PAstorum 1 Musam Damonis, et Alphesibœi,
2 Immemor herbarum 3 quos est mirata juvenca
Certantes, quorum stupefacte carmine lynces,

1 Cantilenam amorum quos cecinerunt. 2 Suæ Musæ adscribit Poeta quicquid de Orpheo fingitur feras carmine detinuisse, rapidos fluminum cursus moratum esse, &c. 3 Pastores.

1 Et mutata suos requierunt flumina cursus?
Damonis Musam dicemus, et Alphesiboei.
2 Tu mihi, seu magni superas jam saxa 3 Timavi;
Sive 4 oram Illyrici 5 legis æquoris; en erit unquam
Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
En erit, ut liceat totum mihi 6 ferre per orbem
Sola 7 Sophocleo 8 tua carmina digna cothurno?
9 A te principium; tibi desinet: accipe jussis
Carmina cœpta tuis; atque hanc sine 10 tempora circum
11 Inter 12 victrices 13 hederam tibi serpere 14 lauros.
15 Frigida vix cœlo noctis decesserat umbra,
Cum ros in tenera pecori gratissimus herba est;
16 Incumbens 17 tereti 18 Damon sic 19 cœpit olivæ.
DA. 20 Nascere, 21 præque diem veniens 22 age 20
Lucifer 23 almum:
24 Conjugis 25 indigno Nisæ deceptus amore
Dum queror; et divos (26 quamquam nil testibus illis
Profeci) extrema moriens tamen alloquor hora.
27 Incipe 28 Mænalios mecum, mea tibia, versus
29 Mænalus, 30 argutumque nemus, pinosque 31 loquentes
Semper habet; semper pastorum 32 ille audit amores,

1 Et flumina mutata in natura, cui flare & quiescere nescit, quiescendo retinuerunt sive retardarunt suos cursus. 2 O Auguste, faveas ubicumque es. Qui jam in Illyrico bella gessisse videtur. 3 Venetæ regionis fluvii. 4 Extremitatem. 5 Navigando prætervcheris. Sic 3. Æn. *Litoraque Epiri* legimus, Et, *crebris* legimus *freta consita terris.* 6 Efferre. 7 Grandi ac sublimi carmine, æmulato Sophoclem Scriptorem tragœdiarum: Tragœdi autem grande locuturi nitebantur cothurnis, id est, calceamentis sublevato altius subere, ut heroas æquarent, & grandiores apparerent. 8 Quæ res a te gestas tuasque laudes canent, non quæ tu condidisti. 9 Initium carminum nostrorum erit a laude tua, & desinet in laudem tuam: Ἐν σοι μεν ληξω, σεο δ' αρξομαι. Hom. 9. Il. Sic. Hor. l. 1. Ep. 1. *Prima dicte mihi, summa dicende Camœna.* 10 Capitis tui. 11 Tenacem hanc Musam meam comitari tuos triumphos. 12 Victoriæ & triumphi significatrices. 13 Coronam, quæ Poetis debetur. 14 Laureas coronas. 15 Vix erat diluculum. Circumlocutio temporis matutini. Nox frigida est propter absentiam solis. Peracta invocatione, Poeta ad narrationem descendit. 16 Incumbendo fulciens se præ animi ægritudine. 17 Rotundæ. 18 Pastor ille, cujus amica alteri nupserat. 19 Queri & lamentari. 20 O stella matutina, orere. 21 Præveniens diem. *Tmesis.* 22 Impelle. 23 Omnia moderantem ac nutrientem. 24 Sponsæ; quam sperabam quidem mihi conjugem futuram. 25 Ejus, quæ amari indigna erat. 26 Quanquam nihil mihi profuit invocasse illos testes fidei, mihi a Nisa datæ. 27 Sc. *dicere.* 28 Arcadicos seu Bucolicos, quales Arcades faciunt, qui *soli cantare periti*, a *Mænalo*, monte Arcadiæ. 29 Arcadiæ mons. 30 Sonorum, in eo canentium sonitu crepitans. 31 Loquelas eorum referentes. 32 Mænalus.

Panaque, 1 qui primus calamos non passus 2 inertes.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
3 Mopso Nisa 4 datur : quid non 5 speremus amantes ?
Jungentur jam 6 gryphes equis : ævoque sequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopse, novas 7 incide 8 faces : tibi ducitur uxor.
Sparge marite 9 nuces : 10 tibi deserit 11 Hesperus Oetam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
O 12 digno conjuncta viro, dum despicis omnes ;
Dumque tibi est odio mea fistula, dumque 13 capellæ,
Hirsutumque supercilium, prolixaque barba :
Nec 14 curare 15 Deûm credis mortalia quemquam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
16 Sepibus in nostris parvam te 17 roscida mala
(Dux ego 18 vester eram) vidi cum matre legentem.
19 Alter ab undecimo tum me jam 20 ceperat annus ;
Jam fragiles poteram a terra contingere ramos.
21 Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error !
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Nunc scio quid sit amor : 22 duris in cotibus 23 illum
24 Ismarus, aut 24 Rhodope, aut 25 extremi Garamantes,
Nec 26 nostri generis puerum, nec sanguinis 27 edunt.

1 *Pan primus calamos, &c.* Ecl. 2. 2 Simplices & sine arte factos. 3 Indignatur sc. iniquas conjugum formas & sic mitti sub juga ahenea. 4 Nuptum. 5 Timeamus 6 Aves illæ aduncis naribus, & leonibus in posteriore parte perquam similes & equis infestissimæ. 7 In spicæ formam, ut ignem concipiant. 2. Georg. *ferroque faces inspicat acuto.* 8 Nuptiales, quæ a pueris 5. præferebantur, dum uxor domum duceretur. 9 Missilia nuptiarum solemnia : boni ominis, juglandes sc. Plin. 15. l. c. 22. Ne exaudiatur nova nupta corrupta, vel ut valedicat puerilibus lusibus & concubinis maritus. Catull. in Epithalamio. 10 Tibi, sc. in tuam gratiam appetit nox ; quam, ut & diem, prospicere Oetam, montem Thessaliæ, atque e montibus Orientalibus advenire volunt Poetæ. Ironice. 11 Stella vespertina. 12 Sc. *te*, id est, qualem digna es habere, cum turpis & effœminatus sis. 13 Divitiæ meæ. 14 Aspicere, & ita non punire perjuria. 15 Deorum. 16 Docet, quomodo ejus amore primum captus sit. 17 Rore perfusa. 18 Matris & filiæ. 19 Secundus, id est, decimus tertius. 20 Acceperat. 21 Ὡς ἴδεν, ὡς ἐμάνην Idyll. 2. & 3. 22 Usitatum est, ut quorum immanem crudelitatem execramur, eos e rupibus, efferisve animantibus natos dicamus. In 4 Æn. Dido sic Æneam alloquitur : *Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor, perfide : sed duris genuit te cautibus horrens Caucasus, Hircanæque admorunt ubera tigres.* 23 Amorem. 24 Montes Thraciæ asperrimi. 25 Remotissimi a nobis, utpote ultra Getulos. 26 Humani generis, id est, nihil habentem humanitatis. 27 Generant.

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Sævus amor docuit, natorum sanguine 1 matrem
Commaculare manus: 2 crudelis tu quoque mater;
Crudelis 3 mater magis, an 4 puer improbus ille?
Imbrobus ille 5 puer: crudelis tu quoque mater.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
6 Nunc et oves ultro fugiat lupus: 7 aurea duræ
8 Mala ferant quercus; narcisso floreat 9 alnus:
Pinguia corticibus 10 sudent electra 11 myricæ:
Certent et 12 cycnis ululæ: sit 13 Tityrus Orpheus,
Orpheus in 14 silvis, inter 15 delphinas 16 Arion.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
17 Omnia vel medium fiant mare; 18 vivite sylvæ:
19 Præceps 20 aërii 21 specula de montis in undas
19 Deferar; extremum hoc munus morientis 22 habeto.
Desine Mænalios, jam desine tibia versus.
23 Hæc Damon: vos quæ 24 responderit Alphesibœus,
Dicite Pïerides: *non omnia possumus omnes.*
AL. 25 Effer 26 aquam, et molli cinge hæc altaria 27 vitta,
28 Verbenasque adole pingues, 29 et mascula thura:
30 Conjugis ut magicis sanos 31 avertere sacris
32 Experiar sensus: nihil hic nisi 33 carmina desunt.

1 Medeam. 2 Nisi enim crudelis fuisses, non potuisset te amor ad tantum facinus induxisse, ut filios occideres. 3 Medea, quæ facinus commisit. 4 Cupido. 5 Qui te, o Medea, ad hoc induxit. 6 Optat omnia contra naturam immutari, per impatientiam amoris sibi exitium destinans. 7 Aurei coloris. *Omnia naturæ præpostera legibus errent*, postquam *Mopso Nisa datur.* 8 Quæ in tenerrima arbore nascuntur. 9 Arbor amari corticis. 10 Sedando emittant. 11 Humillimi frutices. 12 Quibus moribundis præcipue est suavissimus cantus. 13 Pastoralis & rudis cantor sit optimus Musicus. 14 Quas ad se traxisse fingitur. 15 Pisces illos marinos, inter quos modulatus dicitur tam suaviter, ut eum salvum in dorso suo ad littus pervehererent. 16 Citharœdus nobilis notusque ex Agellio 16. l. 19. c. Plin. 9. l. 8. & aliis. 17 Me moriente mergantur omnia. 18 Valete, æternum valete. 19 Præcipitabor. 20 In aere exaltati. 21 De alta rupe, ut de ea speculari liceat. 22 O Nisa. 23 Sc. *carmina cecinit.* 24 Contra cecinerit. 25 O Amarylli. Vide argumentum Eclogæ. 26 Lustralem, ad magica sacra aptam. 27 Sertis ex herbis aut floribus. 28 Sacras herbas incende & ure, oleo, ut incendi possint, perfusas. 29 Thus, quod ex rotunditate guttæ pendet, masculum vocatur: cum tamen alias non vocetur mas, ubi non sit fœmina. Plin. 11. l. 14. c. 30 Mariti mei Daphnidis. 31 Ab usu rationis. 32 Experiendo coner. 33 Magicas scil. incantationes.

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
1 Carmina vel cœlo possunt 2 deducere Lunam:
Carminibus 3 Circe socios 4 mutavit Ulyssei :
5 Frigidus in pratis 6 cantando rumpitur anguis.
Ducite ab urbe domum, mea carmina , ducite Daphnin,
7 Terna 8 tibi hæc primum triplici diversa colore
Licia circumdo ; terque hæc altaria circum
9 Effigiem duco : 10 Numero Deus impare gaudet.
Ducite ab urbe domum, mea carmina , ducite Daphnin.
11 Necte tribus nodis ternos , Amarylli , 12 colores :
11 Necte Amarylli modo , et 13 Veneris , dic , vincula 11 necto.
Ducite ab urbe domum , mea carmina , ducite Daphin.
14 Limus ut hic durescit , et hæc ut 15 cera liquescit ,
16 Uno eodemque igni : sic nostro 17 Daphnis amore.
Sparge 18 molam , et 19 fragiles incende 20 bitumine lauros.
21 Daphnis me malus urit : ego hanc 22 in Daphnide laurum.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Talis amor Daphnin , 23 qualis cum fessa 24 juvencum
Per nemora , atque altos quærendo 25 bucula lucos

1 Incantamenta. 2 Deorsum ducere de cœlo in terram. 3 Venefica illa celeberrima . Solis filia. 4 In varias feras. 5 Nocens , ac veneni , quod frigidum est , plenus , frigus timoremque inducens. 6 Per incantamenta , dum incantatur. 7 Tangit modum , quo sacra magica hæc peregerat. 8 O Daphni. 9 Daphnidis imaginem ad vivum effictam traho. 10 Quia Deus amat numerum ternarium. Olim numerus ternarius in sacris adhibebatur , quia perfectissimus , utpote in quo numero est principium , medium , & finis. Ex opinione Pythagoreorum. Το παν , και τα παντα τοις τρισιν ωρισται &c. Arist. 1. de cœlo. 11 Liga. Epanalepsis Polyptoto permutata. Licia discoloria necti nodis jubet ad ligandum in amoribus Daphnidem. 12 Qui sunt in liciis , id est , tria licia trium colorum. 13 Conciliandi amoris. 14 Effigies ex limo efformata durescit. Metonymia materiæ , ut mox in *cera*. Duas imagines , e cera unam , e limo alteram ad ignem statuit. 15 Imago cerea fit liquida per unum & eumdem ignis calorem. 16 Synecphonesis sive Synizesis est , qualis etiam 12. Æn. Uno eodemque *tulit partu*. 17 Durescat in amore sui , & liquescat in amore mulieris urbanæ. 18 Sacrificium ex sale & farre confectum. 19 Crepitantes in igne , desiccatas. 20 Sc. *illitas*. 21 Daphnis votis meis repugnans efficit ut amore ardeam. 22 Super effigiem Daphnidis. 23 Sc. *amor tenet buculam*. 24 Taurum. 25 Juvenis vacca.

1 Propter aquæ rivum viridi 2 procumbit in 3 ulva
4 Perdita, nec 5 seræ meminit decedere nocti:
Talis amor teneat, nec sit mihi cura 6 mederi.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Has olim 7 exuvias mihi 8 perfidus ille reliquit,
9 Pignora chara sui: quæ nunc ego 10 limine in ipso,
11 Terra tibi 12 mando: debent hæc pignora 13 Daphnin.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Has herbas, atque hæc 14 Ponto mihi 15 lecta venena,
Ipse dedit 16 Mœris: nascuntur 17 plurima 14 Ponto.
18 His ego sæpe 19 lupum fieri, et se 20 condere silvis
Mœrim, sæpe animas 21 imis 22 exire sepulchris,
Atque 23 satas 24 alio vidi 25 traducere 23 messes.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
26 Fer cineres, Amarylli, foras, 27 rivoque fluenti,
Transque caput 28 jace: ne respexeris: 29 his ego Daphnin
Aggrediar: nihil ille Deos, nil 30 carmina curat:
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Aspice, 31 corripuit 32 tremulis altaria flammis
Sponte sua, dum 33 ferre moror, cinis ipse: 34 bonum sit.

1 Juxta, prope. 2 Prosternitur, amplius stare aut currere nequiens. 3 Herba palustris. 4 Amore afflicta, languens. 5 Sero & tarde adventanti, aut aliquantulum progressæ, idest, sera nocte domum redire. 6 Medendi, succurrendi ejus amori. Hellenismus. 7 Vestes suas quas exuit. Æneid. 4. *Arma viri exuviasque omnes lectumque jugalem, Quo perii, superimponas.* 8 Infidelis Daphnis. 9 Monumenta chara, ut me sui reditus admoneant. 10 Ingressu domus meæ. 11 Apostrophe. 12 Committo. 13 Sc. *mihi restituere, retrahere.* 14 Virosa, venenorum feraci regione Asiæ, cui olim Mithridates imperavit, de quo Martialis: *Perfecit poto Mithridates sæpe veneno, Toxica ne possent sæva nocere sibi.* 15 Collecta in Ponto. Simplex pro composito. 16 Artis magicæ peritissimus. 17 Venena. 18 Virtute horum venenorum. 19 Ex homine in lupum mutari. 20 Abscondere in silvis. 21 Profundis. 22 Evocare. 23 Seminatas fruges. *Cantu vicinis fruges traducit ab agris.* Tib. 1. l. 8. El. 24 In alium agrum. 25 Transferre. 26 Effer. Februa & purgamenta lustrationis & incantationis post tergum abjiciebant in aquas, quæ respicere nefas. 27 In fluvium. 28 Projice eos. 29 Sacris amatoriis et magicis. 30 Incantationes. 31 Lætior illuxit ignis, felix πυρομαντικς omen, inquit ancilla, vel ipsa maga. 32 Scintillantibus ac micantibus. 33 Efferre cineres differo. 34 Precor, ut sit bonum omen, signum. Fausti ominis formula.

1 Nescio, quid certe est: et 2 Hylax in limine 3 latrat.
4 Credimus? an qui amant, 5 ipsi sibi somnia fingunt?
6 Parcite, ab urbe 7 venit, jam parcite carmina, Daphnis.

1 Nescio quid sit, certe est aliquid magnum. 2 Canis noster, ab ὑλακῶ, *latro*. 3 Ubi infoderat exuvias Daphnidis, & per quod venire debebat. 4 An credam ipsum Daphnin ab urbe domum venire. 5 Quæ cupiunt, in somnis vident? Unde Publius Syrus: *Amans, quod suspicatur, vigilans somniat*. Ter. Andr. *Num ille somniat ea, quæ vigilans voluit?* 6 O carmina mea desistite, cessate jam. 7 Redit domum.

Ecloga IX. cui nomen MOERIS.

ARGUMENTUM.

POst Philippensem victoriam, cum in distributione agrorum, qui Triumvirorum jussu trans Padum dividebantur, sua quoque prædia Virgilius amisisset, Romam profectus, cum favore ingenii, tum præsertim adjuvante Pollione, Transpadanæ regionis præfecto, possessiones suas recepit. Verum ægre id ferente Ario, cui forte Virgilii fundum in portionem cesserat, parum abfuit, quin ab irato milite interficeretur. Denuo itaque Romam profecturus præcipit procuratori, ut Ario usque ad reditum suum, quam minimo posset detrimento suo, obsequeretur. Is igitur ex patroni sui præcepto Mantuam proficiscitur, hœdorum aliquod munusculum Ario oblaturus. Mœrin subsequitur Lycidas pastor, itineris ejus causam inquirens, ibi nactus occasionem Mœris temporum illorum calamitatem deflet. Deinde una Mantuam euntes itineris tædium variis sublevant cantilenis.

LYCIDAS, MOERIS.

LY. QUo te 1 Mœri 2 pedes? 3 an, quo via ducit, in 4 urbem?
MOE. O Lycida, 5 vivi pervenimus, 6 advena nostri
(Quod nunquam veriti sumus) ut 7 possessor agelli
Diceret, 8 Hæc mea sunt, veteres migrate coloni.

1 Per Mœrin, Virgilii villicum intellige. 2 Sc. *ferunt, ducunt*, id est, quo proficisceris, quo tendis? Theocr. 13. Id. ὦ πόδες ἄγετ. 3 Sc. *illuc ducunt te*. Ellipsis verbi. 4 Mantuam. 5 Diu vivendo ad id infortunium. 6 Externus, peregrinus miles Arius: Pathos præter spem. Vide Macrob. Sat. l. 4. c. 6. 7 Ut culta hæc novalia barbarus miles invaderet, priori & vero domino expulso. 8 Arva vel rura; & omnia quæ hic sunt. Formula vindicandi possessiones.

Nunc 1 victi, tristes: 2 quoniam *sors omnia versat*,
Hos 3 illi (4 quod nec bene vertat) 5 mittimus hœdos.
LY. Certe equidem audieram, 6 qua se 7 subducere colles
Incipiunt, 8 mollique jugum demittere clivo,
Usque ad 9 aquam, et veteris jam 10 fracta cacumina fagi,
11 Omnia carminibus vestrum servasse 12 Menalcam.
MOE. 13 Audieras, et 14 fama fuit; sed carmina tantum
Nostra 15 valent, Lycida, tela inter 16 Martia, quantum
17 Chaonias 18 dicunt, 19 aquila veniente, 20 columbas.
Quod nisi me 21 quacunque 22 novas incidere lites
Ante 23 sinistra cava monuisset ab 24 ilice cornix,
25 Nec tuus hic Mœris, nec viveret ipse Menalcas.
LY. 26 Heu, cadit in quemquam 27 tantum scelus! 29 heu, tua nobis
Pene simul 28 tecum 29 solatia rapta Menalca!
30 Quis caneret 31 Nymphas? 30 quis humum florentibus herbis.

1 Violenter extrusi. 2 Cum fortuna omnia mutet, ac nulla hic certa sit possessio, nec firma rerum conditio. Ter. Eun. *Omnium rerum vicissitudo est*. Sal. Cat. *sed profecto fortuna in omni re dominatur*, Γνώμη. 3 Advenæ illi Ario, qui nos migrare fecit, agrosque nostros occupavit. 4 Imprecandi formula. Quæ res sit ei exitio. Litotes. 5 Dono. 6 Ab ea parte, qua, &c. 7 Descendere in planos campos, humiliores fieri. 8 Et deorsum mittere, seu relinquere summitatem suam facili descensu. 9 Mincium fl. 10 Fractam summitatem. 11 Loca, sc. ut arva & pascua, Virgilium herum tuum compositione carminum ab occupatione militum immunia reddidisse. 12 Virgilium herum tuum. 13 Menalcam, idest, Virgilium ea omnia servasse. 14 Homines dicebant rem ita se habere. 15 Possunt efficere tantum. Metaphora a re nummaria. 16 Bellica & militaria arma. Synecdoche speciei pro genere. 17 Epiroticas, idest, quaslibet. Synecdoche speciei. *Chaonia* est Epiri pars. 18 Historiarum aut augurii periti. 19 Dum aquila involat in eas, quod nihil est. 20 Sc. *valere*. 21 Sc. *ratione* possem, ut omnem occasionem cum centurione Ario litigandi præciderem, idest, removerem. 22 Rusticis insuetas. 23 A sinistra parte, a qua ratum facit augurium, volans. Auspicia sinistra erant Romanis fausta, sed Græcis reliquisque Barbaris dextera erant meliora. 24 In qua sedebat. 25 Neque ego, neque Dominus meus Virgilius. 26 Potestne quis esse tam sceleratus! Anaphora. 27 Ut te & Virgilium vita extinctum eat. 28 Si tu fuisses interfectus. 29 Carmina solatiosa, quæ solatium adferre solent, fuissent adempta. 30 Quis, si tu raptus esses, caneret Galateam, Amaryllida, &c. Anaphora per interrogationem instituta. 31 Aquarum Deas.

1 Spargeret, aut viridi 2 fontes induceret umbra?
3 Vel quæ 4 sublegi tacitus tibi carmina nuper,
Cum 5 te ad delicias 5 ferres 6 Amaryllida nostras?
Tityre, 7 dum redeo (brevis est via) pasce capellas:
Et 8 potum pastas age, Tityre: et inter agendum
9 Occursare capro (10 cornu ferit ille) caveto.
MOE. 11 Immo hæc, quæ 12 Varo, necdum perfecta canebat,
Vare tuum nomen (13 superet modo Mantua nobis,
14 Mantua væ 15 miseræ nimium vicina Cremonæ)
16 Cantantes 17 sublime ferent ad sydera 16 cycni.
LY. 18 Sic tua 19 Cyrnæas fugiant 20 examina 19 taxos:
Sic 21 cytiso pastæ 22 distentent ubera vaccæ.
Incipe, si 23 quid habes: et me facere poëtam
24 Pïerides: sunt et mihi carmina: me quoque dicunt
25 Vatem pastores; sed 26 non ego credulus illis.
Nam neque adhuc 27 Varo videor, nec dicere 28 Cinna
29 Digna, sed 30 argutos inter strepere 31 anser 30 olores.
MOE. 32 Id quidem ago, et tacitus, Lycida, mecum
ipse 33 voluto,

1 Caneret sparsam. 2 Hypallage est: umbra enim fontibus inducitur, id est, fontibus umbras inductas caneret. 3 Vel quis componeret talia carmina, qualia &c. 4 Surripui tacite, secreto, latenter. Antinomia. 5 Proficiscereris, ires. 6 Romam. 7 Donec. 8 Impelle capellas, postquam pastæ sunt ad aquas, ut potent. 9 Ne occurses. Hellenismus. 10 Cornibus. 11 Imo potius dic, quis caneret hæc carmina quæ Menalcas canebar, id est, composuerat Varo, quamvis nondum perfecta essent. 12 In honorem Vari, de quo in Ecloga 6. *Te nostræ, Vare, myricæ, &c.* 13 Dummodo Mantua supersit ac reddatur veteribus ejus c..m..oribus. 14 Ab Mantua. Cum ager Cremonensium, qui adversis partibus favissent, in divisionem non satis esset: Mantuani quoque agri pars donata est. Vide Argumentum. Pathos per exclamationem. Macrob. Sat. l. 4. c. 6. 15 Ob amissos agros. 16 Poetæ. 17 In altum, ut cycni volant. 18 Sic precor, ut, &c. Obtestantis particula. Sic prospere cedant mellificia, abundet lac. Sic Ecl. 10. v. 4. 19. Quaslibet arbores venenatas. *Cyrnus* est insula in mari Mediterraneo, alio nomine dicta *Corsica*, in qua plurimæ taxi apibus noxiæ. 20 Foeturæ apum tuarum. 21 Frutice succoso & dulci. 22 Impleant lacte usque ad distentionem sua ubera. 23 Aliquid quod canas, id est, si quid carminis ad manum habes. 24 Musæ in Pierio monte degentes. 25 Sc. *esse*. 26 Sc. *sum*, id est, non habeo illis fidem. 27 Oratore egregio. 28 Poeta eximio. 29 Quæ compararentur optimis illis Poetis. 30 Canoros cycnos, id est suavis... ..., tanquam anser, id est, Poeta malus. Non inepta modesti Poetæ comparatio: allusum tamen ad anserem ignobilem Poetam, qui scripsit Antonii gesta. 32 Certe ego conor incipere. 33 Agito, repete.

1 Si valeam meminisse: 2 neque est ignobile carmen.
3 Huc ades, o 4 Galatea: 5 quis est nam 5 ludus in undis?
6 Hic ver 7 purpureum: 8 varios hic 9 flumina circum
10 Fundit humus flores: hic candida populus 11 antro
Imminet, et 12 lentæ 13 texunt umbracula vites.
Huc ades: 14 insani feriant 15 sine littora fluctus.
LY. 16 Quid, quæ te 17 pura 18 solum sub nocte canentem
Audieram? 19 Numeros memini, si verba tenerem.
MOE. Daphni, quid antiquos 20 signorum 21 suspicis ortus?
Ecce 22 Dionæi processit Cæsaris astrum:
23 Astrum, 24 quo 25 segetes gauderent frugibus; et 24 quo
26 Duceret 27 apricis in collibus 28 uva 26 colorem.
29 Insere 30 Daphni pyros: 31 carpent tua poma 32
nepotes.
33 *Omnia* 34 *fert ætas*, 35 animum quoque: sæpe ego longos
Cantando puerum memini me 36 condere 37 Soles.
Nunc 38 oblita mihi tot carmina: vox quoque 39 Mœrin
Jam 40 fugit ipsa: 41 lupi 42 Mœrin videre priores.

1 An possim in memoriam mihi revocare carmen, quod incipere paro. 2 Et est dignum, quod noscatur, nobilissima enim est cantilena. Litotes. 3 Veni in terram. 4 Nympha marina. 5 Quæ voluptas in mari esse potest? q. d. nulla. Interrogatio negandi vim habens. 6 In terris est. 7 Purpureis floribus ornatum. 8 Varii coloris & odoris. 9 Circum flumina, Anastrophe. 10 Metaphora a rebus liquidis. 11 Impendet, id est, in antrum declinat. 12 Flexibiles. 13 Contextu suo efficiunt umbras. 14 Furentes aut magni & vehementes. Sic 2. Æn. *Quid tantum insano juvat indulgere labori?* Metaphora ab hominibus mente captis. 15 Permitte, sc. *ut*. Asyndeton. 16 Cur vero ista carmina non canis? 17 Serena. 18 Cum solus eram [illegible] 19 Modos, cantus, νομον, rhytmum versuum, si verba tenerem. 20 Siderum. 21 Sursum inspicis, cum sit novus ortus admirandus. 22 Stella Julii Cæsaris, a *Dione* Veneris matre, & Julo Veneris nepote, oriundi, eluxit, apparuit. 23 Anadiplosis. 24 Sc. *oriente*. 25 Herbæ satæ impleantur granis frugum propter maturitatem: id autem fit in Julio. 26 Attraheret colorem purpureum, id est, maturescet. 27 Soli oppositis & calidis. 28 Seu botrus. 29 Planta arbores. Synecdoche speciei pro genere. 30 Apostrophe. 31 Decerpent. 32 Posteri tui. 33 Longævitas vitæ aufert, adimit secum omnia juventutis vel corporis bona. 34 Enallage simpl. pro comp. 35 Memoriam quoque, & animi vires, nedum corporalia. 36 Consumpsisse Enallage temporis. 37 Dies æstivos. Metonymia efficientis pro effecto. 38 Oblivioni a me tradita sunt, exciderunt mihi præ senio. Enallage generis deponentis pro passivo. 39 Me. 40 Deficit ac deserit. 41 Ex opinione noxii luporum visus, qui homini, quem adimunt. Plin. l. 2. Theocr. 14. Id. Ου φθεξη λυκον ειδες. 42 Obmutui, uti solent, quos lupi priores viderunt. Metonymia antecedentis pro consequente.

Sed tamen ista satis: refert tibi sæpe 1 Menalcas.
LY. 2 Caussando nostros 3 in longum 4 ducis amores:
5 Et nunc 6 omne tibi stratum 7 silet æquor: et omnes
(Aspice) 8 ventosi ceciderunt murmuris auræ.
9 Hinc 10 adeo media est nobis via: namque sepulchrum
Incipit apparêre 11 Bianoris, hic, ubi densas
Agricolæ 12 stringunt frondes, hic Mœri canamus:
Hic 13 hœdos 14 depone; tamen 15 veniemus in urbem.
Aut si, 16 nox pluviam ne colligat 17 ante, veremur,
Cantantes licet 18 usque (19 minus via lædet) eamus.
Cantantes ut eamus, 20 ego hoc te 21 fasce levabo.
MOE. Desine 22 plura 23 puer: et, quod nunc 24 instat, 25 agamus:
Carmina tum melius, cum 26 venerit 27 ipse, canemus.

1 Ipse Virgilius referet tibi satis ea, quæ desideras, carmina. 2 Causas prætexendo, tergiversando & excusando incendis magis intendisque desiderium meum tui audiendi. 3 Sc. *tempus*. 4 Differs carmina, quæ summopere amo. Metonymia subjecti pro adjuncto. 5 Invitat ab opportunitate. 6 Omnis locus æquus, sive in mari, sive in terra, sedatus & æquatus, tranquillus est in gratiam tuam, quo commodius canere possis. Metaphora a ventis. 7 Quia nullus est ventus. 8 Sonori, idest ventosæ procellæ sedatæ sunt. 9 Nos eundo absolvimus medium itineris, cum simus in media via. 10 Omnino. 11 Qui et Ocnus dictus est, & Mantuam a se conditam a nomine matris suæ fatidicæ Mantus dixit. 12 Abstrahunt, amputant ramos arborum luxuriantes. 13 Onus, donum Ario missum. 14 De humeris. 15 Tempori, ac satis tempestive. 16 Ne circa noctem pluat. 17 Priusquam perveniamus in urbem. 8 Semper, assidue. 19 Via offendet & defatigabit nos minus, quam si tristes incederemus: comes enim jucundus pro vehiculo est. 20 Ego portabo hœdos tuos. 21 Onere hœdorum tuorum, quos portas. 22 Sc. *expetere a me*. 23 Lycida. 24 Imminet & urget nos, ut nostrorum agrorum possessori hœdos istos mittamus veniæ gratia. 25 *Sc. id.* 26 Ab urbe Roma, ut agros recipiat. 27 Menalcas, Virgilius, auctor carminum nostrorum, alii Augustum intelligunt.

Ecloga X. cui nomen GALLUS.

ARGUMENTUM.

CORnelius Gallus eximius poeta fuit, primusque Egypti præfectus, qui cum Cytheridem meretricem, Volumnii libertam, quam poeta hic Lycoridem vocat, perdite adamaret, neque illa mutuo amori responderet, sed, ipso spreto, Antonium in Galliam secuta esset, ægerrime repulsam tulisse creditur. Eum itaque hac Ecloga consolatur Virgilius, sed ita, ut a pastoralibus personis rusticisque comparationibus non secedat. Totum autem fere hoc argumentum sumptum est ex Thyrside Theocriti, ubi similem Daphnidis amorem exequitur.

1 EXtremum hunc 2 Arethusa mihi 3 concede laborem.
Pauca 4 meo Gallo, sed quæ legat ipsa 5 Lycoris,
Carmina sunt dicenda: neget 6 quis carmina Gallo?
7 Sic 8 tibi, cum 9 fluctus subterlabêre Sicanos,
10 Doris 11 amara 12 suam non intermisceat undam.
Incipe: 13 sollicitos 14 Galli dicamus amores,
Dum tenera 15 attondent 16 simæ 17 virgulta capellæ.
Non canimus surdis: 18 respondent omnia silvæ.
19 Quæ 20 nemora, aut 19 qui vos saltus habuere puellæ
21 Najades, 22 indigno cum Gallus amore periret?
Nam neque Parnassi vobis 23 juga, nam neque 24 Pindi,

1 Ultimum hoc carmen, quia non plura bucolica carmina conficere statui. 2 Nympha fontis Siculi. 3 Permitte. 4 Amico meo. 5 Amica ejus Cytheris. 6 Q. d. nemo, cum sit Poeta eximius. 7 Sic, ex Elide, fugiens Alphæum fluvium, in Siciliam fluas per occultas subter mare vias pura, intemerata, nec mari permista. v. 3. Æn. sub fine. 8 Aquis dulcibus. 9 Flues sub mari Siculo. 10 Nerei conjux, filia Oceani, Nympharum mater, quam pro aqua marina posuit, sive ipso mari, per Metonym. subjecti possess. 11 Salsa. 12 Marinam, & ita amaram undam. 13 Sollicitudinis plenos, sollicitudinem adducentes. Metonymia effecti pro efficiente. Hinc Ovid. 1. Ep. *Res est solliciti plena timoris amor.* 14 Quas Gallus in Lycorin confert. 15 Carpunt. Græce κείρουσι. 16 Nasum incurvum habentes. 17 Frutices. 18 Per Echo & resonantiam vocis reddunt omnia nostra verba. 19 Polyptoton. 20 In quibus nemoribus aut saltibus fuistis? *inter nemora & saltus* hanc differentiam esse volunt, ut *nemus* dicatur silva non ita densa, in qua pecora pasci possunt, a Græco verbo νέμω, id est, *pasco*: *saltus* vero silva densior, quæ a feris nonnisi saliendo transiri potest. 21 Nymphæ fontium, a νάω, *fluo.* Apostrophe 22 Tali viro, sc. cum meliori amore dignus esset. 23 Tithorea & Hyampeus, duo vertices Pharnassi montis in Bœotia, Musis, & Apollini sacri. 24 Montis Thessaliæ etiam Musis sacri.

Illa 1 moram fecêre, neque Aonia 2 Aganippe.
3 Illum etiam 4 lauri, 3 illum etiam 5 flevêre 6 myricæ:
7 Pinifer illum etiam 8 sola sub rupe 9 jacentem
10 Mænalus, et gelidi 11 fleverunt saxa 12 Lycæi.
Stant 13 et oves 14 circum, 15 nostri nec pœnitet illas;
16 Nec te pœniteat pecoris, 17 divine poëta.
Et formosus oves 18 ad flumina pavit 19 Adonis:
Venit et 20 upilio: 21 tardi venere bubulci:
22 Uvidus 23 hyberna venit de glande Menalcas.
24 Omnes, unde amor 25 iste, rogant: 26 tibi venit 27 Apollo:
Galle, quid 28 insanis? inquit: 29 tua cura Lycoris
Perque 30 nives 31 alium, perque 32 horrida castra secuta est.
Venit et 33 agresti capitis 34 Sylvanus 33 honore;
Florentes 35 ferulas, et 36 grandia lilia 37 quassans.
Pan Deus Arcadiæ 38 venit; quem vidimus 39 ipsi
40 Sanguineis ebuli 41 baccis, minioque 42 rubentem.
Ecquis erit 43 modus? inquit: amor non 44 talia curat.
45 Nec lacrymis crudelis 46 amor, 45 nec gramina 47 rivis,
45 Nec 48 cytiso saturantur apes, nec 49 fronde capellæ.

1 Detinuerunt vos. 2 Fons Bœotiæ, quæ & Aonia, prope Heliconem, Musis sacrum, quem Poetæ fabulantur factum ex ungula Pegasi equi alati: unde a Græcis *Hippocrene* dicitur, quasi τȣ ιππȣ κρηνη, idest, *equi fons*. 3 Gallum, Anaphora. 4 Arbores sacræ Apollini Musarum præsidi. 5 Defleverunt. Simplex pro compos. 6 Idest, summi quique & infimi. 7 Pinus proferens. 8 Deserta, non habitata. Ter. Andr. *Venit alicunde meditatus ex solo loco.* Idem Phorm. *Nonne hoc publicitus scelus hinc deportarier in solas terras?* 9 Quod desperantis amatoris est. 10 Arcadiæ mons. 11 Deplorarunt. 12 Montis Arcadiæ. 13 Etiam. 14 In circuitu, ubi Gallus amore languens decubabat. 15 Pastorum amantium, id est, neque tui, neque mei: tui nempe, amores tuos flentis: mei amores tuos canentis. 16 Nec pudeat te pastoralia tractare. 17 Excellens. 18 Juxta. 19 Puer ille formosus plurimum a Venere dilectus. Ab exemplo. 20 Ovium pastor. 21 Stulti. 22 Madidus. 23 Ite glandium collectione, quæ fit hiberno tempore. 24 Rustici. 25 Tantus te Gallum invaserit. 26 Ad te consolandum. 27 Musarum præses. 28 Amore correptus furis? 29 Cor tuum ivit, quæ tantopere tibi curæ est. 30 Alpium. 31 Virum, sc. Antonium in Galliam, ut in Argumento. 32 Terribilia. 33 Ornatu silvestri, id est, corona frondea, qua caput cinctus veniebat Silvanus. Sic Horat. folia sive frondes arborum, *silvarum honorem* appellavit. Od. 2. Epod. 34 Deum silvarum & agrorum. 35 Frutices. 36 Pro modulo capitis. 37 Subinde concutiens. 38 Ad Gallum. 39 Nos pastores. 40 Sanguinei coloris. 41 Acinis. 42 Habentem faciem oblitam. 43 Finis amoris tui. 44 Qualia tu facis, id est non mitigatur lacrymis misere amantium. 45 Anaphora. 46 Sc. *saturantur*. 47 Irrigatione. 48 Flore cytisi. 49 Frondibus cytisi. Synecdoche numeri singularis pro plurali.

1 Tristis at ille : tamen 2 cantabitis, Arcades, inquit,
3 Montibus hæc vestris : 4 soli 5 cantare periti
Arcades : o mihi 6 tum quam molliter 7 ossa quiescant,
8 Vestra meos olim si fistula dicat amores.
Atque utinam ex vobis unus, vestrique fuissem
Aut 9 custos gregis, aut maturæ 10 vinitor uvæ.
Certe, sive mihi 11 Phyllis, sive esset 11 Amyntas,
Seu quicunque 12 furor (13 quid tum si fuscus Amyntas,
Et 14 nigræ violæ sunt, et 15 vaccinia 14 nigra)
Mecum inter salices, 16 lenta sub vite jaceret:
17 Serta mihi Phyllis 18 legeret, cantaret Amyntas,
19 Hic 20 gelidi fontes ; 19 hic 21 mollia prata, 22 Lycori :
19 Hic nemus : 19 hic ipso tecum 23 consumerer ævo.
Nunc 24 insanus amor, duri 25 me 26 Martis in 27 armis
28 Tela inter media, atque 29 adversos detinet 30 hostes.
Tu procul 31 a patria (32 nec sit mihi credere) tantum,
33 Alpinas ah dura nives, et frigora 34 Rheni,
Me sine sola vides : 35 ah te ne frigora lædant:
35 Ah tibi ne teneras glacies 36 secet aspera 37 plantas.

1 Gallus 2 Hæc mea mala. 3 Sc. in. 4 Supra, Ecloga. 7. 5. Cantandi. Hellenismus. 6 Ubi mortuus fuero. 7 Superstitiosæ antiquitati in votis erat terra levis, ut molliter ossa cubarent. Unde in sepulchris olim scribebatur, S. T. T. L. id est, *Sit tibi terra levis*. Ovid. in Didone. *Et patris Anchisæ molliter ossa cubent*. Mart. *Sit tibi terra levis, mollique tegaris arena*. 8 Si vos carmen de meis amoribus olim cecineritis. Metonymia subjecti pro adjuncto. 9 Pastor pecudum. Urbes detestatur, ubi meretrices sunt perfidæ & exitiosæ. 10 Vindemiator, ut sc. non inciderem in talem amorem. 11 Amica, aut amasius. 12 Amor vehemens, cura, deliciæ : furoris enim amor omnis plenus est : id est, sive quispiam alius esset mihi causa amoris. 13 Prolepsis. 14 Flores violarum nigri. 15 Eclog. 2. *Vaccinia nigra leguntur*. 16 Flexibilis. 17 Flores, e quibus fierent serta. 18 Colligeret. Simplex pro composito. 19 Anaphora. 20 Refrigerativi. 21 Herbosa. 22 Apostrophe ad amicam. 23 Consumi & mori velim toto tempore vitæ. 24 Vehemens, homines reddens insanos. Meton. effecti pro efficiente. 25 Gallum. 26 Belli. Metonym. efficientis pro effectu. 27 Quæ longæ abhorrent a mollibus pratis. 28 Quæ longe discrepant a glandibus fortibus. 29 Nobis inimicos. 30 Qui discrepant a nemore amœno. 31 A patria. 32 Utinam non credam tantam duritiem de te. 33 Quæ sunt in Alpibus, montibus Italiam a Gallia & Germania dividentibus. 34 Fluvii Galliam a Germania dirimentis. 35 Sc. cave. Anaphora. 36 Dilaceret, vulneret. 37 Pedes. Pars pro toto.

1 Ibo, et, 2 Chalcidico quæ sunt 3 mihi condita versu
Carmina, 4 pastoris Siculi 5 modulabor avena.
6 Certum est, in silvis, inter 7 spelæa ferarum
8 Malle pati, tenerisque meos 9 incidere 10 amores
11 Arboribus: 12 crescent 13 illæ, 14 crescetis amores.
15 Interea 16 mistis lustrabo 17 Mænala Nymphis:
Aut 18 acres venabor apros: non me ulla vetabunt
Frigora 19 Parthenios canibus 20 circumdare saltus.
Jam mihi per 21 rupes videor, 22 lucosque sonantes
Ire: libet 23 Partho 24 torquere 25 Cydonia 23 cornu
Spicula: tanquam 26 hæc sit nostri medicina 27 furoris;
Aut 28 Deus ille 29 malis hominum mitescere discat.
30 Jam neque 31 Hamadryades rursus, nec carmina nobis
Ipsa placent: ipsæ rursus 32 concedite silvæ,
Non 33 illum nostri possunt mutare 34 labores:
35 Nec si 36 frigoribus mediis 37 Hebrumque 38 bibamus,

1 Statuit sibi solatium & remedium quærere a carmine, silvarum lustratione & venatu. 2 Gallus latine reddiderat Euphorionis Chalcidensis carmina. 3 A me composita stylo Poetæ Euphorionis Chalcidensis. 4 Theocriti Poetæ Siculi. 5 Canam fistula. Metonymia materiæ. 6 Omnino decrevi. 7 Speluncas seu latibula. 8 Hanc miseriam, quam in tali amore persistere. 9 Solebant veteres in corticibus arborum nomina deliciarum suarum notare. Sic Oenone apud Ovid. ad Paridem: *Incisæ servant a te mea nomina fagi &c.* 10 Carmen de meis amoribus. Metonym. subjecti pro adjuncto. 11 Arborum corticibus. 12 *Et quantum trunci, tantum mea nomina crescunt: Crescite, & in titulos surgite rite meos.* Ovid. Epist. Oen. 13 Arbores. 14 Poliptoton. 15 Dum amores crescent. 16 Mistus inter Nymphas. 17 Arcadiæ montem. 18 Veloces, feroces. Horat. Od. 2. Epod. *Aut trudit acres Hinc, & hinc multa cane Apros in obstantes plagas.* 19 Arcadios a monte *Pharthenio*, quem lustrant παρθενος, virgines Dianæ comites. 20 Obsidere. 21 Montes saxosos. 22 Nemora resonantia, id est, in Arcadia. 23 Arcu Parthico, in cujus extremis angulis cornu est. Primitivum pro derivativo. 24 Jaculari. 25 Cretensia: Cydon est e nobilibus Cretæ urbibus. 26 Venatio & ferarum sectandarum defatigatio. 27 Insani amoris. 28 Amoris Cupido. 29 Cruciatibus, miseriis hominum. 30 Æger animus mutat consilia. 31 Nymphæ seu Deæ silvarum, *απο τȣ αμα και τȣ* δρυος natæ, et denatæ. 32 Simul cedite, valete cum Nymphis & feris vestris. 33 Deum Cupidinem, vel amorem. 34 Mala mea. 35 Nec ille amor potest mutari, etiamsi, &c. 36 Media hyeme, quando frigora solent esse intensissima. Meton. effecti. 37 Aquam ex Hebro Thraciæ fluvio. Totum pro parte. 38 Bibam. Synecd. num. plur.

1 Sithoniasque nives hyemis 2 subeamus 3 aquosæ;
Nec si, cum 4 moriens alta 5 liber aret in ulmo,
Æthiopum 6 versemus oves 7 sub sidere Cancri.
Omnia vincit 8 *amor*: et nos 9 cedamus 8 amori.
Hæc sat erit, 10 Divæ, 11 vestrum cecinisse poëtam,
Dum sedet, et gracili 12 fiscellam 13 texit hibisco,
Piërides: vos 14 hæc facietis 15 maxima 16 Gallo:
Gallo, cujus amor tantum mihi crescit in 17 horas,
Quantum 18 vere novo viridis 19 se subjicit alnus.
Surgamus: solet esse 20 gravis cantantibus umbra:
21 Juniperi 20 gravis umbra: nocent et frugibus umbræ.
22 Ite domum saturæ, 23 venit Hesperus, ite 24 capellæ.

1 Thracias. 2 Ingrediar. 3 Aquam generantis. 4 Flaccescens. 5 Cortex arboris desiccata præ calore. 6 Ducam ad nova pabula, pascam. 7 Tempore solstitii æstivi, quando sol est in cœlesti signo Zodiaci, quod Cancer dicitur. 8 Polyptoton. 9 Locum demus. 10 O Musæ. 11 Me vatem vestrum, Virgilium lusisse, dum tenui argumento gracile carmen conficit. 12 Vas vimineum. 13 Componit. 14 Mea carmina. 15 Acceptissima. 16 Anadiplosis. 17 Singulas. 18 In principio veris. 19 Se erigit. 20 Molesta. 21 *Arboribus primum certis gravis umbra tributa est, Usque adeo capitis faciant ut sæpe dolores, &c.* Lucret. 6. l. 22 Ad stabula vestra. 23 Advesperascit, id est, jam opus ad finem produximus. Significat ergo his verbis crepusculum, quod Ovid. 4. Met. his tribus versibus circumlocutus est: *jamque dies exactus erat, tempusque subibat, Quod tu nec tenebras, nec possis dicere lucem. Sed cum luce tamen dubia confinia noctis.* 24 Apostrophe & Anaphora.

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICORUM

LIBER I.

ARGUMENTUM.

PRopositio operis. Invocatio Numinum. Aratio. Ejus præcognita arandi tempora : soli natura et discrimina : novalis prærogativa. Sementis. Pestes Satorum. Agriculturæ origo. Instrumenta rustica. Operum rusticorum tempora, quæ a cœli et siderum cognitione pendent. Tempestatum prognostica, a Sole et Luna. Prodigia, quæ Jul. Cæs. cædem secuta, præsagierunt civile bellum contra Brutum et Cassium.

AD C. MECOENATEM.

* I. QUid faciat 1 lætas segetes : 2 quo sidere terram
3 Vertere, Mecœnas, II. ulmisque adjungere vites
Conveniat : III. quæ cura boum, 4 qui cultus habendo
Sit pecori : IV. atque apibus quanta experientia 5 pareis,
6 Hinc canere incipiam. 7 Vos, o clarissima mundi
8 Lumina, 9 labentem cœlo quæ 10 ducitis annum,
11 Liber, et 12 alma Ceres, vestro si munere tellus
13 Chaoniam pingui glandem mutavit 14 arista,

* Pulchra & plena Georgicorum & laborum & librorum propositio & divisio : ut argumentum sit libri 1. I. *Agriculturæ rationes, & tempora.* II. *Arborum plantatio, atque insitio.* III. *Pecoris cura.* IV. *Apum & mellificii ratio.* 1 Terras aut herbas satorum seminum pingues : tunc enim segetem uberrimam ferunt : & ex ubertate oritur lætitia. 2 In cujus sideris ortu & occasu, quo tempore observato : ex sideribus enim tempora colliguntur. 3 Arando. 4 Quæ cura ac diligentia adhibenda sit pecori ovillo, caprillo & equino. 5 Frugi : quia mella custodiunt, & inventis abstinent, & nihil sine ordine conficiunt. 6 Deinceps. 7 Post propositionem rerum describendarum invocat Poeta diversa numina. 8 Sol & Luna, anni duces : *quorum motu tempora observantur a serensibus ac condentibus*, inquit Varro 1. l. R. R. 1. c. 9 Currentem, vel cito transeuntem 10 Vicissim traducitis. 11 Inventores vini, & frugum : vestro siquidem beneficio & invento gens humana a glandium & aquæ usu ad mitiorem frumenti & vini victum traducta est. 12 Altrix nostra. 13 Epiroticam, qua homines, in silva Chaonia crescente, ante inventum frumentum, vescebantur. Κατ ἐξοχην & Synecdochice pro omni glande : uti & ... 14 Fruge matura, id est, frumento·

Populaque inventis 1 Acheloïa miscuit uvis;
Et vos, 2 agrestum 3 præsentia numina, 4 Fauni,
5 Ferte simul 4 Faunique 5 pedem, 4 Dryadesque 6 puellæ:
7 Munera vestra cano. 8 Tuque o, cui 9 prima frementem
Fudit equum magno tellus percussa tridenti,
Neptune; et 10 cultor nemorum, cui 11 pinguia Cææ
Ter centum 12 nivei 13 tondent dumeta juvenci.
14 Ipse nemus linquens patrium, saltusque Lycæi,
Pan ovium custos, tua 15 si tibi Mænala curæ,
Adsis, o Tegææ favens; oleæque Minerva
Inventrix; 16 uncique 17 puer monstrator aratri:
Et teneram 18 ab radice ferens Sylvane cupressum:
Dique, Deæque omnes, studium quibus arva tueri,
Quique novas alitis 19 nonnullo semine fruges,
Quique 20 satis 21 largum cœlo demittitis imbrem.
22 Tuque adeo, 23 quem mox quæ sint habitura Deorum
Concilia, incertum est, urbis ne invisere, Cæsar,
I. Terrarumque 24 velis curam, et te maximus orbis
Auctorem frugum, 25 tempestatumque potentem
Accipiat, cingens 26 materna tempora myrto:

1 ... *Acheloia pocula*, pro qualibet aqua; respectu tamen habito ad hunc fluvium, qui primus omnium terra erupisse dicitur. 2 Agros colentium seu rusticorum. 3 Propitia & in terris degentia. 4 Bacchi comites, numina rustica, rerum silvestrium præsides, ad 2. l. 5 Adeste, convenite in auxilium meum. 6 Nymphæ arborum. 7 Inventa vestra, glandes & frondes quibus pascuntur pecora. 8 Neptune, cujus tridente percussa terra, in certamine cum Pallade super Athenarum nomine, produxit equum. 9 Generaliter, quæ Deorum parens fuerit cum Cœlo: vel quæ prima emerserit ante omnia elementa: vel speciali respectu ad Atticam, contentionis Nept. cum Pallade locum, quæ primam se & antiquissimam terram gentemque prædicat. 10 Aristæe, pecorum in Cæa ins. in mari Ægæo præses, ubi & reparasse apes diceris, ad l. 4. 11 Oves pingues reddentia. 12 Candidi. 13 Pascendo abradunt loca dumis & spinis referta. 14 Pan præses pastorum, relicta Arcadia, in qua Lycæus & Mænalus montes, Tegæa oppidum, adsis. 15 Tametsi. 16 Incurvi, & uncum in stiva habentis. 17 Triptoleme, qui a Cerere edoctus in Attica primum, mox per orbem, agri colendi rationes sparsit. Alii Osyrim Ægyptium intelligunt. 18 Integram cupressum, radicitus evulsam. Nota ex fab. Cyparissi. 19 Quodam nativo alimento. 20 Ad utilitatem satorum seu segetum. 21 Fœcunditatem largientem. 22 Auguste Cæsar, adsis. 23 Cujus sero tandem hinc ad Deos migrantis, in arbitrio est, in quorum numero velis esse Deorum I. *terrestrium*. II. *marinorum*. III. *cœlestium*, *aut* IV. *inferorum:* quem tamen rejicit Poeta. 24 Sc. *assumere*, id est, an velis coli in urbibus ab his, qui eas inhabitant, tanquam eorum protector. 25 Tempestatum aut temporum potentiam habentem. 26 Veneri sacra e cujus stirpe Octavius. Augustus enim originem habuit ab Iulo, qui fuit filius Æneæ: cujus mater Venus.

II. An Deus immensi venias maris, ac tua nautæ
Numina sola colant: tibi serviat 1 ultima Thule,
Teque sibi generum 2 Tethys 3 emat omnibus undis:
III. Anne novum 4 tardis sidus te mensibus addas,
5 Qua locus Erigonem inter, 6 Chelasque sequentes
7 Panditur; ipse tibi jam brachia contrahit ardens
Scorpius, et cœli 8 justa plus parte 9 relinquit.
10 Quicquid eris (IV. nam te nec sperent 11 Tartara regem;
Nec tibi regnandi veniat 12 tam dira cupido:
13 Quamvis Elysios miretur Græcia campos,
Nec 14 repetita 15 sequi curet 16 Proserpina matrem)
17 Da facilem cursum, atque 18 audacibus 19 annue cœptis,
Ignarosque 20 viæ mecum miseratus 21 agrestes,
22 Ingredere, et votis 23 jam nunc assuesce 24 vocari.
25 Vere novo, gelidus 26 canis cum montibus humor
27 Liquitur, et Zephyro 28 putris se gleba 29 resolvit,
30 Depresso incipiat 31 jam tum 32 mihi taurus aratro

1 Ultima Romanis terra nota, nec vera tamen est, id est, extremi hominum. 2 Magna maris Dea. 3 Accipiat, comparet dote undarum omnium, quarum Deus efficieris. Ad Romanam consuetudinem uxoris capiendæ alludit. Tribus modis uxor habebatur. usu, farre & coemptione. 4 Æstivis: propter longissimos dies & horas civiles. 5 Inter Virginem. & Scorpium plus æquo sibi in Zodiaco occupantem, vacare ait Augusto locum: in Libra sc. sub quo signo natus est, & ad cujus justitiam imperavit. 6 Brachia scorpii magnitudine sui corporis locum duorum signorum occupantis. 7 Aperitur 8 Plus tibi tribuit partis, quam sibi relinquat, ut vix habeat, ubi maneat ipse Scorpius. 9 Ut novum sydus recipiat. 10 Quodcumque numen eris, sive terræ, sive maris, sive cœli. Conclusio est. 11 Inferorum loca Rejectam vult inferni regni optionem, utcumque inferni Elysium a Græcis efferatur laudibus, & a Proserpina supero cœlo prælatum fuerit. 12 Ut inferis dominari velis. 13 Quantum velit, admirando efferat beatorum loca. 14 A matre Cerere. 15 Nolit redire ad superos. 16 Jovis & Cereris filia. 17 Aspira mihi, fer mihi opem, cum in cœlo es, o Cæsar. Translatio est ab equis, vel a navigatione tracta. Facilem enim cursum habent nautæ, cum aura aspirat. 18 Quia primus Latinorum Virgilius agriculturam carmine scripsit. 19 Fave annuendo. 20 Rationis & consuetudinis colendi. 21 Agricolas. 22 Accede, adsis ut numen. 23 Vivus: dum adhuc in terris es: viventi enim divini honores habiti. Hor *Præsenti tibi maturos largimur honores, Jurandasque tuum per nomen ponimus aras.* 24 Invocari a nobis. 25 Initio veris, cujus signa ponit nives solutas & glebas putrescentes spiritu genitabilis Favonii. Hic incipit Poeta docere agriculturam, & primo quo tempore terra proscindenda sit. 26 Nive adhuc in vertice tectis 27 Liquefit, dissolvitur. 28 Humefacta ac mollificata. 29 Aperit, dissolvitur. 30 Deorsum in terram profunde impresso vomere. 31 Eo tempore, in vere, id est, primo vere. 32 Cuivis aranti.

*

1 Ingemere, et sulco attritus 2 splendescere 3 vomer.
Illa 4 seges demum votis respondet avari
Agricolæ, 5 bis quæ solem, bis frigora sensit:
6 Illius immensæ ruperunt 7 horrea messes.
8 At prius 9 ignotum 10 ferro quam 11 scindimus 12 æquor,
13 Ventos, et 14 varium cœli prædiscere morem
Cura sit; ac 15 patrios cultusque, 16 habitusque locorum;
Et quid quæque ferat regio, et quid quæque 17 recuset.
Hic segetes, illic 18 veniunt felicius uvæ:
Arborei fœtus alibi, atque 19 injussa virescunt
Gramina: nonne vides, croceos ut 20 Tmolus odores,
India mittit ebur, 21 molles sua thura 21 Sabæi?
At 22 Chalybes nudi ferrum, 23 virosaque 24 Pontus
23 Castorea, Eliadum 25 palmas Epirus equarum?
26 Continuo has leges, æternaque fœdera certis
Imposuit natura locis, quo tempore primum
27 Deucalion 28 vacuum 29 lapides jactavit in orbem;

1 Mugitum edere, propter laborem. 2 Splendens fieri: attritus enim frequenti aratione rubiginem amittit. 3 Ferrum aratri, quod vomit terram. 4 Satio frugum consentit tandem desideriis coloni cupidi. 5 Novalis ager, qui alternis cessat, & vacante anno proscissus hyberno pateat imbri, æstivo calori: sequenti deinde anno satus utrumque itidem patitur. 6 Agricolæ avari. 7 Loca, in quibus triticum ponitur. *Rumpi horrea* videntur, quando magna frugum copia distenduntur. 8 Præcognita agricolæ ac prædiscenda. 9 De quo nullum adhuc fecimus periculum. 10 Sc. *aratro*, id est vomere. 11 Aramus. 12 Campum, agrum planum, ab *æquitate* dictum. 13 Qui venti pluviam, qui serenitatem allaturi sint, id est sub quo vento sit bona aratio. 14 Varios motus stellarum variam aeris influentiam ante intelligere. 15 Qui quorumlibet patriæ seu loco nativo conveniant. 16 Et naturas & qualitates regionum. 17 Sc. *ferre*, id est, non ferat, non gignat. 18 Fœcundius & uberius nascuntur. 19 Αυτοφυη, sponte sua, nullo serente, aut cogente. 20 Mons Lydiæ, vitibus & croco nobilis. 21 Arabiæ felicis populi, cujus Saba metropolis est, propter rerum copiam vita delicati. 22 Asiæ Minoris ad Pontum populi: σιδηροτεκτονες, unde *nudi*, ut 8. Æn. *Et nudus membra Pyracmon.* 23 Medicamenta ex testiculis Castoris virus, id est, venenum quoddam habentia. 24 Insula. 25 Epeirus producit equas palmis, & victoriis nobiles in certaminibus Olympicis juxta Elidem Achajæ urbem. 26 Quos habitus & ingenia alia aliis terris indidit rerum omnium parens natura, ab ipso Deucalionis diluvio & ipsa mundi origine. 27 Thessaliæ rex, Promethei filius, maritus Pyrrhæ. 28 Vastatum diluvii aquis, & hominibus carentem, quare de mundi restitutione Deucalion (qui solus cum Pyrrha supererat) Themidis oraculum adiit: quæ respondit, ut ossa Magnæ Matris post tergum jacerent. 29 Post tergum jactos.

1 Unde 2 homines nati, 3 durum genus. Ergo age, terræ
4 Pingue solum primis extemplo a 5 mensibus anni
Fortes invertant tauri, glebasque 6 jacentes
7 Pulverulenta coquat 8 maturis solibus æstas,
9 At si non fuerit tellus fœcunda, sub ipsum
10 Arcturum tenui sat erit 11 suspendere sulco:
12 Illic, 13 officiant 14 lætis ne frugibus herbæ;
15 Hic, sterilem exiguus ne deserat humor 16 arenam.
17 Alternis 18 idem 19 tonsas 20 cessare 19 novales,
Et 21 segnem patiêre 22 situ durescere campum.
Aut ubi 23 flava seres, 24 mutato sidere, farra,
Unde prius 25 lætum 26 siliqua quassante legumen,
Aut tenues 27 fœtus 28 viciæ, 29 tristisque lupini
Sustuleris fragiles calamos, 30 sylvamque sonantem.
31 Urit enim lini campum 32 seges, urit avenæ,
Urunt 33 Lethæo perfusa papavera somno.
34 Sed tamen alternis facilis labor: 35 arida tantum

1 E quibus lapidibus. 2 Ex Deucalionis jactu mares, ex Pyrrhæ vero fœminæ. 3 *Unde genus durum sumus, experiensque laborum; Et documenta damus, qua simus origine nati.* Ovid. Met. 1. 4 Pinguis ager primo vere altius proscindatur, glebæque inversæ exponantur solibus æstivis, quo tollantur herbæ noxiæ. 5 Januario & Februario. 6 Graves. 7 Plena pulveribus, ex magna siccitate. 8 Valde fervidis, festinis. 9 Macer leviter vomere stringatur sub Autumno, ne intereat penitus humor, qui exiguus erat in terra arenosa. 10 Qui oritur Cosmice 12 die Septembris, quo tempore satio fit. 11 Suspensam retenere terram, id est, non arabitur, donec seminandum erit, nisi tenui sulco. 12 In pingui agro seu solo. 13 Noceant. 14 Bene provenientibus & fertilibus. 15 In terra minus fœcunda & macra. 16 Terram quæ est arenæ persimilis. 17 Ovid. l. 1. de Pont. El. 5. *Quæ nunquam vacua solita est cessare novali, Fructibus assiduis lassa senescit humus.* 18 Qui suo tempore terram utramque arasti. 19 Messas terras de novo satas. *Hoc novale*, aut *hæc novalis* dicitur ager, qui alternis annis seritur. 20 Ab onere serendi. 21 Infœcundum, sterilem. 22 Lanugine obduci & durum fieri, ut vires recipiat. 23 Quæ flavescunt dum matura sunt. 24 Alia anni tempestate. Si admittatur lectio *mutato semine*, liquidum erit. 25 Fertile & pingue. 26 Tunica aut theca leguminum concutiente pondere suo ipsum legumen, id est, si videris produxisse densum & amplum legumen, poteris tempore suo inserere farra. 27 Proventus. 28 Ejus leguminis de genere lentis. 29 Amari ante maturitatem: allusum ad etymon lupini ἀπὸ τῆς λύπης. 30 Sc. lupinorum virgulta. 31 Arefacit, consumit, exsiccat. 32 Stipula. 33 Papavera somnum & oblivionem conciliantia, nec raro lethum. *Lethe* autem fl. est Poeticus rerum oblivionem τὴν λήθην inducens, ut 6. Æneid. *Lethæo*, id est, oblivioso. 34 Id est, postquam annum cessaverit, poteris, unde linum sustuleris, etiam farra serere. 35 Exhausta terra & effœta renovetur, fiatque fœcundior, aut stercoratione, idque fimo aut cinere, qui solvit & calefacit: aut stipularum in arvo incensione: quia & ipsarum glebarum.

Ne saturare 1 fimo pingui pudeat sola, neve
Effœtos cinerem 2 immundum jactare per agros;
3 Sic quoque 4 mutatis 5 requiescunt fœtibus arva,
6 Nec nulla 7 interea est 8 inaratæ 9 gratia terræ.
Sæpe etiam steriles incendere 10 profuit agros,
Atque 11 levem stipulam 12 crepitantibus 13 urere flammis:
I. Sive 14 inde 15 occultas vires, et 16 pabula terræ
Pinguia concipiant; II. sive 17 illis omne per ignem
18 Excoquitur vitium, atque 19 exsudat inutilis humor;
III. Seu plures calor ille vias, et 20 cœca relaxat
Spiramenta, novas veniat 21 qua succus in herbas;
IV. Seu 22 durat magis, et 23 venas astringit hiantes;
Ne 24 tenues pluviæ, 25 rapidive potentia solis
Acrior, aut Boreæ 26 penetrabile frigus 27 adurat.
28 Multum 29 adeo, rastris glebas qui frangit 30 inertes,
Vimineasque 31 trahit crates, juvat arva: neque illum
Flava Ceres alto nequicquam spectat 32 Olympo;
Et 33 qui, 34 proscisso quæ 35 suscitat 36 æquore 37 terga,
Rursus in 38 obliquum verso 39 perrumpit aratro,
40 Exercetque 41 frequens tellurem, 42 atque imperat arvis,
43 Humida solstitia, atque hyemes optate serenas,

1 Stercore. 2 Limosum & pinguem. 3 Stercorando. 4 Si non idem genus frumenti aut leguminis seratur continue. 5 Non pinguescunt. 6 Nonnulla & maxima. 7 Dum cessat. 8 Non aratæ. 9 Relatio beneficii: quia se pinguem facit ad futuros proventus. 10 Utile fuit. 11 Desiccatam. 12 Quia stipula quando comburitur, dat crepitum. 13 Adeoque terræ crematæ quatuor de causis remedia sunt, & fructus. Ignis quippe vi. I. *Frigida macies sublevatur.* II. *Uligo exsudatur.* III. *Laxantur meatus ad succum & genitalem aerem admittendum.* IV. *Astringuntur ad arcendas pluvias nimias, calorem & frigus.* 14 Ab illa combustione, illis flammis. 15 Quæ ignorantur a nobis. 16 Nutrimenta. 17 Terris. 18 Coquendo expellitur, & consumitur. 19 Evanescit. 20 Occultos resolvit meatus. 21 Sc. *parte*, id est, per quæ spiramenta. 22 Sc. *ignis*. 23 Rimas condenset apertas. 24 Subtiles & penetrabiles. 25 Attrahentis ad se cuncta. 26 Facile penetrans Sic Lucr. *penetrabile frigus*, & *manabile*. 27 Cum frigus calorem plantis innatum extinguat, humoreque evocato, ut inarescant, faciat, idem præstat quod ignis; adeoque adurere dicitur. 28 Docet alios colendæ terræ modos, agrumque fieri fertilem diligentia agricolæ. 29 Valde. 30 Inutiles, infœcundas: & quasi sine arte aliquid producendi. 31 Super glebas. 32 Sc. *illam*. 33 Cœlo. 34 Prius scisso & sulcato. 35 Sursum prius levat. 36 Campo plano. 37 Superficiem, glebas inversas. 38 In transversum. 39 Proscindit. 40 Neque frustra spectat illum, qui exercet, &c. Sic Hor. 2. Epod. *Paterna rura bobus exercet suis.* 41 Frequenter arando. 42 Et sic domat agros, ut sibi audientes faciat. 43 Æstiva, sc. æstates humidas, hiemes serenas.

Agricolæ: 1 hyberno lætissima pulvere farra,
2 Lætus ager: nullo tantum se 3 Mysia 4 cultu
Jactat, et ipsa suas mirantur 5 Gargara messes.
6 Quid dicam, jacto qui semine 7 cominus arva
Insequitur, 8 cumulosque 9 ruit male pinguis arenæ?
Deinde 10 satis fluvium 11 inducit, 12 rivosque sequentes?
Et cum 13 exustus ager 14 morientibus 15 æstuat herbis,
Ecce 16 supercilio 17 clivosi tramitis undam
18 Elicit: 19 illa 20 cadens 21 raucum per 22 levia murmur
Saxa ciet, 23 scatebrisque arentia temperat arva.
24 Quid, qui 25 ne gravidis procumbat culmus aristis
26 Luxuriem segetum tenera 27 depascit in herba,
Cum primum sulcos 28 æquant sata? 29 quique paludis
Collectum humorem 30 bibula 31 deducit arena?
Præsertim 32 incertis si mensibus amnis abundans
33 Exit, et 34 obducto late tenet omnia limo:
35 Unde cavæ tepido 36 sudant humore 37 lacunæ.
38 Nec tamen (hæc cum sint hominumque boumque labores
39 Versando terram 40 experti) nihil 41 improbus anser,

1 Quia farra sunt fertilissima serenitate hiberna, qua pulvis per siccitatem producitur. 2 Ferax hiberno pulvere. 3 Regio est Hellesponti, nominata a Mysis, qui e Thracia illuc migraverunt: quæ subdita fuit Telepho; & postea Theuthranti. 4 Proventu frugum, quantum sc. serenitate hiberna. 5 Oppidum ad radicem Idæ montis in Mysia, ut una eademque sit regio. Macrob. 5. l. Sat. c. 20. 6 Quid dicam de illo, id est, quantum ille prosit arvis? Prosequitur intentum. *quid faciat lætas segetes.* 7 De prope, & statim quasi consertis manibus. 8 Et dissipat, comminuit, invertit, eruit glebas arenæ non pinguis seu sterilis. Nam terra sterilis est similis arenæ. 9 Sic Georg. 2. *Et ruit atram Ad cœlum picea crassus caligine nubem.* 10 Segetibus. 11 Ad irrigandos agros. 12 Et aquas defluentes in agrum. 13 Nimio calore. 14 Languentibus præ nimia siccitate. 15 Nimium calescit, fervet. 16 Jugo, cacumine, summitate. Metaphora ab homine. 17 Multos clivos habentis. 18 Educit. 19 Aqua. 20 Defluens. 21 Infractum. 22 Attrita seu polita. 23 Ebullitionibus. 24 Quid de illo dicam, quantum juvet arva, &c. 25 Ne in frondem luxurient sata, ubertatem nimiam pecore immisso depascit, detondetque. 26 Abundantiam pinguium culmorum. 27 Pascendo pecora absumit. 28 Cooperiunt per æqualem altitudinem. 29 Qui sulco ducto exsiccat arva, cavetque uliginem satis noxiam. 30 Multum aquæ bibente propter siccam terram. 31 Diminuit, aufert. 32 Si qua inundatione per menses vernos et autumnales, quorum tempestates haud ita certæ sunt, nunc pluviosæ, nunc siccæ, limo obducantur arva. 33 Se supra ripas & limites suos late effundit. Ovid. 1. Met. belle hoc, *Exspatiata ruunt per apertos flumina campos.* 34 Superducto. 35 A quo limo. 36 Distillant. 37 Fossæ seu receptacula aquarum, id est, in quæ se aqua colligit. 38 Postquam edocuit diligentiam agricolis in colendo agro servandam, subiungit misera eorum fata. 39 Arando, & colendo. 40 Talia pericula supradicta. 41 Avidus, insatiabilis, nocens. Plin. 10. l. c. 25.

1 Strymoniæque grues, et amaris 2 intyba fibris
3 Officiunt, 4 aut umbra nocet: 5 Pater ipse, colendi
Haud facilem esse 6 viam voluit, primusque per artem
7 Movit agros, *curis* 8 *acuens martalia corda*:
Nec 9 torpere gravi passus 10 sua regna 11 veterno.
12 Ante Jovem nulli 13 subigebant arva coloni:
Nec signare quidem, aut partiri 14 limite campum
Fas erat: 15 in medium quærebant: ipsaque tellus
Omnia liberius, nullo 16 poscente, ferebat.
17 Ille 18 malum 19 virus serpentibus addidit 20 atris;
21 Prædarique lupos jussit, 22 pontumque moveri;
Mellaque decussit 23 foliis, 24 ignemque removit;
Et passim 25 rivis currentia vina repressit:
Ut varias 26 usus meditando 27 extunderet artes
Paulatim, et 28 sulcis frumenti quæreret herbam,
Et silicis venis 29 abstrusum 30 excuderet ignem.
31 Tunc 32 alnos 33 primum fluvii sensere 32 cavatas:
Navita tum stellis numeros et nomina fecit,
34 Pleiades, 35 Hyadas, 36 claramque Lycaonis 37 Arcton:

1 Circa Strymonem, Thraciæ fluvium, versari solitæ. 2 Cichorea, cujus radix amara est 3 Nocent. 4 *Nocent & frugibus umbræ*, ult. Eclog. 5 Jupiter. 6 Modum & rationem. 7 Aravit. 8 Accendens, excitans. 9 Pigrescere. 10 Homines sui temporis. 11 Inerti otio, tanquam segni lethargo. 12 Sub aureo Saturni ævo, priusquam ea Jupiter subegisset. Digreditur nunc in sæculi Saturnii, sive aureæ ætatis descriptionem, quam opponit illi, qua Jupiter rerum potitus fuit. Semina tum primum longis Cerealia sulcis obruta esse & juvencos jugo pressos ingemuisse canit Ovidius, postquam. Saturno in tartara misso, sub Jove mundus esse cœpit. 13 Arabant agros. 14 Termino ad dirimendos agros. Ovid 1. Met. *Communemque prius, seu lumina solis, & auræ, Cautus humum longo signavit limite mensor.* 15 In commune quærebant victum. 16 Imperante & urgente. Ovid. 1. Met. *alimentaque debita dives Poscebatur humus.* 17 Jupiter argenteum auspicatus sæculum. 18 Est enim in numero ambiguorum: uti φαρμακον, *valetudo*, &c. 19 Venenum: ut homines invenirent artes, quæ caverent a venenis. 20 Nocivis. 21 Ut lupi prædarentur pecora, præsertim ovilla. 22 Mare per navigationem agitari. 23 Frondibus arborum. 24 Abstulit ignem mortalibus. Κρυψε δε πυρ, Hesiod. 25 Per rivos fluentia. 26 Consuetudo & que experientia. 27 Signate: quasi fabricaret artes, Agriculturam, Nauticam, Astronomicam, Venationem, Piscationem, Ferrariam. 28 In sulcis, id est, per arationem. 29 Latentem. 30 Cudendo & concutiendo eliceret. 31 Ovid. 1. Met. *quæque diu steterant in montibus altis, Fluctibus ignotis insultavere carinæ.* Docet varia inventa per egestatem. 32 Navigia ex alnis cavatis. 33 Postquam Jupiter rerum penuriam induxerat. 34 Septem stellas conglomeratas in dorso Tauri. 35 Septem stellas in fronte Tauri. 36 Quia stellas habet 21. aut illustrem & multis versibus memoratam. 37 Helicen, ursam majorem. Ex Lycaonis filia Calisto, Jovis pellice, sydus relatum in Septentrionem. Fab. nota ex Ovidio & Mythologis.

Tum laqueis captare feras, et 1 fallere visco
Inventum, et magnos 2 canibus circumdare saltus.
Atque alius latum 3 funda 4 jam verberat amnem
5 Alta petens, 6 pelagoque alius trahit humida 7 lina,
8 Tum ferri rigor, atque 9 argutæ lamina serræ:
(Nam 10 primi cuneis scindebant 11 fissile lignum)
Tum variæ 12 venêre artes: 13 *Labor omnia vincit*
14 *Improbus*, *et* 15 *duris urgens in rebus* 16 *e,estas.*
17 Prima Ceres 18 ferro mortales 19 vertere terram
20 Instituit; 21 cum jam glandes atque arbuta 22 sacræ
23 Deficerent sylvæ, et victum Dodona 24 negaret.
25 Mox et fiumentis labor 26 additus; 27 ut mala 28 culmos
29 Esset rubigo, 30 segnisque 31 horreret in arvis
Carduus; 32 intereunt segetes, 33 subit aspera sylva,
Lappæque, tribulique, interque 34 nitentia culta
35 Infelix lolium, et 36 steriles dominantur avenæ.
Quod nisi et 37 assiduis terram insectabere rastris,
Et 38 sonitu terrebis aves, et ruris 39 op ci

1 Sc. *aves.* 2 Venaticis. 3 Interea, dum venationi studet. 4 Retis genere quod ἀμφίβληστρον. 5 Profunda, ubi majores sunt pisces. 6 E mari. 7 Retia e lino. 8 Deinde modus indurandi ferrum est inventus. 9 Stridulæ, sonoræ, dum quod ea secatur. 10 Sc. *mortales.* 11 Quod facile finditur. 12 Excogitatæ sunt. 13 Durum necessitatis telum artes excudit. *Omnia conando docilis solertia vincit*, Manil. 1. l. Ἁ πενία μόνα τὰς τέχνας ἐγείρει, Αὕτα τῶ μόχθοιο διδάσκαλος. Theocr. Idyll. 21. 14 Requietis impatiens, vehemens. Πονηρὸς πόνος, etiam in pericula & mala impellens: vel continuus, insatiabilis. 15 Quas durum est pati, vel, *duris*, id est, adversis, incommodis, infortunatis. Æn. 1. Res dura, *& regni novitas me talia cogunt Moliri.* Sic *dura servitus, dura conditio. &c.* 16 Penuria. 17 Redit ad institutum suum, ut agriculturæ auctorem significet, dicens Cererem eam invenisse. *Prima Ceres unco glebam dimovit aratro, Prima dedit fruges, alimentaque mitia terris.* Ovid. 5. Met. 18 Quibuscumque instrumentis ex ferro factis. 19 Vertendo colere. 20 Docuit. 21 Cum arbutei fœtus & glandes, quibus abundat nemus Dodonæum in Epeiro, jam deficerent: quo tantum cibo primi mortales vescebantur. 22 Jovi consecratæ. 23 Deessent. 24 Sc. *mortalibus.* 25 Mox & pestes aliæ segetes novis vitiis, agricolas novis laboribus vexabant. 26 A Jove, qui agros *colendi haud facilem esse viam voluit.* 27 Perniciosa. 28 Sc. *frumenti* quod prius lætius veniebat. 29 Ederet, consumeret: ab *edo, es, est.* Sic 4. Æn. *Est mollis flamma medullas.* 30 Infecundus, & nihil boni adferens. 31 Horridus staret propter spinas, quas habet. 32 Sata suffocantur, postquam is horrere cœpit. 33 Subsequitur, succedit multitudo herbarum, satorum incrementum impediens. 34 Pulcherrimas segetes. 35 Zizanium infelicitatem pariens. Idem versus habetur Eclog. 5. 36 Sterilem terram facientes. 37 Assidue eradicaveris herbas nocivas. 38 Arcus aut vocis; aut tinnitu aliquo. Πόνον ὀρνίθεσσι τιθείς. Hesi. l. 2. ἔργ. 39 Arboribus circumsepti.

1 Falce premes umbras, 2 votisque vocaveris imbrem;
Heu, magnum 3 alterius frustra spectabis 4 acervum,
5 Concussaque 6 famem in sylvis 7 solabere quercu.
8 Dicendum, et quæ sint 9 duris agrestibus 10 arma;
Queis sine, nec potuêre seri, nec 11 surgere messes.
Vomis, et 12 inflexi 13 primum 14 grave robur aratri,
15 Tardaque 16 Eleusinæ matris 17 volventia 18 plaustra.
19 Tribulaque, 20 traheæque, et 21 iniquo pondere rastri:
22 Virgea 23 præterea Celei, vilisque supellex,
Arbuteæ crates, et 24 mystica vannus Iacchi:
25 Omnia quæ 26 multo ante 27 memor provisa 28 repones,
Si te 29 digna 30 manet 31 divini gloria ruris.
32 Continuo in sylvis magna vi 33 flexa domatur
In burim, et curvi formam accipit ulmus aratri.
34 Huic 35 a stirpe pedes 36 temo protentus in octo,
37 Binæ aures, 38 duplici aptantur dentalia dorso.
39 Cæditur et tilia 40 ante 41 jugo levis, altaque fagus,
42 Stivaque, quæ 43 currus a tergo 44 torqueat imos,

1 Cultro incurvo excindens, coercebis, amputando ramos arborum segetibus incumbentes. 2 Diis factis. 3 Vicini tui, qui eam diligentiam adhibuit. 4 Frumenti. 5 Agitata ad habendam glandem. 6 Farris inops glande famem inertem explebis. 7 Mitigabis. 8 Postquam docuit, quo modo & qua diligentia terra sit colenda, docet quibus armis seu instrumentis. 9 Labore induratis & malo assuetis agricolis in agro degentibus. 10 Instrumenta enumerat autem ad arationem quatuor, ad messem totidem. 11 Crescere in altum fruges. 12 Incurvi. 13 Sc. est. 14 Ponderosum lignum. 15 Tarde. 16 Cereris, ab *Eleusi*, urbe Atticæ, ubi Ceres a Celeo rege hospitio excepta filium ejus Triptolemum agriculturam docuit. 17 Sc. *se*, aut volubilia. 18 Vehicula, c. *sunt rusticis necessaria*. 19 Instrumenta triturandi. 20 Traheæ, id est, instrumenta, quæ trahuntur sine rotis. 21 Grandi aut inæquali, quia secundum terræ qualitatem dentes & pondus habent. 22 Vasa ex arbuto, vimine, virgis, sc. crates, vanni &c. quorum texturam, & usum Celeus a Cerere accepit. 23 Sc. *est rustici habenda*. 24 Ad purgandam quidem frugem: sed quorum usus in mysticis Bacchi sacris solemnis & frequens. 25 Sc *instrumenta*. 26 Quam utaris. 27 Indigentiæ præteritæ. 28 Condes, locabis in repositorio suo. 29 Præstans. 30 Expectat aut delectat. 31 Beati, quod Dii aliquando coluere: aut fertilis. 32 Statim. 33 Incurvatur in buris, id est, incurvamenti aratri usum. 34 Buri. 35 Ab ultima parte. 36 Lignum oblongum ad quod rotæ connectuntur, extensum ad longitudinem octo pedum. 37 Duo ferra aut ligna latiora, in morem aurium utrinque affixa, ut latiorem sulcum faciant. 38 Et ligna, in quibus vomer infigitur, duplici angulo, cum sint quadrangularia, applicantur huic aratro. 39 Amputatur. 40 Priusquam opus sit ea uti. 41 Ad jugum, id est, ut ex ea fiat jugum. 42 Manicula qua tenetur aratrum, a *stando* dicta. 43 Quia prius apud Antiquos subjiciebantur rotæ aratris. 44 Torquendo dirigat.

Et suspensa 1 focis 2 exploret robora fumus.
Possum multa 3 tibi 4 veterum præcepta referre,
Ni refugis, tenuesque 5 piget cognoscere curas.
6 Area 7 cum primis ingenti 8 æquanda 9 cylindro,
Et 10 vertenda manu, et 11 creta solidanda tenaci:
Ne 12 subeant herbæ, neu 13 pulvere victa fatiscat.
Tum variæ 14 illudunt pestes: sæpe exiguus mus
Sub terris posuitque domos, atque horrea fecit;
Aut 15 oculis capti fodere cubilia talpæ,
Inventusque 16 cavis bufo, et quæ plurima terræ
Monstra ferunt: populatque ingentem 17 farris acervum
18 Curculio, atque inopi metuens formica senectæ.
19 Contemplator item, cum se 20 nux 21 plurima 22 sylvis
Induet in florem, et ramos curvabit olentes:
23 Si superant fœtus, 24 pariter frumenta sequentur.
25 Magnaque cum magno veniet tritura calore.
At si 26 luxuria foliorum 27 exuberat umbra,
28 Nequicquam pingues paleæ teret area culmos.
29 Semina vidi equidem multos 30 medicare 31 serentes,
Et 32 nitro 33 prius, et nigra perfundere 34 amurca,
35 Grandior ut fœtus siliquis 36 fallacibus esset:
37 Et quamvis igni exiguo properata maderent,
Vidi 38 lecta diu, et multo 39 spectata labore,
40 Degenerare tamen; ni 41 vis humana quotannis

1 Juxta fumarium. 2 Siccet. 3 Auditori. 4 Qui de agricultura scripserunt. 5 Vilium rerum. 6 Ubi frumenta terantur. 7 Super omnia, præcipue. 8 Complananda. 9 Lapide terere & volubili. 10 Tractanda ac subigenda, versanda. 11 Argilla firmanda. 12 Succedant seu suboriantur in area. 13 Siccitate obsita aut debilitata affatim hiscat & aperiatur rimis. 14 Nocent, decipiunt ipsum agricolam varia monstra pestifera, quæ messes prædantur. 15 Organa habentes, sed non usum. Talpis quippe oculorum effigies inest, si quis prætentam detrahat membranulam. Plin. 11. l. c. 37. & Aristot. 3. de Anim. c. 1. 16 In cavernis terræ. 17 Frumenti: posuit enim speciem pro genere. 18 Vermis, frumenti rapax. 19 O agricola. Interserit breve prognosticon, quo futuræ messis ubertatem prædiscere possimus. 20 Amygdalus. 21 Longissima. 22 In silvis florebit. 23 Si tunc fructus amygdalini abundant. 24 Pari mensura, seu superabundanter. 25 Tanta erit frugum copia, ut tritura ipsa ad totius æstatis calorem produci possit. 26 Abundantia inutili. 27 Abundat. 28 Non pingues, id est, plus habentes paleæ, quam grani. 29 Fabarum. Docet hic Poeta, quo pacto fruges validiores fiant. 30 Medicamento juvare. 31 Seminatores. 32 Sale. 33 Quam serantur. 34 Fæce olei. 35 Grandius granum. 36 Alias fallacibus futuris. 37 Quamvis igni lento macerata concoquerentur, ut inde properarent proventum. 38 Semina electa. 39 Probata. 40 Minora & deteriora fieri. 41 Prudentia

1 Maxima quæque manu 2 legeret, 3 *Sic omnia fatis*
In pejus ruere, 4 *ac retro sublapsa referri.*
5 Non aliter, quam qui 6 adverso 7 vix flumine 8 lembum
Remigiis 9 subigit, si brachia forte 10 remisit,
Atque illum in 11 præceps 12 prono rapit alveus amni.
13 Præterea tam sunt 14 Arcturi sidera 15 nobis,
16 Hœdorumque dies servandi, et lucidus 17 Anguis:
Quam quibus in patriam ventosa per æquora vectis
18 Pontus, et ostriferi 19 fauces tentantur Abydi.
20 Libra 21 die, somnique pares ubi fecerit horas,
Et medium luci, atque 22 umbris jam dividet orbem:
Exercete 23 viri tauros, ferite hordea campis,
Usque sub extremum 24 brumæ 25 intractabilis imbrem.
Nec non et lini segetem, et 26 Cereale papaver
Tempus humo tegere, et jamdudum 27 incumbere aratris,
Dum sicca tellure licet, dum nubila 28 pendent.
29 Vere fabis satio; tum te quoque 30 Medica 31 putres

1 Sc. *semina.* 2 Eligeret. 3 Sic vidi aut soleat omnia decidere in deterius naturali quadam malignitate. *Damnosa quid non imminuit dies? ætas parentum, &c.* Horat. 3. l. Od. 6. natura pessum ruente. 4 Et quæ ceciderunt, decrescere & pejorescere. 5 *Sic cum gravatam navita adversa ratem Propellit unda, cedit in vanum labor, Et victa prono puppis aufertur vado.* Senec. Hip. 6 Contra fluxum ac impetum fluminis. 7 Cum labore ac difficultate summa. 8 Scapham seu naviculam piscatoriam. 9 Sursum agit & impellit. 10 Retraxit a remigado. 12 Profundum & locum periculosum. 12 Defluenti. 13 Ostendit Poeta non solum terrarum & seminum diligentem curam agricolis necessariam, sed & astrorum observationem. 14 Stellæ lucidæ, primæ magnitudinis inter crura Bootæ. 15 Qui rem rusticam & agrariam tractamus. 16 Stellarum duarum obscurarum in sinistra Erichthonii parte, sub capra stella primæ magnitudinis. 17 Qui insinuatus circumvolvitur duas Arctos. 18 Euxinus, sese a Mœotide palude ad Bosphorum Thracium extendens. 19 Introitus, Hellespontus interfluens Seston, & Abydon ostreis nobilem. 20 Æquinoctio autumnali. Lucanus eadem sententia de æquinoctio autumnali: *Tempus erat, quo Libra pares examinat horas, Non uno plus æqua die, noctique rependit Lux minor hybernæ verni solatia damni.* 21 Antiquo more dictum pro *diei.* 22 Noctibus. 23 O fortes agricolæ. 24 Brevissimæ tempestatis dierum ac lucis. 25 Propter gelu: quia tunc non aratur. 26 Candidum, quod Cereri, id est, pani conficiendo admiscetur. 27 Operam dare arationi. 28 Suspensa sunt in aere minantia pluviam imminentem, id est, priusquam pluat. 29 Tempus opportunum sationi est fabis tempore verno. 30 Herba equos pascens, a Media, ubi abundat, nomen habens. 31 Res luri per hyemale frigus, & Favonii spiramenta, ac stercorationem.

1 Accipiunt sulci, et 2 milio venit 3 annua cura:
4 Candidus 5 auratis 6 aperit cum cornibus annum
Taurus, et 7 adverso cedens Canis 8 occidit 9 astro.
10 At si 11 triticeam in messem, robustaque farra
12 Exercebis humum, solisque 13 instabis 14 aristis:
Ante tibi 15 Eoæ 16 Atlantides 17 abscondantur,
18 Gnosiaque ardentis 19 decedat 20 stella coronæ,
21 Debita quam sulcis 22 committas semina, quamque
23 Invitæ properes 24 anni spem credere terræ.
Multi ante occasum 25 Majæ 26 cœpere: sed illos
Exspectata seges 27 vanis 28 elusit avenis.
Si vero viciamque seres, vilemque faselum,
Nec 29 Pelusiacæ curam aspernabere lentis,
30 Haud obscura 31 cadens mittit tibi signa Bootes.
Incipe, et ad 32 medias sementem extende 32 pruinas.
33 Idcirco certis dimensum partibus orbem
Per 34 duodena regit mundi Sol 35 aureus 34 astra.

1 Id eſt, tu tunc quoque fereris tempeſtive. 2 Legumini illi, modicis, sed plurimis granis fertili. 3 Quæ singulis annis innovari vult: cum Medica unica semente duret annos 10. 4 Cum Sol Taurum ingressus, Aprili medio, annum aperit. 5 Quæ aurata habere fingitur propter fulgorem potissimum. 6 Resolvit solum, quotannis tunc resolvi solitum. 7 Cujus aversus eſt incessus. 8 Heliace, a. xv. Kal. ad ipsas Kalendas Majas, & opposite. 9 Tauro. 10 Docet nunc, quo tempore frumentum feras. 11 Ut inde triticum metas. 12 Coles & arabis. 13 Inſtanter incumbes. 14 Triticeis & farreis metendis, id eſt, si non petis legumina, sed frumenta. 15 Orientales aut matutinæ. 16 Pleiades seu Virgiliæ, ex Pleione & Atlante genitæ, id eſt, septem ſtellæ nominibus Atlantidum insignitæ. 17 Occidant, ita ut non amplius eas videas, id eſt, die 28 Oſtobris. 18 Corona Ariadnes filiæ Minois, regis Cretæ, cujus Gnosos oppidum. 19 Recedat a Sole, id eſt, oriatur Heliace medio Oſtobri. 20 Lucidissima, præ cæteris: nam *ſtella vincitur una Circulus in medio radians*, &c. Manil. lib. 1. 21 Antequam feras. 22 Credas; tanquam depositum. Tib. l. 1. El. 7. *Primus inexpertæ* commisit *semina terræ*. 23 Coaſtæ imperiis agricolarum, non sponte sua: aut adhuc naturaliter refugienti. 24 Messis, id eſt, semen. 25 Pleiadum, quarum Maja eſt una. 26 Sc. *serere*. 27 Parum grani aut nihil habentibus. 28 Decepit. 29 Quæ in Pelusio in Ægypto, uno e septem oſtiis Nili, præcipua & plurima nascitur. 30 Clara indicia sationis faciendæ dabit. 31 Cosmice occidens. Nam quarto Non. Oſtob. Auriga occidit mane. Colum. 11. l. 2. c. 32 Ad mediam hyemem. 33 Ut discernamus tempora. Quia Poeta oſtendit agricolis siderum quorundam ortus & occasus observandos, docet sphæram cœlestem in 12. signa divisam, & terram in 5. Zonas. Lege Ov. Met. 4. & Tib. l. 4. 34 Signa Zodiaci, quæ Sol cursu suo emensus, anni tempeſtates variat. Signa hæc *Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libraque, Scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, Pisces*. 35 Splendidus.

1 Quinque 2 tenent cœlum 3 Zonæ; quarum 4 una 5 corusco
Semper sole rubens, et torrida semper ab 6 igni:
Quam circum extremæ dextrâ, lævaque 7 trahuntur
8 Cærulea glacie 9 concretæ, atque imbribus 10 atris.
11 Has inter, 12 mediamque, 13 duæ 14 mortalibus ægris
Munere concessæ Divûm: et via 15 secta 16 per ambas,
17 Obliquus quà se signorum verteret ordo.
18 Mundus ut ad Scythiam 19 Riphæasque arduus 19 arces
20 Consurgit, 21 premitur Libyæ devexus in Austros.
22 Hic vertex nobis semper 23 sublimis: at 24 illum
25 Sub pedibus 26 Styx atra videt, 27 manesque profundi.
Maximus 28 hic flexu 29 sinuoso elabitur 30 anguis
Circum, perque duas in 31 morem fluminis 32 Arctos,
33 Arctos Oceani 34 metuentes 35 æquore tingi.

1 Dividitur cœlum, ut & terra subjacens, in quinque circulos seu partes, quas Zonas vocant. Media inter Tropicos Sole verticali calet, inde *Torrida*, id est, adusta, dicta. Duæ hinc inde extremæ polo alterutri subjiciuntur: hæc, dextra, *Arctica*, glacie torpet: illa, sinistra, *Antarctica*, imbribus madet. Inter mediam utraque ex parte & extremas illas jacent duæ aliæ temperatæ & habitabiles. *Neque enim mediam duasque extremas habitari credebant Veter.* 2 Circumcingunt, occupant. 3 Circuli, cœlum terramque veluti cingula quædam ingentes, Ζώνη enim Latine est circulus: estque spatium terræ interpositum inter duos Tropicos, vel inter alterutrum Tropicorum, & vicinum circulum Polarem, vel alterutrum circulum Polarem, & proximum punctum Polarem. 4 Sc. media. 5 Rutilante. 6 Cœlesti, quem ex directo supra se habet: quare a Græcis διακεκαυμένη dicitur. 7 Extenduntur, ducuntur. 8 Marini coloris. 9 Congelatæ. In fine regionis Septentrionalis perpetua est glacies 10 Densis & nubilosis. Æstate in Scythia multum pluit. 11 Extremas. 12 Sc. torridam. 13 Sc. *aliæ Zonæ*. Explanat hos versus Macrob. in Somn. Scip. l. 1. c. 8. 14 Miseris & laboriosis hominibus. Δειλοῖσι βροτοῖσι. 15 Facta, divisa. 16 Inter ambas, ab utroque Tropico per Æquatorem signat obliquam Solis orbitam per Zodiacum 17 Per quam viam Zodiacus se circumageret. 18 Orbis cœlestis. 19 Sublimitates montium Riphæorum, qui sunt in Scythia Septentrionem versus. 20 Elevatur. 21 Ita premitur declivis in Australem regionem Libyam versus. 22 Scythicus seu Septentrionalis vertex seu polus Arcticus. 23 Nobis Septentrionalibus elevatur polus Arcticus, quantum sub Horizonte nostro premitur Antarcticus ad Ἀντίχθονας: quorum sedem ignara vetustas Manibus & Tartaro designavit. 24 Australem verticem, seu Polum Antarcticum. 25 Sc. *Nostris*, id est, apparet Antipodibus nostris. 26 Palus Infernalis. 27 Dii inferi. 28 In Septentrione apud polum Arcticum. 29 Annuloso. 30 Draco. 31 Similitudinem. 32 Ursas, majorem & minorem. 33 Anadiplosis. 34 Caventes tingi, ut quæ nunquam tinguntur, quia vicinæ polo elevato. Nota est Iunonis imprecatio. *Ne puro tingatur in æquore pellex.* Ovid. 2 Met. Sic *pennis metuenti solvi.* Hor. 2. l. 2. Ode, quæ nunquam solvetur. 35 Planitie seu æqualitate mergi.

1 Illic (ut perhibent) aut 2 intempesta silet nox
Semper, et 3 obtentâ densantur nocte tenebræ:
Aut 4 redit a nobis Aurora, diemque reducit:
Nosque ubi primus equis 5 oriens afflavit 6 anhelis,
7 Illic sera rubens accendit lumina Vesper.
8 Hinc 9 tempestates 10 dubio prædiscere cœlo
Possumus: hinc 11 messisque diem, 12 tempusque serendi:
Et quando 13 infidum remis 14 impellere marmor
Conveniat: quando 15 armatas 16 deducere classes;
Aut 17 tempestivam sylvis 18 evertere pinum.
Nec frustra signorum 19 obitus speculamur, et ortus,
Temporibusque parem 20 diversis quatuor annum.
21 Frigidus agricolam si quando 22 continet imber,
23 Multa, forent quæ 24 mox cœlo properanda sereno,
Maturare datur: durum 25 procudit arator
Vomeris 26 obtusi 27 dentem; 28 cavat arbore lintres;
Aut 29 pecori signum, aut 30 numeros impressit 31 acervis;
Exacuunt alii 32 vallos, furcasque 33 bicornes,
Atque 34 Amerina parant 35 lentæ 36 retinacula viti;
Nunc facilis 37 rubeâ texatur 38 fiscina virgâ:

1 Ibi autem in polo Meridiano apud Antipodas aut perpetua caligat nox, aut si quam habent lucem, a nobis ad illos per vices demeat, ita ut illorum vesperum nostra excipiat aurora. 2 Nulli rei faciendæ opportuna. 3 Longa. 4 Sc. *illuc.* 5 Sc. *Sol.* 6 Anhelantium in ascensu arduæ viæ, *qua vix mane recentes Enituntur equi.* 7 In meridie apud Antipodas. 8 Ex astrorum observatione. 9 Qualitates futuras temporum, pluvias & serenitatem. 10 Existente incerto, & nondum indicante, quæ futura sit tempestas, quia serenitatem sæpe dubia sequitur tempestas. 11 Messis tempus, quæ prior est in intentione. Al. *mensisque dies.* 12 Quod prius est in executione. 13 Nulli servans fidem, id est, periculosum. 14 Diverberare mare, quod *marmor* appellatur propter albas spumas. 15 Instructas velis, remis, rudentibus. Sic 4 Æn. *Armari classem, cursumque parari.* 16 A littore. 17 Tempestive cædendam, ne ligna termites excdant. 18 Incidere. 19 Occasus. 20 Ex quatuor diversis temporibus constantem, vere, æstate, autumno, & hyeme. 21 Cum frigore cadens. 22 Domi, ne possit exire ad agriculturam. 23 Plurima quæ alias occupato agricolæ per serenum fuerant properanda, jam per otium pluviale mature conficere licebit. Vide Agel. 10. l. 11. c & Macrob. 7. l. 8. c. 24 Paulo post. 25 Acuit. 26 Hebetis ex opera longa. 27 Partem anteriorem, quæ mordet ut dens, cui infigitur. 28 Arbores cavabit in scaphas. 29 Ovium. 30 Modiorum, ut proventus rationem facere possit. 31 Frumenti in horreis reconditi. 32 Palos seu stipites & sudes, pedamenta futura vitium & arborum: infra lib. 2. *Quadrifidasque sudes & acuto robore vallos.* 33 Bina cornua habentes. 34 Ex Ameria Umbriæ opp. saligna vimina. 35 Flexibili. 36 Ligamina. 37 A Rubis Italiæ opp. vel e rubo frutice vitibus apto. 38 Vas vimineum, quo res feruntur, cujus diminutivum est *fiscella.*

Nunc 1 torrete igni fruges, nunc 2 frangite saxo.
Quippe etiam festis quædam exercere diebus,
3 Fas et jura sinunt: rivòs 4 deducere nulla
Relligio vetuit, segeti 5 prætendere sepem;
6 Insidias avibus moliri; incendere vepres;
7 Balantumque gregem fluvio 8 mersare 9 salubri.
Sæpe 10 oleo tardi 11 costas agitator aselli
Vilibus aut onerat pomis, 12 lapidemque 13 revertens
Incisum; aut atræ massam 14 picis urbe reportat..
Ipsa dies alios 15 alio dedit ordine Luna
Felices 16 operum: 17 quintam fuge: 18 pallidus Orcus,
Eumenidesque satæ: tum partu terra 19 nefando
20 Cœumque, 20 Iapetumque 21 creat, sævumque 20 Typhœa,
Et 22 conjuratos cœlum 23 rescindere 24 fratres.
Ter sunt conati imponere 25 Pelio 26 Ossam,
Scilicet, atque 27 Ossæ 28 frondosum 29 involvere 30 Olympum:
Ter 31 Pater 32 extructos 33 disjecit fulmine montes.
34 Septima post decimam felix, et ponere vitem,
Et 35 prensos domitare boves, et 36 licia telæ
Addere: nona 37 fugæ melior, contraria furtis.
38 Multa adeo gelidâ melius se nocte 39 dedêre,

1 Deskcate. 2 Molite. 3 Fas ad Deos & religionem spectat, jura ad homines. 4 Festis diebus rivos veteres amnium & fontium detergere licet, novos fodere non licet. Macr. 3.l.c 3. 5 Opponere munimentum contra bestias. 6 Capere aves, quæ segetes depopulantur. 7 Oves. 8 Ut curetur scabies: non ut purgetur lana. Ibid. 9 Salutem & incolumitatem afferenti. 10 Quod venum fert. 11 Dorsum. 12 Molarem, cudendo asperatum, quo utuntur in molendis frugibus. 13 Ex urbe. 14 Cujus maximus agricolis usus ad vasa condienda, picanda, &c. 15 Diverso. 16 In operibus perficiendis. 17 Sc. *lunam*. 18 Quia umbrarum Deus Pluto, ab *urgendo* dictus, quasi *urgens*, & furiæ infernales. Alecto, Tisiphone & Megæra natæ sunt tunc luna quinta. 19 Detestando, pernicioso. 20 Gigantes θεομάχος, *magnum manibus rescindere cælum conjuratos*. 6. Æn. 21 Procreavit. 22 Qui conjuraverant. 23 Scindendo disrumpere. 24 Terræ filios. γεγενεῖς, in genere, *vel* Oetum & Ephialtum. 25 Thessaliæ monti. 26 Alium montem non longe distantem. 27 Pelio jam impositæ. 28 Umbrosum, quia arboribus consitum. 29 Volvendo superingerere. 30 Montem in confinibus Thessaliæ. 31 Jupiter. 32 Ut cœlum pertingerent. 33 Prostravit. 34 Sc. *luna*, id est, decima septima est opportuna simul ad ponendas vites, &c. 35 Capros. 36 Fila, id est, telam ordiri. 37 Fugientibus e captivitate, bello, ab hoste, &c. bene cedens: non ita furibus, qui tum deprehendi observati sunt. 38 Docebit jam, etiam nocturno tempore quædam peragenda esse. 39 Exhibuerint se operanti.

Aut cum Sole 1 novo terras irrorat 2 Eoüs.
Nocte leves melius stipulæ, nocte arida prata
3 Tondentur: noctis 4 lentus non 5 deficit humor.
Et 6 quidam seros hyberni ad luminis ignes
7 Pervigilat, ferroque faces 8 inspicat acuto.
9 Interea longum cantu solata laborem,
10 Arguto conjux 11 percurrit 10 pectine telas:
Aut dulcis musti 12 Vulcano decoquit humorem,
Et 13 foliis undam tepidi despumat aheni.
14 At rubicunda 15 Ceres medio succiditur æstu,
Et medio 16 tostas æstu terit 17 area fruges:
18 Nudus ara, sere nudus: hyems 19 ignava colono.
20 Frigoribus parto agricolæ plerumque fruuntur,
21 Mutuaque inter se læti convivia curant:
22 Invitat genialis hyems, curasque resolvit;
23 Ceu pressæ cum jam portum tetigêre carinæ,
Puppibus et læti nautæ imposuêre 24 coronas.
25 Sed tamen et 26 quernas glandes tunc 27 stringere tempus;
Et lauri baccas, oleamque, 28 cruentaque myrta.
Tunc gruibus 29 pedicas, et retia ponere cervis,
30 Auritosque 31 sequi lepores: tum 32 figere damas,

1 Jam recens orto. 2 Solis equus. Synec. vel, Lucifer diei prænuncius. 3 Metuntur, secantur. 4 Lente decidens. 5 Absumitur. 6 Vindemiator. 7 Totam noctem vigilat. 8 In formam spicarum faculas cultro incidit acuitque. 9 Dum maritus inspicat faces. 10 Subtili instrumento ad pectenda stamina. 11 Texturam exercet. 12 Igni purgat & absumit. 13 Ramo pampinoso. 14 Docebit jam, quæ calorem & serenitatem postulent. 15 Cereales fruges medio die & æstu metendæ, torrendæ, atque in area terendæ. 16 Desiccatas calore solis. 17 Locus ad trituram frugum. 18 Tempore, quo pluvia nudus esse possis. *Γυμνὸν σπείρειν, γυμνὸν δὲ βοωτεῖν. Γυμνὸν δὲ ἀμᾶσθαι* præcipit Hesiodus sc. ante hybernum frigus, quo torpet agricola. 19 Inutilis. 20 Per mediam vero hyemem, fruatur partis: convivationibus & Genio libere indulgeat. 21 Reciproca nunc hic, nunc ibi. 22 Hyems voluptuosa & genio indulgere cohortans allicit agricolas ad lætius vivendum. 23 Non secus ac nautæ, ubi portum appulerint, naves pretiosa onustas merce læti coronant. Quod & a portu solventibus factitatum probat idem versus repetitus 4. l. Æn. 24 Tanquam signa, quod large potaturi sint, quia id facturi *crateras magnos statuunt; & vina coronant.* 25 Quin & hyems ipsa sua habet opera, studia, & præmia, dum stringendis baccis glandique, aucupio & venationi intenti sunt agricolæ. 26 In quercubus crescentes. 27 Decerpere, colligere. 28 Matura, rubra. 29 Laqueos pedum. Hor. Od. 2. Epod. *Aut trudit acres hinc, & hinc multa cane Apros in obstantes plagas: Aut amite levi rara tendit retia, Turdis edacibus dolos, Pavidumque leporem, & advenam laqueo gruem, Jucunda captat præmia.* 30 Quibus magnæ sunt aures pro modulo corporum. 31 Venari. 32 Transfigere & jaculari.

Stupea 1 torquentem 2 Balearis 3 verbera fundæ,
Cum nix alta jacet, 4 glaciem cum flumina 4 trudunt.
5 Quid tempestates autumni, et 6 sidera dicam?
Atque ubi jam 7 breviorque dies, et 8 mollior æstas,
Quæ 9 vigilanda viris? vel cum 10 ruit imbriferum ver:
11 Spicea jam campis cum messis 12 inhorruit, et cum
Frumenta in viridi stipulâ 13 lactentia turgent?
Sæpe ego, cum 14 flavis messorem induceret arvis
Agricola, et fragili jam 15 stringeret hordea 16 culmo,
Omnia ventorum concurrere prælia vidi:
Quæ 17 gravidam late segetem ab radicibus imis
18 Sublime expulsam eruerent: 19 ita turbine nigro
20 Ferret 21 hyems culmumque levem, stipulasque volantes.
Sæpe etiam immensum cœlo 22 venit agmen aquarum,
Et 23 fœdam 24 glomerant tempestatem imbribus atris
Collectæ ex 25 alto nubes: 26 ruit arduus æther,
Et pluviâ ingenti sata 27 læta, 28 boumque labores
Diluit: implentur fossæ, et 29 cava flumina crescunt
30 Cum sonitu. 31 fervetque fretis spirantibus æquor.
Ipse 32 Pater, mediâ nimborum in 33 nocte, 34 coruscâ

1 Complicantem. 2 Hispanicæ, id est, qua Baleares in extremis Hispaniæ oris plurimum valent *Baleares* enim insulæ duæ sunt in mari Mediterraneo, quarum incolæ funditores erant peritissimi: ut quibus id unum ab infantia studium. 3 Flagella. 4 Cum flumina glaciei crustas supernatantes impellunt ac protrudunt. 5 Postquam docuit Poeta agricolæ nullo tempore cessandum esse, subtiliter infert causam cujus rei, quia nullo tempore res agraria tuta est: quolibet enim tempore tempestates oriri possunt. 6 Tempestatem tunc concitantia. 7 Quam in autumno. 8 Minor seu remissior calor. 9 Observanda agricolis. 10 Præceps cadit in agro ver assiduis imbribus madens. 11 In spicas formata. 12 Rigida & aspera facta est. 13 Lacte plena, & dulcia ac mollia adhuc tumescunt, id est, in fine veris & in principio æstatis. 14 Aristis maturis flavescentibus, id est, cum jam instaret tempus messis, quo minime sperantur venti, & maxime obsunt, quia grana excutiunt. 15 Secaret. 16 Habentis culmum fragilem. 17 Oneratam & plenam granis. 18 In altum extirparent aut extirpare possent. 19 Et vidi, quod ita, &c. 20 Adveheret. 21 Tempestas hæc autumnalis, procella. 22 Descendit aut decidit impetus, copia aquarum. 23 Nocivam. 24 In globi aut glomeris formam præcipitant. 25 Aere vel potius mari. 26 Superior aer in nubem collectus præceps cadit. 27 Pinguia. 28 Et quæ labore boum & fertilitate terræ jam parata erant, madefacit. 29 Quia siccitate exhausta. 30 Aquarum præcipitanter defluentium. 31 Et mare fit fervidum, unde *fretum* dictum volunt, cum *fervet* æquor: fluctibus ferventibus procellas excitantibus. 32 Jupiter. 33 Obscuritate. 34 Coruscante.

Fulmina 1 molitur dextrâ: quo maxima 2 motu
Terra tremit: 3 fugêre feræ, et mortalia corda
Per gentes 4 humilis stravit pavor: ille 5 flagranti
Aut 6 Atho, aut 7 Rhodopen, aut alta 8 Ceraunia tela
Dejicit: 9 ingeminant Austri, et 10 densissimus imber:
11 Nunc nemora ingenti vento, nunc littora 12 plangunt.
13 Hoc metuens, 14 cœli menses, et 15 sidera serva;
16 Frigida Saturni sese 17 quo stella receptet:
Quos 18 ignis cœli 18 Cyllenius erret in 19 orbes.
Imprimis venerare Deos, atque annua magnæ
Sacra 20 refer Cereri, lætis 21 operatus in herbis,
22 Extremæ sub casum hyemis, jam vere sereno.
Tunc agni pingues, et tunc 23 mollissima vina,
Tunc 24 somni dulces, densæque in montibus umbræ.
25 Cuncta tibi 26 Cererem pubes 27 agrestis adoret,
Cui tu lacte 28 favos 29 et miti dilue Baccho;
Terque novas circum 30 felix eat 31 hostia fruges;
Omnis quam 32 chorus, et socii comitentur 33 ovantes,
Et 34 Cererem clamore 35 vocent in 36 tecta: neque ante
37 Falcem maturis quisquam supponat aristis,
Quam Cereri, 38 tortâ 39 redimitus tempora 40 quercu,

1 Cum motu & pondere excitat. 2 Quo impetu fulminis & tonitru maxima terræ pars tremit. 3 In speluncas suas. 4 Humiles efficiens 5 Ardenti. 6 Al. *Athon*, montem Macedoniæ. 7 Montem Thraciæ. 8 Montes altissimos Epiri. 9 Sc. *se*, id est, fiunt majores & multiplicantur. 10 Copiosus. 11 Aliquando. 12 Rauco fragore resonant. 13 Ne talis tempestas te imparatum obruat. 14 Duodecim signa cœli. 15 Influentias siderum. 16 Ab effectu. 17 In quam partem cœli. 18 Stellam Mercurii nati in Cyllene, monte Arcadiæ. Quia metuenda est tempestas nociva, nec opibus humanis repelli potest, imploranda docet Deorum auxilia. 19 Circulos & sphæras. 20 Iterum offer. 21 Sacris re divina facta; lacte, melle, vino. *Operari* enim sæpius pro sacrificare usurpatur. Tib. l. 2. El. 5. *Tunc* operata Dei *proles discumbit in herba.* Hor. Od. 14. l. 3. *Unico gaudens mulier marito Prodeat justis* operata *Divis.* 22 In fine hyemis, & in principio veris 23 Dulcissima & suavissima. 24 Quia minor sollicitudo est agricolis. 25 Pulchra descriptio ritus sacri Ambarvalis pro frugibus facti. 26 Deam frugum. 27 Rustica. 28 Mella. 29 Et Baccho suavi, id est, mulso misce. 30 Eximia aut pinguis. 31 Porca, eaque gravida. Cujus causam exponit Ovid. 1. Fast. *Prima Ceres avidæ gavisa est sanguine porcæ. Ulta suas merita cæde nocentis opes. Nam sata vere novo teneris lactentia succis Eruta setigeræ comperit ore suis.* 32 Multitudo pubescentium aut canentium. 33 Læti & hilares. 34 Ipsas fruges. 35 Carmine orent, ut salva domum veniat messis & abundans. 36 Horrea sua. 37 Cultrum messorium, qui incurvus est. 38 Convoluta in morem coronæ aut ferri. 39 Habens tempora capitis sui redimita. 40 In memoriam glandis, qua vescebantur mortales ante Cereris beneficium.

Det 1 motus incompositos, et 2 carmina dicat.
3 Atque hæc ut certis possimus discere signis,
4 Æstusque, pluviasque, et 5 agentes frigora ventos:
6 Ipse Pater statuit, quid 7 menstrua Luna moneret;
8 Quo signo caderent Austri, 9 quid sæpe videntes
Agricolæ, propius stabulis armenta tenerent.
10 Continuo, 11 ventis surgentibus, aut 12 freta ponti
I. Incipiunt 12 agitata tumescere, II. et 13 aridus altis
Montibus audiri fragor; aut III. resonantia longe
Littora 14 misceri; et IV. nemorum 15 increbescere murmur.
16 Jam sibi tum curvis 17 male temperat 18 unda carinis,
V. Cum medio celeres revolant ex 19 æquore 20 mergi,
21 Clamoremque ferunt ad littora; cumque VI. 22 marinæ
In 23 sicco ludunt fulicæ; VII. notasque paludes
Deserit, atque altam supra volat ardea nubem.
VIII. Sæpe etiam stellas, vento impendente, videbis
24 Præcipites cœlo 25 labi, noctisque per umbras
Flammarum longos a tergo albescere 26 tractus:
IX. Sæpe 27 levem paleam, et frondes 28 volitare caducas:
X. Aut summâ nantes in aquâ 29 colludere plumas.

1 Rudes & sine arte saltationes. 2 Hymnos cantet de laude Cereris. 3 Postquam docuit Poeta tempestatem metuendam, & sacrificiis avertendam, docet certis signis noscitandam. 4 Vehementes calores. 5 Impellentes. 6 Ipse Deus statuit tempestatum prognostica, ex novæ Lunæ facie, singulis mensibus, nec minus ..... 7 Mensium constitutrix, aut quæ singulis mensibus suum perficit signum. 8 ... Ex ortu & obitu signorum, & siderum, quæ vel tollere vel ponere ventos solent. Hic autem *caderent* significat ruerent, incumberent, & cierent tempestates, potius quam cessarent, ponerentque, quo sensu sæpius usurpatur. 9 Signum. 10 Neque astra observata solum, sed & usus & experientia. I. *Tumor maris dabit certa prognostica.* II. *Fragor e montibus.* III. *Mugitus fluctuum a littore.* IV. *Murmur nemorum.* V. *Mergorum ad littora frequens volatus.* VI. *Fulicarum in terra lusus.* VII. *Ardearum subvolatus.* VIII. *Tractus stellarum cadere visarum.* IX. *Paleæ & frondium volatus.* X. *Plumarum in aquis lusus.* 11 Dum venti surrecturi sunt. 12 Undæ maris commotæ. 13 Qualis est in aridis frondibus. 14 Perturbari. 15 Crebrum fieri. 16 Docet alia tempestatum prognostica. 17 Non parcit sibi, nec abstinet se. 18 Maris. 19 Ubi futuram noscunt tempestatem. 20 Aves a *mergendo* dictæ. 21 Et cum clamore volant. 22 *Marinæ*, id est, in mari versari solitæ. 23 Arena littoris. 24 *De cælo stella sereno. Quæ si non cecidit, potuit cecidisse videri.* Ovid. 2. Met. 25 Ferri: nam non cadunt, sed videntur cadere. 26 Discursus stellarum. 27 Desiccatam. 28 Per aera ferri. 29 In morem ludentium agitare se nunc huc, nunc illuc, occulta vi ventorum.

1 I. At Boreæ de parte 2 trucis cum fulminat, et cum
2 II. Eurique Zephyrique tonat domus; omnia plenis
Rura 3 natant fossis, atque omnis navita 4 ponto
Humida vela legit: nunquam 5 imprudentibus imber
Obfuit, III. aut 6 illum 7 surgentem vallibus imis
8 Aëriæ fugêre grues, IV. aut 9 bucula cœlum
Suspiciens, 10 patulis captavit naribus 11 auras;
12 V. Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo;
VI. Et 13 veterem in limo ranæ cecinêre querelam.
VII. Sæpius et 14 tectis penetralibus extulit 15 ova
16 Angustum formica terens 16 iter; VIII. et 17 bibit ingens
18 Arcus; IX. et e pastu decedens agmine magno
Corvorum 19 increpuit 20 densis 21 exercitus alis.
X. 22 Jam varias 23 pelagi volucres, et quæ 24 Asia circum
Dulcibus in stagnis 25 rimantur prata 26 Caystri,
Certatim largos humeris infundere 27 rores;
Nunc caput 28 objectare fretis, nunc currere in undas,
Et 29 studio 30 incassum videas 31 gestire 32 lavandi.
XI. Tum cornix plenâ pluviam vocat 33 improba voce,
Et 34 sola in siccâ secum 35 spatiatur arenâ.

1 A prognosticis ventorum transit ad prognostica pluviarum, quae numerat duodecim I. II. III. &c. infra *nunquam te crastina fallet Hora, nec insidiis*, &c. 2 Terribilis, id est, septentrionali regione 3 Aquis obruuntur & inundantur. 4 Ex pluvia, quæ subsecuta est, madefacta vela colligit. 5 Tam multa, tam certa, & manifesta sunt pluviæ, & tempestatum prognostica, ut neminem non clare & abunde præmonitum, ut neminem improvisum deprehendant. 6 Imbrem. 7 Orientem aut venturum. 8 In altum se tollentes 9 Juvenca. 10 Multum patentibus. 11 Spiritum, ventum. 12 Canora. 13 Allusum aut ad fab. Æsopi de ranis conquestis de Jove, qui ciconiam iis in regem dederat: aut ad Lyciorum, a Latona in ranas mutatorum, querelam 6. Met. Ovid. 14 Cavernulis arcanis. 15 Veritæ ne madefiant. 16 Angustam viam. 17 Hoc ex opinione & errore vulgi recepto, haurire sc. Irim aquam cornibus suis & ea nutriri: cum illa fiat ex reflexu radiorum solis ad nubem resolutam, Solique in aspectu nostro oppositam. 18 Sc. cælestis, id est, Iris. 19 Crepitum, & stridorem fecit. 20 Conjunctis. 21 Grex. 22 Imminente pluvia quam arcus pluvialis collegerat. 23 In mari versari solitas. 24 Asiana prata, quæ adjacent Asiæ paludi. 25 Pascuntur. 26 Fluvii in Mæonia. 27 Aspersione aquarum. 28 Immergere mari ferventi. 29 Cupiditate. 30 Frustra. Neque enim admittunt aquam plumæ cygneæ. 31 Gesticulatione quadam ludere & desiderium suum indicare. 32 Sc. *se*. 33 Insatiabili. 34 Sine aliarum avium comitatu. 35 Deambulat.

XII. 1 Nec 2 nocturna quidem 3 carpentes 4 pensa puellæ
1 Nescivere hyemem, 4 testâ cum ardente viderent
5 Scintillare oleum, et putres concrescere 6 fungos.
7 Nec minus 8 ex imbri 9 Soles, et 10 aperta serena
11 Prospicere, et certis poteris cognoscere signis.
I. Nam neque 12 tum stellis 13 acies 14 obtusa videtur;
II. Nec 15 fratris radiis 16 obnoxia surgere Luna;
III. Tenuia nec 17 lanæ per cœlum vellera ferri.
IV. Non tepidum ad Solem pennas in littore 18 pandunt
19 Dilectæ Thetydi Halcyones: V. non ore 20 solutos
Immundi meminêre sues jactare 21 maniplos:
VI. At nebulæ magis ima petunt, campoque recumbunt:
VII. Solis et occasum 22 servans, de culmine summo
23 Nequicquam seros exercet 24 noctua cantus:
VIII. Apparet liquido sublimis in aëre 25 Nisus,
IX. Et pro 26 purpureo 27 pœnas dat 28 Scylla capillo.
29 Quacumque 30 illa 31 levem 32 fugiens 33 secat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno 34 stridore per 35 auras,
Insequitur Nisus: quà se 36 fert Nisus ad auras,
Illa 37 levem fugiens raptim secat æthera pennis.
Tum 38 liquidas corvi 39 presso ter gutture voces,

1 Et bene sciverunt futuram tempestatem pluvialem, ab ὕω, *pluo.* 2 Lanam quam noctu carpunt. 3 Deducentes. 4 Lucerna fictili, lampade testacea. 5 Scintillas quasi injecta aqua emittere 6 Excrementa circa funem seu ellychnium candelæ & lampadis, sive fungorum figuras ex fuligine. 7 Postquam docuit varia signa futuræ tempestatis, docet signa futuræ serenitatis novem. I. II. III. &c. 8 Post imbrem, post pluvias. 9 Apparitionem solis & serenitatem. 10 Loca cœli & aeris nullis nubibus cooperta. 11 Prævidere. 12 Quando futurum est serenum. 13 Aspectus. 14 Tenebrosa, sed pura & clara 15 Phœbi seu Solis. Latonæ quippe e Jove liberi 16 Cui obnoxia est, quia ab eo illuminatur. 17 Neque tenues nubeculæ tanquam vellera lanæ. 18 Explicant. 19 Quibus nidificantibus & fœtum excludentibus Dii maris tranquillum præstant mare: unde *Halcedonia* dicta. 20 Dissipatos. 21 Fasciculos stramentorum. 22 Observans. 23 Non. 24 Avis noctu volare solita canit. 25 Avis illa, in quam Nisus, Megarensium rex, conversus fingitur, in summo puro aere volitat. Fab. Nisi & Scyllæ nota est ex Virgilii Ciri, & Ovid. 8. Met. 26 Quem pater consecratum habebat 27 Quia profligatur a patre. 28 Filia Nisi. 29 Sc. *parte.* 30 Scylla 31 Purum. 32 Patrem Nisum. 33 Dividit, id est volat per aerem. 34 Alarum plausu. 35 Aerem. 36 Aperte volat. 37 Celerem patrem Nisum 38 Canoras, claras, ut facile serenitatis indicium agnoscas. Horat. Od. 20 l. 1. *præcipe lugubres Cantus Melpomene, cui liquidam pater Vocem cum cithara dedit.* 39 Rauco.

Aut quater ingeminant, et sæpe 1 cubilibus altis,
Nescio quâ præter solitum dulcedine læti,
Inter se foliis strepitant: 2 juvat imbribus 3 actis,
4 Progeniem parvam, dulcesque revisere nidos.
5 Haud equidem credo quia sit 6 divinitus 7 illis
8 Ingenium, aut rerum 9 *fato prudentia* 10 *major*.
Verum ubi tempestas et 11 cœli 12 mobilis humor
13 Mutavere vias, et 14 Juppiter humidus Austris
Densat, erant quæ 15 rara modo, et quæ densa 16 relaxat;
Vertuntur 17 species animorum, et pectora 18 motus
19 Nunc alios, 20 alios dum 21 nubila ventus 22 agebat,
Concipiunt: 23 hinc ille avium 24 concentus in agris,
Et lætæ pecudes, et 25 ovantes gutture corvi.
26 Si vero Solem ad 27 rapidum Lunasque 28 sequentes
Ordine respicies, nunquam te 29 crastina fallet
29 Hora, nec 30 insidiis noctis capière serenæ.
31 Luna revertentes cum primum colligit ignes,
I. Si 32 nigrum obscuro 33 comprenderit aëra cornu;
Maximus agricolis, 34 pelagoque parabitur imber.
II. At si 35 virgineum 36 suffuderit ore ruborem,
Ventus erit: 37 vento semper rubet 38 aurea Phœbe.
Sin 39 ortu in quarto (namque is certissimus auctor)
III. 40 Pura, 41 nec obtusis per cœlum cornibus 42 ibit,

1 Nidis qui sunt in arboribus aut rupibus. 2 Delectat eos. 3 Fugatis. 4 Pullos. 5 Neque ista brutis alitibusque præsagia a prudentia, sed a naturali aeræ affectionis subinde mutatæ sensu. 6 A Divina providentia infusa. 7 Jam dictis bestiis. 8 Usurpatur etiam vox *ingenii* in rebus inanimatis. Sic Virg. 2. Georg *Qui locus arvorum ingeniis*. 9 Voluntate Deorum. 10 Quam hominibus. 11 Aeris. 12 Mutabilis. 13 Abierunt & alio se recceperunt. 14 Aer. Sic 2 Georg. *Et jam maturis metuendus Juppiter uvis*. Hor. Od. 1. l 1. *manet sub Jove frigido Venator teneræ conjugis immemor*. 15 Paulo ante. 16 Aperit. 17 Qualitates & naturæ in brutis. 18 Affectus. 19 Tempore serenitatis futuræ. 20 Et alios concipiebant. 21 Nubes tempestiferas. 22 Impellebat. 23 Ex hac animorum cum tempestate immutatione. 24 Melodia aut symphonia nascitur. 25 Læte crocitantes. 26 Docet certissima signa ex Solis & Lunæ observatione haberi. 27 Velocem. 28 Futuras, aut succedentes ordine naturali. 29 Dies postridianus. 30 Quæ pluvio exitu claudunt noctem initio serenam. 31 Nova renascens. I. *Pallida luna pluit.* II. *Rubicunda flat.* III. *Alba serenat.* 32 Nimbosum. 33 Habuerit post novilunium. 34 Nautis pelagum frequentantibus 35 Qualis in virginibus esse solet. 36 Forinsecus expresserit. 37 Futuro. 38 Pulchra luna. 39 Die quarto post novilunium: qui certissimus est reliqui mensis index, quod tamen negant auctores alii. 40 Clara, sine circulo densi aeris. 41 Nec obscuris, sed acutis. 42 Decurret.

Totus et ille dies, et qui nascentur 1 ab illo,
2 Exactum ad mensem, pluviâ, ventisque carebunt:
Votaque 3 servati 4 solvent in littore nautæ
5 Glauco, et 6 Panopeæ, et 7 Inoo Melicertæ.
8 Sol quoque et exoriens, et cum 9 se condet in undas,
10 Signa dabit: Solem certissima signa sequentur,
Et quæ mane 11 refert, et quæ 12 surgentibus astris.
I. Ille ubi 13 nascentem 14 maculis variaverit 13 ortum
II. Conditus in nubem, III. medioque refugerit orbe;
Suspecti tibi sint imbres: namque 15 urget ab alto
Arboribusque 16 satisque Notus, pecorique 17 sinister.
18 Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
19 Diversi erumpent radii, aut ubi pallida surget
20 Tithoni 21 croceum linquens Aurora cubile;
Heu 22 male tum 23 mites 24 defendet 25 pampinus uvas,
Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
26 Hoc etiam, 27 emenso cum jam decedet Olympo,
Profuerit meminisse magis: nam sæpe videmus
28 Ipsiūs in vultu varios 29 errare colores:
30 Cœruleus pluviam denuntiat; 31 igneus 32 Euros:
Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni,
Omnia tunc pariter vento, 33 nimbisque videbis
Fervere: non 34 illâ quisquam me nocte per 35 altum
Ire, neque a terrâ moneat 36 convellere funem.
At si, cum referetque diem, 37 condetque relatum,

1 Post illum quarti ortus. 2 Usque ad finem mensis. 3 A submersione. 4 Diis marinis. 5 E piscatore facto Deo maris, herba degustata. 13 Met. Ovid. 6 Doridis filiæ, Nymphæ maris. 7 Palæmoni, Portumno filio Inus & Athamantis. Ovid. Met. 4. 8 Novissimo loco signa, quæ a sole deprehenduntur, recitat. 9 Occidet. 10 Tempestatis, 11 Repræsentat. 12 Superveniente nocte. I. *Sol oriens, maculosus.* II. *Nubilus*, aut III. *Ex parte occultatus, pluviæ præsagium habet.* 13 Primum & matutinum: oritur enim usque ad meridiem. 14 Offuscatione non integra, quæ facit ut sol minus sit illustris. 15 Impellit ab aere. 16 Segetibus. 17 Inimicus & nocivus. 18 Aut si in ortu sub nube latens in diversas partes spargat radios, aut si Aurora ante ortum solem palleat, grandinem time, usque adeo vites verberantem, ut nec tectis parcat. 19 Dis. colores. 20 Mariti sui, qui fuit frater Laomedontis. 21 Crocei & rubicundi coloris. 22 Non. 23 Teneras, aut maturas. 24 A grandine. 25 Frons vitium. 26 Quod de sole oriente dictum est. 27 Decurso, confecto diei spatio, ubi occidet Sol. 28 Solis. 29 Spargi & mutari. 30 Sc. *color solis*, id est, marinus. 31 Color rutilus. 32 Ventos orientales. 33 Pluviosis nubibus. 34 Qua talia signa apparuerint. 35 Mare. 36 Dissolvere retinacula navium, quibus terræ alligantur naves. 37 Finiet diem ad nos reductum, id est, si in ortu & occasu illustris erit globus solaris.

Lucidus orbis erit ; frustra terrebere nimbis,
Et claro sylvas cernes Aquilone 2 moveri
3 Denique quid Vesper 4 serus vehat ; unde 5 serenas
Ventus agat nubes ; quid 6 cogitet humidus Auster ;
Sol tibi signa dabit: 7 *Solem quis dicere falsum*
Audeat ? 8 ille etiam 9 cæcos instare tumultus
Sæpe monet, fraudemque, et 10 operta tumescere bella.
11 Ille etiam 12 extincto miseratus Cæsare Romam,
Cum 13 caput obscurâ nitidum 14 ferrugine texit,
15 Impiaque 16 æternam timuerunt sæcula 16 noctem.
17 Tempore quanquam illo 18 tellùs quoque, et 19 æquora ponti.
20 Obscœnæque canes, 21 importunæque volucres
Signa dabant. Quoties 22 Cyclopum 23 effervere in agros
Vidimus 24 undantem 25 ruptis fornacibus 26 Ætnam,
Flammarumque globos, 27 liquefactaque volvere saxa?
28 Armorum sonitum toto 29 Germania cœlo

1 Detergente nubes, serenitatem inducente. 2 Agitari. 3 Concludit omnia ex sole melius cognosci, quam ex astris minoribus. 4 Tardus vesper adferat seu indicet nobis. Lucret. l. 3. *Posteraque in dubio est fortunam quam vehat ætas.* Hor. Od. 29. l. 3. *Quod fugiens semel hora vexit.* 5 Aridas, siccas. Serenitas enim sicca est. 6 Congreget aut portendat. 7 Quis autem mortalium tam perditæ est audaciæ, ut Solem mundi oculum vanitatis arguat, & non veraciter omnia indicantem; falsa esse, quæ sol signa indicat? testem atque inspectorem omnium naturalia eventuum esse signa: quando & in prodigiosis vera ediderit præsagia? ille enim deficiens prædixit bella civilia, &c. 8 Sol. 9 Ignotos, priusquam oriantur. 10 Latentia bella crescere, insurgere. 11 Commoda occasione ad prodigia, quæ Julii Cæsaris cædem antecesserunt, descendit: enumerat autem unum & viginti, nec omittit calamitates, quæ ex civilibus bellis provenerunt. Extinctus est in Senatu, confossus vulneribus tribus & viginti, e quibus tantum duo lethalia sunt judicata. 12 A conjuratis multis vulneribus in Senatu interfecto. 13 Vultum suum. 14 Colore ferri, id est, defectu, eclipsi: pullatus luxit. 15 In quibus tam bonus princeps tam crudeliter occisus erat 16 Rerum omnium exitum, mundi dissolutionem. Quanquam testentur auctores, Solis globum per totum illum annum palluisse. 17 Quo Cæsar occisus fuerat. Prodigia hæc aliaque habes apud Plutarchum in vita Cæsaris, Appianum in bellis civilibus, Ovidium 15. Met. Lucanum l. 1. &c. 18 Propter terræ motum. 19 Aquæ maris propter tempestatem. 20 Horribilia portendentes. 21 Non suo tempore volantes. 22 In fines Siculos, ubi Cyclopes e familia Polyphemi, & officina Vulcani. 23 In morem superundantis aquæ fervorem extendere usque ad agros, &c. 24 Ebullientem ac eructantem ignem. 25 Apertis officinis Cyclopum. 26 Montem Siciliæ, perpetuas flammas evomentem. 27 In calcem ac cinerem fere resoluta eructare, emittere. 28 Ovidius de hoc portento 15. Met. *Arma ferunt inter nigras crepitantia nubes, Terribilesque tubas, auditaque cornua cœlo Præmonuisse nefas.* Tale prodigium legitur fuisse Cimbrico bello. 29 Populus Germaniæ.

Audiit: 1 insolitis tremuerunt motibus 2 Alpes.
Vox quoque per 3 lucos 4 vulgo exaudita silentes
Ingens: et 5 simulacra modis pallentia miris
Visa 6 sub obscurum noctis: 7 pecudesque loquutæ
Infandum! 8 sistunt amnes, terræque 9 dehiscunt:
Et mœstum 10 illacrymat templis 11 ebur, æraque sudant.
12 Proluit 13 insano 14 contorquens 15 vortice sylvas
16 Fluviorum 17 rex 18 Eridanus, 19 camposque per omnes
Cum stabulis armenta 20 tulit: nec tempore eodem
21 Tristibus aut extis 22 fibræ apparere 23 minaces,
Aut puteis 24 manare cruor cessavit, et alte
Per noctem resonare lupis ululantibus urbes.
25 Non 26 aliàs cœlo ceciderunt plura sereno
Fulgura: nec 27 diri toties arsêre 28 cometæ.
29 Ergo 30 inter sese 31 paribus 32 concurrere telis
Romanas acies 33 iterum vidêre 34 Philippi:
35 Nec fuit indignum superis bis sanguine 36 nostro
37 Emathiam, et latos 38 Hæmi pinguescere campos.

1 Novis, nunquam antea factis, vel solito majoribus. 2 Montes altissimi inter Italiam & Galliam. 3 Sylvas Diis sacras. 4 A vulgo, aut passim. 5 Umbræ. Ovid *Umbrasque Silentum Erravisse ferunt.* 6 Paulo ante tenebras noctis. 7 Boves sæpe in prodigiis locuti fuerunt. Lege Val. Max. l. 1. c. 6. de prodigiis. Plin. l. 8. c. 45. 8. Sc. *se* aut *cursum suum*: unde inundatio facta est miranda ipsius Tiberis. Lege Horat. Od. 2. 9 Magnum hiatum faciunt propter terræ motum. 10 Madet, sudat. 11 Eburnea Deorum simulacra, & ærea. Ovid. *Mille locis lacrymavit ebur.* 12 Inundavit, proluendo evertit. 13 Valde magno & violento. 14 Inundans. 15 Gyro aquarum. 16 Italiæ. 17 Quod solus est inter 40. & octo signa cœlestia constitutus. 18 Padus. 19 Vicinos. 20 Vexit. 21 Rem tristem indicantibus. Ovid. *Victima nulla litat, magnosque instare tumultus Fibra monet, cæsumque caput reperitur in extis.* 22 Extremitates aut venæ extorum. 23 Malum seu mortem Cæsaris portendentes. 24 Diffluere. 25 Quod infausti est ominis: *per purum tonantes Egit equos volucremque currum.* Horat. 1. lib. 34. Ode. 26 Alio tempore. 27 Rem diram, ut Cæsaris interitum significantes. 28 Stellæ crinitæ quæ ex nimia earum Soli propinquitate generantur. 29 Quæ omnia prodigia prædixerunt & alia futura bella civilia, Octavii sc. & Antonii contra Brutum & Cassium. 30 Intestino ac civili bello. 31 *Infestis obvia signis Signa, pares aquilas, & pila minantia pilis.* Lucan. 1. lib. 32 Pugnare armis. 33 Quia semel ante mortem Cæsaris, cum ipse cum Pompejo Magno dimicaret, & semel post mortem ejus, cum Augustus cum Cassio & Bruto, ejus occisoribus, pugnaret. 34 Campi Thessaliæ. Excusandus est noster, qui Pharsalum Thessaliæ, ubi depugnatum est inter Cæsarem & Pompejum, confundit cum Philippis Macedoniæ, ubi Octavius & Antonius ulturi percussores Cæsaris devicerunt Brutum & Cassium. 35 Et ita dignum duxerunt superi. 36 Romano. 37 Macedoniam. 38 Montis Thraciæ.

Scilicet et tempus veniet, cum 1 finibus illis
Agricola, 2 incurvo terram molitus aratro,
Exesa inveniet 3 scabra rubigine pila:
Aut gravibus rastris galeas pulsabit 4 inanes,
5 Grandiaque 6 effossis mirabitur ossa sepulcris.
7 Di patrii 8 Indigetes, et Romule, 9 Vestaque mater,
Quæ 10 Thuscum Tiberim, et Romana palatia servas,
11 Hunc saltem everso juvenem 12 succurrere sæclo
Ne prohibete: satis 13 jam pridem sanguine nostro
14 Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ.
Jampridem 15 nobis cœli te re ia, Cæsar,
16 Invidet, atque 17 hominum queritur 18 curare 19 triumphos:
Quippe 20 ubi fas versum atque nefas: 21 tot bella per orbem;
Tam multæ scelerum 22 facies; non ullus 23 aratro
Dignus honos; 24 squalent 25 abductis arva colonis;
Et curvæ 26 rigidum falces 27 conflantur in ensem.
28 Hinc movet 29 Euphrates, illinc 30 Germania bellum:
Vicinæ, ruptis inter se legibus, urbes
31 Arma ferunt: 32 sævit toto Mars 33 impius orbe.

1 Campis Philippicis. 2 Arans terram. 3 Aspera. 4 Consumptis capitibus, cum quibus sepultæ erant. 5 Magnorum & nobilium virorum. 6 Fodiendo apertis. 7 Romani Imperii Præsides, Tutelares Dii, Jupiter Capitoline, Mars pater, Phrygii Penates. Expositis malis, quæ Sol futura indicavit poſt Cæsaris necem; precatur Deos patrios, ut saltem Auguſtum in Reip. salutem atque Romani imperii conservationem diutius vivere sinant. 8 Indigenæ, inde nati, & in Deos relati, Ænea, Quirine. 9 Cujus æterni ignis religione æternum conſtat imperium. 10 Per Hetruriam ex Apenninis montibus fluentem. 11 Auguſtum. 12 Opitulari. 13 A pluscuils annis. 14 Luimus perjuria Laomedontis regis Trojæ, qui Apollinem & Neptunum pacta contendorum Trojæ mœnium mercede fraudavit. 15 *Noſtris vitiis iniquum* invidet, indignata te *hic potius amare triumphos*, Hor. 2. Od. l. 1. 16 Moleste promittit. 17 Cum sis dignus cœleſtibus. 18. Sc. *te*. 19 Ita scelere permista sunt jura divina & humana omnia, adeoque per armorum fremitum silent pacis jura: *multos inarata per annos Heſperia eſt, desuntque manus poſcentibus arvis.* Luc. 20 Apud mortales. 21 Sc. *geruntur*. 22 Species. 23 Agriculturæ debitus. 24 Squalida fiunt ac situ vincuntur. 25 Ab aratro in bellum civile. 26 Durum. 27 Flatu follium fabrorum convertuntur. 28 Nec longinqua tantum hinc inde moventur bella, sed & a vicinis. 29 Accola Euphratis, fluvii Mesopotamiæ, id eſt, Parthi. 30 Germani, Rheni accolæ. 31 Bella gerunt inteſtina. 32 Quinimo per orbem totum longe lateque grassatur furor Martius, Mortales omnes in *facinus jurasſe putes*: præcipites adeo in scelera ruunt arma: non secus ac feroces equi carceribus emissi, quibus ubi jam cursu in spatiis incaluere animi, effrænes se proripiunt, non habenis coercendi, non sufflamine remorandi. 33 Ad impia bella, ut sunt inteſtina, instigans.

Ut cum 1 carceribus sese effudère 2 quadrigæ,
3 Addunt in spatia : et 4 frustra 5 retinacula tendens
6 Fertur equis auriga, 7 neque 8 audit currus habenas.

1 Repagulis seu septis, quibus a cursu, donec signum daretur, arcebantur. 2 Quaterni equi currum trahere soliti. 3 In ipso spatio currendi sumunt vires. 4 Quia impar viribus eorum. 5 Habenas ad se contrahens & tensas tenens. 6 Violenter protrahitur ab equis suis. 7 Et equi currum trahentes contemnunt retinacula, quibus haberi & contineri debeant. 8 *Equi auris in ore est.* Horat.

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICORUM

LIBER II.

ARGUMENTUM.

ARborum procreandarum ratio, eaque vel naturalis sponte, semine et radice: vel artificialis, avulsione, infossione, propagatione, traspositione, surculo, insitione, et inoculatione. Species arborum; steriles et fructificæ. Quibus quæ sola conveniant. Italia aliis terris prælata. Terræ qualitas ut discerni possit. Vites et earum cura, et olearum. Laus rusticæ vitæ cum aliis collatæ.

1 HActenus arvorum cultus, et 2 sydera cœli:
3 Nunc 4 te, Bacche, canam: nec non 5 sylvestria tecum
5 Virgulta, et 6 prolem 7 tarde crescentis olivæ.
Huc 8 pater ô 9 Lenæe, (tuis 10 hic omnia plena
11 Muneribus: tibi 12 pampineo 13 gravidus autumno
Floret ager: spumat 14 plenis vindemia 15 labris)
Huc pater ô Lenæe, veni, nudaque musto
16 Tinge novo mecum 17 direptis crura 18 cothurnis.
19 Principio arboribus varia est natura creandis:

1 Ad hunc usque locum sc. *cecini.* Transitio. Poſtquam enim in primo libro oſtendit Poeta *Quid faciat lætas segetes, quo sydere terram Vertere conveniat*: nunc docturus *ulmis adjungere vites*, facit continuationem sequentium cum præcedentibus. 2 Occasus & ortus syderum in cœlo exiſtentium, & qualem quæque tempeſtatem excitent. 3 Deinceps in hoc secundo libro. Propositum. 4 Tua. Bacche, munera, id eſt, vites: quorum tamen alii Alpheo, Osiridi: alii Thebanis inventionem ferunt acceptam. 5 Arbores in sylvis nasci solitas, quibus maritantur vites: nec non alias. 6 Oleam. 7 Hesiodus negavit oleæ satorem, fructum ex ea percepisse. Plin. 15. l. 1. c. 8 Nomen divinitatis hic eſt, ut Æn. 8. *Da pater augurium.* 9 Torcularis præfecte, id eſt, Bacche, a ληνος, lacus, torcular: ad quod invitat Bacchum cothurnis exutum calcandis in lacu uvis, hoc eſt: mihi adsis, o Bacche, de muneribus tuis dicturo, eadem benignitate, qua faves vitiatoribus. 10 In hoc opere. 11 Ut vites & earum arbores sunt tua dona. 12 Pampinis, id eſt, vitium frondibus aut foliis decorato. 13 Onustus. 14 Muſti recens pressi. 15 Vasa quæ vinum e torculari excipiunt, cupis, lacubus. 16 Calca mecum uvas. 17 Raptim depositis. 18 Altis illis calceamentis, quæ etiam suras ambiunt. 19 Incipit declarare materiam. *Prima pars libri continet rationem procreandi arbores, idque vel Natura, vel Arte.*

1 Namque aliæ, nullis hominum 2 cogentibus, ipsæ
I. Sponte suâ veniunt, camposque, et 3 flumina late
Curva 4 tenent: ut molle 5 siler, 6 lentæque genistæ,
Populus, et 7 glaucâ 8 canentia fronde salicta.
II. 9 Pars autem posito 10 surgunt de semine: ut altæ
Castaneæ, 11 nemorumq. Jovi quæ 12 maxima frondet
Æsculus, atque habitæ Graiis 13 oracula quercus.
III. Pullulat ab radice aliis 14 densissima sylva:
Ut cerasis, ulmisque: etiam 15 Parnassia laurus
Parva sub ingenti 16 matris se 17 subjicit umbrâ.
Hos natura 18 modos 19 primum dedit: 20 his genus omne
21 Sylvarum, fruticumque viret. nemorumque sacrorum.
22 Sunt alii, quos ipse 23 viâ sibi repperit usus.
I. Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum,
Deposuit sulcis: II. hic 24 stirpes obruit arvo,
25 Quadrifidasque, sudes, et acuto 26 robore 27 vallos.
III. Sylvarumque aliæ pressos 28 propaginis arcus
Expectant, et 29 viva suâ 30 plantaria terrâ.
IV. Nil radicis egent 31 aliæ, summumque 32 putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
V. Quin et 33 caudicibus sectis (mirabile dictu)

1 Natura profert arbores tribus modis. I. *Sponte.* II. *Semine.* III. *Radice.* 2 Per artem aut laborem. 3 Ripas fluminum. 4 Occupant. 5 Tenerum. 6 Flexibiles. 7 Cærulei ac viridis coloris. 8 Ab inferiore parte canent salices, a superiore virent. 9 Quædam arbores. 10 Exoriuntur, proveniunt. 11 Inter nemora Jovi sacra. 12 Maximis aut uberrimis floribus. 13 Dodonæam sylvam fabulati sunt Græci reddidisse responsa per columbas duas, seu virgines, vel lebetes, unam autem quercum vocalem fuisse, unde carina Argus facta. Et ipsa erat fatidica. 14 Maxima congeries arborum novellarum. 15 Quæ multa nascitur in Parnasso Phocidos monte. 16 Majoris lauri, e cujus radice pullulat. 17 Succrescit, attollit se: ut Ecl. 10. *se subjicit alnus.* 18 Tres modos arborum creandarum. 19 Priusquam ars inventa esset, quæ naturam imitatur. 20 Modis dictis. 21 Magnarum arborum. 22 Ars autem, cura, casus etiam & usus adinvenit alios modos serendi arbores: præcipue vero sex sunt. I. II. III. &c. I. *Avulsio stolonum cum fimbriis a stirpe, hos scrobibus mandant.* II. *Ubi stirpes ipsæ, vel taleæ sudesve ab illa parte, qua infiguntur terræ transversum fissæ, aut etiam valli spicati infodiuntur.* III. *Propagatio, cum rami arcuati & circumflexi in scrobem depressi radicem agant.* IV. *Surculi, ramulive abscissi satio.* V. *Ubi ex caudice olivæ quasi intermortuo, secto tamen & infosso nova pullulascit planta.* VI. *Incisio: ubi citra damnum stirpi immittitur surculus e feliciore arbore & fructus mollioris sic, &c.* 23 Ratione & exercitatione. 24 Truncos crassos cum radicibus sepelivit & cooperuit terra, qualis est in arvo. 25 Perticas in quatuor partes fissas. 26 Trunco. 27 Palos & stipites. 28 Vitis. 29 Virentia. 30 Plantas cum radicibus. 31 Arbores. 32 Amputator. 33 Truncis incisis.

1 Truditur e sicco radix 2 oleagina ligno :
VI Et sæpe alterius ramos 3 impune videmus
4 Vertere in alterius, 5 mutatamque insita mala
Ferre pyrum, et prunis 6 lapidosa 7 rubescere corna.
8 Quare agite, ô, proprios 9 generatim discite 10 cultus,
Agricolæ, fructusque feros mollite colendo :
Neu 11 segnes jaceant terræ : 12 juvat Ismara 13 Baccho
Conserere, atque oleâ magnum vestire 14 Taburnum.
15 Tuque ades, inceptumque una decurre laborem
O 16 decus, ô 17 famæ merito pars maxima nostræ,
Mecœnas, 18 pelagoque volans da 19 vela patenti.
Non ego 20 cuncta meis amplecti versibus opto :
21 Non, mihi 22 si linguæ centum sint, oraque centum,
23 Ferrea vox : ades, et primi 24 lege litoris 25 oram.
26 In manibus terræ ; 27 non 28 hic te carmine 29 ficto,
Atque per ambages, et longa 30 exorsa tenebo,
31 Sponte suâ quæ se 32 tollunt in luminis 33 auras,
Infœcunda quidem, sed 34 læta, et fortia surgunt :
35 Quippe solo natura subest : tamen hæc quoque si quis

1 Pullulat ubertim. 2 Oleæ arboris. 3 Sine damno. 4 Mutare se. 5 Propert. l. 4. El. 2. *Insitor hic solvit pomosa vota corona. Cum pyrus invito stipite mala tulit.* 6 Ossibus plena. 7 Rubicunda ferre pruna. 8 Quamobrem quia sua est cuique natura, & naturæ sequitur semina quæque suæ. 9 Per omnia genera arborum. 10 Arborum. 11 Inutiles, nihil bonorum fructuum ferentes. 12 Delectat agricolam. Cura & industria etiam naturam evincent: ita ut vel montes Thracii vites ferant, inutiles Samnitum colles oleas. 13 Viribus. 14 Apuliæ montem. 15 Etiam tu, non solum Augustus. Invocat enim auxilium Mecœnatis. Q. d. Tuque Mecœnas præsens benigna aura adspira velis meis, naviculæ meæ, quæ in altum materiæ tam arduæ & immensæ mare provehi per se timet. Neque enim tanto operi suffecero : *Non. Mibi si linguæ centum sint oraque centum, Ferrea vox* . . . 16 Sic Hor. Od. 1. l. 1. *Mecœnas atavis edite regibus, O & præsidium, & dulce* decus *meum.* 17 In quem merito meorum operum gloria redundat. 18 .... Proinde da veniam legenti littus, nec procul a terra portuve ipso discedere audenti. 19 Favorem. 20 Omnia ad arbores pertinentia. 21 Non optarem amplecti cuncta tametsi, &c. 22 Sic Ovid. Met. 8. *Non, mihi si centum Deus ora sonantia linguis, Ingeniumque capax, totamque Heliconа dedisset, Tristia persequerer miserarum vota sororum.* Ita Poetæ τὸ ἀδύνατον exprimere solent. 23 Firmissima. 24 Naviga. 25 Extremitatem, id est, in principio hujus voluminis tuo mihi ingenio ac studio fave. 26 Lege oram in sinu & complexu terræ, id est, non profundam rerum naturalium scrutationem, sed facilem & apertam trademus. 27 Omittam itaque ambages & longa exordia, *& summa sequar fastigia rerum.* 28 In hac materia. 29 Figmentis Poeticis ornato. 30 Exordia. 31 *Redit Poeta ad naturam & culturam trium generum, quæ supra meminerat, naturalium arborum, & primo earum, quæ sponte nascuntur.* 32 Exigunt. 33 Al. *oras.* 34 Pulchra. 35 His quippe terra mater, ac naturalis vis producendi occulta inest terræ.

1 Inserat, aut scrobibus mandet mutata 2 subactis,
Exuerint sylvestrem 3 animum, cultumque frequenti
In quascumque voces artes, haud tarda sequentur.
4 Nec non et 5 sterilis, quæ stirpibus exit ab imis,
6 Hoc faciet, 7 vacuos si sit 8 digesta per agros:
9 Nunc altæ frondes, et rami matris opacant,
Crescentique adimunt fœtus, 10 uruntque ferentem.
11 Nam, quæ seminibus jactis se sustulit arbos,
Tarda venit, 12 seris factura 12 nepotibus umbram:
Pomaque 13 degenerant succos oblita priores,
Et turpēs avibus prædam fert 14 uva racemos.
Scilicet 15 *omnibus est labor impendendus*, et omnes
16 Cogendæ in sulcum, ac multī 17 mercede 18 domandæ.
19 Sed truncis oleæ melius, 20 propagine vites,
21 Respondent; solido 22 Paphiæ de robore myrtus;
Plantis et duræ coryli nascuntur, et ingens
Fraxinus, 23 Herculeæque arbos umbrosa coronæ,
24 Chaoniique patris 25 glandes: etiam ardua palma
Nascitur, et 26 casus abies 27 visura marinos.
Inseritur vero ex 28 fœtu nucis arbutus horrida:
Et steriles 29 platani malos gessere 30 valentes,
Castaneae 31 fagus: ornusque 32 incanuit albo.

1 Per insitionem in alium truncum transferat. 2 Apertis. 3 Naturam. 4 Secundo, quæ ex radice matris pullulat. 5 Arbor infœcunda. Exuet silvestrem animum, & cultu mitescet, & sequetur in quascunque voces artes. 7 Soli expositos, id est, si liberum campum & tera habeat. 8 Posita & plantata. 9 Quandiu succrescunt. 10 Et onerant opprimuntque ferre parantem & flores emittentem. 11 Tertia species naturalium arborum: quæ ex semine. 12 Arbusculis diu post eam venientibus, id est, diu est, antequam largos fructus habeat, & diutius, antequam alias arbores aut ex fructu aut ex radice sua creet, quibus umbram faciat. 13 Nobilitatem virtutemque suam amittunt, ac minora & deteriora fiunt. 14 Vitis neglecta. 15 Arboribus, quæ sponte, radice, & semine. 16 Componendæ in ordinem intervallo signato per vomerem. 17 Opera, sumptu. Consequens pro antecedente. Al. *ac mutata sede domandæ.* 18 A feritate eximendæ. 19 Ex iis autem arboribus, quas arte, & usu natas dixi, aliæ aliis modis nascuntur melius: oleæ ex truncis, vites propagine &c. 20 Per palmitem propagantem. 21 Votis nostris. 22 Veneri Paphiæ sacræ & dedicatæ. 23 Populus, e cujus frondibus Hercules sibi coronam conseruit. Herculi enim sacra est alba populus, ut qua coronatus descendit ad inferos. Unde in Bucol. *Populus Alcidæ gratissima.* 24 Jovis, cui Dodonæum nemus sacrum. 25 Juglandes. 26 Pericula & naufragia in mari. 27 Navis futura, ut quæ malis & antennis propter levitatem apta. 28 Fructu, id est, nux potest per insitionem arbuto conglutinari. 29 Arbores illæ a *latitudine* foliorum dictæ. 30 Utiles & fertiles. 31 Arbores glandiferas in usum porcorum. 32 Albicavit.

Flore pyri, glandemque sues fregêre sub ulmis.
Nec 1 modus inserere, atque oculos imponere, 1 simplex :
2 Nam 3 quâ se medio 4 trudunt de cortice 5 gemmæ,
Et tenues rumpunt 6 tunicas, angustus in ipso
Fit nodo 7 sinus : 8 huc alienâ ex arbore germen
9 Includunt, 10 udoque docent 11 inolescere 12 libro.
13 Aut rursum 14 enodes trunci resecantur, et alte
Finditur in 15 solidum cuneis 16 via; deinde 17 feraces
Plantæ immittuntur : 18 nec longum tempus, et ingens
19 Exiit ad cœlum ramis 20 felicibus arbos,
Miraturque 21 novas frondes, et 22 non sua poma.
23 Præterea 24 genus 25 haud unum, nec 26 fortibus ulmis,
Nec salici, lotoque, nec 27 Idæis cyparissis.
Nec 28 pingues unam in 29 faciem nascuntur olivæ
30 Orchades, et 31 radii, et amarâ 32 pausia baccâ.
33 Pomaque, et 34 Alcinoi sylvæ : nec 35 surculus idem
36 Crustumiis, 37 Syriisque pyris, 38 gravibusque 39 volemis.
40 Non eadem arboribus pendet 41 vindemia 42 nostris,
Quam 43 Methymnæo carpit de palmite 44 Lesbos.
Sunt 45 Thasiæ vites, sunt et 46 Mareoditas albæ,

1 Nec una tantum ratio est inserendi atque inoculandi. 2 Inoculandi ratio. 3 Sc. *parte*. 4 Germina, e quibus frondes & fructus exeunt. 5 Edunt. 6 Cortices interiores. 7 Oculus. 8 In hunc sinum seu oculum. 9 Insitores. 10 Humorem & succum intrinsecus habente. 11 Germen insitum incorporari seu concrescere. 12 Interiore cortice. 13 Insitionis ratio ex stirpe resecta fissaque. 14 Nullum nodum habentes. 15 Robur & lignum ipsum. 16 Rima. 17 Feliciores surculi inseruntur. 18 Sc. *elapsum est*. 19 Exorta est. 20 Fertilibus. Horat. Od 2. Epod. *inutilesque falce ramos amputans*, Feliciores *inserit*. 21 Arboris insitæ. 22 Sed adoptiva, per insitionem. 23 *Secunda pars libri : de speciebus arborum 3. olearum, totidem pyrorum. 25. Uvarum quarum Plin. 15. c 15. numerat 35.* 24 Inserendarum arborum. 25 Sed diversarum. 26 Diu durantibus. 27 In Ida plurimum nascentibus. Cupressus enim nobilis est Ida Cretica. 28 Propter oleum. 29 Speciem aut formam. 30 Baccæ olivæ pingues multum olei habentes. 31 Olivæ longæ. 32 Oliva carnosa. 33 Quo nomine includuntur pyri & alii omnes fructus. 34 Quales coluit Alcinous, rex Phæacum, id est, arbores pomiferæ non nascuntur in unam faciem. 35 Germen. 36 Pyris : a Crustumio opp. Italiæ. 37 Tarentinis, e Syria translatis. 38 Sc. *Pyris*. 39 Quæ volam seu interiorem partem manus implent. 40 Vites quoque diversæ sunt. 41 Vitis vindemianda. 42 Italicis. 43 Vindemia or Lesbius. 44 Lex a Methymnam, urbem in Lesbo ins. vino nobilissimo laudatam, crescente. 45 Huc ex Thaso ins. Ægæi maris translatæ. 46 Ex Mareotid., Ægypti palude, translatæ.

Pinguibus 1 hæ terris habiles, 2 levioribus 3 illæ:
Et passo 4 Psythia utilior, tenuisque 5 Lageos,
Tentatura 6 pedes olim, vincturaque linguam:
7 Purpureæ, 8 Preciæque; et quo te carmine dicam
9 Rhetica? nec 10 cellis 11 ideo contende 10 Falernis.
Sunt etiam 12 Amineæ vites, firmissima vina;
13 Tmolus et assurgit quibus, et rex ipse Phanæus,
14 Argitisque minor; 15 cui non certaverit 16 ulla,
Aut tantum 17 fluere, aut totidem 18 durare per annos.
Non ego te mensis, et 19 Diis 20 accepta secundis,
21 Transierim, 22 Rhodia, et 23 tumidis 24 Bumaste, racemis.
I. Sed neque quam multæ species, nec nomina quæ sint,
Est numerus: neque enim numero comprendere refert:
Quem qui scire velit, Libyci velit 25 æquoris idem
Discere, quam multæ Zephyro 26 turbentur arenæ:
Aut, 27 ubi 28 navigiis violentior incidit Eurus,
Nosse quot 29 Ionii veniat ad littora fluctus.
II. Nec vero 30 terræ ferre omnes omnia possunt:
Fluminibus salices, crassisque paludibus alni
Nascuntur; steriles saxosis montibus orni:

1 Mareoticæ vites. 2 Tenuibus, & non fertilibus. 3 Thasiæ. 4 Gracula viris aliis utilior ad passum conficiendum, vinum sc. ex uvis ad Solem pansis & passis. 5 A colore leporario ut & aliæ uvæ. 6 Vacillare factura olim pedes potî, & impeditura & ligatura linguam ejus, qui illud vinum immodice biberit. Ter. in Eun. *Neque pes, neque mens satis suum efficium facit.* 7 A colore itidem. 8 Præter cæteras coctæ ac maturæ. 9 Quo vino delectatus est Augustus, Suet. c. 77. hæret itaque Poeta in laude ejus: præfert tamen Falernum. 10 Vinariis sc. in quibus sunt vina Falerna, a *Falerno*, monte Campaniæ. 11 Quia laudanda es. 12 Ab *Aminea* regione sic dictæ: ubi nunc Falernum est. Macrob. Sat. l. 2. c. 16. 13 Quibus cedunt tanquam melioribus (ut Eclog. 6. *Utque viro Phœbi chorus assurrexerit omnis*) & vites Tmoli, Lydiæ montis, & ipsæ principatum obtinentes vites Phanæi, qui promontorium est Chii insulæ. 14 Ab Argis traducta primum; vel a candore ἀργῆεντος, id est, *argentea.* 15 Cum qua. 16 Sc. *alia uva.* 17 In fluxu tanto, id est, in reddendo tanto vino. 18 In durando. 19 Uvæ pensiles secundarum mensarum, τραγήματα, e Rhodo traditæ vina in sacris Deorum: vel propinata in honorem heroum in secundis mensis. 20 Grata. 21 Silentio præterierim. 22 Sc. *uva* aut *vitis.* 23 Tumentibus instar mammarum bovis. 24 Uva dicta a bovis mamma. I. *Adeo infinita sunt vitium genera. Hyperbolice.* II. *Tertia libri pars. Quæ loca conveniant naturali sympathia quibus arboribus. Deinde quæ arbores sint peculiares quibusdam regionibus.* III. *Dimitum cum cultoribus habitantibus extremas partes orbis terrarum: in gratiam Augusti dictum.* 25 Littoris ubi sunt solitudines arenariæ. 26 Impellantur, concitentur. 27 Cum. 28 In navigia. 29 Sc. *maris.* 30 Ovid. *Nec tellus eadem parit omnia: vitibus illa Convenit, hæc oleis, hic bene farra virent.*

Littora 1 myrtetis lætissima: denique 2 apertos
3 Bacchus amat colles: Aquilonem, et frigora 4 taxi.
Aspice et extremis III. domitum cultoribus orbem,
5 Eoasque domos Arabum, 6 pictosque 7 Gelonos:
8 Divisæ arboribus patriæ, sola India nigrum
Fert ebenum: 9 solis est thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam 10 sudantia ligno
Balsamaque, et baccas semper frondentis 11 acanthi?
Quid nemora Æthiopum molli 12 canentia lana?
13 Velleraque 14 ut 15 foliis depectant tenuia Seres?
Aut 16 quos Oceano propior 17 gerit India 16 lucos,
Extremi sinus orbis? 18 ubi aëra vincere summum
19 Arboris haud ullæ jactu potuêre sagittæ:
Et 20 gens illa 21 quidem sumptis non tarda 22 pharetris.
23 Media fert 24 tristes succos, 25 tardumque saporem
26 Felices mali: 27 quo non 28 præsentius ullum,
(29 Pocula si quando sævæ 30 infecêre novercæ,
Miscueruntque 31 herbas, et 32 non innoxia verba)
Auxilium venit ac membris 33 agit 34 atra venena.
Ipsa ingens 35 arbos, 36 faciemque simillima lauro:
Et, si non 37 alium late 38 jactaret odorem,

1 Myrtetis, locum pro arboribus posuit. 2 Apricos & soli expositos. 3 Vitis. 4 Arbores, e quarum succo antiqui faciebant toxicum. 5 Orientales. 6 Stigmatis inustos: *Membraque qui ferro gaudet pinxisse Gelonus.* Claudian. in Rufinum. 7 Scythiæ populos. 8 Sc. *sunt.* Q. d. Proprias & peculiares habent arbores suas certæ regiones. 9 Thuriferam arborem soli habent Sabæi, Arabiæ felicis populi. 10 Arbores Indicas balsamum sudantes. 11 Acanthion, arbor spinea, foliis araneosa lanugine obductis, e qua collecta vestes bomycinis similes fiunt in Oriente, Plin. 24. l. 12 Albescentia. 13 Lanæ. 14 Quomodo. 15 De frondibus arborum pectinibus decerpunt. 16 Quas arbores laniferas. 17 Producit. 18 In qua parte Indiæ sunt arbores altissimæ, adeo ut superent jactum sagittarum, quæ sunt emissæ ab arcu. 19 Ad quem arbores pertingunt. 20 Gens illa Indica utut sagittis mittendis strenua. De arboribus Plin. l. 7. c. 2. 21. Certe. 22 Ad sagittandum. 23 Habet & Media regio, a *Medo*, Medeæ filio, denominata, arborem suam virtute atque usu mirabilem. Ex notis autem citrea esse creditur, quæ & Medica dicitur. Alibi jam olim nascitur. 24 Malum acerbi succi. Hypallage. 25 Diutius immorantem gestant propter acerbitatem. 26 Salubris. 27 Malo Medico. 28 Salubrius & citius aut melius adjuvans. 29 Privignorum. 30 Veneno. 31 Noxias herbas, id est, toxica. 32 Noxia, verba, magica & fascinatoria. 33 Expellit. 34 Nigra, ab effectu; quia veneno necati sunt nigri, ut Juvenalis ait. 35 Medica, quæ hoc pomum fert. 36 Et habens effigiem corporis simillimam lauro. 37 Quam laurus. 38 A se emitteret.

Laurus 1 erat: folia haud ullis 2 labentia ventis:
Flos 3 apprima tenax: 4 animas, et olentia Medi
Ora fovent illo, et 5 senibus medicantur anhelis.
6 Sed neque Medorum 7 sylvæ, 8 ditissima terra,
Nec pulcher 9 Ganges, atque 10 auro turbidus 11 Hermus.
12 Laudibus Italiæ certent: non 13 Bactra, neque 14 Indi,
Totaque thuriferis 15 Panchaïa pinguis arenis.
16 Hæc 17 loca non tauri 18 spirantes naribus ignem
19 Invertêre, 20 satis 21 immanis dentibus 21 Hydri;
Nec galeis, densisque virûm 22 seges horruit hastis:
Sed 23 gravidæ fruges, et 24 Bacchi Massicus humor
25 Implevère: 26 tenent oleæque, armentaque 27 læta.
28 Hinc 29 bellator equus campo sese 30 arduus infert;
Hinc albi, 31 Clitumne, 32 greges, et 33 maxima 34 taurus
Victima, sæpe tuo perfusi flumine 35 sacro,

1 Esset, esse videretur. 2 Decidentia. 3 Hellenismus: τὰ πρῶτα. Al. *apprime*, id est, valde. 4 Gravem anhelitum & graveolentiam Medi illo flore sedant. 5 Spiritus angustia laborantibus, suspiriosis. δυσπνοοῦσι καὶ ἀσθματικοῖς. 6 Occasione sumpta digreditur in Italiæ laudes, quam aliis omnibus terris præfert, tum propter mala, quibus caret, serpentes, venena, &c. tum propter bona, quibus uberrime affluit, eminetque, ubertatem soli, fruges, vinum, oleum, armenta, greges, aeris temperiem, atque inde fœcunditatem & proventus amplissimos, urbes, edificia, flumina, maria, lacus, metallorum fodinas, populos, viros denique bello claros, atque in his præcipue Augustum. Leg. Flor. l. 1. c. 16. & Propert. El. 21. l. 3. 7 Pomiferæ. 8 Pariendo arbores. 9 Indiæ fluvius. 10 Turbulentus aureis arenis immixtis. 11 Mæoniæ fluvius. 12 Cum Italia sunt conferenda. 13 Bactriana regio, quæ est in Persia, hodie *Corasan*. 14 Regiones Indiæ certent laudibus Italiæ propter fertilitatem & numerum populorum. 15 Arabia Felicis pars, thuris & aromatum feracissima: unde addit *arenis*. 16 Multo minus Italiæ conferri poterunt Colchi aurei velleris, flammiferorum taurorum, serpentigenarum fabula famosi. 17 Italiæ. 18 Efflantes. 19 Sicut in Colchide civitate Scythiæ. 20 Seminatis 21 Feri serpentis aquatici custodientis aureum vellus. Vide Ovid. Met. 7. Per hoc præponit Italiam Colchidi: ibi Jason sevit dentes serpentinos: unde nati homines armati, qui inter se dimicarunt. 22 Satio horrida crevit, id est, nunquam armati exiluerunt ex terra Italiæ. 23 Fœcundæ & grandes. 24 Humor vini Campanus, a monte Campaniæ Italicæ denominatus. 25 Hæc loca Italiæ, id est, in agris Italis proveniunt fruges fertiles. 26 Occupant hæc loca. 27 Pinguia, id est, optimi boves proveniunt in Italia ad arandum. 28 Ex his locis Italiæ. 29 Æn. 3. *bello armantur equi*. 30 Altus cum magno hinnitu. 31 Flu. in Faliscis cujus aqua pota boves candidos facit. 32 Equorum aut juvencorum. 33 Quæ Jovi triumphante offertur. 34 Albus 35 Jovi, qui hinc & Clitumnus dictus: licet omnes fluvii sacri habeantur.

Romanos ad 1 templa Deûm 2 duxêre 3 triumphos.
4 Hic ver assiduum, atque 5 alienis mensibus æstas :
6 Bis gravidæ pecudes, 7 bis pomis utilis arbos.
At 8 rabidæ tigres 9 absunt, et sæva 10 leonum
Semina ; 11 nec miseros fallunt aconita 12 legentes:
13 Nec rapit 14 immensos orbes per humum, neque 15 tanto
Squammeus in 16 spiram tractu se colligit anguis.
Adde tot egregias urbes, 17 operumque laborem,
Tot 18 congesta manu præruptis oppida saxis,
Fluminaque antiquos 19 subter labentia muros.
An mare, quod 20 supra, memorem, quodq. alluit 21 infra?
22 Anne lacus tantos? te, 23 Lari maxime, teque
Fluctibus et fremitu assurgens, 24 Benace, 25 marino?
An memorem 26 portus, 27 Lucrinoque 28 addita claustra?
Atque 29 indignatum magnis stridoribus æquor,
30 Julia quâ 31 Ponto longe sonat 32 unda 33 refuso,
34 Tyrrhenusque fretis immittitur 34 æstus Avernis?
35 Hæc eadem argenti 36 rivos, ærisque metalla
Ostendit 37 venis, atque auro plurima fluxit.

1 Capitolinum, templum Jovis Capitolini. 2 Præibant: in sacris & triumphis victimæ coronatæ, ducebantque pompam. 3 Triumphantes Romanos. 4 In Italia est temperies maxima, quia neque rarum est intensissimum frigus. 5 Non statis, ut alibi, sed etiam per autumnum ipsamque hyemem. 6 Ut imago Consentino Plin. 16. lib. 29. cap. 7 Arbores bis ferunt quotannis poma, biferæ sunt. 8 Immanes, veloces, ut sunt in Armenia. 9 Ab Italia. 10 Neque leones hic nati, ut in Africa. 11 Neque enim hic nascuntur venenatæ herbæ, ut sunt in Ponto. Aconitum fingunt ex Cerberi spuma genitum in [illegible]. Alii ab Acone portu Ponti. 12 Colligentes. 13 Dicit, in Italia non esse magnos serpentes, qui devorant animalia. 14 Maximos sinus & angulos. 15 Quanto in Africa, aut Ægypto, vel alibi. 16 Annulos. 17 Et immensa ac laborata opera. 18 Accumulata. 19 Cingentia, vel alluentia, aut etiam interlabentia, forte aquæductus.

20 Quod alluit Italiam ad partem superiorem Orientem versus ad Venetias, id est, Superum mare, Adriaticum h. Venetum. *Golfo di Venezia.* 21 A parte inferiore Occidentem versus, id est, Inferum mare, Tyrrhenum. 22 Sc. *memorem potius.* 23 Lacus in Gallia Cisalpina prope Comum. *Lago di Como.* 24 Lacus Italiæ. 25 Instar & in formam maris. 26 Ante omnes Julium portum a Julio inceptum, ab Augusto perfectum, ubi mare Tyrrhenum a Lucrino molibus seclusum. Hor. Epist. ad Pisones: *sive receptus terra Neptunus classes Aquilonibus arcet.* 27 Sc. *lacui.* 28 Additos a Julio Cæsare obices. 29 Se excludi, arcerique. 30 Portum Julium apud Baias, immisso in Lucrinum & Avernum lacum mari, effecit. Suetonius in Augusto. 31 Mari. 32 A Julio Cæsare occlusa. 33 Iterum infusa [illegible] obitaculis. 34 Fervor aut accessus maris Tyrrheni. 35 Italia. Iterum laudat Italiam a venis & [illegible]. 36 Venas 37 In venis terræ.

Hæc genus acre virûm, 1 Marsos, 2 pubemque Sabellam
Assuetumque 3 malo 4 Ligurem, 5 Volscosque 6 verutos
7 Extulit: hæc 8 Decios, 8 Marios, magnosque 8 Camillos,
9 Scipiadas duros bello, et te, maxime 10 Cæsar,
Qui nunc extremis Asiæ jam victor in 11 oris,
12 Imbellem 13 avertis Romanis arcibus Indum.
14 Salve, magna parens frugum, 15 Saturnia tellus,
Magna virûm: 16 tibi res antiquæ laudis et artis
Ingredior, sanctos ausus recludere 17 fontes,
18 Ascræumque cano Romana per oppida 18 carmen.
19 Nunc locus arvorum 20 ingeniis, quæ robora cuique,
21 Quis color, et quæ sit rebus natura 22 ferendis.
I. 23 Difficiles primum terræ, collesque 24 maligni,
Tenuis ubi 25 argilla, et 26 dumosis 27 calculus arvis,
28 Palladiâ gaudent sylvâ 29 vivacis olivæ.

1 Illustres populos. 2 Juventutem Samnitum. Samnites a Sabinis originem trahunt. 3 Labori & rerum inopiæ, propter militiam. 4 Populum inferioris Italiæ. 5 Italiæ populos. 6 Gladiis punctim cædentibus verutum instar usos. 7 Genuit, ad gloriam deduxit. 8 Imperatores, qui se pro legionibus devoverunt, patriæ assertores; & belli fulmina. 9 Scipiones, Majorem Africanum ac Minorem, fortes & invincibiles ad bellum. 10 Auguste. 11 Regionibus. 12 Effœminatum, delicatum ac luxuriosum. 13 Imminentes Latio Parthos, aliosque Asiæ pop. tuis legionibus impares armis coerces. 14 Apostrophe ad Italiam. 15 *Quondam regnata Saturno.* Æn. 8. Saturnus enim in Italia regnavit, quo tempore aureum sæculum fuisse ajunt. 16 In tuum honorem laudatas olim Rei Rusticæ artes canere aggredior. Hesiodi Ascræi præceptis insistens. 17 Musarum. 18 Georgicum, quale Hesiodus Ascræus primus scripsit. *Ascra* vicus est Bœotiæ, in quo creditur natus Hesiodus, qui scripsit ἔργα καὶ ἡμέρας, id est, *opera & dies*: quo libro aliqua præcepta de agricultura tradit. 19 Quarta libri hujus pars distinguit naturas, vires, qualitates, notas, indicia terræ: quæ sc. conveniat I. *oleis*, *quæ* II. *vitibus*, III. *pascuis*, IV. *& frugibus*. 20 Sc. *describendis*. 21 Quæ qualitas, quæ ex colore & sapore cognoscitur. 22 Producendis. 23 Pene steriles. 24 Ad frugum productionem. Ut *benignus*, liberalis: ita *malignus* sordidus sæpe, & qui nulli est usui aut adjumento, omnibusque se difficilem præbet. Ter. Hecyr. *Sed ut sit, postquam huic alienum ab sese videt, maligna multo, & procax facta illico est.* Hinc ducta similitudine *colles malignos* vocavit, quorum solum minime ferax & fœcundum, quique ad colendum non sunt satis idonei. 25 Terra cretacea. 26 Spinosis & vepribus plenis. 27 Lapillus. 28 Quam Pallas invenit, id est, ubi terra ad fruges inutilis videtur, aptissima est serendis oleis. 29 *Tarde crescentis* supra: & diu durantis, quia non amittit folia. Plin. 30. l. 12. c. & 16. l. 44. c.

1 Indicio est 2 tractu surgens 3 oleaster 2 eodem
Plurimus, et 4 strati 5 baccis sylvestribus agri.
II. At 6 quæ pinguis 7 humus, dulcique 8 uligine læta,
9 Quique frequens herbis, et fertilis 10 ubere campus,
11 Qualem sæpe cavâ montis convalle solemus
12 Despicere, 13 huc summis 14 liquuntur rupibus amnes,
15 Felicemque 16 trahunt limum; 17 quique editus Austro,
Et 18 filicem curvis 19 invisam pascit aratris:
20 Hic tibi 21 prævalidas olim, multoque fluentes
22 Sufficiet 23 Baccho vites; 24 hic fertilis uvæ,
25 Hic 26 laticis, qualem pateris libamus et auro,
Inflavit cum 27 pinguis ebur Tyrrhenus 28 ad aras,
Lancibus et pandis fumantia 29 reddimus exta.
III. Sin armenta 30 magis 31 studium vitulosque 32 tueri,
Aut 33 fœtus ovium, aut 34 urentes 35 culta capellas;
Saltus, et 36 saturi perito longinqua 37 Tarenti,
Et qualem 38 infelix amisit Mantua campum,
Pascentem 39 niveos herboso 40 flumine cygnos.

1 Natura hoc indicante: cum hujusmodi solo nascantur sponte oleæ. 2 In eadem regione cœli. 3 Olea sylvestris. 4 Conspersi & oppleti. 5 Olivis, quæ ab oleastris deciderent. 6 Sc. *erit.* 7 Verbum ponitur infra, *Sufficiet Baccho vites.* 8 Naturali humore. 9 Qui multas herbas sponte producit. 10 Ubertate, fœcunditate sua naturali. De Italia Æn. 1. *Terra antiqua potens armis atque* ubere *glebæ.* 11 Statim terræ. 12 Deorsum inspicientes videre. 13 Ad hunc campum. 14 Dulciter defluunt, ac destillant. Sic I. 1. *Vere novo gelidus canis cum montibus humor* Liquitur. 15 Fertilem. 16 Ad hunc campum. 17 Et hic campus, qui est expositus in altiore loco vento meridionali. 18 Herbam illam. 19 Molestam: quia radices ejus obsunt aratris. 20 Campus. 21 Præ cæteris validas. 22 Abunde subministrabit. 23 Vino. 24 Sc. *campus est*, id est, bene fert uvam. 25 Quæ fluant pretioso vino, dignoque quod libetur aureis pateris in Deorum sacris, ubi pinguis minister ex Etruria tibiis canit eburneis, & exta aris superponuntur patulis lancibus. 26 Liquoris in uva latentis, id est, vini. 27 Pinguis apparet, dum inflat, quia maxillæ inflantibus tubas maxime inflantur. 28 Juxta. 29 Offerimus. 30 Quam vineam. 31 Sc. *est tibi*, id est, studes & optas. 32 A fame. 33 Agnos. Sic Ecl. 1. *quo sæpe solemus Pastores ovium teneros depellere* fœtus. 34 Morsu suo: quia quicquid mordetur, arescit, *Morsus capræ arbori exitialis*, &c. Plin. 8. l. 50. c. Varro l. 1. 2. c. 35 Vineas, arbusta, aut segetem. 36 Quod est juxta Saturam paludem, vel *saturi*, id est, quod saturas reddit pecudes. 37 Qualia sunt pascua circa Tarentum, aut Mantuam. 38 Quia citra culpam agros & prata cum Cremonensibus amisit. Unde Ecl. 9. exclamat: *Mantua væ miseræ nimium vicina Cremonæ.* 39 Candidos. 40 Mincio.

1 Non 2 liquidi gregibus fontes, non gramina 3 desunt:
Et quantum longis 4 carpent 5 armenta 6 diebus,
7 Exigua 8 tantum 9 gelidus ros nocte 10 reponet.
IV. Nigra fere, et 11 presso pinguis sub vomere terra,
Et cui 12 putre solum, (13 namq. 14 hoc imitamur arando)
Optima frumentis: non ullo ex 15 æquore cernes
Plura domum 16 tardis decedere 17 plaustra juvencis:
18 Aut unde 19 iratus 20 sylvam devexit arator,
Et nemora 21 evertit multos 22 ignava per annos,
23 Antiquasque domos avium cum stirpibus imis
Eruit: illæ 24 altum nidis petière relictis:
At 25 rudis enituit impulso vomere campus.
Nam jejuna quidem 26 clivosi 27 glarea 26 ruris
Vix 28 humiles apibus 29 casias, roremque ministrat:
Et 30 tophus scaber, et nigris 31 exesa chelydris
Creta, 32 negant alios æque serpentibus agros
Dulcem ferre cibum, et curvas præbere latebras.
33 Quæ tenuem 34 exhalat 35 nebulam 35 fumosque
36 volucres;
Et 37 bibit humorem, et, cum vult, 38 ex se ipsa remittit
Quæque suo viridi semper se gramine vestit;
Nec scabie, et 39 salsâ lædit rubigine 40 ferrum:
Illa tibi 41 lætis intexit vitibus ulmos:
Illa ferax oleæ est: illam experiere colendo

1 Sc. *&* *ubi*. 2 Puri, sine pestilentia. 3 Imo abundant. 4 Abrodent. 5 Ut boves, vaccæ, tauri, equi, &c. 6 Æstivis. 7 Brevi. 8 Herbarum 9 Frigore matutinali concretus. 10 Restituet, regenerabit 11 Profundius immisso. 12 Resolubile, & non compactum. 13 Neque enim aliud est *colere*, quam resolvere & fermentare. Colum. 2. lib. 2. 14 Efficere terram putrem 15 Campo æquo & plano. 16 Pondere & onere frugum. 17 Messe onusta, ut gemant boves, crescent hæc ea. 18 Illud etiam solum bonum est, quod e sylvestri in culturam domatur. 19 Sterilitate arborum. 20 Cunctas arbores. 21 Radicitus eruit. 22 Infrugifera. 23 Arbores excessas. 24 Aera. 25 Sterilis & incultus, nunc cultura nitescit. 26 Qualis est in rure clivoso. 27 Glareosa, id est, lapillis immixta, terra est sicca, & proinde sterilis, vix casiam educat apibus: vix rorem marinum. 28 Humi nascentes. 29 Herbas odoriferas, quibus apes vescuntur. 30 Tophacea terra aspera. 31 Cretacea consumpta serpentibus nocivis. 32 Id est, talis terra est aptissima latebris & escis serpentum, non frugibus ferendis. 33 Humida vero terra, irrigua, herbosa, dulcis, erit omni usui apta, oleis, vitibus, pascuis, frugibus. 34 Exspirat, emittit. 35 Humoris indices. 36 Facile evanescentes. 37 Attrahit. 38 Per se, nullo adjuvante. 39 Ex salsedine nascenti. 40 Aratri. 41 Fœcundis & aspectu jucundis.

Et 1 facilem pecori, et patientem vomeris 2 unci.
3 Talem 4 dives arat 5 Capua, et vicina 6 Vesevo
7 Ora jugo, et vacuis Clanius non æquus 8 Acerris.
9 Nunc quo 10 quamque modo possis cognoscere, dicam.
Rara sit, an 11 supra morem si densa, requiras:
(12 Altera frumentis quoniam favet, 13 altera 14 Baccho.
I. Densa magis 15 Cereri, rarissima quæque 16 Lyæo)
Ante locum 17 capies oculis alteque jubebis
18 In solido 19 puteum 20 demitti, omnemque repones
Rursus 21 humum, et 22 pedibus summas æquabis arenas.
Si 23 deerunt, rarum; 24 pecorique et vitibus almis
Aptius uber erit: sin in sua posse 25 negabunt
Ire 26 loca, et 27 scrobibus 28 superabit terra repletis;
29 Spissus ager: glebas 30 cunctantes, crassaque 31 terga
32 Expecta, et validis terram proscinde juvencis.
II. Salsa autem tellus, et quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix (ea 33 nec mansuescit arando,
34 Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina servat)
Tale dabit 35 specimen: tu spisso vimine 36 qualos
Colaque prælorum fumosis diripe 37 tectis:
38 Huc 39 ager ille malus, dulcesque a fontibus undæ
Ad plenum 40 calcentur: aqua 41 eluctabitur omnis

1 Benignam, bonam, utpote herbiferam, pecoribus & arationi. 2 Incurvi. 3 Sc. *agrum*. 4 Fertilitate agrorum. 5 Campaniæ metropolis. 6 Campaniæ monti; crebris incendiis infami. Cluver. 4. l. 5. c. 7 Regio. 8 Camp. item oppido Clanii fl. inundationibus infestato & incolis exhausto: proinde *vacuo*: quia propter inundationem incolæ fugiebant. 9 Docet quibus modis explorandæ sint terræ qualitates ac discernendæ utrum sit, I *rara*, an II. *densa*, III. *salsa*, IV. *pinguis*, V. *humida*, VI. *gravis*, VII. *levis*, VIII. *nigra*, IX. *frigida*. 10 Quamliber terram. 11 Supra modum & mensuram. id est, immodice. 12 Requirere autem potes, quia altera. sc. densa, &c. 13 Sc. rara. 14 Vino aut vitibus. 15 Frumento. 16 Baccho, id est, vino, aut vitibus. 17 Locum aliquem lustrabis eligesque. 18 Ubi terra solida maxime est, non cava. 19 Scrobem. 20 Deorsum mitti. 21 Egestam e puteo. 22 Calcibus premes terram ingestam. 23 Arenæ sc. ita ut fossam replere nequeant. 24 Pascuis & arboribus, quibus pecus vescitur. 25 Arenæ. 26 Fossam suam, unde paulo ante effossæ erant. 27 Si scrobs terram egestam recipere non possit. 28 Super exstabit. 29 Pro certo habe terram illam esse gravem, solidam, & densam. 30 Quæ te morari possent. 31 Terram ab aratro projectam. 32 A tali agro post arationem. 33 Non ponit salsam amaritudinem, dulcisque sit. 34 Quin & vites & poma in ea degenerant. 35 Experimentum. 36 Sume vimineos corbes & vasa viminea, quæ vinum e prælis, id est, lignis, quibus uvæ premuntur, recipiunt. 37 Ubi reponebantur ab injuria pluviæ secura. 38 In hæc vasa viminea. 39 Terra ex agro quem explorare vis. 40 Fontana aqua dulci impleantur, donec plena fuerint. 41 Viam sibi faciet, transibitque cum mora velut Instando.

Scilicet, et grandes ibunt per 1 vimina guttæ.
At sapor 2 indicium faciet manifestus, et ora
Tristia 3 tentantum sensu torquebit amaror.
III. Pinguis item quæ sit tellus, hoc denique pacto
Discimus : 4 haud unquam manibus jactata 5 fatiscit,
Sed picis in morem ad digitos 4 lentescit habendo.
IV. Humida 6 majores herbas alit, ipsaque 7 justo
Lætior : ah ! 8 nimium ne sit mihi fertilis 9 illa,
Neu se prevalidam 10 primis ostendat 10 aristis.
V. Quæ gravis est, ipso tacitam se pondere 11 prodit:
VI. Quæque levis VII. Promptum est oculis prædiscere nigram,
12 Et quisquis color: VIII. at 13 sceleratum 14 exquirere frigus
Difficile est: 15 piceæ tantum, taxique nocentes
Interdum, aut hederæ 16 pandunt vestigia nigræ.
17 His animadversis I. terram multo ante memento
18 Excoquere, et 19 magnos scrobibus concidere montes:
Ante 20 supinatas Aquiloni ostendere glebas,
Quam 21 lætum 22 infodias vitis genus : optima 23 putri
24 Arva solo : 25 id venti curant, gelidæque pruinæ,
Et 26 labefacta 27 movens robustus 28 jugera fossor.

1 Canistri. 2 Sc. *sal* an dulcis, an vero salsus atque amarus sit. 3 Gustantium per sensum aquam. 4 Non est friabilis, sed viscosa & lenta fit, & digitis inhæret, dum habetur & tractatur. 5 Dissolvitur & aperitur. 6 Quam arida. 7 Quam justum est, & quam oportet vegetior & fertilior est. 8 Non probo nimium fertilem, aut luxuriantem, & quæ fallacibus spem eludit aristis. 9 Humida. 10 Cum primum exsurgent. spicæ. 11 Manifestat. 12 Et quicumque est terræ color. 13 Perniciosum frugibus, plantis exitiale. 14 Exquisite nosse. 15 Non raro tamen frigoris indicia sunt taxi, piceæ, & hederæ nigræ ibi natæ. 16 Manifestant & palam faciunt indicia frigoris. 17 De terrarum natura. Quinta pars libri, de vitibus : ubi traditur I. *pastinatio*, II. *translatio e seminario*, III. *satio*, IV. *defensio*, V. *vitium electio*, VI. *putatio*, VII. *stercoratio*, VIII. *repastinatio*, IX. *pedatio*, X. *pampinatio seu frondatio*, XI. *eaque repetita ablaqueatio: hortatio ad diligentiam.* 18 Calore & frigore. 19 E scrobibus effossas glebas aggestasque invertere, soli, ventis & pruinæ exponere, ut excoquantur, & putrescant, priusquam vivi radices solo committas. 20 Qua parte terram spectabant in cœlum versas. 21 Fertile, & lætitiam tibi allaturum. 22 Plantes. 23 Putrefacto & resoluto. 24 Sc. *sunt*. 25 Ut solum putrefiat. 26 Effossa & subacta. 27 Ut macerentur, fodiens, pastinans. 28 Terram, quantam par boum singulis diebus arare potest.

II. At 1 si quos haud ulla viros vigilantia fugit ;
Ante 2 locum similem exquirunt, ubi prima paretur
Arboribus 3 seges, et 4 quo mox 5 digesta feratur ,
6 Mutata ignorent subito ne 7 semina 8 matrem.
Quin etiam cœli regionem in 9 cortice 10 signant :
Ut quo 11 quæque modo steterit, quâ parte calores
12 Austrinos tulerit , qua terga obverterit 13 Axi,
14 Restituant: *adeo in* 15 *teneris consuescere* 16 *multum est* !
III. Collibus , an plano melius sit ponere vitem ,
Quære prius: 17 si pinguis agros 18 metabere campi ;
Densa sere : 19 in denso non segnior ubere Bacchus.
17 Sin tumulis 20 acclive 21 solum, collesque 22 supinos,
Indulge ordinibus : nec secius omnis in 23 unguem
Arboribus 24 positis 25 secto 26 via limite 27 quadret.
28 Ut sæpe ingenti bello cum longa cohortes
29 Explicuit legio, et campo stetit 30 agmen aperto,
31 Directæque acies, ac late 32 fluctuat omnis
33 Ære 34 renidenti tellus, 35 nec dum orrida miscent
Prælia , sed 36 dubius mediis Mars errat in armis.
Omnia sint paribus 37 numeris dimensa viarum :

1 Diligentes vinitores videant , at . . . 2 . . . Solum patent in usum seminatii , ejusdem naturae & situs cum . . . 3 Satio , seminarium. 4 . . . Vineto , in quod transferendæ sint viviradices . . . 5 Ordinata , postquam adolevit. 6 . . . Ne degenerent , aut tabescant. 7 Plantæ , viviradices. 8 Vinetum , quo transferuntur novellæ ex nutrice seminario. 9 Arboris transferendæ. 10 Rubrica notant, ut quas cœli partes in seminario spectaverint , easdem & in vineto retineant. 11 Arbor aut vitis. 12 Meridiem. 13 Septentrionali. 14 Eo modo & ab ea parte eam terræ restituant. 15 Quia prima quæque tenacius hærent , atque consuetudo est altera natura. 16 Utile est. 17 In plano solo densus ordinabis vites , in acclivi , & collino , rarius. 18 Parabis aut eliges , sicut qui castra metantur locum capiunt. 19 Vitis respondet ubertati terræ. 20 Assurgens paulo. 21 In quo seras vineam , sc. *metabere*. 22 Da operam , ut in ordines dirigantur. 23 Perfecte , accurate. Horat. *ad unguem factus homo* , Metaph. a marmorariis , qui juncturas unguibus probant : *ut per leve severos Effundat junctura ungues*. Pers. 1. Sat. 24 Dispositis. 25 Divisio in lineas directas & quadrangulares. 26 Situs arborum. 27 In formam quadrangularem dirigatur. 28 Similitudo illustris. 29 Ordinavit. 30 Multitudo, quæ a duce in prælium jam agi potest. 31 Ordinatæ. 32 Κυμαίνει, undanti mari similis movetur , micat: est enim veluti in fluctibus , propter milites. 33 Armis æreis telisque vibratis. Lucret. 2. l. *Ære renidescit tellus*. 34 Splendenti. 35 Prælio nondum commisso. 36 Incertus , an eos ad prælia accendet , an ad concordiam rediget , id est, sic construuntur in ordine vites , ut solent ante prælium instrui exercitus , qui, signo dato , mox manus conserunt. 37 Spatiis , ut sit idem intervallum.

1 Non animum modo uti pascat prospectus 2 inanem;
Sed quia 3 non aliter 4 vires dabit 5 omnibus 4 æquas
Terra, neque 6 in vacuum poterunt se extendere rami,
Forsitan et scrobibus 7 quæ sint fastigia, quæras:
Ausim vel 8 tenui vitem committere sulco:
Altior ac penitus terræ defigitur arbos,
Æsculus imprimis: 9 quæ quantum 10 vertice 11 ad auras
Æthereas, tantum radice in 12 Tartara tendit,
13 Ergo non 14 hyemes illam, non 15 flabra, neque imbres
Convellunt: immota manet, multosque per annos
Multa virûm 16 volvens durando sæcula vincit.
17 Tum fortes late ramos, et brachia tendens
Huc illuc, media ipsa ingentem sustinet 18 umbram.
IV. Neve tibi 19 ad solem vergant vineta cadentem:
Neve inter vites 20 corylum sere: V. 21 neve flagella
Summa pete, aut summa distringe ex arbore plantas:
(Tantus amor terræ) VI. neu ferro læde 22 retuso
Semina: 23 neve oleæ sylvestres insere truncos.
Nam sæpe 24 incautis pastoribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primum sub 25 cortice tectus
26 Robora comprendit, 27 frondesque elapsus in altas
Ingentem cœlo sonitum dedit: 28 inde secutus
Per ramos victor, perque alta cacumina regnat,
Et totum involvit flammis 29 nemus, et 30 ruit atram
Ad cœlum 31 piceâ crassus 31 caligine 32 nubem:

1 Neque hoc in speciem tantum, ut delectet: sed in utilitatem, ut ex æquo alimentum singulis suppetat. 2 Sese rebus inutilibus oblectantem. 3 Nisi per hanc dispositionem. 4 Æqualia nutrimenta. 5 Arboribus & vitibus. 6 In aerem. 7 Quæ debeat esse altitudo ac profunditas, id est, quam profunde scrobes effodi debeant. 8 Scrobi non ita altæ & profundæ contra atque requirunt arbores: æsculus maxime. 9 Habentur iidem versus 4. Æn. 10 Summitate & cacumine. 11 Cœlum versus. 12 Inferna. 13 Quia tam firmiter radicata est. 14 Tempestates. 15 Venti. 16 Transigens. 17 Deinde, postquam sic radicata est. 18 Ramorum suorum. IV. *Defensio.* 19 Ad occidentem inclinet vites. 20 Avellanam seras, cujus radices vitibus nocent. V. *Vitium electio.* 21 Neque malleolos aut taleas terræ depangendas sume ex summa vitis parte, sed ex ima, ut quæ terram alimento ejus assuetæ desiderent. VI. *Putatio.* 22 Hebeti, non acuto; quo obtritæ potius quam amputatæ rubiginem contrahunt. 23 Neque oleastros internasci patere, quorum cortex pinguis facile ignem pastorum incuria, *vel nimis admotum, vel jam sub luce relictum* apprehendat, incendioque vinetum longe lateque correptum dispereat. 24 Non recte caventibus, nec prospicientibus. 25 Oleæ. 26 Truncum. 27 Oleæ. 28 Post combustionem frondium. 29 Olivetum. 30 Ruere facit, emittit, projicit. 31 Fuligine qualem pix generat. 32 Fumi & flammæ.

Præsertim si 1 tempestas 2 a vertice sylvis
Incubuit, glomeratque 3 ferens incendia ventus.
4 Hoc ubi, non a stirpe valent, cæsæque reverti
Possunt, atque imâ similes revirescere terrâ:
5 Infelix 6 superat foliis oleaster amaris.
7 Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat auctor,
8 Tellurem Boreâ rigidam spirante movere.
Rura gelu 9 tum 10 claudit hyems, nec semine jacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
Optima 11 vinetis satio est, cùm vere 12 rubenti
13 Candida 14 venit avis, longis invisa 15 colubris.
Prima vel autumni 16 sub frigora, cum 17 rapidus Sol
Nondum hyemem contingit equis, 18 jam præterit æstas.
19 Ver 20 adeo frondi nemorum, ver utile sylvis:
Vere 21 tument terræ, et 22 genitalia semina poscunt.
23 Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther
Conjugis in gremium lætæ descendit; et omnes
Magnus alit magno commistus 24 corpore fœtus.
25 Avia tum resonant 25 avibus virgulta canoris,
Et 26 Venerem 27 certis repetunt armenta diebus:
Parturit 28 almus ager; Zephyrique tepentibus auris
29 Laxant arva sinus: superat tener 30 omnibus humor;
Inque 31 novos soles audent se gramina tuto

1 Ventorum: Ἀνέμοιο θύελλα. 2 Ab ipsis cacuminibus. 3 Inflans. 4 Ejusmodi incendium si quando acciderit, a stirpe & radice pereunt vites aut oleæ: superstites repullulant oleastri. 5 Sterilis. 6 Superest. 7 Docet, quo vento flante fodiendæ aut arandæ sint terræ. 8 Hiberno tempore fodere, & vites serere. 9 Cum Boreas flat. 10 Astringit. 11 Vitibus. 12 Φοινικανθέμῳ florum purpura omnibusque coloribus picturato. 13 Ciconia, quæ advenit mense Martio. 14 Ex paludibus, quæ sunt inter Ægyptum & Æthiopiam, ad nos. 15 Quibus pascitur. 16 Paulo ante. 17 Præcipitans dies contractiores, aut celeriter semper currens. 18 Sc. *suis*. 19 Descriptio verni temporis, quod laudat. Cum hac autem descriptione veris Ovidianam confer ex Fast. 1. *Omnia tunc florent, tunc est nova temporis ætas*, & Hor. Od. 4. l. 1. *Solvitur acris hyems grata vice veris & Favoni* &c. 30 Valde. 21 Gravidæ fiunt, propter humorem cœlestem, non secus ac virgines adultæ tument pectore & mammis, maturæ scil viro. 22 Quibus conceptis generent. 23 Tum Jupiter, hoc est aer aureo imbre descendens in gremium Vestæ, id est, terræ, impraegnat fœcundatque conjugem. 24 Totius terræ. 25 In quibus nulla est via, id est, sylvestria. Paronomasia. 26 Rem naturalem ad propagandam prolem. 27 Statis anni temporibus. 28 Quo alimur; ab *alendo*. 29 Arva aperiunt & dissolvunt gremium seminum. 30 Viventibus. 31 Tum primum a se visos, vel cum novo anno quasi novos: nam *tunc est nova temporis ætas*, Ovid. 1. Fast.

Credere: nec metuit surgens 1 pampinus 2 Austros,
Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem:
Sed trudit 3 gemmas, et frondes 4 explicat omnes.
5 Non alios primâ crescentis origine mundi
Illuxisse dies, 6 aliumve habuisse 7 tenorem
Crediderim: ver illud erat: ver magnus 8 agebat
Orbis, et hybernis 9 parcebant flatibus Euri:
Cum primæ lucem pecudes hausère, virûmque
10 Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
Immissæque feræ sylvis, et sidera cœlo.
11 Nec res hunc 12 teneræ possent perferre laborem,
Si non tanta 13 quies iret frigusque, caloremque
Inter, et exciperet cœli 14 idulgentia terras.
VII. 15 Quod superest, quæcumque 16 premes 17 virgulta per agros,
Sparge fimo pingui, et multâ 18 memor occule terrâ:
Aut lapidem 19 bibulum, aut 20 squalentes infode conchas:
21 Inter enim labentur aquæ, tenuisque 22 subibit
Halitus, atque 23 animos tollent sata: 24 jamque reperti,
Qui saxo super, atque ingentis pondere testæ
25 Urgerent: 26 hoc effusos munimen ad imbres:
27 Hoc, ubi 28 hiulca siti findit Canis æstifer arva.
VIII. 29 Seminibus positis, superest 30 deducere terram
Sæpius ad 31 capita, et duros 32 jactare bibentes:
Aut 33 presso exercere solum sub vomere, et ipsa

1 Frondes vitium. 2 Qui humidi sunt. 3 Emittit oculos. 4 Pandit. 5 Et sane crediderim mundi conditi natalem incidisse in vernum tempus. Cui opinioni adstipulantur plurimi gravissimæ auctoritatis viri. Quamvis & autumnale nascentis mundi initium tuentur patroni nec pauci nec levis fidei. 6 Quam vernum. 7 Ductum, continuationem. 8 Ducebat, circumagebat. 9 Abstinebant. 10 Γένος σιδήρεον: humanum genus in dura natum, & quasi terra editum. 11 Necesse enim fuit ut cœli clementia frigoris & caloris mixtam temperiem mundo recens nato indulgeret. 12 Recens natæ. 13 Tranquillitas & temperies aeris intercederet. 14 Benigna influentia & clementia aeris. VII. *Stercoratio.* 15 Redit ad institutum suum, docens quo pacto terræ vitibus serendis aptandæ sint. 16 Pressa plantabis, infodies. 17 Plantaria, malleolos depactos, viviradices. 18 Præcepti mei. 19 Arenarium, per quem meent aqua & aer. 20 Sordidas. 21 Conchas. 22 Clanculum intrabis. 23 Vigorem suum erigent, recreabuntur. 24 Sunt etiam, qui saxis & testis operiunt vites, adversus imbres & æstum Caniculæ. 25 Premerent. 26 Saxum aut testam superponere est protectio contra imbres nimis impetuosos. 27 Sc. *etiam munimen est contra æstum.* 28 Hiantia præ siccitate. VIII. *Repastinatio.* 29 Plantis, viviradicibus jam satis. 30 Deorsum ducere. 31 Radices: est enim arbos homo inversus. 32 Superinjicere ligones, id est, ligonibus effodere. 33 Altius immisso. Periphrasis arationis.

1 Flectere luctantes inter vineta juvencos.
IX. Tum 2 leves 3 calamos, et rasæ 4 hastilia virgæ,
Fraxineasque aptare sudes, furcasque bicornes:
5 Viribus 6 eniti quarum, et contemnere ventos
Assuescant, summasque sequi 7 tabulata per ulmos.
X. Ac dum prima novis adolescit frondibus ætas,
Parcendum 8 teneris: et dum 9 se 10 lætus ad auras
Palmes agit, laxis per 11 purum immissus habenis,
12 Ipsa 13 acies nondum falcis tentanda, sed 14 uncis
Carpendæ manibus frondes, interque 15 legendæ.
Inde ubi jam validis amplexæ 16 stirpibus ulmos
Exierint: tunc stringe 17 comas, tunc brachia tonde:
18 Ante reformidant 19 ferrum: tunc denique 20 dura
Exerce 20 imperia, et ramos 21 compesce fluentes.
IV. Texendæ 22 sepes etiam, et pecus omne 23 tenendum:
Præcipue dum frons tenera, 24 imprudensque laborum:
25 Cui, 26 super indignas hyemes, solemque 27 potentem,
Sylvestres 28 Uri assidue, capreæque 29 sequaces
30 Illudunt: 31 pascuntur oves, 32 avideque juvencæ.
Frigora nec tantum canâ 33 concreta pruinâ,
Aut 34 gravis incumbens scopulis arentibus 35 æstas,

1 Cum moderatione ducere, id est, arare interstitia, & invertere. IX. *Pedatio.* 2 Decorticatos. 3 Adminicula ex arundine, calamis, & virgis lævigatis admovere: sudes item & furcas, quibus innixæ vites novellæ discant populos & ulmos, quibus maritandæ sunt, scandere, unde ventos sustineant, & hinc inde spargant multa tabulata racemis onusta. 4 Perticas. 5 Sustentaculis. 6 Cum quodam enixu erigi. 7 Cacumina ipsa & vitium casulas. X. *Pampinatio, seu frondatio.* 8 Sc. frondibus vitium id est, pampinis. 9 Sic Lucret. 1. l. *Arboribusque datum est variis exinde per auras Crescendi magnum immissis certamen habenis.* 10 Vegetus crescit. 11 Liquidum aerem. 12 Surculus vitis novellæ anniculus horret falcem: ac proinde nondum putandæ sunt vites ferro ipsius falcis. 13 Acumen. 14 Incurvatis. 15 Tollendæ non temere sed cum delectu. 16 Virgulis solidioribus. 17 Folia & pampinos reseca. 18 Priusquam emiserint frondes. 19 Falcis. 20 Falcem & ferrum: nam durus imperator est, qui in capita suorum animadvertit. 21 Luxuriem falce preme. IV. *Defensio & munitio.* 22 Munitiones ex virgultis, more cratium complicatis, vineas sepientes. 23 Continendum, arcendum a vineis, dum surculi teneri sunt. 24 Ignara incommodorum, cujusmodi sunt venti, grandines, morsus, &c. 25 Frondi. 26 Plusquam iniquæ hyemes, aut Sol æstivus. 27 In æstu. 28 *Uri* sunt boves sylvestres, Hercimiæ silvæ proprii, de quibus Cæsar l. 6. de Bel. Gal. Vulgus tamen bubalos vocat uros: legendum itaque monent vel intelligendum *tauri*, qui Italo cœlo notiores. 29 Celeres, fugaces. 30 Per ludum nocent. 31 Vineas. 32 Cibi. 33 Constricta. 34 Vehemens, calore penetrans. 35 Æsta is calor.

Quantum illi 1 nocuêre 2 greges, 3 durique venenum
Dentis, et 4 admorso signata in stirpe cicatrix.
5 Non aliam ob 6 culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur, et veteres ineunt 7 proscenia ludi:
8 Præmiaque ingentes pagos, et 9 compita circum
10 Theseidæ posuêre: atque inter pocula læti
11 Mollibus in pratis 12 unctos saliêre per utres:
13 Nec non Ausonii, Trojâ gens missa, coloni
Versibus incomptis ludunt, 14 risuque soluto,
15 Oraque corticibus sumunt 15 horrenda 16 cavatis:
Et te, Bacche, vocant per 17 carmina læta, tibique
18 Oscilla ex altâ suspendunt mollia pinu.
19 Hinc omnis largo 20 pubescit vinea 21 fœtu:
22 Complentur vallesque cavæ, saltusque profundi,
Et quocumque 23 Deus circum caput egit 24 honestum.
Ergo 25 rite suum Baccho dicemus 26 honorem
Carminibus 27 patriis, 28 lancesque et 29 liba feremus:
Et 30 ductus cornu stabit 31 sacer hircus ad aram,

1 Vitibus aut frondibus. 2 Caprearum præcipue. 3 Venenati morsus. 4 Mordicus abrosa. 5 Neque aliam ob causam immolatur caper in ludis Liberalibus, quam quod vites rodat: a quibus ludis Bacchi, theatrales ac scenici ludi, tragœdiæ maxime, originem traxere. Apud Ovid. habes de immolatione ista, ejusque origine Fast. l. 1. *Sus dederat pœnas*, &c. 6 Quia vites rodit. Unde Ovid. 1. Fast. *Rode caper vitem, tamen hinc cum stabis ad aram, In tua quod spargi cornua possit, erit.* Vide & 15. Met. 7 Vestibula, pulpita, locum ante scenam, scenam ipsam. 8 Athenienses in memoriam pagorum, in quibus dispersi victitabant, priusquam a Theseo in urbem redacti sunt, veteres hosce ludos Libero patri per pagos & compita celebrabant, præmio proposito, sc hirco, iis, qui agillime saltassent uno pede per utres ex hircina pelle inflatos unctosque. Hor. *Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum.* 9 Loca, quo plures viæ competunt, id est, conveniunt, id est, trivia. 10 Athenienses a Theseo in urbem collecti. 11 Herbosis. 12 Pingues & lubricos. 13 Atque hinc ad Italos, a Trojana colonia oriundos fluxere etiam ludi in honorem Liberi patris, quos celebrant inconditis versibus & risu, larvis ex corticibus cavatis personati. 14 Cachinno. 15 Personas, larvas, per quarum medium sonant verba. 16 Ut facies applicentur factis foraminibus, pro oculis, naribus, & ore. 17 Hymnos. 18 Imagunculas, quæ verticularum coagmentis formatæ, & pensiles, varias rerum species simulabant. Macrob. l. 1. c. 7. Sat. humana esse simulacra vult, referetque instituti originem ad Herculem. Alii suspendicula esse autumant, quibus invicem per transversum, in aere ludentes levabant aut premebant: quas jactationes, Latini cernuationes, Græci αἰώρας dicebant. 19 Et tamen ab hoc cultu Bacchi utcumque rudi, Dei læta præsentia vini rerumque abundantiam suppeditabat. 20 Crescit, floret. 21 Proventu. 22 Largo fœtu vinearum. 23 Bacchus. 24 Pulchrum. 25 Secundum debitum morem. 26 Hymnum. 27 Romanis. 28 Vasa sacrificiis apta. 29 Placentas ex lacte, farre, melle, oleo. 30 Verbum rituale. 31 Conveniens sacrificio.

Pinguiaque in verubus torrebimus exta 1 colurnis.
Est etiam ille labor curandis vitibus alter,
Cui nunquam 2 exhausti satis est: namque omne quotannis
3 Terque quaterque 4 solum 5 scindendum: glebaque versis
6 Æternum 7 frangenda bidentibus: XI. omne 8 levandum
Fronde nemus: 9 redit agricolis labor actus in orbem,
Atque 10 in se sua per vestigia volvitur annus.
Et jam olim 11 seras 12 posuit cum vinea frondes,
Frigidus et sylvis Aquilo decussit 13 honorem;
Jam tum 14 acer curas venientem 15 extendit in annum
Rusticus, et curvo 16 Saturni dente 17 relictam
Persequitur vitem attondens, 18 fingitque putando.
Primus humum fodito, primus 19 devecta cremato
20 Sarmenta, et 21 vallos primus 22 sub tecta referto:
23 Postremus metito: 24 bis vitibus ingruit umbra:
25 Bis 26 segetem densis 27 obducunt sentibus herbæ:
28 Durus 29 uterque labor. *Laudato ingentia rura*,
Exiguum colito. Nec non etiam 30 aspera 31 rusci
Vimina per sylvam, et ripis fluvialis 30 arundo
32 Cæditur, incultique 33 exercet cura 34 salicti.

1 Ex corylo factis: nam a *corylo* fit *colurnus*. Quia & corylus Baccho vitibusque infesta. 2 Laboris, id est, semper debemus laborare. 3 Frequenter. 4 Continens vites. 5 Sulcandum & fodiendum. 6 Perpetuo, assidue: 7 Id est, occandum est. XI. *Iteranda pampinatio, & ablaqueatio curanda.* 8 Depampinanda est omnis vinea, ut fructi solem excipiant. 9 Toto anni curriculo agricola debet esse in labore. 10 A vere per æstatem, autumnum & hyemem sit semper reditio in ver. Inde annus Græcis ἐνιαυτὸς. Latinis ab *Am*, id est, circum, dictus. 11 Quas sero & tarde deponit. 12 Exacto plane Autumno. 13 Frondes, decus arborum: namque *turpis sine frondibus arbor.* 14 Strenuus. 15 Dilatat, id est, incipit curare, quæ anno sequenti peragenda sunt. 16 Falce vinitoria quasi Saturnus usus dicitur, ablaquear, hoc est, recidit minorum gentium radiculas, quo felicius crescant majores, quas tamen putando fingit. 17 Cujus culturam paululum intermiserat. 18 Componit resecando superflua, & coaptando utilia. 19 A vinea domum. 20 Amputamenta, id est, superfluos & resectos palmites. 21 Pedamenta, in usum venturi anni. 22 Ne putrescant pluvia. 23 Matura sit vindemia, ut racemi legantur bene cocti. 24 Et quia bis excrescunt pampini, bis succrescunt herbæ; bis pampinandum, bis runcandum, & sarriendum. 25 Vere & autumno. 26 Novellas vitium plantas. 27 Cooperiunt spinis. 28 Est molestus. 29 Qui est in amovendis pampinis & sentibus. 30 Ligamina vitibus futura. 31 Fruticis sponte nascentis, de genere veprium. 32 Amputatur a rusticis. 33 Cultorum vitium. 34 Salicum.

1 Jam vinctæ vites: jam falcem arbusta reponunt:
Jam 2 canit extremos 3 effœtus vinitor 4 antes.
5 Sollicitanda tamen tellus, 6 pulvisque movendus,
Et jam maturis metuendus 7 Juppiter uvis.
8 Contra, 9 non ulla est oleis cultura: neque illæ
Procurvam expectant falcem, rastrosque tenaces,
10 Cum semel hæserunt arvis, 11 aurasque tulerunt.
12 Ipsa satis tellus, cum 13 dente recluditur unco,
Sufficit humorem, et gravidas 14 cum vomere fruges.
15 Hoc pinguem, et 16 placitam Paci 17 nutritor olivam.
18 Poma quoque, 19 ut primum truncos sensêre valentes,
Et vires habuêre suas, ad sidera raptim
Vi propriâ 20 nituntur, opisque haud 21 indiga nostræ.
Nec minus interea 22 fœtu 23 nemus omne 24 gravescit,
Sanguineisque inculta rubent aviaria baccis:
25 Tondentur cytisi: 26 tædas sylva alta ministrat:
27 Pascunturque ignes nocturni, et lumina fundunt.
28 Et dubitant homines 29 serere, atque 30 impendere curam?
Quid 31 majora sequar? salices, 32 humilesque genistæ,
Aut illæ pecori 33 frondem, aut pastoribus umbram
34 Sufficiunt, sepemque satis, et pabula 35 melli.

1 Et tamen laboribus quasi defuncto, iamque defesso, post vites alligatas, putatas, & usque ad extremos earum ordines omnem laborem devoratum, & devictum, novus ingruit; denuo tellus sollicitanda, pulvis & lapis omnis movendus. aeris intemperies usque metuenda. & pluvia. 2 Canendo laudat. 3 Lassus & virium expers. 4 Ordines anteriores vinearum. 5 Rastris. 6 Ut uvæ eo obducantur, priusquam maturæ sint. 7 Aer, tempestas cœli seu aeris. 8 *Sexta libri pars tractat, sed levi brachio, de oleis, malis, arboribus aliis, nec non fruticibus.* 9 Si cum vitium cultura conferantur, alias curam desiderant. 10 Ubi radicem egerint, & stirpem extulerint. 11 Impetus ventorum. 12 Tellus simplici vomere inversa sufficienter facit & ministrat humorem, qui satis sit ad oleas. 13 Ligone aperitur. 14 Sc. recluditur. 15 Hac ratione. 16 Pacis symbolum. Idcirco et insigne, Φιλειρηνον. 17 Nutritor. Deponens, seu me-Post diumverbum 18 Pomiferæ arbores. 19 quam creverunt. 20 Eriguntur diligentia. 22 Fructibus, ut castaneis, 21 nucibus, malis, cerasis, &c. 23 Sylvestres arbores, avium domicilia etiam cultura destitutæ proferunt arboreos fœtus, & *baccis dumeta rubent.* 24 Gravidum fit. 25 A capellis, apibus, jumentis. 26 Larices & piceas, unde succus fluit in usum luminum, & ipsæ faces conficiuntur. 27 Nutriuntur injectis tædis. 28 Epiphonema interrogatoriæ, sic Æn. 6. *Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?* 29 Hujusmodi arbores, ut tædas, & cæteras tam utiles. 30 Ut conserventur. 31 Res in quibus major est utilitas. 32 Brevis staturæ. 33 Pabulum frondium. 34 Subministrant. 35 Mellificantibus apibus.

Et juvat 1 undantem buxo spectare 2 Cytorum,
3 Naricięque picis lucos: juvat arva videre
4 Non rastris hominum, non ulli obnoxia curæ.
Ipsæ 5 Caucaseo steriles in vertice 6 sylvæ,
Quas 7 animosi Euri assidue franguntque, 8 feruntque,
9 Dant alios aliæ 10 fœtus: dant utile lignum
Navigiis pinos, 11 domibus 12 cedrosque cupressosque.
13 Hinc 14 radios 15 trivêre rotis, hinc 16 tympana plaustris
Agricolæ, et 17 pandas ratibus posuêre 17 carinas.
18 Viminibus salices fœcundæ, frondibus ulmi:
At 19 myrtus validis hastilibus, et 20 bona bello
Cornus: 21 Ituræos taxi torquentur in arcus.
22 Nec tiliæ 23 leves, aut torno 24 rasile buxum,
Non 25 formam accipiunt, ferroque cavantur acuto.
Nec non et 26 torrentem undam levis innatat 27 alnus
27 Missa Pado: nec non et apes 28 examina condunt,
Corticibusque cavis, 29 vitiosæque ilicis 30 alveo.
31 Quid memorandum æque 32 Bacchëia dona tulerunt?
Bacchus et ad culpam 33 caussas dedit: ille 34 furentes
35 Centauros letho domuit, Rhœtumque, Pholumque,

1 Ventorum flabris impulsam: sic *fluctuo*, *fluito*, *nato*, *nuto*, usurpantur: vel *undantem*, id est, abundantem. 2 Paphlagoniæ montem. 3 Arbores feraces picis, qualis in Naricia, Ulyssis patria: ubi plurimæ sunt piceæ arbores. 4 Cum hæc loca inculta sint. 5 Caucasus mons Scythiam Asiaticam disterminat ab Albania. 6 Arbores. 7 Valide spirantes, ab ἀνέμου ventus. 8 Impellunt. 9 Diversæ arbores dant diversas utilitates & fructus, quæque suos. 10 Si non in fructum, in usum tamen. 11 Construendis. 12 Nam & templum Hierosolymitanum ex cedro fuit extructum. 13 Ex his sylvis: neque enim e cedris cupressisve fiunt radii. 14 Ligna, quæ sunt inter axem & circumferentiam: qui *radii* dicti, quod, ut radii a globo Solis, ita hi ab axe deducantur. 15 Torno composuere ad rotas construendas. 16 Vehiculorum tecta ad instar tympani testudinata. 17 Incurvas trabes infimas. 18 Ex quibus varia intexuntur vasa, agricolis necessaria, ut corbes, &c. 19 Mascula. Fœmina enim hastis inutilis. 20 Utilis est ad bellum: quia ex ea hastilia fiunt, & alia tela. 21 Quales habent Ituræi, Cælo Syriæ populi, arcu pugnaces, ut & Parthi. 22 Etiam. 23 Planæ. 24 Quod facile radi potest. 25 Vasorum aut instrumentorum nobis utilium. 26 Præcipitanter fluentem. 27 Allusum ad sorores Phaetontis mutatas in alnos prope Eridanum, seu Padum. 28 Fœtus suos. 29 Ævo confectæ, exesæ, cavæ. 30 Caverna. 31 Quid simile vites? quinimo in libidinem & rixas furiant: teste *Centaurea morte cum Lapithis rixa super mero Debellata* quam pugnam in Pirithoi nuptiis, lege 12. l. Met. Ovid. 32 A Baccho inventæ vites. 33 Occasionem. 34 Ebrietate. 35 Thessaliæ populos, Ixionis & Nubis filios, media parte homines, media equos.

*

Et 1 magno Hylæum 2 Lapithis cratere minantem.
3 *O fortunatos nimium, sua si 4 bona norint,*
Agricolàs! quibus ipsa 5 procul discordibus armis,
Fundit 6 humo 7 facilem victum 8 justissima tellus.
9 Si non ingentem 10 foribus domus 11 alta 10 superbis
12 Mane salutantum totis vomit ædibus 13 undam,
Nec varios 14 inhiant 15 pulchrâ 16 testudine postes,
17 Illusasque 18 auro vestes, 19 Ephyreïaque æra,
Alba nec 20 Assyrio 21 fucatur lana veneno,
Nec casià liquidi corrumpitur usus olivi:
22 At secura quies, et nescia 23 fallere vita,
Dives opum variarum; at 24 latis otia fundis,
Speluncæ, 25 vivique lacus; at 26 frigida 27 Tempe,

1 Capaci. 2 Populis vicinis, quibus sæpe cum Centauris certamen erat. 3 *Septima, eaque ultima libri hujus pars excurrit in laudes vitæ rusticæ.* Hinc Cic. Orat. pro Sex. Roscio: Ut *non omnem frugem neque arborem in omni agro reperire possis; sic non omne facinus in omni vita nascitur. In urbe luxuries creatur: ex luxurie existat avaritia necesse est: ex avaritia erumpat audacia: inde omnia scelera ac maleficia gignuntur. Vita autem hæc rustica, quam tu agrestem vocas, parsimoniæ, diligentiæ, justitiæ magistra est.* Cum hoc consentit Lucret. l. 1. *Divitiæ grandes homini sunt vivere parce Æquo animo, neque enim est unquam penuria parvi*, &c. Et Claud. l. 1. in Rufinum: *Fabricius parvo spernebat munera regum, &c.* 4 Commoda, quæ ex agricultura percipiuntur. Lege Cic. in Cat. Maj. Horat. Od. 2. l. Ep. 5 Longe a civilibus bellis. Accommodate his & sequentibus Tibul. l. 1. El 1. *Divitias alius fulvo sibi congerat auro, &c.* 6 In humo. 7 Facile acquisibilem. 8 Quæ justissime respondet agricolarum votis, quæ accepit, largo cum fœnore reddens. 9 Tametsi. Confert cum urbana, quam elevat, imitatus Lucretium l. 2. *Si non aurea sunt*, &c. mox *Attamen inter se*, &c. 10 Habens magnificas fores, in quibus variæ sculpturæ conspici solent. 11 Qualis est in urbibus, cum rusticorum sit *humiles habitare casas.* 12 Clientum, *Ave matutinum* portantium importunam turbam cum fastidio emittit. 13 Undatim proruentem. 14 Cum hiatu ferino se concupiscere indicant. 15 Aurea & eburnea. 16 Testudinum Indicarum putaminibus in lamina sectis distinctos ac gemmantes. 17 Auro, ad illusionem intexto aut perfuso variegatas. Phrygiorum opera & lusu fabularum pictas. Adverte, *vomit, illusas, fucatur, corrumpitur.* 18 Filis auratis. 19 Corinthia, avaris mixtione ex incendio urbis Corinthi comperta. 20 Purpura, cujus inventio Assyriis accepta fertur. 21 Tingitur, coloratur. 22 Fucatum tamen hunc civium splendorem compensant rusticæ vitæ securitas, simplicitas, rerum copia, amœna loca, nativæ voluptates, frugalitas, religio, Dii præsentiores, e quibus Justitiæ numen diutius cum rusticis moratum est. 23 Fallendi. 24 Voluptates latis agris, id est, loca amœna. 25 Fluentes. 26 Propter aquas & umbras. 27 Loca amœna & temperata, qualia sunt Tempe in Thessalia. De his Ovid. Met. 1. *Est nemus Æmoniæ, prærupta quod undique claudit Sylva, vocant Tempe, per quæ Peneus ab imo Effusus Pindo spumosis volvitur undis, &c.*

Mugitusque boum, 1 mollesque sub arbore somni
2 Non absunt: 3 illic saltus, ac 4 lustra ferarum,
Et patiens operum, exiguoque assueta juventus:
Sacra Deûm, sanctique patres: extrema per 5 illos
6 Justitia, 7 excedens terris, vestigia fecit.
8 Me vero 9 primum dulces ante omnia 10 Musæ,
11 Quarum sacra fero, ingenti 12 percussus amore,
Accipiant; 13 cœlique vias et sydera 14 monstrent;
Defectus Solis varios, Lunæque labores:
16 Unde 17 tremor terris: 18 quâ vi maria alta 19 tumescant
20 Obicibus ruptis, rursusque in se ipsa 21 residant;
22 Quid tantum 23 Oceano properent se tingere Soles
Hyberni; vel quæ 24 tardis mora 25 noctibus obstet.

1 Iucundi. A quietis dulcedine. Horat. *Libet jacere modo sub antiqua ilice, Modo in tenaci gramine. Labuntur altis interim ripis aquæ, Queruntur in sylvis aves, Fontesque lymphis obstrepunt manantibus, Somnos quod invitet leves.* 2 A rure. 3 Ruri. 4 Latibula: per quæ venationes intelligit 5 Sanctos patres ruri degentes 6 Virgo Astræa 7 Derelinquens terras ob hominum scelera, & in cœlum facessens. Hoc testatur Catullus in carmine de nuptiis Pelei & Tethidis his versibus: *Præsentes namque ante domos invisere castas Cœlicolæ, nondum spreta pietate solebant, &c.* Eadem ferme Ovid. Met. 1. *Victa jacet pietas: & virgo cæde madentes Ultima cœlestum terras Astræa reliquit.* 8 Duo optat, sc. esse Philosophum, ut cognosceret rerum causas, quo nihil est præclarius; aut rusticum & agricolam. 9 Primo & præcipuo loco. 10 Rerum divinarum comtemplationes. Confer Od. 1. l. 1. Horat. cum his. 11 Quarum mystam me & sacerdotem profiteor. Horat. Od 1. l. 3. *Carmina non prius audita Musarum sacerdos Virginibus puerisque canto* 12 Affectus. 13 Doceantque cœlestium orbium motus, siderum ortus & obitus. 14 Doceant me. Pollicetur & Propertius se, ubi militiam illam miseram Veneris deseruerit, hujuscemodi studio daturum, dicens: *Tum mihi naturæ libeat perdiscere mores &c.* Vide l. 3. El. 4 15 Eclipsis seu imminutio luminis Solis, quæ contingit ob interpositionem Lunæ inter Solem & nostrum visum, ac Lunæ, quæ contingit ob interpositionem terræ, inter Solem & Lunam, e diametro oppositæ, rationes. 16 Motus terræ. 17 Sc. *decidat*, id est, unde terræ motus existant, sc. ex conflictu & impulsu spirituum & ventorum, cavitatibus terræ inclusorum, ex obstructis meatibus & poris vi erumpere pugnantium. Lucret. 5. de terræ motu: *Denique sub pedibus tellus cum tota vacillet, Concussæque cadant urbes, dubiæque minantur, Terra superna tremit, magnis concussa ruinis.* 18 Reciproci maris æstus causas. 19 Extollantur: cujus causam nonnulli ad Lunam referunt; cujus in aquas imperium est, & terris proxima: nam pro ejus ortu vel occasu & progressu ad circulum meridianum mare fluere ac refluere statuunt. 20 Obstaculis, ut littoribus. 21 Descendant, ut locum capiant. 22 Cur dies hyberni breviores, æstivi longiores. 23 Magno mari, terram ambienti. 24 Tarde venientibus. 25 Æstivis.

1 Sin, has ne possim naturæ accedere partes,
Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis;
Rura mihi, et rigui placeant in vallibus amnes;
Flumina amem, sylvasque 2 inglorius: 3 ô, ubi 4 campi,
5 Sperchiusque, et virginibus 6 bacchata Lacænis
Taygeta! ô, qui me gelidis in vallibus 7 Hæmi
8 Sistat, et ingenti ramorum protegat umbra!
9 *Felix, qui potuit rerum cognoscere caussas,*
Atque metus omnes, et 10 inexorabile fatum
Subjecit pedibus, 11 strepitumque Acherontis 12 avari!
13 Fortunatus et ille, Deos qui novit agrestes,
14 Panaque 16 Sylvanumque senem, 16 Nymphasque sorores.
17 Illum non populi 18 fasces, non 19 purpura 20 regum
21 Flexit, et infidos 22 agitans discordia 23 fratres;
24 Aut 25 conjurato descendens 26 Dacus ab 25 Istro:
27 Non res Romanæ, 28 perituraque regna: neque ille,
Aut doluit miserans inopem, aut invidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipsa 29 volentia rura

1 Quæ naturæ mysteria si per ingenii tarditatem, & cordis a frigido crassoque sanguine hebetati, assequi, & nosse non datur: secundo loco rura, rusticaque numina amo, veneror que. 2 Existens sine gloria. 3 *O soles! o tunicata quies! o nemus! o fontes &c.* Martial. 10. l. 51. Epigr. 4 Amœni sunt. 5 Thessaliæ fl. 6 Lacedæmoniarum bacchantium Orgiis celebrata Taygeta, mons Laconiæ. Sic Æn. 3. *Bacchatamque jugis Naxon.* 7 Montis Thraciæ 8 Constituat. 9 Felix utique est sapiens, qui cum rerum caussas sciat, quæ vera est scientia, fatum infra se videt, non ipsam mortem timet. 10 Inevitabile, id est, qui ipsam mortem non timet. 11 Animarum omnium illuc tendentium, tumultum. Unde Æn. 6. de hac eadem re dicit: *Æneas (miratus enim motusque tumultu) Dic, ait, o virgo, quid vult concursus ad amnem? Quid-ve petunt animæ?* 12 Quia omnia accipit, & nihil dat. 13 Sed & felix rusticus, qui Deorum consortio ac cultu lætus, tutus & securus agit. 14 Deum pastorum. 15 Deum sylvarum. 16 Oreades, Dryadas, Najadas, Napæas. 17 Animum illius, *Deos qui novit agrestes*, cuique parvo contentus est. 18 Honores & magistratus Rom. quibus præferebantur fasces virgarum cum securi a lictoribus. Hor. Ep. 16. l. 1. *Ut si detuleris fasces indigno.* 19 Regnandi libido & splendor. 20 Sc. *indumentum.* 21 Movit, attraxit ad se. 22 Vexans. 23 Ut Eteoclem & Polynicem, Romulum, & Remum. 24 Securum quid meditentur hostes, quid rebelles socii. Daci autem in bella profecturi Istrum jurabant, se nolle re infecta redire. 25 Ab accolis Istri, ut Dacis, Getis, Germanis in Romanos conspirantibus, id est, timor illorum non flexit illum. 26 Populus a Germanis Danubio divisus. 27 Non sollicitum de Imperio rebusque Romanis, stentne, cadantne. 28 A Romanis subigenda et ad Romanum imperium transferenda flexerunt illum. 29 Non coacta.

Sponte tulêre suâ, carpsit: nec 1 ferrea jura,
2 Insanumque 3 forum, aut populi 4 tabularia vidit.
5 Sollicitant I. alii remis 6 freta 7 cæca; II. 8 ruuntque
In ferrum; 9 penetrant III. aulas, et limina regum;
IV. 10 Hic 11 petit excidiis urbem, miserosque 12 penates,
Ut 13 gemmâ bibat, et 14 Sarrano 15 indormiat ostro;
V. 16 Condit opes alius, 17 defossoque 18 incubat auro;
VI. Hic stupet 19 attonitus 20 rostris; VII. hunc 21 plausus 22 hiantem
Per 23 cuneos (24 geminatur enim plebisque Patrumque)
25 Corripuit; VIII. gaudent 26 perfusi sanguine fratrum,
27 Exilioque domos, et dulcia limina mutant.

1 Dura, inviolata. 2 Litibus fremens. 3 Judiciale, id est, locum, in quo judicia ferri solent. 4 Locus Romæ in atrio Libertatis, ubi asservabantur tabulæ, id est, scripta publica & literæ de prædiis, vectigalibus, portoriis, &c. 5 Neque rustica hæc vita urbanam tantum superat aut Philosophicam æquat: sed & alia omnia vitæ instituta & conditiones longe antecellit: quæ vel I. *nautæ atque mercatores ineunt*, vel II. *milites*, III. *aulici*, IV. *patriæ libertatis oppressores*, V. *avari Eucliones*, VI. *oratores & patroni*, VII. *munerarii*, VIII. *qui arma capessunt civilia.* 6 Hor. Sat. 1. l. 1. *Impiger extremos curris mercator ad Indos, Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.* 7 Occulta, momento enim vertuntur, cum tranquilla esse videantur. Virg. *Cæcis erramus in undis.* 8 Præcipites ruunt in arma. 9 Insinuant se principibus, ut intimi sunt. Horat. Od. 2. Epod. *Forumque vitat, & superba civium potentiorum limina.* 10 Alius. 11 Adoritur. 12 Deos domesticos aut domos. 13 Gemmato poculo, *gemma ad pocula transfert.* Juv. l. 5. Sat. Propert. l. 3. El. 4. *Nec tamen inviso pectus mihi carpitur auro, Nec bibit e gemma divite nostra sitis.* 14 Tyrio, a purpura pisce, cui *Sar* nomen, dicta *Sarrha*, inde Tyrus. 15 Ut habeat lectum coopertum purpura Tyria, aut tapetis purpureis. 16 Abscondit. 17 Quod prius infossum, ut nunc conspiciat, defodit. 18 Incubando involvit se in aurum. *Divitiis soli incubuere repertis.* 6 Æn. non ausi uti, ac frui iis. 19 Acclamationibus convasatis supra mortalitatem se efferri opinatus. 20 Magistratibus pro Rostris gerendis. Erant enim *Rostra* locus ante Curiam, unde edicta publica, & ad populum verba fiebant, navium, ab Antiatibus captarum, rostris adornatus. In Rostris Magistratus sedentes jus dicebant, & ibidem leges ferebantur, & conciones habebantur. 21 *Famæque petitor Multa dare in vulgus, totus popularibus auris Impelli, plausuque sui gaudere theatri.* Lucan. de Pomp. l. 1. 22. Honoris cupidum. 23 Graduum ordines in theatro. 24 Quia sæpe redditur plausus plebis & patrum. 25 Totum ad se rapuit. 26 *Sanguine civili rem conflant, divitiasque Conduplicant, avidi cædem cæde accumulantes Crudeles gaudent in tristi funere fratres.* Lucr. 3. l. Adeoque pars victa cogitur, *patriæ fines & dulcia* linquere *arva*, ut Eclog. 1. & 9. *At nos hinc alii sitientes ibimus Afros, Pars Scythiam.* 27 Pro dulcibus domibus exulant ultro, ut scelerati voti compotes fiant.

Atque 1 alio patriam quærunt 1 sub sole jacentem.
2 Agricola 3 incurvo terram dimovit aratro;
Hinc 4 anni labor: hinc patriam, parvosque 5 nepotes
Sustinet: hinc armenta boum, 6 meritosque juvencos.
Nec requies, quin aut pomis 7 exuberet annus,
Aut fœtu pecorum, aut 8 cerealis mergite culmi,
9 Proventuque oneret sulcos, 10 atque horrea vincat.
Venit hiems: teritur 11 Sicyonia bacca 12 trapetis;
Glande sues 13 læti redeunt, dant 14 arbuta sylvæ;
Et varios ponit fœtus 15 autumnus, et alte
Mitis in 16 apricis coquitur vindemia saxis.
Interea dulces pendent circum 17 oscula nati:
Casta 18 pudicitiam servat 19 domus; ubera vaccæ
20 Lactea demittunt, pinguesque in gramine læto
Inter se adversis luctantur cornibus hædi.
21 Ipse dies agitat festos, 22 fususque per herbam,
23 Ignis ubi in medio, et socii cratêra 24 coronant,
Te 25 libans 26 Lenæe, vocat: pecorisque 27 magistris
28 Velocis jaculi certamina ponit in ulmo:
Corporaque 29 agresti nudant prædura 29 palæstrâ.

1 Sub alia regione aut climate. Horat. Od. 16. l. 2. *Quid terras* alio *calentes* Sole *mutamur?* 2 Docet agricolam non otiosum esse, sed longe lærioribus exercitationibus teneri. 3 Aravit & coluit terram. 4 Ex agricolæ labore, *qui redit actus in orbem anni*, proventus annuus, sibi, suis, patriæ alimentum. 5 Liberorum suorum liberos sustentat, educat. 6 Boves aratorios, qui meruerunt ex fructu, quem pepererunt labore suo, sustentari. 7 Valde uber aut fœcundus sit. 8 Manipulis calami frumentacei a Cerere inventi. 9 Frugibus abunde provenientibus. 10 Tot sint fruges, ut nulla sit spes in horrea posse ingeri, sed in agro reponi debeant. 11 Oliva, quæ optima & abunde nascitur in Sicyone civ. Laconiæ. 12 Mollis, prælis olcariis. 13 Pingues. 14 Fructus arborum. 15 Is enim *pomifer* ac *vinifer* dicitur. 16 Vinum maturescit in amphoris igni aut Soli expositis. 17 Al. *ubera* sc. matrum. 18 Uxoris. 19 Familia. 20 Lactis plena. 21 Agricola. 22 Prostratus ac recubans. 23 Ad sacrificium cremandum. 24 Florea corolla aut serto: ut 3. Æn. *magnum cratera corona Induit*: vel vino implent, quod instar coronæ labra poculi contingit. Κρατῆρας ἐπεστέψαντο ποτοῖο. Hom. Iliad. α. 25 Sacrificans. 26 Bacche, ut supra, 4. v. hujus libri. 27 Pastoribus, opilionibus, operum sociis. 28 Ponit certamina sagittarum, id est, signum, quod sagittis certatim dejiciant in alta quavis arbore: ut 5. l. Æn. aut palæstræ: proponitque præmia. 29 Luctatione agrestium.

1 Hanc olim veteres 2 vitam coluêre 3 Sabini:
Hanc 4 Remus, et 5 frater: 6 sic fortis 7 Hetruria crevit,
Scilicet et rerum facta est 8 pulcherrima Roma,
9 Septemque una sibi 10 muro circumdedit 9 arces.
11 Ante etiam sceptrum Dictæi regis, et 12 ante
Impia quam cæsis gens est 13 epulata 14 juvencis,
15 Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam 16 audierant inflari 17 classica; necdum
Impositos duris crepitare incudibus enses.
18 Sed nos 19 immensum spatiis confecimus æquor;
Et jam tempus equûm 20 fumantia 21 solvere colla.

1 Vitæ rusticæ laudationem firmat testimoniis humanis & divinis. 2 Rusticanam. 3 Qui Tatienses, Italiæ populi. 4 Romani, qui Rhamnenses. 5 Romulus. 6 Per agriculturam. 7 Hetrusci, qui Luceres. 8 Caput orbis. 9 Montes, Capitolinum, Aventinum, Cælium, Exquilinum, Viminalem, Quirinalem, Palatinum. 10 Sc. *uno*, id est, unis mœnibus. 11 Ante Jovis regnum, qui educatus fuerat in Dicte, monte Cretæ. Ante argenteam ætatem. 12 Antequam carne vescerentur mortales; sponte natis terræ fructibus contenti, nec parcerent ipsis bobus rustici operis sociis, Cereris ministris. 13 Epulum publicum constituit. 14 Quod impium videtur, cum sint socii laboris. 15 Etiam optimus, aurea secula instituens, qui aurea ætate regnavit in Latio agriculturamque ibidem edocuit: de quo sic Poeta noster Æn. 8. *Primus ab æthereis venit Saturnus ab oris Arma Jovis fugiens*, &c. 16 Homines. 17 Signa bellica, ut tubas, lituos, & cornua, id est, nondum erant bella. Ovid. Met. 1. *Non tuba directi, non æris cornua flexi, Non galeæ, non ensis erat, sine militis usu Mollia securæ peragebant otia gentes.* 18 Priorem librum clausurus Poeta, a Martis equis, non audientibus habenas, in abruptum rapiebatur: hic autem Pacis rusticæ equis diurnum opus emeritis, &, cursu confecto, labore defatigatis solvuntur colla fumantia. 19 Absolvimus immensam materiam, magnamque operam in re rustica navavimus. 20 Ex diuturno labore. 21 A jugo eximendi, id est, jam faciendus est finis materiæ peractæ.

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICORUM

LIBER III.

ARGUMENTUM.

Vovet Augusto templum Honoris et Monumentum Æternitatis. Equorum cura, et Boum. Taurorum pugnæ. Equarum amor. Tractatio ovium et caprarum. Præcepta de lana, de lacte, de canibus alendis, fugandis serpentibus, pecorum morbis. Hinc occasio sumpta describendæ pestis, quæ grassata est per Alpinas et Venetas regiones.

Te quoque magna 1 Pales, 2 et te 3 memorande canemus
Pastor ab Amphryso: 4 vos sylvæ, amnesque 5 Lycæi.
6 Cetera, quæ vacuas 7 tenuissent 8 carmine mentes,
Omnia jam vulgata: quis aut 9 Eurysthea 10 durum,
Aut 11 illaudati nescit 12 Busiridis 13 aras?
Cui non 14 dictus 15 Hylas 16 puer, et Latonia 17 Delos?
18 Hippodameque, humeroque 19 Pelops 20 insignis 21 eburno,

1 Uti prioribus libris Cererem frugum, & Bacchum vini parentes, sic quoque dona tua, id est, pabula, cum laude tua carmine describemus, o Pales, nemorum & pabuli Dea: in cujus honorem Romani Palilia instituerunt, ne pabuli angustia premerentur. 2 Et te Apollo, qui propter Amphrysum fl. pavisti pecus Admeti regis Thessaliæ. 3 Nominande & memoria digne. 4 Sc. *canemus*, id est, in hoc libro pascua & pecora, id est, rem pastoralem pertractabimus. 5 Montis Arcadiæ pecorosæ, Mercurio & Pani familiaris. 6 Namque fabulosa illa, quæ male feriatas & securas aures delinire poterant, omitto tanquam trita, pervulgata, ac vilia. 7 Occupare potuissent. 8 Res carmine describendæ. 9 Mycenarum, Lacedæmoniorumque rege. 10 Imperiis, ut qui Junone dictante Herculem ad duodecim labores, seu certamina impulerit. 11 Qui nihil unquam laude dignum dixerit, aut fecerit, quo se a vituperio redimeret, ne profesto quidem die nominandus. Vide Agell. l. 2. c. 6. Quem Isocratis encomium ab infamia non vindicarit. 12 Regis Ægypti. Quis, inquit Poeta, nescit has fabulas? si quis nesciat, Mythologos per me adeat. 13 In quibus hospites immolavit: sed cum in Hercule frustra tentasset, ab eo interfectus est. 14 Carmine narratus. 15 De quo supra 6. Eclog. 16 Herculi dilectus, & a Nymphis raptus. 17 Insula Ægei maris; in qua Latona enixa est Apollinem & Dianam. 18 Oenomai, Pisarum & Elidis regis, filia: dicta quasi *equorum domitrix*, aut *bellicosa*: cujus nuptias cursu & fraude Myrtili meruit Pelops. 19 Filius Tantali, a quo *Peloponnesus* dicta est. 20 Clarus. 21 Restituto pro carneo, quem Ceres esu absumpserat.

1 Acer equis? tentanda via est, quâ me quoque possim
2 Tollere humo, 3 victorque virûm 4 volitare per ora.
5 Primus ego in patriam mecum (modo vita supersit)
Aonio rediens deducam vertice Musas:
Primus 6 Idumæas referam tibi, Mantua, 6 palmas,
7 Et viridi in campo templum de marmore ponam
8 Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus 9 errat
10 Mincius, et tenerâ 11 prætexit arundine ripas:
12 In medio mihi Cæsar erit, templumque 13 tenebit.
14 Illi victor ego, et Tyrio conspectus in ostro,
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, 15 Alpheum linquens, lucosque 16 Molorchi,
17 Cursibus, et 18 crudo 19 decernet Græcia 18 cæstu.
Ipse, caput tonsæ foliis ornatus 20 olivæ,
Dona 21 feram. 22 Jam nunc 23 solemnes ducere pompas
Ad delubra juvat, 24 cæsosque videre juvencos:

1 Strenuus equis, id est, domitor equorum Oenomai, quibus Hippodamiam vicit. 2 Erigere a re humili. Hor. Od. 2. l. 3. de virtute. *Cætus vulgares & udam Spernit humum fugiente penna.* 3 Voti compos: Græcorum victor: namque ego primus, &c. 4 Ennius. *Nemo me lachrymis decoret, nec funera fletu Faxit: cur? volito vivu' per ora virum.* 5 Primus ego ex Latinis, inito cum Græcis Poetis certamine, referam Musas Musarumque præmia, victoriæ insignia, palmas ex Helicone Mantuam, e Græcia in Italiam. 6 Gloriam & laudem, qualem habent palmis coronati, quorum Idumææ præstantissimæ habentur, id est, primus ego merebor nobili palma coronatus in patriam meam redire. 7 Et victoriæ monumentum erigam, ponamque Honoris templum atque Æternitatis ex marmore, Augusto Cæsari consecratum. 8 Prope, juxta. Eclog. 8. Propter *aquæ rivum viridi procumbit in herba.* Ovid. Propter *humum volitat.* Ter Adelph. *Hic propter hunc assiste.* 9 Circumfluit non recto tramite, erranti similis. 10 Fluvius apud Mantuam in Padum incidens. 11 Cooperit & munit. 12 Stabit itaque in medio templi Augusti simulacrum. Tutelaris sc. Dei. 13 Tuebitur, servabit. 14 Victor ego purpura conspicuus, in agro Mantuano instituam in honorem Cæsaris Circenses ludos, ex more Romano. 25 missuum per factiones 4. h. e. 100. quadrigarum veteri instituto, ad ripam fluminis. 15 Omissis in posterum Olympicis prope Alphæum fl. Elidos, & Nemæis ubi Molorchus excepit Herculem hospitio: huc ad Mantuanos solemnes confluet cuncta pubes Græcorum nostros hosce ludos cæstibus & palæstra celebratura. 16 A Molorcho denominati. 17 Equorum. 18 Munimine manuum, quo pugiles se invicem cædunt, ex corio crudo & plumbi pleno. 19 Certabit. 20 Victoris in Olympiacis præmii. 23 Offeram Augusto, templi ipsius præsidi. 22 Ante constitutum templum. 24 Sacrificia & ludos: quales in solemnibus sacrificiis duci consuevere, per imaginationem ducere ad templa, in quibus sunt Deorum sacra, delectat. 24 Mactatos propter sacrificia.

Vel 1 scenа 2 ut 3 versis 4 discedat frontibus; utque
Purpurea 5 intexti 6 tollant aulæa Britanni.
In 7 foribus pugnam ex auro, solidoque 8 elephanto
9 Gangaridûm faciam, victorisque arma 10 Quirini,
Atque hic 11 undantem 12 bello, 13 magnumque fluentem
14 Nilum, ac 15 navali 16 surgentes ære columnas.
17 Addam urbes Asiæ 18 domitas, pulsumque 19 Niphaten,
Fidentemque 20 fugâ Parthum, versisque sagittis:
Et duo rapta 21 manu 22 diverso ex hoste 23 trophæa,
24 Bisque triumphatas utroque ab litore 25 gentes.
26 Stabunt et Parii lapides, 27 spirantia signa,
28 Assaraci proles, 29 demissæque 30 ab Jove gentis
Nomina. Trosque 31 parens, et 32 Trojæ Cynthius auctor.
33 Invidia 34 infelix 35 Furias, amnemque 36 severum

1 Umbraculum ad ludos scenicos exhibendos extructum. 2 Quo pacto. 3 Περιακτὸς, versatilis scena hinc inde discedens. 4 A loco priore. 5 In aulæis. 6 Sic acu picti, & aulæis intexti videantur ferre velamenta parietum aularum ex purpureo filo contexta. 7 Sc. *templi*, id est, in vestibulis. 8 Ebore. 9 Ex spe & voto Poeta hoc potius, quam ex victoria parta, aut pugna commissa cum Gangaridis pop. Indiæ ultra Gangem. 10 Augusti: ex historia: tractatum in Senatu, *an Augustus, conditor Imperii, Romulus* vocaretur. Florus & Sueton. in August. 7. cap. 11 Ex Ægypto cum classe & exercitu minantes Imperio ruinam Antonium & Cleopatram ab Augusto devictos. 12 Rebus bellicis, ut armis & navibus: Antonius enim & Cleopatra duxere armatas naves quingentas in Augustum. 13 Valde, habet enim septem ostia 14 Ægypti fluvium. 15 Columnas ex ære, rostris victarum navium detracto, conflatas & erectas. 16 Editiores. 17 In sculptura. 18 Ab Augusto. 19 Armeniæ fluvii accolas domitos. 20 Fuga simulata: *mittentem post terga sagittas*. De quibus lege Just. l. 41. 21 Cæsaris victoris. 22 Tam orientali, quam occidentali. 23 Spolia. *Trophæum* autem proprie est *conversio*: qui enim dux hostem in fugam converterat, Trophæum merebatur: qui autem plena victoria consequeretur triumphum: sæpe arbor, cui hostium spolia affigebantur, Trophæum dicebatur. Vide Æn. 11. 24 Bis in triumphum actas, & de quibus bis triumphatum est, sub Cæsare, & sub Augusto. 25 Dalmatas & Cantabros. Sueton. Florus, Messala, Cotv. 26 Stabunt & ad ornatum templi in foribus ex marmore candido, quod in Paro insula plurimum nascitur, ad vivum expressæ effigies Jovis, Dardani, Erichthonii, Trois, Assaraci, Capys, Anchisæ, Æneæ, Iuli, unde gens Julia. 27 Quasi spiritum habeant, spirare visa. 28 Principis Trojani, unde Julius & Augustus originem traxerunt. 29 Deductæ. 30 Per Dardanum & Electram. 31 Assaraci. 32 Apollo, qui cum Neptuno condidit Trojam, *vel* cujus oraculo monitus Ilus condidit Ilium. 33 Infra hæc stabit Invidia non ausa hiscere, utpote metuens ultrices Furias, pœnas Cocyti, rotæ Ixioniæ, saxi Sisyphii. 34 Quia sese plus, quam invisum cruciat: unde Horat. *Invidus alterius rebus macrescit opimis*. Vid. Ovid. Met. 2. 35 Megæram, Tisiphonem & Alecto. 36 Implacabilem.

1 Cocyti metuet, 2 tortosque Ixionis angues,
Immanemque rotam, et 3 non exsuperabile 4 saxum.
5 Interea 6 Dryadum sylvas, saltusque sequamur
7 Intactos, tua, Mecœnas, 8 haud mollia jussa.
Te sine nil altum mens inchoat: 9 en age 10 segnes
Rumpe moras: 11 vocat ingenti clamore 12 Cithæron,
Taygetique 13 canes, domitrixque 14 Epidaurus equorum,
Et vox 15 assensu nemorum 16 ingeminata remugit.
17 Mox tamen 18 ardentes 19 accingar dicere pugnas
20 Cæsaris, et nomen famâ tot 21 ferre per annos,
22 Tithoni primâ quot abest ab origine Cæsar.
23 Seu quis Olympiacæ 24 miratus præmia palmæ,
25 Pascit equos; seu quis fortes ad aratra juvencos,
Corpora præcipue matrum legat: 26 optima torvæ
Forma bovis, cui 27 turpe caput, cui 28 plurima cervix,
Et crurum tenus a mento 29 palearia pendent.
Tum longo nullus lateri 30 modus: omnia magna:

1 Fluvii infernalis a perpetuo luctu denominati. 2 Quibus Ixion est religatus ad rotam, postquam illicitos Junonis petivit amplexus. De hoc supplicio refert Tibullus quoque l. 1. *Illic Junonem tentare Ixionis ausi Versantur celeri noxia membra rota.* 3 Quod exsuperare non valet summum montis cacumen: de quo vide Ovid. Met. 10. & Æn. 6. Q. d. Quisque huic poeti inviderit Dum ob has Cæsaris laudes, æterna sibi supplicia timere debet. 4 Sisyphi sc. 5 Augusto templum de marmore ponam. Redit ad institutum suum, quod est Georgica describere. 6 Nymphæ hæ quercuum, arborum, ut supra, id est, rem agrestem. 7 Argumentum a Poeta nemine hactenus tractatum. 8 Non parvi pendenda sed ardua. 9 Adhortatio sui. 10 Quæ segnes efficiunt, inutiles. 11 Nos ad se describendum. 12 Mons Bœotiæ pascuis nobilis; ut & Bacchantium clamore. 13 Montis Laconiæ quæ canibus strenuis clara. 14 Illyrii civitas equis clara. 15 Quia nemora resonando videntur idem velle. 16 Duplicata resonat. 17 Paulo post, facto hoc opere. 18 Ardore factas. 19 Disponat carminibus meis laudate: quod revera fecit: nam Æn. 8. descripsit in clypeo Æneæ pugnam & Actiacum bellum, quod gessit Augustus cum Antonio. 20 Augusti. 21 Extollere. 22 Filii Laomedontis & fratris Priami, cujus prima origo fuit a Dardano & Electra, id est, quot anni sunt a te usque ad mundi principium. Tithoni longævitas nota est ex Auroræ voto, & fabulis. 23 *Secunda libri pars.* Si quem juvet equos alere alipedes ad cursum & certamina in Olympicis aliisve ludis, sive strenuos ad laborem & arandum matres in utroque genere, equas sc. & vaccas accurare eligat ad generationem. Horat. Od. 1. l. 1. *Sunt quos curriculo pulverem Olympicum Collegisse juvat, metaque fervidis Evitata rotis, palmaque nobilis Terrarum dominos evehit ad Deos.* 24 Cum admiratione affectans. 25 Alit. 26 *Vaccæ optimæ signa.* 27 Magnum & deforme 28 Crassa & longa. 29 Pelles dependentes sub collo. 30 Mensura proportionabilis cæteris membris.

Pes etiam, et 1 camuris 2 hirtæ sub cornibus aures.
Nec mihi displiceat maculis 3 insignis, et 4 albo,
Aut 5 juga detrectans, interdumque 6 aspera cornu,
Et 7 faciem tauro propior, quæque 8 ardua tota,
Et gradiens 9 imâ 10 verrit vestigia caudâ.
Ætas 11 Lucinam, justosque pati 12 Hymenæos
Desinit ante decem, post quatuor incipit annos:
13 Cetera nec 14 fœturæ habilis, nec fortis aratris.
Interea, 15 superat gregibus dum læta juventus,
Solve mares, mitte in Venerem 16 pecuaria 17 primus,
Atque aliam ex aliâ generando 18 suffice prolem.
19 *Optima quæque dies miseris mortalibus ævi*
20 *Prima fugit*: 21 *subeunt morbi*, 22 *tristisque senectus*;
Et labor, et duræ 23 *rapit inclementia mortis.*
Semper 24 erunt, quarum 25 mutari corpora malis,
Semper 26 enim 27 refice: ac, ne post 28 amissa requiras,
29 Anteveni, et sobolem 30 armento 31 sortire quotannis.
32 Nec non et pecori est idem dilectus equino.
Tu modo, 33 quos in spem statuis submittere 34 gentis

1 Curvis. 2 Hirsutæ, pilosæ. 3 Notata. 4 Albo colore immixtis. 5 Nolens præ torvitate subire aratrum. 6 Petens & minitans. 7 Facie, aut secundum faciem, id est, habens faciem similiorem tauro, quam vaccæ, id est, masculo quam fœmellæ. 8 Alta, procera. 9 Usque ad terram demissa. 10 Purgat, delet, sicut scopis verritur atrium, id est, cauda sit longa. 11 Partum. Dea partus pro partu ponitur. 12 Admissiones, coitus, *Catachrestice*, a Deo nuptiarus Hymenæo, ὑμὴν membranula virginitatis claustrum. 13 Reliqua ætas, id est, ante quartum annum & post decimum. 14 Genituræ, propagationi. 15 Dum superstat ætas fœturæ habilis, admissuræ vacent, quo perpetuetur soboles, & conservetur species. 16 Pecora. 17 Cum primum congruerit. 18 Subministra, substitue. 19 Et quia in fluxu omnia sunt, avolatque ætas vegeta, subitque aetatis fex in fundo: mutandi subinde & mares & fœminæ effœtæ vegetioribus, ne intereat, aut degeneret soboles. 20 Unde Ovid. de Arte: *Cito pede labitur ætas, Nec bona tam sequitur, quam bona prima fuit.* Et Juv. Sat. 9. *festinat enim decurrere velox Flosculus angustæ, miseræque brevissima vitæ Portio: dum bibimus, dum serta, unguenta, puellas Poscimus, obrepit non intellecta senectus.* 21 Subsequuntur. 22 Ter Phor. *Ipsa senectus morbus est.* Horat. *Multa senem circumveniunt incommoda.* 23 Delet & extinguit. 24 Mares, & præcipue vaccæ. 25 In melius. 26 Itaque. 27 Suffice, ut succedatur a novis. Metaph. a foro & judiciis: aut reforma in melius. 28 Genus bonorum armentorum degenerando ad interitum intendisse. 29 Præveni. 30 Reficiendo. 31 Elige. 32 Eadem quoque diligentia adhibenda est circa equos, ut *corpora præcipue matrum legas*: item, ut quotannis soboles armento eligatur. 33 Admissarium & equam, id est, qui admittantur ad generationem. 34 Generis & gregis equini.

Præcipuum 1 jam inde a teneris impende 2 laborem.
3 Continuo pecoris generosi pullus in arvis
Altius ingreditur, et 4 mollia crura 5 reponit;
Primus et ire 6 viam, et fluvios tentare 7 minaces
Audet, et 8 ignoto sese committere ponti,
Nec vanos horret 9 strepitus. Illi 10 ardua cervix,
11 Argutumque caput, 12 brevis alvus, obesaque terga;
13 Luxuriatque toris animosum pectus: 14 honesti
Spadices, glaucique; color deterrimus albis,
15 Et gilvo. Tum si qua sonum procul arma dedêre,
Stare 16 loco nescit, 17 micat auribus, et tremit artus,
18 Collectumque 19 premens 20 volvit sub naribus 21 ignem.
Densa 22 juba, et dextro jactata 23 recumbit in armo.
At duplex 24 agitur per lumbos spina, 25 cavatque
Tellurem, et 26 solido graviter sonat ungula 26 cornu.
Talis 27 Amyclæi domitus 28 Pollucis habenis
Cyllarus, et quorum Graii 29 meminêre poëtæ,
Martis 30 equi 31 bijuges, et magni 32 currus Achillis.
33 Talis et ipse jubam cervice effudit equinâ
Conjugis adventu 34 pernix 35 Saturnus, et altum
Pelion hinnitu 36 fugiens implevit 37 acuto.

1 Jam inde a pullo: ut a generosis parentibus descendat. 2 Diligentiam & curam illis equis. 3 Mox ut natus est. Tradit jam equi nobilis generosique signa. 4 Facili motu, & agili. 5 Iterum ponit, reducit alterno crurum explicatu. 6 Insolitam & periculosam. 7 Turbidos & tumidos. 8 Per quem prius iter non fecerat. 9 Ut arborum vento concussarum, & similium. 10 Excelsa, sublata, erecta. 11 Exiguum, breve. 12 Substricta. 13 Abundat pulpis. 14 Pulchri, & qui merentur honorem sunt pulli aut equi rubri cum splendore, & cærulei, subvirides cum nigro commixto. 15 Et qui in alvo gilvas, id est, subcroceas habent maculas. 16 Uno eodemque. 17 Arrigit & rursum deprimit aures, & habet membra trementia ex animorum vehementia. 18 Inspirando. 19 Al. *fremens*. 20 Elatis naribus proflabit animosos spiritus. 21 Calidum flatum atque anhelitum. 22 Juba colli est illi. 23 Quiescit, reponitur. 24 Deducitur. 25 Ingrediens ejicit. 26 Habens cornu solidum & integrum, non fissum. 27 Apud Amyclas, Laconiæ urbem, orti. 28 Æque domitoris equorum ac Castoris; quorum utrique alternis inservit Cyllarus: non secus ac Castor & Pollux Castores dicti sunt. 29 Mentionem fecerunt. 30 Dimos & Phobos. 31 Bini jugum trahentes in curru Martis. 32 Equi trahentes currum strenui Achillis, Xanthus, Balius, Pedasus. 33 Effectus equus. 34 Celeriter currens, quia equus. 35 Saturnus Phyliram compressit, interventu uxoris Opis, se in equum convertit, fugitque in Pelion Thessaliæ montem. 36 A facie conjugis. 37 In signum ferocis animi prolato.

1 Hunc quoque, ubi aut morbo gravis, aut jam segnior annis
2 Deficit, 3 abde domo: nec turpi ignosce senectæ.
4 Frigidus in Venerem senior, frustraque 5 laborem
6 Ingratum trahit: et si quando ad 7 prælia ventum est,
Ut 8 quondam in stipulis magnus sine viribus 9 ignis,
10 Incassum furit. Ergo 11 animos, ævumque notabis
Præcipue: 12 hinc alias 13 artes, 14 prolemque parentum,
15 Et quis cuique dolor victo, quæ gloria 16 palmæ,
17 Nonne vides? cum 18 præcipiti certamine campum
19 Corripuêre, 20 ruuntque effusi 21 carcere currus:
Cum spes 22 arrectæ 23 juvenum, 24 exultantiaque haurit
Corda pavor 25 pulsans: 26 illi instant 27 verbere torto,
Et 28 proni dant lora; 29 volat vi 30 fervidus axis;
Jamque humiles, jamque elati 31 sublime videntur
Aëra per 32 vacuum ferri, atque assurgere in auras.
33 Nec mora, nec 34 requies. At fulvae 35 nimbus arenae
Tollitur: 36 humescunt 37 spumis, 38 flatuqué sequentum.
39 Tantus 40 amor laudum, tantæ 41 est victoria curæ!

1 Bellatorem equum & admissarium, licet optimum. 2 Deficitur a viribus. 3 Contine domi, & segrega ab equabus, ne coeat. 4 Est segnis ad coitum. 5 Martis, non Veneris, de qua jam ante. 6 Inutilem & minus gratum. 7 Concertamina equorum. 8 Quandoque, aliquando. 9 Sc. *crepat*: quia cum ipsum combustibile non sit capax vehementis caloris, nec habeat vim resistendi, cito exstinguitur & languet ignis. 10 Excandescit in vanum, quia non potest rebellare. 11 Animositatem equi admissarii. 12 Deinde notabis. 13 Ad quas eas destines. 14 Qualem prolem parentes ejus progenuerint olim. 15 Quæ gloriæ cupido eos incenderit, an victores exsultaverint, victi doluerint. 16 Victoriæ. 17 Exspatiatur in descriptionem curulis certaminis. 18 Certamine curuli, in quo præcipites currunt. 19 Equi simul rapuere. 20 Et cum quadrigæ protrahuntur, quasi ruant, fusim emissi carceribus, id est, repagulis seu locis, ubi prius arcebantur. 21 Carceribus. 22 Attentæ sunt ad victoriam. 23 Aurigarum aut spectantium. 24 Salientia de spe victoriæ. 25 Sollicitans invadit, ferit. 26 Juvenes aurigæ. 27 Scutica, flagello ex chordis intortis. 28 Inclinato capite, quasi protrahant equos, habenas laxant. 29 Præceps fertur, ut volare videatur, vehementi tractu equorum. 30 Ex subito motu. 31 Sublimiter. 32 Capacem, ac si vacuus sit. 33 *Nec mora, nec requies inter datur ulla.* Lucret. 4. l. 34 Est, aurigis & equis. 35 Nubes seu globus in morem nubis ex arena flava collectus erigitur, a pedibus animosorum equorum excitatus. 36 Ipsi equi humefiunt. 37 Proprii sudoris. 38 Et anhelitu sequentium equorum. 39 Epiphonema. 40 Cupiditas. 41 Equis.

1 Primus 2 Erichthonius currus, et quatuor ausus
Jungere equos, 3 rapidisque rotis insistere victor.
Frena 4 Pelethronii Lapithæ, 5 gyrosque 6 dedêre
Impositi 7 dorso: atque 8 equitem docuêre sub armis
Insultare solo, et gressus glomerare 9 superbos.
10 Æquus 11 uterque labor: 12 æque juvenemque magistri
Exquirunt, calidumque animis et 13 cursibus acrem,
Quamvis sæpe 14 fugâ versos 15 ille 14 egerit hostes,
Et patriam 16 Epirum referat, fortesque 17 Mycenas,
18 Neptunique ipsâ deducat origine gentem.
19 His animadversis 20 instant sub 21 tempus, et omnes
Impendunt curas 22 denso 23 distendere pingui,
Quem legêre ducem, et pecori dixêre maritum:
24 Florentesque 25 secant herbas, 26 fluviosque ministrant,
27 Farraque, ne blando nequeant superesse labori,
Invalidique patrum 28 referant jejunia nati.
29 Ipsâ autem macie tenuant armenta 30 volentes:
Atque ubi concubitus primos jam nota voluptas
31 Sollicitat, frondesque negant, et fontibus arcent.
Sæpe etiam 32 cursu quatiunt, et sole fatigant,
33 Cum graviter 34 tunsis 35 gemit area frugibus, et cum

1 Docet, qui primi fuerint equorum domitores. 2 Vulcani & Telluris filius: qui primus dicitur quadrigis usus, ut decentius celaret pedes suos anguineos. Plin. l. 7. Ovid. 2. Met. Alii aliis hoc inventum deferunt. 3 Raptim procurrentibus. 4 Centauri Pelethronium montem Thessaliæ incolentes. 5 Modum ducendi equos in gyros. 6 Equis. 7 Equino. 8 Equum, inquit Agell. l. 10. cap. 5. & alii. Sic vector, qui vehitur: potest tamen ipse eques intelligi. Lapithæ docuere equitem in armis insultare solo, & fingere equi gyrantis glomeratos gressus. 9 Superbi animi indices. 10 Utili est. 11 Vehendi equitem, aut trahendi currum. 12 Equisones & magistri equum quærunt annis, animis, & cursu acrem: quibus muniis nisi claret, frustra cuet in bello victor, frustra patriam præ se feret, aut parentes. 13 Ut sciat gressus glomerare superbos. 14 Fugaverit. 15 Nobilis equus. 16 Supra Georg. 1. *Eliadum palmas Epeiros equarum* 17 *Aptum dicet equis Argos, ditesque Mycenas* Horat. 18 Descendatque ab ipso equo, quem Neptuni percussa tridente tellus edidit. 19 His annis & animis in equo annotatis. 20 Magistri armentorum diligenter curant. 21 Admissuræ. 22 Taurus ille, quem patrem, maritumque gregis designavere, elegere, saginent probe, ut Veneri sufficiat, prolemque similem gignat 23 Implere 24 Al. *Pubentes*. 25 Abscindunt ei. 26 Aquam fluvialem qua pingues fiant. 27 Frumenta pinguia. 28 Pulli repræsentent macilentiam. 29 Equas aut vaccas jejunio macerant magistri armentorum, cursu, sole, labore aeræ lassandæ, quo melius concipiant. 30 De industria. 31 Quærit. 32 Ad cursum impellunt. 33 Die medio. 34 Intercisis. 35 More gementium premitur.

1 Surgentem ad zephyrum paleæ 2 jactantur 3 inanes,
4 Hoc faciunt, nimio ne 5 luxu obtusior usus
Sit genitali 6 arvo, et 7 sulcos oblimet inertes:
Sed 8 rapiat sitiens 9 Venerem, interiusque 10 recondat.
Rursus cura patrum 11 cadere, et succedere 12 matrum
Incipit. 13 Exactis gravidæ cum 13 mensibus 14 errant,
15 Non illas gravibus quisquam juga ducere plaustris,
Non saltu superare viam sit passus, 16 et acri
Carpere prata fuga, fluviosque innare 17 rapaces.
Saltibus in 18 vacuis pascant, et plena 19 secundum
Flumina: 20 muscus ubi, et viridissima gramine ripa,
Speluncæque 21 tegant, et 22 saxea procubet umbra.
23 Est lucos Silari 24 circa, ilicibusque virentem
Plurimus Alburnum 25 volitans: cui nomen 26 asilo
Romanum est; 27 œstrum Graii vertêre vocantes;
28 Asper, 29 acerba 30 sonans, quo tota exterrita 31 sylvis
Diffugiunt armenta; 32 furit mugitibus æther
Concussus, sylvæque, et 33 sicci ripa 34 Tanagri.
35 Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras
Inachiæ Juno 36 pestem meditata juvencæ.
37 Hunc quoque (nam 38 mediis fervoribus acrior 39 instat)
Arcebis gravido pecori, armentaque pasces
40 Sole 41 recens orto, aut 40 noctem ducentibus astris.
Post partum, cura in vitulos traducitur omnis:

1 Mollius flantem. 2 Ad purgationem frugum. 3 Sine tritico. 4 Magistri extenuant sic armenta. 5 Obesitate & pinguedine. 6 Utero, naturalibus. Honesta metaphora. 7 Receptacula seminum hebetata claudat & quasi limo repleat. 8 Matrix. 9 Equorum semen. 10 Claudat meatus. 11 Deficere. 12 Equarum. 13 Mensibus aliquot a conceptu, ubi jam prægnantes vicinæ sunt partui. 14 Pascuntur. 15 Laborum immunes, ne abortiant, libere vagentur per nemora. 16 Et cursu veloci, fugienti simili, carptim transire prata. 17 Omnia immissa secum rapientes. 18 Apertis. 19 Prope. 20 Lanugo viridior. 21 Protegant equas a sole. 22 Umbra a saxis derivata longe extendatur, ut in ea gravidæ recubent. 23 In Lucania, ubi Silarus flumen & Alburnus mons, est insectum quoddam, latine Asilus, Græce οἶστρος dictus, qui miseris modis vexat armenta. 24 Prope. 25 Volitans vermis. 26 Hellenismus. 27 Quia furorem, quem œstron vocant animalibus, quæ persequitur, inducit. 28 Aculeo aut morsu. 29 Acerbe: Nomen pro Adverbio. Hellenismus. 30 Volatu. 31 Per sylvas. 32 Furorem taurorum & boum resonat. 33 In æstate. 34 Fl. Lucaniæ. 35 Hujusmodi œstro ulta est Juno pellicem Io, Inachi filiam, a Jove in vaccam mutatam, ut lateret uxorem: quo œstro agitata se in mare præcipitavit. Ovid. Met. 1. 36 Furorem exercens, & inferens. 37 Volitantem, id est, œstrum aut asilum. 38 Sub medio æstu solis, qui fere est paulo post meridiem. 39 Volitans. 40 Mane, aut vesperi. 41 Recenter.

1 Continuoque notas, et nomina gentis inurunt :
Et quos aut pecori malint 2 submittere habendo,
Aut aris servare sacros, aut scindere terram,
Et campum 3 horrentem fractis invertere glebis.
Cetera pascuntur virides 4 armenta per herbas.
5 Tu quos ad 6 studium, atque usum formabis 7 agrestem,
Jam vitulos hortare: 8 viamque insiste domandi,
Dum 9 faciles animi 10 juvenum, dum 11 mobilis ætas.
Ac primum 12 laxos 13 tenui de vimine circlos
Cervici subnecte: dehinc ubi 14 libera colla
Servitio assuêrint, ipsis 15 e torquibus aptos
Junge 16 pares, et coge 17 gradum conferre juvencos:
Atque illis jam sæpe rotæ ducantur 18 inanes
Per terram, et 19 summo vestigia pulvere signent;
Post valido 20 nitens sub pondere 21 faginus axis
22 Instrepat, et 23 junctos temo trahat 24 æreus 23 orbes.
Interea 25 pubi indomitæ non gramina tantum,
Nec 26 vescas salicum frondes, ulvamque 27 palustrem,
Sed frumenta manu carpes sata: nec tibi 28 fœtæ
29 More patrum, 30 nivea implebunt 31 mulctralia vaccæ;
Sed 32 tota in dulces consument ubera natos.
33 Sin ad bella magis 34 studium, 35 turmasque feroces,

1 Signant notis domini, generis, patriæ, & cui destinentur muneri, soboli propagandæ, sacrificiis, aut agriculturæ. 2 Supermittere 3 Asperum & herbosum. 4 Vaccæ juniores, ut supra: *Ipsa autem macie tenuant armenta*, id est, vaccas, discretas a maribus. 5 Ratio domandi juvencos a teneris, & gradatim 6 Exercitium. 7 Agrorum colendorum. 8 Et rationem institue. 9 Flexibiles & dociles sunt ad faciendum, quod volumus. 10 Juvencorum. 11 Apta gubernari, mollis & non dura. 12 Solutos, non prementes. 13 Circulos seu torques vimineos. 14 Domita & ultro se submittentia. 15 Aptatos ex ipsis circulis, id est, ex eo, quod pares circulos perpessi sunt. 16 Juvencos consentientes ac pariter trahentes, æqualium virium. 17 Simul & conjunctim incedere. 18 Non onustæ. 19 Discant celerius incedere. 20 Laborans. 21 E fago factus. 22 Strepitum validum faciat. 23 Rotas sibi annexas. 24 Ære munitus ac fortis. 25 Juvencis vitulis adhuc domandis. 26 Edules seu minutas: sunt enim esca juvencorum. Sic infra 4. Georg. *vescumque papaver*. 27 Quæ in paludibus nascitur. 28 Quæ jam pepererunt. 29 Qui lacticiniis vescebantur, neglecta prole, quam vetat noster a lacte & uberibus depelli. 30 A candore lactis. 31 Vasa, in quæ mulgetur, id est, non mulgebis matres. 32 Totum lac uberum suorum expendent in dulces vitulos ad aratra destinatos. 33 Docuit, quæ cura sit circa boves generandos, educandos, domandos habenda, jam ad equos transit. 34 Cura. 35 Equestres ad bellum.

1 Aut Alphea rotis prælabi flumina Pisæ,
Et Jovis in luco currus agitare 2 volantes:
Primus equi labor est, 3 animos atque arma videre
4 Bellantum, 5 lituosque pati, tractuque gementem
Ferre rotam, et 6 stabulo frænos audire sonantes.
Tum magis atque magis 7 blandis gaudere magistri
Laudibus, et 8 plausæ sonitum cervicis amare.
Atque hæc jam primo depulsus ab ubere matris,
9 Audiat: inque vicem det mollibus ora capistris
Invalidus, 10 etiamque tremens, etiam inscius ævi.
At, tribus exactis, ubi quarta accesserit 11 æstas,
12 Carpere mox gyrum incipiat, gradibusque sonare
13 Compositis, 14 sinuetque alterna volumina crurum,
Sitque laboranti similis: tum cursibus auras
Provocet; ac per 15 aperta volans, ceu liber habenis,
15 Æquora, 16 vix summâ vestigia ponat arenâ:
Qualis 17 Hyperboreis Aquilo cum 18 densus 17 ab oris,
19 Incubuit, Scythiæque 20 hiemes, atque 21 arida
22 differt
Nubila: tum segetes altæ, campique 23 natantes
Lenibus 24 horrescunt flabris; 25 summæque sonorem
Dant 25 sylvæ, longique 26 urgent ad litora fluctus:
27 Ille volat, simul arva fugâ, simul æquora 28 verrens,
29 Hic vel ad 30 Elei metas, et maxima 30 campi
Sudabit spatia, et spumas 31 aget ore cruentas:
Belgica vel 32 molli melius 33 feret 34 esseda collo.

1 Aut in certamine Olympico curru contendere, qua Alphæus alluit Pisam, oppidum Elidos regionis, ubi sacer est Jovi lucus. 2 Celerrime decurrentes. 3 Gestus, qui animos bellantium indicant. 4 Virorum animose bellantium. 5 Pati cornuum & lituorum stridorem, quibus equites accendi solent, nec non strepitum gementium rotarum. 6 In stabulo. 7 Sentire blandimenta & poppysmata a manu magistri equorum. 8 Molliter palpatæ. 9 Pullus. 10 Dum annis tener & operum rudis vinci laborat. 11 Annus. Al. *ætas*. 12 Carptim, statim efficere gressum in morem gyri. 13 Arte factis & decentibus. 14 Alterna glomeret voluterque crura. 15 Campos amplos & patentes. 16 Discat esse velox. 17 A regionibus Scythicis, super quas flat Boreas. 18 Nubilosus & pluviosus. 19 Cœpit flare. 20 Tempestates. 21 Sine pluviis. 22 Dispergit, dissipat, & in diversas regiones fert. Lucret. 1. lib. *Et nubila differt*. 23 Undantes, fluctuantes, crispantes segetes. 24 Contremiscunt. 25 Summitates arborum. 26 Impellunt se. 27 Ventus Aquilo. 28 Æquans & quasi scopis purgans. 29 Equus sc. qui sicut Aquilo supervolat. 30 Currendi terminos, id est, curuli certamine, quod in Elide, Peloponnesi urbe, fit: & est species pro genere. 31 Excutiet. 32 Domito, non rebelli. 33 Trahet, id est, vel erit equus cursor, vel vectarius. 34 Vehicula & currus Belgis in usu ad viam, & olim ad prælia. *Essedum* proprie est genus currus Gallici.

Tum demum crassa magnum 1 farragine corpus
Crescere jam domitis finito : namque 2 ante domandum
Ingentes tollent animos, 3 prensique 4 negabunt
5 Verbera lenta pati, et duris parere 6 lupatis.
7 Sed non ulla magis vires industria firmat,
Quam Venerem, et 8 cæci stimulos avertere amoris,
Sive boum, sive est cui gratior usus equorum.
Atque ideo tauros 9 procul, atque in 10 sola 11 relegant
Pascua, post montem 12 oppositum, et trans flumina 13 lata:
Aut 14 intus clausos 15 satura ad præsepia servant.
Carpit enim 16 *vires paulatim*, 17 *uritque videndo*
18 *Femina*: nec nemorum patitur 19 meminisse, nec herbæ
Dulcibus 20 illa quidem illecebris, et sæpe superbos
Cornibus inter se 21 subigit decernere 22 amantes.
23 Pascitur in magna sylva formosa juvenca:
24 Illi 25 alternantes multâ vi prælia miscent
26 Vulneribus crebris : 27 lavit ater corpora sanguis,
28 Versaque in 29 obnixos urgentur cornua vasto
Cum gemitu: 30 reboant sylvæq. et magnus 31 Olympus,
Nec mos bellantes una stabulare, sed 32 alter
33 Victus abit, longeque ignotis 34 exulat oris;

1 Nutrimento ex farre facto. 2 Priusquam domiti fuerint. 3 Quando capiuntur ad domandum. 4 Nolent. 5 Flagella mollia. 6 Frænis asperrimis, instar lupinorum dentium serratis. Ovid. *Et placido duros accipit ore lupos.* 7 Neque tamen saginа farrea tantum valet ad incrementa boum & equorum, firmandasque ipsorum vires : quantum continere a Venere in longinqua pascua mares ablegatos. 8 Latentis aut excæcantis homines. 9 A vaccis. 10 A vaccis vacua. 11 Ablegant, removent magistri pecorum. 12 Non tam transitus prohibendi gratia, quam ut amatarum fœminarum desiderium æquius ferant, habeantque ardoris refrigerium ab interfluentibus aquis. 13 Ne possint tranare. 14 In stabulis. 15 Plena, & ipsos saturantia. 16 Masculorum. 17 Incendit marium animos dum videtur. Gerundium passivæ significationis: sicut in Bucol. Cantando *rumpitur anguis* 18 Vacca & quævis alia. 19 Masculum sc. 20 Fæmella, ut vacca. 21 Cogit decertare, pugnare. 22 Tauros, quorum pugnam descripturus est. 23 Secura sc. amorum. 24 Tauri amantes, *Illi inter sese multa vi vulnera miscent, Cornuaque obnixi*, &c. 12. Æn. 25 Alternatim vim inferentes. 26 Se crebro vulnerando 27 Lavat, inficit corpora taurorum. 28 Obversa in alterutrum. 29 In obnitentes & obluctantes tauros imprimuntur. 30 Boatum referunt & mugitum per sonum Echo. 31 Cœlum. 32 Taurorum. 33 Lucanus hac comparatione utitur lib. 2. Statius 2. Thebald. & Silius 16. 34 Extra solum suum vitam agit.

1 Multa gemens ignominiam, 2 plagasque 3 superbi
Victoris, tum quos amisit inultus, 4 amores;
5 Et stabula aspectans regnis excessit 6 avitis.
Ergo omni curâ vires exercet, et inter
Dura jacet 7 pernix 8 instrato saxa cubili,
Frondibus 9 hirsutis, et carice pastus acutâ:
Et 10 tentat sese, atque 11 irasci in cornua discit,
Arboris obnixus trunco: ventosque lacessit
Ictibus, et 12 sparsâ ad pugnam 13 proludit arenâ.
Post, ubi collectum robur, viresque refectæ,
14 Signa movet, 15 præcepsq. 16 oblitum fertur in hostem:
17 Fluctus ut in medio cœpit cum albescere Ponto,
Longius, ex altoque 18 sinum trahit; 19 utque volutus
Ad 20 terras, 21 immane sonat per saxa, 22 nec ipso
Monte minor procumbit: at 23 ima 24 exæstuat unda
25 Vorticibus, 26 nigramque alte 27 subjectat arenam.
28 Omne 29 adeo genus in terris hominumque ferarumque,
Et 30 genus æquoreum, pecudes, 31 pictæque volucres,
32 In furias, ignemque 33 ruunt: 34 Amor omnibus idem,
Tempore 35 non alio catulorum oblita leæna,
Sævior erravit 36 campis: nec funera 37 vulgo
Tam multa 38 informes ursi, 39 stragemque dedêre

1 Multum, valde. Cic. Ep. fam. l. 6. Multa *Deos veneratus*. Idem: *Non* multa *peccas*. Et hic l. 4 Multa *reluctanti*. 2 Vulnera. 3 Elati propter victoriam: quia *geminat victoria vires*. 4 Amicam juvencam. 5 Et respiciens pascua, in quibus dudum imperaverat vaccis. 6 In quibus majores sui dominati sunt. 7 Obstinatus, ut se austeritate reficiat, & pernoctans. 8 Non strato, nudo & aspero. 9 Spinosis. 10 Experitur. 11 Iratus experitur cornuum vires in arboris trunco, tanquam ad palum exerceat se. 12 Pedibus. Unde in Bucol. ait: *Jam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.* 13 Facit præludium & exordium ad pugnam. 14 Redit ad hostem nuper victorem, renovat prælium, debellat, profligat. Tractum a re militari, ubi sunt vexilla. 15 Impetuosus. 16 Negligenter propter partam victoriam agentem. 17 Æn. 11. *Qualis ubi alterno procurrens.* &c. 18 Curvaturam, volubilitatem aquæ, id est, ut fluctus excitatur in medio mari, leniter paulatimque per aquas depellitur. 19 Et postquam. 20 Scopulos. 21 Immaniter. 22 Et stat æqualis ipsi scopulo, cui impellitur fluctus. 23 E fundo maris. 24 Ebullit. 25 Gyris & scaturiginibus. 26 Quia humidam aut terræ profunde permixtam. 27 Sursum jactat. 28 *Hæc regna tenet puer immitis, Spicula cujus sentit in imis Cærulus undis grex Nereidum, Flammamque nequit relevare mari;* & mox: *Amat insani bellua Ponti.* Senec. Hipp. 29 Certe, omnino. 30 Pisces. 31 Pulchræ, versicolores. 32 In furialis amoris ardorem. 33 Præcipites currunt. 34 Omnia hæc amant, aut eodem modo sævus & vehemens est. 35 Quam quo furit libidine amatque. 36 Per campos. 37 Passim. 38 Turpes, immanes. 39 Prostrationem cadaverum.

Per sylvas, tum 1 sævus aper, tum 2 pessima tigris:
Heu! 3 male tum Libyæ 4 solis erratur in agris.
Nonne vides, ut tota 5 tremor 6 pertentet equorum
Corpora, si tantum 7 notas 8 odor attulit 7 auras?
Ac neque eos jam fræna virûm, nec verbera sæva,
Non scopuli, rupesque cavæ, atque 9 objecta retardant
Flumina, correptosque undâ 10 torquentia 11 montes.
12 Ipse ruit, dentesque Sabellicus 13 exacuit sus,
Et pede 14 prosubigit terram, fricat 15 arbore costas,
Atque hinc, atque illinc humeros ad vulnera 16 durat.
Quid 17 juvenis, magnum cui versat in ossibus 18 ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
19 Cæcâ nocte natat serus 20 freta: 21 quem super ingens
22 Porta tonat cœli, et scopulis illisa 23 reclamant
Æquora, nec miseri possunt revocare parentes,
Nec moritura super crudeli funere 24 virgo.
Quid Lynces Bacchi 25 variæ, et genus acre luporum,
Atque canum? quid quæ 26 imbelles dant prælia cervi?
Scilicet ante 27 omnes furor est insignis equarum,
Et 28 mentem Venus ipsa dedit, quo tempore 29 Glauci
Potniades 30 malis membra absumpsêre quadrigæ.
31 Illas ducit amor 32 trans Gargara, transq. 33 sonantem

1 Tempore amorum. 2 Immanissima. 3 Periculose. 4 Desertis. 5 Impetus ex titillatione venerea, dum erumpere laborat trepidans. 6 Afficiat. 7 Flatum & spiritum notum equis. 8 Equarum. Nota est historia equi Darii. 9 Interposita. 10 Volventia. 11 Ingentes lapides & scopulos. 12 Ipse porcus, qui plurimus est in Sabinis, præceps fertur tempore amorum, id est, aper quilibet. Species pro genere. 13 Inter se atterendo, non ad saxa aut arbores, ut alii volunt. 14 Effodit. 15 Ad arborem. 16 Loricat se luto, induratque ad prælium. Arist. 6. Hist. Anim c. 18. Plin. l. 8. c. 52. 17 Leander egit? ex Museo, Ovidio in Ep. Heroid. 18 Amoris. 19 Obscura: quod & Leander ipse apud Ovidium ad Herouem suam scribens ait: *Nox erat incipiens (namque est meminisse voluptas) Cum foribus patriis egrediebar amans. Nec mora, deposito pariter cum veste timore, Jactabam liquido brachia lenta mari.* 20 Hellespontum. 21 Juvenem. 22 Aer. 23 Magnum sonitum contra mittunt. 24 Hero, quæ decreverat jam tum mori. Ovid. *Si tibi non parcis, dilectæ parce puellæ: Quæ numquam, nisi te sospite, sospes erit.* 25 Maculosæ, quæ Bacchi currum trahere finguntur. 26 *Si conjugio timuere suo, poscunt timidi prælia cervi*, &c. Sen. Hipp. 27 Altos amores. 28 Talem impetum amoris. 29 A Glauco educatæ. Glaucus, filius Sisyphi, sprevit sacra Veneris: irata Dea equas ipsius stimulis suis furiavit, ita ut Glaucum discerperent juxta Potniam, Bœotiæ urbem, non procul a Dirce. 30 Maxillis & dentibus membra Glauci dilaceraverunt. 31 Fert & impellit equas. 32 Trans montes & flumina, *Ascanius* fl. Mysiæ. 33 Impetu aquarum.

1 Ascanium : 2 superant montes, et flumina tranant.
Continuoque 3 avidis ubi subdita flamma medullis,
Vere magis (quia vere calor redit ossibus) illæ
Ore omnes versæ in Zephyrum stant rupibus altis,
Exceptantque leves auras : et sæpe sine 6 ullis
Conjugiis vento gravidæ (mirabile dictu)
Saxa per et scopulos, et 7 depressas convalles
Diffugiunt; non, Eure, tuos, neque Solis ad ortus;
In Boream, Caurumque, 8 aut unde 9 nigerrimus Auster
Nascitur, et 10 pluvio contristat frigore cælum.
11 Hinc demum 12 hippomanes vero quod nomine dicunt
Pastores, lentum distillat ab 13 inguine virus:
Hippomanes, quod sæpe 14 malæ 15 legêre novercæ,
Miscueruntque herbas, et 16 non innoxia verba.
17 Sed fugit interea, 18 *fugit irreparabile tempus*,
Singula dum capti circum vectamur 19 amore.
20 Hoc satis armentis : 11 superat pars altera 11 curæ,
13 Lanigeros 14 agitare greges, 15 hirtasque capellas.
Hic 16 labor : hinc laudem fortes sperate coloni.
17 Nec sum animi dubius, verbis 18 ea vincere 19 magnum
Quam sit, et angustis hunc addere rebus honorem,

1 Ascanius est fluvius Mysiæ 2 Equæ transcendunt. 3 Calidis igni amoris. 4 Equæ libidinis furore extimulantur circa vernum Æquinoctium. 5 Sedandæ æstuantis libidinis desiderio, ascendunt in montes, conversæ ad Zephyrum, illius excipiunt auras, hinc concipiunt fœtum quidem abortivum, qui distillat ab inguine, virosus, diciturque Hippomanes De alio Hippomane *caruncula nascentis equi de fronte revulsa*, infra lib. 4. Æn. 6 Ullo masculorum semine aut commixtione. 7 Humiles. 8 Ventum flantem ab occasu solstitiali. 9 Caliginosissimus. 10 Ex pluvia aut cum pluvia nato, id est, grandine. 11 Ex hoc furore libidinis. 12 Quia ἵππος equus est, & μανία *equæ furor.* 13 Pudibundis equæ. 14 Ardentes amore Privignorum, ut Phædra. & aliæ veneficæ supra 1 Georg. 15 Collegerunt. 16 Noxia. 17 Castigat studium suum singulis nimis immoratum : transitque ad *curam ovium & caprarum, quæ est tertia libri hujus pars.* 18 De veloci cursu temporis Ovid. 3 de Arte. *Ludite, eunt anni more fluentis aquæ. Nec quæ præteriit, rursum revocabitur unda. Nec, quæ præteriit, hora redire potest.* 19 Suscepti operis. 20 Sedictum est de majoribus animalibus, ut bobus & equis. 21 Superest. 22 Negotii suscepti. 23 Ut oves. 24 Sc. *verbis*, id est, describere. 25 Setosas aut pilosas. 26 Labor vester nascitur in tuendis minoribus animalibus : *vel* labor meus in ornanda re tam humili : unde & laus major : ut l. 4. Georg. *In tenui labor, at tenuis gloria.* 27 Compone cum Lucretio, quem imitatur. *Nec me animus fallit, quam sint obscura : sed acri Percussit thyrso laudis spes magna,* &c. l 1. 28 Eas res extollere. 29 Difficile.

1 Sed me 2 Parnasi 3 deserta per ardua dulcis
Raptat 4 amor. Juvat ire 5 jugis, quà nulla 6 priorum
Castaliam 7 molli 8 divertitur 9 orbita clivo.
Nunc, veneranda Pales, 10 magno nunc ore sonandum.
Incipiens, 11 stabulis edico in mollibus 12 herbam
Carpere oves, dum mox 13 frondosa reducitur æstas:
Et multa duram stipulâ, filicumque 14 maniplis
Sternere 15 subter humum; glacies ne frigida lædat
16 Molle pecus, 17 scabiemq. ferat, 18 turpesque podagras.
19 Post hinc digressus jubeo frondentia capris
20 Arbuta sufficere, et fluvios præbere recentes;
Et stabula 21 a ventis hyberno opponere soli
Ad medium conversa diem; cum frigidus olim
Jam 22 cadit, 23 extremoque irrorat Aquarius anno.
24 Hæc quoque non curâ nobis leviore tuenda;
Nec minor 25 usus erit, 26 quamvis 27 Milesia magno
Vellera 28 mutentur, 29 Tyrios incocta rubores.
30 Densior 31 hinc soboles, hinc largi copia lactis:
Quam magis 32 exhausto spumaverit 33 ubere 34 mulctra,

1 *Me vero primum dulces ante, omnia Musæ, Quarum sacra fero, ingenti perculsus amore*, etc. supra 2. Georg. 2 Montis illius in Phocide, Musis consecrati. 3 *Avia Pieridum peragro loca, nullius ante Trita solo*, &c. Lucret. I. 1. & 4. 4 Suscepti negotii aut gloriæ spectatæ. 5 Per juga Parnassi montis ea parte &c. 6 Veterum Poetarum. 7 Facili ascensu. Est enim fons Castalius ad ima Parnassi montis in Phocide. 8 Traducit ad Castalium fontem. 9 Semita. 10 Nunc decet sonare carmine res parvas extollente. 11 Non educendæ oves pastum per hyemem: sed continendæ domi ad usque ver frondosum in stabulis mollibus, stipula et filice stratis. 12 Fœnum, frondem populeam, ulmeam, folia ficulnea, paleam, furfur. Varro I. 2. c. 2. Cato 5. c. 13 Frondibus plena. 14 Fasciculis. 15 Oves. 16 Debile, tenerum. 17 Scabiem inferat. 18 Pedum ægritudines tumidos eos facientes. 19 Postea ab ovium præceptione digressus. 20 Frondes arbutorum nec non recentem in dies aquam abunde subministrare. 21 Ita ad Meridiem sita, ut spectent tamen Orientem. 22 Occidit. 23 *Ubi inversum contristat Aquarius annum*, sc. Januario: loquitur enim secundum opinionem illorum, qui annum a Martio incipiebant: hoc enim pacto Aquarius & Pisces in extremo anno esse videntur. 24 Caprilla æque ac ovilla curanda erunt. 25 Utilitas. 26 Quamvis vellera, quæ ferunt oves juxta Miletum, in summo pretio sint. 27 Miletus urbs Ioniæ, principe lana nobilis. 28 Permutatione mercium, commercio. 29 Tyria incocta purpura. 30 Quam ex ovibus, quæ fere singulos pariunt. 31 A capris, quæ binos fere pariunt. 32 Emulcto. 33 Quæ ubera quo magis pressa & emulsa, eo magis lacte manant. 34 Vas mulctrale, in quod mulgetur.

Læta magis pressis manabunt flumina mammis,
Nec minus interea barbas, 1 incanaque menta
2 Cinyphii, tondent hirci, 3 setasque comantes
4 Usum in castrorum, et miseris velamina nautis.
5 Pascuntur vero sylvas, et 6 summa 7 Lycæi,
8 Horrentesque rubos, et 9 amantes ardua dumos.
Atque ipsæ 10 memores redeunt in tecta, suosque
Ducunt, et 11 gravido 12 superant vix ubere limen.
13 Ergo omni 14 studio glaciem, ventosque 15 nivales,
Quo minus est illis curæ mortalis egestas,
16 Avertes; victumque 17 feres, et 18 virgea 19 lætus
18 Pabula: nec tota claudes 20 fœnilia brumâ.
At vero 21 Zephyris cum læta 22 vocantibus 23 æstas,
In saltus 24 utrumque gregem, atque in pascua mittes:
25 Luciferi primo cum sidere, 26 frigida rura
Carpamus: 27 dum mane novum, dum gramina 28 canent,
Et ros in tenera pecori gratissimus herba est.
Inde, ubi 29 quarta 30 sitim cœli collegerit hora,
Et cantu querulæ 31 rumpent arbusta cicadæ;
Ad puteos, aut 32 alta greges ad stagna jubeto
33 Currentem 34 lignis potare canalibus undam:
35 Æstibus at mediis umbrosam exquirere vallem;

1 Valde cana: ut 6. Æn. sub finem, de Numa. 2 Cinyphis fl. Africæ, ubi insignes hirci. Synecdoche speciei pro genere. Cinyphii pastores tondent menta & barbas *hircis*: vel Pastores tondent barbas Cinyphii hirci, id est, hircorum: *tondent* pro *tondentur* poni vult interpretum vulgus, id est, habent barbas tonsas. 3 Pilos, villos. 4 Ut fiant integumenta contra pluviam. 5 Capræ et hirci. 6 Verticem et summitatem. 7 Montium, uti Lycæus mons est Arcadiæ. Synec. spec. pro genere. 8 Vepres asperos. 9 Spinas appetentes ardua loca, id est, capræ non carpunt prata, quorum fœnum pretiosum sit, sed frondes. 10 Memores caprilium suorum, et nemine reducente domum redeunt tempestive, hœdosque una ducunt, cum oves stultum pecus et obliviosum custode indigeant. 11 Lacte distento et onusto. 12 Super transire possunt. 13 Quo minus sibi consulere, suisque curam gerere valent, ut parent, quæ mortalis egestas desiderat, eo magis tu prospice necessaria, quæ defendant eas, alantque. 14 Dilingentia. 15 Qui cum nivibus decidunt. 16 Ab eis. 17 In stabulis. 18 Virgarum frondes. 19 Libens. 20 Loca, in quibus fœnum reponitur. 21 Ubi novam æstatem h. e. ver evocarint Zephyri. 22 Invitantibus te & gregem. 23 Sc. *esse*, aut *advenit*. 24 Ovium & caprarum. 25 Cum primum apparet sidus stellæ lucem ferentis, id est, primo mane. 26 Nocturno tempore. 27 Quamdiu matutinum tempus est novum. 28 Pruina. 29 Post ortum solis. 30 Siccitatem et æstum aeris, id est, cum animalia sitiens. 31 Φ}χσις υπερβολικη ut *rupta lictore columnæ*: & *fregit subsellia versu*. 32 Profunda. 33. Defluentem. 34 Ex ilice factis. 35 Caloribus.

Sicubi magna 1 Jovis 2 antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos; aut sicubi 3 nigrum
Ilicibus 4 crebris 5 sacrâ nemus 6 accubet 5 umbrâ.
Tum tenues dare rursus aquas, et pascere rursus
Solis ad occasum; cum frigidus aëra Vesper
7 Temperat, et saltus reficit jam 8 roscida Luna,
9 Littoraque Alcyonem resonant, Acalanthida dumi.
10 Quid tibi pastores Libyæ, quid pascua versu
11 Prosequar, et raris habitata 12 mapalia tectis?
Sæpe diem, noctemque, et totum ex ordine mensem
13 Pascitur, 14 itque pecus longa in deserta sine ullis
15 Hospitiis; tantum campi jacet: omnia secum
16 Armentarius Afer agit, tectumque, 17 laremque,
18 Armaque, 19 Amyclæumq. canem, 20 Cressamque pharetram
21 Non secus 22 ac 23 patriis 24 acer 25 Romanus in armis,
26 Injusto sub fasce viam cum carpit, et 27 hosti
28 Ante exspectatum positis stat in agmine castris.
29 At 30 non, quâ Scythiæ 31 gentes, 32 Mæotiaque unda,
Turbidus et 33 torquens flaventes 34 Hister arenas;
35 Quâque redit medium Rhodope porrecta sub axem.

1 Sacra Jovi quercus. 2 Ex trunco longævo. 3 Caliginosum. 4 Dense positis. 5 Umbra tali, qualis solet esse in *lucis sacris*. 6 Vicinum jaceat. 7 Ab æstu. 8 Roriflua, demittens vaporem humidum, qui in altum subvectus fuerat. 9 Vesperi, die inclinante, ubi littora resonant cantu alcyonum avium, quæ in mari in summa tranquillitate nidificare solent, dum carduelium. 10 Alia Afris pastoribus pecori pascendi ratio, ut quibus loca subinde mutantibus *Nulla domus, plaustris habitant, migrare per arva Mos, atque errantes circum vectare penates.* 11 Describam. 12 Casas seu humilia domicilia. 13 In Libya. 14 Pascendo errat. 15 Stabulis, vel ovillis, vel caprillis. 16 Custos armenti Libycus impellit ac ducit. 17 Rem familiarem. 18 Adversus leones et lupos. 19 Laconicum, Spartanum. *Amycla*, urbs Laconiæ. Laconici canes laudantur. Hic *Amyclæus canis* pro quovis cane & venatico accipitur, *Synecdoche*. 20 Cretensem. Synecdochice. Cretes sagittis nobiles. 21 Pastoris Libyci & Romani militis comparatio. 22 Quam. 23 Martiis. 24 Strenuus, bellicosus. 25 Miles omnia secum agit. 26 Iniquo & gravi onere. Ex Rom. enim disciplina, milites in expeditionibus bajulabant cibaria, annonam quandoque menstruam, & si quid opus esset ad munienda castra, supra gladium, scutum, galeam, & arma cætera. 27 Obvius, vel contra hostem. 28 Ante quam expectetur. Ovid. 8. Met. *Ante exspectatum portus tenuere petitos.* 29 Alia & longe diversa pascendi ratio Scythis, & qui armenta per totum annum in stabulis clausa continent. 30 Sic it pecus longa in deserta sine ullis hospitiis, sicut in Africa, in ea parte mundi, qua, &c. 31 Sc. *sunt.* 32 Palus Mæotis. 33 Volvens. 34 Danubius. 35 Qua Rhodope, mons aut rupes Thraciæ, porrecta ad Septentrionem Hæmo, a quo antea divulsus erat, conjungitur. *Threiciam Rhodopen habet angulus unus, & Hæmum*, Ovid. 6. Met.

1 Illic clausa tenent stabulis armenta ; neque ullæ
Aut herbæ campo apparent , aut arbore frondes :
Sed jacet 2 aggeribus niveis 3 informis , et alto
Terra gelu late , septemque 4 assurgit in ulnas :
Semper hyems , semper 5 spirantes frigora Cauri.
Tum Sol 6 pallentes haud unquam discutit umbras :
7 Nec cum 8 invectus equis 9 altum petit æthera ; nec cum
10 Præcipitem Oceani 11 rubro 12 lavit æquore currum.
13 Concrescunt subitæ currenti in flumine 14 crustæ ,
Undaque jam 15 tergo 16 ferratos sustinet 16 orbes ;
Puppibus illa prius patulis , nunc 17 hospita plaustris:
18 Æraque dissiliunt vulgo , vestesque 19 rigescunt
20 Indutæ : 21 cæduntque securibus humida vina:
Et totæ 22 solidam in glaciem 23 vertêre 24 lacunæ:
25 Stiriaque impexis induruit 26 horrida barbis.
Interea toto non secius 27 aëre ningit ;
28 Intereunt pecudes : 29 stant circumfusa pruinis
Corpora magna boum: 30 consertoque agmine cervi
31 Torpent 32 mole novâ, et summis vix cornibus 33 exstant.
Hos non immissis canibus , non 34 cassibus ullis ;
Puniceæve 35 agitant pavidos 36 formidine pennæ :
37 Sed frustra oppositum 38 trudentes pectore montem ,
Cominus obtruncant ferro , graviterque 39 rudentes

1 In Scythia. 2 Aggestis cumulis nivium. 3 Rudis , sine forma aut ornatu. 4 Crescit. 5 Efflantes , aut flando producentes. 6 Pallorem inducentes : quia interdiu non est caligo mera , sed pallida lux ex nive & nube producta. 7 Neque tum discutit umbras. 8 In hemisphærium nostrum. 9 Oritur. 10 Præcipitanter currentem. 11 A repercussu radiorum Solis occidentis. 12 Lavit, id est , cum occidit. 13 Ister fluminaque alia , ut & mare , durantur glacie. *Quaque rates ierant , pedibus nunc itur , Perque novos pontes Ducunt Sarmatici barbara plaustra boves.* 14 Fragmenta glaciei. 15 In superficie sua. 16 Rotas plaustrorum ferro armatas. 17 Transmeabilis. 18 Ærea instrumenta frigore rumpuntur passim. 19 Indurescunt congelatæ. Quibus homines induti sunt. 21 *Udaque consistunt , formam servantia testæ Vina ; nec hausta meri , sed data frusta bibunt.* Ovid. Trist. 3 l. & Pont. lib. 3. 22 Ut unus sit globus glaciei. 23 Se , id est , versæ sunt. 24 Aquæ collectiones. 25 Glacies ex distillationibus nasi aut halitus. 26 Concreta. 27 Scythico. 28 Moriuntur frigore & inedia. 29 Rigescunt. 30 Qui agminatim pasci volunt cervi. 31 Constringuntur frigore. 32 Nivium & glaciei. 33 Eminent & extra nives apparent. 34 Retibus. 35 Venantur & persequuntur Scythæ. 36 Linea plumis versicoloribus , iisdemque ustulatis , intertexta , quæ visu & odore territos cervos in veras plagas obstantes impellat. 37 Sed frustra conatos cervos nivium montem aut nivis cumulum oppositum trudere, venatores ipsi cominus conficiunt. 38 Cervos. 39 Catachrestice translatum ab asinis.

Cædunt, et magno læti clamore reportant.
1 Ipsi in defossis specubus, secura sub altâ
Otia agunt terrâ, congestaque robora, totasque
Advolvêre focis ulmos, ignique dedêre.
2 Hic noctem ludo 3 ducunt, et 4 pocula læti
5 Fermento, atque acidis 6 imitantur 4 vitea sorbis.
7 Talis Hyperboreo Septem subjecta trioni
Gens effræna virûm Riphæo tunditur Euro:
Et 8 pecudum fulvis velantur corpora 8 setis.
9 Si tibi 10 lanicium curæ; primum 11 aspera sylva,
12 Lappæque, tribulique 13 absint: fuge pabula 14 læta:
Continuoque greges 15 villis 16 lege mollibus albos.
17 Illum autem, (quamvis aries sit candidus ipse)
Nigra subest udo tantum cui lingua palato,
18 Rejice, ne maculis 19 infuscet vellera 20 pullis
21 Nascentum, 22 plenoque alium circumspice campo.
23 Munere 24 sic 25 niveo lanæ (si credere dignum est)
25 Pan Deus Arcadiæ captam te, Luna, fefellit,
In nemora alta vocans: 26 nec tu aspernata vocantem.
At cui 27 lactis amor, cytisum 28 lotosque frequentes
Ipse manu, salsasque ferat 29 præsepibus herbas.
30 Hinc et 31 amant fluvios magis, et magis ubera 32 tendunt,
Et salis occultum referunt in lacte 33 saporem.
Multi jam 34 excretos 35 prohibent a matribus hœdos,

1 Scythæ. 2 In hujusmodi specubus. 3 Transigunt. 4 Potum, quem vitis profert, id est vina. 5 Porum ex hordeo fermentant, sorbisque condiunt, ut vinum sapiat. 6 Similitudinem vini habentia conficiunt. 7 Atque hæc est vitæ ratio genti efferæ, quæ habitat terras subditas Septentrionali axi, vapulatque Euro a Riphæis montibus, si qui sunt, flante. 8 Rhenonibus, & inversis pecudum ferarumque pellibus. 9 *Quarta libri pars* docet, quomodo pastores plurimam albamque lanam habere possint. 10 Exercitium lanarum. 11 Spinosa. 12 Quæ omnia lanam hamis velut inuncatam vellicant. 13 A pascuis ovium. 14 Pinguia aut pingues facientia. 15 Velleribus lanarum. 16 Elige. 17 Quin & aries ipse rejiciendus ab admissura, cujus sub lingua vena sit nigra: namque concolores erunt agni. Varro R. lib. 2. c. Colum. 18 Repelle. 19 Fusca faciat & denigret. 20 Subnigris. 21 Agnorum. 22 Et circumspiciendo delige alium arietem ex pleno grege in campo existente. 23 Ariete lanigero valde candido. 24 Per hoc, quod suberat macula nigra. 25 Adserit hanc fabulam Pani, abdicatam Endymioni, ex Nicandro Macrobius l. 5. Sat. c. 22 ut qui menses a Luna collegerit, uti Endymion periodos. 26 Etiam secuta es. 27 Habendi est. 28 Frondes loti frequenter adhibitas. 29 Ad præsepia. 30 Ex sale aut salsis herbis. 31 Oves frequentius potant, unde plus lactis habent. 32 Distendunt. 33 Quia lac est sapidius. 34 Majusculos & validiores, ut trimestres. 35 Arcent, id est, ablactant eos.

1 Primaque 2 ferratis præfigunt 1 ora capistris.
Quod surgente die mulsère, horisque diurnis,
Nocte 3 premunt: quod jam 4 tenebris, et sole 5 cadente,
Sub lucem exportans 6 calathis (7 adit oppida pastor)
Aut 8 parco sale 9 contingunt, 10 hyemique reponunt.
Nec 11 tibi cura canum fuerit 12 postrema: sed una
Veloces 13 Spartæ catulos, 14 acremque Molossum
Pasce 15 sero pingui. Numquam custodibus illis
16 Nocturnum stabulis furem, incursusque luporum,
Aut impacatos 17 a tergo horrebis 18 Iberos.
Sæpe etiam cursu timidos agitabis 19 onagros:
Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Sæpe 20 volutabris pulsos silvestribus apros
Latratu 21 turbabis 22 agens: montesque per altos
Ingentem clamore 23 premes ad retia cervum.
Disce et odoratam stabulis accendere 24 cedrum,
24 Galbaneoque 25 agitare 26 graves nidore chelydros.
Sæpe sub immotis præsepibus, aut 27 mala tactu
Vipera delituit, 28 cœlumque exterrita fugit;
Aut tecto assuetus coluber succedere, et umbræ,
Pestis acerba boum, pecorique adspergere virus,
29 Fovit humum. Cape saxa manu, cape 30 robora, pastor,
31 Tollentemque minas, et sibila colla tumentem
32 Dejice: jamque fuga timidum caput abdidit alte,
Cum medii 33 nexus, extremæque 34 agmina caudæ

1 Extrema labra. 2 Ferro, et clavis munitis, unde hœdi sugere volentes matrem lædant. 3 In caseum cogunt. 4 Ingruentibus. 5 Occidente. 6 Lac illud, lacticinia venalia in vasculis vimineis, ferunt ad oppida. 7 Ut vendat. 8 Modico aut conservativo. 9 Respergunt lac pressum. 10 In hyemem. 11 Pastori. 12 Minima. 13 Laudantur passim Lacones & Epirotici canes. Hic ad custodiam & venationem. 14 Strenuum ad venatum & custodiam pecoris. 15 Liquore a caseo aut lacte defluente, quo pingues fiunt canes. 16 Noctu adorientem. 17 Per insidias gregem insequentes cum horrore expavebis. 18 Hispanos, bellicosos adeoque prædones. 19 Sylvestres asinos, quorum pulli in deliciis. Mart. 13. l. 94. Epig. 20 E locis cœnosis, quibus gaudet amica luto sus. 21 Urgebis, ne infestent segetem aut pecus tuum. Vox venatica. 22 Persequens. 23 Compelles. 24 Cujus suffitu & odore arceantur chelydri. Viperæ latitantes, & colubri lacticinia aut vini dolia frequentantes. 25 Profligare. 26 Molestos. 27 Nociva dum tangitur. 28 Acrem. 29 Conditus est sub terra, quam amplexus est. 30. Sudem aut ligna dura. 31 Erigentem caput iratum. 32 Occide viperam. 33 Collectiones in angulos. 34. Orbes, nexus.

1 Solvuntur, 2 tardosque trahit 3 sinus ultimus orbes.
Est etiam ille 4 malus 5 Calabris in saltibus 6 anguis,
Squamea 7 convolvens sublato pectore terga,
Atque notis longam 8 maculosus grandibus alvum:
Qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus, et dum
Vere madent udo terræ, ac pluvialibus Austris,
9 Stagna colit; ripisque habitans, hic piscibus atram
10 Improbus ingluviem, ranisque 11 loquacibus explet.
Postquam 12 exusta palus, terræque ardore dehiscunt,
Exsilit in siccum; et flammantia lumina torquens
13 Sævit agris, 14 asperque siti, atque 15 exterritus æstu.
Ne mihi tum molles sub dio carpere somnos,
Neu dorso nemoris libeat jacuisse per herbas:
16 Cum 17 positis novus exuviis, nitidusque 18 juventâ
Volvitur, aut catulos tectis, aut ova relinquens,
Arduus 19 ad solem, et linguis 20 micat ore 21 trisulcis.
22 Morborum quoque te 23 caussas, et signa docebo
Turpis oves 24 tentat scabies, I. ubi frigidus imber
Altius 25 ad vivum persedit, et II. 26 horrida 27 cano
28 Bruma gelu; vel III. cum 29 tonsis illotus adhæsit
Sudor, et IV. 30 hirsuti 31 secuerunt 32 corpora vepres.
33 Dulcibus idcirco pluviis pecus omne 34 magistri
Perfundunt, udisque aries in gurgite villis
Mersatur, 35 missusque 36 secundo defluit amni;
Aut tonsum 37 tristi 38 contingunt 39 corpus 40 amurcâ,
Et spumas miscent 41 argenti, ac sulphura viva
42 Idæasque pices, et pingues 43 unguine ceras,

1 Cum caput abditur, & media membra dissolvuntur ab extremis, & explicando sic membra sua fingit se serpens mortuum. 2 Ita ut non videatur se amplius moturus. 3 Angulus. 4 Nocivus. 5 Calabriæ regionis Italiæ. 6 Chersydrus, aquas & terras infestans. Natrix. 7 Complicans. 8 Defluunt per fontes. 9 Aquas stantes habitat & frequentat. 10 Audax & vorax. 11 Coaxantibus. 12 Exhausta calore solis 13 Sævitiam suam exercet. 14 Irritatus. 15 Al. *exercitus*. 16 De Pyrrho eadem 2. l. Æn. Lucret. 4. l. *Cum lubrica serpens Exuit in spinis vestem* l. 2. 17 Innovatus vetere pelle deposita. 18 Pelle nova, qualem habuit in juventa. 19 Soli expositus. 20 Per vices sine ordine movetur. 21 In tres sulcos fissis, id est, nunc exerit, nunc inserit linguas, sicut micantes nunc erigunt, nunc deprimunt digitos. 22 *Quarta libri pars. de morbis pecorum*. 23 Quatuor I. II. III. IV. 24 Molestat atque inficit. 25 Usque ad interiora. 26 Horrere seu frigere faciens. 27 Albicante. 28 Hyems. 29 Ossibus. 30 Dentati. 31 Dilaceraverunt. 32 Ovium. 33 Remedia morbi, & scabiei docet. 34 Pastores. 35 Aries missus in fluvium. 36 Descendente. 37 Amara, aut dolorem adferente. 38 Molliter inungunt & fricant. 39 Ovis. 40 Fæcibus olei. 41 Vivi. 42 Ida mons Phrygiæ pinubus nobilis, e quibus fluit pix liquida, *tarra*, & resina. 43 Viscositate.

1 Scyllamque, 2 helleborosque graves, nigrumque bitumen.
3 Non tamen ulla magis præsens fortuna laborum est,
Quam si quis ferro potuit 4 rescindere summum
Ulceris os. *Alitur vitium*, 5 *vivitque tegendo*:
Dum medicas adhibere manus ad 6 vulnera pastor
Abnegat, 7 et meliora Deos sedet omnia poscens.
Quin etiam, ima dolor balantum lapsus ad ossa
8 Cum 9 furit, atque artus 10 depascitur 11 arida febris;
Profuit incensos æstus 12 avertere: et inter
Ima 13 ferire pedis 14 salientem sanguine venam:
15 Bisaltæ quo more solent, 16 acerque 17 Gelonus,
Cum fugit in Rhodopen, atque in deserta Getarum,
Et lac concretum cum sanguine potat equino.
18 Quam I. procul aut molli succedere sæpius umbræ
Videris, II. aut summas carpentem ignavius herbas,
III. 19 Extremamque sequi, IV. aut medio procumbere campo
Pascentem, V. et 20 seræ solam decedere nocti:
Continuo 21 culpam ferro compesce, prius quam
Dira 22 per incautum serpant contagia vulgus.
Non tam creber agens 23 hyemem ruit 23 æquore turbo,
Quam multæ pecudum 24 pestes: nec singula morbi
Corpora corripiunt: sed tota 25 æstiva repente,
26 Spemque gregemque simul, cunctamque ab origine gentem.
27 Tum 28 sciat, 29 aërias Alpes, et 30 Norica 31 si quis

1 Cepam marinam. 2 Album, & nigrum veratrum. 3 Non tamen efficacius aut præsentius aliud remedium quam exulceratæ partis rescissio: *Ulcus enim vivescet & inveterascet alendo.* Lucret 4. 4 Resecare & aperire. 5 Crescit. 6 Ulcera ovium. 7 Et ipse otiosus desidens, neque manum admovens remedium cœlitus ignavis precibus exposcit; expectatque. *Frustra enim, si te ignaviæ tradideris, votis muliebribus auxilia Deorum implores.* Salust. 8 Ad febrim ovium mittatur sanguis e vena in talo aut inter ungulas. 9 Sævit. 10 Absumit. 11 Lenta tabe consumens ossa. 12 Expellere. 13 Percutiendo aperire. 14 Scatentem. 15 Accolæ Ponti Euxini. 16 Strenuus ad prælia. 17 Geloni, Sarmatæ, Getæ pop. Scythiæ prædabundi, in itinere aut fuga, deprehensi fame aut siti, sanguinem e cruribus equinis emissum equarum lacte mistum (sunt enim ἱππημολγοι) bibunt. 18 Signa pecudis febricitantis quinque I. II. III. IV. V. 19 Ovem ultimam. 20 Tarde adventanti. 21 Cultro aut cauterio culpam contagii futuri eius pecudis reseca. 22 Diffundatur per multitudinem ovium tuarum nescientium cavere secreta nocumenta. 23 Tempestatem aut grandinem in mari. 24 Sc. *sunt.* 25 Greges in æstivis. Metonym. loci pro locato: æstate autem potissimum febre corripiuntur oves. 26 Gregis, id est, agnos simul & oves. 27 Cum hæc pestis inciperet. 28 Quod morbi non singula, sed universa sæpe corripiunt corpora. 29 Altissimas. 30 Illyrica. 31 Si quis sc. *vidisset* tum Alpes, &c.

Castella 1 in tumulis, et 2 Iapidis arva Timavi,
Nunc quoque 3 post tanto videat, desertaque regna
Pastorum, et longe saltus, lateque vacantes.
4 Hic quondam 5 morbo cæli, miseranda coörta est
6 Tempestas, totoque 7 autumni 8 incanduit æstu;
Et genus omne 9 neci pecudum 9 dedit, omne ferarum;
Corrupitque lacus, infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat simplex: sed ubi 10 ignea venis
Omnibus acta sitis, miseros 11 abduxerat artus,
Rursus abundabat 12 fluidus 13 liquor, omniaque in se
Ossa 14 minutatim morbo collapsa 15 trahebat.
16 Sæpe 17 in honore Deûm medio stans I. hostia ad aram.
Lanea dum 18 niveâ circumdatur 19 infula 18 vittâ,
Inter 20 cunctantes cecidit moribunda 21 ministros:
Aut si 22 quam ferro mactaverat 23 ante sacerdos,
24 Inde neque 25 impositis ardent altaria 26 fibris,
Nec responsa potest 27 consultus reddere 28 vates:
Ac vix suppositi 29 tinguntur sanguine cultri,
Summaque 30 jejunâ sanie 31 infuscatur arena.
II. Hinc 32 lætis vituli 33 vulgo moriuntur in herbis,
Et 34 dulces animas 35 plena ad præsepia reddunt.
III. Hinc 36 canibus 37 blandis 38 rabies venit, et IV.
39 quatit ægros

1 In Colliculis sita. 2 Fluvii in Iapidia, Venetiæ regione. 3 Tam longo tempore post, ut pecus instaurari potuisset. 4 In his dictis regionibus. 5 Corrupto & infecto aere. 6 Pestilentialis. 7 Qualis solet esse in autumno. 8 Pestis effervuit. 9 Necavit. 10 Ardentissima. 11 A naturali situ, id est, contraxerat membra miserorum animalium. Al. *Adduxerat*. 12 Superfluus. 13 Humor correptus, cacochymia. 14 Per minutas particulas. 15 Ex corruptione aeris sanguis & succus bonus desiccabatur. 16 Grassata lues invasit I. *Hostias*, II. *Vitulos*, III. *Canes*, IV. *Sues*, V. *Equos*, VI. *Boves*, VII. *Feras*, VIII. *Pisces*, IX. *Serpentes*, X. *Aves*. 17 Pecus mactanda stans, id est, parata ut in Deorum honorem mactetur. 18 Candidissimo velamine capitis. 19 Hostiæ coronabantur infulis, & fasciæ erant instar diadematum, a quibus utrinque dependebant vittæ. 20 Segnius ferentes. 21 Popas, qui victimam cædunt. Ovid 1 Fast. *Nomine esse potest succinctus causa minister; Hostia cœlitibus quo feriente cadit.* 22 Aliquam hostiam. 23 Quam ipsa peste caderet. 24 Ex tali hostia. 25 Ad cremandum. 26 Extorum, id est, exta illa corruptissima nolebant incendi. 27 Consilium interrogatus. 28 Extispex, cujus erat consultis extis futura prædicere, nihil hic præsagire potest, corruptis tabo extis. 29 Imbuuntur: quia totus lenta tabe absumptus fuerat. 30 Macilenta & modica. 31 Fit fusca. 32 Pinguibus. 33 Passim. 34 Dulcem vitam. 35 Pabulorum. 36 Sagacibus sc. & odoris prima infectio. 37 Domino suo blandiri solitis. 38 Qua propria canum. 39 Tremere facit.

Tussis 1 anhela sues, ac faucibus 2 angit 3 obesis.
Labitur infelix 4 studiorum, atque immemor 5 herbæ.
V. 6 Victor equus, fontesque 7 avertitur, et pede terram
8 Crebra ferit: demissæ 9 aures: 10 incertus ibidem
Sudor, et ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, et 11 ad tactum tractanti dura resistit.
Hæc ante 12 exitium primis 13 dant signa diebus.
Sin in processu cœpit 14 crudescere morbus,
Tum vero ardentes 15 oculi, atque attractus ab alto
Spiritus, interdum gemitu 16 gravis: 17 imaque longo
Ilia singultu 18 tendunt: 19 it naribus 20 ater
Sanguis, et 21 obsessas fauces premit 22 aspera lingua.
Profuit 23 inserto 24 latices infundere 25 cornu
Lenæos: ea visa salus morientibus 26 una.
Mox erat 27 hoc ipsum exitio, 28 furiisque refecti
Ardebant, ipsique suos, jam morte sub 29 ægrâ,
(30 Di meliora piis, 31 erroremque hostibus illum !)
32 Discissos nudis laniabant dentibus artus.
VI. Ecce autem duro 33 fumans sub vomere taurus
Concidit, et mistum spumis vomit ore cruorem,
Extremosque 34 ciet gemitus. 35 It tristis arator.
Mœrentem 36 abjungens 37 fraternâ morte 38 juvencum,
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
39 Non umbræ altorum nemorum, non mollia possunt
Prata 40 movere animum, non qui per saxa volutus
Purior electro campum petit amnis: at ima
41 Solvuntur latera, atq. oculos 42 stupor urget 43 inertes,

1 Anhelitum trahens. 2 Strangulat. 3 Sic inflatis, ut pingue putentur. 4 Certaminum. 5 Pabuli: ut Eclog. 8. *Immemor* herbarum *quos est mirata juvenca Certantes*, Musam &c. sive cantum pastorum Damonis & Alphesibœi. V. *Equos.* 6 Vincere solitus in curuli certamine. 7 Aversatur & refugit. 8 Crebro. Hellenismus. 9 Equi languentis. 10 Cujus causa latet. 11 Dum quis attingit eam. 12 Mortem. 13 Equi morituri. 14 Ingravescere ac sævior fieri. Sic. *Dejecta* crudescit *pugna Camilla.* 15 Sc. *fiunt.* 16 Molestus. 17 Inferiora. 18 Tentantur. 19. Defluit. 20 Corruptus. 21 Clausas & obstructas. 22 Ex nimia siccitate rigens. 23 Ori immisso 24 Vinum autem, quod in mali hujus remedium adhiberi solitum est, in tantum non profuit, ut etiam obfuit in furiam actis equis, ut ipsi se suis dentibus laniarent. 25 Infundibulo. 26 Sola. 27 Vinum infundere, quod saluti esse putabatur. 28 Et equi recreati per furorem, qui vires adferre videtur, incendebantur majoribus furiis. 29 Ægros faciente. 30 Mittant, concedant. Abominandi formula. 31 Furorem illum, quem tum equi perpessi sunt. 32 Dilaniatos. VI. *Boves.* 33 Cum fumaret & impense laboraret. 34 Excitat. 35 Abit. 36 Separans & a jugo dissolvens. 37 Consortis, jugalis tauri interitu, quo, quasi fratre, in labore usus fuerat. 38 Alterum. 39 Nulla juvant remedia, nusquam patet suffugium, levamen nullum. 40 In sui desiderium allicere. 41 Labascunt ejus latera. 42 Hebetudo obsidet. 43 Immobiles, aut parum videntes præ stupore.

Ad terramque fluit 1 devexo pondere cervix.
2 Quid labor, aut benefacta 3 juvant? quid vomere terras
Invertisse graves? 4 atqui non 5 Massica Bacchi
Munera, non 6 illis epulæ nocuêre 7 repostæ?
Frondibus, et victu pascuntur 8 simplicis herbæ:
Pocula sunt fontes liquidi, atque 9 exercita cursu
Flumina, nec somnos 10 abrumpit cura salubres.
11 Tempore non alio dicunt regionibus illis
Quæsitas ad sacra boves Junonis, et 12 uris
Imparibus ductos alta ad 13 donaria currus.
14 Ergo ægre rastris terram 15 rimantur, et ipsis
16 Unguibus infodiunt fruges, montesque per altos
17 Contentâ cervice trahunt stridentia plaustra.
VII. Non 18 lupus insidias 19 explorat ovilia circum,
Nec gregibus 20 nocturnus 21 obambulat: acrior illum
22 Cura domat: timidi damæ, cervique fugaces
Nunc interque 23 canes, et circum tecta vagantur.
VIII. Jam maris immensi prolem, et genus omne 24 natantum
Littore in extremo, ceu 25 naufraga corpora, fluctus
26 Proluit: 27 insolitæ fugiunt in flumina phocæ.
IX. 28 Interit et curvis frustra defensa latebris
Vipera, et attoniti squamis 29 astantibus 30 hydri.
X. Ipsis est aër avibus 31 non æquus, et illæ

1 Pondere corporis aut capitis devoluto. 2 Neque iis operæ in terra colenda impensæ gratia ulla aut respectus. 3 Prosunt. 4 Atqui non a temulentia aut crapula ex vino & epulis hic morbus tauris, quibus simplex victus herbæ & potus fluentis aquæ: nedum ab insomni cura. 5 Vina in Massico, Campaniæ monte, crescere solita, quæ fortia sunt. Hor. l. 1. Od. 1. *Est qui nec veteris pocula Massici, Nec partem solido demere de die, Spernet.* 6 Juvencis aratoriis. 7 Sæpius oppositæ. 8 Propter epularum varietatem. 9 Purificata repentino fluxu. 10 Sicut hominibus solet. 11 Jam quidem, sicubi alias, necesse erat, in locum taurorum, qui interierant jungere uros, qui ad Junonis templum ferrent sacra. Allusum volunt ad Argivam sacerdotem, quam, desideratis jumentis, filii Cleobis, & Biton ad fanum sub curru juncti traxerunt. Cic. Tusc. quæst. l. 1. Val. Max. l. 5. c. 4. 12 Bobus sylvestribus indomitis: & ob id impariter trahentibus: de quibus Cæs. l. 6. Bel. Gal. 13 Sacraria seu repositoria rerum, quæ Diis donantur. 14 Quia deerant boves aratorii. 15 Sulcant agricolæ. 16 Manibus. 17 Contracta propter pressuram. Quin & ipsi homines aratra junctim trahebant. VII. *Feras.* 18 Nunc docet ferarum miserabilem luem. 19 Explorando facit. *Triste lupus stabulis.* Eclog. 3. 20 Tempore nocturno. 21 Insidiaturus. 22 Instantis mortis. 23. Innoxios, ut quos sua etiam cura domat. VIII. *Pisces.* 24 Piscium. 25 Post naufragium ad littora projecta. 26 Impulsu provolvit in litus. 27 Vituli marini insolitæ magnitudinis aut raro visi. IX. *Serpentes.* 28 Pestilentia. 29 Horrentibus & asperis atque erectis ex morbo. 30 Serpentes aquatici. X. *Aves.* 31. Iniquus & pestilens ac perniciosus: ut supra, *Non æquus Accerris.*

1 Præcipites altâ vitam sub nube relinquunt.
2 Præterea, nec jam mutari pabula 3 refert,
4 Quæsitæque nocent artes : 5 cessêre 6 magistri
7 Phillyrides Chiron, 8 Amythaoniusque Melampus.
9 Sævit, et 10 in lucem Stygiis emissa tenebris
11 Pallida 12 Tisiphone, morbos agit 13 ante 14 metumque,
Inque dies 15 avidum surgens caput altius effert.
Balatu 16 pecorum, et crebris 17 mugitibus amnes,
Arentesque sonant ripæ, collesque 18 supini.
Jamque catervatim 19 dat 20 stragem, atque 21 aggerat ipsis
In stabulis turpi 22 dilapsa cadavera 23 tabo :
24 Donec humo 25 tegere, ac foveis abscondere 26 discunt.
Nam neque erat 27 coriis usus : nec viscera quisquam
Aut undis 28 abolere potest, aut 29 vincere flammâ :
Nec tondere 30 quidem morbo 31 illuvieque peresa
Vellera, 32 nec telas possunt attingere putres.
Verum etiam 33 invisos si quis 34 tentârat amictus,
Ardentes 35 papulæ atque 36 immundus 37 olentia sudor
Membra 38 sequebatur : 39 nec longo deinde moranti
Tempore, 40 contactos artus 41 sacer ignis edebat.

1 Præcipitanter in terram decidentes. 2 *Nec ratio remedii communis certa dabatur*, &c. Lucret. 6. l. 3 Quicquam ad rem facit. 4 *Succumbit medicina malis.* Manil. *mali moles potentior arte est.* 5 Victi sunt a morbo, & succubuerunt. Unde Ovid. l. 1. de Ponto : *Non est in medico semper releveturut æger, Interdum docta plus valet arte malum.* 6 Medici optimi eorumque inventa, cujusmodi fuere . . . . 7. . . . Chiron Saturni & Philyræ . . . . . 8 Melampus filius Amythaonis. Hos autem duos per Synecdochen pro quibuslibet præstantissimis medicis ponit. 9 Et quis modus? ubi furiæ ab inferis emissæ, longe lateque luem illam spargant, morbos metumque in dies adaugeant. 10 Ad regionem nostram. 11 Ab effectu. 12 Furia infernalis. 13 Se. 14 Mortem, quæ ex vel cum metu conspicitur. 15 Cupidum cædis & sanguinis. 16 Ovium. 17 Taurorum morientium. 18 Declives. 19 Tisiphone, aut ipsa pestis. 20 Cumulum morientium. 21 Accumulat. 22 Quæ occiderant. 23 Sanguine corrupto. 24 Tandem inventum altis fossis sepelire animalia peste absumpta : quorum vellera, coria ac viscera nulli erant usui, imo tangentibus exitialia. 25 Cadavera. 26 Homines. 27 Pellibus, e quibus coria parantur. 28 Purgare. 29 Excoquere igni. 30 Saltem. 31 Et sanie & corruptione. 32 Nec pastores per laborem pervenire ad hoc possunt, ut ex iis habeant telas etiam putres. 33 Quos natura invidit & negavit mortalibus. 34 Conatus fuerat facere. 35 Pustulæ, exanthemata, aut carbunculi. 36 Corruptus. 37 Graviter. 38 Inficiebat. 39 Et paulo post. 40 Ab illis amictibus, id est, qui talibus vestiebantur, etiam inficiebantur. 41 Execrabilis & pestilentialis ignis, id est, erysipelas aut, pestis absumebat.

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICORUM

LIBER IV.

ARGUMENTUM.

MEllarii sedes ut designanda. Alveorum materies et fabrica. Apum seditiones et pugnæ. Breviter de cultura horti, laudata Tarentini cujusdam senis industria. Apum Respublica, fœtus, victus, patria, leges, fœdera pacis ac belli, laboris, et quietis. Providentia. Præsagia tempestatum. Genus, ætas, cultus in reges. Ingenium, solertia, et quasi rationis scintillæ. Mellatio, cujus duo tempora, Ver, et Autumnus. Apum morbi et remedia. Extinctarum restauratio ex putrefacto juvenco. Quæ refertur inventa Aristæo, cujus historiæ adjicitur Orphei fabula. Epilogus operis.

1 PRotinus 2 aërii mellis 3 cælestia dona
Exsequar: 4 hanc etiam, Mecænas, aspice 5 partem.
6 Admiranda tibi 7 levium spectacula rerum,
Magnanimosque 8 duces, totiusque ex ordine 9 gentis
Mores, et studia, et 10 populos, et prælia dicam.
In 11 *tenui labor: at tenuis non gloria*; 12 si quem
Numina læva sinunt, 13 auditque vocatus Apollo.
Principio sedes apibus, 14 statioque petenda,
15 Quo neque sit ventis aditus (nam 16 pabula venti

1 Statim vel deinceps in executione cœpti operis perscribam dona beneficio cœli aut in aere collecta mellis, quod rore & floribus in aere colligitur. 2 Μελι δε το πιπτον εκ τȣ αερ☉. Arist. Hist. Anim. l.5. cap. 22 & Plin. l. 11. c. 12. *Venit hoc ex aere, & maxime siderum exortu, &c. sive ille est cæli sudor, sive quædam siderum saliva, sive purgantis se aeris succus, &c.* 3 Munera Deorum. 4 Sicut reliquas aspexisti: quia statim in principio primi libri Mecænatem nuncupavit. 5 Agriculturæ, sc. de apibus. 6 Attentionem petit, dicturus de admiranda apum natura, politia, præliis, &c. 7 Utpote apum. 8 Apum reges, quia animas in vulnere linquunt. 9 Generis apum instituta & labores. 10 Progeniem apum. 11 Levi materia. Si numina adversa aut gloriæ humanæ inimica sinunt aliquem gloriose dicere. 13 Et si Apollo, qui Poetis benevolus est, cœptis meis aspirat. 14 Metaph. a castris & navibus. Locus apiario destinatus, habitatio deligenda. Ad quam sedem & stationem non spirent venti. 16 Thymum, mella.

Ferre 1 domum prohibent) neque oves, hœdique 2 petulci
Floribus insultent, aut 3 errans bucula campo
4 Decutiat rorem, et 5 surgentes atterat herbas.
Absint et 6 picti squalentia terga lacerti
7 Pinguibus a stabulis, 8 Meropesque, aliæque volucres,
Et manibus 9 Progne pectus signata 10 cruentis.
Omnia nam late vastant, 11 ipsasque volantes
Ore ferunt, 12 dulcem 13 nidis immitibus escam.
14 At 15 liquidi fontes, et stagna 16 virentia musco
17 Adsint, et 18 tenuis fugiens per gramina rivus,
Palmaque 19 vestibulum aut ingens 20 oleaster inumbret:
Ut cum 21 prima novi 22 ducent 21 examina 23 reges
Vere suo, ludetque favis 24 emissa 25 juventus,
Vicina 26 invitet decedere ripa calori,
27 Obviaque hospitiis teneat frondentibus arbos.
28 In medium, 29 seu stabit iners, seu profluet humor,
30 Transversas salices, et grandia conjice saxa:
31 Pontibus ut crebris possint 32 consistere, et alas
33 Pandere ad æstivum Solem; si forte 34 morantes
Sparserit, 35 aut 36 præceps 37 Neptuno immerserit Eurus.
38 Hæc circum 39 casiæ virides, et olentia late

1 Ad alvearia impediunt. 2 Petulantes & lascivi. 3 Pascens juvenca aut junior bos per campum. 4 Dejiciat. 5 Crescentes herbas, e quibus pabula atque favos collegerunt apes. 6 Habentes terga picta, id est, maculis distincta. 7 Ab alveatibus melle plenis. 8 Aves apibus inimicæ. Arist. & Plin. paros addunt. 9 Hirundo, in quam Progne versa putatur. 10 Sanguinolentis sanguine filii Itys, quem patri epulandum dederat. Hinc Ovid. 6. Met. *neque adhuc de pectore cædis Excessere notæ, signataque sanguine pluma est.* 11 Apes. 12 Mellificam sc. 13 In quibus pulli sunt ex rapina pascendi. 14 Noxia prius amoverat, utilia jam adesse monet. 15 Puri. 16 In quibus crescit lanugo viridis. 17 Ad alvearia. 18 Exilis. 19 Locum fornicatum, in quo locantur alvearia. 20 Olea sylvestris. 21 Primos fœtus apum. 22 Tanquam novam coloniam. 23 Primores apum regali more viventes. 24 Educta. 25 Apiculæ, fœtus novi juniorum apum. 26 Alliciat a calore ad aquas. 27 Et palma aut oleaster objectus decedere volentibus immoretur sedibus frondentibus, id est, ut propter amœnitatem riparum alliciantur exire alveariis, sed propter amœnitatem arboris redeant, nec sedes mutent. 28 Ejus aquæ. 29 Sive stagnabit, sive fluet aqua. 30 In transversum. 31 Lignis aut lapidibus injectis, quibus, ut homines, pontibus utantur. 32 Requiescere. 33 Explicare. 34 Apes tardius redeuntes ex pascuis dispersit. 35 Aut aquis immerserit vis venti. 36 Præcipitanter flans. 37 Metonymia. 37 Stabula apum. 39 *Lavendula* floreat.

Serpylla, et 1 graviter spirantis copia thymbræ
Floreat, 2 irriguumque bibant 3 violaria fontem.
4 Ipsa autem, seu 5 corticibus tibi suta cavatis,
Seu 6 lento fuerint alvearia vimine texta,
7 Angustos habeant aditus: nam 8 frigore mella
9 Cogit hyems; eademque calor liquefacta 10 remittit.
11 Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illæ
Nequicquam in 12 tectis certatim tenuia cerâ
13 Spiramenta linunt, 14 fucosque et 15 floribus 16 oras
Explent, 17 collectumq. 18 hæc ipsa ad munera gluten,
Et visco, et Phrygiæ servant 19 pice lentius Idæ.
Sæpe etiam effossis (si vera est fama) 20 latebris,
Sub terra fodêre 21 larem: penitusque repertæ
22 Pumicibusque cavis, 23 exesæque arboris antro.
Tu tamen et 24 levi 25 rimosa 26 cubilia 24 limo
Ungue fovens 27 circum, et raras superinjice frondes.
Neu propius 28 tectis 29 taxum sine, 30 neve rubentes
Ure foco cancros; 31 altæ neu 32 crede paludi:
Aut ubi odor cœni gravis, aut ubi concava 33 pulsu
Saxa sonant, vocisque 34 offensa resultat 35 imago,
Quod superest, ubi pulsam hymem Sol aureus egit
36 Sub terras cælumque æstivâ luce reclusit:
Illæ continuo saltus, sylvasque 37 peragrant,
Purpureosque 38 metunt flores, 39 et flumina libant
Summa leves. 40 Hinc 41 nescio quâ dulcedine lætæ

1 Potenter fragrantis. 2 Irrigantem, id est, habeant etiam herbas odoriferas in confinio ad pastum & mellificium. 3 Loca, in quibus magna violarum copia est. 4 Alvei conficiendi ratio, & materia ejus. 5 Subere. 6 Flexibili. 7 Foramina tantilla, ut vix unius apis capacia sint. 8 Quod per latos aditus intraret. 9 Constringit & contrahit. 10 Defluere facit. 11 Caloris & frigoris: ille resolvit, hoc cogit. 12 Alvearibus suis. 13 Rimas, per quas ventus intret, obstruunt. 14 Glutine ex fuco marino frutice, quo vestes tinguntur. 15 Florum lacrimis. 16 Extremas fissuras opplent. 17 Ex floribus & herbis. 18 Ad obstruendas rimas. 19 Quæ colligitur ex arboribus piceis, in Ida, Phrygiæ monte, abundantibus. 20 Cavernis. 21 Foramen. 22 Saxis cavernosis. 23 A carie aut vetustate. 24 Alvearia. 25 Hiantia & rimas habentia. 26 Seu luto & fimo bubulo molli. 27 In circuitu. 28 Alvearium. 29 Arborem mella depravantem. *Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos.* Eclog. 9. 30 Gravis & tetri odoris qualibet prohibeantur, sicuti cancri nidor cum est ignibus adustus, aut odor palustris cœni: nec minus cavæ rupes, aut valles argutæ, quas Greci ηχυς vocant. 31 Profundæ. 32 Committe apes 33 Ex impulsu aquarum. 34 Repercussa. 35 Echo referens eandem vocem, quam acceperat. 36 Ad Antipodas. 37 Pervolant. 38 Exugunt. 39 Et veloces degustant fluminum summitatem. 40 Post novi veris flores libatos. 41 Immensa, ineffabili.

1 Progeniem, nidosque fovent : hic arte recentes
2 Excudunt ceras, et mella tenacia 3 fingunt.
Hinc, ubi jam emissum 4 caveis ad sidera cæli
5 Nare per æstatem 6 liquidam suspexeris 7 agmen,
Obscuramque 8 trahi vento mirabere 7 nubem,
9 Contemplator : aquas dulces, et 10 frondea semper
10 Tecta petunt : 11 huc tu jussos asperge 12 sapores,
Trita meliphylla, et cerinthæ 13 ignobile gramen
14 Tinnitusque cie, et 15 Matris quate cymbala circum.
Ipsæ consident 16 medicatis sedibus : ipsæ
Intima more suo sese in 17 cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint; (18 nam sæpe duobus
19 Regibus incessit magno discordia 20 motu)
Continuoque animos 21 vulgi, et trepidantia bello
Corda licet 22 longe præsciscere : namque 23 morantes
Martius ille æris rauci canor 24 increpat, et vox
25 Auditur, 26 fractos sonitus imitata tubarum.
Tum 27 trepidæ inter se 28 coëunt, pennisque coruscant,
29 Spiculaque exacuunt rostris, 30 aptantque lacertos,
Et circa regem, atque ipsa ad 31 prætoria densæ
32 Miscentur, magnisque 33 vocant clamoribus hostem.
Ergo ubi 34 ver nactæ 34 sudum, camposque patentes,
Erumpunt portis, concurritur; æthere in alto
Fit 35 sonitus : magnum mistæ 36 glomerantur in orbem,
Præcipitesque cadunt. Non 37 densior aëre grando,

1 Examinis spem prolemque in favis. 2 Formant novos favos. 3 Componunt. Al. *fingunt*. Metaph. a ferrariis, ut & *excudunt*. 4 Alvearibus. 5 Remigio alarum, id est, volare. 6 Serenam, claram. 7 Examen apum glomeratim & agminatim volantium & ludentium in formam nubis. 8 Duci. 9 Observa eas. 10 Arbores bene frondentes. 11 Ad hanc rem. 12 Succo florum apibus gratorum. 13 Ubique obvium nascens, vile. 14 Pelvium seu æris, cujus delectatione captæ vel metu territæ se in alveos condunt. 15 Cybeles, Matris Deum; cujus in sacris Galli pulsant cymbala & tympana. 16 Dictis herbis illitis. 17 Alvearia. 18 Sæpe enim intra idem alvearium (quandoque & e diversis) oritur seditio, disceditürque in partes duorum regum de imperio contendentium. Arist. 9. l. Hist. cap. 19 Apum. 20 Tumultu. 21 Reliquarum apum, quæ respectu regum *vulgus*, id est, vilis populus sunt. 22 Triduo ante eruptionem mellarius præsciscere poterit ex vespertinis apum bombis ad modum classicorum resonantibus. 23 Intra alvearia sua. 24 Carpit. 25 Inter apes. 26 Raucitate canentes. 27 Tumultuantes arma parant, seque ad pugnam expediunt. 29 Congrediuntur. 29 Aculeos suos. 30 Ad insultus faciendos. 31 Tabernacula Imperatoris utriusque : allusum ad castra Rom. 32 Summa cura custodiunt regem. 33 Provocant. 34 Diem serenum & aerem purum. 35 Pugnantium. 36 Convolvuntur. 37 Quam apes.

Nec de concussa 1 tantum pluit illice glandis.
2 Ipsi per medias acies, insignibus alis,
Ingentes animos angusto in pectore versant,
Usque adeo 3 obnixi non cedere; dum 4 gravis aut hos,
Aut hos versa fugâ victor 5 dare terga subegit.
6 Hi motus animorum, atque hæc 7 certamina tanta
Pulveris exigui jactum compressa 6 quiescent.
Verum ubi 8 ductores acie revocaveris ambo,
Deterior qui visus, eum, ne 9 prodigus obsit,
10 Dede neci: melior 11 vacuâ sine regnet in aula.
12 Alter erit maculis 13 auro squalentibus ardens:
(Nam duo sunt 14 genera) hic melior, insignis et 15 ore,
Et 16 rutilis clarus squamis: 17 ille 18 horridus alter
Desidiâ, 19 latamque trahens 20 inglorius alvum.
Ut binæ regum 21 facies, ita corpora 22 plebis:
Namque aliæ 23 turpes horrent; ceu pulvere ab alto
Cum venit, et 24 sicco terram spuit ore viator
25 Aridus; 26 elucent aliæ, et fulgore coruscant
27 Ardentes auro, et paribus 28 lita corpora 29 guttis.
Hæc potior soboles: 30 hinc cæli 31 tempore certo
Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, quantum
Et 32 liquida, et durum Bacchi domitura saporem.
At cum incerta volant, 33 cæloque examina 34 ludunt,
Contemnuntque favos, et 35 frigida 36 tecta relinquunt:
Instabiles animos ludo prohibebis 37 inani.
Nec magnus prohibere labor: tu regibus alas
Eripe: non 38 illis quisquam cunctanctibus 39 altum

1 Quantum apum cadit ex tali conflictu. 2 Reges. 3 Obnitentes. 4 Molestus & graviter urgens. 5 Fugere. 6 Hæc duorum examinum discordantium pugna sedabitur. 7 Apum. 8 Principes, id est, reges a pugna reduxeris domum per jactum pulveris. 9 Mella absumens. 10 Occide. 11 Altero rege. 12 Melior. 13 Fulgentibus more squamarum in piscibus colore fulvo. 14 Regum. 15 Facie. 16 Micantibus in morem auri. 17 Deterior ille, *μελας και πλατυγαςωρ*, Arist. 9. l. Hist. Anim. 40. c. 18 Incultus. 19 Obesam & oblongam. 20 Sine gloria. 21 Formæ. 22 Vulgi, id est, reliquarum apum. 23 Deterioris notæ apes sunt pulveri sputo concreto concolores. 24 Pulverem cum saliva concretum. 25 Desiccatione & siti. 26 Meliores notæ apes splendent. 27 Resplendentes fulgore auri. 28 Illita ac distincta. 39 Maculis quasi guttatim sparsis. 30 Ex hac sobole. 31 Stato anni tempore, *vel* cæli temperie. 32 Pura, & quæ admisceas austero vino ad mitigandam asperitatem. *Tam bene Theseis Massica vina favis*, Martial. 4. l. 13. Ep. 33 In aere. 34 Per ludum & otium glomerata, gyros & choreas ducentia. 35 Non opere, ut prius ferventia. 36 Alvearia sua. 37 Tunc enim non mellificandi gratia exeunt. 38 Regibus domi manentibus. 39 Subvolare ludibunde per aera.

Ire iter, aut 1 castris audebit vellere signa.
2 Invitent croceis 3 halantes floribus horti,
Et 4 custos furum, atque avium, cum falce salignâ
5 Hellespontiaci 6 servet tutela Priapi.
Ipse 7 thymum, 8 pinosque 9 ferens de montibus altis,
Tecta serat late circum, cui 10 talia curæ:
Ipse labore manum duro terat: ipse feraces
11 Figat humo plantas, et 12 amicos irriget imbres.
Atque equidem, extremo ni jam sub fine 13 laborum
14 Vela traham; et terris festinem advertere proram:
Forsitan et pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem; biferique 15 rosaria 16 Pæsti;
Quoque modo 17 potis gauderent intyba rivis,
Et virides apio 18 ripæ; tortusque per herbam
19 Cresceret in ventrem cucumis; nec 20 sera comantem
Narcissum, aut 21 flexi tacuissem vimen acanthi,
Pallentesque hederas, et 22 amantes littora myrtos.
Namque sub 23 Oebaliæ memini me turribus altis,
Quâ 24 niger 25 humectat 26 flaventia 27 culta 28 Galæsus,
29 Corycium vidisse senem, cui pauca 30 relicti
Jugera ruris erant: nec fertilis illa juvencis,
Nec pecori 31 opportuna seges, nec 32 commoda Baccho.
Hic 33 rarum tamen in dumis olus, albaque circum

1 Aut in bellum prodire. Metaph. a militari disciplina. 2 Alliciat & attrahant apes ad se. 3 Spirantes. 4 *Deus inde ego furum, aviumque Maxima formido.* Hor. 1. l. Sat. 8. 5 Nati in urbe Lampsaco prope Hellespontum. 6 Hortos. 7 Herbam apibus gratissimam, ad mella conficienda. 8 Ad ceram conficiendam. 9 Ad alvearia. 10 Mella & cera. 11 Affigat. 12 Salubres superfundat imbres. 13 Georgicorum. 14 Metaph. a nautis, qui portum subituri, vela colligunt. 15 Rosarum copiam. 16 Oppidi maritimi Lucaniæ, bis in anno rosas ferentis. 17 Imbibitis. 18 Fluviorum, *vel* hortorum pulvini. & areæ. 19 Acciperet latum ventrem. 20 Sere seu tarde comas spargentem florentemque. Hellenismus: *ut Torva tuentem, Acerba fremens, Multa gemens*, &c. 21 Flexilis. 22 Feliciter nascentes in littoribus. 23 Tarenti, ab Oebaliis conditi duce Phalanto. Oebalus autem rex fuit Laconiæ, unde Lacones Oebalidæ dicti. 24 Cæruleus aut profundus. Al. *piger*, id est, lente fluens. 25 Irrigat. 26 Segete. 27 Arva. 28 Calabriæ fluvius. 29 *Corycus* est urbs, mons, antrum Ciliciæ. Erit itaque *Corycius*, Cilix, vel e remigum numero, quorum opera contra ipsos Cilicas piratas usus fuerat Pompejus: *vel* miles Pompejanus, post Cilicas devictos emeritus & agro donatus. 30 Præteriti in divisione & contempti, utpote inutilis: ut in seq. Alii exp. hæreditarii, a patre sc. relicti, ut *Res non parta labore, sed relicta.* Martial. 10. l. 27. Ep volunt que Poetam respicere ad duos fratres Vejanios, quibus a patre relictam esse parvam villam refert Varro, l. 3. R. R. c. 16. Quid si *relictum rus* sit quo pulsus prior dominus cesserit veterano militi, cui assignabatur in divisione? *Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arva.* Eclog. 1. & 9. 31 Accommodata & grata. 32 Idonea vitibus. 33 Plantatile.

Lilia, 1 verbenasque 2 premens, 3 vescumque papaver,
4 *Regum æquabat opes* 5 *animis* : seraque 6 revertens
Nocte domum, dapibus mensas onerabat 7 inemtis.
8 Primus vere rosam, atque autumno carpere poma,
Et cum tristis hyems 9 etiamnum frigore saxa
Rumperet, et glacie cursus 10 frænaret aquarum :
Ille 11 comam mollis jam tum 12 tondebat acanthi,
Æstatem 13 increpitans seram, Zephyrosque morantes.
Ergo apibus 14 fœtis 15 idem, atque examine multo
Primus abundare, et 16 spumantia 17 cogere pressis
Mella favis : illi 18 tiliæ, atque uberrima 18 pinus :
19 Quotque in flore novo pomis se fertilis arbos
20 Induerat, totidem autumno 21 matura tenebat.
Ille etiam 22 seras in 23 versum distulit ulmos,
24 Eduramque pyrum, et spinos jam pruna ferentes,
Jamq. 25 ministrantem platanum potantibus 25 umbras.
Verum hæc ipse equidem, 26 spatiis 27 exclusus 26 iniquis,
Prætereo, atque aliis post me memoranda relinquo.
Nunc age, naturas apibus quas Juppiter ipse
Addidit, 28 expediam : 29 pro quâ mercede canoros
30 Curetum sonitus, crepitantiaque æra secutæ,
31 Dictæo 32 cæli regem pavêre sub antro.

1 Herbas, quibus in sacris uti solebant. 2 Serens : *vel* falce metens. 3 Cereale, quo vesci posset 1. Georg. 4. Ditissimorum. 5 Quia re ipsa non potuit. 6 Ex illo agro sterili. 7 Sibi in horto suo natis, nullo pretio comparatis. Horat. Od. 2. Ep. de rustica vita. *Et horna dulci vina promens dolio. Dapes* inemptas *apparet*. 8 Fructu perenni dives & felix : Verno, æstivo, autumnali, hyberno. 9 Ipso puncto temporis. 10 Constringeret. 11 Summitatem. 12 Metebat. 13 Voto & voce ut cujus studium æstas sera & Zephyri veris comites nondum spirantes morarentur. 14 Enixis partum. 15 Senex Corcyus. 16 Ex pressura. 17 Constipare. 18 Ad gluten & favos. 19 Nec ullus vernus flos destituebat eum autumnali fructu. 20 Ornaverat & vestiverat, id est, quot flores produxerat arbor. 21 Sc. *poma*. 22 Antiquas. 23 In ordinem & quincuncem transtulit & disposuit. Quid si dicamus, inversas ulmos incurvabat, pedamenta futura vitibus ? 24 Robustam aut valde duram. 25 Hospitalem conviviantibus. 26 Temporis atque instituti mei angustis spatiis. 27 Ab hujusmodi rerum executione. 28 Aperiam. 29 Quid mercedis acceptura. 30 Curetes, Cretæ incolæ, sacrique fratres, Opi parturienti, Saturnumque filios ex pacto cum Titane vorantem fallere cupienti, suppetias laturi, æreis crepitaculis nati infantis Jovis vagitum celarunt, cymbalorum sonitum secutæ apes melle nutrierunt Jovem in antro Cretensi. In cujus officii mercedem tulere a Jove singularem naturam, politiam, & mores, sobolis, patriæ, cibi in medium quæsiti communionem, & Rempub. quasi Platonicam. 31 Dictæ, mons Cretæ. 32 Jovem.

1 Solæ communes natos, 3 consortia tecta
3 Urbis habent, magnisque agitant sub legibus ævum:
Et patriam solæ, et certos novêre penates:
Venturæque hyemis memores, æstate laborem
Experiuntur, et 4 in medium quæsita reponunt.
Namque aliæ 5 victu invigilant, et 6 fœdere pacto
Exercentur agris: pars intra septa 7 domorum
8 Narcissi lacrimam, et lentum de cortice gluten,
Prima favis ponunt fundamina: deinde tenaces
Suspendunt ceras: aliæ 9 spem gentis adultos
10 Educunt fœtus: aliæ purissima mella
11 Stipant, et 12 liquido distendunt nectare cellas.
13 Sunt quibus ad portas cecidit 14 custodia 15 sorti,
Inque vicem 16 speculantur aquas, et nubila cæli:
Aut 17 onera accipiunt venientum, aut 18 agmine facto
19 Ignavum 20 fucos pecus 21 a præsepibus arcent:
22 Fervet opus, redolentque thymo fragantia mella.
Ac veluti 23 lentis 24 Cyclopes fulmina massis
Cum 25 properant, alii 26 taurinis follibus 27 auras
Accipiunt, redduntque: alii stridentia 28 tingunt
29 Æra 30 lacu: 31 gemit impositis incudibus 32 Ætna:
33 Illi inter sese magnâ vi brachia tollunt
34 In numerum, versantque tenaci forcipe ferrum.

1 Apes ex cunctis animalibus. 2 Ad communem sortem pertinentia: sunt enim communia. 3 Alvearis. 4 In commune parta condunt. 5 Antique, pro *victui* sc. habendo. Ita *concubitu indulgent*. 6 Partiti inter se opera, juvenes negotiantur foras, seniores intus. 7 Alveariorum. 8 Illius floris, in quem puer flens conversus fingitur, rorem. 9 In quibus est spes de conservando grege. 10 Incubant, fovent, excludunt fœtus. 11 Condensant. 12 Melle puro favos replent. 13 Aliæ. 14 Excubitus. 15 Sortito, sorte electis. 16 Pluviæ & tempestatum præsagæ, infra: *Nec vero a stabulis*, &c. 17 Seniores apes excipiunt gerulas juniores, easque exonerant melle aut cera; repetuntur versus isti Æn. 1. 18 Manu conserta, facto quodam impetu. 19 Nullius laboris, nihil agens, & aliena consumens. 20 Sine aculeo majores apibus, non mellificantes, sed tamen melle vescentes. 21 Ab alvearibus suis abigunt, prohibent. 22 Cum fervore fit. 23 Mitigatis. 24 Populi Siciliæ, unum oculum habere reperti. De his l. 1. Æn. ubi & quinque versus seqq. repetuntur. 25 Propere excudunt, fabricant. 26 Corio taurino munitis. 27 Flatus & reflatus. 28 Ita tingunt, ut strideant. 29 Ferrum, synecd. 30 Aqua, in qua ferrum candens immergitur. 31 Resonat quasi gemitum referens. 32 Mons ignivomus Siciliæ, Vulcani & Cyclopum officina: Al. *antrum*, ut 8. libr. Æn. 33 Cyclopes. 34 Secundum ordinem, ita ut ex alternis ictibus numerus & concentus musicus audiatur, ex quo Pythagoras symphoniam observasse dicitur.

Non aliter (si 1 parva licet 2 componere 3 magnis)
4 Cecropias innatus apes amor urget 5 habendi,
6 Munere 7 quamque suo; 8 grandævis 9 oppida curæ;
Et munire favos, et 10 Dædala 11 fingere tecta.
At fessæ 12 multâ referunt se 12 nocte 13 minores,
14 Crura thymo plenæ: 15 pascuntur et arbuta passim,
Et 16 glaucas salices, casiamque, crocumque rubentem,
Et pinguem tiliam, et 17 ferrugineos hyacinthos.
18 Omnibus una quies operum, labor omnibus 19 unus.
Mane 20 ruunt portis: nusquam mora. Rursus, easdem
Vesper ubi e pastu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta 21 petunt, tum corpora 22 curant:
Fit 23 sonitus, 24 mussantque oras, et limina circum.
Post ubi jam 25 thalamis se composuêre, siletur
26 In noctem, fessosque sopor 27 suus occupat artus.
Nec vero a 28 stabulis, pluviâ 29 impendente recedunt
Longius, aut 30 credunt cælo, adventantibus Euris:
Sed circum 31 tutæ sub mœnibus urbis 32 aquantur,
Excursusque breves 33 tentant, et sæpe 34 lapillos,
Ut 35 cymbæ instabiles fluctu 36 jactante 37 saburram,
Tollunt: his sese per inania 38 nubila librant.
Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
Quod nec 39 concubitu indulgent, nec corpora segnes
In 40 Venerem solvunt, aut fœtus 41 nixibus edunt:
Verum ipsæ foliis 42 natos, et suavibus herbis

1 Quantum sunt apes. 2 Comparare. 3 Quanti sunt Cyclopes. 4 Atticas, κατ' ἐξοχήν: optimo enim melle celebratur Hymettus mons Atticus, thymi ferax. 5 Mellis. 6 Officio, quod ei sorti cecidit. 7 Quamlibet apum. 8 Provectioribus apibus. 9 Alvearia. 10 Artificiosa, Δαιδάλα: unde ingenioso architecto nomen. Lucret. de Venere: *Tibi suavis* Dædala *tellus Summittit flores*, id est, artificiosa. 11 Componere. 12 Cum jam plurima pars noctis transacta sit. 13 Juniores. 14 Habentes crura onusta melle ex thymo collecto. 15 Apes pabulantur. 16 Virides. 17 Nigri coloris. 18 Omnes simul quiescunt. 19 Eodem tempore. 20 Celeriter excurrunt. 21 Repetunt. 22 Reficiunt cibo & quiete. 23 Bombus. 24 Murmurant. 25 Cellis. 26 Usque ad tempus matutinum. 27 Qui ipsis convenit: sic supra *Vere suo*, & *More suo*. 28 Alveariis suis. Prædivinant ventos imbresque, continentque se tectis. Plin. 29 Imminente. 30 Confidunt sereno aeri. 31 Tutantis eas a pluvia & vento. 32 Potantur. 33 Cum anxietate faciunt. 34 Quibus contra impetum ventorum ferantur. 35 Naviculæ vento agitabiles, inanes, sine pondere, id est, minima navigia. 36 Huc illuc impellente eam. 37 Arenam & gravem terram. 38 Aera æquis alis firmant. 39 Concubitui incumbunt. Arcaice. Sic supra: *Victu invigilant*. 40 Luxuriam & coitum. 41 Partubus. 42 Semen natorum, unde nascantur & incubando formentur apes.

Ore 1 legunt : ipsæ regem , parvosque 2 Quirites
Sufficiunt , aulasque , et cerea regna 3 refingunt.
Sæpe etiam, duris errando in 4 cotibus alas
Attrivêre , ultroque 5 animam sub 6 fasce dedêre.
7 Tantus amor florum , et generandi gloria mellis.
Ergo ipsas quamvis 8 angusti terminus ævi
9 Excipiat: (neque enim 10 plus septima 11 ducitur æstas)
At genus 12 immortale manet : multosque per annos
Stat 12 fortuna 13 domus, 14 et avi numerantur avorum.
Præterea 15 regem non sic 16 Ægyptus , et ingens
17 Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus 18 Hydaspes
Observant. Rege incolumi , 19 mens omnibus una est :
20 Amisso rupêre fidem ; 21 constructaque mella
Diripuêre 22 ipsæ , et 23 crates solvêre favorum.
24 Ille operum 25 custos , illum admirantur , et omnes
Circumstant 26 fremitu denso , stipantque 27 frequentes;
Et sæpe attollunt humeris , et corpora bello
28 Objectant, 29 pulchramque petunt per vulnera mortem.
30 His quidam signis , atque hæc exempla secuti ,
Esse apibus 31 partem divinæ mentis , et 32 haustus
Æthereos dixêre. 33 Deum namque ire per omnes

1 Colligunt. 2 Cives (quales erant Quirites , id est, Romani sub Quirinio , id est , Romulo , qui sibi regem constituerunt) sufficienter procreant. 3 Accurate atque iterata opera fingunt. Al. *refingunt*. 4 Saxis & rupibus. 5 Vitam perdiderunt. 6 Onere nimio mellis & pabuli , quod afferunt. Sic Ecl. 9. *Cantantes , ut eamus , ego hoc* te fasce *levabo*. 7 Ut moriantur. Epiphonema simile 2. Georg. *Tantus amor terræ* ! Et 3. *Tantus amor laudum* ! 8 Brevis. 9 Comprehendat. 10 Plusquam. 11 Degitur apibus. 12 Successione familiæ & stemmatis, ad quod allusum. 13 Familiæ apum. 14 *Et nati natorum , & qui nascentur ab illis*. 3 Æn. 15 Nulla usquam gens , non Ægyptii ; non Lydi , non ipsi Parthi & Medi majore veneratione colunt regem suum, quam apes. 16 Propter Ptolemæos. 17 Ubi regnavit Crœsus. 18 Fl. alluens Mediam, seque in Indum exonerans. 19 Vivendi , rempublicam augendi , & regi obsequendi. 20 Rege. 21 Sub rege. 22 Quæ collegerant. 23 Contextus. 24 Rex. 25 Præses, qui operum labores æquis partibus dividat, aut sortito. 26 Murmure. 27 Cum magna multitudine. 28 Pro rege. 29 Gloriosam. 30 Quibus apum studiis & ingeniis animadversis adducti quidam Philosophi , non solertiam tantum apibus , sed & rationem & divinæ particulam mentis assignarunt. 31 Sic Horat. *divinæ particulam auræ* , dixit. 32 Spiritus divinos. 33 Deum quippe vim suam in elementa omnia transfundere ; hinc animalia , quæ ex elementis constant , spiritu illius , alia magis aut minus , imbui ac inflari : vide 6 Æn. *Principio cælum* , &c.

Terrasque, tractusque maris, cælumque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenuos nascentem 1 arcessere 2 vitas;
Scilicet 3 huc reddi deinde, ac 4 resoluta referri
Omnia: nec 3 morti esse locum; sed viva volare
5 Sideris in numerum, atque alto succedere cælo.
6 Si quando 7 sedem 8 augustam, servataque mella
9 Thesauris relines; prius haustu 10 sparsus aquarum
11 Ora fove, 12 fumosque manu prætende 13 sequaces,
14 Bis gravidos cogunt fœtus; 15 duo tempora 16 messis;
17 Taygete 18 simul os terris ostendit honestum
Plias, et 19 Oceani spretos pede reppulit amnes:
20 Aut 21 eadem sidus fugiens ubi piscis aquosi,
Tristior hybernas cælo descendit in undas.
Illis ira modum supra est; 22 læsæque venenum
23 Morsibus inspirant, et 24 spicula cæca relinquunt
25 Affixæ venis, animasque in vulnere ponunt.
26 Sin duram metues hyemem, parcesque 27 futuro,
28 Contusosque 29 animos, et res miserabere 30 fractas;
At 31 suffire thymo, cerasque 32 recidere inanes
Quis dubitet? nam sæpe favos ignotus adedit

1 Attrahere. 2 Spiritus. 3 In Deum & principia sua. Ex opinione Pythagorica nullum animal penitus perire: interire quidem, & dissoluto animali migrare animam ex alio in aliud, puram tandem ad suum astrum redire. 4 Per animæ a corpore separationem. 5 Inter sidera. 6 Præcepta mellationis, ejusque Vernæ & Autumnalis. 7 Alvearium. 8 Cum melle repleta fuerit. Al. *angustam*. 9 Eximes e reclusis alveariis. 10 *Spargens* in alveos atque apes. Aquam ore haustam sparge in modum imbris pluviæque. 11 Contine haustus aquarum. 12 Qui vel cogant apes in priorem partem alvearii, vel abigant. 13 Persecutores apum: quia fumo apes fugantur. 14 In vere & autumno apes mella ponderose & abundantia congregant. 15 Ver & autumnus. 16 Colligendi mellis. 17 Ortu Plejadum, quarum Taygete una est. Synecd. mense Majo. 18 Simulac. 19 Oriens sc. & mare navigationi aperiens. 20 Aut occasu Pleiadum, quo tempore Pisces oriuntur. 21 Taygete. 22 Ab apibus inimicis. 23 Aculeis. 24 Aculeos breves, & exiles, qui latere possunt. 25 Aculeos penitus infixos venis inimicatum, & in vulnere relictos cum parte intestini, unde ipsa mors consequitur. 26 Quod si duram metuens hyemem, benigne agere volens cum apibus, ne animum despondeant: ne pigeat tamen alveos aperire, favos a vermibus, fucis, stellionibus corruptos aut inanes eximere, suffumigatione reficere apes, & purgare alvearia a blattis, tineis, &c. 27 Quo in futuro opus erit. 28 Labefactos, confractos, timore famis. 29 Apum. 30 Afflictas. 31 Subfumigare, ut exinde inimica illis animalia fugiant. 32 Resecare.

1 Stellio, 2 lucifugis 3 congesta cubilia 4 blattis:
5 Immunisque sedens 6 aliena ad pabula 7 fucus;
Aut asper crabro 8 imparibus se immiscuit 8 armis,
Aut dirum 9 tineæ genus, aut 10 invisa Minervæ
In foribus laxos suspendit aranea 11 casses,
Quo magis 12 exhaustæ fuerint, hoc acrius omnes
Incumbent 13 generis lapsi sarcire ruinas:
Complebuntque 14 foros, et floribus 15 horrea texent,
16 Si vero (quoniam 17 casus apibus quoque 18 nostros
Vita 19 tulit) 20 tristi languebunt corpora morbo:
(Quod jam 21 non dubiis poteris cognoscere signis.)
Continuo est ægris I. alius color; II. 22 horrida vultum
Deformat macies: III. tum 23 corpora luce carentum
Exportant tectis, et tristia funera 24 ducunt:
IV. Aut 25 illæ pedibus connexæ ad limina pendent:
V. Aut intus clausis cunctantur in ædibus omnes,
Ignavæque fame et contracto frigore pigræ:
VI. 26 Tum sonus auditur 27 gravior, 28 tractimque susurrant:
29 Frigidus ut 30 quondam sylvis 31 immurmurat Auster:
Ut mare 32 sollicitum stridet refluentibus undis:
Æstuat ut clausis 33 rapidus fornacibus ignis.
34 Hic jam I. Galbaneos suadebo incendere odores,
II. Mellaque 35 arundineis 36 inferre 35 canalibus, ultro
Hortantem, et fessas ad pabula 37 nota vocantem.
III. Proderit et 38 tunsum gallæ admiscere saporem.

1 Lacerta stellatis maculis. 2 Lucem fugientibus, noctu volantibus. 3 Sunt constructa in alvearibus. 4 Tineis. 5 Laboris expers, nihil adferens utilitatis. 6 Alieno labore, utpote apum, parta. 7 Vespa. 8 Cui & viribus & armis impar est apis. 9 Vermis omnia exedentis. 10 Ob procaciam & emulationem in arte texendi a Minerva in araneam versa Arachne puella Lydia. Ovid. 6 Met. 11 Retia, telas. 12 Evacuatæ ab animalibus nocivis. 13 Fœtus. 14 Cellas, favos, loca, per quæ inferunt mella sua, sicut naturæ per foros inferunt merces. 15 Favos conficient. 16 Languentium apum morbis, quorum statuit signa sex, remedia præscribit novem. 17 Miserias. 18 Cum hominibus communes. 19 Attulit. 20 Lethali. 21 Certis. 22 Rugosa. 23 Mortuarum efferunt cadavera. 24 Celebrant. 25 Morbosæ. 26 Præterea. 27 Tristior. 28 Per longos tractus, ut languidi solent, qui suspiria ex imo pectore trahunt. 29 Natura sua, ut qui a gelido polo Antarctico spiret: accidentali tamen & adventitio calore, dum ad nos per torridam zonam permeat, fervidus. Macr. l. 2. in somn. Scipionis c. 5. 30. Quando. 31 Longe resonans murmur facit. 32 Commotum resonat. 33 Vehemens. 34 Remedia IX. 35 Fistulis ex arundine factis. 36 In alvearia. 37 Qualia illæ sibi comparare solent. 38 Contusam gallam.

IV. 1. Arentesque rosas, V. aut igni pinguia multo
2 Defruta, VI. vel 3 psythiâ passos de vite racemos,
4 Cecropiumque VII. thymum, et VIII. grave olentia
5 centaurea.
IX. Est etiam flos in pratis, cui nomen 6 amello
Fecêre agricolæ; 7 facilis quærentibus herba:
Namque 8 uno ingentem tollit de cespite sylvam,
9 Aureus ipse: sed in foliis, quæ plurima circum
Funduntur, violæ sublucet purpura nigræ.
Sæpe Deûm nexis ornatæ 10 torquibus aræ:
11 Asper in ore sapor. 12 Tonsis in vallibus illum
Pastores, et 13 curva 14 legunt prope flumina 15 Mellæ.
Hujus 16 odorato radices incoque 16 Baccho,
17 Pabulaque in foribus plenis appone canistris.
18 Sed si quem 19 proles subito 20 defecerit omnis,
Nec, genus unde novæ stirpis 21 revocetur, 22 habebit:
Tempus et 23 Arcadii 24 memoranda inventa 25 magistri
25 Pandere, quoque modo 26 cæsis jam sæpe juvencis
27 Insincerus apes 28 tulerit cruor. Altius omnem
Expediam, primâ repetens ab origine famam.
Nam, qua 29 Pellæi gens 30 fortunata Canôpi
Accolit 31 effuso 32 stagnantem flumine 33 Nilum;
Et 34 circum pictis vehitur sua rura 35 faselis,

1 Sole desiccatas. 2 Musta ad dimidium decocta. 3 Uvam passam, quæ est ex vite Psythia. Supra l. 2. *Et passo Psythia utilior:* quem locum vide. 4 Atticum, ut quod optimum. 5 Herbas calidas & siccas. 6 Amellum florem eundem cum Astere Attico, bubonio, esse autumant Herbarii proceres. 7 Facilis repertu. 8 Multos caules fundit, erigit a radice. 9 Ipse flos est aurei coloris. 10 Corollis ex hoc flore ornantur aræ. 11 Austerus. 12 Falce messis, & non sylvosis. 13 Per littora curva defluentia. 14 Colligunt. 15 In Gallia nobilis est hujus nominis fluvius, aliique cognomines alibi. Poetæ tamen notior Mella Italus, quem sinistra ripa receptum Ollius fl. in Padum defert, videturque hinc nomen inditum flori Amello. Cluv. 1. l. cap. 16 Vino forti & odorem magnum exhalante. 17 Nutrimenta ex tali decoctione. 18 Inventum restaurationis apum exinctarum e bovis cæsi putrefactione, refertur acceptum Aristæo. 19 Progenies apum. 20 Aliquem destituerit. 21 Ab interitu. 22 Aliquas apes. 23 Aristæi regis Arcadii, qui invenisse fertur mellis, & olei usum, apum amissarum reparationem, lactis coagulum. Justin. 14. l. Vide hanc eandem fab. apud Ovid. 1. Fastorum. 24 Memoratu digna. 25 Manifestare. 26 Verbere & fustibus, citra effusum sanguinem 27 Corruptus & putridus. 28 Protulerit, produxerit. 29 Propter Alexandriam ab Alexandro, Pellæ in Macedonia nato conditam in vicinia Canopi ins. unde ostio illi nomen. 30 Felix divitiis & ubertate soli, quam præstat Nilus exundans. 31 In agros. 32 Inundantem & in campos effluentem. 33 Ægypti fluvium. Lege Tibul. l. 1. El. 6. 34 Stagnante Nilo. 35 Scaphis.

1 Quaque 2 pharetratæ vicinia Persidis urget,
Et 3 viridem Ægyptum 4 nigrâ fœcundat 4 arenâ,
Et diversa 5 ruens septem discurrit in 6 ora,
Usque 7 coloratis 8 amnis devexus ab Indis:
Omnis in hac certam regio 9 jacit 10 arte 11 salutem.
12 Exiguus primum, atque 13 ipsos contractus ad usus
14 Eligitur locus. Hunc angustique 15 imbrice tecti
Parietibusque 16 premunt arctis: et quatuor addunt,
Quatuor a 17 ventis 18 obliquâ luce fenestras.
Tum vitulus 19 bimâ curvans jam cornua fronte
Quæritur: huic geminæ nares, et 20 spiritus oris
21 Multa reluctanti 22 obsuitur: 23 plagisque perempto,
24 Tunsa per 25 integram 26 solvuntur viscera pellem.
Sic positum in 27 clauso linquunt, et 28 ramea 29 costis
Subjiciunt fragmenta, thymum, casiasque 30 recentes.
Hoc geritur, 31 Zephyris primum impellentibus undas,
32 Ante 33 novis rubeant quam prata coloribus, 32 ante
Garrula quam 34 tignis nidum suspendat 35 hirundo.
Interea teneris tepefactus in ossibus 36 humor
37 Æstuat, et visenda modis animalia miris,
38 Trunca pedum primo, mox et stridentia pennis
Miscentur, tenuemque magis, magis 39 aëra carpunt;
Donec, ut æstivis effusus nubibus 40 imber,
41 Erupêre, aut ut, 42 nervo pulsante 43 sagittæ,
Prima 44 leves ineunt si quando prælia Parthi.

1 Quaque Nilus urget vicina loca Persidis id est, in Persia. 2 Cujus incolæ pharetris & sagittis multum valent. 3 Segete aut herbis. 4 Nigro limo. 5 Defluens. 6 Ostia, quibus intrat mare. 7 Nigris Æthiopibus, an stigmate, quod sibi honori ducebant, inustis? 8 Nilus defluens, deductus. 9 Constituit, ponit. 10 Faciendi novas apes. 11 Reparandarum apum. 12 Angustus, quantum capit cadaver bovis. 13 Ad hanc ipsam utilitatem, ut in eo bos putrescat, constrictus. 14 Ab his, qui apes reparare volunt. 15 Tegulis imbres capientibus. 16 Obstringunt, angustant. 17 Cardinalibus. 18 Ex obliquo infusa. 19 Bienni, duorum annorum, id est, ipse vitulus biennis. 20 Anhelitus. 21 Multum, valde. Hellenism. 22 Clauditur, ne possit exhalare. 23 Fustibus, verberibus. 24 Contusa. 25 Solidam, ne succus aut sanguis exhauriatur. 26 Laxantur, corrumpuntur. 27 Occluso loco. 28 Ramorum. 29 Vituli sc. ne pellis putrescat. 30 Recenter captas. 31 In principio veris. 32 Anadiplosis est. 33 Novorum florum. 34 Ad laquearia & trabes domorum. 35 Veris nuncia. 36 Vituli. 37 Effervet, calescit. 38 Pedibus carentia: unde *apes*, quasi *απυς*, quidam dictas volunt. 39 Auram vitalem inspirant. 40 Erumpit. 41 Vi evolvere ex corio vitulino. 42 Arcu, nervis munito, impellente. 43 Emittuntur. 44 Fugæ confidentes.

Quis Deus hanc, Musæ, quis nobis 1 extudit 2 artem?
3 Unde nova ingressus hominum experientia cepit?
Pastor 4 Aristæus, fugiens Peneia 5 Tempe,
Amissis (ut fama) apibus morboque fameque,
Tristis ad 6 extremi sacrum caput adstitit 7 amnis,
8 Multa querens, atque hac affatus 9 voce 10 parentem:
Mater 11 Cyrene, mater, quæ gurgitis hujus
12 Ima tenes, quid me præclara stirpe Deorum,
(Si modo, quem perhibes, pater est 13 Thymbræus Apollo)
Invisum 14 fatis genuisti? aut quo tibi nostri
Pulsus amor? quid me 15 cælum sperare jubebas?
En etiam hunc ipsum 16 vitæ mortalis honorem,
Quem mihi 17 vix frugum, et pecudum custodia 18 sollers
Omnia tentanti 19 extuderat, te matre, 20 relinquo.
21 Quin age, et ipsa manu 22 felices erue 22 sylvas:
Fer stabulis 23 inimicum ignem, atque 24 interfice messes:
Ure sata, et validam in vites 25 molire bipennem;
Tanta meæ si te ceperunt 26 tædia laudis.
At mater 27 sonitum thalamo sub fluminis alti
Sensit. 28 Eam circum 29 Milesia vellera Nymphæ
Carpebant, 30 hyali saturo fucata colore:
31 Drymoque, Xanthoque, Ligæaque, Phyllidoceque,
Cæsariem effusæ nitidam per candida colla,
Nesæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,
Cydippeque, et 32 flava Lycorias; altera virgo,
Altera tum primos 33 Lucinæ experta 33 labores;

1 Invenit. 2 Reparandarum apum ex vitulo putrefacto. 3 Quo auctore habuit experimentum hoc primos aditus? 4 Apollinis & Cyrenes Nymphæ filius. Lege Ovid. 1. Fast. 5 Locum amœnum Thessaliæ, quem medium interluit Peneus. 6 Summi. 7 Penei fl. 8 Multum, valde. 9 Oratione. 10 Matrem, 11 Nympha Penei fl. 12 Profunda. 13 A *Thymbra*, Troados oppido, ubi colebatur. Dii enim cognomenta a locis, in quibus coluntur, sæpe accipiunt. 14 Diis. 15 Quod reciperer in Deorum numerum. 16 Quem inter mortales merui. 17 Summa cum difficultate. 18 Diligens. 19 Paraverat. 20 Amitto. 21 Permissio acerba & invidiosa, *clademque auctore levabis.* 22 Fertiles arbores. 23 Quo pecus inficiatur: aut nocentem, quo stabula comburantur. 24 Emori cura segetem maturam, unde messis fieret. 25 Cum molimine infer, id est, abole omnia, quæ habeo. 26 Ut permittas meis laboribus parta interimi. 27 Lamentationis Aristæi, confusum, neque enim primum animadvertit, neque agnovit vocem. 28 Cyrenem. 29 Purissima, e Mileto. 3. Georg. supra. 30 Vitreo multoties tincta: unde cæruleus color. 31 Nympharum nomina. 32 Flava crines. 33 Partus, quibus præest Lucina, id est, quæ semel pepererat.

Clioque et Beroë soror, 1 Oceanitides ambæ,
Ambæ auro, 2 pictis incinctæ pellibus ambæ;
Atque Ephyre, atque Opis, atque Asia Deiopea;
Et tandem 3 positis 4 velox 5 Arethusa 6 sagittis.
Inter quas 7 curam Clymene narrabat 8 inanem
Vulcani, Martisque 9 dolos, et dulcia 10 furta;
Atque 11 Chao densos Divûm numerabat amores.
Carmine quo 12 captæ, dum 13 fusis mollia pensa
Devolvunt; iterum maternas impulit aures
Luctus Aristæi; 14 vitreisque sedilibus omnes
Obstupuêre; sed ante alias Arethusa sorores
Prospiciens, summâ 15 flavum caput extulit undâ.
16 Et procul: O gemitu non frustra exterrita tanto,
Cyrene soror; ipse tibi 17 tua maxima cura
Tristis Aristæus, Penei 18 genitoris ad undam,
Stat lacrymans et te 19 crudelem 20 nomine dicit.
21 Huic percussa novâ mentem formidine mater,
Duc age, duc ad nos: 22 fas illi limina Divûm
Tangere, ait: simul 23 alta jubet 24 discedere late
Flumina, qua juvenis 25 gressus inferret: at illam
Curvata in montis 26 faciem circumstetit 27 unda,
Accepitque sinu vasto, misitque sub amnem.
Jamque domum mirans genitricis, et humida regna,
Speluncisque 28 lacus clausos, lucosque 29 sonantes,
Ibat, et ingenti motu stupefactus aquarum,

1 Oceani filiæ. 2 Maculosis, hinnuleis, quæ Nebrides dicuntur. 3 Depositis. 4 In cursu, dum Alphæum fugit. 5 Nympha Sicelis, Ecl. 9. 6. Quibus in venando usa fuerat. 7 De Venere uxore custodienda. Fab. Martis in Veneris amplexibus deprehensi, traductique a Vulcano. Hom. Odyss. 8. Ovid. Met. 4. 8 Frustra susceptam. 9 Furtivos amores cum Venere. 10 Adulteria: sive quia furtim & clam perpetrantur (quomodo fures occulte & plerumque nocte furatum veniunt) sive quia genera quædam furti sunt, cum sibi homines vel pudicitiam, vel castitatem, animis antea per blandimenta captis, surripiunt. Ovid. Met. 4. furta *tori*, furtique locum *monstravit*. Notabilis est locus Æn. 4. *Nec jam furtivum*. *Dido meditatur amorem: Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam.* 11 Crebros Deorum amores ab orbe usque condito. 12 Nymphæ. 13 Dum telas texunt. 14 Vitrei coloris, in quibus sedebant in aquis. 15 Flavis capillis decoratum. 16 Sc. cum vidisset Aristæum. 17 Qui tibi maxime curæ est. Æn. 1. Venus de Ascanio nepote, *mea maxima cura*. 18 Patris tui, & avi sui. 19 Quia non animadvertebat lacrymas filii. 20 Nominatim: quia dicebat, *mater Cyrene, Cyrene*. 21 Arethusæ talia nuntianti. 22 Quia filius est Deorum. 23 Profunda. 24 Locum dare. 25 Ingrederetur. 26 Similitudinem, formam. 27 Fluminis. 28 Fontium & fluviorum origines & receptacula. 29 Vento.

Omnia sub magnâ labentia flumina terrâ
Spectabat, 1 diversa locis; 2 Phasimque 3 Lycumque,
Et 4 caput. unde 5 altus primum se 6 erumpit 7 Enipeus,
8 Unde pater 9 Tiberinus, et unde 9 Aniena fluenta,
10 Saxosumque sonans 11 Hypanis, 12 Mysusque Caicus,
Et gemina auratus 13 taurino cornua vultu
14 Eridanus: quo non alius per pinguia 15 culta
In mare 16 purpureum violentior influit amnis.
Postquam est in 17 thalami 18 pendentia Pumice tecta
19 Perventum, et nati fletus cognovit inanes
Cyrene: 20 manibus liquidos dant ordine fontes
21 Germanæ, 22 tonsisque ferunt mantelia 22 villis.
23 Pars epulis onerant mensas, et plena 24 reponunt
Pocula, 25 Panchæis 26 adolescunt ignibus aræ.
Et mater, cape 27 Mæonii 28 carchesia Bacchi,
29 Oceano 30 libemus, ait. Simul ipsa precatur
Oceanumque 31 Patrem rerum, Nymphasque sorores,
Centum 32 quæ sylvas, centum 33 quæ flumina 34 servant.
35 Ter liquido ardentem perfudit nectare 36 Vestam;
37 Ter flamma ad summum tecti 38 subjecta reluxit.
39 Omine quo 40 firmans animum, sic incipit ipsa:
Est in 41 Carpathio Neptuni gurgite vates

1 Distincta. 2 Colchorum fl. 3 Lyciæ fl. 4 Spectabat ortum, originem. Ovid. l. 1. Trist. *In caput alta suum labentur ab æquore retro Flumina.* 5 Profundus. 6 Extulit. 7 Thessaliæ fl. 8 Habeat ortum. 9 Tiberis & Anio Italiæ fl. 10 Saxose, id est, ut sonant flumina inter saxa decurrentia. 11 Scythiæ fl 12 Mysiæ fl. 13 *Tauriformes* dicti fluvii, a mugitu & rapido cursu, *cornuti*, a geminis ripis, vel alveis, in quos se dividunt: unde Acheloo Hercules alterum cornu avulsisse fingitur, qui fluvium in unum alveum redegerit. 14 Fl. Italiæ Padus in Adriaticum se exonerans. 15 Rura. 16 Cujus unda remis pulsa purpurascit. Cic. 2. Acad. quæst. ἁλα πορφυρεουσαν Hom. 17 Cyrenes. 18 Fornicata, columnis fulta. 19 Ab Aristæo & comitibus. 20. Sc. *lavandis* 21 Sorores. 22 Quorum villi erant tonsi. 23 Quædam ex eis sacrificium parant & convivium. 24 Iterum ponunt, postquam exhausta erant. 25 Arabicis, ut volunt, qui Panchajam urbem Arabiæ Felicis, statuunt, ego fictitium nomen puto ex πᾶν *omne* & καίω *uro*. 26 Incenduntur κατ ευθυμισμον. 27 Vini Lydii, optimi. Strab. l. 13. 28 Pocula de quorum forma, Macrob. Sat. 5. l. 21. c. 29 Deo maris. 30 Sacrificemus. 31 Ex Thaletis & veterum philosophorum opinione, qui omnia ex aquis generari asserebant. 32 Ut sunt Dryades. 33 Ut sunt Najades. 34 Habitant. 35 Ter: quia *numero Deus impare gaudet*, vinum libavit infuditque in ignem. 36 Ignem. Ovid. 6. Fast. *Nec tu aliud* Vestam, *quam puram intellige flammam, Natamque de flamma, corpora nulla vides.* Al. *vestem.* 37 Ter emicuit boni ominis flamma. 38 Sursum jacta & exiliens. 39 Indicio propitii numinis. 40 Corroborans. 41 Carpathio mari: a *Carpatho* ins. maris Mediterranei.

1 Cæruleus Proteus, magnum qui piscibus æquor,
Et juncto bipedum curru 2 metitur 3 equorum.
Hic nunc 4 Emathiæ portus, patriamque revisit
5 Pallenen. 6 Hunc et Nymphæ veneramur, et ipse
Grandævus 7 Nereus. Novit namque omnia vates,
8 Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
Quippe ita Neptuno 9 visum est, 10 immania cujus
10 Armenta, et 11 turpes pascit sub 12 gurgite 13 phocas.
14 Hic tibi, nate, 15 prius vinclis capiendus, ut omnem
16 Expediat morbi 17 caussam, 18 eventusque secundet.
Nam sine 19 vi non ulla dabit præcepta, 20 neque illum
Orando flectes: vim duram et vincula capto
21 Tende· 22 doli circum hæc demum frangentur inanes.
Ipsa ego te, 23 medios cum Sol accenderit æstus,
24 Cum sitiunt herbæ, et pecori jam 25 gratior umbra est,
26 In secreta senis ducam, 27 quo fessus ab undis
Se recipit; facile ut 28 somno aggrediare jacentem.
Verum ubi correptum manibus, vinclisque tenebis,
29 Tum variæ 30 illudent 31 species, atque 32 ora ferarum.
Fiet enim subito sus horridus, 33 atraque tigris,
Squamosusque draco, et fulvâ cervice leæna:
Aut acrem flammæ sonitum dabit, atque ita vinclis
34 Excidet aut in aquas 35 tenues 36 dilapsus 37 abibit.
Sed quanto ille magis formas se vertet in omnes,
Tanto, nate, magis 38 contende tenacia vincla:
Donec talis erit 39 mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret cum lumina somno.

1 Marinus. 2 Tranat, vehitur. 3 Marinorum, sc. tantum in anteriori parte, in qua equis similes sunt, pedes habentium, in posteriori similes piscibus pedes. 4 Thessaliæ. 5 Peninsulam Macedoniæ. 6 Proteum. 7 Et ipse vates, Deus aquarum, Oceani & Tethyos filius. 8 Ος ηδη τα τ' εοντα, τα τ' εσσομενα, προτ' εοντα. Hom. Iliad. α 9 Placuit. 10 Cete, balænas, monstra natantia. 11. Immanes. 12 Carpathio. 13 Vitulos marinos. 14 Vates seu Proteus. 15 Quam quicquam ab eo petas. 16 Expedire dicat. 17 Culpam, quæ caussa interitus apum, & remedium. 18 Remedio. 19 Violentia catenarum. 20 Eadem de Sileno, Ecl. 6. 21 Injice. 22 Illusiones ejus frustra inceptæ frustrabuntur tandem circum hæc vincula. 23 In meridie. 24 Cum herbæ desiccantur calore: qui in nobis sitim generat. 25 Quam herba. 26 In arcanos thalamos Protei. 27 Ad quæ. 28 Sc. *oppressum*. 29 De Proteo Rege Ægypti, vide Mythologos, quibus est bellator, variis galearum formis terribilis, sophista aliis, vafer, histrio, præstigiator, &c. *Spumat aper, fluit unda, fremit leo, sibilat anguis.* 30 Decipient te. 31 Imagines. 32 Formæ. 33 Aspera, sæva. 34 Elabetur. 35 Transparentes 36 E vinculis 37 Commutabit se in aquam. 38 Constringe. 39 Reducto in pristinam figuram.

Hæc 1 ait, et 2 liquidum ambrosiæ 3 diffundit odorem:
Quo totum 4 nati corpus 5 perduxit. At 6 illi
Dulcis 7 compositis spiravit crinibus 8 aura,
Atq. 9 habilis 10 membris venit vigor. 11 Est specus ingens
12 Exesi latere in montis, 13 quo plurima vento
Cogitur, inque sinus scindit sese unda 14 reductos;
15 Deprensis olim 16 statio 17 tutissima nautis.
18 Intus se vasti Proteus tegit 19 obice saxi.
Hic 20 juvenem in latebris aversum 21 a lumine 22 Nympha
Collocat: ipsa procul nebulis 23 obscura resistit.
Jam rapidus 24 torrens 25 sitientes 26 Sirius Indos
Ardebat cælo, et medium Sol igneus orbem
27 Hauserat. 28 Arebant herbæ, et 29 cava flumina 30 siccis
31 Faucibus 32 ad limum 33 radii tepefacta coquebant:
Cum Proteus consueta petens e fluctibus antra
Ibat. Eum 34 vasti 35 circum 36 gens humida ponti
Exsultans 37 rorem late dispersit 37 amarum.
Sternunt se somno diversæ in littore phocæ.
38 Ipse, velut stabuli 39 custos in montibus olim,
Vesper ubi e pastu vitulos ad 40 tecta reducit,
41 Auditisque lupos 42 acuunt balatibus agni,
Considit scopulo 43 medius, 44 numerumque 45 recenset:
46 Cujus Aristæo quoniam est oblata 47 facultas,
Vix defessa senem 48 passus 49 componere membra,
Cum clamore 50 ruit magno, 51 manicisque 52 jacentem

1 Cyrene, mater Aristæi. 2 Fluentem. 3 Quo gravior visu, & robustior esset ad luctam. 4. Filii Aristæi. 5 Imbuit. 6 Aristæo. 7 Bene concinnatis. 8 Odor aut ventus. 9 Vegetabilis. 10 Aristæi. 11 Describit antrum Protei. 12 Vetustate aut impetu aquarum 13 Ad quod specus. 14 Refluos. 15 Tempestate aliquando in mare deprehensis, id est, periclitantibus in mari. 16 Locus, ubi ad tempus stant naves. 17 A periculo ventorum. 18 In medio antro. 19 Oppositione ingentis lapidis. 20 Aristæum. 21 Ab ea parte, qua saxum objectum erat lumini. 22 Cyrene. 23 Tecta. 24 Inurens. 25 Arentes a Sole propinquo. 26 Stella in ore Canis, cujus ortu intensivus est calor. 27 Expleverat, id est, jam transactus erat meridies, quo Sol est in medio coeli. 28 Desiccabantur. 29 Profunda, exhaustis aquis cava apparentia. 30 Aqua destitutis 31 Æn. 10 *Ille sitim morbosque ferens mortalibus ægris*, &c. 32 Usque ad fundum. 33 Solares. 34 Ampli. 35 Sc. *eum*. 36 Genus æquoreum, phocæ, pisces. 37 Aquam marinam, quæ amara est. 38 Proteus. 39 Recenset numerum pecorum. 40 Stabula. 41 A lupis. 42 Acriori fame irritant. 43 Inter pecora sua. 44 Pecorum. 45 Ennmerat. 46 Protei. 47 Facilitas capiendi & opportunitas. 48 Aristæus. 49 Ut dormitet. 50 In eum. 51 Manuum vinculis. Sic Æn. 2. *Ipse vero primus manicas atque arcta levari Vincla jubet Priamus.* 52 Protea.

Occupat. 1 Ille suæ contra non immemor 2 artis,
Omnia transformat sese in 3 miracula rerum,
Ignemque, horribilemque feram, fluviumque 4 liquentem.
Verum, ubi nulla 5 fugam reperit 6 pellacia, victus
7 In sese redit, atque hominis tandem ore locutus:
8 Nam quis te, iuvenum confidentissime, nostras
Jussit adire domos? quidve hinc petis? inquit. At ille;
Scis, Proteu, 9 scis ipse: 10 neque est te fallere cuiquam.
Sed tu desine 11 velle. Deûm præcepta secuti
Venimus hinc 12 lapsis quæsitum 13 oracula rebus.
Tantum effatus. Ad 14 hæc 15 vates vi denique multâ,
16 Ardentes oculos intorsit lumine 17 glauco,
Et graviter 16 frendens, sic 18 fatis ora resolvit:
Non te 19 nullius exercent numinis iræ.
20 Magna luis commissa: tibi 21 has 22 miserabilis Orpheus
Haudquaquam ob meritum pœnas, ni fata resistant,
Suscitat; et 23 raptâ graviter pro 24 conjuge sævit.
Illa quidem, dum te fugeret per flumina 25 præceps,
Immanem ante pedes 26 hydrum, moritura 24 puella
Servantem ripas altâ non vidit in herbâ.
At 27 chorus æqualis Dryadum 28 clamore supremos
Implerunt montes. Flerunt 29 Rhodopeïæ arces,
Altaque 29 Pangæa, et 30 Rhesi 31 Mavortia tellus,
Atque 32 Getæ, atque 33 Hebrus, et 34 Actias Orithya.

1 Proteus. 2 Quo elabi solebat. 3 Formas mirandas. 4 Fluidum. 5 Fugiendi facultatem 6 Deceptio Protei. 7 In veram imaginem hominis. 8 Indignanter: aut pro *quisquam* sumitur. 9 Quid petam, cum sis vates. 10 Οὐκ ἔξεστι: non licet cuiquam te fallere. Tu ergo desiste velle fallere alios. Hellenismus Horat. *Quod versu dicere* non est, id est, dici non potest. 11 Fallere me tot monstris. Ecl. 5. *Sed tu desine plura puer.* 12 Perditis. 13 Deorum consilia & responsa. 14 Verba Aristæi, quia audierat Deos id velle. 15 Proteus. 16 Ita. 17 Cæruleo. 18 Decendis id est, incepit effari oracula Divum. 19 Non humilis, sed magni. 20 Delictum magnum ulta est lues magna, ad interaecionem usque tuarum apum. *Alias*: Tu lues magna commissa. 21 Quod apes amiseris. 22 Dignus miseratione, propter luctum uxoris. 23 Ab inferis, postquam ipse retrospexerat. 24 Eurydice juvencula conjux Orphei. 25 Præcipitanter, sine consideratione. 26 Serpentem aquatilem. 27 Nymphæ populares, connutritiæ. 28 Ob mortem Eurydices. 29 Montes Thraciæ. 30 Prolepsis est, sive anticipatio temporis: Rhesus enim Trojani excidii tempore vixit; Orpheo igitur posterior. 31 Cui Mars præsidet, bello strenua. Sic Æn. 3. *Terra procul vastis colitur* Mavortia *campis Thraces arant.* 32 Postea Tartari dicti. 33 Fl. Thraciæ. 34 Nimpha Attica Erichthonii Regis filia, quam raptam Boreas in Thraciam devexit.

1 Ipse cavâ solans 2 ægrum 3 testudine amorem ,
Te , dulcis conjux , te 4 solo in litore secum ,
Te 5 veniente die , te 6 decedente canebat.
7 Tænarias etiam fauces , 8 alta ostia Ditis ,
Et calicantem 9 nigra formidine lucum
Ingressus, 10 Manesque adiit, 11 Regemque tremendum,
Nesciaque humanis precibus 12 mansuescere corda.
At 13 cantu commotæ 14 Erebi de sedibus imis
Umbræ ibant 15 tenues, simulacraque 16 luce carentum:
17 Quam multa in foliis avium se millia condunt ,
Vesper ubi , aut hybernus 18 agit de montibus imber :
19 Matres , atque viri , defunctaque corpora vitâ
Magnanimûm 20 Heroum , pueri , innuptæque puellæ ,
Impositique 21 rogis juvenes ante ora parentum ,
Quos circum limus niger , et deformis arundo
22 Cocyti ; 23 tardâque palus 24 innabilis undâ
25 Alligat , et 26 novies 27 Styx interfusa 28 coërcet.
Quin ipsæ 29 stupuére 30 domus, atque 31 intima Lethi
32 Tartara , cæruleosque 33 implexæ crinibus angues
34 Eumenides, 35 tenuitque inhians tria 36 Cerberus ora,
Atque 37 Ixionii vento rota constitit 37 orbis.

1 Orpheus. 2 Misere affligentem propter mortem uxoris. 3 Lyra. 4 Ubi ipse solus erat. 5 Oriente. 6 Occidente sole. Horat. Od. 9. l. 2. *Tu semper urges flebilibus modis Mysten ademptum : nec tibi vespero Surgente decedunt amores , nec rapidum fugiente Solem.* 7 Quin & ausus infernos adire , per Tænarum , Laconiæ promontorium : qua descensus patere ad inferos perhibetur. Vide Sen. Her. Fur. Act. 3. & Ovid. Met. 10. 8 Profunda. 9 Formidolosa. 10 Animas apud inferos manentes. 11 Plutonem. 12 Flecti , moveri . Idem Horat. Od. 14 l. 2 *Non si tricenis quotquot eunt dies, Amice places illacrymabilem Plutona tauris qui ter amplum Geryonem , Tityumque tristi compescit unda.* 13 Orphei. 14 Caliginis infernalis. 15 *Leves populi , simulacraque functa sepulchro.* Ovid. 10. Met. 16 Vita. 17 Ibant tam multa , *quam multa*, &c. 18 Impellit illas in sylvas. 19 Fœminæ. Tres isti versus repetuntur 6. Æn. 20 Principum virorum. 21 Ignibus incensis. 22 Paludis infernalis. 23 Quæ immoratur. 24 Irremeabilis , per quam nemo nare potest , vel , per languorem non navigabilis. Al. *inamabilis* , & hic cum seq. repetitur 6 Æn. 25 Detinet. 26 Per novem circulos. 27 Palus tristitiæ infernalis. 28 Constringit ne exeant. 29 Ob cantum Orphei. 30 Infernales. 31 Profundissima. 32 Tenebrarum loca. 33 Involutae , implicitae. Al. *innixæ*. Al. *impexæ* . 34 Furiæ infernales , per Antiphrasin sic dictae , quod *immites* atque *implacabiles* sint: εὐμενὴς enim *mitem* ac *propitium* significat. 35 A latratu. 36 Canis ille infernalis triceps. 37 Quem apud inferos volvit Ixion.

1 Jamque 2 pedem referens 3 casus evaserat omnes,
4 Redditaque Eurydice superas veniebat ad auras,
5 Pone 6 sequens; namque hanc dederat 7 Proserpina 8 legem:
Cum subita incautum dementia 9 cepit amantem,
10 Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere Manes.
Restitit, Eurydicenque suam jam 11 luce sub ipsâ
Immemor, heu, victusque animi respexit. Ibi omnis
12 Effusus labor, atque 13 immitis rupta tyranni
Fœdera, terque 14 fragor stagnis auditus 15 Avernis.
Illa, quis et me, inquit miseram, et te perditit, Orpheu?
Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
Fata vocant, conditque 16 natantia lumina somnus.
Jamque vale. 17 Feror ingenti circumdata 18 nocte,
Invalidasque tibi tendens, heu 19 non tua, 20 palmas.
Dixit. Et ex oculis subito, ceu fumus in auras
21 Commixtus tenues, fugit 22 diversa: neq. 23 illum,
24 Prensantem nequicquam 25 umbras, et multa volentem
Dicere præterea, vidit: nec 26 portitor Orci
Amplius 27 objectam passus transire paludem.
Quid faceret? quo se 28 raptâ bis conjuge ferret?
Quo fletu Manes, quâ 29 Numina voce moveret?
30 Illa quidem Stygiâ nabat jam 31 frigida 32 cymbâ.
Septem illum totos perhibent 33 ex ordine menses

1 Docet Proteus, quomodo Orpheus, *Threicia fretus cithara, fidibusque canoris*, conjugem eduxerit ex inferorum carcere & eam iterum amiserit. 2 Rediens Orpheus ab inferis ad superos. 3 Difficultates: quia & canem placaverat & cum Plutone & Proserpina, Plutonis conjuge, pactus fuerat. 4 Orpheo. 5 Post eum. 6 Maritum. 7 Inferorum regina, Cereris filia, quam Pluto rapuerat. 8 Ut post maritum rediret, nec Orpheus respiceret. 9 Invasit. 10 Condonanda certe: quia non per malitiam, sed per vim amoris legem transgressus est. 11 Exitum prope consecutus. 12 Perditus est. 13 Inexorabilis Plutonis. 14 Vocum acclamantium quia gaudebant manes Eurydicen redire, ut iterum Orphea audirent. 15 Infernalibus. Avernus, Campaniæ palus, introitus ad inferos 16 Oculos languide fluitantes mors condit. 17 Auferor abs te. 18 Caligine, id est, morte. 19 Non amplius in potestate tua. 20 Manus. 21 Aeri. 22 In diversas partes æris. 23 Orphea. 24 Frequenter prendere conantem. 25 Conjugem, quæ jam in umbras diffusa erat. 26 Charon. Sic Æn. 6. Portior *has horrendus aquas, & flumina servat Terribili squalore Charon*. 27 Interpositam. 28 Bis erepta: semel a serpente, & semel ab inferis. 29 Supera. 30 Eurydice. 31 Mortua. 32 Qua traducebatur per Stygiam paludem. 33 Continuos, integros, sine intermissione.

Rupe sub 1 aëria, deserti ad 2 Strymonis undam
Flevisse, et gelidis 3 hæc evolvisse sub antris,
Mulcentem tigres, et agentem carmine quercus.
4 Qualis populea mærens Philomela sub umbra
Amissos queritur fœtus; quos durus arator
Observans nido 5 implumes detraxit: at 6 illa
Flet 7 noctem, 8 ramoque sedens 9 miserabile carmen
10 Integrat, et mæstis late loca questibus implet.
11 Nulla Venus, non ulli animum flexêre hymenæi.
Solus 12 Hyperboreas glacies, 13 Tanaimque 14 nivalem,
Arvaque 15 Riphæis numquam 16 viduata pruinis
17 Lustrabat, raptam Eurydicen atque 18 irrita Ditis
19 Dona querens. 20 Spretæ 21 Ciconum quo 22 munere matres,
Inter sacra Deûm, 23 nocturnique 24 Orgia Bacchi
Discerptum 25 latos 26 juvenem sparsêre per agros.
Tum quoque 27 marmorea 28 caput a cervice revulsum,
29 Gurgite cum medio portans 30 Oeagrius Hebrus
Volveret, Eurydicen vox ipsa et 31 frigida lingua,
Ah miseram Eurydicen anima fugiente vocabat:
Eurydicen toto 32 referebant flumine ripæ:
33 Hæc Proteus: et se 34 jactu dedit æquor in altum.
Quaque 35 dedit, spumantem undam sub 36 vertice torsit.

1 Alta. 2 Fl. Thraciæ. 3 Quæ passus fuerat, animo & cithara percurisse. 4 Perhibent flevisse talem, *qualis* &c. 5 Nondum pennatos, antequam volare possent. 6 Philomela. 7 Totam. 8 Unde nidus ablatus est. 9 Flebile. 10 Ex integro canit. 11 Nullus amor, nullæ placuere nuptiæ. Hymenæus, nuptiarum Deus: ὑμὴν *membranula*, virginitatis claustrum. Ovid. *Omnemque refugerat Orpheus Fœmineam Venerem: seu quod male cesserat illi, Sive fidem dederat: multas tamen ardor habebat Jungere se vati: multæ doluere repulsæ.* 12 Quæ fere sunt circa montes Hyperboreos, super quos Boreas flat. 13 Scythiæ fl. qui in Mæotim paludem influit, Asiamque ab Europa dividit. 14 Nivibus tectum. 15 In Riphæis montibus existentibus. 16 Privata, id est, ubi semper sunt nives & pruinæ. 17 Circumibat. 18 Per respectionem. 19 Quæ donaverat ut in lucem rediret. 20 A Threiciis mulieribus, quarum amores & nuptias spreverat Orpheus, Bacchanalia celebrantibus discerptus est. 21 Thraciæ pop. 22 Nuptiis & amore. 23 Nocte coli soliti. 24 Sacra, festa, ab *ἔργῳ*: a quibus arcentur profani, non initiati. 25 Late. 26 Orphea. 27 Candida, pulchra. 28 Orphei. 29 Flumine Hebri. 30 *Oeagrus*, fl. Thraciæ, a quo Hebrus nascitur: pater, ut volunt, Orphei. 31 Moribunda. 32 Resonabant. 33 Sc. *dixit*. 34 Impetu magno. 35 Se in altum. 36 Capitis.

1 At non Cyrene: namque ultro affata 2 timentem:
Nate, licet 3 tristes animo deponere curas.
4 Hæc omnis morbi caussa: 5 hinc miserabile Nymhæ,
6 Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium misêre 7 apibus. Tum 8 munera supplex
9 Tende, 10 petens pacem, et 11 faciles venerare 12 Napæas:
Namque dabunt veniam 13 votis, irasque 14 remittent.
Sed modus orandi qui sit, prius ordine dicam.
Quatuor 15 eximios præstanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis 16 depascunt 17 summa 18 Lycæi,
19 Delige, et 20 intactâ totidem cervice juvencas.
Quatuor 21 his aras alta ad delubra Dearum
Constitue, et 22 sacrum 23 jugulis dimitte cruorem:
Corporaque ipsa boum frondoso desere luco.
Post, 24 ubi nona suos Aurora ostenderit ortus,
25 Inferias Orphei 26 Lethæa papavera mittes,
27 Placatam Eurydicen vitula venerabere cæsa,
Et 28 nigram mactabis ovem, 29 lucumque revises.
30 Haud mora: continuo matris præcepta 31 facessit:
Ad delubra venit; 32 monstratas 33 excitat aras:
Quatuor eximios præstanti corpore tauros
34 Ducit, et intactâ totidem cervice juvencas.
Post ubi nona suos Aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumque revisit.
35 Hic vero subitum ac dictu mirabile 36 monstrum
37 Aspiciunt; 38 liquefacta boum per viscera, toto

1 At Cyrene non in altum se dedit, relicto filio, sed miti affamine illum solata est. 2 Aristæum 3 Quæ te tristem reddunt. 4 Quam Proteus dixit 5 Ex hac causa. 6 Quæ cum illa, dum viveret, ludere & choreas ducere solebant. 7 Tuis. 8 Sacrificia. 9 Prætende, offer. 10 A Nymphis & Eurydice. 11 Cito exorabiles & mites. 12 Nemorosarum vallium, seu clivorum Nymphas, a νάπη. 13 Propter preces tuas. 14 Depone. 15 Nomen rituale: qui electa cervice eximantur e grege, aut armento ad sacrificium. Macrob. Sat. l. 3. c. 5. 16 Carpunt. 17 Summitatem. 18 Montis Arcadiæ, ubi ternabat Aristæus. Synecdoche. 19 De multis elige. 20 Indomitas, id est, injuges juvencas. 21 Tauris. 22 Deabus. 23 Ex anteriore parte colli extrahe, id est, jugula tauros. 24 Postquam aurora nona diei illuxerit, id est, nono post die. 25 Sacrificia, quæ manibus apud inferos competunt. 26 Quæ Orpheo injuriæ oblivionem inducant: a λήθη. 27 Quam tibi polliceor sic placandam. 28 Nigræ hostiæ inferis mactantur. 29 Ubi boves derelicti erunt. 30 Sc. fit, id est, statim. 31 Factum it Aristæus. 32 A matre imperatas. 33 Erigit. 34 Ad eas aras. 35 In hoc loco & tempore, sc. nono die. 36 Quia apparuerunt apes. 37 Aristæus, & qui aderant. 38 Resoluta & putrefacta.

1 Stridere apes utero, et ruptis 2 effervere 3 costis,
Immensasque 4 trahi 5 nubes: jamque arbore summâ
Confluere, et 6 lentis 7 uvam demittere ramis.
8 Hæc 9 super arvorum cultu, 10 pecorumque 11 canebam,
12 Et super arboribus: 13 Cæsar dum magnus ad 14 altum
15 Fulminat 16 Euphratem bello, victorque 17 volentes
Per populos dat jura, viamque 18 affectat Olympo.
19 Illo Virgilium me 19 tempore 20 dulcis alebat
21 Parthenope, studiis florentem 22 ignobilis oti:
Carmina 23 qui lusi pastorum, 24 audaxque 25 juventa,
26 Tityre, te 27 patulæ cecini 28 sub tegmine 29 fagi.

1 Bombire. 2 Ferventer evolare. 3 Putridarum boum. 4 Contrahi. 5 Examina apum, nubium instar volitantium. 6 Pondere vibrantibus. 7 In racemi, aut uvæ formam conglobatas de ramo pendere. βοτρυδὸν. Hom. 2 Iliad. 8 Epilogus totius operis Georgici. 9 De cultu agrorum: ut in primo libro. 10 Sub hoc nomine & apes includit, ut tertium & quartum lib. comprehendat. 11 Ego Virgilius. 12 Ut in secundo. 13 Augustus. 14 Profundum. 15 Ardenter, fulminis instar, aut fulminantis Jovis bellum gerit. Unde acerrimi pugnatores *belli fulmina* nuncupantur. 16 Fl. Mesopotamiæ: innuit autem Parthos. Namque hi rerum a Cæsare gestarum, fama perterriti, ultro redditis per legatos, quæ Crasso ademerant, insignibus Romanis, pacem petebant & impetrabant. 17 Ultro se legibus ejus submittentes. 18 Sibi ad immortalitatem & cœlum sternit viam. 19 Cæsar ad Euphratem fulminabat, & in Oriente contra Parthos erat. 20 Amœna, propter illecebras Campanorum, quæ fregerunt constantiam Hannibalis. 21 Campaniæ civitas, a Sirenum una, ibi sepulta, nomen sortita: quæ a Cumanis eversa, & ab iisdem postea, oraculo monitis, restaurata, Neapolis dicta est, id est, *civitas nova*. 22 Modeste de se, vel non ita clara studia, si cum Augusti bellicis studiis conferantur. 23 Virgilius scripsi Bucolica. 24 Et qui audax juvenili ætate, quæ audacior esse solet. 25 Bucolica scripsit natus annos 28. 26 Synecdoche, pro ecloga illa, vel Bucolicis: ut Ecl. 5. *Hæc nos, Formosum Corydon ardebat Alexin*, &c. 27 Late patentis 28 Recubantem. 29 Arboris tuæ glandiferæ.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER I.
ARGUMENTUM.

Troja capta, Æneas, Anchisæ et Veneris filius, vir singulari pietate, parique fortitudine præditus, dum erroris sui anno septimo per mare Tyrrhenum a Sicilia in Italiam navigat, immissa ab Æolo, rege ventorum, (rogatu Junonis) gravissima tempestate, ad Libycum littus appellitur; egressusque in terram, septem ingenti magnitudine cervos sagittis prosternit, singulosque in singulas naves (tot enim ex dispersa classe collegerat) æqualiter distribuit: sociosque deinde longis jam erroribus fatigatos, spe futuræ quietis ad tolerandum quod reliquum erat laboris, exhortatur. Interea Venus Æneæ sui, Trojanorumque causam apud Jovem agit, omniumque calamitatum illarum causam Junoni imputat: Jupiter contra, reserata fatorum serie, spe felicis posteritatis, potentiæque Romanorum, filiæ dolorem consolatur. Cujus oratione confirmata Venus, Æneæ suo, locorum ignaro, et explorandæ regionis causa huc illuc oberranti, sese obviam præbet: navesque dispersas salvas esse nunciat: ostenditque non procul illinc abesse Carthaginem, quam tunc in iis locis condebat Dido. Æneas itaque matris beneficio cava nube cinctus, una cum Achate Carthaginem ingreditur: ubi et socios salvos reperit, et a Didone benigne excipitur. Venus tamen, quod neque Junonio hospitio, neque muliebri inconstantiæ satis fideret, sopito in Idaliæ lucis Ascanio, pro eo Cupidinem substituit, qui inter amplexus et oscula latenter reginæ amorem inspirat Æneæ.

Ille ego, 1 qui quondam gracili modulatus avenâ
Carmen; et 2 egressus sylvis, vicina coëgi,
Ut 3 quamvis avido 4 parêrent arva colono;
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis

1 Qui juvenes anno octavo & vigesimo, tenui stilo scripsi Bucolica, et scriptis post Bucolica Georgicis, feci, ut, si arva exerceantur ea qua præcepi, arte, votis agricolæ. quantumvis avido, respondere cogerentur: nunc carmine Heroico describo arma, qualia Mars tractat, aut belli horrorem incutientia, &c. 2 Et perfectis Bucolicis, seu pastoritiis illis carminibus, in quibus multa sylvarum mentio, quoniam pastores Primum in sylvis versantur. 3 Quantumvis, admodum. Cat. Quamvis *sordida res & invenusta est*. 4 Efficerent quantum ipse cuperet & optaret, cujus sese imperio audientia quodammodo ostenderent.

1 Arma 2 virumque cano, 3 Trojæ qui 4 primus ab 5 oris
6 Italiam, 7 fato profugus, 8 Lavinaque venit
Littora: multum ille et 9 terris jactatus, et 10 alto
11 Vi superûm, 12 sævæ 13 memorem Junonis ob iram.
Multa quoque et 14 bello passus, dum conderet 15 urbem,
Inferretque 16 Deos 17 Latio. Genus 18 unde Latinum,
19 Albanique patres, 20 atque altæ mœnia Romæ.
21 Musa, mihi 22 caussas memora, quo numine 23 læso,
Quidve 24 dolens regina Deûm, tot 25 volvere casus

1 Errores Æneæ, & virtutes 6. prioribus libris: bella in Italia 6. posterioribus, καθυστερον προτερον. 2 Æneam, qui Romani Imperii auctor & conditor esse debuerit, vel meruerit, qui terra marique jactatus, multa adversa tolerando transmiserit, qui Junonis inimicitias superaverit. 3 Civitatis in Phrygia. 4 Antenor quidem prior, & ipse a Troja advenit, sed in fines tunc Italiæ, non ipsum Latium Laviniumque *Antenor potuit mediis*, &c. infra: vel, *primus*, id est princeps, primarius: ut l. 8. Primus *ab æthereo venit Saturnus Olympo*: cum tamen eo prior Janus in Italiam venerit. 5 Regionibus, extremis partibus. 6 Ellipsis præpositionis *ad* vel *in*. 7 Deorum præordinatione, quæ inevitabilis est, actus, non fuga, aut crimine. 8 Προληψις. Neque enim ante adventum Æneæ dictum erat Lavinium. 9 In terris, ut in Thracia, Creta, Sicilia, Africa, & tandem in Italia. 10 Mari profundo. Illud autem usurpabimus, cum significabimus aliquem plusculum regionum lustrasse. 11 Deorum superorum (imo etiam inferorum propter Furiam in 7.) violentia & machinationibus, quos Juno, Trojanis irata, ad nocendum illis sua auctoritate induxit. 12 Immitis, quæ persequeretur innocentem. 13 Implacabilem, pertinacem, permanentem. 14 In Italia gesto. 15 Lavinium, l 12. *urbique dabit Laviniæ nomen*. Cum enim nunciaretur Latino, bellanti contra Rutulos, occupasse oram maritimam peregrinos, exercitum contra eos movit: sed noctu monitus in somnis, ut in amicitiam reciperet: ubi illuxit, fœdus ictum est, & Æneas filios dedit obsides, oppidum vocatum est Lavinium. 16 Patrios ex Troja. l. 6. et vide infra *Victosque penates*. 17 In Latium. Sic alibi: *It clamor cœlo*, id est, ad cœlum. 18 A quo Ænea, sub pacis iniquæ (contra jus victoriæ, quæ victis nomen imponit) fœdere & precibus Junonis l 12. indultum est, ut continuaretur imperium sub nomine Latino l. 5. *Priscos docuit celebrare Latinos: Albani docuere suos: hinc maxima porro Accepit Roma*. Nam utramque gentem Aboriginum & Trojanorum Latinos appellavit. Ergo *unde*, id est, a quo Ænea. Sic. Ter. Enun. Act. 1. Sc. 2. *Mercator hoc addebat, e prædonibus*, unde *emerat*, *audisse abreptam e Sunio*. 19 Principes & Reges, qui in Alba civitate (ab *alba* sue denominata) regnarunt, & Romuli ac Remi multorumque aliorum Romanorum patres fuerunt: quos hoc ordine recenset Livius: Ascanius, Sylvius, Æneas Sylvius, Alba, Capetus, Capys, Tiberinus, Agrippa, Romulus Sylvius, Aventinus, Procas, Amulius. Vide quæ nos ad Sal. p. 22. 20 Quia, qui ea exstruxerunt, ab Ænea originem traxerunt. 21 Calliope Heroici carminis præses. *Invocatio*. 22 Cur multum ille & terris jactatus & alto. 23 Offenso ab Ænea. 24 Ægre ferens Juno. 25 Tractare. incidere in tot calamitates. quas tamen ille adeo sapienter ac fortiter tulit, ut eas volvisse videatur.

Insignem pietate virum, tot adire labores
1 Impulerit: 2 *Tantæne animis cælestibus iræ!*
Urbs 3 antiqua fuit (4 Tyrii tenuêre coloni)
Carthago, 5 Italiam contra, 6 Tiberinaque longe
Ostia, dives opum 7 studiisque asperrima belli:
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
8 Posthabitâ coluisse Samo. 9 Hic illius arma,
Hic currus fuit: 10 hoc regnum Dea gentibus esse,
11 Si qua fata sinant. 12 jam tum tenditque fovetque.
Progeniem sed enim Trojano a sanguine duci
13 Audierat, 14 Tyrias olim quæ verteret arces.
15 Hinc populum, 16 late regem, belloque superbum,
Venturum excidio Libyæ: 17 *sic volvere Parcas.*
18 Id metuens, 19 veterisque memor 20 Saturnia belli,
21 Prima quod ad Trojâm pro caris gesserat 22 Argis.
Nec dum etiam caussæ irarum sævique dolores
Exciderant 23 animo. 24 Manet 25 altâ 26 mente 27 repostum
28 Judicium Paridis, 29 spretæque injuria formæ;
Et 30 genus 31 invisum, et 32 rapti 33 Ganymedis 34 honores.
His accensa super, jactatos æquore toto
Troas, relliquias Danaûm atque 35 immitis Achilli,
Arcebat longe Latio: 36 multosque per annos
Errabant acti satis maria omnia circum.

1 Coegerit. 2 Ut etiam in insignem pietate virum odia exerceant. 3 Condita a Tyriis, sub Didone profugis, An. Mundi 3058 post Æneam annis 286. Obtinuit tamen Virgilii figmentum, prægravatque historiæ fidem. 4 Quam advenæ cultores a Tyro profecti possederunt. 5 In Africa e regione Italiæ. 6 Et multo tractu contra ostia, per quæ Tiberis in mare defluit. 7 Studiosa & cupida bellorum. 8 Etiam patriæ Samo Carthaginem prætulisse. 9 Hunc locum imitatus est Ovid. Fast. 6. *Pœniteat, quod non fovi Carthaginis arces; Cum mea sint illo currus & arma loco.* 10 Hanc urbem. 11 Si qua ratione fata sinant. 12 A primordiis urbis prætendit animos & adjuvat ope. 13 Ab Jove: non enim omnes Dii futura cognoscunt. 14 Quæ Carthaginem aliquando eversura esset. 15 Ex hac Trojanorum progenie. 16 Longe lateque imperantem victoremque. 17 Ita esse in fatis. 18 Excidium Carthaginis per Trojanos imminere. 19 Jamdiu gesti. 20 Juno Saturni filia. 21 Primo, prius. 22 Quia illic colebatur. 23 Junonis. 24 Ubi significabimus veteris memoriam injuriæ nondum esse obliteratam, accommodabimus illud. 25 Profunda. 26 Junonis. 27 Repositum & reservatum. 28 Quo prælata fuit Junoni et Palladi Venus in certamine formæ: sunt qui referant *injuriam* ad fab. Antigones filiæ Laomedontis, quæ cum Junone contendebat de pulchritudine. Ovid. 6. Met. 29 A Paride, qui Venerem formosissimam judicavit. 30 Trojanos invisos propter auctorem Dardanum, Jovis ex Electra filium: referri malo ad Heben, filiam Jononis remotam a ministerio pocillandi, admisso Ganymede. 31 Junoni. 32 Ab aquila, vel a Jove. 33 Trois filii, & Laomedontis fratris. 34 Quia ministrabat pocula Diis. 35 Sævi, qui in Troilum & Hectora saeviit. 36 Septem.

1 Tantæ 2 molis erat Romanam 3 condere gentem.
4 Vix e conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant 5 læti, et 6 spumas salis ære ruebant;
Quum Juno, 7 æternum servans sub pectore 8 vulnus,
Hæc secum: 9 Mene 10 incepto desistere victam,
Nec posse Italiâ Teucrorum avertere 11 regem?
12 Quippe vetor fatis. Pallasne exurere classem
Argivûm, atque ipsos potuit submergere ponto,
13 Unius ob 14 noxam et 15 furias Ajacis 16 Oïlei?
17 Ipsa, Jovis 18 rapidum jaculata e nubibus ignem,
I 19 Disjecitque rates, 20 evertitque æquora ventis:
21 Illum 22 exspirantem II. transfixo pectore 22 flammas
Turbine III. 23 corripuit, scopuloque IV. 24 infixit acuto.
Ast ego, quæ Divûm 25 incedo regina, 26 Jovisque
Et soror et conjux, unâ cum 27 gente 28 tot annos
Bella gero. 29 Et quisquam numen Junonis adoret
30 Præterea, aut supplex aris imponat 31 honorem?
32 Talia flammato secum Dea corde 33 volutans,
34 Nimborum in patriam, loca 35 fœta furentibus austris,

1 Epiphonema. Sic 3. Æn. *Tantum ævi longinqua valet mutare vetustas!* 2 Difficultatis. 3 Constituere Romanos rerum dominos. 4 Ostensis irarum causis, docet quomodo Juno in Trojanos saevierit. 5 Æneas sc. cum sociis: quod in discessu lætius accepti fuerant ab Aceste, Siculorum rege, qui etiam abeuntibus vina dederat. Unde infra dicetur: *Vina, bonus quæ deinde cadis oneraverat Acestes Littore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros, Dividit*: vel etiam *læti* vicinitate Italiae. 6 Spumans mare rostris navium ære armatis secabant, proruebant tum, *cum*, &c. 7 Implacabilem iram: quomodo l. 5. dixit: *Junonis gravis ira, & inexsaturabile pectus.* 8 Odii, vindictae. 9 Numquid aequum est *me, quæ Divum incedo regina*, &c. Abruptum indignantis exordium. 10 Inceperat enim genus Trojanum extinguere. 11 Æneam. 12 Ironice. 13 Solius. 14 Cassandram sc. ab Ajace Oilei f. in æde Palladis stupratam. 15 Furiosos amores. 16 Filii: fuit enim & Telamonius Ajax. 17 Habet & Pallas, id est, summa regio aeris, suum fulmen, sed Jovi acceptum. Servius hic. 4. genera adducit. I. *Disjiciens*, II. *Transfigens*, III. *Corripiens*, IV. *Infigens.* 18 Velocem. 19 Dispersit simul naves. 20 Ab imo sursum vertit. 21 Ajacem. 22 Animam efflantem. 23 Celeriter rapuit. 24 Illisit. 25 Cum dignitate ambulo: ut infra: *Regina ad templum, forma pulcherrima Dido Incessit.* Ad majestatem ergo & incessus gravitatem refert: inde ηοα ον βαδίζει: ut & Propter. l. 2. El. 1. *& Incedit vel Jove digna soror.* 26 Quare Juno dicatur *soror & conjux Jovis*, patet ex Macrobio in som. Scip. l. 1. c. 17. *Est autem Jupiter cælum, Juno aer: & dicitur soror, quia iisdem seminibus, quibus cælum, aer est procreatus: conjux, quia aer subjectus est cælo.* 27 Trojana. 28 Minimum septem decim. 29 Hunc locum imitatus est Ovid. l. 3. El. *Et quisquam pia thura focis imponere curet?* Et 2. Met. *Est vero cur quis Junonem lædere nolit, Offensamque tremat, quæ prosum sola nocendo?* 30 Postea, vel propterea. 31 Diis debitum. 32 Tales injurias. 33 Agitans & versans. 34 Æolias insulas, Liparen, Hieran, Strongylen, quae regia Æoli, Didymen, &c. 35 Plena, faecunda.

Æoliam venit. Hic 1 vasto 2 rex Æolus antro
3 Luctantes ventos, tempestatesque sonoras
Imperio 4 premit, ac vinclis et carcere frenat.
Illi 5 indignantes magno cum murmure 6 montis
Circum claustra fremunt . Celsâ 7 sedet 8 Æolus 9 arce
10 Sceptra tenens, mollitq. 11 animos, et 12 temperat iras.
13 Ni faciat, maria ac terras 14 cœlumque profundum
Quippe 15 ferant rapidi secum, 16 verrantque per auras.
Sed 17 pater omnipotens speluncis 18 abdidit 19 atris,
20 Hoc metuens: 21 molemque et montes insuper altos
Imposuit, 22 regemque 23 dedit, qui fœdere certo
Et 24 premere, et 25 laxas sciret dare jussus 25 habenas.
Ad quem 26 tum Juno 27 supplex his vocibus usa est:
Æole, (namque tibi Divûm 28 pater atque hominum rex
Et 29 mulcere dedit fluctus et 30 tollere 31 vento)
32 Gens inimica 33 mihi Tyrrhenum navigat æquor,
34 Ilium in Italiam portans, 35 victosque 36 Penates :
Incute vim 37 ventis, submersasque 38 obrue puppes:
Aut 39 age diversas : et disjice 40 corpora ponto.
Sunt mihi 41 bis septem præstanti corpore Nymphæ :
42 Quarum, quæ formâ pulcherrima Deïopeam
Connubio 43 jungam 44 stabili, 45 propriamq. 46 dicabo :
Omnes ut tecum meritis pro talibus annos

1 Amplo. 2 Ventorum. 3 Erumpere nitentes. 4 Regit. 5 Indigne ferentes se claudi & vinciri. 6 Circum claustra montis. 7 Quia imperat. 8 Æolus qui Vulcanis inss. imperitavit. 9 In solio suo. 10 Insignia regalia. 11 Audaciam ventorum. Proprie *Ausus*;· 2. Georg. *animosi Euri*. 12 Moderatur. 13 Nisi Æolus temperet iras ventorum. 14 Aerem. 15 Propellant. 16 Trahant. 17 Jupiter. 18 Occlusit ventos. 19 Caliginosis. 20 Quod omnia secum traherent. 21 Molem montium, Hendiadys. Ut alibi : Pateris *libamus* & auro. 22 Æolum. 23 Ventis. 24 Arctius constringere ventos. 25 Liberam eruptionem. Metaphora ab equis, qui laxis habenis excurrunt. 26 Ubi ad eum venerat. 27 Supplici similis. 28 Jupiter. 29 Sedare. 30 Excitare. 31 Al. *vento*. 32 Non nominat Æneam, ne diceret Æolus, non possum aliquid moliri adversus nepotem Jovis, qui mihi imperium dedit. 33 Reginæ, sorori Jovis & conjugi. 34 Reliquias rerum Iliensium, aut novam Trojam. 35 Adeoque nec sibi tuendis aut vindicandis sufficientes. 36 Alii Apollinem & Neptunum penates esse putant Trojæ conditores : Alii Jovem, Junonem, Minervam, aeris præsides, per quos penitus spiramus, per quos habemus corpus, per quos rationem animi possidemus. 37 Tuis. 38 Obvolve aquis & arenis. 39 Impelle in diversa loca. 40 Hominum, *vel* navium. 41 Quatuordecim. 42 Sc. *unam*. 43 Nuptiarum sc. præses, *cui vincla jugalia curæ*. 44 Firmo & indissolubili. 45 Peculiarem & perpetuam : propria *hæc si dona fuissent*. Æn. 6 *Propria* enim dicuntur, in quibus nemo alius quippiam juris habet, & quæ perpetuam domino afferant possessionem. 46 Sacrabo.

1 Exigat, et pulchrâ faciat te prole 2 parentem.
Æolus hæc contra : 3 Tuus, ô regina, quid optes
Explorare labor : 4 mihi jussa 5 capessere fas est.
Tu mihi, quodcumq. 6 hoc regni, 7 tu sceptra 8 Jovemque
Concilias : tu das epulis accumbere Divûm,
6 Nimborumque facis tempestatumque potentem
Hæc ubi 9 dicta, cavum conversâ 10 cuspide montem
11 Impulit 12 in latus : ac venti, velut 13 agmine facto,
14 Qua data porta, ruunt, et terras turbine perflant.
15 Incubuêre mari, 16 totumque a sedibus imis
Una Eurusque 17 Notusque ruunt, 18 creberque procellis
19 Africus, et 20 vastos volvunt ad litora fluctus.
21 Insequitur clamorque virûm 22 stridorque rudentum.
Eripiunt subito nubes cælumque 23 diemque
24 Teucrorum ex oculis: 25 ponto nox incubat atra.
26 Intonuêre poli, et crebris micat 27 ignibus 28 æther :
29 Præsentemque 30 viris 31 intentant 32 omnia mortem.
33 Extemplo Æneæ 34 solvuntur frigore membra.
35 Ingemit, et 36 duplices tendens ad sidera palmas,
Talia voce refert : 37 O 38 terque quaterque beati !

1 Ad extremum usque vitæ agat. Ter. Hec. *Illique exopto, ut reliquam vitam* exigat *cum eo viro, me qui sit fortunatior.* 2 Nubem sc. fœtam aeris, & ventis gignendis materiam aptam. 3 Tuum officium est inquirere & deliberare, quid velis. 4 Cum innuet juvenis faciendum sibi, quod mandaverit natu major quispiam, non ineleganter profert illud. 5 Suscipere. 6 Ventis quippe Æoliis præstatur materies ab aere moto. 7 Tu confers insignia regalia. 8 Me Jovi concilias. 9 Sc. *fuerunt*, aut *dedit.* 10 Sceptro regali. 11 Fregit & aperuit. 12 Unde oblique ruunt venti πλάγιοι. 13 Impetu, vel multitudine. 14 Qua exitus est datus, id est, quacumque permittebatur exire, erumpunt. 15 Occupaverunt mare. 16 Sc. *mari.* 17 Boreæ non meminit, quod serenitatem inducat. 18 Crebras procellas excitare solitus. 19 Zephyrus : mox enim *Eurum ad se Zephyrumque vocat* & Hom. 5. Odyss. Σὺν δ' Εὖρός τε Νότος τ' ἔπεσε, Ζέφυρός, τε δυσαής. 20 Ingentes. 21 Impetum ventorum. 22 Fragor funium, quibus vela malis alligabantur. 23 Claritatem diurnam. 24 Trojanorum a Teucro oriundorum. 25 Caligo, qualis noctu esse solet, occupat mare. Synecdoche. 26 Cardines cæli vel aer multum ac vehementer tonuerunt. 27 Fulguribus. 28 Aer superior. 29 Instantem. 30 Trojanis. 31 Minantur. 32 Elementa. 33 Illico & subito. 34 Calore, quo continentur membra, deficiente, rigent extrema, solvuntur, tremunt. 35 In animo gemit, *Non timuit lethum, genus at miserabile lethi* Heros. Cum enim animam crediderit antiquitas esse ignem, naturæ ejus maxime contrarium ducebat in aquis extingui. Vide Ovid El. 2. l. 1. Trist. *Non lethum timeo*, &c. 36 Complicatas & compressas. 37 Non ex superstitiosa numeri observatione, ut vult Macrob. 1. l. in Som. Scip. c. 6. sed Homerum imitatus Τρὶς μάκαρες Δαναοὶ καὶ τετράκις, &c. Odyss. 5. 38 Perfecte. Tib. *O felicem illum* terque quaterque *diem.* Horat. *Felices* ter & amplius, *Quos irrupta tenet copula.*

Quis ante ora patrum Trojæ sub mœnibus altis
Contigit 1 oppetere! ô 2 Danaûm fortissime gentis
3 Tydide, mene 4 Iliacis 5 occumbere campis
6 Non potuisse, 7 tuâque 8 animam hanc effundere dextrâ?
9 Sævus 10 ubi 11 Æcidæ telo 12 jacet Hector, ubi 13 ingens
Sarpedon: ubi tot 14 Simoïs 15 correpta sub undis
Scuta 16 virûm galeasque et 17 fortia corpora volvit.
Talia 18 jactanti stridens Aquilone procella
Velum 19 adversa ferit, fluctusque ad sidera tollit.
20 Franguntur remi: tum 21 prora avertit, et undis
Dat latus. Insequitur 22 cumulo 23 præruptus aquæ mons.
24 Hi summo in fluctu pendent: his unda 25 dehiscens
Terram inter fluctus aperit. 26 Furit æstus arenis.
27 Tres Notus abreptas in saxa 28 latentia 29 torquet:
30 Saxa vocant Itali, mediis quæ in fluctibus, 31 aras.
32 Dorsum immane 33 mari summo. Tres Eurus ab alto
In 34 brevia, et 35 Syrtes 36 urget, miserabile visu;
Illiditque 37 vadis, atque 38 aggere cingit 38 arenæ.

1 Necari, mori. 2 Graecorum. Danaus, Beli filius, Ægypto pulsus a fratre, Argos navigavit, ubi pulso Sthenelo, regnavit; Graecos ex suo nomine dixit Danaos. 3 Diomede, Tydei filio & Argiae. 4 Trojanis. 5 Obire mortem. 6 Sc. *lesne decuit?* 7 A Diomede ictu saxi fusus prope interierat, nisi a matre subtractus fuisset. Il. 8. & 5 Neptuno hoc intimante. 8 Sanguinem meum. 9 Terribilis. 10 In quibus. 11 Achillis, nepotis Æaci; Æacus enim fuit pater Pelei, Peleus Achillis: patronymicum ergo ab avo. 12 Prostratus. 13 Jovis fil. procerus, fortis. Il 16. rex Lyciæ. 14 Fluvius Trojanus. 15 Simul rapta cum corporibus. 16 Fortium. 17 Fortium virorum, qui occisi, cum armis ab hostibus in Simoenta projecti sunt. 18 Dum Æneas frustra effutiret, effunderet, quippe quibus nihil proficeret. Sic Æn. 2. *Talia jactabam, & furiata mente ferebar.* Ecl. 2. *ibi hæc incondita solus Montibus & sylvis studio jactabat inani.* Unde liquet in voce *jactare* frustrationis significationem inesse. Redit ad tempestatem, quam separatim describit. 19 Ex opposito veniens, Italiam enim petentibus contrarius est Aquilo. 20 A scopulis. 21 Avertit se, aut avertitur prior pars navis adverso cedens Aquiloni, datque carinam undis. 22 Altitudine. 23 Globus aquarum vi ventorum ab aliis aquis intercisus. 24 Aliqui eorum. 25 Magnum hiatum faciens. 26 Ebullitio aquarum concitatur instar furentis inter arenas. 27 Naves. 28 Occulta & υφαλα, *vel*, in hac tempestate non apparentia. 29 Impellit. 30 Quae saxa in mediis fluctibus Itali vocant *Aras*, quæ in modum dorsi exstant in summo mari. 31 Scopulos quosdam inter Africam & Sardiniam, ad quos primo bello Punico fœdus ictum est inter Romanos & Carthaginenses. Nonnulli *Philæorum Aras* intelligunt, & inter duas Syrtes *Lepris* est: ut tradit Sal. in Jug. 32 Valde magnum, eminentem scopulum velut dorsum. 33 In mari. 34 Brevitatem aquae. vada. 35 Duae sunt Syrtes in sinu Africo, trahentes ad se cum æstu arenas & naves, σύρω, traho. 36 Impellit. 37 Brevibus illis. 38 Cumulo arenae concitatae.

1 Unam, quæ Lycios fidumque vehebat Oronten,
2 Ipsius ante oculos ingens a 3 vertice 4 pontus
In puppim ferit. 5 Excutitur, 6 pronusque 7 magister
Volvitur in caput. Ast 8 illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, et 9 rapidus vorat æquore 10 vortex.
Apparent rari nantes in gurgite vasto;
11 Arma virûm, 12 tabulæque, et 13 Troïa gaza per undas.
Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achatæ,
Et qua vectus Abas, et quâ 14 grandævus Aletes,
Vicit 15 hyems, 16 Laxis laterum compagibus 17 omnes
Accipiunt 18 inimicum 19 imbrem, rimisque 20 fatiscunt.
21 Interea magno 22 misceri 23 murmure pontum,
Emissamque 24 hyemem sensit Neptunus, et imis
25 Stagna refusa vadis: graviter commotus, et alto
Prospiciens, summâ placidum caput extulit undâ.
26 Disjectam Æneæ toto videt æquore classem:
Fluctibus oppressos Troas, 27 cælique ruinâ.
Nec latuêre doli 28 fratrem Junonis et iræ.
29 Eurum ad se, Zephyrumque vocat. Dehinc talia fatur:
30 Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
Jam cælum terramque meo sine 31 numine, venti,
32 Miscere, et 33 tantas audetis tollere moles?
34 Quos ego...., 35 Sed motos præstat 36 componere fluctus.
37 Post mihi 38 non simili pœnâ 39 commissa luetis.
40 Maturate fugam, regique hæc dicite vestro:

1 Navem, sc. septimam. 2 Æneas. 3 Desuper. Odyss. 5. Ὡς κοκ μιν ειπουτ ελασσεν μεγα κυμα κατ ακρης. 4 Aqua. Synecdoche. 5 E navi. 6 Præceps. 7 Leucaspis. l. 6. 8. Navem Leucaspis. 9 Omnia secum rapiens. 10 Contorta aqua. 11 Remi, hastae, scuta, tabulae, vestes, tapetes. &c. 12 Super quas sedebant, aut quibus navis tecta erat. 13 Trojanae divitiae & vestes. 14 Senex. 15 Tempestas, χειμων. 16 Dissolutis juncturis laterum navigiorum. 17 Naves. 18 Incommodum & molestum, ita ut per rimas aqua influeret. 19 Neptuni imbrem, id est, aquam marinam. 20 Hiant. 21 Dum venti ita saeviebant, & naves disjiciebant. 22 Turbari. 23 Sonoritate. 24 Tempestatem nimbosam. 25 Stantes aquas emissas ex imo vado. 26 Dispersam. 27 Imbre, fulgure, tonitru, quod e cœlo irruerat. 28 Neptunum. 29 Ventos inter se contrarios. 30 Ut hæc audeatis? Sic Claud. *Tanta ne devinctos tenuit fiducia Mauros?* 31 Nutu aut voluntate. 32 Turbare. 33 Tantos fluctus excitare? 34 Ἀποσιωπησις. Quos ego punirem & ulciscerer, si quidem vacaret: sed motos, &c. 35 Quoties inter se diffidentes conabimur ad concordiam reducere, conveniet illud. 36 Sedare. 37 Hoc versiculo praeceptor aliquis innuet, se gravius animadversurum in discipulos, si semel admissam culpam iteraverint. 38 Qua nunc afficimini, id est, non tam levi, quae in verbis minacibus consistit, sed acriore. 39 Crimina vestra contra Trojanos. 40 Celeriter remeate.

Non illi imperium pelagi sævumque tridentem,
Sed mihi 1 forte datum. Tenet ille 2 immania saxa,
Vestras, Eure, domos. Illâ se 3 jactet in 4 aulâ
Æolus, et clauso ventorum carcere regnet.
Sic ait, et 5 dicto citius 6 tumida æquora placat:
7 Collectasque fugat nubes, 8 Solemque reducit.
9 Cymothoë, simul et Triton adnixus, acuto
Detrudunt naves scopulo. 10 Levat ipse tridenti:
Et vastas aperit Syrtes, et 11 temperat æquor:
Atque 12 rotis 13 summas levibus 14 perlabitur undas.
15 Ac veluti magno in populo cum 16 sæpe coorta est
Seditio, 17 sævitque animis ignobile vulgus;
Jamque faces et saxa 18 volant; 19 furor arma ministrat:
Tum, pietate gravem ac meritis si forte virum quem
20 Conspexêre, silent, 21 arrectisque auribus adstant:
22 Ille regit dictis 23 animos, et pectora mulcet.
Sic cunctus pelagi 24 cecidit fragor, æquora postquam
25 Prospiciens 26 genitor, cæloque invectus 27 aperto
Flectit 28 equos, 29 curruque volans dat lora secundo.
30 Defessi Æneadæ, 31 quæ proxima, litora cursu
Contendunt petere, et Libyæ 32 vertuntur ad 33 oras.
Est in secessu longo locus. 34 Insula 35 portum
Efficit 36 objectu laterum, 37 quibus omnis 38 ab alto

1 Communi, qua cuique Deorum munus suum contigit; vel illa, qua divisum est mundi imperium inter tres fratres, Jovem, Neptunum, Plutonem: ita quidem ut Jovi cœlum, Neptuno maria, Plutoni infera obvenerint. Unde illud: *Jupiter astra, fretum Neptunus, Tartara Pluto, Regna paterna tenent, tres tria, quisque suum.* 2 Valde ampla. 3 Glorietur. 4 Regia saxorum. Ironice. 5 Citius quam dici posset. 6 Procellosa. 7 A ventis. 8 Solis aspectum. 9 Proprie: fluxu enim celeri undarum κυμάτων, & æstu fluctus Τρίτωνος, expediuntur quæ hæserant naves. 10 Erigit naves. 11 Temperatum & tranquillum reddit. 12 Curru vehitur Neptunus, quem Delphines ferunt. 13 Summitatem undarum. 14 Molliter percurrit. 15 Tempestati motum populi comparat. 16 Quod sæpe fieri solet. 17 Sævitiam suam ostendit animositatibus. Hoc versu innuemus, declinandam esse concitantem plebem quæ ob imperitiam & perturbationem potius rapi solet, quam ratione duci. 18 Praecipitanter jaciuntur. 19 Significat iratum hominem, quod primum obvium est, id sibi pro armis capere. 20 Populi. 21 Ad audiendum. 22 Vir gravis. 23 Vulgi. 24 Sedatus est crepitus. 25. Procul inspiciens. 26 Neptunus: quem *patrem* vocat venerationis causa. 27 Sereno. 28 Maronis ἐπιτροχασμός. 29 Et celerrime percurrens secundo flumine remittit equis habenas. 30 Trojani, ab Ænea denominati, defatigati ex longa contra ventos & procellas reluctatione. 31 Sc. *erant.* 32 Ab Italia. 33 Extremas regiones. 34 Quæ illic interjacet: & deest *quem.* 35 In ostio recedentis sinus objecta mari portum facit. 36 Oppositione, id est, quia duo latera habet opportune opposita. 37 Lateribus. 38 A profundo seu medio maris separatur.

Frangitur; 1 inque sinus scindit sese unda reductos.
2 Hinc atque hinc vastæ rupes, geminique â minantur
In cælum scopuli : quorum sub 4 vertice late
Æquora tuta silent. 5 Tum sylvis 6 scena coruscis
Desuper, 7 horrentique 8 atrum nemus imminet umbrâ.
Fronte sub 9 adversa scopulis pendentibus antrum :
10 Intus aquæ dulces, 11 vivoque sedilia saxo ;
Nympharum domus. Hic fessas 12 non vincula naves
Ulla tenent : unco non alligat ancora morsu.
13 Huc septem Æneas collectis navibus 14 omni
Ex numero subit : ac magno telluris amore
Egressi 15 optatâ potiuntur Troës arenâ,
Et 16 sale tabentes artus in litore 17 ponunt,
Ac 18 primum 19 silici scintillam 20 excudit Achates,
Suscepitque ignem 21 foliis, atque 22 arida circum
22 Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
Tum 23 Cererem corruptam undis, Cerealiaque arma
24 Expediunt fessi 25 rerum; frugesque receptas
Et 26 torrere parant 27 flammis, et 28 frangere saxo.
Æneas 29 scopulum 30 interea conscendit, et omnem
Prospectum late 31 pelago petit ; Anthea si quem
Jactatum vento videat, Phrygiasque 32 biremes,
Aut Capyn, aut 33 celsis in puppibus 34 arma Caïci.
Navem in conspectu nullam. Tres litore cervos
35 Prospicit 36 errantes : hos tota 37 armenta sequuntur

1 Et impetus aquarum dividit se in angulos litorum replicabiles, quia non progrediuntur aquæ propter latera : aut *reductos*, id est, flexuosos, incurvos. Horat. *Aut in reducta valle mugientium Prospectat errantes greges.* 2 Ab utraque parte. 3 Minas & eminentias suas extendunt, Hyperbole. 4 Summitate. 5 Sylvæ desuper obumbrant, sinum, ad modum scenæ, quæ inumbrat theatrum : a σκιά id est, *umbra*. 6 Inumbratio similis scenæ veterum. 7 Contrementi leni agitatione ventorum. 8 Quod frontibus sit densum. 9 Opposita. 10 In medio scopulorum. 11 Naturali; ut, Vivo *prætervehor ostia saxo.* 12 Usque adeo tranquillus erat portus. 13 Ad hunc portum. 14 Ex viginti. 15 Quam in tanto periculo optaverant. Si quos pervenisse videbimus, quo magno desiderio profecti sunt, applicabimus illud. 16 Salsa aqua madefactos 17 Reponunt. 18 Ubi primum in terram descenderat. 19 Particulam ignis quæ erat in silice, id est, ignem. 20 Elicit. 21 Siccis. 22 Sicca combustibilia. 23 Fruges aqua marina corruptas, & instrumenta necessaria frugibus prius torrendis siccandisque, dein terendis. 24 Expedite efferunt. 25 Adversitate. 26 Desiccare. 27 Ab Achate exceptis. 28 Pinsere aut molere. 29 Unde, velut ex specula, longe prospicere possit. 30 Dum Æneadæ fruges parabant. 31 In pelagus dirigit. 32 Naves, quæ duplici remigum ordine impelluntur. 33 Nam pars ea navis est altior. 34 Insignia Caici, vel navis παράσημον in puppi, ut l. 10. *aurato fulgebat Apolline puppis.* 35 Æneas. 36 Libere pascentes. 37 Cervorum reliquorum.

A tergo, et longum per valles pascitur 1 agmen.
Constitit 2 hic, arcumque manu 3 celeresque sagittas
Corripuit; 4 fidus quæ tela gerebat Achates:
Ductoresque ipsos primum, capita alta ferentes
Cornibus 5 arboreis, sternit; tum 6 vulgus: et omnem
7 Miscet 8 agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec prius 9 absistit, quam septem ingentia 10 victor
11 Corpora 12 fundat humi, et 13 numerum cum 14 navibus 15 æquet.
Hinc 16 portum petit, et socios 17 partitur in omnes.
Vina, 18 bonus quæ deinde 19 cadis onerarat 20 Acestes
Littore 21 Trinacrio, dederatque abeuntibus 22 heros,
Dividit, et dictis 23 mærentia 24 pectora 25 mulcet:
O socii, (neque enim ignari sumus 26 ante malorum)
O passi 27 graviora; dabit Deus 28 his quoque 29 finem.
Vos et 30 Scyllæam 31 rabiem 32 penitusque 33 sonantes
34 Accestis scopulos: vos et 35 Cyclopia saxa
Experti. Revocate 36 animos, 37 mœstumque timorem
38 Mittite. 39 *Forsan et* 40 *hæc* 41 *olim meminisse* 42 *juvabit.*
Per varios casus, per tot 43 discrimina rerum,
Tendimus in Latium: sedes ubi 44 fata quietas
Ostendent. 45 Illic fas regna 46 resurgere Trojæ.
47 *Durate, et vosmet rebus servate secundis.*
Talia voce 48 refert: curisque ingentibus æger

1 Cervorum. 2 Ubi vidit cervos. 3 Quas celeriter emittere poterat. 4 Qui nusquam Æneam reliquit. 5 Ramosis. Ecloga 7. *Et ramosa Mycon vivacis cornua cervi.* 6 Cervorum. 7 Mixtim persequitur aut confundit. 8 Persequens eam. 9 A persecutione. 10 Voti compos. 11 Cervorum. 12 Prostraverit per humum. 13 Cervorum prostratorum. 14 Quas septem collectas supra vidimus. 15 Æqualem fecerit. 16 Ubi socii erant. 17 Distribuit cervos. 18 Beneficus. 19 In vasis vinariis. 20 Rex Siciliæ: de quo plura Æn. 5. 21 Siciliensi: propter tria *αχρα*, id est, *promontoria*, sc. Lilybæum, Pachynum & Pelorum. 22 Princeps magnificus, vir fortis. 23 Ob casum consociorum. 24 Sociorum. 25 Solatur. 26 Præteritorum, & quæ antehac passi sumus. 27 Mala. 28 Malis minus gravibus. 29 Exitum & terminum. 30 Quæ inter Scyllam & Charybdim est in mari Siculo. 31 Quantum ad canes. 32 Valde. 33 *Scyllam & cæruleis canibus resonantia saxa* l. 3. Æn. 34 Appropinquastis, non adiistis, 5. Æn. 35. A Cyclopibus in Sicilia obsessa. 36 Quibus graviora tulistis, ut & haec feratis. 37 Qui vos mœstos facit. 38 Deponite. 39 Hoc significat, jucundissimam esse præteritorum malorum recordationem. 40 Praesentia mala. 41 Ubi omnibus periculis defuncti erimus. 42 Delectabit & jucundum erit. 43 Pericula. 44 Deorum praeordinationes & voluntates. 45 In Latio. 46 Reparari & renasci. 47 Perseverate in his tolerandis. 48 Æneas.

1 *Spem* 2 *vultu simulat*, 3 *premit* 4 *altum corde dolorem.*
5 Ille se prædæ accingunt, dapibus futuris:
Tergora diripiunt 6 costis; et 7 viscera nudant.
Pars in 8 frusta secant, verubusque 9 trementia figunt:
Litore 10 aëna 11 locant alii, flammasque 12 ministrant.
Tum 13 victu revocant vires: 14 fusique per herbam,
Implentur veteris 15 Bacchi, 16 pinguisque 17 ferinæ.
Postquam 18 exemta fames epulis, 19 mensæque remotæ,
Amissos longo socios sermone requirunt:
Spemque metumque inter dubii: seu 20 vivere credant,
Sive 21 extrema pati, nec jam 22 exaudire 23 vocatos.
Præcipuæ pius Æneas, nunc 24 acris 25 Oronti,
Nunc Amyci casum 26 gemit, et crudelia secum
27 Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemq. 28 Cloanthum.
Et jam 29 finis erat: 30 cum Jupiter 31 æthere summo
32 Despiciens mare 33 velivolum terrasque 34 jacentes,
Litoraque, et 35 latos populos, sic 36 vertice cæli
Constitit, et Lybiæ 37 defixit lumina regnis.
Atque illum 38 tales 39 jactantem pectore curas,
40 Tristior, et lacrymis oculos 41 suffusa nitentes,

1 Melioris eventus, aut *spem*, id est lætitiam. 2 Dispositione faciei, qua voluntas prodi solet, fingit & præ se fert. 3 Occultat. 4 Profundum. 5 Socii Æneæ parant se ad prædam parandam. 6 Cervorum ab Ænea occisorum. 7 Carnes interiores ad epulas: utrumque enim significant viscera, et carnes & exta. 8 Particulas. 9 Adhuc palpitantia frusta. 10 Sc. *vasa*, id est, lebetes ex ære factos. 11 Non ad lavandas solum, sed & ad elixandas carnes, quæ etiam veteribus in usu. 12 Subjiciunt. 13 Cibo reparant. Lucret. *Propterea capitur cibus, ut suffulciat artus, Et recreet vires interdatus.* 14 Prostrati. 15 Vini. Metonymia. Macrob. Sat. l. 5. c. 2. 16 Quia septem ingentia corpora fuderat humi. 17 Sc. *carnis*, id est, carnis cervinæ. 18 Fugata. 19 Quadræ aut lances, cibis onustæ, sublatæ erant. 20 Quod sperabant. 21 Mortem: quod metuebant. 22 Cum mortui sint. 23 A sociis ad tumulos. Ex more, ut quos amiserant peregre, desiderabantque, inclamarent ter, ut habet Hom. Odyss. 9. Πριν τινα των δειλων εταρων τρις εκαστον αυσαι. *Relictum clamassent: ut littus, Hyla, Hyla omne sonaret.* 24 Strenui. 25 Qui cum Leucaspe submersus erat. 26 Animo suo: quia spem vultu simulat. 27 Mortem. 28 Casus eorum, qui tamen non erant submersi, ut patebit 5. Æn. ubi navium directores erunt. 29 Sermonis longi, quo socios amissos requisiverant, & diei. 30. Scite miscentur consilia Deorum. 31 Ubi sunt stellæ. 32 Deorsum aspiciens, Lucret. *Sed nil dulcius est, bene quam munita tenere Edita doctrina sapientum templa serena*: Despicere *unde queas alios, passimque videre Errare.* 33 In quo vela volant. 34 Humiles. 35 Late habitantes. 36 In circulo lacteo: illic est domus Jovis, & circulus ille est vertex cœli. Hom. Iliad. 1. Αχροτατη, κορυφη πολυδειραδος ουλυμποιο. 37 Deorsum injecit oculos ad regna. 38 Humanarum rerum. 39 Versantem. 40 Valde tristis. 41 Parum superfusos.

Alloquitur Venus : O qui 1 res hominumque Deûmque,
Æternis regis imperiis, et fulmine terres,
Quid 2 meus Æneas 3 in te 4 committere tantum?
Quid Troës potuêre? quibus tot funera passis
Cunctus 5 ob Italiam terrarum clauditur 6 orbis?
Certe 7 hinc Romanos olim, 8 volventibus annis,
9 Hinc fore ductores, 10 revocato a sanguine 11 Teucri,
12 Qui mare, qui terras omni 13 ditione tenerent,
Pollicitus. Quæ te, Genitor, sententia 14 vertit?
15 Hoc equidem 16 occasum Trojæ, tristesque ruinas
17 Solabar, fatis contraria fata 18 rependens.
Nunc 19 eadem fortuna viros tot casibus actos
Insequitur. Quem 20 das finem, Rex magne, laborum?
21 Antenor potuit, 22 mediis elapsus Achivis,
23 Illyricos penetrare sinus atque intima 24 tutus
Regna Liburnorum, et 25 fontem superare 26 Timavi :
Unde per 26 ora novem 27 vasto cum murmure 28 montis

1 Res Deorum et hominum regis nutu ac imperio : et terribilis es fulmine præsagiendo, terrendo, puniendo. 2 Filius & tuus nepos. 3 Contra. 4 Peccare & commereri tantum scelus. 5 Ne Italiam appellant. 6 Quia nusquam consistere a Junone permittuntur. 7 Ex Ænea & Trojanis 8 Sc. *se*, aut revolutis : *περιτελλομένων ἐνιαυτῶν* : infra, *volvendis mensibus orbes*. Lucret. 5. l. *per cœlum Solis volventia lustra*. 9 Ex hoc Ænea, aut ex his Trojanis. 10 Iterum in Italiam vocato : nam Dardanus ex Italia oriundus erat. 11 Dardani. 12 Romani. 13 Potestate possiderent : ut pace, bello & legibus. 14 A proposito abduxit? 15 Hac pollicitatione, quod Romani futuri erant e sanguine Trojano. 16 Excidium. 17 Pro solatio tolerabam. 18 Compensans, id est, modeste tolerans fata, quæ erant de excidio Trojæ, ob fata de institutione Romæ. Translatio est a pecuniis, quæ olim *pendebantur*, id est, per libram ponderatæ solvebantur. Apud Ovid. Sappho : *Si mihi difficilis formam natura negavit ; Ingenio formæ damna rependo meæ*. 19 Adversa. 20 Dare vis. 21 Proditor Trojæ cum Ænea, *ut quidam. Alii* : pacis & reddendæ Helenæ auctorem. Argumentum a minori. Antenor, homo ignobilis, & nulla tecum sanguinis communione conjunctus, hostium gladios evadere, in remotas terras salvus pervenire, periculosa loca superare, urbem condere, vitam in pace finire potuit : nos, genus tuum, & quibus cœlum promisisti, perpetuis jactamur infortuniis. 22 E medio Græcorum inimicorum subtiliter liberatus. 23 Illyricæ oræ angustias penitus intrare. 24 Ab insidiis hostium & odiis Junonis. 25 Timavum, fluvium Venetiæ Servius annotat. Poetas rem unius sermonis circumlocutionibus dicere, ut pro *Troja* dicant *Urbem Trojæ* : sic paulo post, *Urbem Patavi*, id est, Patavium. 26 Non ostia, per quæ fluit Timavus in mare, sed fontes, qui inter Aquilejam & Tergeste sex erumpunt ex antris saxei collis : septimum his adjiciunt in palude ortum : ut vero conficiatur numerus novenus nostri auctoris, adscribendi duo, ex lacu Rubri Saxi unus : e fl. S. Antonii alter. 27 Timavus per cuniculos quosdam ab adfluxu maris patitur incrementum : ita ut lenis dulcisque in refluxu : ubi tamen mare æstu suo intumuit : ingenti fragore ac mugitu saxei montis, per compiura illa spatiosa ora prorumpit & arva inundat. 28 Vicini.

1 It mare 2 proruptum, et 3 pelago premit arva sonanti.
Hic tamen 4 ille 5 urbem Patavi, sedesque locavit
Teucrorum, et genti 6 nomen dedit, 7 armaque fixit
Troïa. Nunc placida 8 compostus pace quiescit.
Nos, tua progenies, cæli quibus 9 annuis arcem,
10 Navibus (11 infandum) amissis, 12 unius ob iram
Prodimur, atque 13 Italis longe disjungimur 13 oris.
Hic pietatis honos? 14 sic nos in 15 sceptra reponis?
16 Olli subridens hominum 17 sator atque Deorum,
Vultu, quo cælum tempestatesque serenat,
Oscula 18 libavit natæ: dehinc talia fatur.
Parce 19 metu, 20 Cytherea. Manent 21 immota 22 tuorum
Fata tibi. Cernes 23 urbem, et 24 promissa 25 Lavini
Mœnia, 26 sublimemque feres ad sidera cæli
Magnanimum Æneam: neque me sententia vertit.
27 Hic (tibi fabor enim, quando hæc te 28 cura 29 remordet,
Longius, et 30 volvens fatorum arcana 31 movebo)
32 Bellum ingens geret 33 Italiâ, populosque 34 feroces
35 Contundet; 36 moresque 37 viris, et 38 mœnia ponet.

1 Profluit. 2 Effusum fluens multa aqua. 3 Concutit arva vicina abundantia aquarum, quibus veluti pelagus constitueretur, cum sonitu erumpenti. 4 Antenor. 5 Patavium. 6 Primum Antenoridas vocavit, postea ab augurio *Patavium*. 7 Ut victor & compos voti: qui rerum fortiter ac feliciter gestarum monumenta erigunt, arma figunt. Æn. 3. *Ære cavo clypeum magni gestamen Abantis Postibus adversis figo, & rem carmine signo.* 8 Compositus, id est, sepultus. 9 Nutu concedis sublimitatem. 10 Non erat tamen nisi una amissa. 11 Quæ res indigna, ut dicatur, est. 12 Junonis. 13 Extremis regionibus Italiæ 14 Per exilium. 15 Regna amissa restituis? Uti licebit hoc versu, quoties nocebunt nobis, de quibus ipsi aliquando bene sumus meriti. 16 Veneri modice arridens. 17 Productor atque genitor, sc. Jupiter. 18 Leviter tangendo præbuit. *Osculo* volunt esse religiosi officii: *suavia et basia* voluptatis. 19 Metui, id est, abstine a timore. 20 Venus, a *Cytheris* insula sic dicta, in quam illa primum concha marina dicitur advecta. 21 Immutata, sicut erant prius constituta. 22 Trojanorum, ut Æneæ filii tui, & Ascanii, cæterorumque. 23 Romam, promissam a fatis. 24 A fatis. 25 Primum in Latio a Trojanis conditum Lavinium. Var. l. 4. de L. L. *Urbique dabit Lavinia nomen.* 12 Æn. 26 Excelsum & gloriosum. De Apotheosi Æneæ Ovid. 14 Met. *Jamque Deos omnes.* &c. 27. Æneas. Longa Hæc Rom. historiæ series, vel nota est, vel petenda ex Livio, Diodoro, Varrone. Plutar. Dionysio. 28 De Ænea, & ejus futuro regno. 29 Sollicitat. 30 Revolvens & repetens. 31 Excitabo, aut moneto, id est, dicam tibi, quid fata de Ænea constituerint. 32 In quo victus Latinus, Laviniam Æneæ despondet: nec multo post Turno inferente bellum, Latinus occubuit. Ænea regnante. 33 In Italia. 34. Acres. 35 Pessumdabit. 36 Leges & instituta. 37 Iis, quibus ob virtutem parcet. 38 Urbes novas, ὕστερον πρότερον: ante enim urbs: post jura conduntur.

Tertia dum 1 Latio regnantem 2 viderit æstas,
Ternaque transierint Rutulis 3 hyberna subactis.
At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iülo
Additur, (Ilus erat, 4 dum res stetit Ilia regno)
Triginta 5 magnos 6 volvendis mensibus 7 orbes
8 Imperio explebit, regnumque a sede Lavini
Transferet, et 9 longam multâ 10 vi muniet 11 Albam.
12 Hic jam tercentum 13 totos regnabitur annos
Gente sub 14 Hectoreâ; donec 15 regina sacerdos,
Marte 16 gravis 17 geminam 18 partu dabit Ilia prolem,
19 Inde 20 lupæ 21 fulvo 22 nutricis 21 tegmine lætus
23 Romulus 24 excipiet gentem, et 25 Mavortia condet
Mœnia, Romanosque suo de nomine 26 dicet.
27 His ego nec 28 metas rerum, nec 29 tempora pono:
Imperium sine fine dedi. 30 Quin 31 aspera Juno,
Quæ mare nunc terrasque 32 metu cælumque fatigat,
33 Consilia 34 in melius referet, mecumque fovebit
Romanos 35 rerum dominos, gentemque 36 togatam.
37 Sic placitum. Veniet 38 lustris labentibus ætas,

1 In Italia. 2 Sc. *illum*. 3 Sc. *tempora*, sive tres anni, id est, post triennium transferetur in cœlum. 4 Dum regnum Trojanum fleterit in dignitate & majestate regali, incolume fuit. Sic. 3. Æn. *Postquam res Asiæ*. &c. 5 Solares: quorum singuli constant 12. mensibus volvendis. 6 Volubilibus. 7 Annos. 8 Regnando. 9 A situ. 10 Potestate. 11 Latii urbem, a Lavinio distantem 12. milliaria, a Roma totidem: quæ *Alba* a porca *alba* dicta est. 12 Albæ. 13 Integros. 14 Trojana bellicosa, ubi erat Hector, Æneæ affinis. 15 Ilia. Numitoris, Albani regis, filia ex Marte gravida, sacerdos Vestalis. Vide quæ nos ad Florum p. 6. 7. & 8. 16 Prægnans & gravida ex Marte effecta. Ecl. 1. *Non insueta graves tentabunt pabula fœtas*. 17 Romulum & Remum. 18 Sc. *uno*. 19 Post partum Iliæ. 20 Feræ, vel Laurentiæ, Faustuli uxoris, quæ Lupa: vel, quia expositorum infantium nutrices dictæ *lupæ*. 21 Pelle lupæ. In memoriam nutricis; vel, quia ipse venator. 22 Sc. *suæ*, a qua primum nutritus erat. 23 Alter e gemellis. 24 Extra pericula capiet. 25 Romana, quæ se Martem jactent habere auctorem: vel, *Mavortia*, id est, bellica, quæque vim hostilem facile sustinere poterunt. Quamquam de civibus magis loquitur Poeta, qui revera fuerunt Mavortii, id est, bellicosi, & victores omnium gentium. 26 Nuncupabit. 27 Romanis. 28 Certum imperii terminum constituto. 29 Certum annorum spatium, quibus eas possideant, sicut Albanis jam terminum statui. 30 Quinetiam. 31 Sæva, implacabilis. 32 Romæ: quæ ventura olim est excidio suæ Carthagini: supra. 33 Conciliatam Romanis secundo bello Punico refert ex Ennio Servius. Vide Horat. l. 3. Od. 3. 34 In meliorem sententiam: quia tandem placabitur. 35 Omnium. 36 Romanam, quæ in togis, tempore pacis, versari solet. Aliæ gentes erant tunicatæ, palliatæ, braccatæ. 37 Sc. *est Diis*. 38 Successu temporum, quæ lustris computabantur. Lustrum alii quatuor annorum statuunt: alii, quinque absolutorum; alii, exacto quadriennio ineuntis quinti, ut sit idem cum Olympiade.

Cum 1 domus Assaraci 2 Phthiam 3 clarasque 4 Mycenas
5 Servitio premet, ac victis dominab.tur 6 Argis.
Nascetur 7 pulchrâ Trojanus origine 8 Cæsar,
(9 Imperium 10 Oceano, famam qui 11 terminet astris)
12 Julius, a magno 13 demissum nomen 14 Iülo.
15 Hunc tu olim cælo, 16 spoliis Orientis onustum,
17 Accipies secura. 18 Vocabitur 19 hic quoque 20 votis.
21 Aspera 22 tum 23 positis mitescent sæcula bellis,
24 Cana fides, et 25 Vesta, 26 Remo cum fratre 27 Quirinus
28 Jura dabunt: diræ 29 ferro, et compagibus 30 arctis
Claudentur 31 belli portæ. 32 Furor 33 impius 34 intus
35 Sæva sedens super arma, et centum vinctus aënis

1 Romana gens. Fuit autem Assaracus Trois filius, frater Ili, ex quo Ass. Capys, qui Anchisen, Æneæ patrem, genuit: præcipue autem Mummium intelligit, qui & Corinthum delevit, & bonam Græciæ partem Romano imperio subjecit. 2 Achillis patriam, eversoris Trojæ. 3 Tanta prole. 4 Peloponnesi urbem, a Perseo, Jovis & Danaes filio, conditam, Agamemnonis patriam. 5 Subjugabit. 6 Græcis. *Argos* Peloponnesi urbs: imperium Diomedis fuit. 7 Propter Venerem, a qua Cæsares originem ducebant. 8 C. Julius Cæsar, qui in Curia a Cassio & Bruto, aliisque Pompejanis occisus est. 9 *Imperium suum ultra Solis vias, & ipsius Oceani limites propagavit* Minutius de Roma: si de Augusto intelligere libet, referas ad somnium Acciæ, quæ somniavit se concepisse ex Apolline, visceraque sua in cælum tolli, & per omnem terram extendi. 10 Orbe terrarum, quem Oceanus ambit. 11 Claudat cœlo. 12 Cæsar. 13 Deductum. 14 Ascanio. 15 De apotheosi Julii Cæsaris Ovid. 15. Met. *Vix ea fatus erat* &c. 16 Ex bello Pharsalico & Pontico: devictis regibus, qui auxilia tulerunt Pompejo. 17 In cœlum Deorum. 18 Invocabitur. Eclog. 5. *Damnabis tu quoque votis.* Meruit quippe post mortem aram, fastigium, flaminem. 19 Julius Cæsar, nedum Æneas. 20 Ad vota suscipienda. 21 Dura & tristia propter bella. 22 Deinde, postquam in cælum receptus fuerit Julius, regnante jam Augusto. 23 Depositis, sedatis. 24 Firma, sincera & pura, qualis solet esse in canis, id est, bonis hominibus. Nam canitie multa respersi homines minus sunt fraudulenti. 25 Casta religio. 26 Tali pace & concordia, qualis debet esse inter fratres. 27 Virtus bellica ad propulsandam & non inferendam injuriam. *Quirinus* dictus est Romulus vel a *Quiri* seu *Curi*, id est, *hasta*, quod hasta assidue uteretur: sive a *Curibus*, opulentissima Sabinorum urbe. Vide Ovid. 2. Fast. 28 Leges & instituta, id est, Justitia, ut recte vivatur, religio ut sancte & caste, pax atque concordia inter omnes, & virtus bellica contra injuria provocantes jura dabunt. 29 Ferreis repagulis. 30 Arcte compingentibus. 31 Id est, templi Jani portæ, quæ apertæ bellum, clausæ pacem significabant. Hinc Janus *Patuleius*, hinc *Clusius* cognominabatur. Vide Macrob. Sat. l. 1. c. 9. et quæ nos ad Florum p. 18. & 19. 32 Bellicus. 33 Impietatem procreans, ut templorum profanationem, stupra, homicidia, rapinas, & id genus alia. 34 In ipso Jani templo conclusus. 35 Bellica.

1 Post tergum nodis, fremet 2 horridus ore cruento.
Hæc 3 ait: et 4 Maiâ genitum demittit ab alto;
Ut terræ, utque novæ pateant Carthaginis arces
5 Hospitio Teucris: ne 6 fati nescia Dido
Finibus arceret. Volat 7 ille per aëra 8 magnum
9 Remigio alarum: ac Libyæ citus adstitit 10 oris.
Et jam 11 jussa facit: 12 ponuntque ferocia 13 Pœni
Corda, volente 14 Deo. Imprimis regina 15 quietum
16 Accipit 17 in Teucros animum, 18 mentemq. benignam.
At pius Æneas, per noctem plurima 19 volvens,
Ut primum lux 20 alma 21 data est, 22 exire; locosque
Explorare 23 novos, quas vento accesserit oras:
Qui 24 teneant (nam inculta videt) hominesne, feræne,
25 Quærere constituit, sociisque 26 exacta referre.
27 Classem in 28 convexo nemorum, sub rupe cavata,
Arboribus clausam circum atque 29 horrentibus umbris
Occulit. Ipse 30 uno graditur comitatus Achate;
Bina manu lato 31 crispans hastilia ferro.
Cui mater media sese tulit obvia sylva,
Virginis os habitumque gerens, et virginis 32 arma
33 Spartanæ: vel qualis equos 34 Threïssa fatigat
35 Harpalyce, 36 volucremque 37 fuga prævertitur 38 Hebrum.
Namq. humeris 39 de more 40 habilem suspenderat arcum

1 Belli *imaginem* inquit Plin. l. 35. c. 10. *restrictis a tergo manibus ab Apelle pictam Augustus in foro suo dicavit.* 2 Ægre ferens tamdiu includi. 3 Jupiter. 4 Mercurium Majæ filium, deorsum mittit ab alto cœlo. 5 In hospitium. 6 Quæ nescivit fatale esse, Æneam regna Trojana reparaturum aliquando: limitibus regni sui Trojanos prohiberet. 7 Mercurius. 8 Respectu terræ: centuplo enim major est. 9 Fretus auxilio, ut naves feruntur in aquis, remigio alarum: habebat enim in pedibus talaria. 10 Extremis regionibus, sc. in ea parte in qua Carthago erat. 11 Mandata Jovis, id est, conciliat Teucris animos Pœnorum. 12 Deponunt. 13 Carthaginenses. 14 Jove aut Mercurio. 15 Pacatum. 16 Ab inspiratione Mercurii. 17 Ergo. 18 Affectionem clementem, & propensam ad beneficia conferenda. 19 Reputans. 20 Cunctos alens. 21 Id est, tempore matutino. 22 Ad exeundum. 23 Quos recenter accesserint. 24 Possideant eas oras. 25 Inquirere. 26 Exquisita, explorata, vel exacte. 27 Sc. septem suas naves, quæ reliquæ erant. *Huc septem Æneas,* &c. 28 Concavo loco, quasi ex nemore facto: nam sylvis scena coruscis desuper imminebat, ut supra. 29 Horrorem propter solitudinem inducentibus. 30 Solo. 31 Vibrans jacula. 32 Instrumenta venatoria. 33 Virgines Spartanæ, ex instituto Lycurgi, venationibus, cursu, lucta, palæstra exercebantur. 34 Ex Thracia. 35 Quæ Getas equites pernicissimo assecuta cursu patrem ab iis captum in libertatem asseruit. 36 Velocem. 37 Celeri cursu transit. 38 Fl. Thraciæ. 39 Venantium, præsertim Tyriorum. 40 Viribus suis aptum.

1 Venatrix, dederatque 2 comam 3 diffundere ventis:
Nuda genu, 4 nodoque 5 sinus, 6 collecta fluentes.
Ac prior: Heus, inquit, juvenes, monstrate mearum
Vidistis si quam 7 hic errantem forte sororum,
8 Succinctam pharetrâ, et 9 maculosæ tegmine lyncis,
Aut 10 spumantis apri cursum clamore 11 prementem.
Sic Venus; et Veneris 12 contra sic 13 filius orsus:
Nulla tuarum audita 14 mihi, neque visa sororum.
O (15 quam te 16 memorem?) virgo. Namque haud tibi vultus
17 Mortalis, nec vox hominem 18 sonat. O 19 Dea certe;
An 20 Phœbi soror, an Nympharum 21 sanguinis una?
Sic 22 felix, nostrumque leves 23 quæcumque 24 laborem:
Et 25 quo sub cælo 26 tandem, quibus orbis in 27 oris
Jactemur, doceas. Ignari hominumque locorumque
Erramus, vento huc et vastis 28 fluctibus acti.
29 Multa tibi ante aras nostrâ 30 cadet hostia dextrâ.
Tum Venus: Haud equidem tali me 31 dignor 32 honore:
Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram,
33 Purpureoque alte suras vincire 34 cothurno.
35 Punica regna vides, Tyrios, et Agenoris urbem:
36 Sed fines Libyci, 37 genus 38 intractabile bello.
39 Imperium 40 Dido Tyriâ regit urbe profecta,
41 Germanum fugiens. 42 Longa est 43 injuria, longæ

1 Existens tamquam venatrix. 2 *Incomptum Lacenæ More comam religata nodum.* Horat. 3 Dispergere. 4 In nodum. 5 Vestis suæ. 6 Succincta, quo expeditior esset ad cursum. 7 Discurrentem, vagantem, & feras investigantem in hac sylva. 8 Instructam theca sagittarum. 9 Variis maculis ornatæ lyncis a se interfectæ pelle indutam. 10 Spumam emittentis ex ira. 11 Retinentem. 12 Vicissim. 13 Æneas. 14 A me. Sic. 3. Georg. Cui *non dictus Hylas?* Ovid. *O mihi post ullos, nunquam memorande, sodales.* Cic. *Intellectum est enim* mihi *paulo ante.* 15 Qualem an Deam, an hominem. 16 Compellem. 17 Qualis mortali competit. 18 Repræsentat. 19 Conclusio Syllogismi disjunctivi: *Aut homo, aut Dea es: Non es homo: Ergo Dea.* 20 Diana, quæ venatrix est. Quod ab arcu, pharetra & habitu conjicere licet. 21 De sanguine. 22 Propitia auxiliatrix. 23 Sc. *es.* 24 Indagandæ regionis hujus. 25 Sub quo climate, sub qua cœli parte. 26 Post tot naufragia & errores nostros. 27 Regionibus. 28 Procellis. 29 Numini tuo grati debitam solvemus hostiam. 30 Mactabitur. 31 Dignam censeo aut facio. 32 Sacrificii: neque enim Dea sum, sed virgo Tyria, cui mos est gestare pharetram. 33 Purpurei coloris. 34 Altissimo calceamento. 35 Terræ hujus, quæ Libya est, partem hanc incolunt Pœni ex Tyro urbe Phœniciæ, cui olim imperavit Agenor, huc advecti ab Elisa, seu Didone. 36 Sed extremitates hujus regionis sunt Libycæ, id est, a Libycis populis habitatæ. 37 Sc. *populi.* 38 Durum, quod a nullo tractari debeat per bellum. *Studiis asperrima belli:* supra. 39 Hujus regionis. 40 Elisa quæ descendit & migravit ab urbe Tyro. 41 Pygmalionem. A ñ l. 18. Justini. 42 Longo sermone recitanda. 43 Quæ ei illata est.

Ambages. Sed summa sequar 1 fastigia rerum.
2 Huic conjux Sychæus erat, ditissimus agri
3 Phœnicum, et magno 4 miseræ dilectus amore:
5 Cui 6 pater 7 intactam dederat, primisque 8 jugârat
9 Ominibus. 10 Sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, 11 scelere ante alios immanior omnes.
12 Quos inter 13 medius venit furor. 14 Ille Sychæum
Impius ante 15 aras, atque auri cæcus amore,
Clam 16 ferro incautum 17 superat, 18 securus amorum
Germanæ: 19 factumque diu celavit, et 20 ægram,
21 Multa malus simulans, 22 vanâ spe 23 lusit 24 amantem.
Ipsa sed in somnis 25 inhumati 26 venit imago
27 Conjugis, ora modis attollens pallida miris:
28 Crudeles aras, 29 trajectaque pectora ferro
Nudavit. 30 cæcumque 31 domus scelus 32 omne retexit.
Tum 33 celerare fugam patriâque excedere suadet,
34 Auxiliumque viæ veteres 35 tellure recludit
Thesauros, 36 ignotum argenti pondus et auri.
37 His commota fugam Dido 38 sociosque parabat.
39 Conveniunt, quibus aut odium 40 crudele tyranni,

1 Capita, primordia rerum gestarum, cur et quomodo fugerit. 2 Didoni. 3 Inter Phœnices. 4 A misera amante Didone. 5 Sychæo. 6 Belus. 7 Virginem inviolatam in matrimonium dederat. Hor. Od. 7. l. 1. *Sunt, quibus unum opus est, intactæ Palladis urbem Carmine perpetuo celebrare.* 8 Conjugaverat. Significat Poeta, Didonem Sychæo commissam uxorem, quæ antea cum nemine corpus commiscuisset. 9 Auspiciis, quæ cum omni negotio, tum nuptiis maxime adhibita. Val. Max. l. 2. 10 Populus enim Pygmalioni, admodum puero regnum tradiderat. 11 Ipsos etiam furiosos scelere superat. 12 Anastrophe. 13 Qui per furorem mediantem inter se fuerunt sævi. 14 Pygmalion. 15 Herculis, cujus erat sacerdos. 16 Sica. 17 Occidit. 18 Nihil respiciens, non curans, aut miseratus sororem, quæ misere amabat Sychæum 19 Parricidium, cædem Sychæi. 20 Animo, sc. id est, tristem. 21 Multas causas de absentia aut reditu Sychæi iniquus & astutus fingens: nam persuaserat Didoni maritum vivere; sed foris esse. 22 Qui dicebat eum propediem affore. 23 Ludificatus est, decepit. 24 Didonem. 25 Nondum sepulti. Solebant veteres, cum manes alicujus vindicare vellent, eum insepultum relinquere: nam tum centum annos cogebantur errare: ut patet ex l. 6. 26 Apparuit. 27 Sychæi occisi. 28 Per se quidem pias: sed ante quas crudeliter interfectus est Sychæus. 29 Transfixa. 30 Hactenus celatum & occultum. 31 Sc. *ejus*, id est, quod domi ejus patratum erat. 32 Totum revelavit, id est, signis quibusdam significavit Didoni, quomodo a fratre ejus Pygmalione ante aras occisus esset. 33 Celeriter facere. 34 Viaticum. 35 E terra, cui thesauros crediderat Sychæus, aperire docet. 36 Quod Dido ignoraverat illic esse. 37 Offensis. 38 Comites, qui etiam tyrannum fugere volebant. 39 Socii. 40 In crudelem tyrannum: non enim crudele, sed justum est odium in tyrannos: fiunt autem tyranni suis odiosi, dum metui, quam diligi, malunt.

Aut metus acer erat: naves, quæ forte 1 paratæ,
2 Corripiunt, onerantque auro 3 Portantur 4 avari
Pygmalionis opes 5 pelago. 6 Dux fœmina facti.
7 Devenère locos, ubi nunc ingentia cernes
Mœnia, 8 surgentemque novæ Carthaginis arcem:
Mercatique solum, 9 facti de nomine Byrsam,
10 Taurino quantum possent circumdare 10 tergo.
11 Sed vos qui tandem, quibus aut venistis ab oris,
Quove 12 tenetis iter? 13 Quærenti talibus 14 ille
Suspirans, imoque trahens a pectore vocem:
O Dea, si 15 primâ repetens 15 ab origine 16 pergam,
Et 17 vacet 18 annales nostrorum audire laborum,
19 Ante diem clauso 20 componet vesper Olympo.
Nos Trojâ 21 antiquâ, 22 si vestras forte per aures
Trojæ nomen iit, diversa per æquora vectos,
23 Forte suâ Libycis tempestas appulit oris.
Sum 24 pius Æneas, raptos qui 25 ex hoste 26 Penates
Classe veho mecum, 27 famâ super æthera notus,
Italiam quæro 28 patriam, et 29 genus ab Jove summo.
30 Bis denis Phrygium conscendi navibus 31 æquor;
32 Matre Deâ monstrante viam, data fata secutus:

1 Ut Dido posset ad Pygmalionem migrare: ut inter eos convenerat: migrare autem sine navibus commode non poterat, quod magnam supellectilem haberet. Lege Just. l. 18. 2 Simul rapiunt. 3 Transvehuntur. 4 Quas avarus Pygmalion jam suas putabat, sed frustra: Dido enim abstulit. 5 Per pelagum. 6 Dido est ductrix & princeps facti tam insignis: quia pulchrum est ulcisci avarum & scelestum hominem. 7 Illi navibus aurum vehentes, venerunt ad ea loca. 8 Erigentem se, nondum perfectam. 9 A facto denominatum corium. Appulsa enim ad Lybiam Dido, cum ab Jarba pelleretur, petiit callide, ut venderet tantum terræ, quantum posset corium bovis tegere. Quod cum ille permisisset, corium in tenuissimas corrigias dissectum tetendit, occupavitque stadia viginti duo. 10 Corio tergi a tauro detracto. 11 Sc. *dicite*. 12 Tenditis? 13 Veneri. 14 Æneas respondit. 15 A raptu Helenæ. 16 Peragam contextum historiæ, quam interrogas. 17 Otium tibi sit. 18 Relationem, enumerationem, qualis esse solet in annalibus: *Annales* proprie fuerunt tabulæ, in quas singulorum annorum res gestæ referebantur a Pontifice Maximo. Adi Macrob. Sat. l. 3 2. c. 19 Priusquam peregero sermonem inceptum. 20 Claudet & finiet, id est, dies me deficiet. Sic Ecl. I. *Non nostrum inter vos tantas componere lites.* 21 Nobili, inclyta. 22 Si quid forte de Troja unquam audivistis 23 Casu suo, vi sua. 24 Merito. Pius enim fuit in Deos, in patrem, in filium, in uxorem, quos ex incendio rapuit. 25 E manu Græcorum. 26 Deos domesticos. 27 Hujus pietatis. 28 E Corytho enim, urbe Etruriæ, ortus est Dardanus gentis nostræ auctor, & ipse ex Jove natus. Al. *Italiam quæro; patriam & genus ab Jove summo*, id est, accipio, id est, Jovis conterraneus & consanguineus sum. 29 Cunabula gentilium meorum, qui a Jove deducti sunt. 30 Viginti. 31 Hellespontum. 32 Venere.

Vix 1 septem convulsæ undis, Euroque supersunt.
Ipse 2 ignotus, egens, Libyæ deserta peragro,
3 Europâ, atque 4 Asiâ pulsus. Nec plura querentem
Passa Venus medio sic interfata dolore est:
Quisquis es, 5 haud, credo, 5 invisus cælestibus, auras
Vitales carpis, 6 Tyriam qui adveneris urbem.
Perge modo, atque 7 hinc te 8 reginæ ad limina perfer.
Namque tibi 9 reduces socios, 10 classemque relatam
Nuntio, et 11 in tutum 12 versis Aquilonibus 13 actam:
Ni frustra 14 augurium 15 vani docuêre 16 parentes.
Aspice 17 bis senos lætantes 18 agmine cycnos,
Ætheria quos 19 lapsa plaga 20 Jovis ales 21 aperto
Turbabat cœlo: nunc terras ordine longo
Aut 22 capere, aut 23 captas jam despectare videntur.
24 Ut reduces illi ludunt 25 stridentibus alis,
Et 26 cœtu cinxêre 27 polum, 28 cantusque dedêre;
Haud aliter 29 puppesque tuæ 30 pubesque tuorum
Aut portum tenet, aut 31 pleno subit 32 ostia velo.
Perge modo, et 33 quâ te ducit via, dirige gressum.
34 Dixit, et 35 avertens 36 roseâ cervice refulsit,
37 Ambrosiæque comæ divinum vertice odorem

1 Naves ex illis viginti. 2 De corpore & de facie: notum enim se dixit de nomine. 3 Ad quam tendere parabam. 4 A qua profugus fato veniam. 5 Quod tu carus sis Diis. Liptote figura per contrarium significans. Sic infra: non ignara *mali miseris succurrere disco*, id est, in malis probe exercitata. 6 Quod adveneris Carthaginem. 7 Ab hac sylva. 8 Didonis. 9 Salvos & incolumes, & qui pericula jam evaserunt, ut paulo infra: *Ut reduces illi ludunt stridentibus alis.* Ratio, quare non debeat reverti, sed recta pergere. 10 Duodecim navium, quam amissam censes, receptam ex periculis. 11 In locum ubi tuta sit. 12 Ponentibus, vel conversis: namque supra, stridens Aquilo ne procella velum adversa percusserat. 13 Impulsam. 14 Artem augurandi. 15 Mendaces. Sal. *Mauri* vanum *genus.* 16 Sc. *mei.* 17 Auspicata omnia & apta: numero, volatus, cantus avium. Tot enim naves fuerant, quas amissas Æneas verebatur, cum sylvæ essent. 18 Convolatu agminatim procedente, cum prius turmatim dispersi avolarent. 19 Quæ descendit aeria regione. 20 Aquila Jovis pinnata satelles: cum relatione ad Aquilonem. Ideo ales Jovis, quia fulmine non tangitur: *vel*, quod ei adversum gigantes fulmina ministrarit. Unde Horatius *ministram fulminis* appellat. 21 Sereno. 22 Eligere ad considendum. 23 Electas terras frequenter aspicere. 24 Quemadmodum cycni illi reversi a persecutione aquilæ lætitiam suam indicant. 25 Ex alitis enim volatu capiebantur auguria. 26 Convolatu. 27 Cœlum. 28 In signum lætitiæ. 29 Naves. 30 Juventus tuorum amicorum, quos credis periisse in aqua. 31 Extenso. 32 Ingressum portus. 33 Sequere viam, quæ te ducet in urbem. 34 Venus. 35 Sc. *se*, & discedens. 36 Pulchra aspectu, qualis est rosa. Horat. Od. 13. l. 1. *Cum tu Lydia, Telephi Cervicem* roseam, & *ceres Telephi Laudas brachia.* 37 Ambrosia illitæ, vel immortales. *Ambrosia* est Deorum cibus.

1 Spiravère : pedes 2 vestis defluxit ad imos,
Et vera 3 incessu patuit Dea. 4 Ille, ubi matrem
Agnovit, tali fugientem est 5 voce secutus:
Quid natum toties, crudelis 6 tu quoque 7 falsis
Ludis imaginibus? cur 8 dextræ jungere dextram
Non datur, ac 9 veras audire et reddere voces?
Talibus 10 incusat, gressumque ad 11 mœnia tendit.
At Venus obscuro 12 gradientes 13 aëre 14 sepsit;
Et multo nebulæ 15 circum Dea 15 fudit 16 amictu:
Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset,
17 Molirive moram, aut veniendi 18 poscere caussas.
19 Ipsa 20 Paphum 21 sublimis abit, 22 sedesque revisit
23 Læta suas: ubi templum illi, 24 centumque 25 Sabæo
26 Thure calent aræ, 27 sertisque recentibus halant.
28 Corripuère 29 viam 30 interea, qua semita 31 monstrat.
Jamque ascendebant collem, qui 32 plurimus urbi
Imminet, 33 adversasque aspectat 34 desuper arces.
Miratur 35 molem Æneas, 36 magalia 37 quondam:
Miratur portas, 38 strepitumque, et 39 strata viarum.
40 Instant ardentes Tyrii; 41 pars 42 ducere muros,

1 Emiserunt. 2 Succincta prius, *nodoque sinus collect; fluentes*, ut supra. 3 Deorum quippe incessus est continuus, & æqualis, non dimotis pedibus, neque transpositis. Supra. *Ast ego, quæ Divum incedo regina.* 4 Æneas. 5 Sermone: nam pedibus non potuit eam assequi. 6 Non secus atque Juno, cæteraque numina adversa. Emphasin habet. 7 Fictitiis illudis speciebus ac formis? 8 Conventu mutuoque frui colloquio? Mos antiquus erat, jungere dextram, & amplecti, & osculari, quoties invicem occurrebatur. 9 Non sub aliena persona occurrebatur, id est, matris & filii, ut a matre, et filia. 10 Æneas matrem. 11 Carthaginensia. 12 Æneam cum Achate. 13 Nebula. Odyss. 7. & 13. Ulysses a Minerva tegitur nebula. 14 Circumdedit. 15 Sc. *eos*. Tmesis. 16 Tegmento. 17 Facere, id est, cum molestia detinere eos. 18 Exquirere. 19 Venus. 20 Cypri urbem. 21 Sublata, divino incessu. 22 Ubi præcipue colitur. 23 Quod incolumem vidit filium. 24 Multæ. Numerus finitus pro infinito. 25 Quod in Sabâ nascitur: nam *solis est thurea virga Sabæis.* 26 Thure & floribus tantum sacra Veneri fiebant, non hostiarum sanguine. 27 E recentibus floribus, id est, vernis contextæ spirant et fragrant. 28 Æneas & Achates officium celeriter eundi arripuerunt. 29 Iter suum monstratum. 30 Dum Venus Paphum abiret. 31 Indicat eundum esse. 32 Longissimus, altus 3. milliaria, aut pro plurima parte in urbem tendit aut vergit: ut *cui plurima cervix*, id est, longissima. 33 Ex adverso sitas. 34 Ab alto, superne. 35 Magnitudinem novæ urbis. 36 Humiles casas Afrorum *variis habitata mapalia tectis*. Georg. 3. l. 17 Aliquando, sc. ante adventum Didonis. 38 Ingredientium. 39 Vias lapidibus constratas. Eodem modo 2. Æn. *opaca locorum*, pro locis opacis. 40 Instanter incumbunt operi festinantes. 41 Instat. 42 Producere & extruere contra insultus hostium.

1 Molirique arcem, et manibus 2 subvolvere saxa:
Pars 3 optare locum tecto, et 4 concludere 5 sulco.
6 Jura, magistratusque 7 legunt, 8 sanctumque senatum.
Hic portus alii 9 effodiunt: hic alta 10 theatris
Fundamenta 11 locant alii: 12 immanesque columnas
Rupibus excidunt, 13 scenis decora alta futuris.
14 Qualis 15 apes 16 æstate nova per 17 florea rura
18 Exercet sub sole labor; cum 19 gentis adultos
Educunt fœtus, aut cum 20 liquentia mella
21 Stipant, et 22 dulci distendunt nectare cellas:
Aut onera accipiunt 23 venientum, aut agmine facto
Ignavum 24 fucos 25 pecus a præsepibus 26 arcent.
27 Fervet opus, redolentque 28 thymo 29 fragrantia mella.
30 O fortunati, quorum jam mœnia surgunt!
Æneas ait, et 31 fastigia suspicit urbis.
32 Infert se 33 septus nebulâ (mirabile dictu)
Per medios, miscetque viris, neque cernitur 34 ulli.
35 Lucus in urbe fuit mediâ, 36 lætissimus umbræ,
Quo primum jactati undis et 37 turbine 38 Pœni
Effodêre loco signum, quod 39 regia Juno

1 Cum molimine exstruere: *vel eos cœpisse ædificare: ut apud Ter. Heaut. *Dum moliuntur, dum comuntur, annus est*, id est, dum conantur sese ornare, antequam finem faciant. 2 Sursum volvere. 3 Eligere locum ad tectum exstruendum. Al. *aptare*. 4 Ambitum urbis. 5 Fossa, in qua fundamenta jacerentur. 6 Forum & locum juri dicundo, curiam sanctissimo Senatus ordini & magistratibus. 7 Eligunt. 8 Inviolabilem. 9 Effodiendo aptant. 10 Pro ludis & spectaculis exhibendis 11 Jaciunt. 12 Valde magnas. 13 Alta ornamenta ad exstruendas scenas in amphitheatro. 14 Tales instant, *qualis labor*, &c. 15 Labores hosce apum, de iis versus prope eosdem, & quæ nos ibi: vide 3. Georg. 16 In fine veris aut in principio æstatis, *ubi pulsam hyemem Sol aureus egit Sub terras cælumque æsti a luce reclusit*, ut est in 4. Georg. Sic, *Vere novo*, 1. Georg. 17 Florida. 18 Fatigat. 19 Generis sui, id est, quando examina e fœtura sua educunt. 20 Pura, sine sordibus. 21 Condensant. 22 Purissimo melle implent cavernas favorum. 23 Apum. 24 Apes degeneres, crabrone minores. 25 *Pecus*, inquit Isidor. 12. l. *dicimus, quicquid humana lingua & effigie caret*. Vide quæ nos ad Sal. p. 3. & 4. 26 Depellunt. 27 Tum operatio apum cum fervore fit: cujus contrarium est *friget*. 28 Unde collecta sunt. 29 Odorifera. 30. Sc. *sunt*, Epiphonema. 31 Sublimitatem urbis Carthaginis miratur vel sursum aspicit. 32 Æneas. 33 Circumdatus. 34 Ab ullo. 35 Adjicitur mox templum, nullum enim veteribus templum erat sine luco, ut majorem religionem loci horror incuteret. 36 Amœnissimus: ut *Lætas segetes*, 1. Georg. 37 Venti sc. 38 Populi Punici. 39 Quia regina Deorum.

1 Monstrârat, 2 caput acris equi. 3 Sic nam 4 fore bello
Egregiam, et facilem 5 victu per sæcula gentem.
6 Hic templum 7 Junoni ingens 8 Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum et 9 numine Divæ.
Ærea cui 10 gradibus surgebant limina, nexaque
11 Ære trabes: 12 foribus cardo 13 stridebat aënis.
Hoc primum in luco nova res oblata 14 timorem
15 Leniit. Hic primum Æneas sperare salutem
Ausus, et 16 afflictis 17 melius confidere rebus.
Namque, 18 sub ingenti 19 lustrat dum singula 20 templo
Reginam opperiens; 21 dum quæ fortuna sit 22 urbi,
Artificumque manus 23 inter se operumque laborem
Miratur, videt 24 Iliacas 25 ex ordine pugnas,
Bellaque jam famâ totum vulgata per orbem:
26 Atridas, Priamumque, et sævum 27 ambobus Achillem.
Constitit; et lacrymans, quis jam locus, inquit, Achate,
Quæ regio in terris nostri non plena laboris?
En 28 Priamus. Sunt 29 hic etiam 30 sua præmia 31 laudi:
32 Sunt lacrymæ rerum: et 33 mentem 34 mortalia tangunt.

1 Pro monstro dederat. 2 Idem refert Justinus l. 18. & ipsa Carthago olim *Caccabe* dicta, quod lingua Punica significat *caput equinum*. Equi conspectum belli omen habere etiam l. 3. ostendit: ubi Anchises cum in Italia, tum primum conspecta, equos pascentes vidisset, exclamat: *Bellum, o terra hospita portas: Bello armantur equi.* Illud ergo equi caput repertum, bellicosam potentemque fore Carthaginem significavit. Ejusmodi auspicia priscis in condendis urbibus curiose observata, præter alia exemplo est Roma, apud Liv. 1. 3 Per tale portentum. 4 Sc. *signum erat.* 5 Victoriis, ad vincendum, significatione activa ajunt. Sed coacta, & quæ exemplo caret. *Alii* facili & parabili contentam victu, ut Senec. 90. epist. *Sapiens facilis victus fuit.* 6 Ubi inventum est caput acris equi. 7 In honorem Junonis. 8 A Sidone, urbe Tyri oriunda. 9 Simulacro Junonis 10 Per gradus in altum extruebantur. 11 Clavis arcis. 12 Valvis. 13 Crepitabat. 14 Æneæ sc. qui non tam sibi, quam suis, timuit. 15 Mitigavit. 16 Adversis. 17 Ubi vidit belli Trojani picturam. 18 In. 19 Circumspicit. 20 Junonis. 21 Dum miratur, quæ in magnifico templo pingebantur, Didonis fugam, equi caput, corium sectum, varios urbis casus. 22 Sc. *novæ*, id est, Carthagini. 23 Certo ordine operantium. 24 Quæ apud Ilium gestæ erant. 25 Quo gestae erant. 26 Atrei filios, Agamemnonem & Menelaum. 27 Agamemnoni, quem voluit occidere, & Priamo propter cadaver Hectoris. 28 Priami fama, aut hic in sua dignitate depictus. 29 Apud fines Libycos, genus intractabile bello, & ubi feri habitant populi. 30 Justa. 31 Virtuti, & patriæ fortiter atque cum laude propugnatæ. Consequens pro antecedente 32 Hic etiam rerum nostrarum tristium miseratio, ut quæ cuivis accidere possunt 33 Carthaginensium, qui hæc pinxerunt. 34 Adversa, quæ mortalibus accidunt.

1 Solve metus. 2 Feret hæc aliquam tibi 3 fama 4 salutem.
Sic ait, atque animum pictura 5 pascit 6 inani,
7 Multa gemens, largoque humectat 8 flumine 9 vultum.
Namque videbat, 10 uti bellantes 11 Pergama circum
Hac fugerent Graii, 12 premeret Trojana juventus:
Hac 13 Phryges: 14 instaret curru 15 cristatus Achilles.
Nec procul 16 hinc 17 Rhesi 18 niveis tintoria 18 velis
Agnoscit lacrymans: 19 primo quæ 20 prodita 19 somno
21 Tydides multa 22 vastabat 23 cæde cruentus:
24 Ardentesque 25 avertit equos in 26 castra, prius quam
Pabula gustassent Trojæ, 27 Xanthumque bibissent.
28 Parte alia 29 fugiens amissus 30 Troïlus armis,
Infelix 31 puer, atque 32 impar congressus 33 Achilli,
34 Fertur equis, curruque 35 hæret resupinus 36 inani,
37 Lora tenens tamen. Huic cervixque comæque trahuntur
Per terram, et 38 versa pulvis inscribitur 39 hasta.

1 Depone timorem, quem de ferocitate Pœnorum habes. Ad se loquitur. 2 Adforet. 3 Quæ de Priami laude est. 4 Incolumitatem: quia hic miserabuntur tui. 5 Recreat, fovet. Sic 3. Georg. loquens de dispositione vitium: *Omnia sint paribus numeris dimensa viarum. Non animum modo uti pascat prospectus inanem*, &c. 6 Quæ non res, sed similitudines rerum exhibet. 7 Multum, valde. 8 Lacrymarum sc. more fluminis decurrentium. 9 Faciem suam. 10 Quomodo. 11 Mœnia Trojana. 12 Insequeretur fugientes: *impressionem* enim *facere*, est urgere cedentes. 13 Fugerent. 14 Instanter persequeretur Trojanos fugientes. 15 Cristas in galea ferens. 16 Ab hoc loco, ubi Priamus cum Atridis & Achille depictus erat. 17 Regis Thracum, qui Trojanis auxilio venit, cum hac oraculi conditione, invictam fore urbem, si equi ipsius intra urbem pabulum gustassent, atque e Xantho fl. bibissent. Clausis autem portis, cum extra urbem castra posuisset, a Diomede & Ulysse, speculatum missis, idque a Dolone resciscentibus, cæsus est cum suis, avectique equi in castra Græcorum. Il. 10. 18 Quæ fecerat ex albis velis. 19 Prima parte noctis. 20 A Dolone speculatore Trojano proditiose indicata. 21 Diomedes Tydei filius. 22 Prosternebat. 23 Nam præter Rhœsum, eorum regem, 12. viros interemit. 24 Veloces, aut indignantes a domino averti. 25 Violenter abegit, abduxit. 26 Græcorum. 27 Fluvium illum, qui Trojam perfluit. 28 Picturæ. 29 Fugere volens accepto jam vulnere. 30 Priami & Hecubæ filius. 31 Pathos ab ætate sive pueritia. Macrob. Sat. l. 4. c. 3. 32 Cum esset imbecillior & inermis. Refert tamen Dares Phrygius Troilum ita vulnerasse Achillem, ut aliquot dies pugna abstinere cogeretur. 33 Cum Achille. 34 Trahitur, avehitur. 35 Pendet erecto pectore, quasi retrorsum casurus. 36 Sine rectore: nam corpus hærebat, & ipse fere ciderat. 37 Habenas ex corio factas. 38 Sulcatur & scalpitur hasta inversa, & per terram tracta. 39 Qua trajectus erat.

1 Interea ad templum 2 non æquæ Palladis ibant
Crinibus 3 Iliades 4 passis, 5 peplumque ferebant
Suppliciter tristes, et 6 tunsæ pectora palmis.
7 Diva solo fixos oculos aversa tenebat.
8 Ter circum 9 Iliacos raptaverat 10 Hectora muros,
11 Exanimumque auro 12 corpus 13 vendebat Achilles.
Tum vero ingentem gemitum 14 dat pectore ab imo,
15 Ut 16 spolia, ut 17 currus, utque ipsum corpus 18 amici,
19 Tendentemque manus Priamum conspexit inermes.
Se quoq. 20 principibus 21 permixtum 22 agnovit Achivis,
23 Eoasque acies, et 24 nigri Memnonis arma.
25 Ducit 26 Amozonidum lunatis agmina 27 peltis
28 Penthesilea 29 furens, mediisque in 30 millibus 31 ardet.
32 Aurea subnectens 33 exsertæ 32 cingula mammæ
Bellatrix, audetque 34 viris concurrere virgo.
35 Hæc dum 36 Dardanio Æneæ 37 miranda videntur,
Dum stupet, 38 obtutuque hæret defixus in uno;
Regina ad templum, forma pulcherrima, Dido
39 Incessit, magnâ juvenum 40 stipante 41 catervâ.

1 Dum ita Troilus vinceretur. 2 Infensæ Trojanis, quorum tamen erat numen tutelare. 3 Mulieres Trojanæ, ut Hecuba regina, Polixena, Cassandra & reliquæ nobilissimæ Trojanæ fœminæ. 4 Sparsis, in luctu & supplicationibus: a *pando*. 5 Pallam pictam, a Thoene Antenoris uxore, Palladi dicatam. 6 Habentes pectora percussa, ut Deam moverent. 7 Dea Pallas aversata donum pepli, despiciebat terram, nec respexit supplicantes Iliades. 8 Il. 13. 9 Trojanos. 10 Corpus Hectoris. 11 Demortuum. 12 Hectoris. 13 Patri Priamo supplici. Il. 24. 14 Æneas 15 Postquam. 16 Aut quibus Hector paulo ante alios spoliaverat, aut quibus Hector spoliabatur ab Achille. Vide Dict. Cret. l. 3. 17 Hectoris. 18 Hectoris affinis: duxerat enim sororem ejus Creusam. 19 Dum aurum pro corpore Hectoris daret. 20 Quibuscum congredi solebat. Unde Æn. 2. *Vadimus immixti Danais*. 21 Implicitum. 22 Æneas. 23 Orientalis, id est ab India sub Memnone, qui, id est, Auroræ filio profectas. Dict. Cret. l. 4. 24 Indi, *& Mauro obscurior Indus*, Juv. 25 In alia parte picturæ. 26 Illarum mulierum, quibus dextra mammilla, ut in pugna expeditiores essent, inurebatur: unde *Amazones* dictæ sunt, a μαζὸς, *mamma*. 27 Cetris, scutis semiplenam referentibus. 28 Regina Amazonum, post Orithyam regno potita, teste Just. l. 2. quæ cum Trojanis auxilium ferret, ab Achille interfecta est. Vide Herod. l. 4. Just. l. 2. Curt. l. 6. 29 Bellandi cupiditate, & rabie. 30 Græcorum. 31 Ardenter irruit. 32 Aureum balteum. 33 Sinistræ nudatæ: namque dextra adurebatur μαζὸς, quo expeditiores essent arcubus hastisque in bello tractandis, ut diximus. 34 Cum viris congredi. 35 Quæ depicta erant. 36 Trojano. 37 Admiratione digna. 38 Aspectu. 39 Cum gravitate quadam venit. Sic. supra: *Ast ego, quæ Divum incedo regina*, &c. 40 Condense comitante. 41 Cœtu.

Qualis in 1 Eurotæ ripis, aut per juga 2 Cynthi
Exercet 3 Diana 4 choros ; quam 5 mille secutæ
6 Hinc atque hinc glomerantur 7 Oreades: illa 8 pharetram
Fert humero, gradiensque 9 Deas supereminet omnes :
10 Latonæ 11 tacitum 12 pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido, 13 talem se læta ferebat
Per medios, 14 instans operi 15 regnisque futuris.
Tum 16 foribus Divæ, mediâ testudine templi,
17 Septa armis, 18 solioque 19 alte subnixa resedit.
Jura 20 dabat legesque viris : operumque laborem
Partibus 21 æquabat justis, 22 aut sorte trahebat :
Cum subito Æneas 23 concursu accedere magno
Anthea, Sergestumque videt, fortemque Cloanthum ,
24 Teucrorumque alios: 25 ater quos æquore turbo
26 Dispulerat, penitusque alias avexerat 27 oras.
Obstupuit simul 28 ipse, simul 29 perculsus Achates
30 Lætitiâque 31 metuque avidi conjungere dextras
32 Ardebant : sed res 33 animos 34 incognita 35 turbat.
36 Dissimulant ; et nube cavâ 37 speculantur amicti ,
38 Quæ fortuna 39 viris : classem quo litore 40 linquant:
Quid veniant. 41 Cunctis nam 42 lecti navibus ibant ,
Orantes 43 veniam , et 44 templum clamore petebant.

1 Laconiæ fluv. 2 Deli ins. montis , ubi nata , & unde *Cynthia* dicta est. 3 Venatricum Dea 4 Choreas. 5 Numerus finitus pro infinito. 6 Utrimque in morem glomeris circumeunt. 7 Nymphæ montium , ab *ὄρος , mons.* 8 Sagittarum thecam. 9 Nymphas reliquas. 10 Matris gratulatæ sibi filiæ formam : *pulchra gaudet Latona Diana.* Juv. Sat. 10. 11 Intimum. 12 Vehementer tentant , afficiunt. 13 Longè supereminentem. 14 Urgens operarios. 15 Regiis domibus. 16 In vestibulis templi Junonis. 17 Circumdata armis satellitum , stantium circum ipsam. 18 In sede regia. 19 Ut ab omnibus conspici posset. 20 Constituebat. 21 Æqualiter dividebat. 22 Aut partes laborum inæquales faciebat per sortem eos acceptare , ne cui injuria fieret. 23 Pœnorum. 24 Alios Trojanos. 25 Caliginosus. 26 In diversas partes pepulerat , disjecerat , segregarat. 27 Regiones. 28 Æneas. 29 Attonitus. 30 Propter eorum salutem. 31 Propter Pœnorum concursum. 32 Ardenter & vehementer cupiebant. 33 Æneæ & Achatis. 34 Quia nesciebant , quid sibi ille concursus vellet. 35 Impedit , ita ut, quamvis cupiant , non audeant tamen conjungere dextras. 36 Simulant se non vidisse socios. 37 Quasi e specula prospiciunt. 38 Utrum prospera an adversa. 39 Sic concurrentibus. 40 Liquissent. 41 Ætiologia est , quare specularentur , ut venirent : quoniam videbant eos ex singulis navibus tamquam legatos venire 42 Delecti. 43 Subtrahendi reficiendique naves , armandi eas instruendique , *vel* petentes pacem , gratiamque reginæ , contra incendium , quod parabant Tyrii in naves Trojanas. 44 Junonis sc. a Didone constructum.

Postquam 1 introgressi, et 2 coram data copia fandi,
3 Maximus Ilioneus 4 placido sic pectore 5 cœpit:
6 O Regina, novam cui condere Juppiter urbem,
7 Justitiâque dedit gentes frænare superbas,
8 Troës te 9 miseri, ventis 10 maria omnia vecti,
Oramus: prohibe 11 infandos a 12 navibus 13 ignes;
Parce 14 pio generi, et 15 propius 16 res aspice nostras.
17 Non nos aut 18 ferro Lybicos 19 populare 20 penates
Venimus, aut 21 raptas ad 22 litora vertere prædas:
Non ea 23 vis animo, nec tanta superbia victis.
24 Est locus, 25 Hesperiam Graji 26 cognomine dicunt,
Terra 27 antiqua, potens armis, atque 28 ubere glebæ:
29 OEnotrii 30 coluêre viri: nunc fama, 31 minores
Italiam dixisse, ducis de nomine gentem.
32 Huc cursus fuit.
Cum 33 subito assurgens fluctu nimbosus 34 Orion
In 35 vada cœca tulit, 36 penitusque procacibus Austris,
Perque undas, 37 superante salo, perque 38 invia saxa
Dispulit. Huc pauci vestris adnavimus oris.

1 Trojani illi, Antheus, Sergestus, Cloanthus & reliqui introgressi sunt ad Didonem. 2 In præsentia reginæ loquendi facultas concessa est. 3 Orator inter eos. 4 Humili, placato, non timido. 5 Sc. *orare*. 6 Oratio Ilionei ad Didonem: in qua benevolentiam captat a laude. 7 Infrænes Numidas accolas subjugare & imperio justo premere. 8 Narratio. 9 Atque ira digni, quorum miserearis. 10 Per maria omnia: *maria omnia circum*, supra. 11 Detestabiles. 12 Nostris. 13 Quibus naves nostras incendere parant ini Tyrii. 14 Trojano: & hoc propter Æneam. 15 Cum majori attentione, vicinius & amicius: nam qui vicini sunt, magis favere & prodesse possunt. 16 Respice & defende nos. 17 Antiphora confutat, quæ a Didone objici poterant. 18 Vi armorum. 19 Populari, per Enallagen: & *venimus populare*, Hellenismus, id est, populatum. 20 Ædes sacras & profanas: quibus sui Penates patrii & domestici. 21 Ut piratæ solent, quos semper *recentes Convectare juvat prædas & vivere rapto*, l. 7. 22 E quibus in naves avehantur. 23 Δύναμις, potestas, violentia. 24 Verum ut scias, quo profecti simus: *est locus*, &c. Hi quatuor versus repetuntur 3. Æn. 25 Sc. *quem*. 26 Per cognomentum ab Hespero, Atlantis fratre, qui a fratre pulsus, Italiam tenuit. 27 Vetus, & nobilis, quæ diu regnavit: nam a Saturno & Jano fuit habitata. 28 Fœcunditate terræ pinguis. Vide 2. Georg. de laudibus Italiæ. 29 Omnes illi, quibus Ænotrus rex imperavit. 30 Hanc terram. 31 Posteros, descendentes, genusque ducentes, ab Œnotro denominasse Italiam et gentem Italicam de nomine ducis Itali. 32 Ad hanc regionem Italicam navigatio nostra instituta fuit. Abrupto hoc versu cursum abruptum significat. 33 Ex improviso nobis oborto. 34 Sidus Orionis nautis infestum: ortu suo & occasu tempestates ciens: oritur autem 6. Kal. Jul. 35 Syrtes, quæ videri non poterant. 36 Omnino pertinacibus & perseverantibus. 37 Mari se erigente. Al. *spumante*. 38 Inter quæ nulli patet via.

Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara 1 morem
Permittit patria? 2 hospitio prohibemur arenæ.
Bella cient, 3 primâque vetant consistere 3 terrâ.
Si genus humanum et mortalia 4 temnitis arma;
5 At sperate Deos memores fandi atque nefandi.
Rex erat Æneas nobis, quo justior alter
Nec pietate fuit, nec 6 bello major et armis
Quem si fata virum servant, 7 si vescitur aura
Ætheria, nec adhuc crudelibus 8 occubat umbris;
9 Non metus, officio nec te certasse priorem
Pœniteat. 10 Sunt et Siculis regionibus 11 urbes,
Armaque, 12 Trojanoque a sanguine clarus Acestes.
Quassatam ventis liceat 13 subducere classem,
14 Et sylvis aptare trabes, et 15 stringere remos.
Si datur 16 Italiam, sociis et rege recepto,
Tendere, ut Italiam læti 17 Latiumque petamus.
Sin 18 absumpta salus, et te, 19 pater optime Teucrûm,
Pontus habet Libyæ, 20 nec spes jam restat Iüli;
At 21 freta Sicaniæ saltem, sedesque 22 paratas,
23 Unde huc advecti, 24 regemque petamus Acesten.
Talibus 25 Ilioneus. Cuncti simul 26 ore fremebant
27 Dardanidæ.

1 Naufragos persequendi. 2 Non permittitur in arena, quæ omnibus communis esse debet, modicum hospitari. 3 Proxima mari, id est, littore, quod jure gentium omnibus patere debet. 4 Contemnitis. Certo scitote atque exspectate Deos remuneratores justi fore atque injusti. Unde Horat. *Raro antecedentem scelestum deseruit pede pœna claudo.* 6 Rebus bellicis, ut consilio & prudentia. 7 Tautologia. 8 Jacet obvolutus. 9 Non metus sit tibi, neque te pœniteat ultro bene de illo meruisse. 10 Præoccupatio ad id, quod a Didone objici potuisset. Si rex vester perierit, quis gratiam referet, aut vim repellet? Idcirco dicit Ilioneus, in Sicilia Trojanos esse, qui gratiam referant. 11 Cives & auxilia: vel, homines apti ad arma. Al. *Arva.* 12 Rex Siciliæ, Egesta, Trojani Hippotae filia & Crimiso fl. oriundus. 13 In littus seu terram trahere. *Deducere* autem est, in mare mittere: ut, *Deducunt naves socii.* 14 Legere trabes, & navibus aptare. 15 Ligna e sylvis incidere, ex quibus fiant remi, ut l. 4. 16 In Italiam. 17 Regionem, in qua Saturnus latuit. 18 Ablata. 19 Ænea, qui ob paternum in tuos amorem patris nomen mereris. 20 Si etiam Iulus exstinctus est, cui regnum debebatur. 21 Maria Siciliæ. 22 Ab Aceste. 23 Ex qua Sicani a huc in Lybiam vecti sumus. 24 Siciliæ. 25 Oravit & dixit. 26 Assentiebantur fremitu oris, non concussione armorum, pro more militari: vel, assentiebantur quidem, sed tamen ostendebant se ægre ferre injurias sibi illatas. 27. Trojani a Dardano oriundi. Rursum abrumpit sermonem, ut vel dolorem, vel iram Trojanorum exprimat.

1 Tum breviter Dido, vultum 2 demissa, profatur :
3 Solvite corde metum, Teucri : 4 secludite curas.
5 Res dura, et 6 regni novitas me 7 talia cogunt
8 Moliri, et 9 late 10 fines custode tueri.
Quis genus Æneadum, quis 11 Trojæ nesciat urbem,
12 Virtutesque virosque, aut 13 tanti incendia belli ?
Non 14 obtusa adeo gestamus pectora Pœni :
15 Nec 16 tam 17 aversus equos Tyriâ Sol jungit ab urbe.
Seu vos 18 Hesperiam magnam, 19 Saturniaque arva,
Sive 20 Erycis fines, regemque optatis Acesten ;
21 Auxilio tutos 22 dimittam, opibusque juvabo.
Vultis et his 23 mecum pariter considere regnis ?
24 Urbem quam 25 statuo, 26 vestra est. 27 Subducite naves.
28 Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
Atque utinam 29 rex ipse. 30 Noto compulsus 31 eodem,
Afforet Æneas ! Equidem per litora 32 certos
Dimittam, et Libyæ 33 lustrare extrema jubebo ;
Si quibus 34 ejectus sylvis, aut 35 urbibus errat.

1 Deinde, postquam Ilioneus peroraverat. Sequitur jam placida Didonis responsio. 2 Habens vultum deorsum missum, propter verecundiam muliebrem : nam in 4. postquam solvit pudorem, huc illuc solvit oculos. 3 Amovete, deponite. 4 Excludite sollicitudines de salvandis navibus. 5 Scil. fratris Pygmalionis odium & avaritia. 6 Quæ plerumque multas patitur difficultates. 7 Qualia conquesti estis vobis fieri. 8 Cum molimine facere. 9 Adversus Pygmalionem, Jarbam, accolas. 10 Limites regni mei. 11 Ut supra, *urbem Patavi*. 12 Virtutes virorum : ut supra, *molemque & montes*. Hendiadys. 13 Tam diuturni. 14 Hebetia, crassa ingenia, ut, quæ omnibus manifestissima sunt ignoremus. 15 Qui regiones a Sole remotiores incolunt, stupidi sunt & barbari. Arist. 1. Polit. 16 Nec sumus in ea remotissima orbis parte, ut non sint nobis nota gesta Trojanorum. 17 Longe remotus. 18 Italiam : quæ *magna Hesperia* dicitur, ad differentiam Hispaniæ. 19 In quibus Saturnus regnavit, id est, Latium. Respondet Dido ad illud, quod, supra Ilioneus dixit. *Italiam læti Latiumque petamus.* 20 Siciliam : cujus rex Eryx, Veneris & Butæ filius l. 5. 21 Nostro. 22 Abeundi potestatem dabo. Sal. *Deinde ei pollicitur operam suam domum dimittit. Dimitto* propriè est, in diversa mitto. Hinc *dimissoriæ literæ* vocatæ, quod per eas causa ad eum, qui appellatus est, mittitur. 23 Æque atque ego confido. 24 Al. *Urbem quam statuo ? vestra est* : hoc sensu : vultis Urbem quam statuo ? vestra est. 25 Ædifico. 26 Usu & habitatione, id est, in ea vobis habitare concedo, verum non regnare. 27 In terram trahite. 28 Trojanos eodem modo, quo Tyrios, regam. 29 Vester. 30 Vento Synecd. namque ab aquilone huc compulsi erant. 31 Quo vos estis advecti. 32 Fideles : qui hoc unum agant, ut Æneam inveniant. Cic. *quoties mihi certorum hominum potestas erit.* 33 Indagate, circumite. 34 Mari 35 Vicinis.

His animum arrecti 1 dictis, et fortis Achates,
Et pater Æneas, 2 jamdudum erumpere nubem
Ardebant. 3 Prior Æneam compellat Achates:
Nate Deâ, quæ nunc animo sententia 4 surgit?
Omnia tuta vides, 5 classem, sociosque 6 receptos.
7 Unus 8 abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
Submersum: dictis respondent cetera 9 matris.
Vix ea 10 fatus erat, cum circumfusa repente
11 Scindit se nubes, et 12 in æthera purgat apertum.
13 Restitit Æneas, claráque in luce refulsit,
14 Os humerosque Deo similis: namque ipsa decoram
15 Cæsariem nato 16 genitrix, lumenque juventæ
17 Purpureum, et 18 lætos oculis, 19 afflarat 20 honores.
21 Quale 22 manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum 23 Pariusve lapis 24 circumdatur auro.
Tum 25 sic reginam alloquitur, cunctisque repente
26 Improvisus ait: 27 Coram, quem quæritis, adsum
Troïus Æneas, 28 Libycis ereptus ab undis.
29 O 30 sola 31 infandos Trojæ miserata labores,
Quæ nos, 32 relliquias Danaûm, terræque marisque
Omnibus exhaustos jam 33 casibus, omnium egenos,
Urbe, 34 domo 35 socias! 36 grates persolvere dignas

1 Didonis. 2 Jam & paulo ante, cum socios vidissent, & Didonem loquentem audissent, rupta nube exire ex ea ardenter cupiebant. 3 Quam Æneas loqueretur. 4 Oritur, id est, quid nobis nunc faciendum censes? 5 Receptam. 6 Ex periculo in locum tutum. 7 Orontes supra, *Unam quæ Lycios, fidumque vehebat Orontem, Ipsius ante oculos, ingens a vertice pontus In puppim ferit*, &c. 8 Desideratur. 9 Dixerat enim Venus: *Namque tibi reduces socios, classemque relatam Nuntio, & in tutum versis Aquilonibus actam.* 10 Achates. 11 Dividit: cum prius nube tecti fuissent Æneas & Achates. 12 Evanescit in clarum ac purum aera. 13 Absumpta nube. 14 Secundum vultum & humeros Sinecdoche. 15 Comam. 16 Venus. 17 Roseum niveo mistum, quale in juventa esse solet. 18 Claros & nitidos, lætificantes oculos. 19 Sic ornarat ei oculorum venustatem, ut honor quidam additus videretur, & ipsi oculi honore digni viderentur. Sic & *honos* frondis & pomi dicitur. 20 Ornatus. 21 Afflatee tale decus, *quale* &c. *Quale per artem Inclusum buxo, aut Oricia terebynthi Lucet ebur.* l. 10. 22 Artificis. 23 Marmor in ins. Paro natum. 24 Inauratur & obducitur auro, quod flavum est. 25 In antedicto decore, sc. *Os humerosque Deo similis.* 26 A nemine prævisus. 27 In conspectu vestro. 28 Maris Libyci. 29 Dido sc. 30 Exterorum: namque exceperat errantes Anius, Helenus: sed hi propinquitate conjuncti & amicitia. 31 Miserias Trojanorum tam magnas, ut enuntiari non possint. 32 Qui relicti sumus a Græcis. 33 Adversitatibus. 34 Asyndeton. 35 Socios facis, id est, & publico, & privato dignaris hospitio. 36 Referre gratias æquales meritis tuis non est nostræ facultatis, vel non possumus, ut velimus.

Non opis est nostræ, Dido: nec quidquid ubique est
Gentis Dardaniæ, 1 magnum quæ 2 sparsa per orbem.
3 Di tibi, 4 si qua pios respectant numina, si quid
Usquam justitiæ est et mens sibi conscia recti,
Præmia digna ferant. Quæ te tam læta 5 tulerunt
Sæcula? qui tanti talem genuêre parentes?
In freta 6 dum fluvii current, 7 dum montibus umbræ
Lustrabunt convexa, 8 polus dum sidera 9 pascet;
Semper honos, nomenque tuum, laudesque 10 manebunt:
11 Quæ me 12 cumque vocant terræ. Sic fatus, amicum
13 Ilionea 14 petit dextra, lævaque Serestum:
Post alios, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
15 Obstupuit 16 primo aspectu 17 Sidonia Dido,
Casu deinde 18 viri tanto; et sic 19 ore locuta est:
Quis te nate Deâ per tanta pericula casus
Insequitur? quæ vis 20 immanibus applicat oris?
Tunc ille Æneas, quem 21 Dardanio Anchisæ
Alma Venus Phrygii genuit 22 Simoëntis ad undam?
23 Atque equidem 24 Teucrum memini Sidona venire,
25 Finibus expulsum 26 patriis, nova regna petentem,
Auxilio 27 Beli. Genitor tum Belus 28 opimam

1 Etiamsi omnes Trojani adessemus, non possemus referre dignas his tuis beneficiis gratias, quanto minus igitur nos qui jam pauci sumus. 2 Præsertim post Trojæ excidium. Sic Helenus tenuit Epirum, Antenor Venetiam: alii Sardiniam, &c. 3 *Naufragis & advenis bene facimus*, inquit Seneca 1. l. de Benef. *illi discedunt debitores, debitores nobis Deos delegant, precanturque, ut illi pro se gratiam referant.* 4 Si qua numina, quæ justitiam respiciant, & rectas mortalium actiones mentesque advertant. 5 Protulerunt. 6 Quandiu. 7 Quamdiu umbræ circuibunt convexa, id est, latera & ambitus montium. 8 Ex opinione vet. philosophorum, qui putabant astra ali humoribus marinis, fluvialibus, terrenis. 9 Sustinebit, id est, quamdiu cœlorum & elementorum permanebit natura. 10 In memoria. 11 Ubicumque fuero. 12 Tmesis. 13 Qui tam facunde Æneam commendaverat, & rebus Trojanis consuluerat. 14 Tangit, apprehendit. 15 Sequitur honorifica Didonis responsio. 16 Primum. 17 Ex Sidone profecta. 18 Æneæ, cui Venus divinos afflarat honores. 19 Pleonasmus: vel, quia prius obstupendo multa secum locuta fuerat mente & animo 20 Barbaris, scelesta, fide, feris moribus, rapto viventibus; quorum injurias, etiam nos novos incolas, cogit (res dura) amoliri. *& late fines custode tueri.* 21 A Dardano orto. 22 Scamandri fluvii. 23 Præoccupatio, quomodo sciat genus Æneæ. 24 Telamonis filium ex Hesione, Laomedontis filia: qui quoniam a Trojano bello fratris Ajacis mortem non ultus rediit, a patre non exceptus, Salamine exul, Sidona venit, & cum patre meo Belo Cyprum invastavit, ibique novam Salamina condidit: inde mihi nota omnia de Græcis & Trojanis. 25 Salamine urbe. 26 A patre Telamone irato, quod sine fratre Ajace contra suum mandatum domum rediisset. 27 Patris mei. 28 Pinguem, divitem.

Vastabat 1 Cyprum, et victor ditione tenebat.
Tempore jam ex illo 2 casus mihi cognitus urbis
Trojanæ, nomenque tuum, regesque 3 Pelasgi.
4 Ipse 5 hostis Teucros insigni laude 6 ferebat,
Seque ortum 7 antiqua Teucrorum ab stirpe volebat.
Quare agite, ô 8 tectis, juvenes, succedite nostris.
Me quoque per multos 9 similes fortuna 10 labores
Jactatam hic demum voluit consistere 11 terrâ.
Non ignara mali, miseris succurrere disco.
12 Sic memorat. Simul Ænean in regia ducit
Tecta: simul 13 Divûm templis indicit honorem.
Nec minus interea 14 sociis ad littora mittit
Viginti tauros, magnorum 15 horrentia 16 centum
Terga suum, pingues 17 centum cum matribus agnos
18 Munera, lætitiamque Dei.
At domus 19 interior 20 regali splendida 20 luxu
Instruitur, 21 mediisque parant 22 convivia tectis.
23 Arte laboratæ 24 vestes, ostroque superbo:
Ingens 25 argentum mensis, cælataque in 23 auro
Fortia facta 26 patrum, 27 series longissima 28 rerum,
Per tot ducta viros antiquæ ab origine 29 gentis.
30 Æneas (neque enim 31 patrius 32 consistere 33 mentem
Passus amor) rapidum ad 34 naves 35 præmittit Achatem,

1 Insulam Veneri sacram. 2 Excidium, ruina. 3 Græci, ut Diomedes, aliique, quibuscum congressus es. 4 Teucer. 5 Ex parte patris. 6 Efferebat, extollebat. 7 Non tantum ab Hesione regis Laomedontis filia. sed a Teucro, qui in Troade cum Dardano genero regnavit: unde Trojani Teucri dicti. 8 Intrare tecta nostra. 9 Adversa: cum & ipsa domo sim profecta. & per mare, terram quærens. erraverim. 10 Ærumnas. 11 Africa, In qua urbem condo. 12 Dido loquitur hoc modo. Post orationem Didonis, docet magnificentiam ejus in Trojanos, & apparatum convivii, Æneæ & sociis exhibiti. 13 Jubet ob lætum adventum & salutem Trojanorum diem festum agere & supplicationes fieri. 14 Æneæ. 15 Sues C. quorum terga setis horrebant, aut aspera sa-
13 16 Hecatomben intelligit, quam, qui navigarant, vel navigaturi erant. faciebant, 17 Oves centum & agnos totidem. 18 Bacchi læta munera, vinum, quod cor hominis lætificat: ut infra. *Adsis lætitiæ Bacchus dator.* 19 Ad magnificentiam convivii facit recessus penitior. 20 Abundanti ornatu regiam majestatem decente. 21 In interiore parte domus. 22 Ministri Tyrii. 23 Vasis aureis. 24 Aulæa, stragulaque purpurea artificiose facta extenduntur. 25 Scyphi & alia vasa argentea, aureaque a cælatura & vetustate pretiosa exponuntur mensis: ut in quibus origo, incrementa & res gestæ regum Assyriorum insculpta fuerint. 26 Majorum, a Belo primo usque ad Belum, Didonis patrem. 27 Sc. &c. 28 Gestarum. 29 Sc. *exponuntur mensis.* 30 Jam Ascanii mentionem facit Poeta. 31 Paternus: Pathos ab affectu paterno. 32 Quiescere & tranquillam esse. 33 Æneæ. 34 Quas in litore reliquerat. 35 Mittit, antequam Dido sociis ad litora viginti tauros miserit.

Ascanio 1 ferat hæc, ipsumque ad 2 mœnia ducat.
3 Omnis in Ascanio 4 cari stat cura parentis.
5 Munera præterea, Iliacis erepta ruinis,
Ferre jubet; 6 pallam signis auroque rigentem,
Et 7 circumtextum croceo velamen acantho,
Ornatus 8 Argivæ Helenæ: quos illa 9 Mycenis,
10 Pergama cum peteret, 11 inconcessosque Hymenæos,
Extulerat, matris Ledæ mirabile 12 donum.
Præterea 13 sceptrum, Ilione quod gesserat 14 olim,
15 Maxima natarum Priami, colloque monile
16 Baccatum, et 17 duplicem gemmis auroque coronam.
Hæc 18 celerans, 19 iter ad naves 19 tendebat Achates.
At 20 Cytherea 21 novas 22 artes, nova pectore 23 versat
Consilia: ut 24 faciem mutatus et ora Cupido
25 Pro dulci Ascanio veniat, donisque 26 furentem
26 Incendat reginam, atque 27 ossibus implicet ignem.
28 Quippe domum 29 t.... 30 ambiguam, Tyriosque
31 bilingues.
32 Urit 33 atrox Juno, et 34 sub 35 noctem 36 cura 37 recursat.

1 Referat, nuntiet, quæ dicta ac facta sint. 2 Carthaginensia. 3 Sc. nam. 4 A filio redamati. Securus de omnibus effectus Æneas, de solo jam videndo filio cogitabat. 5 Pretiosam supellectilem, unde munera faciat, quæ Didoni donet, ut eam quoque re aliqua lætiorem reddat. 6 Chlamydem muliebrem signis aureis intertextis vix plicabilem. Hendiadys. 7 Cycladem, cujus oræ prætexebantur aureo opere acanthum herbam referente. 8 Græcæ, Lacedæmoniæ. Sic Hom. Αργειης Ελενης. 9 Lacedæmone, unde raptam esse constat Helenam. 10 Trojam, cujus muros Pergama vocant. 11 Paridis adulteri, seu raptoris, thalamos matrimoniales: quia Menelao nupserat. *Hymeneus* Deus nuptiarum est. 12 Quod Leda ...rat, Helenæque aliquando dono dederat. 13 Regalem virgam jubet ferre. 14 Cum Troja vigeret: vel, antequam nupsisset Polymnestori. 15 Major natu. 16 Margaritis ornatum. *Baccæ* sunt majores margaritæ, quod baccarum similitudinem referant. 17 Coronam auream duplici gemmarum ordine distinctam. 18 Celeriter peragens. 19 Pergebat. 20 Venus. 21 Quales pro Ænea nondum exercuerat. 22 Τεχνας, dolos, qui tamen filio prodessent. 23 Agitat. 24 Secundum faciem & ora in similitudinem Ascanii. 25 Loco Ascanii, qui Æneæ dulcis est. 26 In furorem amoris impellat incendatque. 27 Medullis Didonis insinuet amoris ignem: ut infra l. 4. *cæco carpitur igni.* Item: *Est mollis flamma medullas.* 28 Quia certe Æthiologia est: quare Venus cupiat Æneæ amore capi Didonem. 29 Ne ab infestæ Junonis odio incitati leves Tyrii res novas moliantur. 30 Cujus fides ambigua & suspecta est, & de qua jure dubites, Græcis ne an Trojanis faveat: quia *Varium & mutabile semper Fæmina*. l. 4. 31 Perfidos, fallaces, aliud clausum in pectore, aliud promptum in lingua habentes. Unde Proverbium, *Punica fides.* 32 Incendit curis, sollicitam facit Venerem, ne in ea urbe, in qua ipsa colitur Æneæ noceatur. 33 In Trojanos sæva. 34 Paulo ante. 35 Nox enim solitaria & curarum parens. 36 Veneris. 37 Redit celeriter in animum Veneris.

Ergo his 1 aligerum dictis affatur 2 Amorem:
Nate, 3 meæ vires, mea magna potentia solus,
Nate, 4 patris summi qui tela, 5 Typhoëa 6 temnis;
Ad te confugio, et supplex 7 tua numina posco.
Frater 8 ut Æneas pelago tuus omnia circum
Litora jactetur, odiis Junonis iniquæ,
9 Nota tibi: et 10 nostro doluisti sæpe dolore.
Hunc 11 Phœnissa 12 tenet Dido. 13 blandisque moratur
Vocibus: et vereor, 14 quo se 15 Junonia vertant
Hospitia. 16 Haud tanto cessabit cardine rerum.
Quo circa capere 17 ante 18 dolis, et cingere 19 flammâ
Reginam 20 meditor; ne 21 quo se numine mutet;
Sed magno Æneæ 22 mecum teneatur amore.
23 Qua facere id 24 possis, nostram nunc accipe 25 mentem:
26 Regius 27 accitu cari genitoris ad urbem
28 Sidoniam 26 puer ire parat; mea 29 maxima cura;
30 Dona ferens pelago, et flammis restantia Trojæ.
31 Hunc ego 32 sopitum somno super alta 33 Cythera,
Aut super 34 Idalium 35 sacratâ sede 36 recondam:
37 Ne qua scire dolos, 38 mediusve occurrere possit.
Tu faciem 39 illius noctem non amplius unam

1 Alas gerentem & velocem: quia nihil amante levius, nihil mutabilius invenitur. Lege Propert. l. 2. El. 12. 2 Cupidinem. 3 Quia sine amore Venerea voluptas commode exerceri non potest. 4 Jovis fulmina 5 Quibus Jupiter Typhoeum gigantem confecit. 6 Non times. 7 Divinam tuam potentiam. 8 Quomodo. 9 Sc. *res est*, id est, tu nosti. 10 Condoluisti nobis & propter nos. 11 Ex Phœnicia profecta. 12 Hospitio accepit. 13 Quibus parum fidei adhibendum est. 14 In quem exitum. 15 Carthaginensia, in quibus Juno colitur. 16 Non omissura est hanc occasionem, cujus in articulo & momento totius negotii sui quasi cardo vertitur. 17 Priusquam Junonis instinctu Æneæ perniciem machinetur. 18 Arte Cupidinea. 19 Igne amoris. 20 Animo concipio. 21 Junonio, aut alio, quovis numine sententiam mutet Dido. 22 Ut ego teneor, id est, indissolubili amore amet Æneam. 23 Qua ratione. 24 Quod me velle dixi. 25 Sententiam, conceptum, consilium. 26 Ascanius, regis Æneae filius, cui regnum Hesperiæ debetur. 27 Advocatu & citatione 28 Carthaginem, a Sidoniis & Tyriis conditam. 29 Spes nepotum, quibus debetur fato imperium Italiæ, Romæ, orbis. 30 Adferens secum dona, quæ reliqua sunt post jacturam factam in pelago & post incendium Trojæ, *Iliacis erepta ruinis*, sc. pallam, cycladem, sceptrum, monile, & coronam. 31 Ascanium, puerum regium. 32 Immersum somno profundo. 33 Insulam contra Spartam, in qua Veneri templum a Phœnicibus conditum est. 34 Montem Cypri, Veneri sacrum: unde Venus *Idalia* dicta est. 35 Ubi mihi sacrificatur. 36 Abscondam. 37 Ne aliqua ratione puer Ascanius agnoscere possit fraudem nostram. 38 Interventu suo importunus, & peragendo negotio molestus. 39 Pueri Ascanii.

1 Falle dolo, et 2 notos 3 pueri puer indue vultus:
Ut, cum te gremio accipiet 4 lætissima Dido,
5 Regales inter mensas, 6 laticemque Lyæum:
Cum dabit amplexus atque oscula dulcia 7 figet,
Occultum inspires 8 ignem, fallasque 9 veneno.
Paret 10 Amor dictis caræ genitricis; et 11 alas
12 Exuit, et gressu gaudens incedit 13 Iüli.
At Venus Ascanio 14 placidam per membra quietem
15 Irrigat, et fotum gremio Dea tollit in altos
16 Idaliæ lucos; ubi mollis amaracus 17 illum
Floribus, et 18 dulci aspirans complectitur umbra.
Jamque 19 ibat 20 dicto parens, et dona Cupido
Regia 21 portabat Tyriis, duce lætus Achate.
Cum 22 venit, 23 aulæis jam se Regina 23 superbis
24 Aureâ composuit 25 spondâ 26 mediamque locavit.
27 Jam pater Æneas, et jam Trojana juventus
28 Conveniunt, 29 stratoque super discumbitur 29 ostro.
Dant famuli manibus 30 lymphas, 31 Cereremque canistris
Expediunt, 32 tonsisque ferunt 33 mantilia 32 villis.
34 Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo
Cura 35 penum struere, et 36 flammis adolere penates.

1 Fallendo assume, et falso repræsenta, teque illi assimila. 2 Tibi, vel Trojanis. 3 Ascanii. 4 Propter dona & pulchritudinem pueri. 5 Regali luxu splendidas. 6 Liquorem Bacchicum, id est, inter vina: ubi amor facile solet conciliari. *Latex* proprie aqua est, ab eo, quod intra terræ venas *lateat*. 7 Firmiter imprimet. 8 Amoris. 9 Incendia amoris, quod per venas, ut venenum diffluat. 10 Cupido, Deus amoris. 11 Pingitur enim Cupido alatus: unde supra *Aliger* dictus est. 12 Deposuit. 13 Quo Iulus ingredi solet. 14 Lenem, non vehementem. 15 Physice, irrigato scilicet a fumo & vaporibus cerebro, quibus resolutis obstruuntur nervi & meatus sensorii, impediturque spirituum animalium fluxus. 16 Sylvæ. 17 Ascanium. 18 Suaviter fragranti. 19 Carthaginem versus Cupido. 20 Matris Veneris aut Æneæ. 21 Portanda curabat. 22 Ascanius cum muneribus. 23 In magnificis & pretiosis tapetis, quæ vel parietibus appensa, vel sub cameris extensa erant, ad defendendum pulverem. Horat. Sat. 8. l. 2. 24 Ipsa auratis vestibus ornata: vel, sponda aurea per Synæresin: quod magis placet. 25 Triclinio. 26 Qui locus in lecti discubitorii & triclinii ratione honestissimus: apud Numidas, inquit Salustius, præcipue. Ergo Æneas in sumno loco, ut l. 2. in imo Ascanius falsus, quem *gremio fovet, inscia Dido Insideat quantus miseræ Deus.* 27 Describit convivium, apparatumque Didonis splendidissimum. 28 In triclinium ad convivium Didonis. 29 Lectis ostro seu purpura stratis. 30 Aquas puras ad lavandas manus. 31 Et expedire ministrant accipiendo e canistris panem. 32 Quibus villi erant tonsi, ut promptius tergerent. 33 Quibus manus tergerentur. 34 Multæ. 35 Victualia disponere, ordinare: unde *Structores* dicuntur, qui fercula componunt. 36 Ædes flamma & thuris odore illustrare ac suffire.

Centum 1 aliæ, totidemque pares ætate ministri,
2 Qui dapibus mensas onerent, et pocula 3 ponant.
Nec non et Tyrii per limina 4 læta 5 frequentes
Convenere, 6 toris jussi discumbere pictis.
7 Mirantur dona Æneæ; mirantur 8 Iülum,
9 Flagrantesque Dei vultus, 10 simulataque verba,
11 Pallamque, et pictum 12 croceo velamen 12 acantho.
Præcipue infelix, 13 pesti devota futuræ,
14 Expleri mentem nequit, 15 ardescitque tuendo
16 Phœnissa: et 17 puero pariter donisque 18 movetur.
19 Ille, ubi complexu Æneæ colloque pependit,
Et magnum 20 falsi 21 implevit genitoris amorem,
22 Reginam petit. Hæc oculis, hæc pectore toto
23 Hæret, et interdum gremio fovet, inscia Dido
24 Insideat quantus 25 miseræ 26 Deus. At memor ille
27 Matris Acidaliæ, paulatim 28 abolere Sychæum
Incipit, et 29 vivo 30 tentat prævertere amore
31 Jam pridem resides animos, 32 desuetaque corda.
33 Postquam 34 prima quies epulis, 35 mensæque remotæ,
Crateras magnos 36 statuunt, et vina 37 coronant.

1 Famulæ erant. 2 Ideo ut. 3 Disponant, apponant: veteribus enim non in manus dabantur pocula, sed mensis apponebantur. 4 Lætitiam indicantia. 5 Multi numero. 6 In lectis. 7 Tyrii. 8 Cupidinem, quem putabant esse Iulum. 9 Qui scilicet faces atque incendia amoris præ se ferrent. Et hoc ex persona Poetæ. 10 Quia videbantur ab Ascanio dici, cum tamen Cupido loqueretur. 11 Indumentum muliebre Didoni datum. 12 Aureo opere acanthum herbam referente. 13 Amori exitiali & pestifero destinata, qui medullas ejus exedit, & ad mortem eam impulit. 14 Habere mentem satiatam. 15 Amore incenditur. 16 Phœnicum regis filia, Dido. 17 Quem puerum esse putabat. 18 Ad amandum excitatur. 19 Cupido, in forma Ascanii pueri. 20 Qui & ipse putabat hunc esse Ascanium suum. 21 Plenis indiciis significavit. Cic. explevit *desideriis exspectationem*. 22 Aggreditur: accedit ad Didonem. 23 Puerum contemplans & Æneam. 24 In sinu sedeat, vel insidias faciat. 25 Didoni. 26 Amoris. 27 Mandati sibi negotii a matre Venere, quæ *Acidalia* dicta ab *Acidalio* fonte Bœotiæ, Veneri & Gratiis sacro. 28 Delere memoriam ac amorem in Sychæum priorem maritum: ut postea Æneæ amorem supponat. 29 Redivivo & vehementi, aut vivi hominis. 30 Conatur præoccupare, Junonem præveniendo. 31 Jam a plusculo tempore, sc. a morte Sychæi jacentes & nullo amore excitatos. 32 Ab officio amoris, id est, incipit amovere amorem defuncti, & inserere amorem Æneæ viventis. 33 Inter primam & secundam mensam vacat libationibus, hilaritati, Musicæ. 34 Facta erat. 35 Fercula prioris mensæ: namque in mensa manente statuuntur crateres, & facta libatio. 36 Magna pocula vinaria convivæ ante se constituunt. 37 Corolla florea sertoque cingunt: aut mero ad labrum usque pocula implent: vidè quæ ad calcem 2. Georg. *Socii cratera coronant* & 3. Æn. *Anchises magnum cratera corona Induit.*

1 Fit strepitus tectis, 2 vocemque per ampla volutant
Atria: dependent 3 lychni laquearibus aureis
Incensi, et 4 noctem flammis 5 funalia vincunt.
6 Hic regina 7 gravem gemmis, auroque poposcit,
Implevitque 8 mero 9 pateram, 10 quam Belus, et omnes
A Belo soliti. Tum 11 facta silentia 12 tectis:
13 Juppiter, (14 hospitibus nam te dare 15 jura 16 loquuntur)
Hunc 17 lætum Tyriisque diem, 18 Trojâque profectis
Esse 19 velis, nostrosque 20 hujus meminisse 21 minores.
Adsit 22 lætitiæ Bacchus dator, et 23 bona Juno:
Et vos ô cœtum, Tyrii, celebrate 24 faventes.
25 Dixit, et in mensam 26 laticum 27 libavit honorem:
28 Primaque libato 29 summo tenus attigit ore.
Tum 30 Bitiæ 31 dedit 32 increpitans: ille 33 impiger hausit
34 Spumantem pateram, et 35 pleno se 36 proluit 35 auro:
37 Post alii proceres. Cithara 38 crinitus 39 Iopas
40 Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas.
Hic canit I. errantem Lunam, II. Solisque labores:

1 Vehemens sonitus pedum fit ab his, qui ministrando cursitabant, & vina adferebant. 2 Lætitiæ. 3 Lucernæ ardentes aut lampades. 4 Tenebras noctis. 5 Funes cerati & incensi. 6 Hoc tempore, quo sic omnes genio indulgebant. 7 Pateram ex auro gravem, gemmis distinctam, vetustate nobilem. 8 Puro vino. 9 Vas potorium patulum. 10 Quam Belus Priscus, & ab illo omnes reges Phœniciæ, descendentes usque ad patrem Didonis, qui etiam Belus dictus est, solebant implere in libationibus. 11 Quod omnes linguis favebant, ut in sacris mos est. 12 In quibus antea fiebat strepitus maximus. 13 Dido libans precatur Jovem Xenium, id est, hospitalitatis Deum, Junonem Carthaginis præsidem, Bacchum lætitiæ datorem. 14 Recipientibus & receptis hospitio. 15 Hospitalitatis sc. quæ violare nefas erat. 16 Omnes homines. 17 Hilarem & prosperum. 18 Trojanis. 18 Præcamur ut velis. 20 Diei. 21 Posteros. 22 Vini, quod cor hominis lætificat. 23 Benigna. 24 Cum favore linguarum & ludorum. 25 Dido. 26 Vinum, quod principatum inter latices omnes obtinet. 27 Obtulit. 28 Et cum libasset, quod relictum erat, primo ore leviter tetigit. 29 Modeste & verecunde. 30 Sacerdoti primo: *ut alii*, magistro equitum Nannius 5. misc. c. 8. 31 Pateram. 32 Moram arguens: ille ergo *impiger hausit*. 33 Ebibit celer. 34 Ex vino infuso: & ita plenam, cum Dido vix eam attigisset. 35 Vino ex aurea patera plena, quæ gravis erat auro & gemmis. 36 Vino conspersit: vel pateram auream super faciem suam invertit. 37 Postea alii principes civitatis ebiberunt pateram. 38 Habens longos crines. Ex more citharœdorum, qui Apollinem præsidem suum crinitum æmulabantur. 39 Afrorum rex. 40 Musica utebantur olim Græci & Romani in conviviis. Canit ergo ab Atlante, summo Philosopho & astronomiæ peritissimo edoctus, carmen physicum. I. *Lunæ cursus varios secundum latitudinem, et altitudinem* II. *Solis cursus, ascensus, & descensus, unde longiores æstate dies, hyeme breviores.* III. *Rerum ortus & interitus, hominum, cæterorumque animalium.* IV. *Causas meteororum*, V. *Cœli siderumque motus, situs, ortus, obitus.*

*

III. Unde hominum 1 genus, et pecudes; IV. unde imber, et 2 ignes;
V. 3 Arcturum, 4 pluviasque 5 Hyadas, 6 geminosque Triones:
7 Quid tantum 8 Oceano properent se tingere 9 Soles
10 Hiberni, vel 11 quæ 12 tardis mora 13 noctibus obstet.
14 Ingeminant plausum Tyrii, 15 Troësque sequuntur.
Nec non et vario 16 noctem sermone 17 trahebat
18 Infelix Dido, 19 longumque 20 bibebat amorem,
Multa 21 super Priamo rogitans, 22 super Hectore 23 multa:
Nunc, quibus Auroræ 24 venisset 25 filius armis:
26 Nunc, 27 quales Diomedis 28 equi: nunc, 29 quantus Achilles.
Imo age, et 30 a prima dic, hospes, origine nobis
31 Insidias, inquit, 32 Danaûm, 33 casusque tuorum,
34 Erroresque tuos. 35 Nam te jam 36 septima 37 portat,
Omnibus errantem terris, et fluctibus, 38 æstas.

1 Primum processerit: originem sc. docentium, si fabulæ recipiantur, a Prometheo, aut a Deucalione & Pyrrha. 2 Fulgura & fulmina. 3 Sidus illud pluvias excitans. Booten & Arctophylaca. Is fuit Arcas, Jovis filius ex Calisto. 4 Pluviosas: unde & Græce ὑάδες dictæ, ἀπὸ τοῦ ὕειν, id est, *pluere*. 5 Stellas in fronte Tauri. 6 Et boves plaustra trahentes duos qui in Septentrione sunt. 7 Cur Sol hyeme tam cito occidat, eoque dies breviores sint. 8 Magno mari, totum orbem circumfluente, in quod mergi videntur sidera. 9 Quamvis unicus sit Sol, quod tamen quotidie oriatur tamquam plures sint, *Soles* dixit. 10 Hyberno tempore splendentes. 11 Cur æstate dies longiores sint. 12 Tarde venientibus, cum dies longiores sint: aut tarde decedentibus, et de noctibus hybernis loquitur. 13 Æstivis aut hybernis, 14 Multiplicant applausum & vocem lætantium. 15 Post Tyrios plaudunt quoque Trojani. 16 Quam flammis fatalia vincebant. 17 Protrahebat. 18 Propter futuram infelicitatem. 19 Tractim, sensimque; *vel* alte fixum, mansurumque, & duraturum, donec ipsa viveret. 20 Imbibebat. 21 De. Sic l. 10. *Multa super Lauso rogitat.* 22 De facinoribus Hectoris. 23 Epanalepsis est. 24 Trojam. 25 Memnon, quem Tithonus, Laomedontis frater, ex Aurora suscepit. 26 Aliquando rogitans. 27 Ardentes sc. 28 Quos a Rheso abstulit, *priusquam Pabula gustassent Trojæ, Xanthumque bibissent.* 29 Quam strenuus fuerit in bello. 30 A raptu Helenæ, vel, insidiarum. 31 Argumentum secundi libri. 32 Græcorum. 33 Excidium. 34 Argumentum tertii libri. 35 Ætiologia est, cur errores suos narrare debeat. 36 Septimus annus inchoatus: namque sub fine ejusdem, Iris sub persona Beroes impellens Troadas ad incendium navium in Sicilia, ait l. 5. *Septima post Trojæ excidium jam vertitur æstas.* Hoc vero Dido vel ex Ænea, vel ex aliquo sociorum cognoverat. 37 Adducit nobis. 38 Annus, Synecdoche.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER II.
ARGUMENTUM.

Didonis voluntati morem gerens Æneas, excidii Trojani seriem narrat: ea est hujusmodi. Græci decimo belli Trojani anno, attritis jam viribus, virtutique diffidentes, ad dolum confugiunt: nocteque ea, quæ urbis incendium antecessit, fugam simulantes, circa Tenedum latitant, relicto in agro Trojano equo ligneo tantæ magnitudinis, ut portis urbis recipi non posset: ejus utero lectissimum quemque procerum includunt. Trojani partim fraude Sinonis impulsi, partim Laocoontis supplicio territi, diruta muri parte, equum in arce statuunt. Nocte intempesta Græci a Tenedo profecti, per eam muri ruinam, qua equus erat introductus, urbem invadunt. Sinon reserato equi utero armatos emittit; omnia ferro flammisque fœdantur. Æneas interim ab Hectore in somnis admonetur, ut sibi fuga consulat, Deosque patrios incendio eripiat. Ille tamen honestam mortem turpi fugæ præferens, frustra in arma ruit: satis feliciter primus impetus succedit Trojanis; donec Corœbi consilium secuti, sumptis Græcorum armis, suorum telis obruuntur. Interea Priami regia oppugnatur, Priamusque ipse a Pyrrho Achillis filio interficitur. Æneas itaque frustra tentatis omnibus, cum jam nihil spei reliquum esset, sacra Anchisæ patri committit, eoque in humeros suos sublato, assumptisque Ascanio filio, Creusaque uxore, fugam arripit. Græci a tergo insequuntur. In eo tumultu Creusam uxorem amittit: cujus quærendæ causa, per totam urbem oberranti, obvia fit uxoris umbra, virumque mortis suæ certiorem facit: ipse ad socios revertitur, quo jam magnus virorum mulierumque numerus confluxerat, ejus auspicium, quocumque terrarum abducere vellet, sequi paratus.

1 COnticuêre omnes, 2 intentique ora tenebant:
3 Inde 4 toro 5 pater Æneas sic 6 orsus 4 ab alto:
7 Infandum, regina, jubes renovare dolorem;
Trojanas 8 ut opes, et 9 lamentabile regnum

1 Simul tacuerunt tam Tyrii, quam Trojani. Opportune post strepitum & citharæ crepitum indicat silentium factum. 2 Ora in eum defixa cum silentio attendebant: & tum Hypallage est, pro *intenti ora habebant*: vel, *intenti*, id est, avidi ad audiendum res novas. 3 Deinde, silentio facto. 4 A summo lecti loco, in quo discubuit Æneas, uti in medio Dido, in imo Ascanius. In priore, v. 702. *mediamque locavit*. 5 Ab honore & Principatu. 6 Loqui cœpit. 7 Ineffabilem. Sic l. 1. *O sola infandos Trojæ miserata labores*. 8 Quomodo. 9 Lamentatione dignum.

1 Eruerint Danai; quæque ipse 2 miserrima 3 vidi,
Et quorum pars magna fui. Quis talia fando
4 Mirmidonum, 5 Dolopumve, aut 6 duri 7 miles 8 Ulyssi
9 Temperet a lacrymis? et jam 10 nox humida cœlo
11 Præcipitat, suadentque 12 cadentia sidera 13 somnos.
Sed si 14 tantus amor casus 15 cognoscere nostros,
Et breviter Trojæ 16 supremum audire 16 laborem;
Quanquam animus meminisse horret, luctuque 17 refugit,
18 Incipiam. 19 Fracti bello, 20 fatisque repulsi
21 Ductores Danaûm, 22 tot jam 23 labentibus annis,
24 Instar montis 25 equum 26 divinâ Palladis arte

1 Everterint Græci. 2 Et jubes renovare *miserrima quæ*, &c. 3 Ut narraturo, & fides & auctoritas concilietur. promittit se non audita, sed comperta, & visa commemoraturum. 4 Durissimorum hominum, quales sunt Myrmidones populi Thessaliæ, et milites immitis Achillis: a rege Thessalorum *Myrmidono* sic dicti: vel, a formicis. Vide Ovid. 7 Met. 5 Militum Pyrrhi, Achillis filii truculentissimi, quippe qui Priamum & liberos ejus interemit. 6 Crudelis. 7 Milites. Synecdoche. 8 Secundæ formæ declin. a Nominativo tetrasyllabo Ulysseus, Ulyssei, contracte Ulyssi. 9 Abstinere possit. Amplificatio a Majori. Hostis non temperet a lacrymis, quanto minus civis. 10 Ab importuno. 11 Sc. *se*, aut præcipitatur, aut præceps ruit cœlo, aut in exitum tendit. Ovid. Trist. l. 1. El, 3. *Jamque moræ spatium nox præcipitata negabat.* 12 Ad occasum vergentia, exacta jam media nocte, & appropinquante aurora. 13 Sc. *inire.* 14 Tantum desiderium est tibi. 15 Cognoscendi. 16 Excidium. 17 Recusavit. & hoc pro recusat. Enallage temporis. præteritum pro præsenti. 18 Sc. *dicere.* 19 Labefactati. 20 Et quia perficere non poterant, quæ facta oportuit ante Trojæ excidium: quæ fata, secundum Servium tria fuerunt, vita Troili, Palladii conservatio, & Laomedontis sepulcrum integrum, quod in Scæa porta fuit. 21 Principes belli, & qui cæteris præficiebantur. *Tot jam volventibus annis*, *Ductores Danaum delecti prima virorum.* Lucret. 22 Decem. 23 Celeriter transactis. 24 In magnitudinem montis, id est, tam magnum, ut mole sua montem æquiparet. 25 Machinamne subruendis muris? an portam, cujus insigne equus, qua ab Antenore aperta immissi Græci? an equitatus Græcorum, a quo victi Trojani? an mons Hippius, unde ex insidiis adorti exercitum Trojanum, in urbem irruerint Græci? an classis, qua advecti? Plaut. in Rudente, *Nempe equo ligneo per vias cærulas estis advectæ.* An denique monstrum aliquod arietis aut machinæ bellicæ, quam ab enormi magnitudine, particula ἱππος, intendit quasi ἱππομηχανήν. Hujus porro equi fabricatorem Epeum, Panopei filium, fuisse ajunt, ex Palladis consilio: quæ Trojanis irata, cum spem omnem Græci potiundæ urbis Trojanæ abjecissent, hujus equi inventum Epeo suggessit, qui exercitus primores ibi inclusit, sc. Menelaum, Ulyssem, Diomedem, Thessandrum, Sthenelum, Acamantem, Thoantem, Machaonem, Pyrrhum. Celebratur hic equus *Dureus*, seu *Durateus*, scriptoribus, sed nominatim ab Homero Odyss. 8. & Lucret. 1. de. Nat. rer. Adjectivum Græcum est. Illi enim, quæ nos *ligna*, appellant δοῦρατα: inde *Dureus* seu *Durateus*, id est, *ligneus.* 26 Maximo artificio Palladis.

Ædificant, 1 sectâque intexunt abiete 2 costas.
3 Votum pro reditu simulant: ea fama 4 vagatur.
5 Huc delecta virûm 6 sortiti corpora, 7 furtim
Includunt 8 cæco 9 lateri: penitusque 10 cavernas
Ingentes, uterumque 11 armato milite complent.
Est in 12 conspectu 13 Tenedos, notissima fama
Insula, 14 dives opum, Priami dum regna 15 manebant;
Nunc tantum 16 sinus, et 17 statio malefida carinis:
18 Huc se provecti 19 deserto in littore 20 condunt.
Nos abiisse rati, et vento petiisse 21 Mycenas.
Ergo omnis 22 longo solvit se Teucria luctu:
23 Panduntur portæ. 24 Juvat ire, et 25 Dorica castra,
Desertosque videre locos, littusque relictum.
26 Hic 27 Dolopum manus, hic sævus 28 tendebat Achilles.
29 Classibus hic locus, hic 30 acies certare solebant.
31 Pars stupet innuptæ donum exitiale Minervæ,
Et molem mirantur equi: primusque 32 Thymœtes
33 Duci intra muros hortatur, et 34 arce locari;
Sive 35 dolo, seu jam 36 Trojæ sic fata 37 ferebant.

1 Fissa. 2 Equi. 3 Simulant equum habere rationem voti pro felici navigatione in Græciam, cum inscriptione, *Danai Minervæ dono dant.* Hyginus fab. 108. *Stipant graves Equi recessus Danai, & in voto latent.* Petronius; & mox. *Ibat juventus capta, dum Trojam capit.* 6 Per urbem, id est, vulgo dicunt illum equum Palladi votum. 5 Ad hoc manus. 6 Postquam misissent sortes. 7 Per insidias, clanculum. 8 Tenebroso: ita ut in eo nihil videatur. 9 Equi. 10 Latebras. 11 Multis militibus armatis. Singularis pro plurali. 12 Trojæ, id est, e regione, ex opposito, contra Trojam. 13 Significat locum, in quo abditus latuit Græcorum exercitus, cum Trojam insidiis adorirentur. 14 Divitiarum plena. 15 Stabant. 16 Angulus maris. 17 Receptaculum, ubi ad tempus naves stant, non satis tutum navibus: propter fundum vadosum, vel piratas, qui se illic abscondunt. 18 In hanc insulam per speciem fugæ ductores Danaum vecti per naves. 19 Tenedi sc. quæ coltoribus vidua, Achilli in prædam concessa erat. 20 Abscondunt. 21 Græciam. Synecdoche. 22 Tristitia decennali se Troia liberat. 23 Aperiuntur, quæ tempore belli clausæ erant. 24 Plurimi delectantur egredi. 25 Quæ Græci illic reliquerant. *Doris* autem Græciæ regio est, media inter Thessaliam & Æoliam. 26 Docet Æneas, quid viderint Troiani, jam portis egressi. 27 Exercitus sociorum Pyrrhi. Verba sunt Trojanorum visentium castra relicta ab hostibus. 28 Tentoria habebat: castrametatus fuerat. 29 Manipulis seu ordinibus equitum in classes distributorum, id est, hic exercebantur equites. 30 Præliantium. 31 Pars Trojanorum egressorum cum stupore aspicit equum tam magnum, quem ad exitium Trojæ simulabant Græci se velle dare Minervæ perpetuæ virgini, quæ nunquam nupsit. 32 Vir Trojanus. 33 Equum. 34 Summo templo Palladis. 35 In ultionem sc. crudelitatis Priami, qui Thymœtis uxorem cum infante interficiendos curaverat. 36 Quæ erant de excidio Trojæ. 37 Constituebant sic, ut id hortaretur in perniciem suam.

At 1 Capys, et quorum melior sententia menti,
Aut 2 pelago Danaûm insidias 3 suspectaque dona
Præcipitare jubent, subjectisque urere flammis:
Aut 4 terebrare cavas 5 uteri, et 6 tentare latebras.
7 *Scinditur* 8 *incertum studio in contraria vulgus.*
Primus 9 ibi ante omnes, magnâ comitante 10 catervâ,
11 Laocoön 12 ardens summa decurrit ab 13 arce:
Et 14 procul, ô miseri, quæ tanta 15 insania, cives?
Creditis 16 avectos hostes? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaûm? 17 sic notus 18 Ulysses?
Aut hoc inclusi 19 ligno occultantur Achivi,
Aut hæc 20 in nostros fabricata est machina muros,
21 Inspectura domos, 22 venturaque 23 desuper urbi;
Aut aliquis 24 latet 25 error. Equo ne 26 credite, Teucri.
27 Quicquid id est, timeo Danaos 28 et 29 dona ferentes.
Sic 30 fatus, validis ingentem viribus hastam
In latus, inque 31 feri curvam compagibus alvum
Contorsit. Stetit 32 illa tremens, uteroque 33 recusso
Insonuêre cavæ, 34 gemitumque dedêre cavernæ.
Et, si fata Deûm, si 35 mens non 36 læva fuisset,

1 Unus Trojanorum principum: cui hoc nominis inditum ab avo Æneæ paterno. 2 In pelagus præcipitare, id est, submergeres. 3 De dolo. 4 Perforare. 5 Alvi equinæ. 6 Penitus experiri. 7 Dividitur. 8 Instabile. 9 Eo tempore coram omnibus, quo nonnulli censerent in arce locandum esse. 10 Populi. 11 Vates & sacerdos Apollinis. 12 Zelo patriæ defendendæ, aut ira. 13 Ἀκρόπολις, cui præses Pallas: infra, *summasque petunt Tritonidis arces.* 2. Ecl. *Pallas, quas condidit arces, Ipsa colat.* 14 A longe, & in cursu exclamavit, *o miseri*, &c. 15 Sc. *est vobis*? Insanorum enim est contra se sentire. 16 Recessisse. 17 Tam male: ut audeatis dona ejus, ruptis muris vestris, immittere in arcem? 18 Qui mendici habitu Trojam ingressus est ad explorandum ejus situm & statum, tum etiam ad surripiendum Palladium. 19 Ligneo equo. 20 In perniciem atque eversionem nostrorum murorum. 21 Ut perspiciat per eos, qui in ea latent, domos nostras. 22 Quæ defensores mœnium, desuper urbi ventura opprimat. Vegetius 4. l. 19 c. 23 Utpote mœnibus ipsis altior. 24 In hoc equo. 25 Dolus alius. 26 Confidite. 27 Sive equus, sive donum censeri debeat. Epiphonema. 28 Tum quoque, cum dona se offerre simulant. 29 Ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα κοὐκ ὀνήσιμα, Sophocl. Ajax. 30 Laocoon. 31 Equi quadrupedis: ab eo, quod toto corpore feratur. Al. *feræ.* 32 Hasta vacillans. 33 Ab armatis, qui intus concutiebant, postquam uterus foris concussus fuerat. 34 Sonitum. 35 Sc. ejus, qui sonitum perceperat. 36 Inimica Trojanis, pessima pro optimis sequens, si non fuisset abrepta in deteriora consilia, sed sibi constitisset. Nam *mens læva* in eos proverbii vice usurpatur, qui pessima pro optimis & sectantur & deligunt: optima rursum, ut pessima, repudiantes. Vide quæ nos ad Flor. p. 101.

1 Impulerat 2 ferro 3 Argolicas fœdare latebras :
4 Trojaque nunc 5 stares, Priamique arx alta maneres.
6 Ecce, manus 7 juvenem 8 interea post terga 9 revinctum,
Pastores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidæ; qui se 10 ignotum 11 venientibus ultro,
12 Hoc ipsum ut 13 strueret, Trojamque 14 aperiret
Achivis,
Obtulerat, 15 fidens animi, atque 16 in utrumque paratus,
Seu 17 versare dolos, seu certæ occumbere morti.
Undique 18 visendi studio Trojana juventus
19 Circumfusa ruit, 20 certantque illudere capto.
21 Accipe nunc Danaûm insidias, 22 et crimine ab uno
Disce 23 omnes.
Namque, 24 ut 25 conspectu in medio 26 turbatus inermis
Constitit, atque 27 oculis 28 Phrygia agmina circumspexit:
Heu! quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt
29 Accipere? aut quid jam misero mihi denique restat?
30 Cui neque apud Danaos usquam locus: insuper ipsi
31 Dardanidæ infensi 32 pœnas cum sanguine poscunt?
Quo 33 gemitu 34 conversi 35 animi, compressus et omnis

1 Illa impulisset Laocoonta. Enallage modi. 2 Hastæ. 3 Dilacerare (jam audito armorum sono) latebras, in quibus Græci latitabant. 4 Apostrophe ad Trojam. 5 Florceres, non diruta esses, si hoc fecisset Laocoon. Sicut enim urbes, cum dirutæ sunt, dicuntur *jacere* & *cadere*: ut apud Ovid. Ep. 1. *Troja* jacet *certe*: ita cum ædificantur, aut florent, dicuntur *stare* aut *surgere*: ut l. 1. Surgentemque *novæ Carthaginis arcem.* 6 Attentionis vim habet: atque usurpatur a Poeta, quoties singulare quiddam est dicturus. 7 Sinonem. 8 Dum proceres sic dubitarent, an equus indicendus esset. 9 Habentem manus iterum atque iterum vinctas, ne forte elaberetur. 10 Quem non noverant esse Græcum. 11 Ad te capiendam. 12 Ut caperetur: vel, has ipsas insidias. 13 Sumpta est Metaphora a cæmentariis & fabris. 14 Per immissionem equi. 15 Habens animum constantem. 16 Ad utramque fortunam. instructus. 17 Versute exercere seu exequi. 18 Videndi cum cupiditate. 19 Dispersa celeriter accurrit. 20 Juvenes Trojani certatim contendunt. 21 Audi, intellige. 22 Et ex hoc scelere, vel ex uno scelesto conjecturam facias universæ gentis Græcorum. A Minori argumentatur. Q. d. Si tantum dolis efficere potuit unus Sinon: quid multos vel plurimos Græcos facere existimabis? 23 Sc. *insidias*. 24 Postquam. 25 Priami & cæterorum principum. 26 Quasi turbatus & attonitus. 27 Pleonasmos. 28 Multitudinem Trojanorum agminatim circumstantium. 29 Immergere & devorare. 30 Mihi misero. 31 Trojani, apud quos spem meam reposueram. 32 Tormenta & mortem. 33 Simonis 34 Ad commiserationem sunt. Respicit ad illud [illegible] *Certantque illudere capto.* 35 [illegible]

1 Impetus. 2 Hortamur fari, 3 quo sanguine cretus,
Quidve 4 ferat, memoret, quæ sit fiducia 5 capto.
Ille hæc, 6 depositâ 7 tandem formidine, fatur.
Cuncta equidem tibi, Rex, 8 fuerit quodcumque, fatebor
Vera, inquit: neque me 9 Argolicâ de gente negabo.
10 Hoc primum. 11 Nec, si miserum fortuna Sinonem
12 Finxit, vanum etiam mendacemque 13 improba finget.
Fando 14 aliquod, si forte tuas pervenit ad aures
15 Belidæ nomen 16 Palamedis, et 17 inclyta fama
Gloria: 18 quem 19 falsâ sub proditione 20 Pelasgi
21 Insontem, 22 infando indicio, quia bella vetabat,
23 Demisêre neci: nunc 24 cassum lumine lugent.
Illi me comitem, et 25 consanguinitate propinquum,
Pauper in 26 arma pater primis 27 huc misit ab annis.
28 Dum stabat regno incolumis, 29 regnumque vigebat
30 Consiliis: et 31 nos aliquod 32 nomenque decusque
Gessimus. 33 Invidia postquam 34 pellacis Ulyssei
(35 Haud ignota loquor) 36 superis 37 concessit ab oris;
38 Afflictus vitam in tenebris, luctuque trahebam,
Et 39 casum insontis mecum indignabar amici.

1 Illusio. 2 Nos proceres damus animum ut fateatur. 3 Quo genere ortus sit. 4 Adferat. 5 Cum captus sit. 6 Quam simulabat se deponere. 7 Post aliquam moram. 8 Sive pro me, sive contra me. 9 Græca: quod primum contra me est. 10 Scire & credere te velim. 11 Mirus artifex viam sibi ad insidias struit: qui, ubi se veracem profitetur maxime, tum mentiatur maxime: sed dolis ita consarcinatis, ut falsis vera misceat, ut hæc illis fidem faciat, ut in seq. 12 Fecit. 13 Quæ bonis mala, & malis bona retribuit. 14 De aliqua re. Al. *aliquid.* 15 A Belo orti, seu genere Beli: Belus enim Danai pater fuit & Ægypti: unde Danai 50. filiæ *Belides* dictæ sunt. Ex quarum una Amymone, Neptunus genuit Nauplium Palamedis patrem. 16 Hic fertur Trojano bello quatuor litteras invenisse sc. ϑ, ξ, χ, φ. 17 Excellens ac illustris. 18 Cujus prudentiæ cum invideret Ulysses, detectus ab illo insaniæ simulatæ, atque in frumentatione illi inferior, struxit Palamedi insidias, accusavit proditionis, pro latis literis adulterinis, & auro, quod in illius tentorio abscondi curaverat, effosso: unde a Græcis Palamedes saxis est obrutus. Vide Ovid. 13. Met. 19 Sub falso crimine proditionis. 20 Græci. 21 Cum innocens esset. 22 Testimonio proditionis ejus detestando. 23 Lapidibus obruerunt. 24 Privatum vita, id est, mortuum: quod falso narrat Sinon. 25 Falsum: namque Ulyssis erat propinquus, filius Æsimi, fratris Anticleæ, quæ Ulyssis mater. 26 Gerenda. 27 Ad hanc civitatem. 28 Dum Palamedes unus ex regibus erat. Palamedi enim delatum est subinde summum imperium, Agamemnoni abrogatum. 29 Græcorum. 30 Prudentissimorum virorum. 31 Græca juventus. 32 Quod jam amisimus. Pathos a fortuna. Vide Macrob. Sat. l. 4. c. 3. 33 Affectus movet a causa, quod nullo suo merito Palamedes neci deditus fuerit, sed mera invidia Ulyssis. 34 Quoslibet in perniciem allicientis. 35 Liptote. 36 Interfectus est. 37 Ad inferos. 38 Casu amici. 39 Mortem Palamedis innocentis tacitus in animo meo ægre ferebam.

Nec tacui 1 demens: et me, 2 fors si qua 3 tulisset,
Si 4 patrios unquam remeassem 5 victor ad Argos,
6 Promisi ultorem, et 7 verbis odia aspera movi.
Hinc mihi prima mali 8 labes: hinc semper Ulysses
9 Criminibus terrere novis: hinc spargere voces
In vulgum 10 ambiguas, et quærere 11 conscius 12 arma.
Nec requievit enim, 13 donec 14 Calchante 15 ministro....
Sed quid ego 16 hæc autem nequicquam 17 ingrata 18 revolvo?
Quidve 19 moror? 20 si omnes 21 uno ordine habetis Achivos,
Idque audire sat est; jandudum sumite pœnas:
22 Hoc Ithacus velit, et 23 magno mercentur Atridæ.
Tum vero 24 ardemus scitari, et quærere 25 caussas;
Ignari scelerum tantorum, artisque 26 Pelasgæ.
27 Prosequitur pavitans; et 28 ficto pectore fatur.
Sæpe fugam Danai Trojâ cupiêre relicta
29 Moliri, et longo fessi 30 discedere bello.
Fecissentque utinam! sæpe illos 31 aspera Ponti
Interclusit hyems, et terruit 32 Auster 33 euntes.
Præcipue cum jam hic trabibus contextus 34 acernis
35 Staret equus, 36 toto sonuerunt 36 æthere 37 nimbi.
38 Suspensi 39 Eurypylum scitatum oracula Phœbi

1 Postea factus demens ex dolore. 2 Fortuna. 3 Attulisset occasionem. 4 Quæ mihi patria est. 5 Voti compos. 6 Minatus sum me ultorem fore. 7 Concitavi mihi Ulyssis odium. 8 Occasio provenit. 9 Criminationibus. 10 Periculosas, capitales, dubias: quia non audebat manifeste mortem minari. 11 Mali facti. 12 Sua. id est, artes dolosque, quibus me quoque e medio tolleret. 13 Sc. *me destinat aræ*. Aposiopesis. de qua Macrob. Sat. l. 4 c. 6. 14 Vate et augure præstantissimo, Thestoris filio, qui cum Græcorum ducibus ad Trojam venerat. 15 Illi ad hoc, quod volebat, obsequente. 16 Infortunia mea. 17 Nullam mihi gratiam, nullam veniam a vobis impetratura. 18 Commemoro. 19 Differo mortem meam. 20 Si ex æquo Græcos omnes hostili odio prosequimini, jam satis audivistis: quod ultra dicturus eram in rem vestram, non valebit ad gratiam: proinde oportuit jampridem de me sumpsisse pœnas: pergratum hoc erit Ulyssi Ithacensi, qui Ithacæ regnavit, & Atridis. 21 Æquali affectione. 22 Ut sumatis de me pœnas. 23 Magno pretio emant. 24 Ardenter cupimus. 25 Ob quas Ithacus velit et magno mercentur Atridæ mortem ejus. 26 Græcanicæ, cujus est mentiri & fallere. 27 Sinon prosequitur sermonem suum pavitanti similis. 28 Simulato. 29 Attentare. 30 Trojæ. 31 Incommoda & procellosa maris tempestas coercuit ab ingressu maris. 32 Species pro genere. 33 Ire incipientes aut volentes. 34 Ex acere arbore assumptis. 35 Erectus esset. 36 Per totum aera. 37 Tempestates caligine, tonitru, fulgure mistæ, quæ religionem objecerunt & navigandi metum. 38 Nos dubii & solliciti. 39 Filium Astyoches, quæ soror Priami, vatem Herculis celebrem.

Mittimus: isque 1 adytis hæc 2 tristia dicta reportat.
3 Sanguine 4 placastis ventos, et 5 virgine 6 cæsâ,
Cum primum 7 Iliacas Danai venistis ad oras:
8 Sanguine quærendi reditus, 9 animâque 10 litandum
Argolicâ. Vulgi quæ 11 vox ut venit ad aures,
Obstupuêre 12 animi, 13 gelidusque per 14 ima cucurrit
Ossa tremor; 15 cui fata parent, quem poscat Apollo.
16 Hic 17 Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
18 Protrahit in medios: 19 quæ sint ea 20 numina Divûm
Flagitat, et mihi jam multi crudele 21 canebant
Artificis scelus, et 22 taciti 23 ventura videbant.
24 Bis quinos silet 25 ille dies, 26 tectusque recusat
Prodere voce suâ quemquam, aut opponere morti.
Vix tandem magnis Ithaci 27 clamoribus actus,
28 Composito rumpit vocem, et 29 me destinat aræ.
Assensêre 30 omnes: et quæ 31 sibi quisque timebat,
Unius in 32 miseri exitium 33 conversa 34 tulêre.
Jamque dies 35 infanda aderat: mihi 36 sacra 37 parari,
Et 38 salsæ fruges, et circum tempora 39 vittæ.
Eripui (fateor) letho me, et vincula rupi,

1 Locis templi secretioribus, quæ nemini, præterquam sacerdoti, ingredi licebat: ex α priv. & δύω, id est, *ingredior*. 2 Oracula horrenda omnibus Græcis. 3 Effusione sanguinis Iphigeniæ. 4 Sedastis. 5 Iphigenia, Agamemnonis filia, quam sibi immolandam poscebat Diana, indignata, Agamemnoni ob cervam sibi sacram ab illo in Aulide cæsam, ventosque negarat. Cujus tamen Dea miserta, cervam illius loco summisit. 6 Occisa, aut simulatione quadam occisa loco ejus cerva, ut diximus. 7 Ad Trojam, aut in Aulidem, Bœotiæ portum. 8 Græci hominis immolatione. 9 Duo, inquit Macrob. 3. l. 5. c. sunt hostiarum genera: unum, quo per exta voluntas Dei disquiritur: alterum, in quo sola anima Deo sacratur. 10 Sacrificio facto numen placandum. 11 Sententia oraculi. 12 Vulgi. 13 Timore frigefactus. 14 Interiora. 15 Verebantur enim, cui fata mortem destinent. 16 Hoc tempore. 17 Ithacensis Ulysses. 18 Invitum atque adeo resistentem. 19 Et rogat, quid aut quem sibi Dii per talia oracula immolari poscant. 20 Oracula. 21 Prædicebant mihi mortem ex factione artificis Ulyssis. 22 Tacentis. 23 Quæ evenirent. 24 Decem. 25 Calchas. 26 Domi suæ abditus, renuit indicare sua voce quemquam, aut destinare ad cædem. 27 Flagitationibus impulsus. 28 Pactus, coactusque ab Ulysse, non oraculi jussu, erumpit in vocem: & dictum est per contrarium: rumpitur enim silentium, non vox: ut, *Quid me alta silentia cogis Rumpere?* *Vocem* vero *rumpere*, est tacere. 29 Adjudicat me sacrificio faciendo Dianæ: cujus capite secundus ventus in patriam soluturis redimeretur. 30 Græci. 31 In se posse converti. 32 Mei Sinonis, qui miser sum. Pathos a sua persona. 33 Sc. *esse* 34 Libenter passi sunt. 35 Detestanda: qua immolandus eram ante aras. 36 Præparatoria ad sacrificium. 37 Sc. *cœperunt*: aut parabantur. Infra: *Nos pavidi trepidare metu.* 38 Mola, ex farina et sale facta, qua victimæ frons, cultri, & foci aspergebantur. 39 Fasciæ, sive ornamenta capitis, quibus victimæ coronabantur.

1 Limosoque lacu per noctem 2 obscurus in 3 ulvâ
Delitui, dum vela darent, si forte dedissent.
Nec mihi jam 4 patriam antiquam spes ulla videndi,
Nec dulces 5 natos, exoptatumque parentem:
Quos 6 illi 7 fors ad pœnas 8 ob nostra reposcent
Effugia, et culpam 9 hanc 10 miserorum morte 11 piabunt.
12 Quod 13 te per superos, et conscia 14 numina 15 veri,
16 Per, si qua est, quæ restat adhuc mortalibus usquam
17 Intemerata fides, oro, miserere 18 laborum
Tantorum: miserere animi 19 non digna ferentis.
20 His lacrymis vitam damus, et miserescimus 21 ultro.
Ipse 22 viro primus 23 manicas, atque 24 arcta 25 levari
Vincla jubet Priamus; dictisque ita fatur amicis.
Quisquis es, amissos 26 hinc jam obliviscere Grajos;
27 Noster eris, mihique hæc 28 edissere 29 vera roganti.
30 Quo 31 molem hanc immanis equi 32 statuère? 33 quis auctor?
Quidve 34 petunt? quæ 35 relligio? aut quæ 36 machina belli?
37 Dixerat. Ille 38 dolis 39 instructus et arte 40 Pelasga,
Sustulit exutas vinclis ad sidera palmas.
Vos, 41 æterni ignes, et 42 non violabile vestrum
Testor numen, ait: vos 43 aræ, ensesque 44 nefandi,
Quos fugi, 45 vittæque Deûm, quas hostia gessi;
46 Fas mihi 47 Grajorum 48 sacrata resolvere jura,

1 In lacu cœnoso. 2 Per obscuram noctem. 3 Herba palustri. 4 Æstostam caram aut pristinam. 5 Liberos. 6 Infensi Danai. 7 Forte. 8 Quia ego effugi. 9 Meam. 10 Innocentium liberorum. 11 Purgabunt. 12 Propter quod. Peroratio affectuum plena. 13 O Rex. 14 Deos. 15 Veritatis. 16 Per fidem inviolatam te oro. Anaphora. 17 Inviolata. 18 Calamitatum tantarum. 19 Indigna patientis: quia non sum dignus sacrificari. 20 Hujusmodi, sic simulatis. Ostendit, quomodo Sinon in gratiam receptus sit. neque interrogatus sit a Priamo de equi causa. 21 Non sponte (jam enim rogati erant) sed insuper. 22 Ei, qui viriliter locutus fuerat. 23 Ligaturas manuum. 24 Arcte ligata. 25 Dissolvi. 26 Ex hoc tempore. 27 Civis noster, juris nostri: allusum ad verba Imperatoris Rom. transfugam in fidem suam recipientis, teste Livio. 28 Eloquere. 29 Veraciter, aut dic ea vera. 30 Quare, ad quem finem. 31 Ingentem magnitudinem. 32 Græci construxerunt. 33 Epeus ex consilio Palladis eum fabricavit. 34 Per eum. 35 Religiosa oblatio. 36 Sc. *est in eo equo*, id est, an religione, an belli causa factus est? 37 Priamus. 38 Sinon. 39 Institutus atque armatus. 40 Fraudulenta, Pelasgis seu Græcis propria. 41 Vestales. Alii *sidera* intelligunt, ad quæ suspiciens palmas sustulit. 42 Obtestor vestram potestatem divinam, quam violare nefas est. 41 Ad quas mactandus eram. 44 Quibus nefarie debebam mactari. 45 Vittæque, quas Diis devota hostia gessi: nam vittatus fugi. 46 Ego obtestor, quod fas est mihi. 47 Ejurare et revelare Græcos et sacramenta eorum, quibus obligor. 48 Juramenta.

Fas odisse 1 viros, atque omnia 2 ferre sub auras,
Si qua 3 tegunt: 4 teneor patriæ nec legibus ullis.
Tu modo 5 promissis maneas, 6 servataque serves
Troja fidem; si vera 7 feram, si 8 magna rependam.
Omnis spes Danaûm, et cœpti fiducia belli
Palladis auxiliis semper 9 stetit: 10 impius ex quo
11 Tydides sed enim, scelerumque inventor Ulysses
12 Fatale 13 aggressi sacrato 14 avellere templo
15 Palladium, cæsis summæ custodibus 16 arcis,
Corripuère 17 sacram effigiem, manibusque 18 cruentis
19 Virgineas ausi 20 Divæ contingere vittas:
21 Ex illo 22 fluere, ac 23 retro sublapsa referri
Spes Danaûm: fractæ 24 vires, 25 aversa Deæ mens.
26 Nec dubiis ea 27 signa dedit 28 Tritonia monstris,
29 Vix positum 30 castris simulacrum, 31 arsère 32 coruscæ
Luminibus 33 flammæ arrectis, salsusque per 34 artus
Sudor iit: terque ipsa 35 solo (mirabile dictu)
36 Emicuit, 37 parmamque ferens hastamque 38 trementem.
39 Extemplo tentanda fuga canit æquora 40 Calchas:
Nec posse Argolicis 41 exscindi Pergama 42 telis;
43 Omnia ni repetant Argis, 44 numenque reducant,
Quod pelago, et curvis secum 45 avexère carinis.

1 Qui mihi mortem paraverunt. 2 Patefacere. 3 Teguntur: vel, si qua Graji tecta et secreta habent: ob ea, quæ latent in equo. 4 Propter cædem, quam volebant mihi inferre mei. 5 Non recedas a promissa mihi salute. 6 Ab excidio, per ea, quæ dicturus sum. 7 Adferam aut dicam. 8 Beneficia, sc. detegendo arcana Græcorum. 9 Reposita est. 10 Sed enim ex quo tempore impius Tydides, &c. 11 Diomedes Tydei filius. 12 De quo in fatis erat Trojam non posse capi, dum illud haberet. 13 Attentantes. 14 Avertere. 15 Simulacrum Palladis, movens oculos, atque hastam quam manu gestabat: quod Diomedes & Ulysses cuniculis, vel (ut alii dicunt) cloacis ascenderunt in arcem, & occisis custodibus simulacrum sustulerunt. 16 In qua templum hoc erat. 17 Palladium. 18 Sanguinolentis, propter Palamedem ipsius astuto consilio interfectum. 19 Palladis ασι παρθενυ, μισογυμαυ. 20 Quas Diva in capite gerebat. 21 Post illud tempus. 22 Dilabi cœpit. 23 Id est, nullam habuit prosperitatem. 24 Danaum. 25 Et favor Palladis est aversus a Danais. 26 Imo certis et manifestis. 27 Indignationis & aversionis suæ. 28 Pallas seu Minerva: a *Tritone*, Africæ palude, apud quam, regnante Ogygio, virginali primum habitu apparuit. 29 Simulac positum fuit. 30 Græcorum. 31 Ardoris indicia emisere. 32 Micantes. 33 Oculorum Divæ. 34 Simulacri. 35 Per terram. 36 Exiliit. 37 Breve scutum. 38 Quassatam ab irata & minanti Dea. 39 Illico fugiendum esse Græcis per mare vaticinatur. 40 Augur. 41 Disrumpi. 42 Armis Græcis. 43 Auspicia nisi de novo petant Argis: quia sub prioribus illis infeliciter cessit bellum. 44 Et Palladium in Græciam asportatum reducant in locum suum. Aliis placet exp. et numen læsum reconcilient; quo favente navigaret. 45 Al. *Advexere.*

Et nunc, quod 1 patrias vento petière Mycenas,
2 Arma, Deosque parant comites, pelagoque remenso
3 Improvisi 4 aderunt. Ita 5 digerit omina Calchas.
Hanc pro Palladio 6 moniti, pro numine læso
7 Effigiem statuère; 8 nefas quæ triste 9 piaret.
Hanc tamen immensam Calchas attollere molem
Roboribus textis, 10 cæloque educere jussit;
Ne recipi 11 portis, aut duci in mœnia possit,
12 Neu populum antiqua sub relligione tueri.
13 Nam si vestra manus violasset 14 dona Minervæ,
15 Tum magnum exitium (quod Di prius 16 omen in 17 ipsum
Convertant) Priami imperio, Phrygibusque futurum.
Sin manibus vestram 18 ascendisset in urbem,
Ultro 19 Asiam magno 20 Pelopea ad mœnia bello
Venturam, et nostros ea fata manere 21 nepotes.
Talibus insidiis, perjurique arte Sinonis
Credita 22 res; 23 captique dolis, lacrymisque 24 coactis,
25 Quos neque Tydides, nec 26 Larissæus Achilles,
Non 27 anni domuère decem, non mille carinæ.
28 Hic 29 aliud majus 30 miseris, multoque 31 tremendum
Objicitur 32 magis, atque 33 improvida pectora 34 turbat.

1 Græciam patriam suam. Synecd. Id falsum est: quia adhuc in Tenedo latebant: sed dixerat Æneas, *Nos abiisse rati, & vento petiisse Mycenas.* 2 Id ideo faciunt, quia *arma*, &c. 3 Quod vere nimis accidit. 4 Redibunt. 5 Interpretatur numinis commotionem & portenta. 6 Oraculo Apollinis, vel moniti a Pallade: vel a Calchante. 7 Molem equi lignei erexerunt. 8 Diomedis & Ulyssis sacrilegium & profanationem Palladii: unde tristes effecti sunt. 9 Purgaret. 10 In cœlum usque. 11 Per portas. 12 Ne Trojanos sub priore religione, aut favore tueri posset. 13 Hoc dicit, ne læderent equum quia plerique suadebant comburi. 14 Equum. 15 Sc. *cecinit.* 16 Excidii. 17 Calchantem hujus consilii auctorem. 18 Effigies equi. 19 Asiaticos, id est, Trojanos. Metonymia. 20 Græcas urbes bello tentaturam: a Pelope Tantali filio, qui nomen indidit Peloponneso. 21 Nepotes. 22 De inducendo equo. 23 Et hi sunt capti fraude. 24 Vi expressis a Sinone, non sponte fluentibus. Sic. Ter. Eun. Act. 1. Sc. 1. *Hæc verba mehercule una falsa lacrymula, Quam oculos terendo misere vix vi expresserit, Restinguet.* 25 Nos Trojanos non domuit Græcorum virtus, sed doli. Huic loco affinis est Ovidianus ex epistola Deianiræ: *Quem non mille feræ, quem non Sthenelejus hostis, Non potuit Juno vincere, vicit amor.* 26 Thessalus. *Larissa* Thessaliæ opp. cujus in vicinia fuit Phthia Achillis patria. 27 Decennale bellum, quo a Græcis pressi fuerant. 28 Hoc tempore, id est, paulo post. 29 Portentum. 30 Trojanis. 31 Cum tremore & timore excipiendum. 32 Quam illud prius. 33 Contra Deorum insidias. 34 Commovet.

Laocoön, 1 ductus Neptuno forte sacerdos,
2 Solemnes taurum ingentem 3 mactabat ad aras.
Ecce autem 4 gemini 5 a Tenedo 6 tranquilla per alta,
(Horresco referens) 7 immensis orbibus angues
8 Incumbunt pelago, pariterque ad 9 litora tendunt:
Pectora quorum inter fluctus arrecta, 10 jubæque
Sanguineæ exsuperant undas: 11 pars cetera 12 pontum
Pone legit, 13 sinuatque immensa 14 volumine terga.
Fit 15 sonitus, spumante 16 salo: jamque arva tenebant;
Ardentesque oculos 17 suffecti sanguine, et igni,
18 Sibila lambebant linguis 19 vibrantibus ora.
20 Diffugimus visu exsangues. Illi 21 agmine certo
22 Laocoönta 23 petunt: et primum parva duorum
Corpora 24 natorum serpens amplexus uterque
25 Implicat, et miseros morsu 26 depascitur 27 artus.
Post 28 ipsum, auxilio 29 subeuntem ac 30 tela ferentem,
31 Corripiunt, 32 spirisque ligant ingentibus: et jam
33 Bis medium amplexi, 33 bis collo squamea 34 circum
Terga dati, 35 superant capite et cervicibus 36 altis.
Ille simul manibus 37 tendit divellere 38 nodos,
Perfusus 39 sanie 40 vittas, atroque veneno;
Clamores simul horrendos ad 41 sidera tollit:
42 Quales mugitus, fugit cum 43 saucius aram
Taurus, et 44 incertam excussit cervice securim.
At gemini 45 lapsu 46 delubra ad summa dracones

1 Erat quidem Apollinis sacerdos: sed quia alius certus Neptuni sacris deerat, ille idem sorte ductus Neptuno. 2 Anniversario sacrificio religiosas. 3 Mactando sacrificabat. 4 Uno tempore nati. 5 Venientes. 6 Per mare tranquillum. 7 Habentes annulos valde magnos. 8 Se toto conamine ingerunt mare. 9 Ubi Neptuno, Deo maris, sacrificabatur. 10 Cristæ sanguinei coloris excedunt aquas, ita ut extra undas eminerent. 11 Anguium. 12 Mare a tergo molliter tranat. 13 Et in sinus seu annulos collegit. 14 Involutione. 15 Aquarum sc. ex celeri annatatu anguium. 16 Mari. 17 Infecti sanguineo & igneo colore. 18 Sibilantia. 19 Micantibus, mobilibus: nullum enim animal tam celeriter linguam movet, ut triplicem habere videatur, cum una sit. 20 Nos id videntes, in diversas partes fugimus morientes solo aspectu. 21 Tractu, lapsu, impetu deliberato: ut *Leni fluit* agmine *Tibris*. 22 Sacerdotem. 23 Hostiliter aggrediuntur. 24 Laocoontis 25 Involvit ea. 26 Pascendo absumit. 27 Eorum, sc. filiorum Laocoontis. 28 Laocoonte. 29 Nati. 30 Quibus angues feriat aut depellat. 31 Invadunt. 32 Annulis. 33 Anaphora. 34 Per circuitum. 35 Supereminent. 36 In altum erectis. 37 Conatur. 38 Spiras. 39 Corrupto sanguine. 40 Quia sacerdos. 41 Cœlum. 42 Clamores tales, quales mugitus taurus tollit, &c. 43 Vulneratus. 44 Dubie incussam, nec, quam volebat, partem ferientem, ideoque certam tauro mortem non adferentem. 45 Celeri motu. 46 Templum Palladis, in arce Trojana.

Effugiunt, 1 sævæque petunt 2 Tritonidis arcem:
Sub pedibusque 3 Deæ; 4 clypeique sub 5 orbe teguntur.
Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis
6 Insinuat pavor: et 7 scelus expendisse merentem
Laocoönta ferunt; 8 sacrum qui 9 cuspide robur
10 Læserit, et 11 tergo 12 sceleratam 13 intorserit hastam.
Ducendum 14 ad sedes simulacrum, 15 orandaque 16 Divæ
Numina 17 conclamant.
Dividimus 18 muros, et 19 mœnia pandimus urbis.
20 Accingunt omnes operi, 21 pedibusque rotarum
22 Subjiciunt lapsus, et 23 stupea vincula 24 collo
25 Intendunt. Scandit 26 fatalis machina 27 muros,
28 Fœta armis. Pueri circum innuptæque puellæ
29 Sacra canunt, 30 funemque manu contingere gaudent.
Illa 31 subit, 32 mediæque 33 minans illabitur urbi.
O patria, ô divûm domus Ilium, et 34 inclyta bello
Mœnia Dardanidûm! quater ipso in 35 limine 36 portæ
37 Substitit, atque utero sonitum quater arma dedêre.
38 Instamus tamen 39 immemores cæcique furore,
Et 40 monstrum 41 infelix sacratâ 42 sistimus arce.
43 Tunc etiam 44 fatis aperit 45 Cassandra futuris

1 Ulciscentis munus suum a Laocoonte læsum. 2 Palladis, a Tritone, Africæ palude, sic dictæ. Vide supra. 3 Palladis. 4 Quem tenet. 5 Umbone. 6 Implicat se, in sinum immittitur. 7 Impietatem commissam in vulnerando equo persolvisse. 8 Deæ destinatum. 9 Hasta. 10 Violare voluerit. 11 In tergum equi. 12 Qua ipse scelestus abusus est. 13 Impulerit. 14 Ad templum Palladis. 15 Supplicationibus placanda. 16 Palladis. 17 Concordes atque uno ore clamant. 18 Superpositos Scææ portæ: *murum* autem ambitum, *mœnia* munimen esse volunt. 16 Transitum per urbis mœnia facimus. 20 Præparant se ad opus, id est, ad equum introducendum. 21 Equi. 22 Rotulas, per quas facile labatur, id est, molliter promoveatur, substernunt. 23 Funes ex stupa contortos. 24 Equi. 25 Alligant sc. ad protrahendum. 26 Exitialis. 27 Trojanos. 28 Gravida seu impleta armatis viris. Sic l. 1. *Loca fœta furentibus Austris.* Respicit autem hic ad illud: *Uterumque armato milite complent.* 29 Hymnos Deæ sacratos. 30 Quo fatalis machina trahebatur. 31 Paulatim infertur. 32 In mediam urbem. 33 Nutans, ex motu caput concutiens, & ita quasi exitium urbi extremum pollicens. Juvenalis 3. Sat. de plaustris pinum vehentibus, *nutant alte, populoque minantur.* 34 Gloriosa & nobilia virtute bellica. Quia Trojani totam Mysiam superarant. 35 Primo ingressu. 36 Scææ, in qua erat sepulcrum Laomedontis. 37 Equus. 38 Instanter laboramus introducere equum. 39 Fraudis Græcorum. 40 Ob prodigiosæ magnitudinis molem. 41 Infelicitatem & exitium nobis adferens. 42 Constituimus. 43 Cum sæpe prius idem fecisset. 44 Loquendo se de fatis futuris, id est, de excidio Trojano. 45 Priami filia & vates cui vaticinii munus dederat Apollo virginitatis libamen pactus: qua fraudatus fidem illi vera dicenti sustulit.

Ora 1 Dei jussu, non unquam credita Teucris.
Nos 2 delubra Deûm miseri, quibus ultimus esset
Ille dies, 3 festa velamus 4 fronde per urbem.
5 Vertitur 6 interea cælum, et 7 ruit Oceano nox;
8 Involvens 9 umbrâ magnâ terramque polumque,
10 Myrmidonumque dolos. 11 Fusi per mœnia Teucri
Conticuêre: 12 sopor 13 fessos complectitur artus.
Et jam 14 Argiva phalanx 15 instructis navibus 16 ibat
A 17 Tenedo, 18 tacitæ per 19 amica silentia lunæ,
20 Littora nota petens: 21 flammas cum 22 regia puppis
Extulerat: 23 fatisque Deûm defensus iniquis,
Inclusos 24 utero Danaos et 25 pinea 26 furtim
Laxat claustra Sinon: illos 27 patefactus 28 ad auras
Reddit equus: lætique cavo se 29 robore 30 promunt
31 Tisandrus, 32 Sthenelusque duces, et dirus 33 Ulysses,
34 Demissum 35 lapsi per funem, Athamasque, 36 Thoasque,

1 Apollinis. 2 Templa. 3 In dicto festo, id est, diem festum agimus. 4 Lauro & myrto. 5 Occidente Sole. Post introductum equum docet excidium Trojæ. 6 Dum omnes lætum diem agerent. 7 Præcipitatur a mari Oceano. Noctis advenientis descriptio. 8 Occultans. 9 Caligine. 10 Græcorum. Synecd. 11 Prostrati & recubantes passim. 12 Profundus somnus. 13 Ex labore introducendi equi. 14 Argivorum acies constans 8000. peditibus: Macedones *phalangem* vocant peditum stabile agmen, ubi vir viro, arma armis conserta sunt. 15 More militari. 16 Veniebat ad opprimendam Trojam somno vinoque sepultam. 17 Insula illa, in qua occultabantur. 18 Minime tum quidem lucentis, ut Græcorum insidiæ latere magis possent. Solventibus enim a Tenedo et Trojam appellentibus nondum exorta erat luna, mox urbe capta lucebat. Elegans translatio ab auribus ad oculos: nam ut silentio nil auditur: ita in tenebris nihil cernitur: An, lunam silentem pro nocte intempesta intelligi placet, quia tunc omnia tacent? 19 Grata. 20 In quibus decennium stationem & castra habuerat. 21 Faces, signum solutarum e Tenedo navium & advenientium sociarum copiarum. Pro more navigationis nocturnæ, ubi puppis regia, *the Admiral*, præfert facem sociæ classi, ut sequatur ducem. An Sinoni datum intelligimus solutarum navium signum, uti opportune laxaret claustra equi? Sinon certe facem extulisse fertur: nec non Helena, 6. Æn. 22 In qua rex erat. 23 Voluntatibus & prædestinationibus Deorum infestis Trojanis. 24 Equi. 25 Ex pinu facta. 26 Secreto aperit. 27 Apertus. 28 In lucem edit, tanquam creditum seu depositum. Horat. Od. 1. l. 1. *Navis, quæ tibi creditum Debes Virgilium, finibus Atticis Reddas incolumem, precor.* Vel reddit in auras tanquam mater fœtum sive partum. Sic terra cum fœnore dicitur reddere creditum sibi semen. 29 Equo ligneo seu roboreo. Metonymia. 30 Proferunt. 31 Polynicis & Argiæ filius. 32 Capanei & Evadnes filius. 33 Laertæ filius & Anticleæ. 34 Deorsum missum. Hinc conjicere licet altitudinem equi. 35 Descendentes. 36 Ætolorum dux.

1 Pelidesque 2 Neoptolemus, 3 primusque Machaon,
Et 4 Menelaus, et ipse 5 doli fabricator 6 Epëus,
Invadunt 7 urbem somno vinoque 7 sepultam.
Cæduntur 8 vigiles; portisque patentibus omnes
9 Accipiunt socios, atque agmina 10 conscia jungunt.
11 Tempus erat, quo prima 12 quies mortalibus 13 ægris
Incipit, et 14 dono Divûm gratissima 15 serpit.
16 In somnis ecce ante oculos mœstissimus Hector
Visus adesse mihi, largosque effundere fletus;
17 Raptatus bigis, 18 ut quondam, 19 aterque cruento
Pulvere, 20 perque pedes trajectus lora tumentes.
Hei mihi, 21 qualis erat, quantum mutatus 22 ab illo
Hectore, qui redit 23 exuvias indutus Achillis,
24 Vel Danaûm Phrygios jaculatus puppibus ignes!
25 Squalentem barbam, et concretos sanguine crines,
Vulneraque illa gerens, quæ 26 circum plurima muros
Accepit 27 patrios. 28 Ultro flens ipse videbar
29 Compellare virum, et 30 mœstas 31 expromere voces;

1 Pelei nepos, Achillis filius, sc. Pyrrhus. Patronymicum ab avo. 2 *Novus miles* dictus, quod admodum adolescentulus primum tyrocinium in bello Trojano posuit. 3 Princeps: vel *primus* arte medica. Machaon enim & Podalyrius, Æsculapii filii, propter peritiam medicæ artis ad hoc bellum vocati sunt. 4 Atrei filius, frater Agamemnonis, propter quem bella gerebantur. 5 Equi dolosi opifex. 6 Panopei filius, Æaci pronepos. 7 Trojanos gravatos, obrutos. 8 Ab officio, non ab opere: quia non vigilantes, sed vigilare debentes. 9 Reliquas Græcorum copias, e Tenedo profectas, in urbem accipiunt. 10 Quæ ventura esse certo sciebant, socia, armis, insignibus, & tesseris sibi invicem nota, e Tenedo profecta. 11 Cum urbem invaderent Græci. Describit primam noctis partem, quam *Concubiam* appellant. Docet autem Æneas, quomodo ab Hectore excitatus sit, & ad fugam faciendam admonitus. 12 Quieta dormitio. 13 Imbecillibus: vel, diuturno labore defessis. Georg. 1. *duæ mortalibus ægris Munere concessa Divum.* 14 Beneficio. 15 Molliter per membra diffunditur 16 Dum dormirem. 17 Frequenter tractus circum mœnia Trojana alligatus currui Achillis. Supra l. 1. *Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros.* 18 Ut paulo ante raptus fuerat. 19 Perfusus pulvere intermisto atro cruore. 20 Habens lora trajecta per pedes inflatos propter lora. 21 Hector tunc. 22 A specie illius Hectoris. 23 Quas occiso a se Patroclo, armis Achillis induto, detraxerat. *Exuviæ*, ab *exuendo* dictæ, sunt spolia hostibus detracta: quæ si dux duci detrahat, *opima* dicuntur, quod fecit Hector. Vide quæ nos ad Flor. p. 130. Eodem nomine & animalium cæterorum tegmina dicuntur: ut 2. Georg. *Cum positis novus* exuviis. 24 Vel cum jaculatus est ignes Trojanos in naves Græcorum, præcipue Protesilai, qui primus in littus Phrygium descendit, & interfectus est ab Hectore, ejusque navis incensa. 25 Immundam. 26 Cum clausis portis solus extra urbem cum Græcis confligeret. 27 Patriæ suæ Trojæ. 28 Priusquam me alloqueretur. 29 Alloqui. 30 Mæstitiæ indices. 31 Proferre.

O lux 1 Dardaniæ, spes ô fidissima Teucrûm,
Quae tantæ tenuere morae? quibus Hector ab 2 oris
3 Exspectate venis? ut te post multa tuorum
Funera, post varios hominumque urbisque labores
Defessi aspicimus! quæ causa 4 indigna serenos
Fœdavit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?
5 Ille nihil: nec me quærentem vana moratur:
Sed graviter gemitus imo de pectore ducens,
Heu fuge, nate Deâ, teque his, ait, eripe flammis.
Hostis habet 6 muros: 7 ruit alto a culmine Troja.
Sat patriæ, Priamoque datum. Si 8 Pergama 9 dextrâ
Defendi 10 possent, etiam 11 hac defensa fuissent.
Sacra suosque 12 tibi commendat Troja 13 penates:
Hos cape 14 fatorum comites. His 15 mœnia quære,
Magna pererrato statues quæ 16 denique 17 ponto.
Sic 18 ait: et manibus 19 vittas, 20 Vestamque potentem,
21 Æternumque 22 adytis effert 23 penetralibus 21 ignem.
Diverso interea 24 miscentur mœnia luctu:
Et magis atque magis (quanquam 25 secreta parentis
Anchisæ domus, arboribusque obtecta 25 recessit)
26 Clarescunt sonitus, 27 armorumque 27 ingruit horror.
Excutior somno, et summi 28 fastigia tecti

1 Trojæ. 2 Regionibus. 3 Diu desiderate. 4 Viro forti. 5 Ille Hector nihil respondit mihi intempestive hæc roganti: neque enim vacabat. 6 Urbem. Synecd. 7 Præceps cadit. 8 Mœnia Trojana. 9 Humano auxilio. 10 Potuissent. 11 Hac mea dextra. Æn. 11. *Hectoris Æneæque manu victoria Grajum Hæsit.* 12 Tuæ fidei. 13 Deos domesticos. Penates qui fuerint, vide supra l. 1. ad illud: *victosque Penates.* 14 Adjuvabunt tua fata, cum tui comites fuerint. 15 Urbem, sc. Lavinium, quod, parta quiete & pace in Italia, conditurus erat. 16 Post septem annorum errorem, & post atrox bellum cum Italicis hostibus gestum. 17 Mari. Synecd. 18 Hector. 19 Fascias, velamina, pepla Deorum. 20 Cujus nomine ignis cultus & σεβ.ς... in ἑστίᾳ servatus, quæ religio a Persis, quibus ignis pro Deo, tanquam solis symbolum, ad Græcos, inde ad Romanos fluxit. *Nec tu aliud Vestam quam vivam intellige flammam.* Ovid. 6. Fast. De Vesta ignisque inextincti ratione, vide quæ nos ad Sal. p. 60. 61. & 62. & Val. Max. p. 4. Flor. p. 19. Rom. Antiquit. l. 3. c. 10. 21 Perpetuo conservandum, inextinctum. In æde Deæ Vestæ ignis æternus servabatur: cui semper una ex virginibus Vestalibus diligentissima custos adhibebatur: quæ vigilando servaret, ne aliquo casu extingueretur ignis. Qui si forte per negligentiam fuisset extinctus, nequaquam alio ex igni reparare fas erat: sed accensa per fomites ex sole flamma, purus & cœlestis ignis eliciebatur. 22 Sacrariis sine aditu & accessu. 23 Penitus intrabilibus a sacerdote summo. 24 Confunduntur & perturbantur. 25 Longe posita est in secreto loco, id est, longe abfuit. 26 Clarius audiri incipiunt, increbescunt. 27 Increpat auribus meis horribilis armorum concussio. 28 Culmina.

Ascensu supero, atque 1 arrectis auribus asto.
2 In 3 segetem veluti cum flamma furentibus Austris
Incidit: aut 4 rapidus 5 montano flumine torrens
Sternit agros, sternit sata 6 læta, 7 boumque labores,
8 Præcipitesque trahit sylvas: stupet 9 inscius alto
Accipiens sonitum 10 saxi de vertice pastor.
Tum vero 11 manifesta fides, Danaûmque 12 patescunt
Insidiæ. Jam 13 Deiphobi dedit 14 ampla ruinam,
15 Vulcano 16 superante, domus: 17 jam 18 proximus ardet
Ucalegon: 19 Sigea igni freta 20 lata relucent.
Exoritur clamorque virûm, clangorque tubarum.
Arma amens capio; nec sat rationis in armis:
Sed 21 glomerare manum bello, et concurrere in 22 arcem
23 Cum sociis 24 ardent animi. Furor iraque mentem
25 Præcipitant, pulchrumque mori 26 succurrit 27 in armis.
Ecce autem telis Panthus elapsus Achivûm,
Panthus 28 Othryades, 29 arcis, Phœbique sacerdos,
Sacra manu, 30 victosque Deos, parvumque nepotem
Ipse trahit, cursuque 31 amens ad littora tendit.
Quo res summa 32 loco, 33 Panthu? 34 quam prendimus
arcem?
Vix ea fatus eram, gemitu cum talia 35 reddit:

1 Ad auscultandum. *Arrigere* enim *aures* dicuntur, qui avide auscultant, aut exspectant, quid dicendum sit. Ducta Metaphora ab animantibus, quorum plerisque mos est, siquando quid eminus audiant, *aures surrigere*, id quod cervis peculiare est. Ter. *Arrige aures. Pamphyle.* Contrarium hujus usurpat Hor. l. 1. Satyr. *Demitto auriculas, ut iniquæ mentis asellus.* Vide quæ nos ad Ter. p. 88. 2 Et accipio sonitum, velut cum, &c. 3 Maturam sc. 4 Omnia secum rapiens. 5 De monte defluente. 6 Fertilia, & agricolam ob spem amplæ messis lætificantia. 7 Fructus multi cultus & laboris. 8 Præcipitanter cum impetu detractas. 9 Nescius unde talis sonus generetur. 10 Rupis aut scopuli. 11 Fidelitas Græcorum, quæ nulla est, id est, perfidia Græcorum est manifesta: vel, manifesta veritas patuit. 12 Patefiunt. 13 Filij Priami, cui post Paridis mortem nupsit Helena: de quo plura 6. Æn. 14 Magnifica. 15 Igni. Metonym. 16 Vincente eam. 17 Cum domus Deiphobi cecidisset. 18 Proxima illi domus Ucalegontis ardet. Ponit pro domo hominem. Metonym. 19 Mare Hellesponticum sub Sigeo promontorio. 20 Late, propter magnitudinem incendii. 21 Conserere manum ad bellum. 22 Ubi res sacræ erant. 23 Quos illuc concurrere videbat. 24 Vehementer desiderant. Metaphora. 25 Præcipitanter obruunt. Q. d. Non est mirum, me arma cepisse sine ratione: nam furor &c. 26 In mentem venit. 27 In ipsa pugna & bellico actu. 28 Otrei filius, ad distinctionem alterius, qui Euphorbi f. 29 Phœbi, summa etiam arce culti: vel, templi Palladis, quod erat in arce. 30 Qui cum non transiissent evocati ad victores, comitabantur victos. 31 Sine mente & attonitus. 32 Statu. 33 Vocativus Græcus contractus. 34 Siquidem Minervæ arx, unde tu fugis, ab hoste sit occupata. 35 Respondit Panthus.

1 Venit summa dies, et ineluctabile tempus
Dardaniæ. 2 Fuimus Troës : fuit Ilium, et ingens
Gloria Teucrorum. 3 Ferus 4 omnia Juppiter Argos
Transtulit. Incensâ 5 Danai dominantur in urbe.
Arduus armatos 6 mediis in mænibus adstans
7 Fundit equus, 8 victorque Sinon incendia 9 miscet
Insultans. Portis alii 10 bipatentibus adsunt,
11 Millia quot magnis umquam venêre Mycenis :
Obsedêre alii telis 12 angusta viarum
13 Oppositi, stat 14 ferri acies mucrone corusco
15 Stricta, parata 16 neci : vix primi prælia tentant
Portarum vigiles, et 17 cæco Marte resistunt.
Talibus 18 Othryadæ dictis, et 19 numine Divûm
In flammas et in arma 20 feror : quo tristis 21 Erinnys,
Quo fremitus vocat, et sublatus ad æthera clamor.
Addunt se socios Ripheus, et maximus 22 armis
Iphitus : oblati 23 per lunam, Hypanisque, Dimasque,
Et lateri 24 agglomerant nostro : juvenisque 25 Corœbus
26 Mygdonides, 27 illis qui ad Trojam forte 27 diebus
Venerat, 28 insano 29 Cassandræ incensus amore :

1 Rogas, Ænea, quo loco sit *res summa* ? ah, nullo : venit ultima aut novissima dies regni Trojani & exitium irremediabile & inevitabile. *Quis fons, quis torrens*, inquit Macrob. l. 5. c. 1. *quod mare tot fluctibus, quot hic verbis inundavit* ? Non ultra sumus, & miserum est fuisse. 2 Perditas ac deploratas Trojanorum res indicat, ημεν Τρωες. Hic loquendi modus in proverbium abiit, ubi periisse quempiam significamus. 3 Sævus in Trojanos. 4 Fortunam, opes, imperium a nobis ad Græcos victores. 5 Græci, qui a Danao, Ægypti fratre, *Danai* appellati sunt. 6 Ubi fuerat arx. 7 Abunde emittit. Persistit in Metaphora uteri armatis gravidi, & jam parientis. 8 Voti compos. 9 Mixtim facit sine discrimine. 10 Utrinque patentibus, seu januæ portæ, quæ binis foribus discluditur. 11 Tot millia aliorum adsunt, quot unquam, &c. 12 Angustias viarum, id est, angiportus. Sic, *Strata viarum*. 13 Illis, qui ad defensionem forte occurrere tentarent. 14 Ferrata acies. Hendiadys. 15 Evaginata, nudata, id est, strictis gladiis. 16 Ad necandum. 17 Confuso in tenebris, nocturno prælio seu pugna. Metonym. 18 Panthi Otrei filii. 19 Furore itaque divinitus immisso. 20 Trahor. 21 Impatientia animi me ad vindicandam patriam trahit. Alioqui *Erinys* est una Furiarum infernalium : ita dicta, *απο τȣ εριειν τον νȣν*, id est, *a corrumpenda mente*. 22 Al. *annis*: quia infra. *Iphitus ævo Jam gravior* 23 Occupata enim jam urbe, Luna oriebatur, quæ, Græcis e Tenedo castra moventibus, nondum exorta, silebat, ut supra occinit ; *Tacitæ per amica silentia Lunæ*. 24 Sc. *se*. id est, associantur. 25 Hic Coræbus proverbio locum fecit, *Stultior Corœbo*. Tam stultus enim fuisse dicitur : ut maris undas numerare conatus sit : sed cum non potuisset ultra quinque prosequi, stupidus deinde semper habitus est. 26 Mygdonis filius. 27 Paulo ante. 28 Valde magno. 29 Filiæ Priami, & vatis, ut supra diximus.

Et 1 gener auxilium Priamo, Phrygibusque ferebat.
Infelix, 2 qui non 3 sponsæ præcepta 4 furentis
5 Audierat.
Quos ubi 6 consertos audere in prælia vidi;
Incipio 7 super his: Juvenes, 8 fortissima frustra
Pectora, si vobis 9 audentem 10 extrema cupido est
Certa sequi, quæ sit rebus fortuna videtis.
11 Excessere omnes, 12 adytis arisque relictis,
Di, 13 quibus imperium hoc steterat: succurritis urbi
Incensæ. 14 Moriamur, et in media arma ruamus.
Una salus victis, 15 *nullam sperare salutem.*
16 Sic animis juvenum furor additus. 17 Inde, 18 lupi ceu
Raptores 19 atra in nebula, quos 20 improba 21 ventris
22 Exegit 23 cæcos 24 rabies, 25 catulique relicti
Faucibus expecant 25 siccis; 26 per tela, per hostes
Vadimus 27 haud dubiam in mortem: mediæque tenemus
Urbis iter. Nox 28 atra 29 cavâ circumvolat umbrâ.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
30 Explicet, aut possit 31 lacrymis æquare labores?
Urbs 32 antiqua ruit, 33 multos dominata per annos:
Plurima perque vias sternuntur 34 inertia 35 passim
Corpora, perque domos, et relligiosa Deorum
Limina. Nec soli pœnas dant sanguine Teucri:

1 Tanquam gener esset. 2 Quod, utpote qui. 3 Cassandræ. 4 Vaticinantis, adeoque præcipientis ut in patriam rediret, eo quod Troja peritura esset. 5 Obediendo perfecerat. 6 Agglomeratos, instructos. 7 Insuper his verbis sequentibus. 8 Nullum heic hiperbaton agnoscit Ruæus, cui inhæremus & nos. 9 Sc. *me*. 10 Summa pericula mortis. 11 Dii Tutelares, si non elicio carmine evocati ad hostes transierint, certe urbe in hostium potestatem redacta, jam excessere. Vide Macrob. l. 3. Sat. c. 9. 12 Sacrariis arcanis. 13 Qui anctores & conservatores imperii nostri fuerant. 14 Irruamus in hostes armatos morituri, *υστερον πρωτερον*. 15 Sic ut desperantes de salute, & certi de morte, audacissime irruamus in hostes. Apud Justinum legimus, Locrenses, cum Crotoniensibus pugnantes, nulla alia causa vicisse, quam quod antea ob suorum paucitatem desperassent. 16 *Per talem* cohortationem meam. 17 Deinde nos vadimus, &c. 18 Sicut lupi vadunt prædatores 19 Obscura. 20 Inducens ad dira facinora. 21 Fames. 22 Extra latebras suas expulit ad prædam. 23 Excæcatos, vel cujuscunque periculi securos. 24 Sc. *&* *quos*. 25 Sitibundis aut esurientibus. 26 Per tela hostilia. Hendiadys. 27 Certam. 28 Tenebrosa. 29 Obscura. Omne enim concavum est obscurum. 30 Explicare posset. 31 Lacrymas æquare laboribus, id est, miseriis illius noctis. 32 Nobilis. 33 Quæ regnavit per bis mille & quingentos annos. 34 Inertium, nullam virtutem bellicam habentium, ut senum, fœminarum. 35 Quasi per singulos passus.

1 *Quondam etiam victis redit in* 2 *præcordia virtus*;
3 Victoresque cadunt Danai. Crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, et 4 plurima mortis 5 imago.
Primus se, Danaûm magnâ comitante 6 catervâ,
Androgeos offert nobis, 7 socia agmina 8 credens
Inscius; atque ultro verbis 9 compellat amicis.
10 Festinate viri; nam quæ tam 11 sera moratur
Segnities? alii 12 rapiunt incensa, 13 feruntque
14 Pergama: vos celsis nunc primum a navibus 15 itis?
16 Dixit: et 17 extemplo (neque enim responsa dabantur
18 Fida satis) sensit medios 19 delapsus in 20 hostes:
Obstupuit, retroque pedem cum voce repressit.
Improvisum 21 aspris veluti qui 22 sentibus anguem
Pressit 23 humi nitens, trepidusque repente 24 refugit
Attollentem iras, et cærula colla tumentem:
25 Haud secus Androgeos 26 visu tremefactus 27 abibat,
28 Irruimus, densis et 29 circumfundimur 30 armis;
Ignarosque loci passim, et formidine captos
Sternimus. 31 Aspirat primo fortuna 32 labori.
Atque hic successu exsultans, animisque Corœbus,
O socii, qua prima, inquit, fortuna salutis
Monstrat iter, quaque ostendit se 33 dextra, sequamur.
Mutemus clypeos, 34 Danaûmque 35 insignia nobis
Aptemus. *Dolus, an virtus, quis* 36 *in hoste requirat*?
37 Arma dabunt 38 ipsi. Sic fatus, deinde 39 comantem

1 Aliquando, interdum, id est, vicissim vincunt, et vincuntur Trojani. Hor. Od. 10. l. 2. *non si male nunc, & olim Sic erit: quondam* *cithara tacentem Suscitat Musam, neque semper arcum Tendit Apollo.* 2 Corda, quæ fortitudinis sedes. *Præcordia* proprie sunt membranæ, quæ exta separant ab inferiore viscerum parte: ita dicta, quod cordi *prætenduntur.* 3 Qui erant de exercitu victorum. 4 *Mille simul lethi facies.* Sil. 4. 5 Varia mortis genera significat. 6 Agmine Græcorum. 7 Sociorum. 8 Sc. *agmina nostra esse,* 9 Alloquitur. 10 Diripere urbem. 11 Tarda. 12 Diripiunt. 13 Asportant. 14 Trojam: Trojanas opes ab incendio ereptas. 15 Venitis. 16 Androgeos. 17 Illico. 18 Quibus considere posset. 19 Hellenismus, delapsum. 20 Trojanos. 21 Asperis. Syncope. 22 In sentibus seu spinis. 23 Per terram pedem figens sive incedens. 24 Anguem. 25 Applicatio similitudinis. 26 Dum nos videret hostes. 27 Abire parabat. 28 Incurrimus in Androgeum. 29 Circumcingimur. 30 Catervæ eum comitantis. 31 Favet: unde & favor *aura* dicitur: ut illud: Gaudent popularibus auris. Ovid. 1. Met. *Di cœptis* Aspirate *meis.* 32 Nostro. 33 Virtus nostra bellica. 34 Græcorum jam interfectorum. 35 Clypeis insculpta: subjicitur enim, *Clypeique insigne decorum.* 36 Proverb. *Si leonina pellis non satis est, assumenda vulpina.* 37 Contra sc. 38 Græci. 39 Cristas seu comas habentem.

Androgei galeam, 1 clypeique insigne 2 decorum
Induitur, laterique 3 Argivum accommodat ensem.
4 Hoc Rhipeus, hoc ipse Dymas, omnisque juventus
Læta facit, 5 spoliis se quisque 5 recentibus armat.
6 Vadimus immisti Danais, 7 haud numine nostro;
Multaque per 8 cæcam congressi prælia noctem
9 Conserimus; multos Danaûm dimittimus 10 Orco.
Diffugiunt alii ad naves, et littora cursu
11 Fida petunt; pars ingentem formidine turpi
Scandunt 12 rursus equum, et 13 nota conduntur in alvo.
Heu nihil invitis fas quemquam fidere Divis!
Ecce trahebatur 14 passis 15 Priameïa virgo
Crinibus 16 a templo Cassandra 17 adytisque Minervæ,
Ad cælum 18 tendens ardentia lumina 19 frustra,
20 Lumina, nam teneras 21 arcebant vincula 22 palmas.
Non 23 tulit hanc 24 speciem furiata mente 25 Corœbus,
Et sese medium injecit 26 periturus in 27 agmen.
28 Consequimur cuncti, et 29 densis incurrimus 29 armis.
Hic primum ex alto 30 delubri culmine, telis
31 Nostrorum obruimur, oriturque miserrima cædes,
Armorum 32 facie, et 33 Grajarum errore 33 jubarum.

1 Περιφραστικῶς pro clypeo. 2 Ornamentum decorum. Pugnantes ferunt signa, ut cognoscantur. In clypeis Cræcorum, erat Neptunus: in Trojanorum scutis, Minerva. 3 Græcum. 4 Accommodat sibi arma Græcorum. 5 Armis, quibus recenter hoſtem spoliaverat. 6 *Se quoque principibus permiſtum agnovit Achivis* l. 1. 7 Alienis auspiciis, Græcorum sc. quorum in armis pro Græcis habiti; vel adverso, non favente nutu seu voluntate Deorum: quia non ferebamus Minervam, noſtrum numen, in clypeis. 8 Tenebrosam. 9 Conserendo manus conficimus. 10 Neci, ad infernum. *Orcus* inferorum eſt fluvius, a Styge palude defluens: ab ὅρκος, quod eſt *juramentum*. Nam Dii per illum fluvium & per Stygem paludem jurare solebant. 11 Sc. *ſibi*, id eſt, in quibus plus, quam in armis, confidebant. 12 Denuo. 13 In qua prius fuerant occulti. 14 Diffusis, sparsis per collum: a *pando pandis*. 15 Cassandra Priami filia. 16 Quo supplex confugerat in summo discrimine Cassandra, Corœbo desponsata. Ilio capto ab Ajace Oilei vitiata, in prædæ divisione Agamemnoni cessit: cum ipso a Clytemneſtra in convivio trucidata. 17 Penitioribus locis. 18 Extendens oculos micantes ob iram. 19 Quia Dii non miserebantur ejus. 20 Anaphora. 21 Continebant, ſtringebant ne extenderentur. 22 Manus. 23 Perpessus eſt. 24 Virginis tam miserabiliter tractatæ. 25 Procus aut sponsus ejus. 26 Certus mori. 27 Cœtum hoſtium. 28 Corœbum. 29 In densa arma hoſtium. 30 Templi, unde trahebatur virgo. 31 Amicorum, id eſt, Con-Trojanorum. 32 Simulata specie armorum Græcorum, quibus induti eramus. 33 Criſtarum, quæ in clypeis Græcorum erant. *Jubæ* sunt proprie leonum, equorum, & similium a collo dependentes crines.

Tum Danai gemitu atque 1 ereptæ virginis ira,
Undique collecti 2 invadunt, acerrimus 3 Ajax,
Et 4 gemini Atridæ, 5 Dolopumque exercitus omnis.
6 Adversi rupto 7 ceu 8 quondam 9 turbine venti
Confligunt, Zephyrusque, Notusque, et lætus 10 Eois
Eurus 11 equis, stridunt sylvæ; sævitque tridenti
Spumeus, atque imo 12 Nereus 13 ciet æquora fundo.
14 Illi etiam, si quos obscura nocte per umbram
15 Fudimus insidiis, totâque agitavimus urbe,
Apparent; primi clypeos 16 mentitaque tela
Agnoscunt, atque ora 17 sono discordia 18 signant.
19 Ilicet obruimus 20 numero: Primusque Corœbus,
Peneleï dextra, 21 Divæ 22 armipotentis ad aram
Procumbit; cadit et Rhipeus, justissimus 23 unus
Qui fuit in Teucris, et 24 servantissimus æqui:
Dis 25 aliter visum. Pereunt Hypanisque Dymasque,
Confixi a sociis: nec te tua plurima, Pantheu,
Labentem pietas, 26 nec Apollinis insula texit.
27 Iliaci cineres, et flamma 28 extrema meorum,
Testor, in occasu vestro, nec tela, nec ullas
Vitavisse 29 vices Danaûm; et 30 si fata fuissent,
Ut caderem, 31 meruisse manu. 32 Divellimur inde,
Iphitus, et Pelias 33 mecum, quorum 34 Iphitus 35 ævo
Jam gravior, Pelias 36 et vulnere tardus 37 Ulyssi:

1 Quam Corœbus eripuerat. 2 Nos. 3 Oilei f. namque Telamonius ante excidium Trojanum sibi necem consciverat. 4 Duo Atrei filii, Agamemnon & Menelaus. 5 Quorum dux erat Pyrrhus. 6 Ex adverso concitati. 7 Veluti. 8 Aliquando; ut, Quondam *etiam victis redit in præcordia virtus.* 9 Globo ventorum. 10 Orientalibus: nam ab ortu spirat. 11 Quibus advehi fingitur. 12 Ponitur pro Neptuno, Deus maris, pro Deo maris: namque Neptuni proprius est tridens. 13 Concitat aquas maris. 14 Qui erant cum Androgeo. 15 Disjunximus. 16 Simulata, quæ nos Græcos esse mentiebantur. 17 Linguæ Græcæ. 18 Notant. 19 Præcipue illic, confestim. 20 Multitudinem ingruentium. 21 Palladis. 22 In cujus manu bella sunt & victoriæ. 23 Solus: vel, unus justissimorum. 24 Observantissimus æquitatis aut justitiæ. 25 Quia visum, ut moreretur, & sic superiores fiant scelerati & pereant immeriti: & est indignatio. Nam Ripheus erat dignus vita propter æquitatem. 26 Neque te protexit religio, ratiove habita est sacerdotii, cujus insigne infula Apollinis, quam gerebas, Velamentum sc. capitis sacerdotalis, vittas habens laneas, albas coccineis intextas, utrimque dependentes. 27 Trojani. 28 Quæ extremo loco meos absumpsisti. 29 Pugnas aut ictus, ut paterer vulnera & cædem a Danais, non segnius atque ipse iis inferebam. 30 Si Deorum voluntas ita ordinasset & voluisset, ut occiderer. 31 Pugnasse, id est, tantam stragem dedisse manu mea, ut Dii visi essent mihi paria fecisse, si percuti me quoque jussissent. 32 Ex ea pugna seu ab eo loco inviti separamur. 33 Sc. *divelluntur.* 34 Sc. *erat*: Epanodos seu Regressio. 35 Ætate gravior, id est, senior. 36 Etiam vulnere, non senectute. 37 Ab Ulysse illato.

Protinus ad 1 sedes Priami 2 clamore 3 vocati.
4 Hic vero ingentem 5 pugnam, 6 ceu cætera nusquam
Bella forent, nulli totâ morerentur in urbe:
Sic 7 Martem indomitum, Danaosque ad tecta ruentes
Cernimus, 8 obsessumque 9 actâ testudine 10 limen.
11 Hærent parietibus scalæ, 12 postesque sub ipsos
Nituntur gradibus; clypeosque 13 ad tela sinistris
Protecti 14 objiciunt; 15 prensant fastigia dextris.
Dardanidæ contra, 16 turres ac 17 tecta domorum
Culmina convellunt (his se, quando 18 ultima cernunt,
19 Extrema jam in morte parant defendere telis)
20 Auratasque trabes, veterum 21 decora alta parentum,
22 Devolvunt. Alii strictis 23 mucronibus imas
24 Obsedere fores, 25 has servant agmine 26 denso.
27 Instaurati 28 animi, 29 regis succurrere tectis,
30 Auxilioque levare 31 viros, 32 vimque addere victis.
33 Limen erat, 34 cæcæque fores, et pervius usus
35 Tectorum 36 inter se Priami, postesque 37 relicti
A tergo: 38 infelix qua se, dum 39 regna manebant,
Sæpius 40 Andromache ferre 41 incomitata solebat
Ad 42 soceros, et 43 avo puerum 44 Astyanacta 45 trahebat.

1 Regiam. 2 Expugnantium defendentiumque arcem. 3 Sc. *sumus*. 4 In hac regia Priami. 5 Sc. *cernimus*. 6 Veluti in nulla alia urbis parte pugnaretur a ceteris, quam in regia Priami. 7 Impetum belli ab indomitis fieri. 8 A Græcis. 9 Protectione sive connexione ex scutis contra tela & lapides facta in morem testudinis. *Testudo* enim dicebatur congregata militum multitudo consertis scutis tecta adversus impetum lapidum, aliorumque telorum desuper incidentium. 10 Fores aut portam regiæ. Synecdoche. 11 Affixæ sunt. 12 Tendentes ab inferiore parte ad ipsos postes. 13 Contra. 14 Græci. 15 Et prendere frequenter tentant summitatem murorum. 16 Materiam turrium. 17 Summitates domorum tectas tegulis abstrahunt. 18 Excidium. 19 Quam proxime imminente. 20 Auro obductas. 21 Ornamenta superba maiorum & priscorum regum Trojanorum. 22 Deorsum volvunt in hostes ascendentes. 23 Ensibus acutis. 24 Ne ruptis illis, irruerent Danai. 25 Imas fores. 26 Dense constructo adversus irrupturos. 27 In statum pristinum reducti sunt. 28 Nostri. 29 Ad succurrendum tectis regiæ aut aulæ Priami. 30 Nostro. 31 Viriliter resistentes. 32 Vires. 33 Introitus per posteriores fores. 34 Secretæ & paucis notæ, aut ab hostibus non visæ, ψευδόθυρον. 35 Domorum. 36 Ut ab altera in alteram transire liceret. 37 Erant segregati a regia & domicilio ipsius regis. 38 Propter mortem Hectoris. 39 Priami. 40 Uxor Hectoris. 41 Sine ullis pedissequis. 42 Priamum & Hecubam, socerum & socrum Andromaches. 43 Ad avum ejus Priamum. 44 Filium suum & Hectoris, quasi urbis principem, ἀστέ ἄνακτα: dictum & Scamandrum, ab aliis Nesum. Tradunt scriptores hunc a Græcis, capta Troja, e muro, aut e turri præcipitem datum fuisse. 45 Trahendo ducebat.

1 Evado ad summi fastigia 2 culminis, unde
Tela manu miseri jactabant 3 irrita Teucri.
Turrem in 4 præcipiti stantem, summisque 5 sub astra
Eductam tectis, unde omnis Troja videri,
Et Danûm 6 solitæ naves, et Achaïca castra,
Aggressi 7 ferro circum, 8 qua summa labantes
Juncturas tabulata dabant, 9 convellimus altis
Sedibus, 10 impulimusque: ea 11 lapsa repente 12 ruinam
Cum sonitu trahit, et Danaûm super agmina late
Incidit. Ast 13 alii subeunt: nec 14 saxa, nec ullum
Telorum 15 interea cessat genus.
16 Vestibulum ante ipsum primoque in limine 17 Pyrrhus
Exsultat, telis et 18 luce coruscus 18 ahenâ.
19 Qualis 20 ubi in lucem coluber 21 mala gramina pastus,
Frigida sub terra 22 tumidum quem 23 bruma tegebat,
24 Nunc positis novus exuviis, nitidusque 25 juventa,
Lubrica 26 convolvit 27 sublato pectore terga
28 Arduus ad solem, et 29 linguis 30 micat ore 29 trisulcis.
Una ingens Periphas, et 31 equorum agitator Achillis
Armiger Automedon; una omnis 32 Scyria pubes
Succedunt tecto, et flammas ad 33 culmina jactant.
Ipse inter primos correpta dura 34 bipenni
Limina perrumpit, postesque 35 a cardine vellit
Æratos: jamque excisa trabe, 36 firma 37 cavavit

1 Per hunc parvum aditum e mediis hostibus pervenio. 2 Tecti. 3 Nihil profutura, cum arx defendi nequiret. 4 Loco alto, unde quis præceps dari posset. 5 Fere usque ad astra: Hyperbole est. 6 Sc. *erant*. Zeugma. 7 Instrumentis ferreis. 8 Ab ea parte, qua summæ connexiones tabularum invalidiores & faciliores ad labendum erant. 9 Simul divellimus juncturis, quæ in alto erant. 10 In hostes. 11 Dissoluta. 12 Casum. 13 Danai subintrant locum & munus oppressorum. 14 Zeugma. 15 Dum sic alii subirent. 16 Introitum regiæ. 17 Achillis fil. ex Deidamia, Lycomedis filia. 18 Fulgore armorum æreorum. 19 Sc. *exultet*. 20 Ad lucem & solem egressus. 21 Perniciosis seu venenatis herbis. 22 Inflatum veneno. 23 Hyems. 24 Et qui nunc innovatus vetere pelle deposita. 25 Pelle nova, qualem habuit in juventa. 26 Complicat. 27 Erecto. 28 Erectus. 29 In tres sulcos fissis, id est, lingua, quæ ob celerem motum triplex videtur, id est, nunc exerit, nunc inserit linguam, sicut micantes nunc erigunt, nunc deprimunt. 30 Per vices sine ordine movetur. 31 Auriga. 32 Juventus, quæ ex Scyro insula cum Pyrrho venerat: erat enim Pyrrhus filius Deidamiæ, filiæ Lycomedis, regis Scyriæ: in cujus domo inter puellas latuit Achilles. 33 Summitatem tectorum. 34 Securi utrimque habente aciem. 35 Ab angulo, ubi est quasi cor januæ, dimovet. 36 Fortia. 37 Perforavit.

Robora, et ingentem lato dedit ore 1 fenestram.
2 Apparet 3 domus intus, et atria longa 4 patescunt;
Apparent Priami et veterum 5 penetralia 6 regum:
7 Armatosque vident stantes in limine primo.
At 8 domus interior gemitu miseroque 9 tumultu
Miscetur; penitusque 10 cavæ 11 plangoribus 10 ædes
Femineis 12 ululant. Ferit 13 aurea sidera clamor.
Tum pavidæ tectis matres ingentibus 14 errant,
Amplexæque 15 tenent 16 postes, atque oscula figunt.
Instat 17 vi patriâ Pyrrhus: nec claustra, nec ipsi
Custodes 18 sufferre valent. Labat 19 ariete crebro
Janua, et emoti procumbunt 20 cardine postes.
Fit 21 via vi: 22 rumpunt aditus, 23 primosque trucidant,
Immissi Danai, et late loca 24 milite complent.
Non 25 sic aggeribus ruptis cum spumeus amnis
26 Exiit, oppositasque evicit 27 gurgite 28 moles,
Fertur in arva furens 29 cumulo, camposque per omnes
Cum stabulis armenta trahit. Vidi ipse furentem
Cæde 30 Neoptolemum, geminosque in limine 31 Atridas:
Vidi 32 Hecubam, 33 centumque nurus, Priamumque 34 per aras
35 Sanguine 36 fœdantem 37 quos ipse sacraverat ignes.
Quinquaginta 38 illi 39 thalami (spes tanta nepotum)

1 Aperturam in medio forium in similitudinem fenestræ habentium latum hiatum. 2 Conspicitur. 3 Regia. 4 Patere incipiunt hostibus. 5 Domorum secreta. 6 Trojanorum. 7 Defensores regiæ, quos mox *custodes* vocat. 8 Ubi fœminæ infantes erant. 9 Strepitu, perturbatione. 10 Camerata tecta. 11 Immoderato fletu cum corporis agitatione. 12 Lugubrem vocem edunt. 13 Pulchra, micantia sidera: hyperbolica locutio. 14 Discurrunt. 15 Eos. 16 Quos religione sacros & sibi familiares, extremo amplexu, osculo & valedicto salutant. 17 Insolentia paterna, qua pater ejus Achilles in tali successu instare solebat: ut, *Pyrrhus Achilleides animosus imagine patris*. 18 Vim ejus sustinere possunt. 19 Trabe ingenti ferro præmunita, cornuta fronte in morem arietis (quæ a multitudine retro acta ad majorem impetum, deinde emissa propellebatur ad quassanda, labefactanda, diruendaque mœnia) frequenter impulsa. 20 Ex loco, in quo fixi erant. 21 Transitus invitis Trojanis. 22 Rumpendo obstacula faciunt accessus. 23 Quos primos offendunt obstantes. 24 Militibus, id est, agminatim irrumpunt. 25 Tam violenter, ut Græci ferebantur in aulam Priami. 26 Alveum suum. 27 Impetu aquarum. 28 Aggeres. 29 Impetu multo aquarum. 30 Pyrrhum novum militem obvios quosque trucidantem. 31 Agamemnonem & Menelaum. 32 Priami uxorem. 33 Quinquaginta filiorum uxores, natas totidem, vel *centum*, id est, plurimas: ut sit numerus finitus pro infinito. 34 Super aras, quæ miseris in periculis asyli seu confugii erant locus. 35 Sacrificiorum. 36 Imbuentem, cruentantem. 37 Quos ipse pervigiles sacraverat in ara Jovis Hercei. 38 In damnum illius. 39 Cubicula, ubi nurus cum maritis cubabant.

1 Barbarico postes auro, 2 spoliisque 3 superbi
Procubuère. 4 Tenent Danai qua 5 deficit ignis.
6 Forsitan et Priami fuerint quæ fata requiras.
7 Urbis ubi 8 captæ 9 casum, 10 convulsaque vidit
Limina tectorum, et 11 medium in penetralibus hostem;
Arma diu senior desueta trementibus 12 ævo
Circumdat nequicquam humeris, et 13 inutile ferrum
Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes.
Ædibus in mediis, 14 nudoque sub ætheris axe,
Ingens ara fuit; 15 juxtaque veterrima laurus
16 Incumbens aræ, atque umbra complexa 17 penates:
18 Hic Hecuba, et natæ 19 nequicquam altaria 20 circum
21 Præcipites 22 atra ceu tempestate 23 columbæ,
24 Condensæ, et 25 Divûm amplexæ simulacra tenebant.
Ipsum autem sumtis Priamum juvenilibus armis
26 Ut vidit: Quæ mens tam 27 dira, miserrime conjux,
Impulit 28 his 29 cingi 28 telis? aut quo ruis? inquit.
Non 30 tali auxilio, nec defensoribus 31 istis
32 Tempus eget: 33 non si ipse 34 meus nunc afforet Hector.
35 Huc tandem concede; 36 hæc ara tuebitur omnes;
Aut moriêre simul. Sic 37 ore effata, recepit
Ad sese, et 38 sacra 39 longævum in sede locavit.
Ecce autem elapsus 40 Pyrrhi de cæde Polites,
Unus natorum Priami, 41 per tela, per hostes
Porticibus longis fugit, et 42 vacua atria 43 lustrat

1 Phrygio seu Asiatico: sed Græcis cæteræ omnes gentes habitæ barbaræ. 2 Barbarorum illis affixis. 3 Superbe exstructi. 4 Occupant ab ea parte. 5 Deest. 6 Recitat jam exitum Priami. 7 Trojæ. 8 A Græcis. 9 Excidium. 10 A sedibus suis avulsa. 11 In mediis ædibus. 12 Propter senectutem. 13 Quo frustra usus usurus erat. 14 Sub dio. 15 Prope. 16 Inflexa supra aram. 17 Deos domesticos. 18 Ad hanc aram, tanquam ad asylum, confugerat Hecuba cum natis, nuribus &c. 19 Sed frustra: namque hinc per vim & scelus abstracta. 20 Anastrophe. 21 Festinæ propter tempestatem. 22 Nimbosa. 23 Convolant. 24 Compressæ & turmatim collectæ. 25 Deorum Penatium: tutas se fore ratæ ab hostili injuria loci sacri religione. 26 Postquam vidit Hecuba. 27 Furiata. 28 Juvenibus. & tibi inutilibus armis. 29 Sc. res 30 Quale tu adferre potes. 31 Inutilibus ac decrepitis, cujusmodi tu es, sed longe præstantioribus. 32 Status rerum præsentium. 33 Egeret sc. tali auxilio, quale is præstare possit, cum serum sit. 34 Filius. 35 Ad me. 36 Quæ miseris in periculis asylum seu confugii erat locus: quo qui confugissent, immunitatem impunitatemque consequebantur, qui aras amplexi fuissent. Vide quæ nos ad Ter. pag. 272. 37 Pleonasmus. 38 Sacrata, in qua summus Pontifex sedere solebat. 39 Priamum senem. 40 Quam Pyrrhus faciebat in alios, & in hunc facere parabat. 41 Per tela hostilia. Hendiadys. 42 In quibus jam nullus remanserat, ad quem se reciperet. 43 Circumspicit.

Saucius. Illum ardens 1 infesto 2 vulnere Pyrrhus
Insequitur, 3 jam jamque manu tenet, et premit hastâ.
4 Ut tandem ante oculos 5 evasit et 6 ora parentum,
Concidit, ac multo 7 vitam cum 8 sanguine fudit.
9 Hic Priamus, quamquam in 10 media jam morte tenetur,
Non tamen 11 abstinuit, nec 12 voci iræque pepercit.
At tibi, pro scelere, exclamat, pro talibus ausis,
Di, si qua est cælo pietas, quæ talia 13 curet,
Persolvant grates dignas, et præmia reddant
Debita: qui nati 14 coram me cernere lethum
Fecisti, et patrios 15 fœdasti 16 funere vultus!
At non ille, 17 satum quo te mentiris, Achilles
Talis 18 in 19 hoste fuit Priamo: sed 20 jura 21 fidemque
Supplicis 22 erubuit, corpusque 23 exangue sepulcro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit.
Sic fatus 24 senior; telumque 25 imbelle sine ictu
Conjecit: 26 rauco quod protinus 27 ære repulsum,
Et 28 summo clypei 29 nequicquam 28 umbone pependit.
Cui 30 Pyrrhus: 31 Referes ergo 32 hæc, et nuntius ibis
33 Pelidæ genitori. Illi mea 34 tristitia facta,
35 Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
36 Nunc morere. Hæc 37 dicens, 38 altaria ad ipsa
39 trementem
40 Traxit, et in multo lapsantem sanguine 41 nati;
42 Implicuitque comam lævâ, dextrâque 43 coruscum

1 Vim illaturo, hostili. 2 Telo, quo vulnus faceret. 3 Et in proximo est ut teneat. 4 Postquam. 5 Cum difficultate fuga venit 6 In conspectum Priami & Hecubæ. 7 Mortuus est. 8 Respicit ad illorum opinionem, qui animæ sedem in sanguine esse putant. 9 Hoc tempore. Decet finem vitæ Priami. 10 Manifestam & certam mortem ante oculos videt. 11 A conviciis. 12 Contumeliosæ. 13 Vindicet. 14 In conspectu meo. 15 Contaminasti. 16 Nati. 17 Progenitum: quia ejus mores non obtinet. 18 In me utcunque hoste: suppliciter venienti pro Hectoris cadavere redimendo jus, fidemque servavit. Hom. Il. ult. 19 Pro *hostem*. 20 Ne hostis ab hoste violaretur. 21 Fidem pacis ad redimendum datæ. 22 Cum rubore excepit. 23 Mortuum. 24 Priamus. 25 Imbecille, invalidum, sine viribus ad ictum & vulnus. 26 Parum sonante, eo quod sine viribus impulsum esset. 27 Clypeo æreo. 28 In summa curvatura seu media clypei parte leviter infixum est, id est, non penetravit totum clypeum. 29 Nihil, aut leviter penetrans neque vulnus faciens. 30 Respondit. 31 Sarcasmus. 32 Facinora mea. 33 Achilli, Pelei filio, patri meo. 34 Turpia, tristitiam illi allatura. 35 Ab ejus virtute & generositate degenerantem. 36 Ut sc. nuntius eas. 37 Pyrrhus. 38 Quæ a Priamo constructa erant in honorem Deorum. 39 Senectute. 40 Priamum. 41 Filii Politæ. 42 Et involvit sinistram manum coma Priami. 43 Refulgentem.

Extulit, ac 1 lateri capulo tenus abdidit ensem.
Hæc 2 finis Priami fatorum: 3 hic exitus illum
Sorte tulit, Trojam incensam, et prolapsa 4 videntem
5 Pergama; 6 tot quondam populis, terrisque 7 superbum
8 Regnatorem Asiæ. 9 Jacet ingens littore truncus,
10 Avulsumque humeris caput, et 11 sine nomine corpus.
At me tum primum 12 sævus circumstitit horror:
Obstupui: 13 subiit cari 14 genitoris imago,
15 Ut 16 regem 17 æquævum 18 crudeli vulnere vidi
Vitam 19 exhalantem. Subiit 20 deserta 21 Creüsa,
Et direpta domus, et 22 parvi casus 23 Iüli.
Respicio, et quæ sit me circum 24 copia lustro.
25 Deseruêre 26 omnes defessi, et 27 corpora saltu
Ad terram misêre, aut 28 ignibus 29 ægra dedêre.
30 (Jamque adeo 31 super 32 unus eram: cum limina Vestæ
Servantem, et tacitam secreta in sede latentem
33 Tyndarida aspicio: dant 34 clara incendia lucem
35 Erranti, passimque oculos per cuncta ferenti.
Illa sibi infestos eversa ob 36 Pergama Teucros,
Et pœnas 37 Danaûm, et 38 deserti 39 conjugis iras
Permetuens, Trojæ et patriæ comunis 40 Erinnys,

1 In latere Priami usque ad manubrium, quo capitur. 2 Exitus erat. 3 Hujusmodi & tam infelicem exitum ille sortitus est. 4 Priamum sc. 5 Arces Trojanas. 6 Pathos a fortunæ mutatione. Vide Macrob. l. 4. Sat. c. 1. 7 Nobilem, clarum. 8 Imperaverat enim Phrygiæ & Mygdoniæ. Synecd. 9 Qui jacet. Allusum a Poeta volunt ad hist. Pompeji, a Ptolemæi satellitibus cæsi: cujus truncus, capite abscisso, in litore jacuit. Negant enim Priamo ablatum caput, aut in litore cecidisse. Alii a Pyrrho raptatum Priamum ferunt ad tumulum Achillis in Sigeo, ibique prope litus cæsum. Alii Trojam in litore conditam. 10 Amputatum. 11 Non agnoscendum ablato capite: vel, sine honore sepulturæ & inscriptione nominis, ignobile. 12 Sævus. 13 Quia in mentem venit mihi. 14 Patris Anchisæ. 15 Postquam. 16 Priamum. 17 Patri meo Anchisæ coævum. 18 Violenter. 19 Efflantem. 20 Relicta domi. 21 Uxor Æneæ: filia Priami. 22 Pathos a puerili ætate, ut notat Macrob. l. 4. c. 13. 23 Ascanii, qui Astyanacti coævus erat. 24 Militum sc. quantus numerus armatorum, an sufficere posset ad resistendum hostibus. *Copia* numero singulari raro pro exercitu accipitur. 25 Me. 26 Socii. 27 Præcipitaverunt sc. 28 Praecipitaverunt se in ignes. 29 Saucia. 30 Versus 22 qui sequuntur, non admittunt quidam, ut qui Deiphobo casum suum referenti l. 6. Æn. v. 510. non consonent, ideoque amotos a Tucca, Varoque, tamquam adulterini irrepserint. 31 Supereram. Tmesis. 32 Solus. 33 Helenam Jovis e Leda, Tyndari uxore, filiam. 34 Penetralia clarificantia. 35 Per diversa loca mihi vaganti. 36 Mœnia Trojana. 37 Quas Græci ab ea exigere possent. 38 Cum Paridem sequeretur. 39 Mariti Menelai. 40 Furibundi hujus belli fax.

Abdiderat sese, atque 1 aris 2 invisa sedebat.
Exarsere 3 ignes animo : 4 subit ira cadentem
Ulcisci patriam, et 5 sceleratas sumere pœnas.
6 Scilicet 7 hæc 8 Spartam incolumis, 9 patriasque Mycenas
Aspiciet ? 10 partoque ibit 11 regina triumpho ?
12 Conjugiumque, domumque, 13 patres, natosque videbit,
14 Iliadum turbâ et Phrygiis comitata ministris ?
15 Occiderit ferrô Priamus ? Troja arserit igne ?
Dardanium toties 16 sudarit sanguine littus ?
17 Non ita. 18 Namque etsi nullum 19 memorabile nomen
20 Feminea in pœna est, nec habet 21 victoria laudem;
22 Extinxisse nefas tamen, et sumsisse 23 merentis
Laudabor pœnas: 24 animumque explesse 25 juvabit
Ultricis flammæ, et 26 cineres satiasse meorum.
Talia 27 jactabam, et furiatâ mente 28 ferebar ;)
Cum mihi se, non ante oculis tam clara, videndam
Obtulit, et purâ per noctem in luce refulsit
Alma 29 parens, confessa Deam ; qualisque videri
30 Cælicolis, et quanta solet: 31 dextraque prehensum
Continuit, 32 roseoque hæc insuper addidit ore:
33 Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras ?
Quid furis? aut quonam 34 nostri tibi cura recessit ?
Non 35 prius aspicies, ubi fessum ætate parentem
Liqueris Anchisen ? 36 superet conjuxne Creüsa,

1 Juxta aras Vestæ, ad quas confugerat. 2 Non visa, sed occulta. 3 Incendia irarum. 4 Incessit mihi. 5 De scelerata Helena : vel, sceleris pœnas. 6 Æstuans apud se deliberatio Æneæ Helenam stomachantis. 7 Quæ caput & origo mali est. 8 Suam patriam. 9 Menelai conjugis sui patriam. 10 Acquisito de Trojanis. 11 Tamquam regina. 12 Conjugem suum. 13 Parentes, aut proceres. 14 Virginum Trojanarum. 15 Postquam occisus sit ense ferreo. 16 Irrigatum sit. Hæ interrogationes indignitatem rei exaggerant in deliberatione. 17 Sc. *fiet* : atque ita negat talem triumphi speciem Helenam in patriam reportaturam. 18 Tacitæ cuidam objectioni occurrit. 19 Memoria dignum. 20 Quam de fœmina sumam. 21 In fœminam. 22 Et quanquam nefas est exstinxisse eam. 23 Meritas, vel, de ea, quæ bene meruit. 24 Animum vindictæ cupidine inflammatum. 25 Delectabit. 26 Umbras civium occisorum & manes hac hostia, his inferiis placasse: quos in sepulcris habitare persuasum erat, & hostiarum sanguine satiari : Vide quæ nos ad Flor. p. 210. 27 Inaniter dicebam. 28 Concitabar. 29 Venus. 30 A cœlestibus cœlum habitantibus : nam majores esse credebant habitu corporis Deos, quam homines. 31 Per dextram meam, qua Helenæ ictum minabar. 32 Fragranti & pulchro in morem rosæ. Sic Æn. 1. rosea *cervice refulsit* 33 Oratio Veneris, qua filium hortatur, ut pietatis potius, quam iræ aut vindictæ, rationem habeat. 34 Quam de nobis habere debes. Georg. 4 Aristæus ad matrem : *aut quo tibi nostri Pulsus amor*? 35 Potius. 36 Supersit in vita.

Ascaniusque puer ? 1 quos omnes undique Grajæ
Circum 2 errant acies : et ni mea cura 3 resistat,
Jam flammæ 4 tulerint, 5 inimicus et 6 hauserit ensis.
Non tibi 7 Tyndaridis 8 facies 9 invisa Lacænæ,
10 Culpatusve Paris; verum 11 inclementia divûm
Has evertit opes, 12 sternitque a 13 culmine Trojam.
14 Aspice (namque omnem, quæ nunc 15 obducta tuenti
Mortales 16 hebetat visus tibi, et humida circum
Caligat, 17 nubem eripiam : tu ne qua 18 parentis
Jussa time, neu 19 præceptis parêre recusa)
Hic, 20 ubi disjectas moles, avulsaque 21 saxis
Saxa vides, 22 mistoque 23 undantem pulvere fumum
24 Neptunus muros, magnoque 25 emota tridenti
26 Fundamenta 27 quatit, totamque ab 28 sedibus urbem
Eruit. Hic 29 Juno 30 Scæas 31 sævissima portas
32 Prima tenet, 33 sociumque furens a navibus agmen
34 Ferro accinta vocat.
35 Jam summas arces 36 Tritonia (respice) Pallas
37 Insedit, 38 nimbo effulgens, et 39 Gorgone sævâ.
Ipse 40 Pater Danais animos, viresque 41 secundas

1 Anchisen, Creusam, & Ascanium. 2 Divagantur. 3 Restitisset. 4 Abstulissent & absumpsissent omnes eos. 5 Ab inimicis illatus. 6 Occidisset eos. 7 Helenae Laconicae seu Spartanae. 8 Pulchritudo faciei. 9 Odiosa tibi, eo quod ob eam Trojam eversam putes. 10 Qui dicitur in culpa esse, criminosus. 11 Saevitia Deorum. Causam Trojani excidii ab Helena in Deos transfert. 12 Prosternit. 13 Imperii. 14 Q. d. Videre potes, an vera dicam. 15 Superducta tibi intueri volenti. 16 Obtundit. 17 Perturbationem. 18 Mea, quae Parens sum. 19 Parentis tui : qua sunt, *Eripe, nate, fugam, finemque impone labori.* 20 Postquam. 21 Murorum. 22 Admisto ei. Amplificat murorum ruinam a signis consequentibus : nam ex ponderum lateritiorum ruina pulvis ceu fumus in aerem surgit. 23 Ad undarum speciem in nubem se erigentem. 24 Et ubi vides, quod Neptunus, &c. Neptunus & Apollo fabricavere mœnia Trojana : cum Laomedon denegasset mercedem; Dii ob id irati fuerunt Trojanis. 25 E loco suo mota sceptro suo tres dentes habente. Censebant enim Neptunum tridente suo non solum mare, sed terram etiam movere & labefactare. 26 Murorum & aedificiorum. 27 Concutit. 28 Fundamentis suis. 29 Junoni portas tribuit, ut quae regnis praesideat. . . . 30 Ad Scaeum promontorium vergentes. 31 In Trojam. 32 Tanquam princeps expugnationis. 33 Ut priori associetur. 34 Armis ferreis. 35. . . Palladi arces, ut quae ipsius inventum & cura. *Pallas, quas condidit arces, Ipsa colat.* Et in arce Trojana praecipuus hujus Deae cultus & Palladium, memor utraque judicii Paridis. 36 A *Tritone* palude Africae sic dicta. 37 Occupavit. 38 Nube divina circumradiante. 39 Ægide seu scuto, in quo caput Medusae erat. v. l. 8. Æn. *ipsamque in pectore Divæ Gorgona.* 40 Jupiter. 41 Faustas & efficaces,

1 Sufficit : 2 ipse 3 Deos in Dardana suscitat arma.
4 Eripe, nate, fugam, finemque impone labori.
Nusquam abero, et tutum patrio te 5 limine 6 sistam.
7 Dixerat : et 8 spissis noctis se condidit umbris.
9 Apparent 10 diræ facies, inimicaque Trojæ
Numina magna Deûm.
Tum vero omne mihi visum 11 considere in ignes
Ilium, et ex 12 imo verti 13 Neptunia Troja.
14 Ac veluti summis antiquam in montibus ornum,
Cum ferro accisam, crebrisque bipennibus instant
Eruere agricolæ certatim ; illa 15 usque 16 minatur,
Et tremefacta 17 comam concusso vertice 18 nutat ;
19 Vulneribus donec paulatim evicta, 20 supremum
Congemuit, traxitque jugis avulsa 21 ruinam.
Descendo, ac ducente 22 Deo flammam 23 inter et 24 hostes
25 Expedior. Dant tela locum, flammæque 26 recedunt.
Ast ubi jam 27 patriæ 28 perventum ad limina 29 sedis,
Antiquasque domos ; genitor (quem 30 tollere in altos
Optabam 31 primum montes, primumque 32 petebam.)
Abnegat excisâ 33 vitam producere Trojâ,
Exiliumque pati. Vos ô, quibus 34 integer ævi
Sanguis, ait, 35 solidæque 36 suo stant robore vires,
37 Vos agitate fugam.

1 Abunde subministrat. 2 Emphasin habet : q. d. Jupiter ipse, qui omnibus æquus esse solet, favet Græcis : fuge ergo. 3 Neptunum, Junonem & Palladem. 4 Ubi ergo hæc omnia vides, fac, cape celeriter fugam. Horat. Od. 29. l. 3. *Eripe te moræ*. 5 Domo. Synecd. 6 Stare faciam, ducam. 7 Venus. 8 Densis. 9 Mihi se discedente fulgore matris. 10 Terribiles & infestæ facies Junonis, Palladis, Neptuni, Jovis. 11 Resolvi in carbones ignitos. 12 Sc. *fundo*, id est, funditus everti. 13 A Neptuno & Apolline condita aut muris cincta. 14 Sic Græci, faventibus Diis, everterunt Trojam, ut rustici ornum. 15 Continuo. 16 Ruinam. 17 Ramos. Metaphora ab animali ad non animal. 18 Vacillat. 19 Crebris ictibus ferri. 20 Supremum gemitum dedit. 21 Aliarum arborum. 22 Venere, numine Veneris, quæ mas & fœmina perhibetur, a Cypriis barbata culta, sed veste muliebri, cum sceptro & natura virili : quin & Θεὸς utriusque esse generis autumant. Vide Macrob. 3. Sat. 8. c. 23 Anastrophe. 24 Inter flammas hostiles. Hendiadys. 25 Expeditus ingredior : vel, impeditus extrahor. Metaphora ab animalibus, quæ, pedibus laqueo impeditis, difficulter se evolvunt. 26 A me. 27 Patris mei Anchisæ. 28 Est a me & matre. 29 Habitationis. 30 Exportare. 31 Præcipuum, vel ante filium & uxorem. 32 Appetebam. 13 Diutius victurum. 44 Non minutus. Juvenes intelligit ; quia non est integer sanguis in senibus, in quibus ille per ætatem minuitur : unde ille tremor. Sic l. 9. *Atque* integer ævi *Ascanius*. Horat. Od. 22. l. 1. *integer vitæ*. 35 Plenæ, firmæ. 36 Proprio & convenıente, sine alterius auxilio, quo eget Anchises. 37 Qui juvenes estis, cogitate de fuga.

Me si cælicolæ voluissent ducere vitam,
Has mihi servassent 1 sedes. 2 Satis una superque
Vidimus excidia, et captæ 3 superavimus urbi.
Sic, ô, 4 sic 5 positum affati discedite corpus.
Ipse 6 manu mortem inveniam. 7 Miserebitur hostis,
8 Exuviasque petet. 9 Facilis jactura sepulcri est.
10 Jam pridem invisus Divis, et inutilis annos
11 Demoror: ex quo 12 me Divûm pater, atque hominum 13 rex
Fulminis 14 afflavit 15 ventis, et 16 contigit 17 igni.
18 Talia perstabat memorans, 19 fixusque manebat.
Nos contra 20 effusi lacrymis, conjuxque Creüsa,
Ascaniusque, omnisque 21 domus, ne 22 vertere secum
Cuncta pater, fatoque 23 urgenti incumbere vellet.
24 Abnegat, inceptoque et 25 sedibus hæret in iisdem.
Rursus in arma 26 feror, mortemque miserrimus opto.
Nam quod consilium, aut quæ jam fortuna dabatur?
Mene 27 efferre pedem, genitor, te posse relicto
Sperasti? 28 Tantumque nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tantâ Superis placet urbe relinqui;
Et 29 sedet hoc animo, perituræque addere Trojæ
Teque tuosque 30 juvat: 31 patet isti janua letho.
32 Jamque aderit multo Priami de 33 sanguine Pyrrhus,

1 Habitationem. 2 Satis superque est, quod Trojam ab Hercule, sub Laomedonte semel excisam vidimus, expugnatæ urbi superstites. 3 Superstites fuimus. Sic l. 1. *Quid puer Ascanius, superatne & vescitur aura Ætherea?* 4 Cum tali animo & zelo. 5 Situm suis sedibus, id est, me pro mortuo & conclamato hic relinquite: ex more, ter Vale dicto. Æn. 11. *Æternumque vale.* 6 Mea, id est, sic irruam in hostes, ut me interficiant. 7 Senectutis meæ, & occidet me. 8 Spoliabit me. 9 Pro nihilo reputabo, si fuero insepultus. *Nec tumulum curo, sepelit natura relictos.* Mæcenas, *capit omnia tellus, Quæ genuit: cælo tegitur, qui non habet urnam.* Lucan. 10 Jam a plusculo tempore. 11 Detineo & extendo. 12 De Veneris concubitu gloriantem. 13 Jupiter. 14 Leviter tetigit. 15 Halitu, id est, levi contactu. 16 Non tamen prostravit. 17 Fulminis. 18 Talibus dictis perseverabat in moriendi consilio. 19 Obstinatus. 20 Effusi in lacrymas: vel effusis lacrymis. 21 Familia. Metonym. Cic. *Tota domus te salutat.* 22 Evertere, destruere. 23 Ipsum ad præsentem mortem impellente. 24 Constantissime negat precibus nostris acquiescere. 25 Firmis sententiis. 26 Trahor & excitor. 27 Nedum fugere. 28 Tam iniquum de pietate mea judicium, ut velim te deserere cædi expositum; aut ut tu velis nos hic morantes una perire. 29 Si hoc (nihil relinqui) firmiter decretum est tibi, stat sententia. 30 Delectat. 31 Aditus & modus patet ad illud tam ignobile, quod tamen affectas, mortis genus. 32 Statim revertetur a cæde Priami. 33 Sanguinis effusione.

1 Natum ante ora patris, 2 patrem qui obtruncat ad aras.
Hoc erat, alma parens, quo me per tela, per ignes
Eripis, ut mediis 3 hostem in 4 penetralibus, utque
Ascanium, patremque meum, juxtaque Creüsam,
Alterum in alterius mactatos sanguine cernam?
Arma, viri, 5 ferte arma: 6 vocat lux ultima victos.
Reddite me 7 Danais, sinite instaurata revisam
Prælia. Nunquam omnes hodie moriemur inulti.
8 Hic ferro accingor rursus, clypeoque sinistram
Insertabam 9 aptans, meque extra tecta ferebam.
10 Ecce autem complexa 11 pedes in limine 12 conjux
Hærebat, parvumque 13 patri tendebat Iülum:
14 Si 15 periturus abis, et nos rape in 16 omnia tecum;
Sin aliquam 17 expertus sumtis 18 spem ponis in armis,
19 Hanc primum tutare domum. 20 Cui parvus Iülus,
Cui pater, et conjux 21 quondam tua dicta 22 relinquor?
Talia 23 vociferans, gemitu 24 tectum omne replebat;
Cum subitum, dictuque 25 oritur mirabile 26 monstrum:
Namque 27 manus inter, mœstorumque ora parentum,
Ecce 28 levis summo de vertice visus Iüli
Fundere 29 lumen 30 apex, 31 tactuque 32 innoxia 33 molli
34 Lambere flamma comas, et circum 34 tempora 35 pasci.

1 Politen in conspectu patris Priami: supra, *Quo nati coram me cernere lethum Fecisti*. 2 Priamum. 3 Qui jam aderit. 4 Domus paternæ. 5 Adferte in hostes. 6 Ultimum tempus vitæ expertis ad mortem nos victos. 7 Græcis, quibus me mater eripuit. 8 Hoc tempore armo & instruo me ad certamen subeundum. 9 Eam loris clypei. 10 Ita Andromache Il. 6. Hectorem, ad bellum prodeuntem, remorari domique continere laborat. Παιδ επι κολπον εχουσα. 11 Meos. 12 Creusa. 13 Mihi patri porrigebat. 14 Et clamavit, si, &c. 15 Eo animo, ut pereas. 16 Pericula, id est, in mortem. Ejusdem generis est affectus Alcyones apud Ovid. 11. *Quod tua si flecti precibus sententia nullis Care potest conjux nimiumque es certus eundi, Me quoque tolle simul; certe jactabimur una*. Imo etiam uxoris ipsius Ovidii l. 1. Trist. El. 3. *Tum vero conjux humeris abeuntis inhærens*, &c. 17 Peritus armorum. 18 Salutis. 19 Nostram domum. 20 Domui. 21 Dum mecum vivere constituisti. 22 A te. 23 Creusa. 24 Totam domum. 25 Ostentatur. 26 Prodigium. 27 Dum mater filium patri porrigeret. 28 Ignis lambens a capite diffusus regni præsagium agnoscit Anchises augurii non imperitus, cæteris timentibus. Allusem volunt ad hist. Servii Tulli: cujus pueri admodum caput arsit in domo Tarquinii Prisci. Vide Liv. 1. 39. c. 29 Radios quosdam ignis. 30 Globulus in summitate pilei. Vide quæ nos ad Val. Max. p. 4. 31 Molliter tangens. 32 Non nocens puero. 33 Leviter tangere. 34 Capiti Iuli. 35 Nutriri, crescere.

Nos pavidi 1 trepidare metu, 2 crinemque flagrantem
Excutere, et 3 sanctos restinguere 4 fontibus ignes.
At pater Anchises oculos ad sidera 5 lætus
Extulit, et 6 cælo palmas cum 7 voce tetendit:
Juppiter omnipotens, precibus si flecteris ullis,
8 Aspice Nos; 9 hoc tantum: et, si pietate meremur,
Da deinde auxilium, pater, atque hæc 10 omnia firma.
Vix ea fatus erat 11 senior, 12 subitoque fragore
Intonuit 13 lævum; et de cælo lapsa per umbras
14 Stella 15 facem ducens multa cum luce 16 cucurrit.
Illam, summa super labentem culmina 17 tecti,
Cernimus 18 Idæâ claram se condere sylvâ,
Signantemque 19 vias: tum longo 20 limite 21 sulcus
Dat lucem, et late circum loca 22 sulfure fumant.
Hic vero 23 victus genitor se tollit ad auras,
Affaturque Deos, et 24 sanctum sidus adorat.
25 Jam jam nulla mora 26 est. Sequor, et qua ducitis, adsum.
Di patrii, servate 27 domum, servate 28 nepotem:
29 Vestrum hoc augurium, vestroq. in 30 numine Troja est,
31 Cedo equidem; nec, nate, 32 tibi comes ire recuso.

1 Trepidabamus. Enallage modi. 2 Ignem capiti inhærentem. 3 Quos postea sanctos esse didicimus, inviolabiles, cœlitus profectos. 4 Aquis mundis. 5 Ex tali portento. Nam intelligebat omen, quod a Diis datum erat. 6 Ad cœlum: ut alibi, *it clamor* cœlo. 7 Oratione sequenti. 8 Esto nobis propitius. Intuentes enim Dii juvant & favent. 9 Tam magnum bonum quod nobis portenditur. 10 Portenta confirma. Mos fuit auguribus, petere a Jove confirmari, quæ visa erant: non enim unum vidisse satis est, nisi confirmetur. 11 Anchises. 16 Jupiter confirmat augurium ab alio signo auspicato, id est, omine secuto, quod erat tonitru lævum. 13 Læva pars, quod boni est ominis. Qua enim nobis læva, a Diis dextra proveniunt. Vel, quia auspicia captantibus & Meridiem servantibus, læva auguria sunt ab Oriente, quæ melior cœli pars. Vide Macrob. l. 3. c. 1. Cic. l. 2. de Divin. 14 Et hæc etiam prospera, firmat omen, signatque viam fugæ: ducto claro lucis tractu ab Anchisæ domo ad Antandrum sub Ida. 15 Periphrasis Cometæ, quæ lucidam caudam post se trahit, & tandem labitur. 16 Celeriter tracta est per cœlum. 17 Domus nostræ. 18 Idæ, sylvæ Trojanæ, ubi erat Æneæ domus. 19 Per quas nobis fugiendum erat. 20 Metaphora ab agrorum cardinibus, in quibus proprie limites sunt, qui agros dividunt. 21 Oblongus tractus. 22 Odore sulphureo, qui mortem Anchisæ portendebat. Sulphureæ materiæ fuisse fulmina, faces & alios ignes divinos opinabantur veteres, atque hinc θεῖον sulphuri nomen. 23 Revocatus ab instituto Deorum portentis, sive firmato augurio. 24 A Diis missum, aut bonæ rei significativum. 25 Et inquit, *jam jam*, &c. 26 In me. 27 Familiam, genus. 28 Ascanium. 29 A vobis profectum. 30 Protectione, potestate. 31 A proposito meo. 32 Tecum.

Dixerat 1 ille : et jam per mœnia 2 clarior 3 ignis
Auditur , propiusque 4 æstus incendia volvunt.
5 Ergo age , care pater , cervici 6 imponere nostræ ;
Ipse subibo humeris , nec me labor iste gravabit :
7 Quo res cunque cadent , unum et commune periclum,
Una salus 8 ambobus erit. Mihi parvus Iülus
Sit comes , et 9 longe 10 servet vestigia conjux.
Vos famuli , quæ dicam , animis advertite vestris.
Est 11 urbe egressis 12 tumulus , templumque vetustum
13 Desertæ Cereris , 14 juxtaque antiqua 15 cupressus ,
Relligione 16 patrum multos 17 servata per annos;
Hanc 18 ex diverso 19 sedem veniemus in unam.
Tu , genitor, cape 20 sacra manu , patriosque penates:
21 Me , bello e tanto digressum et cæde recenti ,
Attrectare nefas , donec me 22 flumine vivo
Abluero.
Hæc fatus , 23 latos humeros 24 subjectaque colla
Veste 25 super , fulvique insternor 26 pelle leonis ,
27 Succedoque oneri. 28 Dextræ se parvus Iülus
Implicuit , sequiturque 29 patrem non passibus 29 æquis;
30 Pone subit conjux. 31 Ferimur per 32 opaca locorum:
Et me , quem dudum non ulla injecta movebant

1 Pater Anchises. 2 Qui vicinior erat. 3 Crepitus ab igne procedens. 4 Calores ex incendiis provenientes. 5 Quia jam cessisti , & ignis propinquat. 6 Sine ut imponaris. 7 Quocunque , id est , in quamcunque partem aut eventum. Tmesis. 8 Nobis. 9 E longinquo , procul sequatur : ne ab hoste advertamur multi simul. 10 Observet. 11 Offenditur ab iis , qui egressi sunt Troja. 12 Colliculus quidam. 13 Vel , quia Cereris fana in recessibus semper fundata , ad memoriam derelictæ Cereris & orbatæ filia rapta : vel quia arvorum Dea , extra urbem posita : vel quia cultus jam desuetus per decennalem obsessionem. 14 Hunc tumulum & hoc templum. 15 Quæ arbor Diti sacra ; & funebre signum ad domus funestas , maxime nobilium apud Romanos , juxta aras & templa conseri solita. 16 Majorum nostrorum. 17 Observata & venerata. 18 Ex diversis partibus sive itineribus. 19 Locum. 20 Quæ Æneæ Panthus occultaverat ante cædem factam per eum. 21 A cæde, aut etiam funere venientibus nefas sacra adire , nisi fluviali aqua prius lotis ac purificatis. 22 Aqua semper fluenti. Vide Macrob: Sat. l. 3. c. 1. 23 Lati humeri insternuntur mihi. 24 Quæ patri subjeci. Propert. l. 4. El. 1. *Cum pater in nati tremulus cervice pependit, Et verita est humeros urere flamma pios.* Vide Ovid. 13. Met. 25 Desuper. 26 Tractum est illud ab antiquis Heroibus , qui decoris & horroris gratia ad terrorem incutiendum ferarum pellibus , ac præcipue leonum , tegi solebant. 27 Et suscipio patrem in humeros , super vestem , & pellem illam. 28 Meæ. 29 Inæqualibus , quia longe brevioribus , sed pluribus : alloqui patrem dimisisset. 30 A tergo sequitur. 31 Trahimur impetu horroris. 32 Opacitatem : ut , *clausa domorum* , *strata viarum* , &c.

Tela, neque adverso 1 glomerati ex agmine Graji,
Nunc omnes terrent aure, sonus 2 excitat omnis
3 Suspensum, et pariter 4 comitique 5 onerique timentem.
Jamque propinquabam portis, omnemque videbar
Evasisse 6 viam; subito cum creber ad aures
Visus adesse pedum 7 sonitus: 8 genitorque per umbram
Prospiciens, Nate, exclamat, fuge, nate; 9 propinquant:
10 Ardentes clypeos, atque æra 11 micantia cerno.
Hic mihi nescio quod trepido 12 male numen amicum
13 Confusam eripuit 13 mentem. Namque 14 avia cursu
Dum sequor, et nota excedo regione viarum;
Heu! misero conjux 15 fatone erepta Creüsa
16 Substitit, erravitne 17 via, seu lassa 18 resedit,
Incertum; nec post 19 oculis est reddita nostris:
Nec prius amissam 20 respexi, 21 animumque 22 reflexi,
Quam 23 tumulum antiquæ Cereris 24 sedemq. sacratam
Venimus. Hic 25 demum, collectis 26 omnibus, 27 una
Defuit; et 28 comites, natumque, virumque fefellit.
Quem non 29 incusavi 30 amens hominumq. Deorumque?
Aut quid in eversa vidi 31 crudelius urbe?
Ascanium, Anchisemque patrem, Teucrosque penates,
Commendo sociis, et 32 curva valle recondo.
33 Ipse urbem 34 repeto, et cingor fulgentibus armis.

1 In formam glomeris circum me collecti. Ducta Metaphora a glomere, in quo fila in globi speciem sunt collecta. 2 Ad fugam, vel ad horrorem. 3 Dubium, perplexum. Metaphora. 4 Iulo. 5 Patri. 6 Periculosam. 7 Strepitus. 8 Anchises territus pavensque videtur sibi per imaginationis umbram videre, quæ non sunt: certe, quæ cœco, utpote fulminis afflato ventis, conspici nequaquam possent. 9 Hostes appropinquant. 10 Ferreos candefactosque. 11 Resplendentia. Quidam hæc Æneæ verba esse volunt. 12 Quis Deus non satis favorabilis, iratus, inimicus. Ut supra: *Et statio male fida carinis*. Genium malum intelligit. Prisci arbitrabantur, singulis binos genios assignatos: quorum alter salutem, alter perniciem moliretur. Quos secuti Theologi hominibus, recens natis, Angelum bonum & malum assignant. 13 Attonitum, amentem animum. 14 Loca inaccessa, ubi non erat via, saltem trita. 15 Voluntate Deorum. 16 Mansit stans. 17 Per viam sibi incognitam. 18 Remansit sedens. 19 Nisi in umbris. Tantum enim umbram ejus vidit. 20 Retrospiciendo percepi. 21 A numine male amico. 22 Ab instituto currendi ad tumulum, ut parrem & filium salvem. 23 Ad colliculum. 24 Templum. 25 Tandem: quia ex diverso convenerant. 26 Aliis. 27 Illa sola. 28 Spem fefellit comitum, &c. quia, si adfuisset, omnes simul aufugissemus. 29 Criminatus sum. 30 Factus sine mente, propter impatientiam amissæ conjugis. 31 Tristius. Catul. *Quid faciant hostes capta crudelius urbe?* 32 Vel ob circumjectos montes: vel, ob vicina littora, quæ curva dicuntur. 33 Υς ρον προτερον pro cingor armis, atque urbem repeto. 34 Quæsitum conjngem amissam.

1 Stat 2 casus renovare omnes, omnemque reverti
Per Trojam, et rursus caput objectare periclis.
Principio muros, 3 obscuraque limina portæ,
4 Qua gressum extuleram, repeto, et 5 vestigia retro
Observata sequor per noctem, et 6 lumine lustro.
Horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent.
Inde 7 domum, si forte pedem, si forte 8 tulisset,
Me refero. 9 Irruerant Danai, et 10 tectum omne tenebant.
11 Ilicet ignis 12 edax summa ad 13 fastigia vento
Volvitur: 14 exsuperant flammæ, 15 furit æstus ad auras,
Procedo, et 16 Priami 17 sedes arcemque 18 reviso.
Et jam 19 porticibus 20 vacuis Junonis 21 asylo,
22 Custodes 23 lecti 24 Phœnix, et dirus Ulysses,
Prædam asservabant. 25 Huc undique Troïa 26 gaza
Incensis erepta 27 adytis, 28 mensæque Deorum,
29 Crateresque auro solidi, 30 captivaque 31 vestis
32 Congeritur. 33 Pueri et pavidæ longo ordine matres
Stant circum.
Ausus quin etiam 34 voces jactare per 35 umbram,
Implevi clamore vias, mœstusque Creüsam

1 Fixum & decretum est mihi, velutque, fixum in animo & immorum. 2 Quos prius obieram. 3 Per noctem occulta, nec omnibus nota. Al. *obsessaque limina portæ*. 4 Per quam egressus fueram. 5 Relego retro & prosequor mea vestigia. 6 Oculos circumfero, non enim facem ferre poterat, quia proderetur. 7 Meam. 8 Rediisset domum Creusa. 9 Et cum eo venissem, *irruerant*, &c. 10 Domum occupabant. 11 Ilico, statim: sumptum a judiciis. 12 Consumens. 13 Culmina domus. 14 Evincunt domum. 15 Frangor vehementer crepitat & exilit ad auras. 16 Patris Creusæ. 17 Regiam. 18 Quia prius eam viserat. 19 Sc. *in*. 20 Amplis. 21 Loco immunitatem concedenti, a quo neminem ad supplicium abstrahere licebat, qui erat in tutela Junonis. Dictum *Asylum* απο τȣ συλαω, id est, *spolio, prædor*: vel, απο τȣ συρω, id est, *traho*, quod fugienti illuc spolia non detrahebantur. Est autem *a*, particula privativa: unde *Asylum* est locus, a quo nemo extrahi aut rapi possit. In sacris litteris *urbes perfugii* dicuntur Asyla, quæ Deus ipse constituit certis quibusdam casibus, atque iis, qui delicta non voluntaria commiserant. Vide Deut. 4. 41. 42. 22 Prædarum. 23 Electi. 24 Amyntoris filius. 25 In hanc porticum & asylum Junonis. 26 Vox Persica, quæ regiam pecuniam, thesaurum & divitias proprie significat. 27 Locis templi secretioribus, & sacratis, quæ nulli, præterquam sacerdoti, adire olim licebat. 28 Explicat, quæ Gaza dixerit. 29 Pocula sacrificatoria, facta ex solido auro. 30 Captivorum. 31 Vestes & ornamenta simulacrorum. 32 In commune præda postea dividenda. Zeugma. 33 Captivi abducendi. 34 Clamare. 35 Tenebras.

Nequidquam ingeminans 1 iterumque iterumque vocavi.
2 Quærenti, et tectis urbis sine 3 fine furenti,
4 Infelix simulacrum atque ipsius umbra Creüsæ
Visa mihi ante oculos, et 5 nota major imago.
Obstupui, 6 steteruntque 7 comæ, et vox faucibus 8 hæsit.
Tum sic 9 affari, et curas his demere dictis:
Quid tantum 10 insano 11 juvat indulgere dolori.
O dulcis 12 conjux? non hæc sine 13 numine Divûm
Eveniunt: nec te hinc 14 comitem asportare Creüsam
Fas: haud ille sinit 15 superi regnator Olympi.
Longa tibi 16 exilia, et 17 vastum maris æquor arandum.
Ad terram 18 Hesperiam venies, ubi 19 Lydius, arva
Inter 20 opima virûm, leni fluit 21 agmine 22 Tybris.
23 Illic 24 res lætæ, regnumque, et 25 regia conjux
Parta tibi: lacrymas 26 dilecte 27 pelle Creusæ.
28 Non ego 29 Myrmidonûm sedes 30 Dolopumve superbas
Aspiciam, 31 aut Grajis servitum matribus ibo,
32 Dardanis, et divæ Veneris nurus;

1 Alludit ad ritus funebres priscorum: unde, Nequicquam ait se inclamasse uxorem, de qua jam conclamatum esse crederet. 2 Quærenti eam. 3 Modo, aut mensura. 4 Infeliciter mihi ereptum. 5 Imago ejus erat major, quam ea esset, quam noram, id est, erat major, quam ea ipsa, cujus imago erat. 6 Stupore adeo lapsus est in quantitate syllabæ, cui corripiendæ Grammatici Systolem adhibent. 7 Capilli. 8 Adhæsit, id est, non potuit loqui. *Ter.* in Eun. *Lingua hæret metu.* 9 Creusa aut imago ejus visa est, cœpit. 10 Magno & inutili, vehementi. Sic. Ecl. 9. Insani *feriant sine littora fluctus.* Supra de Corœbo: insano *Cassandræ incensus amore.* 11 Delectat te indulgenter operam dare. 12 Marite. 13 Nutu & voluntate Deorum. 14 Sociam itineris tui vi & clam portare. 15 Jovis periphrasis. 16 Sc. *restant.* 17 Amplum mare navigandum est. Metaphora ab agris. 18 Italicam 19 Thuscum. Namque Lydi, Tyrrheno duce, in hac Italiæ parte consederant: *Ubi Lydia quondam Gens bello præclara, jugis insedit Etruscis.* l. 8. & 10. 20 Pinguia, fertilia. 21 Fluxu, impetu aquarum. 22 Tiberis. Syncope. Albula initio dictus: verum quod in trajectu ejus, Tiberinus, Albanorum rex, submersus sit, Tiberis nomen sortitus est: labitur ex Apennino monte. 23 Ad Tiberim in Italia. 24 Consolatur a spe commodarum & suavium rerum. 25 Lavinia Latini regis filia. 26 Quas effundis super me Creusa tibi dilecta. 27 Depelle igitur. 28 Neque enim in manus hostium Græcorum veni inter captivas abducenda. 29 Thessalorum illorum. 30 Sociorum Pyrrhi. Has duas nationes pro Græcia posuit. Vide supra. 31 At contra Hecuba *modo Regia conjux, Regia dicta parens, Asiæ florentis imago,* se Penelopæ servitium iturum conqueritur apud Ovid. 13. Met. *modo maxima rerum,* &c. 32 Ego Dardani neptis, & ab illo inclyto viro, Jovis filio, oriunda. Pathos a conditione.

1 Sed me magna Deûm genitrix 2 his detinet oris.
Jamque vale, et 3 nati serva communis amorem.
Hæc ubi dicta 4 dedit, lacrymantem, et multa volentem
Dicere, 5 deseruit, 6 tenuesque recessit in auras.
7 Ter conatus 8 ibi 9 collo dare brachia 10 circum;
Ter 11 frustra comprensa 12 manus effugit imago,
13 Par levibus ventis, 14 volucrique simillima 14 somno.
15 Sic demum 16 socios, consumtâ nocte, reviso.
Atque 17 hic ingentem comitum 18 affluxisse novorum
Invenio admirans 19 numerum, 20 matresque, virosque,
Collectam 21 exilio pubem, miserabile vulgus.
Undique convenere, animis opibusque 22 parati,
In quascumque velim 23 pelago deducere terras.
24 Jamque 25 jugis summæ 26 surgebat Lucifer 27 Idæ,
28 Ducebatque diem: Danaique obsessa tenebant
Limina portarum: nec spes 29 opis ulla dabatur.
30 Cessi, et 31 sublato 32 montem genitore petivi.

1 De Creusa memoriæ proditum est (inquit Pausanias in Phocicis) a Deum matre & Venere Græcis præreptam esse, & vindicatam in libertatem. Alii putant, Virgilium hic innuere, Creusam esse mortuam, & sepultam tellure detineri: Terram, communem omnium parentem *Matrem Deum* vocans. 2 In his regionibus. 3 Iuli Ascanii. 4 Creusa. 5 Me. 6 Vix palpabiles. 7 Τρις μεν εφωρμηθην, ελεειν τε με θυμος ανωγε, Τρις δε μοι εκ χειρων σκιη ικελον η και ονειρω Επτατο. Odyss. 11. 8 Eo tempore, quo aufugerat. 9 Ejus. 10 Per circuitum complectendo ea. 11 Quia contineri nequibat. 12 Meas. 13 Similis. 14 Cito avolanti phantasmati. 15 Id est, certior factus, quia conjugem amissam recuperare non poteram. 16 Quos in monte Ida dereliquerat in valle reconditos. 17 Ubi meos reliqueram. 18 In morem fluctuum advenisse. 19 Si Dareti Phrygio credimus, 3400. 20 Matronas. 21 Ad exilium meum obeundum. 22 Sc. *sequi*. 23 Per pelagus. 24 Auroræ descriptio. 25 Super verticem. Sol & stellæ Poetis, ex opinione & sensu vulgi dicuntur montes prospicere, & ex pelago oriri. 26 Oriebatur stella matutina lucem ferens. 27 Montis sylvosi in Phrygia. 28 Ferebar: quia solem præcedens nuntiat esse diem. 29 Servandæ aut recuperandæ urbis. 30 Locum dedi fatis, per Laocoontis exitium, per diligentiam matris, quæ mihi Deos potius, quam Græcos, inimicos ostendit, per incendium ex filii mei vertice, per hortationem patris, & religiosas voces uxoris. 31 Humeris meis. 32 Idam.

P. VIRGILII MARONIS
AENEIDOS.
LIBER III.
ARGUMENTUM.

EVersa Troja, Æneas, collectis suorum reliquiis, quæ cædi flammisque supererant, parataque apud Antandrum viginti navium classe, primum in Thraciam defertur: ubi cum futuræ urbis fundamenta poneret, territus Polydori, a Polymnestore cæsi, prodigiis, Delum petit. Consultoque ibi Apollinis oraculo, cum antiquam gentis suæ matrem, hoc est, primam originis suæ terram repetendam didicisset, falsa Anchisæ patris interpretatione adductus, Cretam contendit. Verum cum ibi quoque, positis jam mœnibus, gravissima peste exagitaretur, in somnis monitus a Diis penatibus, relicta Creta, Italiam petit. Ibi subito oborta tempestate primum ad Strophades insulas appulsus, ab Harpyiis infestatur: mox Actium delatus, in honorem Apollinis ludos celebrat. Inde Corcyram prætervectus, Epirum tenet: quæ id temporis Heleno Priami filio parebat, cui post Pyrrhi cædem Andromache in conjugium cesserat. Helenus Æneam hospitio excipit, omnique humanitatis genere complectitur, imminentiumque terra marique periculorum certiorem facit. Æneas, relicta Epiro, Tarentum, primamque Italiæ oram prætervectus, ad eam Siliciæ partem, quæ Ætnæ monti adjacet, appellitur. Ibi Achæmenidem ab Ulysse in Cyclopis antro desertum, supplicem recipit, edoctusque ab eo de Cyclopum feritate, inde anchoras solvit: memorque præceptorum Heleni, vitatis Charybdis et Scyllæ periculis, Siciliæ litora longo circuitu circumvectus, tandem Drepanum advehitur, ubi Anchises tum senio, tum longe navigationis jactatione fatigatus, fatis concedit. Inde Italiam petiturus, immissa ab Æolo subita tempestate, in Africam ejicitur: quam partem libro primo exsequitur.

POstquam 1 res, Asiæ, Priamique evertere 2 gentem
3 Immeritam 4 visum superis, 5 ceciditque 6 superbum

1 Imperium Trojanum, florentissimum in Phrygia minore, quæ in Asia, *Columen eversum occidit Pollentis Asiæ*. Sen. Troade. 2 Progeniem & domum. 3 Invidiose in Deos & fata causam excidii rejicit. 4 Placuit. Sic loquebantur veteres in rebus parum secundis. Lib. 2. *Diis aliter visum*. 5 In cineres corruit. 6 Magnifice & superbe exstructum, nobile.

1 Ilium, et omnis 2 humo fumat 3 Neptunia Troja;
Diversa 4 exsilia, et 5 desertas 6 quærere terras
7 Auguriis 6 agimur Divûm, 8 classemque sub ipsâ
9 Antandro et 10 Phrygiæ 11 molimur montibus Idæ;
Incerti quo fata 12 ferant, ubi 13 sistere detur;
14 Contrahimusque 15 viros. Vix 16 prima inceperat
16 æstas
Et pater Anchises dare 17 fatis vela jubebat.
Litora tum 18 patriæ lacrymans, portusque relinquo,
19 Et 20 campos ubi Troja fuit: feror 21 exsul in 22 altum
Cum sociis, natoque, 23 penatibus, et 24 magnis Dis.
25 Terra 26 procul 27 vastis 28 colitur 29 Mavortia campis,
(30 Thraces arant) 31 acri quondam 32 regnata 33 Lycurgo;
Hospitium antiquum 34 Trojæ, 35 sociique penates,

1 Præcipuum oppidum in Troja. 2 De terræ adhuc fumat. Nam eum excidium, cædes, & incendium cito desierint, fumus diutius perseveravit. 3 A Neptuno mœnibus cincta & fabricata Ovid. 11. Met. 4 In quibus exules degamus. 5 Ab incolis desertas, adeoque vacuas: *vel*, a Dardano quondam derelictas, Italas sc. ut Thraciam, Siciliam, Cretam, &c. 6 Ad quærendum impellimur. Græcism. ἀγόμενος ζητεῖν. 7 Imperiis, fatis, oraculis, prodigiis Deorum: ut quæ, per crinem flagrantem Iuli, & per stellam, quæ facem ducebat, portendebantur: item per monita Hectoris & Creusæ. l. 2. 8 Collectionem navium. 9 Oppido ad radicem montis, in quo Paris inter Deas judicarat, montes autem Idæ numerant 4. Phalacran, Lecton, Pergamon, Gargaron. 10 Quia etiam Ida in Creta est, sed classem parabant inter Antandrum & Idam montem. 11 Cum mole & difficultate paramus. 12 Avehant nos. 13 Subducere classem, & finire errores. 14 Congregamus. 15 Quorum in 1. meminit, Ilioneum, Cloanthum, Sergestum, Gyan, Leucaspin, Achaten, atque alios. 16 Verna temperies. Ab opportuna anni parte. 17 Secundum fata & arbitrium Deorum, aut ut fata indicabant. 18 Pathos a loco. 19 *Ecce*, inquit Macrob. l. 5. c. 1. *paucissimis verbis maximam civitatem hausit Venit summa dies*, &c. 20 Arabiles sc. quia jam ignis omnia exederat. 21 Pathos a statu & conditione. 22 Mare. 23 De penatibus l. 1. & alibi. 24 Diis majorum gentium, qui publice celebrantur, & quorum maximum imperium ac numen erat: qui sunt Jupiter, Neptunus, Apollo, &c. Enniano disticho inclusi. Vide Macrob. l. 3. c. 4. 25 Thracia sc. quam describit ab habitatoribus, militari laude, priscis gentis regibus & regni usu. Docet quomodo coactus sit diversa quærere exilia. 26 A Troja. 27 In valde amplis campis. 28 Subigitur ab agricolis. 29 Bellicosa: unde Marti patria assignatur. 30 Quam terram Thraces assiduo labore exercent. 31 Severo, bellicoso, strenuo: vites enim omnes succidi jussit, exosus Thracum ebrietatem. 32 Gubernata. 33 Thracum rege. Non ergo intelligit hic Lycurgum, sanctissimum illum Lacedæmoniensem legislatorem, sed Dryantis filium. 34 Trojanorum, qui jure hospitalitatis olim a Tracibus accipiebantur, & eos vicissim accipiebant. 35 Confœderati & amici.

Dum fortuna 1 *fuit.* Feror 2 huc, et 3 littore curvo
4 Mœnia prima 5 loco, fatis ingressus 6 iniquis:
Æneadasque meo 7 nomen de nomine 8 fingo.
9 Sacra 10 Dionææ matri, Divisque 11 ferebam
12 Auspicibus cœptorum operum: 13 superoque 14 nitentem
15 Cælicolûm 16 regi mactabam in littore 17 taurum.
18 Forte fuit 19 juxta 20 tumulus, 21 quo cornea summo
Virgulta, et 22 densis hastilibus horrida 23 myrtus.
24 Accessi; viridemque ab humo convellere * sylvam
Conatus, ramis 25 tegerem ut frondentibus aras:
26 Horrendum, et dictu video mirabile 27 monstrum:
Nam, quæ prima 28 solo ruptis radicibus * arbos
Vellitur, 29 huic 30 atro 31 liquuntur sanguine guttæ,
Et terram 32 tabo maculant. Mihi 33 frigidus horror
Membra 34 quatit, 35 gelidusque 36 coït formidine
37 sanguis.
Rursus et 38 alterius 39 lentum convellere vimen

1. Sc. *prospera*, id est, dum fortunati fuimus. 2 In hanc terram, id est, Thraciam. 3 Sc. *in*. 4 Æni oppidi. 5 Statuo. 6 Non faventibus. 7 Fuit appellata hæc urbs ab Æneæ nomine Ænos, & populi Æneadæ. 8 Voco populos illius civitatis Æneades. 9 Sacrificia. 10 Veneri, matri meæ, Dionis ex Jove filiæ, quæ una Nympharum Tethyos & Oceani fuisse dicitur. 11 Offerebam. 12 Auxiliatoribus, aut faventibus, inchoatis operibus. Hinc *auspicari* est bonis auspiciis feliciterque inchoare: ducta Metaphora ab auspiciis. 13 Cœlesti, supremo. 14 Nitidum, utpote pinguem & saginatum: *vel*, candidum, ex religione, quia Diis superis candidæ offerebantur victimæ, Diis inferis nigræ. 15 Cœlicolarum. Syncope. 16 Jovi. 17 Sacrificium non litans. itaque secutum. *Horrendum dictu, & visu miserabile monstrum.* Non Jovi nusquam, sed vel Apollini, aut Neptuno, aut Marti, taurus sacrificabatur. Committitur ergo res non ignorantia, sed ut monstro locum faceret secuturo, ut docet Macrob. l. 3. c. 10. Alii tamen taurum rite Jovi immolari tradunt. 18 Commemorat occasionem insecuti prodigii. 19 Prope eum locum. 20 Et collis & sepulcrum. 21 In quo tumulo summó, id est, in cujus vertice erat virgarum pullulantium densitas corni arboris. 22 Densitate virgultorum, unde facile hastilia fierent, inculta & aspera. 23 *At myrtus validis hastilibus, & bona bello Cornus.* 2. Georg. 24 Tumulum. * Frondes, frutices virgarum, seu densa illa hastilia virentia. 25 A causa finali. Solenne enim priscis erat, aras frondibus vestire ac ornare. 26 Maxime admirandum, & stupendum. 27 Nam, cum ramos evelleret, effluxit sanguis, quid monstri simile erat. 28 Terra, in qua sustentabatur. 29 Arbori. 30 Atri sanguinis. 31 Defluunt. 32 Sanguine atro & corrupto contaminant. Lucret. l. 3. *Et terram conspergere tabo.* 33 Me frigidum faciens. Metonym. 34 Concutit, et tremere facit. 35 Quasi congelatus. 36 Concrescit & constringitur præ timore. 37 Meus. 38 Arboris. 39 Molle & flexibile.

1 Insequor, et caussas penitus 2 tentare 3 latentes;
Ater et 4 alterius sequitur de cortice sanguis.
Multa 5 movens animo, Nymphas 6 venerabar agrestes,
7 Gradivumque patrem, 8 Geticis qui præsidet arvis,
9 Rite secundarent visus, 10 omenque levarent.
11 Tertia sed postquam majore * hastilia 12 nisu
Aggredior, genibusque 13 adversæ obluctor arenæ;
(Eloquar, an sileam?) gemitus 14 lacrymabilis imo
15 Auditur tumulo, et vox 16 reddita fertur ad aures:
17 Quid miserum, Ænea, laceras? jam parce sepulto;
18 Parce pias scelerare manus. Non me tibi Troja
19 Externum 20 tulit: haud cruor hic de stipite 21 manat.
Heu! fuge 22 crudeles terras, fuge littus 23 avarum.
Nam 24 Polydorus ego. Hic 25 confixum 26 ferrea 27 texit
Telorum 28 seges, et 29 jaculis increvit acutis.
Tum vero 30 ancipiti mentem formidine pressus
31 Obstupui, 32 steteruntque comæ, et vox faucibus 33 hæsit.
34 Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
35 Infelix Priamus 36 furtim mandârat alendum

1 Insequenter conor. 2 Tentando scrutari. 3 Mihi ignotas. 4 Virgulti. 5 Agitans. 6 Hamadryades, arborum præsides & inquilinas nativas: veritus ne forte ipsarum sanguinem elicuissem. 7 Martem, Thraciæ præsidem & Deum bellicosum. Aliis placet a *gradiendo* dictum esse, quod sc. *gradatim* in bellum vadatur. Nec vero desunt, qui, ἀπὸ τὸ κραδαίνειν, id est, *a vibrando* deducant: quod hastæ in bello *vibrentur*, torqueanturque. 8 Thraciæ arvis, cujus partem olim tenuerunt Getæ. 9 Ut prosperas facerent visiones & prodigium illud. Liv. l. 1. *Hoc velut domestico exterritus visu.* 10 Portentum illud leve ac bonum facerent. 11 Docet, quomodo agnoverit Polydorum illic sepultum, postquam a Polymnestore occisus fuerat. * Tertium virgultum. 12 Conatu evellendi. 13 Incumbo terræ, quæ in litore arenoso esse solet, mihi oppositæ. 14 Quasi a lacrymante editus. 15 A me. 16 Data, facto jam transitu. 17 Loquitur umbra Polydori. 18 Cave polluere manus tuas insontes. 19 Sed civem propinquum, affinem. 20 Produxit, educavit. 21 Distillat. 22 In quibus impium facinus commissum est. 23 In quo avarus rex imperium tenet. 24 Filius Priami, quem nostri esse creditum Polymnestori. 25 Confossum. 26 Jacula cornea myrteaque ferro armata, quæ e sepulcro enata constituunt hoc virgultum. Allusumque volunt ad hastam a Romulo ex Aventino in palatium jactam, quæ, radice acta, in arborem excrevit. 27 Sepelivit & occultavit. 28 Multitudo, copia. 29 Reviruit in hastilia illa acuta, quæ avellis. 30 Me ancipitem & dubium, quid facerem reddente. 31 Idem habetur versus sub fine sec. lib. 32 Obriguerunt capilli. 33 Adhæsit. Ter. Eun. *Lingua hæret metu.* 34 Digreditur a cœpta narratione, per occasionem, prodigii ostentati, in historiam Polydori. Adi Euripidis Hecubam, & Ovid. 13. Met. & Dictyn Cret. 35 Propter casum, qui post evenit. 36 Secreto, ne res hostibus innotesceret, & puer ad cædem deposceretur.

1 Threïcio regi, 2 cum jam diffideret 3 armis
Dardaniæ, cingique urbem obsidione videret.
4 Ille, 5 ut opes fractæ Teucrûm, et fortuna 6 recessit,
7 Res Agamemnonias, 8 victriciaque arma secutus,
9 Fas omne abrumpit: 10 Polydorum obtruncat, et 11 auro
Vi potitur. 12 *Quid non mortalia pectora cogis*
Auri 13 *sacra fames* ? 14 Postquam pavor ossa reliquit,
Delectos populi ad 15 proceres, 16 primumque parentem,
17 Monstra Deûm 18 refero, et 19 quæ sit sententia, posco.
Omnibus 20 idem 21 animus, 22 scelerată 23 excedere terrâ;
Linquere 24 pollutum hospitium, et dare 25 classibus austros.
Ergo 26 instauramus Polydoro funus, et ingens
27 Aggeritur tumulo tellus: 28 stant manibus aræ
Cæruleis mæstæ 29 vittis, 30 atraque cupresso;
Et 31 circum 32 Iliades crinem 33 de more solutæ.
34 Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
Sanguinis et 35 sacri 36 pateras, 37 animamq. 38 sepulcro

1 Thraciæ regi Polymnestori: cui Ilione maxima natarum Priami, nupserat. 2 In spem restaurandi regni Troj. quod ipse Priamus in se redempto expertus fuerat. *Consilium sapiens sceleris nisi præmia magnas Adjecisset opes.* 13 Met. Ovid. 3 Portentis Trojae, id est, cum incepisset desperare de salute Trojanorum & Trojae. 4 Polymnestor. 5 Postquam. 6 Ab eis. 7 Partes Agamemnonis, imperatoris exercitus Graecorum. 8 Victorum Graecorum. 9 Jus hospitale & socia fœdera violat. 10 Caput Polydori amputat. 11 Deposito cum Polydoro. 12 Ad quid, id est, ad omne nefas. Epiphonema per interrogationem prolatum, ut augeatur indignatio. Sal. Cat. *Namque avaritia fidem, probitatem, cæterasque bonas artes subvertit: pro his superbiam, crudelitatem, Deos neglicere, omnia venalia habere edocuit:* Vide Horat. Ode 16. l. 3. 13 Exsecranda cupido. Virg. *sacras depellere tædas.* 14 Redit a digressione ad omissam narrationem. 15 Primores & principes. 16 Et praecipue. 17 Portenta. 18 In consultationem porto, propono. 19 Quid faciendum sentiant. 20 Uniformis. 21 Erat. 22 Scelere tanto polluta. 23 Ut excederemus. 24 Violatum tali caede. 25 Classes ventis. Hypallage. 26 Ab integro facimus errantibus Polydori manibus sepulcrum aut officium funebre, quod praetermissum erat. 27 Magna moles terrae accumulatur & apportatur ad tumulum exstruendum. 28 Positae, erectae sunt Diis inferis. 29 Sertis. 30 Tristi, funebri, & ob id ingrata: quare pro funebri signo ante domos funestas poni consuevit. 31 In circuitu. 32 Mulieres Trojanae stant habentes crinem passum & sparsum per colla. 33 Patriae, aut exequiarum. 34 Inferimus in tumulum pocula in morem navium, id est, cymbarum facta: abunde repleta lacte recens mulso. *Cymbia* autem diminutive dicta sunt [illegible] *cymba*, quod navigii genus est. [illegible]e Macrob Sat. l. 5. c. 21. 35 Ex [illegible]ficio collecti. 36 Pocula patentia [illegible]ficio amplo. 37 Polydori. 38 Consepelimus.

Condimus, et magnâ 1 supremum voce ciemus.
2 Inde, ubi prima 3 fides pelago, 4 placataque venti
Dant maria, et 5 lenis 6 crepitans vocat 7 auster in altum,
8 Deducunt socii naves, et littora complent.
9 Provehimur portu; 10 terræque, urbesque recedunt.
Sacra mari colitur medio gratissima 11 tellus
12 Nereidum matri, et Neptuno 13 Ægæo;
Quam 14 pius 15 Arcitenens, oras, et littora circum
16 Errantem, 17 Gyaro celsa 18 Myconeque 19 revinxit,
20 Immotamque coli dedit, et 21 contemnere ventos.
22 Huc feror: hæc fessos tuto placidissima portu
Accipit. 23 Egressi veneramur 24 Apollinis 25 urbem.
Rex 26 Anius, rex idem hominum, Phœbique sacerdos,
27 Vittis et sacrâ 28 redimitus tempora 29 lauro,
30 Occurrit: veterem Anchisen 31 agnoscit 32 amicum:
Jungimus 33 hospitio dextras, et 34 tecta subimus.
35 Templa Dei 36 saxo venerabar structa vetusto;

1 Ultimum Vale ter conclamamus. 2 Deinde, postquam officium funebre peregimus. 3 Confidendi ratio est facta pelago, id est, ubi primum satis potuimus confidere pelago, & citra periculum vela dare. 4 Tranquilla. 5 Leniter flans. 6 Cum crepitu ad navigandum hortatur. 7 Quilibet ventus. 8 Deorsum ducunt a littore, quo eas subduxerant. Hujus enim contrarium est, *subducere*: ut l. 1. *Urbem quam statuo, vestra est*, subducite *puppes*. 9 Porto avehimur. 10 Videntur navigantibus recedere, cum ipsi recedant. Oculus quippe nos quiescere judicans, motu conspecto quasi semet retractans, terram retro tendere opinatur. 11 Delos. ins. dicta prius Ortygia. 12 Doridi. 13 Æges urbs erat Eubœæ, ubi templum Neptuni Ægaei: unde & nomen mari Ægaeo: quod tamen alii a scopulo αἶγα referente dictum autumant: alii a fluctibus protervis, & αἰγῶν more insultantibus. 14 In matrem, quam ulta est Pythone interempto; & in patriam Delon, quam prius fluctuantem vado alligavit ac fixit. 15 Apollo κλυτοτοξος, ἀργυρότοξος. Vide Macrob, l. 6. c. 4. 16 Vagantem & fluctuantem. 17 Insula in mari Ægaeo: in qua mures ferrum arrodunt. 18 Insula, quae Ovid. 7. Met. *humilis*, sed in qua mons celsus Dimastus 19 Colligavit. 20 Eam immobilem & quietam, vadoque fixam habitari. 21 Nihil curare ventos, unde prius agitabatur. 22 In hanc terram Delon nunc ita firmam ac stabilem, ut nullis tempestatibus sede sua dimoveri possit. 23 Navibus. 24 Qui eam firmavit. 25 Delon. 26 Filius Apollinis ex Staphyli filia, quam regno & sacerdotio Deli pater honoravit. Quin & olim apud varias gentes ipsi Reges atque Imperatores, iidem Sacerdotes erant & Pontifices. 27 Quia sacerdos. 28 Cinctus. 29 Quia rex. 30 Nobis. 31 Iterum novit. *Agnosco* enim & *cognosco* ita plerisque distinguuntur, ut *agnoscere* dicamus olim notos: *cognoscere*, prius incognitos. 32 Suum. 33 Hospitalitatis jure. 34 Regia sc. id est, regiam ipsam intramus. 35 Templum Apollinis. 36 Ubi templum Delphicum, aliaque in Græcia incendiis, prædonibus, ac terrae motibus diruta essent, Delium intactum semper manebat eodem saxo. Macrob. 3. l. 6. c. Sat.

1 Da propriam, 2 Thymbræe, domum: da mœnia 3 fessis,
Et 4 genus, et 5 mansuram urbem. Serva 6 altera Trojæ
Pergama, relliquias Danaûm, atque 7 immitis Achilli.
Quem sequimur? quove ire jubes? ubi ponere sedes?
Da, 8 pater, 9 augurium, atque animis 10 illabere nostris.
11 Vix ea fatus eram: tremere omnia visa repente,
12 Liminaque, laurusque 13 Dei, totusque moveri
Mons circum, et mugire 14 adytis 15 cortina 14 reclusis.
16 Submissi petimus 17 terram, et 18 vox fertur ad aures.
19 Dardanidæ 20 duri, quæ vos a stirpe parentum
Prima tulit 21 tellus, eadem vos 22 ubere læto
Accipiet 23 reduces. 24 Antiquam exquirite 25 matrem.
26 Hic 27 domus Æneæ 28 cunctis dominabitur 28 oris,
29 Et nati natorum, et 30 qui nascentur ab illis.
Hæc Phœbus: mistoque ingens exorta tumultu
Lætitia; et 31 cuncti quæ sint ea mœnia, quærunt;
32 Quo 33 Phœbus vocet errantes, jubeatque reverti.

1 Et dico sc. ostende nobis habitationem nobis debitam et perpetuam, in qua permanere possimus. 2 Apollo, cui templum fuerat huc usque in Thymbræo campo prope Trojam. 3 Nobis. 4 Propagationem generis. 5 Perduraturam. 6 Nos, qui sumus secunda mœnia, id est, tutamina Trojæ. 7 Crudelis. 8 Apollo. 9 Oraculum, aut aliud evidens signum, quo certi simus, quo eundum sit. 10 Illabendo significa, ita ut & credere & intelligere valeamus. 11 Docet, quod subsecutum sit oraculum, &c. 12 Templi. 13 Apollinis, id est, quæ in tutela ejus est, eo quod a Daphne puella, ab eo adamata, in laurum conversa fingitur. 14 Secretioribus penetralibus; quæ adire non licet, apertis. 15 Locus secretior, corio Pythonis tectus, unde responsa edebantur. 16 Humiliati. 17 Ut ab adytis perfecte vocem acciperemus. 18 Audimus vocem docentem. 19 A Dardano oriundi, qui & ipse ortum habuit ex Italia: quam vel hinc innuere voluit Oraculum ab illis repetendam. 20 Variis laboribus exerciti, fortes. 21 Italia. 22 Lata fœcunditate. 23 Redeuntes. 24 Terram patriam, id est, Italiam: sed non intellexerunt hoc Trojani. Allusum simul ad historiam Bruti & Tarquiniorum. Liv. 1. qui cum oraculum Delphici Apollinis peterent, responsum est, ejus imperium fore, qui primus matrem reversus oscularetur. Quod solus Brutus agnoscens, de navi egressus, simulans casum, osculatus est terram: unde & potitus imperio est. 25 Ovid. 13. Met. super eadem re: *Cumque dies surgunt, adeuntque oracula Phœbi, Qui petere antiquam matrem cognataque jussit Littora.* 26 In Italia. 27 Æneæ posteri. 28 Orbi terrarum: imperium Romanum innuit. 29 *Καὶ παῖδες παίδων, τοί κεν μετόπισθε γένωνται.* Iliad. 20. 30 Omnes in infinitum succedentes. 31 Trojani. 32 Ad quæ. 33 Apollo.

Tum 1 genitor 2 veterum volvens monumenta virorum,
Audite, ô proceres, ait, et 3 spes discite vestras.
Creta 4 Jovis magni 5 medio jacet insula 5 ponto;
Mons 6 Idæus ubi, et 7 gentis cunabula nostræ.
8 Centum urbes 9 habitant magnas, 10 uberrima regna:
11 Maximus unde pater (si 12 rite audita recordor)
Teucrus 13 Rhœteas 14 primum est advectus ad oras,
15 Optavitque locum 16 regno. Nondum 17 Ilium et arces
18 Pergameæ 19 steterant: 20 habitabant vallibus imis.
21 Hinc mater 22 cultrix Cybele, Corybantiaque æra,
Idæumque nemus; hinc fida silentia 23 sacris,
24 Et juncti currum dominæ subière leones.
Ergo agite; et Divûm ducunt qua jussa 25 sequamur:
26 Placemus ventos, et 27 Gnossia regna petamus:
Nec longo 28 distant 29 cursu (30 modo Juppiter adsit)
31 Tertia lux classem Cretæis sistet in oris.

1 Anchises. 2 Animo agitans testimonia, quæ nos admonere possent majorum nostrorum, unde originem traximus. *Monumenta* dicta videntur a *monendo*, & esse ea omnia, quæcunque vel defuncti causa ædificantur, vel ad memoriam alicujus, ut nos illius admoneant, ut sepulcra, statuæ, libri, & similia. 3 Unde requiem vicinam sperare potestis. 4 In qua magnus Jupiter natus dicitur. 5 In mari Mediterraneo 6 A quo is, quem in Phrygia fuisse legimus, nomen accepit. 7 Primæ origines nostri generis. *Cunabula* proprie lectuli sunt, in quibus infantes ponuntur. Hinc per Metaphoram pro primordiis & origine alicujus sumitur, ut hoc loco 8 Ἑκατόμπολιν Cretam. Ariadne Theseo apud Ovid. *Non ego te, Crete, centum digesta per urbes Aspiciam, puero cognita terra Jovi.* 9 Cretenses. 10 Fertilissima. Referunt ad illa oraculi: *eadem vos ubere læto Accipiet reduces.* 11 De qua insula primus auctor generis nostri. 12 Ut decet. 13 Phrygias, a *Rhœteo*, Trojæ promontorio. 14 Primus. Fallitur autem in ea re Anchises, quia ante Teucrum venerat Dardanus. 15 Elegit Teucer: ut l. 1. *Pars optare locum tecto.* 16 Ad regiam exstruendam. 17 Oppidum præcipuum Trojæ. 18 Trojanæ. 19 Erectæ erant. 20 Incolæ. 21 Ex hac insula, vel, a Teucro inductus cultus matris Deorum Cybeles: cymbala, quæ a Corybantibus pulsantur, & quibus Jovis nascentis vagitus celabatur. Idæ nomen & religio; silentium in sacris Deæ: *Turrigeræque urbes, bijugique ad fræna leones*: ut 10. l. Æn. 22 Exornatrix regionis nostræ. 23 Cœpta sunt sacrificiis aut rebus sacris agendis, quæ nefas notificare. 24 Ex imitatione hujus gentis tractus est mos, ut currus Cybeles a leonibus traheretur. Alludit ad fabulam Hippomenis & Atalantæ, quos Cybele in leones vertit, currumque suum subire coegit: de qua Ovid. Met. 10. 25 Navigemus in Cretam. 26 Propitios nobis reddamus Deos ventorum, sacrificio facto. 27 Cretam: cujus urbes insignes Gortyne, Cydon, Gnossus. Synecd 28 A Delo. 29 Spatio. 30 Dummodo cœlum, aura, & venti nobis auxilio sint & faveant. 31 Tertius dies.

1 Sic 2 fatus, 3 meritos 4 aris mactavit honores :
Taurum 5 Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo ;
6 Nigram 7 Hyemi pecudem, 8 Zephyris felicibus albam.
Fama 9 volat, 10 pulsum regnis 11 cessisse paternis
12 Idomenea ducem, 13 desertaque littora Cretæ,
Hoste vacare 14 domos, sedesque 15 adstare 16 relictas.
Linquimus 17 Ortygiæ portus, 18 pelagoque volamus,
19 Bacchatamque 20 jugis 21 Naxon, 22 viridemque Donysam,
Olearon, 23 niveamque Paron, 24 sparsasque per 25 æquor
26 Cycladas, et 27 crebris 28 legimus freta consita 27 terris.
29 Nauticus exoritur 30 vario certamine 29 clamor :
Hortantur socii, Cretam, 31 proavosque petamus.
Prosequitur 32 surgens a puppi ventus 33 euntes ;
Et 34 tandem 35 antiquis 36 Curetum 37 allabimur oris.
Ergo avidus muros optatæ 38 molior urbis,
39 Pergameamque voco, et lætam 40 cognomine gentem
Hortor 41 amare focos, arcemque attolere tectis.

1 Docet sacrificio peracto in Cretam profectos, & illinc pestilentia rursus pulsos. 2 Anchises. 3 Diis debitos. 4 Ad aras. 5 His enim duobus tantum, & Matri tauro sacrum fiebat. 6 Quia infaustus est Deus. 7 Tempestati, pro Deo consecratæ a Romanis. Cicero 3. de Natura Deorum. 8 Species pro genere. 9 Velociter circumferrur. 10 Regno a suis pulsum, quod a Troja redeunti sibi filium gratulatum progressum immolare parabat : ex voto, oblaturum se quod primum occurreret. 11 Excessisse. 12 Deucalionis filium. 13 A duce. 14 Cretenses. 15 Paratas esse. 16 A duce profugo. 17 Deli, ita appellatæ ab ea Ortygia, quæ in Ætolia est. Alii a coturnicibus, quæ ὄρτυγες, & ibi frequentes. 18 Et celerrime navigamus per pelagus. 19 Bacchi Orgiis celebratam : ut 2. Georg. *Virginibus* bacchata *Lacænis Taygeta*. Al. *Baccharam*, id est, vitibus consitam. 20 In montibus. 21 Insulam. 22 A pabulo, quo abundat : vel, a marmore viridi insignem maris Ægæi insulam. 23 Niveo marmore nobilem. 24 Unde & σποράδες dictæ hæ insulæ, & *freta hæc terris consita*. Præferunt alii lectionem *concita*, id est, æstu scil. crebro & reciprocis undis commota. 25 Ægæum. 26 Insulas in circuitu in morem Cycladis vestis, & circa Delon in orbem sitas. 27 Insulis toto mari sparsis, & quasi disseminatis. 28 prætemavigamus, prætervehimur. 29 Nautarum horrantium se invicem, κέλευσμα. 30 Quia cum secundo uterentur vento, certatim incumbebant veloci navigationi. 31 Majores nostros. 32 Flans posteriori parte navis, & ita a tergo. 33 Nos proficiscentes. 34 Post longa desideria, vel post bidui navigationem. 35 Unde antiquam originem traximus. 36 Populorum in Creta, qui primi cultores ejus fuerunt. 37 Infra : *Ignarique viæ Cyclopum allabimur oris*. 38 Cum mole exstruo. 39 Urbem sc. Pergamum inter Cretæ urbes agnoscunt Geographi vet. 40 Urbis. 41 Sacrificia celebrare : vel domos privatas exstruere, & arcem juxta in editiore loco ad defensionem, vel, tecta arci imponere, per Hypallagen.

Jamque fere sicco 1 subductæ 2 littore puppes,
3 Connubiis, arvisque novis operata juventus;
4 Jura, domosque 5 dabam: 6 subito cum tabida 7 membris,
Corrupto 8 cœli tractu, 9 miserandaque 10 venit
Arboribusque, satisque 11 lues, et 12 lethifer annus.
Linquebant dulces 13 animas, aut 14 ægra 15 trahebant
Corpora. 16 Tum 17 steriles 18 exurere 19 Sirius agros:
Arebant herbæ, et victum seges 20 ægra negabat.
Rursus ad oraclum 21 Ortygiæ 22 Phœbumq. 23 remenso
Hortatur pater ire mari, 24 veniamque precari:
Quam fessis finem rebus 25 ferat: unde laborum
26 Tentare auxilium jubeat, quo vertere 27 cursus.
28 Nox erat, et terris animalia somnus 29 habebat.
Effigies sacræ Divûm, 30 Phrygiique penates;
Quos mecum a Troja, mediisque ex ignibus urbis
Extuleram, visi ante 31 oculos astare 32 jacentis
Insomnis, 33 multo manifesti lumine, qua 34 se
Plena per 35 insertas 34 fundebat Luna fenestras.
Tum sic 36 affari, et curas his demere dictis:
Quod tibi 37 delato Ortygiam dicturus Apollo est,
Hic canit, et tua nos en ultro ad limina mittit.
Nos te, 38 Dardania incensa, 39 tuaque arma secuti,

1 Erant. 2 In litus. 3 Conjugia contrahere, agros signare & colere cœpere juvenes: sed non nisi auspiciis sumptis & peractis sacrificiis. Vel, juventus erat fere operata, id est, sacrificia fecerat propter conjugia, & arva jam primum ab eis arata. Virg. 1. Georg. *Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis.* 4 Civitatis. 5 Eis. 6 Occasio ad cognitionem erroris circa interpretationem oraculi Deliaci. Describit autem pestem a causis suis. 7 Hominum. 8 Aeris regione, aut climate. 9 Miserandos nos faciens. 10 Exorta est. 11 Pestis: redi ad 3. Georg. sub finem libri. 12 Mortem per pestem adferens. 13 Vitam suam, id est, moriebantur. 14 Illa infirma. 15 Eas animas, id est, anhelitum, id est, affiabantur peste. 16 Insuper. 17 Quos exurendo steriles effecit. 18 Exurebat. Enallage modi. 19 Stella in ore canis, cujus exortu intolerabilis calor in terra sentitur. *Jam rapidus torrens sitientes Sirius Indos Ardebat*, &c. 4. Georg. 20 Et ipsa lue facta, propter peccatum Anchisæ, oraculi perperam interpretati de Creta, non de Italia. 21 Deli, in quo Apollo oracula edebat. Vide supra. 22 Ad Apollinem. 23 Renavigato. 24 Hanc gratiam, ut dicat, *Quem fessis*, &c. 25 Constituat. 26 Attentando obtinere. 27 Navigationis nostræ. 28 Sic l. 4. *Nox erat, & placidum carpebant fessa soporem Corpora.* Docet, quomodo Dii penates cohortati sint in Italiam proficisci. 29 Occupabat. 30 De his lib. 1. & 2. supra. 31 Meos. 32 Cubantis mei. 33 Mihi visibiliter apparentes. 34 Lumen suum infundebat, inspergebat. 35 Quæ ædibus interpositæ erant. 36 Affari & alloqui visi sunt, ac certiores facere, quonam flectendum sit iter. 37 Postquam delatus fueris in Delon. 38 Troja. 39 Tuam protectionem, tuum imperium secuti sumus.

Nos 1 tumidum 2 sub te 3 permensi classibus æquor,
Iidem venturos 4 tollemus in astra 5 nepotes,
Imperiumque 6 urbi dabimus. Tu 7 mœnia 8 magnis
Magna para, longumque fugæ ne 9 linque laborem.
Mutandæ 10 sedes. 11 Non hæc tibi 12 littora suasit
Delius, aut 13 Cretæ jussit considere Apollo.
14 Est locus, Hesperiam Graji cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ.
OEnotrii coluere viri: nunc fama minores
Italiam dixisse, ducis de nomine, gentem.
15 Hæ nobis 16 propriæ sedes; 17 hinc 18 Dardanus ortus,
18 Jasiusque pater, genus a 19 quo Principe 20 nostrum.
Surge age, et hæc lætus longævo dicta 21 parenti
22 Haud dubitanda refer: 23 Corytum, terrasque require
24 Ausonias. 25 Dictæa negat tibi Juppiter arva.
Talibus 26 attonitus visis, ac 27 voce Deorum,
(28 Nec sopor illud erat; sed coram agnoscere 29 vultus,
30 Velatasque comas, præsentiaque ora videbar:
Tum 31 gelidus toto manabat corpore 31 sudor),
32 Corripio e 33 stratis corpus, tendoque 34 supinas
Ad cælum cum 35 voce manus, et 36 munera libo
37 Intemerata 38 focis. Perfecto lætus 39 honore

1 Procellosum. 2 Sub ductu tuo. 3 Perfecte mensi sumus, id est, pernavigavimus. 4 Extollemus. 5 Posteros tuos. 6 Romæ. 7. Romæ sc. septem montes comprehendentis. 8 Nepotibus, posteris. 9 Relinque. 10 Habitationes, id est, discedendum est e Creta. 11 Confirmat ab auctoritate oraculi Deliaci: quod perperam interpretatus fuit Anchises. 12 Habitanda. 13 In Creta. 14 Topographia Italiæ, a nominis ratione, incolarum antiquitate, rei militaris gloria, ubertate soli, & a majoribus, qui inde Phrygiam primi coloniam deduxere. Habentur quatuor hi versus l. 1. ex ore Ilionei. 15 Hesperia, aut Italia. 16 Perpetuæ 17 Ex his regionibus Italiæ. 18 Jasius & Dardanus filii Coryti, regis Hetruriæ, de hæreditate patris defuncti decertarunt. Siculus Hispaniæ rex, Atlantis filius, litteris Jasii accitus fratres pacavit. Dardanus postea Jasium fratrem per scelus interceptum peremit. Quod parricidium ulturus avunculus Siculus, Dardanum Hetruria expulit. Ille primum Samothraciam, inde in Asiam delatus, Ilium condidit: ab illo Erichthonius, Tros, Ilus, Laomedon, Priamus. 19 Quorum priori & principe viro Dardano. 20 Trojanum. 21 Anchisæ. 22 Certissima & verissima. 23 Hetruriæ opp. a Coryto rege conditum: unde Dardanus venit. 24 Italas, ab Ausone Ulysses & Calypsus filio. 25 Cretensia. *Dicte* mons Cretæ: hinc *Dictæus*, id est, Cretensis. 26 Stupefactus visionibus. Est autem *Visum*, cum res ita evenit eodem modo, quo apparuit. 27 Responso. 28 Nec videbam illud per insomnia. 29 Penatium Deorum. 30 Vittis. 31 Qui stuporem indicabat. 32 Celeriter rapio. 33 Lectis. 34 Sursum erectas. 35 Prece sequenti. 36 Thus & vinum offero. 37 Rite perfecta. 38 Aris Deorum Penatium. 39 Honorifico sacrificio.

Anchisen facio 1 certum, 2 remque ordine pando.
3 Agnovit 4 prolem ambiguam, 5 geminosque parentes,
Seque 6 novo veterum deceptum errore 7 locorum.
8 Tum memorat: Nate, 9 Iliacis exercite fatis,
Sola mihi tales 10 casus 11 Cassandra canebat.
Nunc 12 repeto hæc generi portendere debita nostro,
Et sæpe Hesperiam, sæpe Itala regna, 13 vocare.
Sed quis ad 14 Hesperiæ venturos littora Teucros
Crederet? 15 aut quem 16 tum vates Cassandra 17 moveret?
18 Cedamus Phœbo, et moniti 19 meliora sequamur.
Sic 20 ait: et cuncti 21 dictis paremus 22 ovantes.
Hanc 23 quoque deserimus 24 sedem, paucisque 25 relictis
Vela 26 damus, vastumque 27 cavâ trabe currimus æquor.
Postquam 28 altum tenuêre rates, nec jam amplius ullæ
Apparent terræ; cælum undique, et undique pontus:
Tum mihi cæruleus supra caput astitit 29 imber,
30 Noctem, hyememque ferens, et 31 inhorruit unda tenebris.
32 Continuo venti volvunt mare, 33 magnaque surgunt
Æquora. Dispersi jactamur 34 gurgite vasto.
35 Involvêre diem nimbi, et 36 nox humida cælum

1 Certiorem. Gradus pro gradu. 2 Aperio omnia, quo ordine dicta & facta sint. 3 Pater Anchises agnovit statim errorem suum, ex geminis originis auctoribus, Dardano multo ante ex Italia, Teucro longo post tempore in Phrygiam ex Creta profecto. 4 Gentem Trojanam duplicem: vel, incertam, quo parente, Dardano ne an Teucro, dicatur orta. 5 Duos: Dardanum sc. & Teucrum 6 Insolito. 7 Cretæ & Italiæ. 8 Deinde eloquitur. 9 Fatigate, exercitate totum decennium proximum fatis Trojanis debitis. 10 Eventus miseros, ut diu erraremus Italiam quærentes. 11 Priami filia & vates. 12 Memoria sc. id est, memini fata denuntiasse & signis prædixisse, hæc eventura nostro generi. 13 Exoptare. 14 Italiæ. 15 Vaticiniorum fide sublata. *Dei jussu non unquam credita Teucris*: supra Æn. 2. 16 Cum obsidione urbs nostra premeretur. 17 Incitaret ad credendum. 18 Pareamus monitis Phœbeis, quæ Italiam significant. 19 Quam hic nacti sumus, unde dira peste propellimur. 20 Anchises. 21 Monitis ejus. 22 Lætitia exsultantes. 23 Ut prius Thraciam deseruimus. 24 Civitatem in Creta jam exstructam. 25 Qui Pergamum, novam a se conditam urbem, incolerent. Al. *relictis*, id est, pestilentia absumptis. 26 Ventis. 27 Nave incurrimus. 28 Profundum mare, uti est in medio. 29 Nubes densa. 30 Caliginem & tempestatem pluviosam, qualis hyberno tempore esse solet. 31 Facta est horrida. 32 Assiduo motu. 33 Integræ convolutiones aquarum oriuntur. 34 Mari amplo. Sic 1. Æn. *Apparent rari nantes in* gurgite vasto. 35 Nubes pluviosæ implicuerunt claritatem diurnam. 36 Nubes pluviosa aspectum cæli oculis nostris eripuit.

Abstulit. 1 Ingeminant abruptis nubibus 2 ignes.
3 Excutimur cursu, et 4 cæcis erramus in undis.
Ipse diem noctemque 5 negat discernere 6 cælo,
Nec meminisse viæ mediâ 7 Palinurus in undâ.
Tres adeo 8 incertos cæca caligine 9 soles
Erramus 10 pelago, 11 totidem sine 12 sidere noctes.
Quarto terra die primum se 13 attollere tandem
Visa, 14 aperire procul montes, ac volvere fumum.
Vela cadunt; remis 15 insurgimus: haud mora, nautæ
Adnixi torquent spumas, et 16 cærula verrunt.
17 Servatum ex undis 18 Strophadum me littora primum
Accipiunt. Strophades 19 Grajo stant nomine dictæ
20 Insulæ in Ionio magno, quas 21 dira Celæno,
22 Harpyiæque colunt aliæ, 23 Phineïa postquam
24 Clausa domus, 25 mensasque metu liquêre priores.
26 Tristius haud 27 illis monstrum, nec sævior ulla
Pestis et ira Deûm 28 Stygiis sese extulit undis.
29 Virginei 30 volucrum vultus, fœdissima ventris
31 Proluvies, 32 uncæque manus, et pallida semper
Ora 33 fame.
34 Huc ubi 35 delati portus intravimus; ecce

1 Se id est, ingeminantur, multiplicantur fulgura, crepant tonitrua. 2 Coruscationes & fulmina. 3 A proposito itinere averrimur. 4 Tenebrosis, in quibus nulla patebat certa via. 5 Sc. *se posse.* 6 Per inspectionem cœli. 7 Gubernator regiæ navis peritissimus: de quo vide l. 5. 8 Dubios an dies an nox esset. 9 Dies. 10 In mari. 11 Etiam tres. 12 Apparitione cujusvis sideris. 13 Nam terra videtur exsurgere, cum litoribus appropinquamus. 14 Ostendere. 15 Innitimur, ut ad terram appellamur. 16 Maria cærulei coloris invertunt remis suis. Metaphora a scopis ducta ad remos. 17 A submersione & præsenti periculo naufragii liberatum. De nautis & oleastro l. 12. Servati ex undis *ubi figere dona solebant.* 18 ἀπὸ τῆς στροφῆς, id est, *a reversione*: quod Calais & Zethus, Boreæ filii alati, huc usque Harpyias persecuti, *revertebantur* in Arcadiam, ab Iride moniti, ne ulterius Jovis canes persequerentur: cum prius *Plotæ* dictæ fuissent hæ insulæ. 19 Vocabulo Græco, nam στροφὴ est *reversio*, ut diximus. 20 Duæ. 21 Execrabilis. 22 Monstra volucria & rapacia: unde & nomen habent (nam ἁρπύζω, est *rapio*) tria. Aello, id est, Ἑλοῦσα ἄλλο *alienum tollens*: Ocypete, id est, *citius auferens*: Celæno, Celænum Græci *nigrum* vocant *Harpyias malas*, pro nequissimis mulieribus usurpasse videtur Apulejus. 23 Phineus rex Arcadiæ, liberos ex priore uxore, suasu Harpalices superinductæ iis novercæ excæcavit. Hanc impietatem Dii ulti & ipsum oculis privarunt, missis insuper his monstris, quæ cibos ejus fœdarent. 24 Harpyiis, per Zethum & Calaim, Boreæ filios. 25 Regis Phinei, quas prius polluerant. 26 Execrabilius. 27 Harpyiis. 28 Infernalis lacus. 29 Sunt sc. quales virgines habent. 30 Harpyiarum. 31 Sordis effusio. 32 Ungues curvi, Græci γαμψώνυχες. 33 Voracitate. 34 In has Harpyiarum insulas. Docet, quomodo ab Harpyis infestati fuerint. 35 Necessitate sc. nam sponte venimus, non deferimus, nisi necessitate.

1 Læta boum 2 passim campis armenta videmus,
3 Caprigenumque pecus, nullo custode, per 4 herbas
5 Irruimus 6 ferro, et Divos, ipsumque vocamus
7 In partem prædamque Jovem. Tum littore curvo
Extruimusque 8 toros, dapibusque epulamur opimis.
At subitæ 9 horrifico lapsu de montibus adsunt
Harpyiæ, et magnis quatiunt clangoribus alas,
10 Diripiuntque 11 dapes, contactuque omnia fœdant
Immundo: tum 12 vox tetrum dira inter odorem.
Rursum in 13 secessu longo sub rupe cavatâ,
Arboribus clausi circum atque horrentibus umbris,
Instruimus mensas, arisque 14 reponimus ignem:
Rursum ex 15 diverso cœli 16 cæcisque latebris
17 Turba 18 sonans prædam 19 pedibus circumvolat uncis:
Polluit ore dapes. Sociis tunc arma capessant
Edico, et dirâ bellum 20 cum gente gerendum.
Haud secus ac jussi 21 faciunt, 22 tectosque per herbam
Disponunt enses, et scuta 23 latentia 24 condunt.
Ergo ubi 25 delapsæ sonitum per curva dedêre
Littora; 26 dat signum 27 speculâ 28 Misenus ab alta
29 Ære cavo. 30 Invadunt socii, et 31 nova prælia tentant,
32 Obscænas 33 pelagi ferro 34 fœdare volucres.
Sed neque vim plumis ullam, nec vulnera tergo
Accipiunt, celerique fugâ 35 sub sidera lapsæ,
36 Semesam prædam et 37 vestigia fœda relinquunt.
38 Una in præcelsâ consedit rupe 39 Celæno,

1 Pinguia: vel, per Hypallag. Nos læti. 2 Pasci ubique. 3 Caprorum & caprarum. 4 Pascua. 5 In armenta & gregem. 6 Telis ferreis. 7 In prædationem & participationem prædæ. Moris enim erat Romanis, ad prædam exituris, ut Jovi prædatori partem voverent. 8 Lectos discubitorios ex herbis intortis: qui in unoquoque toro tres erant ad capiendum cibum parati. 9 Horrifice labentes. 10 In diversum trahentes rapiunt. 11 Nostras. 12 Sc. *auditur.* 13 Loco secreto. 14 Iterum ponimus, id est, iterum sacrificamus Jovi, quem in partem prædæ invocaveramus. 15 Tractu: vel, diversis partibus aeris. 16 Obscuris, occultis. 17 Harpyiarum. 18 Volans, clangens. 19 Unguibus. 20 Cum crudeli animantium genere. 21 Socii. 22 Tegunt & disponunt; ut ex inopinato eas ita adoriantur. 23 Quæ occultando latere faciebant. 24 Abscondunt. 25 Harpyiæ deorsum lapsæ de rupe. 26 Ineundi prælii, id est, classicum canit. 27 A loco editiore, unde speculabatur opportunitatem invadendi. 28 Tibicen, *quo non præstantior alter Ære ciere viros, Martemque accendere cantu.* l. 6. 29 Lituo, tuba. 30 Harpyias. 31 Insolita: vel, quia rarum est pugnare cum Harpyis: vel, quia vulnerari non poterant. 32 Adversa portendentes. 33 Circa pelagus versari solitas. Ideo Terræ & Ponti, ut alii, Neptuni filias: inde mox, *regno patrio*, id est, Neptunio, insula sc. 34 Trucidare, dilacerare. 35 In sublime. 36 Semivoratam. 37 Indicio unguium suorum. 38 Harpyiarum. 39 Nomine.

1 Infelix vates, 2 rumpitque hanc pectore vocem:
3 Bellum etiam 4 pro cæde boum, stratisque juvencis,
5 Laomedontiadæ, 6 bellumne inferre paratis?
Et 7 patrio 8 Harpyas insontes pellere regno?
9 Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta:
Quæ Phœbo 10 pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, vobis * Furiarum ego 11 maxima 12 pando.
13 Italiam cursu petitis, ventisque 14 vocatis
15 Ibitis Italiam, 16 portusque intrare licebit:
Sed non ante 17 datam cingetis mœnibus urbem,
Quam vos 18 dira fames, nostræque injuria 19 cædis,
20 Ambesas 21 subigat 22 malis absumere mensas.
23 Dixit, et in sylvam pennis ablata 24 refugit.
At sociis subitâ gelidus formidine sanguis
25 Deriguit: 26 cecidère animi, nec jam amplius armis,
Sed votis, precibusque jubent exposcere 27 pacem,
* Sive 28 Deæ, seu sint * diræ, obscænæque volucres.
At pater Anchises, 29 passis de littore 29 palmis,
Numina magna vocat, 30 meritosque indicit honores:
Di, prohibete 31 minas: Di, 32 talem avertite 32 casum,
Et placidi servate 33 pios. Tum littore funem

1 Nuntia infelicitatis: ut Homer. μαντις κακων. 2 Violenter expressit, id est, locuta est hoc modo. 3 Exordium abruptum, & cum stomacho enunciatum, continens expostulatoriam de injuria & damno acceptis. 4 Quia occidistis boves nostros, & quia prostravistis juvencos nostros. 5 Trojani, a perfido rege Laomedonte denominati & instituti, qui Deos, Apollinem & Neptunum, fraudavit mercede sua. 6 Repetitio emphatica. Q. d. ubi veniam precari debebatis, & damnum reponere, injuriam majorem infertis. 7 Patris nostri Neptuni. 8 Quæ vobis, priusquam boves auferretis, nihil nocuimus. 9 Intelligite hæc mea dicta & intellecta memoriæ mandate. 10 Jupiter * Easdem enim Harpyias & furias & Canes; apud Superos, Diras & Aves; in medio, Harpyias. 11 A sua auctoritate. 12 Manifesto, declaro. 13 Vaticinium Harpyiæ. 14 Invocatis in auxilium vestrum. 15 Pervenietis quidem in Italiam. 16 Italicos. 17 Concessam vobis a Diis. 18 Dirum Harpyiæ Celænus vaticinium, cui etiam eventus respondit. l. 7. *Heus etiam mensas consumimus, inquit Iulus.* 19 In boves & juvencos nostros illatæ. 20 Circumesas; circumrosas. 21 Compellat, cogat. Sic l. 6. *Castigatque auditque dolos*, subigitque *fateri.* 22 Mandibulis ac dentibus devorare quadras sive orbiculos paniceos, e quibus cibum sumebant, quique carnibus subjiciebantur. 23 Celæno. 24 Avolavit, ne placari posset a Trojanis. 25 Congelatus est. Sic supra: *Gelidusque coit formidine sanguis.* 26 Animi sociorum labefactati sunt. Propert. cecidit *spiritus ille suus.* 27 Veniam. 28 Quæcunque essent, quæ futura præsciebant & prædicebant. 29 Extensis manibus. 30 Sacrificia congruentia, aut quæ mereantur expiationem, solemni ritu denuntiat. 31 Quæ minatur dira Celæno. 32 Tam diram famem. 33 Religiosos Trojanos.

Diripere, 1 excussosque jubet 2 laxare rudentes.
3 Tendunt vela Noti: 4 ferimur spumantibus undis,
Qua cursum ventusque, gubernatorque vocabant.
Jam 5 medio apparet fluctu 6 nemorosa 7 Zacynthos,
Dulichiumque, Sameque, et 8 Neritos ardua saxis.
9 Effugimus scopulos Ithacæ, 10 Laërtia regna,
Et terram 11 altricem 12 sævi 13 execramur Ulyssi.
Mox et 14 Leucatæ 15 nimbosa cacumina montis,
Et 16 formidatus nautis 17 aperitur Apollo.
18 Hunc petimus fessi, et parvæ succedimus 19 urbi.
20 Anchora de prorâ jacitur. Stant 21 littore puppes.
Ergo 22 insperatâ tandem tellure potiti,
23 Lustramurque Jovi, votisque incendimus 24 aras,
25 Actiaque 26 Iliacis celebramus littora ludis.
Exercent 27 patrias oleo 28 labente 29 palæstras
Nudati socii. 30 Juvat evasisse tot urbes
Argolicas, mediosque fugam tenuisse per 31 hostes.
32 Interea 33 magnum Sol circumvolvitur 33 annum,

1 Extensos. 2 Explicare ventis funes velorum & antennarum. 3 Extendunt. 4 Celeriter avehimur. 5 Sc. e. 6 Sylvosa. 7 Graciæ insula. 8 Mons Ithacæ: a quo Ulysses *Neritius* est dictus. 9 Celeriter transimus. 10 In quibus regnabat Laertes pater Ulyssis. Scopulos autem per irrisionem *Regna* vocat. 11 Nutricem, alumnam. 12 Troiæ domitoris: et, cujus fraude maxime urbs Troja deleta fuit. 13 Detestamur. 14 Montis Epiri, a petris λευκαῖς, id est, *coloris albi*, dicti. 15 Summitates, in quibus jugiter sunt nubes & venti. 16 Propter scopulos naufragos evitandum promontorium, in quo templum Apollinis. 17 Ostenditur, procul apparet. 18 Apollinem, id est, templum Apollinis. 19 Actio: apud quod cum Antonio & Cleopatra Augustus felici prælio congressus est. 20 Ferramentum utrimque uncum, quod in vadum immissum funibus naves retinet, ne tempestate ingruente, loco moveantur. Gr. ἄγκυρα 21 Sc. *in*. 22 Quia non sperabamus potiri. 23 Jovi sacrificando peccatum nostrum expiamus, ob piaculum in ejus canes Harpyias commissum, vel etiam, læti gratias acturi, quod Græcas evasissemus urbes & hostes, allusum simul ad lustrum Rom. quia ludi isti quinquennales. 24 Templi Apollinis in Actiaco litore. 25 Ludos Actiacos ab Augusto Cæs. institutos in litore juxta Actium, Ambraciæ sinus promontorium, ob victoriam ibi de Cleopatra & Antonio relatam. 26 Trojanis: lucta sc. palæstra, idque nudi & uncti. 27 Quales in patria exercere solebant. 28 Defluente: ungebantur enim oleo, priusquam palæstram inirent. 29 *Palæstra* proprie locus est, in quo adolescentes luctatores nudi & oleo perfusi quondam luctabantur: πάλη enim *lucta* est: a qua hæc vox ad reliqua exercitia est translata. 30 Delectat eos. Publici gaudii rationem reddit, quod sc. per medias hostium urbes huc usque penetrassent. 31 Græcos. 32 Dum ludis intenti erant socii. 33 Per circulum ac orbem anni Solaris, qui est 12. mensium: Addit ergo *Magnum*, ut Lunaris annus, qui est 30. dierum, intelligeretur. Vide Macrob. de Som. Scip. l. 2. c. 11.

Et 1 glacialis hyems Aquilonibus 2 asperat undas.
3 Ære cavo clypeum, magni gestamen 4 Abantis,
Postibus 5 adversis 6 figo, et rem 7 carmine signo:
8 *Æneas hæc* 9 *de Danais* 10 *victoribus arma.*
Linquere tum portus jubeo, et considere 11 transtris.
12 Certatim socii 13 feriunt mare, et æquora 14 verrunt.
Protinus 15 aërias 16 Phæacum abscondimus arces,
Littoraque Epiri 17 legimus, 18 portuque subimus
Chaonio, et celsam 19 Buthroti accedimus urbem.
20 Hic incredibilis rerum fama 21 occupat aures,
22 Priamiden Helenum 23 Grajas regnare per urbes,
Conjugio 24 Æacidæ Pyrrhi, 25 sceptrisque potitum,
Et 26 patrio Andromachen iterum 27 cessisse marito.
Obstupui: miroque incensum pectus 28 amore
Compellare virum, et 29 casus cognoscere tantos.
Progredior portu, classes, 30 et littora linquens.
31 Sollemnes 32 tum forte dapes, et 33 tristia dona,
Ante urbem in luco, 34 falsi Simoëntis ad undam,
35 Libabat 36 cineri Andromache, 37 Manesque vocabat
Hectoreum 38 ad tumulum, viridi quem 39 cespite 40 inanem,

1 Glaciem congelans. 2 Exasperat: ideo ventus ad navigandum suadebat. 3 Qui erat ex ære cavo. 4 Græci alicujus cum Androgeo ab Ænea victi & spoliati: namque de Abante Trojano mentio rursus l. 10. 5 Contra nos positis. 6 Affigo, sc. *abiturus.* 7 Titulo unius versus. 8 Sc. *consecravit.* 9 Sc. *detracta.* 10 Qui se victores gloriantur. 11 In tabulis navium, in quibus remiges sedere solent, quæ proprie *Transtra* aut *Juga* dicuntur. 12 Cum certamine. 13 Remis verberant, ut naves propellant. 14 Invertunt remis suis. Metaphora a scopis ducta ad remos, ut supra diximus. 15 Valde altas, quæ ambæ sunt in montibus exstructæ. 16 Corcyram (insulam inter Epirum & Calabriam, ubi Alcinous, rex Phæacum, qui Ulyssem hospitio susceperat, regnabat) e conspectu amittimus. 17 Præternavigamus. 18 Et intramus regionem illam per portum Chaonium. 19 Id est, Buthrotum. 20 In hoc portu. 21 Increpuit auribus nostris. 22 Priami filium. 23 Sortitam partem Epiri, ut cui post cædem Pyrrhi cesserit uxor ejus Andromache cum regno. 24 Pronepotis Æaci: Æacus enim genuit Peleum: Peleus Achillem: Achilles Pyrrhum. 25 Imperio, quod per sceptrum significatur. 26 Trojano, sc. Heleno qui erat de patria prioris mariti Hectoris, fratris Heleni. 27 Jure concessam. 28 Desiderio & affectu alloquendi Helenum. 29 Rerum eventus. 30 Ad litora appulsas. 31 Legitima & anniversaria sacrificia. 32 Cum advenirem. 33 Funebria, & ad luctum pertinentia. 34 Repræsentati hic in Epiro ab Heleno, & nuncupati ad memoriam Trojani illius fl. 35 Sacrificabat, ad placandum forte. 36 Hectoris. 37 Umbras Hectoris. 38 Juxta. 39 Sc. *de.* 40 Sine cadavere. Cenotaphium intelligit, qualia erigi solent iis, quorum corpora haberi non poterant, ne sc. omni sepulturæ honore destituti, Stygiam paludem transnare non possent.

Et 1 geminas, 2 caussam lacrymis, 3 sacraverat aras.
Ut me conspexit venientem, et Troja circum
Arma 4 amens vidit, magnis exterrita 5 monstris,
6 Diriguit visu in medio: calor ossa reliquit.
7 Labitur; et longo 8 vix tandem 9 tempore fatur:
10 Verane te 11 facies, 12 verus mihi nuncius 13 affers,
Nate 14 Deâ? vivisne? aut si lux 15 alma 16 recessit,
17 Hector ubi est? dixit, lacrymasque effudit, et omnem
Implevit 18 clamore locum. 19 Vix pauca 20 furenti
21 Subjicio, et 22 raris turbatus vocibus hisco:
Vivo equidem, vitamque 23 extrema per omnia duco.
Ne dubita: nam 24 vera vides.
Heu! quis te casus 25 dejectam conjuge 26 tanto
Excipit? aut quæ 27 digna satis fortuna revisit?
28 Hectoris Andromache, 29 Pyrrhin' connubia servas?
30 Dejecit vultum, et demissâ voce locuta est:
31 O felix una ante 32 alias 33 Priameïa virgo,
34 Hostilem ad tumulum Trojæ sub mœnibus altis,
35 Jussa mori, 36 quæ 37 sortitus non pertulit ullos,

1 Unam Hectori marito, & alteram Astyanacti filio. Ut Ecl. 5. *Ecce duas tibi, Daphni, duoque altaria Phœbo*: binis sc. honorabant Deos & heroas. 2 Deflens causam parentationis: quia duo charissima pignora amiserat. 3 Cum sacrificatione exstruxerat. 4 Propter occursum Æneæ inopinatum. 5 Viso miro & inexspectato. Monstri enim simile erat, Trojanos, & præcipue Æneam *in Epirum descensurum*. 6 Obstupuit. 7 Animi deliquio concidit. 8 Cum difficultate. 9 Sc. *post*. 10 In hac parte habetur sermo Andromaches ad Æneam adventantem, & Æneæ ad illam. 11 Species affers te. 12 Non simulatus. 13 Præsentas. 14 Venere. 15 Quæ alit viventes. 16 A te, id est, si mortuus es, & non verus nuntius tui es, sed umbra ab inferis descendens. 17 Maritus meus, cui hæc sacrificia libo. 18 Ejulatu. 19 Cum difficultate. 20 Affectu & dolore consternatæ, impatienterque dolenti Andromachæ. 21 Andjicio. 21 Et attonitu commiseratione in Andromachæ. 21 Adjicio. 22 Et attonitus commiseratione in Andromachen (quam lacrymantem vidi) aperio & loquor verbis per intervalla prolatis, aut paucis. 23 In extremis miseriis & periculis 7. annorum sursum deorsum actis. 24 Verum & vivum hominem non simulato corpore. 25 Privatam. 26 Quantus erat Hector. 27 Meritis tuis, cum iterum sis patrio conjuncta marito Heleno. 28 Sc. *uxor*. 29 An perseveras in conjugio ejus, cujus pater Hectorem occidit? Q. d. indignissimum est. 30 Pudibunda, sive præ pudore. 31 O felix est. Collatione malorum Polyxenæ, suam calamitatem exaggerat Andromache. Macrob. Sat. l. 4. c. 6. 32 Virgines. 33 Polyxena Priami filia, a Pyrrho, ad placandos manes patris Achillis o ob amorem ejus in Apollinis templa a Paride occisi, mactata ad tumulum Achillis. Immolationem Polyxenæ describit Ovid. 13. & Catul De nupt. 34 Achillis hostis. Hoc cum suo exilio comparat. 35 A Pyrrho. Quod minus acerbum est, quam mori non posse, cum velis. 36 Quæ sortitione cessit nemini Græcorum, ut ego, quæ primo Hectori, deinde Pyrrho, & rursus Heleno, & reliquæ Trojanæ primariæ. 37 Sortitiones.

Nec victoris 1 heri tetigit captiva 2 cubile!
3 Nos, 4 patria incensa, diversa per æquora vectæ,
5 Stirpis Achilleæ fastus, 6 juvenemque superbum,
7 Servitio enixæ tulimus: qui 8 deinde secutus
9 Ledæam Hermionem, 10 Lacedæmoniosque Hymenæos,
11 Me famulam 12 famuloque Heleno transmisit habendam.
Ast 13 illum, ereptæ magno inflammatus amore
14 Conjugis, et 15 scelerum Furiis 16 agitatus, 17 Orestes
18 Excipit incautum, 19 patriasque obtruncat ad aras.
Morte 20 Neoptolemi, regnorum reddita 21 cessit
Pars 22 Heleno: 23 qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamque omnem Trojano a 24 Chaone 25 dixit:
26 Pergamaque, 27 Iliacamque, 28 jugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui cursum venti, quæ fata dedêre?
Aut quis te 29 ignarum nostris Deus appulit oris?
Quid puer 30 Ascanius? 31 superatne, et vescitur aura?
32 Quem tibi jam Troja * * *
Ecqua tamen 33 puero est amissæ cura 34 parentis?

1 Domini alicujus. 2 Thalamum. 3 Ego. 4 Troja igni cremata. 5 Pyrrhi superbiam. 6 Pyrrhum se. cujus pater Achilles præter alios Hectorem & Troilum: filius, patre crudelior, Politem, adeoque ipsum Priamum filiamque Polyxenam trucidarit: hujus ergo fastum tuli, inquit. 7 Quæ peperi Pyrrho in servitute filium Molossum. 8 Postquam me sortitus erat. Transitio, qua exponit, quomodo a Pyrrhi servitio fuerit liberata. 9 Ledæ neptem, filiam Helenæ, & Menelai, a quo desponsata sibi fuerat, reperit Pyrrhus: & ipse ab Oreste, dum sacris operaretur, cæsus. 10 Nuptias Hermiones Laconicæ, id est, infelices, quales erant Clytemnestræ & Helenæ. 11 Ut captiva nuberem captivo. 12 Paronomasia. 13 Pyrrhum. 14 Hermiones: quia eripuit Hermionem Oresti. 15 Ob interfectam a se matrem Clytemnestram, quod cum Ægistho, qui patrem occiderat, adulterium commisisset. 16 Vexatus, impulsus. 17 Filius Agamemnonis & Clytemnestræ. 18 Adoritur sibi non præcaventem. 19 Sibi patrique fatales. Achilles enim a Paride ad aram item Apollinis Thymbræi extra Trojam, Neoptolemus Delphis ad aram item Apollinis ab Oreste interfectus. Vel, *patrias*, id est, Achilleas: quas Achilli patri suo exstruxerat. 20 Pyrrhi. 21 Jure obvenit: quia genuerat filium, qui post mortem patris moriens, matri reliquit portionem regni. 22 Marito meo. 23 Helenus. 24 Fratre suo, id est, Heleni: qui, ita docente oraculo, devoverat se, ut servarentur socii Heleni, grassante sæva inter eos peste. 25 Denominavit. 26 Repræsentata & delineata ad formam antiquæ Trojæ. 27 Quam Ilium appellavit. 28 Montibus. Pars pro toto. 29 Ignorantem quod hic essemus. 30 Sc. *agit*. 31 An superest, supervivit, superstes est? 32 Ἀποσιώπησις sensu & versu imperfecta, supplent alii, *Quem tibi jam Troja peperit fumante Creusa*. 33 Ascanio. 34 Trojæ patriæ, quæ communis omnium est parens: non Creusæ, quia ejus mortem Andromache scire non poterat, ut quidam volunt.

Ecquid in 1 antiquam virtutem, animosque viriles
Et pater Æneas, et 2 avunculus excitat Hector?
3 Talia 4 fundebat lacrymans, 5 longosque ciebat
6 Incassum fletus: quum sese a mœnibus 7 heros
Priamides 8 multis Helenus comitantibus affert,
Agnoscitque suos, lætusque ad limina ducit,
Et 9 multum lacrymas verba inter singula fundit.
10 Procedo, et 11 parvam Trojam, 12 simulataque magnis
Pergama, et 13 arentem 14 Xanthi 15 cognomine rivum
Agnosco, Scææque 16 amplector limina portæ.
Nec non et 17 Teucri 18 socia simul urbe fruuntur:
19 Illos porticibus 20 rex 21 accipiebat in amplis.
22 Aulai in medio 23 libabant pocula 24 Bacchi,
Impositis 25 auro dapibus, paterasque tenebant.
Jamque 26 dies, alterque dies processit: et 27 auræ
Vela vocant, 28 tumidoque inflatur 29 carbasus 30 Austro.
His 31 vatem aggredior dictis, ac talia 32 quæso:
33 Trojugena, 34 interpres 35 Divûm, qui 36 numina Phœbi,

1 Majorum suorum. 2 Frater matris. Q. d. An ne aliquod paternæ virtutis specimen in eo elucet? An ne avunculum suum Hectorem aliquando est præstiturus? 3 Tales querelas. 4 Andromache. 5 Diu duraturos excitabat. 6 Frustra. 7 Heroica virtute præditus, rex & vates: qui, interfecto Pyrrho, Chania potitus erat. 8 Quod in 1. dixit, *magna stipante caterva* 9 Abunde. 10 Progredior ad urbem. 11 Ad repræsentationem magnæ & veteris Trojæ: ut supra, *falsi Simoentis*, ubi Pergama, Xanthus, Scæa porta. 12 Effica ad similitudinem magnorum mœnia Trojana parva: condiderat enim aliam Trojam Helenus. 13 Sine equis. Sic & Horat. Epod. 11. & Lucan. 9. l. *Parvus & in sicco serpebat pulvere Xanthus.* 14 Fluvii Trojam interfluentis. 15 Cui cognomen erat. 16 Veneror in memoriam portæ illius Trojanæ. Quæ ad σκαιὰν lævam sita, vel ad Scæum promontorium, & exstructa ad similitudinem illius. 17 Socii mei. 18 Socialiter in urbem Buthrorum recipiuntur, ubi cives nostri imperabant. 19 Teucros. 20 Helenus, qui in partem regni pervenerat. 21 Convivio excepit, q. cœna advenditia. Sic Ter. Eun. Accipit *homo melius nemo, neque prolixius.* 22 Aulæ, seu regiæ, Diæresis, more veterum, Lucretio perfamiliaris. Diphtonges Græca αι, quæ æ est. 23 More sacrificantium absumebant apud Helenum. 24 Vini. Metonym. 25 Escariis aureis. 26 Unus. 27 Venti secundi leniter spirantes invitant nos ad vela paranda & navigandum. Alibi contra, *vocat jam carbasus Austros.* 28 Ab effectu. 29 Velum ex carbaso. 30 Vento. Species pro genere. 31 Helenum regem, qui & vates erat. 32 Precor. 33 O in Troja genite, Trojane. 34 Θεοπρόπος, vaticinandi perite ex afflatu numinis, astrologia, & augurio. 35 Voluntatis Deorum. 36 Divinitatem.

Qui 1 tripodas, 2 Clarii lauros, qui 3 sidera sentis,
Et 4 volucrum linguas, et 5 præpetis omnia pennæ,
Fare age (namque 6 omnem cursum mihi prospera dixit
7 Relligio, et cuncti suaserunt 8 numine Divi
Italiam petere, et terras tentare 9 repostas:
Sola 10 novum dictuque nefas, Harpyia Celæno
11 Prodigium canit, et 12 tristes denuntiat 13 iras,
14 Obscænamque famem), quæ prima pericula vito?
15 Quidve sequens tantos possim superare labores?
16 Hic Helenus, cæsis primum 17 de more juvencis,
18 Exorat pacem Divûm, vittasque 19 resolvit
Sacrati 20 capitis, meque 21 ad tua limina. 22 Phœbe,
Ipse 23 manu multo 24 suspensum numine ducit:
Atque hæc deinde canit 25 divino ex ore 26 sacerdos:
Nate Deâ (nam te 27 majoribus 28 ire per altum
27 Auspiciis manifesta 29 fides: sic 30 fata Deûm rex
Sortitur, volvitque 31 vices; 31 is vertitur ordo)

1 Revelationem factam apud tripodas Apollinis, id est, mensas in templo Apollinis Delphici, sive suggesti genus quod conscendebat Pythia *ἄσθμα δαιμόνιον* haustura, quo temulenta, ut & *δαφνηφάγος*, lauro comesa, responsum dedit. v. supra, *mugire adytis cortina reclusis.* 2 Apollinis (cui sacra Claros ins. vel ut alii, urbs Colophoniorum) oracula sub lauro fieri solita. Vide Plin. l. 15. c. 13. 3 Indicium astrorum. 4 Oscines & præpetes observans: ex cantu sc. & volatu avium divinans. 5 Auguria ex avium volatu afferre potes: nam aves, ex quarum cantu omnia prædicuntur, *Oscines* dicuntur. 6 Hypallage: omnis religio mihi dixit cursum prosperum. 7 Pia & religiosa gens, ut Cassandra, Creusa, Hector. 8 Potestate divina. Apollinis spiritum intelligit, cujus afflatu omnia norunt vates. 9 Remotas, longe positas. 10 Inauditum mihi. 11 Supra, hoc libro. 12 Incommodas nobis. 13 Deorum sc. ob injurias sibi illatas. Nuntiaverat enim Celæno fore edendas, mensas, & ferendam famem. 14 Indecoram: vel, quæ homines ad obscœna compellit. 15 Age eloquere, quomodo possim evitare famem & reliqua pericula ac difficultates, quas Celæno mihi prædixit. 16 Hoc tempore. 17 Sacrificantum sc. ad obtinendum divinandi beneficium. 18 Orando impetrat reconciliationem aut favorem Deorum. *Exorare* proprie, est orando impetrare id, quod petimus. 19 Laxat, ut demissæ pendeant: ritu sacro. Nam hoc significabant animo curis soluto se ad numen accedere. 20 Sui sc. qui sacerdos & vates erat. 21 Ad ingressum templi tui. 22 Apostrophe ad Apollinem. 23 Sua. 24 Religiose auxilium, sollicitum & attentum de futuris. 25 Apollinis, id est, ut ab Apolline acceperat. 26 Helenus. 27 Majoribus fatis, quam quæ auspiciis egeant. Jovis sc. 28 Navigare. 29 Persuasio est. 30 Res fataliter, id est, Deorum providentia futuras Jupiter ordinat, disponit, per sortes indicat. Allusit enim ad sortes Apollinis, cujus erat sacerdos. 31 Rerum. 32 Hæc ordinatio agitur.

Pauca tibi e 1 mutis, quo tutior 2 hospita 3 lustres
Æquora, et 4 Ausonio possis 5 considere portu,
6 Expediam dictis: prohibent nam 7 cætera 8 Parcæ
Scire 9 Helenum, farique vetat 10 Saturnia Juno.
11 Principio Italiam, quam tu jam 12 rere propinquam,
13 Vicinosque 14 ignare paras 15 invadere 16 portus,
17 Longa procul 18 longis via 19 dividit 20 invia 18 terris.
21 Ante et 22 Trinacriâ 23 lentandus remus in undâ,
Et 24 salis Ausonii 25 lustrandum navibus 25 æquor,
26 Infernique lacus, 27 Ææque 28 insula 29 Circes,
Quam tutâ possis 30 urbem 31 componere terrâ.
32 Signa tibi dicam: tu 33 condita mente teneto.
34 Cum tibi 35 sollicito 36 secreti ad 37 fluminis undam
Littoreis ingens inventa sub ilicibus 38 sus,
39 Triginta 40 capitum fœtus enixa, jacebit
41 Alba; 42 solo recubans, albi circum 43 ubera 44 nati:
45 Is locus urbis erit: requies ea certa 46 laborum.
Nec tu 47 mensarum morsus horresce futuros:
Fata 48 *viam invenient*, 49 *aderitque* 50 *vocatus Apollo.*

1 Quæ mihi dicta sunt. 2 Externa: vel, ut alii, vicina. 3 Circumnaviges. 4 Italico. 5 Sedem capere. 6 Expedite dicam. 7 Ut quæ de morte Anchisæ, & etiam ipsius Æneæ postea evenerant. 8 Tres illæ Deæ fatales originem, medium & exitum omnium rerum disponentes. De his vide Ecl. 4. 9 Sc. *me*. Tertia persona pro prima. 10 Saturni filia. 11 Vaticinium Heleni. 12 Reris, id est, arbitraris. 13 E proximo: quia vicini sunt. 14 Rerum futurarum. 15 Intrare. Metaphora a re militari. 16 Sc. *quos*. 17 Non situ loci, sed fatis negantibus: nam ex Epiro in Italiam brevis est transitus. 18 Per longas terras, in quas prius appelleris. 19 Ab ingressu tuo. 20 Immeabilis, superatu difficilis. 21 Prius. 22 Freto Siculo: a tribus promontoriis Siciliæ, Lilybæo, Pachyno, Peloro. De his Ovid 13. Met. 23 Lenta navigatione flectendus, id est, in Siculo mari navigandum tibi est. 24 Maris Italici; infra, hoc eod. lib. 25 Circumnaviganda æqua unda. 26 Avernus, per quem ad inferos descendit Æneas l. 6. 27 Ab *Æea*, urbe Colchorum, dictæ. 28 Hanc insulam præternavigantem fingit Æneam l. 7. 29 Solis & Perses Nymphæ filia. Hæc venefica fuit. 30 Lavinium. 31 Condere. 33 Terræ tutæ, in qua urbem condas. 33 Ea secreta. 34 Adi l. 8. sub initio, ubi idem habetur vaticinium. 35 Sollicite indaganti in quam terram deveneris. 36 Ad quod secretus advenies. 37 Tyberis. 38 Porca. 39 Quo prodigio regnaturum triginta annis Ascanium significabatur. 40 Suillorum, porcellorum. 41 Qui color Albam prænotat ab Ascanio condendam. 42 In terra. 43 Matris. 44 Suilli, porcelli sc. *jacebunt*. 45 In quo hæc invenies, erit locus urbis condendæ in terra tuta. 46 Postquam non restabunt labores navigandi, sed tamen bellandi. 47 Quibus te fames ambesas subigat malis absumere mensas (ut Celæno dixit) licet futuri sint. Prodigii hujus exitum habes l. 7. 48 Rationem aut medium sedandi eam famem. 49 Auxilio erit, favebit. 50 In auxilium.

1 Has autem terras, Italique hanc littoris 2 oram,
Proxima quæ 3 nostri perfunditur æquoris 4 æstu,
Effuge: cuncta 5 malis habitantur 6 mœnia Grajis.
7 Hic et Narycii posuerunt mœnia Locri,
8 Et Salentinos obsedit milite campos
Lyctius Idomeneus: 9 hic illa ducis Melibœi
Parva Philoctetæ 10 subnixa Petilia muro.
11 Quin, ubi 12 transmissæ steterint trans æquora classes,
Et 13 positis aris jam vota in littore 14 solves,
15 Purpureo 16 velare comas adopertus 15 amictu,
Ne qua inter sanctos 17 ignes 18 in honore Deorum
Hostilis facies occurrat, et 19 omina turbet.
Hunc 20 socii morem 21 sacrorum, hunc ipse teneto:
Hac 22 casti maneant in 22 relligione 23 nepotes.
Ast, ubi 24 digressum Siculæ te admoverit oræ
Ventus, et 25 angusti rarescent claustra Pelori,
26 Læva tibi tellus, et 27 longo læva petantur
Æquora 27 circuitu: 28 dextrum fuge littus, et 29 undas.
30 Hæc loca vi quondam, et 31 vastâ convulsa 32 ruinâ,

1 Ostendentis est. Hanc Italiæ partem, quæ e regione nobis adversa, sc. Calabriam, Apuliam, Lucaniam, &c. *Magnam* quondam *Græciam* dictam, quod magnus ille Pythagoras inibi philosophatus fuerit: declina. 2 Extremam regionem. 3 Adriatici. 4 Fervore. 5 Hostibus nostris, adeoque fidei malæ. 6 Hæ urbes. 7 Hic Græci a Narycio urbe Attica profecti, socii Ajacis Oilei, condidere urbem Locros in hac proxima ora Italica. 8 Idomeneus, e Lycto, Cretæ opp. pulsus consedit in Salentinis. 9 Philoctetes ex Melibœa, Thessaliæ urbe, condidit Petiliam. 10 Cincta. 11 Quinimo, aut insuper. 12 Appulsæ fuerint ad litus Italicum aut Calabrum. 13 Exstructis. 14 Ut hostium oppida & concursus omni studio evitentur. 15 Phrygio more, ut mox, & orto ab Ænea; qui in litore Laurenti, dum sacra faceret velato capite, non agnitus est ab Ulysse, qui ibi forte appulerat. Alii referunt ad Diomedem sacris intervenientem. Sed & arceri e sacris profanos, solemne erat, ne mysteria non initiati funestarent; unde vela viis, foribus, fenestris prætensa, & despectio e fenestris interdicta. Macrob. Sat. lib. 8. cap. cap, 6. 16 Fac ut veleris (enim imperativus passivus) comas, id est, ut habeas comas velatas, id est, operto capite sacris operare. 17 Quibus sacrificium cremari debeat. 18 In ipso sacrificio, id est, inter sacrificandum. 19 Sacrificii ordinem rumpat. 20 Tui tenento. 21 Sacrificandi velato capite. 22 Casta sive religiosa observatione. 23 Nepotes tui. 24 In litore Italico, ubi magna Græcia est. 25 Modici & quasi clausi introitus Pelori (promontorii Siciliæ, a *Peloro*, gubernatore Annibalis denominati) arcti minus & minus videbantur. 26 Quæ ad sinistram manum jacet. 27 Faciendo longum circuitum, id est, circumnavigea. 28 Italicum. 29 Dextra Siciliæ. 30 Hujus partis Siciliæ. Digressio in descriptionem Scyllæ & Charybdis 31 Fuit quondam Italia Siciliæ conjuncta: postea ruina & tempestate separata & avulsa. Vide quæ nos ad Flor. p. 83. & Sil. l.14. Ovid. Met. 15. Claud. de raptu Proserp. l. 1. 32 Terrarum, quarum fundum jam aquæ exederant.

(Tanlum 1 ævi longinqua valet mutare vetustas)
2 Dissiluisse ferunt, 3 quum protinus utraque tellus
Una foret: venit 4 medio vi 5 pontus, et 6 undis
7 Hesperium Siculo latus abscidit, arvaque et urbes
Littore 8 diductas 9 angusto interluit æstu.
10 Dextrum 11 Scylla latus, 12 lævum 13 implacata Charybdis
14 Obsidet, atque 15 imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusque 16 sub auras
Erigit 17 alternos, et 18 sidera verberat unda.
At Scyllam 19 cæcis 20 cohibet spelunca latebris,
Ora 21 exsertantem, et naves in saxa 22 trahentem.
23 Prima hominis facies, et pulchro pectore virgo
24 Pube tenus: postrema 25 immani corpore 26 pistrix,
27 Delphinum caudas utero commissa luporum.
Præstat 28 Trinacrii 29 metas lustrare Pachyni
30 Cessantem, longos et circumflectere cursus,

1 Temporis, multorum enim locorum situs & facies longorum temporum vetustate mutantur. Epiphonema sive Acclamatio. Sic Georg. 2. *Adeo in teneris consuescere multum est*: Et Georg. 3. *Tantus amor florum & generandi gloria mellis.* 2 In diversas partes quasi per saltum divisas esse violentia aquarum dicunt illi, qui de situ orbis locuti sunt. 3 Cum continuatim una esset terra, id est, continens, Italia & Sicilia. 4 In medium: ut, *It clamor* cœlo. Terræ motu avulsum refert Strabo, unde & Rhegio nomen. 5 Impetus maris. 6 Vi undarum. 7 Italicum a Siciliensi avulsit, abrupit. 8 Separatas litore, id est, quia nunc diversum habent litus. 9 Modico freto. 10 Versus Italiam. 11 Periculum illud maris Siculi, in quod mulier voracissima (quæ boves Herculis fertur rapuisse) fingitur versa: ideo dicitur a Jove fulmine icta, & in maria præcipitata, & in tale monstrum conversa, omnia devorans & absorbens. Vide Ovid. Met. 4. 12 Versus Siciliam. 13 Voracissima. Al. *impacata.* 14 Occupat, tenet in perniciem prætereuntium. Metaphora a re militari. 15 Profundo gyro profundissimæ voraginis sæpe valde amplos fluctus Carybdis sorbet in voracitatem abruptam. 16 In aera. 17 Fluctus alternatim nunc in barathrum absorptos, & nunc in aera ejectos. 18 Ad cœlum usque videtur attingere. 19 Obscuri & qui videri non possunt. 20 Continet. 21 Aperientem. 22 Ingurgitatione aquarum. 23 Suprema dispositio corporis Scyllæ est facies virginis, id est, mulier superne, desinit piscem, balanam, vel Delphinas, sub utero latrantibus monstris, lupis seu canibus succincta: ut 6. Ecl. Moralem hujus figmenti rationem vide apud Cæs. antiq. lect. l. 30. c. 1. 24 Inguinibus. 25 Turpi. 26 Similis est pisci marino longissimo, atque angusto colore, caudis luporum. Ab hujus similitudine navis oblonga dicitur *Pistrix.* 27 Commissas habens, id est, adaptatas vel junctas caudas Delphinum utero luporum: qui vorax est, aut quia canes in utero habere fingitur, propter undarum sonitum, quem scopuli latratui persimilem edunt. 28 Promontorii Siculi. 29 Oram & terminos circumnavigare. 30 Non properantem, morantem: vel, cum viæ & temporis dispendio potius circumvectum, quam semel, &c.

Quam semel 1 informem vasto vidisse sub antro
Scyllam, et 2 cæruleis canibus rèsonantia saxa.
Præterea, si qua est 3 Heleno 4 prudentia 5 vati,
Si qua fides, animum si 6 veris implet Apollo,
7 Unum illud tibi, nate Deâ, præque 8 omnibus unum
Prædicam ; et repetens iterumque iterumque 9 monebo.
Junonis magnæ primum prece 10 numen adora :
Junoni 11 cane vota libens, dominamque potentem
12 Supplicibus 13 supera donis. 14 Sic denique 15 victor
Trinacriâ fines Italos mittêre relictâ.
16 Huc ubi 17 delatus 18 Cumæam accesseris urbem,
19 Divinosque lacus, et 20 Averna sonantia 21 sylvis ;
22 Insanam vatem aspicies, quæ rupe sub 23 ima
24 Fata canit, 25 foliisque 26 notas et 27 nomina mandat.
Quæcumque in foliis descripsit carmina virgo,
Digerit in 28 numerum, atque 29 antro seclusa 30 relinquit.
31 Illa 32 manent immota 33 locis, neque ab 34 ordine
35 cedunt.
Verum 36 eadem 37 verso tenuis cum 37 cardine ventus
Impulit, et teneras turbavit 38 janua 39 frondes :
Numquam deinde cavo volitantia 40 prendere saxo,
Nec 41 revocare situs, aut 42 jungere carmina 43 curat,
44 Inconsulti 45 abeunt, 46 sedemque odêre Sybillæ.

1 Turpem. 2 Marinis, quos Scylla in ventre gestare propterea fingitur, quod fluctus illi collisi, quasi latratum edant. 3 Mihi, in quantum Heleno. Tertia persona pro prima. 4 De rebus futuris. 5 In quantum vati. 6 Responsis, aut sententiis. 7 Præcipuum. 8 Aliis. 9 Te illud unum præ omnibus. 10 Potestatem divinam. 11 Pronuntia. 12 Suppliciter & submisso animo votis. 13 Sacrificiis expugnatam concilia, & coge tibi esse benevolam. 14 Per talia vota & dona. 15 Voti compos. 16 In hos fines Italos. 17 Vi tempestatis. 18 Cumas, quæ sunt in litore Italico l. 6. 19 Apollini consecratos & Sybillæ lacus Lucrinum & Adernum. 20 Declinatur *hic Avernus, i*, in singulari, & *hæc Averna, orum*, in plurali. 21 Per sylvas. 22 Fatidicam, afflatam numine & furore divino, ut lib. 6 unam e Sibyllis Deiphobem sc. quæ *Cumana* dicitur. 23 Profunda. 24 Rerum eventa fataliter prævisa. 25 In foliis palmarum scribi fata a Sibylla solita, scribit Varro, & Æn. l. 6. 26 Litteras. 27 Res notis descriptas. 28 Seriem & ordinem. 29 Per antrum seclusa a carminibus, quæ foris relinquit. 30 Ea ante antrum. 31 Folia, aut carmina. 32 Foris. 33 A locis, in quibus in numerum digesta sunt. 34 Suo sc. in quo collocata deferuntur. 35 Recedunt. 6 Carmina, in foliis siccis descripta. 37 Aperta janua vertendo cardinem. 38 Aperta, admittens ventum, id est, ventus per januam ingressus. 39 Palmarum sc. jam aridas, in quibus Sibylla scripsit. 40 Colligere in rupem seu antrum, quod est ex saxo cavato. 41 Reparare positiones foliorum, in quibus carmina per ordinem descripta erant. 42 Per ordinem connectere. 43 Sibylla. 44 Oraculi responso non accepto. 45 Consultores. 46 Antrum.

Hic tibi 1 ne qua moræ fuerint dispendia tanti,
Quamvis 2 increpitent socii, et vi 3 cursus in altum
Vela vocet, possisque 4 sinus implere secundos:
5 Quin adeas vatem, precibusque 6 oracula poscas:
7 Ipsa canat, vocemque 8 volens, atque ora resolvat.
9 Illa tibi Italiæ populos, venturaque bella,
Et quo quemque modo 10 fugiasque feras que laborem,
11 Expediet, 12 cursusque dabit venerata secundos.
Hæc sunt, quæ nostrâ liceat te voce moneri.
Vade age, et 13 ingentem factis 14 fer ad æthera Trojam.
15 Quæ postquam 16 vates sic ore effatus 17 amico est,
Dona dehinc auro gravia, 18 sectoque elephanto,
Imperat ad naves ferri, 19 stipatque carinis
Ingens argentum, 20 Dodonæosque lebetas,
Loricam 21 consertam 22 hamis, auroque trilicem,
Et 23 conum 24 insignis galeæ, cristasque 25 comantes:
26 Arma Neoptolemi. Sunt et 27 sua dona parenti.
28 Addit equos, additque 29 duces;
30 Remigium supplet: 31 socios simul instruit 32 armis.
Interea 33 classem velis aptare jubebat

1 Ne aliqua jactura temporis, quam feceris morando, reputetur a te tanti momenti. 2 Obmurmurent, quod illic morari velis, ubi periculum sit. 3 Prospera navigatio. 4 Medium velorum, ventorum flatu curvatorum, prosperum ventis implere, id est, licet prosperrima sit navigatio, & socii omnes optent procedere. 5 Tamen ne omittas, quin adeas Sibyllam. 6 Responsa Deorum. 7 Et quin poscas, ut ipsa vates prædicat futura, non autem scribat in palmarum foliis, quæ vento abripi possint. Ideo l. 6. ait Æneas: *Foliis tantum ne carmina manda: Ipsa canas oro.* 8 Libenter loquatur. 9 Prædictio ista Sibyllæ his versibus concepta est, l. 6. *O tandem magnis pelagi defuncte periclis: Sed terra graviora manent: in regna Latini Dardanidæ venient.* 10 Declines & toleres pericula. Polysyndeton est. 11 Prompte & expedite declarabit, docebit. 12 Rationem navigandi in fatalem Italiæ partem commonstrabit. 13 Quæ per te ingens instaurabitur, quoniam ex ea olim Roma orietur. 14 Ad Cœlos usque extolle. 15 Responsa. Recitat jam dona, quæ ab Heleno acceperit. 16 Helenus. 17 Favorabile. 18 Dente elephanti sive ebore polito. Synecdoche. 19 Condensat, cumulat. 20 Ollas æreas ex ære Dodonæo, quod vaticiniis æque celebratur ac quercus Dodonæa. 21 Consertam hamis aureis, iisque triplici serie connexis, seu tribus liciis constantibus. 22 Circulis ferreis, quibus fit lorica. *Hami* proprie sunt unci, quibus pisces capi solent. 23 Curvaturam, quæ est in summitate galeæ, cui crista imponitur. 24 Excellentis. 25 Quæ in morem comarum a cono dependebant: sunt enim *cristæ* ornamenta galearum. 26 Existentia arma Pyrrhi, qui ea moriens Heleno reliquerat. 27 Anchisæ data. 28 Helenus ad dicta dona. 29 Belline futuri? an navigationis? an forte equisones? 30 Remiges deficientes addit, eo quod in Creta multos amiserat, & nonnullos reliquerat. 31 Itineris mei. 32 Nauticis armamentis. 33 Classem instruere & disponere ad navigandum.

Anchises, fieret vento mora ne qua 1 ferenti.
2 Quem 3 Phœbi interpres 4 multo compellat honore :
Conjugio Anchisa Veneris 5 dignate 6 superbo ,
7 Cura Deûm, 8 bis Pergameis erepte ruinis ,
Ecce 9 tibi Ausoniæ tellus : 10 hanc arripe velis.
11 Et tamen hanc 12 pelago præterlabare necesse est.
Ausoniæ pars illa procul, quam 13 pandit Apollo.
Vade, ait, ô felix 14 nati pietate! Quid 15 ultra
Provehor, et fando 16 surgentes demoror 17 Austros?
18 Nec minus Andromache, digressu mœsta supremo ,
Fert 19 picturatas 20 auri subtegmine vestes ,
Et 21 Phrygiam Ascanio chlamydem: 22 nec cedit honori:
23 Testilibusque onerat donis, ac talia 24 fatur :
Accipe 25 et hæc, manuum tibi quæ monumenta mearum
Sint, puer, et longum 26 Andromaches testentur amorem,
Conjugis 27 Hectoreæ. Cape dona extrema 28 tuorum ,
O mihi sola 29 mei 30 super Astyanactis 31 imago.
32 Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat :
Et nunc 33 æquali tecum pubesceret ævo.
34 Hos 35 ego digrediens 36 lacrymis affabar 36 obortis :

1 Secundo , flanti , flanti. 2 Anchisen. 3 Oraculorum Phœbi , id est , Helenus. 4 Valde honorifice alloquitur. 5 Qui dignus es habitus. 6 Nobili , magnifico. 7 Qui Diis es curæ. 8 Primo : cum ab Hercule Ilium esset expugnatum , Priamus , Anchises , & alii nonnulli , secreto elapsi sunt. Secundo sub Priamo , cum capta a Graecis Troja , salvus filii humeris in pacatum evasit. 9 In conspectu tuo est. 10 Appelle in Italiam. 11 Quamvis haec Italiae pars vicinior sit , necesse tamen est eam relinquere. 12 Per pelagus. 13 Aperit vobis petendam. 14 Propter pietatem filii tui. 15 Ulterius , quam constitueram, sermonem prosequor, protraho. 16 Spirare incipientes. 17 Ventos. 18 Nihilominus , quamvis multa dederit Helenus. Recitat etiam dona , quae Andromache discedentibus contulit , & verba ultro citroque habita. 19 Quibus intertextae variae rerum & animantium picturae inerant. 20 Aureo subtegmine. *Subtegmen* enim filum est sub stamine : *stamen* vero in tela filum firmum est: at *subtegmen* ultro citroque transmittitur. 21 Acu pictam : proprie , opus & inventum Phrygium. 22 Neque enim Andromache in honore munerum cedit Heleno , id est, tam pretiosa dona dedit Ascanio , ut Helenus Æneae. Liberalitatem Andromaches intelligit. 23 Contextis. 24 Ad Ascanium. 25 Etiam hæc munera , quae admoneant te, & memorem faciant operum manu mea factorum. 26 Meum. 27 Hectoris avunculi tui. 28 Necessariorum. Q. d. posthic non offendes plures ex genere & patria tua. 29 Filii. 30 Superstes , qui superes. 31 Quia similis es meo Astyanacti. Pathos ab imagine : de quo Macrob Sat. l. 4. c. 5. 32 Ut tu facis. 33 Ejusdem esset aetatis , cujus tu es Pathos a collatione aetatis utriusque. 34 Helenum & Adromachen. 35 Æneas. 36 Lacrymas inter loquendum.

Vivite felices, quibus est 1 fortuna peracta
Jam 2 sua: nos alia ex aliis in 3 fata vocamur.
Vobis parta quies: nullum maris æquor 4 arandum:
Arva neque Ausoniæ 5 semper cedentia retro
Quærenda. 6 Effigiem 7 Xanthi, 8 Trojamque videtis,
Quam vestræ fecêre manus, 9 melioribus (opto)
Auspiciis, et quæ fuerit minus 10 obvia Grajis.
Si 11 quando 12 Tybrim, vicinaque Tybridis arva
Intraro, gentique meæ 13 data mœnia cernam,
14 Cognatasque urbes 15 olim, populosque 16 propinquos,
17 Epiro Hesperia, quibus idem Dardanus auctor,
Atque 18 idem casus unam faciemus utramque
Trojam 19 animis. Maneat 20 nostros ea 21 cura nepotes.
22 Provehimur pelago 23 vicina 24 Ceraunia juxta,
25 Unde iter Italiam, cursusque brevissimus 26 undis.
Sol 27 ruit interea, et montes 28 umbrantur opaci.
Sternimur optatæ gremio telluris 29 ad undam,
Sortiti remos, passimque in littore sicco
Corpora 30 curamus. 31 Fessos sopor 32 irrigat artus.
Necdum orbem medium nox horis 33 acta subibat:

1 Adversa. 2 Propria. 3 Fatalia incommoda. 4 Sulcandum navibus. Metaphora a terra ad mare. Sic Ovid. 1. Trist. El. 2. *Non ego divitias avidus sine fine parandi, Latum mutandis mercibus aequor aro.* 5 Quia cum prope fuerimus, adhuc longo circuitu sunt quaerenda. *Italiam sequimur fugientem* lib. 5. 6 Supra, *simulataque magnis Pergama, & arentem Xanthi cognomine rivum.* 7 Fluvii Trojani. 8 Fictitiam. sc. de illa magna quondam denominatam. 9 Meliori successu & auspicato incepto facta sit, quam prior Troja manibus Deorum facta praedicatur. 10 Obstans Græcis: vel, Graecorum injuriae exposita: ita ut ab eis non eruatur. 11 Aliquando. 12 Fluvium Italiae, Romam interfluentem. 13 Fatis concessa. 14 Hanc in Epiro vestram, & in Italia nostram inter se propinquas, sc. quae mari Adriatico, seu Jonio tantum dirimantur. 15 Tempore futuro. 16 Affines. 17 Ex Epiro & Italia. 18 Eadem fortuna: quia propter excidium Trojæ ambae a profugis habitata, ut nos. 19 Fœdere & concordi voluntate, id est, referemus in diversis locis, quod in uno non possumus, Trojam patriam nostram eversam. 20 Et si id nos perficere non poterimus, sollicitudo ejus rei faciendae expectet posteros a nobis & a nostris descensuros. 21 Fœderum & amicitiae; de qua re lege Dionysium Halicarnasseum, l. 1. Contraria huic imprecatio Didonis l. 4. 22 Porro vehimur a Buthroto per pelagus. 23 Nobis discedentibus a Buthroto. 24 Acroceraunia, promontoria Epiri, e regione Italiae: a fulmine, quo crebro feriontur, dicta. 25 A quibus iter in Italiam est brevissimum. 26 Per undas. 27 Occidit. 28 Sublato e nostro hemisphaerio sole, obscurantur. 29 Juxta undam, id est, exponitur terrae ad ostium undarum disponentes & forte obtinentes remos, ut ad signum Palinuri quisque navalibus instructus adesset. 30 Ut ad laborem postea alacriores & expeditiores essemus. 31 Id est, dormimus. 32 A naturali somni causa. 33 Transacta conscendebat, id est, nondum erat medium noctis.

1 Haud segnis 2 strato surgit Palinurus, et omnes
3 Explorat ventos, atque auribus 4 aëra captat:
Sidera 5 cuncta notat 6 tacito labentia cælo,
7 Arcturum, 8 pluviasque Hyadas, 9 geminosque Triones,
10 Armatumque auro circumspicit Oriona
Postquam cuncta 11 videt cælo 12 constare sereno,
Dat clarum e puppi 13 signum: 14 nos 15 castra movemus,
16 Tentamusque viam, et 17 velorum pandimus alas.
Jamque rubescebat stellis aurora 18 fugatis,
Cum procul 19 obscuros 20 colles, 21 humilemque videmus
Italiam. 22 Italiam primus 23 conclamat Achates:
Italiam læto socii clamore salutant.
Tum pater Anchises magnum 24 cratera 25 corona
Induit, implevitque mero, Divosque 26 vocavit,
Stans 27 celsa in puppi.
Di 28 maris et terræ, tempestatumque 29 potentes,
Ferte viam 30 vento facilem, et 31 spirate secundi.
32 Crebrescunt optatæ auræ, portusque 33 patescit

1 Non ignavus, sed strenuus. 2 Toro. 3 Inquirit. 4 Si usquam audiget murmur aeris, quod futuram tempestatem indicet. 5 Nautis observanda. 6 Nocturno, per quod tacetur, quieto: vel (ut alii) quo signa Australia & Septentrionalia sunt conspicua, quæ, lucente luna, maxime obscurantur. 7 Stellam primae magnitudinis, inter crura Bootae. Sidus Septentrionale, quod nautae solent observare. 8 Septem stellas in fronte Tauri, quae ortu suo & occasu pluvias creant, ἀπὸ τῶ ὕειν. 9 Utramque Ursam, quarum majorem, plaustrum sc. trahunt triones boves. 10 Sidus Australe stellis 32. conspicuum, stellato ense fulgens. 11 Palinurus. 12 Consentire ex statu suo. Vocula haec serenitatis perseverantiam indicat. 13 Tubae; aut etiam vigiliis taedam aut facem incensam. Translata similitudo est a re militari, in qua ad pugnam milites classico excitantur: quod hac ratione fecisse dici potest Virg. quod hunc Trojanis mutandum esse locum, & ulterius esse navigandum sciret. 14 Nos, qui eramus in litore, more militum colligimus sarcinulas, & discedimus illinc, ubi stationem habueramus. 15 Nautica, id est, classem. 16 An fluxus opportunus esset, id est, navigamus. Ὕστερον πρότερον. 17 Antennas intendimus. 18 A splendore Solis absconditis. 19 Nondum Solis radiis adumbratos: vel, propter intercapedinem & longinquitatem. 20 Italiae. 21 Humilem apparentem: aqua enim terra altior est. 22 Repetitio, desiderium fatalis terrae indicans. 23 Simul clamat. 24 Vas vinarium. 25 Ex pampinis. Id quod laetitiae argumentum erat. 26 Invocavit. Simplex pro composito. 27 In summa parte navis juxta gubernaculum. 28 *Maris*, quod navigo: *terræ*, quam peto: *tempestatum*, quas timemus. 29 Qui habetis potentiam. 30 Aspiratione venti. 31 Spirantes facite ventos secundos. 32 Lenes venti desiderati crebri fiunt. 33 Patent.

Jam propior, 1 templumque apparet 2 in arce Minervæ,
Vela 3 legunt socii, et proras ad littora torquent.
4 Portus ab 5 Eoo fluctu curvatur in 6 arcum;
7 Objectæ 8 salsâ spumant 8 aspergine 9 cautes:
10 Ipse latet: 11 Gemino demittunt 12 brachia muro
13 Turriti scopuli, 14 refugitque ab littore templum.
Quatuor hîc, 15 primum omen, equos in gramine vidi
16 Tondentes campum late, 17 candore nivali.
Et pater Anchises: 18 Bellum, ô terra 19 hospita, 20 portas.
21 Bello armantur equi: bellum 22 hæc armenta minantur.
Sed 23 tamen iidem 24 olim 25 curru succedere sueti
26 Quadrupedes, et frena 27 jugo 28 concordia ferre:
Spes est pacis, ait. 29 Tum numina sancta precamur
Palladis 30 armisonæ, quæ 31 prima accepit 32 ovantes:
33 Et capita ante aras Phrygio velamur 34 amictu;
Præceptisque Heleni, dederat quæ 35 maxima, 36 rite

1 In Japygiæ promontorio Salentino Minervae eminebat arx, hodie *Castro*. Sub illo portus Veneris. Cluv. l. 4. 13. 2 Exstructum. 3 Colligunt. 4 Topographia portus Salentini. 5 Orientali seu ab Oriente impingente: a fronte enim spectat ortum. 6 Sinum, recessum, scopulos utrimque defendentes portum descriptum: vide l. 1. Æn. 7 Oppositae fluctibus. 8 Aqua maris, quae aspergitur ex impetu, quae spumas creat. 9 Saxa praedura, quae & cotes dicuntur. 10 Portus occulitur procul intuentibus. 11 In morem duplicis muri utrimque exstructi. 12 Colles a jugis suis, quibus portum complectuntur. 13 Instar turrium saxa eminentia. 14 Non videtur. 15 Pro primo omine rerum futurarum in Italia. 16 Depascentes gramen, late pascentes per campum. 17 Unde convinci poterat, bellum non portendere: nam alba & candida omnia, auspicata creduntur: perinde ut atra, infelicia. Itaque candor in omen potius victoriae capiendus erat, si omnino bellum minabantur. 18 Belli praesagium interpretatur equum, ad bella natum: ut in 1. lib. de Carthagine, in cujus fundamentis reperiebatur *caput acris equi*, & in contentione Neptuni cum Minerva de Athenis: quoniam vero quatuor, iique candidi, & cursu succedere frœnaque ferre sueti, in omen pacis convertit, agriculturae sc. certaminibus, triumphis aptos. 19 Quae nos hospitio excipis aut excipies. 20 Affers. 21 Ad bellum. 22 Hi equi denuntiant aut portendunt. 23 Quamvis bello armentur. Correctio interpretationis, ab usu diverso. 24 Aliquando, finito bello. 25 Sub currum. 26 Equi. 27 Sub jugo aut conjugati. 28 Ipsi concordes. 29 Postquam sic locutus est. 30 Arma concurere solitae, bellorum praesidis, in cujus tutela erat locus. 31 Ante caetera numina, quia ad templum ejus appulsi sumus. 32 Laetos: levium bellorum aut non justorum victores urbem ingrediebantur ovantes, equo uno vecti, vel etiam pedites, & ovem mactabant: ut triumphantes taurum. 33 Ex praecepto Heleni: supra, *Purpureo velare comas*, &c vide rationem ibid. 34 Tutulo. 35 Praecipua. 36 Ex more, & ut decet.

Junoni 1 Argivæ 2 jussos adolemus honores.
Haud mora : continuo perfectis ordine votis ,
3 Cornua 4 velatarum 5 obvertimus antennarum ,
6 Grajugenûmque domos , 7 suspectaque linquimus arva.
Hinc 8 sinus 9 Herculei , 9 si vera est fama , Tarenti
10 Cernitur. Attollit se 11 Diva Lacinia 12 contra ,
13 Caulonisque arces , et 14 navifragum 15 Scylaceum.
Tum procul e fluctu 16 Trinacria cernitur Ætna :
17 Et 18 gemitum ingentem pelagi , 19 pulsataque saxa
Audimus longe , 20 fractasque ad littora 21 voces :
22 Exultantque 23 vada , atque 24 æstu miscentur arenæ.
Et 25 pater Anchises : Nimirum hæc illa Charybdis :
Hos Helenus scopulos , hæc 26 saxa horrenda canebat.
27 Eripite , ô socii , 28 pariterque insurgite remis.
Haud minus ac jussi faciunt : primusque 29 rudentem
Contorsit 30 lævas proram Palinurus ad undas :
31 Lævam 32 cuncta cohors 33 remis , ventisque petivit,
Tollimur in cælum curvato 34 gurgite , et 35 iidem

1 Argivorum protectrici , et ab Argivis illis cultæ. 2 Incendimus sacrificia jussa , id est , sacrificamus. Monuerat antea Helenus , ut protinus , transmisso æquore , cum vota Diis cursus sui auspicibus , in litore persoluturus esset , certis quibusdam ceremoniis sacra velato capite facere , ne hostium interventu ea turbarentur , & ut eam religionem posteritati suæ commendaret. 3 Metaphora ab animali ad non animal. 4 Velis indutarum. 5 In pelagus , ut cursum mutaremus. 6 Ab Heleno moniti ut partem illam Italiæ , quæ a Græcis , ibi colonis , Magnæ Græciæ nomen sortita est , vitaremus : supra. 7 Propter inhabitantes hostes. 8 Angulus. 9 Neque enim plane stare vult Aristotelis fidei qui in libro περι θαυμασιων ακυσματων scribit Tarentum ab Hercule conditum , ac Heracleam dictum : alii a Tara , Herculis comite. 10 A nobis. 11 Junonis Lacinia templum in promontorio cognomine juxta Crotonem. 12 Ex adverso. 13 Post Sagram Caulonia extat , prius Ausonia , Strab. 6. I. 14 Periculosum , juxta quod sæpe fit naufragium , cum sint illic scopuli. 15 Promontorium in Brutiis. 16 Siciliensis , a tribus promontoriis , ut supra 17 *Nimirum hæc Scylla est.* 18 Crepitum : quod in Scyllæ ventre canes Lupos , vitulos marinos habitare , et horrendum sonare , fabulantur Poetæ. 19 Ab impetu aquarum. Epexegesis : explicat enim , quis sit ille gemitus. 20 Collisas & reverberatas. 21 Aquarum sc. 22 . . . *Nimirum hac illa Charybdis.* 23 Aquæ , per quas vadare licet , cum sint minus profundæ , sed magis periculosæ , frequenter exiliunt & eriguntur. 24 Fervore aquarum commotarum. 25 Exclamat. 26 Scyllæ. 27 Vos his periculis. 28 Pari ictu. 29 Stridentem , multum sonantem inter saxa , dum secat fluctus. Metaph. a ruditu asinorum. 30 Ad sinistram jacentes ad Charybdim. 31 Partem. 32 Tota alia classis. 33 Toto conatu. 34 Globo aquarum. 35 Qui paulo ante in cœlum sublati eramus.

1 Subductâ ad 2 Manes imos desedimus undâ.
* Ter scopuli 3 clamorem inter cava saxa dedêre ;
Ter spumam 4 elisam, et 5 rorantia vidimus astra.
6 Interea 7 fessos 8 ventus cum Sole reliquit ;
Ignarique viæ 9 Cyclopum allabimur oris.
10 Portus ab accesu ventorum 11 immotus , et ingens
12 Ipse; sed 13 horrificis 14 juxta tonat 15 Ætna 16 ruinis,
Interdumque 17 atram 18 prorumpit 19 ad æthera nubem
20 Turbine fumantem piceo et 21 candente favilla ;
22 Attolitque globos flammarum , et sidera 23 lambit :
Interdum scopulos 24 avulsaque 25 viscera montis
Erigit 26 eructans , 27 liquefactaque saxa 28 sub auras
Cum 29 gemitu glomerat , fundoque 30 exæstuat imo.
Fama est , 31 Enceladi semiustum 32 fulmine corpus
33 Urgeri mole hac , ingentemque 34 insuper Ætnam
Impositam , ruptis flammam 35 exspirare 36 caminis ;
Et, 37 fessum quoties 38 mutet 39 latus, 40 intremere omnem

1 Aqua remota & abstracta navibus nostris : cum enim hic deprimitur , illic erigitur. 2 Ad inferos profundos. * Rupes saxosæ. 3 Vehementem fragorem. 4 Vi expressam. 5 Aspergine irrorata , aquis sparsa. 6 Docet , quomodo in Cyclopas inciderit. 7 Remigando. 8 Ventus cecidit , cadente simul Sole. 9 Ad regiones gigantum illorum , unum oculum in fronte habentium. 10 Ad quem accessimus , sc. *est*. 11 Quietus , nec turbatus. 12 Portus sc. 13 Horrendis , horrorem incutientibus. 14 Prope ipsum portum sonat. 15 De Ætna , monte Siciliæ flammivomo , post Philosophos, Geographos , vide Macrob. c. 17. l. 5. Saturn. calumniantem Virgilium parum feliciter æmulatum esse Pindari Ætnam descriptione Pythiorum. Vide & Justin. l. 4. Ovid. Met. 15. 16 Eructationibus flammarum et lapidum semiustorum. 17 Quia fumosam. 18 Erucrat , evomit , projicit. 19 Ad summum æra. 20 Impetu fumi exuperantis , qualis de pice exusta procreatur. 21 Modica flamma resplendente inter fumum. 22 Et erigit. 23 Tremulo motu , ad instar vibratæ linguæ , flammis suis ascendit & molliter attingit. 24 A cæteris , quibus cohærebant. 25 Saxa e visceribus montis , tamquam ejus partes : nam & *ossa terræ* dicuntur. 26 Ejiciens quasi ex stomacho , ut faciunt eructantes. 27 Resoluta vi sulphuris & ignis. 28 Sursum in auras. 29 Vehementi crepitu in morem glomeris circumvertendo rotat. 30 Æstum exhalat. 31 Fil. Titanis & Terræ , qui cum cœlo bellum cum aliis gigantibus inferret , a Jove fulminatus , atque Ætnæ subjectus est. Quod tamen nonnulli de Typhoeo narrant. Placet autem Poetæ a vera causa , visceribus , sc. sulphureis , a vento per cavernosam terram accensis , discedere ad fabulas. 32 Quo Jupiter in Gigantes usus est. 33 Opprimi hoc immenso pondere montis. 34 Postquam illic sepultus erat vivus 35 Evaporare & quasi exhalare. 36 Fornacibus , fumariis , Græce dicit. 37 Crepitu vehementi. 38 Movet. Al. *mutat*. 39 Super quod recubuerit. 40 Intrinsecus & multum tremere.

1 Murmure 2 Trinacriam, et cælum 3 subtexere fumo.
4 Noctem illam tecti in sylvis immania monstra
Perferimus, nec, quæ 5 sonitum det caussa, 6 videmus,
Nam neque erant 7 astrorum ignes, nec lucidus 8 æthra
Sidereâ polus: obscuro sed 9 nubila 10 cælo,
Et Lunam in 11 nimbo nox 12 intempesta tenebat.
13 Postera jamque dies primo surgebat 14 Eoo,
15 Humentemque 16 Aurora 17 polo dimoverat 18 umbram:
Cum subito e sylvis, macie 19 confecta 20 suprema,
Ignoti 21 nova forma 22 viri, miserandaque cultu
Procedit, supplexque manus 23 ad littora tendit.
24 Respicimus: 25 Dira illuvies, 26 immissaque barba,
27 Consertum tegumen spinis: at 28 cætera Grajus,
Et 29 quondam 30 patriis ad Trojam missus in armis.
Isque ubi Dardanios habitus, et Tro a vidit
Arma procul; paulum 31 aspectu conterritus 32 hæsit,
33 Continuitque gradum: mox sese 34 ad littora 35 præceps
Cum fletu, precibusque tulit. 36 Per sidera 37 testor,
Per superos, atque hoc cæli 38 spirabile lumen;
Tollite me Teucri: quascumque 39 abducite terras.
Hoc 40 sat erit. 41 Scio me 42 Danais e classibus unum,
Et 43 bello Iliacos fateor 44 petiisse penates,
Pro 45 quo, si 46 sceleris tanta est injuria nostri,

1 Motu. 2 Siciliam. 3 Ab inferiore parte occulere ac cooperire fumo, quem tunc emittit. 4 Redit ad omissam narrationem. Occidente Sole huc appulerant, & noctem insequentem metu in sylva latuerant. 5 Tam vehementem. 6 Intelligimus. 7 Stellæ, quarum lumen per objectas nubes adimitur. 8 Splendore ætheris, a sideribus illato: Syncope. Vide Macrob. l. 6. c. 4. 9 Sc. *erant*. 10 Aere. 11 Nube circumvoluta in morem nimbi. 12 Obscura, ad nullum opus tempestiva, utpote media. 13 Postridie, quam accessimus, oriens. 14 Oriente. 15 Numidiam. 16 Tempestas matutina. 17 A cœlo. 18 Noctem: nam nox est umbra terræ. 19 Exhausta. 20. Supra quam ferre nequeat. 21 Quasi larva hominis, aut λυκανθρωπος. V. Ovid. Met. 15. l. 22 Græci. 23 Ad nos, qui eramus in litore. 23 Enim, aut tam. 25 Et videmus, quod erat illi immunditia immanis. Pathos ab habitu. 26 Promissa, seu in pectus demissa, prolixa, 27 Indumentum, quo tegebatur, erat illigatum & densum spinis. 28 Per, vel, quod ad cætera, κατα τα αλλα, Hellenismus. Horat. Ep. 10. l. 1, *Hæc tibi dictabam post fanum putre Vacunæ, Excepto quod non simul esses, cætera lætus*, id est, quod ad cætera attinet. 29 Dudum, aliquando. 30 Paternis. 31 Hostium. 32 Fixit gradum, aut dubitavit. 33 Et substitit. 34 Ad nos, qui eramus in litore. 35 Velox, & non salutis sperans. 36 Exordium orationis petitoriæ abruptum. 37 Obtestor. Simplex pro composito. 38 Aerem, cujus beneficio ex æquo spiramus. 39 Sc. *me in*. 40 Beneficii loco abunde effugisse Cyclopas. 41 Fateor. 42 Ex equitum ordinibus Græcis. 43 Jure belli. 44 Appetiisse aut invasisse res Trojanas. 45 Facto aut bello. 46 Quam scelere nostro in vos commisimus.

1 Spargite me in fluctus, vastoque immergite 2 ponto :
Si pereo, 3 manibus hominum periise 4 juvabit.
5 Dixerat, et 6 genua 7 amplexus, 8 genibusque volutans
Hærebat. Qui sit, fari, quo sanguine 9 cretus,
Hortamur; quæ deinde 10 agitet fortuna, fateri.
Ipse pater 11 dextram Anchises, 12 haud multa moratus,
Dat juveni; atque 13 animum 14 præsenti pignore 15 firmat,
16 Ille hæc, 17 depositâ tandem formidine, fatur :
Sum patria ex Ithaca, comes 18 infelicis Ulyssei,
Nomine Achemenides, Trojam genitore Adamasto
19 Paupere (20 mansissetque utinam fortuna !) profectus:
21 Hic me, dum 22 trepidi 23 crudelia limina linquunt,
24 Immemores socii 25 vasto 26 Cyclopis in atro
Deseruêre. 27 Domus sanie, dapibusque cruentis,
Intus opaca, ingens. 28 Ipse arduus, altaque 29 pulsat
Sidera : (30 DI talem terris avertite 31 pestem)
32 Nec visu facilis, nec dictu effabilis ulli.
Visceribus 33 miserorum, et 34 sanguine vescitur atro.
Vidi egomet, duo de numero cum corpora nostro,
35 Prensa manu magna medio 36 resupinus in antro

1 Præcipitem me dare in mare. 2 Mari. 3 Et non monstrorum, nec dira fame. 4 Delectabit me. 5 Achemenides. 6 Nostra. Misericordiæ veteres assignabant genua, ut et mentum : pudori os ; sagacitati nasum ; judicio aurem ; fastui supercilium ; virtuti & fidei dextram. 7 Pathos a gestu. 8 Volutans se genibus suis, quibus incumbebat repens : vel, volutans adhærebat genibus nostris. 9 Procreatus sit. 10 Impellat eum ad talia facienda. 11 In signum auxilii & benevolentiæ. 12 Non multum. Nomen plurale loco adverbii. 13 Ejus. 14 Præsentato pignore fidei & dextræ. 15 Confirmat. 16 Achemenides. 17 Postquam dextram præbuerat Anchises. 18 Vobis invisi, nec suis minus : quantum ad se ipsum, miserrimi, diutino sc. errore jactati per septem annos. 19 *Pauper in arma pater primis me misit ab annis.* Sinon 2. l. 20 Atque utinam propria quiessem pelle, intra fortunam meam utcunque pauperculam tutus potius, quam, &c. 21 In hac insula. Explicat breviter, quo casu in hanc insulam delatus sit. 22 Festini præ timore, ne a Cyclope, ob strepitum ad naves & mare trepide fugientium stationem petente, occuparentur. 23 Crudelis Polyphemi. 24 Mei. 25 Ingenti. 26 Polyphemi. 27 Cujus domus est corrupto occisorum sanguine, & carnibus humanis mactatis seu cruore aspersis intus fœda. 28 Cyclops Polyphemus. 29 Vertice suo, id est, Polyphemus tam procerus est, ut cœlum vertice feriat. Hyperbole. 30 Pathos per exclamationem. Vide Macrob. l. 4. c. 6. 31 Tam truculentum aspectum hominis, aut tantam perniciem. 32 Cujus aspectum nemo ferat, nedum colloquium : qui tam terribilis est. 31 Hominum. 34 Sanie. 35 Comprehensa. 36 Prostratus.

Frangeret ad saxum, sanieque 1 aspersa 2 natarent
Limina: vidi, atro cum membra fluentia 3 tabo
4 Manderet, et tepidi 5 tremerent sub 6 dentibus artus,
Haud impune quidem. Nec 7 talia passus Ulysses,
Oblitusve 8 sui est 9 Ithacus 10 discrimine tanto.
Nam 11 simul expletus dapibus, 12 vinoque sepultus,
Cervicem inflexam 13 posuit, jacuitque per antrum
Immensus, saniem eructans, ac 14 frustra cruento
15 Per somnum commista mero; nos, magna precati
Numina, sortitique 16 vices, una undique circum
Fundimur, et 17 telo 18 lumen terebramus acuto
Ingens, quod torva 19 solum sub fronte 20 latebat,
21 Argolici clypei, aut 22 Phœbeæ lampadis instar:
Et tandem 23 læti sociorum ulciscimur 24 umbras.
25 Sed fugite, ô 26 miseri, 27 fugite, atque ab littore
28 funem Rumpite.
29 Nam qualis quantusque cavo Polyphemus in antro
30 Lanigeras claudit 30 pecudes, atque 31 ubera 32 pressat,
33 Centum alii curva hæc habitant ad littora 34 vulgo
35 Infandi Cyclopes, et 36 altis montibus 37 errant.
38 Tertia jam Lunæ se cornua lumine complent,
39 Cum vitam in sylvis, inter 40 deserta ferarum
41 Lustra, domosque traho, vastosque ab 42 rupe Cyclopas
43 Prospicio, sonitumque pedum, 44 vocemque tremisco.

1. Al. *aspersa*, h. e. innorata. Non recte tamen Tapinosis, & Hyperbole heic copulantur. 2 Inundarentur. 3 Sanguine. 4 Dentibus frangeret. 5 Resilirent. 6 Ejus. 7 Impune fieri. 8 Salutis vel versutiæ & industriæ suæ, id est, nec sibi, nec suis defuit, ubi opus fuit, sed præsentibus consiliis valuit. 9 Ithacensis Ulysses. 10 In tanto periculo. Nam hoc demum sapere, est in periculo sapere. 11 Simulac Polyphemus, &c. 12 Ut supra l. 2. *Invadunt urbem, somno vinoque sepultam.* 13 Reclinavit. 14 Fragmenta carnis. 15 Inter dormiendum. 16 Officia vicissim occupandi membra ejus. 17 Sude oleaginea præusta. 18 Oculum unum perforamus et effodimus. 19 Solam 20 Dormienti Cyclopi clausum erat. 21 Græci, qui totum corpus circumtegunt. 22 Solis, vel Lunæ, quanti nobis apparent: nam Sol *Phœbus* dicitur, & Luna *Phœbe*. 23 De successu. 24 Manes sociorum nostrorum, quos ipse occiderat & devoraverat. 25 Oratio ex abrupto turbida, timentis & fugam cum festinatione suadentis, interveniente ab improviso ipso Polyphemo. 26 Futuri. 27 Pathos a repetitione verbi. 28 Retinacula ferro abrumpito. Vim celeritatemque ostendit. 29 Causa, ob quam debeant sine mora rudentes abrumpere. 30 Oves suas. 31 Ovium. 32 Mulget. 33 Tales & tanti *centum alii.* &c. Numerum finitum pro infinito posuit. 34 Passim. 35 Detestandi. 36 In his altis scopulis. 37 Vagantur. 38 Jam est tertium plenilunium, aut tertius mensis. 39 Ex quo, postquam. 40 Ab hominibus. 41 Latibula & specus. 42 De qua descendunt, qua errant: uti mox de Polyphemo: *summo cum monte videmus Ipsum inter pecudes vasta se mole moventem.* 43 Procul observo. 44 Eorum.

Victum 1 infelicem, 2 bacchas, 3 lapidosaque corna
4 Dant 5 rami, et 6 vulsis 7 pascunt radicibus herbæ.
Omnia 8 collustrans, hanc primum ad littora classem
Conspexi venientem. Huic me, 9 quæcumque fuisset,
10 Addixi: satis 11 est 12 gentem effugisse nefandam.
Vos 13 animam hanc 14 potius quocumq. absumite 15 letho.
Vix ea 16 fatus erat, 17 summo cum monte videmus
Ipsum inter 18 pecudes vasta se 19 mole moventem
Pastorem Polyphemum, et littora 20 nota petentem:
Monstrum horrendum, 21 informe, ingens, cui lumen
22 ademptum,
23 Trunca manu 24 pinus regit, et 25 vestigia firmat.
Lanigeræ 26 comitantur oves, 27 ea sola voluptas,
28 Solamenque mali, de collo fistula pendet.
29 Postquam 30 altos 31 tetigit fluctus, et ad æquora venit,
32 Luminis effossi fluvidum 33 lavit inde cruorem,
34 Dentibus infrendens gemitu, graditurque per æquor
Jam medium, nec dum fluctus 35 latera ardua tinxit.
Nos procul 36 inde fugam 37 trepidi 38 celerare 39 recepto
Supplice, 40 sic merito; tacitique incidere 41 funem:
42 Vertimus et 43 proni 44 certantibus æquora remis.

1 Miserabilem. 2 Agrestium arborum fructus. 3 Magnos lapides, seu magna ossa continentia. 4 Mihi. 5 Arborum & dumorum. 6 Evulsis. 7 Me. 8 Circumspiciens. 9 Sive amica, sive inimica. 10 Adjudicavi, & in potestatem ejus destinavi. 11 Mihi. 12 Cyclopum. 13 Vitam. 14 Quam ut talium monstrorum dentibus conficiar. 15 Genere mortis. 16 Achemenides. 17 In summo scopulo. 18 Oves suas. 19 Magnitudine corporis sui attollentem. 20 Quæ sæpe petiverat antequam excæcatus esset. 21 Sine forma humano corpori debita. 22 Sc. *erat*. 23 Amputata. 24 Hinc immanem corporis vastitatem conjicere licet. 25 Ne vacillet aut labatur jam cæcus. 26 Pastorem suum. 27 Ea sola, quam ex ovibus habet, est voluptas Polyphemi. 28 Deorsum pendet. 29 Postquam undas litoreas emensus in altum planumque mare venit: *quam magnus Orion, Cum pedes incedit medii per maxima Nerei Stagna, viam scindens, humero supereminet undas*, lib. 10. 30 Profundos. 31 Pinu sua. Ὕστερον πρότερον. 32 Qui quotidie fluebat de oculo effosso. 33 Deinde abluit. 34 Quod salsedinis acrimoniam in vulnere sentiret. 35 Ejus 36 Ab eo loco, ubi ipsum vidimus. 37 Festini: ut *Accepit* trepidos, *& Nisum dicere jussit*. 38 Celerabamus. 39 In navem nostram Achemenide, qui genua amplexus nobis supplicaverat. 40 Merito de nobis, ut id faceremus: qui forte in Cyclopas incidissemus, nisi nos præcavere præmonuisset. 41 Navis retinacula. 42 Invertimus remis, id est, remigamus. Metaphora a scopis ad remos, & solido pavimento ad mare. Supra 3 *Certatim socii feriunt mare, & æquora verrunt*. 43 Incumbentes remis. Quo verbo studium & conatum summum sociorum coarguit. 44 Certatim ferientibus.

1 Sensit, et ad sonitum 2 vocis vestigia torsit.
Verum, ubi nulla datur 3 dextram affectare potestas,
Nec 4 potis Iönios fluctus æquare sequendo,
Clamorem immensum 5 tollit, quo 6 pontus, et omnes
7 Intremuêre undæ, penitusque exterrita tellus
Italiæ, curvisque 8 immugiit 9 Ætna 10 cavernis.
At genus e sylvis Cyclopum, et montibus altis
11 Excitum ruit ad portus, et litiora complent.
Cernimus 12 astantes 13 nequidquam lumine 14 torvo,
15 Ætnæos fratres, 16 cælo capita alta ferentes,
17 Concilium horrendum: 18 quales cum vertice celso
19 Aëriæ quercus, aut 20 coniferæ cyparissi
21 Constiterant, 22 sylva alta Jovis, lucusve Dianæ.
Præcipites metus 23 acer agit 24 quocumque rudentes
Excutere, et ventis intendere vela 25 secundis.
26 Contra jussa 27 monent Heleni, Scyllam atque Charybdin,
Inter 28 utramque viam, 29 lethi discrimine parvo,
30 Ni teneant cursus: certum est dare 31 lintea retro.
32 Ecce autem Boreas 33 angusta ab sede 34 Pelori

1 Polyphemus advertit ex ictibus & percussione remorum, fugientium strepitum. 2 Fluctuum remis agitatorum: supra, *fractasque ad littora voces; & fugam trepidi celerare, tacitique incidere funem:* modo. 3 Manus intendendi, & anxia quadam aviditate manus in naves injiciendi, easque tenendi facultas. Sic & *affectare viam ad aliquid* dicimus. Ter. Phorm. *Hi gladiatorio animo* ad me affectant viam. 4 Sc. *est*, id est, nec potest æquis viribus aut gradibus consequi fluctus maris Ionii. 5 Emittit & effert. 6 Mare. 7 Multum tremuere. 8 Reboavit. 9 Siciliæ mons. 10 Fornacibus. 11 Excitatum illo clamore. 12 Ad litus. 13 Extra ictum enim, & periculum se expedierant Troes: & longinqui nocere non poterant. 14 Minaci. 15 Siculos Cyclopas, juxta Ætnam genitos: allusum simul ad αἰτναῖοι, immanes. 16 Ad cœlum usque. Hyperbole. 17 Cœtum. Appositio. 18 Existentes tales, *quales quercus* erant, &c. 19 Sublimes se in aerem extollentes. 20 Ferentes multos conos. 21 Metri causa *consistunt.* 22 Quercus enim sacra Jovi: cupressus Dianæ inferna. 23 Vehemens urget nos. 24 In quacunque re funes velorum raptim colligere, & quocunque venti vocarent, cursum intendere. 25 Etiam iis, qui nos a puppi securi urgebant inter Siciliam atque Italiam: sed memores præceptorum Heleni, quæ monebant, ne teneremus cursum cum vitæ discrimine per angustum fretum inter Scyllam & Charibdin, retrorsum vela dare contendebamus. Cum subito mutatus numinis benignitate ventus nos in Austrum revectos Siciliam circumvehi impulit. 26 E contrario. 27 Sc. *vitare.* 28 Scyllæ & Charybdis. 29 Cum parva differentia & distantia mortis. 30 Neu teneant medium cursum: vel nisi tenere medium cursum. 31 Vela, ex linteis confecta, obvertere in Calabriam, aut sinum Tarentinum. Horat. Od. 16. Epod. *Neu conversa domum pigeat* dare lintea. 32 Non est hic monstrantis particula, sed attentionem ad rem novam & insperatam captantis. 33 A freto Siculo quod perangustum est, inter Pelorum. 34 Promontorii Siciliæ Septentrionem versus.

1 Missus adesl. 2 Vivo prætervehor ostia saxo
3 Pantagiæ, 4 Megarosque sinus, 5 Tapsumque jacentem.
Talia monstrabat 6 relegens errata retrorsum
Littora Achemenides, comes infelicis Ulyssei.
7 Sicanio prætenta sinu jacet insula 8 contra
9 Plemmyrium undosum: 10 nomen dixêre priores
11 Ortygiam. Alpheum fama est 12 huc 13 Elidis amnem
Occultas egisse vias subter mare, qui nunc
14 Ore, 15 Arethusa, tuo Siculis 16 confunditur undis.
17 Jussi numina magna 18 loci veneramur, et inde
19 Exsupero 20 præpingue solum 21 stagnantis 22 Helori.
23 Hinc altas 24 cautes 25 projectaque saxa 26 Pachyni
27 Radimus, et 28 fatis nunquam concessa 29 moveri
30 Apparet 31 Camerina procul, campique 32 Geloi,
33 Immanisque Gela, fluvii cognomine dicta.
34 Arduus inde 35 Acragas ostentat maxima longe

1 Favore numinum quæ supra rogaverat Anchises: *Ferte viam vento facilem, & spirate secundi.* 2 Quæ sunt ex saxo natura, non humana opera sic parata. Sicl. 1. vivoque *sedilia saxo:* 3 Fluminis Siciliæ, 4 Juxta Megaram, Siciliæ oppidum. 5 Insulam, decem stadia a Sicilia distantem, humilem. 6 Renavigans retrorsum litora, per quæ errarat prius cum Ulysse. 7 Siculo. 8 Ex opposito, e regione. 9 Promontorium juxta Syracusas: *απο τε πλημμυρω*, id est, *inundo.* 10 Cujus nomen veteres Cosmographi appellaverunt Ortygiam, quod in ea primæ visæ sunt coturnices: *ορτυγες* enim Græci *coturnices* vocant. 11 Insulam, quam pons Syracusis connectit: hic fons Arethusa, ex quo ferunt per subterraneos cuniculos emergere Alpheum flumen Elidis. 12 In hunc locum. 13 Qui ab Elide nascitur. 14 Ostio. 15 Apostrophe. Arethusa fons a Nympha quadam venatrice nomen habet, quæ, cum forte lassa in Alpheo flumine se lavaret, ab eo fuit adamata: quæ, cum amatorem fugeret, in Sicilia transformata est in fontem sui nominis. Alpheus autem per occultos terræ meatus eam consecutus est, donec illi in Sicilia misceretur. 16 Commiscetur. 17 Illius. 18 A patre. 19 Prætervehor. 20 Præter cætera pingue. 21 Inundantis & superfusi ad instar Nili: cujus inundatio terram pinguem facit: aut lente fluentis, quasi stagnum sit. 22 Amnis, sic dicti ab *Heloro* rege qui eum ponte junxit & pervium fecit. 23 Sc. *provecti.* 24 Rupes. 25 Abjecta, porro jactata in mare, & extantia. Vide Macrob. Sat. I. 6. c. 4. 26 Pachynum promontorium Siciliæ Austrum spectans. 27 Remigando prænavigamus, leviter contingimus. 28 Volentibus. 29 Exsiccari: quia cum exsiccaretur, accolæ ab hostibus deleti sunt. 30 Conspicitur. 31 Camarina urbs supra paludem cognominem, e cujus terræ exhalatione cum orta esset pestilentia, consultus a civibus Apollo, an siccanda esset, respondit. *Μη κινει Καμαριναν, ακινητος γαρ αμεινων:* illi autem, contempto oraculo, exsiccarunt, unde sedata pestilentia, sed per eam ingressi hostes urbem ceperunt. 32 Gelæ civitati vicini agri. 33 Urbs magna a fluvio cognomine dicta. 34 Sublimis. 35 Siciliæ mons.

Mœnia, magnanimûm quondam generator equorum.
1 Teque datis 2 linquo ventis, 3 palmosa Selinus,
Et vada 4 dura 5 lego saxis 6 Lilybeïa cæcis.
Hinc 7 Drepani me portus, et 8 illætabilis ora
Accipit. Hîc, pelagi tot tempestatibus actus,
Heu! genitorem, omnis curæ, casusque levamen,
Amitto Anchisen. Hîc me, pater optime, 9 fessum
Desertis, heu! tantis nequidquam erepte periclis!
Nec vates Helenus, cum multa 10 horrenda moneret,
Hos mihi prædixit luctus, non dira 11 Celæno.
12 Hic labor 13 extremus, longarum hæc meta viarum.
14 Hinc me digressum vestris Deus appulit 15 oris.
Sic 16 pater Æneas 17 intentis omnibus, 18 unus
19 Fata renarrabat Divûm, cursusque docebat.
20 Conticuit 21 tandem, factoque 22 hic fine 23 quievit.

1 Apostrophe. 2 Prætereo. 3 Sylvestrium palmarum fertilis, & apii, unde nomen. 4 Propter saxa non apparentia, sed aquis abstrusa. 5 Prænavigo. 6 Lilybæum, tertium Siciliæ promontorium, sub quo vada latentibus saxis periculum nautis facessunt. 7 Urbis ad radicem montis Erycis a falce Saturni ibi projecta: vel, Cereris ibi a Vulcano accepta: δρεπανον enim falx est. 8 De qua lætari nequeam, non læta, tristis, amisso hic patre. 9 Tot navigationum malis. 10 Religiosa, & monita horrorem incutientia. 11 Harpyia. 12 Epilogus narrationis Æneæ brevis, quo in compendium cursum suum contrahit, quem copiose hactenus prosecutus est. 13 Ultimus apud Drepanum erat. 14 Ex hac regione Siciliæ. Unde in 1. dictum est: *Vix e conspectu Siculæ telluris*, &c. 15 Ad regiones Libycas. 16 Vir venerabilis. 17 Omnibus aliis attendentibus. 18 Solus loquens. 19 Voluntates Deorum de excidio narrabat Trojæ, & suos errores & navigationes. 20 Æneas. 21 Post prolixam narrationem. 22 In hoc dicto de morte Anchisæ, & de profectione ex Sicilia in Carthaginem. 23 Et animo & ore.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS

LIBER IV.

ARGUMENTUM.

Dido, amore Æneæ insaniens, animi sui morbum sorori aperit: ejusque consilium secuta, ad nuptias animum adjicit. Juno quoque, ut Æneam facilius ab Italia averteret, agit cum Venere, ut ejus bona cum venia liceat Æneæ Elisam uxorem ducere: quoque id commodius fieri possit, se opportunitatem oblaturam ostendit. Postridie Æneas, et Dido venatum proficiscuntur. Ibi omnibus jam prædæ intentis, Juno subitam immittit tempestatem. Comites alius alio diffugiunt Æneas et Dido in idem antrum conveniunt, ibique infaustis ominibus conjunguntur. Interim Jupiter Jarbæ, Getulorum regis (qui advenam sibi præferri iniquo animo ferebat) precibus fatigatus, Mercurium mittit ad Æneam, jubetque, ut, relicta Africa, in Italiam naviget. Ille Jovis imperio morem gerens, quæcunque ad navigationem erant necessaria, clam per socios parari jubet. Cæterum Dido, ubi classem instaurari sensit, suspicata id quod res erat, graviter cum ipso expostulat, precibusque et lacrymis tum per seipsam, tum per sororem, eum ab incepto revocare conatur. Æneas iterum in somnis a Mercurio admonitus, intempesta nocte anchoras solvit. Illa doloris impatiens, in editissima ædium parte, simulatione sacrorum ingentem pyram exstruit, ablegataque Barce Sychæi nutrice, ne quid destinatæ morti impedimenti afferret, necem sibi consciscit.

1 AT 2 regina, gravi 3 jamdudum 4 saucia curâ,
5 Vulnus alit venis, et 6 cæco carpitur igni.
Multa 7 viri * I. virtus 8 animo, multosque 9 recursat
II. Gentis honos. Hærent 10 infixi pectore III. vultus,
IV. Verbaq., nec placidam membris dat 11 cura quietem.

1 Transitionis particula indicat Poeta, se novam narrationem ordiri earum rerum, quæ narrante Ænea jamque absolvente, acciderint. 2 Dido. 3 Ex eo tempore, quo Æneas narrare cœpit, vel, hospitio susceptus est, & Cupido loco Ascanii. *Jamdudum* enim de longiori temporis spatio proprie dicitur. 4 Vulnerata amore. 5 Amoris. 6 Accenditur igni amoris, qui excæcat. Ovid. *Quoque magis tegitur, tanto magis æstuat ignis.* 7 Æneæ. * Causarum amoris enumeratio: namque Didonem interea m verat. Æneæ I. *ardens virtus.* II. *Trojanæ gentis nobilitas.* III. *flagrans oris venustas.* IV. *facundia prudens.* V. *genus divinum: tacito itaque & ad tempus celato amore jamdudum accensa æstuare jam, atque in flammis ire cœpit.* 8 Didonis. 9 Frequenter revolvitur, obversatur. 10 Fixi in pectore 11 Sollicitudo amoris: quia *Res est solliciti plena timoris amor.* Ovid. 1. Ep. Her.

1 Postera Phœbeâ lustrabat lampade terras,
Humentemque Aurora polo 2 dimoverat 3 umbram;
Cum sic 4 unanimem alloquitur 5 male sana 6 sororem:
Anna soror, quæ me 7 suspensam 8 insomnia 9 terrent!
10 Quis novus hic nostris successit sedibus hospes!
11 Quem III. sese IV. ore ferens! quam I. forti pectore,
et 12 armis!
Credo equidem (nec 13 vana fides) V. 14 genus esse Deorum.
15 Degeneres animos timor arguit. Heu! quibus 16 ille
Jactatus 17 fatis! quæ bella 18 exhausta canebat!
19 Si mihi non animo fixum immotumque sederet,
Ne cui me vinclo vellem sociare 20 jugali,
Postquam primus 21 amor deceptam 22 morte fefellit:
Si non 23 pertæsum 24 thalami 25 tædæque fuisset;

1 Sequens dies luce solari terras illustrabat, illuminabat: unam enim noctem consumpserat Æneas narrando calamitates. Declarat porro Poeta, quomodo Dido vim amoris sui Annæ sorori detexerit. 2 Prius. 3 Noctis. 4 Unius animi & voluntatis in conjugium illiciendi Æneam. 5 Non sana, amore furens. Rationem enim amentia quadam amor excæcat. 6 Annam: quæ cum salubriter consulere debebat, ceu oleo igni addito, vehementius etiam accendit plus satis sua sponte furentem. 7 Dubiam, anxiam, adeoque incertam, quid sim factura. Translatio a corpore ad animum 8 Phantasmata, visa nocturna *Insomnia* proprie sunt, quæ in somnis videmus. 9 Turbant per reliquam noctem, quæ a fine narrationis Æneæ superfuit ad auroram. 10 Qualis hospes, qui mihi usque huc incognitus fuit, recensque intervenit (sicut *vetus hospes* dicitur, cui multum temporis assuevimus) huc ad regnum nostrum divertit. Dicimus autem, *Succedo tibi*, *&* *succedo in locum suum*. 11 Al. sic exponunt: Qualem gerens aut extollens seipsum, dum labores & errores suos narraret, oratione! Sed melius ad formæ decus hoc refertur: unde in 1. dixit: *Obstupuit primo aspectu Sidonia Dido*, *Casu deinde viri tanto*. &c. 12 Fortibus. 13 Est falsa. 14 Ipsum esse de genere Deorum: ex virtute Æneæ generis divinitatem colligit. Nam (ut ait Horat.) *Fortes creantur fortibus & bonis*. 15 Quia timor demonstrat ac convincit animos aliorum esse degeneres, id est, a nobili prosapia meticulositate degenerare. Sic Horat. Od. 13. l. 1. *Humor & in genas Furtim labitur*, arguens *Quam lentis penitus macerer ignibus*. 16 Tam nobilis hospes noster. 17 Infortuniis, fatalibus laboribus, Diis ita volentibus. 18 Gesta a se enuntiabat, id est, gravissima. 19 Propositio deliberationis, votum ne irritum faciat, an non. 20 Matrimoniali, id est, si non constituissem, quod nunquam alteri nuberem. 21 Conjux Sychæus. 1. lib. Æn. 22 Prioris conjugis Sychæi, a Pygmalione interempti. 23 Est, a *pertædet*. 24 Nuptiarum & conjugii: quibus sternitur lectus genialis in aula, & præferunt quinque faces e tæda arbore de laticum genere. 25 Facis nuptialis, quæ ante nubentes fertur, id est, si non omnino afficerer tædio matrimonii & secundarum nuptiarum, & ita constituerim non amplius nubere.

Huic uni forsan 1 potui succumbere culpæ.
Anna, fatebor enim, 2 miseri post fata Sychæi
Conjugis, et sparsos 3 fraternâ cæde penates,
4 Solus hic inflexit sensus, animumque 5 labantem
6 Impulit. Agnosco veteris vestigia 7 flammæ.
Sed mihi vel tellus optem prius 8 ima dehiscat,
Vel 9 pater omnipotens 10 adigat me fulmine ad umbras,
11 Pallentes umbras 12 Erebi, 13 noctemque profundam,
Ante, pudor, quam te violem, aut tua 14 jura resolvam.
15 Ille meos, primus qui me sibi 16 junxit, amores
Abstulit Ille 17 habeat secum, servetque sepulcro.
Sic 18 effata, 19 sinum lacrymis implevit 20 obortis.
Anna 21 refert: 22 O luce magis dilecta 23 sorori,
24 Solane perpetuâ mœrens 25 carpêre juventâ?
Nec 26 dulces natos, Veneris nec præmia noris?
27 Id 28 cinerem aut manes credis curare sepultos?
29 Esto: 30 ægram nulli quondam 31 flexère 32 mariti:
33 Non Lybiæ, non ante Tyro, despectus 34 Iarbas,

1 Potuere me victam dedere secundis nuptiis, Digamiæ: quarum nomen etiam apud Ethnicos infame erat. Vide Cæl. Rhod. l. 28. c. 22. 2 Post mortem indignissimam Sychæi mariti mei miseri: quod propter opes conditas sub terra a Pygmalione, fratre Didonis, esset interfectus. 3 A fratre meo Pygmalione conjugi meo illata. 4 Hospes noster Æneas movit meum animum, & de proposito suo abduxit. 5 A firmo proposito, labi incipientem, paulatim decidentem. 6 In amorem sui: vel, paulatim labefecit. 7 Amoris, quem erga Sychæum habui. 8 Profunda aperiat se mihi ad absorbendum me. 9 Jupiter. 10 Impellat. 11 Pallidos & pallidas facientes. 12 Loci obscurissimi in inferno. 13 Caliginem infernalem. 14 Vincula jugalia. 15 Sychæus. 16 Conjugio. 17 Eos. 18 Elocuta Dido. 19 Gremium: non sinum oculorum tantum, ut volunt quidam. 20 Subito ortis. 21 Respondet ad objecta contra novas nuptias. 22 O soror Dido, quæ mihi vita mea carior es. 23 Mihi, quæ tua soror sum. Enallage personæ. 24 Solitaria, sine consortis solatio & sobole. 25 Consumeris, quasi mœrore totam juventam transigens. 26 Quam dulces sint liberi his, qui procreant eos, nec voluptatem libidinosam? Ex Sychæo nullos sustulit liberos. 27 Ut carpere perpetua juventa. Q. d. mortuos maritos non curare, an uxores iterum nubant. 28 Conjugis Sychæi defuncti. 29 Permittatur ita esse. Concesso. 30 Mœrore. Ob mortem enim Sychæi recentiorem, quæ adhuc ob oculos versabatur, a nemine, ut nuberet, induci potuit. 31 Moverunt. 32 Libyæ proceres, qui voluerunt esse mariti. 33 Esto: non moverint te, nulli mariti, sed ne Iarbas quidem invisus Libycis, & multo ante Tyriis populis. 34 Rex Mauritanorum: qui cum Elisæ per legatos ambiret nuptias, non sine belli, si recusaret, minis: illa trimestris spatii impetrata mora, ut prioris mariti manes placaret, in pyram, quam eo prætextu exstruxerat, se conjecit, maluitque ardere, quam nubere. Historiam lege apud Justinum l. b. 18. contra cujus veritatem obtinuit Virgilii figmentum de Ænea.

1 Ductoresque alii, quos 2 Africa terra 3 triumphis
Dives alit. 4 Placitone etiam pugnabis 5 amori?
6 Nec venit in mentem, quorum 7 consederis arvis?
8 Hinc 9 Getulæ urbes, 10 genus insuperabile bello,
Et Numidæ 11 infreni 12 cingunt, et 13 inhospita Syrtis:
14 Hinc 15 deserta siti regio, lateque furentes
16 Barcæi. Quid bella 17 Tyro surgentia dicam,
18 Germanique minas?
Dis equidem 19 auspicibus reor, et Junone 20 secundâ,
21 Huc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.
22 Quam tu urbem, soror, hanc cernes, quæ 23 surgere regna
24 Conjugio tali! Teucrum comitantibus armis,
25 Punica se quantis 26 attollet gloria rebus!
Tu modo posce Deos 27 veniam. 28 sacrisque litatis,
29 Indulge hospitio, caussasque 30 innecte 31 morandi;

1 Principes. 2 Africana. 3 Victoriosa, & sæpe triumphare solita, id est, ponamus, quod principes Africani te non flexerint. 4 Amori grato resistere poteris? Q. d. Contempsisti eos, qui sibi displicebant, an nunc pugnabis cum amore placito? 5 Cum amore. Catul. *Noli pugnare* duobus. 6 An non consideras? 7 Locum habitando ceperis. A necessario. Q. d. Versaris inter nationes barbaras, bellicosas & opibus pollentes tu femina, fratris & amicorum præsidiis destituta, nec est cujus implores auxilium: proinde censeo nubendum esse, ut habeas, qui te, cives, urbem, & regnum, consilio armisque tueatur. 8 Ex una parte urbis nostræ. Ratio, quare nubere debeat. Carthaginem a Meridie Getulia & deserta Libyæ, ab Ortu Syrtis major, ab Occasu Numidia sive Mauritania, a Septentrione mare, cingebant. 9 Getulorum, qui sunt Africæ populi. Augendi timoris gratia *Urbes* vocat, quæ tantummodo mapalia sunt in quibus Getuli habitant. 10 Hominum. 11 Qui equos non fræno regunt, sed virga tantum. Gens tamen fera, nec legibus, nec imperio parens. Æn. 1. *cui condere Jupiter urbem. Justitiaque dedit gentes frænare superbas.* 12 Nod sc. ab occasu. 13 Importuosa & inaccessa, propter vada & reciprocos æstus, & accolas Nasamonas naufragiis & raptu victitantes. Duæ autem sunt Syrtes. 14 Ex alia parte, sc. ad Austrum. 15 Libya deserta, propter aquarum penuriam (quæ intolerabilem sitim procreat) neque fluvios habens, neque pluviam. 16 Gens Africæ bellicosa. 17 Contra Tyriam urbem seu Carthaginem. 18 Pygmalionis, vindicaturi fugam suorum & thesauros abductos l. 1. 19 Faventibus, propitiis. 20 Prospera: utpote, *Cui vincla jugalia curæ*: infra. 21 Ad nos. 22 Qualem quantum, id est, clarissimam. A consequentibus. 23 Oriri. 24 Ex talis herois conjugio. 25 Populorum Punicorum. 26 Erigit. 27 Hanc gratiam perjurii, ut ignoscant tibi, quod cineri Sycheio fidem non serves. Unde postea: *Non cineri servata fides.* 28 Diis placatis per sacrificia. 29 Da operam, ut detineas eum hospitio. 30 Æneæ. 31 Manendi apud te.

1 Dum pelago desævit hyems, et aquosus 2 Orion,
3 Quassatæque rates, 4 et non tractabile cælum.
His dictis 5 incensum 6 animum 7 inflammavit amore,
8 Spemque dedit 9 dubiæ menti, solvitque 10 pudorem.
11 Principio 12 delubra 13 adeunt, 14 pacemque 15 per aras
Exquirunt: 16 mactant lectas de more bidentes
17 Legiferæ Cereri, 18 Phœboque, patrique 19 Lyæo:
20 Junoni ante omnes, cui vincla 21 jugalia curæ.
Ipsa, tenens dextrâ 22 pateram, pulcherrima Dido,
23 Candentis 24 vaccæ media inter cornua 25 fundit:
26 Aut ante 27 ora Deûm 28 pingues 29 spatiatur ad aras,
30 Instauratque diem donis, 31 pecudumque 32 reclusis
33 Pectoribus 34 inhians, 35 spirantia consulit exta.
36 Heu! vatum 37 ignaræ mentes! quid 38 vota 39 furentem,
Quid 40 delubra juvant? 41 Est 42 mollis 43 flamma 44 medullas

1 Quoad usque tempestas hyberna sævitatem suam finierit. 2 Sidus navigantibus infestum, ortu & occasu tempestates, aquas, & nimbos excitans. 3 Et quamdiu naves sunt laceratæ, & nondum refectæ. 4 Asperum & durum ad navigandum. 5 Amore. 6 Didonis. 7 Anna. 8 Nubendi secundo. 9 Ancipiti, incertæ, quidnam agere deberet. 10 Quo arcebatur a secundis nuptiis. 11 Ante omnia. 12 Templa, in quibus erant Deorum simulacra. Veteres enim ut nihil nisi auspicato incepiabant: sic in contrahendo matrimonio exta consulere iis mos erat, num felix futurum esset conjugium. 13 Ambæ. 14 Veniam, gratiam, favoremque Deorum, ut eorum pace facere liceret, quod omnino facere stabat sententia. 15 Ad aras diligenter per exta hostiarum Deorum voluntatem explorant, observantque quid illa portendant. 16 Occidunt ad sacrificandum oves eximias de more sacrificantum. *Bidentes* autem nonnulli appellant omnes bestias bimas, nedum oves solas. 17 Θεσμοφόρῳ, quæ frugibus inventis, una leges, urbes, civilem vitam, conjugia sanxit. 18 Ut auspicia mitteret bona, quæ nuptiis felicibus prævia. 19 Lætitiæ libertatisque datori. 1. Æn. 20 Pronubæ & nuptiarum præsidi. 21 Matrim nialia. 22 Poculum orificio amplo & patenti. 23 Candidi coloris: quod ipsum lætum, & auspicatum omen futurarum nuptiarum esse voluit. 24 Cum alias Apollini taurus cædatur. 25 Effundit. 26 Dum fundit. 27 Simulacra & statuas Deorum. 28 Victimarum sanguine perfusas, in quibus postea victimæ concremabantur. 29 Late deambulat. Fuit ergo area delubro adjuncta. Vide Macrob. Sat. l. 3. c. 4. 30 De novo celebrat. Quia & antea sacrificarat. 31 Mactatarum. 32 Apertis. 33 Diastole in cæsura. 34 Avide intenta, tum ad explorandam numinis voluntatem in extis, tum ad extispicum responsa. 35 Exhalantia, & adhuc palpitantia consilium expetit. Unde dicitur victima *consultatoria* apud Macrob. L. 3. c. 5. 36 Exclamatio in vanitatem vatum, & haruspicum inscitiam. 37 Virium amoris. 38 Quæ fecit Diis. 39 Insanientem amore. 40 Deorum templa, quæ adierat. 41 Edit, consumit: ab *edo*, *es*, *est*. 42 Al. *molles*. Catul. Epig. 42. *Ignis mollibus ardet in medullis*. 43 Amoris. 44 Didonis.

1 Interea, 2 tacitum 3 vivit sub pectore 4 vulnus.
5 Uritur infelix Dido, totâque vagatur
Urbe furens: 6 qualis 7 conjectâ 8 cerva sagittâ,
Quam procul 9 incautam nemora inter 10 Cressia fixit
Pastor 11 agens telis, 12 liquitque 13 volatile ferrum
14 Nescius, 15 illa fuga sylvas, 16 saltusque peragrat
17 Dictæos: 18 hæret lateri lethalis arundo.
19 Nunc media Æneam secum per 20 mœnia ducit,
21 Sidoniasque 22 ostentat opes, urbemque paratam,
Incipit effari, 23 mediâque in voce resistit.
Nunc 24 eadem, 25 labente die, convivia quærit,
26 Iliacosque iterum 27 demens audire 26 labores
28 Exposcit, 29 pendetque iterum narrantis ab ore.
Post, ubi 30 digressi, 31 lumenque 32 obscura vicissim
Luna 33 premit, suadentque 34 cadentia sidera 35 somnos,

1 Dum sacrificaret. 2 Occultum, & quod variis tacitum habuit. 3 Innovatur, id est, perdite amat. 4 Amoris sc. i. e. sagittis Cupidineis illatum. 5 Ab amore. 6 Comparatione illustrat rem, ita ut pastori Æneam, cervæ Didonem, amori telum, nemori Cretensi urbem Carthaginem, per quam regina vagatur, comparet. 7 In eam. 8 Vagatur. 9 Non caventem. 10 Cretensia. Cretenses enim semper præstantissimi fuerunt sagittarii: quibus ex arundine sagittæ conficiebantur. 11 Persequens eam. 12 In ipsa cerva fugiente 13 Ad volandum aptum. 14 Latens cervam, dum percussit: vel Active: Nescius a se percussam cervam, adeoque non insequens. Ovid 5. Met *Quem si venabula taurus Corpora fixa gerat factique refugerit auctor.* 15 Cerva percussa. 16 Densiores sylvas: quæ ob arborum spissitudinem difficulter perviæ sunt: ac in quibus lustra sua habent feræ. 17 *Dictis* mons Cretæ; quæ celebris peritia sagittandi, cervis, & Dectamno. 18 Sagitta arundinea mortifera inhæret lateri cervæ. 19 Aliquando. Affectus misere amantis, & artes, quibus Æneam contueri, remorari, ambire studet. 20 Carthaginis. 21 Quas a Sidone fugiens minas fratris Pygmalionis, huc secum avexerat: vel Punicas opes, id est, ipsam urbem jam regia magnificentia exstructam. 22 Ad ostentationem demonstrat. 23 Nondum dato ad integrum responso. Æneæ Παθ... amantium. Horat. Od. 1 l. 4. *Cur facunda parum decoro Inter verba cadit lingua silentio?* 24 Consimilem cœnam, & qualem fecerat Æneæ & cæteris Trojanis in primo adventu. 25 Occidente. 26 Quos Trojani passi sunt in excidio Trojae. 27 Quae vellet eadem, quae noverat, audire. 28 Non tam rerum narrandarum causa, quam ut Æneae conspectu fruens, voluptatem ex eo caperet. 29 Eum narrantem diligenter attenteque iterum audire vult & intueri: nam *oculi sunt in amore duces.* Amantis habitum egregie exprimit, quae dicentis verba intuendo excipit. Sic Ovid. in Ep. Pen. *Narrantis conjux pendet ab ore viri.* 30 A toris, in quibus quisque accubuerat: vel, ex convivio. 31 Diurnum. 32 Id est, nox: nam nihil tam contrarium est lunae, quam obscuritas: vel, *obscura* respectu Solis. Indicat noctem profundam, qua signa alia occidere, alia rursum exoriri videntur. 33 Imminuit. 34 Occidentia: exacta jam media nocte, & appropinquante aurora. 35 Sc. *inire.*

1 Sola domo 2 mæret 3 vacua, 4 stratisque relictis
Incubat. Illum absens absentem auditque, 5 videtque;
Aut gremio Ascanium, 6 genitoris imagine capta,
Detinet, 7 infandum si 8 fallere possit amorem.
9 Non 10 cœptæ 11 assurgunt 12 turres, non arma juventus
Exercet, portusve, aut 13 propugnacula bello
Tuta parant: 14 pendent opera 15 interrupta, 16 minæque
Murorum ingentes, 17 æquataque machina cælo.
18 Quam simul ac tali 19 persensit 20 peste 21 teneri
22 Cara Jovis conjux, 23 nec famam obstare furori;
Talibus aggreditur Venerem 24 Saturnia dictis:
25 Egregiam vero laudem, et spolia 26 ampla 27 refertis,
Tuque, 28 puerque tuus, magnum, et 29 memorabile nomen,
30 Una dolo Divûm si femina victa 31 duorum est.
Nec me adeo 32 fallit 33 veritam te mœnia nostra,
34 Suspectas habuisse domos Carthaginis altæ.
Sed quis erit 35 modus? aut 36 quo nunc 37 certamina tanta?

1 Sine eo, quem amabat: nam regina sola esse non poterat. 2 Contristatur. 3 Amato. 4 Lectis desertis ab Ænea. 5 Per imaginationem. Ut supra: *Hærent infixi pectore vultus verbaque*, &c. Ita Ovid. in epist. Didonis ad Æneam: *Æneas oculis vigilantis semper inhæret, Æneanque animo noxque diesque refert.* Unde non ineleganter dictum est, amantium animos ibi magis esse, ubi amant, quam ubi animant. 6 Æneae, cujus simulacrum in pueri vultu elucebat. 7 Ineffabilem. 8 Eludere & exstinguere satiando se amplexu honesto Ascanii, loco patris. 9 A consequentibus. Amor enim negligentes, & ad officia segniores facit. 10 Extolli. 11 Extolluntur amplius, exaedificantur Metaphora ab animata ad non animatum. 12 In muris. 13 Munimenta ad futurum bellum propulsandum. 14 Suspensa manent. 15 Ab operantium prius fervore. 16 Eminentiae sive partes eminentes, id est, pinnae murorum, unde propugnatores hostium impetus arcent, ἐπάλξεις. 17 Machina aedificii aut turris concepta ut erigatur ad cœlum usque. Hyperbole. 18 Didonem. Transit, intermissa narratione, ad consilia Deorum, quorum auspiciis uterque alteri jungitur. 19 Perfecte sensit. 20 Amoris. 21 Irretitam esse. 22 Juno. 23 Adversa fama, aeque ac amore, laborare. 24 Juno, Saturni filia. 25 Ironia amaritudinis plena. 26 Optima. 27 Reportatis. 28 Filius ac minister tuus Cupido, pro Ascanio suppositus. 29 Dignum quod in perpetua sit memoria. 30 Emphatice omnia. 31 Tuo & Cupidinis. 32 I. e. non me latet. Fari forma Luc. I. 1. *nec me animi fallit.* Ter. Heaut. *Num me fefellit hosce id struere?* Latini hoc ab Graeco λανθάνειν. 33 Ut l. 1. v. 675. *Et vereor, quo se Junonia vertant Hospitia.* 34 De insidiis, id est, sinistram de Carthagine existimationem concepisse. 35 Finis. 36 Quare. 37 Sc. *opus est*, aut *contendimus*?

1 Quin potius pacem æternam 2 pactosque Hymenæos
Exercemus? habes totâ quod mente petisti:
3 Ardet amans Dido, traxitque 4 per ossa furorem.
5 Communem hunc ergo 6 populum, paribusque regamus
7 Auspiciis: 8 liceat 9 Phrygio 10 servire marito,
11 Dotalesque tuæ 12 Tyrios permittere 13 dextræ.
14 Olli (sensit enim 15 simulatâ mente locutam,
Quo regnum Italiæ 16 Lybicas averteret oras)
Sic 17 contra est ingressa Venus: Quis 18 talia demens
19 Abnuat, aut 20 tecum malit contendere bello?
21 Si modo, quod memoras, factum 22 fortuna sequatur,
Sed 23 fatis incerta feror, 24 si Juppiter unam
Esse velit Tyriis urbem, 25 Trojâque profectis,
26 Miscerive probet 27 populos, aut fœdera 28 jungi.
Tu 29 conjux, tibi fas 30 animum tentare precando.
31 Perge, sequar. Tum sic 32 excepit 33 regia Juno:
34 Mecum erit iste labor. Nunc qua ratione, quod 35 instat
36 Confieri possit, paucis (adverte) docebo.
37 Venatum Æneas, unaque 38 miserrima Dido
In nemus ire parant, 39 ubi primos 40 crastinus ortus
Extulerit 41 Titan, 42 radiisque 43 retexerit orbem.

1 Cur non. 2 Nuptias certo fœdere constitutas. 3 Nam ardet incendio amoris. Metaphora. 4 Venenum amoris ad medullas usque. Ut, *Est mollis flamma medullas.* 5 Communibus auspiciis. 6 Carthaginensem. 7 Praesidiis & potestatibus. 8 Invidiose & virulenter quasi in servitium turpe cum suis cessura sit, quae Æneae Phrygio nupserit. Cum respectu simul ad Rom. nuptias, quae per coemptionem fiebant: adi 1. Georg. *teque sibi generum Tethys emat omnibus undis.* 9 Ut molli, effœminato, & parum viro. 10 Didonem sc. 11 Nomine dotis in potestatem Æneæ filii tui venientes. 12 Tyrios. 13 Potestati, fidei, connubio. Metaphora. 14 Illo tempore. 15 Qua amicitiam simulabat, cum utilitati suae inhaeret. 16 In Carthaginem. 17 Ad hunc modum ille vicissim invidiose respondit Venus. 18 Fœdera aeternae pacis. 19 Renuat, reprobet? 20 Emphatice quae regia Juno, regis filia, soror, uxor. 21 Dummodo id, quod factum est, possit so tibi felicem effectum. 22 Tangit tria, fortunam, id est, casum, fatum, voluntatem Deorum. 23 De fatis dubia, id est, nescio an fata id velint, quod nos volumus. 24 Utrum, an. 25 Trojanis. 26 In unius populi corpus coalescere. 27 Tyrios & Trojanos. 28 Inter eos. 29 Jovis es. 30 Jovis. 31 Ad Jovem. 32 Extra id quod Venus praetendit, in aliud propositum cepit sermonem. 33 Regis summi conjux, id est, Divum regina. 34 Iste labor Jovis animum explorandi, quem mecum obire vis, assumetur a me, quae eum sola obibo. 35 Instanter agendum est. 36 Simul fieri. 37 A circumstantiis rei facilitatem ostendit. 38 Perdite amore saucia. 39 Ut primum Sol ortus fuerit. 40 Qui cras oriturus est. 41 Sol. 42 Splendore & luce sua, qua omnia illustrat, tenebrasque dispellit. Est autem proprie *radius* lignum teres, quo mensurae raduntur aequanturque. 43 Aperuerit globum terrae umbra noctis prius tectum.

1 His 2 ego nigrantem commistâ grandine nimbum,
3 Dum trepidant alæ, 4 saltusque 5 indagine cingunt,
Desuper infundam, et tonitru 6 cælum omne ciebo.
7 Diffugient comites, et 8 nocte tegentur opacâ:
9 Speluncam Dido, 10 dux et Trojanus eandem
Devenient. 11 Adero, et, 12 tua si mihi 13 certa voluntas,
14 Connubio 15 jungam stabili 16 propriamque dicabo.
Hic 17 Hymenæus erit. Non 18 adversata 19 petenti
20 Annuit, atque 21 dolis risit 22 Cytherea repertis.
23 Oceanum 24 interea surgens Aurora reliquit.
25 It portis 26 jubare exorto 27 delecta juventus:
Retia 28 rara, 29 plagæ, 30 lato venabula ferro,
31 Massilique 32 ruunt equites, et 33 odora canum 34 vis.
Reginam thalamo 35 cunctantem ad 36 limina 37 primi
Pœnorum exspectant: ostroque 38 insignis, et auro

1 In hos venantes. Exponit consilium suum, quid venantibus sit immissura. 2 Rite ac jure, ut quae aeri praesit, ut Jupiter cœlo, Neptunus mari, Pluto inferis. 3 Dum equites sive comites a latere, in morem alarum dispositi ad insidias ferarum, festinant hoc illuc discurrentes, ut, cum clamore feras in obstantes plagas impellant. *Alæ* autem dictae sunt equitum turmae, a similitudine *alarum*: quia circum legiones dextra laevaque disponuntur perinde ut in avium corporibus, quibus illae proteguntur, volatuique incumbunt. 4 Loca, in quibus ferae salire solent. 5 Serie plagarum, formidinibus vicissim interpositis, ad retinendas vel terrendas feras. *Indago* enim proprie est venatorum rete, seu series plagarum, quibus saltus stabulaque ferarum cinguntur a venatoribus. Vel, in venatu proprie indagines sunt canes ab investigandis inquirendisque feris atque adeo indagandis earum lustris denominationem habentes. Vide quæ nos ad Flor. p. 158. 6 Totum aerem concitabo. 7 In diversa loca fugient. 8 Caligine tempestuosa, ita ut reginam, quod se receperit, non videant. 9 Sc. *ad*. 10 Æneas. 11 Affectione conjugali eos conciliatura. 12. Sic etiam tuum subsequatur officium. 13 Exploratum. 14 Hunc eundem versum repete 1. Æn. 15 Eos. 16 Perpetuam conjugem. 17 Matrimonii nodus, conjugium, quod tota mente petimus. 18 Obstans. 19 Junoni. 20 Assentit ei. 21 Propter dolos repertos a Junone, vel compertos, id est, animadversos. 22 Venus. 23 Ex opinione vulgi maritimi, cui sidera e mari emergere videntur: cum relatione item ad fabulosum Auroræ & Oceani conjugium. 24 Dum Juno & Venus talia consultarent. 25 Exit e portis. 26 Lucifero: vel etiam Sole. 27 Juvenes delecti ad venationem. 28 Minus densa, in quae compulsae ferae capiuntur. 29 Nomini generali subjecta èst species per oppositionem: nam plagae sunt retia rariora. 30 Et instrumenta venatoria habentia latum ferrum, ut sunt cuspides. 31 Ex Massylia regione, juxta Mauritaniam, Numidiae parte, equites expediti. 32 Confuse exequitant & exeunt. 33 Naris sagacis canes. 34 Multitudo. 35 Immorantem. Nam *dum moliuntur, dum comuntur, annus est*. Ter. in Heaut. 36 Regiae. 37 Principes Tyriorum. 38 Purpura ornatus & phaleris auratis.

1 Stat 2 sonipes, ac frena ferox spumantia mandit.
3 Tandem 4 progreditur, magnâ 5 stipante 6 catervâ,
7 Sidoniam 8 picto 9 chlamydem circumdata 10 limbo:
11 Cui 12 pharetra 13 ex auro, crines 14 nodantur in aurum,
Aurea purpuream subnectit 15 fibula vestem.
Nec non et Phrygii 16 comites, et 17 lætus Iülus
Incedunt. Ipse ante alios pulcherrimus omnes
Infert se 18 socium Æneas, atque 19 agmina 20 jungit.
21 Qualis, ubi 22 hybernam 23 Lyciam, 24 Xanthique fluenta
Deserit, ac 25 Delum maternam invisit Apollo,
Instauratque 26 choros, mistique 27 altaria circum
28 Cretesque, 29 Dryopesque 30 fremunt, 31 pictique
   32 Agathyrsi:
33 Ipse jugis Cynthi graditur, mollique 34 fluentem
35 Fronde 36 premit crinem 37 fingens, atque 38 implicat 39 auro:
40 Tela sonant humeris. Haud 41 illo 42 segnior ibat
Æneas: tantum egregio decus enitet 43 ore.
Postquam altos ventum in montes, atque 44 invia lustra,

1 Praesto est. 2 Equus, a calceamentis ferreis, quibus sonum edit ingrediens. 3 Post longam exspectationem. 4 Regina. 5 Dense comitante. Sic l. 1. *Regina ad templum forma pulcherrima Dido Incessit, magna juvenum* stipante *caterva.* 6 Satellitum & comitum. 7 Tyriam. 8 Cujus fascia, extremitatem ambiens, erat picta. 9 Pallium non minus viatorium ac venatorium, quam militare. 10 *Limbus* proprie est extrema rei ora: hic ad vestis extremitatem refertur. 11 Reginæ Didoni. Describit reginam a venatricis habitu. 12 Prominet, pendet. 13 Al. *ex humero.* 14 Colliguntur in modum reticuli ex auro. 15 Acus, qua vestes subnectuntur. 16 Comitantes Æneam & reginam. 17 More puerorum. 18 Ad venandum. 19 Comites, comitatum suum. 20 Agminibus Didonis. 21 Existens talis, *qualis*, &c. 22 Ubi hyberno tempore commoratur. 23 Asiæ provinciam: in qua Xanthus fl. 24 Fluvii tepidi in Lycia. 25 Ins. natalem Apollinis, Letonae sacram. 26 Sacris propemodum omnibus adhiberi chori: maxime Apollinis: qui & ipse ὀρχηστὴς summus: hujus altaria circum gens omnis, Cretes saltandi peritissimi, Dryopes Parnassi accolae, Agathyrsi Scythiae pop. qui se pingunt, ut de Gelonis dictum 2. Georg. saltant: idque a sinistris dextrorsum, Solis in Zodiaco cursum signantes, & a dextris sinistrorsum cœli cursum notantes. Plura vid. apud Cael. Rhod. l. 5. c. 3. 27 Apollinis. 28 Cretensis. Diastole in caesura. 29 Populi juxta Parnassum montem in Apollinis tutela. 30 Hymnos suos cantantes modulantur. 31 Auro ornat. 32 Scythiae populi. 33 Apollo sc. spatiatur telis pharetraque conspicuus per juga Cynthi, montis Deli insulae: unde *Cynthius* dicitur. 34 Vento expositum. 35 Lauri. 36 Colligat. 37 Componens. 38 Crinem. 39 Reticulo a reo. 40 Apollinis: quia pharetratus Apollo. 41 Apolline. 42 Vegetus aeque & alacer, ac pulcher, tamque oris decore insignis. 43 Æneae, quantum in ore Apollinis. 44 Ferarum latibula nullas vias habentia, sine viis.

Ecce feræ 1 saxi 2 dejectæ vertice capræ
Decurrêre jugis : aliâ de parte 3 patentes
4 Transmittunt cursu campos , atque agmina cervi
5 Pulverulenta 6 fugâ glomerant , montesque relinquunt.
At puer 7 Ascanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo , jamque 8 hos 9 cursu , jam præterit illos,
10 Spumantemque 11 dari pecora inter 12 inertia 13 votis
Optat aprum,aut 14 fulvum descendere 15 monte 16 leonem.
17 Interea magno 18 misceri 19 murmure cælum
Incipit. Insequitur commistâ grandine nimbus.
Et Tyrii comites passim , et Trojana juventus ,
20 Dardaniusque nepos Veneris , diversa per agros
21 Tecta metu petiêre. 22 Ruunt de montibus 23 amnes.
24 Speluncam Dido , 25 dux et Trojanus eandem
Deveniunt. 26 I. Prima et Tellus , et 27 pronuba Juno
Dant 28 signum : II. fulsêre ignes, et III. conscius 29 æther
30 Connubiis summoq. IV. ululârunt 31 vertice Nymphæ.
Ille dies primus lethi, primusque 32 malorum
Caussa 33 fuit. Neq. enim 34 specie , 35 famave movetur,
Nec jam 36 furtivum Dido 37 meditatur amorem :
38 Conjugium vocat,hoc 39 prætexit 40 nomine 41 culpam.
42 Extemplo Libyæ magnas 43 it Fama per urbes ;

1 Montis scupulosi , quae capreis sive rupicapris sedes. 2 Deorsum compulsae a canibus. 3 Amplos. 4 Transeunt celeriter currentes. Vide Macrob. Sat. l. 6. c. 4. 5 Pulveris plena. 6 Propter fugam in formam glomeris colligunt. 7 Verus Asc. jam patri redditus , Veneris mandatis a supposititio illo peractis: utpote Didône satis inflammata. 8 Cervos. 9 Equi. 10 Ex fuga & ira. 11 Offerri sibi. 12 Imbellia , capras, cervos , & quae repugnare nesciant, quibus omnis spes in fuga consistit. Ut , *Sternuntur* inertia *passim corpora*. 13 Multis desideriis. 14 Fulvi coloris. 15 De monte. 16 Ut eum aggrediatur. 17 Dum sic venationi intenti essent. 18 Turbari. 19 Tonitru , tempestate ingruente. 20 Ascanius. 21 Latibula ferarum , cavas arbores , antra , rupes prominentes. 22 Praecipites defluunt. 23 Aquae , imbres. 24 In , vel ad speluncam. 25 Æneas. 26 Male ominata omnia. I. *Pro auspiciis , Terræ motus & surda tonitrua :* II. *Pro facibus nuptialibus , fulgura :* III. *Pro auspicibus , aer solus conscius :* IV. *Pro puellis , quæ ante thalamos a vespere ad mediam noctem concinerent , ejularunt Nymphæ , ut in iis nuptiis , quas mors secutura esset : fuerint ne illæ Oreades & Napeæ , aut ut alii volunt , Diræ.* 27 Dea matrimonii. 28 Prodigia infelicis conjugii. 29 Aer. 30 Infelicis. 31 Montium. 32 Necis : quia ipsam post multos dolores interemit. 33 Didoni. 34 Decore praesentis flarus sui. 35 Quae inde divulgetur. 36 Occultum. 37 Exercet. 38 Quod tamen non erat. 39 Velavit. 40 Conjugii. 41 Illegitimi stupri. 42 Illico. 43 Divulgatur , sc. venisse Æneam , & conjugium cum Didone celebrasse.

1 Fama, malum qua non 2 aliud velocius ullum,
Mobilitate 3 viget, viresque acquirit 4 eundo,
5 Parva metu 6 primo, 7 mox sese 8 attollit in auras,
Ingrediturque 9 solo, et 10 caput inter nubila condit.
11 Illam Terra 12 parens, ira irritata 13 Deorum,
14 Extremam (ut 15 perhibent) 16 Cœo, Enceladoq. sororem
Progenuit, pedibus celerem, et 17 pernicibus alis.
Monstrum horrendum, ingens, cui, quot sunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi 18 subter, mirabile dictu,
Tot linguæ, 19 totidem ora sonant, tot 20 subrigit 21 aures.
22 Nocte 23 volat 24 cæli medio 25 terræq. per umbram
26 Stridens, 27 nec dulci declinat lumina somno.
28 Luce sedet 29 custos, aut summi culmine 30 tecti,
31 Turribus aut altis, et magnas territat urbes;
32 Tam ficti, pravique 33 tenax, quam nuntia 34 veri;
35 Hæc tum multiplici populos sermone replebat
36 Gaudens, et pariter facta atque 37 infecta 38 canebat:
39 Venisse Æneam Trojano a sanguine 40 cretum,
Cui se pulchra viro 41 dignetur jungere Dido:
Nunc hyemem inter se 42 luxu, 43 quam longa, fovere
44 Regnorum immemores, turpique cupidine captos.

1 Imitamen hujus descriptionis habes apud Ovid. 12 Met. quem adhibe hujus quasi expo itorem. 2 Sc. *malum est*. 3 Crescit. 4 Quia quanto ad plures pervenit, tanto major & potentior est. 5 Quia nemo audet rem ignoram confidenter divulgare. 6 A principio 7 Paulo post. 8 Erigit. 9 Super terram. 10 Quia auctor rumorum fere incertus est: vel, quia in immensum crescit. 11 A parentibus, quos obscuros fuisse & humiles coarguit. 12 Gigantum. 13 Qui Gigantes occiderant. 14 Extremo loco, & ita pessimam, amorum a fratribus suis crimen cœli affectati, & ulturam Deos, furta eorum & delicta divulgando: vel. quod Gigantes cœlum expugnare aggressi primi famam & nomina celebria ex impiis facinoribus apud posteros quaesivere. 15 Ajunt. 16 Gigantibus. 17 Celeribus, velocibus. 18 In occulto: & in omnia cito videt. & celerrime defert. 19 Quot sunt in corpore plumae. 20 Erigit, arrigit. 21 Ad audiendum. 22 A circumstantia loci ac temporis. 23 Fama. 24 Inter cœlum & terram media. 25 Noctis tenebras. 26 Propter velocem impetum. 27 Nec unquam dormit. 28 Interdiu. 29 Speculatrix. 30 Privatarum aedium. 31 Regum aulis. 32 Ovid. 9. Met. *cum fama loquax pervenit ad aures Dejanira tuas, quæ veris addere falsa Gaudet, & e minimo sua per mentacia crescit.* 33 Perseverans assertrix. 34 Illius quod verum est. 35 Fama. 36 Novitate rerum. 37 Non facta, id est, & vera & falsa. 38 De Didone & Ænea. 39 Carthaginem. Verum illud erat. 40 Progenitum. 41 Quasi superior inferiori. 42 Genio indulgere, luxui dari. 43 Quam longa est, id est. totam hyemem: Neque tamen hyemem Carthagini insumebat. Haec fama tam ficti pravique tenax, quam nuncia veri: namque dicit Iris l. 7. *Septima post Trojæ excidium jam vertitur æstas.* 44 Æneam & Didonem immemores, hunc Italici, illam Africani. Verum hoc: nam uterque regni sui oblitus luxui & voluptati vacabat.

Hæc passim 1 Dea fœda virûm 2 diffundit in ora.
Protinus ad 3 regem cursus 4 detorquet 5 Iarbam,
6 Incenditque 7 animum 8 dictis, atque 9 aggerat iras.
10 Hic 11 Ammone satus, 12 rapta Garamantide Nympha,
Templa 13 Jovi 14 centum latis 15 immania 16 regnis,
Centum 17 aras 18 posuit, 19 vigilemque sacraverat ignem,
20 Excubias Divûm æternas; 21 pecudumque cruore
22 Pingue solum, et 23 variis florentia limina sertis.
24 Isque amens animi, et rumore 25 accensus amaro,
Dicitur ante 26 aras, 27 media inter numina Divûm,
28 Multa 29 Jovem 30 manibus 31 supplex orasse supinis:
32 Juppiter omnipotens, cui nunc 33 Maurusia pictis
Gens 34 epulata toris 35 Lenæum libat honorem:
36 Aspicis hæc? An te genitor, cum fulmina 37 torques,
Nequidquam horremus? 38 cæcique in nubibus ignes
Terrificant animos, et 39 inania murmura miscent?
40 Femina, quæ nostris 41 errans in 42 finibus 43 urbem

1 Fama execrabilis. 2 Promulgat per ora. 3 Libyae. 4 Fama vi detorquet. 5 Jovis filium, ex Garamantide Nympha. 6 Ira. 7 Ejus. 8 Relationibus rerum novarum & ipsi displicentium. 9 Accumulat. 10 Jarbas. 11 Jovis Ammonis, in arenosa regione Cyrenaica culti sub forma arietis, & Nymphae ex gente vel patre Garamante, filius. 12 A Jove ſtuprata. 13 Ammoni, patri suo. 14 Finitus numerus pro infinito. 15 Ingentia, immensa. 16 In regnis suis. 17 Singulas cum Arietis ſtatua: unde *Ammon* dictus Jupiter. 18 Conſtituit, consecravit. 19 Vigilia summa ασβεςον, id eſt, inextinguibilem, sive ne extinguatur, observandum: qualis Romae erat ignis aeternus Veſtae consecratus. 20 Vigilias in honorem Divorum. 21 Hoſtiarum mactatarum sanguine, 22 Imbutum. 23 Limina veſtibulorum habentia serta variorum florum. 24 Jarbas impos mentis, ut amator. 25 Ira perturbatus. 26 Quas conſtituerit. 27 Diis teſtibus & praesentibus. 28 Multum, aut multas res. 29 Patrem suum. 30 Conversis ad cœlum palmis. 31 Exprobrans potius & expostulans indignabunde. 32 Precatio Jarbae incusatoria, qua expoſtulat cum patre suo, quod acceptam a Didone injuriam ferat: advenam ab ea receptum, se exclusum, qui Jovi religiose pariter ac laute sacrificat. 33 Mauritana. 34 Epulis saturata toris triclinii, id eſt, lectis discubitoriis. 35 Vinum offert. *Leneus* Bacchi nomen, a ληνος *torcular & lacus*: ubi exprimuntur uvae. 36 Curas haec? 37 Vi impellis. 38 Fulmina sine viribus, fortuita, & errore in hunc atque in illum decidentia, quae sunt in nubibus: vel, quod ex nubium in aere mutua collisione fieri credantur. Ut enim caecus non percipit lumen: ita quamvis facinorosi & impii afflati fulgur non sentiunt, neque tonitruum crepitu perterrefiunt. 39 Non timenda, omni vi carentia tonitrua, id eſt, numquid non timendus es? Sic videtur, quia impios non punis. 40 Nam femina. Invidiam quaerit a sexu. 41 Profuga sedem quaerens. A modo. 42 Extremis regni noſtri oris. A loco. 43 Cujus solum parvo a me emit.

1 Exiguam pretio posuit, cui 2 littus arandum,
Cuique 3 loci leges dedimus, connubia nostra
4 Reppulit, ac 5 dominum Æneam in 6 regna recepit.
Et nunc ille 7 Paris cum 8 semiviro comitatu,
9 Mæoniâ 10 mentum mitrâ, crinemque 11 madentem
12 Subnixus, 13 rapto 14 potitur. Nos 15 munera templis
16 Quippe tuis ferimus, famamque fovemus 17 inanem.
Talibus 18 orantem dictis, 19 arasque tenentem,
Audiit 20 omnipotens, oculosq. ad 21 mœnia 22 torsit
Regia, et 23 oblitos famæ melioris amantes.
Tum sic Mercurium alloquitur, ac talia mandat:
24 Vade age, 25 nate, voca, 26 Zephyros, et labere 27 pennis,
28 Dardaniumque Ducem, 29 Tyria Carthagine qui nunc
30 Exspectat, 31 fatisque datas non respicit 32 urbes,
Alloquere, et 33 celeres 34 defer mea 35 dicta per auras.
Non 36 illum nobis 37 genitrix pulcherrima 38 talem
Promisit, Grajûmque 39 ideo 40 bis 41 vindicat armis;
42 Sed fore qui 43 gravidam imperiis, 44 belloq. frementem

1 Vili paratam. 2 Extremam oram regni colendam. 3 Pomerii, ad mensuram corii bubuli, id est, ut tantum acciperet terrae, quantum corio bubulo circumdarit. 4 Per contemptum rejecit. 5 Contemptim & Ironice, ut non maritum, sed dominum. ipsi imperiose dominaturum, cui sit per omnem vitam servitura, sibi adjunxisse intelligit. Juno supra, *Phrygio servire marito.* 6 Sua sc. a nobis concessa. 7 Paridi similis adulter Æneas. Invidiam quaerit a persona. 8 Molli corpore quidem viris, animo & cultu fœminis, spadonibus, gallis: quibus exsecta sunt genitalia. 9 Lydio pileo, seu habitu Phrygio in capite, viris parum decoro habitu. 10 Caput. Synecdoche. 11 Unguentis delibutum & nitidum. 12 Fultus ac sustentatus. 13 Conjugio, id est, rapta Didone, ut Paris Helena. 14 Enallage conjugationis: ut l. 1. *Polydorum obtruncat, & auro Vi* potitur. Et Ovid. *poteremur* pro *potiremur* dixit. 15 Oblationes ad tua templa ferimus. Indignantis verba. 16 Quia certe. 17 Non sortientem effectum. 18 Iarbam. 19 Ex more precantium & jurantium. Sacrificantes enim orantesque litare non poterant, nisi manibus aras tenerent: unde *Aras*, tamquam *Ansas*, dictas voluit Varro. Vide Macrob. l. 3. Sat. c. 2. 20 Jupiter. 21 Carthaginensia. 22 Flexit. 23 Ad amantes immemores regni sui: Æneam regni, quo vocabatur: & Didonem regni, quod exstruere cœperat: vel *famæ*, id est, pudicitiae. 24 Mandatum Jovis, ut Mercurius, Carthaginem profectus, inde Æneam facessere jubeat. 25 O fili, genuit enim Mercurium ex Maja. 26 Qui vehant te Mercurium Carthaginem. 27 Alarum tuarum: Talaria intelligit, quae Mercurio peculiaria sunt. 28 Æneam. 29 A Tyriis exstructa. 30 Moratur, & terit tempus. 31 Deorum voluntate ex praeordinatione ei concessas. 32 Italicas. 33 Quas celeriter pertranseas. 34 Deorsum fer. 35 Mandata. 36 Sc. *fore*. 37 Mater ejus Venus. 38 Voluptati deditum. 39 Ad eum finem, ut mulieri inserviat. 40 A Diomede, ipsa Iliad. 5. Iterum ab Achille, per Neptunum. Iliad. 20. & Æn. 5. 41 Vindicavit, liberavit & liberum servavit. Enallage temporis. 42 Sed promisit eum futurum esse talem. 43 Quae aliquando multa pareret imperia. 44 Bellicosos Italos. Metonym.

Italiam regeret, genus alto a sanguine Teucri
1 Proderet, ac totum sub 2 leges mitteret orbem.
3 Si nulla 4 accendit 5 tantarum gloria 5 rerum,
Nec 6 super ipse sua 7 molitur laude laborem;
Ascanione 8 pater Romanas invidet 9 arces?
Quid 10 struit? aut qua spe 11 inimica in gente moratur?
Nec prolem 12 Ausoniam, et 13 Lavinia respicit arva?
Naviget. Hæc 14 summa est, 15 hic nostri nuncius esto.
16 Dixerat. 17 Ille 18 patris magni parêre parabat
Imperio, et primum 19 pedibus 20 talaria nectit
21 Aurea, quæ 22 sublimem alis, 23 sive æquora supra,
Seu terram, 24 rapido pariter cum flamine 25 portant.
Tum 26 virgam capit. Hac 27 animas ille evocat 28 Orco
Pallentes; alias sub tristia Tartara mittit;
29 Dat somnos adimitque, et lumina 30 morte 31 resignat.
Illa 32 fretus 33 agit ventos, et 34 turbida 35 tranat
Nubila: jamque volans 36 apicem, et latera ardua cernit
37 Atlantis duri, 38 cælum qui 39 vertice fulcit;

1 Propagaret, extenderet, proferret: vel, factis ostenderet, se genus a Teucro ducere, nihil ab eo degenerans. 2 Legibus. 3 A persona Æneæ & filii. 4 Ardenter eum incitat. 5 Quantæ tibi promissæ sunt: sc. ut stirps tua imperet orbi. 6 Pro. 7 Cum molimine tentat. 8 Cum sit pater Ascanii, Emphatice: qui naturali amore in filium parum ducatur. 9 Quæ olim ab Ascanii progenie exstruentur. Hæc in laudem Julii Cæsaris dicuntur, qui se ab Ascanio originem traxisse gloriari solebat. 10 in Carthagine sc. 11 Quæ olim adversus ejus posteritatem crudelissimum odium sit exercitatura. 12 Quæ in Italia oritura esset. 13 Quæ illi in agro Laurenti subjicientur: vel, ex futura Latini regis affinitate ad se devolvenda. 14 Mandarorum meorum, id est, omnia mandata mea in hoc recidunt, ut quam primum naviget. 15 Mandatorum nostrorum in hac re. 16 Jupiter. 17 Mercurius. 18 Jovis, πατρος μεγαλȣ. 19 Suis. 20 Indumenta ad talos usque defluentia, et quibus annectuntur: sive calceamenta cum alis. Cic. At. l. 14. proverbali allegoria dixit, *Talaria inducere*, id est, fugam adornare, & quasi velle quopiam avolare. 21 Fulgentia more auri. 22 Supra limum, id est, terram exaltatam per alas illis annexas. 23 Velit ferri. 24 Vento raptim volanti, sive celeritate ventis pari. 25 Eum. 26 Caduceum, κηρυκειον: quod ab Apolline pro lyra a se inventa acceperat. 27 Umbras defunctorum. Πομπαιος sc. ψυχαγωγος, & νεκροπομπος. 28 Ab inferno. 29 Hac virga. 30 Clausa. 31 Aperit. Alludit ad veterum Romanorum morem, a quibus oculi mortuorum in rogo aperiebantur, qui in morte domi clausi fuerant: quod munus Mercurio assignat. 32 Adjutus. 33 Impellit. 34 Etiam commota. 35 Transvolat. 36 Verticem, summitatem. 37 Mauritaniæ montis saxosi: cui, quia ex viro in montem, subito Medusæ capite conspecto, mutatus est, attribuit Poeta promiscue quæ sunt utriusque, saxa, pinus, flumina, nec non verticem, barbam, mentum, latera, &c. vide Met. 4. Ovid. 38 Montis vertex nubes superans aciem oculorum fugit, adeoque ab accolis vocatur cœli columna. Allusum simul ad ipsum Atlanta regem Mauritaniæ Astronomiæ peritissimum, cælique motus docentem 39 Summitate capitis sui sustinet.

1 Atlantis, cinctum assidue cui nubibus 2 atris
3 Piniferum caput, et vento pulsatur et imbri:
Nix 4 humeros infusa tegit; 5 tum flumina mento
6 Præcipitant 7 senis, et 8 glacie riget 9 horrida barba.
10 Hic primum 11 paribus 12 nitens 13 Cyllenius alis
14 Constitit: hinc toto 15 præceps se corpore ad 16 undas
Misit, 17 avi similis, quæ circum littora, circum
18 Piscosos scopulos, humilis volat æquora juxta.
19 Haud aliter terras 20 inter cælumque volabat;
Littus arenosum Libyæ ventosque 21 secabat,
22 Materno 23 veniens ab avo 24 Cyllenia proles.
25 Ut primum 26 alatis 27 tetigit 28 magalia 26 plantis,
Æneam 29 fundantem arces ac 30 tecta novantem
Conspicit; atque illi 31 stellatus jaspide 32 fulvâ
33 Ensis erat, 34 Tyroque 35 ardebat 34 murice 36 læna,
Demissa ex humeris, 37 dives quæ munera Dido
Fecerat, et 38 tenui telas discreverat auro.
39 Continuo invadit: 40 Tu nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas, pulchramque 41 uxorius urbem
Exstruis? 42 heu regni, rerumque oblite tuarum!

1 Anaphora rei magnitudini conveniens. 2 Obscuris. 3 In quo multæ pinus crescunt. 4 Juga ejus. 5 Insuper. 6 Sc. *se*, id est, præcipitanter feruntur, cadunt, oriuntur. 7 Atlantis, nive canescentis. 8 Stellis. 9 Aspera. 10 In monte Atlante. 11 Æquatis, non motis, leni volatu. 12 Conans descendere. Volandi periphrasis. 13 Mercurius, in Cylleno, monte Arcadiæ, nutritus. 14 Requievit. 15 Præcipitanter descendens. 16 Maris Libyci, juxta Carthaginem. 17 Mergo, nullos sectanti quidem pisces, sed supra aquas volanti tantum. 18 Piscibus refertos ob imam concavitatem. 19 Eodem modo. Applicatio. 20 Anastrophe. 21 Volando dividebat, id es superabat simul ventos, et globos arenæ elatos. 22 Atlante patre Majæ, quæ mater Mercurii, educati in Cylleno, monte Arcadiæ, unde l. 8. *Vobis Mercurius pater est, quem candida Maja Cyllenes gelido conceptum vertice fudit*, 23 Descendens. 24 Mercurius. 25 Cum. 26 Pedibus aligeris, quibus talaria cum alis innexa erant. 27 Mercurius. 28 Humiles Pœnorum domos, villas. 29 A studio, quo occupatum Æneam offendit. 30 Carthaginis. 31 Radians, & quasi stellis ornatus. 32 Viridi & lucenti. 33 Capulus, ceu vaginæ frons, interprete Juvenale 5. Satyr. 34 Purpura Tyria. Epitheton a loco, unde nobilissima purpura advehitur, & *Tyriæ* vestes dicuntur. *Murex* piscis est e concharum genere, cujus in faucibus succus est, quo tingitur purpura. 35 Resplendebat illi. Metaphora a similitudine coloris purpurei. 36 Χλαῖνα, chlamys, seu vestis crassa arcendo frigori adhibita, ut et auguralis amictus. 37 Laus lænæ a persona donantis & artificis. 38 In filo distecto. 39 Statim, ut vidit Æneam, quasi infesto animo et feroci spiritu eum aggreditur. 40 Qui auctor Romani imperii esse debes. Emphatice. 41 Nimium uxori deditus vel serviens γυναικοκρατούμενος. Horat. Od. 2. l. 1. de Tiberi: *Iliæ dum se nimium querenti Jactat ultorem, vagus & sinistra Labitur ripa Jove non probante uxorius amnis.* 42 Pathos ab exclamatione.

Ipse Deûm 1 tibi me claro 2 demittit Olympo
3 Regnator, cælum et terras qui 4 numine torquet:
Ipse hæc 5 ferre jubet 6 celeres mandata per auras.
Quid struis? aut 7 qua spe Libycis 8 teris otia terris?
Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
Nec super ipse tua moliris laude laborem;
Ascanium 9 surgentem, et spes 10 heredis Iüli
11 Respice, cui regnum Italiæ, Romanaque tellus
Debentur. Tali Cyllenius 12 ore locutus,
Mortales 13 visus 14 medio sermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit 15 auram.
At vero Æneas 16 aspectu obmutuit 17 amens;
18 Arrectæque horrore comæ, et vox faucibus 19 hæsit.
20 Ardet abire 21 fugâ, 22 dulcesque relinquere terras,
Attonitus 23 tanto monitu, imperioque 24 Deorum.
25 Heu! quid agat? quo nunc reginam 26 ambire 27 furentem
Audeat 28 affatu? et quæ 29 prima exordia sumat?
Atque animum 30 nunc huc 31 celerem, nunc dividit 30 illuc,
In partesque 32 rapit varias, perque 33 omnia versat.
Hæc 34 alternanti 35 potior sententia visa est;
36 Mnesthea, Sergestumque vocat, fortemq. Cloanthum,

1 Ad te. Narratio mandatorum. 2 Deorsum mittit de cælo. 3 Jupiter. 4 Nutu et potestate implet & sustinet. 5 Me. 6 Quas celeriter pertransivimus jussu ejus: vel, me celerem tibi hæc nuntiare jubet. Hypallage. 7 A causa finali, ut ibi temere hærere non videatur. 8 Consumis tempora, quibus otio vacas. 9 Crescentem. Ab honesto. Est enim secundum Deum, maxima pietas parentum, liberorum salutem incolumitatemque sedulo curare, eosque studiose promovere. 10 Quas concipere potes de Iulo, qui tibi heres est. 11 Attende. 12 Oratione. 13 Æneæ sc. cui se videndum exhibuerat. 14 Nullo responso dato: vel, non expectato Æneæ responso. 15 Ventum: quod Dii nil aliud quam spiritus & venti esse credantur. 16 Mercurii. 17 Consternatus et attonitus. 18 Riguerunt. *Steteruntque comæ, & vox faucibus hæsit.* Æn. 2. & 3. 19 Conglutinata est, ita ut metu deficeret, & sic Æneas penitus raucesceret. 20 Ardenter, vehementer cupit. Metaphora. 21 Secreta profectione, fugæ simili. 22 Quibus Didonem dulcem invenerat. 23 Causa impulsiva, Deorum mandatum. 24 Jovis & Mercurii. 25 Exclamatio Poetæ ad commiserationem concitandam. 26 Aggredi & verbis sive blanditiis circumvenire. 27 Impatientia amoris. 28 Allocutionis modo. 29 Ad insinuandam necessariam profectionem suam. 30 Aliquando in hanc sententiam, aliquando in illam. 31 Celeriter fluctuantem. 32 Trahit eum. 33 Consilia. 34 Varie agitanti, reciproco inter amorem Didonis et Jovis jussa æstu: vel, alternatim nunc hanc, nunc illam sententiam approbanti, qua potissimum excusaret suum abitum, quandoquidem omnino sequi voluntatem Jovis stabat sententia. 35 Melior cæteris. 35 Nobiles viros Trojanos.

1 Classem aptent 2 taciti, socios ad littora 3 cogant,
4 Arma parent, et quæ sit rebus causa 5 novandis,
6 Dissimulent. 7 Sese 8 interea, 9 quando optima Dido
10 Nesciat., et 11 tantos 12 rumpi non speret amores,
Tentaturum 13 aditus, et quæ 14 mollissima fandi
Tempora, 15 quis rebus dexter modus. 16 Ocius 17 omnes.
18 Imperio 19 læti parent, ac 20 jussa facessunt.
At regina 21 dolos (quis fallere possit amantem*?)
22 Præsensit, 23 motusque excepit prima futuros,
24 Omnia tuta timens. 25 Eadem impia fama 26 furenti
Detulit 27 amari classem, 28 cursumque parari.
29 Sævit inops animi, totamque 30 incensa per urbem
31 Bacchatur. Qualis 32 commotis excita sacris
33 Thyas, ubi 34 audito 35 stimulant 36 trieterica Baccho
37 Orgia, 38 nocturnusque vocat 39 clamore 40 Cithæron.

1 Ut naves instruant armis navalibus, et reficiant tempestatibus fractas, ut inde expeditæ sint ad navigandum. 2 Dissimulantes fugam, ne quid regina suspicetur. 3 In unum compellant, colligant & convocent. Sic in Bucol. *Tityre* coge *pecus*. 4 Defensiva, adversus Pœnos, si opus sit: *vel etiam* navalia, quibus armetur classis: ut infra. 5 De novo movendis, mutandis. 6 Quasi nesciant, cur naves reficere cogantur, principis imperium exequentes. 7 Et dicebat *sese*, &c. 8 Dum classis aptaretur. 9 Quandoquidem. 10 Quod abire velit. 11 Quantos jam experta erat. 12 Dissolvi non formidet. 13 Accessus. 14 Maxime opportuna loquendi ad eam de abitu suo. 15 Et quis modus sit conveniens & aptus rebus prospere gerendis. 16 Cito. 17 Socii. 18 Æneæ. 19 Ob discessum ex Africa in terram fatalem. 20 Quæ jusserat factum eunt exsequunturque. 21 Dolosam, occultam ac prudenter dissimulatam profectionem. 22 Priusquam parati essent doli, sensit. 23 Turbas ac futuras expostulationes, cum Æneas decrevisset opportunum tempus observare, ad excusandum discessum necessarium, quem occulte moliretur. 24 Omnia etiam quæ tuta sunt, timens, vel *timens*, id est, sperans, ut ex contrario *sperare* pro timere ponitur. 25 Quæ & Jarbæ dudum nunciaverat amores Æneæ & Didonis: vel (ut Poetæ verbis utar) *Venisse Æneam, Cui se pulchra viro dignetur jungere Dido.* 26 Ad Didonem amore furentem. 27 Classem Æneæ armis, id est, instrumentis omnibus, tam bellicis, quam aliis, instrui. 28 Festinam navigationem. 29 Illa impotens rationis furit acerbe. 30 Furore sc. id est, commota agitataque. Metaphora. 31 More Bacchantium decurrit, furit: ducta ergo Metaphora a ritu Baccharum Orgia Bacchi celebrantium. 32 Excitata sacris Bacchi, id est, Bacchanalibus cum motu fieri cœptis. 33 Mænas, Bacchi ministra vel sacerdos: a θυω, id est, *furoris impetu feror.* 34 Percepto adventare. 35 Incitant eam. 36 Bacchanalia, sive festa Bacchi triennalia, id est, tertio quoque anno celebrata, in memoriam victoriæ Indicæ triennali Bacchi expeditione partæ. Τριετηρις enim triennium notat. 37 Sacra, festa Bacchi, a quibus arcentur profani, non initiati: ab ειργω id est, *arceo*. 38 In quo exercentur festa tempore nocturno, 39 Reboatione aut resonantia. 40 Mons Bœotiæ Nycteliis, id est, nocturnis Bacchi Orgiis resonans. 2. Georg. *virginibus bacchata Lacænis Taygeta.*

1 Tandem his Æneam 2 compellet 3 vocibus ultro:
4 Dissimulare 5 etiam sperasti, 6 perfide, 7 tantum
Posse nefas? 8 tacitusque meâ decedere terrâ?
Nec te 9 noster amor, nec te 10 data dextera quondam,
Nec 11 moritura tenet crudeli 12 funere Dido?
13 Quin etiam 14 hyberno moliris sidere classem,
Et 15 mediis properas 16 aquilonibus ire per 17 altum,
18 Crudelis? 19 Quid? si non arva aliena domosque
Ignotas peteres, et Troja antiqua maneret;
Troja per 20 undosum peteretur classibus æquor?
21 Mene fugis? Per ego 22 has lacrimas 23 dextramque tuam te,
(24 Quando 25 aliud mihi jam miseræ nihil ipsa reliqui)
Per connubia nostra, per 26 inceptos hymenæos;
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi 27 quicquam
Dulce meum, miserere 28 domus labentis, et istam,
Oro, si quis adhuc precibus 29 locus, 30 exue mentem.
Te propter Libycæ gentes 31 Nomadumque tyranni
32 Odêre, 33 infensi Tyrii: te propter eundem
Exstinctus pudor, 34 et, quâ solâ sidera adibam,

1 Post longam cogitationem, cum nec iram diutius continere, nec rei indignitatem concoquere posset. 2 Alloquitur. 3 Verbis. 4 Per dissimulationem celare. 5 Qui conjugii fidem jam violare mediteris. 6 Abruptum expostulatoriæ orationis exordium, vehementer concitatæ Didoni mirifice conveniens. In perfidia, dissimulatione, ingratitudine exprobranda insistit maxime. 7 Quantum est amantem & bene meritam sic deserere. Emphasis. 8 Secretus. 9 Pathos a commiseratione. 10 Promissa fides. 11 Si discesseris 12 Morte, quam ipsa mihi consciscam doloris impatientia victa. 13 Insuper classem cum difficultate paras ad navigandum tempestuosis ac pluviis signis, temporeque intempestivo. 14 Per anni cœlique inclementiam & mare tempestuosum: veteribus autem post Kal. Novembris intempestiva habita est navigatio. Solvisse tamen ex Africa Æneam sub finem æstatis, ex sequentibus constat, rediisseque in Siciliam ante hyemem. 15 In summo vigore existentibus, aut tum flantibus. 16 Qui navigantibus ex Africa in Italiam contrarii. 17 Mare. 18 Immitis in te ipsum odio mei. 19 Quid dicere possem, si, &c. Argumentum a Majori. Troja, tua patria, non erat tibi per tempestatem repetenda: ergo multo minus ignota regio; cum enim hæc arva tibi nota sunt, ignota petes? 20 Undis & procellis plenum. 21 Q. d. id non merita sum. 22 Quas effundo. 23 Fidem, quam mihi dedisti. 24 Quandoquidem. 25 Præter fidem datam de futuro. 26 Quos novitate etiam dum dulces esse par erat, 27 Aut si quidquam consuetudinis meæ fuit tibi delectabile. 28 Familiæ meæ, si me deseris, perituræ. 29 Reliquus est. 30 Depone animum me deserendi. 31 Et reges superbi, sc. Jarbas, Ductoresque alii Numidarum, populorum Libyæ. 32 Quia te conjugem assumpsi. 33 Civium meorum alienati a me animi. 34 Et qua longe lateque clara eram, pudicitiæ fama, omni unguento suavior, omni gemma pretiosior.

Fama prior. Cui me 1 moribundam deseris, hospes?
2 Hoc solum nomen quoniam 3 de conjuge restat.
4 Quid moror? 5 an mea Pygmalion dum mœnia frater
6 Destruat, aut 7 captam ducat 8 Gætulus Iarbas?
Saltem si qua 9 mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam 10 soboles; si quis 11 mihi parvulus aulâ
Luderet Æneas, qui te tamen 12 ore referret,
Non equidem omnino 13 capta, ac 14 deserta viderer.
15 Dixerat. 16 Ille Jovis monitis 17 immota tenebat
Lumina, et 18 obnixus curam sub corde premebat.
Tandem pauca refert: 19 Ego te, quæ plurima fando
Enumerare 20 vales, numquam, regina, negabo
21 Promeritam; nec me meminisse 22 pigebit 23 Elisæ,
24 Dum memor ipse mei, 25 dum spiritus 26 hos reget artus
27 Pro re pauca loquar. 28 Neque ego hanc abscondere furto
Speravi, ne finge, fugam; nec 29 conjugis unquam
Prætendi 30 tædas; aut hæc in 31 fœdera veni.
32 Me si fata 33 meis paterentur ducere vitam
Auspiciis, et 34 sponte mea 35 componere curas;
36 Urbem Trojanam 37 primum dulcesque meorum
Relliquias colerem, et Priami tecta alta 38 manerent.
Et 39 recidiva manu 40 posuissem Pergama victis.

1 Jam jam morituram. 2 Hæc sola appellatio hospitis, cum fugam mediteris, id quod hospitum est, non maritorum: quibus indissolubilis individuaque vitæ consuetudo cum uxoribus esse debeat. 3 De te, qui conjux quidem es, sed negas. 4 Cur differo mortem? quid cesso manum mihi inferre? 5 Sc. *morar*. 6 Ulturus fugam. 7 Ulturus spretum a me illius mearum nuptiarum ambitum. 8 Ferus Gætulorum rex. 9 A me. 10 Filius: cujus aspectu fallere possem tui desiderium. 11 In solatium meum. 12 Effigie oris tui repræsentaret. 13 Decepta. 14 Quia haberem filium, qui te repræsentaret. 15 Dido. 16 Æneas. 17 Oculos immotos, ita ut non flecterentur in Didonem ad respiciendum eam misericorditer. 18 Obstinatus, obfirmato animo resistens affectioni suæ. 19 Diluit hac oratione exprobrationes, abitum transfert in fata. 20 Potes. 21 Quin promerueris. 22 Gravabit, pudori erit. 23 Tui, qui proprio nomine Elisa diceris. 24 Donec 25 Tantisper dum vivam. 26 Meos. 27 Prout negotium exigit. 28 Nec clam adornavi fugam, id est, abitum seu profectionem, nec fieri id posse sperabam. 29 Conjugii. 30 Faces nuptiales. Signum pro re signata, id est, ego nunquam te duxi conjugem. 31 Matrimonialia. 32 Excusatio, qua per translationem omnem culpam in fata & Deos rejicit. 33 Meo arbitrio. 34 Ad libitum meum. 35 Finire. 36 Patriæ meæ ruinas restaurarem & exstruerem. 37 Præcipue & ante omnia. 38 Reædificata. 39 Post casum restituta priori dignitati, sicut *rediviva*, quæ post interitum redeunt. 40 Mœnia Trojana ædificassem.

1 Sed nunc Italiam magnam 2 Gryneus Apollo,
Italiam 3 Lyciæ jussere 4 capessere sortes:
5 Hic amor, hæc patria est. 6 Si te Carthaginis 7 arces,
8 Phœnissam, Libycæque aspectus 9 detinet urbis;
Quæ tandem Ausonià Teucros 10 considere terrâ,
11 Invidia est? 12 Et nos fas 13 extera quærere regna.
Me patris Anchisæ, quoties humentibus umbris
Nox 14 operit terras, quoties astra 15 ignea 16 surgunt,
Admonet in somnis, et 17 turbida terret imago:
Me 18 puer Ascanius, 19 capitisque injuria cari,
Quem 20 regno Hesperiæ 21 fraudo, et 22 fatalibus arvis.
23 Nunc etiam 24 interpres Divûm, 25 Jove missus ab ipso
(Testor 26 utrumque caput) 27 celeres mandata per auras
Detulit. 28 Ipse 29 Deum 30 manifestò in lumine vidi
Intrantem muros, 31 vocemque his auribus 32 hausi.
33 Desine, meque tuis 34 incendere teque querelis:
Italiam non 35 sponte sequor.
Talia dicentem 36 jamdudum 37 aversa tuetur,
38 Huc illuc volvens oculos, 39 totumque pererrat
40 Luminibus tacitis, et sic 41 accensa profatur:

1 A monitis Divorum, & primum quidem oraculorum, necessitatem fugæ excusat: ut, vel ibi hærere, vel patriam excisam repetere, sui arbitrii non sit. 2 In Crynæo nemore, de quo dictum Ecl. 6 oracula reddens. Sunt qui Grynæi Apollinis oraculum in Delo statuunt: unde responsum accepit Æneas lib. 3. Æn. 3 Oracula Apollinis qualia apud Lyciam. 4 Captum ire. 5 Quem mihi fata dedere. 6 Sc. *nam*. A simili. 7 Sc. *detinent*. 8 Cum sis de Phœnicia nec in patria tua. 9 Immoratur delectando te. 10 Si Teucri sedes capiunt in Italia: quandoquidem fatis promittitur. 11 Causa invidiæ. 12 Non solum te. Applicatio. Nos coacti oraculis Italiam petimus: tu sponte relicta patria in Africam trajiceris. 13 Externa. 14 Tegit. 15 Naturæ lucidæ, vel igneæ: vel *ignea*, id est, ardentia. 16 Oriuntur. 17 Commota & irata. 18 Ratio habita Ascanii filii etiam admonet ac movet me in Italiam proficisci. Necessitas a pietate sua erga filium. 19 Injuria, quam dilecto meo filio infero, terret me. 20 Ei debito. 21 Per fraudem privo. 22 Fataliter ac prædestinatione Deorum ipsi attributis. 23 A recentibus ad se Deorum mandatis. 24 Mercurius nuntius Deorum. Alludit enim ad Græci cognominis Etymon, quo Ἑρμῆς Mercurius dicitur, ἀπὸ τοῦ ἑρμηνεύειν, id est, *interpretari*, *renunciare*. 25 Non ab inferiore numine. 26 Meum & Ascanii: qui 9. lib. *Per caput hoc juro, per quod pater ante solebat*. 27 Quas celeriter transvolavit: vel, ipse celer mandata ad me attulit. Hypallage. 28 Emphatice, ne videatur alterius testimonio niti. 29 Mercurium. 30 Visibili lumine. Pleonasmus. 31 Ejus. 32 Audivi, accepi. Pleonasmus. 33 Epilogus petitione constans, & necessitatis iteratione. Cognovisti justas discessus mei causas, desine ergo, o Dido, &c. 34 Exagitare. 35 Sed jussu Deorum. 36 Ab eo tempore, quo talia intelligere cœpit. 37 Recta intueri dedignata aut non sustinens: vel irata. 38 In diversas partes. 39 Totum Æneam perlustrat & sine ordine percurrit. 40 Oculis ægris, cum indignatione & fastidio, ipsa tacita: vel, *tacitis*, id est, nondum animum significantibus. 41 Ita exagitata.

Nec tibi 1 Diva parens, 2 generis nec Dardanus auctor,
3 Perfide: sed duris genuit te 4 cautibus horrens
5 Caucasus, 6 Hyrcanæque admôrunt ubera tigres.
Nam 7 quid dissimulo, aut quæ me ad majora reservo?
8 Num fletu ingemuit nostro? num 9 lumina flexit?
Num lacrimas 10 victus dedit? aut miseratus 11 amantem est?
12 Quæ quibus anteferam? 13 jam jam nec maxima 14 Juno,
Nec 15 Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.
16 *Nusquam tuta fides.* 17 Ejectum 18 littore, 19 egentem
Excepi, et regni demens in parte locavi:
18 Amissam 20 classem, socios a morte reduxi.
Heu! 21 furiis incensa feror! 22 nunc 23 augur Apollo,
Nunc Lyciæ sortes, nunc et Jove missus ab ipso
24 Interpres Divûm fert 25 horrida jussa per auras.
26 Scilicet 27 is Superis labor est: 28 ea cura 29 quietos

1 Dea Venus. 2 Tui. 3 Quod conjugii fidem violare velis. 4 Rupibus asper. Q. d. Dicis te filium Veneris: sed falsum est: haberes enim aliquid matris, & esses in affectus consideratione tractabilis. Eadem Dido apud Ovid. epist. ad Æneam: *Te lapis, & montes, innataque rupibus altis Robora, te sævæ progenuere feræ. Aut mare, quale vides agitari nunc quoque ventis: Quo tamen adversis fluctibus ire paras.* Similiter apud Ovid. Met. 8 detestatur Scylla, Nisi, Megarensium regis, filia, Minoem, regem Cretensium, se contempta discedentem: *Hanc quoque* (Cretam) *si prohibes, & nos ingrate relinquis; Non genitrix Europa tibi est, sed inhospita Syrtis,* &c. Porro non inscite torquebitur illud in eum, qui ingenio est adeo duro atque inexorabili, ut neque precibus, neque misericordia molliri queat. 5 Mons Indiam a Scythia dividens, Promethei supplicio notissimus. 6 Arabicæ. Vide Macrob. l. 5. c. 11. 7 Propter quid dissimulanter loquor? 8 Confirmatio ab antecedentibus signis. 9 Oculos. 10 Commiseratione. 11 Me. 12 Quid primum querar? Deorum ne neglectum, qui hæc impunita sinunt? an hominis injuriam, qui hoc commisit? Servius exp. Quid prius, quid posterius dicam? 13 Q. d. Obtestor Jovem, ut ista aliquando æquis ac justis oculis aspiciant, & ingratitudinem, acceptamque injuriam sua æquitate ulciscantur. 14 Quæ urbis meæ, ut & conjugii præses. 15 Jupiter filius Saturni, aspectu noxius, 16 Non est tutum quemquam in fidem recipere, aut de quoquam bene mereri. 17 Eum Æneam. 18 Lib. 1. Æn. cum hospitio prohiberetur arenæ classis quassa. 19 Vi tempestatis naufragum a mari appulsum suscepi. 20 Renovari jussi classem fractam & quasi quassatam, ac vim Tyriorum prohibui, periculique securos reddidi. 21 Injuriæ indignitas mentem tollit de cardine, rationem luxat, in furias me agit. 22 Et nunc prætexis Apollinis oracula Jovisque mandata. Repetit autem Ironica Mimesi ipsa Æneæ verba. 23 Augurii peritus. 24 Mercurius. 25 Terrifica. 26 Elevatio Ironica ex Epicureis placitis, negantibus Deum curare mortalia. *Namque Deos didici securum agere ævum: Nec si quid miri faciat natura, Deos id Tristes ex alto cæli demittere tecto,* &c. Hor. 5. Sat. 1. l. 27 Id Superi curant. 28 De advocando Ænea. 29 Deos sc. humana non curantes.

Sollicitat. Neque te teneo, neque dicta 1 refello.
2 I, sequere Italiam ventis: pete regna per 3 undas.
Spero equidem 4 mediis, si quid 5 pia numina possunt,
Supplicia 6 hausurum 4 scopulis, et 7 nomine Dido
Sæpe vocaturum. 8 Sequar atris ignibus absens;
Et, cum 9 frigida mors 10 animâ seduxerit artus,
Omnibus 11 umbra locis 12 adero. 13 Dabis, improbe pœnas.
14 Audiam: et hæc 15 manes venient mihi fama sub imos.
His 16 medium dictis sermonem abrumpit, et auras
17 Ægra fugit, seque ex 18 oculis avertit et aufert,
Linquens multa 19 metu 20 cunctantem, et multa parantem
Dicere. 21 Suspiciunt famulæ, collapsaque 22 membra
23 Marmoreo referunt thalamo, 24 stratisque reponunt.
At pius Æneas, quamquam 25 lenire dolentem
Solando cupit, et 26 dictis 27 avertere 28 curas,
29 Multa gemens, magnoque animum labefactus amore,
30 Jussa tamen 31 Divûm exsequitur, 32 classemque revisit.
33 Tum vero Teucri 34 incumbunt, et littore celsas
Deducunt toto naves. Natat 35 uncta 36 carina;
37 Frondentesque ferunt remos, et 38 robora sylvis
Infabricata, 39 fugæ studio.

1 Refuto, inficias eo. 2 Ironica concessio, qua id, quod minime vult, videtur permittere. 3 Maris. Arguit incerta esse ejus regna, cum id quod quæramus, nondum sit nostri juris. 4 Qui sunt inter Africam & Italiam tibi occursuri, e quibus nulla sit enavigandi spes. 5 Quæ pios respiciunt. 6 Perfidiæ pœnas te daturum, initurum. Ovid. 2. Amor. eleg. 10. *Æquora perjura naufragus ore bibas.* 7 Expresso. 8 Ego occidam me, & persequar te ignibus infestis mortua. 9 Me frigidam factura. 10 Ab anima segregaverit. 11 Inter umbras deputata. 12 Ad te persequendum. Ex opinione veterum: infestari vivos ab umbris eorum, quibus injustæ necis fuerint causæ. 13 Et tu improbande propter perfidiam punieris. 14 Te mihi pœnas dedisse. 15 Ad inferos mihi perferentur tuæ calamitates. Respicit ad infelicem ejus exitum in bello contra Rutulos, quo in Numicio flumine mersus dicitur.

16 Quia non expectat responsionem: vel, cum Æneas multa dicere pararet. 17 Præ iræ impotentia misere delinquit anima. 18 Æneæ. 19 Didonis. 20 Æneam cum mora cogitantem. 21 Eam. 22 Didonis. 23 In marmoreum thalamum reportant. 24 Lectis tapetibus instratis. 25 Mitigare tristem Didonem. 26 Verbis consolatoriis. 27 A Didone. 28 Ægritudinem animi. 29 Multum. Nomen pro adverbio. 30 Amorem religione, dolorem ratione vincit. 31 Deorum, Jovis, Mercurii & Apollinis. 32 Quam instaurari jusserat. 33 Ob regis præsentiam. 34 Classi parandæ. 35 Navis pice & resina obducta, ad excludendas rimis undas. 36 Navis, Synecdoche. 37 Ligna frondentia in remorum usum ad naves portant. 38 Truncos arborum robustos pro malis navium e sylvis indolatos, non operatos. 39 Præ studio ut citius fugerent.

1 Migrantes cernas, totâque ex urbe 2 ruentes:
Ac veluti ingentem 3 formicæ 4 farris acervum
Cum 5 populant, 6 hyemis memores, 7 tectoq. reponunt:
8 It nigrum campis 9 agmen, 10 prædamq. per herbas
11 Convectant 12 calle angusto: 13 pars grandia 14 trudunt
15 Obnixæ frumenta humeris: pars agmina 16 cogunt,
Castigantque 17 moras: 18 opere omnis semita fervet.
19 Quis tibi, tunc, Dido, cernenti talia sensus?
Quosve dabas gemitus, cum littora 20 fervere late
Prospiceres 21 arce ex summâ, totumque videres
22 Misceri ante 23 oculos tantis clamoribus æquor?
24 *Improbe amor*, 25 *quid non mortalia pectora cogis!*
26 Ire iterum in lacrimas, iterum tentare precando
27 Cogitur, et supplex animos 28 submittere amori,
Ne quid 29 inexpertum frustra moritura relinquat.
30 Anna, vides toto 31 properari littore circum:
Undique 32 convenêre: 33 vocat jam carbasus auras,
34 Puppibus et læti nautæ imposuêre coronas.

1 Quilibet cernat Trojanos habitationem mutantes, et sarcinulas colligentes. Secundam personam pro tertia posuit. Sic Ter. *Fidelem haud ferme mulieri invenias virum.* 2 Præcipitanter exeuntes, fugientes: ne sc. a Pœnis opprimerentur. Metaphora. 3 Animalcula illa parva. 4 Frumenti aliorumque granorum cumulum. 5 Populantur. Enallage generis. A re militari ducta Metaphora. 6 Industriam ac prudentiam formicarum innuit, quæ æstate sibi provident de alimentis, ne hyeme egeant. 7 In tectum, id est, in cavernas suas. Metaphorice. 8 Sc. *tunc.* 9 Formicarum. Hæret in Metaphora a re militari. 10 Farris. 11 Formicæ. 12 Semita, quæ callo pedem induruit, via arcta, quasi dimidia via. 13 Formicarum. 14 Impellunt, cum ferre nequeant. 15 Obnitentes. 16 Impellunt. 17 Moras tardantium, aut morantes. 18 Operatione & labore formicarum omnis brevis via fit fervida: *sic* sc. *fervet omnis semita opere* Teucrorum migrantium & sarcinulas deferentium. 19 Pathos per Apostrophen, qua torquet Poeta orationem ad Didonem, dicens: Qualis animus sive affectus erat tunc tibi, o Dido, cum videres talia quælia a Teucris & ab Ænea fiebant? Q. d. miserrimus. 20 Ferventer frequentari a Teucris. 21 Ex specula, quæ erat in arce tua. Mos regum fuit in arcibus habitare, quæ vim arcerent. 22 Turbari, confundi. 23 Tuos. Emphasis est, qua admirabilem animi dolorem ex aspectu amplificat: nam *oculi* (ut Cic. l. 6. Fam. Ep. 1.) *augent dolorem, qui ea, quæ cæteri audiunt, intueri coguntur, nec avertere a miseriis cogitationem sinunt.* 24 Epiphonema. 25 Ad quid, vel Ellipsis est verbi *Moliri*, aut similis. 26 Descendere. 27 Dido. 28 Subjicere. 29 Intentatum, unde fecerit periculum, an possit Æneam vincere. Passive. 30 Suasorii generis oratio, qua a sorore petit, ut legationem suam ad Æneam obeat. 31 Properationem fieri. Impersonale est. 32 Trojani. 33 Demissa antennis vela exspectant ventos secundos. Nonnullis placet Hypallage: auræ vocant carbasa, id est, naves. Synecdochice. 34 In signum lætæ profectionis. Cum enim discedebant e portu, in quo hyematum erat, secundo flante vento, coronam navi imponebant. Redi ad ea, quæ super hoc eodem versu adnotantur 1. Georg.

Hunc ego si 1 potui tantum 2 sperare dolorem,
Et perferre, soror, potero. Miseræ hoc tamen 3 unum
4 Exsequere, Anna, mihi. Solam nam 5 perfidus ille
Te 6 colere, 7 arcanos etiam tibi credere sensus;
Sola viri 8 molles aditus, et 9 tempora notas.
I, soror, atque 10 hostem supplex affare superbum:
11 Non ego cum Danais Trojanam 12 exscindere gentem
13 Aulide juravi, 14 classemve ad Pergama misi:
Nec 15 patris Anchisæ cineres 16 manesve 17 revelli:
Cur mea dicta negat 18 duras demittere in aures?
Quo ruit? extremum hoc miseræ det 19 munus amanti:
Exspectet 20 facilemque fugam, ventosque ferentes.
Non jam conjugium 21 antiquum, quod 22 prodidit, 23 oro,
Nec 24 pulchro ut Latio careat, 25 regnumque relinquat.
26 Tempus inane peto, requiem 27 spatiumque furori;
28 Dum mea me 29 victam doceat 30 fortuna 31 dolere.
Extremam hanc oro 32 veniam: miserere sororis:

1 Enallage modi. Q. d. Facile hanc animi ægritudinem pertulissem, si paulo ante eum tam præcipitanter abiturum fuisse præscissem: sed ne tam perdite quidem eum unquam amassem. 2 Timere hanc tantam animi ægritudinem quam haberem de profectione Æneæ, id est, si verita fuissem tantum mali ex amore oriturum, facile amorem tulissem: nunc autem spe decepta, perferre nequeo. 3 Quod dictura sum. 4 Effice. Quod per se non potuit, per sororem tentat: sed frustra. 5 Æneas. 6 Colebat. A facili argumentum. 7 Et revelabat tibi etiam consilia secreta. 8 Opportunos ac faciles modos adeundi viri. *Mollissima fandi tempora*: supra 9 Opportunitatem, qua facile ad eum patebat aditus. 10 Æneam: vel, quod Didone invita & repugnante naviget: vel, cujus amor me hostiliter necat: vel *hostem*, id est, hospitem, ut supra: *cui me moribundam deseris hospes? Hoc solum nomen quoniam de conjuge restat.* Cic. 1. Offic. *Hostis apud majores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinum vocamus.* 11 Et dic ei: Neque enim ego illi rea sum hostilitatis, neque impietatis. *Aversio.* 12 Delere. 13 In Aulide, portu in Bœotia, classe & conjuratione principum Græcorum de Helena reperenda, claro. 14 Neque naves auxiliares misi ad mœnia Trojana delenda. 15 Ejus. 16 Varro ait, Diomedem e Sicilia abstulisse ossa Anchisæ: ob hoc multa perpessum, & coactum restituisse cum Palladio. 17 Post sepulturam evelli. 18 Inexorabiles. 19 Beneficium. 20 Mitius discedendi tempus & ventos secundos, opportune flantes. 21 Carum. 22 Violavit. 23 Orando deposco. 24 Præ quo cætera omnia illi sordent: quodque tam pulchrum illi videtur, ut omnia illi postponat. 25 A fatis promissum. 26 Dilationem sine alio effectu. *Nullus enim dolor est, quem non longinquitas temporis minuat, atque molliat.* 27 Quo desæviat amoris mei impetus, atque ex furore transeat temporis beneficio in dolorem. Eadem Dido apud Ovid. in Ep. *Dum freta mitescunt, & amor dum temperat usum, Fortiter ediscam tristia posse pati.* 28 Donec. 29 A spe & voto rejectam. 30 Adversa. 31 Moderate sc. 32 Gratiam, beneficium: ut protrahat discessum suum donec discam dolere, cujus cumulo priorum additi, memoriam & gratiam mors sola mihi auferet.

Quam mihi cum dederis 1 cumulatam, morte remittam.
Talibus 2 orabat, talesque miserrima 3 fletus
4 Fertque refertque 5 soror: 6 sed nullis ille movetur
Fletibus, aut voces 7 ullas tractabilis audit.
8 Fata obstent, 9 placidasque viri 10 Deus obstruit aures.
Ac veluti 11 annoso 12 validam cum robore quercum
13 Alpini 14 Boreæ 15 nunc hinc nunc flatibus illinc
Eruere inter se certant: 16 it stridor; et alte
17 Consternunt terram 18 concusso stipite 19 frondes;
20 Ipsa 21 hæret scopulis, 22 et quantum 23 vertice 24 ad auras
Ætherias, tantum radice in Tartara tendit.
25 Haud secus assiduis 26 hinc atque hinc vocibus 27 heros
28 Tunditur, et 29 magno persentit pectore 30 curas.
Mens 31 immota manet: lacrimæ 32 volvuntur inanes.
33 Tum vero infelix 34 fatis exterrita Dido
35 Mortem orat: tædet cæli 36 convexa tueri.
Quo magis 37 inceptum peragat, 38 lucemque relinquat,

1 Copiose auctam tibi, dum moriar. 2 Orationem faciebat Dido. 3 Verba cum fletu. 4 Ad Æneam. 5 Anna. 6 In hominem plane saxei capitis, atque inexorabilem hoc dici potest. 7 A natura, id est, nullas preces inexorabilis, & prope adamantinus admittit. 8 Æneæ duritiem in fata rejicit. 9 Benignas. 10 Præceptum Dei, a quo per Mercurium Carthagine facessere jussus erat sc. Jupiter ipse. 11 Multorum annorum, veterem: quod quercus inter arbores prodigiosæ vivacitatis sit: quippe quæ centum aut amplius annos crescat. 12 Habentem. truncum potentem. 13 Transalpini, ex Alpibus in Italiam spirantes. Alpes autem cum Hyperboreis & Riphæis confundunt veteres. Comparatio autem sumitur ex Iliad. 6. & 12. 14 Venti septentrionales. 15 Aliquando ab hac parte. 16 Strepitus ventorum in frondibus difunditur. Metaphora a cardinibus ad horrendum ventorum Septentrionalium latratum ducta amplificat summam vim ventorum. 17 Cooperiunt. 18 Vi ventorum agitato trunco.

19 Quia cadunt. 20 Annosa quercus. 21 Adhæret saxis prominentibus, inter quæ radices egit. 22 Hos duos versus habes etiam 2. Georg. 23 Cacumine suo. 24 Ad cœlum. 25 Non aliter, quam illa quercus concutitur. Applicatio similitudinis superioris. 26 Utrimque expostulationibus Didonis & Annæ precibus. 27 Æneas heroica virtute præditus. 28 Concutitur. 29 Magnanimo & constanti. 30 Sollicitudinis amoris & commiserationis. 31 A firmo proposito Deo obediendi. 32 Præcipitantur frustra: quia nihil apud Æneam obtinebant. 33 Sed tum maxime, ubi vidit Æneam in sententia perseverare. 34 Portentis mortem portendentibus: vel, quod fatali necessitate ex Africa Æneas traheretur. 35 Malorum remedium. 36 Το κυρτον και το κοιλον, convexum, & cavum, exterius & interius Poetæ confundunt. 37 Consilium, quod apud animum suum proposuerat. 38 Vitalem sc. id est, vitam: quia cœlium aspicimus vivendi desiderio.

1 Vidit, 2 thuricremis quum 3 dona imponeret aris,
(Horrendum dictu!) 4 latices nigrescere 4 sacros,
5 Fusaque in 6 obscœnum se vertere vina cruorem.
Hoc visum nulli, non ipsi effata 7 sorori.
8 Præterea fuit in 9 tectis de marmore 10 templum
11 Conjugis antiqui, miro quod honore 12 colebat,
13 Velleribus niveis, et 14 festâ fronde revinctum:
15 Hinc exaudiri voces, et 16 verba 17 vocantis
Visa viri, nox cum terras obscurâ 18 teneret:
Solaque 19 culminibus 20 ferali carmine 21 bubo
Sæpe queri, et 22 longas in fletum ducere voces.
23 Multaque præterea 24 vatum prædicta piorum
Terribili monitu 25 horrificant. 26 Agit ipse furentem
In somnis 27 ferus Æneas: semperque relinqui
28 Sola sibi, semper 29 longam incomitata videtur
Ire 30 viam, et 31 Tyrios desertâ quærere terrâ.
32 Eumenidum veluti demens videt agmina 33 Pentheus,
Et 34 Solem geminum, et duplices se ostendere Thebas.

1 Primum futuræ mortis præsagium, quod in sacris liquor effusus in atrum cruorem mutatus apparuerit. 2 Thus incensum cremantibus. Vide Macrob. l. 6. c. 5. 3 Libamina, sacrificia, quibus parentabatur mortuis. 4 Vina sacrificio adhibita. 5 Effusa super sacrificium. 6 Mali ominis, terrum, immundum. 7 Omnium consiliorum alioqui participi. 8 Præter hoc portentum contigit aliud futuræ mortis præsagium, sc. insomnia seu phantasmata. quæ sibi audire videreque visa fuit. 9 Regia Didonis. 10 Delubrum, ædicula sacra, quam nos hodie *Sacellum* vocamus, eadem sepulcrum Sychæi. 11 Mariti prioris et cari Sychæi. 12 Ante Æneæ adventum. 13 Tæniis, vittis, fasciis laneis, coronis, ramis, frondibus cinctum, ornatum: lana autem ramo circumvoluta *στεμμα* dicitur. Fuit autem moris, ut nubentes puellæ, priusquam ingrederentur domum mariti, postes laneis vittis obnuberent et ornarent. 14 Ad festivitatem pertinentibus, divinis ramis frondibusque, ut si numen coleret. 15 Ex hoc templo. 16 *Ipse sono tenui dixit, Elisa veni.* Ovid. Epist. Didonis. 17 Didonem. 18 Occupare. 19 In sublimitatibus templi. Tertium præsagium. 20 Mortifero, aut feram mortem indicante. 21 Avis illa lucifuga. 22 Diuturnas. 23 Quartum omen. 24 Qui in principio dehortati sunt eam a talibus nuptiis, sed frustra. Respicit illud: *Heu vatum ignaræ mentes! quid vota furentem, Quid delubra juvant?* 25 Horrorem faciunt. 26 Quintum omen. 27 Qui ferus Didoni videbatur. 28 Quæ solitudo principibus, qui satellitio et comitatu stipari solent, abominanda; et in somnis mali ominis 29 Sextum omen 30 Ad inferos, sc. *unde negant redire quenquam.* 31 Comites suos. 32 Furiarum, Megæræ, Alectus, et Tisiphones. 33 Thebanorum rex Echionis filius, in furias actus ob contemptum Bacchum, et a Bacchis discerptus. 34 Και μεν οραν μοι δυο μεν ηλιυς δοκω, Δισσας δε Θηβας. Euripid. Bacchæ. Vide probl. Aristot. sect. 3.

1 Aut Agamemnonius 2 scenis agitatus Orestes,
3 Armatam 4 facibus 5 matrem, et 6 serpentibus atris
Cum fugit, 7 ultricesque 8 sedent 9 in limine 10 Diræ.
Ergo ubi 11 concepit 12 furias, 13 evicta dolore,
Decrevitque mori; tempus secum ipsa modumque
14 Exigit, et 15 mæstam dictis aggressa 16 sororem,
17 Consilium vultu 18 tegit, 19 ac spem fronte serenat:
Inveni, germana, 20 viam, (21 gratare sorori)
Quæ mihi reddat 22 eum, vel 23 eo me solvat, amantem.
24 Oceani finem juxta, 25 Solemque cadentem,
26 Ultimus Æthiopum locus est, ubi maximus 27 Atlas
28 Axem humero 29 torquet, stellis ardentibus 30 aptum.
31 Hinc mihi Massylæ gentis monstrata sacerdos,
32 Hesperidum templi custos, epulasque draconi
Quæ dabat, et 33 sacros servabat in arbore ramos,
34 Spargens humida mella, 35 soporiferumque papaver.
36 Hæc se 37 carminibus promittit 38 solvere mentes,

1 Aut veluti cum Orestes, Agamemnonis et Clytemnestræ filius, fugit, etc. 2 In theatris ac scenis passim actus et sæpe exhibitus in Tragœdiis: vel, in prætoriis et judiciis agitatus. Constat enim, Orestem Areopagitarum judicio submissum, tandem ab iisdem absolutum fuisse omnium fere sententia. 3 Instructam. 4 Furiarum. 5 Clytemnestram, quam cum Ægistho adultero propter necem patris Agamemnonis occiderat. 6. Talis enim illa visa est in somnis: unde furore correptus est. 7 Necis maternæ. 8 In Æschili Tragœdia, cui nomen Eumenides, Delphis in templo Apollinis a Furiis, in limine præstolantibus eum, obsessus, egredi non ausus est, et contendere ad Minervæ templum, ubi erat expiandus. 9 Templi Apollinis. 10 Furiæ. 11 Dido. 12 Furias. 13 Superata. 14 Exacte disquirit. 15 Quia Æneam reconciliare nequibat. 16 Annam. 17 Decretum suum. 18 Occulit. 19 Et fronte serena præ se fert spem remedii aut salutis. Sic 1. Æn. *Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.* 20 Modum et rationem. 21 Gratulare. 22 Qui caput mali nostri est. 23 Ab eo. 24 Topographia populorum et montium Africæ Occidentalium, quibus alluit Oceanus, ubi horti sunt Hesperidum. 25 Occidentem. 26 Remotissimus in Æthiopia. 27 Mons Africæ: supra hoc l. 28 Septentrionalem polum. 29 Sustinet, regit: ut supra: *Cælum et terras qui numine* torquet. 30. Απτομενον, αρμενον: distinctum, conspersum stellis resplendentibus. 31 Ab hoc loco, id est, ab hujus loci incolis. Exponit consilium suum, quo pacto magicis artibus possit Æneam vel invitum retinere; vel amoris peste liberari. 32 Quod in hortis filiarum Hesperi, qui frater Atlantis est: custodiebant autem aurea poma in horto prope Lixum opp. Mauritaniæ, cui custodiæ aderat una vigil draco, priusquam ab Hercule occisus erat, quem cibavit hæc sacerdos. 33 Veneris. 34 In cibo quem dabat draconi: vel, porrigens, præbens. 35 Soporem gignens: quod erat mulcendæ truculentiæ accommodatum, et mitigandæ naturæ feræ. 36 Sacerdos: Poeta nihil ipse asserit: verum ex persona Magæ artem suam prædicantis. Operatur autem magia vel per motum localem: vel per causas naturales, applicando activa passivis: vel sensibus illudendo: amores an valeat solvere aut impedire, an cursum naturæ mutare, procellas excitare, animas mortuorum evocare, vide Apulejum, Agrippam, etc. 37 Magicis sc. id est, incantationibus. 38 Amore posse liberate.

Quas velit ; ast 1 aliis 1 duras immittere 2 curas :
3 Sistere aquam 4 fluviis , et vertere sidera 5 retro :
6 Nocturnosque ciet manes. 7 Mugire videbis
Sub pedibus terram , et descendere montibus ornos.
Testor, cara , Deos et te , germana , tuumque
Dulce caput , magicas 8 invitam 9 accingier 10 artes.
Tu 11 secreta 12 pyram 13 tecto interiore 14 sub auras
Erige , et 15 arma viri , 16 thalamo quæ fixa reliquit
17 Impius , 18 exuviasque omnes, lectumque 19 jugalem,
Quo perii , superimponas. 20 Abolere 21 nefandi
Cuncta viri 22 monumenta ſubet 23 monstratque 24 sacerdos.
Hæc effata , silet. 25 Pallor simul occupat 26 ora.
Non 27 tamen Anna novis 28 prætexere funera 29 sacris
Germanam credit , nec 30 tantos 31 mente furores
31 Concipit, 32 aut 33 graviora timet , 34 quam morte 35 Sychæi.
Ergo 36 jussa parat.
At regina , 37 pyrâ 38 penetrali in sede 39 sub auras
39 Erectâ ingenti , 40 tædis atque 41 ilice secta,

1 Mentibus. 2 Vehementem amorem. 3 Facere stare. 4 In fluviis. 5 Retrorsum. 6 Et excitat umbras defunctorum , tempore nocturno. 7 Quasi sonitum taurinum edere , remota Metaphora a tauris ad brutam tellurem. 8 Coactam improbitate Æneæ: 9 Accingi , id est , parari. Paragoge. 10 Ad artes magicas. 11 Nemini revelatura. 12 Struem lignorum , ut fiat rogus. 13 Intra regiam nostram. 14 Sub dio , cœlo aperto: *penetrali in sede* , infra: vel , in altum : quasi sacrificium esset factura. 15 Ensem Æneæ , cujus jam nomen quasi ingratum horret. 16 Nostro. 17 Æneam intelligit , qui epitheto *Pius* vocabatur. 18 Vestes , quas exuit , aut quas ab eo habemus. 19 Matrimonialem , in quo pudorem amisi , id est , imponas super pyram , quicquid reliquerit , aut tetigerit speciali usu. 20 Igne penitus delere. 21 Perfidi. 22 Quæ memoriam faciant & admoneant viri. 23 Ex arte sua. 24 Massyla. 25 Metus præcipue atque iræ argumentum , & conscientiæ criminis alicui ob noxiæ. 26 Vultum , faciem. Pars pro toto. 27 Quamvis signa impatientis amoris daret. 28 Prætextu sacrorum dissimulare : vel per Hypallagen prætexere , id est , prætendere sacrum hoc funeri , quod intendebat , id est , non credebat Didonem velle se interimere. 29 Sacrificiis magicis. 30 Quanti in Didone erant. 31 Intelligere potest. 32 Sc. *non*. 33 Sc. *mala*. 34 Quam quæ contigerant morte Sichaei. 35 Prioris conjugis. Q. d. Vidit sororem multum dolere morte Sychæi : credebat nunc , propter discessum Æneæ similem pati dolorem , nec Æneam amatorem plus amare , quam Sychæum conjugem : sed in morte viri se non occidit. 36 Parat peragere , quæ Dido jusserat , id est , pyram exstruit , & exuvias Æneæ affert. 37 Rogo , id est , strue lignorum in formam ignis , ut incendatur , exstructa. 38 In penitiori ædium loco , quem paulo ante *interius tectum* vocavit. 39 Sub dio. 40 Ex tædis. 41 Robore fisso. Nam fissa ligna facillime: teretia & integra difficulter ignem concipiunt.

1 Intenditque locum sertis, et 2 fronde coronat
3 Funereâ: 4 super 5 exuvias, ensemque relictum,
6 Effigiemque 7 toro locat, 8 haud ignara futuri.
Stant 9 aræ circum, et crines effusa sacerdos
10 Tercentum tonat ore Deos, 11 Erebumque 12 Chaosque,
13 Tergeminamque 14 Hecaten, 15 tria virginis ora Dianæ.
16 Sparserat et 17 latices simulatos fontis Averni:
18 Falcibus et 19 messæ ad Lunam 20 quæruntur aënis
21 Pubentes herbæ, nigri cum 22 lacte veneni:
Quæritur et 23 nascentis equi de fronte 24 revulsus,
Et 25 matri 26 præreptus 27 amor.
28 Ipsa 29 molâ, 30 manibusque piis, altaria juxta,
31 Unum 32 exuta pedem vinclis, in veste 33 recinctâ,

1 Intendit serta per locum illum. Hypallage. 2 Cupresso. quæ funerea est arbor. aut verbenis, quæ in sacris nocturnis solent adhiberi tanquam funereæ. 3 Ad funus apta. 4 Insuper. 5 Vestes Æneæ, quas exuerat. 6 Effigiem Æneæ ceream incendio devotam. Vide Ecl. 8. & Hor. Sat. 8. l. 1. 7 Lecto conjugali. 8 Certa mori, ac reservato tamen sibi consilio moriendi, ut ut specie hac sacrorum velato. 9 Ut funebri luctu fieri consuevit. 10 Trecenta, id est, infinita Deorum nomina horrifice vocat, citat: quod in his Cocytiis sacris fieri solet. Al. *Ter centum* ad verbum, *sonat*, referunt. 11 Infernos tenebrarum incolas. 12 Spiritus ærios. Cimo quidem vasta illa vorago & moles indigesta primæ materiæ: sed tamen, Aristophani in avibus, est aer. 13 Tres potestates habentem. Nam Luna est in cœlo: Diana in sylvis, ubi venatrix est: Proserpina, in inferno. Vid. Cœl. Rhod. l. 20. 14 Proserpinam, a *centum* potestatibus dictam: vel, quod centum victimis placaretur ex instituto Menelai: vel, quod inhumatos C. annos errare faciat. 15 Tres effigies aut personas: quod sc. triplex sit Lunæ vicissitudo: cum surgit in cornua, & falcata dicitur: cumque dividua est, & cum plena est. 16 Sacerdos. 17 Aquas lacus ad introitum inferni pro veris habitas. Nam vera aqua Averni lacus (qui Plutoni sacer est, ac per quem ad inferos descensus esse credebatur) haberi non poterat: quare ficta supponenda erat, cujus aspersione uteretur. 18 Ex horum sacrorum ritu omnia. Herbæ ad Lunæ observationem, cujus spumantis saliva efficaciores creditæ, falcibus ahenis, utpote purioribus, quam ferreis præcidebantur; eæque pubescentes & succo venenoso tumentes. 19 Desectæ secundum opportunitatem Lunæ. 20 Ab iis, quibus id muneris ad magicum sacrificium injunctum erat. 21 Pubescentes, teneræ, succi adhuc plenæ. 22 Succo nigro, qui exprimitur ex illis herbis. 23 Recens nati. 24 Sc. *statim*, priusquam lambente matre absumeretur. 25 Equæ. 26 Priusquam absumere posset. 27 Hippomanes, caruncula in fronte recens nati pulli: quam si quis præripuerit equi matri, illa non admittit fœtum ad ubera. Hanc in philtris efficacem esse ferunt. Vide Corn. Agr. l. 2. de occulta Phil. c. 41. igni vero mandata abolere amorem creditur. 28 Dido. A persona veneficæ transit ad Didonem, & ejus superstitionem, ac ceremonias sacrificaturæ. 29 Farre sive hordeo sale admisto. 30 Quibus molam offerebat. 31 In Stygiis his Nudipedalibus sinistrum pedem nudabant. 32 Nudata & soluta. 33 Dissoluta, ac non ligata. In sacris enim nihil esse ligarum decet, præcipue quæ amori fovendo sunt.

1 Testatur moritura Deos, et conscia 2 fati
Sidera: tum 3 si quod 4 non æquo fœdere amantes
Curæ numen habet, 5 justumque memorque precatur.
6 Nox erat, et 7 placidum carpebant 8 fessa soporem
9 Corpora per terras, 10 sylvæque et sæva quierant
Æquora; cum 11 medio volvuntur sidera lapsu:
12 Cum tacet omnis ager; pecudes, 13 pictæque volucres,
14 Quæque lacus late 15 liquidos, 16 quæque aspera dumis
Rura 17 tenent, 18 somno positæ sub nocte silenti
Lenibant curas, et 19 corda 20 oblita laborum:
At non infelix 21 animi 22 Phœnissa, neque unquam
23 Solvitur in somnos, oculisve aut pectore 24 noctem
Accipit. 25 Ingeminant curæ, rursusque 26 resurgens
Sævit amor, magnoque irarum 27 fluctuat æstu.
Sic 28 adeo insistit, secumque ita corde 29 volutat:
30 En, quid agam? 31 rursusne procos irrisa priores
Experiar? 32 Nomadumque petam 33 connubia supplex,
Quos ego sum toties jam dedignata 34 maritos?
Iliacas igitur classes, atque 35 ultima Teucrûm
35 Jussa sequar? 36 quiane 37 auxilio 38 juvat ante levatos,
Aut bene apud memores veteris stat gratia facti?

1 Certa mori Deos testes perjurii ac perfidiæ invocat, vindices olim sceleris & acceptæ injuriæ. 2 Mortis suæ violentæ. 3 Si aliquod numen, id est, aliquis Deus curat, &c. 4 Non pari amore sibi mutuo respondentes. 5 Ut illud sit justum & memor, id est, precor illud quidem, ut perjurii memor esse velit, ac juste id ipsum ulcisci. 6 Perelegans Chronographia, quæ reginæ ægritudinem amplificat. 7 Quiescebant. 8 Labore diurno. 9 Animalium. 10 Omnia quæ in sylvis & in mari degunt, quieverant. Metonymia. 11 Medium est noctis. 12 Cum omnia animalia, quæ in agris aut stabulis sunt, quiescunt. 13 Variis coloribus ornatæ. 14 Et quæcunque volucres, id est, pisces. 15 Aquosas. 16 Feræ. 17 Occupant & habitant. 18 Hujusmodi pecudes recubantes nocte quieta mitigabant curas per somnum. 19 Earum. 20 Erant. 21 Animo, id est, quæ animum suum infelicem fecerat. 22 Dido, quæ erat de Phœnicia. 23 Dormit. 24 Requiem nocturnam. 25 Sc. *vel*, ingeminantur, id est, multiplicantur. Enallage generis. 26 Crescens rerum præteritarum memoria. 27 Agitatur: In eum, qui secum stomachatur. 28 Tandem instituit sermonem. 29 Agitat 30 Pathos ab addubitatione, quam Græci *ἀπόρησιν* vocant: de qua Macrob. Sat. l. 4. c. 6. Constat autem hæc tota oratio ex deliberationibus & dialogismis. 31 Rejectane & relicta ab Ænea, referam me vicissim ad Jarbam Ductoresque alios, quos procos prius aspernata sum? 32 Afrorum. 33 A rei indignitate. 34 Sc. *mihi acceptare*? 35 Abitum a Jove imperatum. An responsa & imperia ultima, id est, ero igitur ancilla & contemptui omnibus Trojanis, coacta etiam ultimis eorum mandatis parere? 36 An quod ita gratos eos & auxilii memores experta sum? *Ironice.* 37 Quia juverim Teucros auxilio. 38 Delectat.

1 Quis me autem (2 fac velle) sinet? 3 ratibusve superbis
Invisam accipiet? nescis heu! perdita, nec dum
4 Laomedonteæ sentis perjuria gentis?
Quid tum? 5 sola fugâ 6 nautas comitabor 7 ovantes?
An Tyriis, 8 omnique manu stipata meorum
9 Inferar? et quos 10 Sidonia 11 vix urbe revelli,
Rursus 12 agam pelago; et ventis dare vela jubebo?
13 Quin morere, ut merita es, 14 ferroque 15 averte dolorem.
16 Tu 17 lacrimis evicta meis, tu prima 18 furentem
His, 19 germana, malis oneras, atque objicis 20 hosti.
21 Non licuit 22 thalami expertem sine 23 crimine vitam
Degere more feræ, 24 tales nec tangere 25 curas?
26 Non servata fides, cineri promissa 27 Sychæo.
28 Tantos illa suo 29 rumpebat pectore 30 questus.
Æneas celsâ in puppi, 31 jam certus eundi,
32 Carpebat somnos, 33 rebus jam 34 rite paratis.
35 Huic se 36 forma Dei vultu redeuntis 37 eodem

1 Quis permittet me sequi Trojanos? 2 Pone ut velim. 3 Navibus suis. Synecdoche. Sunt enim *rates* proprie trabes inter se connexæ, quibus olim navigabatur 4 Trojanæ: invidiose a Laomedonte, quem superbia, perfidia, & perjurio referunt: is autem Neptunum & Apollinem pacta de condendis Trojæ mœnibus mercede fraudavit: & Herculi, filiæ suæ liberatori, fidem non servavit. Q. d. Si Deos fefellerunt Trojani, & te fallent. 5 Emphatica omnia. 6 Trojanos intelligit, quos per contemptum ita vocat. 7 Lætos: quasi de me reportata victoria triumphante. *Ovatio* autem proprie est minor triumphus, qui de hoste non admodum gravi agitur, uno equo, vel interdum etiam pedibus urbem ingrediente triumphante, Al. *euntes*. 8 Et omni satellitio & copiis meorum dense circumdata. 9 Al. *insequar*, sed non ad rem. 10 A Phœnicia. 11 Cum difficultate: quia timore, aut odio Pygmalionis. 12 Sc. *eos*. 13 Potius moriaris. Concludit deliberationem. 14 Morte ferro illata. 15 Ab animo. 16 Transfert omnem totius culpam in sororem, quæ & impulsatrix fuerit ad furtivas nuptias. 17 Nam dictum est in principio hujus l. 4. *Sic effata, sinum lacrimis implevit obortis*. 18 Me insano incensam amore. 19 O soror Anna. 20 Crudeli viro Æneæ, & qui me ludibrio habuit, toro fideque violatis: vel *hosti*, id est, hospiti peregrino, ut supra, & mox *advena*. 21 Nonne licuit me vivere more ferarum quæ conjugium non curant? 22 Conjugii. 23 Læsione pudoris. 24 Quales nunc per illicitos amores sustineo, more belluarum ferarum, quæ propter feritatem conjugium vitant. 25 Amores. 26 Sc. *est*. 27 Conjugis: quia cum sepeliretur, juravit Dido se nunquam alteri nupturam. 28 Epiphonema. 29 Exprimebat. 30 Querelas. 31 Qui decreverat omnino abire. 32 Dormiebat. Supra: *Non orat, & placidum carpebant fessa soporem Corpora*. 33 Ad navigationem necessariis. 34 Decenter, 35 Æneæ. 36 Imago Mercurii, id est, Deus Mercurius in forma assumpta rediens. 37 Quo prius se obtulerat & apparuerat Carthagine.

Obtulit in somnis, rursusque ita visa monere est;
1 Omnia 2 Mercurio similis, vocemque, coloremque,
Et crines flavos, et membra 3 decora juventæ:
Nate Deâ, *potes hoc sub 4 casu 5 ducere somnos*?
Nec quæ 6 te circum steut deinde pericnla cernis?
Demens! nec 7 Zephyros audis spirare 8 secundos?
9 Illa dolos, dirumque 10 nefas in pectore versat,
Certa mori, varioque irarum fluctuat 11 æstu.
Non fugis 12 hinc 13 præceps, dum 14 præcipitare potestas?
Jam mare turbari 15 trabibus, sævasque videbis
Collucere 16 faces, jam 17 fervere littora 18 flammis,
19 Si te his attigerit terris Aurora morantem.
Eja age, rumpe 20 moras. 21 *Varium, et mutabile semper
Femina*. Sic 22 fatus nocti se immiscuit 23 atræ.
24 Tum vero Æneas, 25 subitis exterritus umbris,
26 Corripit e somno corpus, sociosque 27 fatigat:
28 Præcipites vigilate, viri, et considite 29 transtris;
30 Solvite vela 31 citi. 32 Deus æthere missus ab alto,
33 Festinare fugam, 34 tortosque incidere 35 funes
Ecce iterum 36 stimulat. Sequimur te, 37 sancte Deorum,

1 Per, secundum omnia, id est, omnibus corporis partibus. 2 Prius viso. 3 Convenientia juventuti. 4 Periculo, in quo versaris. 5 Dormire? 6 Obsideant. Objurgatio a necessario. 7 Ventos, Synecd. 8 Prosperos. 9 Dido. 10 Scelus quia vult se interficere: quo comperto Tyrii in te irruent. 11 Fervore & incendio. 12 A litore Carthaginis. 13 Celer, festinus. 14 Præcipitanter abeundi. 15 Navibus. Metonymia. Silius l. 3. Mercurium fingit a Jove mitti ad Hannibalem apud Carthaginem novam in somnis, *Turpe duci totam somno consumere noctem, O rector Libyæ: vigili stant bella magistro. Jam maria effusas cernes turbare carinas, Et Latiam toto pubem volitare profundo, Dum lentus cœpti terra cunctaris Hibera*. 16 Ad naves tuas comburendas, aut insequendum te. 17 Fervida fieri, Metaphora. Sic l. 8. Fervere *Leucaten, auroque effulgere fluctus*. 18 Facularum. 19 Si ad crastinam usque auroram hic manseris. 20 Causas morandi. 21 Res varia & inconstans. 22 Mercurius. 23 Caliginosæ. 24 Monitu præsentis periculi. 25 Subito apparentibus. 26 Violenter rapit. 27 Urget, excitat, surgere facit. 28 Præcipitanter surgentes evigilate. 29 Super transitus navium, ubi sedent remiges. 30 Dissolvite & pandite. 31 Festini, celeres. 32 Mercurius. 33 Festinanter agere profectionem nostram. 34 Implicitos. Elegans epitheton. 35 Rudentes. 36 Impellit, hortatur nos. Metaphora. 37 Quidam distinguunt post *sancte*, ut sit sententia: O sancte, quicunque Deorum es, Alii malunt Positivum pro Superlativo positum esse.

1 Quisquis es, 2 imperioque 3 iterum paremus 4 ovantes.
5 Adsis ô, placidusque juves, et 6 sidera cœlo
Dextra 7 feras. Dixit, vaginâque 8 eripit ensem
9 Fulmineum, 10 strictoque ferit retinacula ferro.
11 Idem 12 omnes simul ardor 13 habet 14 rapiuntq.
15 ruuntque:
16 Littora deseruêre: latet sub 17 classibus æquor:
18 Adnixi torquent spumas, et cærula verrunt.
Et jam 19 prima 20 novo spargebat lumine terras
21 Tithoni 22 croceum linquens Aurora cubile:
Regina 23 e speculis, ut primum 24 albescere lucem
Vidit, et 25 æquatis classem 26 procedere velis,
Littoraque, et vacuos sensit sine remige portus;
27 Terque quaterque manu pectus 28 percussa 29 decorum,
Flaventesque 30 abscissa comas: 31 Proh Juppiter! ibit
Hic, ait, et nostris 32 illuserit advena regnis?
Non arma 33 expedient, totâque ex urbe 34 sequentur,
Diripientque 35 rates 36 alii 37 navalibus? 38 Ite,
39 Ferte citi flammas, date 40 vela, impellite remos.

1 Formula ex religione veterum, ne Deum alium pro alio nominarent. Agel. l. 2. c. 28. 2 Mandatis tuis. 3 Ut ante paruerant paratis omnibus ad fugam: sic nunc celeri fuga secundo parent. 4 Læti. Metaphora ab iis, quibus minor triumphus, quæ *Ovatio* dicitur, concessus erat. 5 Auxilio sis, faveas: Dii enim, quibus adsunt, favere dicuntur. 6 Ventos & navigationem prosperam ex siderum ortu vel occasu. 7 Adferas profectioni. 8 Violenter extrahit. 9 Instar fulminis splendentem, radiantem, ferientem. 10 Et incidit, rescindit nauticos funes, quibus naves retinebantur ad litora ligatæ, gladio evaginato & nudato. 11 Uniformis. 12 Trojanos. 13 Invadit. 14 Quæ erant adhuc in litore. 15 Et præcipites currunt. 16 Trepidationi & Brachyologiæ concinnunt dactili accumulati. 17 Simul discedentibus. 18 Et annitentes torquendo aquas excitant spumas, & maria cærulei coloris gubernaculis navium verrunt. 19 Recens orta. 20 Illius diei. 21 Mariti sui, regis in Oriente. Supra: *Oceanum interea surgens Aurora reliquit:* allusum ad fabulosum Tithoni & Auroræ conjugium. 22 Crocei coloris. 23 Ex altis fenestris unde speculari licebat. 24 Albam fieri. Hypallage: non enim altescit lux, sed luce albescunt omnia. 25 Æqualiter pleno vento distentis, sine motu aliquo. 26 Provehi. 27 Frequenter. 28 Ubi percusserat. 29 Pulchrum. 30 Doloris impatientia comas vellens. 31 Oratio affectum varietate vehemens, nunc concitata, mox sedata: furore, imprecationibus, vaticiniis ex interrupto mista. 32 Ei concessum fuerit illudere cum sit advena. 33 Expedite capient Tyrii sive Carthaginenses, ut injuriam, reginæ suæ illatam, ulciscantur? 34 Eos. 35 Naves Trojanorum. 36 Aliqui ex iis. 37 E stationibus navium, ubi naves parantur & fiunt. 38 O Trojani. 39 Et vos inferte in naves Trojanorum. 40 Al. *tela*.

1 Quid loquor? 2 aut ubi sum? quæ 3 mentem insania mutat?
Infelix Dido! nunc te fata 4 impia tangunt?
5 Tum decuit, cum 6 sceptra dabas. 7 En 8 dextra fidesque,
Quem secum 9 patrios ajunt portasse 10 penates,
11 Quem subiisse humeris 12 confectum ætate parentem?
13 Non potui 14 abreptum 15 divellere 16 corpus, et 17 undis
18 Spargere? non socios, non ipsum 19 absumere ferro
20 Ascanium, 21 patriisque epulandum apponere mensis?
22 Verum 23 anceps pugnæ fuerat fortuna! 24 Fuisset;
25 Quem metui moritura? 26 Faces in 27 castra 28 tulissem,
29 Implessemque 30 foros flammis, 31 natumque patremque,
Cum genere exstinxêm: memet 32 super ipsa dedissem.
33 Sol, qui 34 terrarum 35 flammis opera omnia 36 lustras,
Tuque 37 harum interpres curarum, et 38 conscia Juno,
39 Nocturnisque Hecate triviis ululata per urbes,
Et 40 Diræ 41 ultrices, et Di 42 morientis Elisæ,

1 Absentibus sc. 2 Q. d. sola sum. 3 Tuam. 4 Mala: vel, illius impii Æneæ. Al. *facta impia*. 5 Talia loqui, aut naves incendisse. 6 Partem regni. Dixerat enim: *Vultis & his mecum pariter considere regnis?* 7 Amara Ironia. 8 Virtus & fidelitas viri illius, quam dicunt, &c. 9 A patria Troja avectos. 10 Deos domesticos. Hinc appellatur *pius Æneas*, quod tulerit humeris patrem & Penates: improbat hoc. 11 Quem ajunt subeundo portasse. 12 Consumptum fere senio patrem Anchisen. 13 Allusum ad fabulas Penthei, Absyrti, Ityos, Orphei, Baccharum, Atrei & Thyestæ: de quibus consulendi Mythologi. 14 Ab aliis. 15 In diversas partes vellere. 16 Æneæ. 17 Per undas: vel, in undis. 18 Ipsum Æneam, 19 Interficere. 20 Qui caput omnis mali est. 21 Quod Progne fecisse dicitur, offerens Tereo Ityn filium. 22 Prolepsis, sive præoccupatio ejus, quod alioqui objici poterat. 23 Alea pugnæ fuisset dubia, quia forte Trojani nos vicissent. 24 Concessio, ex desperatione, animoque vindicabundo. 25 Quem oportebat me metuere, quæ decreveram mori? 26 Tædas, incendium. Metonymia. 27 Navalia, classem eorum: ut, *Nos castra movimus*: vel simpliciter *castra*. 28 Inferre potuissem. 29 Et implevissem. Syncope. 30 Navium tabulata, per quæ discurritur. 31 Ascanium & Æneam cum tota progenie extinxissem. 32 Exstinctos. 33 Imprecatio, qua Æneam posteritatemq; ejus execreatur. 34 Quæ fiunt in terris. 35 Radiis tuis, qui flammæ instar circumgyrando cuncta penetrant. 36 Purgas & circumis. 37 Mediatrix & conciliatrix hujusmodi matrimonialium, aut mearum sollicitudinum:, quia nuptura sacrificaverat *Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ*. 38 Conciliatrix, & *pronuba Juno, & conscius æther connubii*: supra h. lib. Et o Proserpina cum ululatu a matre Cerere quæsita in triviis per urbes varias nocturnis temporibus. 40 Furiæ. 41 Scelerum. 42 In quorum potestatem ego Elisa Dido ventura sum per mortem.

1 Accipite hæc, 2 meritumque malis advertite numen,
Et nostras audite 3 preces. Si tangere 4 portus
5 Infandum caput, ac terris aduare necesse est,
Et sic fata Jovis 6 poscunt; 7 hic terminus hæret:
8 At bello 9 audacis populi vexatus et armis,
10 Finibus extorris, 11 complexu avulsus Iüli,
Auxilium imploret, videatque 12 indigna suorum
12 Funera: nec, cum se sub leges pacis 13 iniquæ
Tradiderit, regno aut 14 optatâ luce fruatur:
Sed cadat ante 15 diem, 16 mediâque 17 inhumatus arenâ.
18 Hæc precor: 19 hanc vocem extremam 20 cum sanguine fundo.
Tum vos, ô 21 Tyrii, 22 stirpem et genus omne futurum
23 Exercete odiis, 24 cinerique hæc mittite nostro
25 Munera. Nullus amor 26 populis, nec fœdera 27 sunto.

1 Intelligite & attendite ad has partes & imprecationes meas. 2 Advertite numen vestrum ulturum perfidos hosce, prout merentur. Al. *avertite*, id est, avertite numen inimicum meritum a malis, quod mali merentur habere infestum, in Trojanos. 3 Imprecationes. 4 Italiæ. 5 Detestabile, & indignum quod nominetur, sc. Æneam. 6 Id fieri. 7 Et hæc extrema definitio fatorum confirmata, immutabilis est, & immota manere debet, ut termini agrorum immoti manent. 8 Saltem. 9 Rutulorum, et Latinorum. 10 Et exul, & exclusus limitibus regni sibi concessi. Evenit hoc statim post Trojanorum in Italiam appulsum: nam cum prædas ex agris agerent, Latinus, Aboriginesque ad arcendum advenarum vim concurrebant. Deinde & affinitate cum Latino conjunctus, a Turno bello petitus fuit, ob desponsatam sibi, sed Æneæ traditam Laviniam. 11 Quod evenit, ubi, relictis cum Iulo castris, Evandrum Æneas adiit auxilium petiturus, inde Tarchonta. 8. Æn. 12 Miserandam mortem: vidit autem Pallantis, Evandri filii, indignam mortem, aliorumque. Legimus enim Aborigines, Latinosque, ob Æneam a Turno bello petitos, tantis animis utrimque commissos, ut neutra acies ex bello læta abiret, etsi Trojani Latinique, amisso rege Latino, victores extiterint. 13 Quæ votis ejus iniqua sit; cum non victor, sed victus per eam videatur: quia linguam & nomen amittet. 14 Non fruatur regno, nec vita. Quod sic evenit: Æneas enim pugnans cum Mezentio, Hetruscorum rege, superveniente nocte, nusquam apparuit. Alii putant in Deos relatum: alii, submersum in Numico fluvio, Æneas post hoc prælium non amplius visus est. 15 Vitæ terminum. 16 Nam in Numico fluvio submersus dicitur: sublatusque deinde, atque vi in vada projectus, medio corpore nudus jacuisse, reliquo aquis tecto: sic, ut effectum sortita credatur Didonis hæc imprecatio dira. 17 Insepultus, humo non tectus. 18 Ut hæc dicta eveniant. 19 Clausula imprecationis, quam suo se sanguine confirmaturam ait. 20 Obsignatam meo sanguine. 21 Carthaginenses, Tyro profecti. 22 Æneæ posteritatem, sc. Romanos, continuis vexate bellis. 23 Fatigare. 24 Mihi mortuæ. 25 Inferias, parentalia, obsequia. 26 Trojanis & Carthaginensibus: nunquam enim inter eos pax fuit. 27 In futurum Et certe fuit genti postea hoc quasi peculiare, nulla servare fœdera aut Pacta. Quod satis probant Adagia, *Punica fides*, *Punica religio*.

1 Exoriare 2 aliquis nostris ex ossibus ultor,
Qui face 3 Dardanios, 4 ferroque sequare 5 colonos,
6 Nunc, olim, quocumque dabunt se tempore 7 vires.
8 Littora 9 littoribus 10 contraria, fluctibus 11 undas,
12 Imprecor, arma armis: 13 pugnent 14 ipsique nepotesque.
Hæc 15 ait, et partes animum 16 versabat in omnes,
17 Invisam quærens quam primum abrumpere lucem:
Tum breviter 18 Barcen nutricem 19 affata 20 Sychæi,
(Namque 21 suam 22 patriâ antiquâ cinis ater habebat)
Annam, cara mihi nutrix, huc 23 siste sororem:
Dic 24 corpus properet fluviali 25 spargere 26 lympha,
Et pecudes secum et 27 moustrata piacula ducat.
28 Sic veniat. Tuque ipsa 29 piâ tege 30 tempora vittâ.
31 Sacra 32 Jovi Stygio, quæ rite incepta paravi,
Perficere 33 est animus, 34 finemque imponere curis,
Dardaniique 35 rogum capitis permittere flammæ.
Sic 36 ait. 37 Illa gradum 38 studio celerabat 38 anili.
At 39 trepida, et cœptis immanibus effera Dido,
40 Sanguineam volvens aciem, 41 maculisque trementes

1 Nascaris. 2 Hannibalem innuit, cujus bello etiam intra Italiæ viscera res Romanorum graviter fuit attrita. 3 A Dardania in Italiam appulsos. 4 Crudelissimo bello, quo omnia igni & sanguine contaminantur, persequaris. 5 Non indigenas. 6 Ab hac hora. Præsens futurumque tempus conjunxit. 7 Facultates bellandi. 8 Carthaginiensia. 9 Italicis sive Romanis. 10 Inimica. 11 Sc. *contrarias.* 12 Per imprecationem opto. 13 Inter se. 14 Ipsi quoque posteri. 15 Dido. 16 Frequenter vertebat, ut meditabundi, quærendi alicujus consilii causa, facere solent. Supra: *Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc, In partesque rapit varias, perque omnia versat.* 17 Odio habitam. 18 Anum. 19 Sc. *est.* 20 Mariti. 21 Ipsius Didonis nutricem. 22 In patria Sidonia chara aut priore cinis funestus aut adustus occupat, id est, Didonis nutrix Sidone mortua & sepulta erat. 23 Adduc, & constitue. 24 Suum. 25 Irrigare. Diis inferis sacrificantes aspergebantur aqua; Superis abluebatur. 26 Aqua. 27 Sacrificia expiatoria quibus placentur Manes, indicata per sacerdotem Massylæ gentis, abducat. 28 Levi aquæ fluvialis aspersione cum se, tum me purgatura, & expiatoriis sacrificiis instructa. 29 Religiosa. 30 Capitis tui. 31 Sacrificia, quæ magna indicarat expiando & solvendo amori accommoda. 32 Plutoni. 33 Proposui, constitui. 34 Et hoc sacrificio auferre amorum curas: quod non intellexit anus, credebat enim Didonem remedium intelligere, cum mortem intelligeret. 35 Pyram ac struem lignorum, in qua Æneæ imago, ensis et exuviæ sunt, incendere. 36 Dido. 37 Barce, nutrix Sychæi, celeriter abibat. 38 Testudineo conatu, qui anui congruebat. Congruet hoc incunctantius aliquid agentem. Tot mandata, tot moræ huc spectant, ut Didoni spatium sit peragendi quod destinarat. 39 Festina ad mortem, metuens ne sororis interventu consilium præpediatur. 40 Sanguineos oculos. 41 Diversis coloribus commotas.

Interfusa genas, et pallida morte futurâ,
1 Interiora domûs 2 irrumpit limina, et altos
Conscendit furibunda 3 rogos, 4 ensemque recludit
Dardanium, 5 non hos quæsitum munus in usus.
6 Hic, postquam Iliacas vestes, 7 notumque cubile
Conspexit, paullum lacrimis et 8 mente morata,
9 Incubitque toro, dixitque 10 novissima verba:
11 Dulces exuviæ, dum fata Deusque 12 sinebant,
Accipite 13 hanc animam, meque his 14 exsolvite curis.
15 Vixi, et 16 quem dederat cursum fortuna, peregi:
Et nunc 17 magna mei sub terras ibit 18 imago.
19 Urbem præclaram statui; mea mœnia vidi;
Ulta 20 virum, 21 pœnas inimico a fratre 22 recepi;
23 Felix, heu nimium felix, si littora 24 tantum
Nunquam Dardaniæ 25 tetigissent nostra 26 carinæ!
Dixit, et os impressa toro: 27 Moriemur inultæ?
28 Sed moriamur, ait. 29 Sic, sic juvat ire sub umbras.

1 Supra; *pyram tecto interiore erexerat & penetrali in sede.* 2 Violenter intrat. Ardens moriendi studium vehementiamque notat. 3 Ubi erant arma, exuviæ, & effigies Æneæ. 4 E vagina eripit gladium ab Ænea sibi relictum. 5 Non relictum & comparatum ab Ænea, quo sibi mortem conscisceret Dido. Alludit autem ad Ajacis ensem quem ab Hectore dono acceperat, quo postea se interfecit. 6 Super rogo. 7 Lectum matrimonialem, super quem ab Ænea cognita fuerat. 8 Ratione impedita. 9 Simul incubuit. 10 Ultima. 11 O vestes, quas vir dulcis exuerat. Pathos, ex sermone ad inanimata converso. 12 Permittebant vos esse dulces. 13 Hunc sanguinem, quem in vos effundam. 14 Liberate his sollicitudinibus, cruciatibus ac doloribus. 15 Sc. *hactenus.* 16 Non quem indulget Natura annorum 120. non quem Fatum, annorum 90. spatium: sed quem fortuitus casus: quia diutius potuissem vivere. Infra *Sed misera ante diem, subitoque accensa furore.* 17 An quia corporis angustiis exulta, latius se jam extendit in aera? an ex terrore eorum, quibus objectæ umbræ angustæ & usitatis majores videbantur? De Creusa 2. l. & *nota major imago.* 18 Animæ idolum, vel umbra ibit ad inferos, *esse Acherusia templa, Quo neque permanent animæ, neque corpora nostra, Sed quædam simulacra modis pallentia miris.* Lucret. l. 1. Ex Ennio. 1. Annal. Verum de tribus animæ veniculis, æthereo sc. corpusculo, id est, spiritu; animæ umbra, & animæ idolo, lege quæ Cœl. lib. 17. c. 16. 19 Præclara sua opera commemorat, quibus se consoletur. Ipsa in epist. apud Ovid. *Urbem constitui, lateque patentia fixi Mœnia, finitimis invidiosa locis.* 20 Sychæum a Pygmalione fratre trucidatum. 21 Cives subducti, atque *asportabantur avari Pygmalionis opes*, quarum causa Sychæum interfecerat. 1. Æn. Nulla enim avari pœna gravior, quam amittere pecuniam, cujus causa scelus commiserat. 22 Cepi, sumpsi. 23 Sc. *fuissem.* 24 Tantummodo. 25 Catul. *Jupiter omnipotens utinam nec tempore primo Gnosia Cecropiæ tetigissent littora puppes.* 26 Naves, Synecdoche. 27 Vide Macrob l. 4. Sat. c. 2. 28 Licet inultæ. 29 Etiam si inulta moriar. Hæc accipienda ut pectori ense admoto, ea dixisse videatur.

1 Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, et nostræ secum ferat 2 omina mortis.
Dixerat; atque illam media inter 3 talia 4 ferro
Collapsam aspiciunt 5 comites, ensemque cruore
Spumantem, 6 sparsasque manus. 7 It clamor ad alta
Atria, concussam 8 bacchatur fama per urbem;
Lamentis, gemituque, et 9 femineo ululatu
Tecta 10 fremunt: resonat magnis plangoribus 11 æther:
12 Non aliter, quam si immissis 13 ruat hostibus 14 omnis
Carthago, aut antiqua Tyros, flammæque furentes
15 Culmina perque hominum volvuntur perque Deorum:
16 Audiit 17 exanimis, 18 trepidoque exterrita 19 cursu,
Unguibus ora 20 soror 21 fœdans, et pectora pugnis,
22 Per medios ruit, ac 23 morientem 24 nomine clamat:
25 Hoc illud, germana, fuit? 26 me fraude petebas?
27 Hoc 28 rogus iste mihi, hoc ignes aræque parabant?
29 Quid primum deserta querar? 30 comitemne sororem
Sprevisti 31 moriens? 32 eadem me ad fata vocasses:
Idem 33 ambas 34 ferro dolor, atque eadem hora 35 tulisset.
36 His etiam 37 struxi manibus, 38 patriosque 39 vocavi
Voce Deos, sic te ut 40 posita, 41 crudelis! abessem?

1 Videat hunc rogum, in quo comburar, Æneas sævus ab alto mari. Sic l. 12. *Ille oculis postquam sævi monumenta doloris Exuviasque hausit.* 2 Infelicitatem, quam meruit, compellendo nos ad mortem. 3 Sc. *verba.* 4 In ferrum, id est, gladium. 5 Satellites aut ministræ. 6 Cruore: vel, *sparsas*, id est, morientium more rejectas, morte solutas. 7 Ejulatus & planctus extenditur. 8 More bacchantium discurrit. 9 Fœminis proprio. 10 Metaphora Hyperbolica, ab animali ad non-animal. 11 Aer. 12 Non minor fuit luctus, animorumque perturbatio ex unius Didonis morte, quam si aut Carthago, aut Tyrus hostium manibus capta excisaque fuisset. 13 Evertatur. 14 Tota. 15 Per tecta domorum & templorum. 16 Clamorem. 17 Exanimata metu. 18 Præ timore festino. 19 Concursu populi. 20 Anna. 21 Dilacerans. 22 Per concurrentes populos. 23 Ad morientem clamorem dirigit. 24 Ut nomine citata rediret, si quid mentis aut vitalis spiritus interclusum superesset. 25 Quod significasti te velle facere sacrificium? Ter. *At, at, hoc illud est.* 26 An adoriebaris me fallacia, ut sc. rogum sacrorum prætextu, in quo tu perires, exstruerem? 27 Hanc rem sc. necem tuam tristem. 28 Quem tu jussisti me exstruere. 29 Pathos, ab addubitatione: de quo Macrob. Sat. l. 4. c. 6. 30 Me sororem tuam sociam mortis. 31 Cum mori velles. 32 Ad simile genus mortis, ad eandem mortem me vocare debuisses. 33 Nos. 34 Ense. 35 Abstulisset me tecum, quæ non debebam tibi superstes esse. 36 Meis. 37 Rogos. 38 Saturnum & Junonem. 39 Invocavi. 40 Quasi ad mortem composita vox funebris; vel, in tali furore versante. 41 Crudeli similis, inhumana.

1 Extinxti te 2 meque, soror, populumque, 3 patresque
Sidonios, 4 urbemque tuam. 5 Date 6 vulnera lymphis
7 Abluam; et extremus si quis super 8 halitus 9 errat,
10 Ore legam. Sic fata, 11 gradus evaserat altos,
12 Semianimemque sinu germanam amplexa 13 fovebat
Cum gemitu, atque 14 atros siccabat 15 veste 16 cruores.
17 Illa 18 graves oculos conata 19 attollere, rursus
20 Deficit: 21 infixum stridet sub pectore vulnus.
22 Ter sese attollens, cubitoque 23 adnixa 24 levavit:
Ter revoluta 25 toro est, oculisque 26 errantibus alto
Quæsivit 27 cælo lucem, 28 ingemuitque 29 repertâ.
Tum 30 Juno 31 omnipotens, longum miserata 32 dolorem,
33 Difficilesque 34 obitus, 35 Irim 36 demisit Olympo,
37 Quæ luctantem animam 38 nexosque resolveret artus.

1 Extinxisti, Syncope. Al. *Extinxi*, sc. consilio meo. 2 Quæ peritura sim. 3 Senatum Carthaginensem. 4 Quæ imperfecta deseretur, aut ab hostibus invadetur. 5 Aquam. 6 Sororis meæ. 7 Ut abluam. 8 Spiritus vitalis. 9 Super erat in toto corpore. 10 Ore admoto excipiam & colligam, contrahamque ad sedem vitæ. More veterum, apud quos parens, proximus, cognatus, aut amicus intimus exspirantem deosculatus, extremum halitum & fugientem ore animam excepit. 11 Per quos ad fastigium pyræ ascendebatur: hæc autem in conum surgebat, pro dignitate personæ celsior, aut humilior. 12 Semimortuam. 13 Eam. 14 Concretos. 15 Linea. 16 Effusos. 17 Dido. Hypotyposis morientis Didonis. 18 Morte gravatos. 19 Levare. 20 In conatu suo. 21 Quia vulnus, quod sub pectore sibi inflixerat, crudescit, aut, respirante ipsa stridorem facit. 22 Servius existimat, hic ad tria bella Punica alludi, quod ter rebellarint Carthaginenses, & ter etiam devicti sint. 23 Incumbens. 24 Ter levavit se. 25 Per torum. 26 Vagis & trementibus. 27 In alto cœlo claritatem, id est, appetiit adhuc videre lumen cœli. 28 Vel, quia vitam dudum perosa etiamdum odit: vel, quia amissæ jam pœnitet: ut lib. 6. *Qui sibi lethum Insontes peperere manu, lucemque perosi, Projecere animas, quam vellent æthere in alto Nunc & pauperiem, & duros perferre labores.* 29 Luce, id est, postquam lucem oculis repetit, quam retinere non potuit, cum vellet. Al. *repertam*, id est, reperisse. 30 Supera & pronuba. 31 Quod aeri, quo vivimus, præsidere fingatur. 32 Laborem moriendi. 33 Quia non natura, non ferro, sed casu perierat. 34 Al. *obitus*. 35 Thaumantis filiam, quam Poetæ Junonis, id est, aeris, nunciam appellant: propterea quod Arcus cœlestis, qui per hanc significatur, pluvias denunciet. Cujus causa est radius solaris cavæ nubi immissus, qui repulsa acie in solem refrangitur. Plato Irim απο τȣ ερειν dictam putat, quod sc. Deorum internuncia sit, & fere ad discordiam serendam mittatur. 36 De cœlo misit. 37 Ideo ut. 38 Et compages corporis nexas e corpore Didonis revelleret.

Nam, 1 quia nec fato, 2 meritâ nec morte peribat,
Sed misera 3 ante diem, subitoque 4 accensa 5 furore,
6 Nondum illi flavum 7 Proserpina vertice crinem
Abstulerat, 8 Stygioque caput damnaverat Orco.
Ergo Iris 9 croceis per 10 cælum 11 roscida pennis,
12 Mille trahens varios 13 adverso Sole colores,
14 Devolat, et supra 15 caput astitit: 16 Hunc ego 17 Diti
Sacrum 18 jussa 19 fero, 20 teque 21 isto corpore solvo.
Sic 22 ait, et dextrâ 23 crinem secat: omnis et 24 una
25 Dilapsus 26 calor, 27 atque 28 in ventos vita recessit.

1 Quia nec fatalem adimpleffet vitæ periodum (supra ad versum *Vixi*, & , *quem dederat cursum fortuna, peregi*) nec scelus aliquod admisisset morte adacta dignum, sed furore amoris impulsa. 2 Naturali, ut quidam volunt, ita ut præcedentis expositio sit. Vide Cæl. Rhod. l. 13. c. 1. 3 A Diis constitutum, ordinatum, quem fatalem vocant, quemque violenta morte occupavit. 4 Sc. *peribat*, aut *periit*. 5 Amoris. 6 Ex superstitione veterum, quibus persuasum, eos, qui morti essent proximi, a Proserpina primum tonderi, & his quasi primitiis Orco auctorari. A ritu sacrificiorum sumptum, ubi victimis abscissæ capitis setæ in ignem projiciebantur. 7 Dea inferorum, Cereris filia, Plutonis sive Ditis uxor. 8 Et nondum morti destinaverat. Proserpina, tamquam judex, cum tempus moriendi venit, morti non damnat. 9 Crocei coloris. Rite omnia, & ex ratione Physica. Est enim Iris, arcus apparens varicolor a lumine Solis oppositi refracto in nube aquosa, concava, & in pluviam resolvi parata. 10 Aerem. 11 Quasi rore cum nubibus procreata. 12 Innumeros. Numerus finitus pro infinito. 13 Opposito. 14 Deorsum volat. 15 Didonis sc. propter crinem, quem ibi ablatura est. Sic l. 5 *Olli cæruleus* supra caput astitit *imber*. 16 Crinem flavum. 17 Plutoni in sacrificium aut consecratum. 18 A Junone. 19 Aufero. 20 O anima. 21 In quo hactenus clausa fuisti. 22 Iris. 24 Capillos Didonis resecat. 24 Pariter. 25 Sc. *est*. 26 Vitalis sive vitæ. Anima enim recedente, corpus friget. 27 Et anima vitalis efflata est ab exspirante Didone. Perelegans exstat Epigramma in mortem Didonis: *Infelix Dido, nulli bene nupta marito, Hoc pereunte fugis, hoc fugiente peris*. 28 Ex opinione eorum, qui animam aerem esse dicunt, adeoque evanescere.

AENEIDOS.

LIBER V.

ARGUMENTUM.

ÆNeas, relicta Carthagine, in Italiam navigans, vi tempestatis in Siciliam defertur: ubi, ab Aceste benigne exceptus, Manibus Anchisæ patris, quem superiori anno, eodem die, apud Drepanum sepeliverat, anniversarium sacrum facit, ludosque apud tumulum ejus instituit: suaque victoribus præmia decernit. Navali certamine vincit Cloanthus. Euryalus, Nisi dolo, cursu superat. Entellus senex Daretem juveniliter se jactantem cæstu vincit. Sagittandi peritia superat Eurytion, prima tamen præmia, ætatis dignitatisque habita ratione, Acestæ decernuntur, cujus sagitta in aerem emissa subito exarserat. Ascanius in honorem Anchisæ avi cum primæ nobilitatis pueris equestres ludos, pugnamque imaginariam exhibet. Interea Trojanæ mulieres hortatu Iridis, longæque navigationis tædio, ignem in classem conjiciunt, quatuorque naves exurunt: cæteræ subita a Jove immissa pluvia, incendio sunt ereptæ. Nocte sequenti Anchises Æneæ filio in somnis apparens, Jovis verbis admonet, ut Nautæ consilium sequutus, mulieres, imbellesque senes in Sicilia relinquat; ipse cum juventutis robore, integræque ætatis flore in Italiam naviget: Sibyllæque imprimis antrum adeat: illius enim ductu se in campos Elysios esse venturum, ubi et posteritatis suæ seriem omniumque instantium bellorum discat eventum. Monitis itaque paternis morem gerens, Æneas oppidum in Sicilia condit, nomine Acestam: eo et matrum et senum bello inutilium coloniam transcribit: ipse cum exercitus robore Italiam petit. Interim Neptunus Veneris precibus exoratus, naviganti Æneæ mare tutum præstat. Palinurus in tanta securitate somno succumbens, una cum gubernaculo in mare excutitur: ejusque vicem supplet Æneas.

1 INterea 2 medium Æneas jam 3 classe tenebat
4 Certus 2 iter, fluctusque 5 atros 6 aquilone 7 secabat;
8 Mœnia 9 respiciens, quæ jam infelicis Elisæ

1 Dum Dido se interemit, & civitas in luctu est, & funus reginæ curatur, exsequiæque parantur, Æneas in alto mari in Siciliam navigabat. 2 Maris sc. quod inter Africam & Siciliam erat. 3 Sua. 4 Indubitabiliter pergens navigansque in fatalem terram: a qua multis magnisq e tempestatibus septem fere annos fuerat exclusus. 5 Caliginosos, ingruente e Septentrione procella. 6 Illo vento nubes adferente, fluctusque excitante. 7 Navigabat. 8 Ad mœnia Carthaginensia. 9 Eorum more, qui dulcem aliquem locum reliquerunt, quem nunquam amplius sint revisuri.

1 Collucent 2 flammis. Quæ tantum accenderit ignem,
Caussa 3 latet; 4 duri magno sed amore dolores
Polluto, notumque, 5 furens quid femina possit,
6 Triste per 7 augurium Teucrorum pectora ducunt.
8 Ut pelagus tenuêre rates, nec jam amplius ulla
9 Occurrit tellus, 10 maria undique, et undique cælum.
11 Olli 12 cæruleus supra caput astitit imber,
13 Noctem hyememque ferens, et 14 inhorruit unda tenebris.
15 Ipse 16 gubernator 17 puppi Palinurus ab alta:
Heu! 18 quianam tanti 19 cinxerunt æthera 20 nimbi?
Quidve, 21 pater Neptune, 22 paras? sic deinde 23 locutus,
24 Colligere arma jubet, 25 validisque incumbere remis;
26 Obliquatque sinus in ventum, ac talia fatur:
Magnanime Ænea, 27 non, 28 si mihi Juppiter 29 auctor
30 Spondeat, 31 hoc sperem Italiam contingere cælo.

1 Ex omni parte lucent. 2 Funebribus sc. id est, incendio rogi, in quo Didonis corpus cremabatur. 3 Ignorabat Æneas & socii, unde tantus ignis in urbe Carthagine luceret: sed cum apud se considerarent, quam indigne regina Æneæ fugam tulerit, & quam perdite eum adamarit, scirentque muliebrem sexum esse fragilem, facili conjectura id, quod erat, opinabantur, nempe Didonem sibi mortem concitasse. 4 Sed notum est Æneæ, quid duri amores, magno amore violato, possint. 5 Per impatientiam amoris. 6 Et pectora Teucrorum existimant ita esse per infelicem conjecturam, id est, Æneas sciebat quidem, & Teucri cæteri animo ducebant, latebat tamen causa, quia nesciebant Didonem tam impatienter amasse. Alii sic construunt: Sed duri dolores, magno amore polluto, notumque quid furens fœmina possit, ducunt pectora Teucrorum per triste augurium *ignis.* 7 Conjecturam, sinistri quippiam accidisse vitæ aut rebus Didonis. 8 Postquam naves conscenderant altum mare. *Postquam altum tenuere rates*, eosdem fere versus quatuor v. l. 3. 9 Visui nautarum. 10 Sed maria occurrunt, id est, nihil terræ videre possunt. 11 Illi tunc. 12 Cærulei coloris, aut ex marinis aquis collectus. 13 Tenebras & tempestatem adferens. 14 Valde horrida facta est, horrorem navigantibus incussit obscuritate nimbi. 15 Emphasis. 16 Sc. *loquitur.* 17 Qui locus gubernatoris est, clavum tenentis. 18 Cur. Lege Erythræum in Indice asserentem hanc lectionem contra aliorum *quidnam* vel *quinam.* Sic l. 10. *Cælicolæ magni*, quia nam *sententia vobis Versa retro?* 19 Obsederunt cœlum, ita ut videri jam vix possit. 20 Nubes atræ, unde pluviæ oriuntur. 21 Maris, id est, summe rector aquarum. 22 Prætendis his nimbis. 23 Palinurus. 24 Contrahere arma navigatoria, id est, vela, funes, rudentes, ὅπλα: non omnino deponere, sequitur enim *Obliquatque sinus in ventum.* 25 Valide ipsis remis. 26 Velorum sc. id est, vela obliqua tendit. 27 Desperationis plena oratio, qua significat tali æris constitutione se in Italiam pervenire non posse. 28 Tametsi. 29 Nostræ navigationis. 30 Polliceatur mihi. 31 Hac dispositione æris stante.

Mutati 1 transversa fremunt, et 2 vespere ab 3 atro
Consurgunt venti, atque 4 in nubem cogitur aër,
5 Nec nos obniti contra, nec tendere tantum
Sufficimus. 6 *Superat quoniam* 7 *Fortuna*, 8 *sequamur*;
Quoque 9 *vocat*, *vertamus iter*. Nec litora 10 longe
12 Fida reor 11 fraterna 13 Erycis, portusque 14 Sicanos:
Si 15 modo 16 rite memor 17 servata remetior 18 astra.
Tum pius 19 Æneas: Equidem 20 sic poscere ventos
Jamdudum, et frustra cerno te tendere 21 contra.
Flecte 22 viam velis. An sit mihi gratior ulla,
Quove magis 23 fessas optem dimittere naves,
24 Quam quæ 25 Dardanium 26 tellus mihi servat 27 Acesten,
Et patris Anchisæ 28 gremio complectitur ossa?
29 Hæc ubi dicta, petunt 30 portus, et vela 31 secundi
32 Intendunt Zephyri. Fertur 33 cita 34 gurgite classis:
Et 35 tandem læti 36 notæ advertuntur arenæ.

1 Transverse; in transversum, hinc atque hinc. Enallage partium orationis. Carthagine enim solventes, æquatis velis & vento secundo processerant: ventus autem mutatus, transversim ab Occasu jam fremit. 2 Ab ea regione, in quam tendimus, id est, ab Occidente, qui nobis contrarius est. 3 Ac proinde turbulento & tempestuoso. 4 Aer extenuatus in sublime fertur, concretus in nubem contrahitur & condensatur. Cic. 2. de Nat. Deorum. 5 Non valemus, non satis sumus obniti remis, neque tendere velis adversus ventos & insurgentem procellam tantum, quantum nos venti repellunt. Unde infert necessario superantis fortunæ arbitrio navem esse permittendam. 6 Vincit conatus nostros. 7 Fortuita & repentina tempestas. 8 Sponte sc. quo traheremur coacti: neque enim cum fortuna pugnandum. 9 Nos fortuna sc. 10 Ab his locis. 11 Propter Acestis affinitatem. 12 Fratris tui. 13 Qui Veneris & Butæ filius: cui in regno Siciliæ successit Acestes. 14 Sicilienses. 15 Solummodo. 16 Ut decet solertem gubernatorem. 17 Ante tempestatem observata. 18 Ad quorum observationem navigatur. 19 Inquit. 20 Ut in Siciliam propter occidentem ventum redeamus. Consilium Palinuri approbat Æneas tribus de causis, quæ claræ sunt. 21 Ventos, id est, cum adverso vento obluctari. 22 Maris sc. dando vela, quæ venti impellunt, id est, naviga obliquatis velis in Siciliam. 23 Nos fessos, aut socios. Metonymia. 24 Sc. *ea*. 25 Troja oriundum. 26 Sicilia. 27 Amicum & affinem: filium Egestæ, Hippotis Trojani filiæ, ex Criniso Siciliæ fl. 28 Sc. *suo*, id est, sepulcro. 29 Postquam hæc dicta sunt a Palinuro & Ænea. 30 Sicanos. 31 Insequentes, & a tergo utiliter flantes, & jam a puppe adspirantes divertentibus in Siciliam. 32 Instant occidentales venti, Euro oppositi. 33 Velox. 34 Mari profundo, id est, fluxu etiam secundante. 35 Post magna desideria: quia tot nimbos instare viderant. 36 Ad notam arenam, id est, ad litus Siciliense, quod notum erat: nam superiori anno in Sicilia patrem Anchisen sepelierat Æneas.

1 At procul 2 excelso miratus vertice 3 montis
4 Adventum 5 sociasque rates, 6 occurit 7 Acestes,
8 Horridus in jaculis et 9 pelle 10 Libystidis ursæ,
* Troïa Crimiso conceptum flumine 11 mater
12 Quem genuit. 13 Veterum non immemor ille parentum
Gratatur reduces: et 14 gaza lætus 14 agresli
Excipit, ac 15 fessos 16 opibus solatur 17 amicis.
Postera cum 18 primo stellas Oriente 19 fugarat
Clara dies, 20 socios in cœtum littore ab omni
Advocat Æneas, 21 tumulique ex aggere fatur:
Dardanidæ magni, 22 genus alto a sanguine Divûm,
23 Annuus exacti completur mensibus orbis,
24 Ex quo relliquias 25 divinique ossa 26 parentis
27 Condidimus terrâ, 28 mæstasque sacravimus aras.
Jamque 29 dies (ni 30 fallor) adest, quum semper 31 acerbum,

1 Sternit viam ad congressum Acestis & Æneæ, quorum illum venantem per occasionem inducit: unde ab habitu venationis decore eum circumscribit. 2 De excelso vertice. 3 Promontorii Drepani, quo appulisse Æneam scribit Dionysius. 4 Æneæ. 5 Ut naves sociorum, id est, Trojanorum. 6 Illis. 7 Rex Siciliæ. 8 Admirandus, aut terribilis propter jacula, quæ gerebat. 9 Solebant antiqui eroes ferarum pellibus, præcipueque leonum aut ursorum, delectari, iisdemque amiciri ut apparerent horribiliores. Sic legimus l. 2. supra, Æneam, cum patrem efferre decrevisset, primum se leonis pelle instravisse. Quin & Gen. 3. legimus, hujusmodi tunicas, ex pellibus factas, protoplastis primum datas, in usum necessarium. Postea in deliciis, tum claris viris, tum venatoribus, esse cœperunt pelles. 10 Libycæ: quod ursis aliisque feris abundaret Libya. *Libystis*, Patronymicum est. 11 Trojana, id est, Egesta: quæ posita a patre in navicula fuit, ut ferretur, quo sors impelleret: in Siciliam ergo delata, Crimiso regi nupsit, qui amni nomen dedit, & ex eo peperit Acestem. 12 Acestem. 13 Acestes memor se a Trojanis oriundum: aut memor eum esse Trojanorum morem, ut hospitales sint, gratulatur eos incolumes reductos esse ad se, atque hilari vultu eos ad convivium accipit. Sic l. 4. *Inveni, germana, viam*, gratare *sorori*. 14 Opibus ex agro collectis, apparatu tenui & plane rustico. 15 Ex reluctatione contra ventos. 16 Al. *dapibus*. 17 Quæ amicis gratæ sunt. 18 In primo ortu solis. 19 Effecerat claritate sua, ut abiisse viderentur: quæ tamen semper fixæ sunt. 20 Militari more socios suos in concionem vocat, ut pronunciaret, quibus studiis aliquot dies essent transigendi. 21 Colliculi, aut sepulcri Anchisæ. 22 Oriundum a Dardano Jovis & Electræ filio. 23 Annua revolutio solis perficitur. Anni periphrasis, quia ex duodecim mensibus, in orbem revolutis, constat. 24 Postquam. 25 In Deorum numerum assumpti, Diis chari. 26 Anchisæ. 27 Anchisen alii in Sicilia obiisse ferunt, alii in Atho monte: inde ossa & cineres in Siciliam delatos. 28 Nos mœsti, ob clarissimi patris interitum, illi, ceu Deo, aras consecravimus, ad quas sacrificemus nunc. 29 Anniversarius. 30 Ob confusionem anni, quæ erat apud majores. 31 Ob amissi patris memoriam. Pietatis enim liberorum est, parentum mortem luctu prosequi.

... honoratum (sic Di voluistis) habebo.
2 Hunc ego , 3 Gætulis 4 agerem si syrtibus exsul ,
5 Argolicove mari 6 deprensus , et urbe 7 Mycenæ ;
* Annua vota tamen, 8 sollemnesque ordine * pompas
* Exsequerer ; 9 strueremque * suis 10 altaria * donis.
Nunc 11 ultro 12 ad cineres ipsius et ossa parentis ,
13 Haud equidem sine mente , reor , sine numine Divûm
Adsumus , et portus 14 delati intramus 15 amicos.
16 Ergo agite et 17 lætum cuncti celebrêmus 18 honorem:
19 Poscamus 20 ventos , atque hæc 21 me sacra quotannis
Urbe velit 22 positâ templis 23 sibi 24 ferre dicatis,
Bina boum vobis Trojâ generatus Acestes
Dat numero capita 25 in naves. Adhibete Penates
26 Et patrios 27 epulis, 28 et quos 29 colit 30 hospes Acestes.
31 Præterea , 32 si nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit , radiisque retexerit orbem ,
33 Prima 34 citæ Teucris ponam 35 certamina classis :

1 Anniversaria memoria , quod in numerum Deorum relatus sit. 2 Diem. 3 In Getulicis , Libycis, Syrtibus , id est , maximis periculis maris , qualia sunt apud Syrtes, sic ab attracta in cumulum arena dictas. Amplificatio a Majori , ducta a loci circumstantia. 4 Ducerem & viverem. 5 Jonio. 6 Ab ipsa tempestate occupatus. 7 Emphatice , ubi regnavit Agamemnon ipse. Et *Mycena* in Singulari posuit pro Mycenarum. Al. *Mycenis* , id est , etiamsi inter medios hostes essem , illum tamen diem festum , vel invitis hostibus , haberem. * Anniversaria signate omnia ad *funera & exsequias*. 8 Pompas funebres quæ singulis annis exhiberi solent. Declarat enim , quæ vocet. *Annua vota. Pompas* Graci *missiones* exponunt , a πεμπω , *mitto*. Latini autem hac voce significant omnem solemnem apparatum ad ostentationem & triumphi speciem. Unde *ludorum, spectaculorum , sacrificiorum , solemnes pompæ* dicuntur , απο τȣ πομπευειν , id est , *triumphare*. 9 Instruerem propriis donis , id est , sacrificarem , & mactarem ad ejus altaria hostias , ut Divo. 10 Virorum honoratorum. Manes geminis aris consecrabat antiquitas. 11 Præter consilium nostrum , cum iter esset in Italiam. 12 Juxta. 13 Cum animo & intentione , & voluntate Deorum , ut sc. anniversarium sacrum patri faceremus. 14 Impulsu ventorum. 15 Amicorum. 16 Epilogus constans exhortatione ad sacra concelebranda. 17 Nos læti , cum lætitia : vel , quo lætatus Anchises, in Deos relatus , a quo , jam Deo,... 18 Exequias. 19 .... Poscamus navigationem prosperam in Italiam , ubi urbe constituta & templis dicatis anniversario honore numen illius colamus. 20 Opportunos. 21 Quæ nunc instituam. 22 In Sicilia condita. 23 In honorem suum consecratis. 24 Nos & nostros posteros. 25 In singulas naves , id est , singulis navibus duos boves sua liberalitate donat. 26 Simul quos aveximus a patria nostra , id est , Trojanos. 27 Epulo solemni. 28 Et Siculos. 29 Peculiariter. 30 Noster. 31 Præter epulum datum. 32 Cum primum septimus dies illuxerit nobis, & serenitatem ostenderit. Cum respectu ad Rom. ritus , apud quos defunctus per septem dies asservabatur domi positus , octavo cremabatur , nono reliquiæ sepeliebantur. Hinc Novendiales feriæ , epulæ , ludi. 33 E quatuor. 34 Velocioris ac cito impellendæ navis : ut , quæ primum metam contigerit , victrix sit. 35 Expressa hæc certamina ex Hom. Il. 23.

1 Quique pedum cursu valet, et qui 2 viribus audax,
Aut 3 jaculo incendit 4 melior, 5 levibusque sagittis,
6 Seu 7 crudo fidit pugnam committere 7 cæstu:
Cuncti adsint, 8 meritæque exspectent præmia palmæ.
9 Ore 10 favete omnes, et 11 tempora cingite 12 ramis.
Sic fatus, velat 13 maternâ 14 tempora myrto;
15 Hoc 16 Helymus facit, hoc 17 ævi maturus Acestes,
Hoc puer Ascanius, 18 sequitur 19 quos cetera pubes.
20 Ille e 21 concilio multis cum 22 millibus ibat
Ad 23 tumulum, magnâ medius 24 comitante catervâ;
Hic 25 duo 26 rite 27 mero 28 libans 29 carchesia 27 Baccho
30 Fundit humi, 31 duo lacte novo, duo 32 sanguine sacro,
Purpureosque 33 jacit 34 flores, ac talia fatur:
Salve, sancte parens, 35 iterum: salvete, recepti
36 Nequidquam 37 cineres, 38 animæque, 39 umbræque paternæ.

1 Et ponam certamina ei, qui valet, &c. 2 Confidit viribus suis & hoc ad cæstus certamen refertur. 3 Ex arcu emisso. 4 Præstantior. 5 Id est, instituam quadruplicia certamina: sc. navium, pedum, cæstuum, & arcuum. 6 Sc. *ei*, *qui*. 7 Clavæ genere, sive armatura manum, a *cædendo* dicta, ex crudis seu duris boum tergoribus, pilas plumbeas in sutas habente, confecta, *Cestus*, sine diphthongo, zonam illam virgineam, quam maritus prima nocte dissolvere solet, apud veteres significat. 8 Quam meruerint. 9 Sacro silentio hoc agite & tacite ostendite favorem, taciti precamini: nec minus sacerdotis præeuntis preces conceptis verbis iterate. Ovid. 15. Met *Verba sacerdotis referunt geminata, piumque Æneadæ præstant & mente & voce favorem.* 10 Tacendi periphrasis. Propert. *Quisquis ades, lingua vir mulierque fave.* 11 Coronate capita frondibus aut corollis ex arborum ramis contextis. Ex more celebrantium ludos, festa & sacra. 12 Funebribus, id est, myrteis. 13 Veneri, matri suæ sacræ. 14 Sc. *sua*. 15 Etiam velat sua tempora myrto. 16 Anchisæ filius nothus, qui cum Aceste rege in Siciliam missus est comes Panopes. 17 Senex. 18 Imitatur, idem faciens. 19 Duces. 20 Princeps Æneas. 21 Cœtu. 22 Hominum. 23 Anchisæ. 24 Eum. 25 Duæ enim positæ fuerant aræ: supra. 26 Secundum ritum sacrificii. 27 In quibus erat purum vinum, non dilutum. 28 Sacrificans. 29 Pocula ansata, & ad formam carchesii, quæ summa pars mali. 30 Effundit in humum. 31 Carchesia sc. plena lacte recens mulso: quo cœlestis animæ puritas significatur. 32 Victimarum mactatarum: quo homo aliquando mortalis fuisse significatur. 33 Projicit in tumulum. 34 Rosas, qui Veneris flores: aut etiam alios. 35 Quos jam secundo revisimus & salutamus. Nisi respicere videatur ad cineres Anchisæ a Diomede ablatos, quos ab oraculo monitus postea restituit. 36 Rationem hujus vocis reddent duo seq. versus. 37 Nonnuli pro ossibus aut corpore accipiunt. 38 Ex opinione Platonicorum duas animas statuentium, rationalem & sensitivam, vel etiam quatuor secundum alios, vegetativam, vitalem, sensualem, intellectualem. Cœl. l. 15. cap. 23. Vel, in quibus conjuncta aliquando fuit anima paterna, et umbra, quibus associata fuit umbra paterna: & ita genitivi sunt singulares, id est, cineres, qui fuistis aliquando receptacula animæ & umbræ paternæ. 39 Animas Heroum in aere habitare, umbras in sepulcris degere, idola ad inferos descendere credebat antiquitas.

1 Non 2 licuit fines Italos, 3 fataliaque arva,
Nec tecum 4 Ausonium, quicumque est, 4 quærere Thybrim.
6 Dixerat hæc, 7 adytis cum 8 lubricus anguis 9 ab imis
Septem ingens gyros, 10 septena volumina traxit;
Amplexus 11 placide tumulum, 12 lapsusque 13 per aras;
14 Cæruleæ 15 cui terga 14 notæ, maculosus et 16 auro
17 Squamam incendebat fulgor; 18 ceu 19 nubibus 20 arcus
21 Mille trahit varios 22 adverso Sole colores.
Obstupuit 23 visu Æneas. 24 Ille 25 agmine longo
Tandem inter pateras, et 26 lævia pocula serpens,
27 Libavitque 28 dapes, rursusque 29 innoxius 30 imo
Successit tumulo, et 31 depasta altaria liquit.
Hoc magis inceptos 32 genitori instaurat honores:
33 Incertus, 34 Geniumne loci, famulumne parentis
Esse putet: 35 cædit quinas 36 de more bidentes:
Totque sues, totidem 37 nigrantes terga juvencos:
Vinaque fundebat 38 pateris, animamque 39 vocabat
Anchisæ 40 magni, manesque 41 Acheronte remissos.

1 Pathos æthologia exornat. 2 Mihi. 3 A fatis nobis promissa. 4 Qui defluit per Ausoniam. 5 Quem septem jam annos per maria & terras summo studio quæsitam nondum invenire potuit. 6 Æneas. 7 A penitioribus sepulcri locis: ex α priv. & δυω id est, *ingredior*: q. d. ἄδυτον, id est, inaccessibilem locum. Unde pro secretiori loco templi, ad quem nulli erat aditus, præterquam sacerdoti, accipitur. 8 Facile elabens. 9 Serpens exivit e tumulo Anchisæ, quod fausti auspicatique ominis fuisse arbitrantur. Sæpe e sepulcris erupere serpentes: ut e tumulo Murrhi apud Sil. l. 2 Ovidius, ex opinione Pythagoræ, credere videtur, serpentes nasci e spinæ humanæ medulla putrefacta. 10 Septem convolutiones, colligendo se in annulos suos. 11 Sine feritate, leniter. 12 Sc. *est*. 13 Anchisæ jam exstructas. 14 Maculæ cærulei coloris. 15 Angui. 16 Similis fulgori auri. 17 Squamas ejus resplendere faciebat sic, &c. 18 Veluti. De Iride, vide quæ ad lib. 4. sub finem. 19 In nubibus. 20 Cœlestis sc. qui & Iris dicitur. 21 Innumeros. Numerus finitus pro infinito. 22 Opposito. 23 Cum id videret. 24 Anguis. 25 Impetu, tractu, volumine membrorum. Sic l. 2. *illi* agmine *certo Laocoonta petunt*. 26 Polita. 27 Et simul leviter gustavit. Sic *l.* 1. *laticum* libavit *honorem*. 28 Anchisæ oblatas. 29 Nulli nocens. 30 In imum tumulum irrepsit. 31 Et reliquit dapes, quas in altaribus depastus erat seu absumpserat ignis; vel, quas ipse serpens depastus sit. 32 Patri suo Anchisæ sacrificia augmentat, renovat, id est, ab integro sacrificare incipit. 33 Causa ab integro sacra instaurandi. 34 Deum Topicum, sive Deum generationis loci illius, seu an esset Deus loco illi præsidens, an Anchisæ specialiter in famulum addictus: quem regionibus, urbibus, locis omnibus Genium assignabat veterum superstitio. 35 Mactat quinque oves. 36 Sacrificantium. 37 Juniores boves habentes terga nigra. 38 Per pateras 39 Ad sepulcra sc. ut propitia favensque præsentem benevolentiam & vota acciperet: vel, *vocabat*, id est, invocabat animam tanquam in Deos relatam. 40 In Deorum numerum assumpti. 41 Ab inferis reversos, id credebant propter visum serpentem: serpens bonum est omen.

Nec non et socii, 1 quæ cuique est copia, 2 læti
Dona 3 ferunt, 4 onerantque aras, mactantq. 5 juvencos:
Ordine 6 aëna locant alii, 7 fusique per herbam
Subjiciunt verubus 8 prunas, et 9 viscera 10 torrent.
11 Exspectata dies aderat, nonamque serenâ
Auroram 12 Phaëthontis equi jam luce vehebant:
13 Famaque 14 finitimos et 15 clari nomen Acestæ
16 Excierat. Læto complêrant littora 17 cætu,
18 Visuri Æneades, pars et 19 certare parati.
20 Munera 21 principio ante 22 oculos, 23 circoq. locantur
24 In medio; 25 sacri 26 tripodes, 27 viridesque coronæ,
Et 28 palmæ, 29 pretium victoribus, armaque, et 30 ostro

1 Secundum facultatem, quæ cuique erat. 2 Lætitia affecti, alactes & lubentes. 3 Munera adferunt. 4 Sacrificiis. 5 Partim in altaribus pro victimis concremandos, partim in epulis servandos. 6 Vasa seu ollas æreas, quas Græci χυτρας, vocant, ad aquam calefaciendam, & abluendas carnes. 7 Prostrati. 8 Carbones ardentes. 9 Juvencorum. 10 Affant. 11 Desiderata dies a Trojanis, avidis laudis & certaminis, id est, nona dies aderat. Perfectis rite sacris, transit Virgilius ad descriptionem temporis matutini ac diei, in quem certamina pronuntiata erant. 12 Quos Phæton aliquando gubernaverat, cum esset auriga Solis patris sui. Vide Ovid. Met. 2. Q. d. equi solis vehebant jam cum serenitate nonum diem præcedentem. 13 Trojanorum, aut certaminis. 14 Populos in confiniis habitantes. 15 Celebris, inclyti. 16 Excitaverat & evocaverat. 17 Conventu. 18 Ut videant Trojanos, Æneæ socios. 19 Ad certandum, Græca locutio. 20 Præmia, quæ sc. virtutem excitare possent. 21 Primo, priusquam certaretur. 22 Certaturorum. 23 Alludit ad Romanorum morem, qui suos circos ludis destinatos habebant. 24 Ut ab omnibus videri possent. 25 Digni, qui consecrentur. Respicit ad Delphicum tripodem, in quem Phœbas vaticinatura descendebat. 26 *Tripodes* mensæ aut vasa erant ut plurimum ahenea, ansata, & tribus innixa pedibus, alii εμπυριβηται, ad aquam calefaciendam λοετροχοοι, balneatores: alii απυροι, ad miscendum vinum. Hi in certaminibus proponebantur *præmia fortium*, id est victorum. Hor. 4. l. Od. 8. Hom. 23. Il. Erant & dona principum. Il. 9. Agamemnon Achilli promittit septem tripodas. De tripode Pythio, vide quæ 3. l. diximus ad, *Quæ tripodas, Clarii lauros.* 27 Pulchræ. In ludis, quos instituit Hercules, data fuit corona ex oleastro: hic ex lauro. 28 Rami e palma locantur in medio circo. *Palma* initio diu commune omnium sacrorum certaminum præmium erat, cum postea singuli ludi peculiares arbores & herbas, quibus victores coronarentur, sibi delegerint. Hæc ante laurum peculiariter Phœbo consecrata fuit, & victoriæ in certaminibus verum symbolum habitum, unde *palma* sæpius pro victoria sumitur. Quod ideo institutum constat, quoniam natura hujus ligni est, ut urgentibus prementibusque non cedat. Namque si super palmæ arboris lignum magna pondera imponantur, & adeo oneretur ligno, ut magnitudo oneris sustineri non possit, non deorsum palma cedit, ut cæteræ arbores, sed adversus pondus surgit, & sursum nititur, recurvaturque ut pondus rejiciat. Vide quæ nos ad Ter. Eun. p. 180. 29 Ut sint præmium: per Appositionem. 30 Purpura, id est, vestes purpureæ.

Perfusæ vestes, argenti aurique 1 talenta:
Et tuba 2 commissos medio 3 canit 4 aggere ludos.
5 Prima 6 pares 7 ineunt 8 gravibus certamina remis
Quatuor ex omni delectæ classe 9 carinæ.
10 Velocem 11 Mnestheus 12 agit acri remige 13 Pristin,
14 Mox Italus 15 Mnestheus, 16 genus a quo nomine Memmî,
Ingentemque 17 Gyas ingenti 18 mole 19 Chimæram,
20 Urbis opus, 21 triplici pubes quam Dardana versu
Impellunt, 21 terno consurgunt ordine remi.
22 Sergestusque, 23 domus tenet a quo 23 Sergia nomen,
24 Centauro invehitur magnâ; 25 Scyllâque 26 Cloanthus
Cæruleâ, genus unde tibi, Romane 27 Cluenti.
28 Est 29 procul in pelago 30 saxum 31 spumantia contra
Littora, quod 32 tumidis 33 submersum 34 tunditur olim

1 Certa pondera. Al. *talentum.* 2 Inceptos, vel committendos, aut injunctos ut peragerentur. 3 Cantu indicat. 4 Ex, de aggere. id est, editiori loco, ut clangor ejus longius & melius audiatur. 5 Primum certamen, quod navale erat. Enallage numeri. 6 Utcunque mole aut pondere inter se impares, instruebantur tamen remis, ut essent pares. 7 Incipiunt. 8 Validis. 9 Naves. 10 Velociter actam. 11 Unus Æneæ comitum, qui ab Assaraco rege originem duxit. 12 Impellit. 13 Navem illam a forma, qua referebat marinam belluam ceu balenam, quæ *Pristis* dicitur aut *Pistrix.* Vel ab insigni navis, ut in cæteris hisce, & l. 10. Tritone, Trigistide, Apolline, &c. 14 Mox futurus habitator Italiæ, & progenitor Italorum. 15 Repetitio ejusdem personæ, ut Memmiorum familia, quæ nobilissima fuit, antiquitate & origine a Poeta donaretur. 16 A quo nomine deducta est familia & progenies eorum, qui dicuntur Memmii. 17 Sc. *agit.* Hic fuit vir Trojanus nobilis, quem secunda navis ducem facit. 18 Motu. 19 Navem illam prodigiosæ vastitatis: quale est etiam monstrum Chimæra, unde denominationem accepit, tribus capitibus terribilis, leonis, capræ & draconis. Lucret. *Prima leo, postrema dra-co, media ipsa Chimæra.* 20 Instar urbis, id est, tam magnam, ut urbem putares. 21 Triplici ordine aut impulsu, quo æquora verrunt, id est, ipsa erat triremis. Triremem enim describere videtur per Αναχρονισμον. Namque Corinthi diu post excidium Trojæ primam triremem invenit Aminocles. 22 Tertius dux cum Centauro sua. 23 Familia Sergiorum nomen traxit. Hinc. L. Sergius Catilina, hinc Serg. Galba Roman. Imper. reliquique Sergiæ gentis viri orti fuerunt. 24 Sc. *navis a Centauri* effigie, quam in puppi depictam habebat. Sic. Ter. *eas se non negat transtulisse in* Eunuchum suam: refert ad *fabulam.* 25 Sc. *navi.* 26 Quartus dux. 27 Unde Cicero orationem habuit pro A. Cluentio. 28 Scopuli descriptio a situ, & habitu vario, & mergorum usu. 29 A litore. 30 Scopulus, interdum e fluctibus exstans, nonnunquam sub aqua cum navigantium periculo latens. 31 Ex opposito litorum spumantium. 32 Inflatis. 33 Obrutum percutitur subinde, interdum. Horat. l. 1. Sat. 1. *Ut pueris olim dant crustula blandi Doctores.* 34 Horat. Od. 17. Epod. *Non saxa nudis surdiora navitis Neptunus alto tundit hybernus salo.*

Fluctibus, 1 hyberni 2 condunt ubi sidera 3 Cori:
4 Tranquillo silet, 5 immotâque attollitur undâ
Campus, et 6 apricis 7 statio gratissima mergis.
8 Hic viridem Æneas frondenti ex 9 ilice 10 metam
Constituit signum nautis 11 pater, unde 12 reverti
13 Scirent, et longos ubi circumflectere cursus.
14 Tum 15 loca 16 sorte legunt, ipsique in puppibus auro
17 Ductores longe effulgent 18 ostroque 19 decori.
Cetera 20 populeâ velatur fronde 21 juventus,
22 Nudatosque humeros 23 oleo 24 perfusa nitescit:
25 Considunt transtris, 26 intentaque brachia remis;
Intenti exspectant 27 signum, 28 exsultantiaque 29 haurit
Corda 30 pavor pulsans, 31 laudumque arrecta cupido.
32 Inde, ubi clara dedit 33 sonitum tuba, 34 finibus omnes
(Haud mora) prosiluêre suis; ferit æthera 35 clamor
Nauticus; 36 adductis 37 spumant freta versa 38 lacertis.
39 Infindunt pariter 40 sulcos, totumque 41 dehiscit
42 Convulsum remis 43 rostrisque 44 stridentibus æquor.

1 Hyberno tempore flantes. 2 Abscondunt nubibus. 3 Venti. Species pro genere. *Corus* autem ventus est ab occasu solstitiali spirans (*Zephyros* Græci vocant) a quo proxime ab æquinoctiali flat Favonius. 4 Cum tranquillitas est, cum mare tranquillum est. 5 Quando unda non movetur, sed tranquillitas est, ita exstat, ut procul conspiciatur latitudo scopuli. 6 Apricantibus, id est soli se explicantibus, postquam sese immerserint. 7 Locus, in quo stare & requiescere possunt aves aquaticæ: a *mergendo* dictæ. Metaphora petita a tranquillo loco, ubi naves consistere solent in tuto. 8 In hoc campo, aut saxo. 9 Quercu. 10 Terminum & finem navigationis. 11 Princeps totius exercitus. 12 A quo signo. A causa finali erectæ ilicis. 13 Duces certantes. 14 Deinde. 15 Unde exiliant. 16 Dispertiuntur. 17 Domini navium, duces certaminis, & qui pro præmio contendebant. 18 Purpura 19 Sc. *sunt*. 20 Corollis populeis vestitur, quod sc. victoria in hoc certamine magnis laboribus remigantium præcipue parienda sit. 21 Remigatura. 22 Ut sic expeditiores ad remigandum essent. 23 Contra aquam & sudorem: oleum enim membra recreat, firmatque contra algores. Solent & pugiles luctaturi oleo perfundi, ut firmiores redderentur. 24 Uncta. 25 Remiges simul locum capiunt in jugis, sive tabulis, in quibus remigatur. 26 Habentes brachia intenta, & in statione parata, remiges intenti exspectant signum. Vel sic: Brachia eorum sunt intenta remis, & intenti &c. 27 Quo dato, exilirent. 28 Novitate rei; & spe victoriæ. 29 Ferit timore ignominiæ, 30 Metus, ne sc. in extremis sint, pulsans corda eorum palpitantia, & inter spem metumque luctantia. 31 Aviditas obtinendæ victoriæ est attenta. 32 Deinde. 33 Signum ineundi certaminis, quod dat sonando. 34 Carceribus, limitibus, id est, loco, unde excursus fiebat. 35 Κελευσμα. 36 Tentis. 37 Ex impetu præcipiti. 38 Brachiis remigum. 39 Remiges findendo incidunt, vel valde findunt. 40 Aquarum fissuras sulcis similes. 41 Aperit se. 42 Simul evulsum. Metaphora. 43 Al. *rostrisque tridentibus*: propter antiquarum navium rostra trifida. 44 Rostris navium stridorem facientibus.

1 Non 2 tam præcipites 3 bijugo certamine campum
Corripuêre, ruuntque effusi 4 carcere 5 currus,
Nec 6 sic 7 immissis aurigæ 8 undantia lora
Concussêre 9 jugis, 10 pronique in verbera pendent.
11 Tum plausu fremituque virûm, 12 studiisque faventum
Consonat 13 omne nemus, 14 vocemq. 15 inclusa 16 volutant
Littora; 17 pulsati colles clamore 18 resultant.
Effugit ante 19 alios, 20 primisque elabitur undis
21 Turbam inter fremitumque 22 Gyas: quem deinde Cloanthus
Consequitur, 23 melior remis; sed 24 pondere 25 pinus
Tarda 26 tenet. Post 27 hos 28 æquo discrimine 29 Pristis,
30 Centaurusque locum 31 tendunt superare 32 priorem.
Et 33 nunc Pristis 34 habet, nunc 35 victam præterit ingens
Centaurus; nunc unà ambæ junctisque feruntur
36 Frontibus, et longâ 37 sulcant vada salsa carinâ.
Jamque propinquabant 38 scopulo, 39 metamq. 40 tenebant,
Cum 41 princeps medioque Gyas in gurgite victor
42 Rectorem navis compellat 43 voce Menœten:

1 Hæc cum Homericis Iliad. 23. comparat Macrob. lib. 5. Sat. cap. 9. Vide & extremos versus lib. 1. Georg. 2 Tam veloces existentes, festinantes, ut naves prædictæ. 3 In curuli certamine bijugo, id est, dum, ut celerius agantur, binis jugis contenditur, circum simul rapuerunt. 4 Carceribus, id est, locis, ubi, priusquam emittantur equi cursuri, arcentur. 5 Currus tracti, aut equi currum trahentes. 6 Tam vehementer. 7 In campum ex carceribus. 8 Laxa, effusa, fluitantia collis. 12. l. *manibusque* undantes *flectit habenas*. Metaphora. 9 Equorum sc. id est, equis jugalibus. 10 Et non pendent sic inclinati ad verbera, aut sc. remiges incumbunt remis. Elegans aurigæ flagello equos urgentis ad cursum effusum, hypotyposis. 11 Deinde, postquam signum est datum. 12 Studiosis acclamationibus fautorum. 13 Tota sylva vicina. Echo significat, ut & sequenti versu. 14 Acclamantium. 15 Inter montes. 16 Frequenter evolvunt, magno sono reddunt. 17 Ictu vocum. 18 Reboant, aut resultare videntur propter vehementem clamorem, quem resilire faciunt. 19 Alias naves. 20 Et celeriter percurrit per primas undas. 21 Inter turbæ strepitum & faventium hinc inde clamores. 22 Navis Gyæ, sc. Chimæra. Notandum est hic, Poetam modo ipsos duces, modo pro ducibus navium nomina usurpare. 23 Remigandi peritior: vel remis instructior. 24 Mole & magnitudine. 25 Navis ex pinu facta, sc. Scylla. Materia pro materiato. 26 Moratur ipsum. 27 Gyan & Cloanthum. 28 Æquali distantia, interstitio, intervallo, inter se contendentes, utra esset prior. 29 Mnesthei navis. 30 Navis Sergesti. 31 Contendunt. 32 A prioribus occupatum. 33 Aliquando. 34 Præit: quia Centaurum post se relinquit. Al. *habet*, sc. priorem locum. 35 Pristin superatam. 36 Rostris, aut proris. Metaphora. 37 Findunt aquas marinas, id est, per mare navigant. Metaphora. *Sulcare* enim, est sulcos facere, & terram proscindere aratro. 38 Saxo, ubi Æneas metam constituerat. 39 Terminum navigationis. 40 Sc. *fere*. 41 Primus, & ad tempus victor. 42 Gubernatorem navis Chimæræ. 43 Vehementi.

Quo tantum 1 mihi dexter abis ? 2 huc dirige gressum,
3 Littus ama, et 4 lævas stringat sine palmula cautes :
5 Altum alii teneant. 6 Dixit, sed 7 cæca Menœtes
Saxa timens, 8 proram pelagi 9 detorquet ad undas.
Quo 10 diversus abis ? 11 iterum, pete saxa, Menœte,
Cum clamore Gyas 12 revocabat. Et ecce Cloanthum
13 Respicit 14 instantem tergo. Et 15 propiora tenentem.
16 Ille inter 17 navemque Gyæ scopulosque 18 sonantes,
19 Radit iter lævum interior, 20 subitoque priorem
Præterit, et 21 metis tenet æquora 22 tuta relictis.
Tum vero exarsit 23 juveni dolor 24 ossibus ingens,
25 Nec lacrimis caruêre genæ, segnemque Menœten,
Oblitus 26 decorisque sui 27 sociûmque salutis,
In mare præcipitem puppi 28 deturbat ab altâ.
29 Ipse 30 gubernaculo rector subit, ipse 31 magister,
32 Hortaturque viros, 33 clavumque ad 34 littora 35 torquet
36 At gravis, 37 ut fundo vix tandem redditus imo est
Jam senior, madidâque fluens in veste, Menœtes,
Summa 38 petit scopuli, siccâque in rupe resedit.
Illum et 39 labentem Teucri, et risêre 40 natantem,

1 In damnum meum in dextrum tendens. 2 In hanc partem, ubi ego sum. Digito commonstrat quo torqueri navem velit Gyas. 3 Sequere, pete, tene saxum : in quo meta est. 4 Permitte ut extremæ remorum partes, formam protensæ palmæ habentes, leviter radant ac contingant scopulos, quos vitavit Menœtes, in sinistra extantes. 5 Alii gubernatores timidi, profundum mare petant, cum victoriæ periculo. 6 Gyas. 7 Pro currentia & sub aquis latentia. 8 Anteriorem partem navis. 9 Dirigit ad profundum, cum viæ dispendio. 10 Ab ea parte, in quam tendere volo. 11 Sc. *dico tibi*. 12 Iterum vocabat, vel, abducebat a scopulo, saxorum latentium metu exorbitantem Menœten a procursu. 13 Gyas. 14 Urgentem, proxime a tergo hærentem. 15 Proxima loca. 16 Cloanthus. 17 Chimæram. 18 Concussione aquarum. 19 Molliter contingendo cautes pertransit iter sinistrum, a quo Menœtes diverterat. 20 Subito eum, qui prior fuerat, sc. Gyan antevertit. 21 Prætervectus scopulos, unde deberent reverti : & quia nondum reversus erat, nondum victor erat, licet metas primus contigisset. 22 Profunda, non periculosa per saxa latentia. 23 Gyæ. 24 Ad medullas usque. 25 Et simul lacrimavit. 26 Honestatis suæ : nam iratus erat. 27 Sociorum suorum, quorum salus hic & alibi periculum subitura erat, amisso gubernatore. 28 Cum turba dejicit. 29 Gyas. 30 Ad gubernaculum, fungens officio gubernatoris, quem deturbaverat. 31 Existens princeps & gubernator. 32 Ad remigandum totis viribus. 33 Gubernaculum. 34 Metam sive scopulum, quem vitaverat Menœtes. 35 Dirigit. 36 Suspendet parumper narrationem, & per occasionem Menœtæ fortunam refert. 37 Postquam e fundo emerserat. 38 Conscenderat: erat enim prope scopulum quem vitaverat. 39 Quia sciebant eum peritum esse, nec submergi posse. 40 Ad scopulum.

Et 1 salsos rident 2 revomentem pectore fluctus.
3 Hic 4 læta extremis spes est accensa duobus,
Sergesto Mnestheoque, Gyam superare 5 morantem.
Sergestus capit 6 ante locum, 7 scopuloq. propinquat,
8 Nec totâ tamen ille prior præeunte carinâ;
9 Parte prior, 10 partem 11 rostro premit æmula Pristis.
At mediâ socios 12 incedens nave per ipsos
Hortatur Mnestheus; 13 Nunc, nunc insurgite remis,
14 Hectorei socii, Trojæ quos 15 sorte supremâ
Delegi 16 comites: nunc 17 illas 18 promite vires,
Nunc animos, quibus in 19 Gætulis 20 syrtibus usi,
21 Iönioque mari, 22 Maleæque 23 sequacibus undis,
Non jam 24 prima peto 25 Mnestheus neq. vincere certo:
26 Quanquam ô! sed superent, 27 quibus hoc, Neptune, dedisti.
28 Extremos 29 pudeat rediisse: 30 Hoc vincite, cives,
Et prohibete 30 nefas. 31 Olli certamine summo
32 Procumbunt, 33 vastis tremit ictibus 34 ærea puppis,
35 Subtrahiturque 36 solum. 37 Tum 38 creber 39 anhelitus artus,
40 Aridaque ora quatit, sudor fluit undique 41 rivis.

1 Aquas marinas. 2 Jam frequenter vomentem e pectore. 3 Hoc loco, aut ex hoc eventu. Omissis præcurrentibus, ad reliquos duos transit, qui proxime sequebantur. 4 Lætificans. 5 Quia gubernatorem amiserat. 6 Quam Mnestheus. 7 Ubi meta erat constituta. 8 Nec tamen Sergestus præcedebat Mnestheum tota navi 9 Sed prior erat tantummodo parte navis suæ, id est, prora. 10 Centauri sc. quæ navis erat Sergesti. 11 Anteriore parte sua, id est, prora ferrata urget insecutrix & ad vincendum æmula navis Mnesthei. 12 Ingrediens. 13 Maxime nunc. 14 Fortissimi, qualis Hector erat: aut Hectoris quondam comites. 15 In excidio Trojæ. 16 Hujus profectionis. 17 Emphatice. 18 Proferre. 19 Getulis sive Libycis. 20 *In brevia & Syrtes urgebantur.* l. 1. 21 Juxta Charibdin, cum navigarent: cujus *proni verrebant certantibus æquora remis.* l. 3. 22. Μαλεα vel Μαλεια Laconiæ est promontorium, cujus cautes in mare procurrunt per V. M. passuum. 53 Persecutricibus, ac trahentibus nautas in periculum ineluctabile, unde expediri non possint. 24 Primas partes seu victoriam ac præmium habere. 25 Quamvis Mnestheus sim, qui primas partes obtinere soleo. 26 Αποσιωπησις modesta. Utinam victoria mihi jam contingeret. 27 Qui non tua virtute, sed tuo numine freti, nunc superant. 28 A turpi deterret suos. *Occupet extremum scabies, mihi turpe relinqui est.* Horat. 29 Sc. *vos saltem.* 30 Hoc dedecus, ne extremi redeatis. 31 Illi. 32 Toto pectore remis incumbunt. 33 Amplissimis. 34 Rostro æreo armata: vel, firma, fortis. 35 Impulsu remorum. 36 Το υποκειμενον; nam *solum* est, quod iis subjicitur, quæ aliquid sustinent, & rei cuipiam, ceu fundamentum subjiciuntur. Sic navibus mare, solum est, stellis cœlum. *Astra tenent cœleste solum.* Ovid. 1. Met. 37 Insuper. 38 Crebro emissus, propter laborem remigandi. 39 Remigum. 40 Sicca, siti exhausta. 41 Tanquam per rivos, in morem rivorum.

Attulit ipse 1 viris optatum 2 casus 3 honorem:
Namque furens 4 animi, dum 5 proram ad 6 saxa 7 suburget
8 Interior, 9 spatioque subit Sergestus iniquo,
Infelix saxis in 10 procurrentibus hæsit.
11 Concussæ 12 cautes, et acuto in 13 murice remi
14 Obnixi crepuêre, 15 illisaque prora 16 pependit.
17 Consurgunt nautæ, et magno clamore 18 morantur:
19 Ferratasque sudes, et acutâ cuspide 20 contos
Expediunt, 21 fractosque 22 legunt in gurgite remos.
At 23 lætus Mnestheus, successuque 24 acrior ipso,
25 Agmine remorum celeri, ventisque 26 vocatis,
27 Prona petit maria, et pelago 28 decurrit 29 aperto.
30 Qualis 31 speluncâ subito commota columba,
32 Cui 33 domus et 34 dulces latebroso in 35 pumice 36 nidi,
37 Fertur in arva volans, 38 plausumque exterrita pennis
Dat tecto ingentem; 39 mox aëre 40 lapsa 41 quieto,
42 Radit iter liquidum, 43 celeres neque commovet alas:

1 Viriliter remigantibus Mnestheo Cloanthoque. 2 Eventus, occasio ipsa. 3 Sc. ut extremi non essent. 4 Animo. 5 Eum inter saxum & navem Sergestus transire contendit, quo brevioris cursus compendio saxum circumflecteret: supra Gyas idem voluit. 6 A Menœte vitata. 7 Ab interiore urget. 8 Sinisterior, vel qui breviore ad metam spatio tendebat. 9 Agitur in spatium scopulosum, & non satis magnum pro captu Centauri. 10 Prominentibus, in mare e scopulo opinione longius porrectis ac latentibus. Parvum spatium erat inter litus et navem Mnesthei: Pristin Sergestus conatus est summis remigum viribus anteire, & saxis illidit navem. 11 Sunt a remis. 12 Saxa latentia. 13 Saxo aspero & acuto, cochleam marinam referente. 14 Illisi remi verberando fragorem dederunt atque in partes dissilierunt. 15 Partim læsa. 16 Hæsit in latentibus saxis, seu libramento pendens. 17 Simul contendunt, navem suspensam amovere conantes. 18 Retro agunt. 19 Perticas ferro munitas, quibus naves detrudere solent. 20 Baculos oblongos (quibus profunditatem explorare solent) expedite injiciunt.

21 Ad scopulum. 22 Colligunt. 23 Quod per infortunium Sergesti eum præteriret. 24 Sc. *effectus.* 25 Impulsu, actu: vel multitudine remorum. 26 Optatis. 27 Deflua & vicina litoribus, ac proinde expeditiora jam Mnestheo, & a mesa, tanquam a monte descendenti transvolat maria. 28 Deorsum currit. 29 Patenti, ubi nulli scopuli, nullæ cautes erant. 30 Qualiter. Comparatione a columbæ natura, volatusque ratione sumpta, amplificat primum post successum superati Sergesti velocitatem: deinde æquabilem cursum ad prætervehendos Gyan & Cloanthum. 31 De caverna sua deturbata. 32 Columbæ. 33 Columbaria. 34 Propter pullos. 35 Rupe foraminosa instar pumicis, vel pumice a rupe. Species pro genere. 36 Sc, *sunt.* 37 E spelunca. 38 Exterrita clamore aut strepitu aliquo dat ingentem sonitum alis suis: vel, *exterrita tecto*, id est, evolans ex tecto propter terrorem. 39 Paulo post. 40 Devolans. 41 Non concitato; vel, tuto, securo, & a periculis libero. 42 Molliter secat purum, serenum & clarum aerem. 43 Sed æqualis & immotis alis descendit.

Sic 1 Mnestheus, sic ipsa fugâ secat 2 ultima Pristis
Æquora; sic illam fert impetus ipse volantem.
Et primum in scopulo 3 luctantem deserit alto
Sergestum, 4 brevibusque vadis; 5 frustraque vocantem
Auxilia, et 6 fractis discentem currere remis.
Inde Gyan, ipsamque 7 ingenti mole 8 Chimæram
Consequitur: 9 cedit, quoniam spoliata 10 magistro est.
Solus jamque ipso 11 superest in fine Cloanthus,
Quem 12 petit, et summis adnixus viribus 13 urget.
Tum vero 14 ingeminat 15 clamor, 16 cunctique 17 sequentem
18 Instigant studiis, resonatque fragoribus 19 æther.
20 Hi 21 proprium decus, et 22 partum 23 indignantur honorem
Ni teneant, vitamque volunt pro laude 24 pacisci.
25 Hos successus 26 alit: 27 possunt, 28 quia posse videntur.
29 Et fors 30 æquatis cepissent præmia 31 rostris,
Ni 32 palmas ponto tendens utrasque Cloanthus,
Fudissetque preces, Divosque in vota vocâsset:
33 Dî, quibus imperium est pelagi, quorum æquora curro,

1 Volat. 2 Quæ fuerat ultima trium navium de victoria certantium: nam Sergestus adhuc in cautibus luctabatur. 3 Iterum navigare fractis remis. 4 Saxis sub aquæ superficie ita latentibus, ut navigantibus non sint conspicua. 5 Neque enim ullus in medio mari aderat, qui vellet in ipso certaminis periculo ei auxiliari. 6 Tenui præsidio nitentis: nam magnæ artis est fractis remis navigare aut tendere quo velis. 7 Quæ maxima erat. 8 Navem Gyæ ductoris. 9 Et Chimæra occupatur a Mnestheo ac Pristi. 10 Gubernatore Menœte, quem paulo ante e puppi praecipitem dederat. Nihil autem stabile, quod duce caret. 11 Restat vincendus juxta terminum. 12 Insequitur, aggreditur Mnestheus. 13 Simulat. 14 Sc. *se*: vel, *ingeminat*, id est, ingeminatur, multiplicatur. Enallage generis. 15 Spectatorum in litore collectorum. 16 Spectantes. 17 Mnestheum. 18 Exstimulant studiosis cohortationibus ac favore. 19 Aer sublimis. 20 Cloanthi socii, qui jam victoriam prope manu tenebant. 21 Quod sibi jam proprium ac certum fecerant victoria parta. 22 Acquisitum. 23 Indigne ferunt, quod victoriam, jam fere partam, sibi præripi paterentur. Vel sic: Socii Cloanthi, illo successu quem adhuc habuerant, adeoque victoria ipsa quam certo sperare poterant, plane se indignos judicant, nisi teneant, & tueantur partum honorem. 24 Ex pacto vitam cum laude mutare, id est, malunt amittere vitam, quam laudem, & dare vitam pro laude conservanda; l. 12. Turnus ad Latinum: *lethumque sinas pro laude* pacisci. 25 Mnesthei socios sequentes. 26 Fovet et accendit. 27 Cloanthum sc. superare. *Plus incipit habere posse, qui plus habet.* Seneca epist. 119. 28 Quia persuaserunt sibi posse. 29 Et forte intrassent una portum reversi ad carceres, aequatis rostris, ad aequa praemia, nisi divinam implorasset opem Cloanthus. 30 Æquali vicinitate & tempore in portum reductis. 31 Proris. 32 Manus conjunctas in pontum. 33 Dii maris.

Vobis lætus ego hoc 1 candentem in littore taurum
Constituam ante aras 2 voti reus, 3 extaque salsos
4 Porriciam 5 in fluctus, et vina 6 liquentia fundam.
7 Dixit: eumque imis sub fluctibus audiit omnis
8 Nereïdum 9 Phorcique 10 chorus, 11 Panopeaque virgo;
Et 12 pater ipse manu magnâ 13 Portumnus 14 euntem
Impulit. 15 Illa Noto citius volucrique sagittâ
Ad terram fugit, et 16 portu se condidit alto.
Tum 17 satus Anchisâ, cunctis ex 18 more vocatis,
Victorem 19 magnâ præconis voce 20 Cloanthum
21 Declarat, viridique advelat 22 tempora 23 lauro:
Muneraque in naves 24 ternos 25 optare juvencos,
Vinaque, et 26 argenti 27 magnum dat 28 ferre 27 talentum.
Ipsis præcipue 29 ductoribus addit 30 honores:
31 Victori 32 chlamydem 33 auratam, quam plurima circum
Purpura Mæandro duplici 34 Melibœa cucurrit.

1 **Candidum, victorialem: alias, Neptuno immolandus erat niger taurus. 2 Debitor voti, obnoxius voto persolvendo: unde vota solventes dicimus absolutos. *Voti reus* est, qui suscepto sub conditione voto, se numini obligat; *damnatus*, qui suscepta non solvit. 3 Tauri. 4 Porrigam. *Porrigere*, verbum est sacrificantibus solemne, ut annotat Macrob. Sat. l. 3. c. 2. 5 Diis sc. marinis, ut aliis Diis in ara, mensa, foco, aut terra. 6 Fluida et pura. 7 Cloanthus finivit preces. 8 Nympharum marinarum filiarum Nerei & Doridis numero L. 9 Phorci (qui Neptuni & Theseæ filius Deusque marinus) chorus, hoc est Nymphæ marinæ. 10 Cœtus & multitudo Nympharum, quibus Phorcus præest. 11 Una filiarum Nerei. 12 Præcipue in ea re reverendus. 13 Idem, Melicerta, & Palæmon, portuum præses: filius fuit Inus & Athamantis. 14 Navem. 15 Navis Cloanthi Scylla. 16 Penitus intravit portum usque ad litus. 17 Genitus Anchisa, id est, Æneas. 18 Sacrorum certaminum. Præcones ludorum gymnicorum coronas imposuerunt victoribus, eorumque nomina magna voce pronuntiarunt. Cic. l. 5. epist. 12. 19 Clara, quæ ab omnibus exaudiri potuerit. 20 Ad Scyllam, Tyrrhenorum piratarum navim, cujus celeritatem memorat Palæphatus, respexisse Poetam volunt. 21 Pronuntiat. 22 Caput eius. Pars pro toto. 23 In signum victoriæ. 24 Non singulis navibus ternos, sed singulos tribus, quæ rediderant: sive tres in singulas naves. 25 Advectare. 26 Hinc autumant legendum fuisse supra: *argenti aurique talentum*. 27 Talentum majus Atticum fuit octingentorum coronatorum, nostræ monetæ 250. l. minus autem sexcentorum. 28 Ferendum, id est, auferendum, accipiendum. Horat. Od. 8. l. 4 *neque tu pessima munerum* Ferres. Ep. 17. l. 1. *Coram rege suo de paupertate tacentes, Plus poscente ferent.* 29 Cloantho, Mnestheo, Gyæ, & Sergesto. 30 Munera honoraria amplissima, ac honorificentissima: cætera enim erant communia omnibus remigibus. 31 Cloantho, sc. *addidit*. 32 Indumentum Imperatorium & militare, cujus oras gemina prætexta purpureo sinuoso, & in se remeabili fluxu, ad instar Mæandri Cariæ fl. cinxit. 33 Aureo filo intextam. 34 Thessalica: ab insula, vel urbe Thessaliæ cognomine, purpura celebri.

1 Intextusque 2 puer 3 frondosâ regius Idâ
Veloces 4 jaculo cervos, cursuque 5 fatigat,
Acer, 6 anhelanti similis; 7 quem 8 præpes ab Idâ
9 Sublimem pedibus 9 rapuit Jovis 10 armiger uncis.
11 Longævi 12 palmas 13 nequidquam ad sidera tendunt
13 Custodes, 14 sævitque canum latratus in auras.
15 At, qui 16 deinde locum tenuit virtute secundum,
17 Levibus 18 huic 17 hamis consertam 19 auroque trilicem
20 Loricam, quam 21 Demoleo detraxerat 22 ipse
Victor apud 23 rapidum 24 Simoënta 25 sub 26 Ilio alto,
Donat 27 habere 28 viro, 29 decus et tutamen in armis.
30 Vix 31 illam 32 famuli Phegeus Sagarisque ferebant
33 Multiplicem, 34 connixi humeris. 35 Indutus at olim
Demoleus cursu 36 palantes Troas agebat.
37 Tertia dona facit geminos ex ære 38 lebetas,
39 Cymbiaque argento perfecta, atque aspera signis.

1 Et in qua chlamyde Ganymedis imago intexta, &c. 2 Ganymedes, Trois, regis Trojanorum, filius, quem dum in Ida monte venaretur, rapuit aquila ales *volucrumque potens & fulminis hæres, Gesturus summo tela trisulca Jovi.* Claudian. Præf 3. l. &c. Raptum ipsum Ganymedis breviter exponit. Ovid. Met. 10. *Rex superum Ganymedis amore Arsit*, &c. 3 Sc. *in*. 4 Venatorio. 5 Insequitur in venatione. 6 Hypotyposis pueri a cursu fatigati. 7 Puerum. 8 Celeriter volans. 9 Raptim in sublime vexit. Ter. Sublimem *hunc intro rape, quantum potes.* 10 Aquila, tela, id est fulmina gerens, quia altissime volat, & solis radios visu non formidat. Homerus autem canit eum a Diis ipsis raptum ad pocillandum. 11 Seniores pædagogi, qui ad custodiam pueri venatum exierant. 12 Manus. 13 Frustra extendunt: quia jussu Jovis raptus erat Ganymedes, ut esset pincerna Deorum, rejecta Hebe, Junonis filia. 14 Quia aquilam insequi non potuerunt canes, nisi solo latratu quem ingeminaverunt. Ipse quidem latratus in pictura non fuit auditus, sed canum simulacra ita erant effigiata, ut, latrantibus essent similia. 15 Docet, quæ cæteris præmia data sunt. 16 Post primum, id est, post Cloanthum. 17 Subtilibus et politis annulis sive circulis ferreis contextam. 18 Mnestheo. 19 Et tribus liciis & triplici ordine nexam, quæ licia aut qui hami erant ex auro. 20 Tunicam armaturæ, quæ olim ex loris fiebat. 21 Hosti Græco ad Ilium pugnanti. 22 Æneas. 23 Raptim profluentem. 24 Fluvium. 25 Ante Trojam. 26 Græcorum imitatione vocalem longam, alia sequente, corripuit. Quemadmodum & l. 3. supra, *Insulæ Ionio in magno*, diphthongum finalem, sequente finali, corripuit. 27 Ut habeat, sive habendam illam loricam, διδωσιν ἔχειν, Græcorum more. 28 Mnestheo. 29 Ad ornamentum, et ad munimen, cùm in armis foret. 30 Cum difficultate. 31 Loricam. 32 Demolei, aut Æneæ. 33 Dense, varie complicatam. 34 Simul nitentes. 35 Sc. *illam*. 36 In diversum fugientes, sine ductore errantes. 37 Æneas dat pro tertio dono ollas duas æreas. 38 Fortibus viris in præmia dari solitos, quos itaque & tripodas esse existimant nonnuli. 39 Vasa in formam cymbæ nauticæ, cælata & sculpturis ornata, elaborata.

Jamque 1 adeo donati 2 omnes, 3 opibusque superbi,
Puniceis ibant 4 evincti tempora 5 teniis;
6 Cum 7 sævo e scopulo multa 8 vix 9 arte revulsus,
10 Amissis remis, atque 11 ordine debilis uno,
Irrisam sine honore 12 ratem Sergestus 13 agebat.
14 Qualis 15 sæpe viæ deprensus 16 in aggere serpens,
17 Ærea 18 quem 19 obliquum rota transiit, 20 aut 21 gravis ictu
22 Seminecem liquit 23 saxo lacerumque viator,
Nequidquam longos 24 fugiens dat 25 corpore 26 tortus,
27 Parte ferox, ardensque oculis, et 28 sibila colla
Arduus 29 attollens; 30 pars 31 vulnere 32 clauda 33 retentat
34 Nexantem nodis, seque in 35 sua membra plicantem:
36 Tali remigio 37 navis se 38 tarda 39 movebat.
Vela 40 facit 41 tamen, et 42 velis subit 43 ostia plenis.
Sergestum Æneas 44 promisso munere donat,
Servatam ob navem lætus, 45 sociosque reductos.
46 Olli 47 serva datur, 48 operum 49 haud ignara Minervæ,
50 Cressa genus 51 Pholoë, geminique sub 52 ubere 53 nati.

1 Omnino præmiis affecti. 2 Qui in certamine vicerant, 3 Datis. 4 Habentes capita circumdata: quod signum erat victoriæ. 5 Vittis aut sertis coronarum. *Tæniæ* proprie sunt extremæ partes vittarum, quæ ab infulis vel coronis undantes pendent. 6 Transitio ad Sergestum in certamine ultimum. 7 Magno & aspero. 8 Difficulter. 9 Virtute. 10 Pro parte. 11 Remigum: quia uno e tribus ordinibus spoliatus fuerat. 12 Navem Centaurum. 13 Tarde impellebat. Ter. *Quid tu, quo hinc te agis?* 14 Comparatio a serpentis, rotarum ictu fracti, natura. 15 Quod sæpe fit. 16 In tumulo & editiore mediæ viæ loco, per quem vehicula aguntur. 17 Æreo vel ferreo armata cantho. 18 Serpentem. 19 Per obliquum: cum non servaret rectum cursum. 20 Sc. *quem*. 21 Infestus propter ictum. 22 Semimortuum. 23 Per saxum, quo ictum dederat. 24 Serpens deprensus fugere tentans. 25 Contrahendo corpus. 26 Volutiones, torsiones 27 Illæsa, id est, priore: nam lingua & capite veneno armatus est. 28 Sibilantia. 29 Erigens. 30 Posterior pars saucia. 31 Illato sc. 32 Claudicans. Metaphora ab animantibus, quæ pedibus utuntur. 33 Impedit eum a fuga aut insultu. 34 Sc. 35 Suos annulos. 36 Quali volutione movetur serpens vulneratus. Est autem applicatio similitudinis hujus. Q. d. Simili ratione, lentius propter remos fractos agebatur. 37 Sergesti. 38 Tardata: quia collisa & spoliata parte remorum. 39 Per remiges suos. 40 Expandit, ut ocius moveretur. 41 Quanquam confractione tardaretur. 42 Quia remis egebat. 43 Portum: *ostia* proprie sunt fluminum. 44 Uti jusserat eos *merita exspectare præmia palmæ*, ita victis solatia non neganda duxit, ut infra, Dareti. 45 Ejus sc. 46 Illi Sergesto. 47 Ancilla. 48 Lanificii, telæ, texturæ, quæ Minerva invenit, & quibus Arachnem vicit. 49 Perita. 50 Cretensis genere & natione. 51 Nomine sc. 52 Ejus. 53 Dantur Serg[illegible] habebat enim hæc serva duos

Hoc pius Æneas 1 misso certamine tendit
2 Gramineum in campum, quem 3 collibus undique curvis
Cingebant sylvæ, mediaque in valle theatri
5 Circus erat, 6 quò se multis cum 7 millibus 8 heros
9 Consessu 10 medium tulit, 11 exstructoque resedit.
12 Hic, qui forte velint rapido contendere cursu,
Invitat 13 pretiis 14 animos, et præmia 15 ponit.
Undique conveniunt Teucri, mistique 16 Sicani,
17 Nisus, et Euryalus 18 primi;
Euryalus formâ 19 insignis, 20 viridìque juventa,
21 Nisus amore 22 pio 23 pueri: 24 quos deinde 25 secutus
26 Regius egregiâ Priami de stirpe Diores.
27 Hunc Salius, simul et Patron; 28 quorum alter Acarnan,
29 Alter ab Arcadio, 30 Tegeæ de sanguine gentis.
31 Tum duo 32 Trinacrii juvenes, Helymus Panopesque,
33 Assueti 34 sylvis, comites senioris Acestæ.
35 Multi præterea, quos fama obscura 36 recondit.
Æneas 37 quibus in mediis sic 38 deinde locutus:
39 Accipite hæc animis, lætasque advertite mentes:
Nemo ex hoc numero mihi non 40 donatus abibit.
41 Gnossia 42 bina dabo 43 levato 44 lucida ferro

1 Dimisso, omisso. Simplex pro composito. 2 Graminosum, ut aptum propter soli æqualitatem certaturis cursu. 3 Quæ erant in collibus. 4 Spectaculi. 5 Locus aptus cursui, circum quem in coronæ formam sederent spectatores, ut in Circensibus. Forma spatii *Circi* Romani erat oblonga: in circuitu spectacula erant, in quibus equites & patres spectabant: in summo *Circi* Carceres erant, unde equi juncti curribus prosiliebant. 6 Ad quem circum aut campum. 7 Ipsum stipantibus. 8 Æneas. 9 In consessu, id est, loco ad considendum apto, vel concilio hominum in uno loco sedentium. 10 Qui locus incessu regum ac principum est. 11 Paulo ante. 12 In hoc circo inter nobiles Trojanos sedens Æneas. 13 Præmiis. 14 Eorum. 15 Constituit illis. 16 Siculi. 17 Trojani: quorum res gestæ describuntur l. 9. 18 Sc. *conveniunt*. 19 Decoratus. 20 Adhuc florente. 21 Sc. *insignis* aut *convenit*. 22 Casto & honesto Attico & Lacedæmonio, inquit Plutarchus lib. de educat. non Thebano aut Cretensi. 23 Euryali. 24 Quos duos, Euryalum sc. & Nisum. 25 Sc. *est*. 26 De regali proapia. 27 Diorem secuti sunt. 28 Quorum duorum prior Salius erat de Acarnania, id est, Epirota. *Acarnania* enim pars Epiri est. 29 Erat. 30 Arcadiæ oppidi: cujus incolæ aliquando Spartanos prælio vicerunt, & ad unum omnes occiderunt. 31 Postea secuti sunt. 32 Sicilienses. *Trinacria* enim, ut supra diximus, Sicilia dicebatur, a tribus suis promontoriis. 33 Venatores & nobiles. 34 Venationi. 35 Alii convenere. 36 Occulit, & inominatos tenet. 37 Inter quos medius Æneas, vel in quorum medio. 38 Postquam convenerant. 39 Intelligite, id est, advertite animos ad ea, quæ dicturus sum. 40 Aliquo dono auctus. 41 Cretensia. Species pro genere *Gnossus* enim civitas Cretæ, quæ sagittariis clara, & Minois regia fuit. 42 Singuli duo optimi pariter ac nobilissimi generis hastilia, sive tela missilia. 43 Lævigato, nitido, ac candefacto. 44 Resplendentia.

Spicula, 1 cælatamque argento 2 ferre bipennem:
Omnibus hic erit 4 unus honos. 5 Tres 6 præmia 5 primi
Accipient, flavâque 7 caput nectentur 8 olivâ.
Primus equum 9 phaleris insignem victor habeto:
Alter 10 Amazoniam pharetram, plenamque sagittis
11 Threïciis, lato quam circum plectitur 12 auro
13 Balteus, et tereti 14 subnectit 15 fibula 16 gemmâ.
Tertius 17 Argolicâ hac galeâ 18 contentus abito.
Hæc ubi 19 dicta, 20 locum 21 capiunt, 22 signoque repente
23 Corripiunt spatia audito, 24 limenque relinquunt
25 Effusi 26 nimbo similes, simul 27 ultima signant.
Primus abit, longæque ante omnia 28 corpora Nisus
Emicat, et ventis et 29 fulminis 30 ocior alis.
Proximus 31 huic, 32 longo 33 sed proximus 33 intervallo,
Insequitur Salius: 34 spatio post deinde relicto,
35 Tertius 36 Euryalus.
Euryalumque Helymus sequitur: quo deinde 37 sub ipso
Ecce volat, 38 calcemque terit jam 39 calce Diores,

1 Insculptam. 2 Reportandam a me. 3 Securim ancipitem manubrio & argento cælato instructam. 4 Æqualis. Q. d. Singuli, sive inprimis, sive in postremis sint, duo spicula: unamque securim, seu bipennem accipiunt. 5 Victores sc. qui primi ad metam percurrerint. 6 Merita. 7 Habebunt caput nexum. 8 Alludit ad Olympia, in quibus victor olea coronabatur, quia olea neque cariem sentit, neque vetustatem, volentes eos significare pugiles, aut cursu certaturos indefessum ac constantem animum habere debere. 9 Ornamentis equinis insigniter ornatum. 10 Thecam sagittariam, quali utuntur Amazones, quæ habiles ad arcum sunt, & celeres ad cursum: *vel*, superstitem ex spoliis Amazonum, quæ populabundæ Phrygiam invaserant, vel etiam ex iis, quæ auxilio Priamo venerant, duce Penthesilea. 11 Thraciis. 12 Ex lato auro. 13 Cingulum militare. 14 Subnexam tenet. 15 Ornamentum cinguli ad vestem subligandam. 16 Lapillo pellucido, aut unione. *Gemma* quoque est oculus vitis, quem primo emittit. Virg. *Turgent in palmite gemmæ.* 17 A Græcis forte, in fugam versis, ablata. 18 Innuit tertium præmium secundo & primo vilius esse. 19 Sunt ab Ænea. 20 Carceres, lineam, aut locum, unde cursus initium fit. 21 Cursores. 22 Ad prosiliendum: hoc enim signum dabatur, ne prius excurrerent. 23 Raptim transeunt, invadunt, Georg. 1. de equis. *Addunt se in spatia.* 24 Carceres e quibus prosiliebant, lineam, aut signum creta factum. 25 Effundentes se. Elegans Metaphora, qua admirabilem cursus celeritatem velocitatemque indicat. 26 Ventis pluviosis, qui, *Qua data porta ruunt.* Hyperbole. 27 Metam oculis directe intuentur ac designant aviditate vincendi, ut ad eam directo tramite, & ita breviore spatio, percurrant. 28 Reliqua sc. 29 Quibus fulmen videtur deferri. Ab avium similitudine, quarum in volatu sita est pernicitas. 30 Velocior. 31 Niso. 32 Longa distantia. 33 Sc. *tamen*: quia nemo erat propior, licet ipse non esset prope. 34 Intervallo. 35 In ordine. 36 Sequitur. 37 Post quem ipsum. 38 Postremam partem pedis ejus. 39 Pede suo.

Incumbens 1 humero : 2 spatia et si plura 3 supersint ,
Transeat 4 elapsus 5 prior , 6 ambiguumque relinquat.
Jamque fere spatio extremo , fessique 7 sub ipsum
Finem adventabant, levi cum 8 sanguine Nisus
Labitur infelix ; 9 cæsis 10 ut forte juvencis ,
11 Fusus humum viridesque 12 super made fecerat herbas.
Hic 13 juvenis jam victor ovans vestigia presso
Haud tenuit 13 titubata solo ; sed pronus in ipso
Concidit 14 immundoque fimo 14 sacroque cruore.
Non 15 tamen 16 Euryali, non 17 ille oblitus 18 amorum;
Nam sese 19 opposuit Salio per 20 lubrica surgens ;
21 Ille autem 22 spissâ 23 jacuit revolutus arenâ.
24 Emicat Euryalus, et 25 munere victor 26 amici
27 Prima tenet , 28 plausuque volat fremituque 29 secundo.
Post Helymus subit , et nunc 30 tertia palma Diores.
31 Hic 32 totum caveæ consessum ingentis , et ora
33 Prima 34 patrum magnis Salius 35 clamoribus implet ;
36 Ereptumque 37 dolo reddi sibi poscit honorem.
38 Tutatur favor Euryalum , 39 lacrimæque decoræ ,

1 Helymi. 2 Quod si plus spatii ad metam superfuisset , id est , nisi Helymus tramitem directum occupasset, Diores Helymum in cursu jam æquum & ambiguum , præversus , a tergo reliquisset. 3 Ergo haud procul a meta aberant. 4 Diores. 5 Quam Helymus. 6 Incertum victoriæ. 7 Paulum circa ipsam metam constitutam. 8 Hostiarum , quæ , pro more, ante Agonalia sive certamina cædebantur : ut Iliad. 23. 9 A Cloantho , aut ab aliis cursoribus. 10 Secundum quod. 11 Erat fusus super humum. Tmesis ergo hic est : q. d. *superfusus.* 12 Nisus. 13 Titubantia , vacillantia , trepidantia Enallage generis. 14 Qui erat ejectus ex exstis. 15 Licet lapsus esset. 16 Amici sui. 17 Nisus. 18 Erga Euryalum. Nam cum cecidit Nisus , opposuit se Salio , ut Euryalus haberet palmam. 19 Nisus. Sic apud Homerum Palladis favore superat Ulysses. 20 Pingui perfusa , & labi facientia. 21 Salius , qui proximus Niso hæserat in excursu. 22 Sanguine vitulino concreta. 23 Dolo Nisi. 24 Prosiliit proribus jacentibus. Namque beneficio Nisi prolapsi, qui pedem Salio objecerat , primus ad metam procurrit. 25 Beneficio. 26 Nisi. 27 Spatia , aut loca : τα πρωτα. 28 Favore spectatorum. 29 Favorabili. 30 Tertius victor , tertiæ palmæ assecutor. *Et certamen erat Corydon cum Thyrside magnum* 31 Ex hoc facto. 32 Omnes spectatores considentes in ingenti circo cavo ; quia in medio ejus cotrebatur. *Cavea* proprie est locus in theatro , velis opertus , ex quo populus ludos spectabat. 33 Primum , præcipue. 34 Æneæ & procerum Trojanorum spectantium. Alludit ad Romanorum Senatum , in quo *Patres* vocabantur centum illi Senatores , quos Romulus ad Reip. curam elegerat. 35 Qui ab illis exspectavit potius subsidium , quam a junioribus , sciens quod tuetur favor Euryalum. 36 Sibi. 37 Nisi sc. qui se ei currenti opposuerat. 38 Favor totius juventutis protegit causam Euryali. 39 Quas emiserat timore , quod tanto et tam insperato honore fraudaretur.

Gratior et pulchro 1 veniens in corpore 2 virtus.
3 Adjuvat, et magnâ 4 proclamat voce Diores.
5 Qui 6 subiit palmæ, 7 frustraque ad præmia 8 venit
9 Ultima, 10 si primi Salio reddunt̨ur honores.
Tum pater Æneas: Vestra, inquit, munera vobis
11 Certa manent, 12 pueri, et 13 palmam movet 14 ordine nemo:
Me liceat 15 casus miserari 16 insontis amici.
Sic fatus, 17 tergum 18 Gætuli 17 immane leonis
Dat Salio, 19 villis onerosum atque 20 unguibus aureis.
21 Hic Nisus: 22 Si tanta, inquit, sunt præmia victis,
Et te lapsorum miseret; quæ munera 23 Niso
Digna dabis? primam merui qui 24 laude coronam,
Ni me, quæ Salium, 25 fortuna inimica 26 tulisset?
Et simul his dictis faciem 27 ostentabat, et udo
28 Turpia membra 29 fimo. 30 Risit pater optimus olli,
Et clypeum 31 efferri jussit, 32 Didymaonis 33 artes,
Neptuni sacro 34 Danais de poste refixum.
Hoc 35 juvenem egregium præstanti munere donat.
Post ubi 36 confecti cursus, et dona 37 peregit;

1 Proveniens, crescens. 2 Et sc. præmium affert. 3 Juvat Diores causam Euryali: excludendus sc. a tribus primis præmiis, si modo Salio fiet primus locus. 4 Pro eo clamat. 5 Diores. 6 In locum proximum victoriæ venit; si Euryalo primus locus contingat. 7 Neque enim tum tertius, sed quartus fuisset victor, & nil, nisi bipennem cum duobus spiculis, habuisset. 8 Venerit, aut venisset. 9 Quarta. 10 Quia tunc secundi redderentur Euryalo, et tertii Helymo. 11 Indubitata. 12 O juvenes. Eadem ratione juvenes patres appellant senes. 13 Victoriam. Metonymia signi pro re significata. 14 Sc. suo, id est, constituto. 15 Infortunium ex lapsu misericordia prosequi. 16 Salii, qui citra culpam suam dolo Nisi lapsus est, atque ita ultimus ad metam pervenit. 17 Corium tergi, id est, tergus sive pellem ingentem & horrentem. 18 Gætulici. 19 Densitate pilorum & floccis, quales in jubis leonum videmus, valde grave, quod oneri erat, & gravabat portantem. 20 Habens ungues aureos. 21 Post hoc factum. 22 A minori ad majus: Si Salio, qui in secundo cursu adhuc circa metam, priusquam fraude Nisi prolaberetur, proximas partes a primo tantum tenebat, jam luculentum præmium detur, quantum Niso debetur, qui primus emicuisset ad metam nisi fortunæ iniquitate per lubricum in terram corruisset? 23 Id est, mihi: loquitur enim de se. 24 Laudis, aut laudabili virtute in cursu, licet casu amiserim. Consequens pro antecedente. 25 Infortunium. 26 Abstulisset in præmio. 27 Frequenter ostendebat ut Æneæ simul affectus erga se concitaret: alioqui *ostentare* insolenter & arroganter ostendere significat. 28 Obscœna. 29 Limo. 30 Æneas arrisit illi. 31 Ex armamentario in medium proferri. 32 Ab artifice munus laudat. 33 Opus artificiosum. 34 A Danais, templa in Trojano excidio profanantibus, detractum, dissolutum, sublatum, et ab Heleno donatum Æneæ. 35 Nisum, qui alioqui in cursu primus tenuisset. 36 Consumati sunt. 37 Distribuit Æneas. Est autem Ellipsis, sc. sic *dicit*.

Nunc, si cui virtus animusque in pectore 1 præsens,
Adsit, et 2 evinctis 3 attollat brachia 4 palmis.
Sic ait, et 5 geminum 6 pugnæ proponit 5 honorem:
7 Victori velatum 8 auro 9 vittisque juvencum;
Ensem, atque insignem galeam, 10 solatia 11 victo.
Nec 12 mora; continuo 13 vastis cum viribus 14 effert
Ora Dares, 15 magnoque virûm se murmure tollit,
16 Solus qui 17 Paridem 18 solitus contendere 19 contra,
Idemque 20 ad tumulum, quo 21 maximus 22 occubat
Hector,
23 Victorem 24 Buten 25 immani corpore, 26 (qui se
27 Bebryciâ veniens 28 Amyci de gente 29 ferebat)
30 Perculit, et fulvâ 31 moribundum extendit 32 arenâ.
33 Talis 34 prima Dares caput 35 altum in prælia tollit,
Ostenditque humeros latos, 36 alternaque 37 jactat
Brachia 38 protendens, et verberat 39 ictibus auras.

1 Præstans, promptus est, id est, si cui insit prompta animi alacritas. 2 Extra manicas vinctis cæstibus. 3 Erigat. 4 Manibus. Synecdoche. 5 Duo diversa præmia honorifica, quorum unum victori, alterum victo cedat. 6 Cæstuum pugna erat e pugilatus genere, ubi pugnis res agebatur sed armatis: tamquam si qui chirothecis e corio bubulo iisque ferro & plumbo affixo gravibus, quæ loris alligabantur brachiis & cubitis, ne excidezent, armati inter se decertarent. 7 Sc. *proponit*. 8 Auratis cornibus. 9 Sc. *rosaceis*, id est, sertis caput cingentibus. 10 Quæ habeat pro solatio. 11 Sc. *proponit*. 12 Sc. fit. 13 Ingentibus. 14 Synecdochice, id est, se extollit. 15 Et magna admiratione et stupore Trojanorum & Siculorum spectantium erigit atque effert se. 16 Asignis invicti roboris, et exercitati ingenii in pugilatu, quod cum Paride et strenuo pugile olim se committi consueverit. 17 Qui, utcumque propter Helenam raptam imputetur illi mollities, erat tamen strenuus & fortis: namque expositus propter Hecubæ somnium in sylvis (somniaverat enim facem se, qua postea Troja combureretur, in in utero gestare) & inter pastores educatus pugilatu claruit, adeoque in solemnibus ludis cum Hectore cæstuum pugna certans, a fratre agnitus est. 18 Sc. *erat*. 19 Anastrope. 20 In ludis funebribus, ad Sigæum ubi conditus erat Hector. Non solum enim Priamus Hectori filio justa persolvit in Sigæo, sed etiam ludos in ejusdem honorem ad sepulcrum illius instituit: quibus Dares Buten vicit. 21 Bellatorum. 22 Sepultus jacet: vel *occubat*, id est, occubuit. Enallage temporis. 23 Aliorum. 24 Filium Amyci, qui Neptuni filius, rex Bebryciorum, a Polluce victus cæsusque, pugil tamen strenuus, ut & Butes fil. 25 Ingenti. 26 Butes. 27 De gente Bithiniana ortos. 28 Bithiniæ regis. 29 Extollebat, prædicabat. Erat enim filius Amyci: ex quo postea Eryx in Sicilia procreatus. 30 Percussit. 31 Buten seminecem, morienti similem, vel morti proximum. 32 In qua certabant. 33 Tali fama celebratus, tali gloria elatus, quod sc. Paridis antagonista fuerit, & Buten exercitatissimum pugilem superarit. 34 Primus præliaturus. 35 Altum. 36 Vicissim, nunc hoc, nunc illud. 37 Sc. *ea*. 38 Longe extendens, ventilans. 39 Inanibus sc. ad ostentationem, & ut cæteris terrorem incuteret.

Quæritur 1 huic 2 alius , nec quisquam ex agmine tanto
Audet 3 adire virum , manibusque inducere 4 cæstus.
Ergo 5 alacris , cunctosque putans 6 excedere 7 palmâ,
8 Æneæ stetit ante pedes ; nec plura 9 moratus ,
Tum lævâ taurum cornu tenet , atque ita fatur :
Nate 10 Deâ , si nemo audet se 11 credere pugnæ ,
12 Quæ finis standi ? 13 quo me decet usque 14 teneri?
15 Ducere dona jube. Cuncti simul 16 ore fremebant
Dardanidæ , reddique 17 viro 18 promissa jubebant.
19 Hîc 20 gravis 21 Entellum dictis 22 castigat Acestes,
Proximus 23 ut 24 viridante 25 toro consederat 26 herbæ:
Entelle , 27 heroum quondam fortissime 28 frustra ,
Tantane 29 tam patiens nullo 30 certamine 31 tolli
32 Dona sines ? ubi nunc nobis 33 deus ille magister
34 Nequidquam memoratus , 35 Eryx ? ubi 36 fama per omnem
37 Trinacriam , et 38 spolia illa tuis 39 pendentia tectis?
40 Ille sub hæc : 41 Non laudis amor, nec gloria 42 cessit
Pulsa metu ; sed 43 enim gelidus 44 tardante senecta

1 Contra hunc. 2 Alter compugil, qui secum certet. 3 Congredi cum Darete. 4 Armaturas , quibus illum cædat. 5 Lætus & exultans. 6 Se superare arte & virtute pugilum , sive omnes pugnam detrectare ratus. 7 Al. *pugna*. 8 Ingens fastus ex hoc innuitur , nimium sc. elatus , neminem sibi antagonistam constitui , ac ob id ferocior. 9 Expectans , sive non amplius moratus. 10 Venere. 11 Committere pugnæ , id est, mecum in arenam descendere. 12 Quis modus est standi , id est , quamdiu aut cur hic stamus otiosi? 13 Quousque. Tmesis. 14 Morari. 15 Abducere taurum. 16 Magno clamore Daretis verbis applaudebant. Metaphora. 17 Dareti , quicum nemo congredi auderet. 18 Præmia , quasi debita. 19 Ex hoc Daretis dicto. 20 Magnæ auctoritatis vir , ob majestatem regiam. 21 Pugilem præstantem , sed seniorem. 22 Graviter objurgat. 23 Secundum quod. 24 Virescente. 25 In toro. 26 Aggesto ex herbis. 27 Commemoratione pristinæ virtutis Entellum ad certamen adhortatur. 28 Si tam patiens sinas præmia hæc abire , & si nunc certamen detrectes inire cum ferociente illo juvene, tantopere se præ omnibus efferente. 29 Pusillanimus. 30 Commisso. 31 Auferri , abduci. 32 Præmia. 33 Heros , divinas laudes in pugilatu consecutus. 34 Frustra nominatus & clarus, si nulla ejus in disciplina relicta est peritia. 35 Filius Butæ , modo dicti , & Veneris (aliis , Lycastes) frater Æneæ rex Siciliæ , magister Entelli. 36 Memorata sc. A nominis celebritate & signis veterum victoriarum exhortatio . 37 Siciliam : a tribus promontoriis. 38 Et ubi sunt illa spolia, &c. 39 Ex more & honore athletarum , qui liminibus suis spolia , devictis antagonistis detracta , suspendebant , ut se ipsi celebrarent , & alios item ad virtutem excitarent. 40 Entellus respondit post hæc. 41 Removet a se suspicionem ignaviæ & metus ; transfertque detrectationis causam in senilis ætatis tarditatem. 42 Ex pectore meo. 43 Certe. 44 Tardum faciente.

1 Sanguis hebet, frigentque 2 effœtæ in corpore vires.
Si mihi, quæ quondam fuerat, quaque 3 improbus iste
Exsultat 4 fidens, si nunc foret 5 illa juventa;
Haud equidem 6 pretio inductus 7 pulchroque juvenco
8 Venissem: nec dona moror. Sic deinde locutus,
In medium 9 geminos immani pondere 9 cæstus
Projecit, quibus 10 acer 11 Eryx in prœlia 12 suetus
13 Ferre manum, duroque 14 intendere brachia tergo.
15 Obstupuêre 16 animi: tantorum ingentia septem
17 Terga boum plumbo insuto ferroque 18 rigebant.
19 Ante omnes 20 stupet ipse Dares, 21 longeque recusat:
Magnanimusque 22 Anchisiades et pondus et ipsa
Huc illuc 23 vinclorum immensa volumina 24 versat.
Tum 25 senior tales referebat pectore voces:
26 Quid, si quis cæstus 27 ipsius et Herculis arma
28 Vidisset, 29 tristemque 30 hoc ipso in littore 31 pugnam?
Hæc 32 germanus Eryx quondam 33 tuus 34 arma gerebat:
Sangine 35 cernis adhuc fractoque infecta 36 cerebro.
37 His magnum 38 Alciden contra 39 stetit: his ego
40 suetus,

1 Id est, vigor pigrescit propter senectutem. Metaphora a ferro ad sanguinem. 2 Omnem fœturam enixæ, id est, quæ nullam vim retinuerunt. 3 Improbandus Dares, propter jactantiam. 4 Confidens. 5 Emphatice: audacem fortemque se fuisse indicat. 6 Non præmio, sed gloria. 7 Quantumvis pulchro. 8 In certamen. 9 Binas & æqualis magnitudinis armaturas manuum. 10 Strenuus. 11 Filius Veneris. A personæ dignitate cæstuum præstantiam arguit. 12 Assuetus: solitus erat. 13 Conferre. Simplex pro composito. 14 Innectere seu ligare brachia cæstuum loris sive zonis e tergore boum. 15 Cum stupore admirati sunt pondus cæstuum. 16 Spectantium. 17 Tergora. 18 Rigida stabant. 19 Præcipue. 20 Cum stupore miratur hujusmodi cæstus Erycis. 21 Et valde negat se tam gravibus cæstibus pugnaturum esse. 22 Anchisæ filius Æneas. 23 Cæstuum lora, fascias, quibus brachia & manus vincirentur. 24 Frequenter vertit & jactat. 25 Entellus, senex miles. 26 Sc. *diceret*. 27 Emphatice, a minori ad majus: q. d. Hi cæstus vobis graves & magni videntur: sed nihil ad Herculis cæstus, quibus ille Erycem vicit & occidit. 28 Tum demum fuisset, quod obstupesceret Dares, reliquique. 29 Cruentam, in qua Eryx occisus est. 30 Quæ hic inter Herculem & Erycem commissa est. 31 Boum ex Hispania ab Hercule actorum unus ex Rhegio Italiæ in Siciliam tranavit: repetebat Hercules: Erycem abnegantem cæstuum pugna interfecit. 32 *Ὁμομήτριος*, Butæ fil. ex Venere, vel, Lycaste potius, nobili scorto, quæ ob formam eximiam *Venus* dicta. 33 Apostrophe ad Æneam, cujus frater erat Eryx. 34 Cæstus. 35 Hæc arma. 36 Erycis ab Hercule occisi. 37 Cæstibus sc. quos recusat Dares. 38 Herculem, ab Alcæo avo, Amphitryonis patre. 39 Eryx. 40 Ego solitus sum his cæstibus pugnare tunc.

Dum 1 melior vires sanguis dabat, 2 æmula necdum
Temporibus 3 geminis 4 canebat sparsa senectus.
Sed, si 5 nostra Dares hæc Troïus arma recusat,
Idque pio 6 sedet Æneæ, 7 probat 8 auctor Acestes,
9 Æquemus pugnas. 10 Erycis tibi 11 terga remitto;
Solve metus, et tu 12 Trojanos 13 exue cæstus.
Hæc 14 fatus, 15 duplicem ex humeris rejecit 15 amictum;
Et magnos membrorum artus, magna ossa 16 lacertosque
17 Exuit, atque ingens mediâ 18 consistit 19 arenâ.
Tum 20 satus 21 Anchisa cæstus 22 pater 23 extulit 24 æquos,
Et 25 paribus 26 palmas 27 amborum 28 innexuit armis.
Constitit 29 in digitos 30 extemplo arrectus uterque,
31 Brachiaque ad superas 32 interritus extulit auras.
33 Abduxêre retro longe capita 34 ardua ab ictu;
Immiscentque 35 manus manibus, 36 pugnamque 37 lacessunt.
38 Ille pedum melior 39 motu, fretusque juventâ:
40 Hic membris, et 41 mole valens; sed tarda 42 trementi
Genua 43 labant; 44 vastos quatit 45 æger anhelitus artus.
Multa 46 viri 47 nequidquam inter se 48 vulnera jactant,

1 Fortior. Periphrasis est virilis & robustæ ætatis, qua nervi & robur adhuc vigebant. 2 Ætati virili invidens, viresque ejus protrudens, viribus pristinis inimica, contraria. 3 Ambobus. 4 Canescebat, cana erat. Periphrasis senii. 5 Nostratia, id est, Siciliensia arma. 6 Placet. Æn. 2. *Et sedet hoc animo.* Æn. 4. *Si mihi non animo fixum immotumque* sederet. 7 Et approbat. 8 Hujus certaminis, qui instigavit. 9 Æquales faciamus cæstus, seu instrumenta pugnandi, & paribus armis pugnemus. 10 Quibus Eryx contra Herculem steterat, id est, Erycis cæstibus & jure meo cedo, tu tuos, ego meos: æquos induemus. 11 Tergora boum, plumbo & ferro insuto. 12 Quibus vos Trojani assueti estis. 13 Abjice, depone. 14 Locutus Entellus. 15 Abollam, quæ duplex vestis est, ut chlamys. 16 Hypermeter versus. 17 Denudavit. 18 Firmiter stat. 19 Sc. *in.* 20 Procreatus. 21 Et Venere. 22 Æneas. 23 In medium tulit. 24 Æqualis ponderis 25 Conformibus, æqualibus. 26 Manus & brachia, quibus adnectebantur cæstus. 27 Daretis & Entelli. 28 Vinxit cæstibus. 29 Sc. *pedum*, quod tanto facilius & fortius percutit adversarium, quanto fuerit corporis proceritate sublimior. 30 Illico. 31 Ventilat uterque, præluditque. 32 Uterque non territus. 33 Ambo. 34 Erecta & sublimia. 35 Χερσὶ χεῖρας. 36 Futuram. 37 Irritant, provocant lentius: sicut tauri immiscendo cornua cornibus. 38 Dares lacessit pugnam. Addit enim obiter personarum descriptiones: Daretis ab agilitate & motu corporis, ætateque juvenili: Entelli vero, a vastitate corporis robusti & senectæ. 39 Agilitati in occursu recursuque. 40 Entellus lacessit pugnam. 41 Membrorum mole præstans. 42 Sc. *senio.* 43 Titubant, labanti similia. 44 Magnos. 45 Moleste editus. 46 Viriliter concertantes. 47 Frustra, quia neuter prosterni, nec vinci potuit. 48 Ictus.

1 Multa 2 cavo lateri 3 ingeminant, et pectore vastos
Dant sonitus: 4 erratque aures et tempora circum
Crebra manus: duro crepitant sub 5 vulnere 6 malæ.
Stat gravis Entellus, 7 nisuque immotus eodem,
8 Corpore 9 tela 10 modo atque oculis 11 vigilantibus 12 exit.
13 Ille, 14 velut celsam oppugnat qui 15 molibus urbem,
Aut 16 montana 17 sedet circum castella 18 sub armis,
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque 19 pererrat
Arte locum, et variis 20 adsultibus 21 irritus urget.
22 Ostendit dextram insurgens Entellus, et alte
Extulit; 23 ille ictum venientem 24 a vertice velox
Prævidit, celerique elapsus corpore 25 cessit.
Entellus vires 26 in ventum effudit, et 27 ultro
Ipse gravis, graviterque ad terram 28 pondere vasto
Concidit: ut 29 quondam 30 cava concidit aut 31 Erymantho,
Aut 32 Idâ in magnâ 33 radicibus eruta pinus.
Consurgunt 34 studiis Teucri, et 35 Trinacria pubes;
36 It clamor 37 cælo, primusque accurrit Acestes,
38 Æquævumque ab humo 39 miserans 40 attolit amicum.
At non tardatus casu neque territus 41 heros,

1 Vulnera, id est, multos ictus. Anaphora. 2 Per latus brachiis derectum. 3 Alios post alios ictus ingerunt. 4 Vagatur, incerte percuriendo. 5 Ictu. 6 Maxillæ. 7 Conatu sive agitatione membrorum. 8 Corporis declinatione ictus eludit: & ab ictus linea se subducit: adeoque exit. 9 Ictus cæstus Daretis, longe venientes, quia gravius lædunt. 10 Solummodo. 11 Prospicientibus. Curam attentissimam in avertendis declinandisque ictibus innuit. 12 Vitat, declinat, effugit. 13 Dares. 14 Sicut is. 15 Magnis machinis. 16 In montibus sita. 17 Circumsidet, obsidet. 18 In armis. 19 Circumvagatur artificiose. 20 Oppugnationibus. 21 Frustratus a primo conatu, operamque ludens Dares. 22 Insurgens (ut desuper incutiat) attollit dextram, ictum graviorem minatus. 23 Dares, qui Entelli gestus notat. 24 Desuper. 25 Locum dedit dextræ, ita ut non pertingeretur. 26 Quia nihil obstaculi invenit. Proverbiali forma significat Entellum aberrare a corpore Daretis. 27 A nemine alio impulsus. 28 Corpore valde magno. 29 Aliquando. 30 Vetustate, carie & annis exesa atque excavata, annosa. 31 Nemoroso Arcadiæ monte: in quo Hercules aprum prodigiosæ magnitudinis, omnia circumcirca vastantem, interfecit: qui & inde *Erymanthius aper* dictus fuit. Species pro genere, ut & in *Ida*. 32 Phrygiæ monte: ut & Cretæ altero cognomine. 33 A radice evulsa. 34 Studiosis officiis, favoribus & commiseratione Entelli. 35 Siciliensis juventus. 36 Diffunditur. 37 Ad cœlum usque. Hyperbolice. 38 Æqualis ævi. 39 Casum ejus deplorans. 40 Idque ex æqua pugilatus lege, ut casu collapsus elevetur: alioqui casui non virtuti cesserit victoria. 41 Vir magnanimus & heroica virtute præditus Entellus.

1 Acrior ad pugnam redit, ac 2 vim suscitat ira;
Tum pudor 3 incendit vires, et 4 conscia virtus;
5 Præcipitemque Daren 6 ardens agit 7 æquore toto,
Nunc dextrâ ingeminans ictus, nunc 8 ille sinistrâ.
9 Nec mora, nec 10 requies. Quam multâ grandine 11 nimbi
Culminibus crepitant, 12 sic densis ictibus 13 heros
14 Creber utrâque manu pulsat versatque Dareta.
15 Tum pater Æneas procedere 16 longius 17 iras,
Et sævire animis Entellum haud 18 passus acerbis,
Sed finem 19 imposuit pugnæ, 20 fessumque Dareta
Eripuit, 21 mulcens dictis, ac talia fatur:
Infelix! quæ tanta 22 animum dementia 23 cepit!
24 Non vires 25 alias, conversaque numina sentis?
26 Cede deo. Dixitque et prælia 27 voce diremit.
Ast 28 illum fidi 29 æquales, genua 30 ægra trahentem,
31 Jactantemque 32 utroque caput, 33 crassumque cruorem
Ore 34 rejectantem, mistosque in sanguine dentes,
Ducunt 35 ad naves, galeamque, ensemque 36 vocati
Accipiunt, 37 palmam Entello 38 taurumque relinquunt.
Hic 39 victor, superans animis, tauroque superbus;

1 Quam prius fuerat. 2 Robur. Unde Peripatetici iram *fortitudinis cotem* esse dixerunt. 3 Auget. 4 Quam sibi inesse norat: sciebat enim se contra Dareta ſtare posse. 5 Præcipitanter fugientem. 6 Ira excandescens. 7 Per totam planitiem. 8 Quem juventa superbum fecerat: ille, qui pedum melior fuerat motu, sic cedebat Entello, ut insequentis senis ictus vitare non posset. 9 Fit in Entello. 10 In Darete, aut in utroque. 11 Nubes grandinosæ per tecta crepitum edunt, dum grando decidit. 12 Tam. 13 Entellus. 14 Crebro. 15 Cum neuter pugilum in arenam descenderit injuriam internecina pugna ulturus: sed laude & præmio invitatus: munerario licet prælium dirimere, atque alterutrum subtrahere. 16 Ad gravius malum. 17 Entelli. 18 Eſt. 19 Dato signo. 20 Cursu & ictibus cæſtuum. 21 Mitigans & consolans verbis consolatoriis. 22 Tuum. 23 Invasit? 24 An non advertis ab illo ſtare vires plusquam mortales, pugnæ fortunam & Deos? cede itaque tempori, fortunæ, Deo. Mulcet Dareta Æneas, in Deos mutatos, conversaque numina iniquum quasi pugnæ exitum conferens, ut l. 2. Æneam Venus: *Verum inclementia Divum Has evertit opes.* 25 Quam humanas, aut Entelli. 26 Da locum numini, quod nunc in Entello eſt. 27 Sermone suo dirupit. 28 Dareta. 29 Coævi ejus. 30 Saucia & defatigata. 31 Præ dolore. 32 In utramque partem, modo in dextram, modo in siniſtram, mortuo similis: *[illegible]*. 33 Spissum, concretum. 34 Evomentem. 35 Extra conspectum populi. 36 Ab Ænea, ad recipienda solatia victo. Neque enim per verecundiam Daretis victi sponte erant poſtulaturi. Macrob. 4 Sat. 1. c. & tamen luculentiori munere auctus eſt victus quam victor, quippe sibi virtus pulcherrima merces, sibi vel indotatæ pretium. 37 Victoriam, commune omnium certaminum præmium, utcumque nulla mentio ejus prius facta sit. 38 Allusum ad Rom. morem, immolandi bovis poſt certamina. 39 Entellus exultans spiritus ferocia, ex victoria.

1 Nate Deâ, vosque hæc, inquit, 2 cognoscite, Teucri,
Et mihi quæ 3 fuerint juvenili in corpore vires,
4 Et quâ servetis 5 revocatum a morte Dareta.
6 Dixit et 7 adversi contra stetit ora juvenci,
8 Qui 9 donum adstabat pugnæ; 10 durosque reductâ
11 Libravit dextrâ media inter 12 cornua 13 cæstus
14 Arduus, 15 effractoque 16 illisit in ossa cerebro.
Sternitur, 17 exanimisque tremens procumbit 18 humi bos.
19 Ille 20 super tales effudit pectore 21 voces:
22 Hanc tibi, Eryx, meliorem 23 animam 24 pro morte 25 Daretis
Persolvo: 26 hîc victor cæstus artemque 27 repono.
28 Protinus Æneas 29 celeri certare sagittâ
30 Invitat, 31 qui forte velint, et præmia ponit:
32 Ingentique manu malum de nave Seresti
Erigit; et 33 volucrem 34 trajecto in fune columbam,
35 Quo tendant ferrum, malo suspendit ab alto.
36 Convenêre viri, 37 dejectamque 38 ærea 39 sortem
Accepit 40 galea: et primus clamore 41 secundo
42 Hyrtacidæ ante omnes 43 exit locus Hippocoontis:
44 Quem 45 modo navali 46 Mnesthcus certamine 47 victor

1 O Ænea. 2 Observato senum decreto, quibus res suas gestas prædicare conceditur. Unde Horat. A. P. de senibus sic canit: *Difficilis, querulus, laudator temporis acti Se puero, censor, castigatorque minorum.* 3 Amplificatio Majoris a Minori. 4 Cognoscite, quod Dareta occidere potuissem, si voluissem. 5 Æneæ beneficio jam cædi subtractum. 6 Entellus. 7 Ex adverso stantis. 8 Juvencus. 9 Præmium victori. Per appositionem. 10 Plumbo oppletos. 11 Librando incussit, quasi collimans ne ictus falleret, sed certus foret. 12 Juvenci. 13 Cæstum. Enallage numeri. 14 Entellus ingens. 15 Fractis ossibus, illisit cæstum in cerebrum. Hypallage. 16 Illidendo intrusit cæstum. 17 Mortuus. 18 Super humum. 19 Entellus. 20 Super cæsum Eryci taurum. 21 Verba dedicativa. 22 Taurum, gratiorem Eryci magistro & meo Heroi hostiam futuram, quam si humanum libarem sanguinem. Allusum simul ad succidaneam, sicubi prior non litaret hostia. 23 Bovis. 24 Loco mortis. 25 Quia suffecisti vires, ut Dareta occidere potuissem. 26 Ad postem Herculis. 27 Sepono, colloco Gladiatores, nec non artifices alii, si ætate graves, vulneribus invalidi, consilio artem improbantes, victoriis saturi, aut alia de causa valedicerent arti suæ, tanquam emeriti & rude donati, artis suæ instrumenta Deo alicui, ad templi parietem suspensa, consecrabant. 28 Statim, peracto cæstuali certamine. 29 Celeriter emittenda. 30 Eos. 31 Contendere. 32 Magna suorum multitudine. 33 Velocem. 34 Per foramen, quod erat in summitate mali. 35 Ad quam columbam dirigant sagittam. 36 Ad sortes faciendas, ut scirent quo ordine sagittas emittant. 37 Deorsum in fundum ejus jactam. 38 Ex ære facta. 39 Singulorum. 40 Positæ in galea sortes erant, cum nominibus sagittariorum. 41 Subsequenti aut favorabili. 42 De genere Hyrtaci. 43 Exeundo fit. 44 Hippocoonta. 45 Paulo ante. 46 Sors aut locus Mnesthei exsilit e galea. 47 Duorum.

Consequitur ; viridi Mnestheus evinctus 1 olivâ.
Tertius 2 Eurytion , tuus , ô 3 clarissime , frater ,
4 Pandare, 5 qui 6 quondam, jussus 7 confundere 8 fœdus,
In medios 9 telum torsisti primus Achivos.
10 Extremus , 11 galeâque imâ 12 subsedit 10 Acestes ;
Ausus et 13 ipse manu juvenum tentare 14 laborem.
15 Tum validis 16 flexos 17 incurvant viribus arcus
18 Pro se quisque 19 viri , et 20 depromunt tela 21 pharetris :
22 Primaque per cælum 23 nervo stridente sagitta
24 Hyrtacidæ juvenis 25 volucres 26 diverberat auras ,
Et venit , 27 adversique infigitur arbore mali.
28 Intremuit 29 malus , timuitque 30 exterrita pennis
31 Ales , et ingenti sonuerunt 32 omnia 33 plausu.
34 Post acer Mnestheus 35 adducto constitit arcu ,
36 Alta 37 petens ; pariterque oculos telumque 38 tetendit:
Ast ipsam 39 miserandus 40 avem contingere 41 ferro
Non valuit ; nodos et 42 vincula linea rupit ,
Queis 43 innexa pedem malo pendebat ab alto.
44 Illa 45 Notos atque atra volans in nubila fugit.
Tum 46 rapidus jamdudum arcu 47 contenta parato

1 Olea , nuperæ victoriæ signo. 2 Consequitur. 3 Trojanorum. Nam ob virtutem pro Deo habitus est. 4 Fuit hic Lycaonis filius , qui emissa sagitta vulneravit Menelaum congressum Paridi. 5 Qui jussu Minervæ in certamine Menelai & Paridis sagitta missa fœdera certaminis disturbasti. Iliad. 4. 6 Aliquando , in primo aggressu Græcorum. 7 Violare. 8 Ictum sc. inter Græcos & Trojanos. 9 Sagittam. 10 Sors Acestæ regis ultimo exitura. 11 In infima parte galeæ , in quam sortes conjecerant. 12 In fundo adhæsit. Neque enim necesse erat sortem Acestis educi , qui ultimus erat. 13 Quamvis esset senior. 14 Exercitium laboriosum , id est , certamen sagittariorum , quod solis juvenibus relinqui oportet. 15 Postquam sortiti erant loca. 16 Incurvos flectunt. Hypallage, flectendo incurvant : vel *flexos*, id est , flexibiles. 17 Intendunt. 18 Pro virili sua. 19 Ad virtutem & vim, non ad sexum respicit. 20 Eximunt. 21 Thecis suis. 22 Ordine certamen sagittis avem petentium aggreditur. 23 Arcu nervato, id est , nervis munito. 24 Hippocoontis. 25 Velociter cedentes. 26 Frustra emittitur : cum nec funem, nec columbam tangeret, quamvis malo infixa fuerit. 27 Oppositi , & ex adverso erecti. 28 Ab effectu violentiam jactus arguit. 29 Arbor , quæ in navi velum ferre solet. 30 Terrorem significans concussione alarum. 31 Columba. 32 Loca. 33 Clamore populi , putantis columbam esse percussam. 34 Postea , id est , secundo loco. 35 Hypotyposis collimantis sagittam suam in columbam. 36 Locum columbæ. 37 Oculis & telo. 38 Direxit. 39 Miseratione dignus , quod a proposita meta aberraret , & victoria careret. 40 Columbam. 41 Teli. 42 Funem, cui alligata erat avis. 43 Habens pedem innexum. 44 Avis dissoluta. 45 In ventos. 46 Celer. 47 Tenens tela parata in arcu contento , id est, intento ad ejaculandum. Hypallage.

Tela tenens, 1 fratrem Eurytion 2 in vota vocavit,
Jam 3 vacuo lætam cælo 4 speculatus, et alis
Plaudentem nigra figit sub nube columbam.
Decidit 5 exanimis, 6 vitamque reliquit in astris
7 Ætheriis, 8 fixamque refert delapsa sagittam,
9 Amissâ solus 10 palmâ 11 superabat Acestes;
Qui tamen 12 aërias telum contorsit in auras,
Ostentans artem pariter, 13 arcumque sonantem.
14 Hîc 15 oculis 16 subitum 17 objicitur magnoque futurum
18 Augurio 19 monstrum; docuit post 20 exitus 21 ingens,
22 Seraque 23 terrifici cecinerunt omina vates.
Namq. volans 24 liquidis in nubibus arsit 25 arundo,
Signavitque 26 viam 27 flammis, tenuesque 28 recessit
Consumta in ventos: 29 cælo 30 ceu sæpe refixa
Transcurrunt, 31 crinemque volantia sidera ducunt.
32 Attonitis hæsêre animis, Superosque 33 precati
34 Trinacrii Teucrique viri: 35 nec 36 maximus omen
37 Abnuit Æneas; sed 38 lætum amplexus Acesten
Muneribus 39 cumulat magnis, ac talia fatur:

1 Pandarum, qui in vivis peritissimus sagittandi, a Liciis pro Heroe colebatur: hujus itaque divinam quasi opem invocar. 2 Ad suscipienda vota. 3 In aperto & parenti aere. 4 Poſtquam conspexerat. 5 Mortua & sine anima. 6 Cum Stellis ac aſtris aves rite immolentur, laudat Macrobius Sat. l. 3. c. 8. Poetæ scientiam & judicium, qui volucrem in ſtellis animam reliquisse dixerit. 7 Alt's. 8 In se, id eſt, in corpore suo. 9 Quia Euryrion eam meruerat. 10 Victoria. Signum victoriæ pro signato. Metonym. 11 Supererat, qui nondum sagittaverat. Cic. *Deque eo, quod ipſis superat, aliis gratificare volunt.* 12 Sublimes. 13 Per artificiosam emissionem teli, in quo summa sagittandi ars consiſtit. 14 Tum. 15 Spectantium. 16 Repente ortum. 17 Ex occasione conjecti teli in vacuas auras, transit ad objecti prodigii narrationem. 18 Prodigio. 19 Portentum insolitum, aliquid futurum monſtrans. Eſt enim *monſtrum* a *monſtrando* dictum, quod sc. aliquid ante eventurum *monſtret* ac denuntiet: ac omne id, quod contra rerum naturam fit, aut nascitur, significat. 20 Claſſis incensa, quod poſtea ex hac sagitta accensa significari, sero intellexerunt agnoveruntque vates. 21 Ingentis rei: quando naves per Irim, a Junone missam, incensæ sunt. 22 Sero credita, vel futura ac poſtea eventura. 23 Terrorem incutientes. 24 In liquido aere. 25 Sagitta Aceſtis arundinea. Materia pro materiato. Solebant enim ex arundine præſtantiſſimæ sagittæ fieri. 26 Qua ferebatur. 27 Flammeo tractu, claritate flammarum: ut 2. l. *Signantemque vias*: in eadem re. 28 Evanuit. 29 Ex vulgi, putantis revulsas e cœlo ſtellas cadere, opinione de meteoro ſtellæ cadentis. *Quæ ſi non ceciderit, potuit cecidiſſe videri.* 30 Quemadmodum impressiones seu exhalationes, quæ a vulgo creduntur esse sidera, dissolutæ a firmamento transcurrunt sæpe per aerem. 31 Caudam incensam, in formam capillorum. 32 Suspensi erant. 33 Sunt. 34 Siculi. 35 Nec pro diro omine abhorruit, sed lætum interpretabatur. 36 Maximi animi. 37 Imo suscepit. 38 Quia putavit boni exitus indicium esse. 39 Auget eum, largiterque donat.

1 Sume, pater, nam te voluit 2 rex magnus 3 Olympi
Talibus 4 auspiciis 5 exsortem ducere 6 honorem.
6 Ipsius 7 Anchisæ longævi hoc munus habebis,
8 Cratera impressum signis, 9 quem Thracius olim
Anchisæ genitori in magno munere 10 Cisseus
11 Ferre sui dederat 12 monumentum et pignus amoris.
Sic fatus 13 cingit 14 viridanti tempora 15 lauro,
Et 16 primum ante omnes victorem 17 appellat Acesten,
Nec bonus Eurytion 18 prælato invidit honori,
Quamvis 19 solus avem 20 cœlo dejecit ab alto.
21 Proximus ingreditur 22 donis, qui 23 vincula rupit:
24 Extremus, 25 volucri qui 26 fixit 27 arundine malum.
28 At pater Æneas, nondum 29 certamine 30 misso,
31 Custodem ad sese comitemque 32 impubis 33 Iüli
34 Epytiden vocat, et fidam sic fatur ad aurem:
35 Vade age, et, Ascanio, si jam puerile paratum
36 Agmen habet secum, 37 cursusque instruxit equorum,
38 Ducat 39 avo 40 turmas, et sese ostendat in armis,
41 Dic, ait. Ipse omnem 42 longo 43 decedere circo

1 Ultro quasi tuum cape. Contra vatum prædictiones fingit omen ad Acesten pertinere, & illud suo arbitrio interpretatur. 2 Jupiter. 3 Cœli. 4 Portentis & signis bonis, suadentibus aliquid fieri sc. prodigio ardentis sagittæ. 5 Præmium, extra sortis & pacti ordinem, amplissimum: cui & pretium ponit a prioribus dominis & artificio, vel, *exsortem* id est, te exsortem, id est, qui privatus es sorte. *Consors* vero, est ejusdem sortis. 6 Quod fuit ipsius, &c. 7 Laus poculi, a personæ qualitate. 8 Poculum cui imagines insculptæ sunt. 9 Cratera. 10 Pater Hecubæ, rex Thraciæ. 11 Asportare. 12 In memoriam sui: quod Anchisen illius admoneret. 13 Quoniam victorem in hoc certamine Acesten declaraturus est. 14 Viridi, perpetuo virenti: quod illi arbori nunquam decidant folia. 15 Alludit ad Pythia, in quibus victor corona laurea coronabatur. 16 Primo. 17 Præconis voce pronuntiat, declarat. 18 Prælatum Acesti honorem. 19 Et sic primum illi præmium deberetur. 20 Aere. 21 Proxime Eurytiona, donis insignis & gloriabundus incedit Mnestheus. 22 Ad dona. 23 Funem diverberavit. 24 Ingreditur donis. 25 Hippocoon Hyrtacides. 26 Confixit. 27 Sagitta arundinea. Metonymia. 28 Transitio ad puerorum ludum. 29 Cœtu certare volentium. 30 Dimisso. Simplex pro composito. 31 Pædagogum, rectorem. 32 Adhuc impuberis. Innuit, ad pubertatem usque sub tutela & imperio pædagogorum pueros olim fuisse: deinde sui juris fieri solitos. 33 Ascanii, filii Æneæ. 34 Epyti filium, Periphantem. Patronymicum. 35 Ito: Mandat Epytidi, ut suo jussu Ascanius puerorum agmen instructum in circum secum producat. 36 Multitudinem militum: ab *agendo* dictum, quod perinde ut labentis aquæ cursus agatur. 37 Et instruxit equos ad cursum. 38 Sc. *ut*. 39 In honorem avi sui paterni Anchisæ, in ipsius sc. parentalibus, ludisque funebribus. 40 Juvenes turmatim equitantes, ad præludia belli. *Turma* equitum proprie est, & 32. equites complectitur: cui qui præerat, *Decurio* dicebatur. 41 Al. *Sic ait*, sc. Æneas. 42 Ita ut longus sit futurus circus ad equitationem futuram. 43 Al. *discedere*.

1 Infusum populum, et campos jubet esse 2 patentes.
3 Incedunt 4 pueri, pariterque 5 ante ora parentum
6 Frænatis 7 lucent in equis: quos omnis euntes
Trinacriæ mirata 8 fremit Trojæque juventus.
9 Omnibus in morem tonsâ 10 coma pressa coronâ:
11 Cornea bina ferunt præfixo hastilia ferro;
12 Pars 13 læves humero pharetras; et 14 pectore summo
15 Flexilis 16 obtorti 17 per collum 18 it circulus auri.
19 Tres equitum numero 20 turmæ, ternique 21 vagantur
22 Ductores; pueri 23 bis seni 24 quemque secuti,
25 Agmine partito fulgent, paribusque 26 magistris.
27 Una 28 acies juvenum, ducit quam parvus 29 ovantem
(Nomen 30 avi referens) Priamus, tua 31 clara, 32 Polite,
Progenies, 33 auctura Italos; 34 quem 35 Thracius albis
Portat equus 36 bicolor maculis, 37 vestigia primi
Alba 38 pedis, frontemque ostentans 39 arduus albam,
40 Alter Atys, 41 genus 42 unde Atii 43 duxere Latini;
Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iülo.
44 Extremus, formâque ante omnes pulcher Iülus
45 Sidonio est invectus equo, quem 46 candida Dido
Esse sui dederat monumentum et pignus amoris.

1 In circum. 2 Equitationi, & equorum cursui. 3 Ornate intrant campum. 4 Quos Ascanius instruxerat. 5 In conspectu. 6 Ut eos frænis coerceant. 7 Armis splendescentibus. 8 Applausu ac favore prosequitur pueros in equis procedentes in circum. 9 Omnibus in morem unum ac eundem, comam premebat galea, quam cinxit tonsa corona: vel insignivit crista in speciem coronæ tonsæ. Namque in seq. *Ascanius galeam ante pedes projecit inanem. Qua ludo indutus belli simulacra ciebat.* 10 Sc. *erat.* 11 E corno, ligno durissimo, facta. *Et bona bello Cornus.* Georg. 2. 12 Sc. *ferunt.* 13 Levigatas. 14 Dependet. 15 Pectoris & colli confinio. 16 Flexibilis, id est, torquis aureus. 17 Ex auro obtorto. 18 Quia circuit collum, & descendit in pectus. 19 Allusum volunt ad tres centurias a Romulo institutas, Rhamnensium, a Romulo, Tatientium, a T. Tatio, Sabinorum rege, Lucerum, a Lucumone. 20 Sc. *erant.* Turma proprie est. 32. equitum, ut paulo ante diximus. 21 Circum turmas, nunc hos, nunc illos, instruendo. 22 Decuriones. 23 Duodecim. 24 Ductorum. 25 Ita ut discretio fit inter agmina & turbas. 26 Cum respectu ad *magistros equitum Rom.* 27 Acierum a ducibus, qui præerant, divisio. 28 Sc. *erat.* 29 Lætam & quasi triumphantem. 30 Avi sui paterni. 31 Inclyta. 32 Apostrophe ad Politen, Priami filium: quem Poeta Æn. 2. ostendit in patris conspectu a Pyrrho fuisse interfectum. 33 Quia Politorium ab eo conditum est, ac de patris Politis nomine sic appellatum. 34 Priamum juniorem. 35 De Turni equo in 9. *maculis quem Thracius albis Portat equus.* 36 Duorum colorum. 37 Sc. *erant*, id est, habuit anteriores pedes albos. 38 Equi. 39 Erecta cervice. 40 Secundus ductor erat. 41 Hoc in gratiam Augusti, & familiæ maternæ Attiæ, e qua erat Atria Augusti mater. 42 A qua Attii. 43 Denominavere. 44 Ordine. 45 Sidone nato, quem Dido secum ex Tyro & Sidone adduxerat, Ascanioque donarat. 46 Pulchra.

1 Cætera Trinacriis 2 pubes senioris Acestæ
Fertur equis.
Excipiunt 3 plausu 4 pavidos, gaudentque 5 tuentes
Dardanidæ, 6 veterumque agnoscunt 7 ora 6 parentum.
8 Postquam 9 omnem 10 læti 9 consessum oculosque 11 suorum
12 Lustravêre in equis, signum clamore 13 paratis
Epytides 14 longe dedit, 15 insonuitque flagello.
16 Olli discurrêre pares, atque agmina 17 terni
18 Diductis solvêre choris; rursusque 19 vocati
Convertêre 20 vias, 21 infestaque tela tulêre.
Inde alios 22 ineunt cursus aliosque recursus,
23 Adversis spatiis; 24 alternosque orbibus orbes
Impediunt, 25 pugnæque cient 26 simulacra sub armis.
Et 27 nunc terga 28 fugâ nudant, nunc spicula vertunt
29 Infensi; 30 factâ pariter nunc 30 pace feruntur.
Ut quondam 31 Cretâ fertur 32 Labyrinthus in 33 altâ
Parietibus 34 textum 35 cæcis iter, ancipitemque
36 Mille viis habuisse 37 dolum, 38 quâ 39 signa sequendi

1 Cæteri pueri vehebantur Siculis equis: ex equili senioris Acestæ. 2 Juventus. Metonymia: nam signum pro re significata ponitur. 3 Cum plausu. 4 Hinc inde obequitantes: ut de equitibus Æn. 4. *Dum trepidant alæ.* Et de apibus 4. Georg. *Dum trepidæ inter se coeunt pennisque coruscant.* Alii exponunt, gloriæ cupiditate sollicitos, aut per ætatem meticulosos. 5 Intuentes, inspicientes eos. Simplex pro composito. 6 Avorum. priscorum Trojanorum, quos ore referunt. 7 Effigies, vultus. Synecdoche. 8 Docet quomodo pueri equitarum exercuerint. 9 Omnes circumsidentes. 10 Pueri, sic instructi, hilares spe victoriæ, aut propter exercitationem. 11 Majorum. 12 Circumierunt. 13 Ad excursum. 14 Procul. 15 Sonitum dedit. 16 Tunc illi, signo dato, in diversas partes excursus suos fecerunt, pares numero atque distantia. 17 Ductores. 18 Segregaverunt agmina sua aciebus, in formam chori prius dispositis. in diversa ductis, & separatim in seriem collocatis. 19 Signo sive ictu flagelli, id est, virgæ in morem flagelli sonantis. 20 Excursus suos, unde exierant, redeuntes. 21 Hastilia sua tanquam vim illatura obstantibus. 22 Inceptant. 23 Ex adverso sumptis, ita ut sibi invicem obviarent. 24 Et implicant circuitus suos alternatim factos orbibus ternis. 25 Veræ gerendæ. 26 Prælium fingunt, ac specimen belli præbent. Sic infra: *Ascanius galeam ante pedes projecit inanem, Qua ludo indutus belli* simulacra ciebat. 27 Aliquando. 28 Ad fugam, vel tanquam fugerent, nudata præbent. 29 Tamquam velint vim inferre. 30 Ac si pacem fecerint. 31 In Creta insula Theseus devicto Minotauro redux, instituit saltationem ad speciem Labyrinthi erroribus flexuosi: neque enim Labyrinthus fabula est, sed etiam nunc exstat & in Creta visitur. 32 Domus a Dædalo variis circuitibus, ut exitus inveniri non posset, ædificata. 33 Sublimi. 34 Contextum. 35 Inextricabilibus, & inter quos exitus inveniri nequeunt. 36 Propter multas vias. Numerus certus pro incerto. 37 Errorem vel ambages & anfractus, qui in errorem inducunt. 38 Qua re aut ratione. 39 Falsa signa sequendi exitum daret.

Falleret 1 indeprensus, et irremeabilis error;
2 Haud aliter Teucrûm nati 3 vestigia cursu
4 Impediunt, 5 texuntque fugas et prælia 6 ludo;
7 Delphinum similes, qui per maria humida 8 nando
9 Carpathium 10 Libycumque 11 secant, luduntque per undas.
12 Hunc morem, hos cursus, atq. hæc 13 certamina primus
Ascanius, Longam muris cum cingeret Albam,
14 Rettulit, et 15 priscos docuit 16 celebrare Latinos,
17 Quo puer ipse modo, secum quo Troïa pubes:
Albani 18 docuere 19 suos: 20 hinc maxima porro
Accepit Roma, et 21 patrium servavit honorem;
22 Trojaque nunc, pueri, Trojanum dicitur agmen.
23 Hac celebrata 23 tenus 24 sancto 25 certamina 26 patri.
27 Hîc primum Fortuna 28 fidem 29 mutata 30 novavit.
Dum variis 31 tumulo 32 referunt 33 solemnia ludis,
34 Irim de cælo misit 35 Saturnia Juno
36 Iliacam ad classem, 37 ventosque 38 aspirat eunti,
Multa movens, 39 necdum antiquum saturata 40 dolorem.
41 Illa 42 viam celerans per 43 mille coloribus arcum,

1 Difficulter comprehensibilis. 2 Eodem modo. Applicatio similitudinis. 3 Mutua sc. 4 Implicant. 5 Et implicant vestigia fugientium similia. 6 Ludendo, id est, faciunt præludia & simulacra ludorum. 7 Delphinorum. Delphini enim mille gyros faciunt nando. 8 Natando. 9 Sc. *mare*: quod a Carpatho, insula inter Ægyptum & Rhodum sita, nomen habet. 10 Mare Africum. 11 Dividunt. 12 Excurrendi equis. 13 Simulacra certaminum. 14 Renovavit. 15 Veteres, qui ea loca tenuerant, ubi Alba postea fuit condita, multo ante Romam conditam. 16 Hunc morem. 17 Eo modo, quo ipse Ascanius, & pubes Trojana cum eo docti sunt. 18 Hunc morem. 19 Liberos, incolas. 20 Ex Alba, vel ab Albanis acceperunt longe post Romani. 21 A progenitoribus institutum. 22 Et dicitur nunc nomine Trojæ, & pueri, sic ludentes Trojanum agmen dicitur (per Zeugma cum propiori genere convenit) quia talis ludus a Trojanis institutus est & denominatus. 23 Hactenus, hucusque, Tmesis. Epilogus certaminum anniversariorum ad Anchisæ tumulum. 24 In Deos relato. 25 Sc. *sunt*. 26 Anchisæ. 27 In celebratione hujus ludi. 28 Fidelitatem, quam Trojanis, toties afflictis, servare decuit. 29 A gaudio in triste infortunium. Sequitur enim Palinuri mors. 30 Mutavit. 31 Ad tumulum Anchisæ. 32 Trojani. 33 Anniversaria sacra. 34 Nunciam Junionis, & Jovis l. 4. & 9. quod pluviam præsagiat, quæ in aere gignitur, cui præsidet Juno. 35 Saturni filia, Trojanis inimica. 36 Trojanam. 37 Ut celerius descendat. 38 Afflat descendenti. 39 Nondum saturata pœnis, quas dolor ejus jam sumpserat. 40 Dolore: quem de injuria Trojanorum sibi illata acceperat. 41 Ut arcus via sit & vehiculum, Iris nomen quod descendit. 42 Celeriter per arcum abiens. 43 Habentem mille colores.

1 Nulli visa, 2 cito 3 decurrit tramite virgo.
4 Conspicit ingentem 5 concursum, et littora 6 lustrat,
7 Desertosque videt portus, 8 classemque relictam.
At 9 procul in 10 solà 11 secretæ Troades 12 actà
13 Amissum Anchisen flebant, cunctæque profundum
14 Pontum adspectabant flentes. Heu! tot vada 15 fessis,
Et tantum superesse maris! 16 Vox omnibus una.
17 Urbem orant; 18 tædet 19 pelagi perferre laborem.
Ergo 20 inter medias sese, 21 haud ignara nocendi,
Conjicit, et faciemque Deæ vestemque 22 reponit.
23 Fit Beroë, 24 Tmarii conjux 25 longæva Dorycli,
Cui genus, et 26 quondam 27 nomen, 28 natique fuissent;
Ac 29 sic 30 Dardanidûm mediam se 31 matribus infert:
32 O miseræ, quas non 33 manus, 34 inquit, Achaïca
35 bello
Traxerit ad letum 36 patriæ sub mœnibus! ô 37 gens
Infelix, cui te 38 exitio fortuna reservat!
39 Septima post Trojæ excidium jam vertitur æstas,
Cum 40 freta, cum terras omnes, tot 41 inhospita saxa,

1 Non visa ab ullo, sive, quod Dea introducatur, qua specie mortalibus conspicua non fuit: sive, quod per celeritatem a nemine visa fuerit. 2 Celeriter transcurso. 3 Deorsum currit. 4 Postquam descenderat. 5 Trojanorum ac Siculorum ad tumulum Anchisæ, qui haud procul a litore aberat. 6 Circumspicit. 7 A nautis, & reliquis Trojanis, qui simul omnes, relicta classe, ad ludos solemnes Anchisæ confluxerant. 8 Æneæ. 9 A viris. 10 Deserta a viris ludos solemnes alibi celebrantibus. Ter. *Venit meditatus alicunde e* solo *loco:* 11 Separatæ. 12 Litore, ακτη. *In acta cum mulierculis jacebat ebrius.* Cic. Ver. 13 Per mortem. 14 Mare. Species pro genere. 15 Longa navigatione. 16 Omnes idem pariter conquerebantur, tamdiu sc. se terra marique jactari, nec quietem habere posse. 17 In qua maneant. 18 Eas. 19 Navigationis per pelagus. 20 In medium illarum. 21 Iris fraudum peritissima. 22 Deponit, ut sc. aliam faciem & vestitum accipiat. 23 Apparet. 24 *Tmarii*: a *Tmaro*, monte Epiri, ubi benigne excepti ab Heleno Trôes: Probabiliusque est hic contracta matrimonia, quam in Thracia, a quo litore avaro festini se expediebant. 25 Grandæva, annosa. 26 Aliquando. 27 Familiæ. 28 Liberti, ab eo denominati. 29 Facta Peroe, id est, sumpta facie habituque Beroes. 30 Dardanidarum. 31 Inter mattes. 32 Exhortatoria Iridis sub Beroes persona oratio, ad induncendum sc. mulieres Trojanas, ut naves incendant. 33 Græcorum exercitus ad Trojam oppugnandum missus. 34 Iris. 35 Per bellum. 36 Trojæ. Pathos a loco. 37 Non exclamantis, sed dolentis est. 38 Morti. 39 In primo lib. dictum. *Nam te jam septima portat, Omnibus errantem terris & fluctibus æstas.* Atque hic jam post tantum temporis intervallum *Septima vertitur æstas. Portat* ergo, æstatem incipientem signat, *vertitur*, finitam vel desinentem. 40 Omnia sc. 41 Nullum præbentis hospitium.

1 Sideraque emensæ 2 ferimur ; dum per 3 mare magnum
Italiam sequimur 4 fugientem, et volvimur 5 undis.
Hic 6 Erycis fines fraterni , atque 7 hospes 8 Acestes :
Quid prohibet 9 muros jacere , et dare civibus urbem ?
O 10 patria ! et rapti 11 nequidquam ex 12 hoste Penates!
Nullane jam Trojæ dicentur mœnia? nusquam
13 Hectoreos amnes , 14 Xanthum et Simoënta videbo?
Quin agite , et mecum 15 infaustas exurite 16 puppes.
Nam mihi Cassandræ per somnum vatis imago
Ardentes dare visa faces. Hic quærite 17 Trojam ,
Hic 18 domus est, inquit, vobis : 19 jam tempus 20 agit res ;
Nec tantis 21 mora 22 prodigiis. En quatuor 23 aræ
Neptuno. 24 Deus ipse 25 faces 26 animumque ministrat.
Hæc 27 memorans , prima 28 infensum vi corripit ignem,
Sublatâque procul dextrâ 29 connixa coruscat ,
Et 30 jacit. 31 Arrectæ mentes , stupefactaque 32 corda
33 Iliadum. 34 Hic una e multis , quæ maxima natu ,
35 Pyrgo , 36 tot Priami natorum regia nutrix :
Non Beroë vobis , non hæc 37 Rhœteïa , matres,
Est Dorycli conjux. Divini signa decôris,

1 Quibus terræ peragratæ subjacent. 2 Trahimur adhuc. 3 Mediterraneum inter Africam & Europam medium , non Oceanum , quod mare magnum proprie. 4 Nolentem inveniri , vel visam retrocedere nobis post tot annos exactos tot maria emensis. *Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.* lib. 6. quia adhuc semel in Sicilia fuerant , & viciniores Italiæ , quam nunc sint. 5 Per undas & tempestates maris. 6 Erycis montis limites , a fratre ducis nostri Æneæ *Eryce* denominati. 7 Qui nos libenter hospitio excipit. 8 Est hic. Ab opportuno suadet in Sicilia manendum esse. 9 Fundamenta murorum. 10 Troja. 11 Siquidem nulla nobis vestra ope reperta sedes , neque adeo vobis ipsis. 12 Græco. 13 Trojanos ad quos Hector Trojanus tam viriliter pugnavit. 14 Qui Trojam perfluebant , & quorum simulacra Helenus in Epiro fecerat. 15 Infortunium nobis adferentes. 16 Naves , Synecdoche. 17 Quam in Italia quæsituræ estis. 18 Perpetua mansio. 19 Cum Trojani omnes & Siculi ad ludorum spectacula abierint. 20 Agendi res dictas , id est , nunc exurendæ sunt naves. 21 Sit. 22 Non est cunctandum obsequi his visis , & Cassandræ monitis. 23 Exstructæ & paratæ sunt , quæ a Cloantho victore & cæteris positæ ex voto ; sive illæ , in quibus sacra fiebant anniversaria Anchisæ , igne nondum exstincto. 24 Neptunus , navigantium Deus : cujus hæ aræ. 25 Ad incendendum naves : quia in aris ejus relictus erat ignis a sacrificantibus. 26 Res perpetrandæ : cum auctor ejus esse videatur & adjutor. 27 Iris in forma Beroes. 28 Valde offensurum naves. 29 Connitens injicere ignem resplendet. 30 Injicit ignem. 31 Arrectæ sunt admiratione. 32 Earum. 33 Trojanorum. 34 Tunc. 35 Inquit. 36 Quinquaginta sc. *Quinquaginta illi thalami , spes tanta nepotum,* Æn. 2. 37 Trojana , a *Rhœteo* , promontorio Trojæ.

1 Ardentesque notate oculos ; 2 qui 3 spiritus illi,
Qui 4 vultus, vocisve sonus, vel 5 gressus 6 eunti.
Ipsa egomet 7 dudum 8 Beroën 9 digressa reliqui
Ægram, 10 indignantem, 11 tali quòd sola careret
Munere, nec 12 meritos Anchisæ inferret honores.
Hæc 13 effata.
At matres, 14 primo 15 ancipites, oculisque 16 malignis
Ambiguæ 17 spectare 18 rates, 19 miserum inter 20 amorem
21 Præsentis terræ, fatisque vocantia 22 regna;
Cum 23 Dea se paribus per cælum sustulit alis,
Ingentemque fugâ secuit sub nubibus 24 arcum.
Tum 25 vero attonitæ 26 monstris, 27 actæque 28 furore
29 Conclamant, rapiuntque focis 30 penetralibus ignem:
Pars spoliant aras, 31 frondem, ac virgulta, facesque
32 Conjiciunt. 33 Furit 34 immissis Vulcanus 35 habenis
36 Transtra per, et 37 remos, 38 et pictas abiete puppes.
Nuntius Anchisæ ad tumulum 39 cuneosque theatri.

1 Ardenter resplendentes. 2 Qualis. 3 Vivida virtus animi, ferocia, & animosum pectus sit illi. 4 *Namque haud tibi vultus Mortalis: nec vox hominem sonat, o Dea certe.* 1. Æn. 5 *Et vera incessu patuit Dea.* 6 Incedenti. 7 Paulo ante. 8 Quam hæc repræsentat. 9 Digrediens ab ea. 10 Iratam, indigne ferentem. 11 Quod per valetudinem non possit interesse huic anniversario officio. 12 Dum viveret. 13 Pyrgo anus elocuta est. 14 In principio, ante cognitum numen. 15 Dubiæ, quid facerent, sed fere persuasæ. Nam, (ut Ter. Andr. Act. 1. sc. 5. ait:) *Dum in dubio est animus paulo momento huc illuc impellitur.* 16 Malevolis. 17 Spectabant. Enallage modi. 18 Naves, quas incendere jusserat Iris. 19 Magnum, vel quo efficiebantur in dies miseriores. 20 Nam amor præsentis terræ suadebat: contra fatalis terræ exspectatio dissuadebat incendi naves. 21 Siciliæ scil. in qua Anchisen superiori anno sepelierant. 22 Italica sc. ex Deorum voluntate. 23 Iris, quæ paulo ante Beroes formam & habitum assumpserat. 24 Cœlestem sc. qui Iridis significator est. 25 Maxime matronæ perculsæ sunt. 26 Miraculis ac prodigiis Deæ visæ. 27 Impulsæ. 28 Ab Iride, Junonis nuncia, immisso. Infra, *Excussaque pectore Juno est.* 29 Castrense verbum, quasi ad arma cum hoste conserenda, aut castra movenda. 30 Sacris, puris, a profano usu remotis, ab aris sc. quæ plerumque in partibus ædium penitioribus. 31 Arborum. 32 In naves. 33 Licenter grassatur, ampliter diffunditur ignis. 34 Igni, ut libere vagetur. 35 Metaphora a retinaculis, quibus equi reguntur. 36 Per loca in navibus, per quæ transitur, & in quibus sedent remiges. 37 In transtris repositos. 38 Et per naves abiegnas seu ex abiete factas, simulacris figurisque animantium aut Deorum Tutelarium, ornatas. 39 Ordines sedilium in Theatris ad formam cunei per gradus ascendentium ab imo acuto in latum. *Cuneus* proprie est multitudo peditum, quæ cum acie conjuncta, principio fronte angustior, deinde paulatim procedit latior, atque hostium ordines perrumpit.

1 Incensas perfert navès Eumelus, et 2 ipsi
Respiciunt 3 atram in 4 nimbo volitare favillam.
5 Primus et Ascanius, cursus ut lætus equestres
Ducebat, sic 6 acer 7 equo 8 turbata petivit
8 Castra, nec 9 exanimes possunt 10 retinêre 11 magistri.
12 Quis furor iste 13 novus? 14 quo nunc, 15 quo tenditis, inquit,
Heu! miseræ cives? non 16 hostem, 17 inimicaque 18 castra
17 Argivûm, 19 vestras spes uritis. En, ego 20 vester
Ascanius: 21 galeam ante 22 pedes 23 projecit 24 inanem,
Quâ 25 ludo indutus 26 belli simulacra ciebat.
27 Accelerat simul 28 Æneas, simul 29 agmina Teucrûm.
Ast 30 illæ diversa metu per littora passim
Diffugiunt, sylvasque, et sicubi concava 31 furtim
32 Saxa, petunt. 33 Piget incepti, 34 lucisque; 35 suosque
36 Mutatæ agnoscunt, 37 excussaque pectore Juno est.
Sed non idcirco flammæ atque incendia vires
38 Indomitas 39 posuêre: 40 udo sub robore vivit
Stuppa 41 vomens 42 tardum fumum, lentusque 43 carinas
44 Est vapor, et toto descendit 45 corpore 46 pestis;
Nec vires heroum infusaque 47 flumina 48 prosunt.

1 Esse. 2 Ludo intenti. 3 Piceam flammam ignis. 4 In forma nubis atræ. 5 Primus accurrit Ascanius, quod commodum ejus interciperetur. Navibus enim exustis in fatalem terram sibi debitam navigare non poterat. 6 Strenuus. 7 In quo. 8 Incensam classem: ut l. 3. *Nos castra movemus.* Vel *turbata*, id est, ipse turbatus. 9 Solliciti super Ascanii salute: putantes naves ab hostibus aut piratis incensas. 10 Ascanium. 11 Custodes, pædagogi. 12 Qualis. 13 Magnus & insolitus, quod sc. naves vestras ipsæ incendatis. 14 Sc. *tenditis*? 15 Quid habetis intentionis? 16 Sc. *repellitis.* 17 Inimicorum Argivorum. 18 Sc. *uritis.* 19 Naves, in quibus spes vestra posita est, sc. perveniendi ad regna & sedes quietas. 20 Non hostis. 21 Ut agnosci ab illis posset. 22 Mulierum. 23 Procul abjecit: id quod indignantis est. 24 Quia capiti detractam. 25 Ad ludum aut dum luderet. 26 Imaginarias & umbratiles pugnas, id est, pugnas contra umbras. Supra hoc libro, *pugnæque cient simulacra sub armis.* 27 Tum celeriter accurrit. 28 Qui pedes erat. 29 Sc. *accelerant.* 30 Matronæ, quæ naves incenderant. 31 Clanculum. 32 Sc. *erant.* 33 Eas. 34 Vitæ. 35 Cives populares. 36 A furore, & ad mentem saniorem reversæ. 37 Excussus est pectore earum furor ille a Junone immissus. 38 Difficulter domabiles. 39 Deposuerunt. 40 Stuppa picata, qua tabularum rimæ stipantur, incensa est sub ligno navium extrinsecus aquis vicino. 41 Emittens. 42 Densum & tarde ascendentem, non cito emicantem, utpote ex materia uda. 43 Ventres navium. 44 Edit, consumit ignis. 45 Navium. 46 Incendium, vis incendii. 47 Aquæ impense infusæ, vel aqua fluvialis, cum marina non tam extinguat, quam accendatur propter pinguedinem. 48 Quia non possunt extinguere incendium.

Tum pius Æneas 1 humeris abscindere vestem,
2 Auxilioque vocare Deos, et 3 tendere 4 palmas:
Juppiter omnipotens, si nondum 5 exosus 6 ad unum
Trojanos, si 7 quid pietas antiqua labores
Respicit humanos; da flammam evadere classi
Nunc, Pater, et 8 tenues Teucrûm res eripe 9 leto;
10 Vel tu, quod 11 superest, 12 infesto fulmine 13 morti,
Si mereor, 14 demitte, 15 tuâque hic obrue dextrâ.
Vix hæc 16 ediderat, cum effusis imbribus 17 atra
Tempestas 18 sine more furit, tonitruque tremiscunt
19 Ardua terrarum, et campi; 20 ruit æthere toto
Turbidus imber aquâ, 21 densisque nigerrimus austris;
Implenturque 22 super puppes, semiusta madescunt
23 Robora. 24 Restinctus donec vapor omnis, et omnes,
25 Quatuor amissis, 26 servatæ 27 a peste carinæ.
At pater Æneas, 28 casu 29 concussus acerbo,
30 Nunc huc ingentes nunc illuc pectore curas
31 Mutabat, 32 versans, Siculisne 33 resideret arvis,
34 Oblitus fatorum, 35 Italasne capesseret oras.
36 Tum 37 senior 38 Nautes, 39 unum 40 Tritonia
41 Pallas

1 Sc. *suis*. Pro more usitato, in luctu & dolore, ut paterent humeri & pectora ad planctum. *Pateat pectus, jam nuda vocant pectora dextras.* Seneca Troad. 1. Chorus; quem morem testantur & Sacræ literæ. 2 In auxilium. 3 Extendere ad Deos. Simplex pro composito. 4 Manus complicatas. 5 Sc. *es*, id est, odisti. 6 Omnino. 7 Si pia numina respiciant pietatem humanam. 8 Modicas, accisas bello, incendio urbis, captivitate & naufragio. 9 Deletioni, internecioni. 10 *Summe Deum? liceat peritura viribus ignis, Igne perire tuo, clademque auctore levare.* Ovid. 2. Met. 11 Quod reliquum est Trojanorum. 12 Vim inferente. 13 Morte. 14 Ut supra l. 2. *Demisere neci, nunc cassum lumine lugent.* 15 Id est, extingue nos penitus, si nihil nobis salvum esse permittis. 16 Æneas elocutus erat. 17 Ex densa nube producta. 18 Sine modo. Præter solitum morem præcipitatur. 19 Montes. 20 Præceps decidit. 21 Immixtis. 22 Usque ad superfluitatem. 23 Naves. 24 Erat. 25 Quatuor tantum per incendium absumptis. 26 Erant. 27 Ab incendio. 28 Amissarum navium damno, & quod post longam jactationem, amissis navibus, Italia arceri videretur. 29 Perculsus, perturbatus. Infra: *Multa gemens, casuque animum concussus amici.* 30 Aliquando in hanc sententiam, aliquando in illam. Sic l. 4. *Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc.* 31 Versabat. 32 Agitans secum, dubius. 33 Sedem caperet. 34 Similis obliti & immemoris oraculorum ac promissorum, quæ voluntates Deorum indicaverant. 35 Italiam. 36 Cum sic dubius esset. 37 Provectioris ætatis. 38 Vir Trojanus, cujus opera Palladium recuperatum a Diomede ajunt. 39 Præcipue. 40 A *Tritone* palude denominata. Vide supra. 41 Dea sapientiæ.

Quem 1 docuit, multaque 2 insignem reddidit 3 arte;
Hæc responsa dabat; 4 vel quæ 5 portenderet 6 ira
Magna Deûm, vel quæ fatorum posceret ordo;
7 Isque his Ænean 8 solatus vocibus 9 infit:
Nate Deâ, *quo fata trahunt retrahuntque, sequamur.*
Quidquid 10 *erit, superanda omnis fortuna* 11 *ferendo est.*
Est tibi 12 Dardanius divinæ stirpis Acestes:
Hunc cape 13 consiliis socium, et conjunge 14 volentem:
Huic, 15, trade, 16 amissis 17 superant qui navibus, et quos
Pertæsum 18 magni incepti, rerumque tuarum est;
Longævosque senes, ac fessas 19 æquore matres,
Et quidquid tecum 20 invalidum, 21 metuensque pericli est.
Delige: et his habeant 22 terris, sine, 23 mœnia fessi:
Urbem appellabunt 24 permisso nomine 25 Acestam.
Talibus 26 incensus dictis senioris amici:
Tum vero in curas animus 27 diducitur omnes:
Et nox 28 atra polum 29 bigis subvecta 30 tenebat:
Visa dehinc 31 cælo 32 facies delapsa parentis
Anchisæ, subito tales effundere voces:
Nate, mihi vitâ 33 quondam, dum vita 34 manebat,
Care magis, nate, 35 Iliacis exercite fatis,
36 Imperio Jovis huc venio 37 qui classibus ignem
Depulit, et cælo tandem miseratus ab alto est.

1 Instituit. 2 Eminentem effecit. 3 Prudentia & divinatione adeo ut quasi ex oraculo responsa daret. *Ille Deo plenus, tacita quem mente gerebat, Effudit dignas adytis e pectore voces.* Lucan. l. 9. 4 Docens etiam ea, quæ, &c. 5 Porro intenderet, denuntiaret. 6 Ut classis incendium ortum fuit a Junonis ira in Trojanos, quæ semper Trojanis infesta fuit, ne sc. in fatalem terram veherentur. 7 Nautes. 8 Consolaturus. Enallage temporis. 9 Incipit. 10 Obvenerit. 11 Patiendo. 12 Trojani Hippotæ filia: *divinæ* ergo *stirpis*, a fluvio ortus, vel cum respectu ad Dardanum Trojæ auctorem, qui Jovis ex Electra filius. 13 In consiliis tuis. 14 Voluntarium & benevolum. 15 Eos. 16 Exustis quatuor navibus. 17 Supersunt. 18 Regni constituendi in Italia. 19 Longâ navigatione. 20 Quoad corpus. 21 Quoad animum. 22 Siciliæ. 23 Oppidum. 24 Ab Aceste ipso. 25 Quæ postea dicta est *Segesta*. 26 Æneas. 27 Temperate dirigitur. 28 Obscura. Transitio ducta a descriptione temporis nocturni ad oraculum Anchisæ. 29 Bigas dant Lunæ, quadrigas Soli: trigas Inferis, sejuges Jovi, desultores Lucifero, ratione Physica. 30 Occubat. 31 Heroum enim animæ cœlum incolunt, simulacra inferos: *vel*, a Jove demissa, ut quarto abhinc versu. 32 Imago. 33 Aliquando. 34 Mihi. 35 Trojanis debitis. 36 Ex mandato Jovis. 37 Quia invocaverat eum Æneas dicens: *Jupiter omnipotens*, &c.

Consiliis pare, quæ nunc 1 pulcherrima Nautes
Dat senior: lectos juvenes, fortissima corda,
Defer in Italiam. 2 Gens dura, atque 3 aspera cultu
4 Debellanda tibi Latio est. 5 Ditis tamen 6 ante
7 Infernas accede domos, et 8 Averna per alta
9 Congressus pete, nate, meos. Non me 10 impia namque
Tartara habent, 11 tristes umbræ, sed amœna piorum
12 Concilia, 13 Elysiumque colo. 14 Huc 15 casta Sibylla
16 Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet.
17 Tum genus omne 18 tuum, et quæ 19 dentur mœnia disces.
20 Jamque vale: 21 torquet medios nox humida cursus,
Et me 22 sævus equis 23 Oriens afflavit 24 anhelis.
25 Dixerat, et tenues 26 fugit, 27 ceu fumus, in auras.
Æneas, Quo deinde 28 ruis? quo 29 proripis? inquit,
Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?
Hæc memorans, cinerem et 30 sopitos suscitat 31 ignes

1 Decentissima. 2 Rutuli, Aborigines, Tyrrheni: adversus quos bellum illi gerendum sciebar. 3 Rigida exercitio. Unde l. 9. *Natos ad flumina primum Deferimus, sævoque gelu duramus & æstu.* 4 In Italia bello tibi vincenda est: quo verbo certissimam victoriam promittit. 5 Plutonis: qui ob id *Dis* appellatur, quod opes e terra effodiantur, vel quod in terram redeant. 6 Priusquam debellare Italos incipias. 7 Infernales. 8 Per atrum & profundum locum Averni, per quem descensus patet ad inferos. 9 Congrediendo pete: vel *congressus*, id est, colloquium. 10 Impiorum receptacula. 11 Tristitiam adferentes. 12 Conventicula. 13 Campos fortunatos, beatarum animarum domicilium, quò corpore soluti migrare dicuntur, inhabito. 14 Ad hàs nostras sedes. Docet, quo modo in ea loca penetraturus sit. 15 Quia virgo. 16 Mactatis multis nigris ovibus. Fulvæ enim hostiæ Diis inferis debentur. 17 Cum illic fueris. 18 A te oriturum. 19 Destinantur tibi a fatis. 20 Neque enim lucescente die dæmonis umbrisve permissum vagari. *Sed me imperiosa trahit Proserpina, vive, valeque.* Tiresias apud Horat. Sat. 5. l. 2. Solis quippe adventu intereunt umbræ. 21 Medium est noctis vestræ. 22 Infestus umbris: quia, veniente die, umbræ evanescunt. 23 Sc. *Sol.* 24 Anhelantibus ex fatigatione, spiritum præ nimio labore trahentibus, id est, offendam lumen Solis, nisi præceps abiero, priusquam ad inferos rediero. Periphrasis est adventantis diei. Solem enim quadrigis vehi Poetæ fabulantur, a quatuor equis, qui sunt Pyrous, Eous, Æthon & Phlegon. 25 Anchises. 26 Evanescit. 27 Veluti. 28 Præceps abis? Quomodo hic patrem, sic supra l. 1. matrem fugientem incusat: *Quid natum toties, crudelis, tu quoque falsis ludis imaginibus? cur dextræ jungere dextram Non datur?* 29 Aufers te? 30 Coopertos cinere. Translatum ab animali ad non animal, ad ignem Vestæ sc. qui sacer erat, & cineribus conditus quodammodo dormire potest videri. 31 Quibus adoleat far & thus, expiando somno. Neque interea aliud est Lar Troianus & Vesta, quam ignis ἄσβεστος: ut dictum a nobis ad illud 2. l. *Vestamque potentem, Æternumque adytis offert penetralibus ignem*: adi locum.

1 Pergameumque Larem, et 2 canæ penetralia Vestæ
3 Farre pio, et 4 plenâ supplex veneratur 5 acerrâ.
6 Extemplo 7 socios, 8 primumque 9 arcessit Acesten,
Et Jovis 10 imperium, et cari præcepta parentis
11 Edocet, et 12 quæ nunc animo sententia 13 constet.
14 Haud mora consiliis, nec 15 jussa recusât Acestes.
16 Transcribunt 17 urbi matres, populumque 18 volentem
19 Deponunt, animos 20 nil magnæ laudis egentes.
21 Ipsi 22 transtra 23 novant? 24 flammisque ambesa reponunt
Robora navigiis, aptant remosque rudentesqûe
25 Exigui numero, sed 26 bello vivida virtus.
27 Interea Æneas urbem 28 designat 29 aratro,
30 Sortiturque domos; 31 hoc 32 Ilium, et hæc loca Trojam
Esse jubet. Gaudet 33 regno Trojanus Acestes,
34 Indicitque forum, et patribus dat 35 jura 36 vocatis.

1 Ignem perpetuum, quem Trojani colebant, id est, Vestam. 2 Antiquæ, aut ob favillas canescentis. 3 Mola salsa sacrificiis debita, qua Vesta & Ceres, quæ anima terræ habita est, placanda, unde fruges & herbæ, quibus victitemus, enascuntur. 4 Thuris. 5 Arcula. thuribulo, in quo thus reponi solet. 6 Illico, peracto sacrificio. 7 Profectionis. 8 Præcipue. 9 Vocari curat. Cic. *Pompejus se comparat, homines ex agris* accersit. 10 Significatum per Anchisen, qui se imperio Iovis advenisse dixerat. 11 Eos. 12 Velle sc. se urbem statuere in Sicilia, in qua aliquam Trojanorum partem fato relinquat. 13 Firma sit. 16 Mora non fit deliberationi, id est, non capitur longa deliberatio. 15 Imperia Jovis, & præcepta Anchisæ. 16 Respexit ad colonias Rom. in quas transcripti deducebantur. 17 Ad inhabitandam urbem Trojanas mulieres, diuturna navigatione fractas. 18 Manere. 19 Quasi onera de navibus. Quidam distinguunt post *volentem*: ut sc. hi dicerentur *deponere animos*, id est, submittere se inertiæ. 20 Inglorios utique, nec laudis & honoris ambitiosos. 21 Qui habituri sunt. 22 Semiusta igni. 23 Renovant. 24 Eximunt & seponunt asseres roboreos ambustos, novos aptant. 25 Existentes pauci. 26 Ab bellum gerendum idonea. Explicat enim, quos dixerit occupatos esse in reficiendis navibus, paucos quidem, sed delectos ad bellum juvenes. 27 Dum reliqui navibus resarciendis essent intenti. 28 Pro more designandi mœnia, urbis condendæ: ubi quis tenens stivam aratri, in quo taurus a dextra, & vacca a sinistra juncti, obliquo vomere glebas invertebant, ut intrinsecus caderent; suspendebat vero aratrum, ubi futuræ erant portæ. 29 Quo mœnia designabant. 30 Sorte cuique domos partitur & distribuit. 31 Ad formam & repræsentationem veteris Trojæ: ut supra, & l. 3. de Heleni urbe: unde & delectatio regi Acestæ. 32 Arcem Trojanam. 33 Jurisdictione civitatis a Trojanis in morem Trojæ conditæ. 34 Indicit forum rebus agendis, & leges, ad quas Senatores, quos evocaverat, Remp. administrarent. Sic & Liv. Indici *finitimis spectaculum jubet*. Fori autem triplex est usus. I. Ibi Tribunal juri dicundo. II. Cibaria habentur venalia. III. Statis diei horis conveniunt negotiatores, *the court, the marckt, the beurs.* 35 Civitatis novæ. 36 Ad concionem.

1 Tum vicina astris 2 Erycino in vertice 3 sedes
4 Fundatur Veneri 5 Idaliæ, 6 tumuloque sacerdos,
Ac lucus late 7 sacer additur 8 Anchisæo.
Jamque dies 8 epulata novem gens 9 omnis, et 10 aris
Factus honos: placidi 11 straverunt æquora venti,
12 Creber et 13 adspirans rursus vocat Auster in 14 altum.
15 Exoritur procurva ingens per littora fletus:
Complexi inter se 16 noctemque diemque morantur.
Ipsæ jam matres, 17 ipsi, quibus aspera quondam
Visa maris 18 facies, et 19 non tolerabile 20 numen,
21 Ire volunt, omnemque 22 fugæ 23 perferre laborem.
24 Quos 25 bonus Æneas dictis solatur 26 amicis,
Et consanguineo lacrimans 27 commendat Acestæ.
Tres 28 Eryci 29 vitulos, et Tempestatibus agnam
30 Cædere 31 deinde jubet, 32 solvique ex 33 ordine 34 funem.
35 Ipse, caput 36 tonsæ foliis evinctus olivæ,
Stans procul in prora, pateram tenet, 37 extaque 38 salsos
39 Porricit in fluctus, ac vina 40 liquentia fundit.
Prosequitur surgens a puppi ventus 41 euntes:
42 Certatim socii feriunt mare, et æquora 43 verrunt.
At Venus 44 interea 45 Neptunum, 46 exercita curis
Alloquitur, talesque effundit 47 pectore 48 questus:

1 Educta quasi ad astra. 2 Erycis montis, ab *Eryce*, Veneris filio, dicti. 3 Templi. 4 Corroboratur, si prius erat exstructa: aut exstruitur. 5 Quæ in Idalio luco præcipue colitur. 6 Sepulcro, in quo Anchises sepultus fuerat. 7 Consecratus. 8 Erat. Alludit ad novendiale sacrum. 9 Utraque, Trojana & Sicula, tam abitura, quam permansura. 10 Ad aras religiose sacrificatum fuit. 11 Tranquillum fecerunt, æquaverunt mare. 12 Crebro. 13 Ab opportuno. Mare tranquillum, & ventus secundus e Sicilia Italiam petentibus, ad navigandum invitant. 14 Mare. 15 Dum alii ab aliis discederent. 16 Quia discedere nequibant. 17 Viri ignaviores. 18 Species, aspectus. 19 Quia toties pericula passi fuerant. 20 Quod mari præerant. 21 Proficisci cum aliis. 22 Profectionis, celeris cursus. Sic l. 1, *volucremque* fuga *prævertitur* *Hebrum*. 23 Ad finem usque ferre. 24 Flentes & abire volentes. 25 Clemens. 26 Amabilibus. 27 Eos. 28 Fratri suo, Veneris filio. 29 Antiquis mos erat, ut oram soluturi, vel Tempestati, vel Diis maris sacrificarent. 30 Mactare. 31 Postquam eos consolatus fuerat. 32 Sacrificio peracto. 33 Quo litus prætexebant, ad cavendum tumultum solventibus. 34 Nauticos. 35 Æneas. 36 Comptæ minutis foliis. 37 Vitulorum. 38 In mare projicit. 39 Vide supra in voto Cloanthi, quæ ad illa, *extaque salsos Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam*. 40 Pura. 41 Procedentes jam in navigatione. 42 Cum certamine laudis. 43 Remis sc. id est, remis & ventis operam navant. 44 Dum sic prospere navigarent Trojani. 45 Deum maris. 46 Sollicita pro Trojanis. 47 Ex intima affectione. 48 Querelas.

Junonis gravis ira, 1 nec exsaturabile pectus,
Cogunt me, Neptune, preces descendere in omnes:
2 Quam nec 3 longa dies, 4 pietas nec 5 mitigat ulla,
Nec 6 Jovis imperio fatisve 7 infracta quiescit.
Non media de gente Phrygum 8 exedisse nefandis
9 Urbem odiis 10 satis est, 11 pœnam traxisse 12 per omnem
Relliquias Trojæ: 13 cineres atque 14 ossa 15 peremptæ
Insequitur. 16 Caussas tanti sciat illa 17 furoris.
18 Ipsa mihi 19 nuper 20 Libycis (tu testis) in undis,
21 Quam molem subito excierit. Maria omnia 22 cœlo
Miscuit, 23 Æoliis 24 nequidquam freta procellis,
In regnis 25 hoc ausa tuis.
Proh scelus! ecce etiam Trojanis 26 matribus 27 actis
28 Excussit 29 fœde puppes, et 30 classe subegit
Amissâ socios 31 ignotæ 32 linquere terræ.
33 Quod superest, oro, 34 liceat dare tuta per undas
Vela 35 tibi: liceat 36 Laurentem 37 attingere Tybrim:
Si 38 concessa peto, si dant ea mœnia 39 Parcæ.
Tum 40 Saturnius hæc domitor maris edidit alti.

1 Quod exsaturari nequit odiis. Supra, *necdum antiquum exsaturata dolorem.* 2 Junonem. 3 Longa tempestas, quæ adimit ægritudinem hominibus. Amplificatio odii a tempore & pietate Æneæ. 4 Ut ut illi ab Heleno *jussos adolemus honores*, lib. 3. 5 Mitem facit ac placat. 6 Licet Jupiter imperaverit Æneam in Italiam proficisci. 7 Valde fracta: quia scit fata id velle, ut in Italia imperium constituit. 8 Quod exederit. 9 Trojam. 10 Junoni visum. 11 Nec satis est pœnam, &c. 12 Per omne genus pœnarum & afflictionum. 13 Qui post exusta corpora remanent, id est, quicquid adhuc superest post incendium Trojæ, Æneam sc. ejusque socios. indesinenter persequitur. 14 Quæ colligi consueverint, & sepulcro mandari. 15 Eversæ Trojæ. 16 Ego certe causas nescio, inquit Venus: enumerat tamen Juno l. 1. & 10. 17 Doloris iracundiæ conceptæ in Trojanos. 18 Juno. 19 Cum ad Carthaginem repulsus est Æneas. 20 Carthaginensibus. 21 Quantam molem aquarum & ventorum, id est, tempestatem in mari excitaverit. 22 Ad cœlum usque confudit & commovit. 23 Ab Æoli ventis excitatis. 24 Quia non consecuta est per hoc scopum suum: Æneas enim incolumis evasit, perlevi accepto damno. 25 Tantum facinus. 26 Matronis. 27 In furorem impulsis, adactis. 28 Exurendas curavit per Iridem, Beroes habitum mentitam. 29 Turpi dolo. 30 Coegit nos, navibus quatuor incendio amissis, relinquere partem civium in terra peregrina: quorum auxilio nobis opus fuerat ad debellandas gentes duras in terra nobis satis debita. 31 Ignobili: vel, ignotæ manentibus. 32 Relinquere. 33 Petitionis propositio. 34 Trojanis. 35 Per te. 36 Per agros Laurentum defluentem. 37 Pervenire ad Tibrim, id est, in Italiam, cujus Tibris fluvius est. 38 Permissa a Diis ac licita, & debita hac Trojanis sit terra. A possibili. 39 Deæ fatales, quæ vitas hominum dispensare finguntur, per Antiphrasin sic dictæ, quod nemini parcant. 40 Neptunus Saturni filius.

1 Fas omne est, 2 Cytherea, meis te fidere regnis,
3 Unde 4 genus ducis: 5 merui quoque. Sæpe 6 furores
Compressi, et rabiem tantam 7 cælique marisque.
Nec minor 8 in terris (9 Xanthum Simoëntaque testor)
Æneæ mihi cura 10 tui. 11 Cum 12 Troia Achilles
13 Exanimata 14 sequens 15 impingeret agmina 16 muris,
17 Millia multa 18 daret letho, 19 gemerentque 20 repleti
21 Amnes, nec reperire viam 22 atque evolvere posset
In mare se Xanthus: 23 Pelidæ tunc ergo forti
Congressum Ænean, 24 nec Dis nec viribus 25 æquis,
26 Nube cava rapui, 27 cuperem cum 28 vertere ab imo
Structa meis manibus 29 perjuræ mœnia Trojæ.
Nunc quoque 30 mens eadem perstat mihi: pelle timorem.
31 Tutus, 32 quos optas, portus accedet 33 Averni.
34 Unus erit tantum, amissum quem 35 gurgite quæret;
Unum 36 pro multis 37 dabitur caput.
His ubi læta 38 Deæ 39 permulsit pectora dictis,
Jungit 40 equos 41 curru 42 genitor, 43 spumantiaque addit
Frena 44 feris, manibusque omnes effundit 45 habenas.

1 Omnino licitum est. 2 O Venus, quæ in Cytheris coleris. 3 Nata e spuma maris, orta ex testiculis Cœli a Saturno exsectis & in mare projectis: unde Αφροδιτη, ab αφρος, ob similitudinem seminis, vel, propter humoris salsi vim animalem & fœcundam. 4 Originem trahis. 5 Ut confideres mihi. 6 Fluctus ventorum atrocitate turbatos: vel, *furores*, id est, Junonis atrox nocendi studium. 7 Aeris. 8 Quam in mari. 9 Trojæ fluvios. 10 Filii tui. 11 Deest *nam*. 12 Trojana. 13 Metu perculsa. 14 Insequens. 15 Ea. 16 Ad muros. 17 Trojanorum. 18 Et cum daret. 19 Sub mole cadaverum. Metaphora ab animali ad non animal. 20 Cadaveribus. 21 Xanthus & Simois. 22 Id est, cum impediretur cursus ejus multitudine cadaverum. 23 Cum Achille, Pelei filio. 24 Nec Diis æque faventibus, sed adversis, quia constituerant Dii Trojam evertere. 25 Non æque potentibus, sed imparibus. 26 Per nubem cavam, quam circumjecit. 27 Utcunque pœnas sumere cuperem de Troja, cujus rex Laomedon me pacta conditæ urbis mercede destituerat. 28 Funditus evertere. 29 Perjuri Laomedontis. 30 Liberandi Æneam. 31 Protectus auxilio meo. 32 Eum accedere 33 Quod sic evenit. Nam circa Cumas, quæ vicinæ sunt Lucino & Averno lacubus, classis Æneæ apparuit. 34 Palinurus: quem præcipitem cum clavo a Somno dejectum, ut mox, desideravit Æneas, & in gurgite quæsivit. Alii de Miseno intelligunt, qui sospes in Italiam vectus in litore periit. 6. l. 35 In gurgite Averni. 36 Pro salute multorum. 37 Sacrificii loco. Nam submergetur in mari, antequam ad Avernum perveniet. 38 Veneris. 39 Dulcedine quadam affecit. 40 Vitulos marinos, & similia animalia, quibus Neptunus inequitare fingitur. 41 Ad currum. 42 Neptunus: sive, quod Oceanus omnia flumina gignat ac recipiat; sive, quod aqua, ut elementorum præstantissimum, omnia producat. 43 Spumis perfusa ex celeri impetu. 44 Equis marinis animosis ιπποχαμποις. 45 Quibus equi haberi, id est, retineri possunt, id est, laxat habenas.

1 Cæruleo per summa 2 levis volat æquora curru.
3 Subsidunt undæ, 4 tumidumque sub 5 axe 6 tonanti
7 Sternitur æquor aquis: fugiunt 8 vasto æthere 9 nimbi.
Tum variæ 10 comitum 11 facies; 12 immania cete,
Et senior 13 Glauci chorus, 14 Inoüsque Palæmon,
15 Tritonesque 16 citi, 17 Phorcique exercitus omnis.
18 Læva tenent 19 Thetis, et Melite, Panopeaque virgo,
Nisæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque.
20 Hic patris Æneæ 21 suspensam 22 blanda 23 vicissim
Gaudia 24 pertentant mentem: jubet 25 ocius omnes
26 Attolli malos, intendi 27 brachia velis.
Una 28 omnes fecêre 29 pedem; pariterque sinistros;
30 Nunc dextros solvêre 31 sinus: 32 unà 33 ardua torquent
Cornua, 34 detorquentque. Ferunt 35 sua flamina classem.
36 Princeps ante omnes densum Palinurus 37 agebat
Agmen: ad 38 hunc alii cursum contendere 39 jussi.
40 Jamque fere 41 mediam cæli nox humida metam
Contigerat: 42 placida laxarant membra quiete
Sub remis 43 fusi per dura sedilia nautæ:
Cum 44 levis æthereis delapsus Somnus ab astris

1 Marino. 2 Leviter. 3 Ad fundum descendunt, nec moventur. 4 Inflatum. 5 Currus Neptuni. 6 Stridenti in ipso curru ex celeri impetu; aut, sub axe cœli tonantis. Al. *Sonanti.* 7 Æquatur, tranquillum redditur. Paulo supra: *Placidi straverunt æquora venti.* 8 Per totum aerem. 9 Nubes ventosæ. 10 Neptuni. 11 Figuræ. 12 Ingentia, maximæ staturæ. 13 E piscatore Dei marini facti, cum gustasset herbam, qua pisces revocati erant ad vitam, & in mare prosiluisset. Ovid. Met. 13. fab. ult. 14 Filius Inus, Melicerta dictus & Portunus. 15 Monstra marina a vertice ad umbilicum humana effigie, infra pisces: Neptuni & Amphitrites proles. 16 Præcipites in natando, sc. *apparent a dextris.* 17 Cui Phorcus præest. 18 Sinistram tenent sequioris sexus numina marina, & Nymphæ. 19 Dea maris. 20 Hoc tempore, dum tantam maris tranquillitatem videt. 21 Anxiam antea & sollicitam. versantem sc. *Siculisne resideret arvis Oblitus fatorum, Italasne capesseret oras.* 22 Permulcentia. 23 Per vices. 24 Titillant & voluptate afficiunt. Sic l. 1. *Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.* 25 Ne sc. oblatæ occasioni ipse desit. 26 Erigi vela malorum, aut etiam antennas. 27 Antennas, quibus expansa carbasorum cornua, brachiorum speciem habent. 28 Nautæ. 29 Funem, quo velum tenditur. 30 Pro auræ mutabilitate. 31 Velorum sc. quibus ventos capiunt. 32 Extremitates antennarum una cum pede veli torquent detorquentque. 33 In altum erecta. 34 Deorsum torquent. 35 Venti ferentes, prosperi. 36 Nautarum. 37 Gubernabat agmen velorum, id est, classem, præcurrens aliis sua nave, secundum quam alii nautæ cursum suum dirigere jubebantur. 38 Palinurum. 39 Sunt. 40 Et jam fere medium erat noctis. 41 Lineam meridionalem, quam cum Sol sub terra contigit, apud nos media nox est. 42 Placide dormiebant. 43 Prostrati. 44 Agilis.

Aëra dimovit tenebrosum, et 1 dispulit umbras;
Te, Palinure, 2 petens, tibi 3 somnia 4 tristia portans
5 Insonti; puppique deus 6 consedit in altâ,
7 Phorbanti similis; funditque has ore loquelas:
8 Jaside Palinure; ferunt 9 ipsa æquora classem;
10 Æquatæ spirant auræ: datur hora quieti.
11 Pone caput, fessosque oculos 12 furare labori.
Ipse ego paullisper pro te tua munera 13 inibo.
14 Cui 15 vix attollens Palinurus 16 lumina 17 fatur:
18 Mene 19 salis placidi vultum fluctusque 20 quietos
Ignorare jubes? mene huic confidere 21 monstro?
22 Ænean 23 credam quid enim fallacibus austris,
Et cæli toties deceptus fraude sereni?
Talia dicta 24 dabat; clavumque affixus et 25 hærens
Nusquam amittebat, oculosque sub 26 astra tenebat.
Ecce 27 deus ramum 28 Lethæo rore madentem,
Vique 29 soporatum 30 Stygiâ super utraque 31 quassat
32 Tempora; 33 cunctantique 34 natantia lumina 35 solvit.
36 Vix primos 37 inopina quies laxaverat artus;

1 Ut faceret serenitatem, atque ita Palinurus placide ad somnum se componeret. 2 Fallacias struens, astute aggrediens, adoriens. 3 Soporem. 4 Præsentem mortem allatura, in quibus submergatur. 5 Innocenti, citra suum aliquod meritum. 6 Sedem accepit. 7 Priami filio. 8 Jasii filius aut nepos, vel potius de gente Jasii, Dardani fratris. 9 Sine adminiculo tuo, id est, secundo mari & vento naves aguntur. A tuto. 10 Æqualiter flantes, prospere. 11 Repone caput tuum. Sic l. 11. de Camilla: *Et captum leto* posuit caput. 12 Furtim, clanculum oculos fessos subtrahe labori & vigiliis. 13 Ingrediar, id est, gubernabo pro te. 14 Deo Somno. 15 A somni vicinia gravedo oculos invaserat, atque hinc abruptum responsum & somnolentum. 16 Oculos somno gravatos. 17 Respondet. 18 Toties deceptum. 19 Maris tranquilli. 20 Tranquillos: quia sæpe proxima est tempestas. 21 Mari infido, cujus monstrosa est mutabilitas, & ventis fallacibus? 22 Tantum virum. 23 Cur enim committam Æneam huic monstro, ventis mutabilibus & instabilibus, & quibus nihil incertius, nihil inconstantius, toties deceptus? 24 Palinurus Somno. 25 Inhærens & innitens. 26 Astra versus, quorum observatione cursum dirigeret. 27 Somnus. 28 Lethes, fluvii infernalis, oblivionem significantis, quod sc. omnium obliviscantur mortui, id est, tristissimo liquore ac mortem allaturo. 29 Profunde imbutum. 30 Stygis, paludis infernalis, mortem inducentis ac tristitiam sempiternam. 31 Frequenter concutit. 32 Palinuri sc. in quibus est sedes quietis. 33 Reluctanti & moranti. 34 Inter somnum & vigiliam fluitantia: vel, per similitudinem, natantes seu errantes in speculandis stellis oculos. 35 Resolvit. 36 Vix primum dormierat Palinurus. 37 Præter opinionem inducta Palinuro a Somno.

Falleret 1 indeprensus, et irremeabilis error;
2 Haud aliter Teucrûm nati 3 vestigia cursu
4 Impediunt, 5 texuntque fugas et prœlia 6 ludo;
7 Delphinum similes, qui per maria humida 8 nando
9 Carpathium 10 Libycumque 11 secant, luduntque per undas.
12 Hunc morem, hos cursus, atq. hæc 13 certamina primus
Ascanius, Longam muris cum cingeret Albam,
14 Rettulit, et 15 priscos docuit 16 celebrare Latinos,
17 Quo puer ipse modo, secum quo Troïa pubes:
Albani 18 docuere 19 suos: 20 hinc maxima porro
Accepit Roma, et 21 patrium servavit honorem;
22 Trojaque nunc, pueri, Trojanum dicitur agmen.
23 Hac celebrata 23 tenus 24 sancto 25 certamina 26 patri.
27 Hîc primum Fortuna 28 fidem 29 mutata 30 novavit.
Dum variis 31 tumulo 32 referunt 33 solemnia ludis,
34 Irim de cælo misit 35 Saturnia Juno
36 Iliacam ad classem, 37 ventosque 38 aspirat eunti,
Multa movens, 39 necdum antiquum saturata 40 dolorem.
41 Illa 42 viam celerans per 43 mille coloribus arcum,

1 Difficulter comprehensibilis. 2 Eodem modo. Applicatio similitudinis. 3 Mutua sc. 4 Implicant. 5 Et implicant vestigia fugientium similia. 6 Ludendo, id est, faciunt præludia & simulacra ludorum. 7 Delphinorum. Delphini enim mille gyros faciunt nando. 8 Natando. 9 Sc. *mare*: quod a Carpatho, insula inter Ægyptum & Rhodum sita, nomen habet. 10 Mare Africum. 11 Dividunt. 12 Excurrendi equis. 13 Simulacra certaminum. 14 Renovavit. 15 Veteres, qui ea loca tenuerant, ubi Alba postea fuit condita, multo ante Romam conditam. 16 Hunc morem. 17 Eo modo, quo ipse Ascanius, & pubes Trojana cum eo docti sunt. 18 Hunc morem. 19 Liberos, incolas. 20 Ex Alba, vel ab Albanis acceperunt longe post Romani. 21 A progenitoribus institutum. 22 Et dicitur nunc nomine Trojæ, & pueri, sic ludentes Trojanum agmen dicitur (per Zeugma cum propiori genere convenit) quia talis ludus a Trojanis institutus est & denominatus. 23 Hactenus, hucusque, Tmesis. Epilogus certaminum anniversariorum ad Anchisæ tumulum. 24 In Deos relato. 25 Sc. *sunt*. 26 Anchisæ. 27 In celebratione hujus ludi. 28 Fidelitatem, quam Trojanis, toties afflictis, servare decuit. 29 A gaudio in triste infortunium. Sequitur enim Palinuri mors. 30 Mutavit. 31 Ad tumulum Anchisæ. 32 Trojani. 33 Anniversaria sacra. 34 Nunciam Junionis, & Jovis l. 4. & 9. quod pluviam præsagiat, quæ in aere gignitur, cui præsidet Juno. 35 Saturni filia, Trojanis inimica. 36 Trojanam. 37 Ut celerius descendat. 38 Afflat descendenti. 39 Nondum saturata pœnis, quas dolor ejus jam sumpserat. 40 Dolore: quem de injuria Trojanorum sibi illata acceperat. 41 Ut arcus via sit & vehiculum, Iris nomen quod descendit. 42 Celeriter per arcum abiens. 43 Habentem mille colores.

1 Nulli visa, 2 cito 3 decurrit tramite virgo.
4 Conspicit ingentem 5 concursum, et littora 6 lustrat,
7 Desertosque videt portus, 8 classemque relictam.
At 9 procul in 10 solâ 11 secretæ Troades 12 actâ
13 Amissum Anchisen flebant, cunctæque profundum
14 Pontum adspectabant flentes. Heu! tot vada 15 fessis,
Et tantum superesse maris! 16 Vox omnibus una.
17 Urbem orant; 18 tædet 19 pelagi perferre laborem.
Ergo 20 inter medias sese, 21 haud ignara nocendi,
Conjicit, et faciemque Deæ vestemque 22 reponit.
23 Fit Beroë, 24 Tmarii conjux 25 longæva Dorycli,
Cui genus, et 26 quondam 27 nomen, 28 natique fuissent;
Ac 29 sic 30 Dardanidûm mediam sê 31 matribus infert:
32 O miseræ, quas non 33 manus, 34 inquit, Achaïca
   35 bello
Traxerit ad letum 36 patriæ sub mœnibus! ô 37 gens
Infelix, cui te 38 exitio fortuna reservat!
39 Septima post Trojæ excidium jam vertitur æstas,
Cum 40 freta, cum terras omnes, tot 41 inhospita saxa,

1 Non visa ab ullo, sive, quod Dea introducatur, qua specie mortalibus conspicua non fuit: sive, quod per celeritatem a nemine visa fuerit. 2 Celeriter transcurso. 3 Deorsum currit. 4 Postquam descenderat. 5 Trojanorum ac Siculorum ad tumulum Anchisæ, qui haud procul a litore aberat. 6 Circumspicit. 7 A nautis, & reliquis Trojanis, qui simul omnes, relicta classe, ad ludos solemnes Anchisæ confluxerant. 8 Æneæ. 9 A viris. 10 Deserta a viris ludos solemnes alibi celebrantibus. Ter. *Venit meditatus alicunde e* solo *loco:* 11 Separatæ. 12 Litore, ακτῃ. *In acta cum mulierculis jacebat ebrius.* Cic. Ver. 13 Per mortem. 14 Mare. Species pro genere. 15 Longa navigatione. 16 Omnes idem pariter conquerebantur, tamdiu sc. se terra marique jactari, nec quietem habere posse. 17 In qua maneant. 18 Eas. 19 Navigationis per pelagus. 20 In medium illarum. 21 Iris fraudum peritissima. 22 Deponit, ut sc. aliam faciem & vestitum accipiat. 23 Apparet. 24 *Tmarii*: a *Tmaro*, monte Epiri, ubi benigne excepti ab Heleno Troes: Probabiliusque est hic contracta matrimonia, quam in Thracia, a quo litore avaro festini se expediebant. 25 Grandæva, annosa. 26 Aliquando. 27 Familiæ. 28 Liberti, ab eo denominati. 29 Facta Beroe, id est, sumpta facie habituque Beroes. 30 Dardanidarum. 31 Inter matres. 32 Exhortatoria Iridis sub Beroes persona oratio, ad inducendum sc. mulieres Trojanas, ut naves incendant. 33 Græcorum exercitus ad Trojam oppugnandum missus. 34 Iris. 35 Per bellum. 36 Trojæ. Pathos a loco. 37 Non exclamantis, sed dolentis est. 38 Morti. 39 In primo lib. dictum. *Nam te jam septima portat, Omnibus errantem terris & fluctibus æstas.* Atque hic jam post tantum temporis intervallum *Septima vertitur æstas. Portat* ergo, æstatem incipientem signat, *vertitur*, finitam vel desinentem. 40 Omnia sc. 41 Nullum præbentis hospitium.

1 Sideraque emensæ 2 ferimur ; dum per 3 mare magnum
Italiam sequimur 4 fugientem, et volvimur 5 undis.
Hic 6 Erycis fines fraterni, atque 7 hospes 8 Acestes :
Quid prohibet 9 muros jacere, et dare civibus urbem ?
O 10 patria ! et rapti 11 nequidquam ex 12 hoste Penates!
Nullane jam Trojæ dicentur mœnia? nusquam
13 Hectoreos amnes, 14 Xanthum et Simoënta videbo ?
Quin agite, et mecum 15 infaustas exurite 16 puppes.
Nam mihi Cassandræ per somnum vatis imago
Ardentes dare visa faces. Hic quærite 17 Trojam,
Hic 18 domus est, inquit, vobis : 19 jam tempus
20 agit res ;
Nec tantis 21 mora 22 prodigiis. En quatuor 23 aræ
Neptuno. 24 Deus ipse 25 faces 26 animumque ministrat.
Hæc 27 memorans, prima 28 infensum vi corripit ignem,
Sublatâque procul dextrâ 29 connixa coruscat,
Et 30 jacit. 31 Arrectæ mentes, stupefactaque 32 corda
33 Iliadum. 34 Hic una e multis, quæ maxima natu,
35 Pyrgo, 36 tot Priami natorum regia nutrix :
Non Beroë vobis, non hæc 37 Rhœteïa, matres,
Est Dorycli conjux. Divini signa decôris,

1 Quibus terræ peragratæ subjacent. 2 Trahimur adhuc. 3 Mediterraneum inter Africam & Europam medium, non Oceanum, quod mare magnum proprie. 4 Nolentem inveniri, vel visam retrocedere nobis post tot annos exactos tot maria emensis. *Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.* lib. 6. quia adhuc semel in Sicilia fuerant, & viciniores Italiæ, quam nunc sint. 5 Per undas & tempestates maris. 6 Erycis montis limites, a fratre ducis nostri Æneæ *Eryce* denominati. 7 Qui nos libenter hospitio excipit. 8 Est hic. Ab opportuno suadet in Sicilia manendum esse. 9 Fundamenta murorum. 10 Troja. 11 Siquidem nulla nobis vestra ope reperta sedes, neque adeo vobis ipsis. 12 Græco. 13 Trojanos ad quos Hector Trojanus tam viriliter pugnavit. 14 Qui Trojam perfluebant, & quorum simulacra Helenus in Epiro fecerat. 15 Infortunium nobis adferentes. 16 Naves, Synecdoche. 17 Quam in Italia quæsituræ estis. 18 Perpetua mansio. 19 Cum Trojani omnes & Siculi ad ludorum spectacula abierint. 20 Agendi res dictas, id est, nunc exurendæ sunt naves. 21 Sit. 22 Non est cunctandum obsequi his visis, & Cassandræ monitis. 23 Exstructæ & paratæ sunt, quæ a Cloantho victore & cæteris positæ ex voto ; sive illæ, in quibus sacra fiebant anniversaria Anchisæ, igne nondum exstincto. 24 Neptunus, navigantium Deus : cujus hæ aræ. 25 Ad incendendum naves : quia in aris ejus relictus erat ignis a sacrificantibus. 26 Res perpetrandæ : cum auctor ejus esse videatur & adjutor. 27 Iris in forma Beroes. 28 Valde offensurum naves. 29 Connitens injicere ignem resplendet. 30 Injicit ignem. 31 Arrectæ sunt admiratione. 32 Earum. 33 Trojanorum. 34 Tunc. 35 Inquit. 36 Quinquaginta sc. *Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,* Æn. 2. 37 Trojana, a *Rhæteo*, promontorio Trojæ.

1 Ardentesque notate oculos ; 2 qui 3 spiritus illi,
Qui 4 vultus, vocisve sonus, vel 5 gressus 6 eunti.
Ipsa egomet 7 dudum 8 Beroën 9 digressa reliqui
Ægram, 10 indignantem, 11 tali quòd sola careret
Munere, nec 12 meritos Anchisæ inferret honores.
Hæc 13 effata.
At matres, 14 primo 15 ancipites, oculisque 16 malignis
Ambiguæ 17 spectare 18 rates, 19 miserum inter 20 amorem
21 Præsentis terræ, fatisque vocantia 22 regna ;
Cum 23 Dea se paribus per cælum sustulit alis,
Ingentemque fugâ secuit sub nubibus 24 arcum.
Tum 25 vero attonitæ 26 monstris, 27 actæque 28 furore
29 Conclamant, rapiuntque focis 30 penetralibus ignem:
Pars spoliant aras, 31 frondem, ac virgulta, facesque
32 Conjiciunt 33 Furit 34 immissis Vulcanus 35 habenis
36 Transtra per, et 37 remos, 38 et pictas abiete puppes.
Nuntius Anchisæ ad tumulum 39 cuneosque theatri.

1 Ardenter resplendentes. 2 Qualis. 3 Vivida virtus animi, ferocia, & animosum pectus sit illi. 4 *Namque haud tibi vultus Mortalis : nec vox hominem sonat, o Dea certe.* 1. Æn. 5 *Et vera incessu patuit Dea.* 6 Incedenti. 7 Paulo ante. 8 Quam hæc repræsentat. 9 Digrediens ab ea. 10 Iratam, indigne ferentem. 11 Quod per valetudinem non possit interesse huic anniversario officio. 12 Dum viveret. 13 Pyrgo anus elocuta est. 14 In principio, ante cognitum numen. 15 Dubiæ, quid facerent, sed fere persuasæ. Nam, (ut Ter. Andr. Act. 1. sc. 5. ait:) *Dum in dubio est animus paulo momento huc illuc impellitur.* 16 Malevolis. 17 Spectabant. Enallage modi. 18 Naves, quas incendere jusserat Iris. 19 Magnum, vel quo efficiebantur in dies miseriores. 20 Nam amor præsentis terræ suadebat: contra fatalis terræ exspectatio dissuadebat incendi naves. 21 Siciliæ scil. in qua Anchisen superiori anno sepelierant. 22 Italica sc. ex Deorum voluntate. 23 Iris, quæ paulo ante Beroes formam & habitum assumpserat. 24 Cœlestem sc. qui Iridis significator est. 25 Maxime matronæ perculsæ sunt. 26 Miraculis ac prodigiis Deæ visæ. 27 Impulsæ. 28 Ab Iride, Junonis nuncia, immisso. Infra, *Excussaque pectore Juno est.* 29 Castrense verbum, quasi ad arma cum hoste conserenda, aut castra movenda. 30 Sacris, puris, a profano usu remotis, ab aris sc. quæ plerumque in partibus ædium penitioribus. 31 Arborum. 32 In naves. 33 Licenter grassatur, ampliter diffunditur ignis. 34 Igni, ut libere vagetur. 35 Metaphora a retinaculis, quibus equi reguntur. 36 Per loca in navibus, per quæ transitur, & in quibus sedent remiges. 37 In transtris repositos. 38 Et per naves abiegnas seu ex abiete factas, simulacris figurisque animantium aut Deorum Tutelarium, ornatas. 39 Ordines sedilium in Theatris ad formam cunei per gradus ascendentium ab imo acuto in latum. *Cuneus* proprie est multitudo peditum, quæ cum acie conjuncta, principio fronte angustior, deinde paulatim procedit latior, atque hostium ordines perrumpit.

1 Incensas perfert navès Eumelus, et 2 ipsi
Respiciunt 3 atram in 4 nimbo volitare favillam.
5 Primus et Ascanius, cursus ut lætus equestres
Ducebat, sic 6 acer 7 equo 8 turbata petivit
8 Castra, nec 9 exanimes possunt 10 retinêre 11 magistri.
12 Quis furor iste 13 novus? 14 quo nunc, 15 quo tenditis, inquit,
Heu! miseræ cives? non 16 hostem, 17 inimicaque 18 castra
17 Argivûm, 19 vestras spes uritis. En, ego 20 vester
Ascanius: 21 galeam ante 22 pedes 23 projecit 24 inanem,
Quâ 25 ludo indutus 26 belli simulacra ciebat.
27 Accelerat simul 28 Æneas, simul 29 agmina Teucrûm.
Ast 30 illæ diversa metu per littora passim
Diffugiunt, sylvasque, et sicubi concava 31 furtim
32 Saxa, petunt. 33 Piget incepti, 34 lucisque; 35 suosque
36 Mutatæ agnoscunt, 37 excussaque pectore Juno est.
Sed non idcirco flammæ atque incendia vires
38 Indomitas 39 posuêre: 40 udo sub robore vivit
Stuppa 41 vomens 42 tardum fumum, lentusque 43 carinas
44 Est vapor, et toto descendit 45 corpore 46 pestis;
Nec vires heroum infusaque 47 flumina 48 prosunt.

1 Esse. 2 Ludo intenti. 3 Piceam flammam ignis. 4 In forma nubis atræ. 5 Primus accurrit Ascanius, quod commodum ejus interciperetur. Navibus enim exustis in fatalem terram sibi debitam navigare non poterat. 6 Strenuus. 7 In quo. 8 Incensam classem: ut l. 3. *Nos castra movimus.* Vel *turbata*, id est, ipse turbatus. 9 Solliciti super Ascanii salute: putantes naves ab hostibus aut piratis incensas. 10 Ascanium. 11 Custodes, pædagogi. 12 Qualis. 13 Magnus & insolitus, quod sc. naves vestras ipsæ incendatis. 14 Sc. *tenditis*? 15 Quid habetis intentionis? 16 Sc. *repellitis.* 17 Inimicorum Argivorum. 18 Sc. *uritis.* 19 Naves, in quibus spes vestra posita est, sc. perveniendi ad regna & sedes quietas. 20 Non hostis. 21 Ut agnosci ab illis posset. 22 Mulierum. 23 Procul abjecit: id quod indignantis est. 24 Quia capiti detractam. 25 Ad ludum aut dum luderet. 26 Imaginarias & umbratiles pugnas, id est, pugnas contra umbras. Supra hoc libro, *pugnæque cient simulacra sub armis.* 27 Tum celeriter accurrit. 28 Qui pedes erat. 29 Sc. *accelerans.* 30 Matronæ, quæ naves incenderant. 31 Clanculum. 32 Sc. *erant.* 33 Eas. 34 Vitæ. 35 Cives populares. 36 A furore, & ad mentem saniorem reversæ. 37 Excussus est pectore earum furor ille a Junone immissus. 38 Difficulter domabiles. 39 Deposuerunt. 40 Stuppa picata, qua tabularum rimæ stipantur, incensa est sub ligno navium extrinsecus aquis vicino. 41 Emittens. 42 Densum & tarde ascendentem, non cito emicantem, utpote ex materia uda. 43 Ventres navium. 44 Edit, consumit ignis. 45 Navium. 46 Incendium; vis incendii. 47 Aquæ impense infusæ, *vel* aqua fluvialis, cum marina non tam extinguat, quam accendatur propter pinguedinem. 48 Quia non possunt extinguere incendium.

Tum pius Æneas 1 humeris abscindere vestem,
2 Auxilioque vocare Deos, et 3 tendere 4 palmas:
Juppiter omnipotens, si nondum 5 exosus 6 ad unum
Trojanos, si 7 quid pietas antiqua labores
Respicit humanos; da flammam evadere classi
Nunc, Pater, et 8 tenues Teucrûm res eripe 9 leto;
10 Vel tu, quod 11 superest, 12 infesto fulmine 13 morti,
Si mereor, 14 demitte, 15 tuâque hic obrue dextrâ.
Vix hæc 16 ediderat, cum effusis imbribus 17 atra
Tempestas 18 sine more furit, tonitruque tremiscunt
19 Ardua terrarum, et campi; 20 ruit æthere toto
Turbidus imber aquâ, 21 densisque nigerrimus austris;
Implenturque 22 super puppes, semiusta madescunt
23 Robora. 24 Restinctus donec vapor omnis, et omnes,
25 Quatuor amissis, 26 servatæ 27 a peste carinæ.
At pater Æneas, 28 casu 29 concussus acerbo,
30 Nunc huc ingentes nunc illuc pectore curas
31 Mutabat, 32 versans, Siculisne 33 resideret arvis,
34 Oblitus fatorum, 35 Italasne capesseret oras.
36 Tum 37 senior 38 Nautes, 39 unum 40 Tritonia
41 Pallas

1 Sc. *suis*. Pro more usitato, in luctu & dolore, ut paterent humeri & pectora ad planctum. *Pascat pectus, jam nuda vocant pectora dexteras.* Seneca Troad. 1. Chorus; quem morem testantur & Sacræ literæ. 2 In auxilium. 3 Extendere ad Deos. Simplex pro composito. 4 Manus complicatas. 5 Sc. *es*, id est, odisti. 6 Omnino. 7 Si pia numina respiciant pietatem humanam. 8 Modicas, accisas bello, incendio urbis, captivitate & naufragio. 9 Deletioni, internecioni. 10 *Summe Deum? liceat peritura viribus ignis, Igne perire tuo, clademque auctore levare.* Ovid. 2. Met. 11 Quod reliquum est Trojanorum. 12 Vim inferente. 13 Morte. 14 Ut supra l. 2. *Demisere neci, nunc cassum lumine lugent.* 15 Id est, extingue nos penitus, si nihil nobis salvum esse permittis. 16 Æneas elocutus erat. 17 Ex densa nube producta. 18 Sine modo. Præter solitum morem præcipitatur. 19 Montes. 20 Præceps decidit. 21 Immixtis. 22 Usque ad superfluitatem. 23 Naves. 24 Erat. 25 Quatuor tantum per incendium absumptis. 26 Erant. 27 Ab incendio. 28 Amissarum navium damno, & quod post longam jactationem, amissis navibus, Italia arceri videretur. 29 Perculsus, perturbatus. Infra: *Multa gemens, casuque animum concussus amici.* 30 Aliquando in hanc sententiam, aliquando in illam. Sic l. 4. *Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc.* 31 Versabat. 32 Agitans secum, dubius. 33 Sedem caperet. 34 Similis obliti & immemoris oraculorum ac promissorum, quæ voluntates Deorum indicaverant. 35 Italiam. 36 Cum sic dubius esset. 37 Provectioris ætatis. 38 Vir Trojanus, cujus opera Palladium recuperatum a Diomede ajunt. 39 Præcipue. 40 A *Tritone* palude denominata. Vide supra. 41 Dea sapientiæ.

Quem 1 docuit, multaque 2 insignem reddidit 3 arte;
Hæc responsa dabat, 4 vel quæ 5 portenderet 6 ira
Magna Deûm, vel quæ fatorum posceret ordo;
7 Isque his Ænean 8 solatus vocibus 9 infit:
Nate Deâ, *quo fata trahunt retrahuntque, sequamur.*
Quidquid 10 *erit, superanda omnis fortuna* 11 *ferendo est.*
Est tibi 12 Dardanius divinæ stirpis Acestes:
Hunc cape 13 consiliis socium, et conjunge 14 volentem:
Huic, 15, trade, 16 amissis 17 superant qui navibus, et quos
Pertæsum 18 magni incepti, rerumque tuarum est;
Longævosque senes, ac fessas 19 æquore matres,
Et quidquid tecum 20 invalidum, 21 metuensque pericli est.
Delige: et his habeant 22 terris, sine, 23 mœnia fessi:
Urbem appellabunt 24 permisso nomine 25 Acestam.
Talibus 26 incensus dictis senioris amici:
Tum vero in curas animus 27 diducitur omnes:
Et nox 28 atra polum 29 bigis subvecta 30 tenebat:
Visa dehinc 31 cælo 32 facies delapsa parentis
Anchisæ, subito tales effundere voces:
Nate, mihi vitâ 33 quondam, dum vita 34 manebat,
Care magis, nate, 35 Iliacis exercite fatis,
36 Imperio Jovis huc venio 37 qui classibus ignem
Depulit, et cælo tandem miseratus ab alto est.

1 Instituit. 2 Eminentem effecit. 3 Prudentia & divinatione adeo ut quasi ex oraculo responsa daret. *Ille Deo plenus, tacita quem mente gerebat, Effudit dignas adytis e pectore voces.* Lucan. l. 9. 4 Docens etiam ea, quæ, &c. 5 Porro intenderet, denuntiaret. 6 Ut classis incendium ortum fuit a Junonis ira in Trojanos, quæ semper Trojanis infesta fuit, ne sc. in fatalem terram veherentur. 7 Nautes. 8 Consolaturus. Enallage temporis. 9 Incipit. 10 Obvenerit. 11 Pariendo. 12 Trojani Hippotæ filia: *divinæ* ergo *stirpis*, a fluvio ortus, vel cum respectu ad Dardanum Trojæ auctorem, qui Jovis ex Electra filius. 13 In consiliis tuis. 14 Voluntarium & benevolum. 15 Eos. 16 Exustis quatuor navibus. 17 Supersunt. 18 Regni constituendi in Italia. 19 Longâ navigatione. 20 Quoad corpus. 21 Quoad animum. 22 Siciliæ. 23 Oppidum. 24 Ab Aceste ipso. 25 Quæ postea dicta est *Segesta*. 26 Æneas. 27 Temperate dirigitur. 28 Obscura. Transitio ducta a descriptione temporis nocturni ad oraculum Anchisæ. 29 Bigas dant Lunæ, quadrigas Soli: trigas Inferis, sejuges Jovi, desultores Lucifero, ratione Physica. 30 Occubat. 31 Heroum enim animæ cœlum incolunt, simulacra inferos: *vel*, a Jove demissa, ut quarto abhinc versu. 32 Imago. 33 Aliquando. 34 Mihi. 35 Trojanis debitis. 36 Ex mandato Jovis. 37 Quia invocaverat eum Æneas dicens: *Jupiter omnipotens*, &c.

Consiliis pare, quæ nunc 1 pulcherrima Nautes
Dat senior: lectos juvenes, fortissima corda,
Defer in Italiam. 2 Gens dura, atque 3 aspera cultu
4 Debellanda tibi Latio est. 5 Ditis tamen 6 ante
7 Infernas accede domos, et 8 Averna per alta
9 Congressus pete, nate, meos. Non me 10 impia namque
Tartara habent, 11 tristes umbræ, sed amœna piorum
12 Concilia, 13 Elysiumque colo. 14 Huc 15 casta Sibylla
16 Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet.
17 Tum genus omne 18 tuum, et quæ 19 dentur mœnia disces.
20 Jamque vale: 21 torquet medios nox humida cursus,
Et me 22 sævus equis 23 Oriens afflavit 24 anhelis.
25 Dixerat, et tenues 26 fugit, 27 ceu fumus, in auras.
Æneas, Quo deinde 28 ruis? quo 29 proripis? inquit,
Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?
Hæc memorans, cinerem et 30 sopitos suscitat 31 ignes

1 Decentissima. 2 Rutuli, Aborigines, Tyrrheni: adversus quos bellum illi gerendum sciebat. 3 Rigida exercitio. Unde l. 9. *Natos ad flumina primum Deferimus, sævoque gelu duramus & æstu.* 4 In Italia bello tibi vincenda est: quo verbo certissimam victoriam promittit. 5 Plutonis: qui ob id *Dis* appellatur, quod opes e terra effodiantur, vel quod in terram redeant. 6 Priusquam debellare Italos incipias. 7 Infernales. 8 Per atrum & profundum locum Averni, per quem descensus patet ad inferos. 9 Congrediendo pete: vel *congressus*, id est, colloquium. 10 Impiorum receptacula. 11 Tristitiam adferentes. 12 Conventicula. 13 Campos fortunatos, beatarum animarum domicilium, quò corpore soluti migrare dicuntur, inhabito. 14 Ad hâs nostras sedes. Docet, quo modo in ea loca penetraturus sit. 15 Quia virgo. 16 Mactatis multis nigris ovibus. Fulvæ enim hostiæ Diis inferis debentur. 17 Cum illic fueris. 18 A te oriturum. 19 Destinentur tibi a fatis. 20 Neque enim lucescente die dæmonis umbrisve permissum vagari. *Sed me imperiosa trahit Proserpina, vive, valeque.* Tiresias apud Horat. Sat. 5. l. 2. Solis quippe adventu intereunt umbræ. 21 Medium est noctis vestræ. 22 Infestus umbris: quia, veniente die, umbræ evanescunt. 23 Sc. *Sol.* 24 Anhelantibus ex fatigatione, spiritum præ nimio labore trahentibus, id est, offendam lumen Solis, nisi præceps abiero, priusquam ad inferos rediero Periphrasis est adventantis diei. Solem enim quadrigis vehi Poetæ fabulantur, a quatuor equis, qui sunt Pyrous, Eous, Æthon & Phlegon. 25 Anchises. 26 Evanescit. 27 Veluti. 28 Præceps abis? Quomodo hic patrem, sic supra l. 1. matrem fugientem incusat: *Quid natum toties, crudelis, tu quoque falsis ludis imaginibus? cur dextræ jungere dextram Non datur?* 29 Aufers te? 30 Coopertos cinere. Translatum ab animali ad non animal, ad ignem Vestæ sc. qui sacer erat, & cineribus conditus quodammodo dormire potest videri. 31 Quibus adoleat far & thus, expiando somno. Neque interea aliud est Lar Troianus & Vesta, quam ignis ἄσβεστος: ut dictum a nobis ad illud 2. l. *Vestamque potentem, Æternumque adytis offert penetralibus ignem*: adi locum.

1 Pergameumque Larem, et 2 canæ penetralia Vestæ
3 Farre pio, et 4 plenâ supplex veneratur 5 acerrâ.
6 Extemplo 7 socios, 8 primumque 9 arcessit Acesten,
Et Jovis 10 imperium, et cari præcepta parentis
11 Edocet, et 12 quæ nunc animo sententia 13 constet.
14 Haud mora consiliis, nec 15 jussa recusât Acestes.
16 Transcribunt 17 urbi matres, populumque 18 volentem
19 Deponunt, animos 20 nil magnæ laudis egentes.
21 Ipsi 22 transtra 23 novant? 24 flammisque ambesa reponunt
Robora navigiis, aptant remosque rudentesqûe
25 Exigui numero, sed 26 bello vivida virtus.
27 Interea Æneas urbem 28 designat 29 aratro,
30 Sortiturque domos; 31 hoc 32 Ilium, et hæc loca Trojam
Esse jubet. Gaudet 33 regno Trojanus Acestes,
34 Indicitque forum, et patribus dat 35 jura 36 vocatis.

1 Ignem perpetuum, quem Trojani colebant, id est, Vestam. 2 Antiquæ, aut ob favillas canescentis. 3 Mola salsa sacrificiis debita, qua Vesta & Ceres, quæ anima terræ habita est, placanda, unde fruges & herbæ, quibus victitemus, enascuntur. 4 Thuris. 5 Arcula, thuribulo, in quo thus reponi solet. 6 Illico, peracto sacrificio. 7 Profectionis. 8 Præcipue. 9 Vocari curat. Cic. *Pompejus se comparat, homines ex agris* accersit. 10 Significatum per Anchisen, qui se imperio Iovis advenisse dixerat. 11 Eos. 12 Velle sc. se urbem statuere in Sicilia, in qua aliquam Trojanorum partem fato relinquat. 13 Firma sit. 16 Mora non fit deliberationi, id est, non capitur longa deliberatio. 15 Imperia Jovis, & præcepta Anchisæ. 16 Respexit ad colonias Rom. in quas transcripti deducebantur. 17 Ad inhabitandam urbem Trojanas mulieres, diuturna navigatione fractas. 18 Manere. 19 Quasi onera de navibus. Quidam distinguunt post *volentem*: ut sc. hi dicerentur *deponere animos*, id est, submittere se inertiæ. 20 Inglorios utique, nec laudis & honoris ambitiosos. 31 Qui habituri sunt. 22 Seminusta igni. 23 Renovant. 24 Eximunt & seponunt asseres roboreos ambustos, novos aptant. 25 Existentes pauci. 26 Ab bellum gerendum idonea. Explicat enim, quos dixerit occupatos esse in reficiendis navibus, paucos quidem, sed delectos ad bellum juvenes. 27 Dum reliqui navibus resarciendis essent intenti. 28 Pro more designandi mœnia, urbis condendæ: ubi quis tenens stivam aratri, in quo taurus a dextra, & vacca a sinistra juncti, obliquo vomere glebas invertebant, ut intrinsecus caderent; suspendebat vero aratrum, ubi futuræ erant portæ. 29 Quo mœnia designabant. 30 Sorte cuique domos partitur & distribuit. 31 Ad formam & repræsentationem veteris Trojæ: ut supra, & l. 3. de Heleni urbe: unde & delectatio regi Acestæ. 32 Arcem Trojanam. 33 Jurisdictione civitatis a Trojanis in modum Trojæ conditæ. 34 Indicit forum rebus agendis, & leges, ad quas Senatores, quos evocaverat, Remp. administrarent. Sic & Liv. Indici *finitimis spectaculum jubet*. Fori autem triplex est usus. I. Ibi Tribunal juri dicundo. II. Cibaria habentur venalia. III. Statis diei horis conveniunt negotiatores, *the court, the marckt, the beurs.* 35 Civitatis novæ. 36 Ad concionem.

1 Tum vicina astris 2 Erycino in vertice 3 sedes
4 Fundatur Veneri 5 Idaliæ, 6 tumuloque sacerdos,
Ac lucus late 7 sacer additur 6 Anchisæo.
Jamque dies 8 epulata novem gens 9 omnis, et 10 aris
Factus honos: placidi 11 straverunt æquora venti,
12 Creber et 13 adspirans rursus vocat Auster in 14 altum.
15 Exoritur procurva ingens per littora fletus:
Complexi inter se 16 noctemque diemque morantur.
Ipsæ jam matres, 17 ipsi, quibus aspera quondam
Visa maris 18 facies, et 19 non tolerabile 20 numen,
21 Ire volunt, omnemque 22 fugæ 23 perferre laborem.
24 Quos 25 bonus Æneas dictis solatur 26 amicis,
Et consanguineo lacrimans 27 commendat Acestæ.
Tres 28 Eryci 29 vitulos, et Tempestatibus agnam
30 Cædere 31 deinde jubet, 32 solvique ex 33 ordine
34 funem.
35 Ipse, caput 36 tonsæ foliis evinctus olivæ,
Stans procul in prora, pateram tenet, 37 extaque
38 salsos
39 Porricit in fluctus, ac vina 40 liquentia fundit.
Prosequitur surgens a puppi ventus 41 euntes:
42 Certatim socii feriunt mare, et æquora 43 verrunt.
At Venus 44 interea 45 Neptunum, 46 exercita curis
Alloquitur, talesque effundit 47 pectore 48 questus:

1 Educta quasi ad astra. 2 Erycis montis, ab *Eryce*, Veneris filio, dicti. 3 Templi. 4 Corroboratur, si prius erat exstructa: aut exstruitur. 5 Quæ in Idalio luco præcipue colitur. 6 Sepulcro, in quo Anchises sepultus fuerat. 7 Consecratus. 8 Erat. Alludit ad novendiale sacrum. 9 Utraque, Trojana & Sicula, tam abitura, quam permansura. 10 Ad aras religiose sacrificatum fuit. 11 Tranquillum fecerunt, æquaverunt mare. 12 Crebro. 13 Ab opportuno. Mare tranquillum, & ventus secundus e Sicilia Italiam petentibus, ad navigandum invitant. 14 Mare. 15 Dum alii ab aliis discederent. 16 Quia discedere nequibant. 17 Viri ignaviores. 18 Species, aspectus. 19 Quia toties pericula passi fuerant. 20 Quod mari præerant. 21 Proficisci cum aliis. 22 Profectionis, celeris cursus. Sic l. 1, *volucremque fuga prævertitur Hebrum.* 23 Ad finem usque ferre. 24 Flentes & abire volentes. 25 Clemens. 26 Amabilibus. 27 Eos. 28 Fratri suo, Veneris filio. 29 Antiquis mos erat, ut oram soluturi, vel Tempestati, vel Diis maris sacrificarent. 30 Mactare. 31 Postquam eos consolatus fuerat. 32 Sacrificio peracto. 33 Quo litus prætexebant, ad cavendum tumultum solventibus. 34 Nauticos. 35 Æneas. 36 Comptæ minutis foliis. 37 Vitulorum. 38 In mare projicit. 39 Vide supra in voto Cloanthi, quæ ad illa, *extaque salsos Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.* 40 Pura. 41 Procedentes jam in navigatione. 42 Cum certamine laudis. 43 Remis sc. id est, remis & ventis operam navant. 44 Dum sic prospere navigarent Trojani. 45 Deum maris. 46 Sollicita pro Trojanis. 47 Ex intima affectione. 48 Querelas.

Junonis gravis ira, 1 nec exsaturabile pectus,
Cogunt me, Neptune, preces descendere in omnes:
2 Quam nec 3 longa dies, 4 pietas nec 5 mitigat ulla,
Nec 6 Jovis imperio fatisve 7 infracta quiescit.
Non media de gente Phrygum 8 exedisse nefandis
9 Urbem odiis 10 satis est, 11 pœnam traxisse 12 per omnem
Relliquias Trojæ: 13 cineres atque 14 ossa 15 peremptæ
Insequitur. 16 Caussas tanti sciat illa 17 furoris.
18 Ipsa mihi 19 nuper 20 Libycis (tu testis) in undis,
21 Quam molem subito excierit. Maria omnia 22 cœlo
Miscuit, 23 Æoliis 24 nequidquam freta procellis,
In regnis 25 hoc ausa tuis.
Proh scelus! ecce etiam Trojanis 26 matribus 27 actis
28 Excussit 29 fœde puppes, et 30 classe subegit
Amissâ socios 31 ignotæ 32 linquere terræ.
33 Quod superest, oro, 34 liceat dare tuta per undas
Vela 35 tibi: liceat 36 Laurentem 37 attingere Tybrim:
Si 38 concessa peto, si dant ea mœnia 39 Parcæ.
Tum 40 Saturnius hæc domitor maris edidit alti.

1 Quod exsaturari nequit odiis. Supra, *necdum antiquum exsaturata dolorem*. 2 Junonem. 3 Longa tempestas, quæ adimit ægritudinem hominibus. Amplificatio odii a tempore & pietate Æneæ. 4 Ut ut illi ab Heleno *jussos adolemus honores*, lib. 3. 5 Mitem facit ac placat. 6 Licet Jupiter imperaverit Æneam in Italiam proficisci. 7 Valde fracta: quia scit fata id velle, ut in Italia imperium constituit. 8 Quod exederit. 9 Trojam. 10 Junoni visum. 11 Nec satis est pœnam, &c. 12 Per omne genus pœnarum & afflictionum. 13 Qui post exusta corpora remanent, id est, quicquid adhuc superest post incendium Trojæ, Æneam sc. ejusque socios. indesinenter persequitur. 14 Quæ colligi consueverint, & sepulcro mandari. 15 Eversæ Trojæ. 16 Ego certe causas nescio, inquit Venus: enumerat tamen Juno l. 1. & 10. 17 Doloris iracundiæ conceptæ in Trojanos. 18 Juno. 19 Cum ad Carthaginem repulsus est Æneas. 20 Carthaginensibus. 21 Quantam molem aquarum & ventorum, id est, tempestatem in mari excitaverit. 22 Ad cœlum usque confudit & commovit. 23 Ab Æoli ventis excitatis. 24 Quia non consecuta est per hoc scopum suum: Æneas enim incolumis evasit, perlevi accepto damno. 25 Tantum facinus. 26 Matronis. 27 In furorem impulsis, adactis. 28 Exurendas curavit per Iridem, Beroes habitum mentitam. 29 Turpi dolo. 30 Coegit nos, navibus quatuor incendio amissis, relinquere partem civium in terra peregrina: quorum auxilio nobis opus fuerat ad debellandas gentes duras in terra nobis satis debita. 31 Ignobili: vel, ignotæ manentibus. 32 Relinquere. 33 Petitionis propositio. 34 Trojanis. 35 Per te. 36 Per agros Laurentum defluentem. 37 Pervenire ad Tibrim, id est, in Italiam, cujus Tibris fluvius est. 38 Permissa a Diis ac licita, & debita hac Trojanis sit terra. A possibili. 39 Deæ fatales, quæ vitas hominum dispensare finguntur, per Antiphrasin sic dictæ, quod nemini parcant. 40 Neptunus Saturni filius.

1 Fas omne est, 2 Cytherea, meis te fidere regnis,
3 Unde 4 genus ducis: 5 merui quoque. Sæpe 6 furores
Compressi, et rabiem tantam 7 cælique marisque.
Nec minor 8 in terris (9 Xanthum Simoëntaque testor)
Æneæ mihi cura 10 tui. 11 Cum 12 Troïa Achilles
13 Exanimata 14 sequens 15 impingeret agmina 16 muris,
17 Millia multa 18 daret letho, 19 gemerentque 20 repleti
21 Amnes, nec reperire viam 22 atque evolvere posset
In mare se Xanthus: 23 Pelidæ tunc ergo forti
Congressum Ænean, 24 nec Dis nec viribus 25 æquis,
26 Nube cava rapui, 27 cuperem cum 28 vertere ab imo
Structa meis manibus 29 perjuræ mœnia Trojæ.
Nunc quoque 30 mens eadem perstat mihi: pelle timorem.
31 Tutus, 32 quos optas, portus accedet 33 Averni.
34 Unus erit tantum, amissum quem 35 gurgite quæret;
Unum 36 pro multis 37 dabitur caput.
His ubi læta 38 Deæ 39 permulsit pectora dictis,
Jungit 40 equos 41 curru 42 genitor, 43 spumantiaque addit
Frena 44 feris, manibusque omnes effundit 45 habenas.

1 Omnino licitum est. 2 O Venus, quæ in Cytheris coleris. 3 Nata e spuma maris, orta ex testiculis Cœli a Saturno exsectis & in mare projectis: unde Ἀφροδίτη, ab ἀφρος, ob similitudinem seminis, vel, propter humoris salsi vim animalem & fœcundam. 4 Originem trahis. 5 Ut confideres mihi. 6 Fluctus ventorum atrocitate turbatos: vel, *furores*, id est, Junonis atrox nocendi studium. 7 Aeris. 8 Quam in mari. 9 Trojæ fluvios. 10 Filii tui. 11 Deest *nam*. 12 Trojana. 13 Metu perculsa. 14 Insequens. 15 Ea. 16 Ad muros. 17 Trojanorum. 18 Et cum daret. 19 Sub mole cadaverum. Metaphora ab animali ad non animal. 20 Cadaveribus. 21 Xanthus & Simois. 22 Id est, cum impediretur cursus ejus multitudine cadaverum. 23 Cum Achille, Pelei filio. 24 Nec Diis æque faventibus, sed adversis, quia constituerant Dii Trojam evertere. 25 Non æque potentibus, sed imparibus. 26 Per nubem cavam, quam circumjecit. 27 Utcunque pœnas sumere cuperem de Troja, cujus rex Laomedon me pacta conditæ urbis mercede destituerat. 28 Funditus evertere. 29 Perjuri Laomedontis. 30 Liberandi Æneam. 31 Protectus auxilio meo. 32 Eum accedere. 33 Quod sic evenit. Nam circa Cumas, quæ vicinæ sunt Lucino & Averno lacubus, classis Æneæ apparuit. 34 Palinurus: quem præcipitem cum clavo a Somno dejectum, ut mox, desideravit Æneas, & in gurgite quæsivit. Alii de Miseno intelligunt, qui sospes in Italiam vectus in litore periit. 6. l. 35 In gurgite Averni. 36 Pro salute multorum. 37 Sacrificii loco. Nam submergetur in mari, antequam ad Avernum perveniet. 38 Veneris. 39 Dulcedine quadam affecit. 40 Vitulos marinos, & similia animalia, quibus Neptunus inequitare fingitur. 41 Ad currum. 42 Neptunus: sive, quod Oceanus omnia flumina gignat ac recipiat; sive, quod aqua, ut elementorum præstantissimum, omnia producat. 43 Spumis perfusa ex celeri impetu. 44 Equis marinis animosis ἱπποχαμποις. 45 Quibus equi haberi, id est, retineri possunt, id est, laxat habenas.

1 Cæruleo per summa 2 levis volat æquora curru.
3 Subsidunt undæ, 4 tumidumque sub 5 axe 6 tonanti
7 Sternitur æquor aquis: fugiunt 8 vasto æthere 9 nimbi.
Tum variæ 10 comitum 11 facies; 12 immania cete,
Et senior 13 Glauci chorus, 14 Inoüsque Palæmon,
15 Tritonesque 16 citi, 17 Phorcique exercitus omnis.
18 Læva tenent 19 Thetis, et Melite, Panopeaque virgo,
Nisæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque.
20 Hic patris Æneæ 21 suspensam 22 blanda 23 vicissim
Gaudia 24 pertentant mentem: jubet 25 ocius omnes
26 Attolli malos, intendi 27 brachia velis.
Una 28 omnes fecêre 29 pedem; pariterque sinistros;
30 Nunc dextros solvêre 31 sinus: 32 unà 33 ardua torquent
Cornua, 34 detorquentque. Ferunt 35 sua flamina classem.
36 Princeps ante omnes densum Palinurus 37 agebat
Agmen: ad 38 hunc alii cursum contendere 39 jussi.
40 Jamque fere 41 mediam cæli nox humida metam
Contigerat: 42 placida laxarant membra quiete
Sub remis 43 fusi per dura sedilia nautæ:
Cum 44 levis æthereis delapsus Somnus ab astris

1 Marino. 2 Leviter. 3 Ad fundum descendunt, nec moventur. 4 Inflatum. 5 Currus Neptuni. 6 Stridenti in ipso curru ex celeri impetu; aut, sub axe cœli tonantis. Al. *Sonanti*. 7 Æquatur, tranquillum redditur. Paulo supra: *Placidi straverunt æquora venti*. 8 Per totum aerem. 9 Nubes ventosæ. 10 Neptuni. 11 Figuræ. 12 Ingentia, maximæ staturæ. 13 E piscatore Dei marini facti, cum gustasset herbam, qua pisces revocati erant ad vitam, & in mare prosiluisset. Ovid. Met. 13. fab. ult. 14 Filius Inus, Melicerta dictus & Portunus. 15 Monstra marina a vertice ad umbilicum humana effigie, infra pisces: Neptuni & Amphitrites proles. 16 Præcipites in natando, sc. *apparent a dextris*. 17 Cui Phorcus præest. 18 Sinistram tenent sequioris sexus numina marina, & Nymphæ. 19 Dea maris. 20 Hoc tempore, dum tantam maris tranquillitatem videt. 21 Anxiam antea & sollicitam. versantem *Siculisne resideret arvis Oblitus fatorum, Italasne capesseret oras*. 22 Permulcentia. 23 Per vices. 24 Titillant & voluptate afficiunt. Sic l. 1. *Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus*. 25 Ne sc. oblatæ occasioni ipse desit. 26 Erigi vela malorum, aut etiam antennas. 27 Antennas, quibus expansa carbasorum cornua, brachiorum speciem habent. 28 Nautæ. 29 Funem, quo velum tenditur. 30 Pro auræ mutabilitate. 31 Velorum sc. quibus ventos capiunt. 32 Extremitates antennarum una cum pede veli torquent detorquentque. 33 In altum erecta. 34 Deorsum torquent. 35 Venti ferentes, prosperi. 36 Nautarum. 37 Gubernabat agmen velorum, id est, classem, præcurrens aliis sua nave, secundum quam alii nautæ cursum suum dirigere jubebantur. 38 Palinurum. 39 Sunt. 40 Et jam fere medium erat noctis. 41 Lineam meridionalem, quam cum Sol sub terra contigit, apud nos media nox est. 42 Placide dormiebant. 43 Prostrati. 44 Agilis.

Aëra dimovit tenebrosum, et 1 dispulit umbras;
Te, Palinure, 2 petens, tibi 3 somnia 4 tristia portans
5 Insonti; puppique deus 6 consedit in altâ,
7 Phorbanti similis; funditque has ore loquelas:
8 Jaside Palinure; ferunt 9 ipsa æquora classem;
10 Æquatæ spirant auræ: datur hora quieti.
11 Pone caput, fessosque oculos 12 furare labori.
Ipse ego paullisper pro te tua munera 13 inibo.
14 Cui 15 vix attollens Palinurus 16 lumina 17 fatur:
18 Mene 19 salis placidi vultum fluctusque 20 quietos
Ignorare jubes? mene huic confidere 21 monstro?
22 Ænean 23 credam quid enim fallacibus austris,
Et cæli toties deceptus fraude sereni?
Talia dicta 24 dabat; clavumquè affixus et 25 hærens
Nusquam amittebat, oculosque sub 26 astra tenebat.
Ecce 27 deus ramum 28 Lethæo rore madentem,
Vique 29 soporatum 30 Stygiâ super utraque 31 quassat
32 Tempora; 33 cunctantique 34 natantia lumina 35 solvit.
36 Vix primos 37 inopina quies laxaverat artus;

1 Ut faceret serenitatem, atque ita Palinurus placide ad somnum se componeret. 2 Fallacias ſtruens, aſtute aggrediens, adoriens. 3 Soporem. 4 Præsentem mortem allatura, in quibus submergatur. 5 Innocenti, citra suum aliquod meritum. 6 Sedem accepit. 7 Priami filio. 8 Jasii filius aut nepos, vel potius de gente Jasii, Dardani fratris. 9 Sine adminiculo tuo, id eſt, secundo mari & vento naves aguntur. A tuto. 10 Æqualiter flantes, prospere. 11 Repone caput tuum. Sic l. 11. de Camilla: *Et captum lecto* posuit caput. 12 Furtim, clanculum oculos fessos subtrahe labori & vigiliis. 13 Ingrediar, id eſt, gubernabo pro te. 14 Deo Somno. 15 A somni vicinia gravedo oculos invaserat, atque hinc abruptum responsum & somnolentum. 16 Oculos somno gravatos. 17 Respondet. 18 Toties deceptum. 19 Maris tranquilli. 20 Tranquillos: quia sæpe proxima eſt tempeſtas. 21 Mari infido, cujus monſtrosa eſt mutabilitas, & ventis fallacibus? 22 Tantum virum. 23 Cur enim committam Æneam huic monſtro, ventis mutabilibus & inſtabilibus, & quibus nihil incertius, nihil inconſtantius, toties deceptus? 24 Palinurus Somno. 25 Inhærens & innitens. 26 Aſtra versus, quorum observatione cursum dirigeret. 27 Somnus. 28 Lethes, fluvii infernalis, oblivionem significantis, quod sc. omnium obliviscantur mortui, id eſt, triſtiſſimo liquore ac mortem allaturo. 29 Profunde imbutum. 30 Stygis, paludis infernalis, mortem inducentis ac triſtitiam sempiternam. 31 Frequenter concutit. 32 Palinuri sc. in quibus eſt sedes quietis. 33 Reluctanti & moranti. 34 Inter somnum & vigiliam fluitantia: vel, per similitudinem, natantes seu errantes in speculandis ſtellis oculos. 35 Resolvit. 36 Vix primùm dormierat Palinurus. 37 Præter opinionem inducta Palinuro a Somno.

Et 1 super 2 incumbens, cum puppis 3 parte revulsâ,
Cumque 4 gubernaclo liquidas 5 projecit in undas
Præcipitem, ac socios 6 nequidquam sæpe 7 vocantem.
8 Ipse 9 volans tenues 10 se sustulit 11 ales in auras.
Currit iter 12 tutum 13 non secius æquore 14 classis,
15 Promissisque 16 patris Neptuni 17 interrita 18 fertur.
Jamque adeo 19 scopulos 20 Sirenum 21 advecta subibat,
22 Difficiles quondam, multorumque 23 ossibus albos:
Tum 24 rauca assiduo longe 25 sale saxa sonabant;
Cum 26 pater amisso fluitantem errare 27 magistro
Sensit, et ipse ratem 28 nocturnis rexit in 29 undis,
30 Multa gemens, 31 casuque animum concussus 32 amici,
33 O nimium cælo et pelago 34 confise sereno,
35 Nudus in 36 ignotâ, Palinure, jacebis 37 arenâ.

1 Desuper. 2 Somnus sc. 3 Cui affixus erat clavus. 4 Guberna-
culo. 5 Porro aut procul jecit
Palinurum. 6 Frustra: quia ne-
mo ei subvenire poterat. 7 In
auxilium. 9 Somnus. 9 Avo-
lans, sc. post demersum Palinurum.
10 Evanuit. 11 In avem transfor-
matus. 12 Neptuni præsidio.
13 Nihil aliter per mare tranquillum,
quam si a Palinuro regeretur. 14 Æ-
neæ. 15 Supra, *Tutus, quos op-
tat, portus accedet Averni.* 16 Quæ
Veneri fecerat Neptunus, Æneæ o-
mnia tuta se præstiturum, dummo-
do unius morte omnium salus redi-
meretur. 17 Non territa, imper-
territa. 18 Vento secundo, tutis
itineribus agitur. 19 Saxosas in-
sulas prope Capreas, Σειρηνυσσας di-
ctas, a Sirenum fabula celebres: nec
minus naufragiis, qui perierint at-
tracti scopulorum harmonia ex un-
darum haustu reciproco: an mere-
trices illæ fuerint, an adulatores,
aut voluptates, ut alii. 20 Quos
Sirenes olim habitare solebant: quæ
tres fuerunt, Acheloi amnis & Cal-
liopes Musæ filiæ, quarum natu
maxima Parthenio, & postea Parthe-
nope dicta fuit, unde postea urbs ea
nomen sortita est, quæ nunc *Nea-
polis* dicitur. Una ex his voce, al-
tera tibiis, tertia lyra canebat.
21 Classis. Ad eas pervenit Ulysses.
22 Aliquando periculosos, quamdiu sc.
Sirenes viverent, quæ prætereuntes
nautas in scopulos dulcedine cantus
illiciebant: sed ab Ulysse spretæ,
ad mortem ab eodem compulsæ sunt
ex dolore. 23 Naufragorum, qui
ibi perierint: quorum ossa a mari
in scopulos rejecta, absumpta car-
ne, quæ frequenti aquarum alluvie
verisimile est alba fuisse: unde & sco-
pulos, quos operiebant, albos red-
debant. 24 Rauce. 25 Impulsu
maris, & illisione in scopulos.
26 Æneas. 27 Gubernatore seu nau-
clero. 28 Nocturno tempore, per
noctem. 29 Mari. 30 Multum.
Nomen pro Adverbio, per Enalla-
gen partium orationis. 31 Ruina
& præcipitio. 32 Palinuri, qui
diu & fideliter navem ejus guberna-
verat. 33 Et ait: *O nimium*, &c.
Ex persona Æneæ defluentis Palinu-
ri jacturam. 34 Qui confisus es.
35 Inhumatus, insepultus. 36 Pe-
regrina. 37 Pathos, a loco &
habitu.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS LIBER VI.

ARGUMENTUM.

Cumas advectus Æneas, antrum Sibyllæ petit, peractoque de more sacrificio, Phœbi oraculum consulit. Ibi et instantia pericula, et futuri belli eventum discit. Miseni cadaver in litore inventum exurit, reliquiasque sub proximo monte sepelit, qui Miseni nomen ab illo obtinuit. Inde columbarum ductu ad aureum ramum pervenit: quo decerpto, mactatisque hostiis, Deos inferos veneratus, Sibylla duce, per Averni fauces ad inferos tendit. Palinurum, quod sepulchri honore careret, circa Stygiam paludem oberrantem invenit, eumque una in ulteriorem ripam trajicere cupientem Sibylla prohibet, cenotaphiique, et exsequiarum spe consolatur. Post hæc Stygem trajectus Æneas, Cerberoque medicatis offis sopito per loca infantium, eorumque, qui falso crimine damnati capite supplicium luerant, iter faciens, pervenit ad sedem eorum, qui amoris impatientia manus sibi consciverant. Ibi Elisam conspicatus, cum ei se purgare vellet, illa indignabunda conspectum ejus effugit: inde progressus Deiphobum in sedibus eorum, qui bello aliquando claruerant, multis vulneribus lacerum conspicit, necisque ejus indignum modum ab ipso edocetur. Relicto deinde ad lævam Tartaro, sceleratorumque pœnas a Sibylla edoctus, ad Ditis ipsius mœnia contendit, aureumque ramum in ipso regiæ limine defigit. Post hæc ad fortunatorum sedes iter instituit, et a Musæo ad patrem suum perducitur. Ibi Anchises Æneæ filio Albanorum Romanorumque regum catalogum recenset, nobiliumque aliquot Romanorum nomina percurrens, ad Julii Cæsaris, et Augusti laudes descendit, Mercellumque Octaviæ filium immatura morte præreptum, miris in cælum laudibus effert. Inde per eburneam portam ad superos egressus, socios revisit, relictisque Cumis Cajetam petit.

Sic 1 fatur 2 lacrymans, classique immittit 3 habenas,

1 Æneas. 2 Miseratus sc. casum insontis amici Palinuri libri præcedentis ult. v. 3 Funes nauticos, anchoris innexos, quibus naves litoribus aut ripis adhæreant, ne in altum aquarum vi abripiantur, id est, liberam facit navigationem navibus. Metaph. ab equis, ad naves: nam *habena* proprie equorum retinaculum est, quo equi constringuntur, & quodammodo habentur. Sunt qui de novo clavo substituto intelligant.

Et 1 tandem 2 Euboïcis Cumarum allabitur oris.
3 Obvertunt pelago proras : tum 4 dente tenaci
5 Anchora 6 fundabat naves , et littora 7 curvæ
8 Prætexunt puppes. 9 Juvenum 10 manus emicat 11 ardens
Littus in 12 Hesperium : quærit 13 pars 14 semina flammæ
15 Abstrusa in 16 venis 17 silicis : pars densa ferarum
18 Tecta rapit 19 sylvas, 20 inventaque flumina monstrat.
At pius Æneas 21 arces, quibus altus Apollo
Præsidet, 22 horrendæque procul 23 secreta 24 Sibyllæ,
Antrum 25 immane, 26 petit : magnam cui 27 mentem animumque
28 Delius inspirat vates, 29 aperitque futura.

1 Post longam exspectationem, & tot annorum jactationem, venit Cumas. Ad Æneæ desiderium retulit, cupientis ad Italiam pervenire. 2 Pervenit ad regiones ab Euboicis excultas, qui illic Cumas exstruxerunt, id est, ad eam regionem, ubi sunt Cumæ, a populis Euboicis exstructæ, id est, pervenit in Italiam. 3 Contravertunt pelagus versus anteriores partes navium, quæ proruunt aquas. 4 Morsu ; ut, *unco non alligat anchora* morsu. 1. Æn. 5 Instrumentum est navale ferreum, quo naves in litore, aut mari fundamus retinemusque : ne vento vel tempestate huc & illuc ferantur. 6 Ad fundum figebat aut retinebat. *Fundare* propric de ædificiorum fundamentis, vel de iis rebus, quæ in terram immittuntur, & infiguntur, ut firmius solidiusque stent, dicitur. 7 Reflexæ, id est, curva litora. Hypallage. 8 Tegunt, & a conspectu movent. Sic Ecl. 7. *Hic virides tenera* prætexit *arundine ripas Mincius.* 9 Quia seniores ac debiliores relicti erant fere in Sicilia. 10 Tota multitudo emittitur seu prosilit velociter. 11 Italiæ desiderio flagrans. 12 Italicum. Italia autem *Hesperia* ab *Hespero*, Atlantis fratre, qui patria pulsus, in Italiam trajecit, dicta putatur. 13 Juvenum. 14 Scintillas ignis. Σπέρματα πυρός. Odyss. 5. 15 Occulta. 16 Meatibus. Metaphora ab animali ad non animal. 17 Lapidis durissimi, unde ignis excutitur. 18 Definitio sylvæ. 19 Folia, ramos arborum. 20 Aquas inventas a se. 21 Templum Apollinis in editiore loco positum : vel respicit simulacri Apollinis altitudinem xv. pedum : sed infra, *Teucros vocat alta in templa sacerdos.* 22 Ubi vates numine afflata *Horrendas canit ambages* : infra. Al. *venerandæ*, cum horrore quodam adiri solitæ. 23 Penetralia semota a vulgo. Memor ejus, quod jusserat Helenus l. 3 v. 441. ut se. post primum statim in Italiam appulsum, ad Sibyllam properaret, ut, quæ fata Italica habiturus esset, ex ea posset cognoscere. 24 Vatis Cumanæ, divinam mentem & consilium scientis. 25 Valde magnum & horrendum. 26 Aggreditur. 27 Reminiscendi & disquirendi virtutem & rationem. Erudite *Mentem* ab *Animo* distinguit: cum *Mens* sit cogitationis consiliique subtilitas quædam, certæ rationi consentanea (unde *Amentes* & *Dementes* dicimus, qui nullo consilio utuntur) *Animus* vero vitæ & voluntatis fundamentum. Ter. *Mala* mens, *malus* animus. 28 In Delo insula natus. 29 Revelat.

Jam 1 subeunt 2 Triviæ lucos, atque aurea 3 tecta.
4 Dædalus (ut fama est) fugiens 5 Minoïa regna,
6 Præpetibus pennis ausus se 7 credere cælo,
8 Insuetum per 9 iter 10 gelidas enavit ad Arctos,
11 Chalcidicaque levis tandem super adstitit 11 arce.
Redditus 12 his primum terris, tibi, Phœbe, 13 sacravit
14 Remigium alarum, posuitque 15 immania templa.
In foribus, 16 lethum 17 Androgei: 18 tum 19 pendere pænas
20 Cecropidæ 21 jussi (miserum!) 22 septena 23 quotannis
Corpora 24 natorum; 25 stat 26 ductis sortibus urna.
27 Contra elata 28 mari respondet 29 Gnossia tellus.
30 His 31 crudelis amor Tauri, 32 suppostaque furto
33 Pasiphaë, 34 mistumque genus, prolesque 35 biformis

1 Æneas & comites sui. 2 Dianæ lucum, in quo templum hoc illi cum Phœbo commune: mox: *Phœbi Triviæque sacerdos.* 3 Laquearia Phœbi. 4 Faber ille subtilissimus, Eupalami, vel Euphemi filius, atque a Minerva architecturam edoctus. 5 Cretensia, id est, Cretam, ubi regnavit Minos. v. Ov. 8. Met. & 2. Art. 6 Velociter ferentibus, patulis & porrectis alis, cera conclurinatis. 7 Committere aeri. 8 Homini negatum: volatu sc. 9 Aerem. Horat. Od. 3. l. 1. *Expertus vacuum Dædalus aera Pennis non homini datis.* 10 Evolavit ad polum Arcticum vicinum gelidæ Zonæ Septentrionali. 11 A Chalcidensibus exstructa, id est, Cumarum urbe. 12 In quibus Euboici Apollini arcem exstruxerunt. 13 Dedicavit, quasi non amplius volaturus. Ex more veterum: qui instrumenta artis, vel rerum, quæ iis usui fuissent Deo alicui suspendebant. 14 Alas, quibus volaverat, aut *remigium alarum*, id est, velorum & antennarum, quibus quasi evolaverat, ut volucres alis. 15 Ingentia. 16 Mortem in cælaturis & statuis posuit. 17 Androgei, filii Minois: quem in certaminibus victorem per invidiam interfecerunt Athenienses: hos itaque bello attritos coegit Minos quotannis (ut alii nono quovis anno) mittere septem mares & totidem fœminas Minotauro devorandos, atque hos sorte ductos. Lege Ovid. 8. Met. 18 Deinde. 19 Persolvere. 20 Athenienses, a *Cecrope* eorum rege. 21 Sunt a Minoe, qui eum numerum illis imperaverat. 22 Septem paria, id est, utriusque sexus septem: nam pepigerat Minos septem mares, & totidem fœminas sibi mitti. 23 Singulis annis. 24 Liberorum, tam masculorum, quam fœmellarum. 25 Effficta est stare. 26 Postquam sortes essent ductæ ab Atheniensibus: ut scirent, quinam deberent ad Minotaurum in Cretam mitti, ut ab eo devorentur: unde & Theseus missus est, quamvis regis filius. 27 In foribus, ab alia parte opposite sculpta est Dædalo Creta altius exstans e mari, taurus a Pasiphae amatus: Minotaurus, Labyrinthus, Theseo ab Ariadne datum filum, cujus ductu e Labyrintho rediret, cæso Minotauro. 28 Super mare: quia altior videtur. 29 Cretensis Synecdoche. *Gnosus* enim una celeberrimarum urbium Cretæ erat. 30 In hac civitate Cretensi, in Gnoso, regia Minois. 31 Crudeliter amantis. 32 Submissa, ut coiret clanculum arte Dædali, qui eam in ligneam vaccam inclusit. 33 Filia Solis & uxor Minois. 34 Partim homo, & partim taurus, quia ex tauro conceptum. 35 Mistæ formæ, sc. humanæ cum taurina.

Minotaurus inest, 1 Veneris monumenta nefandæ.
2 Hic 3 labor 4 ille 5 domûs, et 6 inextricabilis error.
Magnum 7 reginæ sed 8 enim 9 miseratus amorem
10 Dædalus, ipse 11 dolos tecti ambagesque resolvit,
12 Cæca 13 regens 14 filo vestigia. Tu quoque magnam
Partem opere in 15 tanto, 16 sineret dolor, 17 Icare, haberes.
18 Bis conatus 19 erat 20 casus effingere in 21 auro;
18 Bis 22 patriæ cecidêre manus. Quin protinus 23 omnia
24 Perlegerent oculis, ni jam 25 præmissus Achates
26 Afforet, atque una Phœbi Triviæque sacerdos,
27 Deiphobe 28 Glauci, fatur quæ talia 29 regi:
30 Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit:
Nunc 31 grege de int cto septem 32 mactare juvencos
Præstiterit, totidem lectas 33 de more 34 bidentes.
Talibus 35 affata Æneam, (nec 36 sacra morantur
37 Jussa viri) Teucros vocat alta in 38 templa 39 sacerdos.
40 Excisum 41 Euboïcæ latus ingens rupis 42 in antrum:

1 Testimonia coitus abominabilis: quia mulieris cum tauro. 2 Sc. *inest.* 3 Dædali artificis: vel, *labor*, id est, laboriosus exitus. 4 Emphasi declarat non vulgare opus fuisse. 5 Labyrinthi: de quo Plin. l. 36. c. 13. 6 Cujus tricæ, id est, implicitates explicari nequeunt. Erat enim *Labyrinthus* humani ingenii opus portentosum, itinerum ambages quamplurimas, occursus, recursusque inexplicabiles continens; crebris foribus ad fallendos exitus, ut subinde in eosdem errores redeundum esset. 7 Ariadnes, filiæ regis Minois, Thesea misere amantis. 8 Certe. 9 Permotus Ariadnes in Theseum amore maximo, misericordiaque inductus, quod sc. illa hujus amore peritura videretur, nisi ipse accurreret. 10 Ipse exstructor. 11 Dubios meatus Labyrinthi fili ductu explicavit, expedivit. 12 Incerta, dubia, errabunda. 13 Dirigens. 14 In glomere implicito. 15 Quantum fecit in foribus. 16 Si permisisset dolor patris Dædali. 17 Fili Dædali. 18 Anaphora. 19 Dædalus. 20 Ruinam Icari. 21 Cælatura aurea. 22 Patris Dædali. 23 Omnem picturam aut sculpturam. 24 Perlegissent Æneas, & qui cum illo erant. 25 Ad indagandam Sibyllam, sacerdotem templi. 26 Adfuisset. 27 Quod proprium huic Sibyllæ nomen: Glauci filia, Dei marini. 28 Sc. *filia*: ut l. 3. *Hectoris Andromache*, sc. *uxor*. 29 Æneæ regi Trojano. 30 Non est nunc tempus hujusmodi inania & rege indigna spectandi. 31 Ex armento eximios, injuges, qui nunquam jugum traxerunt, numeri item perfecti. Septenarii perfectionem docebit Macrob. 6. c. l. 1. de Somnio Scipionis. 32 Sacrificare. 33 Secundum morem sacrificantium. 34 Oves biennas, bimas. 35 Allocuta est Sibylla. 36 Differunt sacrificia. 37 Sc. *offerri*, id est, quæ jussi erant offerre, sc. septem juvencos intactos, & totidem bidentes lectas. 38 Apollinis sc. quæ erant illic in arce. 39 Sibylla. 40 Describit antrum Sibyllæ a forma, situ, & credita divinitate. 41 Cumanæ, ut supra, ab Euboicis colonis habitatæ. 42 In formam antri. *In* enim hic similitudinis vim habet.

Quò lati 1 ducunt 2 aditus 3 centum, 4 ostia centum;
5 Unde ruunt 6 totidem voces, 7 responsa Sibyllæ.
8 Ventum erat ad 9 limen, cum 10 virgo, 11 Poscere 12 fata
Tempus, ait: 13 Deus ecce, Deus. 14 Cui talia fanti,
Ante fores subito non vultus, non color 15 unus,
Non 16 comptæ mansêre comæ: sed pectus 17 anhelum,
Et 18 rabie 19 fera corda tument; majorque 20 videri,
21 Nec mortale sonans, afflata est numine 22 quando
Jam 23 propiore 24 Deo. 25 Cessas in vota precesque,
Tros, ait, Æneas? cessas? neque enim 26 ante 27 dehiscent
28 Attonitæ magna 29 ora domûs: et talia 30 fata
31 Conticuit. 32 Gelidus Teucris per dura cucurrit
Ossa tremor, funditque preces rex 33 pectore ab imo:
Phœbe, graves Trojæ 34 semper miserate labores,
Dardana qui Paridis 35 direxti tela manusque
36 Corpus in 37 Æacidæ; magnas 38 obeuntia 39 terras
Tot maria intravi, 40 duce te, penitusque 41 repostas

1 Dirigunt adire volentes. 2 Accessus. 3 Multi. Numerus certus pro incerto. 4 Valvæ, quæ aditus intercludunt. 5 E quibus ostiis, ubi reserata sunt, præcipitanter eduntur. 6 Etiam centum. 7 Oraculi per Sibyllam pronuntiata. 8 Ab Ænea, & Teucris reliquis, & Sibylla. 9 Templi. 10 Sibylla. 11 Poscendi. Græcismus. 12 Responsa, oracula de fatis. 13 Apollo invadit me, adest mihi. Sibylla enim cum vellet vaticinari, numine replebatur, ideo sensit nunc Deum. 14 Sibyllæ. 15 Idem. 16 Ornatæ. 17 Frequenter anhelans, & ægre spiritum ducens. 18 Vaticinandi desiderio. 19 Efferum cor Sibyllæ, numinis plenæ. 20 Videbatur major, quam erat, propter ingressum numinis. Enallage modi. 21 Nec sono indicans mortale quippiam aut mortalitatem. Sic l. 1. *nec vox hominem sonat*. 22 Quandoquidem. 23 Viciniore menti ejus. 24 Apolline. 25 Negligens ne es ad facienda vota & preces? Ter. *Cesso pulsare ostium vicini?* 26 Priusquam vota precesque feceris. 27 Aperientur, patefient sponte tibi. Sic 4. Æn. *Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat*, id est, aperiens me absorbeat. 28 Facientis attonitos, εμβροντητυ, quod sc. numinis sint plenæ. 29 Ostia antri, per quæ, ut primum patuerint, feruntur, *vatis responsa per auras* infra. Metaphora est. 30 Effata, locuta. 31 Quia non permittebatur plura loqui, priusquam Teucri vota precesque fuderint. 32 Reddens corpus gelidum & tremulum: sanguis enim tunc ab omnibus partibus ad côr se confert. 33 Ex intimo corde. 34 Qui semper miseratus es. Captat benevolentiam ab officio & meritis Phœbi in Trojanos, & maxime recentibus beneficiis. 35 Direxisti. Syncope. 36 In eam partem corporis, quæ erat vulnerabilis, calcaneum sc. quem tenuit mater, eum in Stygia palude tingens. In templo autem Apollinis quo invitatus ab Hecuba fuerat Achilles ad nuptias Polyxenæ, interfectus est sagitta a Paride post simulacrum latente. 37 Achillis, Æaci nepotis, Pelei filii. 38 Circumdantia. 39 Insulas & continentes. 40 Te ducente, ductu tuo. 41 Repositas & a cæteris seclusas, id est, extremos populos Massylorum.

1 Massylum gentes, 2 pretentaque Syrtibus arva.
3 Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras:
4 Hac Trojana tenus fuerit fortuna secuta.
Vos quoque 5 Pergameæ jam fas est parcere genti,
6 Dîque 7 Deæque omnes, 8 quibus obstitit 9 Ilium, et ingens
Gloria 10 Dardaniæ. Tuque, ô sanctissima 11 vates,
Præscia venturi, 12 da (non indebita posco
Regna meis fatis) 13 Latio considere Teucros,
14 Errantesque Deos, 15 agitataque numina Trojæ.
Tum 16 Phœbo et Triviæ 17 solido de marmore templum
18 Instituam, 19 festosque dies de nomine Phœbi.
20 Te quoque magna 21 manet 22 regnis 23 penetralia nostris.
Hic ego namque tuas 24 sortes, 25 arcanaque fata,
Dicta meæ genti, 26 ponam, 27 lectosque sacrabo

1 Africam sc. cujus in mediterranea parte sunt Massyli. Species pro genere. 2 Circumfusa, opposita. Carthaginem innuit, cujus mari, ab Oriente prætenditur Syrtis minor, exinde major. 3 Post multorum annorum jactationem Italiam, semper retro fugere visam, consecuti sumus. 4 Hactenus fortuna adversa qualem Trojani experti sunt, fuerit persecuta nos, id est, hic sit finis calamitatis Trojanæ. 5 Trojanæ. 6 Dii Trojanis infensi erant, Apollo & Neptunus, quod a Laomedonte promissa mercede, postquam urbem Trojam mœnibus cinxissent, defraudati essent. Hos porro, ut sibi propitii sint, suppliciter rogat. 7 Juno & Pallas sc. quæ ob formæ palmam, sibi abjudicatam, diu Trojanis adversaræ erant. 8 Quæ voluistis Ilium deleri, & gloriam ejus. 9 Arx præcipua in Troja. 10 Trojæ, a *Dardano* rege. 11 Sibylla. 12 Concede & designa secundum cætera oracula mihi data: vel, *da*, id est, dic: pronuntia, vaticinare. 13 In Italia, ubi Saturnus latuit, sedem capere. 14 Et penates nobiscum profugos. 15 Profligata considere Latio. 16 In honorem Apollinis & Dianæ. 17 Non admixto alio lapide, aut non fracto. 18 Constituam. 19 Ludos Apollinares. 20 Apostrophe ad Sibyllam, cui vicissim pro beneficio promittit se in adytis scripta ejus repositurum, quorum inspiciendorum causa Decemviri cieentur. 21 Exspectant. 22 In regnis. 23 Locum secretum, in quem non nisi certo, alicui accessus patet, in quo libros Sibyllinos asservaret, Græci *adyta* dicunt. 24 Libros in quibus continebantur *sortes*, id est, responsa Deorum. Horat. *Dictæ per carmina* sortes. 25 Oracula secreta retinenda vaticinata populo Romano meis posteris. 26 Reponam, reservabo in intimis penetralibus sacrorum. Constat autem Romæ postea Sibyllinos libros asservatos fuisse in sacrario, qui *Sibyllini* dicti sunt, quod anus illa, quæ Tarquinium Superbum adiisse fertur, Sibylla credita esset. Servari autem Romæ fuisse traduntur, donec sive casu aliquo, sive fraude humana incenso Capitolio igne consumerentur, quod post bellum Marsicum accidisse ferunt. Vide quæ nos ad Sal. p. 148. & Val. Max. p. 484. 27 Electos, qui sc. iis libris custodiendis & interpretandis præessent.

1 Alma 2 viros. 3 Foliis 4 tantum ne carmina manda,
5 Ne turba volent rapidis ludibria ventis:
Ipsa 6 canas, oro. Finem 7 dedit ore loquendi.
At, 8 Phœbi nondum patiens, 9 immanis in antro
10 Bacchatur vates, magnum 11 si pectore possit
12 Excussisse Deum: 13 tanto magis 14 ille fatigat
Os 15 rabidum, 16 fera corda domans, 17 fingitque premendo.
Ostia 18 jamque domûs patuêre ingentia 19 centum
20 Sponte sua, 21 vatisque 22 ferunt responsa per 23 auras.
O 24 tandem magnis pelagi 25 defuncte periclis!
Sed 26 terrâ 27 graviora 28 manent. In regna 29 Lavini
Dardanidæ venient (30 mitte hanc de pectore curam)
Sed non et 31 venisse volent. 32 Bella, horrida bella,
Et 33 Thybrim multo spumantem 34 sanguine 35 cerno.
Non 36 Simoïs tibi, nec Xanthus, nec 37 Dorica castra

1 O altrix & nutrix imperii. 2 Viros quindecim, quorum munus erat libros Sibyllinos consulere. 3 Palmæ sc. in quibus scribebat hæc Sibylla: non enim oracula sua ore reddebat, sed palmarum foliis inscripta ad hostium antri ponebat, quæ si vento agitata conturbari contigisset, nunquam postea induci poterat, ut de integro caneret, aut eadem in ordinem redigeret: atque ita incertiores abibant homines, quam venerant. Locum hunc interpretatur Heleni admonitio: reperitur l. 3. 4 Tantummodo rogo, ne scribas in foliis palmæ. 5 Ne folia & nomina iis inscripta volent per ventos rapidos commota, existentia ut res ludibrio habitæ. 6 Ore edas oracula. 7 Æneæ significavit ore suo se jam facere finem loquendi. 8 Quæ nondum tolerare poterat Phœbum, intrantem in eam. 9 Terribilis, & insana. 10 Bacchantium more furit Sibylla. 11 Tentando an possit quasi equitem insidentem pectore suo excutere Phœbum, qui in oraculis magnus est. 12 Ut supra lib. 5. v. 679. *Excussaque pectore Juno est.* 13 Quanto magis illa reluctabatur. 14 Deus lassitudine affatim eam gravat. 15 Furens. Metaphora ab animantibus, quorum proprie est *rabire*. 16 Indomita. 17 Pro arbitrio suo mentem ejus format imbuitque iis, quæ sit responsura. 18 Post vota precesque, cum Deus plene in eam descendisset. 19 Numerus certus pro incerto. 20 Propter preces & sacrificia. 21 Sibyllæ. 22 Efferunt. 23 Ubi consultores erant. 24 Post septennales errores. 25 O Ænea qui perfunctus es, & non amplius passurus pericula. 26 In terris, id est, cum perveneris ad terram: quia in mari non potuit submergi. 27 Sc. *pericula.* 28 Exspectant te. 29 Al. *Latini.* 30 Omitte, depone curam, id est, ne sis sollicitus de hac re: quia venies in Italiam, ut cupis. 31 Quod in Italiam non venerint. 32 Æneæ cum Turno. 33 Italiæ fluvium. 34 Propter cædem Latinorum & Rutulorum. 35 Prævideo. 36 Pro Simoente & Xantho fluentibus sanguine, obstructis cæsorum cadaveribus erunt tibi de novo Thybris & Numicius, in quem cecidit Æneas. 37 Græca. Alii respici ad Turnum volunt origine Grajum, ut interpretatur Amata responsum l. 7. Alii ad Halesium, Agamemnonis ex Briseide filium: quem tradunt cum magnis copiis Turno adversus Æneam auxilio venisse.

1 Defuerint. Alius 2 Latio jam partus 3 Achilles,
Natus 4 et ipse 5 Deâ; nec Teucris 6 addita Juno
Usquam 7 aberit: cum tu supplex in rebus 8 egenis
Quas gentes 9 Italûm, aut quas non 10 oraveris urbes!
Causa 11 mali tanti 12 conjux, 13 iterum hospita Teucris,
Externique 13 iterum thalami.
14 *Tu ne cede* 15 *malis*, 16 *sed contra audentior ito*,
17 *Qua tua te fortuna sinet.* 18 Via prima salutis,
Quod minime reris, 19 Grajâ 20 pandetur ab 19 urbe.
Talibus ex 21 adyto dictis 22 Cumæa Sybilla
23 Horrendas canit 24 ambages, 25 antroque remugit,
26 Obscuris vera involvens. 27 Ea frena furenti
Concutit, et 28 stimulos sub 29 pectore 30 vertit Apollo.
31 Ut primum cessit furor, et rabida ora quiêrunt,
32 Incipit Æneas heros: Non nulla laborum,
O virgo, nova 33 mi 34 facies 35 inopinave 36 surgit:

1 Id est, Trojanorum cadaveribus opplebuntur Tyberis & Numicius, ut oppleti sunt Simois & Xanthus: & tam sævos inimicos offendet in Italia, quam experti sunt Græcos in Troja. 2 In Latio. 3 Turnus, Achilli similis, *cui diva Venilia mater* l. 10. Daunus pater. 4 Non solum Achilles. 5 Venilia. 6 Quæ semel quasi dedit nomen ad insequendum Trojanos, nunquam desistet. Aliis *addita* est infesta, affixa. 7 Ab eis. 8 Tenuibus & modicis. 9 Italorum. Syncope. 10 Orabis, ut tibi auxilientur? Interrogatio hæc vim universalem habet: q. d. omnes populos externos. 11 Tam perniciosi belli. 12 Filia hospitis Lavinia, Latini filia, Turno, Rutulorum regi, a matre Laviniæ desponsata: quam tamen Latinus pater, diversis territus prodigiis, Æneæ extero genero dare coactus fuit. Quod ægre ferens Turnus, Æneam Latinumque bello petiit, in quo ipse singulari certamine ab Ænea occisus fuit. 13 Sicut Helena causa belli Trojani fuit: sic Lavinia erit causa belli Rutuli & Latini. Helena hospitio excepit Paridem: Laviniæ pater Latinus excipiet te. 14 Sed tu. Epilogus oraculi Apollinis. 15 Adversitatibus. 16 Obviam. 17 Id est, magnanimitate supera fortunam tuam. 18 Primus modus acquirendæ salutis. 19 A Græcis habitata sc. Pallanteo, dum per Evandrum Arcadem illic habitantem, ubi nunc Roma est, ad Tarchontem in Thusciam mitteris. 20 Aperietur tibi, proficiscetur. 21 Loco secretiore templi, quem soli sacerdoti adire licebat. 22 Quæ apud Cumas oracula dabat. 23 Horrorem incutientes. 24 Ambiguos & obscuros sermones. 25 Et cum reflexione vocis quasi mugitum effert ex antro. 26 Dictis non satis intellectis, quæ futura erant vera, implicans. 27 Ejusmodi fræna, id est, sic mentem & organa vocis ejus regit, ut, quæ ipsa volvit, non quæ ipsa præmeditata sit, loqueretur. 28 Vim illam divinam, quæ animum Sibyllæ, & impetum fatidici spiritus excitavit. Metaphora. 29 Sibyllæ. 30 Dirigit. 31 Postquam rabies Sibyllæ sedata est. 32 Incipit Siyllæ alloqui in hunc modum. 33 Mihi. 34 Species. 35 Vel inopinata. Nam partim ab Heleno, partim a patre acceperat, quæ gerenda sibi forent. 36 Oritur, prædicitur.

1 Omnia 2 præcepi, atque animo mecum 3 ante 4 peregi.
5 Unum oro (6 quando 7 hic 8 inferni janua 9 regis
Dicitur, et tenebrosa palus 10 Acheronte 11 refuso)
Ire ad conspectum cari 12 genitoris et ora
13 Contingat: 14 doceas iter, et 15 sacra ostia 16 pandas.
17 Illum ego per flammas, et 18 mille sequentia tela,
Eripui his humeris, 19 medioque ex hoste recepi:
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnes pelagique 20 minas 21 cœlique ferebat
Invalidus, 22 vires ultra sortemque 23 senectæ.
24 Quin, 25 ut te supplex 26 peterem, et tua 27 limina adirem,
Idem orans mandata dabat. Natique patrisque,
28 Alma, precor, miserere. 29 Potes namque omnia: nec te
Nequicquam 30 lucis 31 Hecate præfecit 30 Avernis.
Si potuit 32 manes arcessere 33 conjugis 34 Orpheus,
Threïciâ fretus citharâ fidibusque 35 canoris:
Si 36 fratrem Pollux 37 alternâ morte redemit,
Itque 38 reditque viam toties: Quid 39 Thesea, 40 magnum

1 Quæ ad bella pertineant, vel quæ ex te audio. 2 Prævidi, antecepi, cogitatione præveni. Al. *Percepi.* 3 Priusquam hæc diceres. 4 Præmeditatus sum, revolvi, perpendi, id est, jamdudum ad omnes casus præparatus sum. 5 Id solum. 6 Quandoquidem. 7 In Campania. 8 Inferis dominantis. 9 Plutonis. 10 Lacu illo infernali. 11 Refluente & restagnante. 12 Anchisæ. 13 Detur mihi. 14 Viam eundi mihi commonstres. 15 Diti sacra, vel execranda. 16 Aperies. 17 Patrem. Dicit causam, quare eat ad genitorem. 18 Numerus certus pro incerto. 19 Ex mediis hostibus in locum tutum perduxi, liberavi. Sic l. 1. *frugesque* receptas. 20 Tempestates & procellas, quæ navigantibus toties extrema minatæ fuerant. 21 Aeris. 22 Ultra vires. Anastrophe. 23 Quæ quietem & otium efflagitat. 24 Quinetiam. 25 Lib. 5. *Ditis tamen ante inferas accede domos, &c.* *huc casta Sibylla.* 26 Adirem. 27 Domum aut antrum. 28 O salutis nostræ altrix, sancta & veneranda virgo. 29 A facili. 30 Sylvis, quæ sunt circa Avernum & Acherontem, aliaque loca, per quæ ad inferos descensus esse existimatur. 31 Proserpina. Vide supra. 32 Umbras. A dispari causa. 33 Eurydices. Orpheus enim cantilena & pulsu lyræ descendit ad inferos, ut abduceret conjugem suam: & abduerat, ni illa per imprudentiam respexisset. 34 De Orpheo abunde 4. lib. Georg. & Ovid. 10. Met. 35 Dulciter resonantibus. 36 Castora, gemellum e Leda matre & Tyndaro, communicata cum illo immortalitate ut alterni viverent. Adi Mythologos hoc de Geminorum sidere exponentes. 37 Quam alternatim pro illo obit, ut ille vicissim pro Polluce. 38 Ab inferis ad superos. 39 Qui ad inferos descendit cum Pirithoo, rapturi Proserpinam. 40 Fortem, quippe qui nullis laboribus superari potuerit. Vide quæ nos ad Sal. p. 327. &c.

Quid memorem 1 Alciden? et 2 mi 3 genus ab Jove 4 summo.
Talibus 5 orabat dictis, 6 arasque tenebat;
Cum sic orsa loqui 7 vates: 8 Sate sanguine Divûm
9 Tros Anchisiade, 10 *facilis descensus* 11 *Averno est*;
12 *Noctes atque dies patet* 13 *atri janua Ditis*:
Sed 14 *revocare gradum*, *superasque* 15 *evadere ad auras*,
16 *Hoc opus*, *hic labor est*. 17 Pauci, quos 18 æquus amavit
Juppiter, aut 19 ardens 20 evexit ad 21 æthera virtus,
Dis geniti 22 potuêre. 23 Tenent media omnia sylvæ,
24 Cocytusque sinu labens 25 circumfluit 26 atro.
Quod si tantus amor menti, si tanta cupido est,
27 Bis 28 Stygios innare lacus, bis 29 nigra videre
Tartara, et 30 insano juvat indulgere labori,
31 Accipe, quæ 32 peragenda 33 prius. 34 Latet arbore 35 opacâ

1 Herculem filium Jovis & Alcmenæ, qui descendit Cerberum ab inferis tracturus, ac Thesea liberaturus: ab *Alceo* avo sic dictum, vel ἀπο της ἀλκης, id est, *a fortitudine*. 2 Mihi. Applicatio narrationis ad suam personam, qua se illis dignitate generis parem facit, quare non minus id sibi licere arbitratur, quam iis licuerit. Q. d. Et mihi idem concedatur, cui perinde, ut Herculi & Polluci, est genus ab Jove summo. 3 Genus idem, causa mihi melior. 4 Deorum. 5 Æneas. 6 Pro more precantium, jurantium, vota concipientium. 7 Sibylla. 8 Progenite. 9 O Trojane Ænea Anchisæ fili. 10 Si Ethice hanc fab. interpretari velimus, immane vitiorum præcipitium, e quorum barathro non facile emergitur, intelligemus. Si mystice & Platonice: plerisque gravari divinam animi particulam terrena ὑλης corporeæ mole, opprimi a sensu rationem; ita ut ad virtutem, rerum cognitionem, & veritatis indagationem adspirent pauci: quibus vel benignitate Deorum, vel eximia virtute, vel divino ingenio datum est aureum studii ramum carpere, & prudentia duce ad summa contendere. mox, *ramum hunc Lucus & obscura claudunt convallibus umbræ*. 11 Qui per Avernum fit ad inferos. Est enim *Avernus* lacus apud inferos, in quem Acheron restagnare creditur. 12 Semper. 13 Obscuri, qui apud atros regnat, cui inferorum imperium forte obvenit in Saturni patris possessionum divisione. 14 Regredi ab inferis. 15 Penitus evadere. 16 Hoc est opus difficile. 17 Tria hominum genera tangit, dilectos a Jove, præditos virtute, Diis genitos. 18 Non rigorosus judex. 19 Vehemens virtus, id est, justitia, cujus nomen omnes Ethicas virtutes complectitur. 20 Ex his ærumnis. 21 Cælum. 22 Sc. *superas evadere ad auras*. 23 Dehortatio a difficili. 24 Lacus infernalis. Quid Cocytus, Styx, Acheron, inferi sint secundum veteres Theologos, docet Macrob. 1. 1. de Somnio Scipionis c. 10. 25 Circumdat exire volentes. Al. *circumvenit*. 26 Obscuro quia profundus. 27 In vita semel, secundo in morte gloriam in vivis consequi, æternam, post mortem. 28 Stygis, lacus infernalis, tristitiam significantis. 29 Tenebrosa, profunda. 30 Vehementi. 31 Intellige. Transit ad præcepta. 32 Sc. *sint tibi*. 33 Quam ad inferos descendere possis. 34 Difficultatem innuit, cum latere ramum, & quidem in umbrosa arbore subjici. 35 Densa foliis, & ramis aliis.

1 Aureus et foliis et 2 lento vimine ramus,
3 Junoni infernæ dictus sacer. 4 Hunc 5 tegit 6 omnis
Lucus, et obscuris 7 claudunt convallibus umbræ.
Sed non ante 8 datur telluris 9 operta subire,
10 Auricomos quam quis decerpserit 11 arbore 10 fœtus.
Hoc 12 sibi 13 pulchra 14 suum ferri 15 Proserpina munus
Instituit. 16 Primo avulso 17 non deficit alter
18 Aureus; et simili frondescit 19 virga metallo.
Ergo 20 alte 21 vestigia oculis, et 22 rite repertum
Carpe manu. Namque ipse 23 volens, facilisque sequetur,
24 Si te fata vocant: 25 aliter, non viribus ullis
26 Vincere, nec duro poteris covellere ferro.
Præterea 27 jacet 28 exanimum tibi corpus 29 amici,
(Heu nescis!) totamque 30 incestat funere classem,
Dum 31 consulta petis, nostroque in 32 limine 33 pendes.
34 Sedibus 35 hunc refer 36 ante suis, et conde sepulchro.
37 Duc 38 nigras pecudes: ea prima 39 piacula sunto.
Sic 40 demum lucos 41 Stygios, regna 42 invia 43 vivis
Adspicies. 44 Dixit, 45 pressoque 46 obmutuit ore.
Æneas mœsto 47 defixus lumina vultu

1 A materia & qualitate. Per quam prudentiam intellige, qua nihil non, quantumvis arduum, confici potest. 2 Flexibili. 3 Proserpinæ, quæ apud inferos est, consecratus, dicatus. 4 Ramum. 5 Allusum ad Bonæ Deæ, quæ eadem Tellus est, sacra; quæ non nisi in operto fiebant. 6 Tota sylva. 7 Circumdant eum. 8 Conceditur a Diis. 9 Occulta terræ, id est, subterranea loca. 10 Ramum habentem folia aurea pro comis. Metaphora ab animali sumpta. 11 Illa opaca. 12 Ad se, aut in honorem suum. 13 In conspectu Plutonis, qui eam rapuit. 14 Proprium, sibi carum. 15 Regina inferorum. 16 Postquam primus ramus avulsus est ab eo, qui inferos petere vult. 17 Non deest, imo statim subnascitur, & in locum sublati sufficitur. 18 Sc. *Ramus.* 19 Ramale. 20 Deum cælumque suspice. 21 Inquire. 22 Ut decet, carpe, sc. manu, non falce, non cultro. 23 Volenti & obsecundanti similis. 24 Si prædestinatum est te per eum ad inferos descendere atque redire. 25 Alioqui, repugnantibus Deorum dispositionibus. Absque sit gratia & auxilium divinum, incassum intercidunt humani conatus. 26 Confringere & abrumpere eum. 27 Insepultum. 28 Mortuum. 29 Miseni, ut infra, a Tritone intercepti, quem tamen nonnulli ab Ænea *interfectum* autumant, ut in hac necromantia suppeteret cadaver & animum. 30 Polluit. 31 Oracula. 32 Antro. Synecdoche. 33 Moraris, vel sollicitus hæres. 34 Terræ & inhumationi. 35 Amicum exstinctum. 36 Quam ad inferos descendas. 37 Ad sacrificium funebre. 38 Furvis hostiis placandi Dii inferi, ad quos tibi lustrato sternenda via: *huc casta Sibylla Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet* l. 5. 39 Sacrificia expiatoria quibus animus expurgari credebantur. 40 Post longam exspectationem tuam. 41 Infernales. 42 Quæ nullam præbent viam. 43 Nam mortuis duntaxat. 44 Sibylla. 45 Ab Apolline, qui non permisit eam ulterius loqui. 46 Dicendi finem fecit. 47 Habens oculos in terram defixos.

1 Ingreditur, linquens 2 antrum, 3 cæcosque volutat
Eventus animo secum: 4 cui fidus 5 Achates
It comes, et 6 paribus curis 7 vestigia figit.
Multa inter sese 8 vario sermone 9 serebant,
Quem socium 10 exanimem 11 vates, quod corpus 12 humandum
Diceret. Atque 13 illi Misenum in littore sicco,
Ut 14 venêre, vident 15 indignâ morte peremptum,
Misenum 16 Æoliden, quo 17 non 18 præstantior alter
19 Ære 20 ciêre viros, 21 Martemque accendere 22 cantu.
23 Hectoris hic 24 magni fuerat comes: Hectora circum
Et 25 lituo pugnas insignis 26 obibat et hasta.
Postquam 27 illum 28 vitâ victor spoliavit Achilles,
Dardanio Æneæ sese fortissimus 29 heros
Addiderat socium, 30 *non inferiora secutus*.
Sed 31 tum, forte cavâ dum 32 personat æquora 33 conchâ,
Demens, et cantu vocat in certamina 34 Divos.
35 Æmulus 36 exceptum 37 Triton (si credere dignum est)
Inter 38 saxa 39 virum spumosâ immerserat undâ

1 Ad classem & socios, Sibyllæ præcepta exsecuturus. 2 Sibyllæ. 3 Incertos, ignotos. 4 Æneæ. 5 Απο τȣ αχȣς; *a sollicitudine*, quæ summarum & principum comes. 6 Q. d. comes est, ut itineris, ita & curarum. 7 Sistit gressum ut cogitabundi solent. 8 Modo hoc, modo illud afferentes. 9 Al. *serebant*. Alludit ad etymon vocis *Sermo*. 10 Mortuum. 11 Sibylla. 12 Sepeliendum. 13 Sic dubitantes. 14 Ad litus. 15 Viro forti, & non respondente meritis, arti & virtuti ejus: aut quia exceptus insidiis a Tritone, Neptuni tibicine, quem æmulabatur: aut quia anima in aquis exstinguebatur, quod genus mortis abominabantur veteres. 16 Æoli nepotem. 17 Sc. *fuit*. 18 Peritior. 19 Lituo, aut tuba ærea. Materia pro Materiato. 20 Excitare, id est, excitabat viros fortes & generosos. Enallage modi. 21 Inflammare furorem bellicum seu prælium. 22 Tubæ, aut litui. 23 Digreditur in prosopographiam Miseni mortui. 24 Trojanorum fortissimi. 25 Tuba incurva: a cujus similitudine postea Baculus ille auguralis, quo templa designabantur, *Lituus* dictus est. 26 Perficiebat pugnas, versabatur in pugnis. 27 Hectorem. 28 Hectoris. 29 Misenus Æolides. 30 Virum nequaquam Hectori secundum neque virtute, neque laude: satis etiam superiorem. 31 Paulo ante. 32 Personare facit, vel, sonat per æquora. 33 Tuba & buccina, quæ Tritoni concha. *Cæruleum Tritona vocat, conchæque sonanti Inspirare jubet*: deinde *cava buccina sumitur illi*. 34 Tritones. 35 Ομοτεχνος, ejusdem artis cum invidia studiosus, vel, ex provocatione adversarius. 36 Insidiis oppressum: quasi virtute vinci non posset. 37 Oceani & Tethyos filius, Neptuni tubicen, unus Deorum marinorum. 38 Scopulos. 39 Misenum.

1 Ergo 2 omnes magno 3 circum 4 clamore fremebant,
Præcipue pius 5 Æneas. Tum 6 jussa Sibyllæ,
(Haud mora) 7 festinant flentes ; 8 aramque sepulchri
9 Congerere 10 arboribus, 11 cæloque educere certant.
12 Itur in antiquam sylvam, stabula alta ferarum :
13 Procumbunt 14 piceæ: sonat icta securibus ilex ;
Fraxineæque trabes, cuneis et 15 fissile robur
Scinditur: advolvunt ingentes 16 montibus ornos.
Nec non Æneas, opera inter talia 17 primus
Hortatur socios paribusque 18 accingitur armis :
Atque 19 hæc ipse suo tristi cum corde volutat,
Adspectans sylvam immensam, et sic ore precatur :
20 Si nunc se nobis ille aureus 21 arbore 22 ramus
Ostendat nemore in tanto! 23 quando omnia vere,
Heu! 24 nimium de te vates, Misene, locuta est.
Vix 25 ea fatus 26 erat, 27 geminæ cum 28 forte 29 columbæ
Ipsa 30 sub ora viri cælo venêre volantes,
Et 31 viridi sedêre solo. Tum maximus 32 heros
33 Maternas agnoscit aves, lætusque precatur :
Este duces, 34 ô, si qua 35 via est, cursumque per auras
Dirigite in 36 lucos, ubi 37 pinguem 38 dives 39 opacat

1 Docet, quomodo officium funebre persolutum sit Miseno juxta præceptum Sibyllæ. 2 Trojani. 3 Cadaver Miseni. 4 Quasi irascentes Diis marinis, quod tantum virum morte absumpserant. 5 Sc. *fremebat*. 6 Quibus jusserat : *Sedibus hunc refer ante suis*. 7 Festinanter exsequuntur. *Festinare* ergo hic active sumitur : ut l. 4. *Deus æthere missus ab alto* Festinare fugam, *tortosque incidere funes Ecce iterum stimulat*. 8 Pyram in altum exstructam, in aræ formam. 9 Congerendo exstruere. 10 Ex arboribus. 11 Ad cœlum usque attollere aram sepulchri. Hyperbole. 12 A sociis Æneæ sc. ad excidendas arbores pro rogo. 13 In humum. 14 Piceæ, tedæque resina pingues arbores, fraxini ornique funeribus adhibitæ, quo clarius & luculentius arderent rogi. 15 Quod facile finditur. 16 A montibus. 17 Exemplo suo prælucens aliis. 18 Aptatur instrumentis, quibus aligna scindebant sc. securi, cuneis, ligone, & similibus ad rogum erigendum necessariis. 19 Quæ sequuntur cogitat secum. 20 Utinam. 21 Opaca. 22 Quem Sibylla nobis habendum docuit. 23 Quandoquidem. 24 Quia utilius fuisset, si mentita esset dum dixit Misenum jacere in litore. 25 Eas preces. 26 Æneas. 27 Duæ & pares. 28 Præter opinionem ejus. Oblativum ergo augurium. 29 Quæ & Veneris aves & felix regibus augurium : per geminas columbas mystice duas animæ alas designari volunt, Contemplativam Moralemque virtutem, quæ ad aureum Sapientiæ ramum a divinarum rerum amore mittuntur. 30 Ante conspectum Æneae. 31 Gramineo. 32 Aeneas. 33 Quæ sunt in tutela Veneris, propter amorem, quem inter se servant. 34 O aves. 35 Quæ ducat ad aureum ramum. 36 Sylvas sacras. 37 Opimam quia talis rami feracem. 38 Quia aureus. 39 Inumbrat, quod proprie est arborum.

Ramus humum. Tuque, ô, dubiis 1 ne defice rebus,
Diva parens. Sic effatus 2 vestigia pressit,
3 Observans quæ signa ferant, quo tendere 4 pergant,
5 Pascentes 6 illæ tantum 7 prodire volando,
Quantum 8 acie possent oculi 9 servare 10 sequentum.
11 Inde ubi 12 venêre ad fauces 13 graveolentis Averni,
14 Tollunt se celeres; 15 liquidumque per aëra 16 lapsæ,
Sedibus 17 optatis 18 geminâ super arbore 19 sidunt,
20 Discolor 21 unde auri per ramos 22 aura refulsit,
23 Quale solet 24 sylvis 25 brumali frigore 26 viscum
Fronde virere 27 nova, 28 quod non 29 sua 30 seminat arbos,
Et 31 croceo fœtu 32 teretes circumdare truncos:
Talis erat species auri frondentis opacâ
33 Ilice: sic leni 34 crepitabat 35 bractea vento.
36 Corripit Æneas 37 extemplo, avidusque refringit
38 Cunctantem, et 39 vatis 40 portat sub tecta Sibyllæ.
41 Nec minus interea Misenum in littore Teucri
Flebant, et 42 cineri 43 ingrato 44 suprema ferebant.
Principio pinguem 45 tædis, et robore 46 secto

1 Ne mihi desis, ne me deseras. 2 Substitit. Captantes autem auguria & observantes stare immobiles aut sedere solebant. 3 Animadvertens. 4 Perseverent. 5 Allusum ad pullare augurium, quod felix habitum, si pulli pascerent. 6 Columbæ. 7 Prodibant, præcedebant. Enallage modi. 8 Acumine visus sui, id est, visu. 9 Observare. 10 Æneæ & Achatæ. 11 Deinde. 12 Columbæ. 13 Lacus illius in Campania, per quem dicitur descensus ad inferos, graviter olentis propter aquam sulphuream. 14 Erigunt. 15 Purum. 16 Postquam celeriter volaverant. 17 Ab Ænea. 18 Geminæ naturæ: quia aureum ramum habebat. Al. *geminæ*, sc. columbæ. 19 Locum sedendi capiunt, ad sedendum se demittunt. 20 Alio a viridi arbore colore, diversi coloris. 21 A qua arbore. 22 Splendor. Cic. pro Sextio. *Quem neque periculi tempestas, neque honoris* aura *potuit unquam de suo cursu dimovere.* Αυρος vetus vox Graeca *auram* significat. Scal. Poet. l. 4. c. 16. 23 Qualiter. A simili narrationem dilatat. 24 In sylvis. 25 Quia tunc maturum est. 26 Gluten. 27 Insolita. 28 Viscum. 29 Ipsi propria. 30 Quia ex stercore turdi, super arborum ramis delapso, nascitur. 31 Virgulto & glutino crocei coloris. 32 Oblongos & rotundos. Ecl. 8. *Incumbens tereti Damon, sic cœpit, olivæ.* 33 Se. in. 34 An non videris audire bracteati rami a ventis agitati crepitantem sonum ex literarum aspera constipatione? 35 Aurea ac tenuis lamina, id est, aureae frondes. 36 Celeriter rapit. Vehementiam & sedulitatem Ænae in diffringendo ramo ex voto, ostendit hoc verbo Virgilius. 37 Illico. 38 Ramum visum remorari pondere suo desiderium avidi Æneae, licet facile sequeretur. 39 Vaticinantis. 40 Ramum. 41 Nihilominus, quamvis Æneas abesset. Transit ad studia Trojanorum circa justa Miseni. 42 Cadaveri. 43 Minus grato amicis triste hoc ministerium exsequentibus. 44 Ultima officia, quae exequiae dicuntur, exhibebant mortuo Miseno. 45 Arboribus resinae plenis. 46 Fisso, ac in partes dissecto.

Ingentem struxêre 1 pyram: 2 cui frondibus 3 atris
Intexunt latera, et 4 ferales 5 ante cupressos
Constituunt, 6 decorantque super 7 fulgentibus armis.
Pars 8 calidos 9 latices et 10 ahena 11 undantia flammis
12 Expediunt, 13 corpusque lavant 14 frigentis et 15 ungunt.
Fit gemitus: 16 tum membra 17 toro 18 defleta reponunt;
19 Purpureasque 20 super vestes, velamina 21 nota
Conjiciunt. Pars ingenti subiêre 22 feretro,
Triste ministerium, et 23 subjectam more 24 parentum
25 Aversi tenuêre 26 facem. Congesta 27 cremantur
28 Thurea dona, 29 dapes, 30 fuso crateres 31 olivo.
Postquam collapsi cineres, et flamma 32 quievit;
33 Relliquias vino et 34 bibulam lavêre 35 favillam,

1 *Struem lignorum ad rogum instruendum.* Apparatus mortuorum, funus dicitur: extructio lignorum rogus: subjectio ignis, pyra: crematio cadaveris, bustum: locus, ustrina: operis constructio, sepulcrum; inscriptum nomen & memoria, monumentum. 2 Pyrae seu rogo. 3 Funereis, feralibus, viroris in atrum vergentis. 4 Tristes & funebres. 5 In anteriori parte, ut videantur. 6 Et exornant ad decus desuper. 7 In signum, quod iis egregie usus fuerat. Cum viris magnis una cremabantur, arma, vestes, equi, canes, & quae in vita erant carissima. Apud Indos & uxor amantissima. Cic. 5. Tusc. quaest. & 11. Æn. *galeas ensesque decoros*, &c. 8 Calida ablui & per intervalla inclamari solebant pro mortuis compositi, ne forte lateret vitalis spiritus obstructus, adeoque vivi cremarentur. 9 Aquas calefactas. Omnem autem humorem generali vocabulo *Laticem* appellari tradunt, ab eo, quod intra aliquid *latet*. 10 Ænea. 11 Ebullientia. 12 Expedire parant, proferunt. 13 Ex Ennii versu: *Tarquinii corpus bona fœmina lavit & unxit.* 14 Mortui. Calore enim vitali pulso, qui spiritus sedes habetur, friget corpus. 15 Ut facilius cremaretur. 16 Deinde. 17 Funebri, qui una cum cadavere cremabatur, id est, feretro. 18 Supremo fletu affecta. 19 Quas in vita in pretio habuerat. Viris illustribus vestes, quibus vivi utebantur, injectae? purpureae, praetextae, paludamenta: vide Pallantis funus lib. 11. Æn. 20 Corpus exanime. 21 Quia ipse ferebat. 22 Capulo, quo effertur corpus. *Feretrum* enim id omne dicimus, quod aliquid in pompa portatur. 23 Cadaveri. 24 Qui liberos suos inurunt. 25 Testati dolorem & se invitos id facere. 26 Taedam. 27 Cum cadavere. 28 Thura data. 29 Epulae, quibus mortuo parentatum erat. 30 Quia infundebant oleum cum crateribus. 31 Oleo ex oliva expresso. 32 Cum non esset amplius, quod urat. 33 Cineres, & si qua exstabant ossa. Respicit ad ritum ossa componendi, qui talis erat: primo bustum vino extinguebant, manes vocabant, lotis deinde manibus ossa legebant, lecta vino perfundebant & lacte, mox vento siccanda exponebant, siccata aromatibus & odoribus mista in unam reponebant, reliquiis lacrimas superfundebant. 34 Lambentem quod adhuc supererat, aut exorbentem seu imbibentem vinum, quod infundebatur. Ignita enim ac calida humorem omnem imbibunt, absumuntque. 35 Modicam flammam.

1 Ossaque 2 lecta 3 cado texit Choriaeus 3 aheno.
4 Idem ter socios 5 purâ circumtulit undâ,
6 Spargens rore levi et ramo 7 felicis olivæ:
8 Lustravitque viros, dixitque 9 novissima verba.
At pius Æneas ingenti mole sepulchrum
10 Imponit, 11 suaque arma viro, 12 remumque, 12 tubamque
13 Monte sub 14 aërio, 15 qui nunc Misenus ab 16 illo
Dicitur, æternumque tenet per sæcula nomen.
His actis, propere 17 exsequitur 18 præcepta Sibyllæ.
Spelunca 19 alta fuit, vastoque 20 immanis 21 hiatu,
22 Scrupea, 23 tuta lacu 24 nigro nemorumque tenebris:
25 Quam super haud ullæ poterant 26 impune 27 volantes
28 Tendere iter pennis: 29 talis sese 30 halitus atris
Faucibus effundens, supera ad 31 convexa ferebat.
(32 Unde locum 33 Graji dixerunt nomine 34 Aornon.)
Quatuor 35 hic primum 36 nigrantes terga juvencos
Constituit, 37 frontique 38 invergit vina sacerdos;

1 Miseni. 2 Collecta. 3 Vasculo, aut urna aerea: quandoque aurea condebantur cineres. 4 Chorineus. 5 Purgavit pollutos funere aqua saciata ab aspergillo felicis olivae: namque oleaster infelix. 6 Conspergens eos. 7 Oleae ad felicitatem facientis: quia pacem significat, & saucia consolidat. 8 Adspersit, aut purgavit circumeundo Trojanos. 9 Ultima, id est, conclamavit. Ilicet, & vale vale, vale. Æn. 11 lib. 10 Exstrui curat Miseno. 11 Propria instrumenta. 12 Insignia remigis & tubicinis: quia positus erat remex, & optimus tubicen. 13 Qui etiam ad hunc diem retinet nomen, & vulgo dicitur *Monte Miseno*, & *Capo Miseno*. 14 Alto: ut supra, *aerias Alpes*. 15 Mons. 16 Miseno, qui illic sepultus est. 17 Æneas. 18 Quae haec erant: *Duc nigras pecudes, ea prima piacula sunto.* 19 Profunda. 20 Terribilis. 21 Apertura, quasi ad devorandum parata. 22 Scruposa, seu asperis lapillis plena. Sunt enim *scrupoli* lapilli minuti, qui ambulantibus in calceos insiliunt; qui, quod pedibus molesti sunt, pro cura & sollicitudine frequenter usurpantur. 23 Cincta lacu & sylva. 24 Ex profunditate & umbris. 25 Super quam speluncam. Anastrophe. 26 Citra noxam. Fœtore enim & sulphureo halitu enecabantur. 27 Volucres, aves. 28 Volare. 29 Tam vehemens. Causa, cur aves ea loca adire non consueverint. 30 Odor & exhalatio. 31 Ad cœli curvitatem, ad aera. 32 De qua re, quia sine avibus esset. 33 Graeci. 34 Αορνον, avium expertem: ex *α* priv. & *ορνις, ορνιθος, avis*. Al. *Aornium*. 35 Ad introitum speluncae seu Averni. 36 Habentes terga nigra. Diti patri de nigra pecude sacrificabant, eidemque pocula mista mero & lacte libabant. Tibul. *Interea nigras pecudes promittite Diti, Et nivei lactis pocula mista mero.* 37 In frontem, media inter cornua fundit. 38 Inversa patera: contra in sacris supernis supina manu libatum: 4.. lib. *media inter cornua fundit*: hoc autem ad probationem victimarum, si non stupuissent, gratarum.

Et, summas carpens media inter cornua 1 sætas,
Ignibus imponit 2 sacris 3 libamina prima,
4 Voce vocans 5 Hecaten, 6 cœloque 7 Ereboque potentem.
8 Supponunt 9 alii cultros, tepidumque cruorem
Suscipiunt 10 pateris. Ipse 11 atri velleris agnam
12 Æneas 13 matri Eumenidum 14 magnæque sorori
Ense 15 ferit, 16 sterilemque tibi, 17 Proserpina, vaccam.
18 Tum 19 Stygio regi 20 nocturnas 21 inchoat aras,
Et 22 solida imponit taurorum viscera flammis.
Pingue 23 superque oleum 23 infundens 24 ardentibus extis.
25 Ecce autem, 26 primi sub lumina solis et ortus,
Sub 27 pedibus 28 mugire solum, et 29 juga cœpta moveri
29 Sylvarum, visæque 30 canes 31 ululare per umbram,
Adventante 32 Deâ. 33 Procul, ô, procul este, 34 profani,
Coclamat 35 vates, totoque absistite 36 luco;

1 Duros pilos. *Setæ* proprie duriores illi crassioresque qui in suum dorsis erecti stant, pili sunt: hic pro pilis boum usurpat Poeta. 2 Qui ad sacrificium ibi parati, instructique erant. 3 Appositive. 4 Cum clamore valido invocant. 5 Deam. 6 Apud superos (ubi *Luna* dicitur, & in terris, ubi *Diana*) potestatem habentem, quamdiu supra nostrum Horizontem conspicua est Luna. 7 Apud tenebras inferorum (ubi *Proserpina* appellatur) quando sub terra demersa Antipotibus nostris lumen praebet. *Erebus* proprie infernalis fluvius est. 8 Clanculum ponunt, ut ultro ineant mortem. 9 Sacrificuli. 10 In vasa patentia. 11 Concolorem agnam. 12 Quia Sibylla caetera curaverat. 13 Matri Furiarum, id est, Nocti, quae furias parit fovetque. Nocte autem Furias natas volunt, quae per Antiphrasin Graece Ευμενίδες dicuntur, *quod immites* sint, & *implacabiles*, terreantque & petant semper mortalium animos: ut supra diximus. 14 Terrae, quae noctis soror fingitur, quia ex umbra ejus nox vicissim nata est. 15 Caedit, mactatque. *Feriri* enim, cum occiduntur, animalia dicuntur. 16 Στεῖραν βοῦν, Odyss. κ. Junoni infernae propriam: infœcundam infœcundae, sterilem illi, quae nunquam enixa est: taurum Proserpinae, ut Plutoni taurum. 17 Quae inferorum Dea es. 18 Deinde. 19 Regi infernali Plutoni, qui Stygi, Acheronti, & reliquis inferorum fluviis dominatur. 20 Quae tota nocte arderent, in quibus noctu sacrificaretur: *vel*, nocturnas, id est, inferis dicatas. 21 Instituit. 22 Holocaustum. 23 Superfundens. Tmesis. 24 Dum exta arderent. 25 Exactis sacris, horrenda signa, adventus Proserpinae praenuntia, aptis translationibus narrat. 26 Paulo ante, priusquam Sol oriretur. 27 Sibyllae & Æneae. 28 Cœpit quasi sonitum taurinum edere. Remota Metaphora, a bobus sumpta ad terram; ut l. 4. Æn. v. 490. 29 Colles montium sylvosorum. 30 Stygiae canes, Furiae. Lucan. *Stygiasque canes in luce superna Destituam.* 31 Lugubrem vocem emittere. 32 Proserpina. 33 Quod in sacris fieri solet, *profanos arcet*, heroa suum *hoc agere* monet. 34 Sacris non initiati. 35 Sibylla. 36 Dianae sacro.

1 Tuque 2 invade viam, vaginâque eripe 3 ferrum:
Nunc 4 animis opus, Ænea, nunc pectore 5 firmo.
6 Tantum effata, furens antro se immisit aperto.
7 Ille ducem haud timidis vadentem passibus æquat.
8 Di, quibus imperium est animarum, umbræque 9 silentes,
Et 10 Chaos, et 11 Phlegethon, loca 12 nocte tacentia 12 late;
Sit mihi fas 13 audita loqui: 14 sit 15 numine vestro
16 Pandere res 17 altâ terrâ et caligine mersas.
18 Ibant obscuri sola sub nocte per 19 umbram,
Perque domos Ditis 20 vacuas, et 21 inania regna:
Quale per 22 incertam lunam sub luce 23 malignâ
Est iter in sylvis, 24 ubi cælum 25 condidit 26 umbrâ
Juppiter, et rebus nox abstulit 27 atra 28 colorem.
29 Vestibulum ante ipsum primisque in 30 faucibus Orci,

1 Sacris initiate. 2 Audacter ingredere. 3 Quo mactasti agnam. Daemones an sentiant dolorem, laedantur, ensem horreant, differit Coel. Rhod. l. 2. c. 8. haec noster ex opinione Platonicorum, infra sanior, *frustra ferro diverberat umbras.* 4 Audacia & animositate adversus terrores & mortuorum spectra obvia. 5 Egregie confirmato contra quaevis pericula iis virtutibus quibus animosum pectus fultum esse decet. 6 Et non pluribus Sibylla Æneam allocuta projicit se in Averni fauces, comite Ænea. 7 Æneas Sibyllam vatem, cujus ductu per singula inferorum loca penetrat, vadentem passibus audacibus aequis consequitur, id est, audacter ingredientem animose consequitur. 8 Pie, nec nisi veniam praefatus, accedit ad inferorum arcana retegenda. Plutonem & Proserpinam precatus, mox umbras, inde vastam voraginem & indigestam primae materiae molem, hic loca ipsa & lacus. 9 Quoniam umbrae substantiae sunt incorporeae, quae vocem emittere nequeunt, *Silentes* a Poetis vocantur. 10 Origo rerum confusa. 11 Inferorum fluvius, qui flammis aestuantibus rapidus fingitur. 12 Nocte perpetua. 13 Quae de inferis audiverim. 14 Sc. *fas.* 15 Vestro nutu & benevolentia. 16 Aperire & manifestare. 17 Profunda terrae caligine. Est autem inferorum periphrasis. Q. d. liceat inferorum res mortalibus aperire. 18 Æneas & Sibylla. 19 Sylvarum & terrae, id est, per profundi specus caliginem. 20 Corporibus sc. ubi umbrae tantum & simulacra. 21 Simulacra enim illic sunt, quae inania sunt. 22 Dubiam, & per subjectas nubes interceptam neque apparentem. 23 Exigua, obscura, non praebente sui copiam. Metaphora, cum proprie *malignus* idem sit quod asper, difficilis & invidus. 24 Postquam. 25 Abscondit. 26 Sc. *terræ*, id est, nocte, quae nihil aliud quam terrae umbra est. 27 Caliginosa, qua nihil per noctis tenebras in oculos incurrit. 28 Discretionem colorum. 29 Primum inferorum aditum. Quoniam autem mos fuit veteribus Romanis vestibula & atria signis & tabulis exornare, ut sc. essent, quae exspatiantium oculos delectarent: ita Poeta monstrorum formis, quæ mortalibus pestes sunt, vestibulum tribuit. 30 Angustiis vel ingressu inferni.

Luctus et 1 ultrices 2 posuêre cubilia Curæ :
3 Pallentesque 4 habitant Morbi, 5 tristisque Senectus,
Et Metus, et 6 male suada Fames, et 7 turpis Egestas;
8 Terribiles visu formæ; Lethumque, Laborque:
9 Tum 10 consanguineus Lethi Sopor, et 11 mala mentis
Gaudia, 12 mortiferumque 13 adverso in limine Bellum,
14 Ferreique Eumenidum 14 thalami, et 15 Discordia 16 demens,
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In 17 medio ramos 18 annosaque brachia 19 pandit
20 Ulmus 21 opaca, 22 ingens: quam sedem Somnia vulgo
23 Vana 24 tenere ferunt, 25 foliisque sub omnibus hærent.
Multaque præterea variarum monstra ferarum,
26 Centauri in 27 foribus 28 stabulant, 29 Scyllæque 30 biformes,

1 Quæ animum excarnificant & stimulis fodiunt. 2 Domicilium, sedem ceperunt. 3 Homines pallidos reddentes. 4 Sc. *hic*. 5 Morosa, querula, difficilis. 6 Per egestatem miseros mortales ad furta, cædes, rapinas, injurias, aliasque malas artes impellens. 7 Per quam homines rebus turpibus sese dant, atque ita malis artibus victum quærunt. 8 *Non re terribiles, sed visu*, inquit Seneca 104. Epist. quem adi. 9 Præterea. 10 Germanus Mortis. Κατιγνητ⊙ θανατοιο. Hesiodus. 11 Ex sceleribus provenientia, seu ex flagitiis perpetratis concepta: cum admissa scelera pœnitudo & luctus sequi debeat. Illud vero male perditorum hominum est: quos nulla pravi conscientia remordet, neque supplicia futura terrent. 12 Mortem adferens, seu exitiale, quod pacis & concordiæ artibus adversetur, illisque se medium opponat. 13 Contra enim stat, atque e regione pugnat. 14 Cubilia dura Furiarum, id est, in quibus Furiæ natæ esse, & habitare dicuntur. Virgines enim Furiæ non norunt thalamos. 15 *Et scissa gaudens vadit Discordia palla*. l. 8. Æn 16 Reddens homines dementes. 17 Vestibulo. Namque illa ante vestibulum. 18 Ramos annis ac temporis diuturnitate mire augmentatos, & patulos brachiorum instar. Metaphora. 19 Extendit. 20 Hæc arbos sterilis est, quam proinde recte Somniorum fecit sedem, quod sc. sterilia sint somnia & vana, quæ per somnum videmus, nisi divinum habeant testimonium. 21 Frondibus sc. quia ramis patulis & effusis erat. 22 Valde magna. 23 Quibus fides adhibenda non est, eo quod dubiam nimis habeant interpretationem. 24 Occupare dicunt Poetæ. 25 Ulmi. 26 Ixionis & Nubis filii, superne humana forma; infernè equina: απο τȣ κεντειν, id est, *stimulando*, quod primi equos ascendisse, eosque stimumulis propulisse dicantur. 27 Orci. 28 Stabulum & sedem habent. Apte, quia inferna parte equi. 29 Una Nisi, Megarensium regis, filia, quæ ob ademptos patri capillos auteos eosdemque fatales in alaudam conversa est. Ovid. Met. 8. altera Phorci filia, quam cum Glaucus, Circe spreta, amaret, illa veneficiis, dum se in fonte lavaret, in monstrum canibus inguina succincta mutavit: estque in mari Siculo ad promontorium Pelorum humana figura saxum cavernosum, ad quod maris æxtuosi fluctus refracti latratum canum repræsentant. Ovid Met. l. 14. Virg. Æn. 5. 30 Geminam formam habentes: nam una in alaudam, altera in marinum monstrum mutata est.

Et 1 centum geminus Briareus, ac 2 bellua 3 Lernæ
4 Horrendum stridens, 5 flammisque armata 6 Chimæra:
7 Gorgones, 8 Harpyiæque, et forma 9 tricorporis umbræ.
Corripit 10 hic subita trepidus formidine 11 ferrum
Æneas, 12 strictamque aciem venientibus offert,
Et, ni 13 docta 14 comes 15 tenues sine corpore 16 vitas
17 Admoneat volitare 18 cavâ sub imagine formæ,
17 Irruat, et 19 frustra ferro 17 diverberet umbras.
20 Hinc via, 21 Tartarei quæ 22 fert 23 Acherontis ad
undas:
Turbidus hic 24 cœno 25 vastâque voragine gurges
26 Æstuat, atque omnem 27 Cocyto eructat arenam.
28 Portitor has horrendus aquas et flumina servat
Terribili 29 squalore Charon: 30 cui plurima 31 mento
32 Canities inculta jacet: 33 stant lumina, flammæ:
Sordidus ex humeris 34 nodo dependet amictus.
35 Ipse 36 ratem conto subigit, 37 velisque ministrat,
Et 38 ferrugineâ subvectat 39 corpora cymbâ,

1 Centimanus, (& secundum quosdam) etiam centiceps. 2 Hydra multiceps. 3 Paludis sc. id est, quæ interempta fuit ab Hercule in Lerna palude. Hoc monstrum alii C. alii LXX. nonnulli VII. capitum fuisse tradunt, & inter ea unum immortale. Hoc amplius, uno ejus reciso capite, tria renascebantur. 4 Horrende. Enallage partis. 5 Πνεωσαν πυρ. Hesiod. Et Hom. Iliad. 9 Lucret. l. 6. *Prima leo, postrema draco, media ipsa Chimæra.* 6 Mons Lyciæ, qui flammas evomit instar Ætnæ Siculi, Poetæ finxere esse monstrum, cujus prima pars leo: media capra: postrema Draco. 7 Medusa, Sthenyo, Euryale, filiæ Phorci. 8 De his dictum 3. l. Æn. 9. Geryonis & Herili. 10 Ubi nunc sunt monstra. 11 Gladium, quem vagina eripere jusserat supra Sibylla. 12 Acumen gladii evaginatum ad se ptoperantibus objicit. 13 Perita rerum infernarum. 14 Sibylla. 15 Umbras, *ειδωλα*, quippe quæ nec carnem, nec ossa habeant: unde prius *inania regna* dixit. 16 Animas. 17 Admonuisset, irruisset in ea monstra, & diverberasset. Enallage temporis. 18 Inani, non habente corpora, sed umbras tantum. 19 Cum substantiæ sunt plane incorporeæ, quæ nec tangi, nec lædi possint: quare & a Græcis *σκιαι* dicuntur. 20 Sc. *est.* 21 Qui ex inferiore Tartaro emanat & profluit. 22 Inducit. 23 Fluminis infernalis. De fluviis infernis quid opinati veteres, lege Macrob. c. 10. l. 1. de Somnio Scipionis, qui Acheron, Lete, Phlegethon, Cocytus & Styx. 24 Luto. 25 Profunda ingurgitatione vertex aquarum absorbens & ingurgitans ea, quæ incidunt in eum. 26 Æstum & fervorem suum exercet, id est, ebullit, agitatur. Metaphora a colore ad maris æstum. 27 In Cocytum. 28 Transvector umbrarum in ulteriorem fluminis ripam, & magister portus. *Portitor* proprie is dicitur, qui portorium, id est, fructus pecuniarios ex portu conduxit: sic a *portu* dictus. 29 Immunditia. 30 Charonti. 31 Per mentum. 32 Incana barba. 33 Et cui oculi horrent & arrecti sunt igni emicanti. 34 Per nodum, quo connexus est. 35 Charon. 36 Scapham, qua animas traducit, sude propellit, gubernat. 37 Per vela, aut ministerio fungitur circa vela. 38 Navicula fusci coloris, nigra, tristi. *Cymba* proprie, navis piscatoriæ genus est. Hic autem pro portitorum navicula accipitur: qua lacus aut amnes transjiciuntur. 39 Simulacra corporum.

Jam senior: sed cruda 1 deo 2 viridisque 3 senectus.
4 Huc omnis turba ad 5 ripas 6 effusa ruebat,
7 Matres atque viri, 8 defunctaque corpora vitâ
9 Magnanimûm heroum, pueri innuptæque puellæ,
10 Impositique rogis juvenes ante ora parentum:
11 Quam multa in sylvis autumni frigore primo
12 Lapsa cadunt folia, 13 aut ad terram 14 gurgite ab-
alto
15 Quam multæ 16 glomerantur aves, ubi 17 frigidus
annus
Trans 18 pontum 19 fugat, et terris immittit 20 apricis.
21 Stabant orantes primi 22 transmittere cursum,
23 Tendebantque manus 24 ripæ ulterioris amore.
25 Navita sed 26 tristis nunc hos, nunc accipit illos:
Ast 27 alios longe 28 summotos 29 arcet arenâ.
Æneas (30 miratus enim, motusque 31 tumultu)
Dic, ait, ô virgo, quid 32 vult 33 concursus ad amnem?
Quidve petunt animæ? vel quo discrimine ripas
34 Hæ 35 linquunt; 36 illæ remis 37 vada 38 livida
39 verrunt?
Olli sic breviter fata est 40 longæva 41 sacerdos:

1 Charonti, Deorum ministro. 2 Perpetua, quia Deus est. 3 Sc. *est.* 4 Ad hunc. 5 Acherontis. 6 E corporibus. 7 Fœmellæ & masculi. A sexu. 8 Quæ jam expleverant officium vitæ, id est, simulacra eorum. 9 A generis splendore. 10 Filii a parentibus terra conditi. 11 Quantum. Duplici comparatione umbrarum ad amnem venientium vim proponit. 12 Labentia. 13 Altera collatio ab avibus, gregatim sub tempus vernum tepidius cœlum petentibus. 14 Mari 15 Ορνιθες ὡς Αἵτ᾽ ἐπεὶ, τον χειμῶνα φυγον. Iliad. 3. 16 Confertim volant, in modum glomeris advolvuntur. *Glomerare* proprie est implicare, & in globi figuram inducere filum. 17 Hyems. Totum pro parte. 18 Mare, ad quærendum aerem temperatiorem. Species pro genere; cum proprie *Pontus* sit interior maris pars inter Chersonesum & Euxinum. 19 Aves. 20 Soli expositis, sine frigore in Africa. 21 Tam multi certatim orabant Charontem. 22 Ut primi trajicerentur. 23 Extendebant, supplicantium more. 24 Quia volebant transmitti ad locum ipsis debitum. 25 Portitor Charon. 26 Asper, acerbus. 27 Inhumatos & insepultos. 28 Submotos a cymba. 29 Tenet in litore arenoso. 30 Sc. *erat.* 31 Multitudine animarum, tumultuose ad scapham properantium. 32 Prætendit. 33 Animarum. 34 Quædam ex illis. 35 Quia vident se non posse transmitti. 36 Aliæ. 37 Stygem & Cocytum inferorum amnes. *Vadum* proprie est fluminis fundum solidum, quod in eo sine periculo *vadatur.* 38 Subnigra: fortassis a morte, quam nonnunquam *lividam* dicimus, quod ea vada non nisi mortui trajiciant. Proprie enim *lividum* dicimus colorem carnis subnigræ ex ictu baculi aut fustis. A quo deinceps invidos solemus *lividos* appellare, quod in eorum vultibus illum colorem communiter videamus. 39 Transmittunr, navigant. Meraphora a purgantibus pavimenta scopis, quod proprie est *verrere.* 40 Πολυχρο-νιωτατη παρθενος: quæ sæcula septem seu 700. annos vixerat, Ovid. 14. Met. 41 Sibylla.

1 Anchisâ generate, Deûm 2 certissima proles,
3 Cocyti stagna 4 alta vides, Stygiamque paludem;
Di cujus jurare timent et 5 fallere numen.
6 Hæc 7 omnis, quam cernis, 8 inops 9 inhumataque turba est:
10 Portitor ille, Charon: hi, quos vehit, unda, 11 sepulti.
Nec ripas 12 datur horrendas et 13 rauca fluenta
14 Transportare prius, quam 15 sedibus ossa quiêrunt.
Centum 16 errant 17 annos, 18 volitantque hæc littora circum:
19 Tum demum 20 admissi 21 stagna exoptata 22 revisunt.
23 Constitit Anchisâ 24 satus, et vestigia pressit;
Multa 25 putans, 26 sortemq. animo miseratus 27 iniquam.
Cernit ibi mæstos, et 28 mortis honore carentes,
29 Leucaspim, et Lyciæ 30 ductorem 31 classis 29 Orontem:
Quos 32 simul a Trojâ ventosa per æquora vectos
Obruit 33 auster, aquâ involvens navemque virosque.
34 Ecce 35 gubernator sese Palinurus 36 agebat:
Qui 37 Libyco 38 nuper cursu, 39 dum sidera servat,

1 Æneæ periphrasis. 2 Cui vivo inferos adire datur. 3 Fluvii infernalis. 4 Profunda. 5 Pejerare. Qui autem pejerabat, annum unum & dies novem, nectare & ambrosia interdictus, Deorum epulis arcebatur. Hic vero honos Stygi habitus propter auxilium, quod Jovi adversus Titanas tulerunt Stygis filiæ Vis, Robur, Victoria. Apollo sive Sol. apud Ovid. 2. Met. Phaetontem filium, cui quidvis daturum promiserat, quod ille petivisset (petivit autem adolescens temerarius ad unum diem moderamen cursus ejus) sic alloquitur. *Quid mea colla tenes blandis, ignare, lacertis? Ne dubites, dabitur (Stygias juravimus undas) Quodcunque optaris: sed tu sapientius opta.* 6 Respondet ad id, quod rogarat Æneas. *Quid vult concursus ad amnem?* 7 Tota. 8 Sine terra, aut sine ope & auxilio, id est, paupercula. 9 Insepulta. 10 Portus observator & transvector. 11 Sc. *sunt.* 12 Permittitur Charonti. 13 Rauce resonantia ob fluctus. 14 Sc. *alias.* 15 Sc. *suis*, id est, sepulchris. 16 Insepulti. 17 Continuos. 18 Præcipitanter volvuntur: quippe umbræ & substantiæ incorporeæ. 19 Deinde tandem, centum annis exactis. 20 In cymbam. 21 Lethes sc. per quam oblivionem malorum imbibunt. 22 Navigant. 23 Cogitabundus. 24 Progenitus, Æneæ periphrasis. Ut supra, *Anchisa generate.* 25 Reputans animo. Simplex pro composito. 26 Eorum sc. ob carentiam sepulchri illic vagabantur. 27 Ubi hæ admittuntur, illæ arcentur; *vel*, ubi mortui plectuntur ob peccatum vivorum, qui funera exsequi neglexerunt. 28 Sepultura. 29 De his lib. 1. Æneid. 30 Gubernatorem, nauclerum. 31 Navis. Ut l. 1. *Unam, quæ Lycios, fidumque vehebat Oronten*, &c. 32 Cum Ænea. 33 Ventus. Species pro genere. 34 Attentionis particula ad congressum Palinuri & Æneæ narrandum se accingit. 35 Olim, dum vita maneb t. 36 Errabundus obibat, impellebat, ibat. Terent. Andr. *Quo hinc te agis?* 37 In trajectu e Sicilia in Italiam per mare Libycum seu Tyrrhenum. 38 Paulo ante. 39 Observat. Quia dictum est l. 5. *Oculosque sub astra tenebat.*

1 Exciderat puppi, 2 mediis effusus in undis.
3 Hunc ubi vix multa 4 mæstum cognovit in 5 umbrâ,
Sic 6 prior alloquitur: Quis te, Palinure, Deorum
Eripuit nobis, medioque 7 sub æquore 7 mersit?
Dic age, namque mihi, 8 fallax haud ante repertus,
Hoc uno responso animum delusit Apollo,
Qui fore te 9 ponto incolumem, 10 finesque canebat
Venturum 11 Ausonios: en hæc promissa 12 fides est?
13 Ille autem: Neque te 14 Phœbi cortina fefellit,
Dux 15 Anchisiade, nec me Deus æquore mersit.
Namque gubernaclum multâ vi forte revulsum,
Cui datus hærebam custos, 16 cursusque regebam,
17 Præcipitans traxi mecum. 18 Maria aspera juro,
Non ullum pro 19 me tantum 20 cepisse timorem,
21 Quam tua ne, spoliata 22 armis, 23 excussa magistro,
24 Deficeret 25 tantis navis surgentibus undis,
Tres 26 Notus 27 hybernas immensa per æquora noctes
Vexit me violentus aquâ: 28 vix 29 lumine quarto
Prospexit Italiam summâ sublimis ab undâ.
30 Paullatim adnabam 31 terræ: et jam 32 tuta tenebam;
Ni 33 gens crudelis madida cum veste 34 gravatum,
35 Prensantemque 36 uncis manibus capita aspera 37 montis
38 Ferro invasisset, 39 prædamque ignara putasset.

1 Ut 5. lib. sub exitu. 2 Projectus in mare, dum, esset in medio undarum. 3 Palinurum. 4 Quod honore sepulturæ defraudato, trajectus negatus esset. 5 Inferorum caligine. 6 Quam ille loqueretur. 7 Submersit. Tmesis. 8 Mendax, deceptorius. 9 Mari salvum & superstitem. 10 Sc. *ad* vel *in*. 11 Italicos. 12 Al. *fidesque*. 13 Palinurus respondit. 14 Locus secretior, unde Phœbus responsa seu oracula dabat. Hic autem pro ipso oraculo ponitur. Vide l. 3. 15 Ab Anchisa genite. 16 Navium. 17 Præcipitans gubernaculum: aut me, id est, præcipitans, præceps cadens. 18 Per maria. 19 Salute mea. 20 Sc. *me*. 21 Quantum ceperim, ne navis tua, &c. 22 Clavo, gubernaculo. 23 Cui excussus magister sive gubernator est. Hypallage. 24 Periret, periclitaretur. 25 Quantas Palinurus existimaverat orituras: unde nusquam amittebat oculos, quia noluit *confidere monstro*, ut dictum est in 5. sed serenitas inducta erat per Neptunum precibus Veneris, quod nescivit Palinurus. 26 Ventus, species pro genere. 27 Procellosas, asperas. 28 Cum difficultate. 29 Die. Cic. pro Rab. *Si te secundo* lumine *hic offendero, moriere.* 30 Quia fretus erat gubernaculo. 31 Ad terram. 32 Sc. *loca*, aut *litora*, ubi salvus esse poteram: & ita verus erat Apollo, nec submersus erat: sed, ut dicetur, a Veliensibus occisus. 33 Veliensium in Lucania. 34 Sc. *me*. 35 Identidem apprehendere conantem. 36 Incurvis, quæ in modum humanarum manuum ferro fabricantur, aduncis velut digitis, & in undas mittuntur. 37 Saxosi sc. id est, saxum. 38 Ense. 39 Habere corpus meum, quod prædaretur, *vel*, prædonem e navi dejectum.

Nunc 1 me fluctus habet, versantque in 2 littore venti,
3 Quod te per cæli 4 jucundum lumen, et 5 auras,
Per genitorem oro, per spem 6 surgentis 7 Iüli;
Eripe me his, 8 invicte, 9 malis: aut tu mihi 10 terram
Injice, namque potes; 11 portusque require 12 Velinos,
Aut tu, si qua 13 via est, si quam tibi Diva 14 creatrix
Ostendit, (neque enim credo sine 15 numine Divûm
Flumina tanta 16 paras Stygiamque 17 innare paludem)
18 Da dextram misero, et tecum me tolle per undas;
19 Sedibus ut saltem 19 placidis 20 in morte quiescam.
Talia fatus 21 erat, 22 cœpit cum talia 23 vates:
24 Unde hæc, ô Palinure, tibi tam 25 dira cupido?
26 Tu Stygias 27 inhumatus aquas, amnemque 28 severum
29 Eumenidum adspicies, 30 ripamve 31 injussus 32 abibis?
33 Desine fata Deûm flecti sperare precando:
Sed cape dicta memor, 34 duri solatia casus.
Nam tua 35 finitimi, longe lateque per urbes
36 Prodigiis acti cælestibus, ossa 37 piabunt;

1 Corpus meum insepultum: nam in umbra nunc loquebatur. 2 Ad quod cadaver appulsum erat. 3 Quocirca. Epilogus constans obtestatione, ut humo mandetur corpus, & justa funebria sibi præstentur. 4 Ad differentiam tristis illius & injucundæ auræ, quæ apud inferos esse dicitur. 5 Vitales sc. quas adhuc carpis. 6 Crescentis in annos & virtutes. 7 Ascanii. 8 Voti qui ubique compos, qui etiam ad inferos descenderis. 9 Quæ vides me pati & passurum. 10 Hinc dicebantur *humati*, quos humus seu terra injecta contegeret. Levissimum saltem sepulturæ genus postulat. Si quis enim in cadaver insepultum incidisset, nefas erat præterire, terræ gleba non injecta, aut pulvere, aut arena; quod præcidanea porca expiandum erat. 11 Invenies autem cadaver meum in portu Velino. Monstrat locum, ut demat laborem sciscitandi & quærendi cadaveris. 12 Qui postea Velini dicentur. *Velia* Lucaniæ oppidum est. 13 Ratio aut modus faciendi est. 14 Rerum sc. id est, mater tua Venus. 15 Nutu & voluntate Deorum, *ux αvsu θεων:* dicitur de iis, qui circa humanam industriam magni aliquid consequuntur. 16 Tentas. 17 Navigare. 18 Præsta auxilium mihi misero. Est enim *dextra* virtuti, fidei, auxilio, & omnibus rebus auspicatis consecrata. 19 In campis Elysiis. 20 Qui in vita nunquam quievi. 21 Palinurus. 22 Sc. *fari.* 23 Sibylla. 24 Orta est tibi? 25 Execrabilis cupiditas transmittendi Stygem. 26 Qui non es de genere Deorum. 27 Insepultus. 28 Tristem, Styga sc. aut Cocytum, unde Furiæ accendunt faces. 29 Circa quem habitant Eumenides, id est, Furiæ. 30 Ad ripam ulteriorem. 31 Sine jussu Deorum. 32 [illegible] loco tibi destinato per centum annos. 33 Concludit fatum immutabile esse, sc. ut insepulto trajectus concederetur: proinde non esse, cur precando fatiget. 34 Immutabilis. 35 Ejus loci sc. id est, Campani & Lucani, ubi corpus tuum insepultum jacet. 36 Ostentis de coelo venientibus (unde pestis immitteretur) territi, impulsi: Lucanis enim oraculum de sedanda gravi pestilentia, quæ apud eos grassabatur, consultentibus, respondit oraculum placandos esse manes Palinuri a Veliensibus interfecti; illi itaque lucus prope Veliam dicatus & erectum cenotaphium. 37 Purgabunt.

Et 1 statuent tumulum, et tumulo 2 sollemnia mittent;
3 Æternumque locus Palinuri nomen habebit.
His 4 dictis 5 curæ 6 emotæ, pulsusque parumper
7 Corde dolor tristi: gaudet 8 cognomine terrâ.
9 Ergo iter inceptum 10 peragunt, fluvioque propinquant.
11 Navita 12 quos jam inde ut Stygia prospexit ab undâ
Per 13 tacitum nemus ire, pedemque advertere ripæ,
Sic prior aggreditur dictis, atque 14 increpat 15 ultro:
Quisquis es, armatus qui 16 nostra ad flumina tendis,
Fare age, quid venias: jam istinc et comprime gressum.
Umbrarum hic locus est, Somni Noctisque 17 soporæ:
Corpora 18 viva 19 nefas Stygiâ vectare 20 carinâ.
Nec 21 vero 22 Alciden me sum 23 lætatus 24 euntem
Accepisse 25 lacu, nec Thesea 26 Pirithoumque:
27 Dis quamquam geniti, atque invicti viribus essent.
28 Tartareum ille manu custodem in vincla petivit;
Ipsius a solio 29 regis 30 traxitque 31 trementem:
32 Hi 33 dominam 34 Ditis thalamo deducere adorti.
Quæ contra breviter fata est 35 Amphrysia vates:
36 Nullæ 37 hic insidiæ tales, absiste 38 moveri:

1 Constituent sepulchrum condito corpore, aut κενοτάφιον. 2 Sacra funebria persolvent. 3 In æternum. Adverbium est. 4 Verbis Sibyllæ. 5 Palinuri. 6 Emotæ sunt a præcordiis. 7 De corde. 8 Quod habiturus sit terram sibi cognominem. 9 Quia utcunque placatus erat Palinurus. 10 Pergunt ire ad fluvium, qui ipsis trajiciendus erat. 11 Nauta seu portitor Charon. 12 Sibyllam & Æneam. 13 Ubi sunt alta silentia, ubi nullus neque cantus, neque garritus volucrum auditur: vel, ipsos tacitos & silentio accedere ad ripam Stygis. 14 Immani sono reprehendit & incusat. Metaphora. *Increpare* enim proprie est, crepitum quacunque ratione reddere. 15 Prior, non compellatus, aut offe sus. 16 Infernalia & mortuis duntaxat pervia. 17 Soporiferæ, quæ soporem affert. 18 Viventium. 19 Sc. *est*. Ab illicito. 20 Navi. 21 Certe. 22 Herculem. Vide supra v. 122. 23 Anno enim integro in compedibus fuit Charon, quod Herculem trajecisset. 24 Transeuntem vi sua ad inferos. 25 Stygio. 26 Socium Thesei. 27 Hercules & Pirithous Jove sati, Theseus Ægeo, ut alii, Neptuno. 28 Cerberum Hercules petivit, ut vinciret manu sua. Hercules enim jussu Euristhei, perpurgato jam Augiæ stabulo, confectaque hydra, ad inferos descendisse fertur. Cerberumque, canem tricipitem, ab inferis ad superos traxisse. 29 Plutonis. 30 Eum ad superos ab inferis. 31 Præ timore. 32 Theseus & Pirithous descendebant rapturi Proserpinam. 33 Inferorum. 34 De thalamo Plutonis rapere per insidias conati sunt. Ab illicito. 35 Apollinea a ab *Amphryso* fl. Thessaliæ, juxta quem Apollo pavit Admeti armenta, & Sibyllam de concubitu sollicitavit. Vide Ov. 14. Met. 36 Respondet Sibylla ad impietatis exempla posterius enumerata, ut, priusquam ad priora veniat, periculorum securum reddat Charontem. 37 In nobis. 38 Commoveri.

Nec vim 1 tela ferunt : 2 licet ingens janitor antro
Æternum latrans 3 exsangues terreat umbras :
4 Casta licet 5 patrui servet 6 Proserpina 7 limen.
Troïus Æneas , pietate insignis et armis ,
Ad 8 genitorem 9 imas 10 Erebi descendit ad umbras.
Si te 11 nulla movet 12 tantæ pietatis imago ,
13 At 14 ramum hunc (15 aperit ramum qui veste latebat)
Agnoscas. 16 Tumida ex irâ 17 tum 18 corda 19 residunt.
20 Nec plura his . 21 Ille admirans 22 venerabile donum
Fatalis 23 virgæ , 24 longo post tempore visum ,
Cæruleam 25 advertit 26 puppim , 27 ripæque propinquat :
Inde alias 28 animas , quæ per 29 juga longa 30 sedebant,
31 Deturbat , 32 laxatque foros : simul accipit 33 alveo
34 Ingentem Ænean. 35 Gemuit sub 36 pondere cymba
37 Sutilis , et 38 multam accepit rimosa 39 paludem.
Tandem trans fluvium incolumes 40 vatemque virumque
41 Informi limo 42 glaucaque 43 exponit in 44 ulvâ.

1 Arma nostra invasiva. Respondet ad id , quod Charon de armis objecerat. 2 Cerberus , per nos , antro tutus maneat. 3 Sine sanguine , id est , simulacra mortuorum. 4 Quia sterilis : ideo ei casta juvenca sacrificabatur. 5 Fratris patris sui Plutonis , qui eam rapuit , Jovis ex Cerere filiam. 6 Jovis & Cereris filia , quæ in Sicilia a Plutone patruo suo rapta fuit. Vide Claud. & Ovid. Fast. 4. Cic. Ver. 4. 7 Domum. Synecdoche. 8 Patrem suum Anchisen visendum. 9 Ad intimas umbras inferni. 10 Pars est inferorum Erebus , ubi sedes eorum , qui bene vixerunt. 11 Nullo modo commiseratione afficit. 12 Quanta est in Ænea Pietate enim motus ad inferos descendit Æneas. 13 Saltem. 14 Aureum & fatalem: quem qui habent , libere ad inferos accedere possunt. 15 Et hoc dicens , profert , aut deregit ramum , qui sub veste Æneæ occultatus erat. 16 Rabida. 17 Viso ramo. 18 Charontis. 19 Sedantur. 20 Sc. *dixit* , aut *fecit*. 21 Charon. 22 Veneratione dignum , quod sibi Proserpina afferri volebat. 23 Rami. 24 Tandem post multos annos conspectum. 25 Ad Æneam & Sybillam. 26 Navem. Synecdoche. 27 Ad ripam. 28 Defunctorum. 29 Remigum in navibus sedilia , transtra. 30 Ut transmitterentur. 31 Dejicit. 32 Evacuat navium tabulata , vel loca in navi apertiora , inter quæ perambulatur. Multitudine enim remota quasi laxantur spatia. 33 In cymbam , naviculam. Propert. *Aut quidnam fracta gaudes , Neptune , carina , Portabat sanctos alveus ille viros* . 34 Gravem secundum modum alvei, quo non nisi umbræ transferri solebant. 35 Sonitum dedit Metaphora. 36 Æneæ insilientis. 37 Consuta , & parum compacta. 38 Rimas agens , sive rimis plena hausit multum aquæ paludis Stygiæ. 39 Partem palustris aquæ. Synecdoche. 40 Sibyllam , & Æneam. 41 In limo sine forma seu pulchritudine. 42 Marini coloris , sive ex albo & viridi mista. 43 Charon. 44 Herba palustri.

1 Cerberus hæc 2 ingens latratu regna 3 trifauci
Personat ; 4 adverso recubans immanis in antro.
Cui vates , 5 horrere videns jam 6 colla 7 colubris ,
Melle 8 soporatam et 9 medicatis frugibus 10 offam
Objicit. 11 Ille fame 12 rabidâ 13 tria guttura 14 pandens
Corripit 15 objectam , atque 16 immania terga 17 resolvit
18 Fusus humi , 19 totoque ingens extenditur antro.
20 Occupat Æneas 21 aditum , 22 custode sepulto ,
23 Evaditque celer 24 ripam 25 irremeabilis undæ.
26 Continuo auditæ 27 voces , 28 vagitus et ingens ,
29 Infantumque animæ flentes 30 in limine primo :
Quos dulcis vitæ 31 exsortes , et 32 ab ubere raptos ,
33 Abstulit 34 atra dies , et funere 35 mersit 36 acerbo.
37 Hos juxta 38 falso 39 damnati crimine mortis.
Nec 40 vero hæ sine sorte 41 datæ , sine 42 judice , sedes.

1 Ditis triceps canis : ut signet mortem genituræ , casus , fati. Hor. 13. Od. l. 2. *belluam centicipem* appellat , propter varia mortis genera. Terram alij èxponunt , alii sepulchrum. 2 In quæ pervenerunt. 3 Ex tribus ejus faucibus prodeunte sive edito. 4 Opposito , objecto, atque e regione sito. Cic. *Eodem equo adversam ripam conscendit.* 5 Hispida,aspera atque terribilia esse. Pilos enim serpentinos habebat Cerberus. 6 Ejus. 7 Serpentibus infernalibus , qui illi pro pilis. 8 Quo soporem inducat : ut 4. Æn. *humida mella , soporiferumque papaver* draconi pro cibo data. 9 Medica arte paratis. 10 Frustum edulii , cibarium ex frustis panis. *Offa* alioquin est massa ex porcinis carnibus confecta. 11 Cerberus. 12 Ad rabiem inducente. 13 Tot enim , cum triceps esset , habebat. 14 Aperiens. 15 Offam sc. 16 Terribilia. 17 Reclinando. 18 Prostratus super humum. 19 Per totum antrum. 20 Prior invadit. 21 Ingressum regni. 22 Cane profunde quiescente more sepultorum , sopito & dormiente sine pulsu , id est , motu. 23 Evadendo pertingit. 24 Fluvii , per quem nulli ad superos patet reditus. 25 In ripam. 26 Illico , ut illuc pervenerat. Distinguit umbrarum apud inferos loca , in quibus pro vitæ cujusque ratione & meritis diversa animarum genera discriminat. 26 Lacrimabiles sc. 28 Ploratus infantium. 29 Hos , qui interierant primo limine & ingressu vitæ , recte statuit in limine primo: qui etiam ante Solis exortum efferebantur ad funus. 30 In introitu inferni. 31 Sine sorte & munere , expertes. 32 Cum adhuc lactarent. 33 E medio viventium. 34 Funesta dies , tristis mors. 35 Abscondit. 36 Immiti ac immaturo. Translatio a pomo immaturo , 37 Secundo loco statuit falso crimine damnatos : eo quod proxime ad infantium innocentiam accedant. 38 Ob crimen eis falso impositum & intentatum. 39 Sc. *sunt auditi* , vel *visi*. 40 Certe. 41 Assignatæ. 42 Judicio certo.

1 Quæsitor 2 Minos 3 urnam movet: 4 ille 5 silentum
6 Conciliumque vocat, 7 vitasque et 8 crimina 9 discit.
10 Proxima deinde tenent mœsti loca, qui sibi lethum
11 Insontes peperêre 12 manu, lucemque perosi
13 Projecêre animas. Quam vellent 14 æthere in alto
Nunc et pauperiem et duros perferre labores!
15 Fas obstat, 16 tristique 17 palus 18 innabilis undâ
19 Alligat, et 20 novies 21 Styx interfusa 22 coërcet.
23 Nec procul hinc partem fusi 24 monstrantur in omnem
25 Lugentes campi. 26 Sic illo nomine dicunt.

1 Inquisitor. Qui judiciis publicis apud veteres Romanos præerat, *Quæsitor* dicebatur, & per syncopen *Quæstor*, a verbo *quærere*, quod erat, diligenter de crimine inquiri curasse. Hic *Quæsitor* aliquando *Prætor*, aliquando quaestionis judex appellatur: a quo judicibus Romanis in subselliis sedentibus ternae tabellae dabantur: quarum unae, A litera notatae, absolutionem: alterae, C, condemnationem: tertiae, quibus, N, L, inscriptae erant, id est, non liquere ampliationem, id est, dilationem causae, significabant. Quemadmodum apud Graecos, Θ, condemnationis, T, absolutionis, Δ, ampliationis fuit nota. In gravibus causis hae tabellae, vel in cistam, vel in urnam mittebantur: a quarum numero vel salus rei, vel capitis periculum pendebat Unde & hae sententiae, quod voce non ferebantur, sed tabellis in urnam conjectis, *Tabellariæ* dicebantur. 2 Jovis filius, rex Cretae, dum in vivis erat, justissimus unus: ideoque eum umbrarum apud inferos judicem constituit Pluto, Rhadamantho quoque & Æaco additis, quod summa justitia in terris sua quisque regna gubernassent. 3 Vas, in quo sortes sunt. *Urna* proprie est vas, quo aqua e puteis, fluminibusve hauritur. 4 Minos. 5 Umbrarum in silentio exeuntium, ad cognoscendum & testandum de vitiis & criminibus mortuorum. 6 Cœtum. 7 Omnis anteactae vitae delicta. 8 Quae in vita commiserunt. 9 Examinando disquirit, cognoscit. 10 Tertium locum assignat iis, qui non scelere addicti, sed miseriis pressi & vitam pertaesi mortem sibi consciverant. Adi Aristot. lib. 3. Ethic cap. 7. & Macrob. de Somnio Scip. lib. 1. cap. 13. 11 Innocentes acquisiverunt. 12 Sc. *sua*. 13 Abjicere ceu vile quiddam. Oblique notat Catonem Uticensem, Brutum, Lucretium, & si qui alii vitam abjicere, quam ignomia deformati vivere maluerunt. 14 In vita, quia prius fruebantur utcunque misera & aerumnosa. 15 Negat reditum. 16 Tristitiam afferente. 17 Styx. 18 Irremeabilis. Al. *inamabilis*. στυγερα, id est, *non amanda*. 19 Obstringit, impedit, arcet. 20 Per novem circulos. Alii allusum autumant ad Novendialia mortuorum. Alii ad novem orbes cœlestes. Alii ad perfectionem numeri novenarii, qui constat ex tribus trinitatibus. Alii ad novem inferorum regiones. I. *Infantium*. II. *Falso damnatorum*. III. Αυτοχειρων. IV. *Amantium*. V. *Bellatorum*. VI. *Nocentum*. VII. *Animarum purgatarum*. VIII. *Rediturarum in vitam*. IX. *Elysii*. 21 Palus tristitiae. 22 Ne exeant semel recepti. 23 Quarum locum assignat iis, qui amoris aestu & impatientia mortem sibi consciverunt. 24 Quia ex omni genere mortalium reperiuntur amoribus confecti. 25 Lugentium: quia miserorum amantium. 26 Lugentes.

1 Hic quos 2 durus amor crudeli 3 tabe 4 peredit,
5 Secreti celant 6 calles, et 7 myrtea circum
Sylva 8 tegit. 9 Curæ non ipsa in morte 10 relinquunt.
11 His 12 Phædram 13 Procrinque locis, 14 mæstamque 15 Eriphylen
16 Crudelis nati monstrantem vulnera cernit,
17 Evadnenque, et 18 Pasiphaën: 19 his 20 Laodamia
It comes, et 21 juvenis quondam, nunc femina, Cæneus,
Rursus et in veterem 22 fato revoluta 23 figuram.
Inter quas 24 Phœnissa 25 recens a vulnere Dido
26 Errabat sylvâ in magnâ: quam 27 Troïus heros,
Ut primum juxta stetit, agnovitque per umbram
28 Obscuram, qualem 29 primo qui surgere mense
Aut videt, aut vidisse putat per 30 nubila Lunam,
31 Demisit lacrimas, 32 dulcique affatus amore est:
33 Infelix Dido, 34 verus mihi 35 nuntius 36 ergo
Venerat 37 exstinctam, 38 ferroque 39 extrema secutam?

1 Quarto loco. 2 Intolerabilis, immedicabilis, inexorabilis. Propert. *Durius in terris nihil est quod vivat, amante*, sc. propter duritiem amoris. 3 Infectione sanguinem corrumpente. Metaphora a corpore ad animum. 4 Absumpsit. Al. *peremit*. 5 Semoti, seclusi & separati ab aliis. 6 Vias frequentatas, callo perduratas. 7 Ex Myrto, quae Veneri est sacra: unde hic amantibus *myrteam sylvam* tribuit, postquam lateant. 8 Eos. 9 Amores sive curae, ex amoribus natae. 10 Eos. 11 Sc. *locis*. 12 Minois filiam, Thesei uxorem, quae Hippolytum privignum deperibat. Senecae Hippolytus videndus, & Fab. 47. Hygini. & Ovidii epist. 4. 13 Uxorem Cephali, & ab eo ob zelotypiam interemptam. Hyginum vide fab. 189. & Ovid. Met. 14 Ob culpam sc. quia maritum, latentem bello Thebano, Polynici, vel, ut alii, Adrasto, prodidit, monili accepto, quod ante uxori dederat. Hor. Od. 16. l. 3. 15 Uxorem Amphiarai. 16 A crudeli filio Alcmœone, ulciscente patrem, illata. 17 Filiam Martis ex Thebe, Capanei uxorem, quae se in rogum conjecit, audita morte conjugis. 18 Minois uxorem, & Solis filiam, quae tauri amore adeo flagravit, ut sine eo nusquam esse videretur. 19 Superioribus amatricibus. 20 Uxor Protesilai, quem ubi periisse in bello Trojano audisset, optavit, ut umbram ejus videret, & voti compos in ejus amplexu animam efflavit. Ovid. Epist. 13. De hac fœmina ejusque parum felici conjugio, & amore in virum memorabili, lege Catul. el. ad Manlium. 21 Impetravit quippe a Neptuno corrupta in stupri pretium, ut transformaretur in virum fortem & invulnerabilem. Ovid. Met. 12. & Palæphar. l. 1. 22 Revoluto tempore mutata. 23 Sc. fœminam: bis enim sexum mutasse dicitur. 24 Ex Phœnicia, & Phœnicum regis filia. 25 Propter vulnus paulo ante ad inferos demissa. 26 Vagabatur: quod injussu Proserpinae (quae flavum crinem nondum amputaverat, ut in fine l. 4. Æn.) e corporis custodia emigraverat. 27 Æneas. 28 Recenti morte. 29 In principio mensis, id est, in novilunio. 30 Nubium caliginem. 31 Deorsum misit. 32 Dulciter amantium. 33 Ultro se statim apud Didonem incusat Æneas, quasi causam mortis illi, propter subitum ex Africa discessum, praebuerit. 34 Veridicus & vera nuntians. 35 Respicit forte ad illa Mercurii verba l. 4. v. 63. *Illa dolos, dirumque nefas in pectore versat Certa mori*, &c. 36 Quia te hic offendo. 37 Nuntians te mortuam esse. 38 Gladio in quem incubuerat. 39 Ultima rerum, id est, mortem: quia *mors ultima linea rerum est*.

1 Funeris heu tibi caussa fui! per sidera juro,
Per superos, 2 et, si qua fides tellure sub imâ est,
Invitus, regina, tuo de 3 littore cessi.
4 Sed me jussa Deûm, quæ nunc has ire per 5 umbras,
Per loca 6 senta situ cogunt noctemque profundam,
Imperiis 7 egêre suis: nec credere quivi,
8 Hunc tantum tibi me dicessu 9 ferre dolorem.
10 Siste gradum, teque 11 aspectu ne subtrahe nostro.
Quem fugis? 12 extremum fato quod te alloquor, hoc est.
Talibus Æneas 13 ardentem et 14 torva tuentem
15 Lenibat dictis 16 animum, 17 lacrimasque ciebat.
18 Illa 19 solo fixos oculos 20 aversa tenebat:
Nec magis 21 incepto 22 vultum sermone movetur,
23 Quam si dura silex aut 24 stet 25 Marpesia cautes.
Tandem 26 corripuit sese, atque 27 inimica refugit
In nemus 28 umbriferum: 29 conjux ubi 29 pristinus illi
30 Respondet curis, 31 æquatque Sychæus amorem.
Nec minus Æneas, casu 32 perculsus 33 iniquo,
Prosequitur lacrimans 34 longe, et 35 miseratur euntem.

1 Mortis. Pathos a causa. 2 Et si quod apud inferos numen sit, quod juratorum fidem obliget, Styx certe Deorum jusjurandum inviolabile. 3 Carthaginensi sc. id est, regno Carthaginis. 4 Purgat se, excusans discessum suum a necessitate. 5 Inferorum tenebras. 6 Horrida carie, lanugine immunda. 7 Impulerunt a Carthagine. 8 Ut ex eo necem tibi ipsa conscisceres. 9 Me allaturum. 10 Firma gressum tuum, consiste: abibat enim, ut irata, unde jubet consistere, invitans ad familiare colloquium. 11 Aspectui. 12 Neque enim mihi vivo dabitur te rursus convenire, neque mortuo: umbris enim negata vox, nisi quibus fato, id est, voluntate Deorum, sit concessa: ut hic Palinuro, Deiphobo, Musaeo, Anchisae. 13 Ira adhuc inflammatam: quia ob illius fugam vita se spoliarat. 14 Torve. Graecismus & Enallage partis. 15 Leniebat, id est, mitigabat: antique. 16 Didonis. 17 Sibi, non Didoni, elicuit lacrimas, ut quibusdam placet. 18 Dido. 19 In terram 20 Ab Ænea sc. in signum indignationis. 21 Ab Ænea sc. sed non completo. 22 Vultu. 23 Inexorabilem fuisse significat Nutrix in Hippolyto ad Senecam, posteaquam juvenem flectere non poterat, ad quod volebat: *Ut dura cautes undique intractabilis Resistit undis, & lacessentes aquas Longe remittit: verba sic spernit mea.* 24 Ante Æneam, id est statua ex silice. 25 Lapis durus Parius, id est, marmor ex Paro insula durissimum. *Marpessus* enim mons est in insula Paro, unde Parium marmor effoditur, quod candidum & durum est. Hunc pro quovis saxeo monte Poeta usurpat, ut Didonis animum pertinacem ac inexorabilem fuisse demonstret: cujusmodi & *adamantinum* & *ferreum*, aut etiam *corneum* dicimus. 26 A conspectu Æneae fugit. 27 Infensa. 28 Umbrosum, id est, tenebras. 29 Maritus prior Sychaeus, quem l. 1. Æn. Pygmalionis insidiis interceptum periisse audivimus. 30 Par est affectibus, amoribus, vel mortis similitudine: uterque enim ferro periit ante diem. 31 Æqualem facit, id est, pari eam affectione diligit. 32 Percussus, afflictus. 33 Quod invitus & ignorans ad mortem eam compulisset. 34 Per longum spatium. 35 Misericordia prosecutus est aufugientem Didonem.

1 Inde 2 datum 3 molitur iter. Jamque 4 arva tenebant
4 Ultima, quæ bello clari secreta frequentant.
Hic 5 illi occurrit 6 Tydeus, hic 7 inclytus armis
8 Parthenopæus, et 9 Adrasti 10 pallentis imago.
11 Hic multum 12 fleti ad superos, belloque 13 caduci
14 Dardanidæ, quos 15 ille omnes longo ordine cernens
16 Ingemuit, 17 Glaucumque, 18 Medontaque, Thersilochumque,
Tres 19 Antenoridas, Cererique 20 sacrum Polybœten,
21 Idæumque 22 etiam currus, etiam arma tenentem,
Circumstant animæ 23 dextrâ lævâque 24 frequentes:
Nec 25 vidisse semel satis est: 26 juvat 27 usque 28 morari,
Et 29 conferre gradum, et 30 veniendi discere causas.
At Danaûm proceres, 31 Agamemnoniæque phalanges,
Ut vidêre 32 virum, fulgentiaque 33 arma per umbras;
Ingenti 34 trepidare metu. Pars 35 vertere terga,
36 Ceu quondam 37 petiêre rates: pars 38 tollere vocem
39 Exiguam. Inceptus clamor frustratur 40 hiantes.

1 Ab eo loco. Transitio ad ultimam inferorum regionem, quam claris ducibus virisque illustribus fortiter pugnando caesis, attribuit. 2 Concessum sibi a fatis, aut fortuito oblatum. 3 Cum molimine pergit cœptum iter facere. 4 Ultimam inferorûm regionem, separatam ab aliis locis, quam propter heroicas virtutes & fortitudinem, bello clari habitant. 5 Æneae. 6 Gener Adrasti, pater Diomedis, Oenei filius: *Hic bello pugnax, corpore parvus erat.* 7 Clarus. 7 Filius Atalantae. 9 Regis Argivorum. 10 Prae timore, quia aufugerat: vel, umbra pallida Adrasti. Hypallage. 11 Commemorat illustres aliquot Trojanos, qui fortiter pro patria pugnando in bello occubuerunt. 12 Apud superos defleti, sive quorum mors fletibus honorata est, ob virturem ac fortitudinem. 13 Mortui, qui ceciderunt in bello. 14 Sc. *occurrunt illi.* 15 Æneas. 16 Multum gemut. 17 Antenoris fil. ab Agamemnone caesum, vel alium, cujus meminit Hom. Il. 6. 18 Viros olim Trojanos. 19 Antenoris filios, qui sunt Polybus, Agenor, Acamas. 20 Sacratum. 21 Aurigam Priami cujus vivi studium etiam mortuo manet, ut infra hoc libro. 22 Adhuc apud inferos. 23 Sc. *parte.* 24 Crebrae. 25 Æneam. 26 Sed delectat animas. 27 Continuo. 28 Immorari spectaculo vivi hominis, vel morari illius iter: quod si non possent ultra tendere, causam illius descensus exploraturae. 29 Congredi. 30 Cur Æneas advenerit. 31 Graeca agmina, quae sub Agamemnone stipendia fecerant. 32 Æneam. 33 Ejus. 34 Trepidabant. 35 Metaphora a re militari sumpta. 36 Veluti. 37 Ad naves suas fugerunt. 38 Elevabat. 39 *Quia veram vocem umbrae non habent.* 40 Conantes loqui, sed voces organis destitutas. Servius vocem faucibus haesisse prae metu putat: cum aliae umbrarum loquantur.

Atque 1 hic 2 Priamiden, laniatum corpore toto
2 Deiphobum 3 vidit, 4 lacerum crudeliter 5 ora,
Ora manusque ambas, 6 populataque tempora 7 raptis
Auribus, et 8 truncas 9 inhonesto vulnere 10 nares:
Vix 11 adeo 12 agnovit pavitantem, et 13 dira 14 tegentem
15 Supplicia; et 16 notis compellat vocibus ultro.
Deiphobe armipotens, genus alto a sanguine Teucri,
17 Quis tam crudeles optavit sumere pœnas?
Cui 18 tantum de te licuit? 19 Mihi fama 20 supremâ
Nocte 21 tulit, fessum vasta te 22 cæde Pelasgûm
Procubuisse super 23 confusæ 24 stragis 25 acervum.
Tunc egomet tumulum 26 Rhœteo in littore 27 inanem
Constitui, et 28 magna 29 Manes ter voce vocavi.
30 Nomen et 31 arma 32 locum servant. 33 Te, amice, 34 nequivi
Conspicere, et patriâ decedens ponere terrâ.
Ad quæ hæc 35 Priamides:, Nihil ô 36 tibi, amice, relictum:

1 In hoc campo bellorum. 2 Priami filium ex Hecuba. Refert idem Dictys Cret. lib. 5. de Deiphobo, qui post Paridis mortem duxit Helenam. Auson. *Proditus ad pœnam sceleratâ fraude Lacænæ, Et deformato corpore Deiphobus: Non habeo tumulum, nisi quem mihi voce vocantis, Et pius Æneas, & Maro composuit.* 3 Æneas. 4 Pathos ab habitu. Macrob. Sat. l. 4. c. 3. 5 Faciem, Synecdoche & Anadiplosis. 6 Spoliata, deformata. Metaphora. 7 Abscissis, amputatis. 8 Truncatas, amputatas. 9 Turpi: quia honestum pulchrum vocamus. Ter. Eun. *Illum ne, obsecro, inhonestum hominem:* vel, indigno. 10 Nasi meatus. 11 Omnino. 12 Sc. *eum.* 13 Dire illata pro supplicio. 14 Tegere conantem: neque enim privatus tegere poterat. 15 Vulnera, sc. mutilata membra, nares præcisas, auresque, cujusmodi pœnas maritorum ira exigit inter alias ab adulteris. Martial. l. 2. ep. 83. & l. 3. ep. 85. 16 Proprio nomine, priusquam se offerret, alloquitur. 17 Cui data est optio & voluntas? cui permissa tanta de te potestas? quis ausus fuit? 18 Pœnarum sumere. Ab indigno. 19 Ad me. 20 Ultima nocte cum Troja everteretur.

21 Detulit. Simplex pro composito. 22 Occisione Graecorum, quos occidisti. 23 Quae omnis generis hominum multitudine constabat, nobilibus & ignobilibus, amicis inter se & inimicis. 24 Stratorum congregationis. 25 Cumulum. 26 Rhœtei, promontorii Trojani, ubi erat asylum Ajacis. 27 Imaginarium cenotaphium: quod erigi solet iis, quorum corpora haberi non poterant. 28 Vide pag. 169. Not. 23. hoc l. *dixitque novissima verba* in funere Miseni. & l. 11. *Salve mihi, maxime Palla, Æternumque vale.* Ausonius in parentalibus. *Cui defuit urna sepulchri nomine per dicto pene sepultus eris:* & ejusdem Ausonii 13. epitaph. Deiphobi. 29 Spiritus tuos vagos. 30 Ne alienentur, aut ab aliis occupentur, vel per Hypallagen nostro frequentem, *Locus servat nomen & arma.* lib. 7. *Et nunc servat honos sedem tuus.* 31 *Suaque arma viro remumque tubamque Imponit:* supra in funere Miseni, nec non Pallantis l. 11. 32 Sepulcri. 33 Tuum cadaver. 34 Nusquam potui in tanta caesorum strage cadaver tuum invenire, ac patrio solo condere ob hostium importunitatem. 35 Priami filius Deiphobus respondit. 36 A te.

1 Omnia 2 Deiphobo solvisti, et 3 funeris umbris:
Sed me 4 fata mea, et 5 scelus exitiale Lacænæ
His 6 mersêre malis: illa hæc 7 monumenta reliquit.
Namque, 8 ut supremam 9 falsa inter gaudia noctem
Egerimus, nosti; et nimium meminisse necesse est.
10 Cum 11 fatalis equus 12 saltu super 13 ardua 12 venit
14 Pergama, et 15 armatum peditem 16 gravis attulit
17 alvo;
18 Illa 19 chorum simulans, 20 ovantes 21 Orgia 22 circum
23 Ducebat Phrygias: 24 flammam 25 media ipsa tenebat
26 Ingentem, et summâ Danaos ex arce 27 vocabat.
Tum me, confectum 28 curis 29 somnoque gravatum,
30 Infelix habuit 31 thalamus; 32 pressitque jacentem
Dulcis, et 33 alta quies, 34 placidæque simillima morti.
35 Egregia interea 36 conjux arma omnia 37 tectis
38 Emovet, et 39 fidum 40 capiti 41 subduxerat ensem.
Intra tecta vocat 42 Menelaum, et 43 limina pandit;

1 Quae persolvere amico poteras: quia, constituto tumulo, manes vocaverat. 2 Mihi amico tuo. Enallage personae. 3 Funeri adumbrato, representativo, honorario: non enim funus ibi potuit esse, ubi nec cadaver fuerat. 4 Mala ex fato provenientia. 5 Perfidia execrabilis Laconicae seu Spartanae mulieris, id est, Helenae. 6 Metaphora ab aquis: & in iis fluitantibus. 7 Vulnera, mutilata membra: *supplicia* supra; Δεικτικως: monstrat enim truncata membra, quibus, ceu monumentis, perniciosae conjugis debeat admoneri. 8 Quomodo. 9 Deceptoria: quia sperabant Græcos abiisse, & patriam omni obsidione liberatam, cum tamen paulo post hostium insidiis dolis occuparentur. 10 Repete l. 2. Æn. pag. 227. 11 Nobis fatum, id est, exitium ferens Sic l. 2. *Scandit* fatalis machina *muros, Fœta armis, mediaque minans illabitur urbi* Exponit, quam dixerit supremam noctem. 12 Saltu quodammodo. Alludit ad vivi equi naturam. 13 Valde alta. 14 Mœnia Trojana. 15 Quia dictum est 2. Æn. *Uterumque armato milite complent.* 16 Equus gravidus. Metaphora a praegnantibus, quae fœtu gravidae uterum gestant. 17 In alvo suo. 18 Helena Lacaena. 19 Choream, quasi ipsa choraga esset. 20 Bacchi celebrantes Orgia 4. Georg. pag. 155. Not. 24. vociferantes *Evan* quod Bacchi nomen, & *Evohe Bacche frementes* lib. 7. 21 Bacchi sacra, cum furore & impetu facta; *απο της οργης*, id est, *a furore*. 22 Circumducebat Trojanas mulieres. Tmesis. 23 Ipsa choraga. 24 Facem, funale, quod signum daret Graecis solvendi a Tenedo. 25 Princeps Bacchantium. 26 Ut late lucem spargeret. 27 Dato indicio flammae. 28 Longi belli praeteriti. 29 Propter praeteritas vigilias. 30 Qui me infelicem fecit: vel, in quo ego sc. ea nocte trucidandus conquiescebam miser ac infelix. 31 Torus conjugalis. 32 Id est, profundissime obdormivi. 33 Profunda. 34 Tranquillae. 35 Insignis malignitate: vel Ironia est. 36 Helena, quae, occiso Paride, Deiphobo nupsit ejus fratri. 37 Meis. 38 Loco movet. 39 Custodem virorum fortium: vel, in quo habere poteram ultionem fidam salutis meae. 40 Meo. 41 Surripuerat, clam abstulerat. 42 Primum maritum suum. 43 Ostia, quae sunt supra limina, aperit.

Scilicet id magnum sperans fore 1 munus 2 amanti,
Et 3 famam 4 extingui veterum 5 sic posse 6 malorum.
Quid memor? 7 irrumpunt thalamo; comes 8 additus unà
9 Hortator scelerum 10 Æolides. 11 Di, 12 talia Grajis
13 Instaurate, 14 pio si pœnas ore reposco.
Sed te qui vivum casus, age, fare 15 vicissim,
16 Attulerint: 17 Pelagine venis erroribus actus?
An monitu Divûm? an quæ te fortuna fatigat,
Ut tristes 18 sine Sole domos, loca turbida, 19 adires?
20 Hâc vice sermonum roseis 21 Aurora 22 quadrigis
Jam 23 medium 24 æthereo cursu 25 trajecerat 26 axem:
Et 27 fors omne 28 datum 29 traherent per 30 talia
31 tempus:
Sed comes 32 admonuit, breviterque 33 affata Sibylla
est:

1 Beneficium. A causis finalibus. 2 Menelao. 3 Infamiam, labem. 4 Deleri. 5 Per tale munus. 6 Adulterii. 7 Græci innumeri vi irrumpunt in thalamum. 8 Aliis. 9 Instigator ad scelera. 10 Ulysses, Æoli nepos, filius Anticleae, quam ex Sisypho, Æoli filio, gravidam duxit Laertes: hinc *sanguine cretus Sisyphio* vocatur ab Ajace Ovid. Met. 13. 11 Concludit narratiunculam imprecatione debitae pœnae, pro injuria data. 12 Facinora. 13 Reddite, rependite instar illius facti, id est, ad aequalitatem pœnae. Alioqui *instaurare* proprie est, reficere, atque renovare. 14 Insonte, & quo Deos colui. Praemollit vindictam a pio & aequo. 15 Similiter, ex altera parte. 16 Ad inferos miserint. 17 Vi tempestatis huc delatus. 18 Αυηλιας δομους seu μυχους. Namque Elysii campi *solem suum, sua sidera norunt:* infra. 19 Adire compellaris. 20 Durante hac verborum vicissitudine, dum alterum alter vicissim interrogat. 21 Ad sacra haec Magica peragenda concessum est spatium. 24 Horarum. Sacra incœpta sunt nocturno tempore: sub ortum lucis mugiit solum & inceptum est iter: impensum est antemeridianum tempus trajiciendae Stygi, lustrandis quinque regionibus inferorum, Didoni & Deiphobo conveniendis. Jam Sol (quem per Auroram quadrigis vectam accipio cum illa proprie vehatur bigis, ut l. 7. AEn.) trajecerat meridiem apud superos mortales; ruit nox, inquit Sibylla, vergente in occasum die, properandum, ut tempore, quod superest, fruamur ad colloquium Anchisae. 22 Quibus invecta erat. 23 Ex hoc loco colligit Macrob. l. 4. Sat. c. 3. noctem civilem a meridie incipere, quemadmodum civilis dies a media nocte interdum computatur. Civilis diei ratio apud Romanos ita semper habita fuit, ut media noctis hora eum inciperet, finiretque media nox proxima. Athenienses vero a Solis occasu ad Solem iterum occidentem, diem computarunt. Babylonii ita partiuntur, ut a Sole exorto, ad exortum ejusdem unum diem nominarent. Umbri vero unum & eundem diem esse dicunt, a meridie ad insequentem meridiem, Quod quidem, inquit Varro, nimis absurdum est. 24 In cursu quem facit in aethere. 25 Jam ultra medium noctis erat apud Mortales. 26 Cœlum. 27 Forte. 28 Concessum eis apud inferos. 29 Traxissent, id est, diem aut tempus colloquendo transegissent. Enallage temporis. 30 Colloquia sc. 31 Viginti & quatuor horas. 32 Urget Æneam ad abeundum. 33 Alocuta est Æneam.

Nox 1 ruit, Ænea: nos flendo 2 ducimus horas.
3 Hic locus est, partes ubi se via 4 findit in ambas:
5 Dextera, quæ 6 Ditis magni sub mœnia tendit:
7 Hac iter 8 Elysium nobis: at læva malorum
Exercet pœnas, et ad 9 impia Tartara mittit.
10 Deiphobus contra: 11 Ne sævi, magna sacerdos:
12 Discedam, 13 explebo 14 numerum, reddarque tenebris.
15 I decus, i, nostrum; 16 melioribus utere fatis.
17 Tantum effatus, et in verbo vestigia torsit.
18 Respicit Æneas subito, et sub rupe 19 sinistrâ
Mœnia lata videt, 20 triplici 21 circumdata 20 muro:
Quæ 22 rapidus 23 flammis 24 ambit torrentibus amnis

1 Labitur, & aperit dies. Alioqui *Nox ruere* dicitur, cum imminet: ut 2. Æn. *Vertitur interea cœlum, & ruit Oceano nox, &c.* 2 Absumimus. 3 Δεικτικῶς bivium monstrat Æneae, per quod iter sit ad Elysios campos, & Ditis profunda regna. 4 Dividit, id est, hic est bivium. 5 Sc. *est*. Viarum partitio. 6 Ad Plutonis regiam vergit. 7 Per dextram. 8 In vel ad Elysios campos. *Elysium* enim est beatarum animarum, quo corpore exuti migrare dicuntur, domicilium. Servius ἀπὸ τῆς λύσεως, id est, *a solutione* seu *dissolutione* corporis & animi, dictum existimat. Veteres Elysium campum in medio inferorum esse existimarunt. Philosophi eundem in insulis Fortunatis collocarunt. Reliqua de his campis vide apud Platonem in Gorgia. 9 In quibus puniuntur impii. 10 Sc. *locutus est*. 11 Ne nimium excandescas, doctissima vates Sibylla, quod colloquio tam longo vos morer. Ter. *Ah, ne sævi tantopere.* 12 A vobis. 13 Minuam vestrum numerum; nam ex tribus remanebant duo. Sic Servius. Nonnulli sic exponunt, complebo umbrarum, a quibus discessi, numerum. Alii, quod sanius mihi videtur, Perficiam ac finiam tempus statutum purgationi animæ, & ad vitam revertar. Alii alias interpretationes afferunt, quæ a Servio peti possunt. Macrobius l. 1. in Som. Scip. doctissime de numerorum ratione disputans, hunc locum sic explicat. *Constat* (inquit) *numerorum certam constitutamque rationem animas sociare corporibus. Hi numeri cum supersunt, perseverat corpus animari; cum vero deficiunt, mox arcana illa vis solvitur, qua societas ipsa constabat. Et hoc est quod fatum & fatalia vitæ tempora vocamus. Anima ergo ipsa non deficit, quippe quæ immortalis atque perpetua est, sed impletis numeris, corpus fatiscit. Nec anima lassatur animando, sed officium suum deserit corpus, cum jam non possit animari. Hinc illud est doctissimi vatis;* explebo numerum, reddarque tenebris. 14 Intellige hoc ergo de numeris denariis, centenariis, aut millenariis ex Platonica doctrina, quibus exactis, purgantur animæ, & ad vitam revertuntur. 15 Vale & vive feliciter. Valedicendi formula. 16 Quam quibus ego usus sum. 17 Deiphobus locutus est solum hoc, & simul cum ultimo verbo avertit se ad discedendum a nobis. 18 Transit ad enarrationem pœnarum, quas impii apud inferos dant, pro sui quisque delicti ratione. 19 Quæ erat in sinistra parte. 20 Ne reis evadendi subesset occasio. 21 Cincta. 22 Velociter arripiens. 23 Torrente flammeo, flammis æstuantibus, ignescentibus, concremantibus, Pyriphlegethonte. 24 Circumfluit.

1 Tartarens 2 Phlegethon, 3 torquetque 4 sonantia saxa.
5 Porta adversa ingens, 6 solidoque adamante columnæ,
7 Vis ut nulla 8 virûm, non ipsi 9 excindere ferro
10 Cælicolæ valeant. Stat ferrea turris 11 ad auras:
12 Tisiphoneque sedens, 13 pallâ 14 succincta 15 cruentâ,
16 Vestibulum 17 exsomnis servat noctesque diesque.
18 Hinc exaudiri 19 gemitus, et 20 sæva sonare
Verbera: 21 tum 22 stridor ferri, tractæque catenæ.
Constitit Æneas, 23 strepitumque exterritus 24 hausit:
Quæ 25 scelerum 26 facies? ô virgo, effare: quibusve
Urgentur pœnis? Qui tantus 27 plangor ad auras?
Tum 28 vates sic orsa loqui: Dux inclyte Teucrûm,
29 Nulli fas casto 30 sceleratum insistere 31 limen;
Sed me, cum 32 lucis 33 Hecate præfecit Avernis,
Ipsa 34 Deûm pœnas docuit, 35 perque omnia duxit.
36 Gnossius hæc 37 Rhadamanthus habet 38 durissima regna;

1 In Tartara tendens. 2 Fluvius. 3 Impellit. 4 Ex impetu. 5 Sc. *est*. 6 Sunt ex integro adamante, lapide pretiosissimo ac durissimo. A materia. 7 Robur. 8 Virorum fortium, id est, nulla vis humana. Non enim ad sexum, sed ad virtutem refert. 9 Eas. 10 Divi cœlum incolentes. Amplificatio. 11 In prodigiosam altitudinem erecta. 12 Furiarum infernalium maxima, a *cædibus plectendis* sic dicta: τισις enim *ultionem*, & φονος *cædem* significat. 13 Veste longa ad terram usque defluente. 14 Quasi parata cum ad excubias, tum ad sumendum de sceleratis supplicia. Ab habitu & ornatu. 15 Sanguine excarnificatorum & sanie perfusa. Subindicat horrendam pœnarum atrocitatem. 16 Introitum; vel, locum ante januam domus vacuum, per quem de via aditus accessusque ad fores ædium fit. Lege Macrob. Sat. l. 7. c. 8. 17 Nihil dormiens, pervigil: nunquam enim ita quieto sunt animo facinorosi, quin pœnarum metu ac scelerum conscientia angantur. 18 Ab hoc loco exaudiebantur. Enallage modi. 19 Damnatorum. 20 Flagella, quibus in facinorosos sæviunt Furiae, sonabant. 21 Insuper. 22 Strepitus, sonus. *Stridor* proprie is sonus est, quem funes nautici inter se collisi efficiunt Ut 1. Æn. *Exoritur clamorque virum stridorque rudentum*. Ad alia tamen inde transfertur, ut ad dentes, ferrum, & nervos, similiaque alia. 23 Qui fiebat apud inferos. 24 Auribus accepit, id est, audivit. 25 Ob quæ illic puniuntur: *vel*, *scelerum*, id est, sceleratorum hominum. 26 Species. 27 Lamentatio, sc. *editur*. 28 Sibylla. 29 Nulli pio darum est intrare, sive ingredi, adeoque contueri, quæ in Tartaro gesta sunt. 30 Sceleratorum. Continens pro re contenta: non enim ipse abyssi locus sceleratus, sed flagitiosi, quibus refertus est. 31 Tartari portam. Synecdoche. 32 Sylvis. 33 Proserpina, Dea inferorum. Vide supra. 34 Quas Dii exigunt a sceleratis. 35 Perduxitque omnia ad me, relatione sc. neque enim duxit per omnia, cum nulli casto permittatur ingredi. 36 *Cretensis*, a *Gnosso*, Cretæ urbe, ubi imperavit. 37 Radamanthus Cretæ, ut alii, Liciæ rex justissimus. Jovis ex Europa filius, non tantum a Poetis, sed a Platone perhibetur quæstionem exercere apud inferos, crimina audire, cogere ad confessionem: lege Platonis Gorgiam, sub finem. 38 Quæ durissimas leges servant.

Castigatque, auditque dolos, 1 subigitque 2 fateri,
Quæ 3 quis apud superos, 4 furto lætatus 5 inani,
6 Distulit in 7 seram commissa 8 piacula mortem.
9 Continuo 10 sontes 11 ultrix, 12 accincta flagello
Tisiphone 13 quatit 14 insultans, 15 torvosque 16 sinistrâ
17 Intentans angues, vocat agmina sæva 18 sororum.
19 Tum 20 demum 21 horrisono stridentes 22 cardine
23 sacræ
24 Panduntur portæ. 25 Cernis, 26 custodia qualis
27 Vestibulo sedeat? 28 facies quæ 29 limina servet?
Quinquaginta atris 30 immanis 31 hiatibus 32 Hydra
33 Sævior intus habet sedem. 34 Tum Tartarus ipse
Bis 35 patet in præceps 36 tantum, tenditque sub
37 umbras,
Quantus ad 38 ætherium cæli 39 suspectus Olympum.
40 Hic 41 genus antiquum Terræ 42 Titania pubes,
Fulmine 43 dejecti, fundo volvuntur in imo:

1 Cogit. 2 Torturam instituit, veritatis extorquendæ causa. 3 Aliquis. 4 Crimine furtim sive clam admisso, sed... 5 ... Frustra celato: apud inferos enim nihil potest latere, ubi per tot conscios delatores, testes, quæstio a severissimis judicibus habetur. 6 Fateri, aut piare. 7 Ultimam, postquam expiationi scelerum nullus reliquus est locus aut tempus. 8 Scelera, fraudes, flagitia admissa, neque in vivis expiata, sed piaculo, id est, purgatione digna. 9 Illico, ut illuc pervenerint. 10 Nocentes. 11 Scelerum. 12 Præparata ad flagellandum. 13 Pulsat, ferit. 14 Eis. 15 Terribiles. 16 Nam dextra quatit flagellum. 17 Minitans anguibus se verberaturam. Sic 1. Æn. *Præsentemque viris intentant omnia mortem.* 18 Megæræ & Alectus. Senec. Herc. Furent. *agmen horrendum anguibus Megæra ducat:* quas ab impetu, furore & assiduitate supplicii *agmina* vocat. 19 Apte, illis propius progressis, horrendi carceris faciem summatim describit. 20 Tunc tandem, post verbera, ait, mittuntur ad supplicium æternum, apertis abyssi portis. 21 Horribiliter sonante. 22 Ferro sustentante januam, quasi corde januæ. 23 Diræ atque execrandæ, per quas in abyssum barathri Tartarei ad pœnas æternas demerguntur damnati. 24 Aperiuntur. 25 Pergit Sibylla digito monstrare eum præsentem, ut attentior sit Æneas. 26 Quam terribilis custos. Active. Alioqui pro ipso loco, in quo quis custoditur, id est pro ipso carcere accipitur. 27 In introitu. 28 Tisiphonem intelligit, quam paulo ante v. 555. ante vestibulum palla cruenta succinctam sedere finxit. 29 Portas. Synecdoche. 30 Terribilis. 31 Aperturis faucium, capitibus. 32 Bellua Lernæa. Proprie *hydra* est serpens aquaticus. 33 Quam illa, quæ limina servat. Tisiphone. 34 Insuper ipse locus profundissimus inferni. 35 Apparet in profundum tantum. 36 Τοσσον ενερθ' Αϊδεω οσον ουρανος ες απο γαιης. Il. 8. 37 Infernales. 38 Ad summum aerem extensum. 39 Sursum aspectus est. 40 In imo Tartari barathro. 41 Γηγενεις Terræ & Titanis filii, qui Saturnum regno pellere, ut patrem restituerent, primo conabantur, mox & Jovem, a quo victi ad Tartara detrusi sunt. 42 Gigantes, & omnes monstrosæ magnitudinis homines antiqui Terra progenitos dicebant: ut & eos, quorum obscura erat familia. 43 A Jove, contra quem bellum moverant.

Hic et 1 Aloïdas 2 geminos 3 immania 4 vidi
Corpora, 5 qui manibus magnum 6 rescindere cælum
7 Aggressi, 8 superisque Jovem detrudere regnis.
Vidi et 9 crudeles dantem 10 Salmonea pœnas,
Dum 11 flammas Jovis et 12 sonitus imitatur Olympi.
13 Quatuor hic invectus equis et 14 lampada quassans,
Per 15 Grajûm populos, mediæque per Elidis 16 urbem
Ibat 17 ovans, Divûmque sibi poscebat 18 honorem.
Demens! qui 19 nimbos, et 20 non imitabile fulmen
21 Ære, et 22 cornipedum pulsu 23 simularât equorum.
At 24 pater omnipotens densa inter nubila telum
Contorsit, (non 25 ille faces, nec 26 fumea tædis
Lumina) 27 præcipitemque immani turbine adegit.
Nec non et 28 Tityon, 29 Terræ 30 omniparentis alumnum,
Cernere 31 erat: per 32 tota novem 33 cui jugera corpus
34 Porrigitur: 35 rostroque immanis vultur 36 obunco
37 Immortale jecur 38 tondens, 39 fecundaque pœnis

1 Othon & Ephialten putativos Aloei filios, vere Neptuni ex Iphimedia. 2 Gemellos fratres, uno partu editos. 3 Maxima: nam nono ætatis suæ anno ulnas novem longi, totidem cubitos late fuisse traduntur. Ac tum Diis bellum se illaturos minari cœperunt. 4 Ego Sibylla. 5 Addit pœnarum causam. 6 Subvertere. 7 Sc. *Sunt*. 8 Cœlestibus. 9 Sævas, vel crudelitatis suæ. 10 Regem Elidis, qui per pontem aheneum quadrigis vectus & facem jaculatus, tonitru & fulmen imitaturus: ipse vero fulmine a Jove ad inferos deturbatus est. 11 Fulmen. 12 Tonitrua, quæ Jupiter demisit ab Olympo sive cœlo, id est, dum in ea affectione manet apud inferos. 13 Quadrigis aut curru quadrijugo. 14 Facem ardentem, loco fulminis, frequenter concutiens, torquens. 15 Grajorum cœtus. 16 Pisam: In qua ipse Jupiter præcipue colebatur. 17 Exultans, jactabundus, ut in triumpho seu ovatione, & lætus quod Jovis fulmen mentiretur, Jovem se esse dicens. 18 Religionem & metum, id est, coli volebat ut Deus, ob fulmen & tonitrua. 19 Nubes ventosas. 20 Quod imitari non licet. 21 Ponte æreo. 22 Habentium corneos, id est, duros & ferreos pedes. 23 Finxerat & imitatus erat. 24 Jupiter. 25 Jupiter non adegit in Salmonea, ut Salmoneus faces pro fulgure. 26 Fumosa, quæ fierent ex tædis. 27 Eum præcipitanter cadentem circumvolutione terribili & vehementi. *Turbo* proprie ventus est, qui cum fragore obvia quæque prosternit. 28 Jovis filium ex Elara, filia Orchomeni, quam a se compressam, ab ira & zelotypia Junonis in terra occultavit: hinc terræ alumnum dictum. Hic cum Latonam de stupro appellasset, ab Apolline sagittis transfixus has apud inferos dat pœnas libidinis, cujus sedes jecur. 29 Quem terra, omnium parens, nutrierat. 30 Al. *omniparentis*. 31 Dabatur, licebat. 32 Integra. 33 Tityo. 34 Exporrigitur, extenditur. 35 Et cui vultus, &c. 36 Valde unco & incurvo. 37 Inconsumptibile & semper durans, quod nunquam absumitur. Exesum enim continuo in pœnam renascitur. 38 Ita Homerus Odyss. 11. *ηπαρ κειρον*. Sunt quibus præplacet *tundens*, id est, rostro impetens. 39 Ad pœnas in dies renascentia.

Viscera, 1 rimaturque epulis, habitatque sub 2 alto
Pectore: 3 nec 4 fibris 5 requies datur ulla renatis.
Quid memorem 6 Lapithas, 7 Ixiona, 8 Pirithoumque?
Quos super atra silex 9 jam jam lapsura, cadentique
Imminet 10 adsimilis? lucent 11 genialibus altis
12 Aurea fulcra 13 toris, epulæque ante 14 ora paratæ
15 Regifico luxu. 16 Furiarum maxima juxta
17 Accubat, et 18 manibus prohibet contingere 19 mensas,
20 Exsurgitque 21 facem attollens, atque 22 intonat o e.
23 Hic, quibus 24 invisi 25 fratres, dum vita manebat,

1 Et per rimas aperit ad habendas epulas: *vel*, rimando depascitur: ut, Rimantur *prata Caystri*, Georg. 1. v. 388. 2 Profundo. 3 Omnia autem, quæ de Inferis finguntur, esse in hac vita μυθολογουσι Lucretius l. 3. & Macrobius in 1. l. Somn. Scip. c. 10. quos legere erit operæ pretium. 4 Extremitatibus jecoris. *Fibræ* sunt omnium extremitates rerum. Unde jecoris, pulmonis, cordis, & cujuscunque visceris extremæ partes *fibræ* vocantur. 5 Quia, ut primum renatæ sunt, absumuntur a vulture. 6 Thessaliæ populos barbaros & feroces, qui ob ebrietatem damnati sunt: quorum principes numerantur, Dryas, Pirithous, Cæneus, Exadius, Polyphemus, & alii aliquot. Pindum & Othrya montes incolentes. 7 Filium Phlegiæ (alii tamen Jovis filium faciunt) luxuriosum & ambitiosum. Huic Junoni de stupro interpellanti, nubes a Jove subjecta fuit, ex qua Centauros genuisse dicitur. Ratus tamen cum Junone se consuesse, rei turpitudinem celare non potuit, sed apud quosvis jactabundus eblateravit: quod ægre ferens Jupiter eum ad inferos detrusit, rotæque perpetuo currenti alligatum improbitatis pœnas dare voluit. Unde Ovid. *Volvitur Ixion, et se sequiturque fugitque.* 8 Ixionis & Diæ filium: qui cum arctissimo amicitiæ vinculo cum Theseo conjungeretur, eundem ad inferos ad rapiendam Proserpinam comitatus fuisse dicitur: is vim facere aggressus primo impetu a Cerbero interfectus fuit. 9 De momento in momentum. 10 Valde similis. 11 In quibus genio indulgere seu læte vivere solebant. 12 Aurata mensarum sustentacula. 13 Discubitoriis. 14 Tantali. Ferunt hunc, cum forte quodam die Dii aliquot eum invisuri accessissent, nihilque apponeret, Pelopem filium, adhuc puerum, in partes discerptum coxisse, Diisque comedendum apposuisse. Quam impietatem indignissime ferentes Dii, Pelope in vitam revocato, restitutoque illi eburneo humero, Tantalum ad inferos detruserunt. 15 Superfluo & magnifico apparatu a rege facto. 16 Tisiphone. 17 Jacet. *Accubare & accumbere*, proprie jacere est ad sumendum cibum. Solebant enim veteres in toris mensas sternere, quibus accumbebant. 18 Tantali. 19 Fercula apposita. 20 Quoties tentare conatur. 21 Quam illi incutere conatur. 22 Increpat horrenda voce, ut accumbentem ab epulis absterreat. 23 Sc. *detinentur ac torquentur, prout meruere: vel inclusi exspectant pœnas*, ut mox sequitur. 24 Sc. *erant*. 25 Ab impietate fratrum contra fratres, *quorum gratia*, id est, concordia, Ovidio teste, *rara est*. Generatim loquitur de Eteocle & Polynice, Atreo & Thyeste, Danao & Ægypto.

1 Pulsatusve parens, aut fraus innexa 2 clienti,
Aut qui 3 divitiis 4 soli incubuêre repertis,
Nec partem posuêre 5 suis, quæ maxima turba est,
Quique ob 6 adulterium 7 cæsi, quique arma secuti
8 Impia, 9 nec veriti dominorum fallere dextras,
Inclusi pœnam exspectant. Ne quære doceri
10 Quam pœnam, aut quæ 11 forma viros, fortunave mersit.
Saxum ingens 12 volvunt alii, 13 radiisque rotarum
14 Districti pendent: 15 sedet, 16 æternumque 17 sedebit,
Infelix Theseus: 18 Phlegyasque miserrimus 19 omnes
Admonet, et magnâ 20 testatur voce per umbras:
Discite justitiam moniti, et non 21 *temnere Divos.*
22 Vendidit 23 hic 24 auro patriam, 25 dominumque potentem

1 Verberatus manibus. 2 Domestico se colenti. Notat patronorum in clientis perfidiam. 3 Avaros taxat, a quibus nulli bene fit. Hujusmodi erudite perstringit Horat. l. 2. Ep. 2. 4 Solis. Hypallage. Avari enim neque sibi, neque aliis benefacere possunt, adeo habendi amor eos torqueat. 5 Necessariis. 6 Ut Ægysthus, qui commisit adulterium cum Clytemnestra, Agamemnonis uxore, Orestis matre. 7 Sc. *sunt.* 8 Civilia, vel contra patriam, vel impie deficientes a suis, hostium arma secuti sunt. 9 Servi, qui prodiderunt: aut fidem (cujus symbolum dextra) fefellerunt dominoi. 10 Sc. *exspectent.* 11 Species malorum. 12 Ut Sisyphus: qui saxum maximum volvere cogitur in montis cujusdam verticem, quod cum ad summum pene extulerit, repente deorsum delabitur. 13 Lignis, inter circumferentiam & axem, ab axe in morem radiorum procedentibus. 14 Diversis partibus adstricti, ut Ixion. 15 Theseus quidem Pirithoi comes descenderat rapturus Proserpinam, ubi comite cæso, ipse manebat captivus: sed ab Hercule avulsus fuit a petra, unde assurgere non poterat, atque adeo ab inferis reversus est, ut supra hoc lib. Jam autem post fatum, damnatur, ut in æternum sedeat eidem affixus ignescenti petræ. 16 In æternum. 17 Apud inferos. 18 Est autem duplex sensus hujus particulæ: nam potest esse Nominativus Singularis, & Accusativus Pluralis. Fuit enim *Phlegyas*, rex Thessaliæ, pater Ixionis & Coronidis, ex qua Apollo Æsculapium genuit: unde iratus Phlegyas Delphicum templum Apollinis incendit: qua propter damnatus dicitur. Item *Phlegiæ* sunt populi Thessaliæ. 19 Damnatos. 20 Testimonio suo inter damnatos affirmat, justitiam colendam esse, Divosque verendos. 21 Contemnere. Simplex pro Composito. 22 Lasthenem hic innui volunt, qui Olynthum Philippo vendidit, nec non Curionem, qui Romam Julio Cæsari. 23 Quidam ex damnatis. 24 Perstringit patriæ proditores, qui accepta ab hoste pecunia, ab æquo & pio transversi aguntur. Notum est Jugurthæ responsum de inexplebili Romanorum avaritia *Urbem ipsam venalem esse, si emptorem invenerit.* 25 Tyrannum patriæ intulit. Cæsarem Dictatorem hic notari volunt, qui amicorum auxilio, quos multo auro corruperat, ad Monarchiam, eversa libertate, pervenit.

Imposuit; 1 fixit leges pretio atque 2 refixit.
3 Hic thalamum invasit 4 natæ 5 veritosque hymenæos.
6 Ausi omnes immane nefas, 7 ausoque potiti.
8 Non, 9 mihi 10 si linguæ centum sint, oraque centum,
11 Ferrea vox, omnes scelerum comprendere 12 formas,
Omnia pœnarum 13 percurrere nomina possim.
Hæc ubi dicta dedit 14 Phœbi longæva sacerdos;
Sed jam age, 15 cape viam, et susceptum 16 perfice 17 munus:
18 Acceleremus, ait. 19 Cyclopum 20 educta 21 caminis
Mœnia conspicio, atque 22 adverso fornice portas.
Hæc ubi nos 23 præcepta jubent deponere 24 dona.
25 Dixerat, et pariter, gressi per 26 opaca viarum,
Corripiunt spatium medium, 27 foribusque propinquant.
28 Occupat Æneas aditum, corpusque 29 recenti
30 Spargit aquâ, ramumque adverso in limine figit.

1 Hic sive alius sanxit, condidit. Metaphora. Alludit ad morem Romanorum: quia solebant leges incidi tabulis æreis, & figi in pariete, omnibusque ad legendum exponi. 2 Easdem bene conditas rursus per avaritiam abrogavit ac mutavit. Cic. Phil. 12. *Num fingentur rursus hæ tabulæ quas vos decretis vestris refixistis?* 3 Alius, ut Thyestes, qui ex Pelopea filia Ægisthum, adulterum Clytemnestræ, genuit, & Cinyras, qui ex Myrrha filia Adonin procreavit. 4 Filiæ suæ. 5 Nuptias vetitas. Metonymia. Nuptiarum enim Deus est Hymenæus. 6 Sc. *sunt.* 7 Impio conatu ac libidine. 8 Ουδει μοι δεκα μεν γλωσσαι, δεκα δε στοματ᾽ ειεν, Φωνη δ᾽ αρρηκτος, χαλκεον δε μοι ητορ ενειη. Iliad. 2. Vide Macrob. Sat. l. 5. c. 7. & l. 6. c. 3. Sic Georg. 2. *Non ego cuncta meis amplecti versibus opto. Non mihi si linguæ centum*, &c. Hoc autem poetis solemne esse, & eos tot linguas optare solitos, affirmat Persius Sat. 5. *Vatibus hic mos est, centum sibi poscere voces, centum ora, & linguas optare in carmina centum.* 9 Sibyllæ. 10 Tametsi. 11 Infrangibilis. 12 Species. 13 Celeriter percurrere genera & species. 14 Sibylla, qua diu vixit. Enumeratis Tartari pœnis, hortatur Æneam, ut Proserpinæ aurei rami donum reddat, antequam longius progrediantur. 15 Perge, progredere. 16 Aureum ramum redde Proserpinæ: mox, *perfecto munere Divæ.* 17 Officium. 18 Properemus ad patrem tuum. 19 Ministrorum Vulcani, Jovi fulmina fabricantium. Inter eos præcipui Brontes, Steropes & Pyracmon. 20 Mœnia in altum ducta una cum caminis, veluti Cyclopum opera, inquiunt interpretes. Non placet. Dixerim potius, Mœnia ferrea in Cyclopum fornacibus fabricata: quia supra: *Stat ferrea turris ad auras;* & quia omnia magnæ molis opera, mœnia præcipue Cyclopum credebantur. *Mœnia magna vides manibus fabricata Cyclopum.* 21 In fornacibus. 22 In arcu seu circumferentia ex adverso stante, id est, video regiam Plutonis. *Fornix*, est arcus in ædificiis, & quodcumque opus concameratum. Ponitur & pro lupanari, seu meretricia cella. 23 Institutiones Deorum. 24 Ramum aureum. 25 Sibylla. 26 Opacitates. 27 Ad fores portarum. 28 Ingreditur viriliter, ne præveniatur. 29 Semper fluenti. 30 Ut religiosum se ostendat, & religioni satisfaciat, non quod pollutus ullo vel aspectu, vel tactu esset.

His demum 1 exactis, 2 perfecto munere 3 Divæ,
Devenêre 4 locos 5 lætos, et amœna 6 vireta.
7 Fortunatorum nemorum, sedesque 8 beatas.
9 Largior hic campos 10 æther et lumine 11 vestit
12 Purpureo; Solemque 13 suum, 14 sua 15 sidera norunt.
16 Pars in 17 gramineis exercent membra 17 palæstris;
Contendunt ludo, et fulvâ luctantur 18 arenâ:
Pars 19 pedibus plaudunt choreas, et 20 carmina dicunt.
Nec non 21 Threïcius 22 longâ cum veste 21 sacerdos
23 Obloquitur numeris 24 septem 25 discrimina vocum;
26 Jamq. 27 eadem digitis, jam pectine pulsat 28 eburno.
Hic genus 29 antiquum Teucri, pulcherrima 30 proles,
Magnanimi heroës, nati 31 melioribus 32 annis,
33 Ilusque, 34 Assaracusque, et Trojæ Dardanus auctor.
Arma 35 procul, currusque virûm 36 miratur inanes.
Stant 37 terra defixæ 38 hastæ, passimque 39 soluti
Per campos 40 pascuntur equi. 41 Quæ gratia 42 currûm
Armorumque fuit 43 vivis, quæ cura 44 nitentes

1 Peractis. 2 Perfectis reddendi rami ceremoniis. 3 Proserpinæ. 4 Sc. *ad*, vel *in*. 5 Elysium sc. beatarum animarum domicilium. 6 Virentium, ut arborum & herbarum, nativa loca. 7 In quibus sunt fortunati seu beati. Alludit ad insulas Fortunatas, in quibus Elysium statuunt nonnulli, ut & alii in Hispania Bætica. 8 In quibus beatorum animæ quiescunt. 9 Et purior quam in orbe nostro. Pluto apud Claudianum: *sunt altera nobis Sidera, sunt orbes alii, lumenque videbis Purius, Elysiosque magis mirabere campos*, &c. lib. 2. de raptu Proserp. Plutarch. & alii. 10 Splendor cœlestis. 11 Circumfulget. 12 Pluchro, rutilo. 13 Tanquam in alio mundo, & a nostro hoc diverso. 14 Propria & convenientia. 15 Cum apud inferos atris tenebris omnia horreant. 16 Nonnulli beatorum spirituum. 17 Luctationibus in gramine 18 In arena. 19 Plaudendo pedibus choreas ducunt 20 Choreis apta 21 Orpheus Thracius, Oeagri & Calliopes filius, a qua tam egregie citharam sonare didicit, ut saxa & feras commovisse dicatur. 22 Appareus cum habitu citharœdi. 23 Pulsans pariter & cantans musica proportione facit. *Digiti cum voce locuti*. Tib. 24 Lyra a Mercurio inventa habuit 7. nervos, addidit Pythagoras octavum, nonum Terpander, vel Apollo. 25 Septem chordarum. 26 Sinistra chordas pulsat digitis; dextra pectine vel plectro, h. e. intus canit & foris. 27 Discrimina. 28 Ex ebore facto. 29 Nobile a Teucro deductum. 30 Progenies. 31 Felicioribus, quam qui Laomedonti contigerant & Priamo. 32 Temporibus. 33 Æneæ proavus, qui regiam urbem de se Ilium vocavit. 34 Rex item Trojanus, filius Trois, pater Capyos, & Anchisæ avus. 35 Sc. *objecta*. 36 Cernit Æneas. 37 In terra. 38 Sc *inanes*. 39 Liberi & vagantes. 40 Pascentium similes erant. 41 Studia quippe & affectus etiam hinc cum mortuis transire credebat antiquitas. Supra *curæ non ipsa in morte relinquunt*. Cœl. l. 10. c. 9. 42 Curruum. 43 Dum viverent. 44 Bene curatos.

1 Pascere equos, eadem sequitur 2 tellure repostos.
3 Conspicit, ecce, alios 4 dextra, lævaque per herbam
5 Vescentes, lætumque 6 choro 7 Pæana 8 canentes,
Inter 9 odoratum lauri nemus, 10 unde 11 superne
12 Plurimus 13 Eridani per sylvam volvitur amnis.
Hic 14 manus, 15 ob patriam pugnando vulnera passi,
16 Quique sacerdotes casti, dum vita manebat,
Quique 17 pii vates, et 18 Phœbo digna locuti,
19 Inventas aut qui vitam 20 excoluêre per artes,
Quique 21 sui memores alios fecêre 22 merendo:
Omnibus his 23 niveâ cinguntur tempora 23 vittâ.
Quos 24 circumfusos sic est affata Sibylla:
25 Musæum 26 ante omnes, 27 medium nam plurima 28 turba
Hunc habet, atque humeris 29 extantem 30 suspicit altis:
Dicite, felices animæ, tuque, optime 31 vates,
Quæ regio Anchisen, quis habet locus? illius 32 ergo
Venimus, et magnos 33 Erebi 34 tranavimus amnes.
Atque 35 huic responsum paucis ita reddidit 36 heros:

1 Pascendi. 2 Sub Terra repositos & constitutos, id est, apud inferos. 3 Æneas. 4 Id est, utrimque. 5 Discumbentes. 6 In choro & cœtu læto. 7 Apollini sacrum hymnum, qui victorialis canitur a ducibus jam post bellum, & parta victoria. Namque & alter Pæan, quem Marti ante congressum canebant. 8 Carmine laudantes. 9 Odoriferum, quod ex se odorem late spirat. 10 De quo nemore. 11 Ad superos. 12 Ingens, quippe qui triginta amnibus augetur. 13 Padi fluvii. 14 Exercitus seu multi viri. 15 Pro salute patriæ. Respicit ad L. Junium Brutum, tyrannidis regiæ vindicatorem (de quo & aliis vide Liv. ab U. C. l. 7.) Curium, utrumque Decium, Coclitem, Scævolam, Horatios, Codrum Atheniensium regem, Philænos fratres, & innumerabiles alios magnanimos cives, qui fortiter pugnando pro patria ceciderunt. 16 Et hi qui fuerunt sacerdotes nullo incestu polluti, nullis adulteriis infames, sed puri tum animo, tum corpore, dum vivebant. 17 Deorum cultores: ut ab impjis, & qui mendaci spiritu afflantur, eos discriminet. 18 Vera, quæ Apollinem decebant, sive quæ Apollo inspirasse censeatur. 19 Rerum inventores. 20 Ornaverunt. 21 Grato in se animo, id est, quicumque de aliis bene meriti sunt, sic ut sui memoriam reliquerint post mortem. 22 Beneficia conferendo. Q. d. qui suis meritis sui memoriam reliquerunt. 23 Sertis candidissimis, insigni castitatis, virtutis, & divinitatis. 24 Circa se collectos, sc. novitatis gratia: nam novum erat illic viva corpora conspicere. Metaphora ab inanimato ad animatum. 25 Theologum, Orphei discipulum. 26 Imprimis. 27 Ut principem. 28 Vatum & sacerdotum. 29 Eminentem, A corporis proceritate. 30 Admiratur. 31 Musæ. 32 Causa, gratia, id est, propter illum. Vim nominis habet hæc particula, cum genitivo constructa, significatque quod Græcis ἕνεκα. 33 Inferni, inferorum. Exaggerat causam itineris a difficultate & periculis. 34 Trajecimus, transmisimus. 35 Sibyllæ. 36 Musæus heroica virtute præditus.

1 Nulli certa 2 domus. Lucis habitamus 3 opacis,
4 Riparumque toros et prata 5 recentia rivis
Incolimus. 6 Sed vos, si fert ita corde voluntas,
7 Hoc superate jugum, et 8 facili jam tramite sistam.
9 Dixit, et ante 10 tulit gressum, camposque nitentes
Desuper ostentat: dein summa 11 cacumina linquunt.
At pater Anchises, 12 penitus convalle virenti
13 Inclusas animas, superumque 14 ad lumen ituras,
15 Lustrabat studio recolens, omnemque 16 suorum
Forte recensebat numerum, carosque 17 nepotes,
18 Fataque, 19 fortunasque virûm, 20 moresque,
21 manusque.
22 Isque ubi 23 tendentem adversum per gramina vidit
Ænean, 24 alacris 25 palmas utrasque 26 tetendit:
27 Effusæque 28 genis lacrimæ, et 29 vox excidit 30 ore:
Venisti 31 tandem, tuaque 32 spectata 33 parenti
Vicit 34 iter 35 durum pietas! 36 datur ora tueri,
Nate, tua, et notas audire et reddere voces!
Sic equidem 37 ducebam animo, rebarque 38 futurum,

1 Sc. *nostrum*. Anima enim a corpore secreta non terminatur, nec includi aut coerceri potest, quippe substantia incorporea. Heroum tamen animæ in lucis coli solitæ. 2 Quam solam habitare debeamus. 4 Densis, propter arborum umbras. 4 Herbas intortas (a quibus lecti *tori* appellantur) quæ sunt in ripis. 5 Virentia propter irrigationem ex rivis, id est, quæ recentibus rivis perpetuam voluptatem amœnitatemque pariant. 6 Transit ad id, quod interrogationis pars præcipua, sc. velle se Anchisen alloqui. Hunc igitur illis monstat, ut edocti de habitationis ratione eo potiantur. 7 Ascendite hanc partem montis circa verticem ejus. Ad eundem modum *Superare montes*, pro ascendere sive transcendere dicimus: *Superare amnes* & *flumina*, pro trajicere. 8 Constituam vos jam via, qua transmeetis aut transmittamini facili transitu, id est, mox apparere faciam Anchisen. 9 Musæus. 10 Præivit. 11 Montis. 12 Pene intus. 13 Separatas a multitudine cetera, ut possent distincte lustrari animæ in vitam hanc rediture, & facilius agnosci. 14 Al. *limen*. 15 Inspiciebant studiose in memoriam revocans, mente tractans eas. 16 A se oriturorum, id est, posterorum suorum. 17 Posteros. 18 Et fatalem posterorum suorum successum. 19 Opes, gloriam, triumphos, imperium virorum, 20 Virtutem, pacis studia & jura. 21 Res bello gestas aut gerendas. 22 Anchises. 23 Ex adverso se patrem ejus petentem. 24 Lætus. 25 Manus. Synecdoche. A signis paterni affectus erga filium. 26 Extulit, expandit ad cœlum, Diis gratias agens, quod ad se filium venire permiserant. 27 Affectu & gaudio. 28 Palpebris Anchisæ. 29 Oratio sequens elapsa est, ut seni. 30 Anchisæ. 31 Post longos errores, & varia discrimina rerum. 32 Probata & cognita. Quæ translatio est a probationibus operum, vel ab auro. 33 Mihi, præcipue, dum eum humeris suis extulerat incendio Trojano. 34 Ad inferos. 35 Difficile. 36 Conceditur ne mihi? 37 Opinabar te sic facturum. 38 Ut me visas.

1 Tempora dinumerans : nec me 2 mea cura fefellit.
Quas ego te 3 terras, et quanta per æquora vectum
Accipio ! quantis jactatum, nate, periclis !
Quam metui. 4 ne quid 5 Libyæ tibi regna nocerent!
Ille autem : Tua me, genitor, 6 tua 7 tristis imago,
Sæpius 8 occurrens, 9 hæc limina tendere 10 adegit.
Stant 11 sale 12 Tyrreno 13 classes : da jungere dextram,
Da, genitor; teque 14 amplexu ne 15 subtrahe nostro.
Sic 16 memorans, 17 largo fletu simul ora rigabat.
18 Ter 19 conatus ibi collo 20 dare brachia 20 circum:
Ter 21 frustra 22 comprensa 23 manus effugit imago,
Par levibus ventis, 24 volucrique simillima somno;
25 Interea videt Æneas in valle 26 reductâ
27 Seclusum nemus, et virgulta sonantia sylvis,
28 Lethæumque, 29 domos placidas qui 30 prænatat, amnem.
31 Hunc circum 32 innumeræ gentes, populique volabant:
Ac 33 veluti in 34 pratis, ubi apes 35 æstate serenâ
Floribus 36 insidunt 37 variis, et candida 38 circum
39 Lilia 38 funduntur : strepit omnis 40 murmure campus.

1 Disquirens quanto tempore opus sit ad hanc profectionem. 2 Desiderium & spes, cujus cura semper est comes. 3 Regiones. 4 Propter odium dolosque Junonis & amorem Didonis : unde fieri posset, ut Italiæ suæ oblivisceretur. 5 Carthaginis. Continens pro contento. 6 Lib. 4. *Me patris Anchisæ, quoties humentibus umbris Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt. Admonet in somnis, & turbida terret imago :* & lib. 5. *Ditis tamen ante Infernas accede domos, & Averna per alta Congressus pete, nate, meos.* 7 Mœsta, propter timorem quem habuisti, ne quid Libyæ mihi regna nocerent. 8 In somnis. 9 Ad hæc limina regni beatorum. 10 Impulit. 11 In mari, ἁλί. 12 A Tyrrheno denominato. 13 Nostræ. 14 Ex amplexu, id est, dum te amplecti conor. 15 Aufer. 16 Loquens Æneas. 17 Simul large flebat. 18 Τρις μεν εφωρμηθην, ελεειν τε με θυμος ανωγε. Τρις δε μοι εκ χειρων σκιη ικελον η και ονειρω Επτατο. Odyss. 11. 19. Æneas conatus est eo tempore. 20 Circumdare. Tmesis. 21 Quia retineri non potuit. 22 Comprehenso. 23 Æneæ comprehendentis. 24 Cito avolanti. 25 Dum talia moliretur. 26 Recedente, in recessum remota, in qua quis a ventis et injuria cœli tutus esse queat. Sic Horat. Od. 2. Epod. *Aut in reducta valle mugientium Prospectat errantes greges.* 27 Sejunctum a frequentia eorum, qui Elysium incolebant. 28 Amnem oblivionis, ad quem properabant animæ rediture ad corpora, qui potus, animis rerum omnium, quæ in vita priore acta sunt, inducit oblivionem, λήθην : ut mox. 29 Elysios campos, sedes beatas. 30 Præterfluit. 31 Amnem. 32 Innumerarum gentium & populorum animæ. 33 Quemadmodum omnis campus strepit. 34 Agris, ex quibus fœnum percipitur, pascuis. 35 Dum tempus æstivum est serenum. 36 Insident, mel exsugentes. 37 Variorum colorum. 38 Circumfunduntur. Tmesis. 39 Flores omnis generis. Species pro genere. 40 Vel bombo seu suavi sono apum : *vel*, murmure animarum circumvolantium.

Horrescit 1 visu subito, causasque requirit
2 Inscius Æneas: 3 quæ sint ea flumina 4 porro,
Quive viri tanto complêrint 5 agmine 6 ripas.
Tum pater Anchises: 7 Animæ, quibus 8 altera 9 fato
Corpora debentur, Lethæi ad fluminis undam
10 Securos 11 latices, et longa 12 oblivia potant.
13 Has equidem 14 memorare tibi, atque ostendere
15 coram.
16 Jampridem hanc prolem cupio enumerare 17 meorum,
18 Quo magis Italiâ mecum lætêre repertâ.
19 O pater, 20 anne aliquas ad cælum 21 hinc ire putandum est:
22 Sublimes animas, iterumque in 23 tarda reverti
Corpora? quæ 24 lucis miseris tam 25 dira cupido?
Dicam equidem; nec te 26 suspensum, nate, tenebo.
27 Suscipit Anchises, atque ordine 28 singula pandit.

1 Visione subito oblata. 2 Nescius talium rerum. 3 Et requirit, quæ, etc. 4 Procul apparentia. 5 Impetu, multitudine aut frequentia. 6 Lethæi fluminis. 7 Philosophiam hanc Socraticam (vel Pythagoricam μετεμψύχωσιν & animarum παλιγγενεσίαν & tamen eandem somniavit, Empedocles) a Platone sæpius inculcatam, in Phædone maxime & Philebo, exploserunt jamdudum saniores Philosophi, ὥσπερ ἐνδεχόμενον κατὰ τοὺς Πυθαγορικοὺς μύθους, τὴν τυχοῦσαν ψυχὴν εἰς τὸ τυχὸν ἐνδύεσθαι σῶμα. Arist. 1. de anima cap. 3. 8 Secunda. 9 Necessitate quadam, aut Deorum voluntate. 10 Qui potius curas & labores prioris vitæ tollunt, adeoque eorum memoriam, ut jam purgatam non pigeat in vitam redire. 11 Aquas oblivionem rerum gignentes. 12 Malorum et pœnarum, quæ & quas semel perpessi sunt, dum essent in hac vita. Alludit ad vocis etymon: ἀπὸ τῆς λήθης enim *Lethe* derivari volunt.

13 Animas sc. in corpora migraturas. 14 Enarrare. 15 Oculis tuis. 16 Jam a plusculo tempore. 17 A meis descensurorum. 18 Causa finalis, ab utili. Promiserat etiam id ipsum filio per somnum in Sicilia, ut dicitur l. 5. *Tum genus omne tuum, et quæ dentur mœnia disces.* 19 Sc. *Æneas ait.* 20 An credibile utique est animas, expertas jam prioris vitæ labores & ærumnas, velle ex beatissima hac quiete Elysia redire sublimes ad vitam, orasque superas relinquere, & denuo aliis corporibus uniri? 21 Ex his tam beatis locis. 22 Egregias. 23 Animæ comparatione, qua nihil velocius est: uno enim momento cuncta discurrit. 24 Vitæ. 25 Dira, ut sc. ex perpetua quiete cupiant in vitam miseriis refertissimam remeare, in corpore vinciri, & quasi in sepulchro condi. 26 Dubium. 27 Excipit orationem filii, & sic aggreditur relationem. 28 Expositurus, quomodo ex Elysio in corpora humana mittantur animæ, altius orditur mundi creationem, a Deo & divina potentia, qua singula continentur.

1 Principio I. cælum, II. ac III. terras, IV. camposque
liquentes,
2 Lucentemque globum Lunæ, 3 Titaniaque astra,
V. Spiritus intus alit; totamque infusa per 4 artus
5 Mens 6 agitat molem, et magno 7 se 8 corpore miscet:
9 Inde hominum pecudumque genus, vitæque 10 volantum,
Et quæ 11 marmoreo fert 12 monstra sub æquore
13 pontus.
Igneus est ollis vigor, et cælestis origo
14 Seminibus 15 quantum non 16 noxia corpora 17 tardant,
Terrenique 18 hebetant artus, 19 moribundaque membra.
20 Hinc 21 metuunt, cupiuntque: dolent, gaudentque:
22 neque auras
Despiciunt, clausæ tenebris et carcere 23 cæco.
24 Quin et 25 supremo cùm 25 lumine 26 vita 27 reliquit,
Non tamen omne malum 28 miseris, nec 29 funditus
omnes

1 Ut a primordiis incipiam. Digreditur in locum Philosophicum, Deum sc. esse mundi animam ex Platonicorum opinione. Vide Macrob. de Som. Scip. l. 1. c. 14. I. *Aerem.* II *Ignem.* III. *Terram.* IV. *Aquam.* V. *Deus*, νοῦς, *Mens mundi, spiritu quasi genitali fovet, animat, informat, complet, movet qualitatibus & potentiis instruit propriis ad munia sua obeunda. Ex elementis itaque et spiritu infuso, prægnante, alenteque illa nascitur* το παν, *Mundus & quæ in mundo omnia: Cœlum, Sol, Luna, Astra, Homines, Pecudes, Volucres, Pisces. Homini vero, ad summa nato, nobiliorem quam cæteris animalibus indulsit animam: quam Philosophi essentiam se moventem*, εντελεχειαν *ideam, harmoniam, lucem, Solis, aut stellæ alicujus scintillam, quintam essentiam, ignem, aerem, spiritum, alii aliud opinati statuebant.* 2 Lumine a sole recepto. 3 Solem & stellas Titan, inquit Pausanias in Corinthiacis, Solis motum & anni rationem solertissime observavit, unde fratrem Solis eum commenti sunt: inde Sol *Titan* dictus, ut 4. Æn. *Ubi primos crastinus ortus Extulerit Titan.* Et astra dicta *Titania.* 4 Elementa singula, quæ mundi membra sunt. 5 Divina sc. 6 Movet mundi machinam, cum orbibus & circulis cœlestibus. 7 Per præsentiam. 8 Mundi. 9 Ex hac infusione spiritus illius divini. 10 Volucrum. 11 Marmorei coloris. 12 Diversæ piscium species, sc. *ortæ sunt & vivunt.* 13 Mare. 14 Animis, quæ sunt semina vitæ. 15 In tantum est illis cœlestis natura, quantum, &c. 16 Nociva. 17 Deprimunt & offuscant virtutem cœlestem. 18 Sc. *seminant.* Id est, animas. 19 Senescentia, & paulatim senio ad mortem properantia. 20 Ex illis membris terrenis & moribundis, sive ex hac conjunctione animi & corporis. 21 Animæ variis afficiuntur passionibus circa bonum & malum, de præterito & futuro, metu, spe, dolore & lætitia. 22 Obliviscuntur cælestis suæ naturæ ac puritatis, tenebroso sc. corporis carcere inclusæ. 23 Eas excæcante. 24 Quinetiam exutæ corpore animæ, non tamen statim etiam exuuntur sordibus & vitiis, quæ ex diutino corporis commercio contraxerint: verum necesse est, ut pœnis exercitæ, pro peccatorum natura varie lustrentur & expurgentur. 25 In ultimo vitæ. 26 Anima. 27 Corpus. 28 Animis & animabus. 29 A fundo & radicitus.

Corporeæ excedunt 1 pestes ; 2 penitusque necesse est
3 Multa diu 4 concreta 5 modis 6 inolescere miris.
7 Ergo 8 exercentur pœnis, veterumque malorum
Supplicia 9 expendunt. 10 Aliæ panduntur 11 inanes
Suspensæ ad ventos : aliis sub 12 gurgite vasto
13 Infectum 14 eluitur scelus, aut exuritur igni:
15 Quisque suos patimur 16 manes : 17 exinde per 18 amplum
Mittimur 19 Elysium, et pauci 20 læta arva tenemus :
Donec 21 longa dies, 22 perfecto 23 temporis orbe,
24 Concretam 25 exemit labem, 26 purumque reliquit
27 Ætherium sensum, atque 28 auraï simplicis ignem.
29 Has omnes, 30 ubi mille 31 rotam volvêre per annos,
32 Lethæum ad fluvium 33 Deus evocat agmine magno :
Scilicet 34 immemores, 35 supera ut 35 convexa revisant,
Rursus et incipiant in corpora velle reverti.
Dixerat Anchises · natumque, unaque Sibyllam,
36 Conventus trahit 36 in medios, 37 turbamque sonantem:
Et 38 tumulum capit, 39 unde 40 omnes longo ordine possit

1 Sordes & vitia corporis, quibus anima inficitur. Occurit ergo hic tacitæ quæstioni, qua objici poterat. Ergo animæ corporis custodia liberaræ, recta ad suæ originis principia pergunt. Non sic esse ait. 2 Omnino. 3 Mala sc. 4 Contracta, conglutinata cum corpore. 5 Purgandi 6 Aboleri. 7 Quia purgatas esse oportet. 8 Afficiuntur pœnis, dant pœnas. 9 Persolvunt. 10 Animæ. 11 Forsan ad eas respicit, quæ inanem gloriam nimis secutæ sunt ut simili delicto pœna afficiantur. 12 Mari. 13 Quo animæ sunt infectæ. 14 Aufertur, lavando purgatur, deletur. 15 Neque nostrorum quisquam tam pie vixit, ut impune concreta ex corporis commercio vitia ferat. Quisque pro suo merito pariter supplicia & tormenta. Ausonius, *tormentaque fera gehennæ Anticipat, patiturque suos mens conscia manes.* 16 Inferos genios, lemures, id est, quisque pro merito suo patitur supplicia & tormenta. 17 Deinde, postquam ad istum modum sumus purgati. 18 Capacem. 19 Sc. *campum.* 20 Beata 21 Longum tempus. 22 Peracto, exacto. 23 Purgationi debiti. 24 Contractam. 25 Dempsit & expulit. 26 Immacularum, qualem eum corpus susceperat. 27 Animam, æthereæ substantiæ, quam de cœlo sumpserat : ut supra Horatius, *affigit humi divinæ particulam auræ.* Sat. 2. l. 3. 28 Auræ, id est, animæ puræ, id est, paucissimi sine purgatione prævia transimus ad læta arva. 29 Animas purgatas. 30 Postquam in campis Elysiis peregerunt spatium mille annorum. 31 Temporis. 32 Ad fluvium oblivionis, ut ibi animæ obliviscantur omnium, quæ in corpore passæ sunt. 33 Sunt qui hic Mercurium signari volunt. 34 Obliti bonorum, quæ jam habebant, & malorum, quæ habuerant in vita. 35 Convexitatem cœlestem. 36 In medium eorum, qui convenerant, id est, in conventicula animarum in corpora transiturarum. 37 Multitudinem quæ cum sonitu convenerat. 38 Colliculum ascendit. 39 De quo. 40 Qui convenerant,

1 Adversos 2 legere, et 3 venientum 4 discere vultus.
5 Nunc age, 6 Dardaniam prolem, quæ 7 deinde sequatur
8 Gloria, 9 qui maneant Italâ de gente nepotes,
10 Illustres animas, nostrumque in 11 nomen ituras,
12 Expediam dictis, 13 et te tua fata docebo.
Ille (14 vides) 15 purâ juvenis qui 16 nititur hastâ,
Proxima sorte tenet 17 lucis loca : primus ad auras
18 Ætherias 19 Italo commistus sanguine surget,
20 Silvius, 21 Albanum nomen, 22 tua 23 postuma proles,
Quem tibi 24 longævo 25 serum Lavinia conjux
26 Educet sylvis 27 regem, 28 regumque parentem :
29 Unde genus 30 Longâ nostrum 31 dominabitur 32 Albâ,
33 Proximus ille 34 Procas, 35 Trojanæ gloria gentis,
Et 36 Capys, et Numitor, et qui te nomine 37 reddet

1 Ex adverso sitos. 2 Lustrare & discernere : ut supra, *Perlegerent oculis omnia.* 3 Dum per ordinem venirent transituri. 4 Ex inspectione. 5 Verba sunt Anchisæ. 6 Trojanam, ex Dardano per nos orituram, id est, Albanos reges, & Romanos. 7 Posthàc. 8 Ex rebus præclare gestis. 9 Qui posteri futuri sint ex commistione gentis Italæ. 10 Claras futuras. 11 Familiam, progeniem. 12 Paucis enarrabo. 13 Et explicabo tibi, quæ tibi fata promittant, id est, quæ tibi bella gerenda, eorumque quis futurus sit exitus. 14 Videsne eum? 15 Non præpilata, sine ferro. Alii, incruenta. 16 Incumbit, sustentatur. 17 Vitæ, id est, primus ex te nasciturus est. 18 Cœlestes. 19 Generatus ex commistione sanguinis Trojani cum Italo : quia ex te, & Lavinia, Latini regis filia, nascetur. 20 In sylva natus, quo fugerat Lavinia metu Ascanii, post mortem Æneæ. 21 Quod nomen Albanis regibus permansurum est. Albani enim reges omnes ab eo dicti Sylvii. 22 Apostrophe ad filium Æneam. 23 Post humationem & sepulturam tuam nascitura. 24 Longi ævi, ævum cum Diis agenti, id est, immortali. 25 Sero partu editum.

26 Edet e sylvis, in quas fugiet. 27 In regem Albanum. 28 Quia XIII. fuerunt Albani reges ab eo orti, Sylviique nomen prætulerunt. Est autem hic Paronomasia perelegans. 29 A quo. 30 A situ. 31 Trecentos fere annos Sylvii posteritas Albæ regnasse dicitur. 32 In civitate illa Italiæ, quam Ascanius conditurus est, quæ *Alba* dicetur ab *alba* sue illic inventa. 33 Non quod statim & immediate post Sylvium in mundum sit venturus, sed quod proximus in ordine ibi fuerit collocatus, et post Sylvium monstranti Anchisæ apparuerit. Erit enim decimus tertius rex Albanorum, pater Numitoris & Amulii. Neque justum observat ordinem noster, neque consentiunt historici, Dion. l. 1. Antiq. Liv. l. 1. Ovid. 4. Fast. 34 Numitoris & Amulii pater : quorum ille Romuli & Remi avus, a fratre regno exutus, & in carcere detentus fuit. 35 Nam is origo & prima stirps Romani populi censetur, utpote avus Rheæ Sylviæ, matris conditorum urbis Romæ. 36 Septimus ab Ascanio, Caperi filius : ut & Numitor decimus quartus, vel quintus. Fuit & alter Capys Trojanus Anchisæ pater. 37 Repræsentabit.

1 Silvius Æneas, pariter pietate, vel armis
Egregius, 2 si umquam regnandam 3 acceperit Albam.
Qui juvenes quantas 4 ostentant, aspice, vires!
Atque 5 umbrata gerunt 6 civili 7 tempora 6 quercu.
Hi tibi 8 Nomentum, et 9 Gabios, urbemque 10 Fidenam;
Hi 11 Collatinas imponent montibus arces,
(Laude pudicitiæ celebres, addentque superbos)
12 Pometios, 13 Castrumq. Inüi, 14 Bolamque 15 Coramque:
Hæc 16 tum 17 nómina erunt: nunc sunt 18 sine nomine terræ.
19 Quin et 20 avo comitem sese 21 Mavortius addet
Romulus, 22 Assaraci 23 quem 24 sanguinis Ilia 25 mater
26 Educet: viden' ut 27 geminæ stent 28 vertice 29 cristæ,
Et 30 pater ipse 31 suo 32 superûm jam signat honore?

1 Tertius. 2 Vix enim & sero, anno sc. quinquagesimo tertio recuperavit regnum, quod invaserat tutor ipsius. 3 A tutore. 4 Ad ostentationem monstrant. 5 Umbris cooperta, corollis virtute patris inumbrata. 6 Corona quernea, ob cives servatos, & urbes conditas. Agell. lib. 5. c. 6. 7 Caput, cui imponebatur civica corona. Synecdoche. Claud. 3. de laud. Stiliconis: *Mos erat in veterum castris, ut tempora quercu Velaret, validis fuso qui viribus hoste, Casurum potuit morti subducere civem.* 8 Opp. Sabinorum. 9 Antiqui Latii urbem, in via Prænestina, Sexti Tarquinii dolo interceptam. 10 Fidenas, Sabinorum opp. *Castel Jubileo* hodie, ab urbe 5. mill. 11 Collatiam, Sabinorum opp. in montibus, ab urbe 4 mill. in via Tiburtina. 12 Suessam Pometiam, Volscorum opp. 13 Castrum Inui, id est, Panos in Volscia: hodie *Cornetto.* 14 Æquorum opp. in confinia Latinorum: jamdudum sine vestigiis. 15 Volscorum opp. hodie retinens nomen, Cluver. 3. l. Italiæ antiquæ cap. 8. qui exactissimus Italiæ pervestigator de his consulendus. 16 Quando hi regnabunt. 17 Urbium & terrarum. 18 Quia incultæ & inhabitatæ. 19 Quinetiam. Missis Albanorum regibus & rebus, ad res Romanas transit. 20 Romulus, Martis ex Ilia filius. Numitori avo regnum restituet, cum eo aliquandiu regnabit, & Amulium expellet. 21 Vide quæ nos ad Florum p. 6. & 7. 22 A quo deductum stemma, hinc Capyos, Anchisæ, Æneæ, illinc Priami. 23 Romulum. 24 De sanguine Assaraci. 25 Romuli sc. Numitoris filia. Ovid. *Ilia cum Lauso de Numitore sati.* Hæc & *Rhea* dicebatur. De hac habes l. 1. Æn. v. 177. Hæc, a patruo Amulio per honoris speciem Vestalis facta, a Marte, cum forte aquam pro sacris haustura exiisset, compressa fuit, ex quo Romulum & Remum concepisse dicitur: quos cum enixa esset, ad Tiberim exponi jussit Amulius, ipsamque apud eundem amnem defodi vivam. Pueri inventi in ripa, a Faustulo pastore ablati, & uxori Laurentiæ educandi traditi sunt: ubi cum adolevissent a pastore de genere suo edocti, Amulium trucidant, & Numitori patruo regnum restituunt. 26 In lucem edet. 27 Duæ & æquales. 28 In summitate galeæ, 29 Supereminentiæ sive coronæ galearum, in morem cristarum gallorum gallinaceorum. 30 Mars Romulum, in Deorum numerum relatum, nomine suo Quirini & honore insignit. *Quirinus Martis equis Acheronta fugit.* Hor. 3. l. 3. Ode. Vide quæ nos ad Flor. p. 15. Alii ad Jovem referunt Romuli apotheosin, utpote cujus solius sit transcribere heroas in Deorum album. 31 Proprio & debito superis. 32 Superorum: vel superum, id est, cœlestem, & ad superos transferendum.

En, 1 hujus, nate, 2 auspiciis illa 3 inclita 4 Roma
5 Imperium terris, 6 animos æquabit Olympo,
7 Septemque 8 una sibi 9 muro circumdabit 10 arces,
Felix 11 prole 12 virûm: qualis 13 Berecynthia 14 mater
Invehitur curru, Phrygias 15 turrita per urbes,
Læta 16 Deûm partu 17 centum complexa 18 nepotes,
Omnes cælicolas, omnes 19 supera alta tenentes.
20 Huc 21 geminas nunc flecte 21 acies: 22 hanc adspice gentem,
Romanosque 23 tuos. 24 Hic 25 Cæsar, et omnis 26 Iüli
Progenies, 27 magnum cæli ventura sub axem.
Hic vir, hic est, tibi quem promitti sæpius audis,
28 Augustus Cæsar, 29 Divi genus, 30 aurea 31 condet
Sæcula qui rursus 32 Latio, regnata per arva

1 Viri Romuli. 2 Inceptis & præsidiis. 3 Clara & gloriosa. 4 *Roma* urbs est Italiæ, regina urbium, & totius mundi caput. Vide quæ nos ad Sal. p. 22. 5 Tantum habebit imperium. quantæ erunt terræ. 6 Magnanimitatem Romanorum æquiparabit cœlo, ita ut cœlum mereantur Romani principes. 7 Hunc versum habes 2. Georg. sub finem: vide quæ nos ibi. 8 Cum nisi una sit Roma. 9 Sc. *uni*. 10 Colles, montes. Solent enim veteres montium summitates *Arces* vocare. 11 Fœcunditate. 12 Fortium & magnanimorum virorum. 13 Cybele, a *Berecyntho*, monte Phrygiæ. 14 Deorum. 15 Turribus pro corona insignita; vel, *Quod primis turres urbibus illa dedit*. 16 Quia tot Deos peperit. 17 Multos. 18 Posteros a se ortos. 16 Cœlestia regna. 20 Ad hanc partem, quam tibi monstraturus sum. 21 Geminum acumen oculorum tuorum. 22 Præcipuam. Transit ad celebrationem Cæsaris Dictatoris & Augusti. 23 A te descensuros, & tibi promissos. 24 In hoc cœtu est. 25 Julius Cæsar, quem, cæteris regibus omissis, Romulo adjungit, ut secundum conditorem. 26 Ab Iulo descensura. 27 Assecutura divinum honorem. 28 Vide quæ nos ad Flor. p. 258. 29 Al. *Divi*, id est, C. Julii Cæsaris. Fuit enim Augusti avunculus major. 30 Ecl. 4. Tanta enim tranquillitate, devictis primum hostibus, totos quadraginta annos Remp. gubernavit, ut nova mundo facies inducta videretur: adeo ut ejus tempora *Aurea secula* dicta fuerint. Hoc tempore tam pacifico, Christus, Dei filius, Princeps pacis, nasci voluit, ut pace nihil melius, nihil sibi gratius esse nobis ostenderet. Cæterum ex variis hominum moribus quatuor ætates Poetæ effecerunt, quibus pro morum qualitate a metallis nomina imposuerunt. Prima enim *Aurea* fuit appellata, quod optimis moribus illo tempore, quo Saturnus regnavit, homines floruerint. Secunda *Argentea*, quod, quo tempore cœpit regnare Jupiter, in vita homines inclinare cœperint. Tertia *Ærea*, quam bella occuparunt. Quarta *Ferrea*, quod in ea a nullo crudelitatis genere homines abstinuerint. Lege Ovid. Met. 1. Fab. 1. & 4. 31 Perpoliet, in talem splendorem producet, ut pro novis haberi possint. Sic Flor. 143. 1. *Hic*. sc. Tullus Hostilius, *omnem militarem disciplinam, artemque bellandi* condidit. Sic gentem Tyriorum *condidit* Alexander. Justin. 18. 4. 1. Imperium Carthaginensium Mago. Justin. 19. 1. 1. 32 In Italia.

1 Saturno quondam, 2 super et Garamantas, et Indos
Proferet imperium. Jacet 3 extra sidera 4 tellus,
Extra anni, 5 Solisque vias, 6 ubi 7 cælifer 8 Atlas
9 Axem humero 10 torquet stellis 11 ardentibus
12 aptum.
13 Hujus in adventum jam nunc et 14 Caspia regna
15 Responsis horrent Divûm, et 16 Mœotica tellus,
Et 17 septem gemini 18 turbant 19 trepida ostia 20 Nili.
21 Nec vero 22 Alcides 23 tantum telluris obivit:
24 Fixerit 25 æripedem cervam licet, aut 26 Erymanthi
27 Pacarit nemora, et 28 Lernam tremefecerit arcu:
Nec, 29 qui 30 pampineis 31 victor 32 juga flectit
habenis,
Liber, agens celso Nysæ de vertice tigres.
33 Et dubitamus adhuc virtutem 34 extendere factis?
Aut metus Ausoniâ prohibet consistere terrâ?

1 A Saturno. 2 Ultra Garamantas, populos inter Libyam & Africam, juxta Zonam torridam, & Orientales populos, ad quorum fines nullius adhuc gentis imperium pervenit, imperium extendet, prolatabit. 3 Ultra Cancri & Capricorni Tropicos, intra quos Zodiacum perambulat Sol. 4 Quædam regio. 5 Duodecim signorum Zodiaci, quibus annus deprehenditur, & per quas Sol decurrit. 6 In qua tellure. Æthiopiam significat, quæ Atlantem respicit. Hæc quoque regio a Romanis subjugata fuit, duce M. Petronio. 7 Cœlum ferens. 8 Mons Mauritaniæ. 9 Cœlestem globum: cum proprie poli extremi, in quibus universa machina volvitur, *Axes* dicantur: sumpta Metaphora a currus parte, cui rotæ inseruntur. 10 Sustinet, regit. 11 Ardenter resplendentibus. 12 Vicinum sive conjunctum, vel conspersum & confertum. 13 Ad adventum Augusti. 14 Quæ tellus, & regna Caspia, id est, Parthica, Assyria, Persica, &c. 15 Suet. in Cæs. auctor est, oraculis Divorum responsum, toti orbi nasciturum invictum imperatorem: quod postea ad Augustum retulere. Quod sane non ad Augustum, sed ad Christum referri debuit. 16 Scythica, ubi est Mœotis palus, id est, Scythæ & Sarmatæ. 17 In septem ostia divisi, septem ostiis mare intrantis. 18 Sc. *se*, vel turbantur. Enallage generis. 19 Quia Cæsar & Augustus Ægyptum subacturi sunt. 20 Ægypti fluvii, Mediterraneum mare intrantis, omnium maximi, Asiam ab Africa discriminantis. 21 Terris ab Hercule & Baccho devictis anteponit Augusti victorias. 22 Hercules. 23 Quantum Augustus. Celebrantur passim 12. labores Herculis: de quibus vide, quæ nos breviter congessimus ad Sal. p. 317. & seqq. 24 Confixit sagittis. 25 Habentem æreos pedes id est, veloces, χαλκοποδα. 26 Montis Arcadiæ. 27 Occidendo aprum ferocissimum. 28 Hydram in Lerna palude confecerit. 29 Bacchus ex India, in qua urbe Nysa, victor, vehebatur curru, quem traxerunt tigres junctæ, quas ille regebat pampineis habenis 30 Ex frondibus vitium factis. 31 Voti compos. 32 Montium. 33 Et dubitamus tamen per virtutem ardum grassari ad tantam gloriam, tantum imperium, tantos nepotes? 34 Ampliare.

1 Quis procul ille autem ramis insignis 2 olivæ,
3 Sacra ferens? 4 nosco crines, 5 incanaque menta
6 Regis Romani, primus qui 7 legibus 8 urbem
9 Fundabit, 10 Curibus parvis, et 11 paupere terrâ
Missus in imperium 12 magnum. 13 Cui deinde 14 subibit,
15 Otia qui rumpet 15 patriæ, 16 residesque movebit
17 Tullus in arma viros, et 18 jam desueta 19 triumphis
20 Agmina: 21 quem juxta sequitur 22 jactantior
23 Ancus,

1 Redit desultoria relatione ad reges Romanos: quoniam vero successio regiæ stirpis in Romulo defecit, fingit se ægre agnoscere Numam, a Curibus, Sabinorum urbe, accitum in regnum Rom. pacis, religionis, legum latorem. 2 Oleæ, quæ arbor Minervæ sacra, & pacis insigne est. Numa autem pacis amator erat. 3 Quia etiam valde erat religiosus. 4 Agnosco ex crine & valde cana barba Numam secundum regem Romanorum. *Sed de his regibus, & illustribus viris, qui seq. videndi Dionysius, Livius, Plutarchus, historicique alii.* 5 Valde cana. Nam 80. annos natu decessisse fertur. 6 Numæ Pompilii, secundi Romanorum regis, Pomponii filii. Numæ gesta scribunt Liv. l. 1. 18. & seqq. Eutrop. 1. 8. Val. Max. 1. 2. 1. Plin. 23. 13. Ov. Met. 15. Fab. 44. Plut. in vita Numæ. Dionys. 2. 59. Flor. l. 1. c. 2. 7 Religiosis. 8 Romam. *Urbem* cum dicimus, κατ' ἐξοχὴν intelligimus Romam. Nam proprie hæc *urbs* dicta: cæteræ, hac una excepta, *oppida* sunt vocitata: vel ab *ope*, quod *opis* causa mœnibus cingantur: vel ab *opere*, quod *opus* sint ad vitam gerendam: vel ab *opponendo* se hostibus, vel ab *opibus*. Hujus enim rei gratia mœnia constituta sunt, ut homines *opes* suas eo conferrent, ubi nullum esset hostium periculum. Vide quæ nos ad Flor. p. 6. 9 Instruet, stabiliet. 10 De civitate illa parva Sabinorum. Declinatur autem; *hæ Cures, harum Curium, &c.* unde Quirites dicti putantur, ab hastis sc. quas Sabini *Cures* vocabant. 11 Respectu Romani imperii. 12 Romanum sc. in quo propter vitæ integritatem confirmatus fuit. Lege Liv. l. 1. ab V. C. 13 Regi Numæ. 14 Succedet. 15 Pacem quam in patria inveniet a Numa constitutam. Pacem enim sub Numa 43. annis integram habuerunt Romani. 16 Otio deditos, segnes excitabit. 17 Tullus Hostilius, tertius Romanorum rex, populi jussu, Patrum auctoritate creatus, militari iterum disciplina armisque senescentem populi Romani virtutem acuet. Albanos trigeminorum Horatiorum pugna in potestatem redactos, Alba diruta, Romam traduxit. Hunc Livius dicit nepotem fuisse illius Hostilii, qui fortiter pugnans adversus Sabinos, in lacum Curtium lapsus est, qui deinde *lacus Hostilius* dictus est. Regnavit Hostilius annis 32. fulmine ictum cum regia, uxore, filiis, omnique familia conflagrasse, ex Plinio & Dionysio liquet. Vitam Tulli Hostilii Regis scribunt Liv. 1. 22. Dionys. l. 3. Eutrop. 1. 9. Flor. 1. 3. Val. Max. 3. 4. 1. 7. 4. 1. 9. 12. 1. 18 A tempore, quo Numa regnare cœperat. 19 Quia ad eos non pervenitur sine pugna. 20 Milites agminatim incedere solitos. 21 Tulium Hostilium. 22 Arrogantior, quod sc. ex regia Numæ stirpe prognatus esset: quam nobilitatem præcedens Tullus jactare non poterat. 23 Ancus Martius, Numæ ex filia & Martio Pontifice nepos, populi jussu, Patrum auctoritate quartus Romanorum rex declaratus est. Imperavit annis 24. relictis duobus filiis. Dictus autem *Ancus* ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος, id est, *a cubito*, quem incurvum habuit. De hoc lege Liv. l. 1. Flor. l. 1. c. 2. & quæ nos ibid. Dionys. l. 3. Claud. in Gild. 109.

Nunc quoque jam nimium 1 gaudens 2 popularibus auris.
Vis et 3 Tarquinios 4 reges, 5 animamque superbam
6 Ultoris 7 Bruti, 8 fascesque videre 9 receptos?
10 Consulis imperium 11 hic primus, 12 sævasque secures
Accipiet: 13 natosque pater, 14 nova bella moventes,
15 Ad pœnam 16 pulchrâ pro libertate 17 vocabit,
Infelix! 18 Utcumque 19 ferent 20 ea facta minores,
21 Vincet amor patriæ, laudumque immensa cupido.

1 Quippe cui, regia stirpe genito, omnium ordinum consensu & favore regnum defetretur. 2 Assentationibus ac favoribus populi. Metaphora. Horat. Od. 2. l. 3. *Nec sumit* (virtus) *aut ponit secures Arbitrio* popularis auræ. *Aura* proprie est lenior ventorum flatus. 3 Tarq. Priscum, quintum regem: & Tarq. Superbum, septimum: omisso Servio Tullio, qui sextus: Forte quia a serva natus est, & a Tarquinio geneto trucidatus: per cujus cadaver filia carpentum egit. 4 Romanos. De Servio Tullio scribunt L. l. 2. Flor. l. 1. c. 6. Dionys. l. 4. c. 1. Valer. Max. 1. 6. 1. &c. 5 Animum nobilem, illustrem ac generosum: quippe qui populum R. Tarquinii Superbi tyrannide oppressum in libertatem vindicare ausus fuerit, exactis urbe regibus Tarquiniis. 6 Superbiæ, Tarquiniorum, & Sexti, Tarquinii filii, violatoris Lucretiæ. 7 Cognomen istud ille obtinuit a simulata stultitia, cum verum ei nomen L. Junio esset. Fuit autem M. Junii filius, ex Tarquinia, regis Superbi sorore, natus. Cum enim ob opulentiam occiso patre & fratre, sibi quoque a Tarquinio metueret, sub hac persona latuit, donec capta occasione prorumperet. Ovid. 2. Fast. *Brutus erat stulti sapiens imitator, ut esset Tutus ab insidiis, dire Superbe, tuis.* 8 Imperium consulare. Nam 12. lictores (ferentes ante consules Romanos fasces virgarum, in quibus securis inclusa erat, quibus significabant se jus habere in corpus) item corona aurea, sella eburnea in triumphis, quæ regnum ad id tempus usque fuerant, consularia insignia deinceps facta sunt. De quibus vide quæ nos ad Sal. p. 73. b. & 74. a. ad Val. Max. p. 3. 187. & ad Flor. p. 27. *Fascis* proprie est lignorum aliarumve rerum congeries, quam ligando facimus. 9 De Etruscis, a Romanis principibus. 10 Consulere. Brutus enim cum Tarquinio Collatino primum consulatum gessit, sed cum plebi Tarquinium nomen, ob Tarquinii Superbi tyrannidem, invisum esset, collegæ auctor fuit, ut sponte se consulatu abdicaret, quod & fecisse eum scribit Livius, cujus in locum Brutus Valerium Publicolam suffecit. 11 Brutus. 12 Quibus in filios sæve usus est. 13 Filios suos duos inter alios nobiles juvenes de reducendis Tarquiniis conjuratos, ipse Brutus primus cum Tarq. Collatino Consul virgis cæsos securi feriri jubebit. 14 Bella intestina, sive proditionem contra consules Romanos. 15 Ad capitis supplicium. Utrique enim (ut jam diximus) magna populi miseratione caput amputatum. 16 Ad libertatem partam melius conservandam. 17 Deposcet, & produci curabit. 18 Utcunque judicabunt posteri de hoc Bruti facto, patriæ tamen amor & justitiæ laus præpondetabunt naturalem affectum. 19 Accipient, & patientur, id est, sive laudabunt, sive vituperabunt. 20 Bruti sc. quibus ille sæviit in liberos suos. 21 Rumores populi sc.

1 Quin 2 Decios, 3 Drusosque procul, 4 sævumque securi
Adspice 5 Torquatum, et 6 referentem 7 signa 8 Camillum.
Illæ autem, 9 paribus quas fulgere cernis in armis,
Concordes 10 animæ 11 nunc, et dum 12 nocte prementur,
Heu! quantum inter se bellum, si 13 limina vitæ
Attigerint, quantas 14 acies, 15 stragemque ciebunt!
16 Aggeribus 17 socer Alpinis, atque arce 18 Monœci
Descendens, 19 gener 20 adversis instructus Eois!
21 Ne, 22 pueri, ne 23 tanta animis 24 assuescite bella,
Neu patriæ validas 25 in viscera vertite vires.
26 Tuque prior, tu, 27 parce, 28 genus qui ducis
29 Olympo:
30 Projice 31 tela manu, 32 sanguis meus.

1 Quinetiam. Transit obiter ad Consules, quorum virtus Remp. Romanam auxit. 2 Patrem & filium, qui se pro salute legionum & patriæ devoverunt, pater bello Latino, filius Gallico. 3 Neronem, qui Hasdrubalem fratrem Annibalis cum exercitu vicit, & Claudium, Augusti privignum, qui Germanos domuit. 4 T. Manlium, qui Dictator filium suum securi cædi jussit, quod provocatus ab hoste contra imperium paternum pugnasset, utcunque feliciter. 5 T. Manlium Dictatorem intelligit, qui singulari certamine cum Gallo congressus, occiso, aureum torquem detraxit, ex quo *Torquati* nomen nactus est. 6 Quæ Galli, duce Brenno, abstulerant, victis hostibus, & urbe sibi restituta. Liv. 5. Plutarch. in Camillo. Polyb. 2. Florus l. 1. cap. 13. 7 Vexilla. 8 Intelligit Furium Camillum, qui Gallos, Romam opprimentes, tota Italia expulit. 9 Æque potentibus. 10 Cæsaris & Pompeji: quorum ille superiorem, hic parem ferre non potuit. 11 Apud inferos. 12 Nondum ingressæ vitam: *vel*, quamdiu hic apud umbras sunt. 13 Plenam vitæ ætatem. 14 Quanta prælia. 15 Cladem, occisionem, cadaverum interfectorum multitudinem concitabunt? 16 Per montes Alpinos, id est, Alpes, per quos Cæsar Germanorum & Gallorum robore instructus adversus Pompejum generum in Italiam descendit. 17 Cæsar, cujus filia Julia Pompejo nupserat. 18 Ubi Hercules Monœcos, id est, solus colitur: ubi Hercules contra Ligures a Jove auxilium impetrasse dicitur: nam lapidibus pluit, & ita solus ibi mansit, *ὡς μόνος οἰκῶν*: unde videtur dictus a *μόνος* *solus*, & *οἰκέω* *habito*. 19 Pompejus ciebit milite suo & auxiliis regum & pop. Orientalium instructus. 20 Ex adverso venientibus: quia Galli ad Occidentem vergunt. 21 Dehortatur blande, & cum affectu compellatos senex a bello civili. 22 Familiæ suæ filii. 23 Quanta gesturi eritis, si animum non represseritis. 24 Assuefacite. Enallage generis. Sic. Flor. 4. 11. 43. *Armenios, victo rege Tigrane, in hoc unum servitutis genus Pompejus assueverat, ut rectores a nobis acciperent.* 25 In concives per bella intestina. 26 Cæsar, victor, qui certe victoria clementer usus est. 27 Abstine a bello. 28 Propter Venerem, Æneam, Iulum, unde duxit Cæsar originem. 29 A Jove, rectore Olympi. 30 Jace procul. 31 Arma, belli instrumenta. 32 Qui de sanguine meo oriturus es.

1 Ille 2 triumphatâ, 3 Capitolia ad alta, 4 Corintho
Victor aget 5 currum, 6 cæsis insignis 7 Achivis.
8 Eruet 9 ille 10 Argos, 11 Agamemnoniasque Mycenas,
12 Ipsumque Æaciden, 13 genus armipotentis 14 Achillis,
Ultus 15 avos Trojæ, templa et 16 temerata Minervæ.
Quis, te 17 magne Cato, 18 tacitum, aut te, 19 Cosse, relinquat?
Quis 20 Gracchi genus? aut 21 geminos duo 22 fulmina belli,
23 Scipiadas, 24 cladem Libyæ? 25 parvoque potentem
Fabricium? vel te 26 sulco, 27 Serrane, serentem?
Quo fessum rapitis, 28 Fabii? 29 tu Maximus ille es,

1 L. Mummius, qui vicit Achæos, Corinthum delevit, triumphans egit currum ad Capitolium, pro more triumphantium. 2 Cum triumpho devicta. 3 Ad arcem Romanam, in qua Jupiter colebatur. Mos enim erat, triumphantes curru in urbem & Capitolium invehi. Dictum est autem *Capitolium a capite Toli* cujusdam hominis ibi reperto, dum foderent fundamenta. Antea enim *arx Tarpeja* aut *Tarpejus* hic mons dicebatur, a virgine Vestali *Tarpeja*, quæ ibi a Sabinis necata & sepulta est. Liv. l. 1. 4 Urbe Achajæ, duobus inclyta portubus. 5 Triumphalem. 6 Occisis. 7 Populis in Peloponneso, id est, Achæis, Chalcidensibus & Bœotis. 8 Funditus everter & delebit. 9 Alius sc. Q. Metellus. 10 Oppidum illud Argivorum. 11 Et Mycenas, Peloponnesi urbem, non procul ab Argis a Perseo, Danaes filio, ædificatam, Agamemnonis patriam. 12 Et alius sc. Curius Dentatus vincet ipsum Æaci nepotem Pyrrhum, Epirotarum regem: hunc enim Curius Dentatus Italia expulit & vicit, 20. Hostium millibus cæsis. 13 Qui est de genere. Appositio. 14 Achillis. Genitivus Græcus. 15 Majores suos Trojanos, unde Romani originem ducturi sunt. 16 Profanata, polluta a Græcis furto Palladii & stupro Cassandræ: quorum hoc ab Ajace, Oilei filio, illud ab Ulysse & Diomede perpetratum fuit. 17 Cato major, Censorie: qui max. Orator, max. Imperator, max. Senator fuit. 18 Tacendo de te? 19 Cornelius Cossus, victo Larte Tolumnio, Vejentium rege, optima spolia Jovi Feretrio tulit. 20 Sempronium & filios Tiberium & Cajum, ex Cornelia, viros eloquentia claros, sed infelices. 21 Duos. Numerus distributivus pro cardinali. 22 Terrores. 23 Majorem & Minorem Africanum. 24 Stragem Carthaginensium. Scip. Major Carthaginem tributariam fecit, Minor delevit. 25 Continentem, in re tenui repudiantem a Samnitum legatis oblatum aurum, dicentemque, *Malle se aurum habentibus imperare, quam aurum habere.* 26 Al. *sulcos*. 27 Cincinnatum intelligit civem Romanum Atiliæ gentis: cui agrum colenti delata ob virtutem dictatura est, teste Livio *Serranus* autem a *serendo* dictus est: quod ab his, qui dictaturam ei delatam nunciabant, agellum *serere* inventus fuerit. Plin. l. 18. c. 3. De Fabiis, vide quæ nos ad Sal. p. 201. a & b. Val. Max. p. 71. & Flor. p. 50. Hoc solummodo addam, quod cognomen hoc *Fabiorum* sortiti sint ex re rustica, nempe a *fabarum* satione, sicut alii veterum haud infimæ sortis. Ita Cicerones, Pisones, ac Lentuli ob ciceres, pisa lentesque eximie satos, generosum familiæ nomen adinvenere. 28 Cujus familiæ 306. uno prælio contra Vejentes ad Cremeram fl. interierunt. 29 Q. Fabium Maximum innuit, qui cedendo sequendoque vicit Annibalem.

1 Unus qui 2 nobis 3 cunctando 4 restituis rem.
5 Excudent 6 alii 7 spirantia 8 mollius 9 æra,
Credo equidem; vivos 10 ducent de marmore 11 vultus:
12 Orabunt causas melius: 13 cælique meatus
14 Describent radio, et 15 surgentia sidera dicent.
Tu regere 16 imperio populos, Romane, memento;
(17 Hæ tibi erunt artes) pacisque imponere 18 morem,
19 Parcere subjectis, et 20 debellare superbos.
Sic 21 pater Anchises; atque 22 hæc 23 mirantibus addit:
Adspice, 24 ut insignis 25 spoliis 26 Marcellus 27 opimis
Ingreditur, victorque viros 28 supereminet omnes!

1 Solus. De quo sic scripsit Ennius: *Unus homo nobis cunctando restituit rem.* 2 Generi nostro, id est, populo Romano. 3 Morando, moram trahendo, & sic Annibalem illudendo. Unde *Cunctator* appellatus est. Lege Flor. & quæ nos ibid. p. 103. 4 Al. *restitues*: quod non displicet. 5 Excurrendo effingent. Ab enumeratione illustrium Imperatorum, transit ad partitionem rerum, in quibus diversæ gentes excelluerunt: q. d. Alii aliis artibus præstabunt, at Romani, belli studiis, & rei militaris artibus omnes alios populos superabunt, toti orbi imperabunt, defendent afflictos, & injurios atque insolentes bellis compescent. 6 Corinthios innuere videtur. 7 Quasi spiritum habere apparentia. Fusoriam intelligit & conflaturam metallorum. 8 Dulcius & magis ad vivum. 9 Signa ærea. 10 Quod successu temporis fundent. 11 Statuariam innuit, quæ ars vivas personarum quarumlibet effigies imitatur. 12 Alii (ut Athenienses, qui eloquentia claruerunt) oratione causam alicujus melius defendent, agent. Sic. Terent. Phor. s. 5. *Servum hominem* causam orare *leges non sinunt.* 13 Astrorum motus & cursus. 14 Alii (ut Chaldæi & Ægyptii, qui Astronomia insignes fuere) describent virga, qua in pulvere Geometræ describunt mensuram atque situs rerum, locorumque earum. *Radius* proprie est splendor a Sole emicans. Item textoris instrumentum. *Radii* quoque in rotis dicuntur, qui hinc centro, illinc canthis inseruntur. Instrumentum etiam quo raduntur mensuræ: quod alio nomine *Hostorium* nominant. 15 Quæ signa & quando surgant, id est, peritiores erunt Geometriæ & Astronomiæ. 16 Per imperium. 17 Sequentes sc. 18 Leges, id est, moderari pacem. 19 Ignoscere, veniam & impunitatem dare subditis ac se dedentibus. 20 Imperio parere detrectantes, rebelles bello persequi. 21 Sc. *locutus est.* Verba sunt Virgilii, qui novam narrationem texentem inducit Anchisen. 22 Sequentia. 23 Dum Æneas & Sibylla mirarentur. 24 Quomodo. 25 Interfecto Gallorum duce Viridomaro ad Clastidium oppidum, detractisque eidem opimis spoliis. 26 Claudius Marcellus, qui docuit Annibalem posse vinci. 27 Magnificis, egregiis, amplis, principi exercitus hostium, sc. Viridomaro, Gallorum duci, detractis. *Opima* enim *spolia* vocantur arma, quæ dux occiso a se hostium duci detrahit. Dicuntur autem fere *Opima*, non addita voce *spoliorum*, intellecta tamen. Ita Sen. Herc. Fur. Opima *victi regis ad superos refert.* 28 Excellit gloria rei militaris, prudentia & virtute.

Hic rem Romanam, magno 1 turbante tumultu,
2 Sistet: 3 eques 4 sternet 5 Pœnos, 6 Gallumque 7 rebellem;
8 Tertiaque 9 arma 10 patri suspendet 9 capta 11 Quirino.
Atque 12 hic Æneas, (13 unà namque ire videbat
Egregium formâ juvenem, et fulgentibus armis,
Sed 14 frons 15 læta parum, et 16 dejecto 17 lumina 18 vultu)
Quis, pater ille, 19 virum qui sic comitatur 20 euntem?
Filius? anne aliquis 21 magnâ de stirpe 22 nepotum?
Quis 23 strepitus 24 circa comitum! 25 quantum instar in ipso est!
Sed 26 nox atra 27 caput tristi circumvolat umbrâ.
Tum 28 pater Anchises lacrimis 29 ingressus obortis:
O nate, ingentem luctum ne quære 30 tuorum:
31 Ostendent terris hunc tantum fata; neque 32 ultra
Esse sinent. 33 Nimium vobis Romana 34 propago

1 Sc. *eam*, id est, dum magnus erit tumultus. *Tumultus* autem erat, cum ex subito & vicino plerumque bello summa oriebatur perturbatio. Ideo tunc, indicto Senatus decreto justitio, saga sumebantur. Nec enim juri dicendo vacare se debere prudenter existimarunt, cum securos forte cives aut mitiora sperantes præsentis ac magni periculi suo ipsi exemplo admonere debebant, & leges frustra exerceri ostendere, ni imminens iis pernicies armis omnium averteretur. Nec id sufficiebat, etiam delectus isto tempore & in Urbe & in Italia habebatur promiscue, nec ullum excusabat vacatio. 2 Tranquillam faciet. 3 De ordine equestri. 4 Quod fecit bis ad Nolam, devicto Annibalis exercitu. 5 Punicos. 6 Viridomaro occiso, & reliquis Mediolanum fuga se recipientibus. 7 Quod sæpius victus, & in deditionem receptus, iterum bellum instaurat, & victoris imperium detrectat, ut ex Cæsare constat. 8 Nam prima Romulus Jovi Feretrio, Acrone, Cæninensium duce, occiso: secunda Corn. Cossus, obtruncato Larte Tolumnio, Vejentium rege, suspenderant; de quibus Ep. Liv. 20. 9 Opima spolia. 10 Patriæ patri ipsique urbis conditori. 11 Romulo, sed tamen Jovi Feretrio dedicata. 12 Hoc loco, vel hoc tempore sc. *ait*. 13 Simul cum M Claudio Marcello, qui ab Annibale per insidias cæsus fuit. 14 Sc. *ejus erat*. 15 Quia cito moriturus erat. 16 Ad terram inclinato, quod vicinæ mortis indicium est. 17 Oculi sc. *erant*. 18 In vultu. 19 Cl. Marcellum Cos. 20 Ingredientem cum victoria & opimis spoliis. 21 Egregia. 22 Posterorum nostrorum a nobis descensurorum. 23 Plausus & popularis favor, ac pompa frequens Romanorum funus ejus sequentium. 24 Eum. 25 Quanta indoles & spes ad summos honores & gloriam! *vel*, quam refert superiorem illum Marcellum! unde sperandum est fore, ut illum virtute æquiparet. 26 Caligo densa, vel mors. Catul. Nox *est perpetuo una dormienda*. 27 Ejus. 28 Æneæ. 29 Sc. *est*, id est, loqui cœpit. 30 Minorum, ut Augusti & Octaviæ. 31 Introibit vitæ hoc theatrum, tantum ut exeat, natus enim annos 18. aut ut alii, 20. interiit Ant. Musæ medici incuria. 32 Sc. *in terris*. 33 Invidistis sc. Romanis diuturnam vitæ ipsius usuram, & perpetuum tanti viri futuri donum. 34 Propagatio, progenies Romana, id est, Romani ab ipsa Æneæ posteritate propagati. Metaphora, a vitis ea parte, quæ paulatim ducitur, & latius atque latius extenditur.

Visa potens, Superi, 1 propria hæc si 2 dona fuissent.
3 Quantos ille virûm magnam 4 Mavortis ad urbem
5 Campus 6 aget gemitus! vel quæ 7 Tiberine, videbis
8 Funera, cum tumulum præterlabêre 9 recentem!
Nec puer 10 Iliacâ quisquam de gente 11 Latinos
12 In tantum spe 13 tollet avos: nec 14 Romula quondam
Ullo se 15 tantum tellus jactabit 16 alumno.
Heu pietas! heu 17 prisca fides! invictaque bello
Dextera! non illi 18 se quisquam impune tulisset
19 Obvius armato; seu quum pedes iret in hostem,
Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu! 20 miserande 21 puer, 22 si 23 qua fata 24 aspera
rumpas,
Tu 25 Marcellus eris. 26 Manibus date lilia plenis:
27 Purpureos spargam flores, 28 animamque 29 nepotis
His 30 saltem 31 accumulem donis, et fungar 32 inani
Munere. 33 Sic totâ passim 34 regione 35 vagantur

1 Perpetua: ut l. 2. Propriamque *dicabo.* Sic Ter. Andr. 4. 3. *Nihilne esse* ptoprium *cuiquam?* 2 Si Romanis sua felicitas per Marcellum diuturna fuisset. 3 Quanto luctu, quanta pompa ducetur funus illius in campo Martio, juxta Tiberim sexcentis sc. lectis ornatum. 4 Martis urbem, id est, a Romulo, Martis filio, conditam. Epenthesis. 5 Martius. Est autem Metonymia: neque enim campus ipse, sed frequens populi Rom. multitudo carissimum sibi principem lugebat. 6 Excitabit, ducet. 7 Deus Tiberis 8 Quod sumus. 9 In quo recens aggesto ipsius Marcelli cineres conditi sint. 10 Trojana. 11 Italicos. 12 Usque adeo. 13 Eriget parentes & propinquos, quibus de se egregium virtutis specimen polliceri visus fuerit. 14 Romulea, Romana. 15 Quantum de hoc uno. 16 Quem aluerit & genuerit: q. d. nullo principe tam se efferet Roma, quam hoc Marcello. 17 Antiqua fidelitas, quæ ex hujus indole deprehendetur. 18 Sc. *obvius.* 19 Obviam. Enallage partis: *vel*, obvium. Enallage casus. 20 Miseratione digne. 21 Pathos ab ætate. 22 Quod si Deorum benignitate, aut qua ratione alia poteris fatalem moriendi necessitatem effugere, tu vere eris Marcellus. Fertur Poeta recitasse librum hunc sextum coram Augusto, præsente Octavia, quæ audito nomine filii sui, quod ille hucusque suspenderat, spiritu defecisse dicitur; refocillata tandem fletu atque ejulatu omnia miscuisse, sed Poetæ pro singulis hujus argumenti versibus dena sestertia dari jussisse. 23 Aliqua ratione. 24 Inimica vincas. 25 Octaviæ filius. 26 Hortatur posteros Romanos ad persolvenda puero magnifico apparatu justa. 27 Ut inspergam tumulo mortui rosas. 28 Pro more funerum ornandorum, maxime in juvenum funeribus, quorum immaturam mortem referebant flores illi decerpti sparsique. 29 Marcelli. 30 Ut minimum floribus, quandoquidem alio munere eum cumulare non possum. 31 Augeam, coacervem. 32 Nihil profuturo defuncto, cujus nullus sensus ad eum sit perventurus; quia pompa funebris solatio est vivis, non mortuis. 33 Talia dicendo redit ad narrationem, unde digressus fuerat. 34 Sc. *in.* 35 Anchises, Æneas & Sibylla.

1 Aëris in campis latis, atque omnia 2 lustrant.
Quæ postquam Anchises 3 natum per singula duxit,
Incenditque animum 4 famæ venientis amore:
Exin bella 5 viro memorat, quæ deinde 6 gerenda,
7 Laurentesque docet populos, urbemque 8 Latini:
Et 9 quo quemque 9 modo fugiatque feratque laborem.
10 Sunt 11 geminæ 12 Somni portæ: quarum altera 13 fertur
Cornea; quâ veris facilis datur exitus 14 umbris:
15 Altera candenti perfecta nitens 16 elephanto:
Sed 17 falsa 18 ad cælum 19 mittunt 20 insomnia 21 Manes.
22 His 23 ibi tum natum Anchises, unaque Sibyllam
Prosequitur 22 dictis; portâque 24 emittit 25 eburnâ.
26 Ille viam 27 secat ad naves, 28 sociosque revisit.
Tum se ad 29 Cajetæ 30 recto fert 31 littore portum:
Anchora de 32 prora 33 jacitur; stant 34 littore 35 puppes.

1 Aëriis: ubi umbræ aeriæ. 2 Circumspiciunt & disquirunt. 3 Filium suum Æneam. 4 Futuræ laudis. 5 Æneæ. 6 In Italia, cum Turno & Mezentio. 7 Et indicat populos Laurentum, Latii oppidum incolentes, ad quos accessurus est, quidque cum iis sit tractaturus. 8 Regiam Latini regis, oppidum Laurentum. 9 Quomodo. Tmesis. 10 Apud inferos. Totius libri Epilogus, constans descriptione portarum Somni, quas describit a materia, & ab usu. 11 Duæ. 12 Somnii. Hom. δοιαὶ πύλαι εἰσὶν ὀνείρων, &c. Cum duas somniorum portas faciat. Corneam unam, oculorum sc. a cornea tunica, Eberneam alteram, oris, cujus septum dentium eburneum; illam veram; hanc falsam, quia quæ videntur certiora sunt, quam quæ audiuntur ore prolata: Æneam porta eburnea emittit: obscure ac symbolice indicans totam hanc παντολογίαν, descensum & relationem de inferis æque vera esse ac somnia ex eburnea porta emissa. Macrob. l. 1. in Somn. Scip. c. 3. 13 Dicitur esse. 14 Phantasmatibus. 15 Sc. *est*. 16 Ebore, parte elephantis. Synecdoche. 17 Quæ aliud repræsentant, quam sint. 19 Ad regionem mortalium, in mundum, qui Manibus superis: somnia autem ab inferis mitti credita. 19 Per eam. 20 Somnia & phantasmata. *Insomnium* proprie dicitur, quoties ea cura, idque studium dormienti occurrit, quo se vigilantem fatigavit. 21 Inferi. 22 His memoratis. 23 Quo loco. 24 Eos. 25 Per quem falsa emittuntur insomnia. 26 Æneas. 27 Proficiscitur, se recipit, tenet: unde *secta* dicitur, quia propositum tenet. 28 Quos illic in littore reliquerat. 29 Qui paulo post dictus est portus Cajetæ, a *Cajeta*, Æneæ nutrice, quæ ibi mortua est, denominatus. 30 Recta via progrediendo. 31 Per litus. 32 Priore parte navis. 33 A sociis. 34 Ad litus applicitæ. 35 Naves. Synecdoche.

ÆNEIDOS

LIBER VII.

ARGUMENTUM.

Cajetam, nutricem suam Æneas sepelit, locumque ipsum ab ejus nomine Cajetam appellat. Inde Circes sedem prætervehitur, secundoque vento ad Tiberis ostia defertur: aversoque flumine subvectus, in Laurentem agrum excreditur. Ibi cum ex Ascanii verbis cognovisset, eam esse terram fatis sibi debitam, ad Latinum regem, qui ejus tractus regnum obtinebat, centum oratores mittit, qui et suo nomine illi munera offerrent, et urbis condendæ locum peterent. Latinus, legatione benigne audita, præter postulata, Laviniam filiam suam, quam et ex Fauni, patris sui, oraculis et Augurum responsis externo viro tradere jubebatur, ultro Æneæ conjugem offert. Interim Juno prosperis Trojanorum rebus offensa, Alecto ad disturbandam pacem ab inferis evocat: quæ primum Amatam, Latini uxorem, deinde ipsum etiam Turnum furiis suis implet: atque inde ad Trojanorum juventutem conversa, quæ tum forte venationi operam dabat, mansuetum illis cervum objicit, Tyrrhi, armentarii regis, liberis imprimis carum, quem cum Ascanius sagittâ vulnerasset, rustici, arreptis armis, in Trojanos impetum faciunt. Alecto ex superiore loco classicum canit; cadunt in eo tumultu Almon, Tyrrhi filius, natu maximus, et Galesus, agricola regionis totius locupletissimus: qui cum in urbem mortui essent relati, Turnus, et Amata regem Latinum ad bellum suscipiendum, injuriamque manu vindicandam exstimulant. Verum cum ille et fatorum, et fœderis, nuper cum Trojanis initi, memor, adduci non posset, ut illis bellum indiceret, Juno ipsa belli portas aperuit. Turni auspicia ad bellum sequitur Mezentius, una cum Lauso filio: item Aventinus, Herculis ex Rhea filius, Catillus et Coras Tiburtini fratres, Camilla e Volscorum gente, mulier fortissima, aliique complures, quorum catalogus ad finem libri recensetur.

TU 1 quoque littoribus 2 nostris 3 Æneïa nutrix,
Æternam moriens 4 famam, Cajeta, dedisti:
Et nunc 5 servat honos 6 sedem tuus, 7 ossaque 8 nomen

1 Sicut Palinurus promontorio in Lucania; Misenus monti in Campania, lib. 5. & 6. sic & tu Cajeta, nutrix Æneæ, nomen dedisti portui. Quem tamen, alii a καιειν dictum volunt, quod ibi Trojanorum classis incensa fuerit. 2 Italicis. 3 Nutrix Æneæ. 4 Nomen. 5 Sedes servat tuum honorem. Hypallage. 6 Sepulchrum tuum, quod tuum nomen inscriptum habet. 7 Tua. 8. Tuum.

1 Hesperiâ in magnâ (2 si qua est ea gloria) signant.
At pius 3 exsequiis Æneas 4 rite solutis,
Aggere 5 composito 6 tumuli, postquam 7 alta 8 quiêrunt
Æquora, 9 tendit iter velis, 10 portumque relinquit.
11 Adspirant auræ 12 in noctem, 13 nec candida 14 cursum
Luna negat: splendet 15 tremulo sub lumine pontus.
Proxima 16 Circææ 17 raduntur littora terræ,
18 Dives 19 inaccessos 20 ubi Solis 21 filia lucos
Assiduo 22 resonat 23 cantu, 24 tectisque superbis
Urit 25 odoratam nocturna in lumina 26 cedrum,
27 Arguto 28 tenues percurrens pectine telas.
29 Hinc 30 exaudiri gemitus, iræque leonum,
Vincla recusantum, et serâ sub nocte rudentum:
31 Setigerique sues, atque in præsepibus ursi
Sævire, ac formæ magnorum ululare luporum:
32 Quos hominum ex facie 33 Dea sæva potentibus herbis
34 Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.
35 Quæ ne monstra pii paterentur talia Troës
Delati in portus; neu littora 36 dira 37 subirent;
38 Neptunus ventis implevit vela 39 secundis:
Atque 40 fugam dedit, et 41 præter vada 42 fervida vexit.
Jamque rubescebat 43 radiis mare, et æthere ab alto
Aurora in roseis fulgebat 44 lutea bigis:
Cum venti 45 posuêre, omnisque repente 46 resedit

1 Italia: dicta Græcis, quod ad Vesperum sita esset. Ut Italis Hispania, dicta Hesperia ultima; *magna* ab armis & gloria: est enim minor quam Hispania. Poetis dicitur ab Hespero fratre Atlantis. 2 Quia multi censent eam gloriam nihil ad defunctos pertinere. 3 Officiis funebribus. 4 Juxta ritum. 5 Accumulato. 6 Sepulchri. 7 Profunda. 8 Tranquilla facta sunt. 9 Navigat tensis velis. 10 Cajetæ. 11 Increbescunt. 12 Circa noctem. 13 Luna clare lucebat. 14 Suum. 15 Scintillante. 16 Quam Circe habitabat. 17 Leniter tanguntur a navibus Æneæ, id est, pertransit Circæam terram. 18 Expressa hæc ex Hom. 5. Odyss. de Calypso, & 10. de Circe: vide & hæc imitatum Ovidium 10. Met. 19 Inaccessibiles, nulli impune adeundos ob periculum artium magicarum: *vel*, propter paludes & brevia. 20 In qua terra. 21 Circe. 22 Resonare facit. 23 Leniendo lanæ ac telæ studio. 24 Magnifico domicilio. 25 Odoriferam. 26 Faces: vel oleum e cedro, in usum lampadum, loco olei, quod tunc in Italia in usu non erat. 27 Subtili, stridulo. 28 Extenuatas. 29 Ex his locis Circeæ terræ. 30 Exaudiebantur. Enallage modi. 31 Porci magnas setas gerentes. *Multa boum circa mactantur corpora morti*, setigerosque *sues*, &c. 32 Leones, sues, ursos & lupos. 33 Solis filia, Circe venefica. 34 Transformaverat in formas belluinas. 35 Ne contingeret piis Trojanis in hujusmodi monstra mutari. 36 Quæ a dira habitantur venefica. 37 Subintrarent. 38 Deus maris. 39 Prosperis, a tergo flantibus. 40 Facultatem fugiendi. 41 Prætervexit Trojanos. Tmesis. 42 Periculosa navigantibus. 43 Solaribus. Descriptio matutini temporis a signis antecedentibus. 44 Lutei coloris, qui est subrubeus. 45 Sc. *se*, id est, sedati sunt, cessavere, quievere. 46 Quievit.

Flatus, et in 1 lento luctantur 2 marmore 3 tonsæ.
Atque hic Æneas ingentem ex 4 æquore 5 lucum
Prospicit. 6 Hunc inter 7 fluvio 8 Tiberinus 9 amœno,
10 Vorticibus rapidis, et multâ flavus 11 arenâ,
In mare 12 prorumpit. 13 Variæ 14 circumque supraque
Assuetæ ripis volucres, et fluminis alveo
Æthera mulcebant cantu 15 lucoque volabant.
16 Flectere iter sociis, 17 terræque advertere 18 proras
19 Imperat, et lætus fluvio succedit 20 opaco.
21 Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum,
Quis Latio 22 antiquo fuerit status, 23 advena 24 classem
Cum primum 25 Ausoniis exercitus appulit oris,
26 Expediam, et primæ 27 revocabo 28 exordia pugnæ.
Tu 29 vatem, tu, Diva, 30 mone. Dicam 31 horrida bella;
Dicam 32 acies, 33 actosque animis in funera reges,
34 Tyrrhenamq. manum, totamq. 35 sub arma coactam
36 Hesperiam. Major 37 rerum mihi 38 nascitur ordo:
39 Majus opus 40 moveo. 41 Rex arva Latinus, et urbes,
Jam 42 senior, longâ placidas in pace regebat.
43 Hunc 44 Fauno et nymphâ genitum 45 Laurente
46 Marica

1 Tranquillo, quietè refluente, non commoto. 2 Mari marmorei coloris. 3 Sc. *palmulæ*, id est, remi, *Tonsæ* aut dictæ sunt vel a *tondendo*, i. e. radendo quod fluctus radant & decutiant: vel, a *tundendo*, quod fluctus *tundant* & verberent. 4 Æquato mari. 5 Sylvam Jovis indigetis, quæ non cæditur. 6 Lucum. 7 Profluxu. 8 Fluvius ipse, vel Deus fluminis. 9 Tranquillo. Sic l. 2. Æn. *Ubi Lydius arva inter opima virum, leni fluit agmine Tibris.* 10 Aquis rotatis. 11 Quem concitant vortices. 12 Vi exit. 13 Variarum specierum. 14 Per circuitum, id est, ante, retro, & utrimque & a parte superiori. 15 Per lucum. 16 Quia flectendo naves, facimus iter, qua volumus. 17 Ad terram. 18 Anteriores partes navium. 19 Mandat Æneas. 20 Umbroso, propter lucum, quem medium interfluit. 21 Alteram operis partem, quæ est de bellis ab Ænea in Italia gestis aggressurus, invocat Musam, quæ *nomen amoris habet* (quia ερως εροτ⊙ *amor* dicitur) ad bella illa dicenda: eo quod hæc bella ex amore & nuptiarum Laviniæ ambitu orta sint. 22 In quo multò ante longa serie a priscis regibus, Jano Saturnoque, regnatum fuerat. 23 Externus. 24 Sc. *hanc*. 25 Italicus. 26 Expedite recitabo. 27 Ab oblivione ad memoriam. 28 Cervi interitum: cujus causa fuerat Ascanius, qui venando eum vulnerarat. 29 Me Poetam. 30 Inspirando. 31 Quæ subsecuta sunt. 32 Exercitus ad pugnam instructos. 33 Impulsos animositate in mortem suam: quia revera & Latinus, & Turnus, & Æneas interiisse dicuntur. 34 Copias Tyrrheni proprie propter Tarcontem. 35 Ad arma compulsam & congregatam. 36 Sc. *magnam*, id est, Italiam propter Diomedem. 37 Gerendarum. 38 Oritur & ordiendus est mihi. 39 Quam præcedens. 40 Aggredior. 41 Aboriginum sc. Incipit jam narrare. 42 Provectioris ætatis. 43 Regem Latinum. 44 Deo agresti. 45 Ejus provinciæ, ubi Laurentum erat, & Laurentes populi. 46 Minturnensis litoris juxta Lirim fluvium Dea dicta.

1 Accipimus. Fauno 2 Picus pater: 3 isque 4 parentem
Te, Saturne, 5 refert: tu 6 sanguinis 7 ultimus auctor.
Filius 8 huic, 9 fato Divûm, prolesque virilis
Nulla fuit; 10 primâque oriens 11 erepta 10 juventâ est.
12 Sola 13 domum, et 14 tantas 15 servabat 16 filia sedes,
Jam matura 17 viro, jam 18 plenis nubilis annis.
19 Multi 20 illam magno e Latio totâque 21 petebant
Ausoniâ: 22 petit ante alios pulcherrimus omnes
23 Turnus, 24 avis atavisq. potens: quem 25 regia conjux
26 Adjungi generum miro properabat amore;
Sed variis 27 portenta Deûm 28 terroribus 29 obstant.
30 Laurus erat tecti 31 medio in 32 penetralibus altis,
33 Sacra comam, multoque 34 metu 35 servata per annos:
36 Quam 37 pater inventam, primas cum conderet 38 arces,
Ipse 39 ferebatur Phœbo sacrasse Latinus,
40 Laurentisque ab 41 eâ nomen posuisse 42 colonis.
43 Hujus apes summum 44 densæ (mirabile dictu)
Stridore ingenti, liquidum trans æthera 45 vectæ,
Obsedêre 46 apicem; et, 47 pedibus 48 per mutua nexis,
49 Examen 50 subitum 51 ramo frondente pependit.

1 Adhuc quotidie audimus & intelligimus. 2 Erat. 3 Picus. 4 Suum. 5 Repræsentat. 6 Generis Latini, & etiam Æneæ. 7 Remotissimus a fine. id est, primus, ultra quem non ascenditur. 8 Latino. 9 Voluntate & præordinatione Deorum. quia constituerant Dii, ut per filiam Æneas regnum obtineret, & genus suum Italico sanguini commisceret. 10 In flore juventæ. 11 Proles virilis. 12 Sine fratre. 13 Regiam. 14 Quia regales. 15 Paterni regni hæres conservabat, aut possidebat. 16 Lavinia. 17 Maritali copulæ. 18 Matrimonium. 19 Præpotentes viri. 20 Unicam filiam. 21 Matrimonio. 22 Eam. 23 Rutulorum rex, Dauni filius. 24 Majoribus suis. 25 Latini regis uxor Amata. 26 Sc. *sibi*, id est, constituere maritum filiæ suæ. 27 Prodigia et monstra, quæ portendebant ac incutiebant Amatæ terrorem divinæ iræ, ne sc. auderet Turno filiam dare nuptum. 28 Terribilibus signis. 29 Matrimonio & conatibus Amatæ. 30 Primum prodigium, sc. Examen apum, considentium in apice lauri. 31 Sc. *in*. 32 Interioribus ædium locis, quæ plane, ut religiosa, ita inaccessa erant. 33 Habens frondem sacram. 34 Religione, quæ nascitur ob timorem. *Primus in orbe Deos fecit timor.* 35 Observata. 36 Laurum. 37 Laviniæ. 38 Regiæ. 39 Dicebatur Apollini, ut vaticiniorum præsidi, consecrasse. 40 Laurentis urbis, *vel*, Laurentes populos, id est, ut dicerentur Laurentes. 41 Lauro. 42 Incolis sive habitatoribus ejus loci. 43 Lauri. 44 In unum collectæ. 45 Quæ advolaverant. 46 Cacumen. 47 Earum. 48 Per mutuas intricationes complicatis. 49 Fœturæ sive multitudo & collectio apum in morem uvæ condependentium, quæ ex alvearibus suis evolaverant. Nam alias transfertur ad quamlibet multitudinem. Sic apud Liv. *Examina avium.* Just. 25. 1. 8. *Quamquam Gallorum ea tempestate tantæ fœcunditatis juventus fuit, ut Asiam omnem velut examine aliquo implerent. Examen* quoque stylus est in lance sive statera, qui, quo pondus se vergit, exit. Unde Metaphorice ponitur pro exacto judicio. Vide quæ nos ad Flor. p. 213. 50 Subito apparens. 51 Sc. *de*.

1 Continuo vates, Externum cernimus, inquit,
Adventare 2 virum, et 3 partes petere 4 agmen easdem
5 Partibus ex isdem, et 6 summâ dominarier 7 arce.
8 Præterea, 9 castis 10 adolet dum altaria tædis,
Et juxta genitorem adstat Lavinia virgo,
11 Visa (12 nefas) longis comprendere 13 crinibus ignem,
Atque omnem ornatum flammâ 14 crepitante cremari:
15 Regalesque accensa comas, accensa coronam
Insignem gemmis: 16 tum 17 fumida lumine fulvo
Involvi, ac totis 18 Vulcanum spargere 19 tectis.
Id vero horrendum, ac visu mirabile 20 ferri:
Namque fore 21 illustrem 22 famâ fatisque canebant
Ipsam; sed populo magnum 23 portendere bellum.
At 24 rex sollicitus 25 monstris, 26 oracula Fauni,
27 Fatidici genitoris, adit, 28 lucosque 29 sub 30 altâ
Consulit 31 Albuneâ: nemorum 32 quæ maxima 33 sacro
34 Fonte sonat, 35 sævamque 36 exhalat opaca 37 mephitim.
38 Hinc Italæ gentes, omnisque 39 Oenotria tellus,
In 40 dubiis 41 responsa petunt. 42 Huc 43 dona
44 sacerdos

1 Statim viso illo portento. 2 Maritum. 3 Ubi laurus est. 4 Viforum. 5 Id est, ex eodem mari infero, unde venere apes, advenire. 6 Sc. *in*. 7 Sicut apes summum apicem obsederant. 8 Secundum prodigium, sc. Flamma lambens. Ductum videtur ex historia Servii Tullii: qua memoriæ proditum est, flammam, caput ejus lambentem, regnum ei portendisse: de qua lege Cic. de Divin. l. 1. Valer. Max. 1, 6. 1. Liv. 1. 39. Flor. 1. 6. 1. & quæ nos ibid. 9 Impollutis. 10 Latinus incendit. 11 Illa visa est. 12 Quod nefas videtur, & bellum portendere cruentum. 13 Quæ res claritatem ejus, ad quam perventura erat, indicabat. 14 Multum sonante. 15 Regaliter ornatas. 16 Deinde visa est. 17 Existens fumosa. Quæ res tristitiam portendebat, quia fumus lacrimas excitat. 18 Ignem lambentem. 19 Quod signum erat belli ab ea gerendi. 20 Ferebatur. Enallage modi. 21 Claram & nobilem. 22 Propter Romanos, qui inde habituri erant originem. 23 Porro, id est, prorsum tendere, prædicere, præmonstrare. 24 Latinus. 25 Prodigiis hisce. 26 Loca, ubi responsa dabantur. 27 Fata dicentis & annunciantis. 28 Consilium petit ab iis, qui præerant lucis. 29 In. 30 Densissima. 31 Fonte & nemore agri Tiburtis, sacro Albuneæ Nymphæ. 32 Albunea sylva. 33 Omnis enim fons alicui Deo dicatus. 34 Habet fontem cum sonitu defluentem. 35 Gravem. 36 Exspirat condensa & umbris tecta. 37 Sulphureum vaporem assurgentem ex aquis Albulis, cujus gravi odore afflati futura canebant. 38 Ab hac sylva & fonte. 39 Italia primum dicta est Hesperia, deinde Ausonia, mox Oenotria, ab *Oenotro*, Lycaonis filio, Arcade huc advecto. Cluv. 1. I. 1. c. 40 Casibus. 41 Oracula Deorum. 42 Ad hanc sylvam. 43 Sacrificia. 44 Eorum sc. qui responsa petunt, & nunc ipsius Latini.

1 Cum tulit, et 2 cæsarum ovium 3 sub nocte silenti
4 Pellibus 5 incubuit 6 stratis, 7 somnosque petivit,
Multa modis simulacra videt volitantia miris,
Et 8 varias audit voces; 9 fruiturque Deorum
Colloquio, atque imis 10 Acheronta 11 affatur Avernis.
Hic, et tum 12 pater ipse petens responsa Latinus,
13 Centum lanigeras mactabat 14 rite 15 bidentes,
Atque 16 harum 17 effultus tergo, stratisque jacebat
Velleribus. 18 Subita ex 19 alto vox reddita luco est:
Ne 20 pete connubiis 21 natam 22 sociare 23 Latinis,
O mea progenies, thalamis neu 24 crede 25 paratis.
Externi venient 26 generi, qui 27 sanguine nostrum
Nomen in astra 28 ferent, quorumque ab stirpe 29 nepotes
Omnia sub 30 pedibus, 31 qua Sol 32 utrumque recurrens
Aspicit Oceanum, vertique regique videbunt.
Hæc responsa 33 patris Fauni, 34 monitusque 35 silenti
Nocte datos, non ipse suo 36 premit ore Latinus:
Sed circum late volitans jam fama per urbes
Ausonias tulerat: cum 37 Laomedontia 38 pubes
Gramineo ripæ 39 religavit ab aggere 40 classem.
Æneas, primique duces, et pulcher Iülus
41 Corpora sub ramis 41 deponunt arboris altæ;
Instituuntque dapes, et adorea 42 liba per herbam
43 Subjiciunt epulis, (sic Juppiter ipse monebat)
Et 44 Cereale solum pomis agrestibus augent.
45 Consumptis hic forte 46 aliis, 47 ut vertere morsus
Exiguam in 48 Cererem 49 penuria adegit edendi,

1 Al. *contulit.* 2 Mactatarum. 3 Tempore nocturno. 4 Velleribus. Oraculum autem consulturus purgabatur primum, deinde cæsi arietis pelli incubuit, hinc per somnium captabat responsum. 5 Ad captanda oracula. 6 Ad sacrificium instratis. 7 Ad suscipiendas visiones. 8 Ob multa simulacra. 9 Per Averni specum colloquium habet cum Diis infernis. 10 Potestates quæ sunt in Acheronte. 11 Dormiendo. 12 Ab honore. 13 Numerus certus pro incerto. 14 Juxta morem. 15 Oves biennes. 16 Centum ovium. 17 Sustentatus. 18 Subito. 19 Altarum arborum. 20 Quære. 21 Filiam tuam Laviniam. 22 Conjungere. 23 Alienjus viri e Latio. 24 Confide. 25 Turno. 26 Gener. Synecdoche numeri. 27 Propagatione sua. 28 Efferent. 29 Ut Augustus. 30 Imperio suo & potestate. 31 Ab ea parte, qua &c. 32 Orientalem & Occidentalem. 33 Sui. 34 Admonitiones. 35 Cum nullus adesset arbiter. 36 Non tacet, nec celat; sed protinus divulgat & aperit. 37 Trojana, a Laomedonte denominata. 38 Juventus: quia senes in Sicilia fere manserant. 39 Iterum firmius ligavit. 40 Suam. 41 Recubant. 42 Ex farre, melle, oleo placentas facta. 43 Supponunt. 44 Onerant, accumulant mensas, id est, liba adorea vel quadras e pane, sustentantes cibum, fructibus aliisque eduliis. *Solum* enim id omne dicitur, quod aliquid sustinet. 45 Comesis. 46 Eduliis. 47 Postquam. 48 Mensas adoreas. 49 Inedia & defectus edulii.

Et 1 violare 2 manu, 3 malisque audacibus 4 orbem
5 Fatalis 6 crusti, 7 patulis nec parcere 8 quadris;
Heus! etiam mensas 9 consumimus! inquit Iülus,
10 Nec plura 11 adludens. Ea vox audita laborum
Prima 12 tulit finem, primamque loquentis ab 13 ore
14 Eripuit 15 pater, ac stupefactus 16 numine 17 pressit.
Continuo: Salve, 18 fatis mihi debita tellus;
Vosque, ait, ô fidi Trojæ salvete 19 Penates.
20 Hic 21 domus, hæc patria est: 22 genitor mihi talia namque
(Nunc 23 repeto) Anchises fatorum 24 arcana reliquit.
25 Cum te, nate, fames ignota ad littora vectum
26 Accisis coget 27 dapibus consumere 28 mensas:
Tum sperare domos defessus, ibique memento
Prima locare manu 29 molirique aggere tecta.
Hæc erat 30 illa fames: hæc nos 31 suprema 32 manebant,
33 Exitiis positura 34 modum.
35 Quare agite, et 36 primo læti cum lumine Solis,
37 Quæ loca, quive 38 habeant homines, ubi 39 mœnia 40 gentis,
41 Vestigemus, et a portu 42 diversa petamus.
Nunc 43 pateras 44 libate 45 Jovi, precibusque 46 vocate
47 Anchisen 48 genitorem, et vina 49 reponite mensis.

1 Mensæ enim sacræ habitæ. 2 Frangendo. 3 Maxillis. *Mala* enim est pars faciei eminens inter oculum, nasum & buccam. 4 Placentam orbicularem in quatuor partes sectam. 5 A fatis, ut ita absumatur, prævisi. Erat enim in fatis, & ab Harpyia Celæno prædictum supra l. 3. v. 255. non prius habituros errorum & laborum finem, quam dira eos fames adegisset mensas absumere. 6 Partis durioris & exterioris ipsius panis. 7 Apertis. 8 Frustis panis in formam quadratam incisis. 9 Comedimus. 10 Sc. *erat*. 11 Ad oraculi conformitatem, id est, non plura dicebat, quæ oraculo responderent. 12 Attulit. 13 Ascanii. 14 Eam vocem sc. vix exspectans, donec totam eloqueretur. 15 Æneas. 16 Oraculi fide & miraculo. 17 Suppressit eam vocem, ut posset ipse precari. 18 Ex fatorum permissione. 19 Dii domestici. 20 Quo nunc appulsi sumus. 21 Sc. *firma*. 22 Tribuit patri quod edixerat Harpyia: vel forte idem prædixerat Anchises. 23 Memoria revolvo. 24 Secreta. 25 Verba sunt Anchisæ. 26 Circumcisis & corrosis, ita ut nihil reliquum sit. 27 Obsoniis. 28 Super quas cibum pones. 29 Cum molimine munire mœnibus primam urbem. 30 Quam pater prædixerat. 31 Ultima. 32 Exspectabant. 33 Maris erroribus & periculis: *nam terra graviora manent*. 34 Finem. 35 Exhortatur socios ad explorandam regionem. 36 Ut primum Sol crastinus ortus fuerit. 37 Sc. *hæc sint*. 38 Incolant, habitent; ut Græce ἔχειν. 39 Sc. *sint*. 40 Hujus populi. 41 Exploremus. 42 Loca. 43 Vina e pateris. Continens pro re contenta. 44 Offerte degustantes. 45 Fatorum auctori. 46 Invocate. 47 Consecratum scil. ut lib. 5. 48 Patrem meum. 49 Iterum ponite: nam propter verba Ascanii turbata erant omnia.

Sic deinde effatus, 1 frondenti 2 tempora ramo
3 Implicat, et 4 Geniumque loci, 5 primamque Deorum
6 Tellurem, Nymphasque, et adhuc ignota precatur
7 Flumina: 8 tum Noctem, noctisque orientia signa,
9 Idæumque Jovem, 10 Phrygiamque 11 ex ordine 10 Matrem
Invocat, et 12 duplices Cæloque, Ereboque 13 parentes.
Hic 14 pater omnipotens ter 15 cælo 16 clarus ab alto
Intonuit, radiisque 17 ardentem lucis, et 18 auro
Ipse manu quatiens ostendit ab æthere nubem.
19 Diditur hic subito Trojana per agmina rumor,
Advenisse diem, quo 20 debita mœnia condant.
Certatim 21 instaurant epulas, atque 22 omine magno
23 Crateras læti statuunt, et 24 vina 25 coronant.
26 Postera cum primâ 27 lustrabat 28 lampade terras
Orta dies, urbem, et fines, et littora gentis
29 Diversi explorant; 30 hæc fontis stagna 31 Numici,
Hunc Thybrim fluvium, hic fortes habitare 32 Latinos.
Tum 33 satus Anchisâ delectos 34 ordine 35 ab omni
Centum 36 oratores 37 augusta ad mœnia 38 regis
Ire jubet, ramis 39 velatos 40 Palladis omnes:
Donaque ferre 41 viro, pacemque exposcere Teucris.

1 Viridi. 2 Caput. 3 Cingit, coronat, ritu sacrificantium. 4 Deum Topicum, sc. Apollinem, ut volunt. Regionem aliquam ingressis religiosi moris erat Genios loci Deosque Topicos salutare. 5 Quia mater Deorum dicitur. 6 Deam terræ, id est, Opim. 7 Deos fluminum. 8 Deinde post Deos locorum. 9 Ab Ida monte Phrygiæ, vel Ida Cretæ, in qua natus & educatus dicitur Jupiter. 10 Cybelen. 11 Quia prima reverentia debebatur Jovi. 12 Venerem apud Superos, Anchisen apud Inferos. 13 Suos. 14 Jupiter sc. significans ejus se preces exaudisse. 15 Aere. 16 Claro sono & sereno cœlo; quod fausti erat ominis. 17 Resplendentem. 18 Fulgore aureo. 19 Longe lateque spargitur. Lucret lib. 5. de fulmine: inde *omnis flammarum* dicitur *ardor*. 20 Fatis promissa. 21 Ex novo instituunt. Dixerat jam. Et vina reponite mensis. 22 Tali augurio læti. 23 Magna pocula vinaria constituunt. 24 Pocula. Metonymiâ. 25 Non vino tantum ad summam coronam & marginem implent, sed & crateras floreis coronis ornant, convivalis hilaritatis causa & libationis. 26 Matutini temporis descriptio. 27 Inspiciebat. 28 Luce Solis. 29 In diversa abeuntes, in diversas partes profecti. 30 Et explorando ab incolis discunt, & exploratum referunt, hæc esse stagna Numicii, &c. 31 In hoc fluvio bello Latino ultimo submersus creditur Æneas. 32 Sc. *populos*. 33 Procreatus. 34 Qualitate dignitatis. 35 Ex. 36 Legatos. Sic l. 11. *Centum* oratores *prima de gente Latinos Ire placet*. 37 Augurio consecrata: *vel*, majestatis plena. 38 Latini. 39 Coronatos, 40 Olivæ paciferæ, cujus inventrix dicitur Pallas: ut qui pacem peterent. 41 Latino.

1 Haud mora: 2 festinant 3 jussi, rapidisque feruntur
Passibus. 4 Ipse humili designat mœnia fossâ,
5 Moliturque locum; primasque in littore 6 sedes,
7 Castrorum in morem, 8 pinnis, atque 9 aggere cingit.
Jamque 10 iter emensi, turres ac tecta 11 Latinorum
Ardua cernebant 12 juvenes, 13 muroque subibant.
Ante urbem pueri, et 14 primævo flore juventus,
Exercentur equis, domitantque in pulvere 15 currus:
Aut 16 acres tendunt arcus, aut 17 lenta lacertis
18 Spicula contorquent, 19 cursuque ictuque lacessunt.
Cum 20 prævectus equo, 21 longævi regis ad aures
Nuntius ingentes ignotâ in veste reportat
Advenisse viros. 22 Ille intra tecta vocari
Imperat, et 23 solio medius consedit 23 avito.
Tectum 24 augustum, ingens, centum 25 sublime columnis,
26 Urbe fuit 26 summâ, Laurentis regia Pici,
27 Horrendum sylvis, et relligione parentum.
28 Hic 29 sceptra accipere, et primos 30 attollere fasces,
Regibus 31 omen erat: 32 hoc illis curia templum;
Hæc 33 sacris sedes epulis; hic ariete 34 cæso
35 Perpetuis 36 soliti 37 patres 38 considere mensis.
39 Quin etiam veterum 40 effigies ex ordine avorum

1 Sc. *fit*. 2 Ire. 3 Oratores sc. 4 Æneas sc. auctor legationis. 5 Vallis munit. 6 Habitationes, atque oppidum primum. 7 Ut castra metari solent. 8 Vallis acutis. *Pinnæ* sunt summitates mœnium & vallorum. 9 Terra aggesta & accumulata, vel, muro, in quo sunt pinnæ. 10 Viam. Redit ad legatos seu oratores. 11 Al. *Latini*: ad cavendum Hypermetrum. 12 Oratores sive legati. 13 Sub murum. Al. *muros*. 14 In primo flore ævi sui, id est, qui puberes erant. Nam 16. ætatis anno adhuc tyrones erant. 15 Equos sub curribus: *vel*, equos currentes in pulvere. Allusum autem ad exercitia pubis & juventutis Romanæ. 16 Fortes, & acriter expellentes sagittas. 17 Tenuia & flexibilia. 18 Jacula. 19 Et fatigant & impellunt illa simul ex impetu cursus & brachiorum tunc, *cum prævectus*, &c. 20 Al. *provectus*. 21 Latini, qui senex erat & grandævus. 22 Rex. 23 In sede regali, in qua avus ejus Picus solebat jura dicere: *vel*, ab avis frequentata. *Avitum* enim dicitur, quod ab avo aut avia ad nos pervenit. 24 Augurio consecratum. 25 Erectum. Videtur alludere ad domum Augusti in Palatio conditam. 26 Ἐν πόλει ἀκροτάτῃ Acropoli: ad arcem urbis. 27 Arboribus consitum, quarum horror sacrum quendam horrorem animis incuteret. 28 In hoc tecto. Allusum ad Rom. mores, Capitolii, Curiæ Hostiliæ, palatii, unde magistratus fasces desumebant, ubi sacra curabant, epulas dabant. 29 Insignia regalia. 30 Constituere lictores, qui fasces ferant. 31 Faustum initium. 32 Sc. *erat*. 33 Solemnibus. 34 Ad sacrificium. 35 Continuis & sine intermissione protensis. 36 Erant. 37 Proceres & Senatores. 38 Allusit ad priscorum Romanorum ritum, quo sedentes epulari solebant. 39 Insuper. 40 Statuæ, stemmata, simulacra.

Antiquâ è 1 cedro; 2 Italusque, paterque Sabinus,
3 Vitisator, curvam servans 4 sub imagine 5 falcem,
6 Saturnusque senex, 7 Janique 8 bifrontis imago,
9 Vestibulo adstabant: aliique 10 ab origine reges,
11 Martia qui ob patriam pugnando vulnera passi.
Multaque præterea 12 sacris in 13 postibus 14 arma;
15 Captivi pendent currus, curvæque secures,
Et 16 cristæ capitum, et 17 portarum 18 ingentia claustra,
19 Spiculaque, clypeique, 20 ereptaque rostra carinis.
Ipse 21 Quirinali lituo, 22 parvâque 23 sedebat
Succinctus 24 trabeâ, lævâque 25 ancile gerebat

1 Quæ cariem non sentit. Atque ita perpetuarum ſtatuarum monumenta, a materia oſtendit. 2 Enumerat priscos Italiæ sive Aboriginum reges. 3 Qui primus apud Italos vitem sevit. 4 Sub simulacro suo. 5 Qua vitem putare docuit. 6 Hic cœli & Terræ filius fuit, ac a Jove filio fugatus, in Italiam ad Janum venit, a quo in regni societatem, propter virtutem & prudentiam, receptus fuit. Monſtravit enim incolis rationem plantandi vites, & metendi segetes. 7 *Janus* dictus eſt a *januis*, quod januis præesset. Primus docuit Italos vinum & far ad sacrificia, & religionem magis, quam ad esum & potum. 8 Appellatur autem *bifrons*, ob singularem prudentiam, qua præviderit futura, & præterita sciverit. 9 In primo introitu. 10 Aboriginum reges: *vel*, perpetua serie a prima origine ad Latinum Regem. 11 Qui in bellis pro patria pugnando ceciderunt. 12 Arma Diis consecrata suſtinentibus. 13 Alludit ad Capitolium & Curiam Romanam, in quæ hoſtium spolia & roſtra navium illata fuerant. 14 Spolia. 15 Quos captivis abſtulerunt. 16 Galeæ, quæ sunt capitum munimenta. Synecdoche. *Criſta* proprie dicitur conus ille in vertice galli. 17 Urbium captarum. 18 Ingentea seræ. 19 Jacula. 20 Monumenta navium ærea proris illarum navalibus præliis detracta: cujusmodi poſtea Romæ Antiatibus adempta, ad Curiam Hoſtiliam suspensa fuere; a quibus ipse locus nomen etiam fuit sortitus. 21 Baculo augurali incurvo, quali poſtea Romulus usus fuiſſe dicitur: qui ab ejus, quo canitur, litui similitudine nomen invenit. Hoc autem lituo utebantur augures ad designanda in aere spatia, quæ *templa* appellata sunt. Fuit autem hic *lituus* baculus ipsius Romuli, conservatus in Palatino colle, usque ad Gallorum tempora, a quibus capta incensaque Roma fuit, sed poſtea electis a Camillo hoſtibus, inter altiſſimos cinerum cumulos illæsus, cum omnia ignis consumpsisset, inventus eſt. Eſt etiam *lituus* genus buccinæ incurvæ: qua qui cecinerit *Liticen* dicitur. Virg. *Et* lituo *pugnas insignis obibat & haſta.* 22 Brevi. 23 In sculpturis. 24 Tunica, quam augures cocco & purpura trabeatim intertextam gerebant, aliam ab hac reges, aliam equites induebant. 25 Scutum breve & undique rotundum, sine angulis, & αγκυλον, id eſt, incurvum. Dictum eſt *ancile* ab *anciſione*, quod sit ab omni parte veluti ancisum, id eſt, circumcisum & rotundum, regnante Numa cœlo delapsum. Ovid. *Idque ancile vocant, quod ab omni parte recisum eſt: Quemque notes oculis, angulus omnis abeſt.* Vide quæ nos ad Valer. Max. pag. 5. & Flor. pag. 18.

Picus, 1 equûm domitor, quem 2 capta cupidine 3 conjux
4 Aurea percussum 5 virgâ, 6 versumque venenis,
Fecit avem Circe, sparsitque 7 coloribus 8 alas.
Tali intus templo Divûm, 9 patriâque Latinus
Sede sedens Teucros ad sese in tecta vocavit:
Atque hæc 10 ingressis 11 placido 12 prior 13 edidit ore:
Dicite Dardanidæ (neque enim nescimus et 14 urbem
Et genus, 15 auditique 16 advertitis 17 æquore cursum)
Quid petitis? quæ causa rates, aut 18 cujus egentes
Littus ad 19 Ausonium tot per 20 vada cærula vexit?
Sive errore viæ, seu tempestatibus acti,
(21 Qualia multa mari nautæ patiuntur in 22 alto)
23 Fluminis intratis ripas, 24 portuque sedetis,
Ne fugite 25 hospitium; neve ignorate Latinos
26 Saturni gentem, 27 haud vinclo, nec legibus 28 æquam,
29 Sponte suâ, 30 veterisque Dei se more tenentem.
Atque equidem memini (fama est obscurior 31 annis)
32 Auruncos ita ferre senes, his ortus ut agris
33 Dardanus Idæas 34 Phrygiæ penetrârit ad urbes,
Threïciamque Samum, quæ nunc Samothracia fertur.
35 Hinc 36 illum 37 Corythi Tyrrhenâ ab sede 36 profectum,
38 Aurea nunc 39 solio 40 stellantis regia cæli

1 Qui ad libitum equis uti sciebat in bellis. 2 Irretita illius amore. 3 Circe, quæ conjux non erat, ed esse volebat: uxorem enim Picus habuit Canentem, Jani ex Venilia filiam. Vide Ovid. Met. 14. 4 Pulchra, Solis filia. Aliis placet, ut contractus sit Ablativus, & referatur ad *virga*. 5 Magica. 6 Et mutatum veneficiis ejus. 7 Variis sc. 8 Pici sc. in Picum avem mutati. 9 Quam paterna hæreditate possidebat. 10 Trojanis oratoribus seu legatis. 11 Benevolentiam indicante. 12 Legatorum enim fuerat, ut ipsi ante loquerentur. 13 Locutus est. 14 Urbem vestram Trojam. 15 Et vos cogniti ex auditu & relatione: quia sæpe audivimus de vobis. 16 Ad nos. 17 Per æquor. 18 Rei. 19 Italicum. 20 Maria periculosa. 21 Sc. *mala*, ut errorem & tempestatem. 22 Mari. 23 Sc. *hujus*, id est, Tybridis. 24 Ad portum. 25 Nostrum. 26 Cui Saturnus aliquando præfuit. 27 Non pœnis & legibus coercitam, & coactam. *Non vincla minacia collo Ære ligabantur.* Ovid. 1. Met. *sed vindice nullo Sponte sua sine lege fidem rectumque colentem*, referentem scil. aurei sæculi mores. 28 Justam. 29 Sed suapte natura. 30 Saturni, proavi mei; quo regnante, aurea erant sæcula, & summa sine legibus æquitas. 31 Propter annositatem: quia multi interfuerunt anni. 32 Veteres Campaniæ populos, Rutulis vicinos. 33 Dardanus, Jovis ex Electra filius, propter fratrem Iasium interemptum ex Italia in Samothraciam fugit, inde Phrygiam: sacra, quæ ex Italia secum asportavit, retulit multa post secula Æneas. 34 Quia est etiam Ida in Creta. 35 Ab hac regione qui profectus est. 36 Dardanum. 37 Arcis Etruscæ, *Cortona*. Vid. l. 3. *Coritum terrasque requirê Ausonias.* 38 Pulcherrima. 39 Sede regali. 40 Stellati, aut [illegible] ellati, stellas ferentis.

Accipit, et numerum Divorum 1 altaribus addit.
2 Dixerat; et 3 dicta 4 Ilioneus sic 5 voce secutus:
6 Rex, genus egregium 7 Fauni, nec fluctibus actos
8 Atra subegit hyems vestris succedere terris;
Nec 9 sidus 10 regione viæ, littusve 11 fefellit.
Consilio 12 hanc omnes animisque 13 volentibus urbem
Afferimur pulsi regnis, quæ 14 maxima quondam
15 Extremo veniens Sol adspiciebat 15 Olympo.
Ab Jove principium 16 generis: Jove 17 Dardana pubes
Gaudet 18 avo. 19 Rex ipse Jovis de gente 20 supremâ
Troïus Æneas tua nos ad limina misit.
Quanta per 21 Idæos 22 sævis effusa 23 Mycenis
24 Tempestas 25 ierit campos; 26 quibus 27 actus uterque
Europæ atque Asiæ fatis concurrerit 28 orbis,
29 Audiit: et 30 si quem tellus 31 extrema 32 refuso
33 Submovet Oceano, 34 et si quem 35 extenta plagarum
Quatuor in medio 36 dirimit 37 plaga Solis iniqui.
38 Diluvio ex illo tot 39 vasta per æquora vecti,
Dis sedem exiguam patriis, littusque rogamus
40 Innocuum, et 41 cunctis undamque 42 auramq. patentem.

1 Sacrificiis sibi factis, id est, ipse nunc inter Deos superos versatur. 2 Latinus. 3 Latini. 4 Facundissimus inter oratores, qui & l. 1. Æn. apud Didonem Trojanorum causam egit. 5 Serm ne. 6 Benevolentiam conciliat ab honore & genere. 7 Antiquissimus hic omnium regum in Latio, qui Aboriginibus imperavit, fuit, quos ab agresti incultaque vita ad mansuetiorem vitæ cultum assuefecit. 8 Tempestas caliginosa & nubilosa coegit nos intrare vestras terras. 9 Sideris observatio, ad quod solent nautæ navigationis suæ cursum dirigere. 30 Sc. *ignota.* 11 Nos. 12 Ad hanc urbem. 13 Deliberatis. 30 Potentissima, id est, pulsi e regno Trojano. 15 A prima parte cœli. 16 Nostri. 17 A Dardano orta. 18 Quia fuit pater Dardani. 19 Noster. Commendatio Æneæ a generis nobilitate. 20 Summa. 21 Trojanos. 22 Immanibus, propter principem. 23 Patria Agamemnonis. 24 Belli 25 Debacchata sit. 26 *Græcia Barbariæ lento collisa duello.* Hor. 1. ep. lib. 1. 27 Impulsus. 28 Pars mundi. 29 Audierunt id, & qui extra Herculeas fauces, qua se refundit Oceanus, habitant, & si qui sub torrida Zona, quæ media est quatuor aliarum, degant. 30 Si quis est, *quem* &c. Id est, si quis procul habitat. 31 Remotissima. 32 Per Oceanum refluum. 33 Separat a nobis. 34 Et is audiit, si quis est, *quem*, &c. 35 Id est, quinta, quæ utrinque habet duas, unam temperatam, & unam frigore inhabitabilem. 36 Separat a nobis. 37 Regio solis nimium torrentis, id est, si quis est, quem Zona torrida separat a nobis, is audivit commotionem Trojani belli. 38 Clade universa, sive inundatione & incendio belli & excidii Trojani. 39 Amplissima. 40 In quo nos innocui habitemus, & unde vobis nihil sit detrimenti. 41 Jure naturæ & gentium aquæ & aeris usum liberum. 42 Aerem, qui omnibus patere debet.

Non erimus 1 regno indecores : nec vestra feretur
Fama 2 levis , tantive 3 abolescet gratia facti :
Nec 4 Trojam 5 Ausonios 6 gremio excepisse pigebit.
Fata per 7 Æneæ juro , dextramque potentem ,
8 Sive fide , seu quis bello est 9 expertus et armis ;
10 Multi nos populi , multæ (ne 11 temne , quod ultro
12 Præferimus manibus 13 vittas ac 14 verba precantum)
Et petière sibi , et voluere adjungere 15 gentes.
Sed nos fata Deûm vestras exquirere terras
Imperiis 16 egère suis. 17 Hinc Dardanus ortus ,
18 Huc repetit ; jussisque ingentibus 19 urget Apollo
20 Tyrrhenum ad Thybrim, et fontis vada sacra Numici.
21 Dat tibi præterea 22 fortunæ parva prioris
Munera , relliquias Trojâ ex ardente receptas.
23 Hoc 24 pater Anchises auro 25 libabat ad aras :
26 Hoc Priami 27 gestamen erat , cum 28 jura vocatis
29 More daret populis , sceptrumque , 30 sacerque tiaras,
31 Iliadumque labor , vestes.
32 Talibus Ilionei dictis defixa Latinus
33 Obtutu tenet ora , soloque immobilis 34 hæret,
35 Intentos volvens oculos. Nec 36 purpura 37 regem

1 Regno vestro ad dedecus , id est, ornabit vos societas nostra. *Hic & hæc indecor* dicitur. 2 Parvi momenti ac ponderis. 3 In oblivionem ibit. 4 Trojæ reliquias. Æneadas , qui novam Trojam extruant. Metonymia. 5 Italos. 6 Receptaculo terræ suæ. 7 Quæ impulerunt ipsum Italiam petere. 8 Sive quis periculum fecerit de fide ejus , seu bello & armis. 9 Eum aut eam. 10 Siculi , Pœni. 11 Contemne. 12 Prætendimus ante nos. 13 Serta alligata ramis olivæ. Supplices pacem aut veniam petentes præferebant oleæ ramos laneis vittis obvolutos , qui repræsentarent manus velamentis illigatas , vinctas & sese dedentes. 14 Humilem orationem more supplicantium, id est , ne ideo , quia humiles & paciferi ad te accessimus, nos contemnas ; quia , quod a te petimus , multi ultro obtulerunt. 15 Carthaginenses , Epirotæ, Siculi. 16 Coegerunt , impulerunt. 17 Quia Dardanus , auctor generis nostri , ortus est ex his terris. 18 Et Dardanus Æneas repetit has terras , in quibus nunc sumus. 19 Constringit manere. 20 Qua influit in mare Tyrrhenum. 21 Rex Æneas. 22 Sc. *respectu.* 23 Hac patera aurea , hoc cratere aurato. 24 Æneæ. 25 Libare solebat. 26 Quod tibi nunc repræsento. 27 Capitis ornamentum , id est , diadema. 28 Edicta & leges. 29 Ex consuetudine. 30 Sacerdotis pileus seu mitra , infulis ornata , qua in sacris utebatur. Persis & Turcis hodie in usu : *Een Turckscheu Tulbant.* 31 Aut Trojanorum mulierum acu pingentium , aut Phrygiorum , qui acu pingunt vestes regias & sacras. 32 Propter talem orationem. 33 Cum firmo conspectu continuo deorsum. 34 Inhæret. 35 Ipse intentus. 36 Vestis purpurea. 37 Latinum.

1 Picta 2 movet, nec sceptra movent Priameïa 3 tantum,
Quantum in connubio natæ, thalamoque 4 moratur:
Et 5 veteris Fauni volvit sub pectore 6 sortem.
7 Hunc illum fatis 8 externâ ab sede profectum
9 Portendi generum, 10 paribusque in regna vocari
10 Auspiciis: 11 hinc progeniem virtute futuram
Egregiam, et totum quæ viribus occupet orbem.
12 Tandem lætus ait: Di nostra incepta 13 secundent,
14 Auguriumque suum. Dabitur, Trojane, 15 quod optas.
Munera 16 nec sperno. Non vobis rege Latino
Divitis 17 uber agri, Trojæve 18 opulentia deerit.
Ipse 19 modo Æneas (20 nostri si tanta cupido est,
Si jungi 21 hospitio properat, sociusve vocari)
Adveniat: vultus neve exhorrescat amicos.
Pars mihi 22 pacis erit 23 dextram tetigisse 24 tyranni.
Vos contra 25 regi mea nunc mandata referte.
Est mihi nata, viro gentis quam jungere 26 nostræ,
Non 27 patrio ex adyto sortes, non plurima 28 cælo
Monstra sinunt: 29 generos externis affore ab 30 oris,
Hoc Latio restare 31 canunt, qui 32 sanguine 33 nostrum
Nomen in astra 34 ferant. Hunc illum poscere fata
Et reor, et (si quid veri mens 35 augurat) opto.
Hæc effatus, 36 equos numero 37 pater eligit omni.

1 Acu laborata; quod Phrygum inventum fuit: ita ut adhuc *acu pictores Phrygiones* appellentur. 2 Delectat, afficit, sollicitat. 3 In tantum. 4 Animadvertens advenisse generum oraculo promissum. 5 Diu pro Deo habiti, & ita magis credendi. 6 Oraculum, responsum. 7 Volvito, hunc Æneam, &c. 8 Respicit ad verba illius paterni oraculi, *Externi venient generi.* 9 Significari. 10 Pari providentia & favore Deorum. 11 Et volvit, ex hoc viro, &c. 12 Post longam deliberationem. 13 Prospera faciant. 14 Et quod suo augurio nobis significaverunt. 15 Unda, aura, terra, pax, quæcunque optas. 16 Et libenter accipio, amo, grata habeo, ut firmior sit amicitia & hospitalitas. Sic Horat. Od. 1. l. 1. Nec *partem solido demere de die* Spernit, id est, amat, jucundum illi est, frangere diem. 17 Ubertas, fœcunditas. 18 Plenitudo opum. 19 Tantummodo facite ut, &c. 20 Amicitiæ & fœderis nostri. 21 Jure hospitalitatis. 22 Fœderis. Consequens pro antecedente. 23 Hæc enim amicitiæ atque pacis symbolum esse dicitur. 24 Regis vestri. Τύραννος nomen initio honestum erat: postea principum improbitate odio esse cœpit. 25 Regi vestro Æneæ. 26 Latinæ aut Italicæ. 27 Oracula ex secreto loco patris mei Fauni. 28 Per cœlum significata, ut de flamma & apibus. 29 Generum. Synecdoche. Occurrit fatis ab Ilioneo memoratis oraculum Fauno redditum Latino de genero externo. 30 Regionibus. 31 Vates aut monstra indicant. 32 Propagatione sanguinis sui. 33 Latinum. 34 Extollant. 35 Auguratur, præsagit. 36 Quos illi donaret. 37 Latinus.

Stabant 1 ter centum nitidi in præsepibus altis.
2 Omnibus extemplo Teucris 3 jubet 4 ordine duci
Instratos 5 ostro 6 alipedes pictisque 7 tapetis.
Aurea 8 pectoribus demissa 9 monilia pendent:
10 Tecti 11 auro, fulvum 12 mandunt sub dentibus
13 aurum:
14 Absenti Æneæ currum 15 geminosque jugales
16 Semine ab æthereo, 17 spirantes 18 naribus ignem,
19 Illorum de 20 gente, 21 patri quos 22 Dædala Circe
23 Supposita de 24 matre 25 nothos 26 furata 27 creavit.
28 Talibus 29 Æneadæ donis dictisque Latini
Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.
Ecce autem 30 Inachiis sese referebat ab Argis
31 Sæva 32 Jovis conjux, 33 aurasque invecta tenebat;
Et 34 lætum Ænean, classemque ex æthere 35 longo
36 Dardaniam Siculo prospexit ab usque 37 Pachyno.
38 Moliri jam tecta videt, jam fidere terræ,
Deseruisse rates. 39 Stetit acri fixa 40 dolore.
41 Tum quassans caput, hæc effundit pectore dicta:
Heu stirpem invisam! et 42 fatis 43 contraria nostris
Fata Phrygum! num 44 Sigeïs 45 occumbere campis,
Num capti 46 potuêre 47 capi? num incensa cremavit
Troja viros? 48 medias acies, mediosque per ignes
Invenêre viam; 49 at (50 credo) 51 mea numina tandem

1 Trecenti equi. 2 Ad omnes illico Trojanos. 3 Rex. 4 Per ordinem meritorum. 5 Purpura. 6 Volucres pedes habentes. 7 Dicitur *Tapes, tapetis*; & *Tapetum, tapeti.* 8 Per pectora. 9 Ornamenta collorum, phaleræ. 10 Equi. 11 Phaleris auratis. 12 Mordent. 13 Fræna aurea. 14 Et jubet duci ad Æneam absentem. 15 Equos jugo aptos & currui assuefactos duos. 16 Qui referant patres, Solis equos *animosos ignibus illis, Quos in pectore habent, quos ore & naribus efflant.* 17 Efflantes. 18 Per nares. 19 Equorum. 20 Genere. 21 Soli. 22 Ingeniosa artifex, ut Dædalus erat. Lucret l. 1. de numine Veneris: *Tibi suavis* Dædala *tellus summittit flores; tibi rident æquora ponti.* 23 Equis patris, id est, Solis. 24 Mortali matre, equa. 25 Ignobiles. 26 Subripiens eos. 27 Procreari fecit. 28 Cum talibus. 29 Socii aut legati Æneæ. 30 Ab Inacho olim regnatis: ad differentiam. Nam & Argi erant in Italia, a Diomede conditi. 31 In Trojanos. 32 Juno. 33 Et dum invehebatur, tenebat, tanquam domina, aerem lenem. 34 De prospera legatione. 35 Procul. 36 Trojanam, ad litus Italicum applicitam. 37 Promontorio Siciliæ. 38 Eos cum molimine exstruere domos & oppida. 39 Impedita. 40 Invidia: quia *Siculi non invenêre tyranni Majus tormentum*, teste Horatio. 41 Deinde frequenter concutiens, ut signum vehementis iræ. 42 Voluntatibus: quia voluit imperium summum traducere in Carthaginem. 43 Imo victricia. 44 Trojanis; a *Sigeo* promontorio. 45 Mori. 46 Phryges. 47 Sic capi, ut nullus elaberetur? 48 Quod propter Æneam dicit, qui de se dixit in 2. Æn. *Expedior, dant tela locum, flammæque recedunt.* 49 At me forte defessam aut odiis exsaturatam cessare putant? Non ita. *Non sic abibunt odia* apud Sen. Herc. Fur. 50 Q. d. scilicet. Ironice. 51 Potestates meæ divinæ.

Fessa jacent, odiis aut exsaturata quievi.
Quin etiam patriâ 1 excussos 2 infesta per undas
3 Ausa sequi, et 4 profugis toto me opponere 5 ponto.
Absumtæ 6 in Teucros 7 vires cælique marisque.
Quid 8 Syrtes, aut Scylla mihi, quid 9 vasta Charybdis
10 Profuit? 11 optato conduntur Thybridis alveo,
12 Securi pelagi atque mei. 13 Mars 14 perdere gentem
15 Immanem 16 Lapithûm valuit: concessit 17 in iras
18 Ipse Deûm 19 antiquam genitor Calydona Dianæ:
20 Quod scelus aut 21 Lapithis tantum, aut Calydona merente?
Ast ego magna Jovis conjux nil linquere 22 inausum
Quæ potui infelix, quæ memet 23 in omnia verti,
Vincor ab 24 Ænea: quòd si mea numina non sunt
Magna satis; 25 dubitem haud equidem implorare quod usquam est.
Flectere si nequeo Superos, 26 Acheronta movebo.
27 Non dabitur regnis, 28 esto, 29 prohibere Latinis,
30 Atque 31 immota 32 manet fatis Lavinia conjux.
33 At 34 trahere, atque moras 35 tantis licet addere rebus:
At licet 36 amborum populos 37 exscindere regum.
Hic 38 gener atque socer 39 coëant mercede 40 suorum.
41 Sanguine Trojano et Rutulo dotabere, 42 virgo;

1 Trojanos expulsos. 2 Irata. 3 Contra fata, atque extra meæ ditionis regna, Neptuni scil. Queritur conatus suos irritos fuisse. 4 Illis. 5 Per totum æquor, ubicunque fuerint. 6 Contra Trojanos. 7 Imbres, tempestates, &c. aeris vires, quæ tamen omnia incassum cesserunt. 8 Brevia, scopuli, maris monstra. 9 Valde ampla. 10 Mihi sc. Q. d. Nihil. 11 Quem diu optaverunt. 12 Sine cura & metu de periculis maris, atque de periculis & malis, quæ ego inferre possem. 13 Iratus Pirithoo, quod in nuptiali solemnitate ab ipso præteritus fuisset; cæteris Diis adeoque Centauris invitatis, immisit furorem ad disturbandas nuptias & excidium Lapitharum. 14 Interimere. 15 Ferocissimam. 16 Populorum Thessaliæ. 17 Suas iras in Calydona effundere, atque ita ulcisci, ut iræ suæ satisfaceret. 18 Jupiter permisit Dianæ ulcisci Oenea, regem Calydonis, immisso apro, quod de primitiis sacrificasset reliquis Diis, illa excepta. 19 Nobilem. 20 Quam sceleris pœnam tantam? 21 Merentibus. 22 Quod non auderem. 23 In omnes conatus, tam dignos, quam indignos 24 Uno viro. 25 Certe non verear in auxilium meum ploratu illicere, quicquid numinis sit ubicunque. 26 Excitabo inferos Acheronta colentes. 27 Et si quis dicat, ne inferos quidem posse, cum fata obstent, concedam ita esse, quod non concedetur a fatis, &c. 28 Concessio. 29 Trojanos. 30 Atque quod. 31 Immutabilis. 32 Æneæ. 33 Sed saltem. 34 Protrahere & differre. Fata enim differri tantum, non prorsus tolli possunt. 35 Tam lætis ac felicibus. 36 Latini & Æneæ. 37 Bello exterminare. 38 Æneas & Latinus. 39 In amicitiam & fœdus. 40 Subditorum. 41 Quia utriusque effusionem quasi loco dotis adferes. 42 Lavinia, regis Latini filia.

Et 1 Bellona 2 manet te pronuba. 3 Nec face 4 tantum
Cisseïs 5 prægnans 6 ignes enixa 7 jugales:
8 Quin idem 9 Veneri partus suus, et 10 Paris alter,
11 Funestæque iterum recidiva in Pergama 11 tædæ.
12 Hæc ubi dicta dedit, terras horrenda petivit:
13 Luctificam 14 Alecto, 15 Dirarum ab sede sororum
16 Infernisque 17 ciet tenebris: 18 cui tristia bella,
Iræque, insidiæque, et 19 crimina 20 noxia 21 cordi.
Odit et ipse 22 pater Pluton, odêre 23 sorores
Tartareæ 24 monstrum: tot sese vertit in 25 ora,
Tam sævæ 26 facies, tot 27 pullulat atra colubris.
28 Quam Juno his 29 acuit verbis, ac talia fatur:
Hunc mihi da 30 proprium, virgo 31 sata Nocte, laborem,
32 Hunc operam, 33 ne noster honos, 34 infractave 35 cedat
Fama loco: neu 36 connubiis ambire Latinum
Æneadæ possint, Italosve obsidere fines.
Tu potes 37 unanimos armare in prælia 38 fratres,
Atque odiis 39 versare domos: 40 tu 41 verbera tectis,
Funereasque inferre faces: tibi nomina mille,

1 Dea belli, haud ego. 2 Expectat te, ut sit præfecta nuptiis tuis. 3 Neque enim Hecuba, Cissei filia, Priami uxor, sola experta est vere somniasse se parituram facem, quæ Trojam incenderet. 4 In tantum, quantum tu, aut solummodo, quia etiam tu. 5 Gravida. 6 Illicitis conjugiis patriæ suæ incendium & exitium illaturos. 7 Conjugales, id est, matrimonio conceptos. Facem enim parere se somniarat Hecuba, cum Paridem paritura esset, ut diximus. 8 Æneas erit alter Paris, Venus Hecuba, Lavinia Helena. 9 Qui per Venerem Paris Helenam rapuit. 10 Similis Paridi, quia erit raptor Laviniæ, Turno desponsatæ, ut Paris Helenæ, quæ Menelao nupserat. 11 Nuptiæ exitiales, & quæ sint funeris causæ, non lætæ erunt in mœnia hæc Trojana, post ruinam restituta, vel iterum in interitum recisura. *Recidivum* enim dicitur, quod post casum restitutum denuo concidit. Inde *febres recidivæ* dicuntur, in quas secundo recidimus. 12 Postquam Juno locuta est hæc. 13 Luctus facientem. 14 Furiam infernalem. 15 Aliarum Furiarum, Megæræ & Tisiphones. 16 Infernalibus. 17 Excitat. 18 Furiæ Alectoi. 19 Ob quæ fiunt bella. 20 Nocivas. 21 Voluptati & curæ sunt. 22 Inferorum. Venerationis autem hic nomen est, non naturæ. Nam *Furiæ* sunt Acherontis & Noctis filiæ: sequitur enim *Virgo sata Nocte*. 23 Reliquæ Furiæ, Tisiphone & Megæra. 24 Alecto. 25 Vultus horrendos. 26 Sunt illi. 27 Germinat. 28 Furiam Alecto. 29 Ad iram. 30 Qui tuæ naturæ conveniens est, *vel*, quem mihi peculiarem opto, ita ut nulli alteri eum impertias. 31 Noctis filia Alecto. 32 Sc. *impende mihi*. 33 Propositio Junonis. 34 Hucusque infracta, vel jam valde fracta, & in nihilum redacta. 35 Cadat, vincatur. 36 Ad connubia ambiendo allicere. 37 Qui prius erant concordes. 38 Ut Eteoclem & Polynicem, Romulum & Remum, Amulium & Numitorem. 39 Evertere familias, ut parentes & liberos, maritum & uxorem. 40 Sc. *potes*. 41 Flagella in tecta & domos.

Mille nocendi artes. 1 Fecundum 2 concute pectus ;
3 Disjice 4 compositam pacem , sere 5 crimina belli :
Arma 6 velit, 7 poscatque simul, 8 rapiatque 9 juventus.
10 Exin 11 Gorgoneis Alecto infecta 11 venenis
Principio Latium, et 12 Laurentis tecta 13 tyranni
Celsa petit , 14 tacitumque obsedit limen 15 Amatæ :
16 Quam 17 super adventu Teucrûm Turnique 18 hymenæis
19 Femineæ 20 ardentem curæque iræque 21 coquebant.
22 Huic 23 Dea cæruleis unum de crinibus 24 anguem
Conjicit, inque sinum 25 præcordia ad intima subdit ,
26 Quo furibunda 27 domum monstro permisceat omnem.
28 Ille , inter vestes et 29 levia pectora lapsus ,
30 Volvitur attactu nullo , 31 fallitque 32 furentem ,
Vipeream inspirans 33 animam. Fit 34 tortile 35 collo
Aurum ingens coluber ; fit longæ 36 tænia vittæ ,
37 Innectitque 38 comas , 39 et membris lubricus errat.
Ac dum prima 40 lues 41 udo sublapsa veneno
42 Pertentat 43 sensus , atque ossibus implicat 44 ignem;
Necdum animus toto 45 percepit pectore 46 flammam ;
47 Mollius , et solito matrum de more , locuta est;
48 Multa 49 super natâ lacrimans Phrygiisque hymenæis:

1 Plenum artibus nocendi. 2 Comprime , ut exeant artes tuæ in opus. 3 Disperge. 4 De qua jam convenit inter Trojanos & Latinos. 5 Causas & semina. Ut , Crimen *amor vestrum.* 6 Ut animo velit. 7 Voce. 8 Manibus , contra jus , omina , fata , regis imperfum. 9 Itala & Trojana. 10 Ex eo momento , id est , statim. 11 Serpentibus , quales Gorgones pro capillis habere dicuntur , præsertim Medusa. 12 Latini. 13 Regis , ut supra : *Pars mihi pacis erit , dextram tetigisse* tyranni. 14 Tacite , & sine strepitu. 15 Reginæ , uxoris Latini. 16 Amatam. 17 De. 18 Legitimis nuptiis. 19 Quæ plurimum fœminis dominari solent. 20 Inflammatam. 21 Vexabant , cruciabant. Cic. Coquit *me cura.* Apposite : nam & *cura* dicta est , quod *cor urat.* 22 In hanc reginam Amatam. 23 Alecto. 24 Vesanum mentis affectum , errorem , dissidium. 25 Affectuum sive passionum sedes. 26 Cujus monstri stimulo. 27 Totam perturbet familiam. 28 Anguis. 29 Plana & non aspera. 30 Volubilitate sua progreditur quasi nihil attingens : *vel* , ut tactus ejus non sentiretur. 31 Sine sensu accipientis furorem injicit. 32 Per se insanientem mulierem. 33 Anhelitum. 34 Aurum tortum, ut torques. 35 Per collum : *vel* , dependens de collo. 36 Extrema pars fasciæ , ambientis caput muliebre. 37 In morem vittæ. 38 Amatæ. 39 Et facile elabens discurrit libere per membra ejus. 40 Infectio. 41 De udo corpore manante. 42 Apprehendit, corripit. Supra , *tremor pertentat equorum Corpora. Pertentare* proprie est , sententiam alicuius callide expiscari. Ter. *Sed ea gratia simulavi, vos ut* pertentarem. 43 Reginæ Amatæ. 44 Ardorem furoris. 45 Al. *concepit.* 46 Furorem. 47 Mitius. 48 Multum. Æn. 1. Multa *super Priamo rogitans super Hectore* multa. 49 Propter filiam suam , & nuptias cum Phrygio Ænea contrahendas.

1 Exulibusne 2 datur ducenda 3 Lavinia Teucris,
O genitor? nec te miseret natæque, tuique?
Nec 4 matris miseret, 5 quam 6 primo Aquilone relinquet
Perfidus, 7 alta petens abductâ 8 virgine 9 prædo?
Atnon sic 10 Phrygius penetrat 11 Lacedæmona 10 pastor,
12 Ledæamque Helenam Trojanas vexit ad urbes?
13 Quid tua 14 sancta fides, quid cura antiqua 15 tuorum,
Et 16 consanguineo toties data 17 dextera Turno?
Si gener externâ petitur de gente Latinis,
Idque 18 sedet, Faunique 19 premunt te 20 jussa parentis,
Omnem equidem sceptris terram, 21 quæ libera nostris
Dissidet, externam reor, et sic 22 dicere Divos,
23 Et Turno, si prima 24 domûs repetatur origo,
25 Inachus 26 Acrisiusque patres, 27 mediæque Mycenæ.
His ubi nequidquam dictis 28 experta, Latinum
29 Contra stare videt, penitusque in 30 viscera lapsum
Serpentis 31 furiale malum, 32 totamque pererrat.
Tum 33 vero infelix, ingentibus 34 excita monstris,
Immensam 35 sine more furit 36 lymphata per urbem:
Ceu 37 quondam torto volitans sub verbere 38 turbo,

1 Patria expulsis. Indignationis plenum exordium. 2 Visne ut detur nuptum? 3 Filia nostra unica. 4 Filiæ tuæ, id est, mei Amatæ. 5 Matrem. 6 Cum primo vento prospero, id est, prima oblata navigandi occasione. 7 Maria. 8 Filia nostra, quæ virgo est. 9 Prædator, sc. Æneas. 10 Paris, a cujus exemplo dehortatur nuptias. Horat. Od. 15. l. 1. Pastor *cum traheret per freta navibus Idæis Helenam perfidus hospitam.* *Pastorem* ergo vocat, quia fuerat in monte Ida expositus propter Hecubæ somnium, & a pastore quodam educatus. 11 Spartam. 12 Ledæ ex Jove filiam. 13 Quid prodest, vel reputabitur posthac. 14 Prius inviolata. 15 Quam habuisti de tuis. 16 Filio Veniliæ, quæ soror Amatæ. 17 Promissio fida. 18 Placet, ea sententia firma est. 19 Cogunt te ad hoc. 20 Monita. 21 Quæ divisim sita est, quæ non est sub nostra ditione. 22 Censere. 23 Insuper. 24 Familiæ. 25 Inachus primus fuit rex Argivorum, Acrisius ultimus, ab eo translatum regnum Mycenas. Acrisius filiam Danaen, arca inclusam, in mare projecit: quam litori Apulo appulsam Pilumnus duxit: ex iis natus Daunus pater Turni ex Venilia Nympha. 26 Sc. *Invenientur.* 27 Quæ sunt in penitiore parte regionis sc. *sint Turno patria.* 28 Amata sc. quæ fecerat periculum, an possit mutare animum Latini. 29 Obstare. 30 Amatæ. 31 A furia immissi serpentis. 32 Sc. *mulierem*, id est, obsidet omnes vires rationis ejus. 33 Maxime. 34 Commota furiis. 35 Sine modo ac modestia. 36 Mente mota, furibunda, ὑδροφοβικῷ πάθει agitata. 37 Aliquando. 38 Lignum in formam pilæ (quod & *Trochus* dicitur) velociter a pueris actum sub scutica. Tibul. El. 5. l. 1. *Namque agor, ut per plana citus sola verbere turbo, quem celer assueta versat ab arte puer.* *Turbo* est etiam ventus validissimus & verticosus, obvia quæque prosternens.

1 Quem pueri magno in 2 gyro 3 vacua atria circum
Intenti ludo 4 exercent : 5 ille 6 actus habenâ
Curvatis fertur spatiis : stupet 7 inscia turba ,
8 Impubesque manus , mirata 9 volubile buxum :
10 Dant animos plagæ. Non cursu 11 segnior 12 illo
Per medias urbes 13 agitur , populosque feroces.
Quin etiam in sylvas , 14 simulato nomine Bacchi ,
Majus 15 adorta nefas , majoremque orsa furorem ,
16 Evolat , et natam frondosis montibus 17 abdit ;
Quo 18 thalamum eripiat 19 Teucris , 20 tædasque moretur :
21 Evoë , 22 Bacche , 23 fremens , solum te 24 virgine dignum ,
Vociferans. Etenim 25 molles 26 tibi 27 sumere thyrsos ,
28 Te lustrare choros , sacrum tibi 29 pascere crinem.
Fama volat : furiisque accensas 30 pectore matres
31 Idem omnes simul 31 ardor agit , nova 32 quærere tecta.
Deseruêre 33 domos : ventis dant colla comasque.
Ast aliæ 34 tremulis ululatibus æthera complent.
35 Pampineasque gerunt incinctæ 36 pellibus hastas.
37 Ipsa inter 38 medias 39 flagrantem 40 fervida 41 pinum
42 Sustinet , ac natæ Turnique canit 43 hymenæos ,

1 Turbinem. 2 Circuitu. 3 Spatiosa , ampla. Sic l. 2. Æn. *Porticibus longis fugit , & vacua atria lustrat Saucius.* 4 Agitant. 5 Turbo. 6 Impulsus scutica per circuitum procurrit. Al. *habenis.* 7 Ignara causæ , quomodo in gyrum agatur. 8 Multitudo impuberum. 9 Turbinem , ex buxo factum , volubilem. 10 Percussiones dant turbini talem velocitatem, ac si animos haberet: *vel*, pueri accommodant totam intentionem flagellationi. 11 Tardior. 12 Qui in turbine dictus est. 13 Amata regina. 14 Ita furens , ut Bacchi sacra celebrare videretur: non ergo quod ipsa simularet : id enim est sanorum. 15 Insidiose aggrediens. Al. *adorsa.* 16 Velociter currit. 17 Abdit. 18 Nuptias , vel jus connubii. Metaphora. *Thalamus* proprie est commune utriusque conjugis cubiculum. 19 Præcipue Æneæ. 20 Faces nuptiales differat. 21 Acclamatio Bacchica. *Evoe.* 22 Apostrophe sive aversio ad Baccham. 23 Cum fremitu clamans. 24 Sc. *tali.* 25 Hastas pampineas , (ut mox) pampinis & hedera vestitas. 5. Ecl. 26 In tuam gratiam , tibi devotam , tuis nuptiis dignam atque e voto tibi nutrire comam. 27 Amata sumebat. 28 Et circumspiciebat per te & furore tuo percita , vel propter te , & tui honoris causa , choros bacchantium. 29 Nutriebat. Post pueritiam , sive pueri , sive puellæ . crinem dedicabant aris. 30 Sc. *in.* 31 Eadem vehemens cupido. 32 Illæ quærebant. 33 Proprias. 34 Quia a trementibus factis. 35 Pampinis , quæ sunt frondes vitium , involutas , id est , thyrsos , quos in Bacchi sacris gestabant. 36 Cervinis: quibus indutus rediit Bacchus ab expeditione Indica. 37 Regina Amata. 38 Latinas matronas. 39 Ardentem. 40 Vehemens ac concitata. 41 Pineam facem , ut pronuba , quæ nuptias filiæ suæ cum Turno caneret. 42 Gestat , seorsum tenet. 43 Carmen nuptiale filiæ & Turni.

1 Sanguineam 2 torquens aciem : 3 torvumque repente
Clamat : Iò matres , audite 4 ubi quæque , Latinæ ;
Si qua piis 5 animis manet infelicis 6 Amatæ
Gratia , si juris 7 materni cura 8 remordet ;
9 Solvite 10 crinales vittas , capite Orgia mecum.
11 Talem inter sylvas , inter 12 deserta ferarum ,
13 Reginam 14 Alecto stimulis 15 agit undique 16 Bacchi.
Postquam 17 visa satis primos acuisse furores ,
Consiliumque omnemque domum vertisse Latini :
Protinus 18 hinc 19 fuscis tristis 20 Dea tollitur alis
21 Audacis Rutuli ad muros : quam dicitur 22 urbem
23 Acrisioneïs Danaë fundasse colonis ,
24 Præcipiti delata noto. Locus Ardea quondam
Dictus 25 avis : et nunc magnum 26 manet Ardea 27 nomen.
28 Sed fortuna fuit. Tectis hic Turnus in altis
Jam 29 mediam 30 nigrâ carpebat nocte quietem.
Alecto 31 torvam faciem et 32 furialia membra
Exuit : in vultus sese transformat 33 aniles ,
Et frontem 34 obscœnam 35 rugis arat ; induit 36 albos
Cum 37 vitta crines , 38 tum ramum innectit olivæ.

1 Oculos , ira & furore inflammatos. l. 4. *Sanguineam volvens aciem.* Dementiam reginæ exponit. Nam modo filiam destinaverat Baccho : modo Turnum canit. 2 Revolvens. 3 Torve. 4 Ubicunque , aut quæcunque estis. 5 Vestris. 6 Mei , quæ Amata dicor. 7 Quod matres habent in liberos. 8 Cruciat conscientias vestras. Sic 1. Æn. *Quando hæc te cura* remordet. 9 Solutis crinibus celebrate mecum Bacchanalia , ab *ειργω* : arcentur enim a sacris profani , & non initiati. 10 Fasciolas , quibus crines implicantur. 11 Tali modo , tali furore percitam. 12 Loca deserta ab hominibus , sed habitata a feris. 13 Amatam. 14 Furia illa infernalis. 15 Versat & exagitat. 16 Qualibus Bacchantes in furorem instigari solent. 17 Alecto visa est sibi. 18 Ab hac domo. 19 Subnigris & obscuris. 20 Furia : *Dea diras.* 12. Æn. *invisum numen* infra : Pœnarum Dea. 21 Animosi Turni urbem. 22 Ardeam. 23 A patris *Acrisii* nomine dictis colonis: *vel* , qui e Græcia ad urbem , a Danae conditam , adventarint. Servius vult esse Nominativum Patronymicum fœm. refertque ad *Danae* , id est , Acrisii filia. 24 Vento præcipitanter impellente e Græcia in Italiam devecta. 25 Ab ave. Ovid. 14. Met. 26 Al. *tenet.* 27 Urbis Ardeæ. 28 Quod nomen Arduæ civitati imponeretur ab Ardea: *vel*, fortuna sic tulit , ut Turnus carperet quietem : ita ut ad sequentia referatur. 29 Quæ ad medium fere noctis solet esse media. 30 Obscura: quia *tum tenebris nigrescunt omnia circum.* 31 Torvam & sævam. 32 Furiæ apta. 33 Anni convenientes. 34 Fœdum. 35 Laxis pellibus exstantibus corrugat. Ovid. 1. de Arte: *Jam venient* rugæ *quæ tibi corpus* arent. Et alibi: *Jamque meos vultus* ruga *senilis* arat 36 Canos. 37 Cum redimiculo sacerdotali , ut quæ sumeret sibi formam sacerdotis. 38 Insuper.

1 Fit Calybe, Junonis 2 anus 3 templique sacerdos;
Et 4 juveni ante oculos his se cum 5 vocibus 6 offert:
7 Turne, tot 8 incassum 9 fusos patiêre labores,
10 Et tua Dardaniis transcribi sceptra colonis?
11 Rex tibi 12 conjugium, et 13 quæsitas 14 sanguine dotes
Abnegat; 15 externusque in regnum quæritur heres.
I nunc, 16 ingratis 17 offer te, irrise, periclis;
18 Tyrrhenas, i, sterne acies: tege 19 pace Latinos.
Hæc adeo tibi me, 20 placidâ cum nocte jaceres,
Ipsa palam fari 21 omnipotens 22 Saturnia jussit.
Quare age, et armari pubem portisque moveri
Lætus 23 in arma para, et Phrygios, qui 24 flumine pulchro
Consedêre, 25 duces, 26 pictasque exure carinas.
27 Cælestûm 28 vis magna 29 jubet. 30 Rex ipse Latinus,
Ni 31 dare conjugium, et 32 dicto parêre fatetur,
Sentiat, et tandem 33 Turnum experiatur in armis.
34 Hic 35 juvenis, 36 vatem irridens, sic 37 orsa vicissim
Ore refert: 38 Classes invectas Thybridis alveo
Non (ut 39 rere) meas effugit 40 nuntius 41 aures,
42 Ne tantos mihi finge metus: nec regia Juno

1 Transformatur in Calybis speciem. Sic l. 5. *Fit Beroe.* 2 Vetula sacerdos. 3 Junonis. 4 Turno. 5 Verois. 6 Exhibet. Ter. *Opportune mihi te* offers. 7 Exordium a castigatione tolerantiæ, quam exasperat ab indigno. exhortans eum ad suscipienda arma contra Latinum. 8 Frustra. Tractum a *cassum*, id est, vanam, inane. 9 Sc. *esse*, id est, ut fundantur. 10 Et patieris regna tua tradi ac transferri ad colonos Dardanios. *Transcribere* enim sæpius, est rem nostram in alterius dominium transferre, & proprie de colonis dicitur: illi enim *transcribi* dicebantur. 11 Latinus. Narratio rei gestæ. 12 Laviniæ. 13 Partas. 14 Tuo tuorumque, fuso in præliis, dum Latino auxilium fers contra Thuscos. l. 8. Amplificatio ignominiæ. 15 Latinus enim, cum sine prole virili esset, quærebat filiæ maritum, & successorem regni. 16 Pro quibus nulla tibi gratia reddetur, quæque rem ingratam afferant, nisi obstite. ris. 17 Objice. 18 Hetruscas apud Tyrrhenum mare. 19 Quam eis cum Hetruscis peperisti. 20 Cum requiesceres. 21 Omnipotentis conjux. 22 Saturni filia Juno. 23 In exercitium armorum. 24 Ad flumen pulchrum Tiberim. Supra: *fluvio Tiberinus amæno.* 25 Aggredere. 26 Ad pompam potius, quam pugnam, adornatas: *vel potius*, ob Deos tutelares & insigne navis in puppi pictos. 27 Cœlestium. 28 Juno. 29 Ut id facias. 30 Et ut ipse rex, &c. 31 Quod concedit. 32 Deorum: *aut*, pacto inter vos. 33 Te Turnum. 34 Ad hæc ejus dicta. 35 Turnus. 36 Alecto, quam credidit esse Calyben, Junonis sacerdotem. 37 Sermones orsos. 38 Externas. 39 Opinaris ipsum effugisse, id est, bene audivi, licet aliter putes. 40 Nuntius, nuntians. 41 Quia nuntiatum est mihi, venisse Phrygas. 42 Ne putes me propterea usque adeo formidare, ut cœpto desistam.

Immemor est nostri :
1 Sed te 2 victa 3 situ 4 verique effœta senectus ,
O 5 mater, curis nequidquam 6 exercet, et arma
7 Regum inter falsâ 8 vatem formidine ludit.
9 Cura tibi , Divûm effigies et templa 10 tueri :
Bella viri pacemque gerant , queis bella gerenda.
Talibus Alecto dictis 11 exarsit in iras.
12 At juveni oranti subitus tremor 13 occupat artus:
Diriguêre 14 oculi : tot 15 Erinnys sibilat 16 hydris ,
17 Tantaque se facies 18 aperit: tum 19 flammea torquens
Lumina 20 cunctantem et 21 quærentem dicere plura
22 Reppulit, et 23 geminos erexit crinibus angues ,
24 Verberaque insonuit, 25 rabidoque hæc addidit ore!
26 En , 27 ego victa situ, quam 28 veri effœta senectus
Arma inter regum falsâ formidine ludit :
Respice ad 29 hæc : adsum 30 dirarum ab sede sororum:
Bella 31 manu lethumque 32 gero.
Sic 33 effata 34 facem 35 juveni conjecit, et 36 atro
Lumine fumantes fixit 37 sub pectore tædas.
38 Olli somnum ingens 39 rumpit pavor : ossaq. et 40 artus
Perfundit 41 toto proruptus corpore sudor.
Arma 42 amens 43 fremit; arma toro 44 tectisque requirit.
45 Sævit amor 46 ferri , et 47 scelerata insania belli :

1 Sed te senectus gravis & delira a veris ad vana & curas , nihil ad te pertinentes , abducit. 2 Squalore consumpta, id est , quæ se a sordibus vindicare nescit. 3 Qui ex vetustate nascitur. 4 Nec quidquam veri amplius in se habet. 5 Quod grandæva sit & anus. 6 Vexat. 7 Quæ reges tractare decet. 8 Te cum sis vates. 9 Sc. *sit*. 10 Contemplari. 11 Accensa est ira. 12 At Turno etiamnum loquenti. 13 Invadit. 14 Ejus , signis iræ. 15 Furia. 16 Serpentibus. 17 Tam immanis , ut ille trepidaret. 18 Ostentat. 19 Illa revolvens oculos ignitos. 20 Hæsitantem Turnum præ timore. 21 Molientem. 22 Rejecit a se. 23 Instar cornuum erexit. *Alii* , pares crinibus. *Alii* , exspuit in Turnum duos angues. 24 Et insonare fecit flagella. 25 Furioso. 26 Verba Turni insultans Furia in ipsum retorquet. Sarcasticè. 27 Vide , an ego , ut dicis , sim illa , quam , &c. 28 Quæ omne verum enixa est. 29 Angues , facem , flagellum , insignia belli ac lethi : & agnosce Furiam, & an ad me bella regum nihil pertineant. 30 Reliquarum Furiarum , id est , ab inferis adveni. 31 In potestate. 32 Habeo. 33 Alecto elocuta. 34 Incendentem desiderium belli ferro ac face furentis. 35 In juvenem Turnum. 36 Furiali , nocivo. 37 In præcordiis ejus. 38 Turno. 39 Interrumpit. 40 Turni. 41 Porro erumpens sese per totum corpus. 42 Captus mente. 43 Cum fremitu & cum clamore poscit. 44 Per tecta. 45 Crudescit. 46 Habenui. 47 Quæ cum scelere sæpe fit.

1 Ira super, 2 magno veluti cum flamma 3 sono
4 Virgea 5 suggeritur costis undantis aëni,
6 Exsultantque æstu latices; furit intus 7 aquæ vis
Fumidus atque 8 alte spumis 9 exuberat amnis:
Nec jam se 10 capit unda; volat 11 vapor ater ad auras.
12 Ergo iter ad regem, 13 pollutâ pace, Latinum
Indicit primis, juvenum, et jubet arma parari,
Tutari Italiam, detrudere 14 finibus hostem:
15 Se 16 satis ambobus Teucrisque 17 venire Latinisque.
Hæc ubi dicta 18 dedit, Divosque 19 in vota vocavit,
20 Certatim sese Rutuli exhortantur in arma.
21 Hunc decus egregium formæ 22 movet atque 23 juventæ,
24 Hunc atavi reges, hunc 25 claris 26 dextera factis.
Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
Alecto 27 in Teucros 28 Stygiis se concitat alis;
29 Arte novâ speculata locum, 30 quo littore pulcher
31 Insidiis cursuque feras agitabat Iülus,
Hic 32 subitam canibus rabiem 33 Cocytia virgo
Objicit, et 34 noto 35 nares contingit odore,
Ut cervum 36 ardentes 37 agerent,: 38 quæ prima 39 laborum
Causa fuit, 40 belloque animos accendit 41 agrestes.
Cervus erat formâ præstanti et cornibus ingens,

1 Et ira sævit insuper. 2 Lege Macrob. l. 5. c. 11. Sat. exponentem hanc comparationem, & cum Homeri loco Il. 21. conferentem. 3 Sono, strepitu. 4 De virgis facta. 5 Supponitur lateribus lebetis ebullientis. 6 Et aquæ extra frequenter saliunt propter fervorem. 7 Ebullientis. 8 In altum. 9 Superabundat cursus aut gurges aquæ. 10 Continere potest intra ahenum. 11 Exhalatio fumosa. 12 Mittit Turnus principes juvenum ad Latinum, qui moneant, bellum indicant, &c. 13 A Turno, qui violavit pacem initam inter Latinum & Æneam: vel a Latino, qui violavit pacem cum Turno. 14 Limitibus Italiæ. 15 Et dicit, *se*, &c. 16 Sufficientem. 17 Venturum esse, id est, se suffecturum utrique in bello. 18 Turnus. 19 Quia votis nuncupatis, bella sumebantur. 20 Cum certamine. 21 Quemvis ex Rutulis. Reddit autem tres causas impulsivas ad bellum: formam Turni, nobilitatem antiquam, & res gestas summa cum laude. 22 Ad bellum instigat. 23 Turni. 24 Quemvis alium majores ejus instigant. 25 Qua clara facinora edidit. 26 Turni. 28 Volat in Teucros animo nocendi. 28 Infernalibus. 29 Inventione. 30 Ad quem. 31 Subsessoribus & alatis venatoribus. 32 Subito provenientem. 33 Infernalis, id est, Furia Alecto, a *Cocyto*, fluvio infernali, sic dicta. 34 Cervino, qualem sectari solent. 35 Canum. 36 Ferventes, rabie concitati. 37 Insequerentur. Horat. Epod. Od. 6. Agam *per altas aure sublata nives, Quæcunque præcedet fera.* 38 Sc. *res*, id est, interfectus cervus principium fuit belli in Rutulos & Trojanos. 39 Subsecutorum. 40 Ad bellum. 41 Agrestium virorum.

1 Tyrrhidæ pueri quem 2 matris ab ubere raptum
3 Nutribant, Thyrrhusque 4 pater cui 5 regia 6 parent
Armenta, et late custodia credita campi.
Assuetum imperiis soror omni 7 Silvia curâ
8 Mollibus 9 intexens ornabat 10 cornua sertis,
Pectebatque 11 ferum, puroque in fonte lavabat.
Ille, 12 manûm patiens, mensæque assuetus 13 herili,
14 Errabat sylvis; rursusque ad limina nota
Ipse domum serâ 15 quamvis se nocte ferebat.
16 Hunc 17 procul 18 errantem 19 rabidæ venantis Iüli
20 Commovêre canes, fluvio cum forte 21 secundo
22 Deflueret, ripâque æstus 23 viridante levaret.
Ipse etiam, 24 eximiæ laudis succensus amore,
Ascanius curvo direxit spicula 25 cornu:
Nec 26 dextræ 27 erranti 28 Deus 29 abfuit; 30 actaque multo
Perque uterum sonitu perque ilia venit 31 arundo.
32 Saucius at 33 quadrupes notâ intra tecta refugit,
Successitque 34 gemens stabulis, 35 questuque 36 cruentus,
Atque 37 imploranti similis, 38 tectum omne replebat.
39 Silvia prima 40 soror, palmis 41 percussa lacertos,
Auxilium vocat, et 42 duros 43 conclamat agrestes.
Olli (44 pestis enim 45 tacitis latet 46 aspera sylvis)
47 Improvisi adsunt: 48 hic torre armatus 49 obusto,

1 Filii Tyrrhi, qui regii pecoris magister & custos erat. 2 Cum adhuc lactaret. 3 Nutriebant. 4 Eorum. 5 Ad regem pertinentia. 6 Custodiæ & gubernationi deputata sunt. 7 Soror Tyrrhidarum puerorum, Tyrrhi filia. 8 Ex herbis & floribus. 9 Ea. 10 Ejus cervi. 11 Cervum, qui natura ferus erat: ut 2. Æn. *In latus, inque feri*, &c. de equo ligneo Al. *feram.* 12 Manuum. 13 Heri, aut domini sui Tyrrhi. 14 Libere vagabatur & pascebatur. Sic Ecl. 2. *Mille meæ Siculis* errant *in montibus agnæ.* 15 Quantumvis. 16 Cervum. 17 A domo Tyrrhi. 18 Pascentem. 19 In animalibus observatum, ubi de feritate sermo, nominari fœminas; ubi de generositate, mares. 20 Ad cursum excitaverunt. 21 Defluente. 22 Cervus deorsum flueret ad delectationem. 23 Virente, & virides herbas habente. 24 Qualem putavit tam præstantem cervum figere. 25 Arcu, habente in extremis cornu incurvatum. 26 Ascanii. 27 Nescientis qualem cervum feriret. 28 Alecto Dea, supra: Deos autem volunt esse *αρσενοθηλεας*: ut 2. Æn. *Descendo, ac ducente* Dea, id est, Venere. 29 Imo auxilio fuit. 30 Directa. 31 Sagitta arundinea. 32 Vulneratus. 33 Cervus. 34 Pathos. 35 Querela. 36 Cruore perfusus. 37 Auxilium. 38 Totam domum Tyrrhi. 39 Filia Tyrrhi, quæ cervum illum comere & ornare solebat. 40 Tyrrhidarum. 41 Percutiens. 42 Ex laborum consuetudine. 43 Clamore convocat. Alias (verbum castrense) ad bellum, vel convasare significans. 44 Furia pestifera Alecto. 45 Secretis, *vel* ipsa latens. 46 Perniciosa. 47 Subiti. 48 Adest. 49 Circumusto.

Stipitis 1 hic 2 gravidi nodis. 3 Quod cuique repertum
4 Rimanti, telum ira facit. 5 Vocat agmina Thyrrhus,
6 Quadrifidam quercum 7 cuneis ut forte 8 coactis
Scindebat, 9 raptâ 10 spirans immane securi.
At sæva è 11 speculis tempus 12 Dea nacta nocendi
Ardua tecta petit stabuli; et 13 de culmine summo
14 Pastorale canit 14 signum, cornuque recurvo
15 Tartaream 16 intendit vocem: qua protinus omne
Contremuit 17 nemus, et sylvæ 18 intonuere 19 profundæ.
20 Audiit et 21 Triviæ 22 longe 23 lacus; audiit amnis
24 Sulfureâ 25 Nar albus aquâ, fontesque 26 Velini:
Et trepidæ matres 27 pressère ad pectora natos.
Tum vero ad 28 vocem celeres, qua buccina signum
Dira dedit, raptis concurrunt undique telis
29 Indomiti agricolæ: nec non et Troïa 30 pubes
Ascanio auxilium castris effundit 31 apertis.
Direxère acies. Non 32 jam 33 certamine agresti,
Stipitibus duris agitur, 34 sudibusve præustis;
Sed ferro 35 ancipiti 36 decernunt, atraque late
37 Horrescit 38 strictis 39 seges ensibus, 40 æraque fulgent
41 Sole lacessita, et lucem sub nubila jactant:
42 Fluctus uti primo cœpit cum albescere vento,
Paullatim sese 43 tollit mare, et altius undas
Erigit, inde imo consurgit ad æthera fundo.

1 Alius armatus adest. 2 Ponderosi. 3 Quod quærens quisque reperit, ira jubet illi esse pro telo: ut 1. Æn. *furor arma ministrat.* 4 Disquirenti. 5 In agmen convocat dispersos. 6 In quatuor partes fissilem, *vel* magnam & horribilem. 7 Instrumentis findendi. 8 Simul impressis. 9 Vi recepta. 10 Anhelans immaniter & supra modum. 11 Locis altioribus, unde illud speculabatur. 12 Alecto. 13 E summo tecto stabuli, quod ipsis speculæ vice erat. 14 Pastoribus notum classicum, quo audito, ad arma concurrere solebant. 15 Infernalem. 16 Auget. Al. *incendit.* 17 Aricinum. 18 Al. *insonuere.* 19 Densæ arboribus. 20 Vocem Alectus. 21 Dianæ. 22 Sc. *positus.* 23 Aricinus sc. qui & *Dianæ speculum* dicitur. 24 Sulphuris odorem habente. 25 Fluvius, Sabinos ab Umbris disterminans: hodie *la Solforata*, a sulphureis aquis. 26 Qui postea Velini dicti sunt. Velinus fl. per lacum Velinum defluit in Narem. 27 Arctius, ut in timore, complexæ sunt l.b ros suos. 28 Buccinæ. 29 Effræni. 30 Juventus. 31 Parentibus ad exitum. 32 Postquam collecti erant hinc rustici, illinc Trojani. 33 Ut in certamine agrestium solet fieri, sc. stipitibus, &c. 34 Perticis ante ustis loco ferri. 35 Utrimque incidenti. 36 Pugnant, dimicant, contendunt. 37 Fit aspera. 38 Denudatis: unde vaginas in terram dejiciebant. 39 Terra. Metaphora a densitate culmorum in agris, id est, horrescunt vibrati enses instar segetis fluctuantis. Sic 2. Georg. *densisque virum* seges *horruit hastis.* 40 Ærea arma Trojanorum. 41 Ex repercussu Solis: *vel*, radiis solaribus percussa. 42 Sc. *lucem jactat.* Comparationem hanc cum Homerica vide apud Macrob. l. 5. Sat. c. 13. 43 Erigit.

1 Hic juvenis primam ante aciem stridente 2 sagittâ,
Natorum Thyrrhi fuerat qui maximus, Almon,
3 Sternitur. Hæsit enim sub gutture 4 vulnus, et 5 udæ
Vocis 6 iter, 7 tenuemque 8 inclusit sanguine 7 vitam.
9 Corpora multa virûm circa, seniorque 10 Galæsus,
11 Dum 12 paci medium se offert, justissimus unus
Qui fuit, Ausoniisque olim ditissimus arvis:
Quinque greges 13 illi 14 balantum, quina 15 redibant
16 Armenta, et terram centum 17 vertebat aratris.
18 Atque 19 ea per campos 20 æquo dum Marte geruntur,
21 Promissi 22 Dea facta potens, ubi 23 sanguine bellum
24 Imbuit, et primæ commisit funera pugnæ,
Deserit 25 Hesperiam, et cæli 26 convexa per auras,
27 Junonem 28 victrix affatur voce superbâ:
En, perfecta tibi bello 29 discordia 30 tristi:
31 Dic, in amicitiam coëant, et fœdera jungant:
Quandoquidem 32 Ausonio 33 respersi sanguine Teucros.
Hoc etiam his addam, tua si mihi 34 certa voluntas,
35 Finitimas in bella 36 feram 37 rumoribus 35 urbes,
Accendamque 38 animos 39 insani Martis amore,
Undique ut auxilio veniant. 40 Spargam arma per agros.
Tum contra Juno: 41 Terrorum et 42 fraudis abunde est:
43 Stant belli causæ: pugnatur 44 comminus armis;

1 In hoc congressu. 2 Qua vulneratus erat. 3 Prosternitur, humi dejicitur, occiditur. 4 Sagitta vulnerans, *vel*, vulnus infixum a sagitta. 5 Quæ aerem, qui udus est, desiderat. 6 Meatum. 7 Fragilem spiritum vitalem. 8 Interclusit, suffocavit. 9 Sc. *sternuntur.* 10 Sc. *sternitur.* 11 Pathos a causa & fortuna: de quo vide Macrob. Sat. 4. c. 1. & 4. 12 Concordiæ faciendæ. 13 Ad illius commodum. 14 Ovium. 15 Ex pascuis domum. 16 Greges magnorum animalium. 17 Arabat, id est, bene pavit, & bene aravit. 18 A pugnæ narratione transit ad Furiam Alecto, ejusdemque exultationem, quod bellum concitarit. 19 Ejusmodi certamina. 20 Justo prælio & jam diffidio palam facto: neque enim æquo Marte pugnatum, cum Itali soli fuerint interempti. 21 Promissæ discordiæ. 22 Alecto. 23 Fuso. 24 De novo tinxit. 25 Italiam. 26 Convecta & delata per cœli auras: ut in 4. Georg. *amnis devexus ab Indis*: non ut l. 6. Æn. *cœli convexa tueri.* 27 Dominam suam. 28 Voti compos. 29 Sc. *est.* 30 Qui Almon & Galesus interfecti erant. 31 Ironica insultatio. Significat enim tantum inter eos odii se sevisse, ut facile in gratiam redire non possint. 32 Italico. 33 Contaminavi. 34 Explorata sit. 35 Urbes in confinio sitas, id est, cives urbium finitimarum. 36 Inducam. 37 Inimicitiæ plenis. 38 Finitimorum. 39 Detestandi belli. 40 Omnes undique agrestes concitabo ad arma. 41 Populorum sc. concitatorum. 42 Per te factæ, ex cervo sc. vulnerato. 43 Jacta sunt belli fundamenta, sparsa semina idonea. 44 De prope, quasi conserta & commissa manu.

Quæ 1 sors prima dedit, sanguis novus 2 imbuit arma:
Talia 3 connubia, et tales celebrent 4 hymenæos
5 Egregium Veneris genus et rex ipse Latinus:
Te super ætherias 6 errare licentius auras,
Haud 7 pater ipse velit summi regnator Olympi.
Cede 8 locis. Ego, 9 si qua 10 super fortuna laborum 10 est,
Ipsa regam. Tales dederat 11 Saturnia voces;
12 Illa autem 13 attollit stridentes anguibus alas,
14 Cocytique petit sedem, 15 supera 16 ardua linquens.
Est locus Italiæ in medio sub montibus altis
17 Nobilis, et famâ multis memoratus in 18 oris,
19 Amsancti valles. Densis 20 hunc frondibus 21 atrum
Urget utrimque latus nemoris, 22 medioque 23 fragosus
Dat sonitum 24 saxis et 25 torto vortice 26 torrens.
Hic specus horrendum, sævi 27 spiracula Ditis,
Monstratur, 28 ruptoque ingens 29 Acheronte vorago
30 Pestiferas 31 aperit fauces, 32 queis condita Erinnys,
Invisum numen, terras cælumque 33 levabat.
34 Nec minus 35 interea 36 extremam Saturnia bello
Imponit Regina manum. Ruit omnis in 37 urbem
Pastorum ex 38 acie numerus: cæsosque reportant,
Almonem 39 puerum, 40 fœdatique ora 41 Galæsi;

1 Alea & fortuna. 2 Humefecit. 3 Conjugia. 4 Nuptias. 5 Æneas. Ironice. 6 Vagari cum ampliori licentia. 7 Jupiter. 8 Tibi negatis. 9 Si in aliqua re laborandum erit, ut perficiatur inceptum bellum. 10 Superest fortuna laborum. Tmesis. 11 Saturni filia Juno. 12 Furia Alecto. 13 Frigit. 14 Fluvii infernalis, id est, inferos & Ditis profunda, unde fuerat a Junone evocata, repetit. 15 Quæ sunt in regione superna, respectu inferni. 16 Sc. *loca*. 17 Famosus, & multum notus. *Nobilis* dicitur quasi *noscibilis*, id est, dignus, cujus nomen omnibus cognitum sit. Unde fit, ut sæpius pro digno, atque excellenti in quacunque re ponatur. Liv. Nobilis *ille clade Romana locus*. Aliquando idem est quod notus. Ter. *Mea est potens, procax, magnifica, sumptuosa*, nobilis. 18 Regionibus. 19 Quasi *ἀμφὶ*, id est, *circum*, id est, undique sacri. 20 Locum. 21 Umbrosum. 22 Existens medio vallis. 23 Cum fragore decurrens. 24 Inter saxa. 25 Confracto. 26 Amnis rapidus. 27 Hiatus unde spirare possint. 28 Vi se erumpente. 29 Fluvio illo infernali. 30 Gravi odore pestem afferentes. 31 Refert. 32 Quibus faucibus abscondita Furia infernalis Alecto. Per specum hunc, fauces pestiferas & spiracula Ditis ad inferos remeasse Furiam dicit Poeta. 33 Recreabat, & a tristitia relevabat; quippe quod cœlo ac terræ sua præsentia fuisset onerosum & grave. 34 Nihilominus, quanquam Furia jam discesserat. 35 Dum Alecto abiret. 36 Saturni filia Juno finivit ac perfecit bellum. Metaphora ab ædificatoribus petita, qui, absoluto ædificio, fastigium aliquod solent imponere. 37 Latini sc. id est, Laurentum. 38 Conflictu, prælio. 39 Filium Tyrrhi. 40 Fœde interempti ac cruentati, dum se medium offerret paci. 41 Senioris.

Implorantque 1 Deos, 2 obtestanturque 3 Latinum.
Turnus adest, medioque in crimine * cædis et 4 ignis
Terrorem 5 ingeminat: 6 Teucros 7 in regna vocari,
Stirpem 8 admisceri Phrygiam; se 9 limine pelli.
10 Tum quorum 11 attonitæ Baccho 12 nemora avia matres
Insultant 13 thyasis (14 neque enim leve nomen Amatæ)
Undique collecti 15 coëunt, 16 Martemque fatigant.
17 Ilicet 18 infandum cuncti contra 19 omina bellum,
Contra 20 fata Deûm 21 perverso 22 numine poscunt.
Certatim regis circumstant tecta Latini.
23 Ille, velut pelagi 24 rupes immota, 25 resistit:
Ut pelagi 26 rupes, magno veniente 27 fragore,
Quæ sese, multis 28 circùm latrantibus undis,
29 Mole tenet: scopuli nequidquam et 30 spumea circùm
Saxa fremunt, 31 laterique 32 illisa refunditur 33 alga.
Verum ubi nulla 34 datur 35 cæcum 36 exsuperare potestas,
Consilium, et sævæ 37 nutu Junonis 38 eunt res;
39 Multa Deos aurasque 40 pater testatus 41 inanes,
42 Frangimur, heu! 43 fatis, inquit, ferimurque 44 procellâ
Ipsi has 45 sacrilego 46 pendetis sanguine pœnas,
O miseri! Te, Turne, nefas, te tristè 47 manebit

1 Deorum auxilium. 2 Citant in testem acti. 3 Qui Trojanis pacem in Latio dederat. * In calore cædis, id est, cum pugna & injuria recens facta esset. 4 Al. *Igni*, id est, furore & seditionis impetu. 5 Multiplicat. 6 Et asserens Trojanos, &c. 7 Quasi exules & perfidos. 8 Fortibus Latinis. 9 Suo. 10 Insuper illi juvenes. 11 Stupefactæ Bacchanalia celebrando cum Amata. 12 Per nemora remota ab omni via. 13 Choreis, saltationibus. *Thyasus* enim saltatio dicitur, quæ Baccho exhibebatur Eclog. 5. *thyasos inducere Baccho*. 14 Quia nomen Amatæ non erat parvi momenti inter matronas. 15 Conveniunt. 16 Et prælium incendunt, stimulant, aut belli causas quærunt. 17 Statim. 18 Detestandum. 19 Prodigia apum, & flammæ in Lavinia visæ. 20 Oracula ac responsa Fauni. 21 Irato. 22 Junonis. 23 Latinus. 24 Scopulus qui aquis feritur, sed non movetur. 25 Petitionibus illorum. 26 Sc. *est immota*. 27 Collisione aquarum. 28 Sonitum latratui similem in circuitu facientibus. 29 Magnitudine & vi sua sustentat. 30 Spumis perfusa. 31 Ad latus. 32 Violentia aquarum avulsa. 33 Herba, quæ nascitur in aquis marinis. 34 Latino. 35 Cæci populi, bella poscentis. 36 Qua superet, vincat. 37 Ex voluntate. 38 Procedunt. 39 Multum. 40 Latinus. 41 Quas frustra testatus erat. 42 Utcunque firmus, uti pelagi rupes, frangor tamen, & tanquam navis, vi tempestatis victa, auferor. 43 Quæ dixerant Laviniam fore claram, sed exitialem populo. 44 Impetu populi furentis. 45 Vos sacrilegi, quia sacris Deorum prodigiis & oraculis adversati bella parabant. 46 Persolvetis. 47 Ex spectabit. Horat. *Omnes una manet nox*.

1 Supplicium; votisque Deos 2 venerabere 3 seris.
Nam mihi 4 parta quies, 5 omnisque in limine portus.
6 Funere felici spolior. Nec plura locutus,
7 Sepsit se tectis, rerumque reliquit habenas.
8 Mos erat 9 Hesperio in Latio, 10 quem 11 protinus urbes
Albanæ coluêre sacrum, nunc maxima rerum
Roma 12 colit, 13 cum prima movent in prælia Martem,
Sive 14 Getis inferre 15 manu 16 lacrimabile bellum,
Hyrcanisve, 17 Arabisve parant, seu tendere ad Indos,
18 Auroramque sequi, Parthosque reposcere 19 signa.
20 Sunt 21 geminæ belli portæ, (sic 22 nomine dicunt)
Relligione 23 sacræ, et sævi formidine 24 Martis:
Centum ærei 25 claudunt 26 vectes, 27 æternaque ferri
Robora: nec 28 custos 29 absistit limine 30 Janus.
31 Has, ubi 32 certa sedet patribus sententia 33 pugnæ,
Ipse 34 Quirinali trabeâ 35 cinctuque Gabino
36 Insignis 37 reserat stridentia limina Consul;
38 Ipse 39 vocat pugnas: sequitur tum cetera 40 pubes:

1 Nempe mors ignominiosa. 2 Precabere. 3 Nimium tarde susceptis. 4 Vicinæ mortis beneficio, nam jam senex sum. 5 Securitas omnis vitæ est mihi in promptu & proximo, id est, ego in portu navigo, atque extra omne periculum & in tuto sum. Metaphora a navigantibus sumpta. 6 Ego careo tantum pompa regali, quam more felicium in pace moriens habere possem. 7 Recepit se in tecta sua, & absolvit se a gubernaculo Reipublicæ, cum videret neminem fere sibi obtemperantem. 8 Vetus institutum. 9 Quod est in Hesperia. Nam duo Latia fuerunt. 10 Morem. 11 Continuo, perpetuo. 12 Observat istum morem nunc, cum hæc scriberet Poeta. 13 Cum prima prælia cum novis hostibus commissuri sunt. 14 Scythiæ populis animosis qui hodie *Tartari* dicuntur. 15 Exercitu. 16 Quod matres multis lacrimis detestentur. 17 Vel Arabiæ populis. 18 Populos ad orientem habitantes. 19 Vexilla, Crasso & Antonio a Parthis adempta: quæ postea Parthi Augusto sponte remiserunt. 20 Romæ, 21 Duæ. 22 Nominant cas. 23 Observandæ. 24 Belli aut Dei. 25 Ea. 26 Instrumenta, quibus portæ clausæ vel januæ adversus vim muniuntur. 27 Et repagula fortia ex ferro inconsumptibilia. Lucret. 2. l. *& duri robora ferri.* 28 Portarum belli. 29 Semper adest. 30 Index pacis & belli, apertus, significabat in armis esse civitatem; clausus, pacatos esse omnes populos. Liv. 1. l. Hinc Janus *Patulcius*, hinc *Clusius* cognominabatur. Vide quæ nos ad Flor. p. 19. & Flor. l. 2. c. 3. & l. 4. c. 12. 31 Portas belli. 32 Confirmata est & placet Senatoribus. 33 Pugnandi. 34 Quali utebatur postea Quirinus, id est, Romulus, primus Rom. rex, regia sc. purpurea, cui admistum est aliquid albi, supra. 35 Vestitu, sc. toga sic in tergum rejecta, ut ejus lacinia revocata hominem cingeret: a Gabiis mos ortus, quorum cives ad subitaneum bellum ita cincti exilierunt, redieruntque victores. 36 Præter alios redimitus. 37 Retro seram trahit, aperit. 38 Consul. 39 Indicit bellum. 40 Multitudo juvenum.

Æreaque 1 assensu 2 conspirant 3 cornua rauco.
4 Hoc et tum 5 Æneadis indicere bella Latinus
4 More jubebatur, 6 tristesque 7 recludere portas.
8 Abstinuit tactu pater, 9 aversusque 10 refugit
11 Fœda ministeria, et 12 cæcis se condidit 12 umbris.
Tum 13 regina Deûm cælo delapsa, 14 morantes
Impulit ipsa manu portas, et 15 cardine verso
Belli 16 ferratos rupit 17 Saturnia postes.
18 Ardet 19 inexcita Ausonia, atque immobilis ante:
Pars 20 pedes ire parat 21 campis; 22 pars arduus altis
23 Pulverulentus equis 24 furit: 25 omnes arma requirunt;
Pars 26 leves clypeos, et 27 spicula lucida 28 tergunt
29 Arvinâ pingui, 30 subiguntque in 31 cote secures:
32 Signaque ferre 33 juvat, sonitusque audire tubarum.
Quinque 34 adeo magnæ 35 positis incudibus urbes
36 Tela novant; 37 Atina potens, 38 Tiburque 39 superbum,
40 Ardea, 41 Crustumerique et 42 turrigeræ 43 Antemnæ.
44 Tegmina tuta cavant capitum, 45 flectuntque 46 salignas
Umbonum crates: alii 47 thoraces aënos,

1 Sono assensum significante. 2 Simul inflantur. 3 Tubæ. 4 Quem Roma observavit. 5 Trojanis sub Ænea militantibus. 6 Tristis belli indices. 7 Aperire. 8 Latinus noluit attingere portas ad eas aperiendas. 9 Indignatus. Al. *adversus*, id est, repugnans votis populi. 10 Vitavit. 11 Impia, scelesta: quia contra fœdus Æneæ datum. 12 Locis tenebrosis in regia sua, ibi videri non poterat. 13 Juno. 14 Non apertas statim, sed quasi cunctantes & obstantes. 15 Ferramento, super quod volvitur janua, quod est quasi cor januæ, inverso. 16 Ferro munitos. 17 Saturni filia Juno portas e cardinibus evellit. 18 Ardore bellico. 19 Non excita, sed quieta Italia. 20 Pedestris. 21 Per campos. 22 Alii sublimes in equis. Ad sensum, non ad vocem, respexit. 23 Plenus pulvere. 24 Furenti similis per campos vehitur. 25 Tam pedites, quam equites. 26 Politos, glabros. 27 Ferra spiculorum, quæ tergendo efficiunt lucida. 28 Abstergunt. 29 Pinguedine duriuscula, quæ est inter carnem & cutem. 30 Acuunt. 31 Lapide durissimo ad acuendum apto. 32 Vexilla. 33 Delectat omnes 34 Valde. Recenset urbes, quæ Turnum ad belli auspicia sunt secutæ. 35 Instrumentis ferreis, super quæ fabri ferrum cudunt, dispositis ad novanda tela. 36 Arma parant, ad bellum instruunt, quia diu arma reliquerant. 37 Urbs Campaniæ. 38 Vetustissimum in Sabinis oppidum. 39 Prolepsis respiciens tempora Romana. Cum enim a Senatu auxilia poscerent Tiburtes commemoratis suis beneficiis, & quasi bene meritis debita, tulerunt responsum, *Superbi estis: vel*, quia in monte situm. Hor. *Tiburque supinum*: & *Tiburis arces.* 40 Latii oppidum. 41 Crustumerium: in Sabinis oppidum. 42 Turribus insignitæ. 43 Oppidum a Latinis conditum cis Anienem, unde nomen, *ante amnem posita.* 44 Galeas, capita tutantes, cavas faciunt. 45 In usum scutorum, quæ teguntur corio. 46 E salice. 47 Munimina pectorum.

Aut 1 leves ocreas 2 lento 3 ducunt argento.
4 Vomeris 5 huc, et 6 falcis honos, huc 7 omnis aratri
8 Cessit amor: 9 recoquunt patrios fornacibus enses.
10 Classica 11 jamque sonant: 12 it bello tessera signum.
Hic 13 galeam 14 tectis 15 trepidus rapit: ille 16 frementes
17 Ad juga cogit equos, clypeumque, 18 auroque trilicem
Loricam induitur, 19 fidoque accingitur ense.
20 Pandite nunc 21 Helicona, 22 Deæ, 23 cantusque movete,
Qui 24 bello exciti reges, quæ 25 quemque secutæ
Complèrint campos acies; quibus Italia jam tum
Floruerit terra alma viris; quibus 26 arserit armis.
Et 27 meministis enim, Divæ, et memorare potestis:
Ad nos vix 28 tenuis famæ perlabitur aura.
29 Primus init bellum 30 Tyrrhenis 31 asper ab oris
32 Contemtor Divûm Mezentius, 33 agminaque 34 armat.
35 Filius 36 huic juxta Lausus, quo pulchrior alter
Non fuit, 37 excepto Laurentis corpore Turni.
Lausus, equûm 38 domitor, debellatorque ferarum,
Ducit 39 Agyllinâ 40 nequidquam ex urbe secutos
Mille viros; dignus 41 patriis qui lætior esset

1 Polita tibiarum munimina. 2 Flexibili & tenui. 3 Obducunt & ornant. 4 Ferramenti aratri, quo sulci fiunt; ita dicti, quod terram *vomat*, id est, eruat. 5 Ad has urbes. 6 Ferramenti adunci, quo segetes & herbæ secantur, vites & arbores putantur. 7 Omnium agriculturæ instrumentorum. 8 Traductus est, ut fierent hæc arma. 9 Coquendo instrumenta rustica in fornacibus faciunt enses, quibus pro more patriæ in bello uti *solent*. 10 Tubæ, quibus ad pugnam datur signum. 11 Paratis armis. 12 Symbolum seu signum bellicum, quod habent milites inter se, ut dignoscantur ab hostibus exploratoribus, vel nomine, vel aliquo signo, procedit ad bellum gerendum. 13 Cassidem. 14 Sc. *suis*, ad quæ pendebat. 15 Festinus, propere huc illuc discurrens. 16 Clangore bellico. 17 Sub juga impellit, id est, ut juga ferant. 18 Tria licia, id est, tres ordines annulorum habentem, quorum unus ordo erat ex aureis annulis. 19 Cui considit, aut qui virum fortem non deserit. 20 Aperite. Catalogum ducum, qui Turni arma secuti fuere, contexturus, iterat invocationem ad Musas. 21 Montem Bœotiæ, Musis sacrum. 22 O Musæ, Deæ Poetarum. 23 Et inspirate me ut cantu manifestem. 24 Ad bellum excitati sint. 25 Regum. 26 Resplenduerit: *vel*, quorum armorum amore flagraverit; *vel*. quibus armis ardenter præliata sit Italia. 27 Estis enim filiæ Mnemosynes. 28 Modicus rumor labendo venit. 29 Præcipuus. 30 A regionibus Etruscis 31 Ferox in Latinos hostes. 32 Quia suis imperavit ut sibi offerrent primitias Diis debitas. 33 Quæ duxit. 34 Armis instruit. 35 Ejus. 36 Juxta hunc Mezentium, patrem suum. 37 Excepto Turno. Hellenism. 38 Ad libitum gubernator. 39 Agylla opp. Etruriæ. eadem cum Cære. 40 Frustra. Statim enim perierunt in bello, una cadente duce. 41 Qui pateretur imperia patris benignioris, qui non esset contemptor Divum,

Imperiis, et cui pater haud Mezentius esset.
Post 1 hos insignem 2 palmâ per gramina currum,
3 Victoresque ostentat equos, 4 satus Hercule pulchro
Pulcher 5 Aventinus; 6 clypeoque, 7 insigne paternum,
Centum angues, cinctamque gerit serpentibus Hydram:
Collis Aventini 8 sylvâ 9 quem 10 Rhea sacerdos
11 Furtivum partu sub luminis edidit oras,
12 Mista deo mulier, postquam Laurentia victor,
13 Geryone 14 exstincto, 15 Tirynthius attigit arva,
16 Tyrrhenoque 17 boves in 16 flumine lavit 18 Iberas.
19 Pila manu, 20 sævosq. 21 gerunt in bella 20 dolones:
Et 22 tereti pugnant mucrone 23 veruque Sabello.
24 Ipse 25 pedes 26 tegumen torquens immane leonis,
27 Terribili impexum setâ, cum dentibus albis
Indutus 28 capiti: 29 sic 30 regia tecta subibat,
31 Horridus, 32 Herculeoque humeros innexus amictu.
Tum 33 gemini fratres 34 Tiburtia mœnia linquunt,
35 Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
Catillusque, 36 acerque Coras, 37 Argiva juventus;
Et primam ante aciem densa inter tela 38 feruntur.
39 Ceu duo 40 nubigenæ cum vertice montis ab alto
Descendunt Centauri, 41 Homolen 41 Othrymque 42 nivalem

1 Mezentium & Lausum. 2 Quo in graminibus victoriam obtinuerat. 3 Qui vicerant in curuli certamine. 4 Progenitus. De catalogi hujus artificio fabulisque vero miscendis, vide Macrob. 5. l. Sat. c. 16. In fab. enim Aventini, ex Hercule & Rhea nati, respicit ad historiam Romuli & Remi, qui Marte & Ilia geniti. 5 Cui a sylva collis *Aventini*, ubi natus est, nomen inditum vult. 6 In clypeo. 7 Ornamenta & arma patris sui Herculis. 8 In sylva. 9 Aventinum. 10 Ilia, Numitoris Albani regis filia. 11 Furtive conceptum peperit & eduxit in hunc mundum. 12 Quæ, cum mulier esset, commissa erat seu concubuerat cum Hercule. Τῳ θεῷ μεμιγμένη γυνή. 13 Rege Hispaniæ, qui tria dicitur habuisse corpora. 14 Interfecto. 15 Hercules a *Tirynthia*, oppido Argis vicino, ubi nutritus est. 16 Tibride. 17 Vaccas, Geryoni ademptas. 18 Hispanas. 19 Tela longa. 20 Flagella dolosa & formidanda, quia sunt baculi, in quibus mucrones inclusi sunt. 21 Subditi ejus. 22 Longo & rotundo. 23 Veru vel verruto, quali Sabini uti solebant, cui teres mucro. 24 Aventinus, dux eorum. 25 Pedibus, non equo, incedens: ut imitaretur Herculem patrem, qui pedibus lustravit orbem terrarum. Hercules enim semper pedes incessit. 26 Pellem circum se substinens. 27 Villosum duro pilo & terribili. 28 Ad caput usque; vel, pro munimento capitis. 29 In talibus armis. 30 Domum regis. 31 Tremendus. 32 Quali Hercules uti solebat. 13 Duo & æquales. 34 Tibur oppidum. 35 Sui. 36 Strenuus. 37 Quæ ex Græcia huc venerat, filii sc. Amphiarai, qui ab Argis huc vecti Tibur condiderunt. 38 In equis. 39 Quemadmodum feruntur. 40 Ex nube geniti. 41 Thessaliæ montes. 42 Nive oppletum.

Linquentes cursu rapido: dat 1 euntibus ingens
Sylva locum, et magno cedunt virgulta fragore.
2 Nec Prænestinæ fundator 2 defuit urbis,
Vulcano genitum pecora inter 3 agrestia regem,
Inventumque 4 focis, omnis quem credidit ætas,
5 Cæculus. Hunc 6 legio late, comitatur 7 agrestis:
Quique 8 altum 9 Præneste viri, quique arva 10 Gabinæ
Junonis, 11 gelidumque 12 Anienem, et 13 roscida rivis
14 Hernica saxa 15 colunt; quos 16 dives Anagnia pascit,
17 Quos, 18 Amasene 19 pater. Non 20 illis omnibus arma,
Nec clypei, 21 currusve 22 sonant. 23 Pars maxima 24 glandes
25 Liventis plumbi 26 spargit: 27 pars 28 spicula gestat
Binâ manu, fulvosque lupi de pelle 29 galeros
30 Tegmen habent 31 capiti: 32 vestigia nuda sinistri
33 Instituêre pedis; 34 crudus tegit 35 altera pero.
At Messapus, equûm domitor, 36 Neptunia proles,
Quem neque 37 fas 38 igni cuiquam, 39 nec sternere ferro,
40 Jam pridem 41 resides 42 populos, 43 desuetaque bello
Agmina, in arma vocat subito, 44 ferrumque retractat.

1 Illis celeriter descendentibus. 2 Adfuit cum reliquis. 3 In agro pasci solita. 4 Locis, ubi ignis fovetur. 5 A parvis oculis sic dictus. 6 Certa multitudo. 7 Quia agrestium rex erat. 8 Editum, in monte situm. 9 Italiæ oppidum. 10 Quæ Gabiis colitur. 11 Frigidum quia per sylvas defluentem. 12 Fluvium, è montibus Trebanorum labentem. 13 Fluviis præterfluentibus irrigata. 14 Loca montosa & saxa, quæ *Herne* a Sabinis dicuntur. 15 Incolunt. 16 Fertilis urbs. 17 Sc. *pascis*, *irrigas*. 18 *Amasenus* Campaniæ fluvius est. 19 Nympharum sc. id est, aquarum. 20 Hernicos describit ab armorum genere, & prodeundi ad bellum consuetudine. 21 Quibus commeatum aut arma ferant. 22 Id est, illi omnes non ferunt secum arma, &c. ut cæteræ nationes. 23 Funditores sc. 24 Globulos. 25 Livorem inducentis. 26 E funda. 27 Eorum. 28 Jacula. 29 Pileos rotundos. Dicitur etiam *hoc Galerum*. 30 Ut sint vestimentum. 31 Suo. 32 Pede sinistro nudo pugnare instituerunt. Hernicos, ab Ætolis oriundos, ad ipsorum morem μονοκρηπῖδας producit. Macrob. vide l. 5. Sat. c. 18. 33 Habens sinistros pedes nudos. 34 E crudo corio factum calceamentum rusticum dextrum pedem vestit. 35 Vestigia dextri pedis. 36 Neptuni filius: quia per mare in Italiam venit. Sic enim mari advectos aliunde appellabant. 37 Erat. 38 Quia Dei aquarum filium. 39 Id est, qui neque ferro, neque igni extingui poterat. 40 Jam a plusculis temporibus. 41 Ab armorum exercitio. 42 Etruscos. 43 Aliena a consuetudine bellandi. 44 Et iterum sive denuo tractat arma ferrea, quæ tractare desueverat.

1 Hi 2 Fescenninas acies, 3 æquosque 4 Faliscos;
Hi 5 Soractis 6 habent arces 7 Flaviniaque arva,
Et Cimini 8 cum monte lacum, lucosque 9 Capenos.
Ibant 10 æquati numero, 11 regemque canebant:
12 Ceu 13 quondam 14 nivei liquida inter nubila 15 cycni,
Cum sese e pastu referunt, et longa 16 canoros
Dant per colla 16 modos; 17 sonat 18 amnis, et 19 Asia longe
20 Pulsa palus.
21 Nec quisquam 22 æratas acies ex agmine tanto
Misceri putet; 23 aëriam sed gurgite ab alto
24 Urgeri volucrum 25 raucarum ad littora 25 nubem.
Ecce, 26 Sabinorum prisco de sanguine magnum
Agmen 27 agens Clausus, magnique ipse agminis instar:
28 Claudia nunc a quo 29 diffunditur et 30 tribus et 31 gens
Per Latium, 32 postquam in partem 33 data Roma Sabinis.
34 Unà ingens 35 Amiterna cohors, priscique 36 Quirites,
37 Ereti 38 manus omnis, 39 oliviferæque Mutuscæ:

1 Populi Messapo subditi. Enumerat populos, quos secum sub suis signis ad bellum traxit Messapus. 2 A Fescennia, Tusciæ opp. Epithalamio, ab ea invento nobili. 3 Justos a quibus Romani acceperunt jura fecialia & supplementa 12. tabularum: *vel*, a sanctitate, qua tuti per ardentes prunas illæsi incedebant. Æn. 11. 4 Ex Falisca Etruriæ urbe. 5 Montem Soracte in Faliscis Apollinis templo clarum. 6 Incolunt. 7 Flavina Etruriæ oppidum sub Soracte monte. 8 Qui est juxta montem. 9 Capena, oppidum non longe a Faliscis & Soracte. 10 In pares ordines & numeros digesti. 11 Messapum Neptuni filium. 12 Plausum ac fremitum militum, regem Messapum canentium, cygnorum a pastu clangori comparat. 13 Aliquando. 14 Candore nivali. 15 Canunt. 16 Modulos bene sonantes more canentium. 17 Resonat. 18 Cayster Asiæ minoris fluvius, juxta quem canunt. 19 Ad differentiam regionis. 20 Repercussa a sono cygnorum. 21 Qui dictos viros audiret canentes regem, non putaret eos esse armatos, nec bellicos: sed putaret, &c. 22 Æreis armis tectas. 23 In aere volantem. 24 Depelli. 25 Cygnorum gregem, quorum vox dulciter raucescit. 26 Populorum Italiæ non longe a Roma. 27 Conducens. 28 Claudiorum, qui Romæ nobiles erant. 29 Multiplicatur diffundendo in diversas familias. 30 Quæ olim fuerunt divisæ a Romulo in tres partes. 31 Progenies. 32 Postquam Sabini donati sunt civitate Romana. Respicit tempora Romana: conciliatos a feminis Sabinis Romanos & Sabinos, inde initam pacem & fœdus, urbem datam. 33 Data est a Romulo. 34 Enumerat populos Lausum secutos. 35 Ex Amiterno oppido. 36 Sabini, a quibus & Romani dicti Quirites. 37 Oppidi Sabinorum, non procul a Tiberi in colle siti. 38 Multitudo. 39 Multum olearum ferentis.

Qui 1 Nomentum urbem, qui 2 Rosea rura Velini,
Qui 3 Tetricæ horrentes rupes, montemque Severum,
4 Casperiamque 5 colunt, 6 Forulosque, et 7 flumen 8 Himelle:
Qui Thybrim 9 Fabarimque bibunt; quos frigida misit
10 Nursia, et 11 Hortinæ classes, populique Latini:
Quosque 12 secans 13 infaustum 14 interluit 15 Allia nomen:
16 Quam multi Libyco volvuntur 17 marmore fluctus,
Sævus ubi 18 Orion hybernis 19 conditur undis;
Vel cum Sole 20 novo 21 densæ torrentur 22 aristæ,
Aut 23 Hermi campo, aut Lyciæ 24 flaventibus arvis.
25 Scuta sonant, pulsuque pedum tremit excita tellus.
26 Hinc 27 Agamemnonius, Trojani nominis hostis,
28 Curru jungit Halesus equos, 29 Turnoque feroces
Mille 30 rapit 31 populos: vertunt 32 felicia Baccho
Massica qui 33 rastris, et quos de collibus altis
34 Aurunci 35 misêre patres, 36 Sidicinaque juxta
Æquora, quique 37 Cales linquunt, amnisque 38 vadosi
Accola Volturni, pariterque 39 Saticulus 40 asper,
41 Oscorumque 42 manus. 43 Teretes sunt aclydes illis
Tela; sed 44 hæc 45 lento mos 46 est aptare flagello,

1 Oppidum in Latio. 2 Rosea, campus Reatini agri fertilissimus prope Velinum fluvium. Al. *roscida*, id est, multo rore perfusa. 3 Tetricum & Severum, montes in Sabinis ardui & asperi: a quibus homines tristes ac severi *Tetrici* dicuntur. 4 Oppidum Sabinorum. 5 Incolunt. 6 *Foruli* Sabinorum oppidum: ab eo *Forenses*. 7 Prope Casperiam. 8 Himellam. Sic supra, *Urbem Buthroti*. 9 Qui & *Farfarus* dictus, hodie *Farfa*. 10 Antiqua Sabinorum urbs. 11 Ex Horta vel Hortano Etruriæ oppido milites sive equites in classes divisi. 12 Dividens eos per medium. 13 Propter cladem Romanorum apud eum fluvium a Gallis Senonibus acceptam 15. Kal. August. Brenno duce: qui dies est infaustus. 14 Inter medios fluendo fluit. 15 Fluvius non longe ab urbe est. 16 Simul venerunt, *quam &c.* 17 Mari marmorei coloris: ut aliquoties supra, & præcipue v. 28. h. l. 18 Sidus Orionis, ortu & occasu nimbosum. 19 Absconditur. 20 Recens orto, aut in principio æstatis. 21 Crebræ. 22 Spicæ. 23 In campo, quem Hermus, fluvius Lydiæ, irrigat. 24 Propter aristas. 25 Tam multa scuta eorum, qui in bellum congressuri sunt. 26 Post hos. 27 Agamemnonis dudum partes secutus: Agamemnonis comes vel nothus. 28 Ad currum. 29 In auxilium Turni. 30 Raptim colligit, adducit. 31 Campanos sc. Auruncos, Sidicinos, Cilenos, Vulturni fl. accolas, Saticulos, Oscos. 32 Fertiles vino montes Massicos in Campania. 33 Instrumentis dentatis, glebis confringendis idoneis. 34 Antiquissimi Italiæ populi. 35 In auxilium Turni. 36 Ab oppido Sidicino dicta. 37 Campaniæ oppidum. 38 Vadis pleni. 39 Campaniæ populi. 40 Moribus. 41 Populorum Italiæ. 42 Multitudo. 43 Tela ansata, quæ fune religata post inflictum vulnus retrahuntur in longum, sunt Oscis pro telis. 44 Has aclides. 45 Flexibili. 46 Illis.

1 Lævas 2 cætra tegit; 3 falcati 4 cominus 5 enses.
6 Nec tu carminibus nostris indictus abibis,
7 Oebale, quem generasse Telon 8 Sebethide nymphâ
Fertur, 9 Teleboûm Capreas quum regna teneret
Jam senior: 10 patriis sed non et 11 filius arvis
Contentus, late jam tum 12 ditione premebat
13 Sarrastes 14 populos, et quæ rigat 15 æquora 16 Sarnus,
Quique 17 Rufras 18 Batulumque tenent, atque arva 18 Celennæ,
Et quos 19 maliferæ 20 despectant mœnia 21 Abellæ:
22 Teutonico ritu soliti torquere 23 cateias:
24 Tegmina queis capitum raptus de subere cortex,
25 Æratæque micant peltæ, micat æreus ensis.
Et te 26 montosæ misêre in prælia 27 Nursæ,
Ufens, insignem famâ et 28 felicibus armis:
29 Horrida præcipue 30 cui gens, assuetaque 31 multo
Venatu nemorum, 32 duris 33 Æquicula glebis:
Armati terram 34 exercent, semperque 35 recentes
Convectare 36 juvat prædas, et vivere 37 rapto.
Quin et 38 Marrubiâ 39 venit de gente sacerdos,
40 Fronde super galeam et felici comtus olivâ,
Archippi regis 41 missu, fortissimus Umbro:
42 Vipereo generi, et graviter spirantibus 43 hydris,

1 Sinistras partes corporum eorum. 2 Scutum breve loreum, quo tunc utebantur Hispani & Afri. 3 Incurvi. 4 De prope, quasi cum manibus. 5 Tegunt manus dextras. 6 Carmina nostra te quoque dicent. 7 Rex Laconum: a quo regio *Oebalia*. 8 Sc. *ex*. Sebethus fl. Campaniæ prope Neapolim. 9 Teleboarum. Syncope. *Teleboæ* Ætoliæ populi fuerunt. 10 Paternis. 11 Oebalus. 12 Imperio. 13 Sarni montis accolas. 14 Enumerat populos, quos sub suam ditionem redegerat Oebalus. 15 Agros planos. 16 Campaniæ fluvius, e monte Sarnio oriens. 17 Opp. in finibus Hirpinorum, ultra Apenninum. 18 Oppida in Samnio, prope Campaniam. 19 Multa mala afferentis. 20 Deorsum inspectando videntur. 21 Oppidum supra fontes Literni fl. malis Punicis nobile. 22 More Teutonum, quod hi in bello hujusmodi telis uti soleant. 23 Tela Gallica & Germanica. 24 Quibus galeæ erant factæ e recenti subere, id est, de arbore illa, cujus cortex facile flectitur. 25 Et quibus scuta brevia æreis laminis tecta resplendent. 26 In montibus positæ. 27 Cives urbis Nursæ. 28 Quibus feliciter uti solebas. 29 Aspera cultu. 30 Ufenti. 31 Frequenti venatione. 32 Ad colendas duras glebas. 33 Oppidum Æquorum, qui quotannis rebelles, semper raptores. 34 Colunt. 35 Recenter raptas. 36 Delectat eos. 37 Ex rapina. 38 Marrubium urbs, caput Marsorum. 39 In prælia. 40 Oleagina fronde undique compta coronatus uti sacerdos. *Undique decerptæ frondem præponere olivæ*. Hor. 1. l. Od. 7. Sed variatur lectio. 41 Ex missione. 42 Viperis, id est, terrenis serpentibus. 43 Serpentibus aquaticis.

1 Spargere qui somnos 2 cantuque 3 manuque solebat,
4 Mulcebatque 5 iras, et 6 morsus 7 arte 8 levabat.
Sed non 9 Dardaniæ 10 medicari 9 cuspidis ictum
11 Evaluit; neque eum juvêre 12 in vulnera cantus
Somniferi, et 13 Marsis quæsitæ in montibus herbæ.
Te nemus Anguitiæ, 14 vitreâ te 15 Fucinus unda,
Te liquidi flevêre lacus.
Ibat et 16 Hippolyti proles pulcherrima 17 bello
18 Virbius: 19 insignem quem mater Aricia misit,
Eductum 20 Egeriæ 21 lucis, 22 Hymettia circum
Littora, 23 pinguis ubi et 24 placabilis ara Dianæ.
Namque 25 ferunt 26 famâ Hippolytum, postquam
27 arte 28 novercæ
29 Occiderit, 30 patriasque explêrit 31 sanguine pœnas
32 Turbatis 33 distractus equis, ad sidera rursus
34 Ætheria et 35 superas cœli venisse sub auras,
36 Pæoniis 37 revocatum herbis et amore 38 Dianæ.
39 Tum pater omnipotens, aliquem 40 indignatus ab umbris
Mortalem infernis ad lumina surgere vitæ,
Ipse 41 repertorem medicinæ talis et artis
Fulmine 42 Phœbigenam 43 Stygias detrusit in undas.
At 44 Trivia Hippolytum 45 secretis 46 alma recondit
Sedibus, et nymphæ Egeriæ 47 nemorique 48 relegat:
Solus ubi in sylvis Italis 49 ignobilis 50 ævum

1 Conficere, infundere. 2 Incantatione. 3 Herbis potentibus. 4 Sedebat. 5 Viperarum & hydrarum. 6 Serpentinos. 7 Medica. 8 Curabat & tollebat. 9 Teli Trojani, quo occisus est. 10 Medice curare. 11 Ad plenum nequivit. 12 Contra. 13 Quibus gens Marsorum multum potest. 14 Habens aquam vitrei coloris. 15 Opp. apud ipsum lacum Fucinum in Marsis, id est, *Luco.* 16 Thesei ex Hippolyta Amazone filii, qui novercæ injuria misere interiit. 17 Ad bellum. 18 Primo, *Demophoon* dictus est: ab equis discerptus, *Hippolytus*: ab Æsculapio restitutus vitæ, *Virbius.* 19 Clarum & nobilem. 20 Nymphæ, cum qua Numa nocturnos congressus simulavit. 21 Sylvis. 22 Hymetti fluminis. 23 Sacrificio pecudum. 24 Mitis, & non gaudentis sanguine humano. 25 Plurimi. Digreditur ad fabulam Hippolyti: quam vide apud Ovid. Met. 15. 26 Ex relatu aliorum. 27 Fraudulenta insimulatione. 28 Phœdræ, Minois filiæ. 29 Mortuus fuerit. 30 A patre Theseo illatas. 31 Vita sua. 32 Consternatis, attonitis. 33 In diversa tractus & dissolutus. 34 Cœlestia. 35 Revixisse. 36 Medicinalibus, a *Pæone*, Deorum medico. 37 In vitam. 38 Amitæ Æsculapii, qui eum in vitam revocavit. 39 Deinde. 40 Ægre ferens. 41 Æsculapium. 42 Æsculapium Phœbo genitum, Phœbi filium. Al. *poenigenam*, id est, Coronidis matris pœna natum. 43 Infernales. 44 Diana. 45 Ne a Jove prosterneretur. 46 Vitæ ejus altrix. 47 Egeriæ sacro. 48 Segregatum ab aliis commendat. 49 Ignotus, latens, incognoscibilis. 50 Reliquum vitæ suæ tempus transigeret.

Exigeret: 1 versoque ubi nomine 2 Virbius esset.
Unde etiam templo 3 Triviæ lucisque 4 sacratis,
5 Cornipedes 6 arceantur equi, quod 7 littore 8 currum
Et 9 juvenem 10 monstris pavidi effudêre marinis.
11 Filius 12 ardentes 13 haud secius 14 æquore campi
15 Exercebat equos, 16 curruque in bella ruebat.
17 Ipse inter 18 primos præstanti corpore Turnus
19 Vertitur, arma tenens, et toto vertice 20 supra est.
21 Cui 22 triplici crinita jubâ galea alta 23 Chimæram
Sustinet, 24 Ætnæos efflantem faucibus ignes.
25 Tam magis 26 illa fremens, et 27 tristibus 28 effera flammis,
29 Quam magis effuso crudescunt sanguine pugnæ.
At 30 levem clypeum 31 sublatis cornibus 32 Io
Auro 33 insignibat, jam 34 setis obsita, jam bos,
35 Argumentum ingens, et 36 custos 37 virginis 38 Argus,
39 Cælatâque 40 amnem fundens 41 pater Inachus 42 urnâ.
43 Insequitur 44 nimbus peditum, 45 clypeataque totis
Agmina densantur campis, 46 Argivaque pubes,
47 Auruncæque manus, Rutuli, veteresque 48 Sicani,
Et 49 Sacranæ acies, et 50 picti scuta 51 Labici:
Qui saltus, Tiberine, 52 tuos, sacrumque 53 Numici

1 Traducto ab eventu: sicut prius *Hippolytus*, quia equis solutus. 2 Quasi *viribus* effectus. 3 Dianæ. 4 Triviæ. 5 Corneos pedes habentes. 6 Depelluntur. 7 Per litus. 8 Hyppolyti. 9 Hippolytum, Thesei filium. 10 Consternati phocis, id est, vitulis marinis. 11 Hujus Hippolyti Virbii, ab equis in litore distracti. 12 Animosos. 13 Nihilominus, non segnius, quamvis pater ab equis interemptus esset. 14 In planitie. 15 Agebat. 16 De quo pugnabat. 17 Dux & caput belli. 18 Principes viros. 19 Versatur, hinc inde se rotans. 20 Præminet supra reliquos. 21 Turno. 22 Habens quasi pro crinibus triplicem jubam, Τριφχλεια, galea insignis tribus conis seu cristis. 23 Chimæræ effigiem, ad terrorem. 24 Instar Ætnæ, montis Siculi, efflantem ignes sulphureos. 25 Tanto. Sal. Quam *quisque pessime facit, tam maxime tutus est*. 26 Chimæra est. 27 Tristitiam afferentibus. 28 Terribilis. 29 Quanto. 30 Politum, ob nitorem, vel Io nondum cornutam. 31 Depositis. 32 Inachis filia, olim in vaccam mutata. 33 Decorabat, ornabat. 34 Duris pilis tecta, obducta. 35 Cælatura hæc argumentum erat generis ducti ab Acrisio rege Argivorum, atque inde ab Inacho. 36 Additus a Junone, ne referri posset in formam priorem. 37 Ius. 38 Vir ille centum oculos habens. 39 Sculpta. 40 Aquam. 41 Puellæ. 42 Vase, quo aqua e puteis fluminibusve hauritur: quo significabatur Deus fluminis. 43 Turnum. 44 Copiosus, exercitus, pulverulentam nubem excitans. 45 Clypeis munita. 46 Ab Argis oriunda: Turnus enim e Græcis oriundus erat. 47 Et exercitus Auruncorum. 48 Siculi. 49 Sacranorum. 50 Habentes scuta depicta. 51 Latii populi a Glauco Libico oriundi, Minois filio: qui pictum gentis suæ scutum primus in Italia ostendit. 52 Flumini tuo vicinos. 53 Fluvii, in quem Æneas submersus dicitur.

Littus arant, Rutulosque 1 exercent vomere colles,
2 Circæumque jugum; queis Juppiter 3 Anxurus arvis
Præsidet, et viridi gaudens 4 Feronia luco;
5 Qua 6 Saturæ 7 jacet atra palus, 8 gelidusque per imas
Quærit iter valles, atque 9 in mare conditur 10 Ufens.
11 Hos super advenit 12 Volscâ de gente Camilla,
Agmen agens equitum, et 13 florentes ære catervas,
14 Bellatrix. 15 Non illa colo, 16 calathisve Minervæ
Femineas assueta manus; 17 sed prælia 18 virgo
Dura 19 pati, cursuque pedum 20 prævertere ventos:
21 Illa vel 22 intactæ segetis per summa 23 volaret
Gramina, nec teneras 24 cursu læsisset 25 aristas:
Vel mare per medium, 26 fluctu suspensa 27 tumenti,
28 Ferret iter, 29 celeres nec 30 tingeret æquore plantas.
31 Illam omnis tectis agrisque 32 effusa 33 juventus,
Turbaque miratur matrum, et prospectat 34 euntem,
Attonitis 35 inhians animis, 36 ut 37 regius 38 ostro
Velet honos 39 leves 40 humeros, ut fibula crinem
41 Auro internectat; 42 Lyciam ut gerat ipsa pharetram,
Et 43 pastoralem 44 præfixa cuspide 45 myrtum.

1 Sulcant. 2 Circæum promontorium, a *Circe* denominatum. 3 Ἀγευ ξορυ, id est, *sine novacula*: quia adhuc imberbis. 4 Juno. 5 Parte, regione. 6 Regionis. 7 Sita est. 8 Frigidus. 9 In mare Tyrrhenum incidit. 10 Fluvius juxta Terracinam, vulgo *Fanto*. 11 Ultra hos jam dictos. 12 Priverno, Volscorum oppido, profecta a gente Amazonum, quæ in Attica devictæ in Italiam fugerunt. 13 Fulgentes æreis armis copias. Lucr. 4. *florentia lumina flammis*. 14 Existens bellicosa. 15 Illa non habuit manus fœmineas assuetas instrumento nendi sive lanificio, cujus repertrix Minerva fuisse dicitur. 16 Vasculis vimineis, in quibus lanificæ pensa aut fila lanea revolvunt. 17 Describit Camillam a studio rei militaris, pedum velocitate, & ornatu, quo in prælium prodiit. 18 Cum esset virgo. 19 Sc. *assueta fuit*. 20 Anteveniendo impedire, id est, tam celeriter currebat, ut ventos præverteret. Hyperbole. 21 Nobilissima bellatrix. 22 A pedibus ejus. 23 Volare posset. 24 Currendo superent. 25 Extremas spicæ partes. 26 Cujus cursu ne tumor quidem fluctuum deprimeretur. 27 Per tumorem erecto. 28 Incedere posset. 29 Celerrime procurrentes. 30 Madefaceret aqua marina. 31 Camillam. 32 Sine ordine cum tumultu egressa. 33 Multitudo juvenum. 34 Procedentem gressu virili. 35 Avide intenta, ore ob stuporem patefacto. 36 Quomodo. 37 Regalis & debitus. 38 Purpura vestiat. 39 Non pilosos, nec asperos, sed succi plenos. 40 Camillæ. 41 Reticulo aureo habente fibulam. 42 Apollinis & Dianæ gestamen, qui in Lycia colebantur. Lycii autem sagittandi arte claruerunt. 43 Quæ pastoribus usui esse potuisset umbra sua. 44 Habentem cuspidem ferream præfixam in morem hastæ. 45 Hastam myrteam.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER VIII.

ARGUMENTUM.

BElli signum Turnus ex Laurenti arce proponit, Latiique totius, finitimarumque urbium sibi auxilia adjungit. Venulus quoque Argos ad Diomedem mittitur, ut eum periculi similitudine ad belli societatem impellat. Quibus rebus permotus Æneas, copiarumque suarum paucitati diffidens, Tiberini monitu, adverso flumine in ea loca subvehitur, in quibus postea Roma condita fuit: Evandrique regis, qui ex Arcadiâ profugus, in Palatino monte oppidum, nomine Pallanteum, condiderat, auxilium implorat. Evander Æneam, adventus ejus causâ cognitâ, benigne hospitio excipit: sacrisque Herculis, quibus tum intentus erat, adhibitum, causam ritusque sacrificii edocet, locaque ejus tractus nobiliora obiter hospiti recenset. Postridie Æneas, equitum quadringentorum subsidio adjutus (quibus præerat Pallas, unicus Evandri filius) partem copiarum secundo flumine ad suos remittit: ipse cum reliquis Agyllam, florentissimam Tyrrhenorum civitatem, petit: cui cum Mezentio, quem ob intolerandam crudelitatem regno expulerat, internecina odia intercedebant. Interim Vulcanus uxoris blanditiis abductus, privigno suo arma fabricatur, eademque a Venere ad Æneam deferuntur: qui armorum pulchritudine delectatus, cum cætera omnia, tum clypeum imprimis, qui res a posteritate sua strenue gerendas habebat depictas, studiose admiratur.

1 UT belli 2 signum 3 Laurenti 4 Turnus ab arce
5 Extulit, et 6 rauco strepuerunt cornua cantu,
Utque 7 acres 8 concussit equos, utque 9 impulit arma;

1 Postquam. 2 Vexillum, ad comitia, & exercitum conscribendum. Alludit autem ad Romanorum consuetudinem, qui subitis tumultibus, cum justum conscribendi exercitus tempus non suppetebat, duo vexilla ex Capitolio proferebant, ad quæ, qui Remp. salvam vellent, sese reciperent. 3 Lauro Lavinii ex regia Latini. 4 Namque Latinus sepserat *se tectis*, *rerumque reliquerat habenas*: supra l. 7. v. 600. 5 Expandit. 6 Bellicum cantatum est. 7 Animosos, vehementi spiritu fretos. 8 Commovit, excitavit strepitu cornuum & clangore tubarum. 9 Animos, diu jam resides ad arma retractanda, vibratione, ventilatione & concussione exacuit. Allusum volunt ad Rom. morem, ubi qui curam belli susceperat Martis sacrarium ingressus ancilia movit, ipsumque Martis simulachrum, cum hoc dicto, *Mars vigila*. Quidam exponunt de hasta in hostium fines impulsa.

1 Extemplo 2 turbati 3 animi; simul omne 4 tumultu
Conjurat trepido Latium, sævitque juventus
5 Effera. 6 Ductores primi 7 Messapus et Ufens,
8 Contemptorque Deûm Mezentius, undique 9 cogunt
10 Auxilia, et latos 11 vastant cultoribus agros.
12 Mittitur et magni 13 Venulus 14 Diomedis ad urbem,
15 Qui 16 petat auxilium, et 17 Latio consistere Teucros,
Advectum 18 Æneam 19 classi, 20 victosque penates
21 Inferre, et 22 fatis 23 regem se dicere posci,
24 Edoceat, multasque viro se 25 adjungere gentes
Dardanio, et late 26 Latio 27 increbrescere 28 nomen,
29 Quid struat his cœptis, 30 quem, si fortuna 31 sequatur,
Eventum pugnæ 32 cupiat, manifestius 33 ipsi,
Quam 34 Turno 35 regi, aut regi apparere 34 Latino.
36 Talia per 37 Latium: quæ 38 Laomedontius heros
Cuncta 39 videns magno curarum 40 fluctuat 41 æstu,
Atque animum nunc 42 huc celerem, nunc 43 dividit
44 illuc,
In partesque 45 rapit varias, perque 46 omnia versat.

1 Illico, e vestigio. 2 Turbati sunt furore bellico. 3 Italorum sc. qui convenerant. 4 Sicut in bello tumultuario fieri solet. *Tumultus* enim erat, cum ex subito, & vicino plerumque bello summa oriebatur perturbatio: dictus quasi *timor multus*, quo tempore & in Italia delectus promiscue habebant, nec ullum excusabat vacatio, cogebantur enim ad arma etiam emeriti. Vide quæ nos supra l. 6. Ejus rei videtur admonere Poeta, & hoc bellum Latinorum cum Trojanis in ipso Latio, vocare *tumultum*. Omnis igitur tumultus bellum est: sed non quodvis bellum, tumultus. 5 Exiliens indomita. 6 Duces. 7 De his supra. 7. l. 8 Qui sibi divinos honores & primitias offerri imperavit. 9 Congregant, colligunt. 10 Auxiliares copias. 11 Pecore, frugibus, ipsis colonis spoliant: quia agricolas ad bella vocabant. 12 A Turno. 13 Orator Turni. 14 Argyrippam, sive Argos opp. in Apulia, a Diomede, Ætolia pulso, conditum. 15 Ut is. 16 A Diomede. 17 In Italia. 18 Hostem Diomedis. 19 Classe, multis navibus. 20 A Græcis semel. 21 Latio. 22 Per fata, quæ id jusserunt. 23 Ut sit rex *Latinorum*. 24 Significet Diomedi. 25 Ut magis invidiam concitaret. 26 Per Latium 27 Divulgari, innotescere, favente *Latino*. 28 Æneæ, vel Trojanum. 29 Et edoceat, quid prætendat: q. d. non aliud, quam occupato regno, reliquos omnes Italiæ habitatores expellere. 30 Qualem. 31 Æneæ faveat. 32 Æneas optet. 33 Diomedi, ut qui Trojanos prius propiusque noverat; quia antiquus hostis. 34 Quibus fraus Trojanorum nondum satis perspecta, sed tamen audita erat. 35 Rutulorum duci, aut cujus ad regnum *Laurenti*. 36 Gerebantur, fiebant. 37 Italiam. 38 Æneas, *Laomedonte*, Trojanorum rege, denominatus. 39 Considerans. 40 Jactatur, agitatur. 41 Fervore. 42 In hanc sententiam. 43 In diversa vertit. 44 In illam sententiam l. 10. *animo nunc huc, nunc fluctuat illuc*. Leguntur iidem duo versus 4. Æn. 45 Animum. 46 Consilia, aut quæ agenda erant.

1 Sicut 2 aquæ 3 tremulum 4 labris ubi 3 lumen aënis
5 Sole repercussum, 6 aut 7 radiantis imagine Lunæ,
Omnia pervolitat late loca; jamque 8 sub auras
Erigitur, summique ferit 9 laquearia tecti.
Nox erat; et terras animalia 10 fessa per omnes
11 Alituum 12 pecudumque genus sopor 13 altus 14 habebat,
Cum 15 pater in ripâ 16 gelidique sub ætheris axe
Æneas tristi turbatus pectora bello
Procubuit, 17 seramque dedit per membra quietem.
18 Huic Deus ipse loci fluvio Tiberinus amœno
19 Populeas inter senior se attollere frondes
20 Visus. 21 Eum tenuis 22 glauco velabat amictu
23 Carbasus, et 24 crines umbrosa tegebat 25 arundo;
Tum sic 26 affari, et curas his demere dictis:
27 O sate gente Deûm, 28 Trojanam ex 29 hostibus 28 urbem
Qui 30 revehis 31 nobis, 32 æternaque Pergama 33 servas,
34 Exspectate solo Laurenti, arvisque 35 Latinis,
Hic tibi 36 certa domus: certi (37 ne absiste) Penates,
Neu 38 belli 39 terrêre minis. 40 Tumor omnis et iræ

1 Comparatio est. Ita animus Æneæ fluctuabat, ut cum aqua feritur radio solari, parvo momento lumen huc illuc properat. 2 In quibus est aqua. 3 Radius solaris subito motus. 4 In vasis majoribus. 5 Generatum ex repercussione radiorum Solis. 6 Sc. *repercussum*. 7 Resplendentis. 8 In altum. 9 Connexiones trabium aut tabulatorum. 10 Diurno labore defaticata. 11 Alitum, id est, degentium in aere. Epenthesis. 12 Degentium in terris. 13 Profundus. 14 Habebat. 15 Vir veneratione paterna dignus. 16 Sub dio. 17 Tarde concessam propter gravamen membrorum, aut dedit per membra, cum animum nondum quietum haberet. 18 Æneæ dormienti. 19 Populi arboris ad ripam crescentis. Propter Herculem, qui in illis locis versatus fuerat, illi populus dicata, ut Myrtus Veneri, Laurus Apollini, Quercus Jovi. 20 Est. 21 Tiberinum. 22 Cæruleo, id est, vestitu coloris aquæ convenientis. Hoc enim vestitu Dii fluviorum & maris pingebantur & capite arundine tecto. 23 Vestis carbasina, id est, e genere lini aut veli facta. 24 Tiberini. 25 Corona arundinea, qua prætexebantur ripæ. 26 Tiberinus cœpit alloqui Æneam. 27 O Ænea progenite genere Deorum. 28 Auspicia novæ Trojæ condendæ. 29 Græcis. 30 Ob Dardanum, Trojani generis auctorem, ex Italia profectum. Ita Ilioneus L. 7. supra: *Hinc Dardanus ortus Huc repetit.* 31 Ad nostram gloriam & utilitatem. 32 Indelebilia. 33 Ne intereant, reliquiis advectis: servando facis ut sint æterna. 34 Optate & desiderate regioni, ubi Laurentum est, & Laurentes habitant. 35 Latino subditis. 36 Quam mutare non debes. 37 Ne discedas: nec statuas te alio: *vel*, ne deseras inceptum tuum. 38 Contra te moti. 39 Terrearis. 40 Inflatio animi, id est, iracundia.

1 Concessêre 2 Deûm.
Jamque tibi, ne vana putes hæc fingere somnum,
3 Littoreis ingens 4 inventa sub 5 ilicibus 6 sus,
7 Triginta capitum fœtus enixa, jacebit
Alba, solo recubans, albi circum ubera 8 nati.
(9 Hic locus 10 urbis erit, requies 11 ea certe laborum:)
12 Ex quo 13 ter denis urbem 14 redeuntibus annis
Ascanius 15 clari condet 15 cognominis Albam.
16 Haud incerta cano. Nunc quâ 17 ratione, quod
 18 instat,
19 Expedias 20 victor, paucis, 21 adverte. docebo.
22 Arcades 23 his oris, genus a 24 Pallante 25 profectum,
Qui regem Evandrum comites, qui 26 signa secuti,
Delegêre locum, et 27 posuêre in 28 montibus urbem,
Pallantis 29 proavi de nomine Pallanteum.
30 Hi bellum assidue 31 ducunt cum gente 32 Latinâ:
Hos 33 castris adhibe socios, et fœdera junge.
34 Ipse ego te ripis et 35 recto flumine ducam,
36 Adversum remis 37 superes subvectus ut amnem.
Surge, age, nate Deâ; 38 primisque cadentibus astris,
39 Junoni 40 fer rite preces, iramque 41 minasque
42 Supplicibus 43 supera votis. Mihi victor 44 honorem
Persolves. Ego sum, pleno quem flumine cernis
45 Stringentem 46 ripas, et pinguia 47 culta 48 secantem,

1 Sedatæ sunt. Alii exponunt, indulserunt, permiserunt: & tum hemistichium illud sic concludunt: *Concessere Deum profugis nova mœnia Teucris.* 2 Jovis, &c. namque Iunonis etiamnum manebant. 3 Heleni idem vaticinium iisdem versibus prolatum habes l. 3. v. 390. 4 Arte. 5 Arboribus glandiferis. 6 Porca. 7 Porcelli 30. signant annos totidem, quibus exactis, Ascanius conditurus erat urbem a sue alba dictam Albam. *Et stabit Alba potens albæ suis omine dicta.* Propert. l. 4. El. 1. 8 Fœtus jacebunt. 9 In quo jacebit. 10 Olim condendæ, quæ & Alba vocabitur. 11 Urbs erit. 12 Post cujus inventionem. 13 Triginta. 14 Exactis. 15 Cognominandam ab alba sue inventa & clara oraculorum manifestatione. 16 Certa, id est, certissimis oraculis tibi prius significata. 17 Via, modo. 18 Gerendum sc. 19 Id bellum. 20 Cum victoria. 21 Animum. 22 Populi ex Arcadia. 23 In his regionibus. Annis sexaginta ante bellum Trojanum, Arcades in Latium navigavere, duce Evandro, filio Mercurii & Nicostratæ, quæ & Themis & Carmentis dicta est. 24 Arcadiæ rege. 25 Ortum. 26 Prodigia oraculorum. 27 Condiderunt. 28 Colliculis hisce. 29 Evandri. 30 Populi. 31 Gerunt. 32 Cum qua tibi gerendum est. 33 Exercitui tuo in castris degenti. 34 Deus fluminis. A tuto & commodo. 35 Nullo errore te circumventuro. 36 Contra fluxum ejus. 37 Ascendas. 88 Cum primum astra occiderint, id est, cum prima luce, albescente Aurora, quæ fugat astra. 39 Adversariæ tuæ. Idem suadet Helenus l. 3. v. 437. 40 Offer ut decet. 41 Junonis. 42 Suppliciter factis. 43 Evince. 44 Sacrificium honorificum. 45 Minuentem, excavantem, radentem, subruentem, quæ Tibridis natura est. 46 Tiberinas. 47 Arva. 48 Interfluentem.

1 Cæruleus Thybris, 2 cælo gratissimus amnis.
3 Hic mihi magna domus celsis caput urbibus exit.
4 Dixit; deinde 5 lacu fluvius se condidit alto,
6 Ima petens. 7 Nox Æneam somnusque reliquit.
Surgit, et, 8 ætherei 9 spectans 10 orientia Solis
Lumina, 11 rite 12 cavis 13 undam de 14 flumine palmis
Sustulit, ac tales effundit ad æthera voces:
Nymphæ, 15 Laurentes Nymphæ, 16 genus amnibus unde est,
Tuque, ô Thybri tuo genitor cum flumine sancto,
Accipite 17 Ænean, et tandem arcete 18 periclis.
19 Quo te cumq. 20 lacus miserantem incommoda nostra
Fonte tenet, 21 quocumque solo pulcherrimus exis;
Semper 22 honore meo, semper 23 celebraberè donis,
24 Corniger 25 Hesperidum fluvius regnator aquarum.
26 Adsis 27 ô 28 tandem, et 29 propius tua 30 numina firmes.
Sic 31 memorat, geminasque 32 legit de classe 33 biremes,
34 Remigioque aptat; 35 socios simul instruit 36 armis.
Ecce autem, subitum atque 37 oculis mirabile 38 monstrum,
Candida per sylvam cum 39 fœtu 40 concolor albo
Procubuit, viridique in littore conspicitur sus:
Quam pius Æneas tibi enim, tibi, maxima Juno,
Mactat, 41 sacra ferens, et cum 42 grege 43 sistit ad 44 aram.

1 Marini coloris. 2 Cœlitibus, sive iis qui in cœlo sunt. Continens pro re contenta. 3 Ingens domicilium extenditur mihi in hoc fluvio, existens columen aut decus præcipuum urbibus Etruscis, atque aliis ad Tiberim sitis. 4 Tiberinus. 5 Antro, regia, domo sua. 6 Profundum adiens. 7 Æneas, oriente die, expergiscitur. 8 Cœlestis. 9 Ad orientem Solem conversus, ter libato vivo flumine se lustravit. 10 Cum Sole. 11 Juxta morem sacrificandi. 12 In concavitatem contractis. 13 Aquam recentem. 14 Tiberino. 15 Quæ præestis fontibus & amnibus Laurentibus. 16 A quibus amnes ducunt originem: lymphis sc. 17 Me. 18 Ingruentibus. 19 Quocunque loco effusus sit lacus ubi habitas. 20 Antrum, regia. 21 Quacunque terra. 22 Sacris. 23 Cum celebritate honoraberis. 24 Cornua gerens, id est, similitudinem cornuum: vel, quod fluvii dividant se in brachia, partes, vel ostia, quæ cornua vocantur: vel, quod mugitum boum imitatur murmur aquarum. 25 Italicarum. 26 Auxilio sis, igitur celeritatem petit. 27 Optantis est. 28 Post tanta marium pericula. 29 Citius. 30 Divina munera nobis oblata. 31 Loquitur Æneas. 32 Eligit. 33 Naves duorum ordinum remorum. 34 Ad remigium, id est, ut possint remis agi. 35 Remiges, nautas, milites. 36 Remis, armamentis, telis. 37 Æneæ. 38 Portentum, prædictum ab Heleno. 3. l. & a Tiberino, supra. 39 Triginta capitum. 40 Ejusdem coloris. 41 Sacrificans. Sic l. 3. Æn. *Junoni fer sacra libens*. 42 Fœtusculis. 43 Stare facit eam. 44 Tibi exstructam.

1 Thybris eâ fluvium, 2 quam longa est, nocte 3 tumentem
4 Leniit, et 5 tacitâ refluens ita substitit undâ,
Mitis ut 6 in morem stagni 7 placidæque paludis
8 Sterneret æquor aquis, remo ut 9 luctamen abesset.
10 Ergo iter inceptum celerant rumore secundo:
11 Labitur 12 uncta 13 vadis 14 abies: 15 mirantur et undæ,
Miratur nemus 16 insuetum, fulgentia longe
Scuta 17 virûm, 18 fluvio 19 pictasque innare carinas.
Olli 20 remigio noctemque diemque 21 fatigant,
Et 22 longos 23 superant flexus, variisque teguntur
24 Arboribus, viridesque 25 secant placido æquore 26 sylvas.
27 Sol medium cæli conscenderat igneus orbem,
Cum muros arcemque 28 procul, ac rara domorum
Tecta 29 vident, quæ nunc Romana potentia cælo
30 Æquavit: tum res 31 inopes 32 Evandrus habebat.
33 Ocius 34 advertunt proras, urbique 35 propinquant.
Forte 36 die sollemnem illo 37 rex Arcas 38 honorem
39 Amphitryoniadæ magno, Divisque 40 ferebat
Ante 41 urbem in 42 luco. Pallas 43 huic 44 filius una,
Una omnes juvenum 45 primi, 46 pauperque senatus,
Thura dabant, 47 tepidusque cruor fumabat 48 ad aras.
Ut celsas vidêre rates, atque inter opacum
Allabi nemus, et 49 tacitis incumbere remis,

1 Deus fluvii. 2 In quantum. 3 Inflatum prius. 4 Tranquillum fecit. 5 Sine murmure rediens ita mansit stans. 6 Ad similitudinem aquæ stantis. 7 Tranquillæ. 8 Sternendo se faceret planitiem in ipsis aquis. 9 Labor & difficultas, id est, ut non esset luctandum remo cum aquis adversis & defluentibus, cum navis ascenderet. 10 Itaque, quia vident fluvium tam convenientem, profectionem ad Evandrum celeriter peragunt cum prospero æstu ac murmure Tiberis. 11 Celeriter agitur. 12 Picata. 13 Per vada Tiberis. 14 Ex abiete facta. Metonymia materiæ. 15 Tam celerem navis ascensum. 16 Videre talia. 17 Virorum fortium. 18 Tiberi. 19 Rubrica, vel puppes pictas, vel Phrygias. Juno 7. Æn. supra, *pictasque exure carinas*. 20 Remigando. 21 Donec pervenissent ad Evandrum. 22 Quia Tibris semper flectitur. 23 Transcendunt. 24 In litore stantibus. 25 Intercidunt, id est, teruntur per medias arbores. 26 Impendentium sylvarum imagines in placidis undis apparentes. *Reddit navales vitreo sub gurgite formas*, Auson. Mosel. 27 Jam meridies erat. 28 Cum adhuc longe essent. 29 Troiani. 30 Æquiparavit. 31 Tenues & modicas. 32 Arcas. 33 Celeriter. 44 Troiani. 35 Appropinquant. 36 Quo Troiani advenerant. 37 Evander. 38 Sacrificium. 39 Herculi, Amphitryonis filio putativo. 40 Offerebat, id est, sacrificabat. 41 Pallanteum. 42 Sylva Herculi consecrata. 43 Cum patre. 44 Evandri. 45 Principes. 46 Patres seniores, qui tunc pauperes erant. 47 Ex mactatis hostiis. 48 Juxta. 49 In amne placido, nullo aut leni remorum luctamine, remis nihil murmuris facientibus.

Terrentur viso subito, cunctique relictis
1 Consurgunt 2 mensis. 3 Audax 4 quos 5 rumpere Pallas
5 Sacra vetat, raptoque volat telo 6 obvius ipse:
Et procul e 7 tumulo: 8 Juvenes, quæ causa 9 subegit
Ignotas tentare vias? quo tenditis? inquit.
Qui 10 genus? 11 unde domo? pacemne huc fertis, an 12 arma?
Tum pater Æneas puppi sic fatur ab altâ,
13 Paciferæque manu ramum prætendit olivæ:
14 Trojugenas, ac 15 tela vides inimica 16 Latinis,
17 Quos 18 illi bello 19 profugos 20 egêre superbo.
21 Evandrum petimus. Ferte 22 hæc, et dicite 23 lectos
24 Dardaniæ 25 venisse duces, 26 socia arma rogantes.
Obstupuit 27 tanto perculsus nomine 28 Pallas:
Egredere, ô, quicunque es, ait, 29 coramque parentem
Alloquere, ac nostris succede 30 penatibus 31 hospes.
32 Excepitque manu, 33 dextramque amplexus 34 inhæsit.
Progressi 35 subeunt luco, fluviumque relinquunt.
Tum 36 regem Æneas dictis affatur 37 amicis:
Optume 38 Grajugenûm, 39 cui me fortuna 40 precari,
Et 41 vittâ comtos voluit prætendere 42 ramos;
43 Non equidem extimui, Danaûm quod ductor, et 44 Arcas,

1 A sacrificio. 2 Deorum sc. ad quas solemnes epulas ponebant. 3 Propria virtute confisus. 4 Arcades. 5 Interrumpere sive intermittere sacrificia cœpta: id enim nefas putabatur, infaustique ominis. Unde etiam l. 3. Helenus jubet Æneam velata facie sacrum facere, ne quidquam videat, quod sacrificium cœptum posset obturbare. 6 Adventantibus. 7 Colliculo. 8 Quia seniores manserant in Sicilia. 9 Coegit vos. 10 E quo genere, id est, gente, estis? 11 E qua domo, id est, patria? 12 Bellum. 13 Pacem adferentis. Pacem petentes præferebant oleæ ramos laneis vittis obvolutos l. 7. *Præferimus manibus vittas*: vittas autem religionis, oliva pacis insigne, quod & columba a Noacho emissa significavit. 14 Viros in Troja genitos. 15 Arma. 16 Quibus & vos inimici estis. 17 Trojugenas. 18 Latini. 19 Uti & vos, advenas. 20 Expulerunt. 21 Hujus loci regem. 22 Pacis indicia, ramum olivæ. 23 Electos. 24 Trojanæ patriæ. 25 Ad eum. 26 Socialia in Latinos. 27 Tanti nominis commemoratione, sc. Dardanii: scivit enim Dardanum ab Jove ortum. 28 Filius Evandri. 29 In præsentia ejus. 30 Laribus. 31 Jure hospitalitatis. 32 Excepit Æneam e navi. 33 Fidei pignus. 34 Morum traxit in amplexu. 35 Subintrant lucum, ubi sacrificia fiebant Herculi. 36 Evandrum. 37 Amabilibus. 38 Grajugenarum, id est, a Græcis, aut inter Græcos genitorum. 39 Ad cujus honorem. 40 Suppliciter pacem petere. 41 Innexos & illigatos vitta lanea. 42 Olivæ paciferæ ramum. 43 Occupatio, cur, cum Trojanus sit, non dubitet tamen supplex venire ad Græcum. 44 Ex Arcadia oriundus.

1 Quodque 2 ab stirpe fores geminis conjunctus 3 Atridis;
Sed mea me virtus, et sancta oracula Divûm,
4 Cognatique patres, tua terris 5 didita fama,
Conjunxere tibi, et 6 fatis 7 egêre volentem.
Dardanus, Iliacæ 8 primus pater urbis et auctor,
Electrâ (ut 9 Graji perhibent) 10 Atlantide 11 cretus,
Advehitur 12 Teucros: Electram maximus Atlas
13 Edidit, ætherios humero qui 14 sustinet orbes.
15 Vobis Mercurius pater est, quem 16 candida Maja
17 Cyllenes gelido conceptum vertice 18 fudit.
At 19 Majam, auditis si quidquam credimus, Atlas,
Idem Atlas generat, cæli qui sidera 20 tollit.
21 Sic genus 22 amborum 23 scindit se sanguine ab uno.
24 His 25 fretus 26 non legatos, neque prima per
27 artem
28 Tentamenta tui pepigi: me, me ipse, meumque
29 Objeci caput, et supplex ad 30 limina veni.
Gens eadem, quæ te, 31 crudeli 32 Daunia bello
Insequitur; nos si 33 pellant, nihil 34 abfore credunt,
Quin omnem 35 Hesperiam penitus sua sub juga mittant,
Et mare, quod 36 supra, teneant, quodque 37 alluit
38 infra.

1 Ex Sterope, Atlantis filia, natus Œnomaus; ex illo Hippodamia; e qua Pelops Atreum genuit, patrem Agamemnonis & Menelai. Ex Maja, Steropes sorore, Mercurius; ab illo Evander. 2 Ab origine generis. 3 Atrei filiis, Agamemnoni & Menelao. 4 Majores nostri de eadem stirpe nati. Dardanus, Trojanæ gentis pater, filius Majæ, quæ soror Electræ: filia utraque Atlantis, ut seq. quamvis tres fuerint Atlantes, Rex Mauritaniæ. Rex Arcadiæ, & Rex Corinthi. qui pater Electræ. 5 Sparsa & divulgata per terras. 7. Æn. Diditur *hic subito Trojana per agmina rumor.* 6 Sic jubentibus: quæ teste Seneca, *fata volentem ducunt, nolentem trahunt.* 7 Impulerunt me. 8 Præcipuus: Teucer enim prior erat. 9 Græci attestantur. 10 Atlantis filia. 11 Progenitus. 12 Ad eos, qui tunc Teucri dicebantur. 13 Progenuit. 14 Sursum tenet & portat cœlos. Montis altitudinem ad hominem transtulit. Alludit enim ad illam fabulam, qua Atlas, Mauritaniæ Rex, conspectu Medusæ capite, in montem conversus fingitur: cujus, tanta est altitudo, ut cœlum attingere videatur. 15 Arcadibus. 16 Pulchra: vel cum respectu ad Pleiades, quarum lucidissima est Maja. 17 Montis Arcadiæ. 18 Progenuit. 19 Mercurii matrem. 20 Gubernat. 22 *Quia* nos ab Atlante per Electram descendimus, ab Jove per Dardanum: & vos ab eodem Atlante descendistis per Mercurium; & per eundem ab Jove. 21 Nostrum. 23 Dividit se in diversos consanguinitatis ramos. 24 Virtute mea. Deorum oraculis, cognatione nostra. 25 Confisus. 26 Neque per fœdera aut legatos experiri aut pacisci placuit; sed ipse coram & cum fiducia supplex adsum. 27 Artificiosam orationem. 28 Experimenta ad amicitiam conciliandam pactus sum. 29 Fidei tuæ commisi. 30 Tua. 31 Impie suscepto. 32 Rutuli, a *Dauno*, Turni patre. 33 A finibus suis. 34 Abfuturum sive defuturum esse. 35 Italiam. 36 Ab Orientali plaga, id est, mare Adriaticum. 37 Italiam. 38 Ab inferiori parte, id est, mare Tyrrhenum.

1 Accipe, 2 daque 3 fidem. Sunt nobis fortia 4 bello
Pectora, sunt animi, et 5 rebus 6 spectata juventus.
Dixerat Æneas. 7 Ille os, oculosque 8 loquentis
9 Jam dudum, et totum lustrabat 10 lumine 11 corpus.
Tum sic 12 pauca refert: 13 Ut te, fortissime Teucrûm,
14 Accipio agnoscoque libens! ut 15 verba parentis,
Et 16 vocem Anchisæ magni, vultumque 17 recordor!
18 Nam memini Hesionæ visentem regna 19 sororis
20 Laomedontiaden Priamum, 21 Salamina petentem,
22 Protinus Arcadiæ gelidos 23 invisere fines.
Tum mihi prima genas 24 vestibat 25 flore juventa;
Mirabarque 26 duces Teucros, mirabar et ipsum
27 Laomedontiaden: sed 28 cunctis altior 29 ibat
30 Anchises. Mihi mens 31 juvenili ardebat amore
32 Compellare virum, et 33 dextræ conjungere 34 dextram;
35 Accessi, et 36 cupidus 37 Phenei sub mœnia 38 duxi.
Ille mihi insignem pharetram, 39 Lyciasque sagittas
40 Discedens, 41 chlamydemq. 42 auro dedit intertextam,
Frenaque 43 bina, 44 meus quæ nunc habet, aurea, Pallas.
45 Ergo et, quam petitis, 46 juncta est mihi 47 fœdere 48 dextra,
Et, lux quum primum terris se crastina reddet,

1 A nobis. 2 Nobis. 3 Sanctam promissionem. 4 Ad bellum gerendum. 5 Bellicis. 6 Perspecta & explorata: quia Trojano bello per decennium vexata fuit. 7 Evander. 8 *Æneæ*. 9 Ab eo tempore, quo loqui cœperat, aut cum primum vidisset. 10 Visu, id est, circumspiciebat. 11 Reliquum. 12 *Evander* paucis respondet. *Loquax senectus* rerum antiquarum commemoratione gaudet. Vide Macrob. Sat. l. 5. c. 14. 13 *Ως*, quam. 14 Hospitio. 15 Formam dicendi. 16 Modum proferendi. 17 Ad memoriam refero. 18 Refert, ubi Anchisen viderit *Evander*, comitem sc. Priami, cùm sororem Hesionem, *Telamoni Salamino* nuptam, viseret, unde Arcadiam venere, ubi excepti sunt ab *Evandro* in Pheneo, urbe Arcadiæ. 19 Suæ. 20 *Laomedontis* filium. 21 Patriam *Telamonis*. 22 Continuato itinere, eadem profectione. 23 *Transire*. 24 Vestiebat. 25 *Lanugine*, id est, barba tenui. 26 *Qui* cum Priamo venerant. 27 *Laomedontis* filium. 28 Omnibus reliquis. 29 Incedebat. 30 Pater tuus. 31 *Quia* juvenes gaudent proceritate & elegantia corporum. 32 Alloqui cum veneratione. Plaut. *Sine me hanc* compellare. 33 Illius. 34 Meam. 35 Ad eum. 36 *Ejus* amicitiæ. 37 Oppidi Arcadiæ, cujus dux Agapenor. 38 Illum. 39 Apollinis. 40 Cum discedere vellet. Consuetudo enim veteribus fuit, ut discessuri invicem munera hospitalia relinquerent, sui monumenta, & amoris fideique mutua pignora. 41 Vestem militarem. 42 Filis aureis. 43 Duo. Improprie & Poetice; nam *bina*, secundum Ciceronem, non dicuntur, nisi de his, quæ sunt numeri tantum pluralis. 44 Filius. 45 Clausula constat concessione petitionis. 46 Sancita. 47 Antiquis amicitiis per illud Anchisæ hospitium. 48 Fides.

1 Auxilio lætos dimittam, opibusque juvabo.
Interea sacra hæc, quando huc venistis amici,
2 Annua, quæ 3 differre 4 nefas, celebrate, 5 faventes
Nobiscum, et jam nunc 6 sociorum assuescite mensis.
Hæc ubi 7 dicta, dapes jubet et 8 sublata 9 reponi
Pocula, 10 gramineoque viros locat ipse sedili:
11 Præcipuumque 12 toro et 13 villosi pelle leonis
Accipit Ænean, 14 solioque 15 invitat 16 acerno.
Tum 17 lecti juvenes certatim 18 aræque sacerdos
19 Viscera tosta ferunt taurorum, 20 onerantque canistris
21 Dona laboratæ Cereris, 22 Bacchumque ministrant.
Vescitur Æneas, simul et Trojana juventus,
23 Perpetui tergo bovis, et 24 lustralibus 25 extis.
Postquam 26 exempta fames, et amor compressus edendi,
Rex Evandrus ait: Non hæc sollemnia nobis,
Has 27 ex more dapes, hanc 28 tanti numinis aram
29 Vana superstitio veterumque ignara Deorum
Imposuit. Sævis, hospes Trojane, 30 periclis
Servati 31 facimus, 32 meritosque 33 novamus honores.
34 Jam primum 35 saxis suspensam hanc adspice rupem:
36 Disjectæ procul 37 ut 38 moles, 39 desertaque montis
Stat domus, et scopuli 40 ingentem traxere ruinam.
Hic spelunca fuit 41 vasto submota recessu,

1 Copiis militaribus. Eodem versu supra usus est l. 1. in oratione Did. ad Trojanos. 2 Quæ quotannis hoc die fiunt. 3 In aliud tempus. 4 Sit. 5 Animis linguisque. ευφημουντες. 6 Sociali fœdere conjunctorum. 7 Sunt ab Evandro. 8 Timore hostilis adventus. 9 Ad mensas. 10 Ex cespite facto. 11 Principem virum. 12 Herbis & frondibus exstructo, στιβαδι. 13 Hirsuti, villis pleni. Priscis hic mos fuit, ut proceres nobilium in pellibus ferarum sederent. 14 Sacra Herculis celebrantes sedere moris erat. Macrob. Sat. l. 3. c. 6. 15 Acceptum collocat eum super solio. 16 Ex acere arbore confecto. 17 Egregii. 18 *Quæ Maxima* appellata fuit. 19 Carnes taurinas assas adferunt. 20 Et onerando apponunt e corbibus. l. 1. *Ceremque canistris Expediunt.* 21 Panem artificiose ex Cerere, id est, frumento confectum & elaboratum. 22 Vinum propinant. 23 Integri, solidi, aut unde datur perpetuum epulum. 24 Purgativis, quæ ad expurgationem oblata erant. 25 Quæ reliqua erant e sacrificio. 26 Sedata est epulis. 27 Quas ex more damus & edimus. 28 Herculis sc. quæ, Magno dicata numini, dicta est *Maxima*: infra, *quæ Maxima semper*, &c. 29 Stulta religio. 30 Imminentibus a Caco. 31 Hæc solemnia. 32 Quos Hercules meruit, servando nos. 33 Quotannis renovamus. 34 Pro exordio narrationis meæ. 35 Labentem & ruinam minitantem, lapsuræ similem. 36 Devolutæ sint. 37 Quomodo. 38 Saxorum. 39 Et ut spelunca & habitatio, quam Cacus habuerat in monte Aventino, stat derelicta ab habitatore interfecto. 40 Ruendo ingentem partem secum traxerunt. 41 Seposita a frequentia hominum valde amplo secessu, sive loco secretiore.

1 Semihominis 2 Caci, 3 facies 4 quam 5 dira 6 tenebat
Solis 7 inaccessam radiis; semperque recenti
8 Cæde tepebat 9 humus; foribusque affixa 10 superbis
Ora virûm 11 tristi pendebant pallida 12 tabo.
13 Huic monstro Vulcanus erat pater: 14 illius 15 atros
Ore 16 vomens ignes magnâ se 17 mole ferebat.
Attulit et 18 nobis 19 aliquando optantibus 20 ætas
21 Auxilium adventumque Dei. Nam maximus 22 ultor
23 Tergemini 24 nece 25 Geryonæ 26 spoliisque 27 superbus
28 Alcides aderat, taurosque 29 hac victor agebat
Ingentes: 30 vallemque boves 31 amnemque tenebant:
At 32 furiis Caci mens 33 effera, ne quid 34 inausum,
Aut intractatum scelerisve dolive fuisset,
Quatuor a 35 stabulis præstanti corpore tauros
36 Avertit, totidem formâ 37 superante juvencas:
38 Atque 39 hos, ne qua forent pedibus 40 vestigia 41 rectis,
Caudâ in speluncam tractos, 42 versisque 43 viarum
44 Indiciis raptos, 45 saxo occultabat 45 opaco.
46 Quærentem nulla ad speluncam 47 signa ferebant.
Interea, cum jam stabulis saturata moveret
48 Amphitryoniades armenta, 49 abitumque pararet,

1 Feritate corrupti, & habentis solum figuram humanam. Infra, *villosaque setis Pectora semiferi.* Fabulam hanc de furto & nece Caci etiam Ovid. refert. 1. Fast. & Justin. l. 44. 2 Infamis latronis, filii Vulcani. 3 Caci. 4 Speluncam. 5 Execranda. Unde Ovid. *Dira viro facies, vires pro corpore, corpus Grande: pater monstri Mulciber hujus erat.* 6 Al *tegebat.* 7 Non aditam. 8 Sanguine effuso per cædem. 9 Fundi ejus. 10 *Tyrannicis.* 11 Aspectu. 12 Cruore & sanie. 13 Caco. 14 Patris sui Vulcani. 15 Fumosos. 16 *Qui* vomens. 17 Cum vasto corpore. 18 Sicut ante multis aliis. 19 *Tandem.* 20 *Longa* tempestas, aut ævum illud. 21 Herculis. 22 Scelerum vindex, tyrannorum exactor, monstrorum domitor. 23 *Tricorporis*, cui propter concordiam & mutuum auxilium 3. fratrum, tria affinguntur corpora. Justin. l. 44. Horat. Od. 14. l. 1. *qui ter amplum Geryonem, Tityonque tristi Compescit unda.* Vid. Sil. l. 1. 24 Cæde. 25 Hispaniæ regis. 26 Bobus abductis ex Hispania in Italiam, occiso Geryone. 27 Magnificus. 28 Alcei nepos Hercules. 29 Ad nos, aut ad hanc regionem. 30 Sc. *hanc*, vicinam Tiberi. 31 Hunc *Tiberim.* 32 Avaritiæ. 33 Eminenter fera. 34 *Quod* non auderet, aut quod non attentaret. 35 Armentorum Herculis. 36 Avertendo abegit. 37 Præstanti. 38 Mart. l. 5. *Sylvarumque tremor, tacita qui fraude solebat Ducere nec rectas Cacus in antra boves. Hic ne certa forent manifesta signa rapinæ, Aversos cauda traxit in antra boves.* Propert. 4. l. 10. Eleg. quem lege ad plenum fabulam Caci referentem: ut & *Liv.* 1. l. 39 *Tauros* & juvencas. 40 Indicia, quibus investigari possent. 41 Naturali ordine introgressis. 42 Ita ut, quæ intrarant, exivisse videantur, & aversa, non adversa putentur. 43 *Quæ* vestigiis signatæ furtum sæpe patefaciunt. 44 Vestigiis. 45 Spelunca opaca, saxo obstructa. 46 Herculem. 47 Vestigia. 48 Hercules, Amphitryonis filius putativus. 49 Profectionem in aliam regionem.

Discessu 1 mugire boves, atque omne 2 querelis
Impleri nemus, et colles clamore relinqui.
3 Reddidit una 4 boum vocem, vastoque sub antro
Mugiit, et 5 Caci spem custodita fefellit.
Hic vero Alcidæ furiis exarserat 6 atro
Felle dolor; rapit 7 arma manu, 8 nodisque gravatum
8 Robur, et 9 ætherei cursu petit 10 ardua 11 montis.
Tum primum 12 nostri Cacum vidêre timentem,
Turbatumque 13 oculis. Fugit ilicet ocior Euro,
14 Speluncamque petit: pedibus timor addidit 15 alas.
Ut sese inclusit, ruptisque 16 immane catenis
17 Dejecit saxum, 18 ferro quod et arte paternâ
19 Pendebat, 20 fultosque emuniit 21 obice postes;
Ecce, furens animis aderat 22 Tirynthius, omnemque
23 Accessum lustrans, huc ora ferebat et illuc,
Dentibus 24 infrendens. Ter totum fervidus irâ,
25 Lustrat 26 Aventini montem: ter saxea 27 tentat
Limina nequidquam: ter 28 fessus valle resedit.
29 Stabat acuta silex, præcisis undique 30 saxis,
31 Speluncæ 32 dorso insurgens, altissima visu;
33 Dirarum nidis domus 34 opportuna volucrum.
35 Hanc, 36 ut prona 37 jugo 38 lævum incumbebat ad
39 amnem,

1 Mugiebant, vel relicti pascui, vel abactorum boum desiderio, ut Livius. 2 *Querulosis* mugitibus. 3 Respondit mugiendo ad mugitum aliarum discedentium. 4 Inclusarum. 5 Custodientis & observantis ne mugirent. 6 Amara fellis commotione. Fel autem iracundiæ sedes est. 7 Arcum & sagittas. 8 Nodosam clavam robustam, sive nodis oneratam: ροπαλον. 9 Alti & in aera protensi. 10 Sublimitatem & verticem. 11 Aventini. 12 Subditi. 13 *Qui* mentis perturbationum indices. 14 Suam. 15 *Quia* timentes quasi avolant. 16 *Tam* magnum ut terrori esset. 17 *Deorsum* jecit. 18 *Quod* ferreis catenis libratum arte Vulcani, obstrueret aditum antri. 19 Supra speluncam. 20 Sustentatos. 21 Pessulo ferreo. 22 Hercules, a *Tirynthia*, civitate Argis vicina, in qua nutritus est, ut supra. 23 Aditum indagans. 24 Stridens. 25 Perambulat, circuit. Ecl. 10. *Interea mistis* lustrabo *Mænala Nymphis*. Cic. *Pythagoras Ægyptum* lustrasse *dicitur*. 26 *Qui* unus est ex septem Romæ montibus, ab *Aventino*, qui illic sepultus est, sic dictus. Ovid. 14. Met. de successione regum Albanorum: *Fratre suo sceptrum moderatior Acrota forti Tradit Aventino: qui, quo regnarat, eodem Monte jacet positus, tribuitque vocabula monti.* *Aventini montem* dixit, *ut fontem Timavi*, *Buthroti urbem*. 27 Frangere aut irrumpere. 28 Non corpore, sed animo, id est, egens consilii in valle sedendo requievit. 29 Eminebat in altum. 30 Reliquis. 31 In qua erat Cacus. 32 Super dorsum eminens. 33 Rapacium & mali ominis, ut bubonum, strigum, & similium. 34 Idonea. 35 Silicem. 36 Prout secundum quod. 37 In jugo montis. 38 A sinistra fluentem. 39 *Tiberim*.

1 Dexter in adversum nitens concussit, et imis
Avulsam 2 solvit radicibus: inde repente
3 Impulit, impulsu quo 4 maximus 5 insonat æther;
6 Dissultant ripæ, 7 refluitque 8 exterritus amnis.
At 9 specus, et Caci 10 detecta 11 apparuit ingens
12 Regia, et umbrosæ penitus patuêre cavernæ:
Non secus, 13 ac si quâ penitus vi terra 14 dehiscens
Infernas 15 reseret sedes, et regna 15 recludat
Pallida, 16 Dis invisa; 17 superque immane 18 barathrum
Cernatur, trepidentque immisso lumine 19 Manes.
20 Ergo 21 insperatâ 22 deprensum in luce repente,
Inclusumque cavo 23 saxo, atque 24 insueta 25 rudentem,
Desuper 26 Alcides telis premit, omniaque arma
27 Advocat, et 28 ramis vastisque 29 molaribus instat.
30 Ille autem (neque enim 31 fuga jam super ulla pericli)
Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
Evomit, involvitque 32 domum caligine 33 cæcâ,
34 Prospectum eripiens oculis, 35 glomeratque sub antro
36 Fumiferam noctem commistis igne tenebris.
Non 37 tulit Alcides 38 animis, seque ipse per ignem
Præcipiti injecit saltu, 39 qua plurimus undam
Fumus agit, 40 nebulâque ingens specus 41 æstuat 40 atrâ.
Hic Cacum in tenebris incendia 42 vana vomentem
Corripit 43 in nodum 44 complexus, et 45 angit inhærens
46 Elisos 47 oculos, et 48 siccum sanguine guttur.

1 Hercules ſtans a dextris, innitens ex adversa parte, in adversam partem. 2 Dissolvit radicitus, a fundo usque. 3 Silicem. 4 Summus. 5 Multum sonat. 6 *Ex repercuſſione aeris.* 7 Recurrit. 8 Quasi exterritus. 9 Spelunca. 10 Nudata, amoto silice. 11 *Late patuit.* 12 Secundum opinionem Caci, quia illic tyrannidem exercuerat. 13 *Quam.* 14 Hiatum faciens. 15 Aperiat. 16 Superis, id eſt, Stygia. 17 Desuper. 18 Immensa profunditas & vorago inferorum: proprie, puteus profundus Athenis, in quem nocentes dabantur præcipites. 19 Cum quibus confertur Cacus. 20 Itaque, quia saxum dejecerat. 21 *Quam* non timuerat in speluncam ingressuram. 22 Deprehensum. 23 Spelunca saxea. 24 Insueto more. 25 Clamantem. De Caco semper, ut de fera, loquitur. 26 Hercules urget armis Cacum. 27 In auxilium vocat. 28 De arboribus detractis. 29 *Lapidibus* tam magnis, ut ex iis molares fieri possent. 30 Cacus. 31 *Es*vitatio. 32 Speluncam suam. 33 Prohibente visum. 34 Inspectionem. 35 Circumagit. 36 Nebulam fumum adferentem. 37 Passus eſt. 38 Propter magnanimitatem suam. 39 *Qua* eſt plurimum vaporis, qui in morem undæ circum volvebatur. Ducta Metaphora ab aquarum inundatione. 40 Fumo. 41 *Effervet.* 42 Nihil adversus Herculem proficientia, nihil Herculem lædentia. 43 Per medium in morem nodi. 44 Eum. 45 Stringit. 46 *Elidendo eos.* 47 Caci. 48 Sine sanguine, quia flammas evomebat.

1 Panditur extemplo 2 foribus domus atra 3 revulsis :
Abstractæque boves , 4 abjuratæque rapinæ
5 Cælo ostenduntur , pedibusque informe cadaver
Protrahitur. Nequeunt 6 expleri 7 corda 8 tuendo
Terribiles oculos , vultum , 9 villosaque setis
Pectora 10 semiferi , atque exstinctos 11 faucibus ignes.
Ex 12 illo celebratus 13 honos , lætique 14 minores
15 Servavere 16 diem , primusque 17 Potitius auctor ,
Et domus Herculei 18 custos 17 Pinaria sacri
Hanc aram 19 luco statuit. Quæ Maxima semper
Dicetur nobis , et erit quæ maxima semper.
Quare agite, ô 20 juvenes , tantarum in 21 munere laudum
Cingite 22 fronde comas , et 23 pocula porgite dextris,
24 Communemq. vocate Deum, et 25 date vina volentes.
26 Dixerat. 27 Herculeâ 28 bicolor cum 29 populus umbrâ
Velavitque 30 comas , 31 foliisque innexa pependit :
Et 32 sacer implevit 33 dextram 34 scyphus. 35 Ocius 36 omnes
37 In mensam læti libant, Divosque precantur.
38 Devexo interea propior fit vesper 39 Olympo :
Jamque sacerdotes 40 primusque Potitius ibant ,
Pellibus in 41 morem cincti , flammasque ferebant.
42 Instaurant 43 epulas , et 44 mensæ grata secundæ

1 Aperitur. 2 Valvis. 3 Abstractis a cardine suo. 4 Obstinate abnegatæ , quas jurejurando negaverat esse apud se : vel pejerando retinebat. 5 Revelantur , in lucem veniunt. 6 Satiari. 7 Arcadum astantium. 8 Aspiciendo. 9 Durissimos pilos habentia. 10 Caci ex dimidia parte feri. Antea *semihominem* vocavit. 11 Intra fauces ejus. 12 Sc. *tempore*, id est . post illud tempus. 13 Honorificum sacrificium 14 Posteri. 15 Observaverunt. 16 Illum. 17 Sc. *erat*. Potitium & Pinarium senes duos instituebat Hercules sacerdotes suos : mansitque cultus ratio & sacrorum Herculis munus diu in duabus illis familiis: primus honor Potitiis , secundus Pinariis datus : rationem vide apud Livium , 1. l. Festum, Macrob. 3. Sat. 6 18 Ministra , observatrix. 19 Sc. *in*. 20 *Trojani*. 21 Officio. 22 Populea. 23 Vasa potoria porrigite & præbete. 24 Trojanis & Arcadibus ex æquo & communiter colendum invocate. 25 *Libare* illi voluntarie sacrificium vini. 26 *Evander*. 27 *Qua* Hercules refocillatus erat , id est , populea. Populus alba ab Hercule ad inferos descendente in coronam adoptata: cujus interior pars, quà capiti adhæsit , alba permansit : exterior ab inferis nigredinem contraxit. 28 Duorum colorum 29 Corona populea. 30 *Ejus* , & cæterorum. 31 Habens frondes insertas. 32 Herculi proprie dicatus , ut Baccho cantharus: capax scil. ut qui manum impleverit. 33 Evandri , libaturi vina. 34 Poculum magnum. 35 Celeriter. 36 Arcades, & *Trojani* , qui sacris intererant. 37 Secundum ordinem mensæ , cui astabant. 38 In noctem inclinante , id est , stella vespertina cœpit occidere. 39 Cœlo. 40 Sacerdotum. 41 Sacerdotum sacrificantium. 42 Innovant , & in statum priorem reducunt. 43 Solemnes. 44 Bellaria intelligit.

Dona ferunt, 1 cumulantque oneratis lancibus aras.
2 Tum 3 Salii ad cantus, incensa altaria circum,
4 Populeis adsunt evincti tempora ramis;
5 Hic juvenum chorus, ille senum, qui 6 carmine laudes
Herculeas, et 7 facta ferant: 8 ut 9 prima 10 novercæ
Monstra manu geminosque premens 11 eliserit angues:
Ut bello egregias 12 idem 13 disjecerit urbes,
14 Trojamque, 15 OEchaliamque: ut duros 16 mille labores
Rege sub 17 Eurystheo, fatis Junonis iniquæ,
Pertulerit. 18 Tu 19 nubigenas, invicte, 20 bimembres
19 Hylæumque, 19 Pholumque manu tu 21 Cressia 22 mactas
23 Prodigia, et 24 vastum 25 Nemeâ sub rupe leonem.
26 Te Stygii tremuêre lacus, te 27 janitor Orci,
28 Ossa super recubans antro semesa 29 cruento.
Nec te ullæ 30 facies, non terruit ipse 31 Typhœus
Arduus, arma tenens: 32 non te, rationis egentem
Lernæus 33 turbâ capitum circumstetit 34 anguis.
Salve, vera Jovis proles, 35 decus 36 addite Divis:
Et nos, et tua 37 dexter 38 adi pede sacra 39 secundo.
40 Talia carminibus 41 celebrant: 42 super omnia Caci

1 Reddunt extra. 2 Deinde. 3 Sacerdotes, qui saltantes circuibant aras. *Salii* proprie sacerdotes Martis sunt: postea Romæ a Numa instituti: a *saltando* dicti quod in portandis Ancilibus *saltarent*. 4 Populi arboris, Herculi sacræ. 5 Alter erat cœtus juvenum canentium. 6 Hymno rhytmico. 7 Egregia Herculis facinora efferunt, extollunt. 8 Quomodo. Hymnus laudes Herculis comprehendens. 9 In cunis jacens. 10 Junonis. 11 Strangulaverit Hercules. 12 Hercules. 13 Expugnatione. 14 A Laomedonte pacta mercede fraudatus. 15 Ab Euryto rege rejectus in nuptiis desponsatæ ei filiæ Ioles. 16 Plurimos. 17 Rege Argivorum, ministro Junonis, Herculem ad difficillima obeunda adigente. 18 O Hercules. 19 Centauros ex nube, in Junonis speciem informata, & Ixione genitos. 20 Duplicium membrorum: quia umbilico tenus equina habebant membra, & superne, humana. 21 Taurum Cretensem, Pasiphaes adulterum: sed de his videndi Mythologi. Ovid. 9. Met. &c. 22 Occidis. 23 Monstra. 24 Ingentem. 25 Sylvæ. 26 Cum ad inferos descendisset, Pirithoum liberaturus. 27 Cerberus, custos januæ inferni quem Hercules vinctum ad superos attraxit. 28 Quia carnes devoraverat. 29 Cruore & sanie asperso 30 Formæ monstrorum, species malôrum. 31 Gigas, a Jove fulmine prostratus. 32 Non exanimatum, aut confusum te sensit Hydra multiceps. 33 Multitudine, utpote septem, vel, ut alii, centum. 34 Hydra, quam in Lerna palude excussit. 35 Ornamentum. 36 O Hercules. 37 Favens, propitius. 38 Aggredere. 39 Prospero. 40 Facinora Herculis. 41 Celebria faciunt sacerdotes, cæterique juvenes, qui sacris intererant. 42 Post, ultra omnia, aut præcipue.

1 Speluncam adjiciunt, 2 spirantemque ignibus 3 ipsum.
4 Consonat omne nemus 5 strepitu, collesque resultant.
6 Exin se cuncti divinis rebus ad urbem
Perfectis referunt. 7 Ibat 8 rex 9 obsitus ævo,
Et 10 comitem Ænean 11 juxta 12 natumque tenebat
Ingrediens, 13 varioque 14 viam sermone levabat.
15 Miratur, 16 facilesque oculos fert omnia circum
Æneas, 17 capiturque locis; et singula lætus
18 Exquiritque, 19 auditque virûm 20 monumenta priorum.
Tum 21 rex Evandrus Romanæ 22 conditor arcis:
Hæc nemora 23 indigenæ Fauni Nymphæque 24 tenebant,
25 Gensque virûm truncis et duro robore nata:
26 Queis neque 27 mos, neque 28 cultus erat: nec 29 jungere tauros,
Aut 30 componere opes norânt, aut parcere parto:
Sed 31 rami, atque 32 asper victu venatus 33 alebat.
34 Primus ab 35 ætherio 36 venit Saturnus 37 Olympo,
Arma 38 Jovis fugiens, et regnis exul 39 ademtis.
40 Is 41 genus 42 indocile, ac dispersum montibus altis

1 Ab Hercule expugnatam. 2 Emittentem anhelitum cum ignibus, id est, simul ignes. 3 Cacum. 4 Simul sonat. 5 Saltantium & psallentium. 6 Ex eo loco & tempore. 7 In urbem. 8 Evander. 9 Annis confectus. Ter. Eun. *pannis annisque obsitus*. Metaphora ab agris, qui frugibus obsiti ac pleni sunt. 10 Comitantem. 11 Incedentem. 12 Filium suum Pallanta. 13 De variis rebus. 14 Molestiam viæ. *Facundus comes in via pro vehiculo est*, ait Publius Syrus. Ecl. 9. duo pastores cantu viam levant: *Cantantes licet usque, minus via lædet, eamus.* 15 Omnia. 16 Vagantes, mobiles, atque omnia lustrantes. 17 Et delectatur amœnitate locorum. 18 Variis percunctationibus præbet Evandro sequentis narrationis occasionem, quæ senibus imprimis solet esse jucunda. Vid. Macrob. l. 7. c. 2. 19 Ab Evandro. 20 Vestigia & indicia relicta ad memoriam virorum priscorum. 21 Inquit. 22 Ædificator arcis Pallanteæ, ubi postea Palatium fuit. 23 Inde geniti, & qui aliunde non advenerant. Primi autem homines, priusquam esset repertus usus ædificiorum, habitabant cavos truncos arborum & antra, indeque geniti putabantur. Hi vivebant brutorum animalium more, ut ait *Lucret*. l. 5. 24 Dum illuc adveniret. 25 Et genus virorum. 26 Quibus viris aut gentibus. 27 Consuetudo convivendi ab antiquo instituta. 28 Sui, aut agrorum. 29 Ad aratrum, ut arent, aut currum trahant. 30 Nec congerere sive quærere, nec parta tueri, ut Ovidius loquitur: q. d. in diem vivebant, non cogitantes de crastino. 31 Fructibus sponte natis vescebantur, venatione victitabant. 32 Difficilis exercitationibus. 33 Eos. 34 Creta pulsus a Jove filio: propter artes ab indigenis de cœlo descendisse creditus. 35 Sublimi. 36 In Italiam. 37 Cœlo, aut ab Olympo, monte Cretæ. 38 Filii sui. 39 A filio ablatis. 40 Saturnus. 41 Hominum. 42 Rude & ferum, indoctum, aut difficulter docile.

1 Composuit, legesque 2 dedit, 3 Latiumque vocari
Maluit, his quoniam 4 latuisset 5 tutus in 6 oris.
Aurea, ut 7 perhibent, illo sub 8 rege fuerunt
Sæcula: sic placidâ populos in 9 in pace regebat:
10 Deterior donec paullatim, ac 11 decolor ætas,
Et belli rabies, et amor 12 successit 13 habendi.
Tum manus 14 Ausoniæ, et gentes 15 venêre 16 Sicanæ,
Sæpius et 17 nomen posuit 18 Saturnia tellus:
19 Tum reges, 20 asperque 21 immani corpore 22 Thybris;
A quo 23 post 24 Itali fluvium cognomine Thybrim
Diximus: amisit 25 verum 26 vetus Albula nomen.
Me pulsum 27 patriâ, 28 pelagique extrema sequentem;
Fortuna 29 omnipotens, et 30 ineluctabile fatum,
His posuere locis, 31 matrisque 32 egêre 33 tremenda
Carmentis Nymphæ monita, et Deus 34 auctor Apollo.
Vix 35 ea dicta: dehinc 36 progressus monstrat et 37 aram,
Et 38 Carmentalem 39 Romano nomine portam:
Quam 40 memorant Nymphæ priscum Carmentis honorem
Vatis 41 fatidicæ cecinit quæ prima 42 futuros
43 Æneadas magnos, et 44 nobile 45 Pallanteum.

1 Congregavit. 2 Illis populis, quo illic ostenderat. 3 Quam suo aut pristino nomine, quod illi erat. 4 Ovid. 1. Fast. *Inde diu genti mansit Saturnia nomen Dicta quoque est Latium terra, latente Deo.* 5 A filio Jove. 6 Regionibus. 7 Plerique omnes attestantur. 8 Saturno. 9 Ut aurea censerentur sæcula. 10 Minus bona. 11 Colore detrito ac vitiato, ab auri splendore in argenti pallorem, mox in ferruginem belli, avaritiæ, & omnium vitiorum degenerans. 12 In locum placidæ pacis, & parsimoniæ, atque asperi victus. 13 Divitias ac regna. 14 Ab *Ausone*, Ulyssis filio, denominatæ. 15 In Italiam. 16 Siculæ. 17 Nomen vetus deposuit, mutavit in aliud, accipiendo novum: unde Itali, Oenotrii, Ausonii, *Latini*, Hesperii, Aruncei, Sabini, *Tyrrheni*, *Etrusci*, *Tusci*, aliisque nominibus appellati sunt. 18 A Saturno primum denominata & recta. 19 Deinde reges venerunt, 20 Acer, quia rex prædonum. 21 Valde magno. 22 *Thuscorum* dux prædabundus Albula demersus, mutavit fluvio nomen. 23 Postea. 24 Nos Itali. 25 *Ei ex re conveniens.* 26 Fluvius antiquus. 27 Mea. 28 Durissima, quæ in pelago pati solemus. 29 Secundum Epicureos. 30 Inevitabile, secundum Stoicos. 31 Meæ. 32 Compulerunt me ad hæc loca. 33 Reverenda. 34 Monitorum matris. 35 Sc. *erant*. 36 Evander. 37 Carmentæ matri dicatam 38 A *Carmente*, Evandri matre, dictam, quæ postea *Scelerata* appellata est, quod hac porta emissi sint Fabii, qui ad Cremeram perierunt. 39 Sicut illam postea Romani nominarunt. 40 Sc. *retinuisse* 41 Vaticinantis & fata enuntiantis. 42 In Italia. 43 Viros ab Ænea oriundos, ut sunt Julius, & Augustus, & Romulus. 44 Futurum nobile per accessionem Æneadarum. 45 Palatium Romani imperii sedem.

Ergo 1 eadem supplex 2 venio, et 3 sanctum mihi numen
Arma rogo, genitrix nato. Te 4 filia Nerei,
Te potuit lacrimis 5 Tithonia 6 flectere conjux.
Aspice, qui 7 coëant populi, 8 quæ mœnia clausis
Ferrum acuant 9 portis 10 in me, 11 excidiumq. meorum.
12 Dixerat; et 13 niveis 14 hinc atque hinc Diva lacertis
15 Cunctantem amplexu molli fovet. 16 Ille repente
Accepit 17 solitam 18 flammam: notusque medullas
Intravit 19 calor, et 20 labefacta per ossa cucurrit.
21 Non secus atque olim, tonitru cum rupta corusco
22 Ignea rima 23 micans percurrit lumine 24 nimbos.
25 Sensit læta 26 dolis, et formæ conscia conjux.
Tum 27 pater 28 æterno fatur 29 devinctus amore:
Quid caussas petis 30 ex alto? 31 fiducia 32 cessit
Quo 33 tibi, Diva, mei? 34 similis si cura fuisset,
(35 Tum quoque fas nobis Teucros armare fuisset,)
Nec 36 pater omnipotens Trojam, nec 37 fata vetabant
38 Stare, decemque alios Priamum 39 superesse per annos.
Et nunc, si 40 bellare paras, atque hæc tibi mens est;
Quidquid in arte meâ possum promittere 41 curæ,
42 Quod fieri ferro, 43 liquidove potest 44 electro,
Quantum ignes 45 animæque valent; absiste precando

1 *Quæ* prius nihil contra fata molita sum. 2 Ad te. 3 O numen observandum mihi. 4 *Thetis*, Achillis genitrix. 5 Aurora Memnonis mater. Argumentatur Venus ab exemplis minoribus. *Thetis* pro Achille filio impetravit arma a te, item Aurora pro Memnone: ego, quæ sum filia Jovis, & tua conjux non impetrabo? 6 Ut Memnoni, filio ejus, arma fabricares. 7 Congregentur. 8 Supra l. 7. *Quinque adeo magnæ, positis incudibus, urbes Tela novant.* 9 Civitatum. 10 Contra. 11 Destructionem. 12 Venus. 13 Candidissimis. 14 Utrimque. 15 Vulcanum dubitantem, an pro filio ex adulterio concepto, obsequi deberet. 16 Vulcanus. 17 Consuetam illi. 18 Amoris, vel Veneris. 19 Ignis amoris. 20 Mollificata & labentia. 21 Comparatione ostendit, quo pacto calor amoris per ossa Vulcani serpserit. 22 Fissura, aut per fissuram exiliens fulmen, quod per rimas nubium exilit. 23 Resplendens. 24 Nubes ventosas. 25 Percepit Vulcanum amore captum. 26 Fraude sua, id est, artificiosa circumventione. 27 Vulcanus sc. Æneas patris loco futurus. 28 Magno & divino, qualem agnoscunt Dii æterni. 29 Al. *devictus*, id est, obligatus Veneri 30 Ab ovo quasi *Trojani* belli, ab exemplis, longe petitas, & per circumlocutionem, ab excidio *Trojæ*. 31 Quam prius habuisti de me. 32 Recessit. 33 A te. 34 Si similis sollicitudo de armis habendis fuisset tibi prius. 35 *Dum bello Argolici vastabant Pergama reges.* 36 Juppiter. 37 Fata *Trojæ* mutare non potui, differre potui. 38 Diutius esse 39 Exstare. 40 Bella gerere. 41 Sollicitæ diligentiæ. 42 *Et* id, *quod*, &c. 43 Puro. 44 Metallo fortissimo. Quoties quinta portio argenti in auro est, *Electrum* vocatur 45 Venti possunt efficere in fabrili arte.

Viribus 1 indubitare tuis. Ea verba 2 locutus
Optatos dedit amplexus, placidumque petivit
Conjugis infusus gremio per 3 membra soporem.
4 Inde, ubi prima quies medio jam noctis 5 abactæ
6 Curriculo 7 expulerat somnum: 8 cum femina 9 primum,
Cui 10 tolerare 11 colo vitam tenuique 12 Minervâ,
13 Impositum cinerem et 14 sopitos suscitat ignes,
Noctem addens operi; famulasque ad 15 lumina longo
16 Exercet penso; castum ut servare cubile
17 Conjugis, et possit parvos 18 educere natos.
Haud secus 19 Ignipotens, nec 20 tempore 21 segnior illo
Mollibus e 22 stratis opera ad fabrilia surgit.
23 Insula 24 Sicanium juxta latus 25 Æoliamque
26 Erigitur 25 Liparen, 27 fumantibus ardua saxis:
28 Quam subter specus, et 29 Cyclopum exesa 30 caminis
Antra 31 Ætnæa 32 tonant, validique 33 incudibus ictus
Auditi 34 referunt 35 gemitum, 36 striduntque 37 cavernis
38 Stricturæ Chalybum, et fornacibus ignis 39 anhelat;
40 Vulcani domus, et Vulcania 41 nomine tellus.
42 Huc tunc 43 Ignipotens cælo descendit ab alto.
Ferrum 44 exercebant 45 vasto 46 Cyclopes in antro,
47 Brontesque, 48 Steropesque, et 49 nudus membra
50 Pyracmon.

1 Diffidere de viribus tuis, id est, desine, precando me, ostendere te incertam de auctoritate, qua valere possis apud me. 2 Vulcanus. 3 Sc. *singula*, id est, placide dormivit in gremio conjugis. 4 Deinde. 5 *Transactæ*. 6 Cursu. 7 Post mediam noctem. 8 Veluti Al *tum*. 9 Cui præcipuum est. 10 Sustentare, alere. *Bene ac pudice vitam instituit, lana ac tela victum quæritans.* Terent. Andr. 11 Instrumento, quod pensa continet, id est, nendo. 12 *Lanificio*, Minervæ invento, ac opere. 13 Super ignem. 14 Cineribus coopertos. 15 *Lucernarum*. 16 Fatigat stamine. 17 Sui. 18 *Educare* liberos. 19 Vulcanus, Deus ignis. 20 Quo fœmina surgit. 21 Quam fœmina dicta. 22 Ubi Venerem reliquit. 23 Hiera insula Vulcani officina, inter Siciliam & Liparen... 24 Siciliense, id est, inter Ætnam 25... Unam ex Æoliis insulis. 26 *Eminet*. 27 *Ex* ardore intrinsecus proveniente. 28 Insulam arduam. 29 Qui fabricam ferrariam invenisse feruntur. 30 Fornacibus. 31 Ignivoma, instar Ætnæ. 32 Vehementem sonitum edunt. 33 Qui super incudes fiunt. 34 Per echo. 35 Ingentem sonum. 36 Ictu sc. malleorum in incudibus. 37 Per cavernas 38 Scintillæ erumpentes e candenti ferro, dum malleis cuditur. 39 Quasi respirat, & anhelitum defessus emittit. 40 Qui locus est domus Vulcani. 41 Nominatur. 42 Huc, id est, ad hanc insulam. 43 Vulcanus. 44 Fabricabant. 45 Valde amplo. 46 Fabri, ejus famuli, unum cyclum, id est, oculum latum in fronte habentes. 47 Unus ex ministris Vulcani qui Jovi cudunt fulmina, a *tonitru* dictos. 48 *A fulgetro* sive *fulgure* sic dictus. 49 Habens membra nuda. 50 Ab *igne*, qui nunquam a calcanti igni discedit.

1 His 2 informatum 3 manibus jam parte politâ,
Fulmen erat; totô 4 genitor 5 quæ plurima cælo
Dejicit in terras: pars 6 imperfecta manebat.
7 Tres imbris 8 torti 9 radios, 10 tres nubis 11 aquosæ
12 Addiderant, 13 rutili 14 tres ignis, et 15 alitis
16 Austri.
Fulgores 17 nunc horrificos, 18 sonitumque, 19 metumque
Miscebant operi, flammisque 20 sequacibus iras.
Parte aliâ Marti currumque, rotasque volucres
21 Instabant, 22 quibus ille viros, quibus excitat urbes:
23 Ægidaque horriferam, 24 turbatæ Palladis arma,
Certatim 25 squamis serpentum 26 auroque 27 polibant,
Connexosque angues, ipsamque in pectore 28 Divæ
29 Gorgona, 30 desecto vertentem 31 lumina collo.
Tollite 32 cuncta, 33 inquit, 34 cœptosque auferte labores,
Ætnæi Cyclopes; et 35 huc advertite mentem.
36 Arma 37 acri facienda viro. Nunc viribus 38 usus,
Nunc manibus 39 rapidis, omni nunc arte 40 magistrâ.
41 Præcipitate moras. Nec plura 42 effatus: at 43 illi
Ocius 44 incubuêre omnes, 45 pariterque laborem
Sortiti. 46 Fluit æs rivis, 47 aurique metallum;
48 Vulnificusque chalybe vastâ fornace liquescit.
Ingentem clypeum 49 informant, 50 unum omnia contra
Tela Latinorum; septenosque 51 orbibus orbes

1 Fabris. 2 Adhuc informe, nondum perfectam habens formam. 3 In manibus. 4 Jupiter, πατηρ ανδρων τε θεων τε, id est, *pater hominumque Deorumque.* 5 Fulmina. 6 Quia nondum absolverant. 7 Grandinis. 8 Constricti & coacti in grandinem. 9 Fulminis. 10 Pluviæ tres. 11 In aquam resolubilis. 12 Commiscuerant prius. 13 Rutilantis & resplendentis. 14 Ignis, seu æstuantis aeris tres. 15 Venti tres. 16 Intelligunt quidam per *Austrum*, Autumnum: per *rutilum ignem*, Æstatem: per *nubem aquosam*, Ver: per *imbrem tortum*, Hyemem. 17 Cum Vulcanus adveniret. 18 *Tonitrua.* 19 Fulgetraque. 20 Persecutricibus vim prosternendi, qualis est in iratis. 21 Omni cura ac studio fabricabant. 22 Quibus in bello utitur. 23 Scutum sive munimentum pectoris aureum, Jovis aut Palladis proprium, squammoso draconum corio contectum, sic ut extremum ipsius ambitum dracunculi ad limbi aut fimbriæ vicem circumcluderent: in medio habens Gorgonis caput. 24 Ad bellum concitatæ, turbidis oculis torvum intuitæ. 25 In modum squammarum, quas habent serpentes. 26 Squammis aureis. 27 Poliebant. Antique. 28 Quæ penderet de pectore Palladis. 29 Medusam, cujus capilli in angues versi erant. 30 Ense amputato. 31 Oculos, sc. ex indignatione. 32 Omnia hæc. 31 Vulcanus. 34 Al. *certos*, qui quotidiana opera exercentur, qui vobis præcipue soliti. 35 Ad hoc quod dicam. 36 Sunt. 37 Strenuo. 38 Utilitas & opus est. 39 Raptim operantibus. 40 Ut utiliter, cito & scienter fiant. 41 Præcipitanter abjicite. 42 Elocutus est Vulcanus. 41 Cyclopes. 44 Operam dederunt. 45 Diviserunt inter se opera. 46 *Liquefit* ad modum fluentis aquæ. 47 Et ipsum metallum. 48 Vulnera facere solitus. 49 Artificiose faciunt. 50 Qui solus sit. 51 Singulis.

1 Impediunt. 2 Alii ventosis follibus 3 auras
Accipiunt 4 redduntque: alii 5 stridentia tingunt
Æra lacu. 6 Gemit impositis incudibus antrum.
7 Illi inter sese multâ vi brachia tollunt
8 In numerum, versantque 9 tenaci forcipe massam.
Hæc 10 pater 11 Æoliis 12 properat dum 13 Lemnius oris,
14 Evandrum ex humili tecto lux suscitat alma,
Et matutini 15 volucrum 16 sub culmine cantus.
Consurgit senior, 17 tunicâque 18 inducitur artus,
Et 19 Tyrrhena pedum circumdat 20 vincula plantis.
21 Tum lateri atque humeris 22 Tegeæum subligat ensem,
23 Demissa ab lævâ pantheræ terga retorquens.
Nec non et 24 gemini custodes limine ab 25 alto
Procedunt, gressumque 24 canes comitantur 26 herilem.
27 Hospitis Æneæ 28 sedem, et 29 secreta petebat,
Sermonum memor, et promissi 30 muneris 31 heros.
32 Nec minus Æneas se 33 matutinus agebat.
Filius 34 huic Pallas, 35 illi comes ibat Achates:
Congressi jungunt dextras, mediisque 36 residunt
Ædibus, et 37 licito 38 tandem sermone fruuntur.
39 Rex prior hæc:

1 Implicant. 2 Quidam ex illis. 3 Ventos. 4 Acceptos ventos, id est, afflant. 5 *Tingendo* stridere faciunt ferrum aqua. 6 *Tonat*, resonat, quasi gemitum referens. 7 Fabri. 8 In ordinem, ita ut ex alternis ictibus numerus & concentus advertatur: Vide quæ ad hos versus sup. 4. Georg. v. 174. 9 Instrumento, quo ferrum calidum capitur e fornace, fortiter teneri. 10 Fulminis & fabrorum, & Æneæ paterna affectione obsequens. 11 Quibus Æolus præsidet. 12 Properanter facit. 13 Vulcanus, a *Lemno* insula, in qua a Lemniis excipiebatur, cœlo a Junone dejectus ob deformitatem: nec non præcipitatus a Jove eodem cecidit. Il. α. 14 Redit ab excursu ad intermissam narrationem, id est, ad res *Evandri*. 15 Præcipue hirundinum. 16 Quæ sub culmine nidificant. 17 Interiore. 18 Habet artus inductos & vestitos. 19 *Thusca*. 20 Calceamenta, quæ ligabant & muniebant. 21 Deinde. 22 Arcadicum: a *Tegea*, urbe Arcadiæ. 23 Pellem pantheræ ab humero lævo demissam revocans ad partem sinistram. 24 Ita Telemachum *αμα δυω κυνες αργοι εποντο*. 2. Odyss. Antiqui ad custodiam corporis canes habebant. 25 Respectu canum; sed respectu regum erant humilia limina. 26 Heri ac domini sui *Evandri*. 27 Quem hospitio exceperat. 28 Cubile. 29 *Locum* remotum a turba, ut illic quietius colloqueretur. 30 Auxilii. Promiserat enim auxiliari Æneæ. 31 *Evander*. 32 Consimiliter. 33 *Erigebat* se mane surgens. 34 *Evandro*. 35 *Æneæ*. 36 Concident. 37 Quem non nisi fidissimis communicare licebat, & quem illis tuto inter se conferre licebat. 38 Remotis arbitris. 39 Rex loci *Evander* dixit.

1 Auxilio lætos dimittam, opibusque juvabo.
Interea sacra hæc, quando huc venistis amici,
2 Annua, quæ 3 differre 4 nefas, celebrate 5 faventes
Nobiscum, et jam nunc 6 sociorum assuescite mensis.
Hæc ubi 7 dicta, dapes jubet et 8 sublata 9 reponi
Pocula, 10 gramineoque viros locat ipse sedili:
11 Præcipuumque 12 toro et 13 villosi pelle leonis
Accipit Ænean, 14 solioque 15 invitat 16 acerno.
Tum 17 lecti juvenes certatim 18 aræque sacerdos
19 Viscera tosta ferunt taurorum, 20 onerantque canistris
21 Dona laboratæ Cereris, 22 Bacchumque ministrant.
Vescitur Æneas, simul et Trojana juventus,
23 Perpetui tergo bovis, et 24 lustralibus 25 extis.
Postquam 26 exempta fames, et amor compressus edendi,
Rex Evandrus ait: Non hæc sollemnia nobis,
Has 27 ex more dapes, hanc 28 tanti numinis aram
29 Vana superstitio veterumque ignara Deorum
Imposuit. Sævis, hospes Trojane, 30 periclis
Servati 31 facimus, 32 meritosque 33 novamus honores.
34 Jam primum 35 saxis suspensam hanc adspice rupem:
36 Disjectæ procul 37 ut 38 moles, 39 desertaque montis
Stat domus, et scopuli 40 ingentem traxere ruinam.
Hic spelunca fuit 41 vasto submota recessu,

1 Copiis militaribus. Eodem versu supra usus est l. 1. in oratione Did. ad Trojanos. 2 *Quæ* quotannis hoc die fiunt. 3 In aliud tempus. 4 Sit. 5 Animis linguisque, ευφημουντες. 6 Sociali fœdere conjunctorum. 7 Sunt ab Evandro. 8 *Timore* hostilis adventus. 9 Ad mensas. 10 *Ex* cespite facto. 11 Principem virum. 12 Herbis & frondibus exstructo, στιβάδι. 13 Hirsuti, villis pleni. Priscis hic mos fuit, ut proceres nobilium in pellibus ferarum sederent. 14 Sacra Herculis celebrantes sedere moris erat. Macrob. Sat. l. 3. c. 6. 15 Acceptum collocat eum super solio. 16 *Ex* acere arbore confecto. 17 Egregii. 18 *Quæ Maxima* appellata fuit. 19 Carnes taurinas assas adferunt. 20 Et onerando apponunt e corbibus. l. 1. *Cereremque canistris Expediunt.* 21 Panem artificiose ex Cerere, id est, frumento confectum & elaboratum. 22 Vinum propinant. 23 Integri, solidi, aut unde datur perpetuum epulum. 24 Purgativis, quæ ad expurgationem oblata erant. 25 *Quæ* reliqua erant e sacrificio. 26 Sedata est epulis. 27 *Quas* ex more damus & edimus. 28 Herculis sc. quæ, Magno dicata numini, dicta est *Maxima*: infra, *quæ Maxima semper*, &c. 29 Stulta religio. 30 Imminentibus a Caco. 31 Hæc solemnia. 32 *Quos* Hercules meruit, servando nos. 33 Quotannis renovamus. 34 Pro exordio narrationis meæ. 35 *Labentem* & ruinam minitantem, lapsuræ similem. 36 Devolutæ sint. 37 *Quomodo.* 38 Saxorum. 39 Et ut spelunca & habitatio, quam Cacus habuerat in monte Aventino, stat derelicta ab habitatore interfecto. 40 Ruendo ingentem partem secum traxerunt. 41 Seposita a frequentia hominum valde amplo secessu, sive loco secretiore.

1 Semihominis 2 Caci, 3 facies 4 quam 5 dira 6 tenebat
Solis 7 inaccessam radiis; semperque recenti
8 Cæde tepebat 9 humus; foribusque affixa 10 superbis
Ora virûm 11 tristi pendebant pallida 12 tabo.
13 Huic monstro Vulcanus erat pater: 14 illius 15 atros
Ore 16 vomens ignes magnâ se 17 mole ferebat.
Attulit et 18 nobis 19 aliquando optantibus 20 ætas
21 Auxilium adventumque Deî. Nam maximus 22 ultor
23 Tergemini 24 nece 25 Geryonæ 26 spoliisque 27 superbus
28 Alcides aderat, taurosque 29 hac victor agebat
Ingentes: 30 vallemque boves 31 amnemque tenebant:
At 32 furiis Caci mens 33 effera, ne quid 34 inausum,
Aut intractatum scelerisve dolive fuisset,
Quatuor a 35 stabulis præstanti corpore tauros
36 Avertit, totidem formâ 37 superante juvencas:
38 Atque 39 hos, ne qua forent pedibus 40 vestigia 41 rectis,
Caudâ in speluncam tractos, 42 versisque 43 viarum
44 Indiciis raptos, 45 saxo occultabat 45 opaco.
46 Quærentem nulla ad speluncam 47 signa ferebant.
Interea, cum jam stabulis saturata moveret
48 Amphitryoniades armenta, 49 abitumque pararet,

1 Feritate corrupti, & habentis solum figuram humanam. Infra, *villosaque setis Pectora semiferi.* Fabulam hanc de furto & nece Caci etiam Ovid. referr. 1. Fast. & Justin. l. 44. 2 Infamis latronis, filii Vulcani. 3 Caci. 4 Speluncam. 5 Exeranda. Unde Ovid. *Dira viro facies, vires pro corpore, corpus Grande: pater monstri Mulciber hujus erat.* 6 Al. *tegebat.* 7 Non adiram. 8 Sanguine effuso per cædem. 9 Fundi ejus. 10 *Tyrannicis.* 11 Aspectu. 12 Cruore & sanie. 13 Caco. 14 Patris sui Vulcani. 15 Fumosos. 16 *Qui* vomens. 17 Cum vasto corpore. 18 Sicut ante multis aliis. 19 *Tandem.* 20 *Longa* tempestas, aut ævum illud. 21 Herculis. 22 Scelerum vindex, tyrannorum exactor, monstrorum domitor. 23 *Tricorporis*, cui propter concordiam & mutuum auxilium 3. fratrum, tria affinguntur corpora. Justin. l. 44. Horat. Od. 14. l. 1. *qui ter amplum Geryonem. Tityonque tristi Compescit unda.* Vid. Sil. l. 1. 24 Cæde. 25 Hispaniæ regis. 26 Bobus abductis ex Hispania in Italiam, occiso Geryone. 27 Magnificus. 28 Alcei nepos Hercules. 29 Ad nos, aut ad hanc regionem. 30 Sc. *hanc*, vicinam Tiberi. 31 Hunc Tiberim. 32 Avaritiæ. 33 Eminenter fera. 34 Quod non auderet, aut quod non attentaret. 35 Armentorum Herculis. 36 Avertendo abegit. 37 Præstanti. 38 Mart. l. 5. *Sylvarumque tremor, tacita qui fraude solebat Ducere nec rectas Cacus in antra boves. Hic ne certa forent manifesta signa rapinæ, Aversos cauda traxit in antra boves.* Propert. 4. l. 10. Eleg. quem lege ad plenum fabulam Caci referentem: ut & *Liv.* 1. l. 39 *Tauros* & juvencas. 40 Indicia, quibus investigari possent. 41 Naturali ordine introgressis. 42 Ita ut, quæ intrarant, exivisse videantur, & aversa, non adversa putentur. 43 *Quæ* vestigiis signatæ furtum sæpe patefaciunt. 44 Vestigiis. 45 Spelunca opaca, saxo obstructa. 46 Herculem. 47 Vestigia. 48 Hercules, Amphitryonis filius putativus. 49 Profectionem in aliam regionem.

Discessu 1 mugire boves, atque omne 2 querelis
Impleri nemus, et colles clamore relinqui.
3 Reddidit una 4 boum vocem, vastoque sub antro
Mugiit, et 5 Caci spem custodita fefellit.
Hic vero Alcidæ furiis exarserat 6 atro
Felle dolor; rapit 7 arma manu, 8 nodisque gravatum
8 Robur, et 9 ætherei cursu petit 10 ardua 11 montis.
Tum primum 12 nostri Cacum vidêre timentem,
Turbatumque 13 oculis. Fugit ilicet ocior Euro,
14 Speluncamque petit: pedibus timor addidit 15 alas.
Ut sese inclusit, ruptisque 16 immane catenis
17 Dejecit saxum, 18 ferro quod et arte paternâ
19 Pendebat, 20 fultosque emuniit 21 obice postes;
Ecce, furens animis aderat 22 Tirynthius, omnemque
23 Accessum lustrans, huc ora ferebat et illuc,
Dentibus 24 infrendens. Ter totum fervidus irâ,
25 Lustrat 26 Aventini montem: ter saxea 27 tentat
Limina nequidquam: ter 28 fessus valle resedit.
29 Stabat acuta silex, præcisis undique 30 saxis,
31 Speluncæ 32 dorso insurgens, altissima visu;
33 Dirarum nidis domus 34 opportuna volucrum.
35 Hanc, 36 ut prona 37 jugo 38 lævum incumbebat ad
39 amnem,

1 Mugiebant, vel relicti pascui, vel abactorum boum desiderio, ut Livius. 2 Querulosis mugitibus. 3 Respondit mugiendo ad mugitum aliarum discedentium. 4 Inclusarum. 5 Custodientis & observantis ne mugirent. 6 Amara fellis commotione. Fel autem iracundiæ sedes est. 7 Arcum & sagittas. 8 Nodosam clavam robustam, sive nodis oneratam: ροπαλον. 9 Alti & in aera protensi. 10 Sublimitatem & verticem. 11 Aventini. 12 Subditi. 13 Qui mentis perturbationum indices. 14 Suam. 15 Quia timentes quasi avolant. 16 Tam magnum ut terrori esset. 17 Deorsum jecit. 18 Quod ferreis catenis libratum arte Vulcani, obstrueret aditum antri. 19 Supra speluncam. 20 Sustentatos. 21 Pessulo ferreo. 22 Hercules, a *Tirynthia*, civitate Argis vicina, in qua nutritus est, ut supra. 23 Aditum indagans. 24 Stridens. 25 Perambulat, circuit. Ecl. 10. *Interea mistis lustrabo Mænala Nymphis.* Cic. *Pythagoras Ægyptum lustrasse dicitur.* 26 Qui unus est ex septem Romæ montibus, ab *Aventino*, qui illic sepultus est, sic dictus. Ovid. 14. Met. de successione regum Albanorum: *Fratre suo sceptrum moderatior Acrota forti Tradit Aventino: qui, quo regnarat, eodem Monte jacet positus, tribuitque vocabula monti.* *Aventini montem* dixit, *ut fontem Timavi*, *Buthroti urbem.* 27 Frangere aut irrumpere. 28 Non corpore, sed animo, id est, egens consilii in valle sedendo requievit. 29 Eminebat in altum. 30 Reliquis. 31 In qua erat Cacus. 32 Super dorsum eminens. 33 Rapacium & mali ominis, ut bubonum, strigum, & similium. 34 Idonea. 35 Silicem. 36 Prout secundum quod. 37 In jugo montis. 38 A sinistra fluentem. 39 Tiberim.

1 Dexter in adversum nitens concussit, et imis
Avulsam 2 solvit radicibus: inde repente
3 Impulit, impulsu quo 4 maximus 5 insonat æther:
6 Dissultant ripæ, 7 refluitque 8 exterritus amnis.
At 9 specus, et Caci 10 detecta 11 apparuit ingens
12 Regia, et umbrosæ penitus patuêre cavernæ:
Non secus, 13 ac si quâ penitus vi terra 14 dehiscens
Infernas 15 reseret sedes, et regna 15 recludat
Pallida, 16 Dis invisa; 17 superque immane 18 barathrum
Cernatur, trepidentque immisso lumine 19 Manes.
20 Ergo 21 insperatâ 22 deprensum in luce repente,
Inclusumque cavo 23 saxo, atque 24 insueta 25 rudentem,
Desuper 26 Alcides telis premit, omniaque arma
27 Advocat, et 28 ramis vastisque 29 molaribus instat.
30 Ille autem (neque enim 31 fuga jam super ulla pericli)
Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
Evomit, involvitque 32 domum caligine 33 cæcâ,
34 Prospectum eripiens oculis, 35 glomeratque sub antro
36 Fumiferam noctem commistis igne tenebris.
Non 37 tulit Alcides 38 animis, seque ipse per ignem
Præcipiti injecit saltu, 39 qua plurimus undam
Fumus agit, 40 nebulâque ingens specus 41 æstuat 40 atrâ.
Hic Cacum in tenebris incendia 42 vana vomentem
Corripit 43 in nodum 44 complexus, et 45 angit inhærens
46 Elisos 47 oculos, et 48 siccum sanguine guttur.

1 Hercules stans a dextris, innitens ex adversa parte, in adversam partem. 2 Dissolvit radicitus, a fundo usque. 3 Silicem. 4 Summus. 5 Multum sonat. 6 Ex repercussione aeris. 7 Recurrit. 8 Quasi exterritus. 9 Spelunca. 10 Nudata, amoto silice. 11 Late patuit. 12 Secundum opinionem Caci, quia illic tyrannidem exercuerat. 13 *Quam.* 14 Hiatum faciens. 15 Aperiat. 16 Superis, id est, Stygia. 17 Desuper. 18 Immensa profunditas & vorago inferorum: proprie, puteus profundus Athenis, in quem nocentes dabantur præcipites. 19 Cum quibus confertur Cacus. 20 Itaque, quia saxum dejecerat. 21 *Quam* non timuerat in speluncam ingressuram. 22 Deprehensum. 23 Spelunca saxea. 24 Insueto more. 25 Clamantem. De Caco semper, ut de fera, loquitur. 26 Hercules urget armis Cacum. 27 In auxilium vocat. 28 De arboribus detractis. 29 *Lapidibus* tam magnis, ut ex iis molares fieri possent. 30 Cacus. 31 *Es*vitatio. 32 Speluncam suam. 33 Prohibente visum. 34 Inspectionem. 35 Circumagit. 36 Nebulam fumum adferentem. 37 Passus est. 38 Propter magnanimitatem suam. 39 *Qua* est plurimum vaporis, qui in morem undæ circum volvebatur. Ducta Metaphora ab aquarum inundatione. 40 Fumo. 41 *Effervet.* 42 Nihil adversus Herculem proficientia, nihil Herculem lædentia. 41 Per medium in morem nodi. 43 Eum. 45 Stringit. 46 *Elidendo* eos. 47 Caci. 48 Sine sanguine, quia flammas evomebat.

1 Panditur extemplo 2 foribus domus atra 3 revulsis :
Abstractæque boves , 4 abjuratæque rapinæ
5 Cælo ostenduntur , pedibusque informe cadaver
Protrahitur. Nequeunt 6 expleri 7 corda 8 tuendo
Terribiles oculos , vultum , 9 villosaque setis
Pectora 10 semiferi , atque exstinctos 11 faucibus ignes.
Ex 12 illo celebratus 13 honos , lætique 14 minores
15 Servavere 16 diem , primusque 17 Potitius auctor ,
Et domus Herculei 18 custos 17 Pinaria sacri
Hanc aram 19 luco statuit. Quæ Maxima semper
Dicetur nobis , et erit quæ maxima semper.
Quare agite, ô 20 juvenes , tantarum in 21 munere laudum
Cingite 22 fronde comas , et 23 pocula porgite dextris,
24 Communemq. vocate Deum, et 25 date vina volentes.
26 Dixerat. 27 Herculeâ 28 bicolor cum 29 populus umbrâ
Velavitque 30 comas , 31 foliisque innexa pependit :
Et 32 sacer implevit 33 dextram 34 scyphus. 35 Ocius 36 omnes
37 In mensam læti libant, Divosque precantur.
38 Devexo interea propior fit vesper 39 Olympo :
Jamque sacerdotes 40 primusque Potitius ibant ,
Pellibus in 41 morem cincti , flammasque ferebant.
42 Instaurant 43 epulas , et 44 mensæ grata secundæ

1 Aperitur. 2 Valvis. 3 Abstractis a cardine suo. 4 Obstinate abnegatæ , quas jurejurando negaverat esse apud se : vel pejerando retinebat. 5 Revelantur , in lucem veniunt. 6 Satiari. 7 Arcadum astantium. 8 Aspiciendo. 9 Durissimos pilos habentia. 10 Caci ex dimidia parte feri. Antea *semihominem* vocavit. 11 Intra fauces ejus. 12 Sc. *tempore*, id est . post illud tempus. 13 Honorificum sacrificium 14 Posteri. 15 Observaverunt. 16 Illum. 17 Sc. *erat*. Potitium & Pinarium senes duos instituebat Hercules sacerdotes suos : mansitque cultus ratio & sacrorum Herculis munus diu in duabus illis familiis: primus honor Potitiis , secundus Pinariis datus : rationem vide apud Livium , 1. l. Festum, Macrob. 3. Sat. 6 18 Ministra , observatrix. 19 Sc. *in*. 20 *Trojani*. 21 Officio. 22 Populea. 23 Vasa potoria porrigite & præbete. 24 Trojanis & Arcadibus ex æquo & communiter colendum invocate. 25 *Libate* illi voluntarie sacrificium vini. 26 *Evander*. 27 *Qua* Hercules refocillatus erat , id est , populea. Populus alba ab Hercule ad inferos descendente in coronam adoptata: cujus interior pars, quà capiti adhæsit , alba permansit : exterior ab inferis nigredinem contraxit. 28 Duorum colorum 29 Corona populea. 30 *Ejus* , & cæterorum. 31 Habens frondes insertas. 32 Herculi proprie dicatus , ut Baccho cantharus: capax scil. ut qui manum impleverit. 33 Evandri , libaturi vina. 34 Poculum magnum. 35 Celeriter. 36 Arcades, & *Trojani* , qui sacris intererant. 37 Secundum ordinem mensæ , cui astabant. 38 In noctem inclinante , id est , stella vespertina cœpit occidere. 39 Cœlo. 40 Sacerdotum. 41 Sacerdotum sacrificantium. 42 Innovant , & in statum priorem reducunt. 43 Solemnes. 44 Bellaria intelligit.

Dona ferunt, 1 cumulantque oneratis lancibus aras.
2 Tum 3 Salii ad cantus, incensa altaria circum,
4 Populeis adsunt evincti tempora ramis;
5 Hic juvenum chorus, ille senum, qui 6 carmine laudes
Herculeas, et 7 facta ferant: 8 ut 9 prima 10 novercæ
Monstra manu geminosque premens 11 eliserit angues:
Ut bello egregias 12 idem 13 disjecerit urbes,
14 Trojamque, 15 OEchaliamque: ut duros 16 mille labores
Rege sub 17 Eurystheo, fatis Junonis iniquæ,
Pertulerit. 18 Tu 19 nubigenas, invicte, 20 bimembres
19 Hylæumque, 19 Pholumque manu tu 21 Cressia 22 mactas
23 Prodigia, et 24 vastum 25 Nemeâ sub rupe leonem.
26 Te Stygii tremuêre lacus, te 27 janitor Orci,
28 Ossa super recubans antro semesa 29 cruento.
Nec te ullæ 30 facies, non terruit ipse 31 Typhœus
Arduus, arma tenens: 32 non te, rationis egentem
Lernæus 33 turbâ capitum circumstetit 34 anguis.
Salve, vera Jovis proles, 35 decus 36 addite Divis:
Et nos, et tua 37 dexter 38 adi pede sacra 39 secundo.
40 Talia carminibus 41 celebrant: 42 super omnia Caci

1 Reddunt extra. 2 Deinde. 3 Sacerdotes, qui saltantes circuibant aras. *Salii* proprie sacerdotes Martis sunt: postea Romæ a Numa instituti: a *saltando* dicti quod in portandis Ancilibus *saltarent*. 4 Populi arboris, Herculi sacræ. 5 Alter erat cœtus juvenum canentium. 6 Hymno rhytmico. 7 Egregia Herculis facinora efferunt, extollunt. 8 Quomodo. Hymnus laudes Herculis comprehendens. 9 In cunis jacens. 10 Junonis. 11 Strangulaverit Hercules. 12 Hercules. 13 Expugnatione. 14 A *Laomedonte* pacta mercede fraudatus. 15 Ab Euryto rege rejectus in nuptiis desponsatæ ei filiæ Ioles. 16 Plurimos. 17 Rege Argivorum, ministro Junonis, Herculem ad difficillima obeunda adigente. 18 O Hercules. 19 Centauros ex nube, in Junonis speciem informata, & Ixione genitos. 20 Duplicium membrorum: quia umbilico tenus equina habebant membra, & superne, humana. 21 *Taurum* Cretensem, Pasiphaes adulterum: sed de his videndi Mythologi. Ovid. 9. Met. &c. 22 Occidis. 23 Monstra. 24 Ingentem. 25 Sylvæ. 26 Cum ad infero descendisset, Pirithoum liberaturus. 27 Cerberus, custos januæ inferni quem Hercules vinctum ad superos attraxit. 28 *Quia* carnes devoraverat. 29 Cruore & sanie asperso 30 Formæ monstrorum, species malorum. 31 Gigas, a Jove fulmine prostratus. 32 Non exanimatum, aut confusum te sensit Hydra multiceps. 33 Multitudine, utpote septem, vel, ut alii, centum. 34 Hydra, quam in *Lerna* palude excussit. 35 Ornamentum. 36 O Hercules. 37 Favens, propitius. 38 Aggredere. 39 Prospero. 40 Facinora Herculis. 41 Celebria faciunt sacerdotes, cæterique juvenes, qui sacris intererant. 42 Post, ultra omnia, aut præcipue.

1 Speluncam adjiciunt, 2 spirantemque ignibus 3 ipsum.
4 Consonat omne nemus 5 strepitu, collesque resultant.
6 Exin se cuncti divinis rebus ad urbem
Perfectis referunt. 7 Ibat 8 rex 9 obsitus ævo,
Et 10 comitem Ænean 11 juxta 12 natumque tenebat
Ingrediens, 13 varioque 14 viam sermone levabat.
15 Miratur, 16 facilesque oculos fert omnia circum
Æneas, 17 capiturque locis; et singula lætus
18 Exquiritque, 19 auditque virûm 20 monumenta priorum.
Tum 21 rex Evandrus Romanæ 22 conditor arcis:
Hæc nemora 23 indigenæ Fauni Nymphæque 24 tenebant,
25 Gensque virûm truncis et duro robore nata:
26 Queis neque 27 mos, neque 28 cultus erat: nec 29 jungere tauros,
Aut 30 componere opes norânt, aut parcere parto:
Sed 31 rami, atque 32 asper victu venatus 33 alebat.
34 Primus ab 35 ætherio 36 venit Saturnus 37 Olympo,
Arma 38 Jovis fugiens, et regnis exul 39 ademtis.
40 Is 41 genus 42 indocile, ac dispersum montibus altis

1 Ab Hercule expugnatam. 2 *Emittentem* anhelitum cum ignibus, id est, simul ignes. 3 Cacum. 4 Simul sonat. 5 Saltantium & psallentium. 6 *Ex* eo loco & tempore. 7 In urbem. 8 *Evander*. 9 Annis confectus. *Ter. Eun. pannis annisque obsitus.* Metaphora ab agris, qui frugibus obsiti ac pleni sunt. 10 Comitantem. 11 Incedentem. 12 Filium suum Pallanta. 13 De variis rebus. 14 Molestiam viæ. *Facundus comes in via pro vehiculo est*, ait Publius Syrus. Ecl. 9. duo pastores cantu viam levant: *Cantantes licet usque, minus via lædet, eamus.* 15 Omnia. 16 Vagantes, mobiles, atque omnia lustrantes. 17 *Et* delectatur amœnitate locorum. 18 Variis percunctationibus præbet *Evandro* sequentis narrationis occasionem, quæ senibus imprimis solet esse jucunda. Vid. Macrob. l. 7. c. 2. 19 Ab *Evandro*. 20 Vestigia & indicia relicta ad memoriam virorum priscorum. 21 Inquit. 22 Ædificator arcis Pallanteæ, ubi postea Palatium fuit. 23 Inde geniti, & qui aliunde non advenerant. Primi autem homines, priusquam esset repertus usus ædificiorum, habitabant cavos truncos arborum & antra, indeque geniti putabantur. Hi vivebant brutorum animalium more, ut ait *Lucret.* l. 5. 24 Dum illuc advenisset. 25 *Et* genus virorum. 26 *Quibus* viris aut gentibus. 27 Consuetudo convivendi ab antiquo instituta. 28 Sui, aut agrorum. 29 Ad aratrum, ut arent, aut currum trahant. 30 Nec congerere sive quærere, nec parta tueri, ut Ovidius loquitur: q. d. in diem vivebant, non cogitantes de crastino. 31 Fructibus sponte natis vescebantur, venatione victitabant. 32 Difficilis exercitationibus. 33 *Eos*. 34 Creta pulsus a Jove filio: propter artes ab indigenis de cœlo descendisse creditus. 35 Sublimi. 36 In Italiam. 37 Cœlo, aut ab Olympo, monte Cretæ. 38 Filii sui. 39 A filio ablatis. 40 Saturnus. 41 Hominum. 42 Rude & ferum, indoctum, aut difficulter docile.

1 Composuit, legesque 2 dedit, 3 Latiumque vocari
Maluit, his quoniam 4 latuisset 5 tutus in 6 oris.
Aurea, ut 7 perhibent, illo sub 8 rege fuerunt
Sæcula: sic placidâ populos in 9 in pace regebat:
10 Deterior donec paullatim, ac 11 decolor ætas,
Et belli rabies, et amor 12 successit 13 habendi.
Tum manus 14 Ausoniæ, et gentes 15 venêre 16 Sicanæ,
Sæpius et 17 nomen posuit 18 Saturnia tellus:
19 Tum reges, 20 asperque 21 immani corpore 22 Thybris;
A quo 23 post 24 Itali fluvium cognomine Thybrim
Diximus: amisit 25 verum 26 vetus Albula nomen.
Me pulsum 27 patriâ, 28 pelagique extrema sequentem;
Fortuna 29 omnipotens, et 30 ineluctabile fatum,
His posuere locis, 31 matrisque 32 egêre 33 tremenda
Carmentis Nymphæ monita, et Deus 34 auctor Apollo.
Vix 35 ea dicta: dehinc 36 progressus monstrat et 37 aram,
Et 38 Carmentalem 39 Romano nomine portam:
Quam 40 memorant Nymphæ priscum Carmentis honorem
Vatis 41 fatidicæ cecinit quæ prima 42 futuros
43 Æneadas magnos, et 44 nobile 45 Pallanteum.

1 Congregavit. 2 Illis populis, quo illic ostenderat. 3 Quam suo aut pristino nomine, quod illi erat. 4 Ovid. 1. Fast. *Inde diu genti mansit Saturnia nomen Dicta quoque est Latium terra, latente Deo.* 5 A filio Jove. 6 Regionibus. 7 Plerique omnes attestantur. 8 Saturno. 9 Ut aurea censerentur sæcula. 10 Minus bona. 11 Colore detrito ac vitiato, ab auri splendore in argenti pallorem, mox in ferrugineum belli, avaritiæ, & omnium vitiorum degenerans. 12 In locum placidæ pacis, & parsimoniæ, atque asperi victus. 13 Divitiæ ac regna. 14 Ab *Ausone*, Ulyssis filio, denominatæ. 15 In Italiam. 16 Siculæ. 17 Nomen vetus deposuit, mutavit in aliud, accipiendo novum: unde Itali, Oenotrii, Ausonii, *Latini*, Hesperii, Aruncei, Sabini, *Tyrrheni*, *Etrusci*, *Tusci*, aliisque nominibus appellati sunt. 18 A Saturno primum denominata & recta. 19 Deinde reges venerunt, 20 Acer, quia rex prædonum. 21 Valde magno. 22 *Thuscorum* dux prædabundus Albula demersus, mutavit fluvio nomen. 23 Postea. 24 Nos Itali. 25 *Ei* ex re conveniens. 26 Fluvius antiquus. 27 Mea. 28 Durissima, quæ in pelago pati solemus. 29 Secundum Epicureos. 30 Inevitabile, secundum Stoicos. 31 Meæ. 32 Compulerunt me ad hæc loca. 33 Reverenda. 34 Monitorum matris. 35 Sc. *erant*. 36 Evander. 37 Carmentæ matri dicatam 38 A *Carmente*, Evandri matre, dictam, quæ postea *Scelerata* appellata est, quod hac porta egressi sint Fabii, qui ad Cremeram perierunt. 39 Sicut illam postea Romani nominarunt. 40 Sc. *retinuisse* 41 Vaticinantis & fata enuntiantis. 42 In Italia. 43 Viros ab Ænea oriundos, ut sunt Julius, & Augustus, & Romulus. 44 Futurum nobile per accessionem Æneadarum. 45 Palatium Romani imperii sedem.

1 Hinc 2 lucum ingentem (3 quem Romulus acer Asylum
Rettulit) et gelidâ monstrat sub 4 rupe 5 Lupercal ,
6 Parrhasio dictum Panos de more Lycæi.
Nec non et 7 sacri monstrat nemus 8 Argileti ,
9 Testaturque locum, et 10 lethum docet 11 hospitis Argi.
Hinc ad 12 Tarpejam sedem , et Capitolia ducit ,
13 Aurea nunc , olim sylvestribus horrida 14 dumis.
15 Jam tum relligio 16 pavidos terrebat agrestes
17 Dira loci : jam tum sylvam 18 saxumque 19 tremebant.
Hoc nemus, 20 hunc , inquit , 21 frondoso vertice collem,
(Quis Deus , incertum est) habitat Deus : 22 Arcades ipsum
Credunt se 23 vidisse 24 Jovem, cum sæpe 25 nigrantem
26 Ægida concuteret dextrâ , nimbosque cieret.
27 Hæc duo præterea 28 disjectis 29 oppida muris ,
30 Relliquias , veterumque vides monumenta virorum.
31 Hanc Janus pater , hanc Saturnus condidit arcem ;
Janiculum 32 huic , 33 illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter se dictis ad tecta 34 subibant

1 Sc. *monstrat.* 2 Locum arboribus consitum. 3 *Quem* Romulus strennus postea in morem Asyli Atheniensis effecit , quo quicunque confugerent , benigne accepti in societatem invitabantur. De hoc Romuli Asylo lege Liv. l. 1. Plut. in Rom. In sacris literis *urbes perfugii* dicuntur *Asyla* , quæ Deus ipse constituit certis quibusdam casibus , atque iis , qui delicta non voluntaria commiserant : ut supra diximus. 4 Monte Palatino. 5 *Locum* sic dictum a *Lupa* , Romuli & Remi nutrice , ut docet Servius. 6 Appellatum sic Arcadico ritu Panos , Dei Arcadum , in monte *Lycæo* , qui in Arcadia est , versari soliti. 7 Execrandi : vel , ipsi hospiti interempto consecrari. 8 A *letho Argi* cujusdam , qui hospitio ab Evandro acceptus , conjurabat in Evandrum , a cujus comitibus interfectus est. 9 Et obtestatur loci consecratione se immunem a letho hospitis. 10 Causam & formam necis. 11 Sui. 12 Arcem *Tarpejam* dictam a filia Sp. *Tarpeji* , quæ illam Sabinis prodidit : postea Capitolium , a *capite Toli* ibi invento. *Liv.* Dionys. alii. 13 Adeo ornata fuerunt , ut numerentur quasi prima inter septem spectacula mundi. Ovid. 1. Fastor. & Propert. 4. lib 1. el. 14 Spinis , id est , penitus inculta ab hominibus. 15 Sic l. 7. de Latini tecto. *Horrendum silvis. & relligione parentum.* 16 Rerum divinarum 17 Magna & terribilis. Ut *an sua cuique Deus sit dira cupido ?* 18 Rupem , ubi postea arx *Tarpeia* & Capitolium erant. 19 Religiose observabant. 20 Rupem *Tarpejam.* 21 Habentem verticem frondosum. 22 Nostri , qui mecum ex Arcadia venerunt. 23 In hoc nemore. 24 Agnitum postea a Romanis , & Capitolini nomine & honore cultum. 25 Nigram propter nubes & tonitrua , quæ illic concitabat. 26 Scutum Jovis , Amaltheæ nutricis suæ pelle tectum. 26 Unum Jani , alterum Saturni. 28 Dirutis nunc. 29 *Quæ* olim erant oppida. 30 Quæ antiquissimi viri reliquerant monumenta sui. 31 *Quæ* nunc diruta est. 32 Urbi a Jano conditæ. 33 Urbi a Saturno conditæ. 34 Æneas , Evander , & Pallas.

Pauperis Evandri, 1 passimque 2 armenta videbant
3 Romanoque foro et 4 lautis mugire 5 Carinis.
Ut ventum ad 6 sedes: 7 Hæc, inquit, limina victor
Alcides 8 subiit; 9 hæc illum regia 10 cepit.
Aude, 11 hospes, contemnere opes, et te 12 quoque dignum
Finge Deo; rebusque veni 13 non asper egenis.
Dixit; et 14 angusti, subter fastigia 15 tecti
14 Ingentem Ænean duxit, 16 stratisque locavit
17 Effultum 18 foliis, et pelle 19 Libystidis ursæ.
Nox 20 ruit, et 21 fuscis tellurem amplectitur 21 alis,
At Venus 22 haud animo 22 nequidquam exterrita
23 mater,
24 Laurentumque minis et 25 duro 26 mota tumultu,
27 Vulcanum alloquitur, thalamoque 28 hæc 29 conjugis
30 aureo
Incipit, et 31 dictis divinum aspirat amorem.
Dum bello Argolici vastabant 32 Pergama reges
33 Debita, 34 casurasque 35 inimicis ignibus 36 arces,
Non ullum auxilium 37 miseris, non arma 38 rogavi
Artis 39 opisque tuæ: nec te, carissime conjux,
40 Incassumve tuos volui exercere labores:
Quamvis et Priami deberem plurima 41 natis,
Et 42 durum Æneæ flevissem sæpe laborem.
Nunc Jovis imperiis 43 Rutulorum 44 constitit oris.

1 Fere per singulos passus, circa regiam Evandri. 2 Quasi tuta, Caco mortuo. 3 Illo loco, in quo postea erant Romanum forum & Carinæ. 4 Ædificiorum magnificentia, namque ibi Pompeji domus postea, Ciceronis & aliorum. 5 Vico Rom. exstructo ædificiis in morem carinarum inversarum. 6 Sc. *ferias*, id est, domicilia Evandri. 7 Hercules ille monstrorum domitor, victo Geryone & Caco, reversus non dedignatus est subire humilia hæc mina, hanc qualemcunque regiam. Tu quoque tantum Heroa imitatus, imo Deum ipsum, contemnendo opes luxuriosas, noli fastidire tenues, sed lætus succede angustis hisce tectis. Seneca laudato hoc versu, ep. 18. *Nemo*, inquit, *alius est Deo dignus, quam qui opes contempsit.* Et Juv. 11. Sat. Persicum ad frugalem invitans cœnam, *habebis Evandrum, venies Tirynthius, aut minor illo Hospes*, &c. 8 Intravit. 9 Tam modica. 10 Accepit, seu recepit. 11 Ænea. 12 Effice ac ostende factis etiam te dignum, qui pro Deo habearis. 13 Benignus in res modicas. 14 Pulchra Antithesis. Sic Martialis de Domitiano. 4. l. 8. Epigr. *Ingentique tenet pocula parca manu.* Domicilii. 16 Lectisterniis. 17 Sustentatum. 18 Arborum. 19 Ursæ ex Libya. 20 Interea dum cœnarent. 21 Umbris telluris. 22 Non frustra, sed gravi de causa. 23 Æneæ. 24 Latinorum. 25 Difficili sedatu. 26 Commota. 27 Maritum suum. 28 Hunc sermonem. 29 Mariti sui. 30 Pulchro, ornatissimo. 31 Verbis suis. 32 Trojam. 33 Ruinæ & exitio destinata a fatis. 34 Quæ cadere debebant. 35 Inimicorum. 36 Illi. 37 Trojanis. 38 Abs te. 39 Facultatis. 40 Frustra. 41 Paridi præcipue, qui me judicavit forma superare Minervam & Junonem; & Creusæ, quæ Æneæ nupsit. 42 Vix tolerabilem, aut diu duraturum. 41 Populorum Turno subditorum. 41 Constitutus est.

Ergo 1 eadem supplex 2 venio, et 3 sanctum mihi numen
Arma rogo, genitrix nato. Te 4 filia Nerei.
Te potuit lacrimis 5 Tithonia 6 flectere conjux.
Aspice, qui 7 coëant populi, 8 quæ mœnia clausis
Ferrum acuant 9 portis 10 in me, 11 excidiumq. meorum.
12 Dixerat; et 13 niveis 14 hinc atque hinc Diva lacertis
15 Cunctantem amplexu molli fovet. 16 Ille repente
Accepit 17 solitam 18 flammam: notusque medullas
Intravit 19 calor, et 20 labefacta per ossa cucurrit.
21 Non secus atque olim, tonitru cum rupta corusco
22 Ignea rima 23 micans percurrit lumine 24 nimbos.
25 Sensit læta 26 dolis, et formæ conscia conjux.
Tum 27 pater 28 æterno fatur 29 devinctus amore:
Quid caussas petis 30 ex alto? 31 fiducia 32 cessit
Quo 33 tibi, Diva, mei? 34 similis si cura fuisset,
(35 Tum quoque fas nobis Teucros armare fuisset,)
Nec 36 pater omnipotens Trojam, nec 37 fata vetabant
38 Stare, decemque alios Priamum 39 superesse per annos.
Et nunc, si 40 bellare paras, atque hæc tibi mens est;
Quidquid in arte meâ possum promittere 41 curæ,
42 Quod fieri ferro, 43 liquidove potest 44 electro,
Quantum ignes 45 animæque valent; absiste precando

1 *Quæ* prius nihil contra fata molita sum. 2 Ad te. 3 O numen observandum mihi. 4 *Thetis*, Achillis genitrix. 5 Aurora Memnonis mater. Argumentatur Venus ab exemplis minoribus. *Thetis* pro Achille filio impetravit arma a te, item Aurora pro Memnone: ego, quæ sum filia Jovis, & tua conjux non impetrabo? 6 Ut Memnoni, filio ejus, arma fabricares. 7 Congregentur. 8 Supra l. 7. *Quinque adeo magnæ, positis incudibus, urbes Tela novant.* 9 Civitatum. 10 Contra. 11 Destructionem. 12 Venus. 13 Candidissimis. 14 Utrimque. 15 Vulcanum dubitantem, an pro filio ex adulterio concepto, obsequi deberet. 16 Vulcanus. 17 Consuetam illi. 18 Amoris, vel Veneris. 19 Ignis amoris. 20 Mollificata & labentia. 21 Comparatione ostendit, quo pacto calor amoris per ossa Vulcani serpserit. 22 Fissura, aut per fissuram exiliens fulmen, quod per rimas nubium exilit. 23 Resplendens. 24 Nubes ventosas. 25 Percepit Vulcanum amore captum. 26 Fraude sua, id est, artificiosa circumventione. 27 Vulcanus sc. Æneas patris loco futurus. 28 Magno & divino, qualem agnoscunt Dii æterni. 29 Al. *devictus*, id est, obligatus Veneri 30 Ab ovo quasi *Trojani* belli, ab exemplis, longe petitas, & per circumlocutionem, ab excidio *Trojæ*. 31 Quam prius habuisti de me. 32 Recessit. 33 A te. 34 Si similis sollicitudo de armis habendis fuisset tibi prius. 35 *Dum bello Argolici vastabant Pergama reges.* 36 Juppiter. 37 Fata Trojæ mutare non potui, differre potui. 38 Diutius esse 39 Exstare. 40 Bella gerere. 41 Sollicitæ diligentiæ. 42 Et id, *quod*, &c. 43 Puro. 44 Metallo fortissimo. Quoties quinta portio argenti in auro est, *Electrum* vocatur 45 Venti possunt efficere in fabrili arte.

Viribus 1 indubitare tuis. Ea verba 2 locutus
Optatos dedit amplexus, placidumque petivit
Conjugis infusus gremio per 3 membra soporem.
4 Inde, ubi prima quies medio jam noctis 5 abactæ
6 Curriculo 7 expulerat somnum: 8 cum femina 9 primum,
Cui 10 tolerare 11 colo vitam tenuique 12 Minervâ,
13 Impositum cinerem et 14 sopitos suscitat ignes,
Noctem addens operi; famulasque ad 15 lumina longo
16 Exercet penso; castum ut servare cubile
17 Conjugis, et possit parvos 18 educere natos.
Haud secus 19 Ignipotens, nec 20 tempore 21 segnior illo
Mollibus e 22 stratis opera ad fabrilia surgit.
23 Insula 24 Sicanium juxta latus 25 Æoliamque
26 Erigitur 25 Liparen, 27 fumantibus ardua saxis:
28 Quam subter specus, et 29 Cyclopum exesa 30 caminis
Antra 31 Ætnæa 32 tonant, validique 33 incudibus ictus
Auditi 34 referunt 35 gemitum, 36 striduntque 37 cavernis
38 Stricturæ Chalybum, et fornacibus ignis 39 anhelat;
40 Vulcani domus, et Vulcania 41 nomine tellus.
42 Huc tunc 43 Ignipotens cælo descendit ab alto.
Ferrum 44 exercebant 45 vasto 46 Cyclopes in antro,
47 Brontesque, 48 Steropesque, et 49 nudus membra
50 Pyracmon.

1 Diffidere de viribus tuis, id est, desine, precando me, ostendere te incertam de auctoritate, qua valere possis apud me. 2 Vulcanus. 3 Sc. *singula*. id est, placide dormivit in gremio conjugis. 4 Deinde. 5 *Transactæ*. 6 Cursu. 7 Post mediam noctem. 8 Veluti Al. *sum*. 9 Cui præcipuum est. 10 Sustentare, alere. *Bene ac pudice vitam instituit, lana ac tela victum quæritans.* Terent. Andr. 11 Instrumento, quod pensa continet, id est, nendo. 12 *Lanificio*, Minervæ invento, ac opere. 13 Super ignem. 14 Cineribus coopertos. 15 *Lucernarum.* 16 Fatigat stamine. 17 Sui. 18 *Educare* liberos. 19 Vulcanus, Deus ignis. 20 Quo fœmina surgit. 21 Quam fœmina dicta. 22 Ubi Venerem reliquit. 23 Hiera insula Vulcani officina, inter Siciliam & Liparen... 24 Siciliense, id est, inter Ætnam 25... Unam ex Æoliis insulis. 26 Eminet. 27 Ex ardore intrinsecus proveniente. 28 Insulam arduam. 29 Qui fabricam ferrariam invenisse feruntur. 30 Fornacibus. 31 Ignivoma, instar Ætnæ. 32 Vehementem sonitum edunt. 33 Qui super incudes fiunt. 34 Per echo. 35 Ingentem sonum. 36 Ictus sc. malleorum in incudibus. 37 Per cavernas 38 Scintillæ erumpentes e candenti ferro, dum malleis cuditur. 39 Quasi respirat, & anhelitum defessus emittit. 40 Qui locus est domus Vulcani. 41 Nominatur. 42 Huc, id est, ad hanc insulam. 43 Vulcanus. 44 Fabricabant. 45 Valde amplo. 46 Fabri, ejus famuli, unum cyclum, id est, oculum latum in fronte habentes. 47 Unus ex ministris Vulcani qui Jovi cudunt fulmina, a *tonitru* dictos. 48 *A fulgetro* sive *fulgure* sic dictus. 49 Habens membra nuda. 50 Ab *igne*, qui nunquam a calenti igni discedit.

1 His 2 informatum 3 manibus jam parte politâ,
Fulmen erat; toto 4 genitor 5 quæ plurima cœlo
Dejicit in terras: pars 6 imperfecta manebat.
7 Tres imbris 8 torti 9 radios, 10 tres nubis 11 aquosæ
12 Addiderant, 13 rutili 14 tres ignis, et 15 alitis
16 Austri.
Fulgores 17 nunc horrificos, 18 sonitumque, 19 metumque
Miscebant operi, flammisque 20 sequacibus iras.
Parte aliâ Marti currumque, rotasque volucres
21 Instabant, 22 quibus ille viros, quibus excitat urbes:
23 Ægidaque horriferam, 24 turbatæ Palladis arma,
Certatim 25 squamis serpentum 26 auroque 27 polibant,
Connexosque angues, ipsamque in pectore 28 Divæ
29 Gorgona, 30 desecto vertentem 31 lumina collo.
Tollite 32 cuncta, 33 inquit, 34 cœptosque auferte labores,
Ætnæi Cyclopes; et 35 huc advertite mentem.
36 Arma 37 acri facienda viro. Nunc viribus 38 usus,
Nunc manibus 39 rapidis, omni nunc arte 40 magistrâ.
41 Præcipitate moras. Nec plura 42 effatus: at 43 illi
Ocius 44 incubuêre omnes, 45 pariterque laborem
Sortiti. 46 Fluit æs rivis, 47 aurique metallum;
48 Vulnificusque chalybe vastâ fornace liquescit.
Ingentem clypeum 49 informant, 50 unum omnia contra
Tela Latinorum; septenosque 51 orbibus orbes

1 Fabris. 2 Adhuc informe, nondum perfectam habens formam. 3 In manibus. 4 Jupiter, πατηρ ανδρων τε θεων τε, id est, *pater hominumque Deorumque.* 5 Fulmina. 6 Quia nondum absolverant. 7 Grandinis. 8 Constricti & coacti in grandinem. 9 Fulminis. 10 Pluviæ tres. 11 In aquam resolubilis. 12 Commiscuerant prius. 13 Rutilantis & resplendentis. 14 Ignis, seu æstuantis aeris tres. 15 Venti tres. 16 Intelligunt quidam per *Austrum*, Autumnum: per *rutilum ignem*, Æstatem: per *nubem aquosam*, Ver: per *imbrem tortum*, Hyemem. 17 Cum Vulcanus adveniret. 18 Tonitrua. 19 Fulgetraque. 20 Persecutricibus vim prosternendi, qualis est in iratis. 21 Omni cura ac studio fabricabant. 22 Quibus in bello utitur. 23 Scutum sive munimentum pectoris aureum, Jovis aut Palladis proprium, squammoso draconum corio contectum, sic ut extremum ipsius ambitum dracunculi ad limbi aut fimbriæ vicem circumcluderent: in medio habens Gorgonis caput. 24 Ad bellum concitatæ, turbidis oculis torvum intuitæ. 25 In modum squammarum, quas habent serpentes. 26 Squammis aureis. 27 Poliebant. Antique. 28 Quæ penderet de pectore Palladis. 29 Medusam, cujus capilli in angues versi erant. 30 Ense amputato. 31 Oculos, sc. ex indignatione. 32 Omnia hæc. 33 Vulcanus. 34 Al. *ceteros*, qui quotidiana opera exercentur, qui vobis præcipue soliti. 35 Ad hoc quod dicam. 36 Sunt. 37 Strenuo. 38 Utilitas & opus est. 39 Raptim operantibus. 40 Ut utiliter, cito & scienter fiant. 41 Præcipitanter abjicite. 42 Elocutus est Vulcanus. 43 Cyclopes. 44 Operam dederunt. 45 Diviserunt inter se opera. 46 Liquefit ad modum fluentis aquæ. 47 Et ipsum metallum. 48 Vulnera facere solitus. 49 Artificiose faciunt. 50 Qui solus sit. 51 Singulis.

1 Impediunt. 2 Alii ventosis follibus 3 auras
Accipiunt 4 redduntque: alii 5 stridentia tingunt
Æra lacu. 6 Gemit impositis incudibus antrum.
7 Illi inter sese multâ vi brachia tollunt
8 In numerum, versantque 9 tenaci forcipe massam.
Hæc 10 pater 11 Æoliis 12 properat dum 13 Lemnius oris,
14 Evandrum ex humili tecto lux suscitat alma,
Et matutini 15 volucrum 16 sub culmine cantus.
Consurgit senior, 17 tunicâque 18 inducitur artus,
Et 19 Tyrrhena pedum circumdat 20 vincula plantis.
21 Tum lateri atque humeris 22 Tegeæum subligat ensem,
23 Demissa ab lævâ pantheræ terga retorquens.
Nec non et 24 gemini custodes limine ab 25 alto
Procedunt, gressumque 24 canes comitantur 26 herilem.
27 Hospitis Æneæ 28 sedem, et 29 secreta petebat,
Sermonum memor, et promissi 30 muneris 31 heros.
32 Nec minus Æneas se 33 matutinus agebat.
Filius 34 huic Pallas, 35 illi comes ibat Achates:
Congressi jungunt dextras, mediisque 36 residunt
Ædibus, et 37 licito 38 tandem sermone fruuntur.
39 Rex prior hæc:

1 Implicant. 2 Quidam ex illis. 3 Ventos. 4 Acceptos ventos, id est, afflant. 5 *Tingendo* stridere faciunt ferrum aqua. 6 *Tonat*, resonat, quasi gemitum referens. 7 Fabri. 8 In ordinem, ita ut ex alternis ictibus numerus & concentus advertatur: Vide quæ ad hos versus sup. 4. Georg. v. 174. 9 Instrumento, quo ferrum calidum capitur e fornace, fortiter tenenti. 10 Fulminis & fabrorum, & Æneæ paterna affectione obsequens. 11 Quibus Æolus præsidet. 12 Properanter facit. 13 Vulcanus, a *Lemno* insula, in qua a Lemniis excipiebatur, cœlo a Junone dejectus ob deformitatem: nec non præcipitatus a Jove eodem cecidit. Il. α. 14 Redit ab excursu ad intermissam narrationem, id est, ad res Evandri. 15 Præcipue hirundinum. 16 Quæ sub culmine nidificant. 17 Interiore. 18 Habet artus inductos & vestitos. 19 *Thusca*. 20 Calceamenta, quæ ligabant & muniebant. 21 Deinde. 22 Arcadicum: a *Tegea*, urbe Arcadiæ. 23 Pellem pantheræ ab humero lævo demissam revocans ad partem sinistram. 24 Ita Telemachum *αμα δυω κυνες αργοι εποντο*. 2. Odyss. Antiqui ad custodiam corporis canes habebant. 25 Respectu canum; sed respectu regum erant humilia limina. 26 Heri ac domini sui *Evandri*. 27 Quem hospitio exceperat. 28 Cubile. 29 *Locum* remotum a turba, ut illic quietius colloqueretur. 30 Auxilii. Promiserat enim auxiliari Æneæ. 31 *Evander*. 32 Consimiliter. 33 Erigebat se mane surgens. 34 *Evandro*. 35 *Æneæ*. 36 Concident. 37 Quem non nisi fidissimis communicare licebat, & quem illis tuto inter se conferre licebat. 38 Remotis arbitris. 39 Rex loci *Evander* dixit.

1 Maxime Teucrorum 2 ductor, quo 3 sospite nunquam
4 Res equidem Trojæ victas, aut regna fatebor;
Nobis ad belli auxilium 5 pro nomine tanto
Exiguæ 6 vires. 7 Hinc 8 Tusco claudimur 8 amni,
9 Hinc 10 Rutulus 11 premit, et 12 murum circumsonat armis.
Sed tibi ego 13 ingentes populos opulentaque 14 regnis
Jungere castra 15 paro: quam sors inopina salutem
16 Ostentat. 17 Fatis huc te poscentibus affers.
Haud procul 18 hinc saxo incolitur fundata 19 vetusto
Urbis 20 Agyllinæ sedes, 21 ubi Lydia quondam
Gens, bello præclara, 22 jugis 23 insedit Etruscis.
24 Hanc multos florentem annos 25 rex deinde superbo
Imperio et 26 sævis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem 27 infandas cædes: quid facta tyranni
28 Effera! Di capiti ipsius, generique reservent!
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens 29 manibusque 30 manus, atque oribus ora,
Tormenti 31 genus! et 32 sanie 33 taboque fluentes
34 Complexu in misero longâ sic morte necabat.
At 35 fessi tandem 36 cives 37 infanda furentem
Armati circumsistunt ipsumque 38 domumque:
Obtruncant socios; ignem ad 39 fastigia jactant.
40 Ille 41 inter cædes Rutulorum elapsus in agros
42 Confugere, et 43 Turni 44 defendier 45 hospitis armis.

1 Suasorii generi oratio qua consulit *Æneæ Evander*, ut a *Tarchonte*, *Etruscorum* duce auxilium petat. 2 Dux. 3 Incolumi. 4 Imperium: ut supra l. 3. v. 1. *Postquam res Asiæ &c.* 5 Pro tui nominis gloria. 6 Sunt. 7 Ex una parte. 8 *Tiberi* qui per *Etruriam* fluit. 9 Ex altera parte. 10 Populus ferox. 11 Nos. 12 Facit arma sua sonare circum muros nostros. 13 Etruriam, in qua 12. urbes a Tyrrheno conditæ sub præfectis totidem. 14 Per diversa regna. 15 Intendo & meditor. 16 Tibi. 17 Venis ad has oras juxta oracula Etruscis facta. 18 Ab his locis. 19 Antiquo opere: ut, *Templa Dei saxo venerabar structa vetusto*. 20 Agylla, quæ & *Cære* dicitur, urbs Etruriæ. 21 Lydi venerunt in Italiam, Tyrrheno duce, Atys filio, & sederunt in Etruria. 22 In montibus. 23 Sedem cepit. 24 Gentem. 25 Etruscorum. 26 Tyrannicis. 27 Tum detestabiles, ut de iis fari nemo debeat. 28 Immania. 29 Defunctorum. 30 Viventium. 31 O genus cruciatus. 32 Corrupto sanguine mortuorum. 33 Putrido liquore viventium. 34 Tam diu cogebat se complecti, dum vivorum sanguis in tabum converteretur, & defunctorum pus in saniem. 35 Sævitia Mezentii. 36 Ejus. 37 Infandum, infando more, scelere & suppliciis. Hellenismus. 38 Familiam ejus. 39 Culmina domus ejus. 40 Mezentius. 41 Dum socii ejus occiderentur. 42 Confugiebat ad Turnum. 43 Inversa a nostro historia: namque Turnus ad Mezentium confugit. Liv. 1. lib. 44 Defendebatur. 45 Cum jure hospitalitatis erat devinctus.

Ergo omnis 1 furiis 2 surrexit Etruria 1 justis:
3 Regem ad supplicium 4 præsenti 5 Marte reposcunt.
His ego te, Ænea, ductorem millibus addam:
Toto namque fremunt condensæ littore puppes,
6 Signaque ferre jubent: 7 retinet longævus 8 haruspex
9 Fata canens: 10 O 11 Mæoniæ 12 delecta juventus,
Flos veterum virtusque virûm, quos justus in hostem
Fert dolor, et meritâ 13 accendit Mezentius irâ;
Nulli fas Italo tantam 14 subjungere 15 gentem:
Externos 16 optate duces. Tum Etrusca 17 resedit
Hoc acies 18 campo, monitis exterrita Divûm.
Ipse 19 oratores ad me, regnique 20 coronam
Cum 21 sceptro misit, mandatque 22 insignia 23 Tarchon:
24 Succedam castris, Tyrrhenaque regna capessam.
25 Sed mihi tarda 26 gelu 27 sæclisque effœta senectus
Invidet imperium, 28 seræque ad 29 fortia 30 vires.
Natum exhortarer, ni 31 mistus matre Sabellâ
32 Hinc partem patriæ traheret. Tu, cujus et 33 annis
Et 34 generi fata 35 indulgent, quem 36 numina 37 poscunt,
38 Ingredere, ô Teucrûm, atq. Italûm fortissime 39 ductor.
Hunc tibi præterea, spes et solatia nostri,

1 Ira, tumultu juste suscepto. 2 Contra Mezentium. 3 Mezentium. 4 Ne mora intermissus tepescat calor. 5 Bello. 6 Bellica sc. id est, vexilla. 7 Immoratur eos, ne exeant in bella. 8 Tarchon sc. Tyrrhenis asserens quærendum esse ducem externum. 9 Voluntates Deórum sibi revelatas. 10 Verba haruspicis, quæ refert Evander. 11 Hetrusci a Lydis & Mœoniis oriundi, qui sub Tyrrheno, Lydi fratre, duce, hanc Italiæ partem appulsi occuparunt. 12 Ad expeditionem præsentem. 13 Contra se. 14 Subjugare. 15 Rutulorum & Latinorum, quibuscum Mezentius nunc fœdus percussit. 16 Adoptate, diligite. 17 Quievit. 18 Ubi erat. 19 Legatos. 20 Diadema. 21 Virga regali. 22 Cætera ornamenta regalia: ut fasces lictorum, &c. 23 Qui electus erat eorum dux. 24 Ut veniam ad castra, & eam captum Etruriam, in quam Tyrrhenus venit ex Mœonia. 25 Occurrit tacitæ objectioni Evander. Poterat enim quærere Æneas, quare, cum ipse externus esset, sese Tyrrhenis ducem non præstitisset, aut, si ætate prohiberetur, quare Pallantem ipsis non præfecisset. 26 Frigore, imminuto sanguine, gelida senecta novis imperiis inepta. 27 Annis & senio debilitata, exinanita. Sæculum hic 30. annos habere censetur. 28 Tardæ. 29 Gerenda. 30 Invident mihi Imperium. 31 Mistus ex Sabinis genere Italorum Duxerat enim Evander filiam regis Sabinorum. 32 A materna parte esset Italus. 33 Cum respectu ad Evandrum, quia floridus es. 34 Cum respectu ad Pallantem, quia Phrygius. 35 Indulgenter concedit regnum Etruriæ 36 Deorum oraculi. 37 Ad Etruriæ ductum. 38 Procede in bellum. 39 Dux, id est, qui Trojanos atque Italos duces.

1 Pallanta adjungam. Sub te tolerare magistro
Militiam, et grave 2 Martis opus, tua cernere 3 facta
4 Assuescat, primis et te 5 miretur ab annis.
Arcadas huic equites 6 bis centum, 7 robora pubis
8 Lecta dabo; 9 totidemque suo tibi nomine 10 Pallas.
Vix ea fatus 11 erat, 12 defixique 13 ora tenebant
Æneas 14 Anchisiades et 15 fidus Achates,
Multaque 16 dura suo tristi cum corde 17 putabant;
Ni 18 signum cælo 19 Cytherea dedisset 20 aperto.
Namque improviso 21 vibratus ab æthere fulgor
Cum 22 sonitu venit, et ruere omnia 23 visa repente,
24 Tyrrhenusque tubæ mugire per æthera clangor.
25 Suspiciunt: 26 iterum, atq. iterum fragor intonat ingens.
27 Arma inter 28 nubem cæli in regione serenâ
Per 29 sudum 30 rutilare vident, et 31 pulsa 32 tonare.
Obstupuere animis alii; sed 33 Troïus heros
34 Agnovit sonitum, et Divæ promissa 35 parentis.
36 Tum memorat: Ne vero, hospes, ne 37 quære profecto,
38 Quem casum portenta ferant: 39 ego poscor Olympo.
Hoc signum 40 cecinit missuram Diva 41 creatrix,
Si bellum ingrueret, 42 Vulcaniaque arma per auras
43 Laturam auxilio.
Heu! quantæ miseris cædes Laurentibus 44 instant!
Quas pœnas mihi, Turne, dabis! quàm multa sub undas
Scuta 45 virûm, galeasque, et 46 fortia corpora 47 volves,
Thybri pater! 48 poscant acies, et fœdera rumpant.

1 Filium meum. 2 Bellum. 3 Facinora egregia. 4 Sc. *ut*. 5 Propter admirationem imitetur. 6 Ducentos. 7 Fortis corpora juventutis. 8 *Electa*. 9 Alteros ducentos. 10 Sc. *dabit*. 11 *Evander*. 12 In terram. 13 Vultus suos, ut anxii & cogitabundi facere solent. 14 Anchisæ filius. 15 Fidelis Æneæ comes. 16 Adversa. 17 Reputassent, volvissent. 18 Adventus sui. 19 Venus, ab ins. *Citheris*, ad quam orta mari appulit. 20 Disrupto & hiante fulgetris, & tonitribus. 21 Vibrando concussus. 22 Tonitru. 23 Propter concussionem sonitus. 24 A Tyrrhenis & *Lydis* inventus. Cum respectu tamen ad *Etruscos*, ducem externum jam poscentes. 25 Æneas & Achates attoniti. 26 Frequenter sc. ad firmandum omen. 27 Cimbrico bello armorum sonitus auditus cœlo. 28 *Quam* Venus assumpserat. 29 Serenum, purum. 30 Micare. 31 Arma. 32 Sonum tonitrui imitari. 33 Æneas. 34 Prodigio hoc armorum conjicit sibi delata a matre arma contra arma inimica; nec non acies & prælia. 35 Veneris. 36 Deinde Æneas dicit. 37 Doceri. 38 *Qualem* rei exitum hæc portenta & bona omina afferent. 39 *Ego* exigor de cœlo ad hoc bellum. 40 Prædixit se missuram. 41 Mater Venus; quia omnia gignit. 42 A Vulcano, marito suo fabricata. 43 Allatura in auxilium meum. 44 Imminent. 45 Virorum fortium interemptorum. 46 Robusta, dum viverent. 47 Tuas. 48 Permissio Ironica. *Eant* jam Laurentes, vi ac bello rumpant fœdera, quæ cum Latino iniissem, nisi Turnus omnia turbasset; sed non diu impune.

Hæc ubi dicta 1 dedit, solio se tollit ab alto ;
Et primum Herculeis 2 sopitas ignibus 2 aras
Excitat; 3 hesternumque larem , 4 parvosque Penates
Lætus adit : mactant 5 lectas de more 6 bidentes ,
Evandrus 7 pariter , pariter Trojana juventus.
Post 8 hinc ad 9 naves 10 graditur , sociosque revisit :
Quorum de numero , qui 11 sese in bella sequantur ,
Præstantes virtute 12 legit : 13 pars cetera 14 pronâ
Fertur aquâ , 15 segnisque 16 secundo defluit 17 amni ,
18 Nuntia ventura Ascanio 19 rerumque patrisque.
20 Dantur equi 21 Teucris Tyrrhena petentibus arva ;
22 Ducunt exsortem Æneæ , quem fulva leonis
Pellis 23 obit totum , præfulgens unguibus 24 aureis.
Fama volat , parvam subito vulgata per 25 urbem ,
Ocius ire equites 26 Tyrrheni ad limina regis.
Vota metu 27 duplicant 28 matres, 29 propiusque periclo
It timor , et 30 major 31 Martis 32 jam apparet imago.
Tum pater Evandrus 33 dextram complexus 34 euntis
35 Hæret , 36 inexpletum lacrimans , ac talia fatur :
O mihi præteritos referat 37 si Juppiter 38 annos !
Qualis eram, 39 cum primam 40 aciem 41 Præneste sub ipsâ
42 Stravi , 43 scutorumque incendi victor acervos ;
Et 44 regem hac Herilum dextrâ 45 sub Tartara misi :

1 *Æneas.* 2 Sopitos ignes in aris Herculeis. Hypallage. 3 Ignem pridianum , quo pridie ejus diei in sacrificiis Herculis usi erant. 4 Domesticos, pro fortunæ tenuitate modicos. 5 *E* grege electas. 6 Oves , duos annos habentes. 7 Cum *Ænea.* 8 *E*x hoc loco sacrificii. 9 Ubi socii erant. 10 *Æneas.* 11 *E*ligentem *Æneam.* 12 *E*ligit. 13 Sociorum. 14 Defluа. 15 *E*xistens tardior ad bella , aut quia sine remis erant. 16 Defluente. 17 Tibri. 18 Ut veniat annuntiatrix. 19 Gestarum a patre. 20 Ab *E*vandro. 21 *E*lectis illis , qui cum *Ænea* ad Tarchontem in *E*truriam profecturi. 22 Arcades , ministri regis *E*vandri , ducunt ad manum ad *Æneam* , & ad utilitatem ejus equum extra sortem dandum , id est , egregium , eximium supra alios , leonis eximii pelle instratum. 23 Circumdat & operit. 24 Aurum inferentibus , *aut* aureis unguibus arte insertis ; *aut* aureis laminis opertis. 25 Pallanteum. 26 Tarchontis , sc. in *E*truriam. 27 Duplicia faciunt. 28 Arcadum , qui cum *Ænea* profecturi erant. 29 Timent propinquum periculum. 30 *E*videntior. 31 Belli. 32 Cum abirent juvenes. 33 *Æneæ.* 34 Abire parantis. 35 Adhæret ei. 36 Inexplebiliter : quia non poterat se continere a lacrimis. 37 Utinam. 38 Ut talis sim , *qualis eram* , &c. 39 *E*vandrum , ex Arcadia venientem in Italiam , repellere conatus est Herilus rex Prænestinus ; sed ab *E*vandro victus , cæsusque. 40 Italorum, *E*vandrum repellere volentium. 41 *L*atii oppido. 42 Prostravi. 43 Prostratorum hostium. Victores arma , scuta præsertim, eorum , quos vicerant , incendebant ex more & voto. 44 Prænestinorum. 46 Ad inferos.

1 Nascenti cui 2 tres animas 3 Feronia 4 mater
(Horrendum dictu) dederat, terna arma 5 movenda ;
Ter 6 letho sternendus erat : cui 7 tunc tamen 8 omnes
Abstulit hæc animas dextra. et 9 totidem 10 exuit armis.
11 Non ego nunc dulci amplexu divellerer usquam,
Nate, tuo : neque finitimus Mezentius usquam,
Huic capiti insultans, 12 tot ferro sæva dedisset
Funera, 13 tam multis 14 viduâsset civibus 15 urbem.
At vos, ò Superi, et Divûm tu maxime rector
Juppiter, 16 Arcadii quæso miserescite regis,
Et 17 patrias audite preces. 18 Si 19 numina vestra
Incolumem 20 Pallanta mihi, si fata reservant,
Si 21 visurus eum vivo, et venturus in 22 unum,
23 Vitam 24 oro : patiar quemvis 25 durare laborem,
Sin aliquem infandum 26 casum, Fortuna, minaris ;
Nunc, ò nunc liceat 27 crudelem abrumpere vitam,
Dum curæ 28 ambiguæ, dum spes incerta futuri,
Dum te, care puer, mea 29 sera et sola voluptas,
Complexu teneo : 30 gravior ne nuntius aures
Vulneret. Hæc 31 genitor 32 digressu dicta supremo
33 Fundebat · famuli 34 collapsum in 35 tecta ferebant.
Jamque 36 adeo exierat portis 37 equitatus apertis :
Æneas inter primos, et fidus Achates :
38 Inde alii Trojæ 39 proceres. Ipse agmine Pallas
In medio 40 chlamyde, et pictis 41 conspectus in
42 armis;

1 Cum nasceretur. 2 Tres vitas, namque *ter letho sternendus erat* : seq. 3 Dea nemoris Tarracini, Jovis Anxuris uxor : supra 7. lib. 4 *Ejus.* 5 A quo amovenda erant. 6 Morte. 7 Cum solidum robur haberem. 8 Tres. 9 *Etiam tribus.* 10 Corpora. 11 Semper in complexu tuo essem, & tecum proficiscerer, si juvenis essem. 12 Tot bonos cives occidisset. 13 *Quam* multis nunc viduavit. 14 Orbasset, privasset. Horat. Od. 9. l. 1. *aut Aquilonibus Querceta Gargani laborant: Et foliis* viduantur *orni* 15 Suam. 16 Mei, qui rex sum Arcadiæ. 17 *Quas* ego pater pro filio effundo. 18 Si reducem filium sospitem recepturus sum. 19 Vestræ divinæ potestates. 20 Filium meum. 21 *Qui* adhuc videam eum. 22 Locum, cum filio meo. 23 Ad id tempus duraturam. 24 Peto a vobis. 25 Duriter tolerare. 26 Mortem filii : sed male ominato verbo abstinet. 27 *Quæ* crudelis esset si appetat durare usque ad mortem filii. 28 Dubiæ sunt inter spem & metum. 29 Mihi seni, natus, & unigena. 30 Tristior, quam facile pati possem. 31 Evander. 32 In digressione. 33 *Ex* animo elocutus est. 34 Postquam præ dolore conciderat. 35 Regiam. 36 Præcipue, omnino. 37 Cœtus aut classis equitum. 38 Deinde. 39 Principes exierant. 40 In veste militari. 41 Conspicuus, spectabilis. 42 *Quæ* a patre obtinuerat.

1 Qualis, ubi Oceani 2 perfusus Lucifer undâ,
Quem 3 Venus ante alios astrorum diligit 4 ignes,
Extulit 5 os sacrum cælo. 6 tenebrasque resolvit.
Stant pavidæ in muris matres, 7 oculisque sequuntur
8 Pulveream nubem, et fulgentes 9 ære catervas.
Olli per 10 dumos, 11 qua proxima meta viarum,
Armati tendunt. 12 It 13 clamor, et, 14 agmine facto,
15 Quadrupedante putrem sonitu quatit 16 ungula campum.
17 Est ingens 18 gelidum lucus prope 19 Cæritis 20 amnem,
Relligione 21 patrum late sacer: undique 22 colles
23 Inclusêre 24 cavi, et 25 nigrâ nemus abiete cingunt.
Silvano fama est veteres 26 sacrasse 27 Pelasgos,
Arvorum pecorisque Deo, lucumque 28 diemque,
29 Qui primi fines aliquando 30 habuêre Latinos.
Haud procul 31 hinc Tarcho, et 32 Tyrrheni tûta tenebant
Castra 33 locis, celsoque omnis de colle 34 videri
Jam poterat 35 legio, et 36 latis 37 tendebat in arvis.
38 Huc pater Æneas, et 39 bello lecta juventus,
Succedunt, fessique et equos et corpora 40 curant.
At venus * ætherios inter Dea 41 candida * nimbos
42 Dona ferens aderat; natumque in valle 43 reductâ

1 Exierat talis, *qualis*, &c. 2 Lotus. Ex opinione veterum, qui humore ali sidera credebant. 3 Veneris enim stella dicitur. 4 Fulgores. 5 Conspectum tuum venerabilem. 6 Nocturnas: unde *Lucifer*, quod lucem *afferat*, dicitur. 7 Obtutu. 8 Pulverulentam, ex pulvere pedum equorum concitatam. 9 Armis æreis. 10 *Loca* invia. 11 Qua proximum compendium viarum erat. 12 Diffunditur per aera. 13 Se instigantium. 14 Ordine militariter procedentium instituto. *Agmen* enim propriè est multitudo ordinata & incedens. 15 A quadrupedantibus, id est, quaternis pedibus incedentibus facto. 16 Calceus corneus equorum. Quinque perpetui dactyli profectionis celeritatem exprimunt. 17 *Luci* vel grosi descriptio. Totum autem hunc locum diligenter expendit Macrob. Sat. l. 3. c. 3. 18 Frigidum. 19 Urbis Agyllinæ sive Agyllæ. Declinatur *hoc Cære*, *Ceretis*. 20 Minionem fluvium. 21 Majorum. 22 Monticuli. 23 *Lucum* illum. 24 Habentes vallem interjacentem. 25 Umbrosa. 26 Consecrasse, dicasse. 27 Græcos, qui in Italiam venerant. 28 Festum annua celebritate. 29 Pelasgi. 30 Possederunt, id est, qui primi e Gracia advenæ incoluere Italiam. 31 Ab hoc luco. 32 Populi. 33 Munitione locorum. 34 Ab Ænea. 35 *Exercitus* Tyrrhenorum. 36 *Late* se extendentibus. 37 Tentoria habebat. Sic 2. Æn. *Hic Dolopum manus, hic sævus tendebat Achilles.* 38 Ad hunc collem, ubi erat Tarchon. 39 Ad belum electa. Supra *qui sese in bella sequantur, Præstantes virtute legit.* 40 Reficiunt, priusquam ad Tarchontem accederent. * Nubem lucidam. 41 Relucens. 42 Arma a Vulcano fabrefacta. 43 Inter duos colles inclusa.

Ut procul 1 egelido 2 secretum flumine vidit,
Talibus affata est dictis, seque 3 obtulit 4 ultro:
En, perfecta mei 5 promissâ 6 conjugis arte
Munera: ne mox aut Laurentes, nate, superbos,
Aut 7 acrem 8 dubites in prælia 9 poscere Turnum.
Dixit, et amplexus nati Cytherea petivit:
Arma sub 10 adversâ posuit 11 radiantia quercu.
12 Ille 13 Deæ donis et tanto lætus 14 honore,
15 Expleri nequit, atque oculos per 16 singula volvit,
17 Miraturque, interque manus, et brachia versat
18 Terribilem cristis galeam, flammasque vomentem,
19 Fatiferumque ensem, 20 loricam ex 21 ære rigentem,
22 Sanguineam, ingentem, 23 qualis, cum cærula nubes
Solis 24 inardescit 25 radiis, longeque 26 refulget.
27 Tum 28 leves ocreas 29 electro, auroque 30 recocto,
Hastamque, et clypei 31 non ennarrabile textum.
32 Illic res Italas, Romanorumque triumphos,
33 Haud vatum ignarus, venturique inscius ævi,
Fecerat 34 Ignipotens: illic genus omne futuræ
Stirpis 35 ab Ascanio, 36 pugnataque in ordine bella.
37 Fecerat et viridi 38 fœtam 39 Mavortis in antro

1 Multum & eminenter gelido. 2 Procul divisum ab exercitu aliorum. 3 Videndam conspectui ejus. 4 Non requisita. 5 Quam ipse mihi promiserat. 6 Vulcani. 7 Strenuum. 8 Verearis: is enim est elegans hujus verbi usus. Plaut. *Quid istud dubitas dicere?* Sic Cic. *Non dubitat*, inquit, *P. Lentulum æternis vinculis mandare.* 9 Provocare. 10 E regione & ex adverso sita. 11 Resplendentia, & quasi radios emittentia. 12 Æneas. 13 Matris. 14 Quia mater ipsum suo complexu dignata erat: aut, quia tam insignibus armis fulgebat. 15 Satiari videndo. 16 Arma. 17 *Ea.* 18 Cassidem habentem terribiles cristas. 19 Fatalem seu mortiferum Turno & aliis. 20 Thoracem. 21 Squammis æreis. 22 Sanguinei coloris. 23 Talem, qualis est nubes cærulei coloris. 24 Resplendet. 25 Ex adverso incumbentibus. 26 Refulgere videtur. 27 Sc. *miratur & versat.* 29 Munimina crurum polita. 29 Facta ex metallo misto: ubi auro conflatur quinta argenti portio: supra. 30 Iterum fuso. 31 Sculpturam clypei enarratu difficilem. 32 In illo clypeo. Ab hoc loco ad finem usque libri, insigniora quædam Rom. gesta in clypeo cælata exequitur. 33 Peritus artis vaticinandi, & futura præsciens. 34 Vulcanus. 35 Sc. ad Augustum Cæsarem usque. 36 Ut gesta erant. 37 Orditur a conditorum urbis ortu & educatione. 38 Partu levatam, enixam. 39 Martis, id est, ubi erant Martis, filii, Romulus & Remus, ab ea nutriendi.

Procubuisse 1 lupam : 2 geminos 3 huic ubera circum
Ludere pendentes 2 pueros , et lambere 4 matrem
Impavidos : 5 illam 6 tereti cervice reflexam
7 Mulcere alternos , et 8 corpora 9 fingere linguâ.
Nec procul 10 hinc Romam, et 11 raptas sine 12 more
13 Sabinas
14 Consessu caveæ , 15 magnis 16 Circensibus 17 actis ,
Addiderat , 18 subitoque novum consurgere 19 bellum
20 Romulidis , Tatioque seni , 21 Curibusque 22 severis.
Post 23 îdem inter se 24 posito certamine reges
Armati Jovis ante aram , 25 paterasque tenentes
Stabant, et 26 cæsâ 27 jungebant fœdera 28 porcâ.
29 Haud procul 30 inde , 31 citæ 32 Metium 33 in diversa
31 quadrigæ

1 Verane fuerit lupa , an *Laurentia* Faustuli uxor , quæ ob vulgati corporis vilitatem *Lupa* dicta fuit , non conveniunt auctores. Priorem sententiam confirmant Plaut. Cic. 2. de Divinat. Ovid. 3. Fast. Justin. l. 43. Posteriorem refert *Liv.* l. 1. 2 Romulum & Remum. 3 In applausum hujus lupæ. 4 Lupam , quæ tanquam matrem se gerebat , lambere pueros imperterritos : aut , pueros impavidos dulciter sugere lupam pro matre. De expositione geminorum istorum , ac de materno in eos lupæ hujus officio lege Ovid. Fast. 2. 5 Lupam. 6 Rotunda in longum. 7 Placare lambendo. 8 Infantum. 9 Solidare. Allusum ad ursos , qui informi fœtui labendo formam inducere finguntur. 10 Ab hac sculptura jam dicta. 11 A Romulo & cohabitatoribus ejus , postquam a finitimis conjugia impetrare non poterant. Numerus raptarum apud Dionys. est 683. 12 Exemplo , honestate. 13 Virgines & matronas. 14 In loco concavo ubi consederant, in circuitu spectantes ludos. *Cavea* enim est , ubi populus spectat. 15 Magnis Diis institutis , magnisque impensis. Vide Plut. in Romulo. 16 Sc. *ludis*. *Circenses* dicti sunt , quod exhibebantur & fiebant in *Circo*. *Circus* autem locus erat muris septus , in quo equi , pugilesque exercebantur. Vide quæ nos ad Sal. p. 298. b. 17 Cum agerentur , Romulus Circenses ludos simulavit, quando rapuit Sabinas. 18 Et addiderat, &c. 19 Sabinum , quod secutum est ex raptu virginum. 20 Inter Romulidas, Tatiumque senem, Sabinorum regem qui regnavit postea cum Romulo post bellum Sabinum. 21 Inter cives Curienses severos. *Cures* Sabinarum urbium opulentissima fuit: unde *Quirites* dicti putantur, ab *hastis* sc. quas Sabini *Cures* vocabant. Hac urbe natus fuit Numa Pompilius. 22 Quia cæteris quiescentibus, injuriam ulcisci voluerunt , & tria bella cum Romanis gesserunt , ac morum severitatem & disciplinam coluerunt. 23 Romulus & Tatius in acie conciliati interventu Sabinarum. 24 Sedato. 25 Quibus Jovi libabant. 26 Icta & percussa silice. Nam qui fœdus , percutientes porcum , inibant , dicebant , antequam ferirent : *Audi, Jupiter , populum Romanum sic ferito , ut ego hunc porcum ferio: tantoque magis ferito , quanto magis potes , si fœdus non serves* Vide quæ nos ad Sal. p. 355. 27 Inibant , firmabant & sanciebant conjunctiones , pactiones. 28 In sacris potentiores victimæ fœmineæ. 29 Percurrit cætera Romanorum gesta. 30 A jam dicta pictura. 31 Equi paterni trahentes currus , aut currus ipsi concitati & instigati. 32 Metium Suffetium Albanorum regem , qui a Tullo Hostilio in auxilium contra Fidenates accitus , suos in collem subduxit , Rom. victor eum binis quadrigis illigatum discerpsit. 33 In diversas partes.

1 Distulerant, (2 at tu dictis, Albane, maneres!)
3 Raptabatque 4 viri mendacis viscera 5 Tullus
Per sylvam, et 6 sparsi 7 rorabant 8 sanguine 9 vepres.
Nec non 10 Tarquinium 11 ejectum 12 Porsenna 13 jubebat
Accipere, 14 ingentique 15 urbem obsidione premebat:
16 Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
17 Illum indignanti similem, similemque minanti
18 Aspiceres: 19 pontem auderet quod 20 vellere 21 Cocles,
Et fluvium 22 vinclis innaret 23 Clœlia ruptis.
24 In summo custos 25 Tarpejæ Manlius arcis
Stabat 26 pro templo, et 27 Capitolia celsa tenebat,
28 Romuleoque 29 recens 30 horrebat 31 regia culmo.
Atque 32 hic auratis 33 volitans 34 argenteus 35 anser
Porticibus 36 Gallos in 37 limine adesse canebat:
38 Galli per dumos aderant, 39 arcemque 40 tenebant,
Defensi tenebris, et 41 dono noctis 42 opacæ.
43 Aurea cæsaries ollis, atque aurea 44 vestis;

1 Distraxerant, discerpserant. Unde Ovid. 1. Trist. El. 3. *Sic doluit Metius tunc, cum in contraria versus Ultores habuit proditionis equos.* Lege Val. Max. 7. 4. 1. Claud. in Gildon. 254. 2 Tametsi hoc crudele videtur tibi, o Meti, tu stare deberes promissis & fœdere percusso cum Romanis. 3 Distrahere faciebat. 4 Metii. 5 Hostilius. 6 Respersi. 7 Guttatim distillabant. 8 Metii. 9 Sentes. 10 Superbum. 11 Romæ propter superbiam ejus, & Lucretiæ a filio constuprationem 12 Rex Etruscorum Tarquinium regem, Roma ejectum, restituere conatus. 13 Jubere Romanis videbatur ut reciperent. 14 Arctissima. 15 Romam. Historiam hanc scribunt Liv. 2. 10. Dionys. 5. 21. Flor. 2. 12. Eutrop. 1. 11. Sil. 10. 482. 16 Romani, qui ab Ænea descenderant. & præcipue Brutus Collatinus & Tricipitinus in arma ruebant ad tuendam libertatem partam exactis regibus. 17 Porsennam. 18 In clypeo. 19 Sublicium sc. id est, ligneum, Tiberi impositum, ad eam partem, qua Janiculum ab Urbe dirimitur, ea arte constructum, ut trabes sine fulturis eximi possent. *Sublica* autem est palus seu pertica, quæ in aqua defigebatur ad pontis alicujus sustentationem. 20 Divellere & interrumpere securi, ingruentibus hostibus. 21 Horatius. *Cocles* dictus, ab uno oculo, amisso altero hostium telis in trajectu amnis. 22 Custodiis arctis. 23 Virginum Vestalium una, quæ obses Porsennæ data, deceptis custodibus. Tibrim ad suos tranavit equo. 24 In summa clypei parte. 25 Capitolii, a Tarpeja virgine postea denominati. 26 Pro defensione templi Jovis Capitolini. 27 Unde *Capitolinus* dictus est. 28 Sicut Romulus coluerat, & culmis cooperuerat. 29 Paucis annis antea constructa. 30 Horrida & aspera erat. 31 Calabria domus. 32 In Capitolio. 33 Volitanti & alas clangenti similis. 34 Candidus, aut in clypeo argenteus, ut albedinem referret. 35 Galli, cum arcem Capitolinam noctu, admotis scalis, ascendissent, anser clangorem edidit. Quare Manlio primum excitato Romani opem tulerunt. Inde in templo Jovis Capitolini anseris imaginem fecere. 36 Senones. 37 Ingressu. 38 Sc. *nam.* 39 Quam Romulus texerat culmo 40 Parum abfuit, quin tenerent. 41 Beneficio & opportunitate. 42 Valde tenebrosæ. 43 Coma aurei coloris, ut fulva, erat illis. 44 Barba.

1 Virgatis lucent 2 sagulis : tum 3 lactea colla
4 Auro innectuntur. Duo 5 quisque 6 Alpina 5 coruscant
7 Cæsa manu , scutis protecti corpora longis.
Hic 8 exultantes 9 Salios , 10 nudosque Lupercos ,
11 Lanigerosque 12 apices , et lapsa 13 ancilia 14 cælo
15 Extuderat : castæ ducebant sacra per 16 urbem
17 Pilentis 18 matres in 19 mollibus. 20 Hinc procul 21 addit
22 Tartareas etiam sedes , 23 alta ostia 24 Ditis ;
Et 25 scelerum pœnas , et te , Catilina , 26 minaci
Pendentem scopulo , 27 Furiarumque ora trementem ,
28 Secretosque 29 pios : 30 his dantem 31 jura 32 Catonem.
33 Hæc inter 34 tumidi late 35 maris 36 ibat imago
37 Aurea ; sed fluctu spumabant 38 cærula 39 cano :
Et 40 circum 41 argento clari delphines in 42 orbem
Æquora verrebant caudis , 43 æstumque secabant.
In 44 medio classes 45 æratas , 46 Actia bella
Cernere 47 erat : totumque instructo Marte 48 videres
49 Fervere 50 Leucaten, 51 auroque effulgere 52 fluctus.
53 Hinc Augustus 54 agens Italos in prælia Cæsar ,

1 Vario colore ad modum virgarum distinctis. 2 Indumentis militaribus. 3 Candidissima. 4 Torquibus aureis. 5 Singuli quatiunt. 6 Ex arboribus montanis Alpinis sc. 7 Jacula Gallorum , uti pila Romanorum. 8 Cum ancilibus. 9 Sacerdotes Martis , dum ancilia ferrent per urbem salientes. *Salii* (teste Livio 12.) in urbe fuere a Numa constituti , & Marti Gradivo consecrati , qui totidem ancilia per urbem cum saltibus gestabant atque tripudiis : unde & nomen habent. 10 Sacerdotes Panos Lycæi , qui nudi per compita in Lupercalibus discurrebant. 11 Lanam gerentes. 12 Pileos Flaminum & sacerdotum. 13 Clypeos incurvos , quorum unus e cælo delapsus , cum fato Imperii , ad cujus formam & undecim alii effecti , ne internosceretur verus 14 E cœlo. 15 Studiose fecerat in clypeo Vulcanus. 16 Romam 17 Vehiculis , quibus matres sacrificaturæ Cereri , aut alii alicui Deæ , antiqua consuetudine vehebantur. 18 Matronæ. 19 Molliter incedentibus. 20 Ab horum sculptura. 21 Vulcanus. 22 Infernales. 23 Profunda. 24 Plutonis. 25 Sceleratorum conjuratorum , Cethegi & Cornelii Lentuli. 26 Minanti tibi assidue præcipitium. 27 Infernalium. 28 Segregatos. 29 Manes Romanorum piorum dum viverent. Pii dicuntur , qui in Elysiis sunt. 30 Piis. 31 Justa moderamina vitæ. 32 Majorum sc. qui *Censorius* dictus est. 33 Summa & insima : nam Capitolium in summo, & regna Ditis in imo erant. 34 Inflati. 35 Actiaci. 36 Ire videbatur. 37 Ex auro sculpta. 38 Maria. 39 Subalbo. 40 In circuitu. 41 Fulgentes ex splendore argenti. 42 Circuitum. 43 Et dividebant fervorem aquarum. 44 Maris. 45 Ære munitas. 46 Quibus bella depugnata sub Actio , oppido Acarnaniæ maritimo, postmodum inter Augustum & Antonium gesta sunt. 47 Dabatur. 48 Videre posset. 49 Agitari fulgoribus armatorum, aut classibus æratis. 50 Montem in promontorio Epiri. 51 Aureorum armorum & rostrorum reflexu. 52 Juxta Leucaten. 53 Ex una parte erat. 54 Impellens.

1 Cum patribus, Populoque, Penatibus, et magnis 2 Dis,
Stans celsâ in puppi: geminas 3 cui tempora 4 flammas
5 Læta vomunt, 6 patriumque 7 aperitur vertice 8 sidus.
9 Parte aliâ ventis, et Dis 10 Agrippa 11 secundis
12 Arduus 13 agmen agens; 14 cui 15 belli insigne superbum,
Tempora 16 navali fulgent 17 rostrata coronâ.
18 Hinc 19 ope 20 barbaricâ, 21 variisque 22 Antonius armis,
23 Victor ab Auroræ 24 populis et 25 littore rubro
26 Ægyptum, viresque 27 Orientis, et 28 ultima secum
28 Bactra vehit; 29 sequiturque (30 nefas!) 31 Ægyptia conjux.
Una omnes 32 ruere, ac totum spumare 33 reductis
Convulsum remis, 34 rostrisque stridentibus, æquor.
35 Alta 36 petunt: 37 pelago credas innare 38 revulsas
39 Cycladas, aut montes concurrere 40 montibus altos.
41 Tantâ mole viri 42 turritis puppibus instant.
43 Stuppea flamma manu, 44 telisque 45 volatile ferrum
46 Spargitur. * Arva 47 novâ * Neptunia 48 cæde rubescunt.

1 A Cæsare stabant Senatus, & populus, Penates, & Dii magni: Jupiter, Mercurius, Minerva supra l. 3. Vid. Macrob. l. 3. c. 4. Sat. 2 Quos præsentes sculpserat Vulcanus, tanquam Augusti partes tutantes. 3 Augusto. 4 Oculorum. 5 Quod boni exitus signum est. 6 Patris ejus adoptivi Julii Cæsaris. 7 Aperte videtur in summitate galeæ. 8 Cometa, qui Cæsaris mortui simulacro super verticem Romæ publice adjectus fuerat. 9 A latere. 10 Affinis & amicus Augusti. 11 Prosperis, & proxime Augusti auspicia secundis. Namque Augustus dextrum, M. Agrippa, gener ejus, sinistrum cornu classis tuebatur. 12 Erat sublimis. 13 Italorum 14 Agrippæ. 15 Quæ erat ornamentum gloriosum & magnificum belli navalis. 16 Quæ fiebat ex rostris navium victarum, & dabatur ei, qui maritimo prælio primus in hostium naves vi armatus transiluisset. Hæc aurea erat. 17 Quasi rostris navium ornata. 18 Ex adversa parte. 19 Africæ, Ciliciæ, Cappadociæ, Thraciæ, aliisque auxiliis. 20 A Barbaris contracta. 21 Variorum populorum. 22 Marcus Antonius Triumvir. 23 Parthos decem & octo præliis vicerunt. 24 Parthis. 25 Mari Erythræo, quod est inter Ægyptum & Indiam. 26 Populum & potentiam Ægypti. 27 Populi Orientalis. 28 Bactrianos populos ultimos in imperio Antoniano Orientem versus. 29 Exercitum. 30 Contra disciplinam Rom. militiæ & quia peregrina, & maxime repudiata uxore Octavia, sorore Imp. Rom. 31 Cleopatra. 32 Ruere videbantur. 33 Retrorsum ductis. 34 Navium. 35 Profunda maria. 36 Omnes. 37 Per pelagus. 38 A continentibus. 39 Insulas. 40 Altis. 41 Tanto molimine. 42 Turres sive propugnacula habentibus. 43 Radicata in stupa, id est, vili lino. Cæsariani ignitis telis, & Antoniani missilibus pugnabant. 44 Cum telis. 45 Quod ad volatum affixum est. 46 In naves. * Mare. 47 Magna & insolita. 48 Effusione sanguinis.

1 Regina in 2 mediis patrio vocat 3 agmina 4 sistro :
Necdum etiam geminos 5 a tergo 6 respicit 7 angues.
8 Omnigenûmque 9 Deûm monstra , et latrator 10 Anubis,
11 Contra 12 Neptunum, et Venerem , contraq. Minervam
Tela tenent. Sævit medio in certamine 13 Mavors ,
14 Cælatus ferro , * tristesque 15 ex æthere * Diræ ;
Et 16 scissâ gaudens vadit Discordia pallâ :
Quam cum sanguineo sequitur 17 Bellona flagello.
18 Actius 19 hæc cernens arcum intendebat Apollo
20 Desuper : omnis eo terrore 21 Ægyptus , et Indi ,
Omnis Arabs , omnes 22 vertebant terga Sabæi.
Ipsa 23 videbatur ventis 24 regina 25 vocatis
Vela dare , et 26 laxos jam jamque 27 immittere funes.
Illam inter 28 cædes pallentem 29 morte futurâ
30 Fecerat Ignipotens undis et 31 Iapyge 32 ferri ;
33 Contra autem 34 magno 35 mærentem 36 corpore 37 Nilum ,
Pandentemque 38 sinus , et 39 totâ veste vocantem
40 Cæruleum in gremium , 41 latebrosaq. flumina 42 victos.
At 43 Cæsar , 44 triplici invectus Romana 44 triumpho

1 Cleopatra Ægyptiorum regina. Jusserat enim Antonius, ut legiones parerent Cleopatræ. 2 Bellantium. 3 Suorum. 4 Instrumento musico sive crepitaculo æneo Ægyptiorum, quo Ægyptii sacerdotes in Isidis sacris uti solent : quod opponet Poeta buccinæ Rom. *Sistrum* dictum volunt ἀπὸ τοῦ σείειν, i. e. a *quatiendo*, quia concussum, sonorum ederet tinnitum. 5 Qui eam persequebantur a tergo. 6 Nondum videbat mortem sibi imminentem. 7 Aspides, in clypeo a tergo Cleopatræ cælatas : quarum morsu interiisse creditur. 8 Omnigenorum, id est, omnis generis Ægyptus quippe colit canem, felem, lupum, crocodilum, cepam, & alia monstra. *Quis non scit qualia demens Ægyptus portenta colat?* Juven. 15. Sat. 9 Deorum Ægyptiorum. 10 Ægyptiaca lingua dicitur canis, sub cujus forma Mercurius colebatur. 11 Pugnat Antonius, faventibus Diis Ægyptiorum. 12 Quia Augusto favebant. 13 Mars Deus belli. 14 Insculptus in clypeo. * Deæ ultrices vadunt ad ulciscendum Antonium, qui matrimoniale læserat fœdus. 15 Sc. *demissæ*. 16 Divisa per factionem. 17 Dea belli, id est, bellum ipsum. 18 Litoralis, id est, qui in Leucadico litore colebatur ; vel, qui Augusto in Actiaco bello auxiliatus est. 19 Hanc commotionem & aleam belli, quod Mars anceps esset in victoria. 20 Ex alto. 21 Ægyptii. 22 Fugiebant. Sic l. 6. *Pars* vertere terga. 23 In clypei cælatura. 24 Cleopatra. 25 Optatis aut invocatis ad celerem fugam. 26 Ut plus venti suscipiant, & fortius impellantur. 27 Magis & magis. 28 Cadavera suorum. 29 Omine mortis futuræ ; quia tunc primum timere cœperat. 30 Cælarat Vulcanus. 31 Cauro, id est, vento ab Occasu solstitiali, & ex Apulia spirante. 32 Vehi. 33 Vulcanus fecerat e contrario. 34 Septemfluo. 35 Dolentem. Prosopopœia. 36 Fluctus sui. 37 Ægypti fluvium. 38 Allusum ad septem Nili ostia. 39 Exterioribus indiciis suis. 40 In receptacula maris. 41 Occulta, aut de quorum origine dubitatur. 42 Ægyptios suos & reliquos Antonii socios. 43 Augustus. 44 De Dalmatis, de Antonio, & de Alexandrinis. Hinc Sueton. c. 22. *Curules triumphos tres egit, Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum, continuo triduo omnes.*

1 Mœnia , Dis Italis 2 votum 3 immortale 4 sacrabat.
Maxima tercentum totam 5 delubra per Urbem
Lætitiâ , Ludisque 6 viæ plausuque fremebant :
Omnibus in templis 7 matrum chorus , 8 omnibus aræ :
Ante aras terram 9 cæsi 10 stravêre juvenci.
11 Ipse , sedens 12 niveo 13 candentis limine Phœbi ,
14 Dona 15 recognoscit 16 populorum , 17 aptatq. 18 superbis
Postibus : incedunt 19 victæ longo ordine gentes ,
Quam 20 variæ 21 linguis , habitu 22 tam vestis et armis.
Hic 23 Nomadum genus , et 24 discinctos 25 Mulciber 26 Afros ,
Hic 27 Lelegas , 28 Carasque , 29 sagittiferosque 30 Gelonos
31 Finxerat. 32 Euphrates ibat jam 33 mollior undis ,
34 Extremique hominum 35 Morini , 36 Rhenusque 37 bicornis ,
38 Indomitique 39 Dahæ , et 40 pontem indignatus 41 Araxes.
Talia , per clypeum Vulcani, dona 42 parentis
Miratur , * rerumque 43 ignarus * imagine gaudet ,
44 Attollens humero 45 famamque , et fata nepotum.

1 Diruptis enim mœnibus intrabant triumphantes, non portis. 2 Vota in periculis extremis nuncupare solebant imperatores , Augustus templum Apollini. 3 Quod semper duraturum est. 4 In sculpturis clypei. 5 Templa. 6 Compita & trivia. 7 Matronarum supplicantium. 8 In omnibus templis. 9 Mactati ad sacrificium. 10 Æquaverunt corpore suo. 11 Augustus. 12 Marmoreo (cujus meminit Suet. c. 29.) templo Apollinis ab Augusto exstructo in Palatio , marmore advecto a portu Lunæ in Liguria. 13 Resplendentis. 14 In his coronas & aurum. 15 Recenset. 16 Quæ populus in nova templa conferebat. 17 Affigit ea. 18 Magnifice exstructis. 19 Ab Augusto. 20 Incedunt gentes victæ. 21 Loquelis. 22 Sc. *variæ.* 23 Numidarum , Africæ populorum. 24 Veste usque ad talos fluente ; vel , minime accinctos & imparatos ad bellum. 25 Vulcanus : quod omnia *mulceat* ignis. 26 Reliquos. 27 Mysiæ populum. 28 Minoris Asiæ populum. 29 Sagittas , quibus plurimum valent , in bella gerentes. 30 Scythiæ populum. 31 Sculpserat. 32 Mesopotamiæ fluvius. 33 Lentior , quasi sentiens etiam se victum a Cæsare. 34 Sc. *ibant molliores.* 15 Populi Galliæ Belgicæ. 36 Germaniæ fluvius Galliam ab Alemannia disterminans. 37 Ostiis duobus , cognomine altero , altero Vahali in mare exiens. 38 Difficulter domabiles. 19 Scythiæ populus. 40 Quem Xerxes super eum extruxerat : quia disrupit eum rapiditate sua. 41 Armeniæ fluvius sc. ibat mollior, quia se quoque domandum sentiebat ab Augusto. 42 Matris suæ Veneris. * Sculpturis rerum. 41 Et nesciens quas res significarent. 44 Erigens. 45 Gloriam , & res futuras haud dubie posteris suis.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS LIBER IX.

ARGUMENTUM.

ABsente Ænea, et in Tuscia conquirendis auxiliis occupato Turnus a Junone per Iridem admonitus, ne tantam rei bene gerendæ occasionem amitteret, quam proxime ad hostes copias admovet. Qui cum suis se mœnibus continerent, neque æquo loco facerent dimicandi potestatem, ut illis spem omnem fugæ intercluderet, classem exurere conatur. Erat ejus classis materia ex Idææ matris luco cæsa: quapropter matris precibus adductus Jupiter, naves omnes instanti incendio eripuit, et in totidem Nymphas marinas convertit. Post hæc imminente jam nocte, Turnus adversus hostium eruptiones ad oppidi portam excubias disponit: iis Messapum præficit. Interim consultantibus Trojanorum ducibus, quemnam potissimum ad Æneam mitterent, qui de suorum periculo eum faceret certiorem: ultro eam provinciam suscipiunt Nisus et Euryalus, conjunctissimum amicorum par: qui cum urbe emissi, hostium excubias vino somnoque obrutas offendissent, Rhamnentem cum magno Rutulorum numero trucidant eorumque se spoliis exornant. Verum cum, instante jam luce, se recipere conantur, a Volscentis equitibus conspecti, ad sylvas confugiunt. Ibi Euryalus armorum pondere, viæque errore impeditus, in hostes incidit et a Volscente, frustra deprecante Niso confoditur. Nisus quoque, cæso Volscente, et Euryali nece strenue vindicata, multis vulneribus contossus super amici corpus concidit. Capita hastis affixa in castra deferuntur: ubi a Trojanis e mœnibus agnita, ingentem in urbe luctum excitant. Interim Turnus totis viribus hostes oppugnat, magna utrimque strages editur. Ibi Ascanius Numanum, insolentius se jactantem, sagittæ ictu interficit. Pandarus et Bitias successu elati portam recludunt, hostesque subeuntes ingenti cæde propellunt. Ejus rei nuntio accepto Turnus per portam patentem in oppidum irrumpit, Trojanosque in fugam convertit: tandem hostium multitudine circumventus, paulatim cedit ad eam oppidi partem, quam fluvio alluitur, et ut erat armatus, flumen tranans incolumis ad suos revertitur.

1 ATque 2 ea 3 diversâ 4 penitus dum parte 5 geruntur,
6 Irim de cælo misit 7 Saturnia Juno

1 Transitio, quæ hunc librum connectit cum superiori. 2 Quæ in 8. narrata sunt. 3 Remota, in Etruria; ubi jam Æneas... 4.. Longe a castris *extremas Corythi penetravit ad urbes*: mox. 5 Ab Ænea & Evandro, id est, dum Æneas in Etruria comparat auxilia. 6 Deam, arcus cœlestis pedissequam suam. 7 Saturni filia.

1 Audacem ad Turnum. Luco tum forte 2 parentis
3 Pilumni Turnus 4 sacratâ valle 5 sedebat.
Ad 6 quem sic 7 roseo 8 Thaumantias ore locuta est :
9 Turne, quod optanti Divûm 10 promittere nemo
Auderet, 11 volvenda dies, en, attulit 12 ultro.
Æneas, 13 urbe, et sociis, et classe relictâ,
Sceptra 14 Palatini, sedemque 15 petit Evandri.
Nec 16 satis: extremas 17 Corythi 18 penetravit ad urbes:
19 Lydorumque manum, et collectos armat agrestes.
Quid 20 dubitas ? nunc tempus equos, nunc 21 poscere currus.
22 Rumpe moras omnes, et 23 turbata arripe castra.
24 Dixit, et in cælum 25 paribus se sustulit 25 alis ;
Ingentemque 26 fugâ 27 secuit sub nubibus arcum.
28 Agnovit 29 juvenis, 30 duplicesque ad sidera 31 palmas
Sustulit, et tali 32 fugientem est 33 voce secutus :
Iri, 34 decus cæli, quis te mihi 35 nubibus actam
36 Detulit in terras ? 37 unde hæc tam clara repente
Tempestas ? medium video 38 discedere cælum,
39 Palantesque polo stellas. Sequor 40 omina tanta,
41 Quisquis in arma vocas. Et sic effatus ad 42 undam
Processit, summoque hausit de gurgite 43 lymphas,

1 Fortem sine felicitate. 2 Avi sui. Unde infra: *Cui Pilumnus avus*, &c. Fuit enim Turnus Dauni filius, cujus pater fuit Pilumnus. 3 A *pilo*, id est, instrumento, quo aliquid in mortario teritur, sic dictus fuit Saturnus, quod primus docuisse dicatur frumenta in pilo comminuere. 4 Illi. 5 Otiosus. 6 Turnum illic sedentem. 7 Subrubro. 8 Thaumantis filia Iris. 9 Exhortatoria oratio, ad invadenda castra hostium. 10 Quia contra fatum Trojani videntur, per oblatam occasionem Italia posse depelli, & penitus deleri. 11 Se volvens, jam voluta, id est, tempus ipsum. 12 Non requirente te. 13 Nova sc. in morem castrorum exstructa. 14 Palatium & Pallanteum oppidum tenentis. 15 Petiit: ne prima syllaba Evandri corripiatur: cum alias legitur, *petivit*. 16 Est petiisse Evandrum. 17 Arcis Etruriæ, supra l. 3. & 7. 18 Insuper. 19 Etruscorum exercitum. Namque Lydi, Tyrrheno duce in hac Italiæ parte consederant. 20 Veteris invalere castra ? 21 Poscendi. Græcismus. 22 Sic Ovid. Rumpe moram: *nocuit semper differre paratis.* Et Virg. alibi: *Eja age*, rumpe moras, *teque*, &c. 23 Quæ facile turbare potes, aut absente Ænea, auxilio & consilio destituta. 24 Iris. 25 Pleno volatu. 26 Simul cum fugeret. 27 Ipsa suo subvecta arcu. 28 Irim, sive arcum cœlestem & ejus naturam. 29 Turnus. 30 Complicatas. 31 Manus erexit. 32 Irim. 33 Oratione. 34 Ornamentum, propter specimen colorum. 35 Per nubes. 36 Demisit. 37 Sc. *orta est*. 38 Schismate & hiatu divisum aperiri. 39 Tempore locoque non suo apparentes, *vel*, errantes per polum. 40 Prodigia tua. 41 Quicunque es, qui vocas in arma. 42 Fluentem. Hoc genus purgationis erat apud antiquos. 43 Purissimas aquas, quibus vitia purgaret, puriorque ad precandum accederet.

1 Multa Deos orans : 2 oneravitque æthera 3 votis.
4 Jamque omnis campis 5 exercitus ibat apertis,
Dives 6 equûm, dives 7 pictaï vestis et auri.
8 Messapus primas acies, 9 postrema coërcent
Tyrrhidæ juvenes: 10 medio 11 dux agmine Turnus
(12 Vertitur 13 arma tenens, et toto vertice 14 supra est.)
Ceu 15 septem surgens 16 sedatis amnibus altus
17 Per tacitum 18 Ganges, aut 19 pingui flumine Nilus,
20 Cum refluit campis, et jam se condidit alveo.
21 Hic 22 subitam nigro 23 glomerari pulvere nubem
Prospiciunt Teucri, ac 24 tenebras insurgere campis.
Primus ab 25 adversâ 26 conclamat 27 mole 28 Caïcus :
29 Quis 30 globus, ô cives, 31 caligine volvitur atrâ !
Ferte citi 32 ferrum, date tela, 33 scandite muros.
Hostis adest, 34 eja ! Ingenti clamore per omnes
35 Condunt se Teucri portas, et 36 mœnia complent.
Namque ita discedens 37 præceperat 38 optimus armis
Æneas : 39 si qua interea fortuna fuisset,
Neu 40 struere auderent aciem, neu 41 credere 42 campo :
Castra 43 modò, et 44 tutos servarent 45 aggere muros.

1 *Multum*, aut multas res. 2 Multiplicia vota indicat, quæ Diis diversis pro sua & exercitus salute vovit. 3 Promissis, pollicendo, si victoriam consequatur. 4 Post vota & preces Turni. 5 Turni, in 7. descriptus. 6 *Equorum*. 7 Pictæ. Diæresis. 8 *Equum domitor, Neptunia proles*, supra l. 7. 9 Extrema agmina, aut extremas partes exercitus claudunt Tyrrhi filii, magistri pecorum : de quibus supra l. 7. 10 Sc. *in*. 11 Totius exercitus. 12 Versatur, circumvolvitur. 13 Hastalia. 14 *Eminet* supra reliquos. 15 Cum respectu ad Nilum septemfluum, namque unicum Gangis ostium agnoscunt auctores probati, nisi intelligi placeat de fluminibus, quæ recipit Ganges profundus amnis. 16 Compressis. 17 Per profundam altitudinem, vel tacite, post. quam sedati sunt amnes. 18 Indiæ fluvius maximus, secum aureas arenas trahens. 19 Fœcundans & pinguem faciens Ægyptum. 20 Cum ab inundatione recedit, redditque d suo alveo. 21 In hoc Turni exercitu. 22 Repente ortam. A signis adventantium hostium. 23 In globos colligi. 24 Caliginem e pulvere. 25 *Ex* adverso sita. 26 Non interrogans (ipse enim nunciat) sed cum admiratione. 27 Turri speculatoria. 28 Vir Troianus, cujus item meminit in primo. 29 Quantus : admirantis est, non interrogantis. 30 Numerus incedentium in globum collectorum. 31 Cum molimine incedit cum nube pulverulenta & nigra. 32 Arma repulsiva. 33 Al. *& scandite*, alii, *ascendite*. 34 Dicentes eja, id est, se mutuo cohortando. 35 Includunt. 36 Muros, & propugnacula castrorum. 37 Mandaverat. Alludit ad disciplinam Romanæ militiæ, qua severissime animadvertebatur in eos, qui injussu Imperatoris in hostem pugnassent. 38 Rei militaris scientissimus ac peritissimus : id est, sicut decet optimum ducem. 39 Si qui forte oppugnationis aliusve belli casus, se absente, daretur. 40 Instruere. 41 Committere se. 42 Patenti. 43 Solummodo. 44 Tutò munito. 45 Accumulatis terris & vallo.

Ergo, etsi 1 conferre manum pudor iraque 2 monstrat,
3 Objiciunt portas tamen, et 4 præcepta 5 facessunt,
Armatique cavis exspectant 6 turribus hostem.
Turnus, 7 ut ante volans 8 tardum præcesserat 9 agmen,
Viginti 10 lectis 11 equitum 12 comitatus, et urbi
Improvisus adest: 13 maculis 14 quem 15 Thracius albis
Portat equus, cristâque tegit galea aurea rubrâ.
Ecquis erit mecum, juvenes, qui 16 primus in hostem...?
En ait: et 17 jaculum adtorquens emittit in auras,
Principium pugnæ, et campo sese 18 arduus infert.
19 Clamore excipiunt socii, fremituque 20 sequuntur
Horrisono. Teucrûm mirantur 21 inertia corda;
22 Non æquo dare se campo, non obvia ferre
Arma 23 viros, sed castra fovere. * Huc 24 turbidus atque huc
* Lustrat 25 equo 26 muros, aditumque 27 per avia quærit.
28 Ac veluti pleno lupus insidiatus ovili,
Cum fremit ad 29 caulas, ventos perpessus 30 et imbres,
31 Nocte super mediâ; 32 tuti sub matribus agni
33 Balatum exercent: 34 ille asper 35 et improbus 36 irâ
37 Sævit in 38 absentes: collecta 39 fatigat edendi
40 Ex longo * rabies, et 41 siccæ 42 sanguine 43 fauces.
Haud aliter 44 Rutulo, muros et castra 45 tuenti,

1 Cum hostibus insultantibus. 2 Suadet, urget, hortatur eos. 3 Hostibus. 4 Ænea. 5 Faciunt. 6 In propugnaculis factis in extremitatibus castrorum, quæ in morem urbis extruxerant. 7 Prout, secundum quod. 8 Tarde incedens, respectu equitum: *vel*, Turno festinanti tardum visum. 9 Peditum. 10 Electis ex omnibus aliis. 11 Ex equitibus. 12 Stipatus. 13 Albas habens maculas. Sic lib. 5. *quem Thracius albis Portat equus bicolor maculis.* 14 Turnum. 15 E Thracia. 16 Irruat. 17 Respicit mores Romanorum, ubi dux, hasta in fines hostium missa, principium pugnæ dedisse putabatur. 18 Eminens. 19 Rutuli acclamant & applaudunt illi facto, sc. hastæ jactui. 20 Turnum. 21 Ignava, quod non venirent, instructa acie, in pugnam: idque secundum Rutulorum opinionem, quos latebat mandatum Æneæ. 22 Quod non darent & crederent se. 23 Cum viri sint. * Circumspicit vagando in diversos angulos. 24 Turnus commotus ira. 25 In equo. 26 Castrorum. 27 Per loca inaccessa. Insolentiam notat Turni, & furorem, qui per avia quærebat viam. 28 Comparatio, qua clarissime impotentes Turni affectus ob oculos ponuntur. 29 Stabula ovium, ovilia. 30 Dum exspectat aditum. 31 Ultra mediam noctem. 32 Per munimenta caularum. 33 Quo lupum irritant. 34 Sc. *unde.* 35 Effectus. 36 Furore, quia repellitur, aut secluditur. 37 Sævitiam suam acuit. 38 Seclusos a se, & quos rapere negatum. 39 Torquet & urget ipsum. * Fames rabiosa. 40 Sc. *tempore.* 41 Non imbutæ ex longo tempore. 42 Prædarum. 41 Sc. *fatigant ipsum.* 44 Turno, quem lupo comparat. 45 Incipienti.

1 Ignescunt iræ : duris dolor 2 ossibus ardet ;
Quâ 3 tentet ratione aditus , 4 et quâ via clausos
Excutiat 5 Teucros vallo , atque 6 effundat in æquor.
7 Classem , quæ lateri castrorum adjuncta latebat,
Aggeribus 8 septam circum et fluvialibus 9 undis,
10 Invadit : 11 sociosque incendia poscit ovantes :
Atque manum 12 pinu flagranti fervidus implet.
Tum verò 13 incumbunt ; 14 urget præsentia Turni :
Atque omnis facibus 15 pubes 16 accingitur 17 atris.
18 Diripuêre 19 focos : 20 piceum fert fumida lumen
Tæda , et 21 commistam 22 Vulcanus ad astra 23 favillam.
24 Quis Deus, ô Musæ , tam 25 sæva incendia 26 Teucris
Avertit ? tantos ratibus 27 quis 28 depulit ignes?
Dicite. 29 Prisca fides facto , 30 sed fama perennis.
Tempore quo primum Phrygiâ 31 formabat in Idâ
Æneas classem , et pelagi petere alta parabat ;
Ipsa Deûm fertur genitrix 32 Berecynthia , magnum
Vocibus his affata Jovem : Da , nate , petenti ,
Quod tua cara 33 parens * domito te poscit * Olympo.
34 Pinea sylva 35 mihi , multos 36 dilecta per annos ,
37 Lucus in 38 arce fuit 38 summa , 39 quo sacra
40 ferebant ,
41 Nigranti 42 piceâ trabibusque obscurus 43 acernis :
44 Has ego 45 Dardanio juveni , quum classis egeret ,
46 Læta dedi : nunc 47 sollicitam timor 48 anxius angit.

1 Ignitæ fiunt & incenduntur. 2 Medullas usque penetrant. 3 Cogitanti , quo modo moliatur.. 4 Et qua ratione via aliqua eliciat aut excutiat Troas castrorum vallo: proinde init consilium incendendæ classis. 5 Quos ovibus , intra caulas conclusis , comparat. 6 Effusum venire cogat in aciem & campum planum ad pugnandum. 7 Cohortem Teucrorum. 8 Circumseptam , id est , circumcinctam. 9 Nimici. 10 Hoc cogitans , Turnus invadit. 11 Et exposcit a sociis lætis ignem, id est , ut immittant faces incendia facturas. 12 Face pingui & resinosa , quam in naves torqueat. 13 Rutuli combustioni navium. 14 Instigat eos. 15 Juventus Rutulorum. 16 Expedite instruitur , armatur. 17 Fumosis ex pice. 18 Rutuli sc. quia Turnus poposcerat ignem. 19 Ignes Continens pro contento. 20 Quale ex pice fit. 21 Fuligine picea. 22 Incendium , vel ignis. 23 Flammulam. 24 Rem incredibilem narraturus , invocat Musas Poeta. 25 Magna & violenta. 26 A navibus Trojanorum. 27 Sc. *Deus*. 28 Cybele depulit ignes e ratibus. 29 Factum hoc est valde antiquum , & ita obscurum. 30 Sed tamen fama est per annos durans & constans. 31 Formare parabat : non enim in Ida , sed in Antandro facta. 32 Cybele , quæ in *Berecyntho* , Phrygiæ monte , colitur. 33 Ego. * Postquam cœli dominus effectus es. 34 In qua plurimæ pinus nascuntur. 35 A me. 36 Pinus Magnæ matri sacra. 38 Ut sit mihi lucus consecratus. 38 Summo cacumine Idæ montis , quæ Gargara dicuntur. 39 Ad quem lucum. 40 Phrygii. 41 Ad nigredinem tendenti. 42 Arbore. 43 Ex acere arbore. 44 Arbores. 45 Æneæ. 46 Lubens & volens. 47 Quia scivit classem Æneæ appetendam ignibus. 48 Anxietatem afferre solitus.

1 Solve metus, atque hoc precibus sine posse parentem,
2 Neu cursu quassatæ ullo, neu turbine venti
3 Vincantur. 4 Prosit nostris in montibus 5 ortas.
6 Filius huic contra, 7 torquet qui sidera mundi:
O genitrix, 8 quo fata 9 vocas? aut quid petis 10 istis?
11 Mortaline manu factæ 12 immortale carinæ
12 Fas habeant? 13 certusque incerta pericula lustret
Æneas? cui * tanta Deo permissa * potestas?
14 Immo, ubi 15 defunctæ 16 finem portusque tenebunt
Ausonios, 17 olim quæcumque evaserit 18 undis,
19 Dardaniumque ducem Laurentia vexerit 20 arva,
Mortalem 21 eripiam formam, magnique jubebo
Æquoris esse Deas: qualis 22 Nereïa Doto,
Et Galatea secant spumantem pectore pontum.
23 Dixerat; idque 24 ratum 25 Stygii per flumina fratris.
Per pice 26 torrentes, atrâque voragine 27 ripas,
28 Annuit; et totum nutu tremefecit 29 Olympum.
Ergo aderat 30 promissa dies et tempora Parcæ
Debita complêrant, cum Turni 31 injuria 32 matrem
Admonuit 33 ratibus sacris depellere 34 tædas.
35 Hic primum 36 nova lux oculis offulsit, et ingens
Visus 37 ab aurorâ 38 cælum transcurrere 39 nimbus,
40 Idæique 41 chori; 42 tum vox 43 horrenda per auras
44 Excidit, et Troum, 45 Rutulorumque agmina complet.

1 Exime mihi timorem, libera me hoc metu. Petitio. 2 Ne interecat classis pinea. 3 Trabes, quæ sacræ mihi sunt. 4 Ipsis. 5 Ortas esse in loco meo. 6 Jupiter respondet. 7 Sustinet, regit. id est. cui est rerum omnium potestas. 8 In quam conditionem 9 Trahis, ut contra fatorum ordinationem, corruptibiles arbores non corrumpantur. 10 Pro illis vilibus rebus. *aut*, istis precibus. 11 Ab hominibus, qui mortales sunt. 12 Jus immortalitatis, id est, petis ne ut immortales sint? 13 Securus eventuum & periculorum; quia potius qui navigat, incertus certa adit pericula. * Ex mortali facere immortalem. 14 Quinimo id potius faciam 15 Liberatæ munere navigandi vehendique Æneam. 16 Navigationem. 17 Aliquando, tempore futuro, post sepennales errores. 18 Ab undis, a procellis. 19 Æneam 20 Sc. *ad*. 21 Ei. 22 Nerei filia. 23 Jupiter. 24 Firmum esse. 25 Styga Plutonis, per quam non poterant Dii pejerare. l. 6. *Dii cujus jurare timent & fallere numen.* 26 Ardentes. 27 Per Stygias paludes. Confirmat autem promissum juramento peculiari. 28 Nutu significat. 29 Cœlum. 30 Tempus solvendi promissum, sive quo naves, munere suo defunctæ, salvum Æneam in Italiam perduxissent. 31 Violentia injusta 32 Deorum sc. id est Cybelen. 33 Sacratis arboribus factis. 34 Faces ex tædis factas. 35 In hac exustione navium, aut hoc loco dicto. 36 Magnus & insolitus nimbus Deorum. 37 Incipiens ab Oriente. 38 Aerem. 39 Nubes splendore insignis, in qua Cybele, & Phrygiæ Deæ comites. 40 Qui sunt in tutela matris Deorum. 41 Sc. *visi sunt*. 42 Insuper. 43 Metuenda. 44 Ex nimbo. 45 Populorum Turni.

1 Ne trepidate 2 meas, Teucri, defendere naves,
Neve 3 armate manus: maria 4 ante exurere Turno,
Quam 5 sacras dabitur 5 pinus. 6 Vos ite solutæ,
Ite, 7 Deæ pelagi; 8 Genitrix jubet. Et 9 sua quæque
Continuo 10 puppes abrumpunt 11 vincula ripis,
Delphinûmque 12 modo demersis æquora rostris
Ima petunt. 13 Hinc virgineæ (mirabile monstrum)
(Quot prius 14 æratæ steterant ad littora 15 proræ)
16 Reddunt se totidem facies, 17 pontoque feruntur.
Obstupuêre animis Rutuli: conterritus 18 ipse
Turbatis Messapus equis: 19 cunctatur et amnis,
Rauca sonans, 20 revocatque pedem 21 Tiberinus ab alto.
At 22 non audaci cessit fiducia Turno:
Ultro 23 animos 24 tollit dictis, atque 25 increpat ultro:
26 Trojanos hæc monstra petunt: his 27 Juppiter ipse
28 Auxilium solitum eripuit: 29 non tela, nec ignes
Exspectant 30 Rutulos. 31 Ergo maria 32 invia Teucris,
Nec 33 spes ulla fugæ. 34 rerum pars altera 35 adempta est.
Terra autem 36 in nostris manibus; 37 tot millia gentes
38 Arma ferunt Italæ. 39 Nil me fatalia terrent,
Si qua Phryges præ se 40 jactant 41 responsa Deorum.
Sat 42 fatis, 43 Venerique 44 datum, tetigêre quod arva
Fertilis 45 Ausoniæ Troës. Sunt et mea contra

1 Ne festinate cum timore. Loquitur Cybele. 2 Mihi propter pinus sacratas. 3 Ad defensionem. 4 Citius, facilius. 5 Naves e pinibus sacris mihi ædificatas. 6 Adhuc naves. 7 Transformatæ in Deas pelagi: lege Ovid. 14. Met. 8 Deorum. Verba hæc sunt vel Cybeles, vel Poetæ. 9 Vincula 10 Naves, incipientes a puppibus Nymphæ fieri. 11 Retinacula. 12 More. 13 Emergentes ex aquis. 14 Rostris æreis armatæ. 15 Naves. 16 Exhibent. 17 In mare. 18 Etsi Neptuni esset filius. 19 Fixus manet. 20 Non audet influere altum mare, id est, Tyrrhenum mare, in quod se Nymphæ, ex navibus factæ, receperant. Sic 8. l. *refluitque exterritus amnis*; de eodem Tibri. 21 Deus, id est, Tiberis. 22 Animositas non amota est a Turno audace. 23 Suorum obstupescentium. 24 Erigit verbis consolatoriis. 25 Redarguit eos. 26 Portenta hæc Trojanos spectant, eorum perniciem prædicunt, malum Trojanis portendunt. 27 Quem dicunt profectionis suæ auctorem. 28 Quia non poterunt amplius navibus aufugere, ut hactenus aufugerunt. 29 Non exspectant Trojani, ut Rutulorum telis, aut ignibus pereant, qui jam navium amissione perierunt, id est, debent jam non exspectare, sed vereri. 30 Rutulorum manibus immissos. 31 Quia naves ablatæ sunt. 32 Sunt inaccessibilia. 33 Est eis relicta, id est, fugere non poterunt. 34 Auxiliorum, sc. beneficium navigationis, facultas navigandi. 35 Amissis navibus. 36 In nostra est potestate, nobis paret. 37 Copiæ & auxilia recensita supra l. 7. Al. *gentis*. 38 Contra tam paucos. 39 Nihil moveor, quod fatale eis fuerit in Italiam pervenire. 40 Quasi confingant ista. 41 Oracula. 42 Trojanorum. 43 Petitioni Veneris. 44 Concessum est. 45 Italiæ.

Fata 1 mihi, 2 ferro 3 sceleratam exscindere gentem,
4 Conjuge præreptâ : nec 5 solos 6 tangit 7 Atridas
Iste dolor, solisque licet 8 capere arma 9 Mycenis.
10 Sed periisse semel satis est. Peccare fuisset
Ante satis, penitus modò non genus omne perosos
Femineum : quibus hæc 11 medii fiducia 11 valli,
12 Fossarumque moræ, 13 lethi discrimina parva,
Dant 14 animos. At non viderunt 15 mœnia Trojæ,
Neptuni fabricata manu 16 considere in ignes?
17 Sed vos, ô 18 lecti, ferro 19 qui scindere 20 vallum
Apparat, et mecum invadit 21 trepidantia castra?
22 Non armis mihi Vulcani, 23 non mille carinis.
Est opus 24 in Teucros. 25. Addant se 26 protinus omnes
Etrusci socios : 27 tenebras, et 28 inertia furta
29 Palladii, 30 cæsis summæ custodibus 31 arcis,
Ne timeant; nec 32 equi 33 cæcâ condemur in alvo.
34 Luce, 35 palam certum est igni 36 circumdare muros.
Haud sibi cum Danais 37 rem faxo et 38 pube Pelasgâ
Esse putent, decumum 39 quos 40 distulit Hæctor in annum.

1 Faventia mihi. Trojanorum fatis vicissim sua opponit sc. ut gentem Trojanam in hac ipsa terra deleat, quæ aliena præripit conjugia. 2 Gladio. 3 Impiam, conjugii violatricem. 4 Sponsa Lavinia. 5 Etiam me tangit. 6 Lædit. Ter. *Quo pacto Rhodium* tetigerim *in convivio.* 7 Menelaum, cui ablata fuit Helena uxor. 8 Contra raptorem conjugis. 9 Populis Menelai. Mycenæ patria Agamemnonis. 10 Verum dicent Trojani, se satis punitos propter Helenæ raptum a Paride factum. Resp. desiissent ergo peccare : didicissent odisse potius fœminas omnes, quam vel unam rapere : quod quia in Lavinia faciunt, iterum pereant. 11 Quia vallum habent intermedium, quo a nobis eripiuntur. 12 Dilationes, quas fossæ faciunt. 13 Parvæ distantiæ a morte. 14 Fiduciam. 15 A Majori ad Minus. 16 Æn. 1. *Tum vero omne mihi visum* considere in ignes *Ilium.* 17 Exhortatur ad oppugnandum. 18 Viri delecti ad militiam. 19 Vestrum. 20 Castrorum Trojanorum munitionem. 21 Infirma, aut Trojanorum trepidantium metu. 22 Non mihi, ut Achilli, opus est πανοπλια Vulcaniisque armis : satis ensis erit. 12. Æn. 23 Ut Græcis, Trojam expugnaturis. 24 Ad excidium Trojanorum. 25 Hoc propter Evandri, Tarchontis, Thuscorumque auxilia. 26 Porro tenus, id est, circumquaque, aut statim. 27 Non est, quod timeant, ne per tenebras, & noctu capiantur, quod tempus maxime est opportunum insidiis. 28 Quæ inertibus, non strenuis viris, conveniunt. 29 Quibus Ulysses cum sociis Palladium ex arce Trojana sustulit. 30 Per insidias interemptis. 31 Illi. 32 Lignei. 33 Tenebrosa, id est, non insidiis, ut Græci, rem agemus. Victoria non dolo, sed virtute paranda est. 34 Ergo non per tenebras. 35 Ergo non per inertia furta. 36 Obsidere. 37 Militarem, id est, bellum. 38 Q. d. ignava respectu nostri. 39 Danaos & Pelasgos. 40 Dimovit a patria & victoria, aut extendit in castris versantes.

Nunc adeo, 1 melior quoniam pars 2 acta diei,
Quod superest, læti bene gestis corpora rebus
3 Procurate, viri; et 4 pugnam 5 sperate parati.
6 Interea vigilum excubiis 7 obsidere 8 portas
Cura datur Messapo, et 9 mœnia cingere 10 flammis.
Bis septem, Rutulo 11 muros qui 12 milite servent,
Delecti: ast illos centeni 13 quemque sequuntur
14 Purpurei cristis juvenes auroque 15 corusci:
Discurrunt, 16 variantque vices, 17 fusique per herbam
Indulgent vino, et 18 vertunt crateres 19 aënos.
20 Collucent ignes: noctem 21 custodia ducit
Insomnem ludo.
Hæc 22 super e vallo prospectant Troës, et armis
23 Alta 24 tenent: nec non 25 trepidi formidine 26 portas
Explorant, 27 pontesq. et 28 propugnacula 29 jungunt:
Tela 30 gerunt. 31 Instant Mnestheus 32 acerque Serestus:
33 Quos pater Æneas, si quando 34 adversa 35 vocarent,
Rectores 36 juvenum, et 37 rerum dedit esse magistros.
Omnis 38 per muros 39 legio, 40 sortita periclum,
Excubat, 41 exercetque vices, quod cuique 42 tuendum est.
Nisus erat portæ custos, 43 accerrimus armis,
44 Hyrtacides: comitem Æneæ quem miserat 45 Ida
Venatrix, 46 jaculo celerem 47 levibusque sagittis:
Et 48 juxta comes 49 Euryalus, quo pulchrior alter

1 Major, aut magis opportuna. 2 Transacta. 3 Reficite. 4 Contra Trojanos. 5 Refecti affectate, aut cum spe exspectate invasionem Teucrorum. 6 Dum se reficiunt. 7 Obsidendi. Enallage conjugationis. 8 Novæ Trojæ aut castrorum Trojanorum. 9 Vallum castrorum cingendi. 10 Accensis ab excubitoribus. 11 Castrorum. 12 Multitudine militum. 13 Quemlibet centurionum. 14 Habentes in galeis cristas purpureas. 15 Fulgentes. 16 Per vices succedunt vigiliis, primæ, secundæ, tertiæ. 17 Dispersi. 18 Funditus ebibunt. 19 Æreos. 20 In castris & custodia. 21 Milites, qui excubabant, traducunt ludendo noctem sine somno. 22 Desuper. 23 Propugnacula. 24 Defendunt. 25 Trepidantes & festinantes. 26 An satis firmiter clausæ atque munitæ sint. 27 Ligneos, quos sursum trahunt. 28 Pinnas ferro munitas, quibus hostem arceant. 29 Portis. 30 Ad muros. 31 Operi. 32 Vir strenuus. 33 Duos. 34 Sicut hostium oppugnationes & obsidiones. 35 Exigerent eorum præsidium. 36 Al. *juveni*, id est, Ascanio, prospectores, consultores, institutores, præsides. 37 Gerendarum. 38 In circuitu murorum. 39 Exercitus. 40 Sorte divisa ad pericula depellenda. 41 Per vices excubat. 42 Defendendum est. 43 Maxime strenuus in rebus bellicis. 44 Hyrtaci filius. Describit Nisum a parente, studioque jaculandi. Nisus & Euryalus numerantur inter amicorum paria, ut Pylades & Orestes & alii. 45 Mons Phrygiæ, patria & parens venatorum opt. inter alios Nisus: aut, *Ida*, mater ejus. 46 Quia solum jaculum portare solebat. 47 Non ponderosis. 48 Nisum. 49 Erat.

Non fuit 1 Æneadûm , 2 Trojana neque induit arma :
Ora puer 3 primâ signans intonsa 4 juventâ.
5 His amor 6 unus erat, pariterque in bella ruebant :
Tum quoque 7 communi portam statione tenebant.
Nisus 8 ait, Dine hunc 9 ardorem 10 mentibus addunt,
Euryale? 11 an sua cuique Deus fit 12 dira cupido ?
Aut pugnam , aut aliquid jam dudum invadere magnum
Mens 13 agitat mihi : 14 nec placidâ contenta quiete est.
Cernis , quæ Rutulos 15 habeat fiducia rerum.
16 Lumina rara micant : somno vinoque 17 sepulti
Procubuêre : silent late loca. Percipe 18 porro ,
19 Quid dubitem , et quæ nunc animo sententia surgat.
Ænean 20 acciri omnes 21 populusque patresque
Exposcunt ; mittique 22 viros , qui 23 certa reportent.
24 Si tibi , quæ posco, promittunt (nam mihi facti
Fama sat est) 25 tumulo 26 videor reperire sub illo
Posse viam ad muros et 27 mœnia Pallantea.
Obstupuit magno 28 laudum percussus amore
Euryalus : 29 simul his 30 ardentem affatur 31 amicum:
Mene igitur socium summis adjungere 32 rebus ,
Nise , 33 fugis ? solum te in tanta pericula 34 mittam ?
Non 35 ita me genitor 36 bellis assuetus Opheltes
37 Argolicum terrorem inter Trojæque labores

1 Æneadarum , id est , inter Æneadas. 2 Neque omnium , qui Trojana induerunt arma.alius quispiam pulchrior fuit 3 Imberbia & lævia. 4 Lanugine & erumpente barba insigni 5 Duobus . 6 Uniformis. 7 Deputati ad standum pro portis in eodem loco. 8 Ad Euryalum. 9 Vehementem affectum ad aliquid novi perficiendum. 10 Nostris. 11 An suam quisque cupiditatem magnam pro Dei instinctu habet? 12 Vehemens & magna. 13 Meditatur. 14 Nec mens potest quiescere, etiamsi quiescere coner. 15 Teneat. 16 Nocturnorum ignium. 17 Sepulti , obruti. 18 Profundius. 19 Quid mihi , varia in animo versanti , deliberetur tandem fixum sedeat. 20 Advocari ad nos. 21 Alludit ad Romanorum consuetudinem apud quos primum populus jubebat, deinde patres fiebant auctores. 22 Aliquos. 23 Renuncient , quid certi de hac re sit. 24 Propositio consilii. Si proceres Trojani tibi se soluturos promiserint , quasi poscam expeditionis hujus præmia : nam mihi facti fama sat est. Rationes enim postea reddit tres, cur Euryalum non admissurus comitem , sibi superesse velit. 25 Colliculo. 26 Mihi. 27 Ad Evandrum , ubi Æneam esse putabat. 28 Quia laus erat , per medios hostes ivisse ad Æneam. 29 Cum obstupesceret. 30 Cupidine gloriæ. 31 Nisum. 32 Quas paras. 33 Renuis ? 34 Mitti sinam ? 35 Ut me socium fugere debeas. 36 Commendat patrem a virtute militari. 37 Inter bella , quæ Græci Trojanis inferebant , natum educatumque. Ter. *Quicquid peperisset , decreverunt tollere.* Nati enim infantes & ab obstetrice sublati , protinus nudi in terra statuebantur : Deorumque auxilium nascenti invocabatur. Inde a patribus tollebantur. Qui autem non tollebatur , pro abdicitio & projectitio habebatur.

Sublatum erudiit : nec tecum 1 talia gessi ,
Magnanimum Æneam , et 2 fata extrema secutus.
Est hic , est 3 animus 4 lucis contemtor , et 5 istum
Qui 6 vitâ bene credat emi , 7 quo tendis , honorem.
8 Nisus ad 9 hæc : Equidem de te nil 10 tale verebar :
Nec 11 fas ; 12 non. 13 Ita me 14 referat tibi magnus 15 ovantem
Juppiter, aut 16 quicumque oculis hæc adspicit 17 æquis.
Sed si quis (18 quæ multa vides 19 discrimine tali)
Si quis in 20 adversum rapiat casusve , Deusve ,
Te 21 superesse velim : tua 22 vitâ dignior 23 ætas.
24 Sit , qui me 25 raptum 26 pugnâ , 27 pretiove redemtum
28 Mandet humo 29 solitâ : aut , si qua 30 id fortuna vetabit ,
31 Absenti 32 ferat 33 inferias , 34 decoretque 35 sepulchro.
Neu 36 matri miseræ tanti sim caussa doloris :
Quæ te sola , puer , multis e 37 matribus 38 ausa ,
Persequitur , magni 39 nec mœnia curat Acestæ.
40 Ille autem : Caussas nequidquam 41 nectis inanes ,
Nec mea jam mutata loco sententia 42 cedit.
43 Acceleremus , ait. 44 Vigiles simul excitat. Illi
45 Succedunt , servantque 46 vices : 47 statione 48 relictâ ,

1 Ut me comitem fugias. 2 Usque ad fatalem terram. 3 Meus est. 4 Vitæ , præ gloria , id est , non curo mori. 5 Tuum , & a te modo contemptum. 6 Vitæ pretio. 7 Ad quem properas. 8 Respondit. 9 Euryali verba. 10 Quale tu suspicaris in præsentia , id est , satis confidebam virtuti & animositati tuæ. 11 Æquum erat de te quicquam dubitare. 12 Non fas est. 13 Quod sentio , dico. 14 Reducat. 15 Mediocri victoria lætantem. 16 Deus. 17 Favorabilibus. 18 Qualia pericula. 19 In periculo tali , quale est , per medios hostes viam captare. Solet enim rebus , præclare cœptis , raro fortuna respondere. 20 Rem adversam , id est , mortem. 21 Supervivere post mortem meam. 22 Quam mea. 23 Est. 24 Ut sit. 25 Morte. 26 Inter pugnandum. 27 Sicut Achilles Hectoris corpus reddebat. 28 Sepeliat. 29 Ubi cæteri sepeliuntur : vel , more solito debitoque exequiarum munere. 30 Me habere legitimam sepulturam. 31 Mihi , id est , ut sit aliquis , *qui*, &c. 32 Inferebantur autem sacris hisce mortuorum , mel , lac , oleum , vinum , sanguis , comæ. 33 Sacrificium inferis placandis fieri solitum. 34 Et qui ornet me. 35 Sc. *inani* , id est , cenotaphio. 36 Tuæ. 37 Trojanis , quæ in Sicilia manserant. 38 Mare iterum ingredi. 39 Nec cum reliquis matribus remansit in urbe , ab Acesta , rege Siciliæ , condita donataque Trojanis : ut l. 5. 40 Euryalus respondit. 41 Ingeris nihil in me profuturas. 42 Mutabitur , neque cedet a statione sua. 43 Properemus ad conceptum facinus. 44 Qui officio vigilandi addicti erant. 45 Quia Euryalus & Nisus vigiles erant : ideo illi successere. 46 Officium vigilandi. 47 Loco , vigilibus ad excubias agendas assignato. 48 Ab Euryalo.

1 Ipse comes Niso graditur, 2 regemque requirunt.
Cetera per terras omnes animalia 3 somno
Laxabant curas, et corda 4 oblita laborum:
5 Ductores Teucrûm 6 primi, et delecta juventus,
Consilium 7 summis regni de rebus habebant:
Quid facerent, quisve Æneæ 8 jam 9 nuntius esset.
10 Stant longis 11 adnixi 12 hastis, et scuta tenentes,
Castrorum et 13 campi 14 medio. Tum Nisus et una
Euryalus 15 confestim 16 alacres 17 admittier orant:
18 Rem magnam, pretiumque 19 moræ 20 fore. Primus Iülus.
Accepit 21 trepidos, ac Nisum 22 dicere jussit.
Tum 23 sic Hyrtacides: 24 Audite ô mentibus æquis,
Æneadæ; neve hæc nostris 25 spectentur ab annis,
Quæ 26 ferimus. 27 Rutuli somno vinoque 28 soluti
29 Procubuêre. 30 Locum 31 insidiis conspeximus ipsi,
Qui patet in bivio 32 portæ, quæ proxima ponto.
33 Interrupti 34 ignes, aterque ad sidera 35 fumus
Erigitur. 36 Si fortunâ permittitis uti,
37 Quæsitum Ænean ad mœnia Pallantea.
Mox hic cum spoliis, ingenti cæde 38 peractâ,
39 Affore cernetis: 40 nec nos via fallit euntes.
41 Vidimus obscuris * primam sub vallibus * urbem

1 Euryalus. 2 Ascanium principem, regis filium, cui jus ad regnum. Ita l. 6. Ariadna, Minois regis filia, dicitur *regina*: & Laviniæ datur corona 7. l. 3 Dormiendo. 4 Erant. 5 Duces, gubernatores. 6 Præcipui. 7 Et jam quasi extremis, & in summo periculo sitis. 8 In tam arcta obsidione. 9 Qui talia nuntiaret. 10 Ductores Trojanorum. 11 Suffulti. 12 Quas in manibus habebant. 13 Areæ, quæ erat in nova urbe nondum ædificata. 14 Sc. *in*. 15 Pariter. 16 Læti, & præ se ferentes fiduciam. 17 Admitti ad consilium. 18 Sc. *& promittunt*. 19 Differendi consilii. Q. d. fieri quidem potest, ut importunus videatur interventus hic noster, qui consultationes vestras remoretur; fore tamen speramus, ut rei oblatæ pondus moram officio compenset. 20 Ex ipsorum admissione. 21 Gestientes. 22 Quod vellet. 23 Filius Hyrtaci Nisus sic orsus est. 24 Quæ dicam. 25 Considerentur, id est, non judicentur pro juvenili ætate nostra: quia sumus pene pueri. 26 Afferimus. 27 Qui urbem hanc obsident. 28 Immersi. 29 Id est, prostraverunt se. 30 Aptum. 31 Rutulis faciendis. 32 Quod tendit ad portam castrorum, quæ proxima est Tyrrheno mari. 33 Aliis sc. exstinctis, aut certe deficientibus, quod ex fumo apparet: quod signum est ignium sopitorum, atque eos dormire. 34 Rutulorum. 35 Sine flamma. 36 Si occasione forruito nobis oblata per vos vestrumque imperium uti liceat: neque enim ex rei militaris disciplina atque sacramenti licet a castris discedere inconsulto duce. 37 Investigatum a nobis. 38 Adfuturum. 39 Ab ipso nobiscum. 40 Multos in via occidemus. 41 Dat causam. * Fronrem ædificiorum urbis Pallantei exiſtentem sub vallibus obscuris: sic enim e longinquo spectantibus visa nemus & luci: l. 8. *solemnem rex Arcas honorem Herculi ferebat Ante urbem in luco.*

1 Venatu assiduo, et totum cognovimus 2 amnem.
3 Hic 4 annis gravis atque 5 animi maturus 6 Aletes:
Dî patrii, quorum semper sub 7 numine Troja est,
8 Non tamen omnino Teucros delere paratis,
9 Cum tales animos juvenum, et tam certa 10 tulistis
Pectora. Sic 11 memorans, humeros dextrasque tenebat
12 Amborum, et vultum lacrimis atque ora rigabat:
Quæ vobis, quæ digna, 13 viri, pro laudibus istis,
Præmia posse rear solvi? 14 pulcherrima primùm
Dî, moresque dabunt vestri: 15 tum cetera reddet
16 Actutum pius Æneas, atque integer ævi
Ascanius, meriti tanti non 17 immemor unquam.
Immo ego vos, cui sola salus genitore reducto,
18 Excipit Ascanius, per magnos, Nise, Penates,
19 Assaracique Larem, et 20 canæ penetralia 20 Vestæ,
21 Obtestor. 22 Quæcumque mihi fortuna 23 fidesque est,
In vestris 24 pono 25 gremiis. Revocate parentem;
26 Reddite 27 conspectum. 28 Nihil illo triste 29 recepto.
Bina 30 dabo 31 argento perfecta atque aspera 32 signis
Pocula, 33 devictâ genitor quæ 34 cepit 35 Arisbâ:
Et 36 tripodas geminos, auri duo magna talenta,
Cratera antiquum, quem 37 dat Sidonia Dido.
Si vero capere Italiam, 38 sceptrisque potiri
39 Contigerit victori, et prædæ 40 ducere sortem:
Vidisti, quo Turnus equo, quibus 41 ibat in armis

1 Priusquam obsidio esset. 2 Tiberini qui Pallantis urbem præterlabitur. 3 Inquit ad hæc verba. 4 Senio fessus, confectus. Horat. Sat. 1. l. 1 *O fortunati mercatores*, gravis annis *Miles ait.* 5 Consilio cæteros anteibat. Nam in senibus viget prudentia. Unde Ovid. *Seris venit usus ab annis.* Sic Æn. 5. *Hoc Helymus facit, hoc* ævi maturus *Acestes.* 6 Vir Troianus, cujus consilio in 5. usus est Æneas. 7 Divino nutu & potestate. 8 Tametsi hactenus in summo periculo versamur. 9 Quandoquidem. 10 Protulistis, produxistis. 11 Alethes. 12 Euryali & Nisi. 13 O viriles animi. 14 Præmia. 15 Insuper. 16 Statim & in præsentia Æneas, in posterum & æternum Ascanius, ubi ad ætatis maturitatem & imperium summum pervenerit. 17 Futurus. 18 Sermonem ex ore loquentis capit Ascanius, ut ad quem ista propius spectant. 19 Et per Deum familiarem domus Anchisæ. 20 Antiquissimæ Deorum terræ, & parentis Deorum. 21 Adjuro. 22 Quicquid casu aut consilio agendum est. 23 Quæ in principe debet esse maxima. 24 Colloco eam fortunam & fidem. 25 Potestate vestra, id est, me commendo vestræ virtuti. 26 Nobis. 27 Ejus. 28 Erit nobis. 29 In castra sua. 30 Vobis. 31 Sc. *ex.* 32 Insculptis. 33 A Trojanis prius; postea iterum a Græcis expugnata. 34 Ab Heleno. 35 Phrygiæ oppido. 36 Sedes, quales sunt tripodes Apollinis. 37 Vobis: quia mihi ab ea datum est. 38 Regalibus insignibus. 39 Mihi, aut patri. 40 Constituere, ita ut dux sibi quodvis munus extra sortem recipiat. 41 Equitabat heri, cum nos provocaret in campum.

1 Aureus? 2 ipsumillum 3 clypeum 4 cristasque 5 rubentes
6 Excipiam sorti, 7 jam nunc tua præmia, Nise.
Præterea bis sex genitor lectissima 8 matrum
Corpora captivosque dabit, suaque omnibus arma:
9 Insuper his, campi quod rex habet ipse Latinus.
Te vero, mea 10 quem spatiis propioribus ætas
Insequitur, 11 venerande 12 puer, jam 13 pectore toto
Accipio, et 14 comitem casus complector in omnes.
Nulla meis sine te quæretur gloria rebus:
Seu pacem, seu bella geram, tibi maxima rerum
Verborumque 15 fides. Contra quem talia fatur
Euryalus: Me 16 nulla dies tam fortibus ausis
17 Dissimilem arguerit: 18 tantum fortuna secunda
Aut adversa cadat. Sed te 19 super omnia dona
Unum oro: genitrix Priami de 20 gente vetustâ
Est mihi, quam miseram 21 tenuit non 22 Ilia tellus
Mecum excedentem, non 23 mœnia regis Acestæ.
Hanc ego nunc ignaram hujus quodcumque pericli est,
24 Inque salutatam 25 linquo; nox, et tua testis
26 Dextera, quod nequeam lacrimas perferre parentis.
At tu, oro, solare 27 inopem, et succurre 28 relictæ.
Hanc sine me spem ferre 29 tui: 30 audentior ibo
In casus omnes. 31 Percussa mente dederunt
Dardanidæ lacrimas: ante omnes pulcher 32 Iülus:
Atque 33 animum 34 patriæ 35 strinxit pietatis 36 imago.
Tum sic 37 effatur:
Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.

1 Aureis armis insignitus. 2 Equum. Sc II. 10. Hector Doloni promittit equos Achillis. 3 Quem Turnus habebat. 4 Galeæ ejus. 5 Purpureas. 6 *Extra sortem divisæ prædæ*, exsortes recipiam, & tibi dabo. 7 *Ex hoc tempore.* 8 Ancillarum fertilium. 9 Sc *dabit.* 10 Qui mihi ætate vicinior es, & minus annis, quam Nisus. 11 Forma & forti pectore. 12 Euryale. 13 Perfecto amore. 14 Te socium. 15 Commissio & creditio erit. 16 Nullum tempus. 17 Imparem aut indignum probaverit. 18 Hoc tantum de me promitto: fortuna, quod volet, faciat. qualitercunque evenerit, sive prospere, sive adverse. Al. *tantum, fortuna secunda, Haud adversa cadat.* 19 Plus quam. 20 Genere nobili & antiquo ipsius Priami. 21 Ut me sequeretur. 22 Trojana. 23 Tenuerunt in Sicilia. 24 Tmesis. Insalutatam, non valedicto. 25 Relinquo. 26 Virtus. 27 Miseram & consolationis atque auxilii indigentem. 28 A me. 29 De te, id est, fac me posse sperare, te non defuturum precibus meis. 30 Audacior. 31 Commiseratione pueri. 32 Dedit lacrimas 33 *Ejus.* 34 Qualis est in Ænea patre. Pathos a similitudine passionis, quam Oratores ὁμοιοπάθειαν vocant: de quo vide Macrob. Sat. l. 4. c. 6. 35 Coarctavit. 36 Repræsentavit *Euryalus* caritatem erga parentes. 37 Iulus, id est, Ascanius.

1 Namque erit ista mihi genitrix, nomenque 2 Creüsæ
Solum 3 defuerit; nec 4 partum gratia talem
Parva manet; casus factum quicumque sequetur.
Per 5 caput 6 hoc juro, per quod 7 pater 8 ante solebat:
Quæ tibi polliceor 9 reduci, rebusque 10 secundis,
Hæc eadem matrique tuæ generique 11 manebunt.
Sic 12 ait illacrimans: humero simul 13 exuit ensem
Auratum, mirâ quem fecerat arte Lycaon
14 Gnossius, atque 15 habilem vaginâ aptârat 16 eburnâ.
Dat Niso Mnestheus 17 pellem, horrentisque leonis
Exuvias: galeam fidus 18 permutat 19 Aletes.
Protinus armati incedunt: quos omnis euntes
20 Primorum 21 manus ad portas juvenumque senumque
22 Prosequitur votis. Nec non et pulcher Iülus,
Ante 23 annos animumque gerens curamque virilem,
Multa 24 patri portanda 25 dabat mandata; sed auræ
Omnia 26 discerpunt, et nubibus 27 irrita donant.
28 Egressi 29 superant 30 fossas, 31 noctisque per umbram
Castra 32 inimica petunt, multis tamen 33 ante futuri
34 Exitio. Passim somno vinoque per herbam
35 Corpora 36 fusa vident; 37 arrectos littore 38 currus,
Inter 39 lora 40 rotasque viros; simul arma jacêre,

1 Nam habeo eam matris loco. 2 Matris meæ. 3 Deerit. 4 Nam quæ te talem peperit, ingentem meretur gratiam, sive incolumis redieris, sive non. Præmia enim non eventis, sed virtuti, debentur. 5 More sumpto a *Græcis jurare paratis per caput alterius*. Juv. 6 Sat. 6 Meum. 8 Æneas. 8 Prius. 9 Reducto & redeunti. 10 Bene gestis. Silentio mittit adversa omnia. 11 Firma & conservata erunt, si quid adversi acciderit. Mos erat, ut decreta dona alicui, si cecidissent, cui debebantur, darentur domui suæ. 12 Ascanius. 13 Ut daret Euryalo. 14 Cretensis, ad distinctionem Lycaonis, quem in lupum fabulæ mutatum tradunt. 15 Portatilem. 16 Ex ebore facta. 17 Qua exuerat leonem horribilem. 18 Quia sunt aliæ galeæ explorantium. 19 Senior ille. 20 Procerum, a nominativo, *primores*. 21 Multitudo. 22 Porro & longo ordine sequitur. 23 Maturos. 24 Ad patrem suum deferenda. 25 Hi. 26 Distrahunt omnia mandata: quia non pertulerunt illa Æneæ. Promissa & mandata, quæ exitum non habent. Poetæ dicunt a ventis discerpi. Catul. *Quæ cuncta aerii discerpunt irrita venti*. 27 Ad Æneam non perventura propter eorum necem. 28 Castris, aut castra. 29 Transgrediuntur. 30 Ante castra factas. 31 Quia nox erat, & non videbantur. 32 Hostilia & ipsis nocitura, mortemque allatura: quia illic diu commorati in hostes incident. 33 Priusquam castra illa inimica eis sint perniciosa. 34 Ad exitium, id est, necem. 35 Rutulorum. 36 Prostrata. 37 Habentes temones arrectos ad litus. 38 Quibus depugnabant. 39 Habenas. 40 Curruum.

1 Vina simul. Prior Hyrtacides sic 2 ore locutus:
Euryale, 3 audendum dextrâ. Nunc ipsa 4 vocat res.
5 Hâc iter est. 6 Tu, ne qua 7 manus se 8 attollere nobis
A 9 tergo possit, 10 custodi, et 11 consule longe.
Hæc ego 12 vasta dabo, et 13 lato te limite ducam.
Sic 14 memorat, 15 vocemque premit; simul ense 16 superbum
17 Rhamnètem aggreditur, 18 qui forte tapetibus altis
19 Exstructus, toto proflabat pectore 20 somnum;
Rex 21 idem, et regi Turno gratissimus augur:
22 Sed non 23 augurio potuit depellere 24 pestem.
Tres 25 juxta famulos 26 temere inter tela jacentes,
Armigerumque Remi 27 premit, aurigamque 28 sub ipsis
29 Nactus equis, 30 ferroque secat 31 pendentia 32 colla.
Tum caput ipsi aufert 33 domino, 34 truncumque reliquit
Sanguine 35 singultantem: 36 atro tepefacta cruore
Terra torique 37 madent. 38 Nec non Lamyrumque Lamumque,
Et juvenem Sarranum; illâ qui 39 plurima nocte
Luserat, insignis facie, multoque jacebat
Membra 40 Deo victus: felix, si 41 protinus illum
Æquasset nocti ludum, 42 in lucemque 43 tulisset!
44 Impastus ceu 45 plena leo per ovilia 46 turbans,

1 Dolia, scyphos, vasa vinaria. Continens pro contento: *vel*, vina, quæ pota evomuerant. 2 Non solo nutu, sed expressa voce. 3 Audacter operandum est. 4 Suadet occasio, opportunitas. 5 Per hostium nostra virtute cæsorum cædem, & nostram audaciam. 6 Ad Æneam. 7 Multitudo bellantium. 8 Erigere, assurgere contra nos. 9 Nostro. 10 Observa. 11 Provide late. 12 Fusa humo corpora. Al. ego dabo hæc loca sine obstaculo pervia. 13 Aperiam tibi viam, qua sequaris, latam. 14 Nisus. 15 Submisse loquitur, aut supprimit & tacet. 16 Superbe ornatum. 17 Rutulum illum. 18 Rhamnes. 19 Fultus toro alto, tapetibus ornato, stertebat. Al. *Exstructis*. 20 Vapores, unde somnus producitur. 21 Idem Rhamnes erat rex. 22 Αλλ᾽ ὐκ οἰωνοῖσιν ἐρύσατο κῆρα μέλαιναν. Il. 3. 23 Arte augurandi, qua debebat mala sua prævisa cavere. 24 Mortem, perniciem, cædem a Niso illatam. 25 Junctam simul, ut sint famuli Rhemi. Enumerat eos Poeta, quos Nisus, castra hostium ingressus, interfecit. 26 Negligenter, secure, mixtim & sine ordine. 27 Opprimit, id est, interficit. 28 Inter aut circa equos. 29 *Eum*. 30 Gladio aut securi amputat. 31 Quia caput vino somnoque gravatum erat. 32 Aurigæ, vel equorum. 33 Rhemo. 34 Corpus truncatum; & sine capite. l. 2. *jacet ingens litore truncus*. 35 Quasi singultando fluentem. 36 Quia potu vitiato. 37 Humectantur. 38 Insuper premit, id est, opprimit. 39 Plurimum, id est, in plurimam usque noctem, sive ad maximam noctis partem. 40 Vino, vel somno. 41 Porro tenus, ulterius pergendo, vel non intermittendo, id est, si lusisset noctem totam. 42 Usque. 43 Illum ludum. 44 Famelicus, & qui pabulum non invenit. 45 Ovium. 46 Grassatus Alii agnoscunt Tmesin, perturbans ovilia.

(1 Suadet enim 2 vesana fames) manditque trahitque
3 Molle pecus, 4 mutumque metu: 5 fremit ore 6 cruento.
Nec 7 minor Euryali 8 cædes. 9 Incensus 10 et ipse
11 Perfurit, ac multam 12 in medio 13 sine nomine plebem,
Fadumq. Hebesumq. 14 subit, Rhœtumque, Abarimque
15 Ignaros; 16 Rhœtum vigilantem, et 17 cuncta videntem;
18 Sed magnum metuens se post 19 cratera 20 tegebat:
Pectore in adverso 21 totum 22 cui 23 cominus ensem
24 Condidit assurgenti, et 25 multâ morte recepit.
26 Purpuream vomit 27 ille 26 animam, et cum sanguine mista
Vina 28 refert moriens. 29 Hic furto 30 fervidus instat.
Jamque ad Messapi socios tendebat, ubi ignem
31 Deficere extremum, et 32 religatos 33 rite videbat
Carpere gramen equos: breviter cum talia Nisus,
(Sensit enim nimiâ cæde atque 34 cupidine 35 ferri)
36 Absistamus, ait: nam lux 37 inimica propinquat.
Pœnarum exhaustum satis est: 38 via facta per hostes,
39 Multa virûm 40 solido argento perfecta relinquunt
Armaque, craterasque simul, pulchrosque tapetas.
Euryalus 41 phaleras Rhamnetis, et 42 aurea bullis
Cingula, 43 Tiburti Remulo ditissimus olim
Quæ 44 mittit dona, 45 hospitio cum 46 jungeret absens,
Cædicus: 47 ille suo moriens 48 dat habere 49 nepoti.

1 Lupo ovilia perturbare. *Quos improba ventris Exegit cæcos rabies* dixit 2. Æn. de lupis esurientibus. 2 Male aut parum sana. 3 Teneros agnos. 4 Et quibus balatus ablatus est præ timore. 5 Leo. 6 Sanguine perfuso, aut sanguinis sitiente. 7 Quam cædes Nisi, id est, quam Nisus fecerat. 8 Erat. 9 Inflammatus ardore vindictæ. 10 Etiam. 11 Perfecte furit. 12 Existens in medio eorum. 13 Ignobilem. 14 Aggreditur. 15 Dormientes, somno vinoque sepultos. 16 Sc. *sed.* 17 Quæ fecerant Nisus & Euryalus. 18 Sc. *ille.* 16 Vas vinarium, tanquam clypeum, qui alias pro telo. 20 Abscondere volebat. 21 Capulo tenus. 22 Rhœto. 23 De propinquo. 24 Abdidit Euryalus. 25 Cum multo cruore gladium iterum ad se traxit atque eduxit. 26 Sanguinem, qui est sedes animæ. 27 Rhœtus. 28 Evomit. 29 Euryalus furtivas ac nocturnas cædes prosequitur. 30 Ex successu. 31 Extingui. 32 Ad stipitem, circum quem pascebant. 33 Ex more militari. 34 Affectione cædendi. 35 Euryalum efferri. 36 Desinamus. 37 Nobis, qui pauci sumus. 38 Est. 39 Et hoc dicto, *relinquunt*, &c. 40 Integro & impermisto. 41 Ornamenta equorum. 42 Aureas bullas habentia. 43 Tiburtino. 44 Mittebat pro donis. 45 Jure hospitalitatis. 46 Sc. illi. Fuit mos hospitalitatis apud majores, ut hospites invicem sibi munera darent. 47 Remulus Tiburtinus. 18 Dat ea habenda. Hellenismus. 49 Rhamneti.

Post mortem bello 1 Rutuli pugnaque 2 potiti.
Hæc rapit, atque humeris 3 nequidquam fortibus 4 aptat.
Tum galeam 5 Messapi 6 habilem cristisque 7 decoram
Induit. 8 Excedunt 9 castris, et 10 tuta capessunt.
Interea 11 præmissi equites ex 12 urbe Latinâ,
Cetera dum 13 legio 14 campis instructa moratur,
15 Ibant, et Turno regi 16 responsa ferebant,
17 Tercentum, 18 scutati omnes, Volscente 19 magistro.
Jamque 20 propinquabant 21 castris, 22 muroque subibant,
Cum procul 23 hos 24 lævo 25 flectentes 24 limite cernunt:
Et 26 galea Euryalum 27 sublustri noctis in umbrâ
28 Prodidit 29 immemorem, 30 radiisque 31 adversa refulsit.
Haud temere est 32 visum, conclamat ab agmine Volscens:
33 State, viri. Quæ caussâ viæ? quive estis in armis?
Quove 34 tenetis iter? 35 Nihil illi tendere contra:
Sed 36 celerare fugam in sylvas, et fidere 37 nocti.

1 Alicujus viri fortis. 2 Iis cingulis, id est, Cædicus, postquam a Rutulo quovis divite, a se superato bello publico, & singulari pugna cingula illa abstulisset, legavit ea Remulo Tiburtino, qui moriens testamento legavit Rhamneti, nunc interfecto, unde abstulit Euryalus. 3 Frustra & sine utilitate. Neque enim diu fruiturus erat: periturus sc. Volscentis manu. 4 Accommodat ea. 5 Dormientis, Messapus enim non erat cæsus. 6 Portabilem, aptam & convenientem. 7 Splendentem, pulchram. 8 Nisus & Euryalus. 9 Rutulorum. 10 Caprum eunt loca, quæ putabant esse sine hostibus: sed adventante novo equitatu, minime tuta invenerunt. 11 Ut una cum Turno obsidionem firmarent: nam totum Latium conjuraverat in Trojanos. 12 Laurolavinio, regis Latini urbe. 13 Peditum, id est, peditatus, cui tardior incessus, quam equitibus. 14 In locis amplis. 15 Prodibant. 16 Super ea re, an sc. venturi essent Latini auxilio contra Trojanos. 17 Trecenti equites. Respicit militiam Rom. ubi equitum hic numerus in quaque legione. 18 Armati: ubi Servius ait, scuta fuisse equitum, clypeos peditum. 19 Equitum sc. quæ dignitas secunda erat a dictatura. 20 Hi trecenti equites appropinquabant. 21 Suorum, aut Trojanorum. 22 Vallum seu mœnia Trojanorum, muro designata. 23 Nisum & Euryalum. 24 Per viam transversam a sinistra parte. 25 Iter. 26 Messapi, cristis decora. 27 Parum lucis habente, non penitus illustri, quod l. 6. dicit, *Lunæ sub luce maligna*. 28 Manifestavit hostibus. 29 Galeæ levis & nitidæ, quæ ipsum proditura esset, nam potius galeam abjecisset fulgentem. 30 Lunaribus, aut diei appetentis: supra, *nam lux inimica propinquat*. 31 Objecta. 32 A Volscente illos fugere. 33 Sistite cursum. 34 Tenditis? 35 Nisus & Euryalus nihil ei respondebant, neque contra adversos tendebant. 36 Celeriter arripiebant. 37 Tenebris, per quas elabi sperabant.

Objiciunt equites sese ad 1 divortia 2 nota
3 Hinc atque hinc, omnemque 4 abitum custode 5 coronant,
6 Sylva 7 fuit, late dumis atque ilice 8 nigrâ
9 Horrida, quam 10 densi complêrant undique 10 sentes:
11 Rara per 12 occultos lucebat semita calles.
Euryalum tenebræ ramorum onerosaque 13 præda
Impediunt, 14 fallitque timor regione viarum.
Nisus 15 abit: jamque 16 imprudens evaserat hostes,
Atque locos, qui post 17 Albæ de nomine, 18 dicti
Albani: 19 tum rex 20 stabula alta Latinus habebat.
21 Ut stetit, et frustra absentem respexit 22 amicum:
23 Euryale infelix, quâ te regione reliqui?
Quâve sequar? rursus 24 perplexum iter omne revolvens
25 Fallacis sylvæ, simul et vestigia 26 retro
27 Observata 26 legit, 28 dumisque silentibus errat.
Audit equos, audit strepitus, et signa sequentum.
Nec longum 29 in medio 30 tempus, quum 31 clamor ad
32 aures
Pervenit, ac videt Euryalum, quem jam 33 manus omnis
34 Fraude loci et noctis, subito 35 turbante tumultu,
Oppressum rapit, et conantem 36 plurima 37 frustra.
38 Quid 39 faciat 40 quâ vi juvenem, quibus audeat armis
Eripere? an sese medios 41 moriturus in enses
Inferat, et pulchram 42 properet per 43 vulnera mortem?

1 Diverticula viarum, semitas transversas. 2 Sibi, qui Latini erant. 3 Utrimque. 4 Locum, per quem abire possent. 5 In morem coronæ cingunt. 6 Descriptio sylvæ ab arborum generibus. 7 Illic. 8 Densa & obscura. 9 Aspera. 10 Spinæ densè conditæ. 11 Angusta. 12 A spinis & vepribus. 13 Spoliorum. 14 Facit eum errare, quia ignoravit regionem viarum. 15 Aufugit. 16 Ignarus relicti Euryali. 17 Urbis. 18 Sunt. 19 Cum hoc fieret. 20 Equorum. 21 Postquam Nisus stetit ad illos locos. 22 Euryalum 23 Hæc secum. 24 Implicitum variis circuitibus. 25 Ambagibus semitarum. 26 Repetit. 27 Memoriæ mandata. Idem dictum est in 2. de Ænea Creusam repetente. 28 Inter dumos, ubi alta erant silentia. 29 Inter auditum sonum, sive clamorem, & visum Euryalum. 30 Erat. 31 Eorum sc, qui Euryalum comprehenderant. 32 Nisi. 33 Multitudo 34 Quia non invenerat per sylvas abitum. Sic modo dixit, *Fallacem sylvam.* 35 Perturbante eum. 36 Sc. eluctari, aut hostem ferire. 37 Quia circumventus a multis, nihil potuit. 38 Pathos ab addubitatione, quam Græci ἀπορησιν vocant. Vide Macrob. Sat. l. 4. c. ult. 39 Nisus. 40 Quibus viribus, copiis aut auxiliis? 41 Certus mori. 42 Celeriter provocet. 43 Et ab hostibus illata, & ab iis suscepta.

1 Ocius 2 adducto torquens 3 hastile lacerto ,
Suspiciens altam Lunam , et sic 4 voce precatur:
Tu , 5 Dea , tu 6 præsens nostro succurre 7 labori,
Astrorum 8 decus , et nemorum 9 Latonia custos :
Si qua 10 tuis umquam 11 pro me pater Hyrtacus 10 aris
Dona tulit ; si 12 qua ipse meis venatibus auxi ,
Suspendive 13 tholo , aut 14 sacra ad 14 fastigia fixi ;
15 Hunc sine me turbare globum, et 16 rege tela per auras.
17 Dixerat ; et toto connixus corpore , 18 ferrum
Conjicit. Hasta volans noctis diverberat 19 umbras ,
Et venit 20 adversi in 21 tergum 22 Sulmonis , ibique
23 Frangitur , ac 24 fisso transit 25 præcordia 26 ligno.
27 Volvitur 28 ille vomens calidum de pectore 29 flumen
Frigidus, et longis singultibus ilia 30 pulsat.
31 Diversi 32 circumspiciunt. 33. Hôc acrior idem
Ecce aliud 34 summâ telum 35 librabat 34 ab aure;
Dum 36 trepidant, 37 iit hasta Tago per tempus utrumque
38 Stridens , trajectoque 39 hæsit tepefacta cerebro.
40 Sævit atrox 41 Volscens , nec teli conspicit usquam
Auctorem , nec 42 quo se ardens 43 immittere possit.
Tu 44 tamen 45 interea calido mihi sanguine pœnas
Persolves 46 amborum, inquit : 47 simul ense 48 recluso

1 Cito. 2 Ad se ; ut fortius emittat. 3 Jaculum. 4 Verbis expressis , cum & mente precari posset. 5 *Quia* Dea es. 6 Favorabilis , aut cito. 7 Laborioso periculo. 8 Ornamentum. 9 Latonæ filia Diana , aut Luna. 10 Ad tuas aras. 11 Pro salute mea. 12 Aliqua dona. 13 Ad trabium in æde tua connexionem. *Tholus* enim est pars illa sub tecto , in qua trabes coeunt , fixo insuper scuto , a quo dona & spolia suspendebantur, quæ sacrabantur Diis. 14 Sublimitatem delubri aut vestibuli sacri. 15 Multitudinem hanc trecentorum militum confusam distrahere ac dissipare, quo amicum eripiam. 16 Nam & ipsa Diana venatrix jaculatoriæ arti præest cum fratre. 17 Nisus. 18 Hastile ferreum. 19 *T*enebras dubias. 20 E regione stantis. Al. *aversi* , id est , averse stantis , aut aversi a Niso , conversi ad Euryalum. 21 Scutum tergore tectum. 22 Interemit Sulmonem. 23 Hasta. 24 Al. *fixo* , id est , injecto. 25 Intima cordis. 26 Scuti. 27 Retrorsum. 28 Sulmo. 29 Sanguinem. 30 *T*rahit. 31 Ad diversa loca. 32 Rutuli admirati , unde telum in Sulmonem per tenebras proficisceretur. 33 Per hunc talem eventum Nisus vehementior factus. 34 Desuper , & longe educto brachio. Gestus jaculantis exprimitur. Nam manualia tela , aut ab aure , aut a latere jaciuntur. 35 Circumrotando emittebat. 36 Metu & festinatione. 37 Al. *it* , id est , transit. 38 Cum impetu magno volans. 39 In eo. 40 Ferocior fit. 41 Equitum magister. 42 In quem. 43 Inferre. 44 *T*ametsi non conspiciam auctorem , nec quem punire merito debeam. Ad Euryalum loquitur. 45 Dum auctor teli latebit. 46 Sulmonis & *T*agi cæsorum. 47 Cum id diceret. 48 Evaginato.

Ibat 1 in Euryalum. Tum 2 vero exterritus, 3 amens
Conclamat Nisus : nec se celare tenebris
Amplius, aut 4 tantum potuit perferre dolorem :
5 Me, me, (adsum qui 6 feci) in me convertite ferrum,
O Rutuli ; mea fraus omnis : nihil 7 iste, nec ausus,
Nec potuit : 8 cælum hoc, et 9 conscia sidera 10 testor.
11 Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta 12 dabat : sed viribus ensis 13 adactus
14 Transabiit costas, et candida pectora rumpit.
15 Volvitur Euryalus letho, pulchrosque per artus
16 It cruor, inque humeros cervix collapsa recumbit,
17 Purpureus veluti cum flos 18 succisus aratro
19 Languescit 20 moriens ; 21 lassove 22 papavera collo
Demisêre caput, pluviâ cum forte gravantur.
At Nisus ruit in 23 medios, 24 solumque per omnes
Volscentem petit : 25 in solo Volscente moratur.
Quem circum glomerati hostes, hinc cominus atque hinc
26 Proturbant. 27 Instat 28 non secius, 29 ac rotat ensem
30 Fulmineum ; donec 31 Rutuli clamantis in ore
32 Condidit adverso, et 33 moriens animam abstulit 34 hosti.
Tum super 35 exanimem sese projecit 36 amicum,
37 Confossus, 38 placidâque ibi demum morte quievit.
Fortunati 39 ambo! si quid mea carmina 40 possunt,
Nulla dies umquam 41 memori vos eximet ævo:

1 Contra. 2 Maxime. 3 Existens sine mente, quia Euryalum salvare non poterat. 4 *Quantus* erat, amicum ante oculos interfici. 5 Me occidite, me ferro petite. 6 Facinus, quo illi perierunt. 7 *Quem* occiditis. 8 Sub quo sumus. 9 Facti & testes rerum in nocte gestarum. 10 In testimonium veritatis cito. 11 Me, cui se comitem junxit. Potest & esse Epiphonematis loco. In tantum Nisus dilexit infelicem Euryalum! 12 Nisus. 13 A Volscente. 14 *Transiit.* 15 Prosternitur. 16 Fluit. 17 Hyacinthus. 18 Recisus vomere aut falce. 19 Flaccescit. 20 More animæ vegetativæ, id est, desiccari incipit. 21 Defatigato pondere. 22 Herbæ somniferæ. 23 Hostes. 24 Alios omnes præteriens Volscentem aggreditur. 25 Cum illo solo congreditur, eumque unum sternere conatur. 26 Protelant, cum turba & impetu irruunt, ut Volscentem protegant. 27 Nisus instat in prosequendo Volscente. 28 Ac si proturbatus non esset. 29 Circumagit. 30 In morem fulminis vibratum. 31 Volscentis. 32 Abscondidit eum. 33 Lethaliter vulneratus. 34 Volscenti. 35 Mortuum, in quo non erat anima. 36 Euryalum. 37 Ipse a se, vel ab hostibus. 38 Placente, quia ibi erat corpus amici: *vel*, contentus perempto hoste. 39 Estis. 40 Ad felicitatem facere possunt. 41 Vestri.

1 Dum domus Æneæ Capitoli 2 immobile saxum
Accolet, 3 imperiumque 4 pater Romanus habebit.
5 Victores 6 prædâ Rutuli 7 spoliisque potiti,
Volscentem 8 exanimum flentes in 9 castra ferebant.
Nec minor in castris 10 luctus, Rhamnete reperto
11 Exsangui, et 12 primis 13 unâ tot 13 cæde peremtis,
Sarranoque, Numâque. Ingens 14 concursus ad ipsa
Corpora, 15 seminecesque viros, tepidâq. 16 recentem
Cæde locum, et pleno spumantes sanguine rivos.
Agnoscunt 17 spolia inter se, galeamque 18 nitentem
Messapi, et multo phaleras sudore 19 receptas.
20 Et jam prima novo spargebat lumine terras
21 Tithoni 22 croceum linquens 23 Aurora cubile:
Jam sole 24 infuso, jam 25 rebus luce 26 retectis,
Turnus in arma viros, armis circumdatus ipse,
Suscitat, 27 æratasque acies in prælia cogit
28 Quisque 29 suas, variisque 30 acuunt 31 rumoribus 32 iras.
33 Quin ipsa arrectis (visu miserabile) in hastis
Præfigunt capita, et multo clamore sequuntur,
Euryali, et Nisi.
Æneadæ 34 duri murorum in parte sinistra,
Opposuêre aciem, (nam 35 dextera cingitur 36 amni)
Ingentesque 37 tenent fossas, et 38 turribus altis
Stant 39 mæsti: 40 simul ora virûm 41 præfixa movebant,

1 *Quamdiu* familia *Æneæ* habitabit Romam. 2 *Tarpejam* rupem, vel *Terminum* Deum. Cum *Tarquinius* vovisset Jovi templum in rupe *Tarpeja*, cæterique Dii a Numa ibi dicati cessissent. *Terminus* solus, qui sub forma saxi colebatur, cedere noluit: quod omen arripuerunt Romani, imperium sibi fore æternum. 3 Rerum omnium. 4 Princeps, Imperator. 5 *Qui* se victores jactabant, cum potius victi censendi essent. 6 Rerum, quas exportarant. 7 Quæ e castris *Turni* extulerant. 8 Mortuum. 9 Turni. 10 Erat. 11 Sine sanguine, id est, occiso. 12 De primoribus. 13 Unius noctis occisione. 14 Fit. 15 Semimortuos. 16 Sanguine recenter per cædem effuso. 17 Quorum fuerant, quæ Niso & Euryalo abstulerant. 18 Qua agnitus erat Euryalus. 19 Iterum atque iterum captas, & prius ab Euryalo aliis ablatas, & nunc rursus a Rutulis Euryalo. 20 Descriptio diei. 21 Regis Orientalis. 22 Crocei coloris. 23 Pars auroræ. 24 In aerem. 25 Quæ occultæ fuerunt tenebris. 26 Denudatis & apertis. 27 Æreis armis munitas. 28 Quilibet ducum. 29 Subditos. 30 Incendunt. 31 Duos Romanos Euryalum & Nisum, per eorum castra transire ausos, tantam cædem stragemque in castris nocte ea edidisse 32 Ex Euryali & Nisi audacia susceptas. 33 Quinetiam. 34 Laboribus assueti, & adversa fortiter tolerantes. 35 Pars. 36 Tiberi. 37 Defendunt. 38 Sc. *in*, aut *pro*. 39 Propter amicorum necem. 40 Simulac. 41 Hastis.

Nota nimis miseris, atroque fluentia 1 tabo.
Interea pavidam 2 volitans penna 3 per urbem
3 Nuntia fama ruit, matrisque 4 adlabitur aures
Euryali. At 5 subitus 6 miseræ calor ossa reliquit:
Excussi manibus 7 radii, 8 revolutaque 9 pensa;
10 Evolat infelix, et femineo ululatu,
Scissa comam, muros amens atque 11 agmina cursu
12 Prima petit. Non illa 13 virûm, non illa pericli,
Telorumve memor: cælum 14 dehinc 15 questibus implet.
16 Hunc ego te, Euryale, adspicio? tune illa 17 senectæ
Sera meæ 18 requies potuisti linquere solam?
Crudelis! nec te, sub tanta pericula missum,
Affari 19 extremum miseræ 20 data copia 21 matri?
Heu! 22 terra ignota, canibus data præda Latinis
23 Alitibusque, jaces! nec te tua 24 funera mater
Produxi, 25 pressive oculos, aut vulnera lavi,
26 Veste tegens; tibi 27 quam noctes festina diesque
28 Urgebam, et 29 tela curas 30 solabar 31 aniles!
Quo 32 sequar? aut quæ nunc artus avulsaque membra,
Et 33 funus lacerum tellus habet? 34 hoc 35 mihi de te
Nate, refers? hoc sum terrâque marique secuta?
36 Figite me, si qua 37 est pietas; in me 38 omnia tela
Conjicite, ô Rutuli. Me primam absumite 39 ferro,

1 Sanguine corrupto. 2 L. 11. *Et jam fama volans, tanti prænuntia luctus, Evandrum, Evandrique domos & mœnia complet.* L. 12. *Hinc totam infelix vulgatur fama per urbem.* 3 Malorum. 4 Lapsu pervenit. 5 Subito aufugiens. 6 Matri. 7 Rotæ, qua nebat, aut fila ad textoriam artem volvebat. 8 Retrorsum voluta sunt. 9 Fila nendo. 10 E domo. 11 Virorum. 12 Mulierum. 13 Quod non deceret inter viros sic divagari. 14 Postquam nati ora conspexit. 15 Querelis. 16 *Talem* sc. detruncatum, & atro tabo fluentem? Lamentatio matris Euryali. 17 Spes mea futura, requies senectæ meæ. 18 Quem sperabam fore requiem? 19 Supremo loco. 20 Facultas est facta. 21 Mihi. 22 Sc *in.* 23 Avibus. 24 Sc. *in* vel, *id*: vel, *funera*, id est, nec ego funerea quæ debebam esse, funera tua, id est, præfecta funeri tuo, extuli ad vestibulum domus, cum efferreris. 25 In morte clausi. Oculos mortuorum claudere solebant proximi, filii, mater, aut pater. Penelope apud Ovid. in Hero. ep. *Dii, precor, hoc jubeant, ut, euntibus ordine fatis, Ille* (Telemachus) *meos oculos comprimat, ille suos.* Ariadne ad Theseum: *Ergo ego nec lacrymas matris moritura videbo, Nec, mea qui digitis* lumina condat, *erit.* 26 Funebri. 27 Ex more veterum, qui sibi aut suis in vita funebrem parabant vestem, qua mortui efferrentur. 28 Urgenter contexebam, aut nebam. 29 *Texendo telam.* 30 Leniebam. 31 Senectutis. 32 *Te.* 33 Cadaver. 34 Hoc caput, funus, vel etiam solatium, aut beneficium? 35 Matri tuæ. 36 In vobis. 37 *Transfigite jaculis.* 38 Omne genus telorum. 39 Gladio ferreo.

Aut tu, magne 1 pater Divûm, 2 miserere, tuoque
3 Invisum 4 hoc detrude 4 caput sub Tartara 5 telo:
6 Quando 7 aliter nequeo 8 crudelem abrumpere vitam.
9 Hoc fletu 10 concussi 11 animi, 12 mæstusq. per 13 omnes
It gemitus: 14 torpent 15 infractæ ad prælia vires.
16 Illam 17 incendentem luctus 18 Idæus et Actor,
Ilionei monitu, et multum lacrimantis Iüli,
19 Corripiunt; 20 interque manus sub tecta reponunt.
At 21 tuba 22 terribilem sonitum procul ære canoro
Increpuit. 23 Sequitur 24 clamor, cælumque 25 remugit.
26 Accelerant actâ pariter 27 testudine 28 Volsci,
Et 29 fossas implere 30 parant, ac 31 vellere vallum.
Quærunt pars aditum, et scalis ascendere muros;
32 Qua rara est 33 acies, 34 interlucetque corona
35 Non tam spissa viris. Telorum effundere contra
Omne genus 36 Teucri, ac duris 37 detrudere 38 contis,
Assueti 39 longo muros defendere bello.
Saxa quoque 40 infesto volvebant pondere, si 41 qua
Possent 42 tectam aciem perrumpere: cum tamen 43 omnes
44 Ferre 45 libet subter densâ testudine 43 casus.
Nec jam 46 sufficiunt. Nam, qua 47 globus imminet ingens,
48 Immanem Teucri 49 molem 50 volvuntq. 51 ruuntque,

1 O Jupiter. 2 Mei. 3 Superis. 4 Me. 5 Fulmine. 6 Quandoquidem. 7 Alia via. 8 Miserabilem, me crudeliter torquentem. 9 Matris Euryali. 10 Perculsi sunt. 11 Trojanorum. 12 Mœroris index: 13 Trojanos. 14 Pigrescunt, labascunt. 15 Prius infractæ, nunc torpent: vel *infractæ*, id est, valde fractæ. 16 Matrem-Euryali. 17 Excitantem. 18 Trojani illi. 19 Simul rapiunt, & abducunt. 20 Adductum. 21 Bellica. Præparatio ad oppugnationem. 22 Bellicum sc. signum. 23 Tubæ clangorem. 24 Virorum. 25 Resonat. 26 Celeriter insultum faciunt. 27 Coopertura ex clypeis, sicut testudo testa sua integitur. 28 Italiæ populi, qui Volscente magistro advenerant. 29 Vallorum. 30 Nituntur. 31 Diruere seu dejicere munitionem castrorum ex palis seu stipitibus factam. 32 Qua rari stant propugnatores, neque corona & pinnæ murorum frequenti defensore stipatæ. 33 Trojanorum. 34 Per medium, ac parum lucet circumstantium manus. 35 Habens intervalla, per quæ lux quædam apparebat. 36 Parant. 37 Ascendentes. 38 Sudibus. 39 Bello decennali in Troja antiqua. 40 Molestante. 41 Sc. *vi*, aut *ratione*, id est, ut quâcunque ratione. 42 Clypeis, id est, sub testudine incedentem. 43 Omnia adversa. 44 Tolerare. 45 Hostibus eorum, id est, Volscis & Rutulis. 46 Rutuli non ferre seu sustinere valent vim Teucrorum. 47 Cuneus hostium. 48 Maximi ponderis. 49 Fragmentum muri aut rupis. 50 Devolvunt. 51 Cum impetu prosternunt. Sic Ter. *Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, prosternerem.*

Quæ 1 stravit Rutulos late, armorumque resolvit
2 Tegmina. Nec curant 3 cæco contendere Marte
Amplius 4 audaces Rutuli; sed pellere vallo
5 Missilibus certant.
Parte aliâ horrendus visu quassabat 6 Etruscam
7 Pinum, et 8 fumiferos infert Mezentius ignes.
At Messapus equûm domitor, 9 Neptunia proles,
10 Rescindit vallum, et scalas 11 in mœnia 12 poscit.
13 Vos, ô 14 Calliope, precor 15 aspirate canenti;
Quas ibi 16 tunc 17 ferro strages, quæ funera Turnus
Ediderit, quem quisque virûm demiserit 18 Orco,
Et mecum ingentes 19 oras evolvite belli.
Et 20 meministis enim, Divæ, et memorare potestis.
21 Turris erat 22 vasto suspectu, et 23 pontibus altis,
Opportuna 24 loco, summis quam viribus omnes
25 Expugnare Itali, summâque 26 evertere 27 opum vi
Certabant, 28 Troës contra defendere saxis,
Perque 29 cavas 30 densi tela 31 intorquere fenestras.
32 Princeps ardentem conjecit 33 lampada Turnus,
Et 34 flammam affixit 35 lateri, quæ 36 plurima vento
37 Corripuit tabulas, et postibus hæsit 38 adesis.
Turbati 39 trepidare 40 intus, frustraque 41 malorum
Velle fugam. Dum se 42 glomerant, retroque 43 residunt
In partem, quæ 44 peste caret, tum 45 pondere turris

1 Prostravit. 2 Ex clypeis facta, id est, ipsam testudinem, quæ armorum erat connexio. 3 Non visi, nec plane videntes, id est, subter testudine. 4 Licet audaces. 5 Sagittis. 6 Quia ipse *Etruscus* erat. 7 Hastam ex solida pinu, *vel*, facem pineam. 8 Pice & resina, aut sulphure illitos. 9 Neptuni filius, quia equi originem habuerunt a Neptuno. 10 Resecat. 11 Ad mœnia expugnanda, dissecto prius vallo. 12 Exigit a suis. 13 Musas omnes. 14 *Unum* nominat, reginam sc. & principem, reliquas Musas implicite invocat. 15 Favorem date, & inspirate mihi. 16 Cum assilirent castra Trojanorum. 17 Ense ferreo. 18 Ad infernum. 19 Extremitates, id est, etiam extremas partes, spatia magna. Metaphora est petita ab annalibus, qui evolvuntur ab iis, qui res gestas disquirunt. 20 Memoria tenetis hæc omnia, utpote Mnemosynes filiæ: vide eundem hunc versum l. 7. v. 645. 21 Quædam. 22 Habens vastum suspectum, id est, turris erat alta & ampla. 23 Tabulatis, quibus ascendebatur turris ab intra, *vel* pontibus inter propugnacula; ut supra. 24 Citra portas. 25 Evincere. 26 Funditus dejicere. 27 Auxiliorum & facultatum suarum. 28 Certant. 29 Patulas. 30 Frequentes, sc. *certabant*. 31 In Italos. 32 Exercitus & ejus oppugnationes. 33 Facem. 34 Facem, in qua erat flamma. 35 Turris. 36 Plurimum aucta. 37 Simul invasit & incendit. 38 Quos adedit. 39 Trepidabant. 40 Qui intus erant. 41 Periculorum imminentium, id est, eversionis cum turri. 42 In morem glomeris volvuntur. 41 Se recipiunt. 44 Incendio, igne. Sic l. 5. *Est vapor, & toto descendit corpore* pestis, id est, flamma. 45 Mole sua.

1 Procubuit subito, et cælum tonat omne 2 fragore.
3 Semineces ad terram, immani mole 4 secutâ,
Confixique suis 5 telis, et pectora duro
6 Transfossi ligno veniunt. Vix unus Helenor,
7 Et Lycus 8 elapsi: quorum 9 primævus Helenor,
Mæonio regi 10 quem serva 11 Licymnia 12 furtim
13 Sustulerat, 14 vetitisque ad Trojam miserat armis:
Ense 15 levis 16 nudo, 17 parmâque inglorius albâ.
18 Isque ubi se Turni media inter 19 millia vidit,
20 Hinc acies, 20 atque hinc acies adstare Latinas:
Ut 21 fera, quæ densâ 22 venantum 23 septa coronâ
Contra tela furit, seseque 24 haud nescia mortis
Injicit, et saltu supra 25 venabula fertur:
Haud aliter 26 juvenis medios 27 moriturus in hostes
Irruit, et, qua tela videt densissima, tendit.
At 28 pedibus longe 29 melior Lycus 30 inter et hostes,
Inter et arma, 31 fugâ 32 muros 33 tenet, altaque 34 certat
Prendere 35 tecta 36 manu, sociûmque attingere dextras.
Quem Turnus pariter cursu teloque secutus,
Increpat 37 his 38 victor: Nostrasne 39 evadere, demens,
Sperasti te posse manus? simul arripit ipsum
Pendentem, et magnâ muri cum parte 40 revellit:

1 Prostrata est. 2 Ruinæ. 3 Ipsi Trojani corruunt sem mortui, priusquam terram contingerent. 4 Sequente eos, id est, cadente, postquam ipsi cum altera parte ceciderant. 5 Quæ in manibus habebant. 6 Transfixi. 7 Sc. *alter*. 8 Elapsi sunt e ruina. 9 Adhuc in primo ævo florens. Ætate major forte cum respectu ad Lycum tanquam fratrem. 10 Helenorem. 11 Nomine. 12 Illegitimo concubitu. 13 Natum educaverat. Sic supra v. 201. *Argolicum terrorem inter, Trojæque labores Sublatum erudiit*. 14 Lege militari, quæ servis olim capitis pœna interdicebat militiam: vel *vetitis*, propterea quod tyro esset & nondum bella tractare sciret. 15 Celer & expeditus. 16 Stricto, id est, levis armaturæ miles, habens solummodo ensem. 17 Brevi scuto, & nullo insigni adhuc ornato, ignobilis, nullamque gloriam consecutus. Tyronibus Rom. ad quos allusum, dabatur parma alba & pura, insigni prorsus nuda; quod argumento facinoris alicujus, a se editi, insignire in sua manu & virtute erat. 18 Helenor. 19 Armatorum. 20 Ab utraque parte. 21 Leo, aut sus sylvester. 22 Venatorum. 23 Circumdata. 24 Certa mori, & desperata: *si subeant venabula pectus. Per ferrum tanti securus vulneris exis*, Lucan. 1. 25 Venatorum tela. 26 Helenor. 27 Certus mori. 28 Cursu & velocitate pedum. 29 Præstantior, quam Helenor. 30 Per. 31 Fugiendo. 32 Novæ Trojæ. 33 Apprehendit. 34 Contendit accipere. 35 Al. *saxa*. 36 Quia tunc alti non erant muri, sed ad imperum tantum repellendum. 37 Verbis. 38 Cum esset voti compos, & eum teneret. 39 Effugere. 40 Abstrahit illum.

* Qualis, ubi aut leporem, aut 1 candenti corpore cycnum,
Sustulit 2 alta petens pedibus 3 Jovis armiger 4 uncis:
5 Quæsitum 6 aut 7 matri multis balatibus agnum
8 Martius a stabulis rapuit 8 lupus. Undique 9 clamor
10 Tollitur. 11 Invadunt, et fossas 12 aggere complent.
Ardentes tædas alii ad 13 fastigia jactant.
Ilicneus saxo, atque ingenti fragmine 14 montis
* Lucetium, 15 portæ subeuntem, ignesq. 16 ferentem;
* Emathiona * Liger, * Corynæum sternit * Asylas:
17 Hic jaculo 18 bonus, 19 hic 20 longe fallente sagittâ.
* Ortygium * Cæneus, victorem Cænea Turnus;
21 Turnus * Ityn, * Cloniumque, * Dioxippum, * Promulumque,
Et * Saga im, et summis 22 stantem pro turribus * Idan:
* Privernum * Capys. 23 Hunc primo 24 levis hasta * Temillæ
25 Strinxerat: 26 ille manum projecto 27 tegmine 28 demens
Ad 29 vulnus tulit. 30 Ergo 31 alis allapsa 32 sagitta,
Et 33 lævo adfixa est lateri 34 manus, abditaque intus
35 Spiramenta animæ 36 lethali vulnere 37 rupit.
Stabat in egregiis 38 Arcentis filius armis,
39 Pictus acu chlamydem, et 40 ferrugine 41 clarus 42 Iberâ,

* Existens talis, *qualis*, &c. Macrob. Sat. l. 5. c. 12. & 13. ex Hom. Il. 17. & 22. 1 Candido. 2 Erigens se e terra. 3 Aquila, Jovis dicta armigera, quod sublime volet, nec unquam fulmine tangatur aut exanimetur. Plin. 10. l. 3. 6. 4 Incurvis. 5 Qui tunc quæritur. 6 Aut qualis est lupus, ubi rapuit, &c. 7 Ovi. 8 Martis fera, in tutela Martis habitus 9 Rutulorum. 10 Erigitur. 11 Rutuli. 12 Terra, quæ aggesta erat. 13 Culmina turrium sæpe jaciunt. Æn. 2. *flammas ad culmina jactans.* 14 Rupis saxosæ. * Italos * Trojanos. 15 Ab inferiori imminentem ad portam. 16 Inferentem. 17 Chorinæus erat. 18 Peritus & utilis. 19 Asylas erat bonus. 20 Eminus enim missa non animadvertitur, neque ita facile declinatur. 21 Anadiplosis. 22 Pro defensione turrium, id est, propugnantem defendentemque turres. 23 Privernum, quem Capys stravit. 24 Leviter veniens 25 Leviter vulneraverat. 26 Privernus. 27 Corporis, id est, clypeo. 28 Immemor salutis suæ, quia clypeum projecit. 29 Factum a sagitta Themillæ. 30 Quia inermis videbatur. 31 Pennata, pennis illapsa est. 32 A Capy immissa. 33 Simul cum lævo latere transfixa est. 34 Quam ad vulnus tulerat. 35 Pulmonem, instrumentum respirationis, aut cor, domicilium spirationis. 36 *Mortifero.* 37 Fregit. 38 Siculi. Personæ descriptio a genere armorum, habitu, forma & loco, in quo educatus fuerat. 39 Phrygio opere intertextam, quia ipse Phryx. 40 Purpura subnigra. Ferrugineus color ferro candente, aut certe ferrugini, i. e. rubigini ferri similis est. 41 Relucens. 42 Hispana aut Bætica.

Insignis facie, genitor quem miserat Arcens,
1 Eductum 2 Martis luco, 3 Symæthia circum
Flumina: 4 pinguis ubi et placabilis ara 5 Palici.
6 Stridentem fundam, 7 positis Mezentius hastis,
Ipse ter adductâ circum caput egit 8 habenâ;
Et 9 media 10 adversi 11 liquefacto 12 tempora 13 plumbo
14 Diffidit, ac 15 multâ 16 porrectum extendit arenâ.
Tum primum 17 bello 18 celerem intendisse sagittam
Dicitur, 19 ante feras solitus terrere fugaces,
Ascanius, fortemque 20 manu 21 fudisse Numanum;
Cui Remulo cognomen erat; Turnique 22 minorem
Germanam nuper 23 thalamo sociatus habebat.
Is primam ante aciem digna atque indigna 24 relatu
Vociferans, tumidusque novo præcordia 25 regno
26 Ibat, et ingenti sese clamore ferebat:
Non 27 pudet obsidione iterum valloque teneri,
28 Bis capti Phryges, et 29 morti 30 prætendere muros?
En, 31 qui 32 nostra sibi bello connubia poscunt!
Quis Deus 33 Italiam, quæ vos dementia adegit?
Non hic 34 Atridæ, nec 35 fandi fictor Ulysses:
36 Durum ab stirpe genus, natos ad flumina primum

1 **Educatum.** 2 *Marti* sacro. 3 Simethum Siciliæ fl. prope Catanam h. *la Jaretta*, 4 Frequenti sacrificio. 5 Palicorum. Erant *Palici* duo filii Jovis & Thaliæ Nymphæ, Siculis Dii habiti, culti ad lacus duos, *Crateras* dictos; insignes juramenti religione, in perjurum sc. implacabiles, in veracem placabiles: quorum aræ uberibus fertilis Siciliæ donis annuis coronantur. Vide *Macrob.* Sat. 5. l. 19. c. 6 Cum stridore emittentem glandem aut lapides. 7 Depositis. 8 Fundæ, qua tenebatur. 9 Per medium. 10 Ex adverso stantis. 11 Ex attritione aeris, & celeri motu, quo aer attenuatus accenditur. 12 Arcentis. 13 Glande plumbea. 14 Dis ecuit. 15 In media. 16 Arcentem extensum, cum morte gravaretur. 17 More bellico, aut animo bellandi & hostili. 18 Celeriter emissam. 19 Illa tempora. 20 Sagitta e manu missa. 21 Prostrasse. 22 Quia major soror Turni dicebatur Juturna. 23 *Matrimoniali.* 24 Quae referantur. 25 Regis Turni affinitate: namque Regum fratres & affines olim nomine Regum insigniebantur. 26 Conspicuus. 27 Vox. 28 Imo ter, ab Hercule primum; secundo ab Amazonibus; postremo a Graecis, duce Agamemnone. Deridet Trojanos. 29 Bello mortifero: quia omnino moriemini in hoc bello. 30 Objicere 31 Quales: q. d. muliebris animi, qui se intra muros claudant. 32 Nobis pacta & debita. 33 Bello claram petere vos imbelles adegit? 34 Sunt. 35 Exornator loquendi, id est, non confidimus calliditati sermonum, sed virtuti nostrae. 36 Nos enim *durum*, &c. ut primum nati sunt infantes, gelidis undis fluviorum induramus. Allusum ad Celtas, qui recens natos ad fl Rhenum clypeo impositos deferebant, exploraturi, si fluitaret scutum, sobolem genuinam; si mergeretur, spuriam: nec non ad indurandum eos bello & rebus asperis: *vel*, Natationi a prima pueritia natos nostros assuefacimus.

Deserimus, sævoque gelu duramus et undis:
1 Venatu invigilant 2 pueri, 3 sylvasque fatigant:
Flectere 4 ludus equos, et spicula tendere 5 cornu.
At patiens operum 6 parvoque assueta juventus,
Aut rastris terram 7 domat, aut 8 quatit oppida bello:
Omne ævum ferro teritur, versâque 9 juvencûm
Terga fatigamus 10 hastâ: nec 11 tarda senectus
Debilitat vires animi, mutatque vigorem.
12 Canitiem galeâ premimus; semperque 13 recentes
14 Comportare juvat prædas, et 14 vivere 15 rapto.
Vobis 16 picta croco et fulgenti 17 murice vestis:
Desidiæ 18 cordi; juvat 19 indulgere choreis:
Et 20 tunicæ 21 manicas, et habent 22 redimicula 23 mitræ.
24 O vere 25 Phrygiæ, neque enim 26 Phryges, ite per 27 alta
Dindyma, ubi 28 assuetis 29 biforem dat tibia cantum.
Tympana vos 30 buxusque 31 vocat 32 Berecyntia 33 matris
34 Idææ. Sinite arma 35 viris, et 36 cedite ferro.
37 Talia 38 jactantem 39 dictis, ac 40 dira canentem
41 Non tulit Ascanius; 42 nervoque obversus equino

1 Venatui. 2 Cum adhuc sunt pueri. 3 Feras sylvarum. 4 Qui viris alibi labor, nostris pueris ludus est. 5 Ex arcu cornu munito, saltem in extremis angulis. 6 Parsimoniae. 7 Colit. 8 Concutit, ut eruat. 9 Boum aratoriorum. 10 Stimuli loco. 11 Tardificans corpus. 12 Canos capillos, id est, etiam canescentes induimur galea. 13 Recenter raptas. 14 Qui primis hominibus rudibus & ferarum more viventibus, honor erat. 15 Ex his, quae ab hoste, aut in sylvis, rapuimus. 16 Crocotum innuit, vestem muliebrem, acu pictam, croco & purpura intertinctam. 17 Purpura. 18 Sunt ad placitum vestrum, id est, placent vobis. 19 Animum laxare tripudiis & saltationibus. 20 Vestrae. Tunicas χειροδυτ8ς innuit, prolixas sc. infra brachia, & usque in primores manus gestare viris Rom. indecorum fuit. Agell. 7. l. 12. c. 21 Tegmina ad manus usque protensa. 22 Religaturas ad ornamentum spectantes. 23 Mitrae quidem Lydis ac Phrygibus tegmina erant capitis: aliis vero gestare turpe habebatur, magis, si rediniculis mento subligarentur. 24 Αχαιϊδες, 8κετ Αχαιοι. Il. 7. 25 Mulieres ex Phrygia. 26 Viri ex Phrygia. 27 Altos montes Phrygios, Cybeli sacros. 28 Vobis assuetis ad sonum tibiarum. 29 Gravem & acutum, binis foraminibus emissum, tibiis sc. dextris & sinistris, quae Phrygiae. 30 Fistula ex buxo. 31 Vos ad choreas. 32 Quae crescrit in monte Phrygiae Berecyntho. 33 Deorum. 34 Phrygiae. 35 Vos, qui mulieres estis, relinquite nobis, qui viri sumus, arma. 36 Discedite, aut date locum armis ferreis, quae tractare nescitis 37 Facinora sua & suorum. 38 Numanum. 39 Verbis laudatoriis. 40 Execrabilia in Trojanos. 41 Æn. 2. Non tulit *hanc speciem furiata mente Chorœbus.* l. 8. Non tulit *Alcides animis.* 42 Contra versus (ut fortius jaciat) arcu corroborato nervo ex equinis setis.

1 Intendit telum, 2 diversaque brachia ducens
Constitit, 3 ante Jovem supplex 4 per vota precatus:
Juppiter omnipotens 5 audacibus annue cœptis:
Ipse tibi ad tua templa 6 feram sollemnia dona;
Et statuam ante aras 7 auratâ fronte juvencum
8 Candentem, 9 pariterque caput cum matre ferentem,
Jam cornu 10 petat, et pedibus qui spargat arenam.
11 Audiit, et cæli 12 Genitor de parte 13 serenâ
Intonuit 14 lævum: sonat una 15 lethifer 16 arcus.
17 Effugit 18 horrendum stridens adducta sagitta,
Perque caput 19 Remuli venit, et 20 cava tempora 21 ferro
Trajicit. 22 I, verbis virtutem 23 illude superbis.
24 Bis capti Phryges hæc Rutulis responsa remittunt.
Hoc tantum 25 Ascanius. Teucri 26 clamore sequuntur,
Lætitiâque fremunt, animosque ad sidera 27 tollunt.
28 Ætheriâ tum forte 28 plagâ 29 crinitus Apollo
30 Desuper 31 Ausonias acies 32 urbemque videbat,
33 Nube sedens; atque 34 his 35 victorem affatur Iülum:
36 Macte 37 novâ virtute puer; 38 sic itur 39 ad astra,

1 Toto conatu tendit in hostem. 2 In diversas partes, ita ut arcus, lignum aut chorda multum distrahentur. 3 In conspectu Jovis. 4 Simul vovens. 5 Quia audacia erat in ephebo talem virum appetere. 6 Offeram taurum solemnem, aut spolia Numani Remuli. 7 Taurorum cornua deaurare; vitulorum frontes aureis laminis & coronis ornare in sacris, ad magnificentiam victimæ faciebat. 8 Candidum, nitidum, ac præpinguem. 9 Statura matri æqualem. 10 Provocet. 11 Exaudit Ascanium. 12 Deorum ac hominum Jupiter. 13 Prodigiosum, ut quod extra rationis aleam. 14 Tonare fecit sinistram partem cœli: quod boni ominis. Nam læva tonitrua felicia putantur, quod, quæ nobis sinistra sunt, ea superis dextra esse creduntur: Sic 2. Æn. *subitoque fragore intonuit lævum.* 15 Mortem allaturus Numano. 16 Ascanii. 17 Fugienti similis pervolat. 18 Horribiliter. 19 Numani. 20 Cerebri expertia. 21 Quod ei affixum erat. 22 Vade modo. Loquitur Ascanius. 23 Deride superbe loquendo. Versus leoninus. 24 Sic responder temeritati Rutulorum, fortiter agendo, & parum dicendo. Sarcasticè in Numanum sua dicta, cum lethifera sagitta repensa. 25 Et dixit, & fecit. 26 Applausu. 27 Extollunt. 28 A regione cœlesti. 29 Propter radios Solis dicitur Apollo crinitus, qui quandam capillorum speciem videtur referre: ut & sagittis instructus. 30 A superiore loco. 31 Italorum. 32 Trojanorum obsessam. 33 Super nubem. 34 Verbis. 35 Numanum. 36 Amplificate honore. Rituale a sacris, in quibus hostia immolata & cæsa, boni ominis gratia, dicebatur, mactus esto taurus, id est, magis auctus. *Mactus* enim idem est, quod magis auctus. Solus autem vocativus utriusque numeri est in usu, *macte*, & in pl *macti*, quibus proprie aliquem ob rem pene cœptam laudamus, & ad perficiendum adhortamur. Liv. Macti *virtute. milites Romani este.* 37 Insolita. 38 Per talia facinora. 39 In numerum Deorum.

1 Dis genite, et geniture 2 Deos. Jure omnia bella
Gente sub 3 Assaraci 4 fato ventura 5 resident:
6 Nec te 7 Troja capit. Simul hæc 8 effatus, ab alto
Æthere se mittit, 9 spirantes dimovet auras,
Ascaniumque petit. Formam tum vertitur 10 oris
11 Antiquum in Buten. 12 Hic 13 Dardanio Anchisæ
Armiger ante fuit, fidusque 14 ad limina custos
Tum 15 comitem Ascanio 16 pater 17 addidit. Ibat Apollo
18 Omnia 19 longævo similis, vocemque coloremque,
Et crines 20 albos, et 21 sæva sonoribus 22 arma:
Atque 23 his 24 ardentem dictis 23 affatur Iülum:
25 Sit satis, 26 Æneide, telis 27 impune Numanum
28 Oppetiisse tuis: Primam hanc tibi magnus Apollo
Concedit laudem, et 29 paribus non invidet armis;
30 Cetera 31 parce, puer, bello. Sic orsus Apollo
Mortales 32 medio adspectus sermone reliquit,
Et procul in tenuem ex 33 oculis evanuit auram.
Agnovere 34 Deum 35 proceres 36 divinaque tela
35 Dardanidæ, pharetramque fugâ sensere sonantem.
37 Ergo 38 avidum pugnæ, 39 dictis ac numine Phœbi,
Ascanium 40 prohibent: ipsi in certamina rursus
Succedunt, 41 animasque in aperta pericula mittunt.
42 It clamor 43 totis per propugnacula muris:
Intendunt 44 acres arcus, 45 amentaque torquent.

1 Venere & Jove. 2 Julium Cæs. & Augustum, pro Diis habendos. 3 Auspiciis gentis Trojanæ. Assaracus pater Capyos. fuit patris Anchisæ. 4 Per fatalem præordinationem. 5 Sedabuntur, quiescent in te: quia solus Ascanius superstes mansurus est, intereuntibus Latino & Ænea. 6 Major es quam quem caperet Troja. 7 Hæc parva. 8 Apollo. 9 Suave a Deo Sole spirantes. 10 Vultus. 11 In similitudinem Butis senis. 12 Butes. 13 A Dardano orto. 14 Æditus seu atriensis: ut, *ad pocula, ad mensam*, &c. 15 Custodem & pædagogum. 16 Æneas. 17 Buten. 18 Per omnia: κατα. 19 Buti. 20 Canos. 21 Terribilia strepitu, quem faciebat, cum armatus incederet. 22 Arcum & pharetram. 23 Hæc coram & clare: nam prius illud elogium ad Ascanii aures non pervenit. 24 Desiderio dimicandi. 25 Tibi. 26 O Æneade, id est, fili Æneæ. 27 Sine vindicta, ac citra noxam tuam. 28 Interfectum esse. 29 Et gloriam tibi concedit in suis armis, id est, arcu & sagittis. 30 Cæterum in præsens supersede, cessaque ab ulteriore pugna. 31 Abstine. 32 Ad medium tantum producto: quia responsum non exspectabat, sine quo sermo non est completus. 33 Mortalium. 34 Apollinem. 35 Principes Trojani. 36 Pharetram Apollinis. 37 Quia Apollinem agnoverant. 38 Cupidum pugnandi. 39 Monitis ac auctoritate Apollinis: dixerat enim *Cætera parce puer bello*. 40 A pugna. 41 Vitam. 42 Diffunditur. 43 Quæ erant in totis muris. 44 Robustos, *vel* ipsi acres. 45 Amentata, id est, tela amentis, id est, loris, quibus alligantur & jaciuntur tela.

1 Sternitur omne solum telis : tum 2 scuta cavæque
Dant sonitum 3 flictu galeæ: pugna aspera 4 surgit.
Quantus ab occasu veniens pluvialibus 5 Hædis
6 Verberat imber humum : quam multâ grandine nimbi
In vada 7 præcipitant; cum 8 Juppiter horridus Austris
9 Torquet aquosam 10 hyemem, et 11 cælo cava nubila 12 rumpit.
13 Pandarus et Bitias, 14 Idæo Alcanore 15 creti,
Quos 16 Jovis 17 eduxit luco 18 sylvestris 19 Hiera
Abietibus juvenes 20 patriis et montibus 21 æquos,
Portam, quæ 22 ducis imperio 23 commissa, 24 recludunt.
Freti 25 armis, 26 ultroque invitant mœnibus hostem.
Ipsi intus dextrâ ac lævâ 27 pro turribus adstant
Armati ferro, et 28 cristis capita alta corusci:
Quales 29 aëriæ 30 liquentia flumina circum,
Sive Padi 31 ripis, 32 Athesim seu 33 propter 34 amœnum,
Consurgunt geminæ quercus, 35 intonsaque 36 cælo
Attolunt capita, et sublimi vertice 37 nutant.
38 Irrumpunt, 39 aditus 40 Rutuli ut vidêre patentes.
Continuo 41 Quercens, et pulcher 41 Equicolus armis,
Et 42 præceps animi 43 Tmarus, et 43 Mavortius 43 Hæmon,
44 Agminibus totis aut versi terga 45 dedêre,
46 Aut ipso portæ posuere in limine vitam.
Tum magis 47 increscunt animis 48 discordibus 47 iræ,

1 Cooperitur. 2 Quibus repulsa erant tela. 4 Afflictu, ictu. 4 Instauratur. 5 Stellis duabus in Aurigæ brachio, quarum ortu & occasu concitantur pluviæ, tempestates: quæ in Octobri oriuntur. 6 Impetu aquarum. 7 Præcipites cadunt. 8 Aer. Sic Horat. *Manet sub Jove frigido Venator.* 9 In grandinem rotat, *vel*, deorsum impellit. 10 Tempestatem. 11 Per cœlum. 12 Tonitru. 13 Maximi illi Trojani. 14 Trojano. 15 Procreati. 16 Jovi sacro. 17 Extulit. 18 In sylvis versari solita. 19 Nomen matris. *Hyæna* legi contendit Turneb. lib. 22 c. 7. Advers. 20 In patria illorum nascentibus. 21 Pares, similes. 22 Æneæ abeuntis. 23 Conjuncta & obstrusa erat. 24 Aperiunt. 25 Quibus hostem propellere sperabant. 26 Sine instantia ejus. 27 Propugnantes: ut supra, *stantem pro turribus Idam.* Al. ipsi Pandarus & Bitias instar a vice turrium, quia *abietibus Idæis & montibus æqui.* 28 Galearum. 29 Valde altæ. 30 Venetiæ. 31 In. 32 Celebrem & maximum, post Padum, Italiæ fl. 33 Juxta. 34 Placidum aspectu. 35 Ramosa & frondosa. 36 Ad cœlum usque erigunt. 37 Cacuminari videntur. 38 Irruptionem faciunt. 39 Portarum. 40 Populi Turni. 41 Itali duces. 42 Instabilis. 43 Bellicosus & Marti similis. 44 Sc. *ab.* 45 Fugæ. 46 Significat, eos primo fugatos esse, & inde cæsos. 47 Augmentantur iræ Trojanorum. 48 Differentibus: alii enim expugnare, alii propugnare prætendebant.

Et jam collecti Troës glomerantur 1 eodem,
Et conferre manum, et procurrere 2 longius audent.
3 Ductori Turno, 4 diversâ in parte furenti,
Turbantique viros, perfertur nuntius, hostem
5 Fervere cæde novâ, et portas præbere patentes.
6 Deserit inceptum, atque 7 immani concitus irâ
8 Dardaniam 9 ruit ad portam, 10 fratresque superbos,
Et primum Antiphaten, is enim se primus 11 agebat,
Thebanâ de matre 12 nothum, 13 Sarpedonis 14 alti,
Conjecto sternit jaculo. Volat 15 Itala cornus
Aëra per tenuem, stomachoque infixa sub 16 altum
Pectus abit: reddit 17 specus atri vulneris undam
Spumantem, et fixo ferrum in pulmone 18 tepescit.
Tum Meropem atque Erymantha 19 manu, tum sternit Aphidnum;
Tum Bitian ardentem oculis, animisque frementem,
20 Non jaculo: 21 neque enim jaculo vitam ille dedisset:
Sed magnum stridens 22 contorta 23 phalarica venit,
Fulminis acta modo, quam 24 nec duo taurea terga,
25 Nec duplici squamâ lorica fidelis et auro
Sustinuit: 26 collapsa ruunt immania membra.
Dat tellus gemitum, et 27 clypeum superintonat ingens:
28 Qualis in 29 Euboïco Bajarum littore 30 quondam
31 Saxea pila cadit, magnis quam molibus ante
Constructam 32 ponto jaciunt: 33 sic 34 illa ruinam

1 Ad eundem locum, quo hostes. 2 Extra portas. 3 Ad ducem Turnum. 4 Ab hac, ubi porta erat aperta. 5 Enallage conjugationis. 6 Turnus. 7 Sævissima. 8 Castrorum portam, cognominem illi veteris Trojæ, quam Trojani aperuerant. 9 Præcipitanter currit. 10 Pandarum & Bitian. 11 Obviam. 12 Filium illegitimum. 13 Viri Trojani. 14 Nobilis, utpote nepotis Jovis. 15 Telum factum ex Italica cornu, a Turno emissum. 16 Profundum. 17 Hiatus, cavitas seu foramen vulneris. 18 Ibidem. 19 Hos tres cominus: Antiphatem eminus interfecerat. 20 Sc. *sternit*. 21 Nam ille non potuisset lethaliter vulnerari jaculo. 22 Brachiis Turni. 23 Hasta valido præfixa ferro, sulfure, resina, bitumine, stopisque convoluta, infuso oleo incendiario: quæ balistæ impetu destinata, ardens figitur palis & turribus incendendis. 24 Non clypeus ex duplici taurino tergore sustinere valuit, ita ut omnia penetraret. 25 Nec lorica ex laminis aureis squamarum in morem conserta. 26 Simul labentia corruunt. 27 Super quem cecidit: vel sic, ingens clypeum super eum insonat. 28 Qualiter. 29 Ab Euboicis Chalcidensibus in Italia juxta Bajas habitato. 30 Aliquando. 31 Moles ex saxo, latere, cæmento, ligneisque pilis jacta eductaque ad arcendum mare & tutandos portus: *vel*, columna lapidea. 32 Fluctus aut procellæ dejiciunt per mare. 33 Ut Bitias cecidit. 34 Saxea pila.

1 Prona trahit, penitusque 2 vadis illisa 3 recumbit.
4 Miscent se maria, et 5 nigræ 6 attolluntur arenæ.
Tum sonitu 7 Prochyta alta tremit, 8 durumque cubile
9 Inarime Jovis imperiis imposta Typhoëo.
10 Hic Mars 11 armipotens animum viresque 12 Latinis
Addidit, et stimulos 13 acres sub pectore 14 vertit:
Immisitque 15 fugam Teucris, 16 atrumque timorem.
Undique 17 conveniunt, quoniam data 18 copia pugnæ,
Bellatorque 19 animos 20 Deus incidit.
Pandarus, ut fuso 21 germanum corpore cernit,
Et 22 quo sit fortuna 22 loco, qui casus agat 23 res,
Portam vi 24 multâ 25 converso cardine 26 torquet,
27 Obnixus latis humeris, multosque 28 suorum
29 Mœnibus exclusos 30 duro in certamine 31 linquit;
Ast 32 alios secum includit recipitque 33 ruentes,
Demens! 34 qui Rutulum in medio non 35 agmine 36 regem
Viderit 37 irrumpentem, 38 ultrove incluserit urbi:
39 Immanem 40 veluti pecora inter 41 inertia 42 tigrim.
43 Continuo nova lux 44 oculis offulsit, et 45 arma
46 Horrendum sonuere: tremunt in 47 vertice cristæ

1 Ad terram inclinata. 2 Ad vada. 3 Prosternitur. 4 Intra molem & extra. 5 Quia profundæ, aut quia paludosæ. 6 Eriguntur. 7 Insula litoris Campani inter Misenum promontorium & insulam Pithecusam quæ . . . 8 Ut sit illi mortiferum cubile. 9 Ænaria & Inarime, quam, quod flammas quandoque vomit, Tiphœo giganti contra Deos pugnare auso, superjectam fabulantur. 10 Transitio ad pulcherrimum facinus Turni, qui intra muros conclusus, fortissime cum hostibus dimicavit. 11 Armorum & bellorum Deus. 12 Turni populis. 13 Vehementis furoris & iræ. 14 Vertendo pungit: tractum a virga, quæ dum vertitur, boves stimulantur. 15 Animum fugiendi. 16 Funestum, turpem: Sic Flaccus l. 4. Od. 11. *minuentur atræ Carmine curæ*: Quod *atra*, inauspicata & funesta erant. 17 Itali, quibus Mars animos addidit. 18 Copiosa pugnandi facultas. 19 In Animum eorum, id est, omnem acceperunt animum seu cupiditatem bellandi. 20 Mars. 21 Bitian. 22 In quo statu: quia videt eam ad Latinos, relictis Teucris, defecisse. 23 Bellicas. 24 Magna. 25 Quam convertebat ad postes suos ut claudatur. 26 Torquendo claudit. 27 Conatus. 28 Ex suis commilitonibus. 29 Novæ Trojæ. 30 Quia invito Marte, qui, quos Latinis addidit, Teucris abstulerat animos. 31 Sine spe evadendi. 32 Suos, Trojanos: nam Turnus solus ex hostibus receptus. 33 Præcipitanter accurrentes. 34 Utpote qui, quod. 35 Trojanorum, ruentium ad portas. 36 Turnum. 37 Vi intrantem. 38 Ultra id, quod debebat facere. 39 Ferocissimam. 40 Sc. *includeret*. 41 Arte se defendendi carentia, ut sunt oves & capræ. 42 Turnum Martis stimulis concitatum, Tigri, Trojanos, timore perculsos, pecori comparat. 43 Statim, postquam inclusus est Turnus. 44 Turni. 45 Ejus. 46 Horribiliter. 47 Capitis ejus.

1 Sanguineæ , 2 clypeoque 3 micantia fulmina mittunt.
Agnoscunt faciem invisam atque 4 immania membra
Turbati subito 5 Æneadæ. Tum Pandarus ingens
6 Emicat , et 7 mortis fraternæ 8 fervidus irâ ,
Effatur : 9 Non hæc dotalis regia Amatæ ,
Nec muris 10 cohibet 11 patriis 12 media 13 Ardea Turnum.
Castra 14 inimica 15 vides : nulla hinc 16 exire 17 potestas :
Olli 18 subridens sedato pectore Turnus :
19 Incipe , si qua animo virtus , et consere dextram ;
20 Hic etiam inventum Priamo narrabis Achillem.
21 Dixerat: 22 Ille rudem nodis et cortice 23 crudo
24 Intorquet summis adnixus viribus hastam.
25 Excepere auræ vulnus ; (Saturnia Juno
26 Detorsit 27 veniens) portæque infigitur hasta.
28 At non hoc 29 telum , mea quod vi dextera 30 versat,
Effugies : 31 neque enim 32 is teli nec vulneris 33 auctor.
Sic ait , et sublatum alte 34 consurgit in ensem ,
Et mediam 35 ferro gemina inter tempora 36 frontem
Dividit , 37 impubesque 38 immani vulnere malas.
39 Fit sonus ; ingenti concussa est 40 pondere tellus.
Collapsos artus atque arma cruenta 41 cerebro
42 Sternit humi moriens : atque illi 43 partibus æquis
44 Huc caput atque illuc humero ex utroq. pependit.

1 Sanguinei coloris. 2 In clypeum. 3 Radios in morem fulminis resplendentes. 4 *Præstanti corpore* Turnum , *ac toto vertice supra.* 5 Trojani Æneæ subditi. 6 Eminet. 7 Propter necem fratris Bitiæ concepta. 8 Incensus. 9 Hæc non est regia Latini , quam tibi filiæ dotis nomine spopondit Amata Latini conjux. 10 Continet. 11 Intra quos natus est. 12 Medio sui. 13 Civitas , patria Turni. 14 Hostilia. 15 O Turne. 16 Exeundi. 17 Est tibi. 18 Sui fiducia , neglectu & contemptu hostis. 19 Mecum certamen. 20 Manu mea cæsus , nuncius ibis Priamo apud inferos , narrans te incidisse in alterum Achillem , id est , Turnum , id est , morieris. 21 Turnus. 22 Pandarus. 23 Viridi , impolito. 24 In Turnum , licet in eum non pervenerit. 25 Aer & venti vulnerata sunt. 26 De Turno. 27 Hastam venientem in Turnum. 28 Loquitur Turnus Pandaro. 29 Ense. 30 Vibrat & tractat. 31 Neque enim ego sic , ut tu modo , erravero. 32 Est talis , qualis tu es. 33 Ductor. 34 Erigit se. 35 Ense ferreo. 36 Pandari. 37 Imberbes. 38 Sævissimo. 39 Ex ictu. 40 Corporis cadentis. 41 Effuso. 42 Nam Pandarus sternit super humum. 43 In partibus æqualibus. Divisum enim fuit æquali parte caput Pandari. 44 In utramque partem , tam dextram , quam sinistram.

1 Diffugiunt 2 versi 3 trepidâ formidine Troës.
Et 4 si 5 continuo victorem ea cura subisset,
Rumpere claustra manu 6 sociosque immittere 7 portis,
Ultimus ille dies 8 bello 9 gentique fuisset.
Sed 10 furor ardentem 11 cædisque insana cupido
12 Egit in 13 adversos.
14 Principio Phalarim, et 15 succiso poplite Gygen
16 Excipit: 17 hinc 18 raptas fugientibus ingerit hastas
19 In tergum. Juno vires animumque ministrat.
20 Addit Halym 21 comitem, et confixâ Phegea 22 parmâ;
23 Ignaros deinde 24 in muris 25 Martemque cientes,
Alcandrumque Haliumque Noëmonaque Prytanimque,
Lyncea 26 tendentem contra, 27 sociosque vocantem,
28 Vibranti gladio connixus ab aggere 29 dexter
Occupat: huic uno dejectum 30 cominus ictu
Cum galeâ 31 longe jacuit caput. Inde ferarum
32 Vastatorem 33 Amycum, quo non 34 felicior alter
Ungere tela manu, ferrumque armare 35 veneno:
Et Clytiúm 36 Æoliden, et 37 amicum Crethea musis;
Crethea Musarum comitem, cui carmina semper
Et citharæ 38 cordi, 39 numerosque intendere nervis:
Semper equos, atque arma virûm, pugnasque canebat.
Tandem ductores, auditâ cæde suorum,
Conveniunt Teucri, Mnestheus 40 acerque Serestus,
41 Palantesque vident socios, 42 hostemq. 43 receptum.

1 In diversa fugiunt. 2 In fugam. 3 Mentes Trojanorum trepidas faciente. 4 Si Turno victori in animum subiisset portas reserare. Si tam uti victoria, quam vincere novisset. 5 Ut diffugerunt. 6 Rutulos commilitones. 7 In portas. 8 Cum Trojanis gerendo. 9 Trojanæ, quam morte Ascanii delevisset. 10 Martius. 11 Occidendi. 12 Impulit eum. 13 Eos, qui ante eum ex adverso ei erant. Al. *aversos*, id est, fugientes, quos insequi ardebat. 14 Enumerat aliquot, qui in pugna Turni manu ceciderunt. 15 Cui poples prius ab eo succisus erat. 16 E medio tollit. 17 Deinde, aut ex hac nece. 18 Quas in fuga trepidi hostes Trojani abjecerant. 19 Quia terga dederunt. 20 Prostratis. 21 Socium mortis. 22 Simul cum parma. 23 Ignorantes, quod Turnus intra mœnia esset. 24 Intra muros. 25 Bellum. 26 Impetum facientem. 27 Exclusos. 28 Evaginato & micanti. 29 A parte dextra, aut expeditus bellator. 30 Sc. *facto*, id est, conjuncta manu. 31 A trunco. 32 Interfectorem. 33 Occupat. 34 Peritior, magis idoneus. 35 Τοξικῷ lethali & immedicabili. 36 Ex Æoli familia, aut ex Æolia in Trojam, inde cum Ænea in Italiam profectum. 37 Vatem Lyricum, philomusum. 38 Voluptati erant. 39 Rhytmos facere intentione aut crepitu nervorum, id est, qui secundum chordas verba componebat. 40 Strenuus. 41 Passim vagantes & oberrantes. 42 Turnum. 43 Intra mœnia.

Et Mnestheus : Quo 1 deinde fugam , quo tenditis ? inquit.
Quos alios muros, quæ jam 2 ultra mœnia habetis?
3 Unus homo , et vestris , ô cives , undique 4 septus
Aggeribus , tantas strages 5 impune per 6 urbem
7 Ediderit ? juvenum 8 primos tot miserit 9 Orco ?
Non 10 infelicis patriæ veterumque 11 Deorum ,
Et 12 magni Æneæ 13 segnes 14 miseretque 14 pudetque?
15 Talibus 16 accensi 17 firmantur , et agmine denso
18 Consistunt. Turnus paullatim excedere pugnâ ,
Et 19 fluvium petere , ac 20 partem , 21 quæ cingitur undâ
22 Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno,
Et 23 glomerare manum : 24 ceu sævum 25 turba leonem
Cum telis premit 26 infensis : at territus 27 ille ,
Asper , 28 acerba tuens , retro redit : et neque 29 terga
Ira dare aut virtus patitur : 30 nec tendere contra
Ille , quidem 31 hoc cupiens , potis est per 32 tela virosque.
Haud aliter retro 33 dubius vestigia Turnus
34 Improperata refert , et 35 mens 36 exæstuat irâ.
37 Quin etiam bis tum medios invaserat hostes :
Bis confusa fuga per muros 38 agmina vertit.
Sed 39 manus e castris propere coït omnis in unum :
Nec 40 contra vires audet Saturnia Juno
41 Sufficere : 42 aëriam cælo nam Juppiter Irim

1 Deinceps dirigitis vos fugientes? 2 Insta. 3 A turpi, quod multi ab uno in fugam verterentur. 4 Circumvallatus. 5 Sine vindicta. 6 Vestram. 7 Permittetur ne edere? 8 Principes. 9 Ad infernum? 10 Quæ penitus exterminatur. 11 Penates intelligit. 12 Tanti viri. 13 O ignavi. 14 *Miseret* respicit ad *patriam*: *pudet* ad *Æneam*. 15 Verbis Mnesthei. 16 Trojani. 17 Firmi & constantes efficiuntur. 18 Circumstant Turnum. 19 Tiberim. 20 Urbis. 21 Id est, dexteram. 22 Tanto vehementius. 23 Circumducere, globum facere. Æn. 2. *Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcem Cum sociis ardent animi.* 24 Aptissima comparatio, qua Turnum leoni confert, qui neque omnium tela solus sustinere, neque præ animi generositate fugam potest arripere. 25 Multitudo venantium. 26 Vim inferentibus. 27 Leo. 28 Videns acerbe. 29 In fugam verti. 30 Nec impetum facere in tantam multitudinem venantium. 31 Licet cupiat tendere contra. 32 Quibus impeditur. 33 Quid faceret. 34 Non properata, id est, lente & paulatim decedit. 35 Ejus. 36 Excandescit. 37 Insuper. 38 Trojanorum. 39 Tota armatorum multitudo. 40 In contrarium, id est, contra Trojanorum impetum. 41 Subministrare. Sic Æn. 2. *Ipse pater Danais animos, viresque secundas Sufficit.* 42 In aere versari solitam ad arcum cœlestem.

Demisit, 1 germanæ 2 haud mollia jussa ferentem,
Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.
3 Ergo nec clypeo 4 juvenis 5 subsistere tantum,
Nec dextrâ valet: injectis sic undique telis
Obruitur. Strepit assiduo cava tempora circum
6 Tinnitu 7 galea, et 8 saxis 9 solida æra fatiscunt;
Discussæque 10 jubæ 11 capiti: nec sufficit 12 umbo
Ictibus: 13 ingeminant hastis et Troës et ipse
14 Fulmineus Mnestheus. Tum toto 15 corpore sudor
16 Liquitur, et 17 piceum (nec 18 respirare potestas)
Flumen 19 agit: fessos 20 quatit 21 acer anhelitus artus.
Tum demum præceps 22 saltu sese omnibus armis
In fluvium dedit. 23 Ille suo cum gurgite 24 flavo
25 Accepit venientem, ac 26 mollibus 27 extulit undis;
Et lætum 28 sociis 29 ablutâ cæde remisit.

1 Sorori Jovis, id est, Junoni. 2 Minacia, aspera, superba, sc. interitum Turni. 3 Quia Juno retraxit manum, & ita auxilio Deorum destitutus erat. 4 Turnus. 5 Sustinere tantam vim. 6 Crepitu, qualem æs reddere solet. 7 Turni. 8 Injectis in ea. 9 Arma ærea firma & fortia hiscunt. 10 Cristæ galeæ. 11 A capite. 12 Curvatura sive media pars clypei. 13 Ictus. 14 In morem fulminis impetum faciens. 15 Turni. 16 Defluit. 17 Pulvere misto sordidum, vel lentum & viscosum. 18 Respirandi. 19 In[illegible]. 20 Trahit. 21 Saucius & defatigatus. 22 Sese armatum in fluvium Tiberim projecit. Allusum ad historiam Romanam Horatii Coclitis. 23 Fluvius. 24 Eo colore aqua Tiberis est. 25 Eum. 26 Molliter & lente defluentibus. 27 Extra tulit. 28 Ad socios. 29 Aquis Tiberinis sanguine, ex cæde superfuso, abluto: nam cæde contaminati, aqua se abluere solebant.

ARGUMENTUM.

JUpiter, convocatò Deorum concilio, ad concordiam ipsos adhortatur. Ibi Venus de Trojanorum periculo, insatiabilique Junonis odio conqueritur, aliquamque tandem tot calamitatum requiem petit. Juno contra malorum omnium causam in Trojanos, veluti primos belli auctores, atque adeo in Venerem ipsam rejicit. Frustra itaque tentatâ reconciliatione, Jupiter, ubi nullum videt esse contentionum finem, ne aut uxorem, aut filiam læderet, se neutrarum partium studia secuturum pronuntiat, sed pro sua æquitate, omnia fatis esse permissurum. Interim Rutuli totis viribus ad oppugnationem redeunt: non minore animo obsessi se ad defensionem parant. Dum hæc in Latio geruntur, Æneas, rebus in Etruria ex animi sententia confectis, multorumque sibi populorum auxiliis adjunctis, triginta navium classe ad suos revehitur. Ibi Nymphas, paulo ante in eam formam ex navibus suis transformatas, obvias habet: ex his, et de classis amissione, et de suorum periculo certior redditur. Inde in hostium usque conspectum profectus, copias suas exponit. Rutuli oppugnatione desistunt, occurrentesque ad litus, terrâ hostem prohibere conantur. Magno utrimque detrimento pugnatur. Ibi Pallas, magnâ prius editâ hostium strage, tandem a Turno occiditur. Cujus rei dolore percitus Æneas, magnos Rutulorum acervos am co inferias mittit: Ascanius quoque, eruptione factâ, suas cum patre copias conjungit. Quibus rebus permota Juno, et pro Turno solicita, impetratâ a Jove veniâ, præsenti eum periculo eripit, objectâ illi falsâ Æneæ imagine, quam dum in navim quandam fugientem insequitur, vinculis a Junone ruptis, vi tempestatis ad litora Ardeæ proxima devehitur. Interim Mezentius, Jovis monitu pugnæ succedens, magnum tam Trojanorum, quam Etruscorum numerum prosternit: donec ab Ænea hastæ ictu vulneratus, et a Lauso filio protectus, ægre se ad obligandum vulnus ex acie recipit. Ibi Lausus quoque, dum patrem ulcisci conatur, ab Ænea interficitur: ejus rei nuntio accepto, Mezentius conscenso equo in prælium redit; ubi dum filii mortem vindicare parat, eâdem, quâ filius, dextrâ concidit.

1 PAnditur 2 interea 3 domus 4 omnipotentis 3 Olympi,

1 Aperitur, id est, factus est dies. Nam, oriente Sole, cœlum videtur aperiri, sicut occidente, claudi: unde est illud 1. Æn. *Ante diem clauso componet vesper Olympo.* 2 Dum talia geruntur a *Turno* & *Trojanis.* 3 Cœlum. 4 Omnia complectentis, omnibusque potentis. Al. *omnipatentis*, id est, omni ex parte patentis. Vulgatam lectionem tuentur, *Turneb.* l. 29. c. 24. Quintilian. l. 19. c. 4.

1 Conciliumque 2 vocat Divûm pater atque hominum rex
3 Sideream in sedem: terras unde arduus omnes,
Castraque 4 Dardanidûm adspectat, populosque 5 Latinos.
6 Considunt tectis 7 bipatentibus. 8 Incipit ipse:
9 Cælicolæ magni, 10 quia nam 11 sententia vobis
12 Versa retro, tantumque animis certatis 13 iniquis?
14 Abnueram bello Italiam concurrere 15 Teucris.
16 Quæ contra 17 vetitum discordia? 18 quis metus aut
19 hos,
Aut 20 hos arma sequi, 21 ferrumque lacessere suasit?
Adveniet 22 justum pugnæ (23 ne arcessite) 24 tempus,
Cum fera Carthago Romanis arcibus olim
25 Exitium magnum atque 26 Alpes immittet 27 apertas:
Tum certare odiis, tum res 28 rapuisse licebit:
Nunc 29 sinite, et 30 placitum 31 læti componite fœdus.
32 Juppiter hæc 33 paucis: at 34 non Venus 35 aurea
contra
34 Pauca 36 refert.
O 37 pater, ô hominum Divûmque 38 æterna potestas,
(Namque 39 aliud quid sit, quod jam 40 implorare
queamus?)

1 Deorum. 2 Convocat Jupiter. Ovid. 1. Met. *Ingentes animos & dignas Jove concipit iras*, Conciliumque vocat: *tenuit mora nulla vocatos.* 3 In Cœli summam arcem & palatium Jovis. Allusum ad circulum Lacteum αςεροεντα, *Hac iter est Superis ad magni tecta Tonantis, Regalemque domum.* Ovid. Met. 1. 4 Dardanidarum, id est, Trojanorum, a Dardano, Jovis filio, ortorum. 5 Italicos, Turno faventes. 6 Dii simul sedem capiunt. 7 Utrimque patentibus superne & inferne, aut ob ortu & occasu. 8 Concionem. 9 Cœlum colentes. 10 Al. *quænam.* 11 Decretum fatale. 12 Non sortitur effectum, sc. ut Æneas in Italiæ possessionem veniat? 13 Contra decretum molientibus? 14 Nolueram, & contra nutum, id est, voluntatem meam erat: ut vicissim *annuere* dicitur, cum nutu, quo totum Olympum tremefacit, sibi aliquod placere testatur. 15 Cum Trojanis. 16 Qualis est ista. 17 Prohibitionem meam. 18 Quæ religio? 19 Trojanos. 20 Rutulos. 21 Ferro se lacessere. 22 Legitimum. 23 Nolite advocare, adducere. Tibul. l. 1. el. 10. *Quis furor est atram bellis arcessere mortem? Imminet, & tacito clam venit illa pede.* 24 Bellum inquit Punicum secundum, quo Hannibal Italiam perpetuos octodecim annos crudelissime vexavit. 25 Magnam cladem multorum civium. 26 Alpinos populos, aut eos, quos per Alpes traduxit Hannibal. 27 Ab Hannibale, igne & aceto: Unde Juv. *montem qui fregit aceto.* 28 Res per injuriam abreptas repetere: bellum per feciales indicere: inde qua vi, qua armis rapere. 29 Definite. 30 Sc. *mihi*, qui nolo Italiam concurrere Teucris. Al. *placidum.* 31 Concordes ac faventes. 32 Elocutus est. 33 Verbis. 34 Multa. 35 Formosissima. 35 Respondet. 37 Omnium. 38 Qui æternam potestatem seu imperium habes in homines & Deos. 39 Quod aliud numen aut auxilium sit alibi, quam in te? 40 Cum misericordia poscere.

Cernis 1 ut 2 insultent Rutuli; Turnusque feratur
Per 3 medios insignis equis, 4 tumidusque secundo
Marte ruat? Non 5 clausa 6 tegunt jam 7 mœnia Teucros:
8 Quin intra portas, atque ipsis prælia 9 miscent
Aggeribus 10 murorum, et 11 inundant 12 sanguine
13 fossæ.
14 Æneas 15 ignarus abest. Numquamne 16 levari
Obsidione sines? muris iterum imminet hostis
17 Nascentis Trojæ: nec non 18 exercitus 19 alter,
Atque iterum in Teucros Ætolis surgit ab 20 Arpis
21 Tydidès. Equidem (credo) mea vulnera 22 restant:
Et 23 tua progenies mortalia demoror arma.
Si sine 24 pace tuâ, atque invito 25 numine Troës
Italiam petiere; 26 luant peccata, neque illos
Juveris auxilio. Sin tot responsa secuti,
Quæ 27 Superi 28 Manesque dabant; cur nunc tua
29 quisquam
30 Vertere jussa potest? aut cur nova condere 31 fata?
32 Quid repetam exustas 33 Erycino in littore classes?
Quid tempestatum 34 regem, ventosque furentes
35 Æoliâ excitos? aut actam 36 nubibus 37 Irim?

1 Quomodo. 2 Ob victoriam partam insolentiores effecti. 3 Rutulos. 4 Et ut inflatus bello, prospere favore Martis peracto, præceps vehatur? 5 Tametsi clausa. 6 Protegunt. 7 Pathos a loco, ad concitandam hostibus invidiam. 8 Quinetiam. 9 Rutuli. 10 Mœnium. 11 Exundant, diffluunt. 12 Cæde meorum *Trojanorum*. 13 Sub aggeribus factæ. 14 Princeps eorum & protector. 15 *Tantæ* cladis. 16 Eos liberari. 17 Reædificari cœptæ. 18 Sicut exercitus Græcorum imminuit muris veteris *Trojæ*. 19 Latinorum. 20 A Diomede, ex Ætolia adveniente, in Apulia ædificata. 21 Diomedes *Tydei* filius. Diomedes non erat venturus, sed timebat: nam Rutuli Venulum legatum ad Diomedem miserant pro auxilio. 22 Quod iterum vulnerabor a Diomede, sicut ante *Trojam* vulnerata sum. Respexit ad vulnus, quod acceperat a Diomede, cum filio suppetias ferre vellet. Il. 5. 23 Ego a te genita, id est, Jovis filia & Dea expecto arma a mortali, mihi inferenda. 24 Suffragio, venia. 25 Divina tua voluntate. 26 Dent pœnas pro peccatis suis. 27 Juppiter lib. 1. *Cernes urbem, & promissa Lavini Mœnia.* Et Apollo lib 3. *Antiquam exquirite matrem.* 28 Inferi. Creusa lib. 2. *Ad terram Hesperiam venies.* Et Anchises, *gens dura atque aspera cultu, Debellanda tibi Latio est.* l. 5. & 6. 29 Intelligit de Junone. 30 Invertere & in perniciem mutare, id est, cur cedit *Trojanis* in perniciem, tuis paruisse mandatis? 31 Ut cadant, qui non sunt casuri. 32 Ad quid? q. d. frustra, cum manifestum sit. 33 Siculo, juxta Erycen, ubi Venus templum habet, & præcipuè colitur. l. 5. Æn. 34 Æolum, supra lib. 1. pag. 162. 35 Excitatos & evocatos ex Æoli regia ad nocendum *Trojanis* 36 Per nubes. 37 Quæ *Turno* dedit obsidendæ novæ urbis consilium. lib. 5. & 9. supra.

Nunc etiam * Manes (hæc 1 intentata manebat
2 Sors rerum) 3 movet ; et 4 superis immissa repente
5 Alecto, medias Italûm 6 bacchata per 7 urbes.
8 Nil super imperio moveor: 9 speravimus ista,
Dum fortuna 10 fuit : vincant, quos vincere mavis.
Si nulla est regio, Teucris quam det tua 11 conjux
Dura ; per eversæ, genitor, 12 fumantia Trojæ
Excidia obtestor: liceat dimittere ab armis
Incolumem Ascanium, liceat superesse 13 nepotem.
Æneas sane ignotis jactetur in 14 undis ;
Et, quamcumque viam dederit fortuna, sequatur.
15 Hunc tegere, et diræ valeam subducere pugnæ.
Est 16 Amathûs, est celsa mihi 16 Paphos, atque 16 Cythera,
16 Idaliæque domus. 17 Positis 18 inglorius armis
19 Exigat hic ævum. Magnâ ditione jubeto
Carthago premat Ausoniam. Nihil urbibus 20 inde
Obstabit 21 Tyriis. Quid 22 pestem evadere 23 belli
24 Juvit, et 25 Argolicos medium fugisse per ignes ?
Totque maris, vastæque exhausta pericula terræ,
Dum Latium Teucri 26 recidivaque Pergama quærunt ?
27 Non satius cineres 28 patriæ 29 insedisse supremos,
Atque solum, quo Troja fuit ? 30 Xanthum et Simoënta
Redde, oro, 31 miseris : iterumque revolvere casus

* Inferos. Unde ait ipsa Juno l. 7. *Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.* 1 Antea non sollicitata. 2 Obiter tangit eam fabulam, qua rerum universitas inter Jovem, Neptunum & Plutonem sorte dicitur esse divisa. Unde est illud Neptuni l. 1. *Non illi imperium pelagi, sævumque tridentem, Sed mihi sorte datum.* 3 Juno. 4 Ad superos. 5 Furia illa infernalis. 6 Est. 7 Laurentum & Ardeam. 8 Nullo modo afficior super promissione facta de imperio. 9 Inania ista pollicita speravimus olim felices : nunc sufficiet, si salvi evadere possimus. 10 Talis, ut sperare possimus. 11 Juno. 12 Adhuc pene fumantia, nec dum exstincta. Ad movendum misericordiam. 13 Meum, id est, servetur Ascanius, a quo est futura gens Juliorum. 14 Tiberi vivus, Numicio mortuus. 15 Ascanium protegere. L. 12. *nec Dii texere Cupentum, Ænea veniente, sui.* 16 Cypri ins. urbs. Enumerat tuta aliquod Cypri loca, in quæ Ascanium ex hostium manibus submoveat. 17 Depositis. 18 Non gloriosus nec inclytus. 19 Ascanius. 20 Ab Italia. 21 Carthagini præcipue. 22 Incendium evasisse. 23 Trojani, quo victores fuerunt Græci. 24 Profuit. 25 Per medios ignes ab Argolicis, id est, Græcis Trojæ immissos. 26 Renascentia in Italia ex reliquiis *Trojæ*, regna rediviva : *vel*, quæ bis ciciderunt, semel ab Hercule, atque iterum ab Agamemnone eversa. 27 Nonne melius fuit ? 28 *Trojæ*. 29 inhabitasse. 30 Fluvios *Trojanos*. 31 *Trojanis*.

Da, pater, Iliacos Teucris. 1 Tum 2 regia 3 Juno
4 Acta furore gravi: Quid me 5 alta silentia cogis
6 Rumpere, et 7 obductum verbis 8 vulgare dolorem?
Æneam hominum quisquam Divûmque 9 subegit
Bella sequi, aut hostem regi se inferre Latino?
Italiam 10 fatis petiit auctoribus: 11 esto:
12 Cassandræ impulsus 13 furiis. Num linquere castra
Hortati sumus, aut vitam committere 14 ventis?
Num 15 puero 16 summam belli, num credere muros?
17 Tyrrenamve fidem, aut gentes 18 agitare 19 quietas?
Quis Deus in 20 fraudem, quæ dura potentia nostri
21 Egit? 22 Ubi hic Juno, demissave nubibus Iris?
Indignum est, Italos 23 Trojam circumdare flammis
Nascentem: et patriâ Turnum consistere terrâ,
Cui 24 Pilumnus avus, cui 25 diva Venilia mater:
26 Quid 27 face Trojanos 27 atrâ vim ferre Latinis?
Arva aliena 28 jugo premere, atque 29 avertere prædas?
Quid 30 soceros 31 legere, et 30 gremiis abducere pactas?
Pacem orare 32 manu, præfigere puppibus arma?
Tu potes Æneam manibus 33 subducere 34 Grajûm,
35 Proque viro 36 nebulam et ventos 37 obtendere inanes:

1 Deinde, postquam conticuit Venus. 2 Conjux. 3 Inquit. 4 Stimulata. 5 Alto seu imo pectore recondita. 6 Interrumpere, id est, quid me cogis eloqui, quæ silere malim, quam in te quidquam dicere? 7 Celatum. 8 Vulgo manifestare. 9 Coegit. 10 Fatorum auctoritate. 11 Concedatur, & ita sit. 12 Filiæ Priami. Anchises 3. lib. *Sola mihi tales casus Cassandra canebat, Et sæpè Hesperiam, sæpe Itala regna vocare*, &c. 13 Insano vaticinio. 14 Incertis & inanibus rebus. 15 Ascanio: cui tamen Æneas non crediderat: sed Mnestheo & Sergesto. 16 Præcipuam administrationem. 17 Etruscorum auxilium. *Ter. Dî vestram fidem!* 18 Lacessere. 19 Ante adventum Æneæ. 20 Damnum faciendum Turno. 21 Impulit eum. 22 Ubi fuit ad has res faciendas Juno? 23 Castra *Trojana* flamma & ferro oppugnare: ut lib. 9. Ironia. 24 Deus. 25 Ut male urat Venerem, & *Turni* natales natalibus Æneæ adæquare videatur, Veniliam appellat Divam, quæ Nympha maris. 26 Quid censeres, justum ne an injustum sit? 27 Bello sævo ac pernicioso. 28 Serviture. 29 Deprædari agros, avertendo pecora & armenta. Hæc propter cervum *Tyrrhidasque* l. 7. 30 Latinum. Ad invidiam plurali utitur: ut & gremio *Turni* intercipere desponsatam Laviniam. 31 Suffurari. 32 Indiciis manuum, præferendo ramum olivæ, pacem prætendere, & bellum minari, ac statim inferre? idque propter *Centum oratores augusta ad*, &c. *Et geminasque legit de classe biremes, Remigioque aptat, socios simul instruit armis: & Scuta virum fluvio*, &c. lib. 7. 33 Clam abducere. 34 Diomedis. Il. 5. & Achillis Il. 20. quibuscum Æneas congressus, ultimo discrimini ereptus est a Venere & Neptuno. 35 Quem virum esse jactas. 36 Nubem, id est, rem inanem. 37 Contrà tendere & præsentare.

Et 1 potes in totidem 2 classem convertere Nymphas:
Nos 3 aliquid Rutulos contra juvisse, 4 nefandum est.
5 Æneas ignarus abest: ignarus et 6 absit.
7 Est Paphus, Idaliumque tibi, sunt alta Cythera.
8 Quid 9 gravidam bellis urbem, et 10 corda aspera 11 tentas?
Nosne tibi 12 fluxas Phrygiæ res 13 vertere fundo
Conamur? 14 nos? 15 an miseros qui Troas Achivis
Objecit? quæ caussa fuit consurgere in arma
16 Europamque 17 Asiamq. et 18 fœdera solvere 19 furto?
20 Me duce Dardanius 21 Spartam expugnavit 22 adulter?
Aut ego tela dedi, fovive cupidine bella?
23 Tunc decuit metuisse tuis: nunc 24 sera querelis
Haud justis 25 assurgis, et 26 irrita jurgia jactas.
Talibus 27 orabat Juno: cunctique 28 fremebant
Cælicolæ 29 assensu vario. Ceu 30 flamina 31 prima,
Cum 32 deprensa fremunt sylvis, et 33 cæca volutant
Murmura, venturos nautis 34 prodentia ventos.
Tum 35 Pater omnipotens, rerum cui prima potestas,
36 Infit. Eo dicente 37 Deûm domus alta silescit,
Et 38 tremefacta solo tellus; silet 39 arduus æther:

1 Licet hoc Cybele fecerit, tamen hoc Veneri imputatur, quia in ejus gratiam factum est. 2 Supra l. 9. 3 In aliquo. 4 Secundum iniquum tuum judicium. Ironicè: vel interrogatoriè. 5 Sc. *inquis.* Eadem verba repetit, quibus supra usa est Venus, irrisorie & contemtim. 6 Q. d. quid tum postea, si abest a terra aliena. 7 Q. d. abduc Æneam tuum illuc. 8 Omnium bellorum causam in Venerem rejicit, ut quæ Paridi rapiendæ Helenæ fuerit auctor. 9 Ardeam, quæ olim multa bella gessit, & Rutulos acres. *Daunum a stirpe genus*, &c. ut Numanus supra 9. l. 10 Virorum. 11 Lacessis? 12 Fragiles ex se, aut etiam sine inimicis perituras. 13 Evertere funditus. 14 Nos ne id conamur? 15 An is, sc. Paris, qui rapta Helena prædaque abacta Troas obnoxios fecit Græcis? Omnem culpam Trojæ dirutæ in adulterum Paridem confert. Sic apud Horat. Od. l. 3. *Ilion, Ilion, Fatalis, incestusque judex, Et mulier peregrina vertit in pulverem.* 16 Propter Græcos. 17 Propter Trojanos. 18 Hospitia. 19 Furtivo raptu Helenæ. 20 Q. d. non, sed te. 21 Amyclas nomine. 22 Paris. 23 Cum ille raperet Helenam. 24 Nimis sero. 25 Contra nos. 26 Inania ac nihil profutura: quia ipsi Trojani peccaverunt. 27 Causam suam defendebat. 28 Indignabantur, propter certamen inter Deas. 29 Quia alii Veneri, alii Junoni assentiebantur. 30 Flatus ventorum. 31 Primum. 32 Percepta sylvis. 33 Ignota, quorum ratio non apparet. Fit enim quadam arcana naturæ ratione, ut sit murmur in sylvis ante ventorum flatum. 34 Significantia procellas ventorum. 35 Jupiter. 36 Loqui incipit. 37 Cœlum, id est, cœlicolæ, Continens pro contento. 38 Est. 39 Sublimis.

Tum 1 Zephyri 2 posuere: 3 premit placida æquora pontus.
4 Accipite 5 ergo animis, atque hæc mea 6 figite dicta.
Quandoquidem 7 Ausonios conjungi fœdere Teucris
8 Haud licitum: nec vestra capit discordia finem:
9 Quæ 10 cuique est fortuna hodie, 11 quam quisque 12 secat spem,
Tros Rutulusve 13 fuat, nullo discrimine habebo:
Seu 14 fatis Italûm 15 castra obsidione tenentur,
Sive 16 errore malo 17 Trojæ 18 monitisque 19 sinistris:
Nec Rutulos 20 solvo. 21 Sua cuique exorsa laborem
Fortunamque ferent. Rex Juppiter omnibus 22 idem.
Fata 23 *viam invenient*: 24 Stygii per flumina 25 fratris,
Per pice 26 torrentes, 27 atrâque voragine ripas,
28 Annuit; et totum nutu tremefecit Olympum.
29 Hic 30 finis fandi. Solio tum Juppiter aureo
Surgit; 31 cælicolæ 32 medium quem ad 33 limina ducunt.
34 Interea Rutuli portis circum omnibus instant
Sternere cæde 35 viros, et 36 mœnia cingere 37 flammis.
At legio 38 Æneadum 39 vallis 40 obsessa tenetur:
Nec spes ulla fugæ. Miseri stant turribus altis
Nequidquam, et 41 rarâ muros cinxere 42 coronâ.
Asius 43 Imbrasides, 44 Hicetaoniusque Thymœtes,

1 Venti. Species pro genere. 2 Sc. *flatus*, id est, quievere, sedati sunt. Æn. 7. *Cum venti posuere omnisque repente resedit Flatus.* 3 Cohibet, ne adsurgant, aquas maris æquas & tranquillas. 4 Auribus, id est, audite. 5 Quia nulla est in vobis concordiæ via. 6 Animis vestris, id est, memores estote. 7 Italos. 8 Propter odia vestra. 9 Quæcunque, sive prospera. 10 Pugnatorum, id est, cuilibet permittam sua fortuna uti, & neutrarum partium studia sequar. 11 Quam quisque spei suæ & sectæ viam aperit. 12 *Tenet*, habet. 13 Antiquè, pro *fuerit*: ab antiquo verbo *Fuo*. 14 Fatali pernicie & malo exitu: sc. *non absolvo Trojanos*. 15 Ipsa nova Troja. 16 Malè & sinistrè interpretati responsa, ut Italiam peterent. 17 *Trojanorum*. 18 Deorum. 19 Sinistrè datis, ac malè intellectis. 20 Absolvo, libero, indemnes facio. 21 Sua cuique, Rutulo, aut *Trojano*; opera adferent, aut cladem, aut victoriam. 22 Æquus erit, & in neutrarum partium studia inclinans. 23 Perveniendi ad id, quod in fatis est, sc. ni Æneas imperet in Italia. 24 Solemne & inviolatum Deorum juramentum. l. 6. 25 Plutonis. 26 Abundantes. 27 Nigra aut obscura. 28 Jupiter nutu se approbare, quod dixit, significavit. 29 Hoc juramentum Jovis. 30 Fuit. 31 Allusum ad morem Senatorum deducentium e curia domum Coss. 32 Qui est principum locus. 33 Cœlestis throni. 34 Dum sic Rutuli consultant. 35 *Trojanos*. 36 Novæ *Trojæ* seu castrorum. 37 Facibus ardentibus. 38 *Trojanorum*. 39 Rutulorum. 40 Obsidetur. 41 Minime densa. 42 Propugnantium multitudine in coronæ formam stante. 43 Imbrasi filius. 44 Hicetaonis filius.

Assaracique 1 duo, et senior cum Castore 2 Thybris,
Prima acies. Hos germani 3 Sarpedonis ambo,
Et Clarus, et Hæmon, Lyciâ comitantur ab 4 altâ.
Fert ingens toto connixus corpore saxum,
Haud partem exiguam montis, 5 Lyrnessius Acmon,
Nec Clytio genitore minor, nec fratre Menestheo.
6 Hi jaculis, 7 illi certant defendere saxis,
8 Molirique ignem, 9 nervoque aptare sagittas.
Ipse inter 10 medios, 11 Veneris justissima cura,
12 Dardanius 13 caput, ecce, puer 13 detectus 14 honestum:
Qualis gemma micat, fulvum quæ 15 dividit aurum,
Aut 16 collo decus, aut 16 capiti: vel quale 17 per artem
Inclusum buxo, aut 18 Oriciâ 19 terebintho
Lucet ebur: 20 fusos cervix 21 cui 22 lactea crines
Accipit, et molli 23 subnectens 24 circulus auro.
Te quoque 25 magnanimæ viderunt, Ismare, gentes
26 Vulnera dirigere, et 27 calamos armare veneno.
28 Mæoniâ 29 generose domo: ubi pinguia 30 culta
Exercentque viri, 31 Pactolusque irrigat 32 auro.
Adfuit et Mnestheus, 33 quem pulsi 34 pristina Turni
Aggere murorum sublimem gloria 35 tollit;
Et 36 Capys: 37 hinc nomen 38 Campanæ ducitur 38 urbi.
39 Illi inter sese duri certamina belli
40 Contulerant: mediâ 41 Æneas freta nocte secabat.

1 Major & minor. 2 Sc. *stabant.* 3 Regis Lyciæ, qui Trojanis venerat auxilio. 4 Nobili ac sublimi. 5 Ex Lyrneo, urbe Phrygiæ, oriundus. 6 *Trojani.* 7 Itali. 8 Cum mole ejicere ignem e phalaricis. 9 Arcui nervis obducto. 10 *Trojanos.* 11 Quia scivit illi regnum deberi. 12 Ascanius. 13 Sine galea. Respicit autem ad Julium Cæsarem, qui nudo capite sæpe cum hoste conflixit. 14 Pulchrum, & præ se ferens honestatem. 15 Auro sc. inclusa, circumdata, *vel*, quæ est in medio annuli aurei: ut 1. Æn. *aut ubi flavo Argentum Pariusve lapis circumdatur auro.* 16 Monile, aut corona. 17 Artificiose. 18 In Orico, Epiri urbe maritima, nascente. 19 Arbore nigra, ex qua destillat laudatissimum resinæ genus, quam *Terebinthinam* Latini vocant. 20 Diffusos. 21 Ascanio, id est, *ad* cujus decorum. 22 Lactei coloris. 23 Capillos. 24 Redimiculum capitis. 25 Italæ. 26 *Tela*, quibus directis, vulnerasti multos. 27 Mittentem arundines, id est, leves sagittas veneno illitas: ut vel levi ictu interimant. 28 Lydia: unde *Tyrrheni* originem traxerunt. 29 O Ismare, alti & magni generis. 30 Arva colunt. 31 Lydiæ fluvius. 32 Aureis fluctibus. 33 Cujus hortatu & virtute pulsus castris *Turnus* lib. 9. 34 Pridie ejus diei parta. 35 Extollit. 36 Adfuit. 37 Ab hoc. 38 Capuæ. 39 Rutuli & Itali. 40 Commiscuerant. 41 Redit ad Æneam, quem ad finem l. 8. dixit in Etruriam ad Tarchontem esse profectum.

Namque ut ab Evandro 1 castris 2 ingressus Etruscis,
3 Regem adit, et regi memorat 4 nomenque 5 genusque;
Quidve petat, quidve ipse 6 ferat, 7 Mezentius arma
8 Quæ sibi conciliet, violentaque pectora Turni,
Edocet: 9 humanis quæ sit fiducia rebus
Admonet; 10 immiscetque preces. Haud fit mora; 11 Tarchon
Jungit opes, fœdusque ferit: tum 12 libera fati
Classem conscendit jussis 13 gens Lydia Divûm,
Externo commissa 14 duci. 15 Æneïa puppis
16 Prima tenet, 17 rostro 18 Phrygios subjuncta leones:
19 Imminet Ida super. 20 profugis gratissima Teucris.
21 Hic magnus sedet Æneas, secumque volutat
Eventus belli varios: 22 Pallasque sinistro
Affixus lateri jam quærit 23 sidera, opacæ
Noctis iter, 24 jam 25 quæ 26 passus terrâque marique.
27 Pandite nunc Helicona, 28 Deæ, 29 cantusque movete;
Quæ manus interea 30 Tuscis comitetur ab oris
Ænean, armetque rates, pelagoque vehatur.
31 Massicus 32 æratâ 33 princeps secat æquora 34 tigri:
Sub 35 quo mille 36 manus juvenum, qui 37 mœnia Clusi,
Quique 38 urbem liquere Cosas, queis 39 tela, sagittæ,

1 In castra Etruscorum. Græca constructio. 2 Ingressus est Æneas. 3 *Tarchonta* lib. 8. 4 Suum. 5 Significans se nobilem. 6 Afferat. 7 Sævissimus Etruscorum rex, & ab eis propter sævam tyrannidem expulsus. 8 Qualia, nempe potentissima Latini & *Turni* regum auxilia. 9 Fragilem esse humanam conditionem: cum etiam justi ab impiis opprimi soleant, nisi viriliter resistant. 10 Et simul precatur, ut in commune consulant. 11 Etruscorum rex. 12 Absoluta religione interdicti aruspicis Etrusci, ne militarent sub Etruscis auspiciis, sed *externos adoptarent duces*, lib. 8. 13 Hetrusci ex Lydia orti: supra lib. 8. & 9. 14 Æneæ. 15 In qua Æneas vehebatur. 16 Prætoria sc. & regia, quæ flammas noctu cæteris præfert; *vel* tenet prima loca, seu primas partes in navigando. 17 In rostro. 18 Qui erant insignia Phrygum. 19 In puppi effigiata erat Ida, sylva Phrygiæ, ut imminere videatur desuper, quæ suppeditaverat materiam classi Æneæ. 20 Quia illuc convenerant. 21 In hac puppi. 22 Filius Evandri. 23 Nomina & naturam siderum, quæ apparebant in nocte opaca. 24 Et quærit aliquando. 25 Mala & adversa. 26 Æneas passus sit. 27 Aperite nobis novum catalogum eorum, qui Æneam ex Etruria ad bellum sine secuti, contexturus; iterat invocationem ad Musas. 28 O Musæ. 29 Et excitate carmina rerum occultarum. 30 Ab Etruria. 31 Rex Clusinorum. 32 Ære rostrata. 33 Suorum. 34 Navi, cui nomen ab insigni *Tigridis*. 35 Massico. 36 Multitudo erat. 37 Urbem Etruriæ Clusium, Porsenæ postea regiam. 38 Etruriæ, cui subjacet Herculis portus. 39 Erant.

1 Corytique leves 2 humeris, et 3 lethifer arcus.
4 Una 5 torvus Abas. Huic totum insignibus armis
6 Agmen, et aurato fulgebat 7 Apolline puppis.
Sexcentos illi dederat 8 Populonia 9 mater
10 Expertos belli juvenes: ast Ilva trecentos
11 Insula, 12 inexhaustis Chalybum 13 generosa metallis.
Tertius, ille hominum 14 divûmque interpres Asylas,
15 Cui 16 pecudum fibræ, cæli cui sidera 17 parent,
Et linguæ volucrum, et 18 præsagi fulminis ignes,
19 Mille 20 rapit 21 densos acie, atque 22 horrentibus hastis.
23 Hos 24 parêre jubent Alpheæ ab origine 25 Pisæ,
Urbs Etrusca 26 solo. Sequitur pulcherrimus Astur,
Astur 27 equo fidens, et 28 versicoloribus armis.
29 Tercentum adjiciunt, (30 mens omnibus una sequendi)
Qui 31 Cærete domo, qui sunt 32 Minionis in arvis,
Et 33 Pyrgi veteres, 34 intempestæque 35 Graviscæ.
Non ego te, 36 Ligurum ductor fortissime, 37 bello,
38 Transierim, Cinyra, et 39 paucis comitate Cupavo,
40 Cujus olorinæ surgunt de vertice pennæ:
41 Crimen 42 amor 43 vestrum, 44 formæque insigne 44 paternæ.
Namque ferunt, luctu Cycnum Phaëthontis amati,

1 Pharetræ, sive sagittarum thecæ. 2 Ab humeris dependentes. 3 Mortem adferre inimicis solitus. 4 Incedebat. 5 Torvus vultu in hostem. 6 Erat. 7 Simulacro Apollinis. 8 Civitas Thusciæ. 9 Patria: ut, *quem mater Aricia misit*. 7. l. 10 Peritos. 11 Adjacens Thusciæ. 12 Nunquam exhausta e fodinis suis, quin supersit semper quod exhaurias. 13 Nobilitata & clara. 14 Quorum oracula interpretatus est. 15 Asylæ. De Heleno lib. 3. *qui numina Phœbi, Qui tripodas, Clarii lauros, qui sidera sentis. Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ.* 16 Venæ jecoris ovium. 17 Peritissime agnoscuntur, id est, qui peritissimus est aruspex, & astrologus & augur. 18 Sagacis, portendentis futura, id est, portentorum optimus interpres. 19 Juvenes aut viros. 20 Raptim ducit. 21 Agminatim incedentes. 22 Asperis, & horrorem incutientibus. 23 Mille. 24 Duci suo Asylæ.

25 Urbs Etruriæ, quæ traxit originem & denominationem a Pisis opp. juxta Alpheum Arcadiæ fl. 26 Situ & loco. 27 Equitandi peritissime, ἱππόδαμος. 28 Varie depictis. 29 Trecenti viri adjungunt se Asturi. 30 Voluntas erat. 31 Ex urbe Thusca Cere seu Cærete, Agylla, lib. 8. 32 Etruriæ fl. 33 Parvum oppidum in Thuscia ab antiquis temporibus Etruscorum piratica nobile. 34 Pestiferæ, quasi sine temperie. 35 Sic dictæ, quod *gravem* aerem sustinerent. 36 Populorum Italiæ. 37 In bello. 38 Nolim prætepiisse. 39 *Qui pauci numero, sed bello vivida virtus.* 5. Æn. 40 Cycni filius, qui cristas ex olorinis plumis in galea gestabat. 41 Est. Dicit causam, quare ferret pennas oloris. 42 Quia nimium inter vos amastis. 43 O Cycne & Phaeton. 44 Ex forma paterna sumptum, seu patris in cycnum mutati. Ovid. 2. Met. Erat autem Cycnus rex Ligurum, in Musicis eximius.

Populeas inter frondes, umbramque 1 sororum,
Dum canit, et 2 mæstum 3 Musâ solatur amorem,
4 Canentem 5 molli plumâ 6 duxisse senectam,
7 Linquentem terras, et sidera voce sequentem.
8 Filius, 9 æquales 10 comitatus classe catervas,
Ingentem remis 11 Centaurum promovet: ille
12 Instat aquæ, saxumque undis immane minatur
Arduus, et longâ sulcat maria alta carinâ.
Ille etiam 13 patriis agmen 14 ciet Ocnus ab oris,
15 Fatidicæ 16 Mantûs, et 17 Tusci filius amnis:
18 Qui muros matrisque dedit tibi, Mantua, nomen:
Mantua dives 19 avis. Sed 20 non genus omnibus unum.
21 Gens illi triplex, populi sub gente quaterni:
22 Ipsa caput 23 populis: 24 Tusco de sanguine 25 vires.
26 Hinc quoque quingentos 27 in se Mezentius armat,
Quos 28 patre Benaco velatus arundine glaucâ
29 Mincius 30 infestâ ducebat in æquora 31 pinu.
32 It 33 gravis Auletes, 34 centenâque arbore fluctus
Verberat 35 assurgens: 36 spumant vada 37 marmore verso.
38 Hunc vehit immanis 39 Triton, et cærula 40 conchâ
Exterrens freta: 41 cui laterum tenus 42 hispida nanti
Frons 43 hominem præfert, in 44 pristin desinit alvus;

1 Arborum in quas sorores Phaetontis mutatæ dicuntur. 2 Qui causa mœstitiæ erat. 3 Cantu suo. 4 Canescentem. 5 Qualem cycni aut olores habent. 6 Traduxisse. 7 Subvolantem, & cum cantu sonoro cœlum petentem, *vel*, in sidera relatum, ut videmus in Sphæra. 8 Cycni. sc. Cupavo. 9 Socias, virtute & cultu æquales, *vel*, distributas per proportionem navium. 10 Habens in comitatu. 11 Navem cui nomen ab insigni Centauri; qui in prora effigiatus, saxum ingens projecturus in mare videbatur. 12 Instanter incumbit. 13 Patriæ suæ, id est, Etruscis. 14 Excitat. 15 Vaticinantis. 16 *Manto* filia fuit Tiresiæ vatis, & mater Ocni. 17 Thybris. 18 Ocnus. 19 Majoribus, ædificatoribus. 20 Fuit. 21 Mantua, urbs Tusciæ, tres habuit tribus, & in singulis tribubus fuerunt quatuor curiæ. 22 Mantua fuit. 23 Illis ter quaternis, id est, omnes illi populi in Mantua progeniti sunt. 24 Ex eo illi duodecim populi robur & auctoritatem traxerunt. 25 Erant. 26 Ex his populis Mantuanis. 27 In odium & vindictam sua in arma compellit Mezentius, sub Ocno duce. 28 Habens originem, sive profluens ex lacu Benaco. 29 Fluvius juxta Mantuam fluens. Erat & puppis hujus insigne. 30 Vim hostibus inferente. 31 Navi ex pinu facta. 32 Progreditur. 33 Infestus Mezentio, fortis & militaris. 34 Centum remis. 35 Desuper incumbens. 36 Propter ictus violentos. 37 Mari inverso palmulis remorum. 38 Auleten. 39 Navis, cui insigne Triton. 40 Vehit hunc. 41 Navi aut conchæ. 42 Pilosa. 43 Formam humanam. 44 Piscem marinum longissimum, atque angusti corporis.

Spumea 1 semifero sub pectore murmurat unda.
Tot lecti 2 proceres 3 ter denis navibus ibant
4 Subsidio 5 Trojæ, et campos 6 salis 7 ære secabant.
Jamque 8 dies 9 cælo concesserat, 10 almaque curru
11 Noctivago 12 Phœbe medium pulsabat Olympum:
Æneas (13 neque enim membris dat cura quietem)
14 Ipse 15 sedens 16 clavumque 14 regit 17 velisque ministrat.
Atque 18 illi medio in 19 spatio 20 chorus, ecce suarum
Occurrit comitum: 21 Nymphæ (quas alma 22 Cybele
23 Numen habere maris, Nymphasque 24 e navibus esse
Jusserat) 25 innabant pariter, fluctusque 26 secabant,
Quot prius æratæ steterant ad 27 littora proræ.
Agnoscunt longe 28 regem, 29 lustrantque choreis.
30 Quarum, quæ 31 fandi doctissima, 32 Cymodocea,
33 Pone sequens dextrâ 34 puppim tenet, ipsaque dorso
Eminet, ac læva 35 tacitis 36 subremigat undis.
Tum sic 37 ignarum alloquitur. Vigilasne, Deûm 38 gens,
Ænea? vigila, et 39 velis immitte rudentes.
Nos 40 sumus Idææ 41 sacro de 42 vertice pinus,
43 Nunc pelagi Nymphæ. 44 classis tua. 45 Perfidus ut nos
Præcipites ferro 45 Rutulus flammâque premebat,

1 Cujus facies præcipue humana erat, sed cætera in piscem desinebant. 2 Primores. 3 Triginta. 4 Ad auxilium. 5 Novæ, id est, Æneæ & *Trojanorum*. 6 Maris, id est, aquas marinas. 7 Navibus, rostris navium ære munitis. 8 Dies prior, qui Romanis absolvebatur meridie, id est, nocte media. 9 Ab hemisphærio nostro discesserat. 10 Rerum altrix, quæ cum eius incremento crescunt. 11 Per noctem vagari solito: erat ergo medium noctis. 12 Luna ascenderat ad medium usque cœli. 13 Quia præ cura dormire non potest. 14 Sic & l. 5. Amisso Palinuro *ipse ratem nocturnis rexit in undis*. 15 Ad gubernaculum. 16 Gubernaculum dirigit., 17 *Ministrum* se præbet velis. 18 Æneæ. 19 Cursus sui. 20 Multitudo concedentium suarum Nympharum: ex navibus, quas a Troja eduxerat, in totidem Nymphas maris mutatarum: supra lib. 9. 21 Quæ erant Nymphæ. 22 Mater Deorum. 23 Divinam potestatem. 24 Versas e navibus, id est, quæ prius fuerant naves. 25 Illæ occurrentes. 26 Pectore suo. 27 Ripas Tiberis. 28 Regem suum Æneam. 29 Circumeunt natatu. 30 Ea. 31 Erat eloquentissima 32. A *fluctuum recepta* dicta. 33 A tergo. 34 Æneæ. 35 Nulla vi agitatis. 36 More remigantis natat. 37 Rerum, quæ in castris, & navium ab incendio liberatarum, atque in Nymphas transformatarum. 38 Progenies. 39 Pande totos sinus velorum & propera. 40 Quæ fuimus olim. 41 Matri Deorum. 42 Idæ. 43 Sumus. 44 Quæ fuimus. 45 Turnus, qui post fœdus Latini cum Ænea, pacem rupit, & bellum excitavit.

Rupimus 1 invitæ tua 2 vincula, teque per æquor
Quærimus. Hanc 3 genitrix * faciem 4 miserata * refecit,
Et dedit esse Deas, 5 ævumque agitare sub undis.
At puer Ascanius muro fossisque 6 tenetur
7 Tela inter media atque horrentes 8 Marte Latinos.
Jam loca 9 jussa tenent forti permistus 10 Etrusco
11 Arcas eques. Medias 12 illis opponere turmas,
Ne castris jungânt, 13 certa est sententia Turno.
14 Surge age: et Aurorâ socios veniente vocari
Primus in arma jube; et clypeum cape, quem dedit ipse
15 Invictum 16 Ignipotens, atque 17 oras ambiit auro.
18 Crastina lux, mea si non 19 irrita dicta putâris,
Ingentes 20 Rutulæ spectabit 20 cædis acervos.
21 Dixerat; et dextrâ discedens impulit altam,
22 Haud ignara modi, puppim. Fugit 23 illa per undas
24 Ocior et jaculo, et ventos 25 æquante sagittâ.
Inde 26 aliæ 27 celerant 28 cursus. Stupet 29 inscius ipse
Tros 30 Anchisiades: animos tamen 31 omine 32 tollit.
Tum breviter 33 supera adspectans convexa precatur:
Alma parens 34 Idæa Deûm, cui 35 Dindyma cordi,
36 Turrigeræque urbes, 37 bijugique 38 ad frena leones:
39 Tu mihi nunc pugnæ 40 princeps, tu rite 41 propinques

1 Q. d. Malnissemus tibi servire, quam in Nymphas mutuari, si per vim Rutulorum licuisset. 2 Retinacula. 3 Mater Deorum Cybele. * Transformavit nos. 4 Conditionem nostram. 5 Longissimum tempus. 6 Proregitur. 7 Hostium. 8 Bello. 9 Quæ jussisti ut caperentur ab iis. 10 Militi. 11 Auxilia equitum ex Arcadia profectorum, aut Evandri. 12 Equitibus venientibus. 13 Decrevit Turnus. 14 Exhortatio ad arma suscipienda. 15 Invincibilem. 16 Vulcanus 8. Æn. 17 Extremitates clypei. 18 Dies crastinus. 19 Frivola & inania. 20 Cadaverum Rutulorum occisorum. 21 Cymodocea Nympha. 22 Perita modi impellendi, ut quæ ipsa fuerat navis. 23 Navis. 24 Velocior. Hyberbole. 25 Velocitate volatus. 26 Nymphæ. 27 Celeriter peragunt. 28 Navium. 29 Ignarus unde tanta esset celeritas. 30 Anchisæ filius Æneas. 31 Tali cursu prospero viso & audito. 32 Extollit. 33 Cœlestia. 34 Quæ in Ida, monte Phrygiæ, præcipue coleris. 35 Mons Phrygiæ sacer Cybeli. 36 Turritæ. Cybele, quæ eadem cum Vesta & Terra, *turrita* incedere dicitur, propter turritas urbes quas gerit, vel, *Quod primis turres urbibus illa dedit.* 37 Bini ad jugum currus tui nexi. Alludit ad fabulam, qua dicitur Cybele Hippomenem & Atalantam, in leones commutatos, currui suo subjugasse. Vide Ovid. 10. Met. 38 Domiti. Nam, quæ animalia frænos recipiunt, domita sunt. 39 Sis. 40 Præses. 41 Propius advenire facias portentum hoc.

Augurium, 1 Phrygibusque adsis pede. Diva, 2 secundo.
3 Tantum 4 effatus: et interea 5 revoluta ruebat
Maturâ jam luce dies, noctemque fugârat.
Principio sociis 6 edicit, 7 signa sequantur,
Atque animos 8 aptent armis, pugnæque parent se.
Jamque 9 in conspectu Teucros habet, et sua castra,
Stans celsâ in puppi: 10 Clypeum cùm deinde sinistrâ
Extulit 11 ardentem. Clamorem ad sidera 12 tollunt
Dardanidæ e muris. 13 Spes 14 addita suscitat 15 iras.
Tela manu jaciunt: 16 quales sub nubibus atris
17 Strymoniæ dant 18 signa 19 grues, atque æthera tranant
Cum sonitu, 20 fugiuntque notos clamore 21 secundo.
At 22 Rutulo Regi ducibusque 23 ea mira 24 videri
Ausoniis, donec versas ad littora 25 puppes
Respiciunt, totumque 26 allabi 27 classibus æquor.
28 Ardet 29 apex capiti, 30 cristisque 31 a vertice flamma
Funditur, et 32 vastos 33 umbo vomit aureus ignes:
Non secus, 34 ac liquidâ si quando nocte 35 cometæ
36 Sanguinei 37 lugubre rubent, aut 38 Sirius ardor:
Ille sitim morbosque 39 ferens mortalibus 40 ægris,
Nascitur, et 41 lævo contristat lumine 42 cælum.
Haud 43 tamen audaci Turno fiducia 44 cessit
Littora 45 præripere, et 46 venientes pellere terrâ.
(47 Ultro animos 48 tollit dictis, atque 49 increpat ultro:)

1 Tuis cultoribus. 2 Favorabili. 3 In solum. 4 Æneas. 5 Rediens per revolutionem. 6 Æneas manifeste præcipit. 7 Vexilla. 8 Irritent ad arma. 9 Ut possit castra sua conspicere, & a suis conspici. 10 A Vulcano factum. 11 Radiantem. 12 Cognito Ænea. 13 Victoriæ, viso rege. 14 Quæ accesserat. 15 Animositatem, qualis est in iratis. 16 Vide Macrob. Sat. l. 5. c. 10. 17 Thraciæ. *Strymon* enim Thraciæ fluvius est. Species pro genere. 18 Avolatus, id est, cum quali clamore avolant. 19 Nam gruum in aere clangor prognosticum est ingruentis tempestatis. 20 Redeuntes sc. a Nilo ad suum Strymona Thraciæ fl. 21 Læto, & ominis boni. 22 Turno. 23 Signa lætitiæ. 24 Videbantur. 25 Æneæ & sociorum ejus. 26 Ad litora. 27 Cum navibus ipsis. 28 Resplendet in capite ejus. 29 Summitas galeæ Æneæ. 30 Sc. *a*. 31 Desuper. 32 Valde amplos. 33 Curvatura clypei. 34 Humida & sublucida. 35 Ignes vomunt. 36 Sanguinei coloris & sanguinis effusionem portendentes. 37 Lugubriter. 38 Illius stellæ ardentis. Sirius est stella in ore Canis majoris, pestifer, & morbos afferens. *Jam rapidus torrens sitientes Sirius agros Ardebat cœlo.* Georg. 4. 39 Adferens. 40 Miseris. 41 Infelici & tristi. 42 Aerem. 43 Licet sic animatos videret in castris & accedentes e navibus. 44 Discessit, amota est. 45 Ante capiendi. 46 Ad eam Etruscos. 47 Insuper. 48 Erigit, effert. 49 Cum increpatione cohortatur.

Quod votis optastis, adest, 1 perfringere dextrâ:
2 In manibus Mars ipse, viri. Nunc conjugis esto
3 Quisque suæ 4 tectique memor: nunc magna 5 referto
Facta 6 patrum, laudes. 7 Ultro occurramus ad 8 undam,
Dum 9 trepidi, 10 egressisque 11 labant vestigia prima.
12 *Audentes Fortuna juvat.*
Hæc ait; et secum 13 versat, quos ducere 14 contra,
Vel quibus obsessos possit concredere 15 muros.
16 Interea Æneas socios de puppibus altis
17 Pontibus exponit: multi 18 servare recursus
Languentis pelagi; et 19 brevibus se credere 20 saltu;
Per 21 remos 22 alii. Speculatus littora 23 Tarchon,
24 Qua vada non 25 sperat, nec 26 fracta 27 remurmurat unda,
Sed mare 28 inoffensum crescenti 29 allabitur æstu;
30 Advertit subito proras, sociosque precatur:
Nunc, ô 31 lecta manus, validis incumbite remis;
32 Tollite, 33 ferte rates; 34 inimicam findite 35 rostris
Hanc terram, sulcumque sibi 36 premat ipsa 37 carina.
Frangere nec tali 38 puppim 39 statione recuso,
Arreptâ tellure semel. Quæ talia postquam
Effatus Tarchon, socii consurgere 40 tonsis,
41 Spumantesque rates arvis inferre Latinis:
Donec 42 rostra tenent 43 siccum, et 44 sedêre carinæ
Omnes 45 innocuæ. Sed 46 non puppis tua, Tarchon;

1 Hostem conterere. 2 Potestas pugnandi est in promptu: nam præsentes jam sunt hostes. 3 Vestrum. 4 Domus. 5 Quisque facito ut repræsentet. 6 Majorum suorum. 7 Priusquam nos invadant. 8 Tiberis. 9 Sunt. 10 E navi egredientibus. 11 Titubant & vacillant. 12 Sic Ennius: *Fortibus est Fortuna viris data.* Vide Macrob. Sat. l. 6. c. 13 Cogitat. 14 Adventantes hostes. 15 Castrorum, id est, quos relinquat in obsidione. 16 Dum hæc ageret Turnus. 17 Per scalas navium. 18 Observabant tranquilli maris refluxum. 19 Vadis pelagi. 20 Saliendo in ea. 21 Auxilio remorum projectorum e navi ad modum ponticulorum *vel* scapharum. 22 Credebant se brevibus. 23 Etruscorum rex. 24 Qua sperabat profundum esse mare. Al. *spirant*, i. e., qua vada non movent aquas. 25 Timet. 26 Nimio impetu. 27 Vehementem sonum edit, id est, ubi neque defectus, neque nimia vis est aquarum. 28 Non impeditum, *vel* non offendens. 29 Ad litus. 30 Applicat. 31 Multitudo armatorum electa. 32 Erigite. 33 Transferte ad litus. 34 Indignatione & odio in Mezentium & Italos. 35 Navium. 36 Premendo faciat. 37 Venter navis. 38 Al. *puppes.* 39 Portu. 40 Remis. Al. *transtris.* 41 Spumis aquarum respersas. 42 Anteriores partes prorarum. 43 Sc. *litus.* 44 Super fundum. 45 Sine noxa sive nocumento. 46 Sedit innocua.

Namque inflicta vadis 1 dorso dum pendet 2 iniquo,
3 Anceps sustentata diu, 4 fluctusque fatigat,
5 Solvitur, atque viros mediis exponit in undis:
Fragmina remorum, quos et 6 fluitantia 7 transtra
Impediunt, retrahitque 8 pedem simul unda relabens.
Nec Turnum 9 segnis retinet mora: sed 10 rapit acer
Totam aciem in Teucros, et 11 contra in littore 12 sistit.
13 Signa 14 canunt. Primus turmas invasit 15 agrestes
Æneas, 16 omen pugnæ; stravitque Latinos,
17 Occiso Therone, virûm qui maximus 18 ultro
Ænean 19 petit. 20 Huic gladio perque ærea suta,
Per tunicam 21 squalentem auro, 22 latus haurit apertum,
Inde Lichan ferit, 23 exsectum jam matre peremtâ,
Et 24 tibi, Phœbe, 25 sacrum, 26 casus evadere
26 ferri
Quod licuit 27 parvo. Nec 28 longe Cissea 29 durum,
30 Immanemque Gyan, sternentes 31 agmina 32 clavâ,
Dejecit letho; nihil illos 33 Herculis arma,
Nec validæ juvere manus, 34 genitorque Melampus,
Alcidæ comes, 35 usque graves dùm terra 36 labores
37 Præbuit. Ecce Pharo, voces dum 38 jactat 39 inertes,
40 Intorquens jaculum 41 clamanti 42 sistit 43 in ore.
Tu quoque, flaventem primâ lanugine malas
Dum sequeris 44 Clytium 45 infelix nova 46 gaudia,
Cydon;
47 Dardaniâ stratus dextrâ, 48 securus amorum,

1 Scopuli. 2 Nimis alto. 3 Vacillans. 4 Dum eorum impetus sustinet. 5 Frangitur. 6 Per aquas. 7 Summa tabulata navium. 8 Lapsantem. 9 Quæ segnes facere ac segnibus esse solet. 10 Celeriter adducit. 11 Ex adverso. 12 Exercitum statuit. 13 Ineundi prælii. 14 Cornicines & tubicines canendo faciunt. 15 Agricolarum. 16 Protendens indigenas superandos, cum agrestes superentur. 17 Enumerat eos, qui manibus Æneæ in primo conflictu concidere. 18 Non lacessitus. 19 Aggreditur. 20 Theroni. 21 Auro contextam in speciem squamarum. 22 Sanguinem & spiritum a latere confosso elicit. 23 Per sectionem exemptum. 24 Qui prodeunt exsecti ex matris utero, Phœbo, ut medicorum præsidi, sacri sunt. Hinc Æsculapius Phœbi filius. 25 Consecratum. 26 Necem per ferrum, quam nunc incurrit senior. 27 Cum adhuc in utero matris esset. 28 Ab iis jam dictis. 29 Fortem. 30 Ingentem & ferocem. 31 Trojanorum & Etruscorum. 32 Baculo nodato, quali usus est Hercules. 33 Quibus Hercules ubique victor usus erat, ut clava. 34 Eorum. 35 Semper. 36 Monstra, virtutis exercendæ segetem & materiam. 37 Herculi. 38 Jactanter effutit. 39 Frivolas & sine sale. 40 Æneas. 41 Pharoni. 42 Statuit ipsum. 43 Cum jam esset in ore: alioqui dicendum esset *in os*. 44 Puerum, quem turpiter amabat. 45 Amore perdito. 46 Novas amorum voluptates. 47 Æneæ Trojani. 48 Privatus, secretusque ab amorum cura.

1 Qui juvenum tibi semper erant, miserande, jaceres:
Ni fratrum stipata cohors foret obvia, Phorci
Progenies: septem numero, septenaque tela
2 Conjiciunt. Partim 3 galeâ Clypeoque 4 resultant
5 Irrita, deflexit partim 6 stringentia 7 corpus
Alma Venus. 8 Fidum Æneas affatur Achaten:
9 Suggere tela mihi (non 10 ullum dextera frustra
Torserit in Rutulos) 11 steterunt quæ in corpore Grajûm
12 Iliacis campis. Tum magnam corripit hastam,
Et 13 jacit. Illa volans clypei transverberat æra
Mæonis, et 14 thoraca simul cum pectore rumpit.
15 Huic 16 frater 17 subit Alcanor, fratremque ruentem
Sustentat dextrâ: trajecto 18 missa lacerto
19 Protinus hasta 20 fugit, servatque cruenta 21 tenorem:
Dexteraque ex humero 22 nervis 23 moribunda pependit.
Tum Numitor, jaculo fratris de corpore rapto,
Æneam petiit: sed non et 24 figere contra
Est licitum, magnique 25 femur perstrinxit Achatæ.
Hic 26 Curibus, fidens 27 primævo corpore, Clausus
Advenit, et 28 rigidâ 29 Dryopen ferit eminus hastâ,
Sub 30 mentum 31 graviter pressâ, pariterque 32 loquentis
Vocem animamque 33 rapit 34 trajecto gutture: at 35 ille
36 Fronte 37 ferit terram, et crassum vomit ore cruorem.
Tres quoq. 38 Threïcios, 39 Boreæ de gente supremâ,
Et tres, quos Idas pater et 40 patria 41 Ismara 42 mittit,
43 Per varios 44 sternit casus. Accurrit Halesus,
45 Auruncæque manus: 46 subit et Neptunia proles,
47 Insignis 48 Messapus equis: 49 expellere 50 tendunt

1 Amores. 2 Uno impetu: quia singuli singula. 3 Æneæ. 4 Tela retro saliunt. 5 Sc. *effecta.* 6 Leviter contingentia. 7 Æneæ. 8 Arcigerum. 9 Subministra. 10 Telum eorum. 11 Idomeneus. Il. 13. τα κταμενων αποαινυμαι. 12 Sc. *in.* 13 Eam. 14 Munimentum pectoris. 15 Mœoni. 16 Ejus. 17 Succurrit. 18 Ab Ænea. 19 Continuo. 20 Propellitur. 21 Currendi modum. 22 Per nervos. 23 Jam jam moritura. 24 In corpus Æneæ. 25 Coxam leviter vulneravit. 26 Sabinis, quos e Curibus, oppido Sabinorum, eduxerat. Al. *viribus.* 27 Existens in primo flore ætatis. 28 Dura & difficulter flexibili. 29 Rutulum. 30 Dryopis. 31 Violenter impressa. 32 Dryopis. 33 Aufert. 34 Transfixo. 35 Dryopis. 36 Ὁ δὲ χθόνα τύπτε μετώπῳ. Odyss. 22. 37 Concutit. 38 Thracios viros. 39 Thraciam perflantis, id est, ab extremo Septentrione. 40 Illorum. 41 Thraciæ mons & urbs. 42 In auxilium. 43 Vario eventu & vario genere mortis. 44 Clausus. 45 Auruncorum, qui sunt antiquissimi Italiæ populi. 46 Subsequitur in auxilium veniens. 47 Insigniter instructus. 48 *At Messapus equum domitor, Neptunia proles, Quem neque fas igni cuiquam, nec sternere ferro* l. 7. 49 Adversarios suos. 50 Contendunt aliquando unius partis, aliquando alterius partis.

Nunc hi, nunc illi: certatur 1 limine in ipso
Ausoniæ. 2 Magno discordes æthere venti
Prælia ceu 3 tollunt, animis et viribus 4 æquis.
5 Non ipsi inter se, non nubila, non 6 mare cedunt:
7 Anceps 8 pugna diu: stant 9 obnixi 10 omnia 11 contra.
Haud aliter Trojanæ acies aciesque Latinæ
12 Concurrunt: 13 hæret pede pes, densusque viro vir.
14 At parte ex aliâ, qua saxa 15 rotantia late
Impulerat 16 torrens, 17 arbustaque diruta 18 ripis,
Arcadas, 19 insuetos acies inferre pedestres,
Ut vidit 20 Pallas 21 Latio dare terga sequaci,
22 Aspera 23 queis natura loci dimittere quando
Suasit equos; 24 unum quod rebus restat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris:
Quo fugitis, socii? 25 per vos, et fortia 26 facta,
Per 27 ducis Evandri 28 nomen, 29 devictaque bella,
Spemque 30 meam, 31 patriæ 32 quæ nunc subit 33 æmula laudi,
34 Fidite ne pedibus. Ferro 35 rumpenda per 36 hostes
Est via, qua 37 globus ille virûm 38 densissimus urget:
Hâc vos, et 39 Pallanta 40 ducem patria 41 alta reposcit.
Numina nulla 42 premunt: 43 mortali urgemur ab hoste
Mortales: totidem nobis animæque 44 manusque.

1 Litore & ingressu Italiæ. 2 Spatio aere. Ως δ' Ευρος τε, Νοτος τ' εριδαινετο αλλήλοιιν. Il. 16. 3 Erigunt. 4 Æqualibus. 5 Ipsi venti non cedunt alter alteri. 6 Aqua maris. 7 Incertæ victoriæ. 8 Committitur. 9 Ventis obnitentes. 10 Elementa. 11 Ex adversa parte. 12 Contra stant. Φραξαντες δορυ δουρι, σακος σακει προθελυμνω, Ασπις αρ' ασπιδ' ερειδε, κορυς κορυν, ανερα δ' ανηρ. Il. 16. 13 Pes unius adversarii conjungitur pedi. 14 Omisso Ænea, narrat ea, quæ ab Arcadibus in diversa campi parte sint fortiter gesta. 15 Obvoluta. 16 Amnis impetuosus. 17 Erant. 18 In aut cum. 19 Non solitos pedestri prælio certare. 20 Filius Evandri. 21 Latinis insequentibus. 22 Quia inaccessibilis videbatur, id est, cum non possent per loca, saxis & arbustis impedita, equos agere, ac proinde deberent descendere ab equis, & pedestres certare. 23 Quibus Arcadibus. 24 Fuga sc. quæ in rebus extremis sola salus, ultimum perfugium: vel sic: accendit animositatem eorum aliquando precibus, & aliquando increpationibus, quæ una & sola res reliqua est rebus consilio & ope egentibus. 25 Obsecro. 26 Vestra in aliis præliis. 27 Qui vos duxit. 28 Famam & gloriam. 29 Finita cum victoria gesta. 30 Quæ est de me, vel, quam habeo de vobis. 31 Paternæ, id est, patris mei Evandri. 32 Spes mea. 33 Imitatrix. 34 Nolite spem in fuga collocare. 35 Aperienda. 36 Medios. 37 Cœtus. 38 Frequentissimus. 39 Me, id est, patria hoc petit a nobis, ut, victis ac cæsis hostibus revertamur. 40 Vestrum. 41 Nobilis. 42 Opprimunt nos. 43 Qui potest mori, ut nos, 44 Sunt.

Ecce, maris magnâ claudit nos 1 obice pontus:
2 Deest jam terra fugæ. Pelagus Trojamne petemus?
Hæc 3 ait, et medius densos prorumpit in hostes.
Obvius 4 huic 5 primum, fatis adductus 6 iniquis,
Fit 7 Lagus: 8 hunc, 9 magno vellit dum pondere saxum,
10 Intorto 11 figit telo, discrimina costis
Per medium qua spina dedit, hastamque receptat
Ossibus hærentem. 12 Quem non super occupat Hisbon,
Ille quidem 13 hoc sperans: nam Pallas 14 ante ruentem,
Dum furit incautum crudeli morte 15 sodalis,
16 Excipit, atque ensem 17 tumido in pulmone recondit.
18 Hinc 19 Sthenelum 20 petit, et 21 Rhœti de 22 gente vetustâ
Anchemolum, 23 thalamos ausum 24 incestare 25 novercæ.
Vos etiam gemini Rutulis cecidistis in arvis,
26 Daucia Laride, Thymberque, simillima proles,
Indiscreta suis, gratusque 27 parentibus error.
28 At nunc 29 dura dedit vobis 29 discrimina Pallas:
Nam tibi, Thymbre, caput 30 Evandrius abstulit ensis:
Te decisa 31 suum, Laride, dextera quærit;
32 Semianimesque micant digiti, 33 ferrumque retractant.
34 Arcadas accensos monitu, et præclara tuentes
Facta 35 viri, mistus dolor et pudor armat in hostes.

1 Objectu & obstaculo. 2 Et ita non est, quo fugiamus, locus. Ergo via ferro per hostes est facienda cum magna laude. 3 Pallas. 4 Pallanti. 5 Primo loco. 6 Ipsum ad mortem urgentibus. 7 Rutulus. 8 Lagum. 9 Magni ponderis: ut: Ære cavo *clypeum magni gestamen Abantis*, id est, æris cavi. 10 Introrsum torto. 11 Transfigit. 12 Quem tamen Pallanta inclinatum, ut hastam revelleret, non occupavit desuper, uti speraverat Hisbon. 13 Posse occupare Pallanta. 14 Prius. 15 Sui. 16 Ipsum. 17 Inflato. 18 Post hos. 19 Servius legit *Sthenium*. 20 Aggreditur. 21 Marrubiorum regis. 22 Rhœtus enim originem ducebat a Phorco marino Deo. 23 Rhœtus, Marrubiorum in Italia rex, Casperiam secundam uxorem filio Anchemolo superinduxerat, privignus novercam stupravit: hinc iratum patrem fugiens, se ad Turnum contulit. 24 *Per incestum polluere*. 25 Casperiæ. 26 Larides, Thymberque gemelli, Dauci filii, ita inter se similes, ut vix discerni possent, ne a parentibus quidem. 27 Quia parentes alium pro alio nominabant. 28 *Discrevit mors sæva viros*, &c. Lucan. 3. 29 Intolerabiles differentias. 30 Pallantis, filii Evandri. 31 Fautorem & adjutorem. 32 Semivivi adhuc palpitantes se movent. 33 Arma. 34 Commemorat stragem, quam cum suis edidit Pallas. 35 Viriliter agenti Pallantis.

1 Tum Pallas, 2 bjiugis 3 fugientem Rhœthea præter
4 Trajicit. Hoc spatium, tantumque 5 moræ fuit 6 Ilo:
7 Ilo namque procul validam 8 direxerat hastam:
Quam 9 medius Rhœteus 10 intercipit, 11 optime Teuthra,
Te fugiens, fratremque Tyren: curruque 12 volutus
13 Cædit semianimis Rutulorum 14 calcibus arva.
Ac velut 15 optatò, ventis æstate coortis,
Dispersa immittit 16 sylvis incendia pastor:
Correptis subito 17 mediis, extenditur unà
Horrida per latos 18 acies Vulcania campos:
19 Ille sedens 20 victor flammas 21 despectat 22 ovantes,
Non aliter 23 sociûm virtus 24 coït omnis in unum,
Teque juvat, Palla. Sed 25 bellis acer 26 Halesus
Tendit in 27 adversos, seque in sua 28 colligit arma.
29 Hic mactat * Ladona, * Pheretaque, * Demodocumque:
* Strymonio dextram fulcenti diripit ense
30 Elatam in 31 jugulum: saxo ferit ora * Thoantis,
32 Ossaque dispersit cerebro permista cruento.
Fata 33 canens sylvis 34 genitor celârat Halesum;
Ut 35 senior letho 36 canentia lumina solvit,
37 Injecere manum Parcæ, 38 telisque 39 sacrârunt
Evandri. Quem sic Pallas 40 petit ante precatus;

1 Deinde cum videret suos, animatos. 2 Binis equis. 3 Præterfugientem Rhœtea: qui Rutulus, ut & Ilus. 4 Transfigit hasta. 5 Dilationis a morte. 6 Cujus mortem aliquantulum morata est mors interposita Rhœti. 7 In Ilum. 8 Pallas. 9 In medium occurrens. 10 Intercurrens in se capit. 11 Peritissime. 12 Dejectus. 13 Ferit. 14 Pedibus. 15 Ex voto, in tempore: ut, *Optatò advenis.* 16 In sylvas. 17 Obstantibus. 18 Ignis, copia flammarum. 19 Pastor, qui optatò incendia immisit. 20 Voti compos. 21 Desuper aspicit. 22 More ovantium salientes & crepitantes. 23 Sociorum Pallantis. 24 Convenit in unum consensum & locum. 25 Strenuus bellator. 26 Rutulus. 27 Arcadas. 28 Circumvolvit & communit se scuto suo, propter vim plurimorum. 29 Halesus occidit. * Arcadas. 30 Extensam. 31 Jugulo Halesi vulnus minantem. 32 Capitis Thoantis. 33 Prædicens ei. Al. *cavens*; id est, evitans fatalem necessitatem; quæ Haleso necem minabatur. 34 Pater Halesi. Ad delectandum inserit Poeta fabulam Halesi, fato in bellum, mortuo patre, protracti. 35 Pater. 36 Pupillas albicantes dissolvit, id est, post obitum vero patris. 37 Deæ, fatorum dispensatrices, vindicarunt sibi & traxerunt sibi debitum. Locum hunc interpretatur Macrob. Sat. l. 3. c. 7. ubi Virgilium hoc in versu *proprietatem & humani & divini juris executum esse* dicit. *Nam ex manus injectione, mancipium designavit, & sacrationis vocabulo, observantiam divini juris implevit.* 38 Ut illis mactetur. 39 Addixerunt. 40 Aggreditur.

Da nunc, Thybri 1 pater, ferro, 2 quod missile libro,
3 Fortunam atque viam duri per pectus Halesi:
Hæc arma exuviasque viri 4 tua quercus habebit.
Audiit 5 ille Deus: dum 6 texit Imaona Halesus,
7 Arcadio infelix 7 telo dat pectus 8 inermum.
9 At non cæde viri tantâ perterrita Lausus,
Pars ingens belli, sinit agmina: 10 primus 11 Abantem
12 Oppositum interimit, pugnæ 13 nodumq. 14 moramque.
Sternitur 15 Arcadiæ proles; 16 sternuntur Etrusci;
Et 17 vos, ô Grajis 18 imperdita corpora, Teucri.
Agmina concurrunt ducibusque et viribus 19 æquis.
Extremi 20 addensent acies: 21 nec turba moveri
Tela manusque sinit. 22 Hinc Pallas instat et urget,
23 Hinc contra 24 Lausus (nec multum 25 discrepat 26 ætas)
Egregii formâ; sed queis fortuna negarat
In patriam reditus. Ipsos concurrere passus
Haud tamen inter se magni regnator 27 Olympi:
Mox 28 illos 29 sua fata manent 28 majore sub hoste.
Interea 30 soror alma monet succurrere Lauso
31 Turnum, qui 32 volucri curru medium secat agmen.
Ut 33 vidit 34 socios: 35 Tempus 36 desistere pugnæ;
Solus ego in Pallanta feror; soli mihi 37 Pallas
Debetur: cuperem ipse 38 parens spectator adesset.

1 Numen vicinum & præsens invocat; nam circa ripas ejus pugnabant. 2 Quod, ut emittatur, districtum teneo. 3 Prosperum contactum. 4 Tibi sacra. 5 Vota & verba Pallantis. 6 Dum scuto suo protegit Imaona. Al. Dum derexit, id est, spoliat. 7 Ab Arcade, id est, Pallante, misso. 8 Sine armis. 9 At Lausus, filius Mezentii, non patitur agmina Rutulorum esse perterrita sive perterreri tam vehementi cæde Halesi: quin ipse restaurat prælium. 10 Sc. *irrumpens*. 11 Trojanum. 12 Obstantem, fortiter pugnantem. 13 Robur & firmamentum, id est, qui sustentaret onus ingruentium pugnatorum. Elegans Metaphora ab arboribus ducta, quæ, qua ex parte sunt nodosæ, difficulter cuneis perrumpi possunt. *Nodus* proprie est densa peditum multitudo. 14 Obstaculum moram facturum ingruere volentium. 15 Juventus ex Arcadia profecta, quæ duce Pallante venerat. 16 Qui cum Tarchonte venerant auxilio Æneæ occiduntur a Lauso. 17 Sternimini a Rutulis & Latinis. 18 Quos non perdiderant Græci, reliquiæ Danaum. 19 Æqualibus. 20 Condensant. 21 Turba densa & conserta non dat spatium movendis telis manibusque ad feriendum. 22 Ex una parte. 23 Ex alia parte ex adverso. 24 Filius Mezentii. 25 Distat. 26 Amborum. 27 Cæli, id est, Jupiter. 28 Pallantem interimendum a Turno, Lausum ab Ænea. 29 Propria moriendi genera exspectant. 30 Juturna soror Turni, quæ Diva & Nympha, adeoque præsens. 31 Fratrem suum. 32 Velociter acto. 33 Turnus. 34 Contra Pallanta certantes. 35 Loquitur Turnus. 36 Desistendi a pugna. 37 Victoria de Pallante. 38 Evander.

Hæc ait ; et socii 1 cesserunt æquore 2 jusso.
At 3 Rutulûm abscessu 4 juvenis , tum 5 jussa superba
Miratus , stupet in Turno , 6 corpusque per ingens
7 Lumina volvit , 8 obitque truci procul 9 omnia visu.
Talibus et dictis it contra dicta 10 tyranni :
Aut spoliis ego jam raptis laudabor 11 opimis ;
Aut 12 letho insigni. 13 Sorti pater æquus utrique est.
Tolle minas. Fatus medium procedit in 14 æquor ,
15 Frigidus Arcadibus 16 coït in præcordia sanguis.
Desiluit Turnus 17 bijugis : pedes apparat ire
Cominus. Utque leo , 18 speculâ cum vidit ab altâ
Stare procul campis 19 meditantem in prælia taurum ,
20 Advolat : haud alia est Turni 21 venientis imago.
Hunc 22 ubi contiguum missæ fore credidit hastæ ,
23 Ire prior Pallas , si qua fors adjuvet 24 ausum
Viribus 25 imparibus ; magnumque ita 26 ad æthera fatur :
Per 27 patris hospitium , et mensas , quas 28 advena adisti ,
Te precor , Alcide , cœptis ingentibus 29 adsis :
30 Cernat 31 semineci sibi me rapere arma 32 cruenta ;
33 Victoremque ferant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides 34 juvenem , magnumque sub imo
Corde premit 35 gemitum , lacrimasque effudit 36 inanes.
Tum 37 genitor natum dictis affatur amicis :
38 *Stat sua cuique dies : breve et* 39 *irreparabile tempus*

1 Discesserunt a campo plano & æquo. 2 Pro ipsi jussi, ὑπαλλαγή. *Æquore cedere* dictum , ut *cedere foro , patria , vita.* Etiam cum dandi casu invenitur , *cedere legibus , fortunæ , oneri , honori* &c. 3 Quia Rutuli iam cito parebant. 4 Pallas. 5 Turni. 6 Ejus. 7 Oculos. 8 Circumagit. 9 Quæ Turnum contigebant. 10 Superbi regis. 11 De principe hostilis exercitus detractis. 12 Morte gloriosa. 13 Æquo , certo scio , animo feret pater meus Evander , quem cupis spectatorem adesse , utramque sortem aut victoriæ , aut pulchræ mortis : resp. ad id, *cuperem ipse parens spectator adesset.* 14 Planitiem. 15 Præ timore. 16 Congelatur. 17 Bigis. 18 Montis , aut rupis. 19 Animo agitantem , id est , se exercentem ad prælia. 20 Ad taurum. 21 Contra Pallanta. Turnum enim leoni , Pallantem tauro comparat. 22 Ubi credidit Turnum esse intra jactum hastæ , & posse ea feriri. 23 Voluit aut cœpit. 24 Audentem contendere. Alludit ad sententiam illam: *Audentes fortuna juvat.* 25 Longe inferioribus. 26 Cœlum suspiciens, ubi Hercules. 27 Evandri , qui te hospitio, interempto Caco , accepit. 28 Cum ex Hispania externus & ignotus primum advenires. 29 Ut auxilio sis. 30 Videat Turnus. 31 Seminecato. 32 Cruore suo perfusa. 33 Me victorem patiantur , id est , cogantur in vita hoc spectaculum ferre. 34 Pallanta. 35 Quia exaudire non potuit. 36 Non profuturas , nihil imperaturas , ut cui contra fata auxilio venire non liceret. 37 Jupiter Herculem. 38 Unicuique constitutum est proprium tempus vitæ. 39 Postquam semel elapsum est.

Omnibus est 1 *vitæ: sed* 2 *famam extendere factis,*
Hoc virtutis opus. 3 Trojæ sub mœnibus altis
4 Tot gnati 5 cecidere Deûm: 6 quin occidit una
Sarpedon, 7 mea progenies. Et jam 8 sua Turnum
Fata vocant, 9 metasque dati 10 pervenit ad ævi.
Sic 11 ait, atque 12 oculos Rutulorum 11 rejicit arvis.
At 13 Pallas magnis emittit viribus hastam,
Vaginâque 14 cavâ fulgentem deripit ensem.
15 Illa volans, humeri surgunt qua 16 tegmina summa,
Incidit, atque viam clypei 17 molita 18 per oras,
19 Tandem etiam magno 20 strinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro præfixum 21 robur acuto
In Pallanta diu 22 librans jacit, atque ita fatur:
Adspice, num mage sit nostrum 23 penetrabile telum.
Dixerat; at clypeum, tot ferri 24 terga, tot æris,
Cum pellis totiens obeat circumdata tauri,
25 Vibranti medium cuspis transverberat ictu,
Loricæque 26 moras, et 27 pectus perforat ingens.
28 Ille rapit 29 calidum frustra de vulnere 29 telum:
30 Unâ eâdemque viâ sanguis 31 animusque 32 sequuntur.
33 Corruit 34 in 35 vulnus: sonitum 36 super arma dedêre,
Et 37 terram 38 hostilem moriens petit ore cruento.

1 Etiam longissimæ. Horat. Od. 3. l. 1. *Omnes eodem cogimur: omnium Versatur urna, serius, ocius, Sors exitura, & nos in æternum Exilium impositura cymbæ.* Ovid. 10. Met. *Serius aut citius metam properamus ad unam: Tendimus huc omnes: hæc est domus ultima, vosque Humani generis longissima regna tenetis.* 2 Æternum nomen præclaris facinoribus propagare aut promereri, hoc est opus ad virtutem pertinens. 3 A majori ad minus. 4 Achilles Thetidis, Memnon Auroræ, Ascalaphus Martis filius. 5 Occubuerunt. 6 Quin etiam cecidit pariter cum aliis. 7 Filius meus, qui a Patroclo fuit interfectus. 8 Debita: quia & ipse occidetur, sed ab Ænea. 9 Periodum vitæ concessæ. 10 Fere. 11 Jupiter ad Herculem. 12 Avertit oculos a Rutulorum campis, neutrius exercitus res curaturus, permittens omnia fatis. 13 Pugna Pallantis cum Turno. 14 Quam cavam reliquit. 15 Hasta. 16 Munimenta. 17 Sc. *est*, quasi cum difficultate. 18 Per extremas circumferentias clypei. 19 Post varios conatus. 20 Levi sc. vulnere non nihil abstulit. 21 Hastam ex robore. 22 Cum diu librasset & direxisset. 23 Penetrativum. 24 Laminas, quibus armabatur clypeus e taurina pelle. 25 Per hastam vibrantem illato. 26 Impedimenta, id est, munimentum pectoris. 27 Pallantis. 28 Pallas extrahit. 29 Hastam calefactam. 30 Per vulnus. 31 Anima. 32 Telum. 33 Pallas. 34 Super. 35 Quod in pectore habuit. 36 Desuper. 37 Ταιχυ ὀ αξ ειλ. Il. *Procubuit moriens & humum simul ore momordit.* Æn. 11. 38 Quam hostis occupavit.

Quem Turnus 1 super assistens:
Arcades, hæc, inquit, memores mea dicta referte
2 Evandro. Qualem 3 meruit, Pallanta 4 remitto.
Quisquis honos tumuli, quidquid solamen 5 humandi est,
6 Largior. 7 Haud illi stabunt Æneia parvo
Hospitia. Et lævo 8 pressit pede, talia fatus,
9 Exanimem, rapiens immania pondera 10 baltei,
Impressumque 11 nefas: unà sub nocte 12 jugali
13 Cæsa manus juvenum 41 fœde, 15 thalamiq. 16 cruenti:
Quæ 17 Clonus Eurytides 18 multo 19 cælaverat auro:
20 Quo nunc Turnus 21 ovat spolio gaudetque 22 potitus.
23 *Nescia* 24 *mens hominum* 25 *fati sortisque futuræ*,
26 *Et servare* 27 *modum rebus sublata* 28 *secundis*!
Turno tempus 29 erit, 30 magno cum optaverit emtum
Intactum Pallanta, et cum 31 spolia ista 32 diemque
Oderit. At socii multo gemitu lacrimisque
33 Impositum 34 scuto referunt Pallanta frequentes.
35 O dolor, atque decus magnum rediture 36 parenti!
Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem 37 aufert:
Cum tamen ingentes 38 Rutulorum linquis 38 acervos!

1 Pede premens, & insultabundus. 2 Ad Evandrum. 3 Remitti a me, id est, mortuum, qui ad me occidendum missus erat. Aliis visum est potius elogium, quam Sarcasmus. 4 Ei talem. 5 Sepeliendi. 6 De largitate mea & non ex merito ipsius dono totum honorem. 7 Non modico, sed magno constabunt ei jura hospitalitatis cum Ænea contracta. 8 Obvolvit. 9 Mortuum Pallanta. 10 Quo ornatus erat Pallas. 11 In quo insculptum erat nefandum facinus Danai filiarum, sc. *manus juvenum*, &c. 12 Nuptiali, quamprimum juncti erant cum novis nuptis. 13 Multitudo juvenum, id est, quinquaginta filiorum Ægypti, occisa a Danai filiabus, uxoribus suis, excepta Hypermnestra, quæ sola Lynceum servavit. 14 Turpiter & inhoneste; quia contra jura consanguinitatis. 15 Erant insculpti in balteo. 19 Cruore aspersi. 17 Al. *bonus Eurytion*, sculptor bonus & peritus. 18 Denso. 19 Inscripserat. 20 Cujus baltei spolio. 21 Exultat. 22 Eo. 23 Exclamatio in Turni temerariam exultationem ob Pallantis necem: qui, cum in secunda fortuna sibi imperare nequiret, haud multo post similem sortem experturus erat. 24 Est. 25 Præordinationis divinæ: quia sæpe læta principia infelicem sortiuntur exitum. 26 Sc. *nescia*. 27 Mensuram eis. 28 Elata. 29 Adveniet. 30 Pretio, id est, care emisse, quod non tetigisset Pallanta. 31 Namque Æneam, dubium utrum parceret Turno supplici, admonuit vindictæ balteus iste in humero Turni conspectus: ut ad finem l. 12. videre est. 32 Quo ea abstulit. 33 Ex more & honore militari. 34 Suo. 35 O Palla. Exclamatio Poetæ, aut sociorum, cadaver reportantium, lamentatio in luctum & dolorem senis Evandri, ubi casum filii acceperit. 36 Parenti Evandro jam orbo & seni. 37 Te bello per mortem. 38 Edita a te tanta Rutulorum strage, quorum acervos liquisti.

Nec jam 1 fama mali tanti, sed 2 certior auctor
Advolat 3 Æneæ, 4 tenui discrimine lethi
Esse 5 suos: tempus 6 versis 7 succurrere Teucris.
Proxima quæque 8 metit gladio, 9 latumque per 10 agmen
11 Ardens limitem agit ferro; te, Turne, superbum
12 Cæde 13 novâ 14 quærens. Pallas, Evander, in ipsis
15 Omnia sunt 16 oculis: mensæ, quas 17 advena primas
Tunc adiit, 18 dextræque 19 datæ. 20 Sulmone 21 creatos
Quatuor 22 hic juvenes, totidem, quos educat 23 Ufens,
Viventes 24 rapit, 25 inferias 26 quos immolet 27 umbris,
28 Captivoque 29 rogi perfundat sanguine flammas.
Inde 30 Mago procul 31 infensam contenderat hastam;
32 Ille astu subit: at 33 tremebunda 34 supervolat hasta:
Et 35 genua 36 amplectens effatur talia supplex:
Per 37 patrios manes, per spes 38 surgentis Iüli,
Te precor, hanc 39 animam serves 40 natoque patrique.
41 Est domus alta: jacent 42 penitus defossa 43 talenta
Cælati argenti: sunt auri pondera 44 facti,

1 Rumor incertus. 2 Nuncius super ea remissus. 3 Ad Æneam. 4 In modica distantia. 5 Æneæ socios. 6 In fugam. 7 Opem ferendi. 8 Amputat. 9 Latam per cæsos hostes sibi sternit viam. 10 Hostium. 11 Furore excandescens. 12 Pallantis. 13 Insolita & magna. 14 Ut te interimat. 15 Hæc. 16 Æneæ, id est, Æneas hæc omnia considerat. 17 Cum adveniret. 18 Amicitiæ & fidei. 19 Evandro. 20 Urbe Latii. 21 Procreatos. 22 In hujusmodi ardore. 23 Etiam quatuor filios Ufentis. 24 Capit. 25 Ut sint sacra mortuorum, quæ inferis solvuntur. Moris erat in funere virorum fortium, captivos necari, ceu inferias placandis eorum manibus. Quod postquam crudele visum est, placuit gladiatores ante sepulcra dimicare: qui a *bustis Bustuarii* dicti sunt. Il. 23. Achilles 12. Trojanos Patroclo mittit inferias. 26 Ideo ut eos. 27 Manibus Pallantis. 28 Captivorum: ut, Captivi *pendent currus.* 29 Pyræ incensæ, in qua Pallas concremabitur. 30 Dativus est uti supra; illo *namque procul*, &c. 31 Vim inferentem. 32 Magus, videns hastam venientem, fraude & astutia infert se sub hastam. 33 Et forti impulsu. 34 Volat supra ipsum, nec contingit. 35 Pro more supplicum. Verecundiæ veteres frontem assignabant, impudentiæ os, sagacitati vel irrisioni nasum, judicio aurem, fastui supercilium, virtuti & fidei dextram, misericordiæ genua, quæ illius, cui se supplices ingererent, contingebant. 36 Magno. 37 Patris tui Anchisæ. 38 Ad gloriam & imperium. 39 Meam, qua ablata, etiam præ dolore moriturus est. 40 Unico filio meo & patri mihi. 41 Mihi. 42 Alte infossa in hac alta domo. 43 Pondera. 44 In vasis & signis sculpti.

1 Infectique mihi. 2 Non hic victoria Teucrûm
2 Vertitur, aut 3 anima una dabit 4 discrimina tanta,
5 Dixerat. Æneas contra cui talia 6 reddit:
Argenti atque auri memoras quæ multa talenta,
Gnatis 7 parce tuis. Belli 8 commercia Turnus
Sustulit ista prior, jam tum 9 Pallante peremto.
10 Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Iülus.
Sic 11 fatus galéam lævâ tenet, atque 12 reflexâ
13 Cervice 14 orantis 15 capulo tenus applicat ensem.
16 Nec procul Hæmonides, Phœbi 17 Triviæque sacerdos,
18 Infula cui 19 sacrâ redimibat tempora vittâ,
Totus collucens veste, atque insignibus 20 armis;
Quem 21 congressus agit campo, lapsumque superstans
Immolat, ingentique umbrâ 22 tegit. 23 Arma 24 Serestus
25 Lecta refert humeris, tibi, rex 26 Gradive, 27 trophæum.
Instaurant 28 acies, Vulcani stirpe creatus
29 Cæculus, et veniens 30 Marsorum montibus Umbro,
31 Dardanides contra furit: Anxuris ense sinistram,
Et totum clypei ferro dejecerat orbem.
Dixerat 32 ille aliquid 33 magnum, 34 vimque affore verbo
Crediderat, 35 cæloque animum fortasse 36 ferebat;
37 Canitiemque sibi et longos 38 promiserat annos.
Tarquitus exsultans 39 contra fulgentibus armis,
40 Sylvicolæ Fauno Dryope quem Nympha 41 creârat,

1 Nondum signatis. 2 Non mutatur nec transfertur in hac re, id est, si me servas. 3 Unius hominis vita. 4 Ut ea salva, victi conserventur Trojani. 5 Magus. 6 Respondet. 7 Conserva. 8 Ignoscendi facultatem, sive ut caput auro redimas. 9 Simulac Pallanta peremit. 10 Ut similiter faciam. Resp. ad illud, *Per patrios manes per spes surgentis Iuli.* 11 Æneas. 12 Incurvata. 13 In. 14 Magis. 15 Usque ad manubrium, quo capitur. Pathos & modo: de quo Macrob. Sat. l. 4. c. 4. 16 Abest. 17 Dianæ. 18 Velamentum capitis sacerdotalis vittis ornatum laneis, albis, & coccineis, iisque utrimque dependentibus. 19 Sacerdoti consecrata. 20 Al. *albis.* 21 Æneas congrediens persequitur. 22 Cadavere ejus. 23 Sc. *illa insignia.* 24 Trojanus. 25 Collecta. 26 O Mars. 27 In victoriæ monumentum. 28 Fusas ab Ænea & sociis ejus. 29 De Cæculo & Umbrone lib. 7. sub finem. 30 Populorum Italiæ. 31 Dardani nepos Æneas. 32 Anxur. 33 Elatum, superbificum, τι μεγα. 34 Efficaciam. 35 Ad cœlum usque. 36 Efferebat, extollebat. 37 Senectutem. Seneca: *Nemo tam Divos habuit faventes, Crastinum ut possit sibi polliceri*, nedum canitiem. *Et certam præsens vix habet hora fidem* dixit Ovid. Cic. *Quis est enim, quamvis adolescens, cui exploratum sit, se ad vesperam esse victurum?* 38 Cum inter dicendum & cogitandum trajiceretur. 39 Ex adverso contra Æneam. 40 Sylvas colenti. 41 Procreaverat.

Obvius 1 ardenti sese obtulit. 2 Ille 3 reductâ
4 Loricam clypeique ingens onus impedit hastâ.
Tum caput 5 orantis nequidquam, et multa parantis
Dicere deturbat 6 terræ; truncumque 7 tepentem
Provolvens, 8 super hæc inimico pectore fatur:
Istic nunc, 9 metuende, jace. Non te optima mater
10 Condet humi, 11 patriove 12 onerabit membra 13 sepulchro:
Alitibus linquêre feris: aut gurgite mersum
Unda feret, piscesque 14 impasti vulnera 15 lambent.
16 Protinus Antæum et Lucan, 17 prima agmina Turni
18 Persequitur, fortemq. Numam, fulvumq. Camertem,
Magnanimo Volscente 19 satum: ditissimus agri
Qui fuit 20 Ausonidûm, et 21 tacitis regnavit 21 Amyclis.
22 Ægæon qualis centum cui brachia dicunt,
Centenasque manus, quinquaginta oribus ignem
Pectoribusque 23 arsisse, 24 Jovis quum fulmina contra
Tot paribus streperet clypeis, tot 25 stringeret enses:
Sic toto Æneas 26 desævit in æquore victor,
27 Ut semel intepuit mucro. 28 Quin ecce Nyphæi
Quadrijuges in equos adversaque pectora 29 tendit:
Atque 30 illi 31 longe gradientem, et 32 dira frementem
Ut vidêre metu versi, retroque ruentes,
Effunduntque 33 ducem, rapiuntque ad 34 littora currus.
Interea 35 bijugis infert se Lucagus albis
In 36 medios, fraterque Liger: sed 37 frater habenis
Flectit equos: strictum 38 rotat 39 acer Lucagus ensem.

1 Æneæ ferro sævienti in hostes. 2 Ardens Æneas 3 Retroacta ad majorem vibrandi impetum. 4 Æneas confixit hasta loricam & clypeum Tarquiti, adeoque impedivit. 5 Tarquiti. 6 Ad terram. 7 Id est, semicalidum. 8 Insuper. 9 Qui te metuendum putabas. 10 Sepeliet. 11 Patris. 12 Accumulabit. 13 In. 14 Famelici. 15 Vorabunt. 16 Post cædem Tarquiti. 17 Qui sustentabant prima agmina. 18 Æneas. 19 Progenitum. 20 Ausonidarum. 21 Latii oppido prope Tarracinam, quod silentio periisse fertur, captum sc. ab hoste, cujus adventum nemo nunciare auderet, postquam interdicto cautum esset, ne quis interturbaret Remp. multoties rumoribus hostilibus territam. 22 Sicut gigas Briareus desævit, qui centum brachia totidemque manus, quinquaginta capita, totidem ventres habuisse fingitur. 23 Spirasse, evomuisse. 24 In bello giganteo. 25 Evaginaret. 26 Multum sævit. 27 Postquam semel incaluit sanguine mucro ejus, id est, postquam semel concitatus est ad iram. 28 Quinimo. 29 Æneas. 30 Equi. 31 Longis gradibus spirantem Æneam. 32 Dire. 33 Nyphæum. 34 Tiberina. 35 Equis. 36 Pugnantium. 37 Liger aurigandi fungitur officio. 38 Circumagit. 39 Strenuus bellator.

Haud 1 tulit Æneas tanto fervore furentes !
2 Irruit, 3 adversâque 4 ingens apparuit hastâ.
Cui 5 Liger :
6 Non 7 Diomedis equos, nec currus cernis 8 Achillis,
Aut Phrygiæ 9 campos : 10 nunc belli finis et 11 ævi
His dabitur terris. 12 Vesano talia 13 late
Dicta 14 volant Ligeri : sed non et 15 Troïus heros
Dicta parat contra : jaculum nam torquet in 16 hostem.
Lucagus, ut 17 pronus pendens in verbera 18 telo
Admonuit 19 bijugos, 20 projecto dum pede lævo
Aptat se pugnæ, subit 21 oras 22 hasta per imas
Fulgentis clypei : tum lævum 23 perforat 24 inguen,
25 Excussus curru moribundus volvitur 26 arvis.
Quem 27 pius Æneas dictis affatur amaris :
Lucage, 28 nulla 29 tuos currus fuga segnis equorum
Prodidit, aut vanæ vertêre ex hostibus 30 umbræ.
Ipse 31 rotis saliens 32 juga deseris. Hæc ita fatus
Arripuit 33 bijugos. 34 Frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delapsus 35 eodem.
36 Per te, per qui te 37 talem genuere parentes,
Vir Trojane, 38 sine hanc animam, et 39 miserere precantis.
40 Pluribus oranti 41 Æneas : 42 Haud talia 42 dudum
Dicta dabas. Morere, et 43 fratrem ne desere frater.
Tum latebras animæ 44 pectus mucrone 45 recludit.
Talia per campos 46 edebat funera 47 ductor
Dardanius, torrentis aquæ vel turbinis 48 atri
More furens. Tandem erumpunt, et 49 castra relinquunt

1 Eos. 2 In eos. 3 Ex adverso inferenda. 4 Uti Heroas inducunt Poetæ. 5 Ait. 6 Sic Turnus l. 9. *Haud sibi cum Danais rem faxo, & pube Pelasga Esse putent*, mollitiem sc. exprobrans. 7 Quamvis a Diomede fere superatus fueris. 8 A quo etiam, licet non omnino victus fuit. Oblique fugacitatem Æneæ exprobrat Liger. 9 E quibus evasisti. 10 Sed vides equos & currum eorum, qui te in hostili terra nunc interficient : nam *belli finis*, &c. 11 Vitæ suæ. 12 Vaniloquo. 13 Diffuse. 14 Effluunt. 15 Æneas non respondet illi verbis vanis. 16 Lucagum. 17 Habitum hunc aurigarum memoravit sub finem 3. Georg. *pronique in verbera pendent.* 18 Flagello aut telo instigavit. 19 *Equos.* 20 *Extento.* 21 *Extremitates.* 22 Ab Ænea missa. 23 Hasta. 24 Femur. 25 Lucagus. 26 Per arva. 27 Quamvis pius. 28 Nec te equi tarde fugientes, nec territi prodiderunt, sed te ipse. 29 Ut meos. 30 Apparitiones. 31 Curru. 32 *Equorum.* 33 *Equos albos.* 34 Liger. 35 Quo frater deciderat. 36 Oro. 37 Tam inclytum & victoriosum. 38 In corpore. 39 Mei. 40 Verbis. 41 Respondit. 42 Paulo ante. 43 Lucagum. 44 Intelligit adactum vulnus in cor, quod vocat *animæ latebram*. 45 Aperit. 46 Exhibebat. 47 Æneas. 48 Caliginosi. 49 Sua.

Ascanius puer, et nequidquam obsessa juventus.
1 Junonem interea compellat Juppiter ultro:
2 O germana mihi atque eadem gratissima conjux,
3 Ut rebare, Venus (nec te sententia fallit)
Trojanas sustentat 4 opes: non 5 vivida bello
6 Dextra viris, animusque ferox, patiensque pericli.
Cui 7 Juno 8 submissa: Quid, ô pulcherrime conjux,
9 Sollicitas 10 ægram, et tua 11 tristia dicta timentem?
Si mihi, quæ quondam fuerat, quamque esse 12 decebat,
13 Vis in amore foret; 14 non hoc mihi namque negares,
15 Omnipotens; 16 quin et pugnæ subducere Turnum,
Et Dauno possem incolumen servare 17 parenti.
Nunc 18 pereat, Teucrisque 19 pio det sanguine pœnas.
Ille tamen 20 nostrâ deducit origine nomen,
Pilumnusque illi 21 quartus pater, et tua largâ
Sæpe manu, multisque oneravit 22 limina donis.
Cui Rex 23 ætherei breviter sic fatur Olympi:
Si 24 mora 25 præsentis lethi tempusque 26 caduco
Oratur 27 juveni, 28 meque hoc ita ponere sentis;
29 Tolle fugâ Turnum, atque instantibus 30 eripe fatis:
Hactenus indulsisse vacat. Sin 31 altior istis
Sub precibus 32 venia ulla latet, totumque 33 moveri
Mutarive putas bellum; spes 34 pascis inanes.
Et 35 Juno adlacrumans: 36 Quid si, quod 37 voce 38 gravaris,
39 Mente dares; atque hæc Turno 40 rata vita maneret?

1 Interserit Poeticum figmentum. 2 Juno quare soror & conjux Jovis fingatur, vide supra lib. 1. vs. 50. & apud Macrob. in Som. Scip. l. 1. c. 17. 3 Ironice: q. d. vides, quod non auxilio Veneris, sed propria virtute freti superent Trojani. 4 Facultates. 5 Fortis in bello vel ad bellum 6 Est. 7 Respondit. 8 Humilis. 9 Afficis novo cruciatu. 10 Animos quia video, quod mihi maxime displicet, sc. virtute Trojanos superiores esse. 11 Severa. Επεα κερτομεα 4. Il. 12 Sc. tum. 13 Ea vehementia. 14 Quod peto. 15 Cum sis omnipotens. 16 Quo minus possem clam subtrahere. 17 Patri Turni. 18 Turnus. Concedit Ironice: quod ne fiat, tacite optat. 19 Te pie colentis. 20 A stirpe Deorum. 21 Supra lib. 6. *parens*: hoc libro, *avus*; hic *quartus pater*. A primo generis auctore Pilumno posteri quoque dicti Pilumni: ut Arsaces, Pharaones, Ptolemæi, Cæsares. 22 Templi tui. 23 Cœlestis: quia sunt Olympi montes in terris. 24 Dilatio. 25 Imminentis. 26 Mortali, & in bello hoc casuro, sive morituro. 27 Turno. 28 Statuere me talem modum posse putas cupisque. 29 Amove ab oculis Æneæ. 30 Libera. 31 Majoris momenti, sc. ut aliud indulgeam. 32 Indulgentia. 33 Sc. *putas*. 34 Foves. 35 Ait. 36 Quid mali esset. 37 Fato: namque *Jovis vocem fata sequuntur*. 38 Negas dare. 39 Nutu ac voluntate. 40 Firma & constans.

1 Nunc 2 manet 3 insontem 4 gravis exitus: aut ego veri
5 Vana feror. 6 Quod ut ô potius formidine falsâ
Ludar, et in melius tua, qui potes, 7 orsa reflectas!
Hæc ubi dicta dedit, cælo se protinus alto
8 Misit, 9 agens hyemem 10 nimbo succincta per auras:
Iliacamque aciem, et 11 Laurentia castra petivit.
12 Tum 13 Dea 14 nube cavâ tenuem sine viribus
 15 umbram
16 In faciem Æneæ (visu mirabile monstrum)
Dardaniis 17 ornat telis; clypeumque 18 Jubasque
19 Divini assimulat 20 capitis: dat 21 inania verba;
Dat sine 22 mente sonum, 23 gressusque effingit 24 euntis.
Morte 25 obitâ 26 quales fama est 27 volitare 26 figuras,
Aut quæ 28 sopitos deludunt 29 somnia sensus.
At primas læta ante acies exultat 30 imago,
Irritatque 31 virum telis, et 32 voce lacessit.
33 Instat cui Turnus, stridentemque eminus hastam
Conjicit: 34 illa 35 dato 36 vertit vestigia tergo.
Tum vero Æneam aversum ut 37 cedere Turnus
Credidit, atque animo spem 38 turbidus hausit inanem:
39 Quo fugis, Ænea? thalamos ne desere 40 pactos;
41 Hâc dabitur 42 dextrâ 43 tellus quæsita per 44 undas.
Talia 45 vociferans 46 sequitur, 47 strictumque 48 coruscat

1 Quia fata mutare non vis. 2 Exspectat. 3 Turnum. 4 Molesta & ignominiosa mors. 5 Ducor imperita veritatis, i. e. à vero aberro & falsa sum. 6 Utinam illudar & decipiar potius. 7 Statuta fatalia exorsa. 8 Demisit. 9 Impellens ante se tempestatem ventosam, qualis in hyeme esse solet. 10 In cyclum collecta condensa nube. 11 Laurentium populorum. 12 Docet, quomodo abductus fuerit Turnus astutia Junonis. Αυταρ δ' ειδωλον τευξ αργυροτοξος Απολλων, Αυτω τ' Αινεια ικελον και τευχεσι τοιον. Hom. 5. Il. 13 Juno. 14 Ex aere. 15 Simulacrum corporis. 16 In similitudinem. 17 Effingit. 18 *Terribilem cristis galeam.* Æneæ. l. 8. Galeas autem ornare solebant avium pennis plumisque leonum & equorum jubis, vel etiam setis caudæ equinæ. 19 Quod in Deum esset assumendus. 20 Ejus. 21 Fictitia, venientia ab umbra. 22 Mentis conceptu. 23 Modum incedendi. 24 Æneæ. 25 Suscepta & completa. 26 Qualia simulacra. 27 Per umbras infernas. 28 Sopore oppressos. 29 Insomnia & phantasmata. 30 Juno versa in umbram Æneæ. 31 Turnum. 32 Verbis contumeliosis provocat. 33 Instanter imminet. 34 Imago. 35 Insequenti. 36 Obvertit per fugam. 37 Locum dare. 38 Arrogantia tumens, atque adeo vana spe elatus. 39 Vociferabatur, *quo*, &c. 40 Cum Latino de Lavinia. 41 Ironice: ut illud. *En agros, &, quem bello, Trojane, petisti Hesperiam metire jacens.* 42 Quia interfectum sepeliendum dabo. 43 Italia. 44 Maris. 45 Turnus. 46 Simulacrum Æneæ. 47 Evaginatum. 48 Vibrat.

Mucronem : 1 nec ferre videt sua gaudia ventos.
2 Forte 3 ratis celsi 4 conjuncta 5 crepidine saxi
Expositis stabat 6 scalis, et 6 ponte parato ;
7 Quâ rex 8 Clusinis 9 advectus 10 Osinius 8 oris.
11 Huc sese trepida Æneæ fugientis imago
Conjicit in letebras : nec Turnus 12 segnior instat :
Exsuperatque 13 moras, et pontes transilit altos.
Vix proram 14 attigerat ; rumpit 15 Saturnia 16 funem,
17 Avulsamque rapit 18 revoluta per æquora navem.
19 Illum autem Æneas absentem in prælia poscit :
20 Obvia multa 21 virûm demittit corpora 22 morti.
Tum 23 levis haud 24 ultra latebras jam quærit imago,
Sed 25 sublime volans 26 nubi se immiscuit atræ :
Cum Turnum 27 medio interea fert æquore 28 turbo.
Respicit 29 ignarus rerum, 30 ingratusque salutis ;
Et 31 dupl ces 32 cum voce manus ad sidera 33 tendit :
34 Omnipotens genitor, tanton' me 35 crimine dignum
36 Duxisti ? et 37 tales voluisti 38 expendere pœnas ?
Quo 39 feror ? unde abii ? quæ me 40 fuga, 41 quemve 42 reducet ?
43 Laurentesne iterum muros aut castra videbo ?
44 Quid 45 manus illa virûm, qui me meaque arma secuti :
Quosque (nefas) omnes infandâ in morte reliqui ?
46 Et nunc 47 palantes 48 video, gemitumque 49 cadentum

1 Nec animadvertit, vanum esse suum gaudium. Proverbiali schemate usurpari solet, *ventis tradere*; pro eo quod est, oblivisci, atque ex animo ejicere. Nam quæ ventus rapit, nostram custodiam evadunt, & nobis quodammodo cordi non sunt. 2 Præter spem Turni. 3 Navis. 4 Fune alligata eminentiæ abruptæ rupis. 5 Crepidini. 6 Quibus in navem conscenderetur. 7 Rate aut nave. 8 Clusio, Thusciæ civitate. 9 Erat. 10 Osinius Massicus. 11 Ad hanc ratem. 12 Tardior. 13 Impedimenta, quæ moras facere possent. 14 Turnus. 15 Juno. 16 Retinacula, ne redire posset in prælium, deprehenso dolo. 17 A litore. 18 Navem revolutam. Hypallage. 19 Turnum. 20 Occurrentia. 21 Rutulorum. 22 Ad mortem. 23 Inane & sine corpore. 24 Ulterius, id est, Juno evanuit. 25 In altum. 26 Resoluta est in atram nubem. 27 Sc. *in*. 28 Impetus ventorum. 29 Turnus, nesciens propter suam salutem id Junonem egisse. 30 Accepta salute ingratus, nullamque gratiam habens pro illis, quæ in ejus salutem facta erant : utpote qui ea nesciret. 31 Complicatus. 32 Simul precans ac dicens. 33 Tollit. 34 Jupiter. 35 Dedecore, aut tam nefando facinore inhonestæ fugæ. 36 Censuisti ? 37 Tam contumeliosas. Credebat se in aqua periturum. 38 Persolvere. 39 Impellor ? 40 Aufert. 41 Qualem ? fugæ sc. crimini obnoxium, meorumque desertorem. 42 Fuga. 43 Laurentis civitatis, id est, Laurolavini. 44 Faciet, aut de me dicet ? 45 Ille exercitus. 46 Sc. *quos*. 47 Oberrantes, quasi oves sine pastore, amisso duce. 48 Videre mihi videor. 49 Occumbentium.

1 Accipio. Quid agam? aut quæ jam satis ima 2 dehiscat
Terra mihi? vos ô potius miserescite, 3 venti.
In rupes, in 4 saxa (volens vos Turnus adoro)
5 Ferte ratem, 6 sævisque vadis immittite Syrtes:
7 Quo neque me Rutuli, neque 8 conscia fama sequatur.
Hæc 9 memorans, animo 10 nunc huc nunc fluctuat illuc;
An sese 11 mucrone ob tantum dedecus amens
11 Induat, et 12 crudum per costas exigat ensem:
13 Fluctibus an 14 jaciat 13 mediis, et littora nando
Curva petat, Teucrûmque iterum se reddat 15 in arma.
Ter 16 conatus 17 utramque viam: ter maxima Juno
Continuit, 18 juvenemque animo miserata 19 repressit.
20 Labitur 21 alta secans fluctuque æstuque secundo:
Et 22 patris 23 antiquam Dauni defertur ad 24 urbem.
At Jovis interea monitis Mezentius 25 ardens
Succedit pugnæ, Teucrosque invadit 26 ovantes.
Concurrunt 27 Tyrrhenæ acies; atque omnibus 28 uni,
Uni odiisque viro, telisque frequentibus instant.
29 Ille, (velut rupes, vastum quæ 30 prodit in æquor,
Obvia ventorum 31 furiis: 32 expostaque ponto,
Vim cunctam, atque minas 33 perfert cœlique marisque:
Ipsa immota 34 manens) 35 prolem Dolicaonis Hebrum
Sternit humi, cum quo Latagum, Palmumque 36 fugacem:
Sed 37 Latagum saxo, atque ingenti fragmine montis
Occupat 38 os faciemque adversam; poplite Palmum

1 Auribus sc. id eß. audio. 2 Hiatum faciat. 3 Quia terra deeß. 4 Scopulos. 5 Impellite navem, id est, rumpite navem, & submergite me. 6 Per vada sæva Syrtis, id eß, in Syrtes & ad extrema maris loca, ut obruar & peream. 7 Ad quas Syrtes. 8 Talis dedecoris. 9 Turnus. Docet, quo Turnus delatus sit, & in ejus locum suffectus Mezentius. 10 Nunc in hanc, nunc in illam sententiam per modum fluctus agitur. 11 Sic 7. Bell. Gall. Cæs. *Se ipsi acutissimis vallis induebant*: *vel*, an se gladio suo transfigat. 12 Crudelem. 13 In medios fluctus. 14 Sese. 15 Armis. 16 Turnus. 17 Et se interficere, & in fluctus dare, & sic natare ad litus. 18 Turnum. 19 Eum. 20 Turnus celeriter navigat. 21 Maria. 22 Ejus. 23 Nobilem. 24 Ardeam. 25 Accensus furore bellico. 26 De victoria. 27 Etruscæ. 28 Mezentio 8. lib. 29 Mezentius. 30 Protenditur. 31 Vehementi impetui. 32 Exposita mari. 33 Ad finem sustinet. 34 Al. *manens*. 35 Filium. 36 Fugere solitum. 37 Mezentius sternit. 38 Pro *Latagi os occupat*; & eß Græca figura in Homero frequens, ut si dicas *εκρυσεν* Αχιλλεα τον ποδα, i. e. *Achillem percussit pedem*, pro *percussit Achillis pedem*.

Succiso 1 volvi 2 segnem sinit ; 3 armaque 4 Lauso
Donat habere 5 humeris , et 6 vertice figere 7 cristas.
8 Nec non Evanthen 9 Phrygium , Paridisque Mimanta
10 Æqualem comitemque : 11 unâ quem nocte 12 Theano
13 In lucem genitori Amyco dedit , et face prægnans
Cisseïs regina Parin creat : 14 urbe paternâ
Occubat : 15 ignarum 16 Laurens habet 16 ora Mimanta
Ac velut ille 17 canum morsu de montibus altis
18 Actus aper , multos 19 Vesulus quem 20 pinifer annos
Defendit , multosque palus 21 Laurentia , sylvâ
Pastus arundineâ : postquam inter retia ventum est ,
Substitit , infremuitque ferox , et inhorruit 22 armos;
Nec 23 cuiquam 24 irasci 25 propiusve accedere 26 virtus;
Sed jaculis 27 tutisque procul clamoribus instant.
Haud aliter , justæ quibus est Mezentius 28 iræ ,
29 Non ulli est 30 animus stricto concurrere ferro :
31 Missilibus longe , et 32 vasto clamore 33 lacessunt.
34 Ille autem impavidus partes 35 cunctatur in omnes ,
Dentibus infrendens , et 36 tergo decutit hastas.
37 Venerat antiquis 38 Corythi de finibus Acron ,
Grajus homo ; 39 infectos linquens 40 profugus 39 hymenæos :
Hunc ubi 41 miscentem longe media agmina 42 vidit ,
43 Purpurem pennis et 44 pactæ conjugis ostro :
45 Impastus stabula alta leo ceu sæpe 46 peragrans,

1 Occumbere. 2 Non ambulantem ob succisum poplitem ejus , id est , nervum post genua. 3 Palmi & Latagi. 4 Filio suo. 5 Ad ornatum humerorum. 6 Super caput suum. 7 Palmi. 8 Sternit. 9 Trojanum. 10 Coævum. 11 Eadem nocte , qua Hecuba , Cissei regis Thraciæ filia , peperit Paridem Priami filium , quem utero gestans se facem parturire somniavit. 12 Mater. 13 Peperit. 14 Qui Paris in Troja sepultus jacet. 15 Ignoratum, advenam , peregrinum. 16 Provincia , quæ est juxta Laurolavinium in agro Laurenti. 17 Quem canes minati erant. 18 Pulsus. 19 Mons Liguriæ. 20 Ferens pinos in vertice. 21 Latina. 22 Anteriores humeros. 23 Venatorem. 24 Mox se iratorum irruere. 25 *Licet eminus esse Fortibus.* Ovid. 26 Fortitudo est. 27 Quibus se tutabantur , aut quibus nihil imminet periculi. Ut sex sequentes versus transponendi , vide Scalig. Proleg. in Manil. 28 Ad iram. 29 Forum. 30 Audentia. 31 Jaculis. 32 Valde ample diffuso. 33 Provocant Mezentium. 34 Mezentius. 35 Versat , disponit se. 36 Scuto suo tergore bubulo munito. 37 Docet jam , quam stragem Mezentius ediderit , & primum mortem Acronis , deinde Orodis. 38 Thusciæ oppidi , patriæ Dardani. 39 Sponsam , nuptias imperfectas. 40 Patriam fugiens. 41 Turbantem. 42 Mezentius. 43 Purpurea eminentem crista , & purpura sponsæ suæ insigni. 44 Desponsatæ. 45 Famelicus. 46 Circumiens.

1 Suadet enim 2 vesana fames, si forte fugacem
3 Conspexit capream, aut 4 surgentem in cornua cervum;
Gaudet hians 5 immane, comasque 6 arrexit, et hæret
Visceribus 7 super incumbens: 8 lavit 9 improba 10 teter
Ora cruor:
Sic 11 ruit in 12 densos alacer Mezentius hostes.
Sternitur 13 infelix Acron, et 14 calcibus 15 atram
Tundit humum 16 exspirans, 17 infractaque tela cruentat.
Atque 18 idem fugientem haud est dignatus Oroden
Sternere, nec 19 jactâ 20 cæcum dare cuspide vulnus:
21 Obvius. 22 adversoque occurrit, seseque viro 23 vir
Contulit, haud 24 furto melior, sed 25 fortibus armis.
Tum super 26 abjectum posito pede nixus et hastâ:
Pars belli 27 haud temnenda, 28 Viri, 29 jacet 30 altus Orodes.
Conclamant socii lætum 31 Pæana 32 secuti:
33 Ille autem exspirans: 34 Non me, quicumque es, 35 inulto,
Victor, nec 36 longum lætabere: te quoque 37 fata
Prospectant 37 paria, atque eâdem mox 38 arva tenebis.
Ad quem 39 subridens mixtâ Mezentius irâ;
40 Nunc morere. Ast 41 de me 42 Divûm pater atque hominum rex
Viderit. Hoc 43 dicens 44 eduxit corpore telum.
Olli 45 dura quies oculos et 46 ferreus urget
46 Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.

1 Lupo, id est, incitat lupum. 2 Vesaniam pariens. 3 Talis leo. 4 Cui cornua incipiunt surgere, *vel* cornibus eminentem. 5 Immaniter. 6 Erexit prius. 7 Quasi desuper. 8 Polluit. 9 Famelica. 10 Immundus. 11 Irruit. 12 Confertos. 13 Quod cum tali congredi debebat. 14 Præ dolore. Pathos a modo: de quo Macrob. Sat. l. 4. c. 4. 15 Perniciosam. 16 Spiritum emittent. 17 Quæ nunquam fregerat. 18 Mezentius. 19 A tergo. 20 Improvisum. 21 Mezentius. 22 Ex adverso occurrenti. 23 Mezentius. 24 Non insidiis aut dolis peritior, quam Orodes. 25 Multa virtute agendis. 26 Prostratum Oroden. 27 Sed magni facienda. 28 Mezentius ait, o viri, etc. 29 Prostratus. 30 Magnus. 31 Acclamationem exultantium super hoste Orode strato. Proprie *Pæan* est hymnus in laudem Apollinis ἀπὸ τοῦ παίειν, id est, a *feriendo*, quod sagittis suis Pythonem serpentem confecisset. 32 Subsequentes, & approbantes dictum ejus. 33 Orodes inquit. 34 Sc. *eris*. 35 Ultio fiet de morte mea in te. 36 Per longum tempus. 37 Similes exitus. 38 Prosterneris etiam in his arvis. 39 Dixit. 40 Mors tua tibi certa & inevitabilis est. 41 An mihi nocere possit. 42 Quem vos talem putatis. 43 Mezentius, 44 Extraxit. 45 Mors. 46 Sopor mortis.

1 Cædicus Alcathoum obtruncat, 1 Sacrator Hydaspen,
Partheniumque 1 Rapo, et 2 prædurum viribus Orsen:
1 Messapus Cloniumque Lycaoniumque Erichaten;
3 Illum 4 infrenis equi lapsu tellure jacentem,
5 Hunc peditem 6 pedes. Et Lycius 7 processerat Argis:
8 Quem tamen 9 haud expers 1 Valerus 9 virtutis avitæ
Dejicit: 1 Authronium Salius, Saliumque 1 Nealces,
10 Insignis jaculo et 11 longe fallente sagittâ.
Jam 12 gravis æquabat luctus et 13 mutua Mavors
Funera: cædebant pariter pariterque 14 ruebant
15 Victores victique: neque 16 his fuga nota, neque 17 illis.
Di 18 Jovis in tectis 19 iram 20 miserantur 21 inanem
22 Amborum, et tantos mortalibus esse labores.
23 Hinc Venus, 24 hinc contra spectat 25 Suturnia Juno:
26 Pallida Tisiphone media inter 27 millia 28 sævit.
At 29 vero ingentem quatiens Mezentius hastam
Turbidus 30 ingreditur campo: 31 quam magnus Orion,
Cum pedes incedit medii per maxima 32 Nerei
Stagna viam 33 scindens, humero supereminet 34 undas;
35 Aut summis referens 36 annosam montibus ornum,
Ingrediturque 37 solo, et caput inter nubila 38 condit:
Talis se 39 vastis infert Mezentius armis.
40 Huic contra Æneas, 41 speculatus in agmine longo,
Obvius ire parat. Manet imperterritus 42 ille,
43 Hostem magnanimum opperiens, et mole suâ 44 stat:

1 Rutuli, reliqui sunt Trojani. 2 Valde durum. 3 Priorem, id est, Clonium. 4 Efferati, non parentis, nec audientis habenas. 5 Lycaonium. 6 Pedester obtruncat. 7 Dimicaturus contra Messapum. 8 Lycium. 9 Particeps, id est, non degenerans a virtute avi & majorum suorum. 10 Valde expeditus. 11 Ex improviso invadente, & quæ missa eminus non advertitur, nec cavetur. 12 Durus. 13 Mutuo illata. 14 Cadebant. 15 Prius. 16 Unius partis viris. 17 Alterius partis viris. 18 In cœlo. 19 Mortalium. 20 Cum miseratione aspiciunt. 21 Nihil proficientem ad hujus aut illius partis victoriam. 22 Populorum, Rutulorum sc. & Trojanorum. 23 Ex una parte Trojanos versus. 24 E contrario, ex opposita parte. 25 Saturni filia. 26 Furor bellicus pallorem inducens. 27 Pugnantium. 28 Grassatur. 29 Præcipue. 30 Incedit per campum. 31 Qualis Orion, qui ab Œnopione occœcatus consuluit oraculum qua ratione posset visum recipere: responsum tulit, si per mare, ortum versus incederet, ut solis radii oculis illucescerent: quod fecit. 32 Maris. 33 Intersecans. 34 Maris. 35 Aut quam magnus incedit. 36 Vetustam, annis plenam. 37 Super terram. 38 Abscondit. 39 Valde amplis. 40 Mezentio. 41 Ipsum. 42 Mezentius. 43 Æneam. 44 In vestigio consistit virtute sua confisus.

Atque oculis 1 spatium emensus, 2 quantum satis hastæ:
Dextra 3 mihi deus, et telum quod missile 4 libro,
Nunc adsint. 5 Voveo 6 prædonis corpore raptis
Indutum spoliis ipsum te, 7 Lause, 8 trophæum
Æneæ. 9 Dixit, 10 stridentemque eminus hastam
Injicit: illa volans 11 clypeo est excussa, 12 proculque
Egregium 13 Anthorem latus inter et ilia figit:
Herculis Anthorem comitem, qui missus ab 14 Argis
15 Hæserat Evandro, atque 16 Italâ consederat urbe.
Sternitur 17 infelix 18 alieno vulnere, cælumque
Adspicit, et dulces moriens reminiscitur 19 Argos.
Tum pius Æneas hastam jacit: illa per 20 orbem
21 Ære cavum triplici, per 22 linea terga, 23 tribusque
Transiit intextum 23 tauris opus, 24 imaque sedit
Inguine; sed 25 vires haud 26 pertulit. Ocius ensem
Æneas, viso 27 Tyrrheni sanguine lætus,
Eripit 28 a femore, et 29 trepidanti fervidus instat.
Ingemuit cari graviter genitoris amore,
Ut 30 vidit, 31 Lausus, lacrimæque per 32 ora volutæ.
Hic mortis 33 duræ casum, tuaque optima facta,
(Si qua 34 fidem tanto est 35 operi 36 latura vetustas)
Non equidem nec te, juvenis memorande, silebo.
37 Ille pedem referens, et inutilis, 38 inque ligatus
Cedebat, 39 clypeoque 40 inimicum hastile trahebat.
41 Prorupit 42 juvenis, seseque immiscuit armis;
Jamque 43 assurgentis 44 dextrâ plagamque ferentis

1 Tantum. 2 Sit. 3 Sint mihi loco numinis. Hinc supra lib. 7 *Contemptor Divum Mezentius.* 4 Concutio. 5 Consecro, dedico. 6 Alienam terram invadentis. 7 Qui filius erat. 8 Conversi & victi hostis insigne. 9 Mezentius. 10 Ex celeri motu. 11 Æneæ, a Vulcano fabrefacto. 12 Stantem. 13 Al. *Antonem*: unde Antoniorum familiam duci volunt. 14 Civitate Peloponnesi. 15 Adhæserat. 16 Pallantea simul sedem & habitationem acceperat. 17 Auctor. 18 Telo in alium, sc. Æneam, non in illum, directo. Pathos a causa. Vide Macrob. l. 4. c. 4. 19 Patriam suam. In sing. dicitur *hoc Argos*: in pl. *hi Argi.* 20 Clypeum. 21 Confectum. 22 Tergora trium taurorum in scuto, tecta lino, cui posset appingi insigne. 23 Trium taurorum tergoribus. 24 Et ad imum deducta mansit hærens ad inguen Mezentii. 25 Armorum & corporis. 26 Superavit. 27 Mezentii. 28 Qui ad femur pendebant. 29 Mezentio. 30 Talia. 31 Filius Mezentii. 32 Lausi. 33 Acerbæ & prematuræ. 34 Credulitatem. 35 Pietati & virtuti tuæ. Nam ex scelerato patre Lausus generatus, pius ac mitis erat. 36 Al. latura. 37 Mezentius, pater Lausi. 38 Illigatus & impeditus hasta Æneæ. 39 Simul cum clypeo. 40 Quo ab inimico vulneratus erat. 41 Al. *prorumpit.* 42 Lausus. 43 Erigentis se, ut desuper feriat. 44 Al. *dextram.*

Æneæ subiit mucronem, 1 ipsumque morando
Sustinuit. 2 Socii magno clamore sequuntur;
3 Dum genitor nati 4 parmâ protectus abiret:
Telaque conjiciunt, proturbantque eminus 5 hostem
Missilibus. 6 Furit Æneas, 7 tectusque tenet se.
8 Ac velut effusâ si 9 quando grandine 10 nimbi
11 Præcipitant, omnis campis diffugit arator,
Omnis et agricola, et tutâ latet 12 arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti 13 fornice saxi,
14 Dum pluit in terris, ut possint, sole reducto,
15 Exercere diem: 16 sic obrutus undique 17 telis
Æneas 18 nubem belli, 19 dum detonet, omnem
Sustinet, et Lausum 20 increpitat, Lausoque minatur:
Quo, moriture, ruis? majoraque 21 viribus audes?
22 Fallit te incautum 23 pietas tua. Nec minus 24 ille
25 Exultat demens. 26 Sævæ jamque 27 altius iræ
Dardanio surgunt 28 ductori, 29 extremaque Lauso
Parcæ fila legunt: validum namque 30 exigit ensem
Per medium Æneas juvenem, 31 totumque 32 recondit.
Transiit et parmam mucro levia 33 arma 34 minacis,
Et tunicam, 35 molli 36 mater quam neverat auro:
Implevitque 37 sinum 38 sanguis: tum 39 vita per auras
40 Concessit mæsta ad 41 manes, corpusque reliquit.
At vero ut vultum vidit 42 morientis et ora,
43 Ora modis 44 Anchisiades pallentia miris,
Ingemuit miserans graviter, dextramque 45 tetendit:

1 Æneam facientem impetum in patrem, impediendo impeditum tenuit. 2 Lausi, id est, Rutuli. 3 Donec. 4 Scuto. 5 Æneam. 6 Quod plenam de tanto hoste victoriam reportare non possit. 7 Tectus clypeo se tuetur continetque, donec detonet telorum imber. 8 Comparatione Hyperbolica vim telorum, quæ in Æneam undique conjiciuntur, amplificat. 9 Quandoque. 10 Nubes ventosæ. 11 Sc. 12 Arboris, ripæ, aut saxi, quæ vim & injuriam tempestatis arceat. 13 Circumferentia. 14 Quamdiu. 15 Redire ad opus diurnum, aut exerceri per diem. 16 Eodem modo, ut agricola serenitatem exspectans, grandine obruitur, oppressus est. 17 Inimicorum. 18 Bellantium impetum. 19 Donec defferveat. 20 Redarguit. 21 Quam sint vires tuæ. 22 Quia conaris, quod perficere non poteris. 23 In patrem. 24 Lausus. 25 Insultat in Æneam. 26 Magnæ & diræ. 27 Profundius, intensius. 28 Æneæ. 29 Extremum contextum vitæ, id est, mortem, jam jam impendentem Lauso, colligunt. 30 Educit. 31 Ensem. 32 Abscondit in corpore juvenis. 33 Juvenis. 34 Æneæ. 35 Nobili & subtili. A materia. 36 Lausi. 37 Lausi. 38 Effusus. Pathos ab attestatione: de quo Macrob. Sat. L. 4. c. 6. 39 Anima Lausi. 40 Commigravit. 41 Inferos. 42 Lausi. 43 Anadiplosis. 44 Anchisæ filius Æneas. 45 Extendit & porrexit Lauso, *vel*, extensam & suspensam tenuit, ne amplius percuteret.

1 Et mentem patriæ strinxit pietatis imago.
Quid tibi nunc, miserande puer, pro 2 laudibus istis,
Quid pius Æneas tantâ dabit indole dignum?
Arma, quibus 3 lætatus, habe tua: teque parentum
Manibus et 4 cineri, 5 si qua est ea cura, remitto.
Hoc tamen infelix miseram solabere mortem;
6 Æneæ magni dextrâ cadis. Increpat ultro
7 Cunctantes socios, et terrâ 8 sublevat ipsum,
Sanguine 9 turpantem comptos 10 de more capillos.
Interea 11 genitor Tiberini ad fluminis undam
12 Vulnera 13 siccabat lymphis, corpusque 14 levabat
Arboris 15 acclinis trunco. Procul ærea 16 ramis
Dependet galea, et prato gravia 17 arma quiescunt.
Stant 18 lecti circum juvenes: ipse 19 æger, 20 anhelans
Colla fovet, fusus 21 propexam 22 in pectore barbam:
Multa 23 super 24 Lauso rogitat: multosque remittit,
Qui 25 revocent, 26 mæstique 27 ferant mandata parentis.
At Lausum socii 28 exanimem super 29 arma ferebant
30 Flentes, 31 ingentem, atque 32 ingenti vulnere victum:
Agnovit longe 33 gemitum 34 præsaga mali 35 mens:
36 Canitiem multo deformat pulvere, et ambas
37 Ad cælum tendit palmas, et 38 corpore inhæret:
Tantane me tenuit vivendi, nate, voluptas,
Ut pro me hostili 39 paterer succedere dextræ,

1 Et commovit animum Æneæ, quonam ipse afficeretur dolore, si quid simile suo contigisset Ascanio: *vel*, imago pietatis, quam erga patrem habuerat. 2 Laudabilibus tuis ausis. 3 Es in vita. 4 Antiquæ sepulturæ majorum tuorum. 5 Si qua te fato functum muneris hujus tangat cura aut gratia. 6 Morienti solatium est, magni potius alicujus manibus perire, quam gregarii militis. 7 Immorantes levare Lausum. 8 Sursum levat. 9 Fœdantem. 10 Tunc enim viri, ut mulieres, componebant capillos. 11 Mezentius. Aut ad fabulam alludit, qua dicuntur defuncti, ubi semel lethæas aquas gustaverint, rerum omnium terrenarum curam deponere. 12 Sua, ab Ænea illata. 13 Sistebat sanguinem, lavabat, purgabatque aquis. 14 Al. *lavabat*. 15 Accumbens. 16 Arboris illius. 17 Clypeus jacet, positus est. Ab animali ad non animal. 18 Ad corporis tutelam. 19 Saucius. 20 Crebro respirans reficit colla lassa, sustinens se arboris trunco. 21 Multum & per omnia pexam. 22 Per pectus. 23 De. 24 Filio suo. 25 Ipsum a pugna. 26 Quod filium in tali discrimine reliquerit. 27 Afferant. 28 Mortuum. 29 Clypeum ejus. 30 Defluentes. 31 Juvenem. 32 *Validum namque exigit ensem Per medium Æneas juvenem, totumque recondit.* 33 Sociorum, id est, causam gemitus, quæ mors Lausi erat. 34 Præsagiens malum. 35 Mezentii. 36 Quod in gravi luctu fieri solet, caput canum spargit fœdatque pulvere. Pathos ab ætate: ut est apud Macrob. Sat. l. 4. c. 3. 37 Non precaturus, sed execraturus Deos. 38 Hæret in corpore Lausi. 39 Te.

1 Quem genui? Tuane hæc genitor per 2 vulnera 3 servor,
Morte tuâ vivens? Heu! nunc misero mihi 4 demum
5 Exsilium infelix! nunc 6 alte 7 vulnus 8 adactum!
9 Idem ego, nate, tuum maculavi 10 crimine 11 nomen,
Pulsus 12 ob invidiam 13 solio sceptrisque paternis.
14 Debueram patriæ pœnas odiisque 15 meorum:
16 Omnes per mortes animam 17 sontem ipse 18 dedissem.
19 Nunc vivo: neque adhuc 20 homines 21 lucemque relinquo:
Sed 22 linquam. Simul hoc dicens 23 attolit 24 in ægrum
Se femur; et, quamquam 25 vis alto vulnere 26 tardet,
27 Haud dejectus, 28 equum 29 duci jubet. 30 Hoc 31 decus illi,
Hoc solamen erat: bellis 32 hoc victor 33 abibat
Omnibus. 34 Alloquitur 30 mærentem, et talibus infit:
30 Rhœbe, diu (*res si qua diu mortalibus ulla est*)
Viximus. Aut hodie 35 victor spolia illa 36 cruenta,
Et caput Æneæ referes, 37 Lausique dolorum
Ultor eris mecum: aut, 38 aperit si nulla 39 viam vis,
Occumbes pariter. Neque enim, fortissime, credo
Jussa aliena pati, et 40 dominos dignabere Teucros.
41 Dixit: et exceptus 42 tergo 43 consueta locavit

1 Pathos a relatione. 2 Vulnus, quod aspicio ab Ænea tibi illatum. Invidiose & pathetice. 3 Salvor. 4 Cum tui carendum est. 5 Expulsio e patria mea est mihi dura & intolerabilis. 6 Profunde. 7 Doloris. 8 Per filii mei pectus, vel meum pectus. 9 Qui causa mortis fui. 10 Tyrannide mea. 11 Tuam gloriam: qui fuisses regis filius habitus. 12 Quia nihil mihi mei invidebant. 13 Regno meo. 14 Morte tua luis crimen, invidiam, pœnas meas; quas ipse lubens obiissem. 15 Quæ de me, patre tuo, erant. 16 Per omnia mortis genera. 17 Culpabilem & noxiam. 18 Dare debuissem, id est, debueram me cuilibet periculo sine ullius mortis metu objicere. Est autem pathos per hyperbolen, id est, nimietatem. Vide Macrob. l. 4. c. 6. 19 Qui mori debui. 20 Societatem hominum. 21 Vitam, aut lumen cœli. 22 Statim vitam. 23 Erigit. 24 Saucium, vulneratum. 25 Violentia profundi vulneris prius suscepti. 26 Ipsum. 27 Tamen non dejectus animo. 28 Suum. 29 Adduci. 30 Equum tristem, quia dominum suum tristem sentiebat. Sic Achilles Xanthum equum alloquitur. 19. Il. 31 Equi. 32 Per hunc equum. 33 Evadebat. 34 Mezentius. 35 Mecum. 37 Arma Æneæ Lausi sanguine perfusa. Namque arma Lauso jussit habere sua. 37 Quos pro Lauso patior. 38 Si virtuti adversus sit eventus. 39 Ad tantam victoriam. 40 Tuos effectos. 41 Mezentius. 42 Equi se præbentis. 43 Equo.

Membra, manusque ambas jaculis oneravit acutis;
1 Ære caput fulgens, 2 cristâque hirsutus equinâ.
Sic cursum in 3 medios 4 rapidus dedit. 5 Æstuat ingens
Uno in corde 6 pudor, mistoque insania 7 luctu,
(Et furiis agitatus 8 amor, et 9 conscia virtus:)
Atque hîc Æneam magnâ 10 ter voce vocavit.
Æneas agnovit 11 enim, lætusque precatur:
12 Sic pater ille Deûm faciat, 12 sic altus Apollo,
13 Incipias 14 conferre manum!
15 Tantum effatus, et 16 infestâ 17 subit 18 obvius hastâ.
19 Ille autem: Quid me erepto, sævissime, nato
Terres? 20 hæc via sola fuit, quâ perdere posses.
Nec mortem 21 horremus, 22 nec Divûm parcimus ulli.
23 Desine. Jam venio moriturus, et hæc tibi porto
24 Dona prius. Dixit, telumque intorsit in 25 hostem:
Inde 26 aliud 27 super atque aliud figitque volatque
Ingenti gyro: sed 28 sustinet aureus umbo.
Ter circum 29 adstantem 30 lævos equitavit in 31 orbes,
Tela manu jacens: ter secum Troïus heros
Immanem ærato circumfert 32 tegmine 33 sylvam.
Inde ubi 34 tot traxisse moras, tot 35 spicula 36 tædet
37 Vellere, et urgetur pugnâ congressus 38 iniquâ;
Multa 39 movens animo, jam tandem 40 erumpit, et
inter

1 Galea ænea. 2 In galea posita. Κορυθ' ἱπποδασείῃ. 3 Hostes. 4 Celer. 5 Ebullit. 6 Quod filium occidi permisisset, & vulneratus discessisset. 7 Quod filium amisisset. 8 In filium. 9 Cujus sibi conscius erat. 10 Sæpe. 11 Vocem ejus. 12 Al. *Sit*. Precantis optantisque. Adverbium. 13 Sc. *tu*. 14 Concertare mecum. 15 Id solum. 16 Ad vulnus infligendum parata, protensa. 17 Accedit. 18 Mezentio. 19 Mezentius ait. 20 Extincto nato quia si vivere voluissem, nunquam me interficere potuisses; nunc autem, quia invitus vivo, forte me perdere poteris. 21 Expavescimus. 22 Neque enim Deorum quempiam veneror supplex, uti tu, neque ulli Deum vitam debere volo, cujus me usque tædet amisso filio. Impiè, ex persona contemptoris Deum. 23 Terrere, aut mortem minari. 24 Infesta jacula. 25 Æneam. 26 Telum. 27 Insuper. 28 Vim telorum Mezentii. 29 Æneam. 30 Sibi lævos, ut sc. dextram Æneæ partem circumveniret, quæ nuda erat, neque scuto tecta. 31 Gyros. 32 Clypei. 33 Clypeum præfert impeditum, tot exceptis jaculis horrentem instar sylvæ 34 Tantum distulisse mortem Mezentii. 35 A Mezentio missa. 36 Æneam. 37 Avellere. 38 Inæquali: cum ipse pedes contra Mezentium equitem ingressus esset. 39 Considerans, quomodo sc. se contra hostem munitum teneret, & tamen illum vinceret. 40 In pugnam.

1 Bellatoris equi cava tempora conjicit hastam.
Tollit se arrectum 2 quadrupes, et calcibus auras
Verberat, 3 effusumque equitem super ipse secutus
4 Implicat, 5 ejectoque incumbit 6 cernuus armo.
Clamore incendunt cælum Troësque, Latinique,
7 Advolat Æneas, vaginâque eripit ensem;
Et 8 super hæc: Ubi 9 nunc Mezentius 10 acer, et illa
11 Effera vis animi? contra 12 Tyrrhenus, ut auras
Suspiciens 13 hausit cælum, mentemque recepit:
Hostis amare, quid increpitas, mortemque minaris?
14 Nullum in cæde nefas. Nec sic ad prælia veni,
Nec tecum 15 meus hæc pepigit mihi 16 fœdera Lausus.
17 Unum hoc, 18 per, si qua est victis venia hostibus, oro;
Corpus 19 humo patiare 19 tegi. Scio 20 acerba meorum
Circumstare odia: hunc (oro) defende 21 furorem:
Et me 22 consortem nati concede sepulchro.
Hæc 23 loquitur, 24 juguloque 25 haud inscius accipit 26 ensem,
27 Undantique animam diffundit in arma cruore.

1 Belligeri. 2 Equus. 3 Excussum. 4 Ipsum. 5 Mezentio. 6 Pronus ac in faciem cadens ruit supra dominum. 7 Celeriter accurrit ad lapsum. 8 Insuper ait. 9 Est ille. Sarcasmus, amarulenta irrisio & insultatio. 10 Strenuus. 11 Immanis. 12 Mezentius, ut ad se rediit, recepitque animum ruina equi & sua consternatum. 13 Oculis. 14 Neque duxi nefas mori; neque vivendi animo huc veni. 15 Filius. 16 Ut mihi parcas. 17 Solum. 18 Eam veniam, quæ est hostibus. 19 Sepeliri. 20 Immitia in me. 21 Sc. *meorum*, ne propter hunc furorem insepultum me dilanient, & projiciant devorandum feris & alitibus. 22 Ejusdem sortis cum filio Lauso. 23 Mezentius. 24 Suo, id est, gutture. 25 Sciens & videns. 26 Æneæ. Ostendit illum præbuisse jugulum. 27 Ordo est: *Et diffundit animam in arma cum cruore undanti*, id est, undatim effluenti.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS
LIBER XI.
ARGUMENTUM.

Occiso Mezentio, victor Æneas Marti tropæum erigit. Pallantis mortui corpus magno pompæ apparatu ad Evandri urbem remittit: ubi summo et patris et suorum omnium luctu excipitur. Interim oratores a Latinis missi, dierum 12. inducias impetrant: quo temporis spatio utrique suorum cadavera perquirunt, supremoque sepulturæ honore prosequuntur. Eodem quoque tempore Venulus, quem sub belli initium legatum ad Diomedem miserant Latini, ad suos rediens, auxilia sibi denegata renunciat. Eâ spe destitutus Latinus, consilio convocato, de summa belli consultat, legatosque de pacis conditionibus ad Æneam mittendos censet. Ibi Drances et Turnus, pro inveterato inter ipsos odio, se mutuis conviciis proscindunt. Interim Æneas bipartitò divisis copiis, levis armaturæ equites planis itineribus ad urbem præmittit: ipse cum reliquo exercitu per loca sylvis montibusque impedita, ad editiorem oppidi partem contendit. Cujus rei nuncio Laurentum perlato, concilium dimittitur: paranturque ea, quæ ad urbis defensionem putantur pertinere. Turnus, cognito per exploratores Æneæ consilio, bifariam et ipse suas copias partitur Equitibus Messapum et Camillam præficit, eosque hostium equitibus opponit: ipse cum peditibus angustias, quâ necessario Æneæ ad urbem iter erat, breviori itinere occupat, atque ibi in insidiis substitit. Interim equestre prælium committitur, diuque dubio utrimque eventu pugnatur. Ibi Camilla, magnâ prius editâ hostium strage, dum Chloreum Cybeles sacerdotem, armorum ejus pulchritudine capta incautius sequitur, ex insidiis ab Arunte hastâ trajicitur. Quam tamen sacræ virginis cædem Aruns non diu tulit inultam: nam et ipse paulo post ab Opi Dianæ ministrâ, sagittâ trajectus, offensi numinis pœnas persolvit. Camillæ nece consternati Rutuli, fugam arripiunt. Trojani urbis oppugnationem parant. Ejus calamitatis nuncio ab Acca, Camillæ comite, ad Turnum perlato, relictis, quas obsederat, angustiis, suis auxilio accurrit. Eodem subsequitur et Æneas, et quoniam imminente jam nocte prælium committi non poterat, utique positis ante urbem castris considunt.

1 OCeanum 2 interea surgens aurora reliquit.
Æneas, quanquam et 3 sociis dare tempus 4 humandis

1 Mare, quod totum circuit terrarum orbem. Exordium a temporis matutini descriptione. 2 Dum gererentur, quæ dicta sunt. 3 Interfectis. 4 Sepeliendis.

1 Præcipitant curæ, 2 turbataque 3 funere 4 mens est,
Vota 5 Deûm 6 primo 7 victor solvebat 6 Eoo.
Ingentem quercum decisis undique ramis
Constituit 8 tumulo, fulgentiaque 9 induit arma,
Mezenti ducis 10 exuvias, tibi magne, 11 tropæum,
12 Bellipotens: aptat 13 rorantes 14 sanguine 15 cristas,
15 Telaque 16 trunca viri, et 17 bis sex 15 thoraca petitum,
Perfossumque locis: 15 clypeumque ex ære 18 sinistræ
Subligat, atque 15 ensem 19 collo suspendit 20 ebutnum.
Tum socios, namque omnis eum 21 stipata tegebat
Turba ducum, sic 22 incipiens hortatur 23 ovantes:
24 Maxima res effecta, viri. Timor omnis abesto.
25 Quod 26 superest: hæc sunt spolia, et 27 de rege superbo
Primitiæ: manibusque 28 meis 29 Mezentius 30 hic est.
Nunc 31 iter ad 32 regem nobis murosque Latinos.
33 Arma parate animis, et spe 34 præsumite bellum:
Ne qua mora 35 ignaros, ubi primum 36 vellere signa
37 Annuerint Superi, 38 pubemque educere castris,

1 Festinate urgent, premuntque. 2 Percussa. 3 Pallantis imprimis. 4 Ejus. 5 Quæ Diis pro victoria habenda voverat. 6 Primo mane, cum primo ortu Solis. 7 Sc. *tamen*. 8 In colliculo: quia tropæa non figebantur, nisi in eminentioribus locis. 9 Quercum. 10 Quæ fuerant spolia, quibus exutus erat Mezentius. 11 Spolia detracta duci, & ad tuam gloriam suspensa. Solebant enim victores tropæum, in victoriæ signum, in colle aliquo constituere, & arma, hostibus victis erepta, & alias exuvias ad tropæum affixas suspendere. *Tropæum* proprie est signum & monumentum victoriæ ereptum, & quidem eo loco, in quo hostes in fugam versi ac victi sunt: a τρεπω, id est, *verto*. 12 Mars. 13 Distillantes. 14 Mezentii. 15 Galeæ Mezentii. Ut tropæum referat hominis formam, ecce primum cristas galeæ, deinde tela in manu, clypeum ad sinistram, thoraca in media arbore, ensem dimissum ad latus ex balteo, qui collo appensus. 16 Perfracta: ita enim tropæa poni consuevere. 17 Duodecim vulneribus ab Ænea perfossum thoraca intelligo potius, quam a 12. Etruriæ principibus, ut volunt quidam. 18 Ad sinistram partem. 19 Ad collum Mezentii. 20 Habentem eburneam vaginam aut capulum. 21 Dense circumstans. 22 Æneas. 23 Exultantes præ gaudio. 24 Quia primam victoriam, eamque insignem consecutus erat. 25 Sc. *ejus*. 26 Sc. de reliqua belli parte. 27 Primæ exuviæ Mezentio detractæ. 28 Cum respectu, ad spolia opima, ubi dux sua manu hostium ducem confecit. 29 Refero ad titulum tropæi. *Mezentius hic est*, &c. 30 Talis, sc. victus & occisus. Ut, hunc *ego te, Euryale, aspicio*. 31 Est, aut restat. Propositio consilii. 32 Latinum. 31 Parate animos armis. Hypallage. 34 Mente præoccupate. 35 Vos improvisos & imprudentes. 36 A loco suo, ubi fixa erant. Bonum omen erat, si evulsa sequerentur. 37 Nutu concesserint. Neque enim nisi captato augurio, aut sine Deum numine evellebantur signa. 38 Tyrones, id est, novos milites.

Impediat; segnesve metu sententia tardet.
Interea socios 1 inhumataque corpora terræ
Mandemus: 2 qui solus 3 honos 4 Acheronte sub imo est.
Ite, 5 ait, egregias animas, quæ sanguine nobis
Hanc 6 patriam peperêre suo, decorate 7 supremis
Muneribus: 8 mæstamque Evandri primus ad urbem
Mittatur Pallas, quem 9 non virtutis egentem
Abstulit 10 atra dies, et 11 funere 12 mersit 11 acerbo.
Sic ait 13 illacrimans, recipitque ad 14 limina gressum;
Corpus ubi exanimi 15 positum Pallantis Acœtes
Servabat senior: qui 16 Parthasio Evandro
17 Armiger 18 ante fuit; sed 19 non felicibus 20 æque
Tum comes auspiciis caro datus 21 ibat 22 alumno.
Circum omnes 23 famulûmque manus, Trojanaque turba,
Et mæstum 24 Iliades crinem de more 25 solutæ.
Ut vero Æneas foribus sese intulit altis,
Ingentem gemitum 26 tunsis ad sidera 27 tollunt
Pectoribus, 28 mæstoque 29 immugit 30 regia luctu.
31 Ipse caput 32 nivei 33 fultum Pallantis et ora
Ut 34 vidit, 35 levique 36 patens in 37 pectore vulnus
38 Cuspidis Ausoniæ, lacrimis ita fatur obortis:
Tene, inquit, miserande 39 puer, quum 40 læta veniret,
Invidit fortuna mihi, ne regna videres

1 Inhumatorum sociorum. Cæsorum in bello funebres pompæ a suis honestabantur elogiis, orationibus, epitaphiis. 2 Το γαρ γερας εστι θανοντων. 16. Il. 3 Humandi. 4 Est apud inferos: quia sine sepultura non traducuntur ad inferos, sed *centum errant annos*, ut in 6. vidimus. 5 Æneas ad socios suos. 6 Regionem acquisiverunt. 7 Ultimis officiis. 8 Propter mortem futuri regis. 9 Abunde magna virtute præditum. Litotes, id est, tenuitas vel simplicitas sermonis. 10 Funesta & inimica. 11 Fato immaturo, & *miser ante diem*. Translatio a pomis. 12 Oppressit. 13 Æneas. 14 Castrorum. 15 Repositum. Rite omnia. Conclamatorum corpora in limine ædium collocabantur efferenda: pedibus ad viam extentis, quasi non reversuris, aut quia homines capite nascuntur, pedibus efferuntur. In funere vero familia, amici, fœminæ imprimis φιλοι κτισου γενος, crinibus solutis, luctu, planctu, ejulatu omnia replebant. 16 Arcadico. 17 Ab officio. 18 Quam Pallanti. 19 Propter mortem Pallantis. 20 Ut pater armiger fuerat. 21 Iverat. 22 Filio Pallanti. 23 Arcadum multitudo. 24 Trojanæ ancillæ erant aut stabant in circuitu. 25 In signum tristitiæ. 26 Percussis. 27 Frigunt. 28 Mœstitiæ indice. 29 Intrinsecus mugit & resonat. 30 Æneæ in castris. 31 Æneas. 32 Albissimi. 33 Sustentatum pulvinari, & toro funereo. 34 Pathos ab attestatione rei visæ: ut annotavit Macrob. Sat. l. 4. c. 6. 35 Pulchro, nondum piloso. 36 Amplum & late apertum. 37 Ejus. 38 Ab hasta Turni illatum. 39 Pathos ab ætate. 40 Injecta jam spe potiundæ Italiæ.

Nostra, neque ad sedes victor veherêre paternas?
Non hæc Evandro de 1 te promissa parenti
Discedens dederam: quum me 2 complexus 3 euntem
4 Mitteret in magnum imperium, 5 metuensque moneret
Acres esse 6 viros, cum 7 durâ 8 prælia gente.
Et nunc 9 ille 10 quidem 11 spe multum captus inani,
12 Fors et 13 vota facit, 14 cumulatque altaria donis.
Nos juvenem exanimum, et 15 nil jam cælestibus ullis
Debentem, 16 vano mæsti comitamur honore,
17 Infelix, nati funus 18 crudele videbis!
19 Hi nostri reditus, 20 exspectatique triumphi?
Hæc mea magna 21 fides? At 22 non, Evandre, pudendis
Vulneribus 23 pulsum adspicies; 24 nec 25 sospite dirum
Optabis nato funus pater. Hei mihi! quantum
Præsidium Ausonia, et quantum tu perdis, Iüle!
Hæc ubi deflevit, tolli miserabile 26 corpus
Imperat, et toto 27 lectos ex agmine mittit
Mille 28 viros, qui supremum comitentur 29 honorem,
Intersintque 30 patris lacrimis; solátia luctus
Exigua ingentis, misero 31 sed debita patri.
Haud segnes alii crates, et 32 molle feretrum
Arbuteis texunt virgis, et vimine 33 querno,
Exstructosque 34 toros 35 obtentu frondis 36 inumbrant.
Hic 37 juvenem 38 agresti sublimem stramine ponunt;
39 Qualem 40 virgineo demessum pollice florem,

1 Incolumitate tua. 2 Evander. 3 Abire volentem 4 Me. 5 Tibi. 6 Quibuscum bellandum esset. 7 Aspera, & laboris patiente, ut Latina, Rutula, Volsca. l. 9. 8 Esse. 9 Pater tuus Evander. 10 Certe. 11 Pathos præter spem: de quo Macrob. Sat. l. 4. cap. 6. 12 Forte etiam. 13 Pro salute & læto reditu tuo. 14 Cumulatim onerat. 15 Non ultra obnoxium Diis cœlestibus pro salute & vita conservanda. 16 Nihil defuncto profuturo. 17 Evandre. 18 Crudeliter affectum. 19 Sunt ne hujusmodi? 20 Multum optati. 21 Qua promiseram te incolumem reducendum? 22 Non aversis & tergo acceptis, sed pulchris, loco honestis, adverso pectore: id quod fortiter pugnando morientis est, non autem vertentis tergum. 23 Pallanta filium tuum. 24 Neque imprecaberis tibi aut filio mortem, tædio aut pudore, quod filius inhonesta fuga saluti suæ consuluerit. 25 Incolumi. 26 Pallantis. 27 Electos. 28 Trojanos, Thuscos, Arcades. 29 Funeris. 30 Evandri. 31 Sc. *tamen*. 32 Mollem capulum, quo mortui efferri solent. 33 Quod ex quercu est. 34 *Lectulos*. 35 Obtentis frontibus. 36 Umbra tegunt. 37 Pallanta. 38 Super frondes. 39 Sc. *ponunt*. Vide Catul. 63. Ep. Est autem pathos a parabola, ut annotavit Macrob. Sat. l. 4. c. 5. 40 Virginis.

Seu mollis violæ, seu languentis hyacinthi,
Cui neque fulgor adhuc, nec dum 1 sua forma recessit:
Non jam 2 mater alit tellus, viresque ministrat.
3 Tum geminas vestes, auroque 4 ostroque rigentes
Extulit Æneas: quas 5 illi 6 læta laborum
Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat; et tenui telas 7 discreverat auro.
8 Harum unam 9 juveni 10 supremum mæstus honorem
Induit, arsurasque 11 comas obnubit amictu.
Multaque præterea Laurentis 12 præmia pugnæ
13 Aggerat, et longo prædam jubet ordine duci.
Addit equos, et tela, quibus spoliaverat hostem
Vinxerat et post terga 14 manus, quos mitteret umbris
15 Inferias, 16 cæso sparsuros sanguine flammam:
Indutosque jubet 17 truncos hostilibus armis
Ipsos ferre duces, 18 inimicaque nomina 19 figi.
20 Ducitur 21 infelix 22 ævo confectus Acœtes,
Pectora nunc fœdans pugnis, nunc unguibus 23 ora:
Sternitur et toto projectus corpore 24 terræ.
Ducunt et 25 Rutulo perfusos sanguine 26 currus.
Post bellator 27 equus 28 positis insignibus Æthon
It lacrimans, guttisque humectat grandibus ora.
Hastam alii 29 galeamque ferunt: nam 30 cetera Turnus
Victor habet. Tum mæsta 31 phalanx, Teucrique sequuntur,
32 Tyrrhenique duces, et 33 versis Arcades armis.
Postquam omnis longe comitum processerat ordo,
Substitit Æneas, gemituque 34 hæc addidit alto:
Nos alias hinc 35 ad lacrimas eadem horrida belli

1 Propria pulchritudo. 2 Procreans eum. 3 Funebris pompæ descriptio. 4 Purpura. 5 Æneæ. 6 Quia in gratiam Æneæ, quem amabat, munus hoc fecerat. 7 Depinxerat. 8 Harum geminarum vestium. 9 Corpori Pallantis. 10 Sc. *in*. 11 Capillos ejus velat altera veste. 12 Spolia. 13 Accumulat. Al. *Aggregat*. 14 Forum. 15 *Inferiæ* sunt sacra mortuorum. 16 Quem cæsi spargerent. 17 Arborum. 18 Inimicorum, quibus arma illa fuerant adempta. 19 Affigi truncis. 20 Quasi præ dolore non posset ire. 21 *Qui non felicibus æque Tum comes auspiciis*, &c. modo. 22 Senio confectus. Pathos ab ætate & gestu. 23 Faciem. 24 In terram. 25 Rutulorum. 26 Hostibus ereptos. 27 Pallantis. 28 *Exutus* phaleris. 29 Pallantis. 30 Arma cum balteo. 31 Peditum multitudo. 32 Etrusci. 33 Inversis hastis, mucrone inclinato & per terram tracto, pro usitato more ac recepto in exsequiis militaribus. 34 Verba. 35 Ad alia funera sequentis belli.

Fata vocant. 1 Salve æternum mihi, maxime Palla,
Æternumque 1 vale. Nec plura 2 effatus ad altos
Tendebat muros, gresssumque in castra ferebat.
3 Jamque 4 oratores aderant ex 5 urbe Latinâ,
6 Velati ramis 7 oleæ, 8 veniamque rogantes:
Corpora per 9 campos, 10 ferro quæ 11 fusa jacebant,
Redderet, ac tumulo sineret 12 succedere terræ:
13 Nullum cum victis 14 certamen et 15 æthere cassis:
Parceret 16 hospitibus 17 quondam, 18 socerisque vocatis.
19 Quos bonus Æneas, 20 haud aspernanda precantes
21 Prosequitur veniâ, et verbis hæc insuper addit:
22 Quænam vos tanto fortuna 23 indigna, Latini,
24 Implicuit bello, 25 qui nos fugiatis amicos?
Pacemne exanimis, et 26 Martis sorte peremtis
Oratis? 27 equidem et vivis concedere vellem.
Nec 28 veni, nisi fata locum sedemque 29 dedissent;
Nec bellum cum 30 gente 31 gero: 32 rex 33 nostra reliquit
Hospitia, et Turni potius se credidit armis.
Æquius 34 huic Turnum fuerat se 35 opponere 34 morti.
Si bellum finire manu, si 36 pellere Teucros
37 Apparat; his mecum 38 decuit concurrere telis:
39 Vixêt, cui vitam Deus aut sua dextra dedisset.
Nunc ite, et 40 miseris supponite civibus 41 ignem.
Dixerat Æneas. Olli obstrupuêre silentes;

1 Mortuis *Salve* & *Vale* dicitur, quod ab eis dividimur, non ultra visuri eos. 2 Æneas. 3 Describit adventum legatorum a Latino missorum, petentium veniam sepeliendi corpora defuncta, quam eis lubens concessit Æneas. 4 Caduceatores, legati. 5 Laurolavinio, urbe Latini. 6 In signum pacifici adventus. 7 Arboris olivæ. 8 Beneficium, concessionem petitionis cujusdam. 9 Qui jam penes Trojanos victores. 10 Armis ferreis. 11 Prostrata. 12 Terram subire, terra condi. 13 Sc. *dicentes.* 14 Esse debere. 15 Mortuis, vita privatis. 16 Latinis. 17 Antequam Turnus fœdus inter Latinum & Æneam disturbaret. 18 Al. *sociisque.* 19 Oratores. 20 Licita & honesta: quia sepeliendi beneficium universis debetur. 21 Quibus concedit veniam. 22 Qualis. Admirantis est, non dubitantis. 23 Aspernanda. 24 Illaqueavit. 25 Utpote qui. 26 Bellica, quam Mars sibi vindicat. 27 Sepulturam mortuis, & pacem vivis concedere vellem. 28 Venissem in Italiam. Enallage modi. 29 Mihi. 30 Vestra Latina, sed cum Turno. 31 Volens ac lubens. 32 Latinus. 33 Jura hospitalitatis inter nos contracta. 34 Huic periculo mortis. Q. d. decuisset Turnum, violatorem pacis, singulari potius certamine mecum decertasse, quam hunc suorum fudisse sanguinem. Δεικτικῶς quasi jacentes ostendit. 35 Objicere. 36 Ab Italia. 37 Prætendit. 38 Eum. 39 Is nostrum vixisset. Syncope. 40 Qui aliena culpa pereunt. 41 Quo crementur.

Conversique oculos inter se atque ora tenebant.
Tum senior semperque odiis et 1 crimine Drances
Infensus juveni Turno sic ore vicissim
2 Orsa refert : O famâ ingens, ingentior 3 armis,
Vir Trojane, quibus 4 cælo te laudibus æquem ?
5 Justitiæne 6 prius 7 mirer, belline laborum ?
Nos vero 8 hæc patriam grati referemus ad 9 urbem :
Et te, 10 si qua 11 viam dederit fortuna, Latino
12 Jungemus regi. Quærat sibi fœdera Turnus.
Quin et 13 fatales murorum 14 attollere moles,
Saxaque 15 subvectare humeris 16 Trojana 17 juvabit.
18 Dixerat hæc ; 19 unoque 20 omnes eadem 19 ore fremebant.
Bis senos 21 pepigêre dies ; et 22 pace sequestrâ
Per sylvas Teucri, mistique impune Latini,
23 Erravêre jugis. 24 Ferro sonat 25 icta 24 bipenni
Fraxinus : evertunt 26 actas ad sidera pinus :
27 Robora nec cuneis, et 28 olentem scindere 29 cedrum,
Nec 30 plaustris cessant 31 vectare 32 gementibus ornos.
33 Et jam fama volans, 34 tanti prænuncia luctus,
Evandrum, Evandrique domos et mœnia 35 complet,
36 Quæ modo victorem Latio Pallanta ferebat.
Arcades 37 ad portas ruére, et de 38 more vetusto

1 Turni qui pacem ruperat, aut invidiæ. 2 *Exordia* sermonis sui. 3 *Effectu* ipso. 4 Cœlitibus ob pietatem & virtutem æquiparem & æqualem censeam : *vel*, quibus laudibus ad cœlum te tollam ? 5 Constructio Græca : της δικαιοσυνης σε θαυμασαιμι αν ; & subintelligendum ενεκα, id est, *causa* ; vel *laudem*. 6 Principalius. 7 In te. 8 Humanitatis tuæ indicia. 9 Laurolavinium. 10 Si voluntatem nostram fortuita occasio comitetur. 11 Modum. 12 Conciliabimus. 13 Fato tibi promissa novæ urbis mœnia. 14 Erigere. 15 Ad constructionem murorum. 16 Ad Trojæ novæ constructionem. 17 Delectabit nos. 18 Drances. 19 Pari consensu. 20 Reliqui legati. 21 Pacti sunt. 22 Ad tempus media & quasi deposita, quæ non terminet, sed differat bellum, id est, induciis. 23 Libere divagati sunt in summitatibus sub vertice montium. 24 Securi ancipiti, aut duas pinnas habente. 25 Al. *alta*. 26 Extensas. 27 Ligna querna. 28 Ut cadaverum fœtorem expellat. 29 Funeream arborem, quæ & odorem in funere ipso, & famam fortiter cadentibus æternam referat. 30 Curribus. 31 Ad pyram construendam. 32 Præ magnitudine ponderis. 33 Prosequitur lamentationem & affectus paternos Evandri in Pallanta filium unigenitum. 34 Qualis esse solet in nece unigeniti regis. 35 Luctu, aut sermone de morte Pallantis. 36 Eadem fama, quæ adferebat paulo ante Pallanta victorem esse in agro Latino : quia multos, priusquam occumberet, stravit. 37 Ex urbe ad portas effusim currebant. 38 Instituto.

1 Funereas rapuêre faces. Lucet via longo
Ordine flammarum, et late 2 discriminat agros.
3 Contra turba 4 Phrygum veniens plangentia jungunt
Agmina. Quæ postquam 5 matres succedere 6 tectis
Viderunt, mæstam 7 incendunt clamoribus urbem.
At non Evandrum potis est vis ulla tenere:
Sed venit in 8 medios. 9 Feretro 10 Pallanta 9 reposto
Procumbit super, atque 11 hæret lacrimansque gemensque,
Et 12 via 13 vix tandem 14 voci laxata 15 dolore est:
Non 16 hæc, ô Palla, dederas promissa 17 parenti,
18 Cautius ut sævo velles te 19 credere Marti.
Haud ignarus eram, quantum nova gloria in 20 armis,
Et 21 prædulce decus primo certamine posset.
22 Primitiæ juvenis miseræ, bellique propinqui
23 Dura rudimenta! et 24 nulli exaudita Deorum
Vota precesque meæ! tuque, ô 25 sanctissima 26 conjux,
27 Felix morte tuâ, neque in hunc servata dolorem!
Contra ego vivendo 28 vici mea fata, superstes
Restarem ut genitor. Troûm 29 socia arma 30 secutum
31 Obruerent Rutuli 32 telis: 33 animam ipse dedissem,
Atque 34 hæc pompa domum me, non Pallanta, 35 referret!

1 Raptim & festinanter tulerunt faces funeribus aptas, *vel*, quas noctu ante funera gestare solebant. 2 Illustrat ita agros, ut in latum discerni ac discriminari possent. 3 Ex adverso. 4 Trojanorum, ab Ænea cum funere missorum. 5 Arcadum. 6 Ad tectum regium. 7 Quasi in publico incendio ululatibus omnia complent, miscentque. Ducta Metaphora a re militari, quâ igne ac flammis urbes incenduntur. 8 Pompam ducentium. 9 Capulo, quo ferebatur, reposito. 10 Al. *Pallante*. 11 In eo. 12 Meatus & arteria. 13 Cum difficultate. 14 Sermoni. 15 Propter dolorem nimium constricta. 16 Hujusmodi. Pathos. contrarium illi, quod sumitur a loco præter spem, id est, ex eo quod jam speravit. Vide Macrob. Sat. l. 4. c. 6. 17 Mihi. 18 Prudentius. 19 Committere bello. 20 Apud armatum; cujus consilium cupiditas victoriæ plerumque conturbat. 21 Belli gloria inexpertis nimirum dulcis. 22 Principia tua, o Palla, sunt infelicia. 23 Eruditiones & tyrocinia ad bellum propinquum gerendum sunt difficilia atque infelicia. 24 A nullo. 25 Casta, pia, purissima, non alicujus religionis, sed solius castitatis respectu. Consule Macrob. Sat. l. 3. c. 3. 26 Mater Pallantis. 27 Felix es, quod mortua sis. 28 Inverso & præpostero fatorum ordine, filio meo supervivo. Q. d. Superavi naturalem ordinem vita longiore, qui est, ut sint parentibus superstites filii. 29 Æquius fuerat me secutum Trojana arma, mortem oppetiisse, quam te. 30 Sc. *quem*. 31 Obruere debebant. 32 Suis. 33 Ego dare debuissem vitam. 34 Hic magnificus apparatus funebris. 35 Referre deberet.

1 Nec vos 2 arguerim Teucri, nec fœdera, 3 nec quas
Junximus hospitio dexteras: 4 sors ista senectæ
Debita erat nostræ. Quod si 5 immatura manebat
Mors natum, 6 cæsis Volscorum millibus 7 ante,
8 Ducentem in Latium Teucros 9 cecidisse juvabit.
10 Quin ego 11 non alio digner te funere, Palla,
Quam pius 12 Æneas, et quam 13 magni Phryges, et quam
Tyrrhenique duces, Tyrrhenûm exercitus omnis.
Magna 14 tropæa ferunt, 15 quos 16 dat tua dextera letho.
17 Tu quoque nunc stares immanis 18 truncus in 19 armis,
20 Esset par ætas, et idem si robur ab annis,
Turne. Sed infelix Teucros quid 21 demoror armis?
22 Vadite, et hæc memores 23 regi mandata referte:
Quod vitam 24 moror 25 invisam, 26 Pallante peremto,
Dextera causa tua est; 27 Turnum gnatoque patrique
28 Quam debere vides. 29 Meritis vacat hic tibi solus
Fortunæque locus. Non vitæ gaudia quæro,
Nec fas: 30 sed gnato 31 manes 32 perferre sub imos.

1 Quin & absolvo Teucros: misero meo fato magis imputo. 2 Reprehensos velim. 3 Neque fidem jure hospitalitatis mutuo datam & acceptam. 4 Hoc infortunium & misera conditio. 5 Præcox, & ante debitos annos veniens exspectabat. 6 Occisis ab eo. 7 Priusquam caderet. 8 Ipsum. 9 Oppetiisse delectabit me, solatio mihi erit. 10 Quinetiam. Aliud argumentum solatii. 11 Alia pompa funebri te non dignum censeam aut faciam. 12 Dignatur. 13 Magnifici. 14 Nam fuerunt secum magna spolia, ab hostibus superatis aut in fugam versis detracta, eorum, &c. 15 Hi fuere, Lagus, Sthenius, Rhœtus, Anchemolus, Iarides, Tiber, Rhœteus, Hilus, Halesus. 16 Dedit. 17 Sicut reliqui duces, a Pallante cæsi, de quibus hæc sunt tropæa. 18 Detruncatus capite aut aliis membris. 19 Tuis, sicut in Mezentii tropæo visum est. 20 Si Pallas fuisset æqualis tibi ætate, id est, si Pallas non fuisset junior, quam ut tecum contenderet. 21 Detineo ab armis, id est, cur eos non remitto, ut Turnum cædant? 22 Ite, o Teucri. 23 Vestro Æneæ. 24 Sustineo. 25 Molestam & odiosam mihi. 26 Id est, non amplius vellem vivere, nisi dextera tua esset in causa. 27 Necem Turni. 28 Quam dextram ultricem necis filii mei futuram & spero, & ob hoc solum in vita maneo, ut interfecti Turni nuncium ad natum ipse moriens deferam. 29 Bene merendi de Evandro, id est, dicite, nihil est aliud, quod possit vel virtus tua, vel fortuna præstare: (nam his rebus victoria contingit) nisi ut, occiso Turno, & vindices filium, & patrem consoleris orbatum. Id quod etiam paulo post ab Ænea præstitum est. 30 Desiderio. 31 Ad inferos, ubi sunt manes Pallantis. 32 Nuntium necis Turni.

1 Aurora 2 interea 3 miseris mortalibus 4 almam
Extulerat lucem, referens opera atque labores.
Jam pater Æneas, jam curvo in littore 5 Tarchon
Constituêre 6 pyras. 7 Huc corpora 8 quisque 9 suorum
10 More tulêre patrum: 11 subjectisque ignibus 12 atris
Conditur in tenebras 13 altum 14 caligine cælum.
Ter circum accensos, 15 cincti fulgentibus * armis,
Decurrêre 16 rogos: ter 17 mæstum funeris ignem
19 Lustravêre in equis, 19 ululatusque ore dedêre.
20 Spargitur et tellus lacrimis, sparguntur et 21 arma:
22 It cælo clamorque virûm, clangorque tubarum.
23 Hinc alii spolia occisis direpta Latinis
Conjiciunt 24 igni; galeas, ensesque decoros,
Frenaque, 25 ferventesque 26 rotas; 27 pars 28 munera nota,
Ipsorum clypeos, et 29 non felicia tela.
Multa boum 30 circa mactantur corpora morti;
31 Setigerosque sues, raptasque ex omnibus agris
32 In flammam jugulant pecudes: tum 33 littore toto
Ardentes spectant socios, semiustaque servant
Busta: neque avelli possunt, 34 nox humida donec
Invertit cælum stellis fulgentibus 35 aptum.
Nec minus et miseri diversa in parte Latini
36 Innumeras struxêre pyras, et corpora partim
Multa virûm 37 terræ infodiunt, 38 avectaque partim
Finitimos tollunt in agros, 39 urbique remittunt.
40 Cetera, 41 confusæque ingentem 41 cædis acervum,

1 Refert, quomodo per inducias & pacem sequestram mandata sint sepulturæ interfectorum utrimque corpora. 2 Dum hæc apud Evandrum fierent. 3 Quia lucis egentibus. 4 Altricem vitæ. 5 Etruscorum rex. 6 Strues lignorum, ut incendantur. 7 Ad has pyras. 8 Æneas Trojanos, Tarchon Etruscos suos; uterque Arcadas. 9 Amicorum. 10 Ex veteri patrum institutione. 11 Sub pyras. 12 Funebribus aut famosis futuris. 13 Alte & profunde. 14 Fumi. 15 Teucri & Herrusci. * Gladiis. 16 Congeries lignorum. 17 Mœstitiam afferentem. 18 Circumierunt more lustrantium. 19 Ejulatus lamentabiles 20 Conspergitur. 21 Eorum. 22 Diffunditur ad cœlum. 23 Deinde. 24 In ignem. 25 Quondam fervide actas, ferventes continuo motu. 26 Curruum. 27 Alii conjiciunt in ignem. 28 Arma ipsis occisis nota. 29 Quibus infeliciter usi erant, cum prostrati sint. 30 Corpora urenda. 31 Apros. 32 Projiciendos. 33 Per totum litus. 34 Donec nox ingruit. Namque ossilegium de nocte erat, si plane essent combusti: alias exstinguebatur flamma vino, & die sequente rursus accensa. 35 Απτομενον, αρμενον, stellis quasi clavis fixum & distinctum. 36 Utpote longe majori clade affecti. 37 In terram, super quam jacebant. 38 Amicorum cadavera nota cremanda mittunt. 39 Ad urbem eorum, qui illic orinndi erant. 40 Corpora. 41 Stragis cæsorum commistæ, quia ignobilium et plebeiorum.

1 Nec numero 2 nec honore cremant; tunc undique vasti
Certatim crebris collucent ignibus agri.
Tertia 3 lux gelidam cælo dimoverat 4 umbram:
Mærentes 5 altum cinerem et confusa ruebant
Ossa focis, tepidoque 6 onerabant aggere terræ.
7 Jam vero in tectis 8 prædivitis urbe Latini
Præcipuus 9 fragor, et longi pars maxima luctus.
Hic 10 matres, miseræque 11 nurus, hic cara sororum
Pectora 12 mærentum, 13 puerique parentibus orbi,
14 Dirum exsecrantur bellum, 15 Turnique hymenæos:
16 Ipsum armis, ipsumque 17 jubent decernere ferro;
Qui regnum Italiæ, et 18 primos sibi poscat honores.
19 Ingravat hæc 20 sævus Drances, solumque 21 vocari
Testatur, solum 22 posci in certamina Turnum.
Multa simul contra variis sententia dictis
23 Pro Turno, et magnum 24 reginæ nomen obumbrat:
Multa 25 virum 26 meritis 27 sustentat fama 26 tropæis.
28 Hos inter motus, medio in flagrante tumultu,
Ecce 29 super mæsti magnâ Diomedis ab 30 urbe
31 Legati responsa 32 ferunt; nihil omnibus 33 actum

1 *Et* sine numero, id est, non numerando eorum corpora. 2 Et sine honore, id est, sine insignibus comburunt. 3 Solis. 4 Terræ, id est, noctem humidam & frigidam. 5 *Eruebant* ossa & cineres e focis, quæ terræ mandabant, exstructo aggere. 6 *Ea.* 7 Describit statum domus Latini, in qua variæ de bello habitæ sunt sententiæ, aliis Turnum accusantibus, aliis propter Amatam reginam defendentibus. 8 Præter cæteros, divitis, habentis latam familiam, multosque cives. 9 Concrepitus murmurántium erat. 10 Quæ liberos lugebant. 11 Quæ maritos ac sponsos lugebant. 12 Propter necem fratrum. 13 Filii cæsorum. 14 Cum Deorum ira acceptum. 15 Turnum, Laviniæ nuptias, quasi sponsalium jure sibi debitas, poscentem. 16 Turnum. 17 Volunt. 18 Regales. 19 In malum Turni auget, & graviora, id est, majoris momenti facit; ut qui eadem audierat ex ore Æneæ, supra: *Æquius huic Turno fuerat se opponere morti, si bellum finire manu, si pellere Teucros Apparat, his decuit mecum concurrere telis.* 20 Inimicus Turni. 21 Provocari ab Ænea in singulare certamen ex legatione affirmat. 22 Ab Ænea. 23 Contra Drancem facit. 24 Amatæ magna auctoritas quasi umbra sua protegit Turnum Metaphora ab arbore. 25 Turnum. 26 Præclaris facinoribus, per quæ torpæa fige e meruerat, nam multos obtruncaverat. 27 Defendit. 28 In urbe concitatos. 29 Insuper. 30 Arpis sive Argyripa. 31 Venulus, aliique, missi a Latino, Turno, Mezentio ad Argyripam petitum auxilia a Diomede l. 8. *Mittitur & magni Venulus Diomedis ad urbem. Qui petat auxilium.* 32 Afferunt. 33 Esse, id est, frustra petitum esse auxilium.

1 Tantorum impensis 1 operum: nil dona, neque aurum,
Nec magnas 2 valuisse preces: alia arma Latinis
Quærenda, aut 3 pacem 4 Trojano ab rege 4 petendam.
5 Deficit ingenti 6 luctu rex ipse Latinus.
7 Fatalem Æneam manifesto numine 8 ferri
Admonet 9 ira Deûm, 10 tumulique 11 ante ora recentes.
Ergo 12 consilium magno, 13 primosque suorum
14 Imperio accitos, alta intra 15 limina 16 cogit.
17 Olli convenêre, 18 fluuntque ad regia 19 plenis
Tecta 19 viis. Sedet in 20 mediis 21 et 22 maximus ævo,
23 Et primus sceptris, 24 haud lætâ fronte, Latinus.
Atque hîc legatos 25 Ætolâ ex urbe 26 remissos,
Quæ 27 referant, fari jubet, et 28 responsa 29 reposcit
Ordine cuncta suo. Tum 30 facta silentia linguis,
Et 31 Venulus 32 dicto parens ita farier 33 infit:
Vidimus, ô cives, Diomedem 34 Argivaque castra:
Atque iter emensi 35 casus superavimus omnes;
Contigimusque 36 manum, quâ concidit 37 Ilia tellus.
38 Ille urbem 39 Argyripam, 40 patriæ cognomine gentis,
41 Victor 42 Gargani condebat 42 Japygis 43 arvis.
Postquam 44 introgressi, et 45 coram data 46 copia fandi;
47 Munera præferimus, 48 nomen patriamque docemus:

---

1 Tam sumptuosæ legationis. 2 Apud Diomedem contra Æneam. 3 Aἰτεῖν εἰρήνην. Græcismus Lucretio familiaris. *Pœnas in morte timendum: &, motu privandum est corpora.* De hujusmodi gerundiis Petrus Victorius lib. 33. c. 22. 4 Ænea. 5 Viribus. 6 Dolore, quod spe auxiliorum a Diomede destitutus esset, in quo anchoram salutis suæ posuerat. 7 Fatis advectum. 8 Duci ad regnum Italiæ. 9 Pugna infelix, qui Diis iratis videtur commissa. 10 Occisorum. 11 Admonent id. 12 Convocatorum cœtum. 13 Primores. 14 Mandato regio advocatos. 15 Regiæ domus. 16 Congregat Latinus. 17 Omnes illi, qui convocati erant. 18 Confluunt, celeriter accurrunt. 19 Opplendo vias. 20 Ut omnes audire possent. 21 Al. *Rex* 22 Annosissimus. 23 Ut ætate, ita imperio primus: *vel*, primus inter sceptra tenentes duces, Turnum, Mezentium, etc. ut qui sceptris innixi curiam intrarint. 8. Æn. *Quam Turno regi, &c.* 24 Tristi, ob responsum inexspectatum. 25 Quam Ætoli, id est, ex Ætolia profecti construxerant in Apulia. 26 A Diomede. 27 Reportent a Diomede. 28 Diomedis. 29 Exigit. 30 Sunt. 31 Princeps legationis. 32 Mandato regio obediens. 33 Incipit. 34 Castella ab Argivis in Italia constituta. 35 Itineris, ut flumina, latrones, id est, perfecimus legationem nostram. 36 Diomedis. 37 Urbs Ilii: nam Ulysses cum Diomede Palladium sustulit. 38 Diomedes, ad quem legati sumus. 39 Argyripam, Arpos: hodie, *monte S. Angelo.* 40 Argi. 41 Voti compos. 42 Gargani Japygii: est autem *Japygia* pars Apuliæ, in qua mons Garganus. 43 In. 44 Sumus. 45 In præsentia ejus. 46 Facultas loquendi. 47 Pro more gentium, ut legati semper munera ferant. 48 Nobilitatem & genus nostrum.

Qui bellum intulerint, quæ caussa 1 attraxerit Arpos.
2 Auditis ille hæc 3 placido sic reddidit ore:
O fortunatæ gentes, 4 Saturnia regna,
5 Antiqui Ausonii, quæ vos fortuna 6 quietos
Sollicitat, 7 suadetque 8 ignota lacessere bella?
Quicumque Iliacos ferro 9 violavimus agros,
(10 Mitto ea, quæ 11 muris bellando 12 exhausta sub altis,
13 Quos Simoïs 14 premat ille viros) 15 infanda per orbem
Supplicia, et 16 scelerum pœnas expendimus omnes,
Vel Priamo miseranda 17 manus: 18 scit triste Minervæ
19 Sidus, et 20 Euboïcæ cautes, 21 ultorque 22 Caphareus.
23 Militiâ ex illâ diversum ad littus 24 adacti;
25 Atrides 26 Protei Menelaus 26 adusque columnas
Exsulat, 27 Ætneos vidit Cyclopas Ulysses.
Regna 28 Neoptolemi 29 referam, 30 versosque penates
31 Idomenei? Libycone habitantes 32 littore 33 Locros?
34 Ipse Mycenæus magnorum ductor Achivûm,
35 Conjugis infandæ 36 prima intra limina dextrâ

1 Nos. 2 Nobis. 3 Benigno. 4 In quibus Saturnus olim regnavit cum Jano, & aurea condidit sæcula. 5 Qui primi Italiam tenuistis. 6 Quietos aliquui & amantes pacis. 7 Vobis. 8 Quæ si noveritis, longe fugeritis. 9 Devastavimus tanquam sacros, seq. inde, scelesti *supplicia expendimus*. 10 Prætermitto & dicere nolo. 11 Trojæ, id est, quod strages de nobis illic editæ sint, quamvis victores fuerimus. 12 Transacta sunt. 13 Qui pro sepulcro habuerunt Simoenta notissimum fluvium Trojæ. 14 Obrutos aquis, id est, immersos continet. Unde in 1. *Ubi tot Simois correpta sub undis Scuta virum, galeasque & fortia corpora volvit.* 15 Quæ effari nequeo. 16 De sceleribus in Trojanos commissis. 17 Existens multitudo armata miseranda etiam hosti nostro. 18 Testis & infensæ Minervæ ira tempestas concitata, qua naufragi allisi sumus ad rupes Euboicas & promontorium Caphareа. 19 Solino c. 20. Arcturus; aliis Aries; aliis ipsa Minerva tempestatem ex sideris ortu concitans; aliis fax, quam Nauplius, Palamedis filii mortem ulturus, Minervæ suasu extulit noctu Græcis tempestate laborantibus, quasi signum portus: unde illi ad Capharea & cautes Euboicas naufragi inciderunt. 20 Quæ sunt in Eubœa insula. 21 Injuriæ, Minervæ illatæ: (nam Ajax Oileus vim Cassandræ in Palladis templo obtulerat) *vel* Nauplio, propter mortem Palamedis. 22 Promontorium Græcorum naufragio infame. 23 Infausta sc. quam apud Trojam gessimus. 24 Sumus. 25 Atrei filius. 26 Ad fines Ægypti, ubi regnavit Proteus. 27 Ulysses longis erroribus per Siciliam, Cyclopas, in Ætna, Siciliæ monte, habitantes, vectus est. 28 Ab Oreste occisi in templo Apollinis, cum vellet ducere Hermionem, Oresti desponsatam. 29 Vultis ut. 30 *Eversos*, dirutos, & ad aliem translatos, ipso a civibus pulso. 31 Regis Cretensium. 32 In. 33 Ajacis Oilei socios, a Trojano bello redeuntes. 34 Agamemnon. 35 Uxori Clytemnestræ. 36 Cum primum domum suam ingrederetur.

1 Oppetiit: 2 devictam Asiam subsedit adulter.
3 Invidisse Deos, patriis ut redditus aris,
Conjugium 4 optatum et 5 pulchram 6 Calydone viderem?
Nunc etiam horribili visu portenta 7 sequuntur,
Et socii amissi 8 petierunt æthera pennis,
9 Fluminibusque vagantur 10 aves (heu dira 11 meorum
Supplicia!) et scopulos lacrimosis vocibus implent.
12 Hæc 13 adeo ex illo mihi jam 14 speranda fuerunt
Tempore, cum ferro 15 cælestia corpora demens
Appetii, et 16 Veneris 17 violavi vulnere dextram.
Ne vero, ne me ad 18 tales impellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris ullum post 19 eruta 20 bellum
Pergama, nec veterum memini, 21 lætorve 22 malorum.
Munera, quæ patriis ad me portatis ab oris,
Vertite ad Æneam: stetimus 23 tela aspera contra,
24 Contulimusque manus: 25 experto credite, 26 quantus
In clypeum assurgat, quo 27 turbine torqueat 28 hastam.
Si 29 duo 30 præterea 31 tales 32 Idæa 33 tulisset
Terra viros, ultro 34 Inachias venisset ad urbes
Dardanus, et 35 versis lugeret Græcia fatis.
Quidquid apud 36 duræ 37 cessatum est mœnia Trojæ,
Hectoris Æneæque manu victoria Grajûm

1 Terram, id est, occisus est. 2 Cum Agamemnon Trojam devicisset, Ægisthus remansit inhabitans, id est, Trojam potuit vincere sed non adulterum pellere. 3 Vultis ut referam & mihi invidisse Deos, id est, noluisse quasi per invidiam. 4 Castum. 5 Impollutam. 6 Civitatem meam. 7 Persequuntur me. 8 Avolaverunt, in aves, quæ *Diomedeæ* dicuntur, mutari: de quibus Ovid. Met. 14. 9 Per flumina. 10 In aves conversi. 11 Sociorum. 12 Dicta mala. 13 Omnino. 14 Exspectanda, timenda. Sic l. 1. *At sperate Deos memores fandi atque nefandi.* 15 Martis & Veneris. Il. 5. 16 Æneæ filio succurrentis. 17 Vulneravi. 18 Quarum etiam victoria perniciosa est: quia contra Deorum genteri, & Veneris filium Æneam. 19 Eversa. 20 *Est*, aut erit. 21 Supra hoc l. *quas illi læta laborum, Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido Fecerat.* Cui non dissimilis & illa constructio *Justitiæ ne prius mirer, belli-ne laborum?* supra hoc l. 22 Quæ Teucris intulimus. 23 Æneæ. 24 Cum eo, id est, & cominus & eminus inter nos bella tractavimus. Describit hanc pugnam Homer. Il. 5. 25 Mihi, qui periculum feci. 26 Quantum valeat impulsu clypei in congressu. 27 Impetu cum gyro. 28 Quam impellit. 29 Duos. 30 Præter hos. 31 Qualis est Æneas. 32 Phrygia. 33 Produxisset. 34 Argolicas, quas Inachus olim possederat, id est, populus Dardanius seu Trojani in Græciam venissent. 35 Mutatis, ita ut, quæ nunc victoria gaudet, lugeret, quod victa esset. 36 Difficulter expugnabilis. 37 Ab expugnatione.

1 Hæsit, et in decumum vestigia 2 rettulit annum.
3 Ambo 4 animis, ambo insignes præstantibus armis:
5 Hic pietate 6 prior. 7 Coëant in fœdera dextræ,
8 Qua datur: ast, 9 armis concurrant 10 arma, cavete.
11 Et responsa simul quæ 12 sint, 13 rex optime, regum
Audisti, et quæ 14 sit magno 15 sententia 16 bello.
17 Vix ea legati: variusque per ora cucurrit
18 Ausonidûm 19 turbata fremor: ceu saxa morantur
Cum 20 rapidos amnes, fit 21 clauso 22 gurgite murmur,
Vicinæque fremunt ripæ 23 crepitantibus undis.
Ut primum 24 placati animi, et 25 trepida ora quierunt;
26 Præfatus Divos solio 27 rex 28 infit ab alto:
29 Ante equidem 30 summâ de re statuisse, Latini,
Et vellem, et fuerat 31 melius; non tempore tali
32 Cogere concilium, 33 cum muros adsidet hostis.
Bellum 34 importunum, cives, cum 35 gente Deorum,
Invictisque viris, gerimus, 36 quos nulla 37 fatigant
Prælia, 38 nec victi possunt absistere ferro.
Spem, si quam accitis 39 Ætolûm habuistis in armis,
40 Ponite; spes sibi 41 quisque. Sed hæc, 42 quam angusta, videtis.
43 Cetera 44 quâ rerum jaceant perculsa ruinâ,

1 Immorata est, dubia fuit. 2 Extendit, id est, dilata est. 3 Tam Æneas, quam Hector. Εκτωρ, Αἰνειας τ' οἱ Τρωων εισιν ἀριςοι. Il. 17. 4 Magnanimitate. 5 Æneas. 6 Præstantior est. 7 Feriant fœdus cum Ænea, & ineant pacem. 8 Quacunque ratione aut conditione licet, & permittitur. 9 Cum armis illius. 10 Vestra. 11 Hæc erant verba Diomedis, quæ nunc refert Venulus concludens. 12 Nobis data, aut qualia sint responsa Diomedis. 13 Latine. 14 Diomedi. 15 Quia suadet, ut pacem ineamus. 16 De. 17 Retulerant. 18 Ausonidarum. 19 De conditione belli. 20 Impetuosos. 21 Saxorum objectione præcluso. 22 Impetu aquarum. 23 Ex confractione. 24 Fuerunt. 25 Timore & ira. 26 Præmissa precatione & invocatione Deorum. Nam apud antiquos, antequam verba in senatu, vel concione facerent, Deos precabantur. 27 Latinus. 28 Incipit loqui. 29 Priusquam ad hunc statum & acceptam cladem pervenisset. 30 De salute Reipublicæ consuluisse. 31 Utilius. 32 Congregare. 33 Q. d. cum serum est. 34 Contra id quod oportebat, & non suo tempore susceptum. 35 Originem ducente a Diis, propter Æneam, nec non Trojanos. 36 Hinc Hannibali suo dat orationem illam Livius: *Cum eo hoste res est, qui nec bonam nec malam ferre fortunam potest, seu vincit, ferociter instat victis, seu victus est, instaurat cum victoribus certamen.* 37 Locus ab impossibili. 38 Etiam quando vincuntur, & inferiores sunt viribus, adhuc rebellant. 39 Ætolorum, qui cum Diomede in Apuliam venerant. 40 Deponite eam. 41 Sit, id est: quisque speret in virtute sua & non in auxilio alieno. 42 Sit hæc spes, quam in se quisque locat. 43 Præter spem, sc. vires, auxilia. 44 At quam ruinam minentur, aut quomodo jam labefactata sint.

Ante 1 oculos 2 interque manus sunt omnia vestras.
Nec quemquam 3 incuso. 4 Potuit quæ plurima virtus
Esse, fuit. Toto certatum est 5 corpore regni.
Nunc adeo, 6 quæ sit dubiæ sententia menti,
7 Expediam; et paucis (animos adhibete) 8 docebo.
9 Est 10 antiquus ager, 11 Tusco mihi proximus 11 amni,
12 Longus in occasum, fines super usque 13 Sicanos:
14 Aurunci Rutulique serunt, et vomere duros
Exercent colles, atque 15 horum 16 asperrima pascunt.
Hæc omnis regio, et celsi plaga 17 pinea montis
18 Cedat amicitiæ Teucrorum: et fœderis æquas
19 Dicamus 20 leges, sociosque 21 in regna vocemus:
Considant, si 22 tantus amor, et mœnia condant.
Sin alios fines, aliamque capessere gentem
Est animus, 23 possuntque solo decedere nostro;
24 Bis denas 25 Italo 26 texamus robore naves,
Seu 27 plures complere valent: 28 jacet omnis ad 29 undam
Materies: ipsi numerumque modumque 30 carinis
Præcipiant: nos 31 æra, 32 manus, 33 navalia demus.
Præterea, qui dicta 34 ferant, et fœdera 35 firment,
Centum oratores 36 primâ de gente Latinos
37 Ire placet, 38 pacisque manu 39 prætendere 38 ramos;

1 Vestros. 2 Videtis, & tractatis res bellicas, & ita nosse potestis, in quam fragili sint statu. 3 Damno. Occupatione tacitæ suspicioni occurrit, ne sc. videatur infelicem belli eventum aut Turni, aut alterius cujuspiam ignaviæ imputare. 4 Quia quid virtutis erat, impertitum est. 5 Totis imperii viribus. 6 Quid sentiam in hac re dubia faciendum. 7 Expedite & paucis dicam. 8 Quid sentiam. 9 Describit agrum, qui est inter Laurentum & Tiberim, quem ajunt a Latinis accepisse Æneam. 10 Diu a meis non innovatus, id est, inutilis mihi. 11 Tiberi. 12 Longe protensus occidentem versus. 13 Sicilienses, id est, ad Siciliam. 14 Fabricius *Aruncos* legendum pertendit. *Aruncos* enim Rutulis finitimos esse: *Auruncos* Suessanis. 15 Collium, id est, loca montosa & sylvis aspera in pascuorum usum vertunt. 16 Incultissima depascunt per greges suos. 17 Pinis consita. 18 Concedatur, aut convertatur ad amicitiam Trojanorum obtinendam. 19 Afferamus. 20 Ut neque victi plane, neque victores censeantur. 21 In partem regni. 22 Considendum in Italia est ipsis. 23 Al. *poscuntque*. 24 Quo numero instructi Trojani a Troja exierant, mare conscenderant. l. 9. 25 In Italia nato. 26 Ædificemus. 27 Naves, texamus eas. 28 Parata. 29 Tiberinam. 30 Ædificandis. 31 Ad rostra facienda. 32 Operarios. 33 Trabes & loca, atque cætera ad constructionem navium necessaria. 34 Afferant & dicant. 35 Cum eo. 36 Nobilissima ac principali progenie. 37 Proficisci ad Æneam. 38 Oleam, pacis insigne. 39 Praeferre.

1 Munera portantes aurique, eborisque talenta,
2 Et sellam regni, 3 trabeamque, insignia nostri.
Consulite 4 in medium, et rebus succurrite 5 fessis
6 Tum 7 Drances idem 8 infensus, quem gloria Turni
9 Obliquâ invidiâ stimulisque agitabat amaris,
10 Largus opum, et 11 linguâ melior, sed 12 frigida bello
13 Dextera, 14 consiliis habitus 15 non futilis auctor,
16 Seditione potens (genus huic materna superbum
Nobilitas dabat, 17 incertum de parte 18 ferebat)
Surgit, et his 19 onerat dictis, atque 20 aggerat iras:
Rem 21 nulli obscuram, nostræ nec 22 vocis egentem,
Consulis, ô bone rex: Cuncti se scire fatentur
23 Quid fortuna ferat populi; sed dicere 24 mussant.
Det 25 libertatem fandi, 26 flatusque remittat,
Cujus ob 27 auspicium infaustum moresque 28 sinistros
(29 Dicam equidem, licet arma mihi mortemque minetur)
Lumina tot cecidisse ducum, totamque videmus
30 Consedisse urbem luctu, dum Troïa 31 tentat
Castra, 32 fugæ fidens, et 33 cælum territat armis.

1 Ex consilio Diomedis, qui censuerat, regia munera ad Æneam justius vertenda, quam ad se. 2 Curulem. Cum respectu ad Romanos, qui regibus bene meritis & sociis summo pro munere mittebant sellam eburneam curulem, quali vehebantur magistratus sui præcipui, Ædiles, Prætores, Consules. 3 Vestem auguralem, segmentis varii coloris, instar trabium pictam. 4 Εἰς κοινὸν, in rem communem, & non ad suum quisque commodum. 5 Debilibus, belloque depressis. 6 Deinde postquam conticuit Latinus. Post concionem Latini addit sententiam Drancis, qui admonuit Laviniam quoque cum cæteris donis Æneæ concedendam, aut Turno, si eam vindicare velit, cum Ænea singulari certamine congrediendum esse. 7 De quo prius meminit. 8 Multum offensus & molestus Turno. 9 Occulta, non aperta. 10 Largiter dives. 11 Abundantior sermone facundo. Contra, Hercules apud Ovid. Met. 9. *Melior mihi dextera lingua.* 12 Tarda ad bellum. 13 Ejus erat. 14 In consiliis dandis. 15 Non inanis nec profusus verborum. 16 Per seditionem, aut ad seditionem concitandam valens. 17 Ignotum. 18 Efferebat: quia nesciebatur, quis ejus esset pater. 19 Turnum. 20 Accumulat. 21 Omnibus manifestam. 22 Declarationis. 23 Id est, pacem petendam esse. 24 Contra Turnum clare eloqui non audent, ne mutire quidem: mussant ergo, & intra se murmurant: μύζουσι. 25 Ut det παῤῥησίαν. 26 φυσήματα, spiritus altos, superbiam, ventosas minas. 27 Inauspicatos ductus. 28 Pravos. 29 Quod verum est, & quod Reipublicæ conducere sentio. 30 Clade afflictam in luctu jacere, in luctu esse demersam. 31 Quasi congredi non audens. 32 Fugam Turno objicit, quod falsam Æneæ imaginem, a Junone objectam, quo Turnum eriperet, insecutus e prælio fuerit subductus. l. 10. 33 Multum minatur.

1 Unum etiam donis istis, quæ plurima 2 mitti
Dardanidis 3 dicique jubes, unum, optime regum
Adjicias; nec te ullius violentia vincat,
4 Quin 5 natam egregio genero dignisque 6 hymenæis
Des pater, et pacem hanc æterno 7 fœdere jungas.
8 Quod si tantus habet mentes et pectora 9 terror,
10 Ipsum obtestemur, 11 veniamque oremus ab ipso:
12 Cedat, jus proprium regi, 13 patriæque remittat.
Quid miseros toties in aperta pericula cives
Projicis, ô 14 Latio caput horum et causa malorum?
Nulla 15 *salus bello*: 16 *pacem* 17 *te poscimus omnes*,
Turne; simul pacis solum inviolabile 18 pignus.
Primus ego (invisum quem tu tibi fingis, et 19 esse
20 Nil moror) en 21 supplex venio. Miserere tuorum!
22 Pone animos, et 23 pulsus 24 abi. 25 Sat funera 26 fusi
Vidimus, ingentes et 27 desolavimus agros.
Aut si 28 fama 29 movet, si tantum pectore 30 robur
Concipis, et si adeo 31 dotalis regia 32 cordi est;
Aude, atque 33 adversum fidens fer pectus in 34 hostem.
35 Scilicet, ut Turno 36 contingat regia conjux,
Nos, 37 animæ viles, inhumata infletaque turba,
Sternamur 38 campis! Et jam tu, si qua tibi 39 vis,
Si 40 patrii quid 40 Martis habes, 41 illum adspice 42 contra.

1 Donum. 2 Sc. aurum, ebur & sellam. 3 Sc. de navibus, vel agro, quæ verbis offerenda sunt. Al. *ducique*, sc. Æneæ. 4 Quo minus, ut non 5 Filiam tuam Laviniam. 6 Æneæ, externo generi. 7 Affinitatis matrimonialis. 8 Quod si per Turnum facere non audes, oremus ipsum tandem, ut patiatur te Regem ac patrem uti jure tuo. Invidiose & Ironice. 9 Metus de Turno. 10 Turnum obsecremus. 11 Hanc gratiam. 12 Ut concedat. 13 Et concedat hoc propter salutem patriæ. 14 Italiæ, id est, o Turne. 15 Est. 16 De pacis commodis lege Tibull. l. 1. El. 10. 17 O Turne, a te exigimus pacem, qui solus das bellum. 18 Laviniam, quæ sola est inviolabile pignus pacis. 19 Invicto tibi. 20 Non recuso, dum Reip. consulam. 21 Ironia. 22 Depone ferociam. 23 A fortiori. Respicit commeatum illud Junonis, quo subtrahebatur Turnus l. 10. 24 Ab instituto. 25 Satis funerum. 26 Fugati & prostrati. 27 Inaratos ac vastos reliquimus, ut quibus desunt manus agricolarum, abductis ad bella colonis. 28 Nominis tui. 29 Incitat te ad audiendum. 30 Fortitudinem. Metaphora a ligno ad animum. 31 Regnum Latini; quod tu tibi dotale ex nuptiis Laviniæ tibi deberi credis & spe devorasti. 32 Tantum tibi placet. 33 Tu singulari certamine cum Ænea congredere. 34 Æneam. 35 Nos interea, ut tu potiaris Lavinia & regno, mactemur tanquam viles more pecudum honore funeris & luctus destituti. 36 Cæso Ænea. 37 Tanquam animæ viles. 38 Per campos. 39 Virtus est. 40 Animi virilis & bellicosi, qualis in patria tua esse solet. 41 Æneam. 42 Ex adverso. Iterat exhortationem ad monomachiam.

Qui 1 vocat.
2 Talibus 3 exarsit 4 dictis 5 violentia Turni ;
Dat gemitum, 6 rumpitque has 7 imo pectore voces :
8 Larga quidem, Drance, semper tibi 9 copia fandi ;
Tum, cum bella 10 manus poscunt, patribusque vocatis
Primus 11 ades: sed non replenda est curia verbis,
12 Quæ tuto tibi magna volant, dum 13 distinet hostem
Agger murorum, nec inundant sanguine fossæ.
Proinde 14 tona eloquio, 15 solitum tibi : meque timoris
Argue 16 tu, Drance, 17 quando tot 18 stragis acervos
Teucrorum tua dextra dedit, passimque 19 tropæis
20 Insignis agros. Possit quid vivida 21 virtus,
Experiare licet : nec longe scilicet hostes
Quærendi nobis : circumstant undique 22 muros.
23 Imus in adversos ? quid 24 cessas ? an tibi 25 Mavors
26 Ventosâ in linguâ, pedibusque 27 fugacibus istis
Semper erit ?
28 Pulsus ego! aut quisquam merito, fœdissime, 29 pulsum
Arguet, Iliaco 30 tumidum qui crescere Thybrim
Sanguine, et 31 Evandri totam cum stirpe videbit
Procubuisse domum, atque exutos Arcadas armis ?
32 Haud ita me experti Bitias et Pandarus 33 ingens,
Et quos 34 mille 35 die victor sub Tartara misi,
36 Inclusus muris, hostilique aggere 37 septus.
38 Nulla salus bello ! 39 Capiti 40 cane talia demens

1 Provocat te ad singulare certamen. 2 Subinfert responsum Turni, multum in Drancem commoti, &c. 3 Excanduit. 4 Verbis Drancis. 5 Turnus ipse. 6 Violenter exprimit. 7 Summa indignatione. 8 Abundans. Superest quidem tibi eloquentia, sed importuna & impotens : poscunt hæc tempora non in Curia orationem, sed urbis propugnationem. 9 Fuit. 10 Operationes, non verba. 11 In consultando. 12 Quæ tibi extra periculum posito & in pacis tempore excutiuntur inflata. 13 Arcet, διείργει, a te tenet. 14 Alte tona. 15 Pro more tuo, quod facere soles. 16 Qui timidissimus es. 17 Amarissima Ironia. 18 Stratorum hostium. 19 A te in fugam versorum. 20 Id est, nobilitas, clarificas: ab *insignio*. Al. *insignes*, id est, insignitos. 21 Tua. 22 Civitatis nostræ. 23 Quin age, progrediamur in hostem jam in proximo experturi uter nostrum fortior, quid, an cessas ire? *Tutius est igitur vana contendere lingua, Quam pugnare manu.* 24 Differs exire in hostem? 25 Animositas bellica. 26 Vaniloqua. 27 Assidue fugere solitis. 28 Respondet ad illa, quæ dixerat Drances, *fugæ fidens*, & *pulsus abi.* 29 In fugam versum. 30 Inflatum & crassum. 31 Cæso Pallante filio ejus unico. 32 Non talem, ut me pulsum dicas. 33 Giganteæ molis uterque l. 9. 34 Viri. 35 Uno, id est, spatio unius diei. 36 Intra ipsa hostium castra, sub finem l. 9. 37 Circumdatus. 38 Repetit cum indignatione & Ironice verba hæc Drancis. 39 Æneæ. 40 Prædica.

Dardanio, 1 rebusque tuis. Proinde omnia magno
Ne cessa turbare metu, atque 2 extollere vires
Gentis 3 bis victæ; contra 4 premere arma Latini.
5 Nunc et 6 Myrmidonum 7 proceres Phrygia arma 8 tremiscunt,
Nunc et 9 Tydides, et 10 Larissæus Achilles:
Amnis et 11 Hadriacas retro fugit 12 Aufidus 11 undas.
Vel cum se 13 pavidum contra mea jurgia fingit
14 Artificis scelus, et 15 formidine crimen acerbat.
16 Numquam animam 17 talem dextrâ hac (18 absiste moveri)
Amittes: 19 habitet tecum, et sit pectore in 20 isto.
21 Nunc ad te, et tua magna, 22 pater, 23 consulta revertor.
24 Si *I.* nullam nostris ultra spem ponis in armis;
II. Si tam deserti sumus, *III.* et semel 25 agmine 26 verso
27 Funditus occidimus, *IV.* neque habet fortuna 28 regressum;
29 Oremus pacem, et dextras 30 tendamus 31 inermes.
32 Quamquam, ô, si 33 solitæ quidquam virtutis 34 adesset....
35 Ille mihi ante alios 36 fortunatusque laborum,
Egregiusque 37 animi, qui, ne 38 quid tale videret,

1 Quibus nulla salus est per bellum. quia eas defendere non audes. 2 Efferre. 3 Sub Laomedonte, & sub Priamo. 4 Deprimere & vilipendere. 5 Secundum judicium tuum. 6 Populorum Thessaliæ. 7 Doctores, sc. Achilles & Patroclus. 8 Ironia. cum minime tremant. 9 Diomedes Tydei filius. 10 Thessalus, ex Larissa, Thessaliæ oppido. 11 Mare Adriaticum. 12 Apuliæ fl. se in mare Adriaticum exonerans. 13 Non audere verum dicere. 14 Artifex scelestus, id est, Drances, qui dixerat, *licet arma mihi mortemque minetur.* Est enim sceleratorum simulare formidinem. 15 Innuit crimen meum multo majus esse, si auderet. 16 Per me fruere anima ignava, & indigna, qua inquinetur manus mea. *Nos hac a scabie tenemus ungues.* 17 Tam vilem & meticulosam. 18 O Drances, desine conturbari: nolo enim in te irruere. 19 Anima tua. 20 Tuo tam vili pectore. 21 Postquam acerbe respondit dictis Drancis, transit ad dicta Latini. 22 Latine. 23 Consultationes, aut res, de quibus consultum est. Latinus hortatus fuerat, *consulite in medium.* 24 Objectiones IV, diluit diserte, rationibus contra allatis totidem I. II. III. IV. 25 Exercitu nostro. 26 In fugam. 27 Ad fundum usque penitus occubuimus. 28 Reditum cum favore ad eum, unde discesserit. 29 Ab hoste nostro. 30 Protendamus. 31 Imbelles, victas. 32 Utinam sit mihi iterum cum hoste congrediendi potestas. *Ἀποσιώπησις*, quasi abhorrentis illud *Oremus pacem.* Vide Macrob. Sat. l. 4. c. 6. 33 Antiquæ. 34 Inesset nobis. 35 Haberetur a me præstans. 36 Feliciter functus laboribus vitæ. Hellen. ut *Egregius animi.* 37 Egregium habens animum. 38 Deditionem hosti factam.

Procubuit moriens, et humum 1 semel ore momordit.
I. Sin et opes nobis, at adhuc 2 intacta juventus,
II. 3 Auxilioque urbes Italæ, 4 populique supersunt;
III. Sin et Trojanis cum multo 5 gloria venit
6 Sanguine; sunt illis sua funera. parque per omnes
Tempestas; cur 7 indecores in 8 limine primo
Deficimus? 9 cur ante tubam tremor occupat artus?
10 *Multa dies variusque* 11 *labor mutabilis ævi*
Rettulit in 12 *melius*: *IV.* *multos* 13 *alterna revisens*
14 *Lusit, et in* 15 *solido* 16 *rursus fortuna locavit.*
17 Non erit auxilio nobis Ætolus, et 18 Arpi:
At Messapus erit, 19 felixque Tolumnius, et quos
Tot populi misêre duces. 20 Nec parva sequetur
Gloria 21 delectos Latio et Laurentibus agris.
Est 22 et 23 Volscorum egregiâ 24 de gente Camilla,
25 Agmen agens equitum, et 26 florentes ære catervas.
27 Quod si me solum Teucri in 28 certamina poscunt,
Idque 29 placet, 30 tantumque 31 bonis communibus obsto:

1 Uno impetu, id est, morsu terram petens ex indignatione. ne vocem emitteret viro forti indignam, id est, utinam potius, quam deditiius fiam, ego occubuerim fortiter sicut Mezentius & Lausus occubuerunt. 2 De qua adhuc delectus habendus est. 3 Ad auxilium, id est, qui nobis auxilio sint. 4 Italiæ. 5 Victoriæ. 6 Suorum sc. effuso. 7 Contra decus agentes. 8 Principio belli. 9 Cur ante classicum, & antequam appareat periculum, trevidi male ominamur belli exitum? 10 Ecphonesis in ludibrium fortunæ inconstantis & variæ, quæ cum in omnibus rebus, tum maxime in bello dominatur. Unde etiam Hom. Martem mutabilem volens significare Ἀλλοπρόσαλλον vocat. Macrob. l. 6. c. 2. Sat. 11 Conatus & casus. 12 Meliorem exitum, quam incepta sint. 13 *Alterna fortuna*, quæ nunc his, nunc illis favet. *Turneb.* l. 14. c. 11. 14 Illusit & depressit. Ovid. 3. Trist. *Nempe dat, & quodcunque libet fortuna, rapitque, Irus & est subito, qui modo Crœsus erat.* Idem l. 4. de Ponto: *Ludit in humanis divina potentia rebus, Et certam præsens vix habet hora fidem.* 15 Statu. Al. *solio.* 16 Jam illusos. 17 Quid si Græculus ille, Diomedem innuit, iners & infelix, quod accepistis ex oratione legatorum, neget auxilia: at certe aderit nobis Messapus fortis, utpote invulnerabilis lib. 7. & *Tolumnius* augur lib. 8. 18 Populi Arpenses. 19 In bello. 20 Imo magna. 21 Id est, sine externo milite superabunt. 22 Etiam auxilio nobis. 23 Populorum Italiæ. 24 Virgo bellatrix. De Camilla vide quæ ad l. 7. sub finem; ubi & hoc hemistichium cum seq. versu habetur. 25 Dux equitum. 26 Copias adunatas armis æreis. 27 Ad id respondet, quod in fine orationis adjecerat Drances, provocatum *Turnum* ab Ænea, ut singulari certamine rem decernerent. 28 Singularia. 29 *Tibi*, o rex. 30 Quantum Drances dicit. 31 Paci, concordiæ ac saluti Reipublicæ obsum, ut, nisi dimicavero, concidant Latini.

1 Non adeo has exosa manus victoria fugit,
Ut tantâ quidquam pro spe tentare recusem.
Ibo animis 2 contra: 3 vel magnum 4 præstet 5 Achillem,
6 Factaque Vulcani manibus 7 paria induat arma
Ille licet. 8 Vobis animam hanc soceroque Latino
Turnus ego, haud 9 ulli veterum virtute 9 secundus,
10 Devovi. 11 Solum Æneas vocat. 12 Et, vocet oro.
Nec Drances 13 potius, 14 sive est hæc ira Deorum,
15 Morte luat: 16 sive est virtus et gloria, 17 tollat.
18 Illi hæc inter se dubiis de rebus 19 agebant
Certantes: castra 20 Æneas 21 aciemque movebat.
Nuncius ingenti per 22 regia tecta tumultu
Ecce 23 ruit, magnisque urbem terroribus implet,
Instructos acie 24 Tiberino a flumine, 25 Teucros,
26 Tyrrhenamque manum totis descendere campis.
27 Extemplo turbati 28 animi, 29 concussaque vulgi
Pectora, et 30 arrectæ stimulis haud mollibus iræ.
Arma manu trepidi poscunt: 31 fremit arma juventus;
Flent mæsti 32 mussantque patres. Hic undique clamor
33 Dissensu vario magnus se tollit in auras.
34 Haud secus, atque alto in luco cum forte catervæ
35 Consedêre avium, 36 piscosove amne 37 Padusæ

1 Non tam infelix hactenus in bello fui, ut recusem conari quantumlibet difficile pro rebus communibus, *vel* pro spe tantæ laudis, quam consequar, si solus cæteris omnibus salutem peperisse dicar. 2 Æneam, vel obvius Æneæ. 3 Etiamsi. 4 Superet viribus. 5 Qui Hectora vicit. 6 Qualia Æneas revera habuit, licet id ignoraret Turnus. 7 Armis Achillis. 8 Pro salute vestra, o Latini. 9 Ullo inferior. 10 Morti addico. Allusum ad mortem & formulam Rom. ducum se pro legionibus & patria devoventium. De devotionis formula vide Liv. 9. & quæ nos ad Flor. p. 56. Videndus præter alios Casaubonus ad Suet. Calig. c. 14. 11 Si verum est, quod Æneas vocat me solum. 12 Sine eum vocare, paratus sum. 13 Quam ego. 14 Sive Diis iratis & nobis adversis bellare cœpimus. 15 Oro aut volo ut persolvat morte hoc discrimen belli, 16 Sive ex hoc bello maneat. 17 Ea, id est, solo Drances, aut succumbat, aut vincat, ubi solus *Turnus* vocetur. 18 *Turnus* & Drances aut Latini omnes. 19 Consultabant & dissertabant. 20 Sc. *dum.* 21 Instructam multitudinem populorum. 22 Regiam Latini. 23 Præcipitanter currit. 24 Ubi prima castra locaverant. 25 Nuncians. 26 Exercitum Etruscorum, quorum dux erat *Tarchon.* 27 E vestigio, statim. 28 Populi. 29 Attonita sunt. 30 Accensæ sunt puncturis duris. 31 Cum fremitu efflagitat arma, conclamat ad arma. 32 Intra se murmurant & queruntur seniores: supra, *sed dicere mussans.* 33 Quia alii a Turno, alii a Drance dissentiebant. 34 Sc. voces in auras tollunt. Comparatio ducta ab avium diversarum concentu. 35 Simul sedem ceperunt. 36 Piscibus abundanti. 37 Fluvii, qui in Padum influit.

Dant sonitum 1 rauci per stagna 2 loquacia cycni.
Immo, ait, o cives, 3 arrepto tempore, Turnus,
4 Cogite concilium, et pacem 5 laudate 6 sedentes:
Illi armis in 7 regna ruant. Nec plura locutus
8 Corripuit sese, et tectis citus extulit altis.
Tu, Voluse, 9 armari Volscorum 10 edice 11 maniplis:
Duc, ait, et Rutulos. Equitem 12 Messapus 13 in armis,
Et cum 14 fratre Coras latis 15 diffundite campis,
16 Pars 17 aditus urbis 18 firment, 19 turresque 20 capessant:
Cetera, 21 qua 22 jusso, mecum 23 manus inferat arma:
24 Ilicet in muros totâ discurritur urbe.
25 Concilium ipse pater et magna 26 incepta Latinus
Deserit, ac tristi turbatus tempore 27 differt:
28 Multaque se incusat, 29 qui non 30 acceperit ultro
31 Dardanium Æneam, 32 generumque adsciverit 33 urbi.
34 Præfodiunt alii portas, aut 35 saxa 36 sudesque
Subvectant: 37 bello dat signum 38 rauca 39 cruentum
Buccina. Tum muros 40 variâ cinxere 40 coronâ.

1 Cum raucedine quadam canori. *Raucus* enim, teste Servio, dictio media est. *Volucrum raucarum ad littora nubem*. Æn. 7. 2 Sonora, cycnorum voces referentia: *vel* loquaces cycni. Hypallage. 3 Sumpta hac occasione, id est, postquam ex subito assultu Æneæ opportunitatem habuit concilii dissolvendi. 4 Consultate. Ironica exhortatio in eos, qui pacem suaserant. 5 Est autem hic modus imperandi, qui vim prohibendi habet: vult enim dicere, non esse tempus consultandi, sed bellandi. 6 In concilio: *vel* desides, pigri. 7 Nostra. 8 Raptim se retraxit, & egressus est e concilio. 9 Ut armentur. Sic lib. 1. *Tu das epulis* accumbere *Divum*. 10 Edic, impera. 11 Manipularibus, id est, signiferis militibus, qui triginta fuerunt in legione. *Manipulus* a *manu* fit, & proprie significat manualem herbarum fasciculum, quem manu quis apprehendit metendo. Ponitur tamen pro exigua militum manu, quæ unum signum sequebatur. Erat autem pars Centuriæ ita dicta, quod sub Romulo pauper adhuc Romanus exercitus, *manipulos* fœni ac herbarum hastis alligatos pro signis sive vexillis gerebat in bello. Hinc *Manipulares milites* dicti. Ovid. 3. Fast. *Pertica suspensos portabat longa maniplos: Unde maniplaris nomina miles habet.* 12 Messape. 13 Armatos. 14 Catillo, l. 7. 15 Diffuse reducite. 16 Civium aut militum. 17 Accessus. 18 Muniant, obstruant. 19 Murorum. 20 Teneant & defendant. 21 In omnem occasionem & eventum. 22 Jussero: ut *faxo*, pro fecero. 23 Armata multitudo. 24 Confestim. 25 Cœtum procerum. 26 De pace tractanda. 27 Pacem in aliud tempus. 28 Πολλα, multum, sæpe. 29 Quod, quia. 30 In generum & regnum. 31 A Dardano ortum. 32 Maritum filiæ. 33 Ad aut in urbem suam. 34 Ducunt fossas ante portas: ut ex præcepto Turni *aditus urbis firment*. 35 Ad feriendum & repellendum hostem. 36 Stipites. 37 Ineundo. 38 Rauce sonans. 39 Cruoris effundendi indicium. 40 Vario cœtu, in modum coronæ circumstante.

Matronæ puerique: vocat 1 labor 2 ultimus omnes.
Nec non ad templum summasque ad Palladis arces
3 Subvehitur magnâ 4 matrum 5 regina catervâ,
6 Dona ferens: 7 juxtaque 8 comes Lavinia virgo,
Caussa mali 9 tanti, atque oculos 10 dejecta 11 decoros.
12 Succedunt matres, et templum thure vaporant;
Et mæstas alto fundunt de 13 limine voces:
14 Armipotens præses belli, 15 Tritonia virgo,
16 Frange manu telum, 17 Phrygii 18 prædonis, et 19 ipsum
20 Pronum sterne 20 solo, 21 portisque 22 effunde sub altis.
23 Cingitur ipse 24 furens certatim in prælia Turnus:
Jamque adeo 25 Rutulûm 26 thoraca indutus ahenis
Horrebat 27 squamis: 28 surasque incluserat 29 auro,
30 Tempora 31 nudus adhuc; laterique accinxerat ensem;
Fulgebatque altâ decurrens 32 aureus 33 arce:
Exsultatque animis, et spe jam 34 præcipit 35 hostem:
36 Qualis, ubi abruptis fugit 37 præsepia vinclis
Tandem liber equus, campoque potitus aperto;
Aut 38 ille in 39 pastus 40 armentaque 41 tendit equarum,
Aut assuetus aquæ perfundi flumine noto
Emicat, arrectisque fremit cervicibus alte
42 Luxurians: luduntque 43 jubæ per colla, per armos,
Obvia 44 cui, Volscorum acie comitante, Camilla
Occurrit, portisque ab equo 45 regina 46 sub ipsis
Desiluit. Quam tota 47 cohors imitata relictis

1 Extrema necessitas, quasi ille dies vitæ aut mortis, libertatis aut servitutis futurus sit arbiter. 2 Summus & maximus. 3 Sursum vehitur pilento: ut lib. 8. *castæ ducebant sacra per urbem Pilentis matres in mollibus.* 4 Matronarum. 5 Amata. 6 Palladi apta, ut peplum, adferens aut offerens 7 Prope ipsam. 8 Matri. 9 Quantum bellum afferebat. 10 Propter virginalem verecundiam. 11 Pulchros. 12 Templum intrant. 13 Templi. 14 Habens potestatem super arma & bella. 15 Pallas. 16 Irritum fac. 17 Æneæ. 18 Prædatoris, qui Turno conjugem prædari conatur. 19 Prædonem. 20 Inclinatum ad terram. 21 Nostris. 22 Evacua vires ejus. 23 Armis suis. 24 Amore Laviniæ. 27 *Quali* Rutuli utuntur. 26 Munimentum pectoris sive loricam. 27 Integumentis in modum squamarum piscium factis. 28 Crura sua. 29 Aureis ocreis. 30 *Quo* obequitans agnosceretur a suis, dum oratione eos cohortaretur. 31 Nondum habens galeam, id est, sine galea. 32 Aureis armis instructus. 33 Regiæ, qua Laviniam videre sperabat. 34 Præoccupat. 35 Præcipuum Æneam. 36 Existens talis, *qualis*, &c. Vide Macrob. Sat. l. 6. c. 3. 37 Stabulorum. 38 Equus. 39 Gregem. 40 Pascua. 41 Petit. 42 Petulanter decurrens. 43 Ejus. 44 Turno sic decurrens. 45 Volscorum. 46 Ante ipsas portas, salutatura Turnum, ut exercitus ducem 47 Turma Volscorum; nam *cohors* proprie est equitum.

Ad terram 1 defluxit equis. Tum talia 2 fatur :
Turne, 3 sui meritò si qua est fiducia 4 forti,
Audeo, et 5 Æneadûm promitto occurrere turmæ,
Solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
Me 6 sine prima manu tentare 7 pericula belli :
Tu 8 pedes ad 9 muros 10 subsiste, et mœnia 11 serva.
Turnus ad hæc, oculos 12 horrendâ in virgine fixus :
O 13 decus Italiæ, virgo, quas 14 dicere grates :
Quasve 15 referre 14 parem? sed nunc, est omnia quando
16 Iste animus 17 supra, mecum 18 partire laborem.
Æneas, ut fama 19 fidem missique reportant
Exploratores, 20 equitum levia 21 improbus arma
Præmisit, 22 quaterent campos : ipse 23 ardua montis
Per deserta jugo properans adventat ad urbem.
24 Furta paro belli convexo in tramite sylvæ,
25 Ut bivias armato obsidiam milite fauces.
Tu 26 Tyrrhenum equitem collatis excipe signis ;
Tecum 27 acer Messapus erit, turmæque Latinæ,
28 Tiburtique manus : ducis et tu 29 concipe curam.
Sic 30 ait, et 31 paribus Messapum in 32 prælia dictis
33 Hortatur, 34 sociosque duces : et pergit in hostem.
Est curvo 35 amfractu valles, 36 accommoda fraudi,
37 Armorumque dolis: 38 quam densis frontibus 39 atrum
40 Urget utrimque latus ; tenuis 41 quò semita ducit,

1 Expedite & cum arte quadam descendit ex equis. 2 Camilla. 3 Bene sperandi de se. 4 Cuicunque, sive viro, sive mulieri, id est, si unusquisque fortis fidit viribus suis. 5 Æneadarum, ad urbem ingruentium. 6 Permitte. 7 Experimenta seu præludia belli. 8 Pedester sine equo. 9 Civitatis hujus. 10 In insidiis remorare. 11 Custodi. 12 Armis terribili ac metuenda, aut veneratione colenda. 13 Ornamentum. 14 Coner dicere tibi verbis gratias. 15 Re ipsa exhibere & reddere. 16 Tuus. 17 Vincit omne genus beneficii, aut quia sine pari magna es. 18 Divide. 19 Credulitatem & certificationem. 20 Velites, id est, levis armaturæ equites. 21 Improbandus & detestabilis prædo. 22 Ut perturbarent eos, qui in campis sunt. 23 Loca inaccessa. 24 Animus est mihi eum adoriri aut insidiis excipere. 25 Postquam obsidebo exitus ab iis, qui in sylva sunt, aut introitus ingredi volentibus, in duas vias divisos. 26 Tyrrhenos equites conjunctis ducibus (Messapo & *Tyburto*) per insidias cape & adorire. 27 Strenuus bellator. 28 Exercitus *Tyburti* ducis, sc. Catillus & Coras, Tyburti fratres. 29 Simul cum illis cape ac gere. 30 *Turnus*. 31 Iis, quibus Camillam hortatus est. 32 Obeunda. 33 Admonet & animat. 34 Ejus, aut suos duces, id est, ductores aliorum. 35 In loco circumfracto, id est, angulo. 36 Idonea insidiis, quas paulo ante appellavit *furta belli*. 37 Armatorum. 38 Vallem. 39 Obscurum. 40 Coarctat. 41 Aliquà, i. e. per quam viam.

Angustæque ferunt 1 fauces 2 aditusque maligni.
3 Hanc super in 4 speculis summoque in vertice montis
Planities 5 ignota jacet, 6 tutique receptus:
Seu 7 dextrâ lævâque velis occurrere 8 pugnæ:
Sive 9 instare jugis, et grandia 10 volvere saxa.
11 Huc 12 juvenis notâ fertur regione viarum;
13 Arripuitque locum, et sylvis 14 insedit 15 iniquis.
16 Velocem 17 interea 18 superis in sedibus 19 Opim,
Unam ex 20 virginibus sociis 21 sacrâque catervâ,
22 Compellabat, et has tristis 23 Latonia voces
24 Ore dabat: Graditur bellum ad 25 crudele Camilla,
O 26 virgo, et nostris 27 nequidquam cingitur 28 armis,
29 Cara mihi ante alias. Neque enim novus iste 30 Dianæ
Venit amor; 31 subitâque animum dulcedine 32 movit.
Pulsus ob invidiam 33 regno viresque 34 superbas
35 Priverno 36 antiquâ 37 Metabus cum excederet urbe,
38 Infantem, 39 fugiens media inter prælia belli,
40 Sustulit exsilio comitem, matrisque 41 vocavit
Nomine Casmillæ, 42 mutatâ parte, Camillam.
43 Ipse, 44 sinu 45 præ se 46 portans, juga 47 longa petebat
48 Solorum nemorum: tela undique 49 sæva 50 premebant,
Et 51 circumfuso 52 volitabant milite 53 Volsci.

1 Exitus. 2 Accessus obscuri & nimis arcti. 3 Vallem. 4 Loco apto speculationi. 5 Æneæ, aut occulta. 6 Latebræ seu receptacula, quo se tuto recipere potest exercitus. 7 A dextra parte vel sinistra. 8 In pugnam. 9 Velis insistere per juga. 10 Desuper in ascendentes hostes. 11 Ad hanc vallem. 12 Turnus. 13 Occupavit. 14 Insidias acturus locum cepit. 15 Quia videre permittunt & non videri. 16 Facta digressione in consilium & colloquium Dianæ cum Nympharum suarum una, de conservanda ab interitu Camilla, describit studium & genus Camillæ. 17 Dum hæc a Turno fierent. 18 Cælo. 19 Nympham venatricem. 20 Comitibus Dianæ, Nymphis: quin & ipsa Diana Opis vocabatur. Macrob. Sat. l. 5. c. 22. 21 Et ex choro Dianæ consecrato. 22 Alloquebatur. 23 Latonæ filia Diana. 24 Eloquebatur. 25 Quia fata ipsi per id mortem minantur. 26 Opi. 27 Quippe illis peritura. 28 Sagittis. 29 Dilecta mihi plus quam aliæ. 30 Mihi. 31 Quæ cito perire posset, sed antiquus. 32 Affecit. 33 Suo. 34 Potentiorum inimicorum. 35 Volscorum oppidum, hodie *Piperno*. 36 Nobili, et quæ diu regnaverat. 37 Privernorum rex, pater Camillæ. 38 Adhuc. 39 Camillam. 40 Sursum & in humeris tulit, ut esset comes exilio suo. 41 Eam Camillam. 42 Quia ablata litera S. Al. *mutilata*. 43 Pater. 44 Suo, id est, in brachia. Ovid. de Latona Met. 6. *Hinc quoque Junonem fugisse puerpera fertur: Inque suo portasse sinu duo numina, natos.* Horat. Od. 18. l. 2. *Pellitur paternos in sinu ferens Deos, Et uxor, & vir, sordidosque natos.* 45 Ante. 46 Filiam. 47 Longe posita, remotiore. 48 Desertorum: ne in manus persequentium veniret cum filia sua. 49 Sævorum hostium, ipsum persequentium. 50 Eum. 51 Ut non esset evadendi locus. 52 Circa eum. 53 Privernates.

Ecce, 1 fugæ medio summis 2 Amasenus 3 abundans
Spumabat ripis; tantus se 4 nubibus imber
4 Ruperat. 5 Ille, 6 innare parans, infantis amore
7 Tardatur: 8 caroque oneri timet. 9 Omnia secum
10 Versanti subito vix hæc sententia 11 sedit.
12 Telum immane, manu validâ quod forte gerebat
Bellator, 13 solidum nodis et robore 14 cocto;
15 Huic 16 natam, 17 libro et sylvestri subere clausam,
18 Implicat, atque 19 habilem mediæ 20 circumligat hastæ:
21 Quam dextrâ ingenti librans, ita 22 ad æthera fatur:
Alma, tibi 23 hanc, nemorum 24 cultrix, Latonia virgo,
Ipse pater 25 famulam voveo: 26 tua prima per auras
Tela tenens supplex hostem fugit. Accipe, 27 testor,
Diva, 27 tuam, quæ nunc 28 dubiis committitur auris.
29 Dixit, et 30 adducto 31 contortum hastile lacerto
32 Immittit. 33 sonuêre 34 undæ. Rapidum super
35 amnem
36 Infelix fugit 37 in jaculo stridente Camilla.
At Metabus, magnâ propius jam urgente 38 catervâ,
Dat sese 39 fluvio, atque hastam 40 cum virgine 41 victor
42 Gramineo, 43 donum Triviæ de 42 cespite vellit.
Non 44 illum tectis 45 ullæ, non 46 mœnibus urbes
Accepêre; neque ipse 47 manus feritate dedisset:

1 Cum Metabus, existens in medio fugæ, pervenisset transiturus ad eum. 2 Volscorum fluvius. 3 Superfluens. 4 Per nubes ruptas dissolverat se, id est, descenderat. 5 Pater. 6 In Amaseno, ut salvet infantem. 7 Impeditur: quia noluit eam relinquere. 8 Filiæ quam in sinu gerebat. 9 Omnes modos se & filiam servandi. 10 Cogitanti Metabo. 11 Placuit & cordi fuit. 12 Accipit hastam valde magnam. 13 Existens integrum & durum, non cavernosum, sed firmum propter nodos. 14 Indurato ab ætate, sole, igne, fumo: *ut ramale vetus prægrandi subere coctum*: Persius de hoc ipso Virgilii opere. 15 Telo, id est, hastæ. 16 Camillam. 17 Interiori arboris cortice & ligno levi, quod facile supernatat, e sylvis rapto involutam. 18 Implicando alligat. 19 Portabilem per aquas. 20 Filiam. 21 Hastam. 22 Cælum suspiciens me precatur. 23 Filiam eam. 24 Habitatrix. 25 Tibi dico & consecro ut serviat tibi. 26 Tibi sacra, id est, illa tuis telis alligata. 27 Obtestor tibi devotam & dedititiam. 28 De quibus dubitandum est, an incolumem eam redditurae sint. 29 Metabus finiverat jam preces. 30 Ad se tracto. 31 Impulsum. 32 In auras. 33 Ex impulsu. 34 Amaseni. 35 Amasenum. 36 Misera. 37 Alligata jaculo stridenti. 38 Hostium. 39 In fluvium. 40 Ad quam Camilla erat alligata. 41 Voti compos. l. 8. *mihi victor honorem Persolves.* 42 Terra herbosa, in qua fixa erat hasta. 43 Filiam, Dianæ munere & opera incolumem. Al. quam pater Dianæ dederat. 44 Metabum. 45 Quæcunque in Italia essent. 46 Nec in civitates, nec in privatam admissus est domum. 47 Subdidisset se, consensisset recipere volentibus præ feritate sua, id est, quia feræ vitæ assuetus erat.

Pastorum et 1 solis 2 exegit montibus 3 ævum.
4 Hic natam, in dumis interque 5 horrentia 6 lustra,
7 Armentalis equæ mammis et lacte 8 ferino
9 Nutribat: teneris immulgens 10 ubera 11 labris.
Utque pedum primis 12 infans vestigia 13 plantis
14 Institerat, jaculo 15 palmas oneravit acuto:
Spiculaque ex humero 16 parvæ suspendit, et arcum.
17 Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
18 Tigridis exuviæ per dorsum a vertice 18 pendent.
Tela manu 19 jam tum tenerâ 20 puerilia 21 torsit,
Et 22 fundum 23 tereti circum caput 24 egit 23 habenâ:
25 Strymoniamque gruem, aut album dejecit 26 olorem.
Multæ 27 illam 28 frustra 29 Tyrrhena per oppida matres
Optavêre 30 nurum. Solâ contenta 31 Dianâ,
32 Æternùm 33 telorum, et virginitatis amorem
34 Intemerata colit. Vellem 35 haud correpta fuisset
Militiâ 36 tali, conata lacessere Teucros:
Cara mihi, comitumque foret nunc una mearum.
37 Verum age, quandoquidem fatis urgetur 38 acerbis,
39 Labere, Nympha, polo, finesque 40 invise Latinos,
Tristis ubi 41 infausto committitur omine pugna.
42 Hæc cape, et 43 ultricem pharetrâ deprome sagittam;
Hac quicumque 44 sacrum violârit vulnere corpus,

1 Desertis. 2 *Transegit.* 3 Vitam. 4 In solis montibus. 5 Inculta. 6 Speluncas ferarum. 7 Indomitæ, & quæ gregatim inter armenta versabatur. 8 *Equæ feræ.* 9 Nutriebat. 10 Equæ. 11 In labia Camillæ. 12 Camilla. 11 Primo ingressu. 14 Signaverat. 15 Manus ejus. 16 Cum adhuc esset parva. 17 Loco vittæ aureæ, qua virgines capillos suos alligant, & cooperimenti vestis muliebris ad talos usque demissæ. 18 Pellis tigridis devictæ pendet illi. 19 Cum adhuc esset infans. 20 Pueritiæ apta. 21 Illa. 22 Instrumentum effundendi atque jaciendi lapidem. 23 Loro, quo habetur, id est, tenetur, rotundo in longum. 24 Rotavit. 25 *Threiciam*, e *Thracia* advenam, & in Strymone fluvio versari solitam. 26 Cycnum. 27 Camillam. 28 *Quia* nubere nolebat. 29 Nobiles matronæ quæ habitant in diversis oppidis Tyrrheniæ. 30 Filiorum suorum conjugem. 31 Me & præsidio meo. 32 In æternum. Nomen est pro adverbio. 33 Venatoriorum. 34 Existens intacta & incorrupta. 35 *Quod* non implicata fuisset. 36 *Quam* Latini contra fata adversus Trojanos gerunt. 37 Epilogus constat mandatis exequendis. 38 Immaturis & inevitabilibus. 39 O Opi, leniter descende cœlo. Βασκ' ἴθι Ἶρι ταχεῖα λιποῦσ' ἐξ Οὐλύμποιο. Il. 23. 40 Scrutare. 41 *Quia* interficietur. 42 Tela. 43 Vindicatricem necis ejus. 44 Mihi dicatum.

1 Tros Italusve, mihi 2 pariter det sanguine pœnas.
3 Post ego 4 nube cavâ miserandæ corpus et arma
5 Inspoliata 6 feram 7 tumulo, 8 patriæque 9 reponam.
10 Dixit: at 11 illa leves cæli delapsa per auras
Insonuit, 12 nigro circumdata turbine corpus.
13 At 14 manus 15 interea muris Trojana propinquat,
Etruscique duces, equitumque exercitus omnis,
16 Compositi numero in turmas. Fremit 17 æquore toto
Insultans 18 sonipes, et 19 pressis 20 pugnat habenis,
21 Huc obversus et huc: tum late 22 ferreus 23 hastis
24 Horret ager, campique armis 25 sublimibus 26 ardent.
Nec non Messapus 27 contra, 28 celeresque Latini,
Et cum 29 fratre Coras, et virginis 30 ala Camillæ,
31 Adversi 32 campo apparent: hastasque 33 reductis
Protendunt longe dextris, et spicula 34 vibrant:
Adventusque virûm fremitusque 35 ardescit equorum.
Jamque 36 intra jactum teli progressus 37 uterque
38 Substiterat: subito 39 erumpunt clamore, 40 frementesque
Exhortantur equos: fundunt simul undique tela

1 Sive sit Trojanus sive Italus. 2 Pati forma. 3 Postea, quam interfecta fuerit. 4 Tecta in nube concava, quæ Deorum machina fertur a Poetis. 5 Per spoliationem non ablata. 6 Inferam in tumulum. Το γαρ γερας εϛι θανοντων. Il. 16. 7 Defendebantur cadavera ab amicis, ne spoliarentur. 8 Suæ. 9 Restituam. 10 Diana. 11 Opis. 12 Ad luctum concolori nube tecta descendit. Venus contra ad lætitiam *ætherees inter Dea candida nimbos Dona ferens aderat* lib. 8. 13 Narrat, quomodo exercitus Æneæ ad urbem advenerit, & quomodo acceptus sit a Latinis, qui jam exierant. 14 Exercitus. 15 Distributi secundum numerum debitum in turmas: turma autem constat ex 30. ut plurimum equitibus. 16 Cum Opim dimittebat Diana. 17 Campo plano. 18 Equus, a calceamentis ferreis, quibus sonum edit ingrediens. 19 Compressis; ne in hostem ruat. 20 Repugnat. 21 Modo in hanc, modo in illam partem, cum maluisset in hostem progredi. 22 Armis ferreis armatorum coopertus. 23 Extensis. 24 Terribilis est. 25 Ab altis viris gestis. 26 Resplendent. 27 Ex adversa parte. 28 Agiles & expediti in bello. Respicit militiam Romanam & equites Romuli, quos *Celeres* appellavit. 29 Catillo. 30 Equitum cornu, quod duxit Camilla. *Ala* enim proprie equitum, ut *Cornua* peditum. 31 Ex adverso stantes. 32 In. 33 Manu retrorsum ductis, ad majorem impetum. 34 Quatiuntur. 35 Fervet moræ impatiens. 36 Ut telo jacto contingere se mutuo possent. 37 Exercitus Trojanorum & Latinorum. 38 Restiterat. 39 Ex statione sua in pugnam. 40 Furentes, id est, Martio furore accensos.

Crebra 1 nivis ritu ; 2 cælumque 3 obtegitur 4 umbrâ
Continuo 5 adversis 6 Tyrrhenus et acer Aconteus
Connixi incurrunt 5 hastis , primique 7 ruinam
Dant sonitu ingenti , 8 perfractaque 9 quadrupedantum
Pectora 10 pectoribus rumpunt. 11 Excussus Aconteus ,
Fulminis in morem, aut tormento 12 ponderis acti ,
13 Præcipitat longe , et vitam dispergit in auras.
14 Extemplo 15 turbatæ 16 acies ; 17 versique Latini
18 Rejiciunt parmas , et 19 equos ad mœnia vertunt.
Troës 20 agunt : 21 princeps 22 turmas 23 inducit
24 Asylas.
Jamque propinquabant portis , 25 rursusque Latini ,
Clamorem tollunt , et mollia 26 colla reflectunt.
27 Hi fugiunt , penitusque datis referuntur habenis,
Qualis ubi 28 alterno procurrens 28 gurgite 29 pontus
30 Nunc ruit ad terras , 31 scopulosque superjacit undam
32 Spumeus, 33 extremamque 34 sinu perfundit arenam:
Nunc rapidus retro, atque æstu revoluta resorbens
Saxa fugit , littusque 35 vado labente relinquit.
Bis Tusci Rutulos egêre ad mœnia 36 versos :
Bis 37 rejecti 38 armis respectant terga tegentes.
Tertia sed postquam congressi in prælia , totasque
39 Implicuêre inter se acies , 40 legitque virum vir ;

1 Ad morem nivis ex aere decidentis. 2 Licuit ergo in umbra pugnare, quod dixit Lacon. 3 Obtegitur. 4 Telorum. 5 In hastas mutuas. 6 Videtur hic esse Orphitus , Æneæ favens , cui a se interfecto infra insultat Camilla : *Sylvis te , Tyrrhene , feras agitare putasti?* 7 Dejecti mutuo impetu. 8 Pertracta. 9 Equorum , quaternis pedibus currentium. 10 Mutuo occurrentibus. 11 Equo. 12 Pilæ ferreæ vel plumbeæ sive glandulæ a machina bellica actæ. 13 Se, id est , præcipitatur , præceps ruit. 14 Illico , ut viderunt Aconteа excussum. 15 Attonitæ sunt. 16 Latinorum. 17 In fugam. 18 Retro agunt , non abjiciunt , scuta sua levia. 19 Fugiunt Latini morte Acontei. 20 Persequuntur sic arte fugientes. 21 Principatum tenens. 22 Equitum Latinorum. 23 Immittit , contra hostes inducit. 24 Trojanus. 25 Resumptis viribus : *vel* , quia fugam ex arte & consilio simularant. Al. *versique* , sc. in persequentes. 26 Equorum. 27 Trojani , qui prius insecuti erant. 28 Alternis fluctibus , æstu reciproco fluens refluensque. 29 Mare. 30 Aliquando. 31 Jacit undam super scopulos. 32 Spumosus. 33 Profundissimam , remotissimam. 34 Curvatione & flexu undarum. 35 Labens ipse per vadum. Hypallage. 36 In fugam. 37 Repulsi. 38 Rutulorum. 39 Statario jam prælio & manu conserta. 40 Quisque sibi hostem ex adverso eligit cum quo confligeret.

Tum vero et 1 gemitus morientum, et sanguine in 2 alto
Armaque, corporaque, et permisti cæde virorum
Semianimes volvuntur equi: pugna 3 aspera surgit.
4 Orsilochus Remuli, quando 5 ipsum horrebat adire,
Hastam intorsit equo, ferrumque sub aure reliquit.
6 Quo sonipes ictu furit 7 arduus, altaque jactat
Vulneris impatiens arrecto pectore crura.
Volvitur 8 ille 9 excussus humi. 10 Catillus Iolan,
Ingentemque animis, ingentem corpore et armis
Dejicit Herminium: nudo cui vertice fulva
11 Cæsaries, nudique humeri. Nec 12 vulnera 13 terrent:
14 Tantus 15 in arma patet. Latos huic hasta per armos
Acta tremit, 16 duplicatque virum 17 transfixa dolore.
Funditur ater ubique cruor: 18 dant funera ferro
Certantes, 19 pulchramque petunt per vulnera mortem.
20 At medias inter cædes exsultat 21 Amazon,
Unum exserta latus pugnæ, 22 pharetrata Camilla:
Et 23 nunc 24 lenta manu spargens hastilia 25 denset:
Nunc validam dextrâ rapit indefessa 26 bipennem.
Aureus ex 27 humero sonat arcus, et 28 arma Dianæ.
29 Illa etiam, si quando 30 in tergum pulsa recessit,
Spicula 31 converso 32 fugientia dirigit arcu.
At 33 circum 34 lectæ 35 comites, Latinaque virgo,
Tullaque, et æratam quatiens Tarpeja securim,
36 Italides: 37 quas ipsa 38 decus sibi 39 dia Camilla
Delegit, pacisque bonas bellique ministras.

1 Auditi aut facti sunt. 2 Profundo & denso. 3 Quia neutri cedebant. 4 Thuscus ille. 5 Orsilochum formidabat invadere lancea. 6 Parem in equo Mezentii casum habes l. 10. sub finem. 7 Erecta cervice. 8 Orsilochus. 9 Ab equo. 10 Frater Coræ. 11 Erat. 12 Tela, quibus vulnera fiunt. 13 Eum. 14 Epiphonema in hominis infractum animi robur. 15 Contra tela hostilia. 16 Ingeminat dolorem a vulnere duplici quia transfixa. 17 Secundum humerum penetrans. 18 Efficiunt. 19 Honorabilem. Æn. 2. *pulchrumque mori succurrit in armis.* 20 Refert pugnam & variam stragem Camillæ. 21 Tanquam Amazon, Amazonidum more habens lævam mammam nudam, dextram vero caurerio exustam, ut expeditius tela torqueret & sagittas mitteret. Hinc *Amazon* componitur ex *a* priv. & *μαζὸς*, *mamma.* 22 Pharetris instructa. 23 Aliquando. 24 Flexibilia. 25 Multiplicat ea. 26 Securim duas pinnas habentem. 27 Ejus. 28 Sagittæ. 29 Camilla. 30 Retrorsum. 31 In hostem. 32 Cum ea; *vel*, ipsa fugiens. Parthorum more, *qui mittunt post terga sagittas.* 33 Camillam. 35 Delectæ ad hoc munus, sc. *erant.* 35 Camillæ. 36 In Italia ortæ fœminæ. 37 Italidas. 38 Ad decus, ad ornamentum. 39 Generosa. Al. *dura.*

1 Quales 2 Trheïciæ, cum flumina 3 Thermodontis
Pulsant, et pictis bellantur Amazones armis:
Seu circum 4 Hippolyten, seu cum se 5 Martia 6 curru
Penthesilea 7 refert, magnoque ululante tumultu
Feminea exsultant 8 lunatis agmina peltis.
9 Quem telo primum, quem postremum 10 aspera virgo
Dejicis? aut quot humi morientia corpora fundis?
Eumenium 11 Clytio 12 primum patre: cujus 13 apertum
14 Adversi longâ transverberat 15 abiete pectus.
Sanguinis 16 ille 17 vomens rivos cadit, atque cruentam
18 Mandit humum, moriensque suo se in 19 vulnere versat.
20 Tum Lirim, Pagasumque 21 super: quorum 22 alter 23 habenas
24 Suffosso revolutus equo dum colligit, 25 alter
Dum 26 subit, ac dextram 27 labenti 28 tendit 29 inermem,
Præcipites pariterque ruunt. His 30 addit Amastrum
31 Hippotaden: 32 sequiturque incumbens eminus hastâ
Tereaque, Harpalycumque, et Demophoonta, Chrominque:
Quotque emissa manu contorsit spicula virgo,
Tot Phrygii cecidêre viri. Procul 33 Ornytus armis
34 Ignotis, et equo 35 venator 36 Iapyge fertur:
37 Cui 38 pellis latos humeros erepta juvenco
39 Pugnatori operit: 40 caput ingens oris 41 hiatus,
Et 42 malæ texêre lupi cum dentibus albis;

1 Existentes tales, *quales* &c. 2 In Thracia olim residentes. 3 Fluminis Thraciæ, hodie *Pormon*. 4 Hippolyte & Penthesilea sorores erant, reginæ Amazonum: illa Theseo, ex quo Hippolytum peperit; hæc bello Trojano nobilitata. 5 Bellatrix, bellicosa. 6 De quo pugnaverat. 7 E pugna. 8 Cetris seu brevibus scutis in formam lunæ incisis, aut lunam semiplenam referentibus. 9 Ενθα τινα πρωτον, τινα δ' υςατον εξεναριξεν: Hector. 5. Il. Homeri. 10 Acris & strenua Camilla. 11 Cui Clytius erat pater. 12 Illa dejicit. 13 Nudatum 14 Ex adverso stantis. 15 Hasta abiegna. 16 Eumenius. 17 Æn. 9. *Purpuream* vomit *ille animam*: & l. 9. d. Euryalo moriente: *Volvitur ille*, vomens *calidum de pectore flumen*. 18 Mordicus oppetit. Sic supra: *Humum semel ore momordit*. 19 Sanguine. 20 Deinde dejicit. 21 Eumenium. 22 Prior Liris. 23 Equi. 24 Transfosso. 25 Posterior Pagasus. 26 Succurrit, & se ad sustentationem ruentis inclinat. 27 Liri. 28 Extendit, porrigit. 29 Parum efficacem, nihil proficientem. 30 Camilla. 31 Hippotæ filium. 32 Persequitur. 33 Tyrrhenus ille. 34 Novis, insuetis, quæ mox numerantur: pro lorica tergus taurinum, pro galea lupi caput, pro hasta sparus. 35 Quo venari solitus erat. 36 Apulo. Apulia *Japygia* dicta fuit. 37 Orphito. 38 Lorica ex corio juvenci conserta. 39 Bellatori. 40 Et cui. 41 Rictus. 42 Maxillæ.

1 Agrestisque manus armat 1 sparus. 2 Ipse 3 catervis
4 Vertitur in mediis, et toto vertice 5 supra est.
Hunc illa 6 exceptum (7 neque enim labor agmine verso)
Trajicit, et super hæc inimico pectore fatur:
8 Sylvis te, 9 Tyrrhene, feras agitare putasti?
Advenit qui vestra dies 10 muliebribus armis
Verba redarguerit. 11 Nomen tamen 11 haud leve 12 patrum
13 Manibus hoc referes, telo 14 cecidisse Camillæ.
15 Protinus Orsilochum, et Buten, duo maxima Teucrûm
Corpora: sed Buten 16 adversum cuspide 17 fixit
Loricam galeamque inter, qua colla 18 sedentis
Lucent, et lævo dependet 19 parma lacerto.
20 Orsilochum 21 fugiens, magnumque agitata per 22 orbem
23 Eludit 24 gyro interior, 25 sequiturque sequentem.
Tum validam perque arma 26 viro perque ossa securim,
Altior exsurgens, oranti et multa precanti
27 Congeminat: vulnus 28 calido rigat ora cerebro.
Incidit 29 huic subitoque adspectu territus 30 hæsit,
31 Apenninicolæ bellator filius Auni,
32 Haud Ligurum extremus, 33 dum 34 fallere fata sinebant.

1 Et cui telum rusticum &c. 2 Pugnator Orphitus. 3 Suis aut Rutulorum. 4 Agit. 5 Omnes, id est, eminet. 6 Fraude cirumventum, cum in se irrueret. 7 Quod illi non difficile erat, toto agmine in fugam converso unaque Orphito. 8 An utique putabas tibi venatori rem esse cum feris? est cum viris, imo cum fœmina: eaque, cujus manu cecidisse tibi laudi erit, & apud inferos solatio. 9 Orphite. 10 A virgine tractatis. 11 Laudem gravem & magni momenti. 12 Majorum tuorum. 13 Ad manes. 14 Quod occisus sis telo meo, cujus nomen tam inclytum est. 15 Statim, post Orphiti necem. Prosequitur reliquam Camillæ pugnam, & quam fecerit stragem. 15 Ex adverso stantem. 17 Transfigit Camilla. Al. *figit*. 18 Sessoris, equitis. 19 Scutum. 20 Et fixit. 21 Cum fugam simularet. 22 Circuitum. 23 Eum. 24 Breviori sc. circulo seu revolutione & recursu & ad centrum tendente: revertendi sc. animo, illumque ex compendio adoriendi. 25 Quod necesse est in circulo redeuntibus: quia uterque alternus sequebatur. Unde Ovid. *Volvitur Ixion, & se sequiturque fugitque.* 26 Orsilocho figit. 27 Multiplicat. 28 Recenter effuso. 29 In hanc virginem. 30 Restitit. 31 Apenninum montem incolentis. Liguria majore ex parte Apennino monti subjacet. 32 Bellator non vilissimus, sed inter primos Ligurum. 33 Donec. 34 Uti fallaciis in bello.

1 Isque, ubi se nullo jam cursu evadere 2 pugnæ
Posse, neque 3 instantem 4 reginam avertere cernit,
5 Consilio versare dolos ingressus et astu,
Incipit hæc: Quid 6 tam egregium, si femina forti
Fidis 7 equo? dimitte 8 fugam, et te cominus 9 æquo
Mecum crede solo, pugnæque accinge 10 pedestri:
Jam nosces, 11 ventosa 12 ferat cui gloria 13 laudem.
14 Dixit: at 15 illa 16 furens, acrique accensa dolore,
Tradit equum 17 comiti, paribusque 18 resistit in armis,
Ense 19 pedes nudo 20 puràque interrita parmâ.
At 21 juvenis, 22 vicisse dolo ratus, avolat ipse,
(Haud 23 mora) 24 conversisque 25 fugax aufertur habenis
26 Quadrupedemque citum 27 ferratì calce fatigat.
28 Vane Ligur, frustraque animis elate 29 superbis,
Nequidquam 30 patrias tentasti 31 lubricus artes:
Nec fraus te 32 incolumem fallaci perfert 33 Auno.
Hæc fatur virgo, et 34 pernicibus 35 ignea plantis
Transit equum cursu, frenisque 36 adversa prehensis
37 Congreditur, pœnasque 38 inimico ex sanguine sumit:
39 Quam facile accipiter saxo 40 sacer ales ab alto

1 Aunus, filius Auni. 2 Ut 10. Æn. *tempus desistere* pugnæ. Al. *pugnam*, vel *puens*. 3 Insequentem eum. 4 Camillam. 5 Conatus tractare dolos providentia & calliditate. 6 Esse putans tam excellens facinus. 7 Quo avehi posse speras. 8 Equum fugæ præsidium & spem. 9 Comitte te terræ æqualiter utrique ad certamen congruæ. 10 Quæ fit a peditibus. 11 Vana, inanis more venti. 12 Afferat. 13 Id est, cedat in laudem. Al. *fraudem*, id est, damnum, perniciem 14 Aunus. 15 Camilla. 16 Ira. 17 Suæ. 18 Astat congredi parata. Al. *restitit*. 19 Pedestris 20 Sola sine alio munimento, *vel*, nondum depicta aliquo insigni. Jam enim primum in bella descenderat Camilla, nec dum specimen aliquod virtutis ediderat, quo parma insigniri mereretur. 21 Aunus. 22 Evasissê illam, se votum obtinuisse. 23 Fit. 24 Ad nutum, id est, facta plena potestate. 25 Ut fugax vel fugiens. 26 quum celerem. 27 Ferreo calcari munita. 28 Inanis, mentiens in factis & verbis. Nam Ligures, qui Apenninum tenuerunt, latrones, insidiosi, fallaces, mendaces fuerunt. 29 Quod sic viceris per fraudem evadens. 30 Patris tui, id est, fraudulentas. 31 Fallax, & ut anguilla lubrica elabi sperans, mobilis. 32 Salvum. 33 Patri. 34 Velocibus. 35 Citato cursu & quasi igneo levis, ipsum equitem antevertit: de Camillæ pernicitate dictum 7. lib. sub finem. *Illa vel intactæ segetis per summa volaret, &c.* 36 Ex adverso veniens & opposita equo, quem præverterat. 37 Cum Auno. 38 Auni sc. 39 Tam facile, *quam*, &c Comparatione victoriæ celeritatem amplificat. 40 Marti consecratus, ut Aquila Jovi, Columba Veneri, Pavo Junoni. Huic avi nativum odium, & internecinum bellum est cum aquila. Ovid. 1. Trist. el. 1. *Terretur minimo pennæ stridore columba, Unguibus, accipiter, saucia facta tuis.*

Consequitur pennis 1 sublimem in nube columbam,
Comprensamque 2 tenet, 3 pedibusque eviscerat uncis:
Tum cruor, et vulsæ labuntur ab 4 æthere plumæ.
At 5 non 6 hæc 5 nullis 7 hominum sator atque Deorum
Observans oculis summo sedet altus Olympo.
8 Tyrrhenum genitor Tarchontem in prælia sæva
9 Suscitat, et stimulis 10 haud mollibus 11 injicit iras.
Ergo inter cædes, 12 cedentiaque 13 agmina, Tarchon
Fertur equo, variisque instigat 14 vocibus 15 alas,
16 Nomine quemque 17 vocans: 18 reficitque in prælia 19 pulsos:
20 Quis metus, ô 21 nunquam dolituri, ô semper 22 inertes
Tyrrheni, quæ tanta 23 animis ignavia venit?
24 Femina 25 palantes agit, atque 26 hæc agmina 27 vertit?
28 Quo ferrum? quidve hæc geritis tela 29 irrita dextris?
At non in 30 Venerem segnes, 31 nocturnaque bella,
Aut, ubi curva 32 choros indixit tibia Bacchi,
33 Exspectare dapes, et 34 plenæ pocula mensæ.
35 Hic amor, 36 hoc studium; 37 dum 38 sacra 39 secundus haruspex
Nuntiet, ac 40 lucos 41 vocet hostia pinguis in altos.
Hæc 42 effatus, equum in 43 medios, moriturus et 44 ipse,

1 In sublimi volantem. 2 Columbam 3 Unguibus eam visceribus spoliat. 4 Ubi columbam deprehendit & evisceravit. 5 Non negligentibus, sed diligentibus & certis. 6 Quæ Camilla gesserat. 7 Jupiter. 8 Tyrrhenorum ducem. 9 Occulta inspiratione. 10 Duris & acribus. 11 Al. *incitat iras*, id est, indignationem & ulciscendi animum. 12 Terga dantia, id est, inter occisos & fugientes. 13 Peditum. 14 Cohorrationibus. 15 Equitum. 16 Proprio. 17 Compellans. 18 Instaurat. 19 Prius. 20 Qualis, vel quantus. 21 Stupidi, dolorem non sentientes, semper toleratori tantam stragem tantumque dedecus. 22 Ignavi, sine arte. 23 Vestris. 24 Una. 25 Vos oberrantes, ut stolida pecora, fugat? A turpi. 26 Tanta. 27 In fugam. 28 Ad quem usum geritis gladium? 29 Inutilia vobis, cum fugiatis omnes unam fœminam. 30 Amores, id est, non soletis sic fœminas fugere, rem Veneream cum eis habituri, ut nunc unam fugitis. 31 Quæ cum puellis geruntur in cubiculis. 32 Bacchantium. 33 Observare. 34 Qualia solent propinari in cœna opipara & plena. 35 In hac re est vobis amor. 36 Hæc disciplina, hæc militia vestra est. 37 Donec. 38 Secunda. 39 Secunda & prospera nuntiaturus. 40 Ubi sacris diebus epulabantur postea Romani. 41 Vos. 42 Tarchon. 43 Hostes. 44 Eo consilio, ut mortis discrimina adiret.

Concitat, et Venulo adversum se 1 turbidus 2 infert 3
Direptumque ab equo dextrâ complectitur hostem;
Et gremium ante suum multâ vi concitus 3 aufert.
4 Tollitur in cœlum clamor, cunctique Latini
Convertêre oculos: volat 5 igneus æquore Tarchon,
Arma 6 virumque ferens; tum summâ 7 ipsius ab hastâ
Defringit ferrum, et partes 8 rimatur 9 apertas,
Qua vulnus 10 lethale ferat. Contra 11 ille repugnans
12 Sustinet a 13 jugulo 14 dextram, et vim viribus 15 exit.
Utque volans alte 16 raptum cum fulva draconem
Fert aquila, 17 implicuitque pedes, atque unguibus hæsit:
18 Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
Arrectisque 19 horret 20 squamis, et sibilat ore,
21 Arduus insurgens: 22 illa 23 haud minus 24 urget obunco
25 Luctantem rostro, simul æthera verberat alis:
Haud aliter prædam 26 Tiburtum ex 27 agmine Tarchon
Portat 28 ovans; 29 ducis exemplum eventumque secuti
30 Mæonidæ 31 incurrunt. Tum 32 fatis debitus Aruns
Velocem jaculo, et multâ 33 prior 34 arte Camillam
Circuit, et 35 quæ sit 36 fortuna 37 facillima tentat.
38 Qua se cumque furens 39 medio tulit 39 agmine virgo,
Hac Aruns 40 subit, et tacitus 41 vestigia 42 lustrat:

1 Commoto animo, vel terribilis. 2 Al. *offert.* 3 Ipsum. 4 A Tyrrhenis. Hoc est, quod alibi dixit: *It clamor cælo.* 5 Cursu citatus celeri: ut modo de Camilla 6 Venulum. 7 Venuli. 8 Diffidens scrutatur. 9 Nudatas. 10 Mortiferum. 11 Venulus obluctans, ne occidatur. 12 Seorsum tenet. 13 Suo. 14 Tarchontis. 15 Evitat, aut etiam evitare laborat: sic de Entello l. 5. *Corpore tela modo atque oculis vigilantibus* exit. 16 A se. Virgilius hic Homero inferior. Macrob. l. 5. c. 13 Saturn. 17 In draconem. 18 Vulneratus ab unguibus. 19 Fit asper ac rigidus. 20 Ejus. 21 Desuper. 22 Aquila. 23 Imo plus. 24 Serpentem. 25 Ut evadat. 26 Tyburtinorum. 27 Toto. 28 Exultans. 29 Tarchontis ductum, & virtutem & felicitatem. 30 Tyrrheni, Tarchontis socii, ex Mæonia, id est, Lydia oriundi. lib. 8. Mæoniæ *delecta juventus.* 31 Impetum faciant. 32 Destinatus fataliter ad mortem. Fatale enim erat, ex mandato Dianæ, ut supra, mori illum, quisquis Camillam interficeret. 33 Peritior. 34 Fraude & quasi ex insidiis: non ausus congredi. 35 Quæ offeratur occasio, qua citius & tutius eam intercipere posset. 36 Adoriendi Camillam. 37 Maxime opportuna. 38 Quacunque via. 39 Per medium agmen. 40 Clam & successive subsequitur. 41 Ejus. 42 Observat.

Qua victrix redit 1 illa, pedemque ex hoste reportat,
Hac 2 juvenis 3 furtim celeres detorquet 4 habenas.
Hos 5 aditus, jamque hos aditus, omnemque 6 pererrat
Undique 7 circuitum; et 8 certam quatit 9 improbus
10 hastam.
11 Forte sacer 12 Cybele Chloreus, olimque sacerdos,
Insignis longe Phrygiis fulgebat in armis,
13 Spumantemque agitabat equum, 14 quem pellis ahenis
15 In plumam squamis, 16 auro conserta, 17 tegebat.
18 Ipse, 19 peregrinâ ferrugine 20 clarus et ostro,
Spicula torquebat Lycio 21 Gortynia 22 cornu:
Aureus ex humeris sonat arcus, et aurea vati
23 Cassida: tum 24 croceam chlamydemque 25 sinusque
26 crepantes
25 Carbaseos fulvo in nodum collegerat auro,
27 Pictus acu tunicas et 28 barbara 29 tegmina crurum.
30 Hunc virgo, sive ut 31 templis præfigeret arma
Troïa, 32 captivo sive ut se ferret 32 in auro
Venatrix, 33 unum ex omni certamine pugnæ
34 Cæca sequebatur; totumque 35 incauta per agmen
36 Femineo prædæ et spoliorum ardebat amore.
Telum ex insidiis 37 cum tandem, 38 tempore capto

1 Camillà. 2 Arons. 3 Clam. 4 Quibus celeriter utebatur. 5 Accessus ad Camillam. 6 More errantium circumvagatur. 7 Quem Camilla fecerat. 8 Inevitabilem. 9 Improbandus: quia nimium avidus & insidiosus. 10 Quam missurus est in Camillam. 11 Cùm Camilla occurreret. In hac parte describit necem Camillæ ab Arunte illatam, dum ardentior atque incautior Chlorea sacerdotem Cybeles insequitur. 12 Consecratus Cybele. Al. *Cybelo*, nempe ut mons pro numine, quod ibi colitur, ponatur. 13 Animosum. 14 Equum. 15 In morem plumarum, ut, *Excisum Euboicæ latus ingens rupis in antrum.* i. e. in antri similitudinem. 16 Squamis aureis constructa. 17 Id est, habebat pro cooperimento tegmen ex pelle, cui insertæ erant squamæ æreæ, & aureæ in morem plumarum ac squamarum piscium se mutuo tegentes. 18 Chloreus eques erat. 19 Hispana ferrugine & ostro. propriè: utroque claruit enim Hispania ferro & cocco, ut & velleribus nativi ferruginei coloris, lib. 9. *ferrugine clarus Ibera.* 20 Insignis. 21 Cretensia: *Cortyna* enim urbs Cretæ, sagittandi arte nobilis. 22 Arcu. 23 Cassis aut galea. 24 Crocei coloris. 25 Laxas vestes per sinum diffluentes ex carbaso factas. 26 Quia auro rigebant. 27 Indutus tunicam Phrygia pictam arte & acu. 28 Externa. 29 Ut ocreas, vel braccas. 30 Chlorea sacerdotem. 31 Templo Dianæ. A causa finali. 32 In vestibus ac armis aureis ab hoste detractis. 33 Solum inter omnes in pugna certantes. 34 Cupidine potiundi horum spoliorum. 35 Al. *incensa*. 36 Vehementi. 37 Al. *cui*, id est, Camillæ morauti. 38 Opportunitate capta.

Concitat, et superos Aruns sic voce precatur:
1 Summe Deûm, sancti custos 2 Soractis Apollo,
Quem 3 primi colimus, cui 4 pineus ardor acervo
Pascitur; et 5 medium freti pietate per ignem
Cultores multâ premimus vestigia 6 prunâ;
Da, Pater, hoc nostris aboleri 7 dedecus 8 armis,
Omnipotens. Non exuvias, 9 pulsæve tropæum
Virginis, aut spolia ulla peto. Mihi 10 cetera laudem
Facta 11 ferent. Hæc dira meo 12 dum vulnere 13 pestis
Pulsa cadat, patrias 14 remeabo inglorius urbes.
15 Audiit, et 16 voti Phœbus succedere 16 partem
17 Mente dedit: 18 partem volucres dispersit in auras.
16 Sterneret ut subitâ turbatam morte Camillam,
17 Annuit oranti: 18 reducem ut 19 patria alta 20 videret,
Non 21 dedit; inque 22 notos 23 vocem vertêre procellæ.
Ergo, ut missa 24 manu sonitum dedit hasta per auras,
Convertêre 25 animos 26 acres, oculosque 27 tulere
Cuncti ad 28 reginam Volsci. Nihil ipsa neque auræ,
Nec sonitus 29 memor, aut venientis ab æthere teli;
Hasta sub 30 exsertam donec perlata 31 papillam
32 Hæsit, 33 virgineumque alte bibit acta cruorem.
34 Concurrunt trepidæ 35 comites, 36 dominamque ruentem
Suscipiunt. Fugit ante omnes 37 exterritus Aruns,
38 Lætitiâ mistoque metu: nec jam amplius hastæ

1 Duo precatur, ut Camillam sternat, & in patriam redeat. 2 Montis Hirpinorum. 3 Præcipui. 4 Pyra e prunis pineis acervatim aggeritur, id est, qui tibi ingentem pyram exstruimus. 5 Nos cultores tui incedimus illæsi per medium ignem super prunas. 6 Carbone. 7 Quod a virgine superamur tot viri. 8 Hoc telo. 9 Occisæ. 10 Quæ posthac facturus sum. 11 Afferent. 12 Dummodo. 13 Camilla, ut pestis multos interimens. 14 Repetam sine gloria Soracte. 15 Preces Aruntis. 16 Τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν. Il. 16. Annuit sc. de occidenda Camilla, abnuit de redeundo in patriam. 17 Secundum mentem & voluntatem ejus. 18 Voti partem irritam fecit, ventis itaque dedit, negavit sc. reditum in patriam. 19 Assensus est Arunti. 20 Aruntem. 21 Concessit. 22 Ventos. 23 Preces. 24 Aruntis. 25 Ad stridorem hastæ. 26 Al. *acies* sc. Volscorum. 27 Direxerunt. 28 Camillam. 29 Fuit. 30 Abscissam more Amazonum, erga sinistram, ut sit habilis sagittationi: vide supra hoc l. 31 Mammillæ partem, quæ lactantibus immittitur. 32 Infixa est. 33 Et tincta est cruore Camillæ virginis. Pathos a sexu. 34 Refert fugam Aruntis, & ultima verba morientis Camillæ. 35 Latina, Acca, & reliquæ. 36 Reginam Camillam. 37 Tanto facinore. 38 Habens lætitiam admistam metui: quia lætus erat de morte, sed metuebat ultionem.

Credere, nec telis occurrere 1 virginis audet.
At velut 2 ille, prius quam tela inimica sequantur,
Continuo in monte sese 3 avius abdidit altos,
Occiso pastore, 4 lupus, magnove juvenco,
Conscius audacis facti, caudamque 5 remulcens
6 Subjecit 7 pavitantem utero, sylvasque petivit;
Haud secus ex oculis se 8 turbidus abstulit Aruns:
9 Contentusque fugâ mediis se immiscuit armis.
10 Illa manu moriens telum 11 trahit: ossa sed inter
Ferreus ad costas 12 alto stat vulnere 13 mucro.
Labitur exsanguis: labuntur 14 frigida letho
Lumina. Purpureus 15 quondam color 16 ora reliquit.
Tum sic exspirans Accam, ex 17 æqualibus unam,
Alloquitur: fida ante alias quæ sola Camillæ,
Quicum 18 partiri curas; atque hæc ita fatur:
18 Hactenus, Acca soror, 20 potui: nunc vulnus acerbum
21 Conficit, et 22 tenebris nigrescunt omnia 23 circum.
Effuge, et hæc 24 Turno mandata 25 novissima perfer:
Succedat 26 pugnæ, Trojanosque 27 arceat urbe.
Jamque vale. Simul his dictis linquebat 28 habenas,
Ad terram non 29 sponte fluens. Tum frigida toto
Paullatim 30 exsolvit se corpore, 31 lentaque colla,
Et 32 captum letho posuit caput, arma relinquens:
33 Vitaque cum gemitu fugit 34 indignata sub umbras.

1 Camillæ, lethaliter vulneratæ. 2 Sævissimus. 3 Existens, sine via, id est, nullam viam tenens, sed, qua datur, fugiens. 4 Aruntem lupo comparat. 5 Demittens & super alvum retrahens. 6 Eam. 7 Ipse pavitans. 8 Turbatus metu & lætitia. 9 Non attendens ad protectionem sui, sed soli fugæ intentus. 10 Camilla. 11 Extrahit. 12 Profundo. 13 Acumen hastæ. 14 Oculi morientes. 15 Dum vivens, valensque esset. Pathos ab ætate & forma. 16 Ejus. 17 Coævis & sodalibus. 18 Solebat partiri, partiebatur, communicabat. 19 Ad hanc usque ætatem. 20 Bello potens fui. 21 Interficit. Proprie hoc verbum convenit gladiatoribus iis, qui gravissimis vulneribus se mutuo dilaniant. Vide quæ nos ad Sal. p. 145. 22 Caligine mortis. 23 Me. 24 Ad Turnum. Sui secura, de publico sollicita, ad Turnum mittit mandata. 25 Ultima. 26 Ad pugnam. 27 Depellat Laurolavinio. 28 Equi. 29 Ultro, sicut prius, cum Turno obviam veniret. 30 Animam exhalat. 31 Flexibilia, vigore defecta: *inque humeros cervix collapsa recumbit*, l. 9. Pathos ab habitu. 32 Interceptum morte inclinavit. 33 Anima, qua vivebat. Hoc etiam versu librum duodecimum clausit 34 Quod ante diem cogebatur exire.

Tum vero immensus 1 surgens 2 ferit aurea 3 clamor
Sidera: dejectâ 4 crudescit pugna Camillâ:
5 Incurrunt 6 densi simul omnis copia Teucrûm,
Tyrrhenûmque duces, 7 Evandrique Arcades alæ.
8 At 9 Triviæ custos 10 jamdudum in montibus 11 Opis
12 Alta sedet summis, spectatque interrita pugnas:
Utque procul medio juvenum in clamore furentum
Prospexit 13 tristi 14 multatam morte Camillam;
Ingemuitque, deditque has imo pectore voces:
Heu! nimiùm, virgo, nimiùm crudele luisti
Supplicium, Teucros conata 15 lacessere bello!
Nec tibi 16 desertæ in dumis coluisse Dianam,
Profuit, aut 17 nostras humero gessisse pharetras:
Non tamen 18 indecorem tua te 19 regina reliquit
Extremâ jam in morte: neque hoc 20 sine nomine lethum
Per gentes 21 erit, 22 aut famam patieris inultæ.
Nam quicumque tuum 23 violavit vulnere corpus,
Morte luet 24 meritâ. Fuit ingens 25 monte sub alto
Regis 26 Dercenni terreno ex aggere 27 bustum
Antiqui 28 Laurentis, 29 opacâque ilice tectum:
30 Hic Dea se primum 31 rapido pulcherrima 31 nisu
Sistit, et Aruntem tumulo speculatur ab alto.
Ut 32 vidit fulgentem armis, ac 33 vana tumentem;
Cur, inquit, 34 diversus abis? huc dirige gressum,
Huc periture veni: capias ut 35 digna 36 Camillæ

1 Oriens. 2 Extenditur usque ad sidera. 3 Trojanorum exultantium ob interfectam Camillam. 4 Crudelior fit cæde multorum. 5 In Volscos & cæteros hostes. 6 Stipati & agminatim irruentes. 7 Et milites leves, quos Evander Arcas cum Pallante filio suo miserat. 8 Redit ad narrationem necis Aruntis ab Opi interfecti sagittis Dianæ. 9 Ministra Dianæ, cui ultio Camillæ mandata. Macrob. l. 5. c. 6. 10 Ab eo tempore, quo a Diana demissa erat. 11 Sic dicta quod ejus auxilio vita humana adjuvetur. 12 Ut melius prospiceret. 13 Quia insidiosa. 14 afflictam. 15 Provocare. 16 In sylvis degenti, solitariæ. 17 Venatorias. 18 Sine decore. 19 Dianæ. 20 Ignobile, imo gloriosum. 21 Divulgabitur. 22 Id est, ultio fiet de te. 23 Vulneravit. 24 Indecora, qualem meruit: quia insepultus relinquetur. 25 Aut enim sub montibus, aut domibus veteres sepeliebantur. 26 Regis forte antiqui Aborigenum, vel urbis Laurentis: cui certe deest lux historiæ. 27 Sepulcrum, continens cineres corporis combusti. 28 Soli. 29 Ramosa & umbrosa. 30 Sub hac ilice. 31 Conatu celeri. 32 Illum. 33 Vano Camillæ a se interemptæ honore tumidum. 34 A nobis. 35 Te. 36 Pro Camillæ morte.

Præmia. 1 Tune 2 etiam telis moriêre Dianæ ?
3 Dixit, et auratâ volucrem 4 Threïssa sagittam
Depromsit pharetrâ, 5 cornuque 6 infensa tetendit,
Et 7 duxit 8 longe, donec curvata 9 coïrent
Inter se 10 capita, et manibus jam tangeret 11 æquis,
Lævâ aciem 12 ferri, dextrâ 13 nervoque papillam.
Extemplo teli stridorem aurasque sonantes
Audiit unà Aruns, hæsitque in corpore ferrum.
14 Illum exspirantem socii atque 15 extrema gementem
16 Obliti ignoto camporum in pulvere 17 linquunt :
Opis ad 18 ætherium 19 pennis aufertur Olympum.
Prima fugit, dominâ amissâ, 20 levis ala Camillæ :
21 Turbati fugiunt Rutuli : 22 fugit 23 acer Atinas :
24 Disjectique duces, 25 desolatique manipli
Tuta petunt, et equis 26 aversi ad 27 mœnia tendunt.
Nec quisquam instantes Teucros, lethumque ferentes
Sustentare valet telis, aut 28 sistere contra :
Sed 29 laxos referunt humeris 30 languentibus arcus :
31 Quadrupedumque 32 putrem cursu quatit ungula campum.
Volvitur ad muros caligine turbidus atrâ
Pulvis ; et e 33 speculis percussæ pectora matres
Femineum 34 clamorem ad cæli sidera tollunt.
Qui cursu 35 portas primi irrupêre patentes,
Hos inimica super 36 misto premit agmine 37 turba :

1 Usque adeo gloriosæ mortis te furiavit ambitio, ut Dianæ telis perire cuperes, violata cæsaque ipsius ministra. 2 Respicit ad Niobes sobolem, quæ telis Dianæ confixa periit. 3 Opis. 4 Tanquam Threissa venatrix sagittandi arte nobilis. 5 Arcum. 6 Arunti. 7 Sinuavit. 8 A chorda. 9 In circuli formam. 10 Arcus extremitates. 11 Æqualiter extensis. 12 Sagittæ sc. cujus ferrum pervenerat ad sinistram, qua arcum tenebat. 13 Chorda ex nervo facta. 14 Aruntem efflantem animam. 15 Mala mortis. 16 Diana id procurante. 17 Eum. 18 Cælestem, unde demissa erat, dicente Diana : *Labere Nympha polo.* 19 Alis assumptis. 20 Agilis & inconstans. 21 Consternati. 22 Tamen. 23 Quamvis strenuus. 24 A statione sua. 25 Signiferi relicti sine consolatione. 26 A facie hostium. 27 Urbis. 28 Firmare gressum contra irruentes Teucros. 29 Solutos, non amplius tensos. 30 Laxis & lassis, languente animo. 31 Equorum. Sic lib. 8. *Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.* 32 Resolutum in pulverem. 33 Unde speculabantur accursum & fugam suorum. 34 Ejulatum. 35 Pathos a loco ; ut annotavit Macrob. Sat. lib. 4. cap. 3. 36 Confuso. 37 Hostium persequentium.

Nec miseram effugiunt mortem sed 1 limine in ipso ,
Mœnibus in patriis , atque inter 2 tuta domorum ,
Confixi 3 exspirant animas. Pars claudere portas :
Nec sociis aperire viam , nec mœnibus audent
Accipere 4 orantes : 5 oriturque miserrima cædes
Defendentum armis 6 aditus , inque 7 arma 8 ruentum.
Exclusi ante oculos lacrimantumque ora parentum
9 Pars in 10 præcipites 11 fossas , urgente 12 ruinâ ,
Volvitur : 13 immissis pars 14 cæca et concita frenis
15 Arietat in portas , et 16 duros obice postes.
Ipsæ de muris summo certamine matres ,
(17 Monstrat amor verus patriæ) ut vidère 18 Camillam,
Tela manu 19 trepidæ jaciunt , 20 ac robore duro
Stipitibus ferrum sudibusque imitantur obustis
21 Præcipites , 22 primæque mori pro mœnibus ardent.
Interea Turnum in 23 sylvis sævissimus implet
24 Nuntius , et 25 juveni ingentem 26 fert 27 Acca tumultum :
Deletas Volscorum acies , 28 cecidisse Camillam :
29 Ingruere infensos hostes , et Marte 30 secundo
31 Omnia corripuisse : 32 metum jam ad mœnia ferri.
33 Ille 34 furens (nam 35 sæva Jovis 36 sic 35 numina poscunt)

1 Urbis. 2 Tecta. 3 Efflant. 4 Socios. 5 Surgit & fit. 6 Urbis. 7 Quæ tenebant contra hostem. 8 Cadentium. 9 Exclusorum. 10 Declives , in quas quis potest præcipitari. 11 Vallorum aut mœnium. 12 Irruptione irruentium , multitudine cadentium. 13 Equis. 14 Improvida & festina. 15 More arietis , bellici instrumenti , irruit sive insultum facit in portas clausas. Sic Plaut. in Truc. *Quis tam proterve nostras ædes* arietat? 16 Propter obicem dure obstantes. 17 Indicat ita faciendum esse. 18 Mortuam. 19 *Vel* , natura sua , *vel* , festinæ. 20 Pro ferro utuntur palis , & sudibus præustis & igne obduratis. 21 Præcipitanter in mortem ruentes. 22 Etiam prius quam viri. 23 Ubi insidias struebat. 24 Res nuntiata , aut nuncians. 25 Turno. 26 Refert. 27 Ex mandato Camillæ morientis : supra. 28 Occisam esse. 29 Impetum facere : ut , Ingruit *Æneas armis*. 30 Favente. 31 Loca. 32 Timeri jam etiam urbi , periculum jam ipsi urbi imminere. 33 Turnus. 34 Dolore amens. 35 Fatum inevitabile , irrevocabile. 36 Ut furore percitus , ulcisceretur Camillæ mortem , & omissa intercipiendi ex insidiis Æneæ opportunitate , laborantibus suis succurreret , neque adventum ejus exspectare posset.

Deserit obsessos colles, nemora 1 aspera linquit.
Vix e conspectu exierat, campumque tenebat,
Cum pater Æneas, saltus 2 ingressus 3 apertos,
4 Exsuperatque 5 jugum, sylvâque 6 evadit 7 opacâ.
Sic ambo ad muros 8 rapidi totoque feruntur
Agmine; nec longis inter se passibus 9 absunt:
Ac simul Æneas 10 fumantes pulvere campos
Prospexit longe, 11 Laurentiaque agmina vidit;
Et 12 sævum Ænean agnovit Turnus in armis,
Adventumque 13 pedum 14 flatusque audivit equorum:
Continuòque 15 ineant pugnas, et prælia tentent,
Ni 16 roseus fessos jam 17 gurgite 16 Phœbus 17 Hibero
18 Tingat equos, noctemque die 19 labente, reducat.
Considunt 20 castris ante urbem, et mœnia 21 vallant.

---

1 Difficilia accessu. 2 Ex sylvis. 3 Insidiis jam vacantes, non, ut ante, obsessos. 4 Transcendit. 5 Montis. 6 Exit. 7 Frondibus densa. 8 Veloces. 9 Distant. 10 Veluti fumantes. A signis excitati pulveris, surgentis in cælum, colligit hostem adesse. 11 Laurentium seu Latinorum. 12 Hostem, jamque ferocius appropinquantem muris. 13 Sc. *strepitum*. 14 Hinnitus. 15 Inlissent pugnam singularem, tentassentque prælia, nisi distinuisset utrumque nox interveniens. 16 Sol rubens sub occasum. 17 Mari seu Oceano Hispanico. *Iberus* fluvius est Hispaniæ; a quo Hispani ipsi *Iberi* dicti sunt. 18 Periphrasis occidentis Solis. 19 Occidente. 20 In tentoriis suis. 21 Castris undique tanquam continenti vallo cingunt & *Turnus* & Æneas.

ÆNEIDOS LIBER XII. ARGUMENTUM.

ATtritis duobus adversis prœliis Latinorum viribus, animisque eorum fractis, Turnus, ubi omnem spem suam in seipso sitam videt, frustra dissuadente Latino, reginâque multis cum cum lacrimis nequicquam retinente, singulari certamine cum Ænea dimicare statuit: ejusque rei Æneam, per quendam ex suis, Idmonem nomine, facit certiorem. Accipit conditionem Æneas, solemnique utrimque sacramento fœdus sancitur. Id Junonis impulsu a Juturna Nympha, Turni sorore, in falsam Camertis imaginem conversa, perturbatur: primusque omnium Tolumnius, augur falso augurio certam suis victoriam promittens unum ex Gylippi filiis hastâ trajicit. Æneas quoque, dum subiti tumultus causam ignorans, suos revocare conatur, ab incerto auctore sagittâ vulneratus, prœlio excedere cogitur. Quâ re intellectâ Turnus magnam sibi rei bene gerendæ occasionem oblatam ratus, ingentem hostium stragem edit. Interim Venus decerpto ex Idâ Cretensi dictamno herbâ, filio suo medetur. Refectis viribus Æneas, Ascanium paucis suo exemplo ad virtutem cohortatus, suis auxilio accurrit, Turnumque nominatim ad pugnam deposcit. Verum cum Turnus sui copiam non faceret (Juturna enim, quæ, excusso Metisco aurigâ, currum ejus moderabatur, in diversam semper partem habenas deflectens, congredi eos non patiebatur) oppugnandæ urbis consilium capit; admotoque ad mœnia exercitu, in propugnacula proximaque ædificia ignem conjicit. Ibi Amata, cum Turnum occisum arbitraretur, doloris impatientia laqueo vitam finit. His rebus Turno per Sagem nunciatis, cum eo rem reductam videret, ut sibi necessario dimicandum esset, nisi perpeti mallet sociorum urbem, se inspiciente, in hostium potestatem pervenire, ultro Æneam ex præscripto fœderis ad singulare certamen provocat. Eâ pugnâ superior Æneas, cum victi hostis precibus jam pene ad misericordiam flecteretur, conspecto in humeris ejus balteo, quem occiso Pallanti Turnus detraxerat, repente irâ accensus, gladio per pectus adacto, eum vitâ spoliat.

TUrnus ut [1] infractos [2] adverso Marte Latinos
[3] Defecisse videt, sua nunc [4] promissa [5] reposci,

1 Valde & vere fractos. Nam *in* auget hoc loco. Liv. l. 3. *oratio submissa & infracta.* Val. Max. l. 4. c. 7. *Accedit huc, quod infractæ fortunæ homines magis amicorum studia desiderant, vel præsidii, vel solatii gratia:* vel, *infractos*, id est, nunquam antea victos, antea semper infractos & invictos. 2 Quia Martem & cæteros Deos adversos habuerant. 3 Animos despondisse. 4 De singulari certamine, quibus promiserat. Sic lib. 11. *Ibo animis contra: vel magnum præstet Achillem.* 5 Exigi a suis victis.

Se 1 signari oculis, ultro implacabilis 2 ardet:
Attolitque animos. 3 Pœnorum qualis in arvis,
Saucius 4 ille gravi 5 venantum vulnere pectus,
6 Tum demum movet 7 arma leo, 8 gaudetque 9 comantes
Excutiens cervice toros, 10 fixumque 11 latronis
Impavidus frangit telum, et fremit ore cruento.
Haud secus 12 accenso 13 gliscit violentia Turno.
Tum sic affatur 14 regem, atque ita 15 turbidus infit:
16 Nulla mora in Turno; 17 nihil est quod 18 dicta 19 retractent
20 Ignavi Æneadæ; nec, quæ 21 pepigêre, 22 recusent.
23 Congredior. 24 Fer sacra, 25 pater, et concipe 26 fœdus,
Aut hâc Dardanium dextrâ 27 sub Tartara mittam,
28 Desertorem Asiæ, (sedeant spectentque Latini)
Et solus ferro 29 crimen commune refellam:
Aut habeat 30 victos; 31 cedat Lavinia conjux.
Olli 32 sedato respondit corde Latinus:
O præstans animi juvenis, quantum ipse 33 feroci
Virtute exsuperas, tanto 34 me 35 impensius æquum est
36 Consulere, atque omnes 37 metuentem 38 expendere casus.
1. Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta

1 Notari oculis omnium suorum, eum alloqui non audentium, sed facire id petentium miserabili conspectu. Unde post dicturus est: *In se ora Latini, In se oculos referunt.* 2 Excandescit. 3 Punicis. Species pro genere; sive quod in Africa propter plagæ ejus ardorem sint violentiores. 4 Sævissimus princeps ferarum. Κατ' ἐξοχήν. 5 Quod venantes fecerant. 6 Postquam vulneratus est. 7 Naturalia, id est, iram excitat arrectis jubis. 8 De futura pugna. 9 Erigens villos crispantes. 10 In pectore suo. 11 Venatoris, qui a latere, aut e latibulis adortus est eum. 12 Per iram. 13 Crescit. 14 Latinum. 15 Plenus perturbationis. Cui opponitur, *Sedato corde*, mox de Latino. 16 Paratus sum, quod excipiunt Trojani, singulare obire certamen. 17 Nulla est ratio, cur, 18 Respexit ad nuncium Æneæ. l. 11. *His decuit mecum concurrere telis.* 19 Per alium contractum revocent. 20 Inertes, & sine industria suum periculum in caput regis sui rejicientes. 21 Pacti sunt nobiscum. 22 Pacti. 23 Paratus sum congredi. 24 Feri porcum ad fœdus percutiendum. 25 Latine. 26 Cum Ænea dimicandi. Cujus formam habes infra. 27 Interficiam. 28 Ex Asia profugum, patriæ desertorem, imo proditorem. 29 Quod est, ab externo omnes a sedibus pelli, aut iniquas leges suscipere. 30 Omnes. Q. d. aut ego occidar illius manibus. 31 Concedatur illi desertori Asiæ. 32 Tranquillo & pacato. Gravi sane consilio & rationibus adductis VII. dissuadet a μονομαχίᾳ. 33 Bellica fortitudine me excedis. 34 Ærate provectiorem. 35 Diligentius. 36 Prospicere reipublicæ. 37 Me. 38 Examinare dubios rerum eventus,

Multa manu; nec non aurumque, 1 animusque Latino est:
II. Sunt 2 aliæ innuptæ Latio, et Laurentibus agris;
3 Nec genus indecores. Sine me hæc 4 haud mollia fatu
Sublatis aperire 5 dolis: 6 animo hoc simul hauri.
III. Me natam nulli 7 veterum sociare procorum
8 Fas erat, idque omnes 9 Divique 10 hominesque canebant:
11 Victus amore tui, 12 cognato sanguine 13 victus,
14 Conjugis et mœstæ lacrimis, 15 vincla omnia rupi:
16 Promissam eripui 17 genero; arma 18 impia sumsi.
IV. 19 Ex illo qui me casus, quæ, Turne, 20 sequantur
Bella, vides; quantos 21 primus patiare labores.
22 Bis magnâ victi pugnâ vix urbe tuemur
Spes Italas: 23 recalent nostro Tiberina 24 fluenta
Sanguine adhuc, campique ingentes 25 ossibus albent.
26 Quò referor toties? quæ 27 mentem insania mutat?
V. Si Turno exstincto 28 socios sum 29 adscire paratus;
Cur non 30 incolumi potius 31 certamina tollo?
Quid 32 consanguinei Rutuli, quid cetera dicet
33 Italia; ad mortem si te (34 Fors dicta 35 refutet!)
36 Prodiderim, natam et connubia nostra petentem?
VI. Respice 37 res bello varias: *VII.* miserere parentis

1 Liberalis, id est, juvabo te opibus meis ad alias nuptias. 2 Virgines nobiles præter Laviniam. A facultate quærendi aliam. 3 Non habentes genus inhonestum, sed nobile & honestum. 4 Res non leves seu frivolas ad fandum, sed graves & magni momenti. 5 Fraudibus & verborum ambagibus. 6 Omni attentione animadverte. 7 Qui prius eam conjugem petierant. 8 Fatis permissum erat. 9 Fauni oraculum, & vates; redi ad lib. 7. 10 Augures & aruspices vaticinabantur illud, quod non erat fas. 11 Ego tamen contra fata & responsa Deorum *victus*, &c. 12 Cognatione. Venilia enim, mater *Turni*, erat soror Amatæ, uxoris Latini. 13 Epanalepsis. 14 Amatæ. 15 Fœdera cum Ænea icta. 16 Filiam. 17 Æneæ. 18 Quod, prohibentibus Diis, ea induerit. 19 Post illud tempus & factum. 20 Persequantur. 21 Præcipuus. 22 Semel, occiso Mezentio l. 10. iterum, Camilla cæsa l. 11. 23 Ob repetitam cladem, quasi secundò calent. 24 Flumina. 25 Nostrorum sc. qui insepulti relicti sunt. 26 In quam sententiam reducor, id est, cur semel non ausim dicere, quod sæpe sensi? 27 Ut, quod rectè deliberaverim, exequi non audeam? 28 Regni. 29 *Trojanos*. 30 *Turno*. 31 Cur non dirimo litem? Argumentatur, citra bellum se debuisse sibi *Trojanos* adjungere. 32 Laviniæ per Amatam. 33 Gens Itala. 34 Quod omen avertant Superi. 35 Irrita faciat. 36 Exposuerim ac porro dederim. 37 Incertos belli exitus, & quos supra dixerat casus.

1 Longævi, quem nunc 2 mœstum 3 patria Ardea longe
4 Dividit. Haudquaquam 5 dictis violentia Turni
Flectitur; exsuperat magis, 6 ægrescitque 7 medendo.
Ut primum fari potuit, sic institit 8 ore:
Quam pro 9 me curam geris, hanc precor, 10 optime, 11 pro me
Deponas, lethumque sinas pro laude 12 pacisci.
13 Et nos tela, pater, 14 ferrumque haud debile dextrâ
Spargimus, et 15 nostro sequitur de vulnere sanguis.
16 Longe illi Dea mater erit, quæ nube 17 fugacem
18 Femineâ tegat, et 19 vanis sese occulat umbris.
At 20 regina, 21 novâ pugnæ conterrita sorte,
Flebat; et 22 ardentem generum moritura tenebat:
Turne, per has ego te lacrimas, 23 per si quis Amatæ
Tangit honos 24 animum (spes tu nunc una, 25 senectæ
26 Tu requies 27 miseræ: decus imperiumque Latini
28 Te penes: in te omnis 29 domus 30 inclinata 31 recumbit),
Unum oro: desiste manum 32 committere Teucris.
33 Qui te cumque 34 maneat isto certamine casus,
Et me, Turne, manent. 35 Simul 36 hæc invisa relinquam
36 Lumina; nec 37 generum Æneam captiva videbo.

1 Dauni senioris. Pathos ab ætate: de quo Macrob. Sat. lib. 4. cap. 3. 2 Propter absentiam & periculum filium. 3 Tua. 4 Separat. 5 Latini. 6 Quæ furoris remedia sperabat Latinus, sedatam orationem & rationes ponderosissimas, adaugent illa ægrum turbatumque Turni animum. 7 Dum illi mederi conatur. 8 Expresse loqui. 9 Vita mea servanda. 10 Pater, aut rex. 11 Pro honore meo servando. 12 Eligere. 13 Etiam nos, non solum Trojani. 14 Tela robusta. 15 A nobis illato. 16 Procul erit Æneæ, nihil illi proderit, non semper eum victori eripiet Venus. Nam ut *adesse* alicui dicitur, qui eum defendit: ita *abesse* & longe *esse*, a quo non potest præsens auxilium sperari. Sic Flor. 2.1.8. Longe *illis nauticæ artes*: & 2. 6. 34. Longe *illi triplex murus*. Vide quæ nos ibid. 17 Frequenter fugere solitum. 18 Velamento fœminis apto: ut in bello Trojano, cum commissus cum Diomede, nube a matre morti subtraheretur. 19 Inanibus. 20 Amata regis uxor. 21 Insolita: quia Turnus non solitus erat cum tali viro congredi. 22 Turnum, quem generum esse cupiebat, vehementer incensum ad pugnam, similis mori turæ vel certa mori retinebat. 23 Per honorem, venerationem Amatæ. 24 Tuum. 25 Nostræ. 26 Pathos per repetitionem, quam Græci vocant Epanaphoram. Vide Macrob. Sat. l. 4. c. 6. 27 Amatæ. 28 Est in tua potestate. 29 Latini. 30 Ad ruinam. 31 Reposuit spem in te, id est, tota domus tibi innititur, ita ut columen familiæ nostræ sis. 32 Congerere cum Trojanis. 33 Mihi enim certum exstincto tibi non superesse. 34 Exspectant. 35 Cum mortem tuam audiero. 36 Hanc vitam mihi molestam. 37 Meum.

1 Accepit vocem lacrimis Lavinia matris,
2 Flagrantes perfusa genas: 3 cui 4 plurimus ignem
Subjecit rubor, et 5 calefacta per ora 6 cucurrit.
7 Indum 8 sanguineo veluti 9 violaverit ostro
Si quis ebur; aut mista 10 rubent ubi lilia multâ
Alba rosâ: tales virgo dabat 11 ore colores.
12 Illum turbat amor, 13 figitque in virgine vultus:
Ardet 14 in arma 15 magis, paucisque affatur Amatam:
Ne, quæso, ne me lacrimis, neve 16 omine tanto
Prosequere in 17 duri certamina Martis euntem,
O Mater: 18 neque enim Turno 19 mora libera mortis;
Nuntius hæc Idmon Phrygio mea dicta 20 tyranno
Haud placitura refer. Cum primum crastina 21 cælo
Puniceis invecta rotis Aurora rubebit,
Non Teucros agat in Rutulos: Teucrûm arma quiescant,
Et Rutulûm. Nostro 22 dirimamus sanguine bellum.
23 Illo quæratur 24 conjux Lavinia campo.
25 Hæc ubi dicta 26 dedit, 27 rapidusque in tecta recessit;
Poscit equos, gaudetque 28 tuens ante 29 ora 30 frementes;
31 Pilumno quos ipsa 32 decus dedit 33 Orithyia,
34 Qui candore nives anteirent, 35 cursibus auras.

1 Lavinia virgo, filia Latini & Amatæ, intellexit vocem matris suæ una cum lacrymis. Amata enim, non Lavinia, flebat. 2 Igneo rubore præ pudore ardentes. 3 Cui Laviniæ verecundia sive pudor, ruborem generans, per genas suffuderat ardorem, aut igneum colorem. 4 Abundantissimus. 5 Per ruborem. 7 Dispersus est. 7 Indicum, quod albissimum est. 8 Sanguinei coloris. 9 Miscuerit. 10 Attrahentia sibi ruborem a vicinia rosarum. 11 Facie sua. 12 Turnum. 13 Postquam semel oculos in eam conjecerat. 14 Ad arma tractanda in certamine cum Ænea. 15 Quam prius. 16 Indicio tristis exitus. 17 Rigidi, inexorabilis. 18 Non est hæc res libera & arbitrii mei: detrectare certamen non licet: eundum mihi vel ad certam mortem, 19 Dilatio mortis, siquidem moriendum est. 20 Æneæ. 21 Per cælum, per aerem. 22 Finiamus. 23 Per tale certamen. *Ense petas e medio posuit Deus omnia campo.* Pompejus apud *Lucanum* lib. 7. 24 Victoris. 25 Docet, quomodo se *Turnus* instruxerit ad pugnam, armaveritque insignibus. 26 Turnus. 27 Festinus. 28 Aspiciens eos. 29 Sua. 30 Animose gestientes. 31 Atavo *Turni.* 32 Ad decus & insigne donum. Sic supra: *Quos ipsa decus sibi dia Camilla Delegit.* 33 Orithei, regis Athenarum, filia, & uxor Boreæ, qui ex equabus Erichthonii generavit equos velocissimos. 34 Λευκότεροι χιόνος, θείειν δ' ἀνέμοισιν ὁμοῖοι. Iliad. 10. de equis Rhesi. 35 Velocitate ventos.

Circumstant 1 properi aurigæ, manibusque 2 lacessunt
3 Pectora 4 plausa cavis, et colla 5 comantia pectunt.
Ipse dehinc auro 6 squalentem 7 alboque 8 orichalco
Circumdat loricam humeris: simul aptat 9 habendo
Ensemque, clypeumque, et rubræ 10 cornua cristæ;
Ensem, quem Dauno 11 ignipotens Deus ipse 12 parenti
Fecerat, et 13 Stygiâ 14 candentem tinxerat undâ.
Exin, quæ in mediis ingenti 15 adnixa columnæ
Ædibus adstabat, 16 validam vi corripit hastam,
17 Actoris Aurunci spolium, 18 quassatque trementem,
Vociferans: 19 Nunc, ô 20 numquam frustrata vocatus
Hasta meos, 21 nunc tempus adest: te maximus 22 Actor,
Te Turni nunc dextra gerit. Da sternere 23 corpus,
Loricamque manu validâ lacerare 24 revulsam
25 Semiviri Phrygis, et fœdare in pulvere crines
26 Vibratos calido ferro, myrrhâque madentes.
27 His 28 agitur furiis. Totoque ardentis ab ore,
29 Scintillæ absistunt: oculis micat 30 acribus ignis.
31 Mugitus veluti cum primâ in prælia taurus
Terrificos ciet, atque irasci in cornua tentat,
Arboris obnixus trunco, ventosque lacessit
32 Ictibus, et sparsâ ad pugnam proludit arenâ.

1 Agasones properare & urgere parati. 2 Provocant ad cursum & animositatem. 3 Equorum. 4 Palpata. 5 Pilosa. 6 Aureis laminis contextam, in speciem squamarum dispositis. 7 Respectu auri, id est, paulo pallidiore. 8 Ορειχαλκος quasi dicas, æs montanum. 9 Ad habendum, id est, habilem facit, ut congrue possit inhærere. 10 Comas. 11 Vulcanus. 12 Turni. 13 Quâ inconsumtibilem effecerat. 14 Cum ipsum temperaret. 15 Incumbens. 16 Valde fortem & magnam. 17 Dono acceptam ab Actore Aurunco, quam tamen ille inter alia spolia detraxerat cuipiam hosti. 18 Quassando trementem facit hastam. 19 Ita equum suum alloquitur Mezentius sub exitu l. 10. 20 Quæ semper perfecisti meas invocationes & desideria mea, ad quæ te vocavi. 21 Quo tui egebo. 22 Aliquando gessit. 23 Æneæ. 24 A corpore. 25 Trojani Æneæ mollis & effæminati. *Et nunc ille Paris, cum semiviro comitatu*, &c. Hiarbas supra l. 4. 26 Crispatos calamistro, & unguento delibutos ex myrrha facto. 27 Ut hastam alloqueretur, quasi rationem habentem. 28 *Turnus.* 29 Signa ardoris diffunduntur, id est, inflammatur facies ejus. 30 Acrimoniæ indicibus, id est, scintillant oculi. Ovid. 3. de Arte: *Ora tument ira; nigrescunt sanguine venæ; Lumina Gorgoneo sævius angue micant.* 31 Præludit pugnæ mugitu, experiendo cornua ad arboris truncum, tanquam ad palum se exercendo, ventilatione, & arena pedum pulsu sparsa; vide l. 3. Georg. ubi tri versus. 32 Cornuum.

1 Nec minus interea 2 maternis 3 sævus in armis
Æneas acuit 4 Martem, et se 5 suscitat irâ
6 Oblato gaudens 7 componi fœdere bellum.
Tum socios, 8 mœstique metum solatur Iüli,
9 Fata docens: regique jubet responsa Latino
Certa referre viros, et 10 pacis dicere 11 leges.
12 Postera 13 vix summos spargebat lumine montes
Orta dies, cum primum alto se 14 gurgite tollunt
Solis equi, 15 lucemque 16 elatis naribus efflant;
Campum 17 ad certamen magnæ sub mœnibus urbis,
18 Dimensi Rutulique viri Teucrique parabant,
In 19 medioque 20 focos, et 21 Dis communibus aras
22 Gramineas. Alii 23 fontemque ignemque ferebant,
Velati 24 lino, et 25 verbenâ tempora vincti.
26 Procedit legio 27 Ausonidûm, 28 pilataque 29 plenis
Agmina se 30 fundunt 29 portis. 31 Hinc Troïus omnis,
Tyrrhenusque ruit variis 32 exercitus armis;
Haud secus instructi 33 ferro, quàm si aspera Martis
Pugna 34 vocet. Nec non mediis in millibus ipsi
Ductores auro volitant 35 ostroque decori,
Et 36 genus Assaraci Mnestheus, et fortis Asylas,
37 Et Messapus equûm domitor, Neptunia proles.

1 *Quam Turnus.* 2 *Quæ* mater ei impetraverat a Vulcano l. 8. 3 Fortis. 4 Acuit se ad futurum certamen. 5 Ad pugnam. 6 Ut singulariter certet cum hoste. 7 Finiri. Sic lib. 1. *Ante diem clauso componet vesper Olympo.* 8 Ob periculum, in quod pater se immissurus erat. 9 Esse in fatis, ut ab ipsius victoria Urbi & Imperio æterno jaciantur fundamina. 10 Incundæ. 11 Conditiones. 12 Postridie ejus diei. 13 Vix illuxerat dies. Sic 4. Æn. *Et jam prima novo spargebat lumine terras, Tithoni croceum linquens Aurora cubile.* 14 Maris. 15 Claritatem diei. Ennius: *fundunt elatis naribus lucem*, ἵπποι πῦρ πνέοντες. Pindarus Od. 7. Olymp. *ignemque vomentes.* Ovid. 2. Met. 16 Erectis ad ortum. 17 Sc. *aptum.* 18 Dimetientes, & per certa spatia inter se dividentes. 19 Campi. 20 Aras, ad quas, præsentibus Diis, fœdus percutiebatur. 21 Utriusque gentis Diis, & neutri partium plus, quam alteri, faventibus, futuris sc. fœderum utrimque testibus. Sic l. 5. *adhibete penates, Et patrios epulis, & quos colit hospes Acestes*: quamvis agnoscam alias & Deos communes esse Martem, Bellonam, Victoriam. 22 E cespitibus factas. 23 Aquam. Synecdoche. Adhibita in fœderibus feriendis Aqua, & Lignis, sicut etiam arcendi a societate interdicebantur aqua & igni. 24 *Linea* veste. Pro more sacrorum, ubi pura & candida omnia, feciales, cognitores arbitrique pacis & belli, lineis induti vestibus. 25 Herba pura, sacra. 26 In campum. 27 Ausonidarum. 28 Pilis, id est, telis utentia. 29 *Quantos* portæ effundere possunt. 30 *Effundunt.* 31 Deinde. 32 Instructus. 33 Ferreis armis. Al. *bello.* 34 *Eos* ad certamen. 35 Aurata purpura insignes. 36 Duo filii Assaraci. 37 Hoc eodem versu bis antea usus est, semel. l. 7. atque iterum l. 9.

Utque dato signo spatia in sua quisque recessit,
1 Defigunt tellure hastas, et scuta reclinant.
Tum 2 studio effusæ matres, et 3 vulgus inermum,
Invalidique senes, turres, et tecta domorum
Obsedêre: alii portis sublimibus adstant.
4 At Juno e summo, qui nunc Albanus habetur,
(5 Tum neque nomen erat, nec honos, aut gloria monti)
Prospiciens tumulo, campum adspectabat, et ambas
Laurentum Troumque acies, urbemque Latini.
Extemplo Turni sic est affata 6 sororem,
7 Diva deam, 8 stagnis quæ fluminibusque sonoris
Præsidet: 9 hunc illi rex ætheris altus honorem
Jûppiter ereptâ pro 10 virginitate sacravit;
11 Nympha, 12 decus fluviorum, 13 animo gratissima nostro,
Scis, ut te 14 cunctis 15 unam, quæcumque Latinæ
Magnanimi Jovis 16 ingratum ascendêre cubile,
Prætulerim, 17 cælique lubens in parte locârim:
Disce tuum, 18 ne me incuses, Juturna, dolorem.
19 Quà visa est fortuna pati, Parcæque sinebant
20 Cedere res Latio, Turnum, et tua mœnia texi:
Nunc 21 juvenem 22 imparibus video 23 concurrere fatis;
24 Parcarumque dies, et 25 vis inimica propinquat.
26 Non pugnam adspicere hanc oculis, non fœdera possum.

1 Milites deorsum figunt. Sic Il. 3. παρα δ'εγχεα μακρα πεπηγεν: & ασπισι κεκλιμενοι. 2 Cupiditate videndi. 3 Puerorum. 4 Ad Dearum consilium transitio, ut fœdus aliqua vi disturbetur. 5 Alba enim, a qua mons Albanus nomen accepit, post mortem Æneæ ab Ascanio condita est teste *Livio* lib. 1. 6 Juturnam. 7 Dea divam. Hypallage. *Divi* enim assumpti sunt, *Dii* æterni. *Quin* & Juno Diva, quia Jupiter Divus: sub Divo, vel Dio, id est, sub Jove. 8 Italiæ: numen quippe fontis juxta *Numicum* fluvium. 9 Ut *Nympha* sit. 10 A meritis. 11 *Nymphæ*, id est, fontes omnes sub Junonis, id est, aeris præsidio sunt, ex causa naturali. 12 Vel a salubritate, utpote cujus aqua ægrotis medetur: vel a sanctitate: hinc enim aqua ad omnia sacrificia Romam allata. 13 Simulata verba pro tempore: nam pellex nunquam placet uxori. 14 Pellicibus *Latinis*. 15 Solam. 16 *Eis* minime profuturum. 17 Divinitatis. Huic Deæ *Lutatius* Catulus templum fecit in campo Martio. 18 Quod non tibi significaverim. 19 *Quatenus* a fortuna & fatis concessum est, ego protexi fratrem tuum & urbem. 20 Succedere populo *Latino*. 21 *Turnum*. 22 *Æneæ* plus, quam ipsi, faventibus. 23 Concursurum esse. 24 Periodus vitæ a Parcis constituta. 25 Fatalis necessitas *Turno* adversa, cui mortem minatur, instar. 26 Επει ουπως τλησομ' εν οφθαλμοισιν ορασθαι Μαρναμενον φιλον υιον αρηιφιλω Μενελαω, Priamus. 3. Il. quia numina quoties morituros viderint eos, quibus favent, ab his recedunt.

Tu, pro germano si quid 1 præsentius audes,
2 Perge: decet. Forsan 3 miseros 4 meliora sequentur.
5 Vix ea: cum lacrimas oculis Juturna profudit,
Terque quaterque manu pectus percussit 6 honestum.
7 Non lacrimis hoc tempus, ait Saturnia Juno:
Accelera, et fratrem (si quis modus) 8 eripe morti:
Aut tu bella 9 cie, conceptumque 10 excute fœdus.
Auctor 11 ego audendi. Sic 12 exhortata reliquit
13 Incertam, et tristi 14 turbatam vulnere mentis.
Interea 15 reges (ingenti 16 mole Latinus
17 Quadrijugo vehitur curru, cui tempora 18 circum
19 Aurati bis sex radii fulgentia 18 cingunt,
Solis avi specimen: bigis 20 it Turnus in 21 albis,
Bina manu lato 22 crispans hastilia ferro.
23 Hinc pater Æneas, 24 Romanæ stirpis origo,
25 Sidereo 26 flagrans clypeo, et 27 cælestibus armis,
Et juxta 28 Ascanius, magnæ spes altera Romæ)
Procedunt castris, 29 puràque in veste sacerdos
30 Setigeri fœtum suis, intonsamque bidentem
Attulit, admovitque 31 pecus 32 flagrantibus aris.
33 Illi, ad surgentem conversi lumina Solem,

1 Felicius, efficacius. 2 Persevera, & perfice id, quia decet. 3 Bis victos. 4 Ne forte possit fatorum ordo mutari. 5 Vix ea fata est Juno, cum Juturna tota in lacrymas solvitur. 6 Pulchrum. 7 Aposiopesis: subauditur *opus est*: pathos a silentio. 8 *Libera* a morte. 9 Concita. 10 Rejice abs te. 11 Ero, aut esse volo. 12 Juturnam. 13 Quid agat. 14 Perculsam. 15 *Latinus* & *Turnus* ex una parte, & Æneas & Ascanius ex altera. Docet, quomodo reges, icturi fœdus, convenerint: & primo, quibus verbis Æneas usus sit. 16 Pompa & comitatu. 17 Quaternis equis tracto. 18 Circumcingunt. 19 Corona radios habens 12. referens signa Zodiaci, argumentum generis sui, cui mater erat Circe, filia Solis. 20 Invehitur. 21 Quod essent de genere equarum Erichthonii. 22 Vibrans, coruscans, πάλλων: versus hic habetur 1. Æn. 23 *Ex hac* parte. 24 Nam ab eo domus Julia orta est. 25 Cælo demissis, a Vulcano fabricatis. 26 More siderum splendente, aut divino artificio fabricato. 27 Resplendens. 28 Vehitur juxta patrem. 29 Καθαρὰ ἐσθῆτι κεκοσμημένος, candida sc. impolluta & sacrificiis apta. *Casta placent superis, pura cum veste venite.* Tibul. Eleg. 2. 30 Porcum procreatum a sue setas gerente, & ovem biennem nondum tonsam, sed adhuc crescentem ut fœdus diu duret. Porcum in fœderibus feriendis cædi solitum nemo non novit ex *Liv.* lib. 1. Suetonii Claud. cap. 25. supra Æn. 8. *Cæsa jungebant fœdera porca.* 31 Quod feriret. 32 Incensis. 33 Reges, qui fœdus percussuri sunt, ad orientem conversi. Diis superis sacra fiebant Sole oriente; Inferis obeunte.

1 Dant fruges manibus salsas, et tempora 2 ferro
Summa 3 notant pecudum, 4 paterisque altaria libant.
Tum pius Æneas stricto sic ense precatur:
5 Esto nunc Sol testis, et hæc mihi 6 terra vocanti,
Quam propter tantos potui perferre labores:
Et 7 Pater omnipotens, et tu Saturnia Juno,
Jam 8 melior, jam, Diva, precor: tuque inclyte Mavors,
Cuncta tuo qui bella, pater, sub numine 9 torques:
Fontesque, fluviosque 10 voco, 11 quæque ætheris alti
Relligio, et 12 quæ cæruleo sunt numina ponto:
Cesserit Ausonio si 13 fors victoria Turno;
14 Convenit Evandri 15 victos discedere ad urbem.
Cedet 16 Iülus agris, 17 nec post arma ulla rebelles
Æneadæ referent, ferrove 18 hæc regna lacessent.
19 Sin nostrum annuerit nobis victoria Martem,
(Ut potius 20 reor, et potius Di 21 numine firment!)
Non ego nec Teucris 22 Italos parêre jubebo,
23 Nec mihi regna peto. Paribus se legibus ambæ
24 Invictæ gentes 25 æterna in fœdera mittant.
26 Sacra 27 Deosque dabo: socer 28 arma Latinus habeto;
Imperium 29 sollemne socer: mihi mœnia Teucri
Constituent, urbique dabit Lavinia nomen.
30 Sic prior Æneas: sequitur sic deinde Latinus,
Suspiciens cælum, 31 tenditque ad sidera dextram:
32 Hæc eadem, Ænea, terram, mare, sidera juro,

1 Prima hostiæ probatio fiebat sparsa mola, vel e frugibus salsis, id est, farre tosto et sale misto. Secunda, setis inter cornua vel e fronte hostiæ avulsis vel desectis, inde in ignem conjectis. Tertia, vino inter cornua fuso, & e pateris in aram libato. Æn. 4. & 6. 2 Forcipe. 3 Vulnerant. 4 Et imbuunt ad futurum sacrificium altaria vino e pateris superfuso. 5 Cum respectu hæc ad Romani fœderis morem, quem dabit Livius l. 1. *Audi Jupiter, & tu Juno, Quirine, Diique omnes cœlestes, vosque terrestres, vosque inferni audite*, &c. nec non fœdus Græcorum & Trojanorum Il. 3. 6 Italica. 7 Jupiter. 8 Faventior, clementior solito jam & vere Dea sis, precor. 9 Regis, sustines. 10 Invoco. 11 Et quicumque Dii in æthere religiose coluntur. 12 Obtestor omnia numina cæli, maris, terræ, & inferorum. 13 Forte. 14 Conveniens est & placet. 15 Nos. 16 Filius, cui regnum Italiæ sciebat deberi. 17 Nunquam deinceps rebellabunt. 18 Pro quibus certamus, quæ sunt Latini. 19 Hypallage. Si nobis annuerit victoriam Mars, & *noster*, id est, nobis favens. 20 Futurum. 21 *Nutu* & divina sua voluntate confirment. 22 Ut dedititios. 23 Nec peto solus dominari. 24 Quasi invictæ sint. 25 Indissolubilia. 26 Ego *fungar* Pontificatu, ac religionis curam habebo. 27 Penates. 28 Jus armorum. 29 Solidum, & toto anno duraturum. 30 Recitat verba *Latini* ad fœdus sanciendum. 31 Extendit. 32 Quæ jurasti.

1 Latonæque genus duplex, 2 Janumque 3 bifrontem,
Vimque Deûm 4 infernam, et 5 duri sacraria Ditis:
Audiat 6 hæc Genitor, 7 qui fœdera fulmine sancit:
8 Tango aras; medios ignes, et 9 Numina testor:
10 Nulla dies pacem hanc Italis, nec fœdera rumpet,
11 Quo res cumque cadent: nec me vis ulla 12 volentem
Avertet; 13 non si tellurem effundat in undas
Diluvio miscens, cælumque in Tartara solvat:
14 Ut sceptrum hoc (dextrâ sceptrum nam forte gerebat)
Numquam fronde levi 15 fundet virgulta, neque umbras,
Cum semel in sylvis imo de stirpe recisum
16 Matre caret, 17 posuitque comas et brachia ferro;
18 Olim arbos, nunc artificis manus 19 ære decoro
Inclusit, 20 patribusque dedit 21 gestare Latinis.
Talibus inter se 22 firmabant fœdera dictis,
Conspectu in medio procerum. Tum 23 rite sacratas
In flammam jugulant pecudes, et viscera vivis
24 Eripiunt, 25 cumulantque 26 oneratis lancibus aras.

1 Apollinem & Dianam, id est, Solem & *Lunam*. 2 Deum patrium, nec non pacis bellique arbitrum. 3 Bicipitem, ob singularem prudentiam, qua prævidit futura & præterita scivit. 4 Quæ est apud inferos: Proserpinam, Plutonem, & quantum Deorum apud inferos est, juro. 5 Loca execrabilia immitis Plutonis. 6 Quæ dicturus sum. 7 Qui sancte constituit & stabilit fœdera punitione fulminis, si violentur. 8 Ex solemni jusjurandum & preces concipientium more. 9 Deorum. 10 Nullum tempus. 11 In quemcunque statum res pervenient. 12 Hæc fœdera firma & rata esse. 13 Sc. *avertet ulla vis*. Perpetuitatem fœderis asseverat, adjuncta conditione impossibili, quæ vim habet negationis, q. d. Diluvio prius aut machinæ hujus in Chaos reversæ ruina interibunt omnia, quam pacis hujus fœderisque dissolutio. 14 Quemadmodum. Morem per sceptra jurandi, explicat Turneb. l. 8. c. 15. & l. 22. c. 12. 15 Germinabit. 16 Terra: ut 11. Æneid. *Non jam mater alit tellus: vel*, arbore: ut 2. Georg. *Laurus Parva sub ingenti matris se subjicit umbra*. 17 Deposuit, amisit frondes & ramos cultro. Horat. Od. 7, l. 4. *Diffugere nives, redeunt jam gramina campis, Arboribusque* comæ. 18 Quod fuit olim arbor virens. 19 Orichalco splendorem auri possidente, ipsumque decorante. 20 Regibus. 21 Q. d. Non prius dissolvetur hoc fœdus, quam hoc sceptrum revirebit & frondebit. 22 Reges, Æneas & Latinus. 23 Expurgatas, probâtas secundum ritum & ceremonias sacrificantium. 24 Palpitantia enim & adhuc spirantia exta raptim evellebantur victimis, ut possent consuli. Æn. 4. 25 Cumulatim oppleant. 26 Plenis & ponderosis.

1 At vero Rutulis 2 impar ea pugna videri
Jamdudum, et vario misceri pectora 3 motu:
Tum magis, ut 4 propius cernunt 2 non viribus æquis.
5 Adjuvat 6 incessu tacito progressus, et aram
Suppliciter venerans demisso 7 lumine Turnus,
8 Tabentesque genæ, et juvenili in corpore pallor.
Quem simul ac Juturna 9 soror 10 crebrescere vidit
11 Sermonem, et vulgi 12 variare 13 labantia corda:
In medias acies, 14 formam adsimilata 15 Camerti,
Cui genus a proavis ingens, clarumque paternæ
Nomen erat virtutis, et ipse 16 acerrimus armis,
In medias dat sese acies, haud nescia rerum,
Rumoresque 17 serit varios, ac talia 18 fatur:
Non pudet, ô Rutuli, pro 19 cunctis talibus 20 unam
Objectare animam? numerone, an viribus 21 æqui
Non sumus? En, omnes et 22 Troës et Arcades, hic sunt,
23 Fatalisque manus, 24 infensa Etruria Turno.
25 Vix hostem, alterni si congrediamur, habemus.
26 Ille quidem ad superos, quorum 27 se dovovet aris,
Succedet famâ, vivusque per ora 28 feretur:
Nos, patriâ amissâ, 29 dominis parere superbis
Cogemur, qui nunc 30 lenti consedimus 31 arvis.

1 Refert, quomodo Juturna, videns Rutulos, diffidentes viribus Turni, de iniqua conditione fœderis querulosos, in speciem Camertis fœdera dirrumpere cohortata sit. 2 Inæqualis, quia Æneas animo, ætate, experientia & militari scientia visus melior: Turni vero ad aram accedentis infirmitatem proderent incessus segnis, oculi demissi, tabentes genæ, pallor. 3 Commotione. 4 Attentius & diligentius vident: videbantur Æneas & Turnus non habentes vires æquales. 5 Talem de eo opinionem. 6 Pathos a signis & gestibus. 7 Vultu. Pathos ab habitu personæ. 8 Al. *pubentesque*, id est, tenui lanugine tectæ. 9 Turni. 10 Crebriorem fieri, & magis magisque dispergi. 11 De Turno. 12 Sermonem aut sententias de Turno: aliis dicentibus eum victurum, alii vincendum esse. 13 Vacillantia. 14 Per formam. 15 Viro strenuo. 16 Maxime strenuus erat. 17 Dispergit. 18 Juturna, Camerti assimilata. 19 Pro tam arduis negotiis, in quibus certatur pro libertate patriæ. 20 Unius hominis Turni vitam periculo & aleæ belli objicere? 21 Æquales Trojanis. 22 Qui observari nobis possint. 23 Trojanorum sc. qui fataliter in Italiam se venisse jactant. 24 Propter societatem Mezentii. 25 Alternatim, ut, dum alter habeat, alter non habeat, id est, pro dimidio exercitu, id est, si secundus quisque nostrum congrediatur. Illis ergo duplo plures sumus. 26 Turnus quidem merebitur immortalitatem. 27 Morti addicit & sacrificat se. 28 Transferetur, id est, tanquam de vivo omnes loquentur. 29 Tyrannis Phrygiis. A turpi. 30 Otiosi & ignavi. Ecl. 1. *tu Tityre lentus in umbra*, &c. Penelope Ulyssi apud Ovid. *Hanc tua Penelope* lento *tibi mittit Ulyssi*. 31 In campis, ubi illi congressuri sunt.

Talibus 1 incensa est juvenum sententia 2 dictis,
Jam magis atque magis; 3 serpitque per agmina murmur.
Ipsi Laurentes mutati, ipsique Latini:
Qui sibi jam requiem pugnæ, rebusque salutem
Sperabant, nunc arma volunt, fœdusque precantur
4 Infectum, et 5 Turni 6 sortem miserantur iniquam.
His 7 aliud majus Juturna adjungit, et alto
Dat 8 signum cælo; quo 9 non præsentius ullum
Turbavit mentes Italas, 10 monstroque fefellit.
Namque volans 11 rubrâ fulvus 12 Jovis ales in 11 æthrâ
13 Littoreas agitabat aves, turbamque 14 sonantem
Agminis aligeri; subito cum 15 lapsus ad undas
Cycnum excellentem 16 pedibus rapit 17 improbus uncis.
Arrexêre animos Itali, cunctæque volucres
18 Convertunt clamore fugam (mirabile visu!)
Ætheraque obscurant pennis, 19 hostemque per auras
20 Factâ nube premunt: donec vi 21 victus, et ipso
22 Pondere defecit, 23 prædamque ex unguibus ales
Projecit 24 fluvio, penitusque in 25 nubila fugit.
Tum vero 26 augurium Rutuli clamore 27 salutant,
28 Expediuntque manus: primusque Tolumnius augur,
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod sæpe 29 petivi:
30 Accipio, agnoscoque Deos. 31 Me, me duce ferrum
Corripite, ô miseri, 32 quos improbus 33 advena bello
Territat, invalidas ut aves; et littora vestra,

1 Ad disrumpendum fœdus. 2 Juturnæ sub specie Camertis. 3 Sc. fœdum esse, Turnum solum pro omnium libertate dimicare. 4 Ut fit non factum, aut annihilatum. 5 Qui solus contra fortiorem se dimicaturus sit. 6 Conditionem. 7 Portentum. 8 Prodigium in aere. 9 Non efficacius, quia opportunum: vel ex mandato Junonis, supra: *Tu pro germano, si quid præsentius audes, Perge.* Al. *præstantius.* 10 Augurio, sed futili, & sinistre excepto expositoque. 11 Summa aeris regione, prope ignem. 12 Aquila. 13 In litore versari solitas. Has ipsi interpretabantur Rutulos, aquilam Æneam. 14 Bene sonantium, id est, canentium avium, id est, cycnorum. 15 Ales Jovis. 16 Unguibus. 17 Immuniter. 18 Redeunt cum clamore, sicut in exercitu solet fieri. 19 Aquilam; cui Æneam comparat, & Turnum cycno, a suis eripiendum. 20 Densitate alarum multarum facta. 21 Ales. 22 Arduitas negotii. 23 Cycnum. 24 In fluvium. 25 Obscurum aerem. 26 Per Juturnam fraude oblatam. 27 Venerantur, & ratum esse cupiunt. 28 Aptant ad pugnam. 29 Desideravi. 30 Ratum habeo & agnosco favorem Deorum erga nos. Augurium oblativum in impetrativum vertit, sinistre interpretatus. 31 Epizeuxis. 32 Consilium perversum consultori pessimum fuit. Aquilam interpretatur Æneam Italica litora vastantem; litoreas volucres, Rutulos; cycnum, Turnum. 33 Æneas.

Vi 1 populat. 2 Petet ille fugam, penitusque 3 profundo
Vela dabit. Vos unanimi densate catervas,
Et 4 regem vobis pugnâ defendite raptum.
5 Dixit, et adversos telum contorsit in hostes
Procurrens: sonitum dat stridula 6 cornus, et auras
7 Certa secat. Simul 8 hoc, simul ingens 9 clamor, et omnes
Turbati 10 cunei, calefactaque corda tumultu.
Hasta volans, ut forte novem pulcherrima fratrum
Corpora 11 constiterant contra, quos 12 fida creârat
Una tot Arcadio conjux Tyrrhena Gylippo:
Horum 13 unum 14 ad medium, teritur qua 15 sutilis 16 alvo
Balteus, et 17 laterum juncturas fibula mordet,
Egregium formâ juvenem, et fulgentibus armis
Transadigit costas, fulvâque 18 effundit arenâ.
At fratres, animosa 19 phalanx, accensaque 20 luctu,
Pars gladios stringunt manibus, pars 21 missile ferrum
Corripiunt, 22 cæcique 23 ruunt. Quos agmina contra
Procurrunt Laurentum. Hinc 24 densi rursus 25 inundant
Troës, 26 Agyllinique, et 27 pictis Arcades armis.
Sic omnes amor 28 unus habet 29 decernere ferro.
Diripuêre 30 aras: it 31 toto turbida cælo
32 Tempestas telorum, ac 33 ferreus 34 ingruit imber:
Craterasque, 35 focosq. 36 ferunt. 37 Fugit ipse 38 Latinus,

1 Populatur ac deprædatur. 2 Sicut aquila periit. 3 Mari: sicut aquila penitus in nubila fugit. 4 Turnum. 5 Tolumnius augur. 6 Hasta cornea. Sic supra l. 9. *Volat Itala cornus.* Materia pro materiato. Nam cornus, cum lignum habeat durissimum, hastis aptissima est: *& bona bello cornus.* Georg. 2. 7 Inevitabilis. 8 Fit. 9 Fit. 10 Peditum ordines in formam cunei, redactorum. *Cuneus* proprie instrumentum ferreum est, quo ligna finduntur: a cujus similitudine peditum multitudo dicitur *Cuneus*, quæ prima fronte angustior quidem, sed paulatim latior procedit. 11 Simul steterant ex adverso. 12 Fidelis marito suo. 13 Uni. 14 Circa umbilicum. 15 Consutus. 16 Juxta alvum. 17 Qua fibula morsu jungit latera baltei. 18 Al. *extendit.* Extensum prosternit eum. 19 Conserta & instructa turba ad modum phalangis Macedonicæ. 20 Dolore fratris occisi. 21 Jaculum ferreum. 22 Excæcati ac perciti furore, salutis improvidi. 23 In hostem. 24 Stipati & se mutuo comprimentes. 25 More undarum irruunt. 26 Cærites, ab Agylla urbe missi lib. 7. 27 Insignitis. 28 Uniformis. 29 Utri fortiores sint armis. 30 Ad fœdus faciendum exstructas. In bello neque sacris, neque profanis parcitur. 31 Turbans & obscurans totum aerem. 32 Præcipitatio telorum grandinis aut nivis similis. 33 Ferratorum telorum. *Hastati spargunt hastas, fit ferreus imber.* Ennius 8. 34 Toto cœlo. 35 In quibus fovebatur ignis sacrificiis aptus. 36 Auferunt Rutuli. 37 A tumultu belli. 38 Rex.

1 Pulsatos referens 2 infecto fœdere 1 Divos.
Infrenant alii 3 currus, 4 aut corpora saltu
Subjiciunt in equos, et strictis ensibus 5 adsunt.
Messapus regem, regisque 6 insigne gerentem,
Tyrrhenum Aulesten, avidus 7 confundere fœdus,
8 Adverso 9 proterret equo: 10 ruit ille 11 recedens,
Et miser 12 oppositis a tergo involvitur aris
In caput, inque humeros. At fervidus advolat hastâ
Messapus, teloque 13 orantem multa 14 trabali
Desuper 15 altus equo graviter ferit, atque ita fatur:
16 Hoc habet; 17 hæc 18 melior magnis data victima Divis.
Concurrunt Itali, 19 spoliantque 20 calentia membra.
21 Obvius 22 ambustum torrem 23 Corynæus ab arâ
Corripit, et venienti Ebuso, 24 plagamque ferenti
25 Occupat os flammis. Olli ingens barba reluxit,
26 Nidoremque 27 ambusta dedit. 28 Super 29 ipse secutus
30 Cæsariem lævâ 31 turbati corripit 32 hostis,
Impressoque genu nitens terræ 33 applicat ipsum:
34 Sic rigido latus ense ferit. 35 Podalirius Alsum
Pastorem, 36 primâque acie per tela ruentem,
Ense 37 sequens nudo 38 superimminet: 39 ille securi
40 Adversi frontem mediam mentumque 41 reductâ
42 Disjicit, et 43 sparso late 44 rigat 45 arma 46 cruore.
Olli dura quies oculos et 47 ferreus urget

1 Simulacra Deorum violata, ex aris sublata. 2 Non consummato. 3 Equos: ut Georg. 1. *neque audit currus habenas.* 4 Aut saliunt super equos. 5 Præsto sunt. 6 Diadema. 7 Disturbandi. 8 Ex adverso objecto. 9 Procul terret. 10 Præceps cadit. 11 Recedere parans. 12 Quia invenit aras oppositas. 13 Aulesten. 14 Ingenti instar trabis. 15 In equo alto. 16 Vulnus lethale: formula accepta ab arena & ludo gladiatorio: ubi hac voce usus victor insultabat victo. Ter. *Captus est*, habet. 17 Est. 18 Quam porcus, qui fuisset in fœdere cæsus. 19 Diademate. 20 Adhuc palpitantia. 21 Obviam veniens. Docet, quæ reliqua subsecuta sit pugna, & quomodo vulneratus sit Æneas. 22 Facem circumustam. 23 Alterius Chorinei, cæsi ab Asylo, lib. 9. meminit. Vide Macrob. Sat. l. 5. c. 15. 24 Inferenti, aut inferre volenti vulnus. 25 Hoc verbum celeritatem quandam præ se ferre videtur. *Occupare*, inquit Nonius, est prævenire. 26 Fœtorem. 27 Circumusta. 28 Insuper. 29 Chorineus. 30 Capillos. 31 Flammis. 32 Ebusi. 33 Admovet. 34 Applicito terræ. 35 Etiam de parte Æneæ. 36 In. 37 Persequens. 38 Eminenter super illum incumbit. 39 Superimminens Podalirius, aut potius Alsus restans, ubi fugere amplius non poterat. 40 Oppositi & contra stantis. 41 Retrorsum ducta, ut fortius feriret. 42 Discidit. 43 Sparsim effuso. 44 Madefacit. 45 Interfecti. 46 Al. *cerebro*: ut l. 9. *arma cruento cerebro.* 47 Durus & imperturbabilis. Hom. 22. Il. *κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον.*

1 Somnus; in æternam clauduntur 2 lumina 3 noctem.
At pius Æneas dextram tendebat 4 inermem,
5 Nudato capite, atque 6 suos clamore vocabat.
Quò ruitis? quæve ista 7 repens discordia surgit?
O cohibete iras! ictum jam fœdus, et omnes
Compositæ 8 leges: mihi jus 9 concurrere soli:
10 Me sinite, atque auferte 11 metus. Ego fœdera 12 faxo
Firma 13 manu: 14 Turnum jam debent hæc mihi 15 sacra.
Has inter voces, media inter talia verba,
Ecce, 16 viro stridens alis allapsa sagitta est:
17 Incertum quâ 18 pulsa manu, quo 19 turbine adacta;
Quis 20 tantam Rutulis laudem, casusne, Deusne
Attulerit. 21 Pressa est insignis gloria facti:
Nec sese 22 Æneæ jactavit 22 vulnere quisquam.
23 Turnus, ut Æneam cedentem ex agmine vidit,
24 Turbatosque duces, 25 subitâ spe 26 fervidus ardet.
Poscit equos, atque arma simul, saltuque superbus
27 Emicat in 28 currum, et manibus 29 molitur habenas.
Multa virûm 30 volitans dat fortia corpora letho:
31 Semineces volvit multos, aut agmina curru
Proterit, aut 32 raptas fugientibus ingerit hastas.
Qualis apud 33 gelidi cum flumina concitus 34 Hebri
Sanguineus Mavors clypeo 35 increpat, atque furentes

1 Mortem Poetæ noctem, soporem, somnum vocant. Est enim *consanguineus Lethi sopor.* Catul. *Soles occidere & redire possunt, Nobis cum semel occidit brevis lux, Nox est perpetuò una dormienda.* 2 Ejus. 3 Caliginem, i. e., mortem obiit. 4 Quo in fœdere faciendo admoneret omnes pacis. 5 Ut agnosceretur. Alludi volunt ad Julium Cæsarem, qui, ut obequitans a suis agnosceretur, suosque alloqueretur, nudato capite processit in aciem, ut suos in prælium revocaret: quod & factitabant alii Imperatores, Cyrus, Hannibal, Masinissa, Æmilius, Adrianus, aliique. 6 Utrumque exercitum jam suum vocabat. 7 Repentina. Al. *recens.* 8 Conditiones pacis aut fœderis. 9 Cum Turno. 10 Solum concurrere. 11 Quos infertis. 12 Faciam. 13 Victo sc. hoste capitali. 14 Vitam Turni. 15 Sacrificia a Turno violata. 16 In virum Æneam. 17 Auctor vulneris ignotus est; creditur tamen submissus aliquis a Juturna, ex incusatione Jovis, infra: *Mortalin' decuit violari vulnere civem?* & Junonis responso, *Juturnam misero, fateor, succurrere fratri Suasi, & pro vita majora audere probavi: Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum.* 18 Allapsa sit. 19 Impetu, aut tormento. 20 Ut Æneas vulneratus sit. 21 Suppressa, ignorato auctore. 22 Quod Æneam vulneraverit. 23 Inducit Æneam propter vulnus illatum a bello destitisse. 24 Animo consternatos. 25 Subito orta. 26 Incensus. 27 Eminenter pervenit. 28 Unde depugnaret. 29 Cum molimine regit. 30 Percurrens celeriter. 31 Semioccisos prosternit. 32 Celeriter correptas. 33 Nivibus. 34 Fluvii Thraciæ. 35 Crepare facit ac resonare illisa clypeo hasta.

Bella movens immittit equos: 1 illi æquore aperto
Ante 2 Notos Zephyrumq. 3 volant. Gemit 4 ultima pulsu
5 Thraca 6 pedum, circumque 7 atræ Formidinis ora,
Iræque, Insidiæque, Dei 8 comitatus, 9 aguntur.
10 Talis equos alacer media inter prælia Turnus
Fumantes sudore quatit (miserabile!) cæsis
Hostibus insultans: spargit rapida 11 ungula rores
Sanguineos, mistâque cruor calcatur arenâ.
Jamque neci 12 Stheneluinque dedit, Thamyrimque, Pholumque,
13 Hunc 14 congressus, et 15 hunc; 16 illum eminus, eminus ambos
17 Imbrasidas, Glaucum atque Laden; quos Imbrasus ipse
Nutrierat Lyciâ, paribusque 18 ornaverat armis;
Vel 19 conferre manum, vel 20 equo prævertere ventos.
21 Parte aliâ media Eumedes in prælia fertur,
22 Antiqui proles bello 23 præclara Dolonis;
24 Nomine avum referens, 25 animo, 26 manibusq. parentem,
27 Qui quondam, castra ut Danaûm speculator adiret,
28 Ausus 29 Pelidæ 30 pretium sibi poscere currus:
Illum 31 Tydides alio pro talibus ausis
Affecit 32 pretio: 33 nec equis adspirat Achillis.
Hunc procul ut 34 campo Turnus prospexit aperto,
Ante levi jaculo longum per 35 inane secutus,
36 Sistit equos bijuges, et curru desilit, atque
Semianimi lapsoque supervenit, et pede collo
Impresso, dextræ mucronem 37 extorquet, et alto
38 Fulgentem 39 tinxit 40 jugulo; atq. hæc insuper addit:

1 Equi jam immissi. 2 Rapidissimos ventos. 3 Cursu prævertunt. 4 Tota & ad ultimam usque oram. 5 Θρῄκη, Thracia. 6 Equorum. 7 Perniciosæ. 8 Dignus Marte comitatus, Formido, Ira, Insidiæ. Iliade vero 4. Δεῖμός τ' ἠδὲ Φόβος, καὶ Ἔρις ἄμοτον μεμαυῖα, Ἄρεος ἀνδροφόνοιο κασιγνήτη, ἑτάρη τε. 9 Impelluntur. 10 Qualis Mars. 11 Equorum. 12 Tres Trojanos. 13 Sthenelum. 14 Cominus. 15 Thamyrim. 16 Pholum. 17 Imbrasi filios. 18 Ab infantia. 19 Invadere. 20 Celeriter effugere. 21 A Turno. 22 Nobilis aut annosi. 23 Inclyta. 24 Quia & avus ejus, pater Dolonis, Eumedes dictus erat. 25 Animositate. 26 Rebus præclare gestis. 27 Dolon, missus speculaturum tes Græcorum, a Diomede & Ulysse interceptus, cæsusque fuit. 28 Fuerat. 29 Pelei filii. 30 In mercedem. 31 Diomedes, Tydei filius. 32 Mercede, pœna alia: quia occidit eum. 33 Nec ausus est aspirare ad equos Achillis habendos. 34 In. 35 Aerem, qui inanis putatur. 36 Stare facit. 37 Vi expellit. 38 Prius. 39 Imbuit mucronem extortum. 40 Occisi.

1 En, agros, et, quam bello, Trojane, petisti,
2 Hesperiam metire 3 jacens: hæc præmia, qui me
Ferro ausi 4 tentare, 5 ferunt: 6 sic mœnia condunt.
7 Huic comitem 8 Asbuten conjectâ cuspide 9 mittit,
Chloreaque, Sybarimque, Daretaque, Thersilocumque,
Et 10 sternacis equi lapsum 11 cervice 12 Thymœten.
Ac velut 13 Edoni Boreæ cum spiritus alto
Insonat 14 Ægæo, sequiturque ad littora 15 fluctus,
Qua 16 venti incubuere, 17 fugam dant nubila 18 cælo:
Sic Turno, quacumque viam secat, agmina cedunt,
19 Conversæque ruunt acies: fert impetus 20 ipsum,
Et cristam 21 adverso curru quatit aura 22 volantem.
23 Non tulit instantem 24 Phegeus, animisque 25 frementem.
Objecit sese ad currum, et spumantia 26 frenis
Ora 27 citatorum dextrâ detorsit equorum.
Dum 28 trahitur, pendetque jugis, 29 hunc 30 lata retectum
Lancea consequitur, rumpitque infixa 31 bilicem
Loricam, et summum 32 degustat vulnere corpus.
33 Ille tamen clypeo 34 objecto conversus in 35 hostem
Ibat, et auxilium 36 ducto mucrone petebat.
Cum 37 rota præcipitem, et 38 procursu concitus axis
Impulit, effuditque solo, Turnusque 39 secutus,
Imam inter galeam summi thoracis et 40 oras,
41 Abstulit ense caput, 42 truncumque reliquit arenæ.

1 Agros, quos speraſti tibi tuisque, tanquam victoribus, dividendos. 2 Italiam. 3 Proſtratus. 4 Provocare. 5 Auferunt a me. 6 Q. d. proſternuntur exangues. 7 Eumedi. 8 *Trojanum.* 9 Ad inferos. 10 *Ferocis*, qui seſſorem facile ſternit atque excutit: *vel*, calcitronis. 11 De. 12 Meminit hic noſter Poeta l. 2. *Thymœtæ*, qui primus equum intra muros duci hortabatur. & arce locari. 13 *Thracii*: nam *Edon* mons eſt *Thraciæ*. 14 *Mari.* 15 *Ægæi* maris. 16 *Flatus* Boreæ. 17 Boreas enim nubila diſſipat, cœlum serenat. 18 Per aerem, id eſt, quemadmodum nubes & procellæ aquarum diffugiunt a facie impetuosiſſimi venti. 19 In fugam. 20 *Turnum.* 21 Ex adverso veniente. 22 Celeriter agitatam. 23 Non eſt perpeſſus *Turnum* inſtantem sibi aut aliis. 24 Vir *Trojanus.* 25 *Ferocientem.* 26 Contrahendo frena. 27 Concitatorum. 28 Namque dum equos torquet ac trahit, ipse trahitur & pendet jugis equorum. 29 Phegea. 30 Latum ferrum habens. 31 Duabus liciis seu ordinibus squamarum conſtantem. 32 Leviter sauciat superficiem corporis, id eſt, cutem. 33 Phegeus. 34 Contra ictus. 35 *Turnum.* 36 Nudato. 37 Currus. 38 Procurrendo concitatus. 39 Cadentem. 40 *Extremitates*, id eſt, secando cervicem, ubi ima pars galeæ fere conjungitur loricæ seu thoraci: quamvis thorax in pectore proprie sit. 41 Illi. 42 *Truncatum* & mutilum corpus.

Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
Interea Æneam Mnestheus, et fidus Achates,
Ascaniusque 1 comes, castris 2 statuère 3 cruentum,
4 Alternos longâ nitentem 5 cuspide gressus.
6 Sævit, et infractâ luctatur 7 arundine telum
Eripere, 8 auxilioque viam, quæ proxima, poscit:
Ense 9 secent lato vulnus, 10 telique latebram
Rescindant penitus, seseque in bella remittant.
Jamque 11 aderat 12 Phœbo ante alios dilectus Iâpyx
13 Iasides: 14 acri quondam 15 cui captus amore
Ipse suas artes, sua 16 munera, lætus Apollo
17 Augurium, 18 citharamque 19 dabat, celeresque sagittas.
20 Ille, 21, ut depositi proferret fata parentis,
Scire 22 potestates herbarum, 23 usumque medendi
Maluit, et 24 mutas 25 agitare 26 inglorius artes.
Stabat 27 acerba fremens, ingentem nixus in hastam,
Æneas, magno juvenum et 28 mœrentis Iüli

1 Socius laboris. 2 Collocaverunt. 3 Ex vulnere. 4 Alternatim et longo labore factos, id est, vulnerati pedis passus hastili sustentantem & fulcientem; alter enim pes, qui saucius non erat, sine adminiculo firmos & liberos metiebatur gressus. *Turneb.* lib. 3. c. 13. 5 Cui incumbebat. 6 Sui contemptor, gloriæ dominus, civium servator, indignatur, sibique irascitur, quod saucius ad pugnam procedere nequeat, neque suis adesse. 7 Cuspide intrinsecus fracta. 8 Et petit a præsentibus modum & rationem sanandi, quæ præsentissima aut vicinissima est ad auxilium. 9 Hamata ergo sagitta hæc, & quæ citra ἐκτομὴν evelli non posset. 10 *Latentem* sagittæ cuspidem scindendo aperiant funditus. 11 Auxilio. 12 Ab Apolline, summo medicorum principe. 13 Medicus, Iasii filius, nec inepte, παρὰ τὸ ἰᾶσθαι: *a medendo.* 14 Vehementi. 15 Iapi. 16 Officia. 17 Peritiam divinandi. 18 Artem Musicam. 19 Dare voluit, offerebat. 20 Iapis. 21 Ut protraheret sive produceret vitam patris desperati, id est, de cujus vita desperatur a medicis. Talis antiquitus traditur fuisse consuetudo, ut, qui laborarent periculoso aliquo morbo, & de quibus desperatum erat, ante ædium suarum januas collocarentur, vel ut ibidem extremum spiritum ederent, vel ut a transeuntibus possent forte curari, si quis aliquando simili morbo laborasset. Et hi *depositi* dicebantur. Ovid. de Ponto l. 2. *Jam prope depositus, certe jam frigidus æger.* 22 Vim, possibilitatem. 23 Medicinam in usu, non in ratione constantem. 24 Occultas, & gloriam non afferentes, si cum cæteris Apollinis artibus, Musica & Divinatione, comparentur. Alii ad tactum venæ referunt. Alii *mutas* dici volunt, quia apud veteres manibus magis medicina tractata est, unde & *Chirurgia* dicta. Ubi enim res agebatur, cessabat oratio. 25 Sectari, exercere. 26 Sine gloria. Cum respectu hoc ad Romanos & alias gentes, quibus medicina non in honore, adeoque servis communicata. 27 Acerbe. 28 Propter dolorem patris, & belli periculum.

Concursu, 1 lacrimis 2 immobilis. 3 Ille retorto
Pæonium in morem 4 senior succinctus amictu,
5 Multa manu medicâ 6 Phœbique 7 potentibus herbis
Nequidquam trepidat, nequidquam 8 spicula dextrâ
9 Sollicitat, 10 prensatque tenaci forcipe 11 ferrum.
12 Nulla viam fortuna regit; nihil 13 auctor Apollo
Subvenit: et sævus 14 campis magis ac magis horror
15 Crebrescit, propiusque 16 malum est. Jam pulvere cælum
17 Stare vident: 18 subeunt equites, et spicula castris
19 Densa cadunt mediis. 20 It tristis ad æthera clamor
Bellantum juvenum, et duro sub Marte cadentum.
21 Hic Venus, 22 indigno nati 23 concussa dolore,
24 Dictamnum 25 genitrix 26 Cretæâ carpit ab Idâ,
27 Puberibus 28 caulem foliis, et flore comantem
Purpureo: 29 non illa feris incognita capris
30 Gramina, cum 31 tergo 32 volucres hæsêre sagittæ.
33 Hoc Venus, 34 obscuro 35 faciem circumdata nimbo,
Detulit: hoc 36 fusum labris splendentibus 37 amnem
Inficit, occulte medicans; spargitque 38 salubris

1 Iuli & aliorum. 2 Stabat immutabilis. 3 Iapis medicus retroverso, id est, rejecto amictu more medicorum manu operantium. *Pæan* enim nomen medici apud Homerum Il. 5. a quo Pluto curatus, quin & ipse Apollo *Pæan* dictus. 4 Ætate provectior, longævus: infra vocatur ideo peritior, quia *feris venit usus ab annis*. 5 Multa trepidus & properans tentat, sed frustra, nihil valente fortuna, nihil arte. 6 Quas Apollo eum docuerat. *vel*, quarum virtutes primus deprehendit. 7 Ad medicinalem virtutem. 8 *Telum* infixum. 9 Educere tentat. 10 *Frequenter* capere tentat. 11 *Teli*. 12 Nullus eventus inopinatus rationem dirigit ac præstat. 13 Medicinæ inventor. Unde ipse apud Ovid. Met. 1. ait: *Inventum Medicina meum est*. 14 Per campos ubi *Turnus* stragem faciebat. 15 *Fit* creber. 16 Periculum, ex fuga *Trojanorum*. 17 Densum ac plenum esse. 18 Appropinquant. 19 Dense, aut frequenti. 20 Diffunditur. 21 *Tum*. Narrat sanationem Æneæ opera materna factam, ejusque armationem, & in prælium properationem. 22 Qui natus erat ex vulnere indigne illato filio suo, sc. per insidias, inter feriendum fœdus. 23 Perculsa. 24 Herbam. 25 Mater Æneæ. 26 Monte Cretensi: ad differentiam Idæ Phrygiæ. 27 Adultis, villosa pube lanuginosis, vel succo pubescentibus ac florentibus: ut 4. Æn. *Pubentes herbæ*. 28 Costam per medium herbarum protensam. 29 *Ferunt in Creta* capras, cum sagittis feriuntur, Dictamnum quærere ibi nascens, quod ut ederint, excutiunt statim sagittas. 30 Herbæ Dictamni. 31 Dorso earum. 32 Veloces. 33 Dictamnum. 34 Aere sepra tota, ne videretur atque agnosceretur. 35 *Totum* corpus. Pars pro toto. 36 Miscet hoc Dictamno aquam infusam lebeti splendenti, lavando ac fovendo vulneri. 37 Aquam. *Totum* pro parte. Sic supra: Fontemque *ignemque ferebant*. 38 Salutem afferentis.

1 Ambrosiæ succos, et odoriferam 2 panaceam.
Fovit eâ 3 vulnus 4 lymphâ 5 longævus Iâpyx
6 Ignorans, subitoque omnis de 7 corpore 8 fugit
9 Quippe dolor: omnis 10 stetit 11 imo vulnere sanguis.
Jamque secuta 12 manum, nullo cogente, sagitta
Excidit, atque novæ rediêre in 13 pristina vires.
Arma 14 citi properate viro. Quid statis? Iâpyx
Conclamat; primusque 15 animos accendit in hostem.
Non hæc humanis 16 opibus, non 17 arte magistrâ
Proveniunt. Neque te, Ænea, mea dextera servat:
Major 18 agit 19 Deus, atque opera ad majora 20 remittit.
21 Ille avidus pugnæ suras 22 incluserat 23 auro
24 Hinc atque hinc; oditque moras, hastamque 25 coruscat.
Postquam habilis lateri clypeus 26 loricaque tergo est,
Ascanium 27 fusis circum complectitur armis,
28 Summaque per galeam 29 delibans oscula fatur:
Disce, puer, virtutem ex me, verumque laborem;
30 *Fortunam ex* 31 *aliis.* Nunc te mea dextera bello
Defensum dabit, et 32 magna inter præmia ducet.
33 Tu facito, mox cum 34 matura adoleverit ætas,
35 Sic memor; et te 36 animo repetentem exempla tuorum,
Et 37 pater Æneas, et 38 avunculus excitet Hector.

1 Herbæ. *Ambrosia* est cibus Deorum, ut *Nectar* potus. 2 Herbam ipso nomine omnia promittentem remedia: ex παν & ακος. 3 Æneæ. 4 Aqua sic temperata. 5 Longi ævi medicus: quem supra *seniorem* appellavit. 6 Quod talis esset. 7 Æneæ. 8 Evanuit. 9 Utpote dolor, & non vulnus, fuisset. 10 Sistebat se. 11 Id est, non effluxit. 12 Medici. 13 Usum pristinum, aut membra pristina. 14 Festinanter adferte Æneæ. 15 Teucrorum. 16 Potestatibus. 17 Magisterio artis medicinæ. 18 Hanc curam. 19 Numen in genere: *vel*, Venus, ut 2. Æn. *ducente Deo.* Vide locum. 20 Iterum mittit. 21 Æneas. 22 Priusquam advenerant, qui ipsum armarent. 23 Ocreis aureis, vel auratis. 24 Ex utraque parte. 25 Quatit vibratque, παλλει. 26 Postquam armatus erat. 27 Circumfusis. 28 Summis labris. 29 Præbens. 30 *Et opta.* 31 Felicioribus me. 32 Ducet te participem magnorum præmiorum. 33 A suo & Herculis exemplo. 34 Adolescendo cœperit esse matura. 35 Sc. *meorum factorum. Auctores referat generosa propago:* respiciat suos: domi enim habet, unde discat. 36 Memoria repetentem, id est, considerantem. 37 Cic. 1. Offic. *Optima hereditas a patribus traditur liberis, omnique patrimonio præstantior, gloria virtutis, rerumque gestarum: cui dedecori esse, nefas & vitium judicandum est.* Sal. *Nam sæpe audivi, Q. Maximum, P. Scipionem, præterea civitatis nostræ præclaros viros solitos ita dicere: cum majorum imagines intuerentur, vehementissime sibi animum ad virtutem accendi.* 38 Frater Creusæ, quæ filia Priami, & mater Ascanii.

Hæc ubi dicta 1 dedit, 2 portis sese extulit ingens,
3 Telum immane manu quatiens: simul agmine denso
Antheusque Mnestheusque ruunt; omnisque relictis
Turba fluit castris. Tum 4 cæco pulvere campus
Miscetur, pulsuque pedum tremit 5 excita tellus.
Vidit ab 6 adverso 7 venientes aggere Turnus,
8 Vidêre Ausonii; 9 gelidusque per ima cucurrit
10 Ossa tremor. Prima ante 11 omnes Juturna Latinos
Audiit, agnovitque sonum, et tremefacta refugit.
12 Ille volat, campoque 13 atrum 14 rapit agmen aperto.
15 Qualis ubi ad terras 16 abrupto sidere 17 nimbus
It mare per medium: miseris, heu! 18, præscia longe
19 Horrescunt corda agricolis; 20 dabit ille ruinas
Arboribus, stragemque satis; 21 ruet omnia late:
22 Ante volant, sonitumque ferunt ad littora venti.
Talis in 23 adversos ductor 24 Rhœteïus hostes
Agmen 25 agit; densi 26 cuneis se quisque 26 coactis
27 Agglomerant. Ferit ense 28 gravem 29 Thymbræus Osirim,
Archetium 30 Mnestheus, Epulonem obtruncat Achates,
Ufentemque Gyas. 31 Cadit ipse Tolumnius augur,
Primus in adversos telum qui torserat hostes.
Tollitur in cælum 32 clamor, versique 33 vicissim
Pulverulenta fugâ Rutuli dant terga per agros.
34 Ipse neque 35 aversos dignatur sternere 36 morti;
Nec pede congressos æquo, nec 37 tela ferentes

1 Dixit Æneas. 2 Castrorum. 3 Hastam terribilem præ magnitudine. 4 Excæcante. 5 Commota. 6 Ex opposito sito. 7 Teucros cum Ænea. 8 Itali viderunt venientes. 9 Frigidus & horrorem incutiens. 10 Italorum. 11 Latinos. 12 Æneas. 13 Pulveris nube coopertum. 14 Raptim secum trahit. 15 Gravi comparatione Æneæ descendentis in pugnam, robur, & hostium tacitum metum depingit. 16 *Tempestate*, quam sidus aliquod ortu vel occasu suo ciere solet, dissoluta. 17 *Est.* 18 Calamitatis futuræ. 19 Horrore rigescunt. 20 Nimbus prosternet arbores, & sata. 21 *Eruet*, evertet. Simplex prô composito. 22 Antevolant nimbum: quia nimbus crassior aer est: itaque ventus post & ante, & cum illo. 23 Hostes sibi oppositos. 24 Æneas *Trojanus*, a *Rhæteo*, promontorio *Trojæ*, sic denominatus. 25 Impellit. 26 Aciebus in morem cuneorum in unum compulsis. 27 Condensant. 28 Gravatum pondere, aut senio. 29 Vir *Trojanus*. 30 Vir *Trojanus*. 31 Redit in auctorem scelus: recidit in *Tolumnium* augurium, consiliumque pessimum, fœdus ruptum. 32 Ex ejus casu. 33 Vulnerato quippe Ænea, *Trojanos* prius in fugam verterant. 34 Æneas. 35 Al. *Adversos*, id est, quos obvios, & adversos offendit. 36 Ad mortem. 37 Id est, licet animos offenderet, qui viriliter resisterent, tamen non dignatur eos prosternere.

Insequitur : solum densâ in caligine Turnum
1 Vestigat lustrans , 2 solum in certamina poscit.
Hoc concussa metu mentem Juturna 3 virago
Aurigam Turni media inter lora Metiscum
4 Excutit , et longe lapsum 5 temone relinquit.
6 Ipsa 7 subit , manibusque 8 undantes flectit habenas,
Cuncta 9 gerens , vocemque, et corpus, et arma Metisci.
10 Nigra velut magnas domini cum divitis ædes
Pervolat , et 11 penitus alta atria 12 lustrat hirundo ,
13 Pabula parva legens , nidisque 14 loquacibus escas ;
Et nunc porticibus 15 vacuis , nunc humida circum
Stagna sonat : 16 similis medios Juturna per hostes
Fertur equis , 17 rapidoque volans 18 obit omnia curru:
Jamque hic 19 germanum, jamque hic ostentat ovantem:
Nec 20 conferre manum patitur : volat 21 avia longe.
Haud minus Æneas 22 tortos legit obvius orbes ,
23 Vestigatque virum , et disjecta per agmina magnâ
Voce 24 vocat. Quoties oculos conjecit in hostem ,
25 Alipedumque fugam cursu 26 tentavit equorum ;
27 Aversos toties currus Juturna retorsit.
Heu ! quid 28 agat : vario nequidquam fluctuat 29 æstu:
30 Diversæque vocant animum in contraria curæ.
Huic Messapus , uti lævâ duo forte gerebat
31 Lenta 32 levis cursu 33 præfixa hastilia ferro ,
34 Horum unum 35 certo contorquens dirigit ictu.
Substitit Æneas , et 36 se collegit in arma ,
Poplite subsidens : 37 apicem tamen incita summum

1 Circumspiciens inquirit. 2 Turnum in singulare certamen: sic enim fœdus exigebat. 3 Virum agens , fungens virili officio. 4 Ab equis. 5 Ligno oblongo , quo currus connectitur & dirigitur. 6 Juturna. 7 Officium gubernandi. 8 Undarum more crispantes & sinuosos. Æn. 5. *undantia lora*. 9 Præ se ferens. 10 Comparatione exornat pietatem Juturnæ. 11 Ubique. 12 Circumvolat. 13 Muscas & culices colligens. 14 In quibus sunt pulli garruli. 15 Magnis. ut l. 2. vacua *atria lustrat Pincius*. 16 Similiter. 17 Raptim acto. 18 Circumit. 19 Turnum. 20 Conserere eum manum cum Ænea. 21 Sine via & ordine longe ab Ænea , id est , declinat congressum Æneæ. 22 Ut obvius sit , peragit circuitus obliquos. 23 Inquirit Turnum. 24 Ipsum. 25 Quasi alatos pedes habentium. 26 Simulavit. 27 Ab Ænea. 28 Ageret Æneas ? Pathos ab exclamatione & addubitatione : de quo vide Macrob. Sat. l. 4. c. 6. 29 Fervore. 30 Nunc hoc , nunc illud attentavit , ut congrederetur cum Turno. 31 Flexibilia. 32 Levi militia instructus. 33 Hastas habentes ferrum præfixum. 34 Hastilium. 35 Inevitabili & firmo. 36 Clypeo se texit adversus ictum hastæ. 37 Conum galeæ , vel cristam in cono : *tamen inde volans secum abstulit hasta insigne*. Ennius , Macrob. 6. l. Sat. c. 1.

Hasta tulit, summasque excussit vertice cristas.
Tum vero 1 assurgunt iræ, insidiisque 2 subactus,
3 Diversos ubi sensit equos currumque 4 referri,
5 Multa Jovem, et læsi testatus fœderis aras,
Jam tandem invadit medios, et 6 Marte secundo
Terribilis, sævam nullo discrimine cædem
Suscitat; irarumque omnes effundit 7 habenas.
Quis mihi nunc tot 8 acerba Deus, quis carmine cædes
Diversas, obitumque ducum, quos æquore toto
9 Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troïus heros,
Expediat? tanton' 10 placuit concurrere motu,
Juppiter, æternâ gentes in pace futuras?
Æneas Rutulum Sucronem (ea prima 11 ruentes
Pugna loco 12 statuit Teucros) haud 13 multa moratus,
Excipit in latus, et, 14 qua fata celerrima, 15 crudum
Transadigit costas et 16 crates pectoris ensem.
Turnus equo dejectum Amycum, fratremque Diorem
Congressus 17 pedes, 18 hunc 19 venientem 20 cuspide longâ,
21 Hunc 22 mucrone ferit; 23 curruque abscissa duorum
Suspendit capita, et 24 rorantia sanguine portat.
25 Ille Talon Tanaïmque neci, fortemque Cethegum,
26 Tres uno congressu, et 27 mœstum mittit Onythen,
28 Nomen Echionium, matrisque genus Peridiæ.
29 Hic fratres 30 Lyciâ missos et Apollinis agris,

1 Duci *Trojano*. 2 Impulsus: quia vidit se insidiis appeti. 3 In diversas partes agi. 4 A cursu instituto, cum obviam traheretur. 5 Multum. Nomen pro Adverbio. 6 Prospero successu belli. 7 Potestatem, id est, iræ permittit sæviendi liberam potestatem: ut l. 1. *Et premere, & laxas sciret dare jussus* habenas. Sumpta Metaphora ab equis, qui currum trahentes, habenis vel retinentur, vel laxis effunduntur soluti ad cursum. 8 Funera aut vulnera. 9 Invicem, vicissim. *Tmesis*. 10 *Tibi*. 11 Cum duce Ænea persequentes hostem, palabundo fortasse agmine & effuso impetu, donec ventum est ad Sucronem, militem strenuum, is paulum remoratus est ruentium vim, statariamque fecit pugnam: quem tamen Æneas interfecit. 12 Stare facit. 13 Multum. 14 Qua mors celerrime accedit. *Quaque est via proxima letho*, Ovid. 8. Met. quia vulnerato corde, statim morimur. 15 Durum. 16 Juncturas. 17 Pedester. 18 Priorem Amycum. 19 Contra se 20 Hasta. 21 Diorem. 22 Gladio cæsum. 23 A curru, ad currum. 24 Ea destillantia. 25 *Æneas*. 26 Viros. 27 Severum. 28 *Thebanum* genere, & filium Peridiæ. *Echion* autem Cadmi comes fuit, in condendis *Thebis*. 29 *Turnus* mittit neci. 30 *Ex Lycia* venientes auxilio *Trojanis*, ubi agri Apollini sacri.

Et juvenem exosum 1 nequidquam bella Menœten
2 Arcada : 3 piscosæ 4 cui circum flumina 5 Lernæ
Ars fuerat , 6 pauperque domus ; nec nota potentum
7 Munera , 8 conductâque pater tellure serebat.
9 Ac velut immissi diversis partibus 10 ignes
Arentem in sylvam , et virgulta sonantia 11 lauro ;
Aut ubi decursu rapido de montibus altis
Dant sonitum spumosi amnes , et in 12 æquora currunt,
13 Quisque suum populatus iter : 14 non segnius ambo
Æneas Turnusque ruunt per prælia : 15 nunc , nunc
Fluctuat ira intus : 16 *rumpuntur nescia vinci*
17 *Pectora* : nunc totis in vulnera viribus 18 itur.
19 Murrhanum 20 hic , 21 atavos et avorum antiqua sonantem
Nomina , per regesque 22 actum genus omne Latinos ,
Præcipitem scopulo , atque 23 ingentis turbine saxi
24 Excutit , effunditque 25 solo. 26 Hunc 27 lora et juga subter
Provolvêre rotæ : crebro 28 super ungula pulsu
29 Incita 30 nec domini 30 memorum 31 proculcat equorum.
32 Ille 33 ruenti 34 Hyllo , animisq. 35 immane frementi
Occurrit , telumque 36 aurata ad tempora torquet :
Olli per galeam fixo stetit hasta cerebro ,
Dextera nec tua te , Grajûm fortissime Creteu ,
Eripuit Turno : 37 nec Dî texêre Cupencum ,
Æneâ 38 veniente , 39 sui. 40 Dedit obvia 41 ferro

1 Namque in bello occisus est. 2 Ex Arcadia. 3 Piscium plenæ. 4 Menœti. 5 Paludis in agro Argivo seu Mycæneo. 6 Tugurium, casa rustica. 7 I. e. Obsequia , dona , id est , qui nihil a potentioribus acceperat. Al. *Limina*, id est, neque enim cliens frequentabit potentiorum limina. 8 Vectigali & stipendiaria , qualem regis Latini agrum Aurunci Rutulique serebant. Æn. 11. 9 Duabus comparationibus cædem utrimque editam velut ob oculos ponit. 10 Sc. *ruunt*. 11 Frondibus aut foliis lauri. 12 Campos planos. 13 Uterque amnium currit devastans & secum trahens , quicquid in via sua offendit. 14 Sed æque impetuose , ut illi ignes in sylvam aridam missi , & illi amnes in æquora decurrentes. 15 Maxime nunc. 16 Sævitia. 17 Amborum. 18 Ab ambobus. 19 Regem Latinorum, 20 Alter eorum Æneas. 21 Habentem nomen suorum majorum : quia omnes *Murrani* appellati erant. 22 Actum. 23 Saxo ingenti turbine impulso. *Ingenti fragmine montis.* lib. 9. 24 E curru. 25 In terram. 26 Murranum excussum. 27 Equorum. 28 Insuper , aut super hunc. 29 Incitata. 30 Oblitorum. 31 Eum. 32 Turnus. 33 Præcipitanter currenti. 34 Trojano. 35 Immaniter. 36 Tecta galea inaurata lib. 8. *geminas cui tempora flammas Læta vomunt.* 37 Neque Dii , quorum sacerdos erat , potuerunt servare Cupencum. *Cupencus* autem lingua Sabina *sacerdotem* significat. 38 Impetum in eum faciente. 39 Faventes. 40 Cupencus. 41 Mucroni ferreo.

Pectora : nec 1 misero clypei mora profuit ærei.
Te quoque Laurentes viderunt, Æole, campi
Oppetere, et late terram consternere tergo.
2 Occidis, 3 Argivæ quem non potuêre 3 phalanges
Sternere, nec Priami regnorum 4 eversor Achilles.
5 Hic tibi mortis erant metæ, 6 domus alta sub Idâ;
7 Lyrnessi domus alta, 8 solo Laurente sepulcrum.
Totæ 9 adeo conversæ acies, omnesque Latini,
Omnes Dardanidæ : Mnestheus, acerque Serestus,
Et 10 Messapus equûm domitor, et fortis 11 Asylas,
Tuscorumque phalanx, Evandrique Arcades 12 alæ :
Pro se 13 quisque viri 14 summâ nituntur 15 opum vi.
Nec mora, nec 16 requies: 17 vasto certamine 18 tendunt,
19 Hic 20 mentem Æneæ Genitrix 21 pulcherrima misit,
Iret ut ad muros, 22 urbique adverteret agmen
Ocius, et 23 subitâ turbaret clade Latinos.
24 Ille, ut 25 vestigans diversa per agmina Turnum,
Huc atque huc 26 acies circumtulit, adspicit urbem
Immunem tanti belli, atque 27 impune quietam.
Continuo pugnæ 28 accendit majoris imago :
Mnesthea, Sergestumque 29 vocat, fortemque Serestum,
30 Ductores, 31 tumulumque capit: 32 quò cetera Teucrûm
Concurrit legio : nec scuta aut spicula 33 densi
Deponunt. Celso medius 34 stans 35 aggere fatur :
Ne qua meis esto dictis mora. Juppiter 36 hâc stat.
Neu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito.

1 Cupenco. 2 *Tu Æole* in mortem cadis. 3 Instructæ acies Græcorum. 4 Sublato Hectore, per quem stetit *Troia*. 5 Metæ, quas mors vitæ affert, erant tibi constitutæ in campis Laurentibus. 6 Clara progenies erat tibi. 7 Opp. ad radices Idæ, patria Briseidos. Plin. 5. l. 30. c. est & insula Sigæo opposita. 8 In campo Latino sepulcrum est tibi. 9 Omnino coactæ sunt in prælium, ita ut contra se mutuo starent omnes. 10 Qui Italus erat. 11 Qui etiam Italus erat. 12 Velites, quos cum Pallante miserat Evander Arcas. 13 Nititur. 14 *Romani scalis summa nituntur opum vi*, ex Ennii lib. 6. citante Macrob. Sat. l. 6. c. 1. 15 Facultatum suarum. 16 Fuit. 17 Omnia vastante. 18 Contendunt. 19 In hoc rerum statu. 20 Consilium & animum. Sic l. 1. *Qua facere id possis, nostram nunc accipe* mentem. 21 Venus. 22 Ad urbem appelleret. 23 Ex improviso orta. 24 Æneas. 25 Inquirens. 26 Oculorum acumen, id est oculos. 27 Sine pœna, id est, quæ debuit pœnas luere propter fœdus abruptum. 28 Inflammat ipsum. 29 Ad se. 30 Duces exercitus. 31 Colliculum, aut locum altiorem. 32 Ad quem. 33 Quamvis stipati. 34 Æneas. 35 In colliculo. 36 Hac parte nostra, id est, favet nobis; quia Rutuli fœdus ruperunt. Ex Ennio sumptum citat Macrob. Sat. l. 6. c. 1. *Non semper vestra evertit, nunc Juppiter hac stat.*

Urbem hodie 1 caussam belli, regna ipsa Latini,
Ni frenum accipere, et 2 victi parère 3 fatentur,
4 Eruam, et 5 æqua solo fumantia culmina ponam:
6 Scilicet exspectem, libeat 7 dum prælia Turno
Nostra pati; rursusque velit concurrere 8 victus?
9 Hoc caput, ô cives, hæc belli 10 summa nefandi.
Ferte faces propere, 11 fœdusque reposcite flammis.
12 Dixerat: atque animis pariter certantibus omnes
13 Dant cuneum; densâque ad muros 14 mole feruntur.
15 Scalæ improviso, subitusque 16 apparuit ignis.
Discurrunt 17 alii ad portas, 18 primosque trucidant:
Ferrum alii 19 torquent, et 20 obumbrant æthera telis.
Ipse inter primos dextram sub mœnia 21 tendit
Æneas, magnâque incusat voce Latinum;
Testaturque Deos iterum se ad prœlia 22 cogi:
23 Bis jam 24 Italos hostes, hæc 25 altera fœdera 26 rumpi.
Exoritur trepidos inter discordia cives:
Urbem alii 27 reserare jubent, et 28 pandere portas
Dardanidis; ipsumque 29 trahunt in mœnia regem.
Arma ferunt alii, et pergunt defendere muros.
Inclusas ut cum 30 latebroso in pumice 31 pastor
32 Vestigavit apes, fumoque 33 implevit amaro;
Illæ intus 34 trepidæ rerum per 35 cerea castra
Discurrunt, magnisque 36 acuunt stridoribus iras.
Volvitur 37 ater odor 38 tectis: tum 39 murmure 40 cæco

1 Quia illic erat Lavinia, Latini filia. 2 Sicut equus, fræno constrictus, paret. 3 Cives. 4. Evertam. 5 Ponam domorum summitates aut fumaria æqualia et æque plana ut solum est. 6 Quasi vero exspectare debeam. Ab iniquo. 7. Donec. 8 Cujus jam partes bis victæ. 9 Hæc urbs est præcipua causa. 10 Præcipua ratio. 11 Renovate fœdus urbis incendio. 12 Æneas. 13 Componunt se in cunei formam ad invadendos muros. 14 Multitudine. 15 Apparent. 16 Urbanis. 17 Teucrorum. 18 Quos primos obvios habent. 19 In eos, qui forte in muris erant. 20 Obscurant quasi umbra. Hyperbole. 21 Extendit. 22 Non sponte, sed propter læsa numina. 23 Violato bis fœdere; semel in adventu, et nunc per Juturnam. 24 Esse aut affectos. 25 Secunda. Primum fœdus initum, per Ilioneum legatum l. 7. alterum per me ipsum de singulari certamine, hoc ipso lib. utrumque violatum a Latinis. 26 Violari, dissolvi. 27 Aperire. 28. Aperire. 29 Trahere volunt Latinum, ut sit spectator suæ cladis: *vel*, trahunt ipsum Æneam, ut rex sit. 30 Cavo latebris pleno. 31 Mellarius. 32 Inquisivit & invenit. 33 Cavernas. 34 Sollicitæ, quid rebus suis agant. 35 Favos suos cereos, *certa regna* Giorg. lib. 4. 36 Provocant. 37 Teter & rei fumosæ. Respexit ad colorem fumi: nam in odore color non est. 38. Per tecta. 39. Apum. 40 Occulto.

Intus saxa sonant : vacuas it fumus ad auras.
1. Accidit hæc fessis etiam 2 fortuna Latinis,
Quæ totam luctu 3 concussit funditus urbem.
Regina ut 4 tectis venientem prospicit hostem,
5 Incessi muros, ignes ad tecta volare;
Nusquam acies 6 contra Rutulas, nulla agmina Turni :
Infelix pugnæ 7 juvenem in certamine credit
Exstinctum; et, subito mentem turbata dolore,
Se caussam clamat, crimenque, caputque malorum:
Multaque per 8 mæstum demens effata furorem,
Purpureos 9 moritura manu 10 discindit amictus,
Et 11 nodum 12 informis leti trabe nectit ab altâ.
Quam 13 cladem miseræ postquam 14 accepêre Latinæ,
Filia prima manu flavos Lavinia crines,
Et roseas laniata genas; tum cetera 15 circum
16 Turba furit : resonant latæ plangoribus ædes.
17 Hinc totam 18 infelix vulgatur fama per urbem :
19 Demittunt mentes : it 20 scissâ veste Latinus,
Conjugis 21 attonitus 22 fatis, urbisque 23 ruinâ,
24 Canitiem immundo perfusam pulvere 25 turpans :
(26 Multaque se incusat, 27 qui non acceperit 28 ante
Dardanium Ænean, 29 generumque adsciverit ultro.)
Interea 30 extremo bellator 30 in æquore Turnus
31 Palantes sequitur paucos, jam segnior, atque

1. Docet, quomodo Amata, cum videret urbem in periculo, laqueo vitam finiverit. &c. 2 Adversa, propter suspendium reginæ Amatæ, 3 Turbavit. 4 Ad tecta. 5 I. e. Invadi ab hostibus imminentibus. Al. *lacessendi* legitimo sensu, nullo tamen auctore. 6 Esse, apparere, aut stare ex adverso. 7 Turnum. 8 Ex mæstitia ortum. 9 Quia certa erat mori. 10 Ex more lugentium et furiatorum. *Tum pius Æneas humeris abscindere vestem.* Æn. 5. *it scissa veste Latinus* : infra *Et scissa gaudens vadit Discordia palla* sub exitu lib. 8. 11 Laqueum in nodum contractum. 12 Inhonesti: quia, qui laqueo sibi vitam ademerant, insepulti abjiciebantur propter fœditatem mortis. 13 Calamitatem. 14. Intellexerunt, &c. laniatæ genas furore feruntur. 15 Cadaver Amatæ. 16 Multitudo Latinarum 17 Ex his ædibus, id est, ex regia. 18 Infelicia nuncians. 19 Omnes demittunt animo, id est, desperant, despondent animum. 20 Dilacerata. 21 Quasi tonitru perculsus. 22 Morte. 23 Quam imminere videbat. 24 Quod in dolore & luctu factitatum. Mezentius lib. 10. *canitiem immundo deformat pulvere.* Pathos ab habitu & senecta. Macrob. Sat. lib. 4. c. 3. 25 Fœdans. 26 Multum. 27 Utpote qui, quod. 28 Priusquam cogeretur, aut ea mala provenirent. 29 In generum, vel ut sit sibi gener, advocaverit. 30 In acie extrema, non inter primos : idque dolo Juturnæ, animi sui languore, & equis fatigatis. 31 Oberrantes hostes sine ductore.

Jam minus, atque minus 1 successu lætus 2 equorum.
Attulit hunc 3 illi 4 cæcis terroribus aura
Commistum clamorem, 5 arrectasque 6 impulit aures
Confusæ sonus urbis, et 7 illætabile murmur.
Hei mihi! quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quisve ruit tantus 8 diversâ clamor ab urbe?
Sic ait, 9 adductisque amens subsistit habenis.
Atque 10 huic, in faciem 11 soror ut conversa Metisci
Aurigæ, currumque, et equos, et 12 lora regebat,
Talibus occurrit dictis: 13 Hâc, Turne, sequamur
Trojugenas, qua prima viam victoria 14 pandit:
Sunt alii, qui tecta manu defendere possint.
15 Ingruit Æneas Italis, et prœlia miscet:
Et nos 16 sæva manu mittamus funera 17 Teucris:
Nec 18 numero 19 inferior, pugnæ nec honore 20 recedes.
21 Turnus ad hæc:
O soror, et dudum agnovi, 22 cum prima per artem
Fœdera turbasti, teque hæc in bella dedisti:
23 Et nunc 24 nequicquam fallis 25 Dea. Sed quis 26 Olympo
Demissam tantos voluit te 27 ferre labores?
An fratris miseri letum ut crudele videres?
Nam quid ago? aut quæ jam 28 spondet fortuna salutem?
Vidi oculos ante ipse meos 29 me voce vocantem
Murrhanum, quo non 30 superat mihi carior alter.

1 Invalido. 2 Quia videbat equos quoque segnes effectos, animosque demisisse. 3 Turno. 4 Clamoribus incertis, unde procederent. 5 Quas impulsas erigebat, ut melius audiret. Metaphora sumpta ab iis animantibus, quæ ut a longe audiant, aures surrigunt, quæ etiam timidiora sunt. Æn. 1. *arrectisque auribus astant.* 6 Percussit illi. 7 Nullo modo lætificans. 8 A diversa parte urbis. 9 Animo consternatus & consilii inops ad se traxit habenas & substitit. 10 Turno. 11 Juturna. 12 Equorum. 13 Persequamur Trojanos per hanc viam. 14 Aperit & monstrat. 15 Irruit in Italos. 16 Magna & crudelia. 17 In Teucros. 18 Cæsorum a te hostium. 19 Ænea, id est, tot & cum tanto honore occides. 20 Discedes sic faciendo. 21 Respondit. 22 Cum tu primum Camerti assimilata, nec minus usa Tolumnii opera, præcipuum fœdus turbasti per astutiam tuam. 23 Assumpta Metisci, aurigæ mei, persona & munere. 24 In nullo. 25 Quamvis Dea. 26 Cœlo. 27 Perferre. 28 Promittit. 29. Κατα το σιωπωμενον: nulla enim mentio supra facta Turni, a Murrano in auxilium vocati: vel omen mortis est, sibi audire visi vocem Murrani vocantis, ut 4. lib. *Hinc exaudiri gemitus, & verba vocantis Visa viri.* 30 Superest, superstes est, vivit.

*

1 Oppetere 2 ingentem, atque ingenti vulnere victum,
Occidit infelix, 3 ne nostrum dedecus Ufens
Aspiceret. Teucri potiuntur corpore et 4 armis:
5 Exscindine domos (id 6 rebus defuit unum)
Perpetiar? 7 dextrâ nec 8 Drancis dicta 9 refellam?
Terga dabo? et Turnum fugientem hæc terra videbit?
10 *Usque adeone mori miserum est*? 11 vos ô mihi Manes
Este boni: quoniam Superis 12 aversa voluntas.
Sancta ad vos anima, atque istius 13 inscia 14 culpæ
Descendam, 15 magnorum haud umquam indignus 16 avorum.
Vix ea fatus erat; medios volat, ecce, per hostes
Vectus equo spumante Saces, adversa sagitta
Saucius ora, ruitque 17 implorans nomine Turnum:
Turne, 18 in te 19 suprema salus: miserere tuorum.
20 Fulminat Æneas armis, summasque minatur
Dejecturum arces Italûm, 21 excidioque daturum:
Jamque faces ad tecta volant. 22 In te ora Latini,
In te oculos referunt: 23 mussat rex ipse Latinus,
Quos generos vocet, aut quæ sese ad fœdera 24 flectat.
Præterea 25 Regina, tui fidissima, 26 dextrâ
Occidit ipsa suâ, 27 lucemque exterrita fugit.
Soli 28 pro portis Messapus et acer Atinas
Sustentant aciem. Circum hos utrimque phalanges

1 Mori. 2 Sic Lucret. 1. lib. *Et graviter magni magno cecidere ibi casu*. 3 Ne nos victos videret. 4 Ejus. 5 Urbem capi et dirui. 6 Nostris miseris, quo minus periissent funditus. 7 Viriliter agendo. 8 Hostis mei capitalis, qui dixerat, *dum Troia teneat Castra, fugæ fidens*. 9 Refutabo. 10 In tantum, ut malim inhoneste fugere, quam fortiter mori? Q. d. Non est miserum mori. 11 Vos inferi Manes estote mihi morituro propitii & faventes: neque enim mei ulterior cura a Diis superis. 12 A me. 13 Nescia & insons. 14 Fugæ, quæ grave viro forti crimen. 15 Et ipse claris majoribus ortus. Constructio Græca. 16 Sc. genere. 17 Imploratu vocans. 18 Amata supra, *decus imperiumque Latini Te penes: in te omnis domus inclinata recumbit*. 19 Ultima. 20 In morem fulminis prosternit ac sævit. *Horrendumque intonat armis*: infra. 21 Ad excidium. 22 *Latini Te signant oculis, tua nunc promissa reposcunt*: supra ad congressum singularem. 23 Intra se murmurat, dubius utrum admittat generum: *Flent mœsti, mussantque patres*. Æn. 11. 24 Inclinet. 25 Amata. 26 Manu: quia se suspendit. Pathos a modo: de quo Macrob. Sat. l. 4. c. 4. 27 Vitalem, malens mori, quam hostem tam terribilem videre. 28 Ante portas pro defensione earum.

Stant densæ, 1 strictisque 2 seges mucronibus horret
2 Ferrea, tu currum 3 deserto in gramine 4 versas.
Obstupuit 5 variâ confusus imagine rerum
Turnus, et obtutu tacito stetit. 6 Æstuat ingens
Uno in corde pudor, mistoque insania luctu,
Et furiis agitatus amor, et 7 conscia virtus.
8 Ut primum discussæ umbræ, et lux reddita menti,
Ardentes oculorum orbes ad mœnia torsit
Turbidus, 9 èque rotis magnam respexit ad urbem.
Ecce autem, flammis inter 10 tabulata volutus
Ad cælum 11 undabat vertex, turrimque 12 tenebat.
13 Turrim, compactis trabibus quam eduxerat 14 ipse,
Subdideratque 15 rotas, 16 pontesque instraverat altos.
Jam jam fata, soror, 17 superant; absiste morari:
Quo Deus, et quo dura vocat fortuna, sequamur.
18 Stat conferre manum 19 Æneæ, stat, quicquid acerbi est,
Morte pati: nec me 20 indecorem, germana, videbis
Amplius. Hunc, oro, sine me furere 21 ante 22 furorem,
Dixit, et e curru saltum dedit ocius 23 arvis:
Perque hostes, per tela ruit: mæstamque sororem
Deserit, ac rapido cursu media 24 agmina rumpit.
Ac veluti montis saxum, de vertice præceps
Dum ruit avulsum, vento, seu turbidus imber
25 Proluit, aut annis 26 solvit sublapsa vetustas,
27 Fertur in 28 abruptum magno 29 mons improbus 30 actu,

1 *Densisque virum seges horruit hastis.* 2 Geom. 2 Pubes armata. 3 Ab hostibus. *Extremo bellator in æquore Turnus.* 4 Agitas. 5 Tot simul rerum nuncio, quarum imago varia animum ipsius distraxit, accepto, & ipse vario confusus est affectu, stupore, pudore, insania, luctu, amore, sui fiducia. 6 Effervet. 7 Cujus ipse conscius erat. 8 Quamprimum vero turbidam hanc affectuum caliginem dispulerat ratio & mora, sibique lux rationis reddita est. 9 Et e curru. Pars pro toto. 10 Turris. 11 Ingens cumulus flammarum et fumi undatim ascendebat. 12 Occupabat. 13 Turrim ambulatoriam: de qua Vegetius l. 4. c. 17. & de ratione incendendi eam c. 18. 14 Turnus. 15 Ad motum, ut huc illuc trahi posset. 16 Altas scalas, quibus in ipsam ascenderetur. 17 Vincunt me. 18 Certum mihi est, decrevi. 19 Cum Ænea. 20 Expertem decoris et honoris. 21 Priusquam moriar. 22 Ardentem hunc impetum, qui me incitat cum Ænea confligere. *Aut pugnam, aut aliquid jamdudum invadere magnum Mens agitat mihi,* Nisus 9. Æn. 23 In arva. 24 Hostium. 25 Ipsum saxum. 26 Saxum. 27 Saxum. 28 Præcipitium prius excisum. 29 Existens instar montis improbi; quia nulli parcit. 30 Agmine, impetu.

Exsultatque solo ; sylvas , armenta , virosque
Involvens secum. Disjecta per agmina Turnus
Sic urbis ruit ad muros : ubi plurima fuso
Sanguine terra madet , striduntque 1 hastilibus auræ :
2 Significatque manu , et 3 magno simul incipit ore :
Parcite jam , Rutuli ; et vos telà 4 inhibete , Latini :
Quæcumque est fortuna , mea est : me 5 verius 6 unum
Pro vobis 7 fœdus luere , et 8 decernere ferro.
Discessêre omnes 9 medii , 10 spatiumque dedêre.
11 At 12 pater Æneas , audito nomine Turni ,
Deserit et muros , et summas deserit 13 arces ;
14 Præcipitatque 15 moras omnes: 16 opera omnia rumpit:
Lætitiâ exsultans , 17 horrendumque intonat 18 armis :
Quantus 19 Athos , aut quantus 20 Eryx , aut ipse coruscis
Cum fremit ilicibus quantus , gaudetque 21 nivali
Vertice se attollens 22 pater 23 Apenninus ad auras.
Jam vero et Rutuli certatim , et Troës , et omnes
24 Convertêre oculòs Itali : 25 quique alta tenebant
Mœnia , 26 quique 27 imos pulsabant ariete muros ;
28 Armaque deposuêre humeris. Stupet ipse 29 Latinus,
Ingentes, 30 genitos diversis partibus orbis ,
Inter se coïsse viros , et 31 cernere ferrò.
Atque 32 illi , ut 33 vacuo patuerunt 34 æquore campi,
35 Procursu rapido , conjectis eminus hastis ,

1 Missis. 2 Indicium dicendi. 3 Magniloquo ore , magna voce. 4 Continere thecis suis. 5 Justius æquius est. 6 Solum. 7 Fœderis violati pœnas persolvere ac pensare. 8 Pugnare pro vobis armis cum Ænea. 9 Qui prius erant in medio. 10 Turno sc. , ut cum Ænea dimicet. 11 Refert congressum Turni & Æneæ , in quo Turnus , gladio effracto , in fugam versus est , sed non effugit penitus. 12 Vir paterna veneratione dignus. 13 Quas expugnaba . 14 Celeritate superat. 15 Institutæ oppugnationis. 16 Interrumpit prætermittitque omnes conatus inceptos. 17 Horribiliter. 18 Armatus atque in ipsis armis. 19 Macedoniæ mons. 20 Siciliæ mons , ab Eryce , in eo sepulto , nomen sortitus. 21 Nivibus tecto. 22 Princeps montium est. 23 Italiæ mons, id est, tantum eminebat Æneas inter cæteros bellatores, quantum montes in suis locis inter vicinos colles. 24 In suum quique ducem. 25 Sc. Latini. 26. Sc. Trojani & Etrusci. 27 Conabantur evertere a fundamentis muros machina bellica in morem arietis fronte ferienti. 28 Quippe qui jus & officium bellandi ad duces suos referrent. 29 Rex , & cujus maxime intererat. 30 Æneam Asia ortundum , Turnum Europa. 31 Decernere armis. 32 Turnus & Æneas. 33 Hominibus. 34 Æquo spatio. 35 Cursu longe incepto , festino.

1 Invadunt Martem clypeis atque 2 ære sonoro.
Dat 3 gemitum tellus : tum crebros ensibus ictus
Congeminant. 4 *Fors et virtus miscentur in unum.*
Ac velut, ingenti 5 Silâ, 6 summove 7 Taburno
Cum duo 8 conversis inimica in prœlia tauri
Frontibus incurrunt, pavidi cessêre 9 magistri :
Stat pecus, omne 10 metu mutum, 11 mussantque juvencæ,
12 Quis nemori imperitet, quem tota armenta sequantur:
13 Illi inter sese multa vi vulnera 14 miscent,
Cornuaque obnixi infigunt, et sanguine largo
Colla armosque lavant : 15 gemitu nemus omne 16 remugit.
Haud aliter Tros Æneas et 17 Daunius heros
Concurrunt clypeis. Ingens fragor æthera complet.
18 Juppiter ipse duas 19 æquato examine lances
Sustinet, et fata 20 imponit diversa 21 duorum;
22 Quem damnet labor, et 23 quo vergat pondere letum.
24 Emicat hic, 25 impune putans, et corpore toto
Alte sublatum consurgit Turnus in ensem,
Et 26 ferit. 27 Exclamant Troës trepidique Latini,
28 Arrectæque amborum acies. At 29 perfidus ensis
Frangitur, in medioque 30 ardentem deserit ictu :

1 Incipiunt & ineunt pugnam. 2 Sonoritate cæterorum armorum. 3 Ex sonitu armorum & procursu pedum. 4 Id est, quidquid fortuna aut virtus poterat, impertitum est pugnæ. 5 Monte Lucaniæ. 6 Altissimo, aut in altissima ejus parte, ubi planitiem habet. 7 Monte Campaniæ; hodie *Tabor*. 8 Contra se invicem versis. 9 Bubulci, pastores. 10 Tacitum & stupefactum præ horrore tanti certaminis. 11 Tacite & intra se mugiunt. 12 Uter illorum. 13 Tauri concertantes. 14 Mixtim inferunt. 15 Ipsorum. 16 Resonat. 17 Dauni filius Turnus. 18 Fatorum conditor. 19 Hasta seu lingua, qua de pondere discernitur, in æquali distantia constituta, id est, diu facit ambiguum, uter victurus sit. 20 Trutinæ æquali. 21 Amborum : quia alter victurus, alter vincendus erat. 22 Utrum eorum studium & periculum bellandi damnet ad mortem, id est, a quo frustra labor suscipiatur. Al. quem labor morti destinet. Al. liberet, parta victoria ut, *damnabis tu quoque votis.* 23 Qua vi mors ad exitum tendat, & premat laborantem. 24 Eminenter agit sese. 25 Sine periculo & pœna posse ferire. 26 Percutit Æneam. 27 Ut sibi caveat deinceps Æneas. 28 Attentiores factæ sunt, cum ambæ sperarent & timerent. 29 Fidem domino violans. 30 Ardenter percutientem.

Ni fuga 1 subsidio subeat. Fugit 2 ocior Euro,
3 Ut capulum ignotum dextramque aspexit 4 inermem,
Fama est, 5 præcipitem, cum prima in prœlia junctos
Conscendebat equos, 6 patrio mucrone relicto,
7 Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuisse Metisci:
8 Idque diu, dum terga dabant 9 palantia Teucri,
10 Suffecit. Postquam arma 11 Dei ad Vulcania ventum,
12 Mortalis mucro, glacies ceu 13 futilis, ictu
Dissiluit: fulvâ resplendent 14 fragmina arenâ.
15 Ergo amens 16 diversa fugâ petit 16 æquora Turnus:
Et nunc huc, inde huc incertos 17 implicat orbes.
Undique enim 18 densâ Teucri 19 inclusêre 18 coronâ:
Atque hinc vasta palus, hinc ardua mœnia cingunt.
Nec minus Æneas, quamquam tardata 20 sagittâ
Interdum genua impediunt, 21 cursumque recusant,
22 Insequitur, 23 trepidique pedem pede 24 fervidus urget,
25 Inclusum veluti si quando flumine nactus
Cervum, aut 26 puniceæ septum * formidine 26 pennæ,
27 Venator cursu canis et latratibus instat:
28 Ille autem, insidiis et 29 ripâ territus altâ,
Mille fugit, refugitque vias: at 30 vividus Umber
Hæret hians, 31 jam jamque tenet, similisque tenenti
Increpuit 32 malis, 33 morsuque elusus 34 inani est.

1 Ad subsidium. 2 Celerior, Hyperbole. 3 Ut gladium ex manubrio non suum esse agnovi. 4 Sine gladio, cum effractus esset solusque capulus remansisset. 5 Festinum. Supra discusso fœdere festinus *poscit equos atque arma simul.* 6 Paterno gladio. *quem Dauno ignipotens Deus ipse parenti fecerat, & Stygia candentem tinxerat unda*, supra: nam Dauni fuerat gladius. 7 Dum properat. 8 Ferrum. 9 Oberrantia in variam fugam. 10 Satis fuit, ac valuit invadendis Teucris fugientibus. 11 A Deo Vulcano fabricata Al. *Dei*, id est, Æneæ. 12 Mortali manu factus, fragilis. 13 Fragilis, & quæ cito rumpitur. 14 Ensis & gladii. 15 Quia dextram inermem habebat. 16 Diversa loca campi plani. 17 Implicando facit gyros. 18 Cœtu circumcingente, dense stante: ideoque non potuit evadere, neque excurrere. 19 Eum. 20. Vulnere ex sagitta suscepto. 21 Cursuique vix sufficiunt, inepta sunt ad currendum. 22 Turnum. 23 Turni trepidanter aufugientis. 24 Ferventer instans. 25 Canibus aut retibus. 26 Aquilarum insectantium, quibus pennæ punicei sunt coloris. * Linea plumis variis iisdemque ustulatis intertexta suspenditur ad terrendas feras, quo in veras plagas obstantes impellat. 27 Venaticus canis. 28 Cervus, sic circumdatus. 29 Quam se superare non posse veretur. quin a canibus deprehendatur. 30 Canis Thuscus agilis persequitur inhians. 31 Et proximus est ut teneat. 32 Maxillis crepitum dedit, quibus mordere sperabat jam elapsum. 33 *Alter in ambiguo est, an sit comprensus, & ipsis Morsibus eripitur, tangentiaque ora relinquit.* Ovid. 1. Met. 34 Nihil inter dentes offendenti.

1 Tum vero exoritur clamor, ripæque lacusque
2 Responsant circa, et 3 cælum tonat omne tumultu,
4 Ille simul fugiens, Rutulos simul 5 increpat omnes.
Nomine 6 quemque vocans, 7 notumque efflagitat ensem.
Æneas mortem contra, præsensque minatur
Exitium, si quisquam 8 adeat: terretque trementes,
Excisurum urbem minitans, et saucius 9 instat.
10 Quinque orbes explent cursu, totidemque 11 retexunt
Huc illuc. Neque enim levia aut ludicra 12 petuntur
Præmia: sed Turni de vitâ et sanguine certant.
Forte 13 sacer 14 Fauno foliis 15 oleaster amaris
Hic steterat, nautis 16 olim 17 venerabile lignum:
18 Servati ex undis ubi figere dona solebant
Laurenti Divo, et 19 votas suspendere vestes.
Sed 20 stirpem Teucri 21 nullo discrimine 22 sacrum
Sustulerant, 23 puro ut possent concurrere campo.
24 Hic 25 hasta Æneæ stabat: huc impetus illam
Detulerat fixam, et 26 lentâ in radice tenebat.
27 Incubuit, voluitque manu convellere 28 ferrum
29 Dardanides: 30 teloque sequi, quem prendere cursu
Non poterat. Tum vero amens formidine Turnus,
Faune, precor, 31 miserere, inquit: tuque optima 32 ferrum
Terra tene; colui vestros si semper honores;
Quos contra 33 Æneadæ bello fecêre 34 profanos.
35 Dixit, opemque Dei 36 non cassa in vota vocavit.

1 Cum Turnum Æneas tenere videretur. 2 Frequenter respondent & sonitum referunt per circuitum. 3 Totus aer. 4 Turnus. 5 Objurgat, ob inertiam & imprudentiam, quia gladium non afferrent etiam non admoniti. 6 In quo spem habebat. 7 Paternum. 8 Accedat Turnum. 9 Instanter persequitur Turnum. 10 Illi (alter fugiendo, alter persequendo) percurrunt quinque gyros. 11 Replicant currentes huc illuc. 12 Affectantur. 13 Consecratus. 14 Deo sylvestri. 15 Olea sylvestris. 16 Priusquam Trojani sustulerant. 17 Veneratione & religione cultum a nautis. 18 Ad quam nautæ, qui fracta navi incolumes in litus ejecti fuerant, solebant suspendere dona votiva Fauno. Sic l. 3. Servatum ex undis *Strophadum me littora primum Accipiunt.* 19 Voto promissas, quibus servati erant. 20 Radicem arboris. 21 Sine discretione & intuitu religionis, nescientes arborem sacram esse. 22 Fauno. 23 Plano, & sine arborum asperitate. 24 Ad hujus arboris radicem. 25 Conjecta in Turnum fugientem. 26 Tenaci. 27 Innixus est. 28 Hastæ. 29 Hasta jacta consequi, ferire Turnum. 30 Dardani nepos Æneas. 31 Mei. 32 Hastæ. 33 Socii adhærentes Æneæ. 34 Procul a fano, id est, templo, id est, reprobandos & Diis indignos. *Profanum* quid sit explicat Macrob. 3. Sat. c. 3. 35 Turnum. 36 Quæ non carent efficacia, ratificanda.

Namque diu luctans, lentoque in stirpe moratus,
Viribus haud ullis valuit 1 discludere morsus
Roboris Æneas. Dum nititur acer, et instat,
Rursus in aurigæ faciem mutata Metisci
Procurrit, fratrique ensem 2 dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci 3 nymphæ indignata licere,
Accessit, telumque 4 altâ ab radice revellit.
5 Olli sublimes, armis, animisque 6 refecti,
7 Hic gladio fidens, 8 hic acer et arduus hastâ,
Assistunt contra certamina Martis 9 anheli.
Junonem interea Rex 10 omnipotentis Olympi
Alloquitur, fulvâ 11 pugnas de 12 nube tuentem:
Quæ jam finis erit, conjux? quid denique restat?
13 Indigetem Ænean scis ipsa, et scire fateris,
Deberi cælo, fatisque ad sidera tolli.
14 Quid struis? aut quâ spe gelidis in nubibus hæres?
15 Mortalin' decuit violari vulnere divum?
Aut ensem (quid enim sine te Juturna valeret?)
Ereptum reddi Turno, et 16 vim crescere victis?
Desine jam tandem, precibusque 17 inflectere nostris:
18 Nec te tantus edat tacitam dolor: et mihi curæ
Sæpe tuo dulci tristes ex ore recursent,
Ventum 19 ad supremum est. Terris agitare, vel undis
Trojanos 20 potuisti: 21 infandum accendere bellum,
Deformare domum, et 22 luctu miscere 23 hymenæos.
Ulterius 24 tentare veto. Sic Juppiter orsus,
Sic Dea 25 submisso contra Saturnia vultu:
Ista quidem quia nota mihi tua, 26 magne, voluntas,

1 Aperire, id est, non potuit recipere hastam, quam mordicus arbor oleaster tenebat. 2 Juturna, Dauni regis filia 3 Juturnæ. 4 Profunda. 5 Illi, Turnus & Æneas. Antithesis. 6 Instaurati; antea enim armorum inopia animi utriusque torpebant. 7 Turnus. 8 Æneas elatus & superbus 9 Anhelantes. 10 Cæli, in quo est omnipotens. 11 Turni & Æneæ. 12 Proprie, ut quæ Dea sit regionis imæ aeris. 13 Inter Deos agentem & nullius egentem futurum esse in cælo post victoriam. Nam *Dii Indigetes* sunt, qui ex mortalibus indigenis in Deorum numerum relati sunt. 14 Quid conaris contra fata? 15 Æquumne fuerat Æneam Divum futurum, vulnerari ut mortalem? *vel* vulnere, mortali manu inflicto, sc. ab aliquo a Juturna submisso: supra, *Incertum qua pulsa manu.* 16 Vires. 17 Permitte te flecti. 18 Si quid animum tuum edat, noli te cruciare, sed amanter potius ad me defer querelas tuas. 19 Ad finem fatorum. 20 Sc. *hactenus*. 21 Detestabile inter generum & socerum. 22 Matris Amatæ a se suspensæ, & aliorum interfectorum. Quod minata fuerat Juno. 7. l. *Bellona manet te pronuba.* 23 Nuptias virginis. 24 Conari. 25 Humili: quia *Omnibus nobis, ut res dant sese, ita magni atque humiles sumus.* Ter. Hecyr. Act. 3. Sc. 3. 26 Ah *magna voluntas.*

Juppiter, et Turnum, et 1 terras invita reliqui.
Nec tu me aëria solam nunc sede videres
2 Digna indigna pati; sed 3 flammis cincta sub ipsam
Starem aciem, traheremque 4 inimica in prœlia Teucros.
Juturnam misero, fateor, succurrere 5 fratri
Suasi, et pro 6 vitâ 7 majora audere 8 probavi;
Non ut tela 9 tamen, non ut contenderet arcum:
Adjuro 10 Stygii caput implacabile fontis:
11 Una superstitio superis quæ 12 reddita 13 Divis.
Et nunc cedo equidem, pugnasque exosa relinquo.
Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
Pro Latio obtestor, pro majestate 14 tuorum:
Cum jam connubiis pacem felicibus (esto)
Component, cum jam leges et 15 fœdera jungent;
16 Ne vetus 17 indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri jubeas, Teucrosque vocari;
Aut 18 vocem mutare 19 viros, aut 20 vertere vestes.
Sit Latium: sint Albani per sæcula reges:
Sit 21 Romana potens 22 Itala virtute propago:
Occidit, occideritque sinas 23 cum nomine Troja.
Olli subridens hominum rerumque 24 Repertor:
25 Et germana Jovis, Saturnique 26 altera proles,
27 Irarum tantos volvis sub pectore fluctus?
Verùm age, et inceptum frustra 28 submitte furorem.
Do, quod vis; et me victusque volensque remitto.
Sermonem 29 Ausonii patrium, moresque tenebunt.

1 Negotia terrena. 2 Quælibet: ut *facta infecta, dicenda, tacenda, locutus.* 3 Ut Æn. 2. *Ferro accincta.* 4 Hostilia ipsis, id est, in quibus perirent. 5 Turno. 6 Fratris servanda. 7 Quam alioqui liceret. 8 Approbavi. 9 Tamen non suasi ut emitteret, id est, emittere faceret sagittam. Hinc intelligi potest, auctorem vulneris Æneæ fuisse Juturnam. 10 Ipsam Stygem, lacum infernalem, *Dii cujus jurare timent, & fallere numen.* Vid. Æn. 6. 11 Quæ sola religio Diis superstes reddit eos inferis obnoxios, si Stygem jurati fallant. 12 Contra perjurium. 13 Quia non suaserim, ut contenderet arcum. 14 Latini cæterorumque Regum Italorum, qui a patre tuo Saturno in Latio regnaverunt; *vel*, qui magis tui sunt, quam Trojani. 15 Perpetuæ concordiæ. 16 Aboleatur modo mihi infestum nomen Trojanorum, sub Latino nomine manente, vel etiam Albano aut Romano vigeat, imperet, det jura triumphato orbi. Vide Hor. lib. 1. Od. 3. 17 Inde, id est, ex Latio, & non aliunde genitos. 18 Sermonem patrium. 19 Latinos. 20 Mutare formam vestium. 21 Ex Albanis orta. 22 Sub titulo virtutis Italicæ, & non Trojanæ. 23 Ita ut ne nomen quidem maneat. 24 Reparator, aut productor, aut sc. *vicissim respondit.* 25 Non degeneras a patre aut fratre, si iram retineas; & hoc tibi indulgendum est, cognationis nomine, ut & indignationem & votum condonem: do ergo quod vis, nomen patrium, linguam & vestes retineant. 26 Secunda. 27 Q. d. Non decet id. 28 Demitte, supprime. 29 Itali.

Utque est, nomen 1 erit: commisti 2 corpore tanto
3 Subsident Teucri. Morem, ritusque 4 sacrorum
Adjiciam, faciamque omnes 5 uno ore Latinos.
9 Hinc genus, 7 Ausonio mistum quod sanguine surget,
Supra homines, 8 supra ire Deos pietate videbis:
Nec gens ulla 9 tuos æque celebrabit 9 honores.
10 Annuit his Juno, et mentem lætata 11 retorsit.
Interea excedit 12 cælo, 13 nubemque reliquit.
His 14 actis, 15 aliud Genitor secum ipse 16 volutat:
Juturnamque parat fratris dimittere ab armis.
Dicuntur 17 geminæ pestes, cognomine 18 Diræ,
Quas et 19 Tartaream Nox 20 intempesta 19 Megæram
Uno eodemque tulit partu, 21 paribusque 22 revinxit
Serpentum 23 spiris, 24 ventosasque addidit alas.
25 Hæ Jovis ad solium, 26 sevique in limine 27 regis
28 Apparent, 29 acuuntque metum 30 mortalibus ægris.
Si quando letum horrificum morbosque Deûm rex
31 Molitur, 32 meritas aut bello territat urbes.
33 Harum unam 34 celerem demisit ab æthere summo
Juppiter, 35 inque omen Juturnæ occurrere jussit.
Illa volat, celerique ad terram 36 turbine fertur:
37 Non secus, ac 38 nervo per nubem impulsa sagitta;

1. Eis. 2 Et non nomine, neque sermone. 3 Remanebunt, occulte sedem capient. 4. Trojanorum. 5 Una appellatione, uno sermone. 6 Ex Trojanis. 7 Italico. 8 Quod dicit propter multos e Julia familia relatos in Deos: *vel* propter clementiam Julii Cæsaris & Augusti. 9 Propter templum Junonis in monte Aventino, & Junonia festa, celebrata summa populi Rom. propensione; nec non Junonis simulacrum evocatum Carthagine & Romam advectum a Scipione Æmiliano tertio bello Punico. 10 Assensum præbuit. 11 Mutavit, reflexit ab ira animum aut memoriam odii. 12 Aere. 13 E qua prius speculabatur. 14 Cum Junone jam placata. 15 Ad aperiendam fatis viam. 16 Agitat. 17 Secernit a sororibus Megæram, utpote huic ministerio a Jove destinatam. Acherontis & Noctis filias esse furias dictum 7. Æn. ubi de Alecto. 18 Execrabiles. 19 Tertiam Furiam. 20 Ad nullum opus tempestiva sive opportuna. 21 Æqualibus numero & mole. 22 Illigarat. 23 Annulis, quos pro capillis habent. 24 Tam celeres, ut vento agi viderentur. 25 Furiæ, Tisiphone, Alecto & Megæra. 26 Cum sævitiam suam ex aliqua causa ostendere volt. 27 Jovis: aut de diversis loquitur, ut per *sævum regem* Plutonem intelligat. 28 Præsto sunt ad obsequium & mandata Jovis: estque nomen Juris: unde *Apparitores* Magistratuum dicti. 29 Acriorem faciunt. 30 Hominibus ægre viventibus, multisque miseriis obnoxiis. 31 Cum difficultate disponit. 32 Ut ostenderet, Jovem non sævum esse, sed justum: illis enim hæc immittit, qui peccando meruerint. 33 Trium Furiarum. 34 Celeriter descendentem. 35 Ut Juturnæ omen mortis fratris Turni efficeret, & illa, id agnoscens, abiret. 36 Impetu. 37 Hyperbolica comparatione amplificat velocitatem Furiæ. 38 Arcu nervato.

1 Armatum sævi Parthus quam 2 felle veneni,
Parthus, sive 3 Cydon, telum immedicabile torsit;
Stridens, et 4 celeres incognita transilit umbras,
Talis se 5 sata Nocte tulit, terrasque petivit.
Postquam acies videt Iliacas atque agmina Turni;
6 Alitis in parvæ subitam collecta figuram,
Quæ quondam in bustis, aut culminibus desertis
Nocte sedens, 7 serùm canit importuna per umbras:
Hanc 8 versa in 9 faciem, Turni se 8 pestis ob ora
Fertque refertque sonans, 10 clypeumque everberat alis.
11 Illi membra 12 novus 13 solvit formidine 12 torpor:
14 Arrectæque horrore comæ, et vox faucibus 15 hæsit.
At, procul ut Diræ 16 stridorem agnovit et 17 alas,
Infelix crines scindit Juturna solutos,
18 Unguibus ora soror fœdans, et pectora pugnis;
Quid nunc te tua, Turne, potest germana juvare?
Aut quid jam duræ 19 superat mihi? qua tibi 20 lucem
Arte morer? talin' possum me opponere 21 monstro?
Jam jam linquo acies Ne me terrete timentem
Obscœnæ 22 volucres: 23 alarum verbera nosco,
24 Letalemque sonum. Nec 25 fallunt jussa superba
Magnanimi Jovis. 26 Hæc pro 27 virginitate 28 reponit?
29 Quo vitam dedit æternam? cur mortis ademta est
Conditio? possem tantos finire dolores
Nunc certe, et misero fratri comes ire per 30 umbras.
31 Immortalis ego? aut quicquam mihi dulce 32 meorum
Te sine, frater, erit? 33 O quæ satis 34 alta dehiscat

1 Infectam. Sic. l. 9 *Ungere tela manu, ferrumque armare veneno*, qui mos Parthis, aliisque barbaris, tingere spicula veneno, ut Hercules felle Hydræ. 2. Amaritudine. 3 Cretensis, a *Cydone*, urbe Cretæ: quæ insula sagittando clara. 4 Quas celeriter percurrit. 5 Progenita Nocte, id est, Furia, movit se. 6 In noctuæ figuram mutata ex Furia. 7 Sero, noctu. 8 Furia mutata. 9 Effigiem hujusmodi avis. 10 Turni. 11 Turno. 12 In Turno insolens, sive vehemens concretio sanguinis. 13 Dissolvit. 14 Ορθαι δε τριχες εσταν. Il. ω. 24. Idem versus l. 4 legitur. 15 Adhæsit. 16 Infelix augurium oscinis in stridore, præpetis in alis. 17 Stridorem alarum Furiæ. 18 Pathos a gestibus. 19 Superest, restat. 20 Vitam detinebo? 21 Augurio ex Jovis voluntate venienti. 22 Invidiose, namque de una tantum sermo. 23 Vestrarum, sc. *quid portendant*. 24 Mortis Turni indicem. 25 Latent me. 26 Præmia. 27 Quæ rapta est. 28 Rependit & persolvit? 29 Ad quid. 30 Infernales. 31 Al. *Immortalis ego: haud*. &c. id est, sed immortalis sum, *Nec finire licet tantos mihi morte dolores*. Al. *Jam mortalis ego*. 32 Eorum, quæ mihi contingent. 33 Optantis est. 34 Profunda, ut me devoret.

Terra mihi, manesque 1 Deam demittat ad imos?
Tantum 2 effata, caput 3 glauco 4 contexit amictu
5 Multa gemens, et se fluvio Dea condidit alto.
Æneas 6 instat contra, 7 telumque coruscat
Ingens arboreum, et 8 sævo sic pectore fatur:
Quæ nunc deinde mora est? aut quid jam, Turne, 9 retractas?
Non cursu, 10 sævis certandum est comminus armis.
Verte omnes tete in facies; et 11 contrahe, quicquid
Sive animis, sive arte vales: opta ardua 12 pennis
Astra 12 sequi, clausumque cavâ te condere terrâ.
13 Ille caput 14 quassans, Non me tua fervida terrent
Dicta, ferox. DI me terrent, et 15 Juppiter hostis.
Nec plura effatus, saxum circumspicit ingens,
Saxum antiquum, ingens, 16 campo quod forte jacebat,
17 Limes agro positus, 18 litem ut discerneret arvis.
Vix illud 19 lecti bis sex cervice subirent,
Qualia 10 nunc hominum producit corpora tellus.
Ille manu raptum 21 trepidâ 22 torquebat in hostem:
Altior 23 insurgens, et cursu 24 concitus heros.
25 Sed neque currentem se, nec cognoscit euntem:
Tollentemve manu, saxumque immane moventem.
26 Genua labant: gelidus concrevit 27 frigore sanguis,
29 Tum lapis ipse 29 viri, vacuum per 30 inane volutus
31 Nec spatium evasit totum, nec 32 pertulit ictum.
Ac velut in somnis, oculos ubi languida pressit
Nocte quies, nequicquam 33 avidos extendere cursus
Velle videmur, et in mediis conatibus ægri
Succidimus; non lingua 34 valet, non 35 corpore notæ

1 Quamvis Deam. 2 Juturna. 3 Marini coloris. Dea enim fluvii, cui convenit glaucus amictus. *Tiberinus glauco velabat amictu Carbasus* l. 8. 4 Præ tristitia, aut missura se in aquas. 5 Multum. 6 Instanter urget Turnum. Ad singulare certamen, omissis Deorum consiliis, redit. 7 Hastam ingentem ex arbore factam. 8 Acri et magnifico. 9 Declinas & refugis prælium? 10 Hostilibus. 11 In unum collige. 12 Involare. Ab impossibili. 13 Turnus. 14 Ex indignatione. 15 Juppiter mihi infensus. 16 In campo. 17 Signum termini. 18 Ut dirimeret agris contentionem agricolarum aut possessorum. 19 Viri. 20 Nostra tempestate. 21 Festina. 22 Saxum illud. 23 Erigens se. 24 Concitatus Turnus. 25 Sed eventu irrito, quia ipse præ formidine nec mentis nec virium compos. 26 Turni sc. auxilio numinis destituti. 27 Timoris. 28 Insuper. 29 Quem ipse impulit. 30 Aerem. 31 Non pervenit ad hostem Æneam. 32 Et non ad finem usque tulit, id est, evacuatus est impetus ipsius spatio longiore. 33 Avide procul excurrere. 34 Proloqui. 35 Corpori, vel in corpore.

Sufficiunt vires, 1 nec vox aut verba 2 sequuntur:
Sic Turno. quâcumque 3 viam virtute petivit,
Successum 4 Dea dira negat. 5 Tum pectore sensus
6 Vertuntur varii. 7 Rutulos aspectat et urbem,
Cunctaturque metu, 8 telumque instare tremiscit.
Nec quo se eripiat, nec quâ vi tendat in hostem,
Nec currus usquam videt, 9 aurigamve sororem.
Cunctanti telum Æneas 10 fatale 11 coruscat,
12 Sortitus fortunam oculis; et corpore toto
Eminus 13 intorquet. 14 Murali 15 concita numquam
Tormento sic saxa 16 fremunt, nec 17 fulmine tanti
Dissultant crepitus. Volat 18 atri turbinis instar
19 Exitium dirum hasta ferens, 20 orasque recludit
Loricæ, et clypei extremos 21 septemplicis orbis:
Per medium stridens transit femur. Incidit 22 ictus
Ingens ad terram 23 duplicato poplite Turnus.
24 Consurgunt gemitu Rutuli, totusque remugit
Mons circum, et 25 vocem late nemora alta remittunt.
Ille 26 humilis supplexque oculos dextramque 27 precantem
Protendens, Equidem 28 merui, 29 nec deprecor, inquit:
30 Utere sorte tuâ. 31 Miseri te si qua parentis
Tangere 32 cura potest; oro, (fuit et tibi 33 talis
Anchises genitor) Dauni miserere senectæ.
34 Et me, seu corpus spoliatum lumine mavis,
Redde meis. Vicisti, et victum 35 tendere palmas

1 *Clamor frustratur hiantes*, Æn. 6. 2 Conatus nostros. 3 Processum. 4 Furia. 5 Insuper. 6 Fiunt 7 Quod desperantis signum est. 8 Hastam Æneæ imminere. 9 Quæ prius functa fuerat munere aurigæ. 10 Lethale. 11 Vibrat. 12 Hunc locum ad feriendum oculis elegit Æneas, quem fortuna destinaverat vulneri, & ubi Turnum feriret. Εἰσορόων χρόα καλὸν ὅπῃ εἴξειε μάλιστα. Il. 22. v. 321. 13 Telum. 14 Quo muri quatiuntur. 15 Concite missa. 16 Strident. 17 Tonitru, sine quo nunquam est fulmen. 18 Venti impetuosi. 19 Mortem diram. 20 Et aperit resolvitque extremitates tunicæ, quæ olim e loris fiebat. 21 Septies implicitis diversis tergoribus. 22. Percussus. 23 Compressis genibus. 24 Rutuli simul gemere incipiunt. 25 Gementium. 26 Turnus victus et humi stratus. 27 Sublatam more supplicum. 28 Mortem. 29 Et non precor, ut non fiat mihi. 30 Interfice hostem tuum, in quem Fortuna tibi potestatem indulsit. 31 Non est quod mihi parcas causa mea: ego quidem mori meritus sum: Sed tamen, in gratiam patris mei senis Dauni, miserere: memor quam gravis foret tuo patri mors filii immatura. 32 Commiseratio. 33 Ut ejus gratia tibi parcendum esset. Pathos a similitudine passionis. Macrob. Saturn. l. 4. c. 6. 34. Et me, si non vivum, mortuum saltem redde meis sepeliendum. 35 Extendere manus supplices.

1 Ausonii vidêre. Tua est 2 Lavinia conjux :
3 Ulterius ne tende odiis. Stetit 4 acer in armis
Æneas, 5 volvens oculos, dextramque 6 repressit.
Et jam jamque magis 7 cunctantem 8 flectere 9 sermo
Cœperat ; 10 infelix 11 humero cum apparuit alto
Balteus, et 12 notis fulserunt cingula 13 bullis
Pallantis pueri : 14 victum quem vulnere Turnus
Straverat, atque humeris 15 inimicum insigne gerebat.
16 Ille, oculis postquam sævi monumenta doloris
17 Exuviasque hausit, furiis accensus, et irâ
Terribilis : Tunc 18 hinc spoliis indute meorum
Eripiare mihi ? 19 Pallas te 20 hoc vulnere, 19 Pallas
21 Immolat, et pœnam 22 scelerato ex sanguine 23 sumit.
Hoc 24 dicens, ferrum 25 adverso sub pectore condit
26 Fervidus. Ast 27 illi solvuntur 28 frigore membra,
29 Vitaque cum gemitu fugit 30 indignata sub 31 umbras.

1 Itali. 2 Regis filia, pro qua certavimus. 3 Ne procedas ad majorem ultionem : quia ad gloriam satis est me victum fateri. 4 Strenuus. 5 In supplicem. 6 Cohibuit ab ictu. 7 Æneam morantem. 8 Movere ad misericordiam. 9 Turni supplicantis. 10 Lethalis atque infelicitatem afferens Turno, Æneæ in memoriam revocans cæsum a Turno Pallantem. 11 Turni. 12 Æneæ, qui agnoscebat insignia Pallantis sibi Turnum aptasse. 13 Quibus stellarum & inocula um fuit balteum. 14 Pallanta. 15 Quod ipse ad gloriam gestabat, utpote spolium hosti ereptum *vel inimicum*, id est, perniciosum, exitiale. 16 Æneas. 17 Spolia Pallantis vidit ut lib. 4 Hauriat *hunc oculis ignem crudelis ab alto Dardanus*. 18 Ab hoc loco, ubi sub pedibus meis jaces ? Q. d. minime. 19 Filius Evandri. Iteratum Pallantis nomen denotare videtur ictum repetitum. 20 Quod tibi ejus gratia infero. 21 Ad suæ mortis & rupti fœderis ultionem te, tanquam hostiam, sacrificat Diis manibus. 22 Multis sceleribus polluto. 23 Per me. 24 Æneas. 25 Opposito. 26 Ad vindictam Pallantis sumendam. 27 Turno transfixo. 28 Morte frigere faciente. 29 Anima, qua vivebat. Hunc eundem versum l. 11. v. 831. posuit in morte Camillæ. 30 Quod ante diem fatalem exire cogeretur, *vel*, quia ab hoste precata veniam, exorare non poterat. 31 Infernales.

FINIS.

RERUM AC VERBORUM
IN VIRGILIO
OBSERVANDORUM
INDEX.

A.

O.

P.

Q.

R.

FINIS.

Frater Fran[illegible] a pun[illegible]
religiosus ordinis SS. Trinitatis [illegible]
[illegible] Jesus crucifixus [illegible]
[illegible] instruitur lapidem,
quam nos volumus ambulare
per montem instrueturum [illegible]
[illegible]
Ego [illegible] anno Domini 1860
[illegible]
[illegible] affectus maximo
[illegible]

Viva Jesu a Maria

[illegible]

la mori ... era

di maggiore

[illegible] e madre